ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה לזה פסח ושימוש אישי בלבד

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֲמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בְּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב"ה, בין כסא לעשור, ה'תשי"ד
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

מכתבו מאז קבלתי במועדו. ויעויין קונטרס ומעין מאמר ט"ו ואילך. ולתיקון המדה שכותב, הנה לדעתי, ינסה לבטלה ע"י היסח הדעת לגמרי ממנה, היינו גם מתיקונה.

וכשמרגיש שמתחיל לחשוב ע"ד מעלות וכשרונות כו' תיכף יפנה מחשבתו לאיזה ענין אחר (ומה טוב לענין גדלות הבורא).

וכדי שיבוא הנ"ל לפועל בנקל יותר ע"י סייעתא דשמיא - יתן בכ"י קודם התפלה פרוטה לצדקה, ואחר התפלה יאמר תהלים (עכ"פ כפי שנחלק לימי החודש).

אם אפשר כדאי ללמוד ספר דרך חיים לאדמו"ר האמצעי (בנו של בעל התניא).

ובימי רצון אלו דבין כסא לעשור הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה להבין ענין שמחת תורה
יום שמחת תורה, ה׳תשי״ב .....ה

ד) מאמר ד״ה ויקח הוי׳ אלוקים את האדם
שבת פרשת בראשית, מבה״ח מרחשון, ה׳תשי״ב .. טז

ה) שיחת ליל שמח״ת ה׳תשי״ב.....כז

ו) שיחת יום שמחת תורה, ה׳תשי״ב ..... לב

ז) שיחת שבת פרשת בראשית,
מבה״ח מרחשון, ה׳תשי״ב..... מא

ח) לקוטי-שיחות פרשת בראשית כרך טו, ג ....מד

ט) לקוטי-שיחות פרשת בראשית כרך טו, ד .. מט

י) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג
הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ...נד

יא) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בראשית.... נה

יב) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בראשית. נו

יג) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בראשית .... קח

יד) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בראשית..... קט

טו) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בראשית. קיח

טז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....קכ

שיעורי רמב״ם

יז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פ׳ בראשית ..... קכג

יח) – פרק אחד ליום, לשבוע פ׳ בראשית.....קצ

יט) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בראשית ..ריד

כ) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כו, דברי הימים פרק יב..... רכא

כא) משניות – מסכת ערלה
ביאור קהתי .....רכג

כב) עין יעקב מסכת יומא ..... רכט

כג) מסכת כתובות עם ביאורים
מדף קב עד דף קח .....רל

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כד) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רס

כה) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רס

כו) תורה אור להבין הטעם שנשתנה צורת גוף האדם
אדמו״ר הזקן .....רסג

כז) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רסה

כח) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסה

כט) תורת שמואל תרל״ג
אדמו״ר מוהר״ש .....רסו

ל) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רסז

לא) ספר המאמרים – תרפ״ט
אדמו״ר מוהריי״צ .....רסח

לב) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רסח

לג) ספר הזכרונות פרק קלא..... ער

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....ערב

לה) חומש לקריאה בציבור .....עדר

לו) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רפד

לז) לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית ..... רפה

לח) סדר מצות הדלקת נרות לשמיני עצרת, שמחת
תורה ושבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בחורה בשחור מושיא ס״ב

בס"ד. יום שמחת תורה, ה'תשי"ב

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין עִנְיַן שִׂמְחַת תּוֹרָה[1], שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה לֹא עַל יְדֵי לִימוּד וִיגִיעָה בַּתּוֹרָה, אֶלָּא עַל יְדֵי נִיגּוּנִים וְרִיקּוּדִים[2]. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה[3], אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִהְיוּ מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, דְּהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ חִילּוּקֵי דְּרָגוֹת בַּתּוֹרָה[4], דְּלִפְעָמִים מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְרוּשָׁה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[5] תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁוֶה, מִבְּלִי הַבֵּט עַל הַחִילּוּק בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ יְרוּשָׁה כִּפְשׁוּטָהּ שֶׁבָּאָה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָד וּמַצָּב הַיּוֹרֵשׁ, שֶׁהֲרֵי גַּם קָטָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ יוֹרֵשׁ הַכֹּל[6]. וְזֶהוּ[7] גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא גַּם לְמִי שֶׁהוּא בְּמַדְרֵיגַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֵב[8], לְמַטָּה מִמַּדְרֵיגַת יִשְׂרָאֵל אוֹתִיּוֹת לִי רֹאשׁ[9], כֵּיוָן שֶׁיְּרוּשָׁה הוּא עִנְיָן שֶׁבָּא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל

ביאור בדרך אפשר

לְהָבִין עִנְיַן התוכן הפנימי של חג **שִׂמְחַת תּוֹרָה**[1], ו'שמחת תורה' משמעו **שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה,** כפי שיוסבר להלן, **וְהַסֵּדֶר בָּזֶה,** האופן שבו בני ישראל משמחים את התורה הוא **שֶׁמְּשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה לֹא עַל יְדֵי לִימוּד וִיגִיעָה** מאמץ שכלי להבין **בַּתּוֹרָה, אֶלָּא** בני ישראל משמחים את התורה **עַל יְדֵי** השמחה באמצעות **נִיגּוּנִים וְרִיקּוּדִים**[2].

וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק והשאלה **בָּזֶה**[3], **אֵיךְ שַׁיָּךְ** איך יתכן **שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִהְיוּ מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה,** היינו מה פשר הדברים שבני ישראל גורמים לתורה לשמוח.?

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה בשאלה איך יתכן שבני ישראל ישמחו את התורה, **בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר,** כפי שממשיך ומבאר, **דְּהִנֵּה, יָדוּעַ** בתורה ובדברי חכמינו ז"ל **שֶׁיֵּשׁ חִילּוּקֵי דְּרָגוֹת בַּתּוֹרָה**[4], **דְּלִפְעָמִים מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְרוּשָׁה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[5] בתורה **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב,** היינו ירושה **שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁוֶה,** שהתורה היא ירושה **הוּא אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁוֶה, מִבְּלִי הַבֵּט עַל הַחִילּוּק** ההבדלים **בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל,** אלא התורה היא ירושה לכל אחד ואחד מבני ישראל, מהנעלה ביותר ועד הפחות ביותר, **וּכְמוֹ יְרוּשָׁה כִּפְשׁוּטָהּ** שנכסי האדם שמת עוברים ליורשיו **שֶׁבָּאָה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** ללא כל פעולה מצד היורש **מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָד וּמַצָּב הַיּוֹרֵשׁ,** ואין שום משמעות למעמדו ומצבו של היורש (שאם הוא במצב נעלה הרי הוא יורש יותר ואם הוא במצב נחות הרי הוא יורש פחות וכד') וההוכחה לכך שבירושה אין כל חשיבות למצבו של היורש היא **שֶׁהֲרֵי גַּם קָטָן** בשנים **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ** וגם מי שקטן בדעת וכד' **יוֹרֵשׁ הַכֹּל**[6] וכל נכסי המוריש עוברים ליורש, מבלי כל הבדל מהו מעמדו ומה מדריגתו של היורש. **וְזֶהוּ**[7] **גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב** הנזכר לעיל לגבי התורה שהיא **מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב,** ירושה לכל יהודי, והכתוב מדייק בלשונו ואומר 'מורשה קהלת יעקב', היינו שבני ישראל נקראים כאן על שם יעקב אבינו, להורות **שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא גַּם** אפילו **לְמִי שֶׁהוּא בְּמַדְרֵיגַת יַעֲקֹב,** והכוונה ליהודי שנמצא במעמד ומצב רוחני נמוך ונחות שלכך רומז השם 'יעקב' אותיות **יו"ד עָקֵב**[8], **לְמַטָּה מִמַּדְרֵיגַת יִשְׂרָאֵל אוֹתִיּוֹת לִי רֹאשׁ**[9], כשם שבגוף האדם העקב הוא החלק הנמוך והנחות ביותר (שיש בו רק מעט חיות) והראש הוא החלק הגבוה והנעלה ביותר (שבו נמצא המוח), כך השם 'יעקב', אותיות יו"ד עקב, רומז על מעמד ומצב רוחני נחות, והשם ישראל אותיות 'לי ראש' רומז על מצב רוחני נעלה, וכיון שכאן לגבי העובדה שהתורה היא ירושה לכל יהודי, הכתוב מדייק ואומר 'מורשה קהלת יעקב', הרי זה מלמד שגם יהודי שנמצא במצב נחות יורש את התורה **כֵּיוָן שֶׁיְּרוּשָׁה הוּא עִנְיָן שֶׁבָּא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא,** כתוצאה מעצם העובדה שהמוריש מעביר את הירושה ליורש **מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ**

---

1) ברשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק אודות מאמר זה: "להבין ענין שמח"ת עטרת*. נקודות מד"ה תורה ציוה תרנ"ד** שהוא בשמנ"צ תש"ב***. 2) ראה ד"ה להבין ענין שמח"ת עטר"ת שם. סה"מ תרפ"ט ע' סז. תש"ו ע' 40. 3) ראה סה"מ תש"ו שם, בהקיצור שם. 4) ראה ד"ה תורה צוה תרנ"ד ותש"ב הנ"ל. וראה גם המשך וככה תרל"ז פס"ו. פס"ח (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תקנב ואילך. ע' תקנט ואילך). סה"מ תר"ל ע' פז ואילך. תרפ"ד ע' רי ואילך. ע' רכב ואילך. ד"ה שלח לך תשי"א (ספר המאמרים תשי"א ס"ע קג). ד"ה לה"ע שמח"ת תשמ"ו. 5) ברכה לג, ד. 6) ראה נדה מד, רע"א במשנה. 7) ראה סה"מ תרפ"ד שם (ע' ריג. ע' רכה). 8) ראה תו"א ר"פ ויצא. ובכ"מ. 9) ראה סהמ"צ להצ"צ טו, סע"ב (בשם הזהר). ועוד.

*) סה"מ עטר"ת ע' לא ואילך.

**) סה"מ תרנ"ד ע' כו ואילך.

***) סה"מ תש"ב ע' 39 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּמַצָּבוֹ שֶׁל הַיּוֹרֵשׁ ולמעמדו של היורש היתה יכולה להיות חשיבות ומשמעות אילו הירושה היתה באה לו כתוצאה ממאמצים והשתדלות מצידו או בגלל מעלותיו, אבל כיון שירושה באה בדרך ממילא, בלי כל עבודה ומאמץ מצד היורש, מובן שהירושה היא בכל מצב, מבלי הבט על הבדלים במצבו של היורש.

אָמְנָם למרות האמור לעיל שהתורה ניתנה לבני ישראל כירושה, **מָצִינוּ גַּם שֶׁאָמְרוּ רַז״ל**[10] בפרקי אבות **הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ**, כלומר, כל אדם צריך להכין את עצמו ללימוד תורה בעצמו, כי התורה איננה דבר שעובר בירושה מאליו אלא כל אחד צריך להתאמץ וללמוד תורה בעצמו **וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן מַהוּ אָמְרוֹ** מה פשר דברי המשנה **שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ**, שהתורה איננה דבר שמקבלים בירושה **הֲרֵי כְּתִיב** כתוב על התורה, ׳תורה צוה לנו משה׳ שהיא **מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, אַךְ הָעִנְיָן הוּא,** התשובה לשאלה זו היא שלאמיתו של דבר אין סתירה בין דברי הכתוב בתורה שהתורה היא ׳מורשה׳ לדברי המשנה שהתורה איננה ירושה, כיון **שֵׁשׁ שִׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת** ובחינות שונות **בַּתּוֹרָה, יֵשׁ מַדְרֵיגָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל),** והיא הדרגה שבה כל אחד ואחד מישראל יורש את התורה, מבלי הבדל מהו מעמדו ומצבו, **וְיֵשׁ מַדְרֵיגָה** אחרת **בַּתּוֹרָה שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ, אֶלָּא** התורה כפי שהיא מבחינה ומדריגה זו **בָּאָה** לאדם והוא מקבל ומשיג אותה **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת וִיגִיעַת הָאָדָם דַּוְקָא,** על ידי מאמץ מצידו, בשונה מירושה שאותה האדם מקבל בדרך ממילא, מבלי צורך לעשות פעולה כלשהי מצידו **וּכְמַאֲמַר**[11] חכמינו ז״ל בגמרא **יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ תַּאֲמִין** (ובלשון הגמרא: ״אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי ומצאתי תאמן״, והגמרא ממשיכה ואומרת ״הני מילי בדברי תורה״), **שֶׁהָעִנְיָן דְּמָצָאתָ** ׳מציאת׳ והשגת דברי התורה וידיעה בתורה **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי יָגַעְתָּ,** יגיעה ומאמץ של האדם **וּלְלֹא הַיְגִיעָה אִי אֶפְשָׁר** לא יתכן **שֶׁיָּבוֹא אֶל הַמְּצִיאָה.**

ונמצא שבתורה יש גם את ענין הירושה, הבא בדרך ממילא וגם את הענין

ביאור בדרך אפשר

1 הַיּוֹרֵשׁ. אָמְנָם מָצִינוּ גַּם שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[10] הַתְקֵן
2 עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ, וְלִכְאוֹרָה
3 אֵינוֹ מוּבָן מַהוּ אָמְרוֹ שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ, הֲרֵי
4 כְּתִיב מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֵׁשׁ
5 שִׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת בַּתּוֹרָה, יֵשׁ מַדְרֵיגָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא
6 בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְיֵשׁ מַדְרֵיגָה
7 בַּתּוֹרָה שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ, אֶלָּא
8 בָּאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת וִיגִיעַת הָאָדָם דַּוְקָא,
9 וּכְמַאֲמַר[11] יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ תַּאֲמִין, שֶׁהָעִנְיָן דְּמָצָאתָ
10 נַעֲשָׂה עַל יְדֵי יָגַעְתָּ, וּלְלֹא הַיְגִיעָה אִי אֶפְשָׁר
11 שֶׁיָּבוֹא אֶל הַמְּצִיאָה. וְלִפְעָמִים מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה
12 הִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה, כְּמַאֲמַר רַז״ל[12] שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה
13 לוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ עַד שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה,
14 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁנִּיתַּן מִלְּמַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ
15 כְּלָל אֶל הַמַּטָּה, לֹא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא (כְּמוֹ יְרוּשָׁה),
16 וְגַם לֹא עַל יְדֵי יְגִיעָה. וְאַף שֶׁגַּם בְּמַתָּנָה אָמְרוּ
17 רַז״ל[13] אִי לָאו דְּעָבִיד לֵיהּ נַיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ לָא
18 הֲוָה יָהִיב לֵיהּ מַתְּנָתָא, הֲרֵי[14] אֵין זֶה בְּאוֹפֶן
19 שֶׁהַנַּיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ גּוֹרֵם אֶת נְתִינַת הַמַּתָּנָה, שֶׁאָז
20 הֲרֵי זֶה כְּמוֹ קִיבּוּל שָׂכָר, וְלֹא מַתָּנָה, כִּי אִם,
21 שֶׁהַנַּיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ פּוֹעֵל הֶסְרַת הַחִסָּרוֹן כּוּ׳ שֶׁאָז
22 יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה, אֲבָל עֶצֶם נְתִינַת הַמַּתָּנָה

ביאור בדרך אפשר

44 שאינו ירושה הבא על ידי יגיעה. וממשיך ומבאר שבתורה ישנו ענין נוסף.
45 **וְלִפְעָמִים מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה, כְּמַאֲמַר**
46 **רַז״ל**[12] **שֶׁמֹּשֶׁה** רבינו בעצמו **הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ** ושוכח
47 את תלמודו **עַד שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ** התורה **בְּמַתָּנָה** ושוב לא שכח, **שֶׁזֶּהוּ**
48 התורה כפי שהיא מתנה **עִנְיָן**
49 **שֶׁנִּיתַּן מִלְּמַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ**
50 **שַׁיָּךְ כְּלָל אֶל הַמַּטָּה,** כי דבר
51 זה של קבלת התורה כמתנה אינו קשור
52 כלל באדם המקבל זאת **לֹא** קשר עם
53 המקבל **בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא (כְּמוֹ**
54 **יְרוּשָׁה), וְגַם לֹא עַל יְדֵי**
55 **יְגִיעָה** וגם על ידי יגיעה, אי אפשר
56 לקבל מתנה, כי כשם שבמתנה שאדם
57 נותן לחברו, הרי זו פעולה מצד הנותן
58 ואין הדבר תלוי כלל במקבל, כך גם
59 בענין המתנה כפי שהוא בתורה, הדבר
60 בא מלמעלה ואינו תלוי כלל באדם
61 למטה.
62 **וְאַף שֶׁגַּם בְּמַתָּנָה אָמְרוּ**
63 **רַז״ל**[13] **אִי לָאו דְּעָבִיד לֵיהּ**
64 **נַיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ לָא הֲוָה יָהִיב**
65 **לֵיהּ מַתְּנָתָא,** אם לא שעשה לו,
66 מקבל המתנה לנותן המתנה נחת רוח
67 לנפשו, לא היה הנותן נותן לו מתנה,
68 ולכאורה הרי זה בסתירה לאמור לעיל
69 שכל ענין המתנה הוא רק מצד הנותן
70 ואינו תלוי כלל בפעולה מצד המקבל,
71 על כך בא המענה כי לאמיתו של דבר
72 אין פירכה לאמור שמתנה היא רק מצד
73 הנותן ולא מצד המקובל, כי **הֲרֵי**[14]
74 הדבר האמור שאילו המקבל לא היה
75 עושה לנותן נחת רוח, לא היה הנותן
76 מעניק לו מתנה, **אֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַנַּיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ** הנחת רוח שעשה
77 המקבל לנותן **גּוֹרֵם אֶת נְתִינַת הַמַּתָּנָה** ומהווה את הסיבה לנתינת
78 המתנה, **שֶׁאָז** כי אילו הנחת מצד המקבל היא הגורם והסיבה לנתינת המתנה
79 **הֲרֵי זֶה כְּמוֹ קִיבּוּל שָׂכָר** שאדם מקבל בעד עבודה שעשה, **וְלֹא**
80 **מַתָּנָה** שכל ענינה הוא נתינה מבלי שמקבל המתנה יצטרך לעשות משהו
81 כדי להצדיק את הנתינה, **כִּי אִם,** אלא האמירה שללא הנחת־רוח שעשה
82 המקבל לנותן לא היה הנותן מעניק לו את המתנה פירושה **שֶׁהַנַּיְחָא**
83 **לְנַפְשֵׁיהּ** הנחת רוח שהמקבל גרם לנותן **פּוֹעֵל הֶסְרַת הַחִסָּרוֹן כּוּ׳**
84 מסלק מניעה (במידה והיא קיימת) לנתינת המתנה **שֶׁאָז** כאשר אין שום דבר
85 שעשוי למנוע ולעכב את נתינת המתנה **יָכוֹל** זה שעשה לנותן את הנחת
86 **לְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה, אֲבָל עֶצֶם נְתִינַת הַמַּתָּנָה הִיא מִצַּד הַנּוֹתֵן**

---

10) אבות פ״ב מי״ב. וראה פרש״י ומדרש שמואל לאבות שם. 11) מגילה ו, ריש ע״ב. 12) נדרים לח, א. שמו״ר פמ״א, ו.
13) כ״ה בהמשך וככה שם פס״ח. ובכ״מ. וראה גיטין נ, ב. ב״מ טז, א. 14) ראה המשך וככה שם. וראה גם לקו״ש חי״ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בִּלְבַד ולא מעורבת בכך פעולה ועשייה מצד המקבל. **וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הַמַּתָּנָה דְּתוֹרָה,** שהיא אחת הבחינות והמדריגות שבתורה (כנזכר לעיל שהתורה ניתנה למשה רבינו במתנה) **שֶׁזֶּהוּ** בחינת ומדריגת המתנה שבתורה **עִנְיָן שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה,** מצד האלוקות **וְאִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לָזֶה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים** מצד עצמם, **כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ** המתנה שבתורה **עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר הַנִּבְרָאִים לְגַמְרֵי** וגם אם יתאמצו ויתייגעו ביותר, לא יהיו מסוגלים להגיע לכך מצד עצמם. **וְהִנֵּה, בִּשְׁלָמָא** מילולית: בשלום, כלומר הדבר מובן ומתקבל **בְּנוֹגֵעַ לִשְׁתֵּי הַמַּדְרֵיגוֹת דִּירוּשָׁה וְיִגִּיעָה שֶׁבַּתּוֹרָה, מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה בַּתּוֹרָה,** תוספת השמחה **עִנְיַן הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּתּוֹרָה,** בתוספת על האור שכבר קיים בתורה מצד עצמה, כפי שממשיך ומבאר כיצד הן בענין הירושה והן בענין היגיעה יש מקום להוספה. **דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁשַּׁיָּךְ לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא,** מבלי שהאדם יצטרך לעשות פעולה כלשהי מצידו לשם כך ומבלי הבדל מהו מעמדו ומצבו, **הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵיגַת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁיְּרִידָה כָּל כָּךְ עַד שֶׁשַּׁיֶּכֶת לְכָל יִשְׂרָאֵל,** יהיה מי שיהיה, **וְאֵין צוֹרֶךְ** כדי להיות שייך לתורה כפי שהיא ירושה, אין צורך **אֲפִילּוּ בְּעִנְיַן שֶׁל יְגִיעָה כְּלָל. וּבְמַדְרֵיגָה זוֹ** שהתורה נמשכה וירדה כל כך **מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה חִסָּרוֹן עִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה בַּתּוֹרָה. וְגַם** מַדְרֵיגַת הַתּוֹרָה שֶׁבָּאָה **עַל יְדֵי יְגִיעָה,** כלומר שכדי להגיע לכך נדרשת יגיעה היא הוכחה שאין זו מדריגה נמוכה כל כך, בכל זאת **כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל יְדֵי יְגִיעָה,** ונמצא שזו מדריגה ברת השגה שכל אחד יכול להגיע אליה (אם כי על ידי מאמץ ויגיעה) **הֲרֵי זֶה מוֹרֶה עַל יְרִידַת הַתּוֹרָה מִמַּדְרֵגָתָהּ** כפי שהיא מצד עצמה, בשורשה ומקורה, **שֶׁלָּכֵן** מאחר שמדובר בתורה כפי שירדה ממדריגתה **יָכוֹל הָאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל יְדֵי יְגִיעָתוֹ** שהרי סוף סוף יגיעת האדם היא דבר מוגבל, ואם האדם מסוגל להשיג דרגה זו על ידי יגיעתו, הרי זו הוכחה שמדובר בתורה כפי שירדה ממדריגתה. **וְלָכֵן, גַּם בְּמַדְרֵיגָה זוֹ** של התורה, כמו במדריגת התורה כפי שהיא ירושה, **מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה חֶסְרוֹן עִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה בַּתּוֹרָה** שזהו ענינו של שמחת תורה, כאמור לעיל. **אֲבָל בְּמַדְרֵיגַת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה, שֶׁהִיא** מדריגה נעלית ביותר **לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַנִּבְרָאִים לְגַמְרֵי, וְאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת כְּלָל לְהַמַּטָּה,** לנבראים בעולם הזה התחתון **לֹא** שייכות **בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא (כִּירוּשָׁה), וְגַם** ואפילו **לֹא** שייכות **בְּדֶרֶךְ יְגִיעָה** (בדוגמת מתנה שהאדם מקבל מחבירו שהיא ענין מצד הנותן ולא מצד המקבל, כמבואר לעיל), **אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁחָסֵר בָּהּ** בתורה כפי שהיא בדרגה כל כך נעלית, למעלה מגדר הנבראים **עִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְהַשִּׂמְחָה** בתורה כפי שהיא במדריגה נעלית זו **בָּאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה** והרי מאחר שמדובר בדרגה שלמעלה מגדר הנבראים, איך יתכן שעבודתם של בני ישראל למטה תפעל בה הוספה בענין השמחה.?

ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא[15], דְּהִנֵּה כְּתִיב[16] כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו, הקדוש ברוך הוא אומר, **כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו** (לפי פשוטו, פירש במצודת דוד: בראתיו וגו' – כתוב בנבואת ישעיה,

---

1 היא מִצַּד הַנּוֹתֵן בִּלְבַד. וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הַמַּתָּנָה
2 דְּתוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה, וְאִי אֶפְשָׁר
3 לְהַגִּיעַ לָזֶה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ
4 עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר הַנִּבְרָאִים לְגַמְרֵי. וְהִנֵּה,
5 בִּשְׁלָמָא בְּנוֹגֵעַ לִשְׁתֵּי הַמַּדְרֵיגוֹת דִּירוּשָׁה וְיִגִּיעָה
6 שֶׁבַּתּוֹרָה, מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם
7 יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת
8 תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּתּוֹרָה. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַיְרוּשָׁה
9 שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁשַּׁיָּךְ לְכָל יִשְׂרָאֵל
10 בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא, הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵיגַת
11 הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁיְּרִידָה כָּל כָּךְ עַד שֶׁשַּׁיֶּכֶת לְכָל
12 יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צוֹרֶךְ אֲפִילּוּ בְּעִנְיַן שֶׁל יְגִיעָה כְּלָל.
13 וּבְמַדְרֵיגָה זוֹ מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה חִסָּרוֹן עִנְיַן
14 הַשִּׂמְחָה, וְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה
15 בַּתּוֹרָה. וְגַם מַדְרֵיגַת הַתּוֹרָה שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי
16 יְגִיעָה, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל יְדֵי יְגִיעָה,
17 הֲרֵי זֶה מוֹרֶה עַל יְרִידַת הַתּוֹרָה מִמַּדְרֵגָתָהּ, שֶׁלָּכֵן
18 יָכוֹל הָאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל יְדֵי יְגִיעָתוֹ. וְלָכֵן, גַּם
19 בְּמַדְרֵיגָה זוֹ מוּבָן שֶׁשַּׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה חֶסְרוֹן עִנְיַן
20 הַשִּׂמְחָה, וְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ שִׂמְחָה
21 בַּתּוֹרָה. אֲבָל בְּמַדְרֵיגַת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא
22 בִּבְחִינַת מַתָּנָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַנִּבְרָאִים
23 לְגַמְרֵי, וְאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת כְּלָל לְהַמַּטָּה, לֹא בְּדֶרֶךְ
24 מְמֵילָא (כִּירוּשָׁה), וְגַם לֹא בְּדֶרֶךְ יְגִיעָה, אֵינוֹ
25 מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁחָסֵר בָּהּ עִנְיַן הַשִּׂמְחָה,
26 וְהַשִּׂמְחָה בָּאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם
27 מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה.
28 ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא[15], דְּהִנֵּה כְּתִיב[16] כֹּל הַנִּקְרָא
29 בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו,

---

ע' 117. וש"נ. 15) בהבא לקמן – ראה ד"ה להבין ענין שמחת תורה עטר"ת הנ"ל. וראה גם ד"ה להבין ענין שמח"ת תש"ה (סה"מ תש"ה ע' 69 ואילך). ד"ה הנ"ל תשי"ח (סה"מ תשח"י ע' לא ואילך). תשל"ה (סה"מ תשל"ה ע' 255 ואילך).
16) ישעי' מג, ז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

רצה לומר כבר הכנתי לו כל צרכי הגאולה אין מחסור, ולכבודי - הנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמו שכתוב ישראל אשר בך אתפאר, כל הנקרא בשמי - כל ישראל הנקראים בשם עם ה׳״, ולפי המשמעות הפנימית, יש לפרש), **דְּמַה שֶׁכָּתוּב וְלִכְבוֹדִי קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַז״ל**[17] מכוון בפרקי אבות **אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, וּמַה שֶׁכָּתוּב כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי קָאֵי** מכוון **עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן כָּל דָּא בְּדִיל אֲבָהַתְכוֹן צַדִּיקַיָּא כּוּ׳**, כל זה בזכות אבותיכם הצדיקים **שֶׁהֵם** נשמות ישראל (הצדיקים) **נִקְרָאִים בִּשְׁמוֹ** של הקדוש ברוך הוא, **הַיְינוּ, שֶׁהֵם** נשמות ישראל **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שְׁמוֹ, וּכְמוֹ בְּכָל מָקוֹם** תמיד בקריאת שם **שֶׁזֶּה שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם** מסוים **הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׁם עַצְמוֹ** וכשנשמות ישראל נקראות בשם, פירושו של דבר שהנשמות הן למעלה ממדריגה זו הנקראת שם, כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּשְׁמִי הוּא שֵׁם הֲוָיָ׳**, השם של ארבעת האותיות יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א **שֶׁכּוֹלֵל כָּל אַרְבַּעַת עוֹלְמוֹת** העולמות הכלליים של ׳סדר השתלשלות׳ **אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, יו״ד** האות יו״ד, האות הראשונה של שם הוי׳, מאירה בעיקר **בַּאֲצִילוּת, ה׳ בִּבְרִיאָה, ו׳ בִּיצִירָה, וְה׳ אַחֲרוֹנָה** ואות ה׳ השניה של שם הוי׳, האחרונה, מאירה בעיקר **בַּעֲשִׂיָּה**[18] העולם האחרון והנחות ביותר מבין ארבעת העולמות. **וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר הֲרֵי זֶה** שם הוי׳ וארבע האותיות שלו **כּוֹלֵל אֶת כָּל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת שֶׁבַּאֲצִילוּת,** עשר הספירות הקדושות העליונות כפי שהן מאירות בעולם האצילות **יו״ד בְּחָכְמָה, ה׳ בִּבִינָה, ו׳ בִּזְעֵיר אַנְפִּין,** היא בחינת המידות חסד, גבורה וכו׳ (הנקראת ׳פנים קטנות׳ כי ביחס לאור המאיר במדריגת המוחין, ובמדריגת ׳אריך אנפין׳, פנים ארוכות, שלמעלה מהספירות, הרי האור המאיר במידות הוא ׳קטן׳ ומועט) **וְה׳ אַחֲרוֹנָה בְּמַלְכוּת**[19] (וכפי שמובא אודות ענין עשר הספירות בשם הוי׳ ב׳אגרת הקודש׳ שבספר התניא: ״וכל העשר ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי״ה ברוך הוא. כי היו״ד שהיא בחינת נקודה לבד, מרמזת לחכמתו יתברך, שהיא בבחינת העלם והסתר קודם שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... ואחר שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... נכללת ונרמזת באות ה״א, שיש לה בחינת התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה, וגם לאורך, המורה על בחינת ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה... ואחר כך, כשנמשכת המשכה והשפעה זו יותר למטה... וכמו האדם שרוצה לגלות חכמתו לאחרים על ידי דיבורו על־דרך־משל, נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו״ה. כי הוי״ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה. וגם המשכה זו היא על ידי מידת חסדו וטובו ושאר מידותיו הקדושות... מידת מלכותו יתברך נקראת בשם דבר ה׳... ונכללת ונרמזת באות ה״א אחרונה של שם הוי״ה. כי פנימיות ומקור הדיבור הוא ההבל העולה מן הלב, ומתחלק לחמש מוצאות הפה...״). **וְאֵין זֶה** האמור כאן שארבע האותיות של שם הוי׳ רומזות לעשר הספירות **בִּסְתִירָה לְהָאָמוּר** לעיל **שֶׁאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּעַת עוֹלְמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, כִּי, הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הֵם הַמְקַנְּנִים** שוכנים ומאירים **בַּאֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה,** היינו שארבעת העולמות ועשר הספירות הנרמזים שניהם בשם הוי׳ הם דברים מקבילים **אַבָּא עִילָּאָה** האב העליון, הוא ענין ספירת החכמה **(יו״ד) מְקַנְּנָא בַּאֲצִילוּת**[20], **אִימָּא עִילָּאָה** האימא העליונה, היא ענין ספירת הבינה **(ה׳) בְּכוּרְסֵיהּ** בכסא, הוא עולם הבריאה **שִׁית סְפִירִין** שש ספירות של המידות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד **(זְעֵיר אַנְפִּין, ו׳) בִּיצִירָה (מַטָּ״ט**[21] וקשורות למלאך הנקרא ׳מטטרון׳ ששוכן בעולם היצירה), **וְאוֹפַן** מלאך בדרגה יותר נמוכה **(מַלְכוּת, ה׳ אַחֲרוֹנָה) בַּעֲשִׂיָּה**[22]. **וְעִנְיָן זֶה** השייכות של שם הוי׳, בארבע אותיותיו, עם עשר הספירות כפי שהן בעולם האצילות **הוּא לֹא רַק בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת הַפְּרָטִי** העולם הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה כפי שהם ב׳סדר השתלשלות׳, **אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת אֲצִילוּת דִּכְלָלוּת, לִפְנֵי הַצִּמְצוּם,** בדרגות שבהן אור האין סוף מאיר בלי גבול, לפני הצמצום שנעשה בו כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, גם במדריגות

1 דְּמַה שֶׁכָּתוּב וְלִכְבוֹדִי קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר
2 רַז״ל[17] אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, וּמַה שֶׁכָּתוּב כֹּל
3 הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ
4 שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן כָּל דָּא בְּדִיל אֲבָהַתְכוֹן צַדִּיקַיָּא
5 כּוּ׳, שֶׁהֵם נִקְרָאִים בִּשְׁמוֹ, הַיְינוּ, שֶׁהֵם לְמַעְלָה
6 מִבְּחִינַת שְׁמוֹ, וּכְמוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁזֶּה שֶׁנִּקְרָא
7 בְּשֵׁם הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׁם עַצְמוֹ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
8 דִּשְׁמִי הוּא שֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁכּוֹלֵל כָּל אַרְבַּעַת עוֹלְמוֹת
9 אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, יו״ד בַּאֲצִילוּת, ה׳
10 בִּבְרִיאָה, ו׳ בִּיצִירָה, וְה׳ אַחֲרוֹנָה בַּעֲשִׂיָּה[18].
11 וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל אֶת כָּל עֶשֶׂר
12 הַסְּפִירוֹת שֶׁבַּאֲצִילוּת, יו״ד בְּחָכְמָה, ה׳ בִּבִינָה,
13 ו׳ בִּזְעֵיר אַנְפִּין, וְה׳ אַחֲרוֹנָה בְּמַלְכוּת[19]. וְאֵין זֶה
14 בִּסְתִירָה לְהָאָמוּר שֶׁאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת הֵם כְּנֶגֶד
15 אַרְבַּעַת עוֹלְמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה,
16 כִּי, הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הֵם הַמְקַנְּנִים
17 בַּאֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, אַבָּא עִילָּאָה
18 (יו״ד) מְקַנְּנָא בַּאֲצִילוּת[20], אִימָּא עִילָּאָה (ה׳)
19 בְּכוּרְסֵיהּ, שִׁית סְפִירִין (זְעֵיר אַנְפִּין, ו׳) בִּיצִירָה
20 (מַטָּ״ט[21]), וְאוֹפַן (מַלְכוּת, ה׳ אַחֲרוֹנָה)
21 בַּעֲשִׂיָּה[22]. וְעִנְיָן זֶה הוּא לֹא רַק בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת
22 הַפְּרָטִי, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת אֲצִילוּת דִּכְלָלוּת, לִפְנֵי

---

17) אבות פ״ו, ג. 18) ראה עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי״ע) פ״א. ועוד. 19) ראה עץ חיים שם פ״א־ב. שם שער ג (סדר אצילות למהרח״ו) פ״א. שערי קדושה להרח״ו ח״ג ש״א. תניא אגה״ת פ״ד. 20) ראה מק״מ לזח״ב רכ, ב. תו״א עה, א. ועוד. וראה סה״מ תרצ״ו ע׳ 119. וש״נ. 21) ראה פרדס שער טז (שער אבי״ע) פ״ד. ועוד. 22) תקו״ז תיקון וא״ו (כג,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

עליונות אלו יש את בחינת עולם האצילות ושם היא נקראת ׳אצילות דכללות׳, **יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּשֵׁם הֲוָיָ׳.**

וּמַה שֶּׁכָּתוּב כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם נִקְרָאִים וְנִמְשָׁכִים בִּשְׁמִי הוא שם הוי׳. **וְכֵינָן שֶׁשְּׁמִי הוּא לְמַטָּה מִמַּה שֶׁנִּקְרָא וְנִמְשָׁךְ בִּשְׁמִי,** כאמור לעיל שכן הוא גם למטה שהנקרא בשם הוא נעלה וחשוב יותר מהשם שבו נקרא, **נִמְצָא, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ׳ כְּפִי שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וַאֲפִילוּ** למעלה משם הוי׳ כפי שהוא מאיר **בַּאֲצִילוּת דִּכְלָלוּת,** וגם במדריגות הנעלות ביותר שלו, שם הוי׳ **הוּא רַק שֵׁם בִּלְבַד** ולא עצם האלוקות **לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל.**

וממשיך ומבאר את המעלה של נשמות ישראל לגבי שם הוי׳ כפי שהוא באצילות **וְהַיְינוּ, דְּאַף שֶׁאֲצִילוּת הוּא מִלְּשׁוֹן אֶצְלוֹ וְסָמוּךְ לוֹ**[23], היינו עולם נעלה ביותר שקרוב ביותר לעצמות האלוקות **וּבִפְרָט אֲצִילוּת דִּכְלָלוּת** שהוא ענין האצילות כפי שהוא לפני הצמצום ונעלה בהרבה מעולם האצילות הפרטי, **מִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ בּוֹ** במושג ׳אצילות׳, בד בבד עם היותו ׳אצלו׳ וסמוך׳ **גַּם הָעִנְיָן דְּהַאֲצָלָה וְהִפְרָשָׁה**[23] מהעצם ובמובן מסוים ענין האצילות מובדל ומופרש מעצמות האלוקות, **וְלָכֵן חֲרֵי זֶה** שם הוי׳ כפי שהוא מאיר באצילות **רַק בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבַד לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינָה זוֹ. וְזֶהוּ כָּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הַמַּמְשִׁיכִים בְּחִינַת הַשֵּׁם, וְהַיְינוּ, לֹא מִיבָּעֵי שֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֵּירוּשׁ [אִם הַפֵּירוּשׁ דַּהֲוָיָ׳ לְשׁוֹן מְהַוֶּוה[24], אוֹ הַפֵּירוּשׁ דְּהָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד[25], שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע], אֶלָּא אֲפִילוּ שֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל הַפֵּירוּשִׁים וּלְמַעְלָה מִנְּקוּדוֹת**[26], שאלו הן מדריגות גבוהות ביותר בשם הוי׳, למעלה מהדרגות של שם הוי׳ שיש בו פירושים, **חֲרֵי זֶה** גם דרגות גבוהות ונעלות אלו בשם הוי׳, הן סוף סוף **בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבַד, שֶׁהוּא** רק **אוֹר וְגִילוּי מִן הָעַצְמוּת** ולא עצמות האלקות, **וְהַמְשָׁכָתוֹ הִיא עַל יְדֵי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן** כיון שנשמות ישראל מורשרשות בעצמות האלקות, למעלה משם הוי׳ שהוא רק הארה והתגלות מעצמותו, **בִּיכָלְתָּם לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַשֵּׁם גַּם בְּדַרְגָּא הַיּוֹתֵר נַעֲלִית** גם כפי שהשם הוא בדרגות גבוהות ביותר, באצילות דכללות.

וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָה לָזֶה, לאמור לעיל שנשמות ישראל הן למעלה משם הוי׳ והן הממשיכות את שם הוי׳ מלמעלה למטה **מִמַּה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל**[27] במדרש **בְּמִי נִמְלַךְ** הקדוש ברוך הוא לגבי בריאת העולם והתייעץ, כביכול, האם לברוא אותו, **בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַהַמְלָכָה** היינו שיש אפשרות לעשות זאת ויש אפשרות שלא לעשות זאת ולכן יש מקום להתייעצות **שַׁיָּךְ עַל גִּילוּי אוֹר,** וההמלכה היא **אִם יִהְיֶה הַגִּילוּי כּוֹ׳** או לא יהיה, **וְהַמְלָכָה זוֹ הִיא לֹא רַק עַל גִּילוּי הָאוֹר שֶׁבִּשְׁבִיל** בריאת **הָעוֹלָמוֹת,** המשכת אור מצומצם כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים **אֶלָּא** ההמלכה אם לגלות את האור או לא לגלות שייכת **גַּם עַל גִּילוּי הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ,** המשכה והתגלות של אור כפי שהיא לגבי מקור האור עצמו, בלי התייחסות לזולת **וְגַם** אפילו **כְּמוֹ שֶׁהָאוֹר** לא מתגלה

ביאור בדרך אפשר

לְשׁוֹן מְהַוֶּוה[24] על שם שהוא מהווה את העולמות והנבראים, **אוֹ הַפֵּירוּשׁ דְּהָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד**[25], על שם שהוא למעלה מגדרי והגבלות הזמן, היינו **שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע** הנתון להגבלות הזמן], **אֶלָּא אֲפִילוּ שֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל הַפֵּירוּשִׁים וּלְמַעְלָה מִנְּקוּדוֹת**[26], שאלו הן מדריגות גבוהות ביותר בשם הוי׳, למעלה מהדרגות של שם הוי׳ שיש בו פירושים, **חֲרֵי זֶה** גם דרגות גבוהות ונעלות אלו בשם הוי׳, הן סוף סוף **בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבַד, שֶׁהוּא** רק **אוֹר וְגִילוּי מִן הָעַצְמוּת** ולא עצמות האלקות, **וְהַמְשָׁכָתוֹ הִיא עַל יְדֵי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן** כיון שנשמות ישראל מורשרשות בעצמות האלקות, למעלה משם הוי׳ שהוא רק הארה והתגלות מעצמותו, **בִּיכָלְתָּם לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַשֵּׁם גַּם בְּדַרְגָּא הַיּוֹתֵר נַעֲלִית** גם כפי שהשם הוא בדרגות גבוהות ביותר, באצילות דכללות.

וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָה לָזֶה, לאמור לעיל שנשמות ישראל הן למעלה משם הוי׳ והן הממשיכות את שם הוי׳ מלמעלה למטה **מִמַּה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל**[27] במדרש **בְּמִי נִמְלַךְ** הקדוש ברוך הוא לגבי בריאת העולם והתייעץ, כביכול, האם לברוא אותו, **בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַהַמְלָכָה שַׁיָּךְ עַל גִּילוּי אוֹר, אִם יִהְיֶה הַגִּילוּי כּוֹ׳, וְהַמְלָכָה זוֹ הִיא לֹא רַק עַל גִּילוּי הָאוֹר שֶׁבִּשְׁבִיל הָעוֹלָמוֹת, אֶלָּא גַּם עַל גִּילוּי הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ, וְגַם כְּמוֹ שֶׁהָאוֹר כָּלוּל בְּחִינַת הַשֵּׁם, וְהַיְינוּ, לֹא מִיבָּעֵי** אין צריך לומר, כי הדבר ברור, שנשמות ישראל הם למעלה משם הוי׳ והם ה׳קוראים׳ וממשיכים את **שֵׁם הֲוָיָ׳** כפי שהוא במדריגה **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֵּירוּשׁ [אִם הַפֵּירוּשׁ דַּהֲוָיָ׳**

א). 23) ראה פרדס שם פ״א. ובכ״מ. 24) זח״ג רנז, סע״ב (ברע״מ). פרדס שער א (עשר ולא תשע) פ״ט. תניא שעהיוה״א רפ״ד. 25) זהר ופרדס שם. תניא שם פ״ז. 26) ראה ד״ה שויתי ה׳ לנגדי תמיד תש״כ (סה״מ תש״כ ע׳ קס ואילך). וש״נ. 27) רות רבה פ״ב, ג (בשינוי לשון קצת).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

כלל אלא **כָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ,** שכן המושג הארה והתגלות של מקור האור קיים (אם כי לא בגילוי) גם בתוך מקור האור עצמו, כי שהאור כלול בו ומהווה חלק בלתי נפרד מהמאור עצמו **גַּם בְּזֶה** באור הכלול בעצמותו **שַׁיָּיךְ הַמְּלָכָה** האם ההארה הזו תהיה או לא תהיה, **דְּמֵאַחַר שֶׁזֶּהוּ** אפילו האור כפי שהוא כלול בעצמותו **בְּחִינַת אוֹר שֶׁאֵינוֹ מְציאוּת הָעַצְמוּת** עצמה, אלא הארה והתגלות מהעצמות **הֲרֵי זֶה בְּחִינַת גִּילוּי, וּלְמַעְלָה** באלוקות **כָּל גִּילוּי הוּא גִּילוּי רְצוֹנִי,** שהרי מובן שהקדוש ברוך הוא אינו מוכרח בשום דבר **וְכָל גִּילוּי רְצוֹנִי** שבא מרצון ולא בהכרח מסיבה צדדית **יֵשׁ בּוֹ כַּוָּונָה, וּבְמֵילָא שַׁיָּיךְ בָּזֶה** עִנְיַן **הַהַמְלָכָה** האם לגלות את הגילוי או לא לגלות, האם הכוונה הרצונית אכן תושג על ידי גילוי זה או לא. **וְכֵיוָן שֶׁהַהַמְלָכָה עַל כָּל** עִנְיַן **שֶׁל גִּילוּי אוֹר** בכל דרגה, גם הנעלית ביותר, **הִיא בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה מִכָּל** עִנְיַן **שֶׁל גִּילוּי אוֹר,** וכיון שהנשמות הן למעלה מהענין, לכן ביכולתם לייעץ, כביכול, אודות הגילוי, **וְלָכֵן, כָּל** עִנְיַן **שֶׁל אוֹר, גַּם אוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ,** שהוא הענין הכי נעלה באור, **הוּא בִּבְחִינַת שֵׁם בִּלְבַד לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** הנעלות ממנו, **וְהַמְשָׁכָתוֹ** של ענין השם, בכל דרגה, **הִיא עַל יָדָם** על ידי נשמות ישראל.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כָּל עִנְיַן שֶׁל אוֹר, שהוא התגלות והתפשטות והארה ממקורו, המאור, **גַּם** אפילו **בְּחִינַת אוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ** ואינו מאיר מחוץ לעצמותו, **מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ הָעַצְמוּת מַמָּשׁ,** אלא הארה והתפשטות מהעצמות **שַׁיָּיךְ** יתכן **בּוֹ** עִנְיַן **הַצִּמְצוּם** והמיעוט. **וְכִדְמוּכָח גַּם מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרָה אוֹר**[28] לאדמו"ר הזקן, **שֶׁבַּמָּאוֹר** מקור האור **שֶׁהוּא אֵין סוֹף עַצְמוֹ לֹא שַׁיָּיךְ צִמְצוּם חַס־וְשָׁלוֹם וְלֹא הֶעְלֵם,** לא יתכן שבמאור עצמו יהיה צמצום ומיעוט, וכן לא יתכן שעל המאור עצמו יהיה

1 בְּעַצְמוּתוֹ, גַּם בְּזֶה שַׁיָּיךְ הַמְּלָכָה, דְּמֵאַחַר שֶׁזֶּהוּ
2 בְּחִינַת אוֹר שֶׁאֵינוֹ מְציאוּת הָעַצְמוּת, הֲרֵי זֶה
3 בְּחִינַת גִּילוּי, וּלְמַעְלָה כָּל גִּילוּי הוּא גִּילוּי
4 רְצוֹנִי, וְכָל גִּילוּי רְצוֹנִי יֵשׁ בּוֹ כַּוָּונָה, וּבְמֵילָא
5 שַׁיָּיךְ בָּזֶה עִנְיַן הַהַמְלָכָה. וְכֵיוָן שֶׁהַהַמְלָכָה עַל
6 כָּל עִנְיַן שֶׁל גִּילוּי אוֹר הִיא בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל
7 צַדִּיקִים, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה
8 מִכָּל עִנְיַן שֶׁל גִּילוּי אוֹר, וְלָכֵן, כָּל עִנְיַן שֶׁל אוֹר,
9 גַּם אוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ, הוּא בִּבְחִינַת שֵׁם
10 בִּלְבַד לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַמְשָׁכָתוֹ הִיא עַל
11 יָדָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כָּל עִנְיַן שֶׁל אוֹר, גַּם
12 בְּחִינַת אוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ, מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ
13 הָעַצְמוּת מַמָּשׁ, שַׁיָּיךְ בּוֹ עִנְיַן הַצִּמְצוּם.
14 וְכִדְמוּכָח גַּם מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרָה אוֹר[28],
15 שֶׁבַּמָּאוֹר שֶׁהוּא אֵין סוֹף עַצְמוֹ לֹא שַׁיָּיךְ צִמְצוּם
16 חַס וְשָׁלוֹם וְלֹא הֶעְלֵם, וְאַדְרַבָּה הַמָּאוֹר הוּא
17 בְּהִתְגַּלּוּת, וּמִזֶּה מוּכָח שֶׁבְּכָל מַדְרֵיגָה שֶׁל אוֹר,
18 גַּם בְּמַדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית שֶׁבָּאוֹר, שַׁיָּיךְ עִנְיַן
19 הַצִּמְצוּם. וּמֵאַחַר שֶׁבָּאוֹר שַׁיָּיךְ עִנְיַן שֶׁל צִמְצוּם,
20 הֲרֵי הוּא מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת, וְיֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה עִנְיַן שֶׁל
21 שִׁינּוּי, וְעִנְיַן שֶׁל פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת. מַה שֶׁאֵין
22 כֵּן נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,
23 וְלָכֵן כָּל עִנְיַן שֶׁל אוֹר הוּא בִּבְחִינַת שֵׁם בִּלְבַד
24 לְגַבָּם, וְהַמְשָׁכָתוֹ הִיא עַל יָדָם, שֶׁבָּהֶם הָיְתָה
25 הַהַמְלָכָה עַל גִּילוּי הָאוֹר.
26 ג) **וְהִנֵּה** כְּשֵׁם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן הָאוֹר
27 (שְׁמִי), כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה (כְּבוֹדִי),
28 שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת אוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[29]
29 עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה[30], שֶׁהִיא

ביאור בדרך אפשר

העלם והסתר כלשהו **וְאַדְרַבָּה** אלא להיפך **הַמָּאוֹר הוּא בְּהִתְגַּלּוּת** תמיד, **וּמִזֶּה** שרק במאור לא יתכן צמצום והוא תמיד גלוי **מוּכָח שֶׁבְּכָל מַדְרֵיגָה שֶׁל אוֹר** וגילוי מהמאור שאינה המאור עצמו, **גַּם** אפילו **בְּמַדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית שֶׁבָּאוֹר** (שהיא, כאמור, האור כפי שהוא כלול בעצמותו), **שַׁיָּיךְ** יתכן **עִנְיַן הַצִּמְצוּם. וּמֵאַחַר שֶׁבָּאוֹר שַׁיָּיךְ עִנְיַן שֶׁל צִמְצוּם, הֲרֵי הוּא** האור **מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת** שהם נבראים מוגבלים בגדרי מציאות מוגבלת ולכן בריאתם היא על ידי האור כפי שהוא מצומצם (כי אם האור ישאר אין־סוף ובלי־גבול לא יתהוו ממנו נבראים מוגבלים כי הנבראים יתבטלו מפני תוקף האור האין־סוף), **וְיֵשׁ בּוֹ** באור **אֵיזֶה עִנְיַן שֶׁל שִׁינּוּי,** ריבוי או מיעוט **וְעִנְיַן שֶׁל פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת** וכן יש באור הבדל בין פנימיות האור לחיצוניות האור, וכל הדברים האלה שייכים באור כיון שהוא האור ולא עצמות המאור. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן כָּל** עִנְיַן **שֶׁל אוֹר הוּא בִּבְחִינַת שֵׁם בִּלְבַד לְגַבָּם** ולא העצם, **וְהַמְשָׁכָתוֹ** של האור, בכל מדריגה, אפילו הנעלית ביותר, **הִיא עַל יָדָם,** בנשמות ישראל **שֶׁבָּהֶם הָיְתָה הַהַמְלָכָה** שנמלך הקדוש־ברוך הוא לגבי הבריאה, המלכה **עַל גִּילוּי הָאוֹר.**

ג) וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן הָאוֹר (שְׁמִי), שבני ישראל הם הממשיכים את האור האלוקי שיאיר ויתגלה **כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה (כְּבוֹדִי),** שבני ישראל הם הממשיכים תוספת אור ותוספת מעלה בתורה, כפי שיוסבר להלן, **שֶׁהֲרֵי** גם **הַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת אוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] בתהילים **עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, דְּקָאֵי** והכוונה היא **עַל הַתּוֹרָה**[30], כמבואר בלקוטי תורה לאדמו"ר הזקן בענין זה "שאור התורה היא בחינת לבוש המחבר רוחניות עם גשמיות... שקיום כל הדברים הגשמיים והתהוותם מאין ליש הוא ע"י התורה דעשיה, שכל הדברים הגשמיים הכתובים בתורה הם הם חיותם וקיומם", **שֶׁהִיא**

28) וירא יד, ריש ע"ב. 29) תהלים קד, ב. 30) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פו, א. צא, ב. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

התורה שעליה נאמר "עוטה אור" **בִּבְחִינַת אוֹר בִּלְבַד** ולא העצמות. **וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר**, מלבד האמור לעיל שהתורה היא ענין האור שזהו באופן כללי, הרי בפרטיות יותר, **הִנֵּה בַּתּוֹרָה** ישנם שני ענינים **יֵשׁ עִנְיָן הַחָכְמָה, וְעִנְיָן הָאוֹר**, כפי שממשיך ומבאר. **חָכְמָה דְּתוֹרָה הוּא עִנְיָן שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשָׁלָה לְמַיִם**[31] (כדברי הגמרא: "למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה"), **שֶׁמַּיִם אֵין לָהֶם גֶּוֶן** אלא המים חסרי צבע **וּמִשְׁתַּנִּים** במראה שלהם **לְפִי גֶּוֶן הַכֵּלִים** שבהם הם נמצאים והמביט במים כשהם בכלי בצבע מסוים, המים נראים לו בצבע הכלי, **וְכָךְ גַּם הַחָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה** החכמה האלוקית **שֶׁהִיא** מצד עצמה ומהותה **לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה**, ואיננה מוגדרת בצורה מסוימת של השגה דוקא **וְיכוֹלָה לָבוֹא בְּכַמָּה אוֹפַנֵּי הַשָּׂגוֹת** בהתאם לכלים של המשיג, כמו המים שצבעם משתנה לפי צבע הכלי. **וְנוֹסָף לָזֶה** מלבד ענין החכמה שבתורה **יֶשְׁנוֹ גַּם הָאוֹר דְּתוֹרָה, שֶׁהוּא** ענין האור שבתורה **לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה שֶׁבַּתּוֹרָה. וְיִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים** גילוי והארה של **בְּחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה** הנעלה מבחינת החכמה דתורה שירד ויאיר **בִּבְחִינַת הַחָכְמָה דְּתוֹרָה, וְיִתֵּירָה מִזֶּה**, ולא זו בלבד שבני ישראל ממשיכים את ענין האור שבתורה בענין החכמה שבתורה אלא הם פועלים גם יתירה מזו **שֶׁמַּמְשִׁיכִים בְּאוֹר דְּתוֹרָה בְּחִינַת הָעַצְמוּת**, עצמות האלקות **שֶׁהֵרֵי יִשְׂרָאֵל מוּשְׁרָשִׁים בְּהָעַצְמוּת** וכיון שזהו שורשם והם קשורים בשורשם, יש בכוחם של בני ישראל להמשיך לאור שבתורה את בחינת העצמות, ונמצא שבני ישראל ממשיכים תוספת בתורה הן בחכמה שבתורה (שממשיכים בה את האור שבתורה) והן באור שבתורה (שממשיכים בו את ענין העצמות).

אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין, **מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת בַּתּוֹרָה הִיא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁגַּם הַתּוֹרָה שָׁרְשָׁהּ בְּעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמַהִי הַמַּעֲלָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּונָה הִיא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[32], הַיְינוּ, שֶׁתִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַדִּירָה, וּכְמוֹ דִּירַת הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁעֶצֶם וּמַהוּת הָאָדָם דָּר בְּהַדִּירָה, וְלֹא רַק הַהִתְפַּשְׁטוּת שֶׁלּוֹ, וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הַדִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהַכַּוָּונָה הִיא שֶׁתִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[33], וְהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה בַּתַּחְתּוֹנִים דַּוְקָא. וְכַוָּונָה זוֹ נִשְׁלֶמֶת עַל יְדֵי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵהָעַצְמוּת, בַּתּוֹרָה הִיא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל**, ואם כל הטעם הוא משום שבני ישראל מושרשים בעצמות וקשורים במקורם, לכאורה אין זה ביאור מספיק, **וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁגַּם הַתּוֹרָה שָׁרְשָׁהּ בְּעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמַהִי הַמַּעֲלָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא**, היינו מה היתרון של בני ישראל על התורה בענין זה של להיות מושרשים בעצמותו שבגלל יתרון זה יש לנשמות ישראל את הכוח להמשיך בתורה מהעצמות.?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה יָדוּעַ בדברי חכמינו ז"ל במדרש ונתבאר בהרחבה בתורת החסידות **שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּונָה** והמטרה שבשבילה נברא העולם הזה התחתון **הִיא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה** מקום ראוי לגילוי אלוקות והשראת השכינה **בַּתַּחְתּוֹנִים**[32], **הַיְינוּ**, ואין הכוונה שתהיה למטה רק הארה מועטת של אור אלוקי אלא **שֶׁתִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת** של האלוקות **לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַדִּירָה**, כי המשמעות הפנימית והנכונה של 'דירה' היא דירה (לא רק להארה מועטת של האלוקות, מקום שיש בו מעט גילוי אלוקות, אלא) דירה לעצמות האלוקות **וּכְמוֹ דִּירַת הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁעֶצֶם וּמַהוּת הָאָדָם דָּר** ונמצא בגלוי **בְּהַדִּירָה, וְלֹא רַק הַהִתְפַּשְׁטוּת** וההתגלות המועטת **שֶׁלּוֹ, וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הַדִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהַכַּוָּונָה הִיא שֶׁתִּהְיֶה** בעולם הזה התחתון, מקום שמצד עצמו מעלים ומסתיר על האלוקות, **הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**[33], **וְהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה בַּתַּחְתּוֹנִים דַּוְקָא** ואילו בהתגלות עצמות האלוקות בעולמות עליונים לא נשלמת הכוונה והמטרה של עשיית 'דירה' לאלוקות, כי הכוונה והמטרה היא שהדירה תהיה דוקא ב'תחתונים'. **וְכַוָּונָה זוֹ** של דירה לאלוקות בעולם הזה התחתון **נִשְׁלֶמֶת** ומתבצעת בפועל **עַל יְדֵי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל**, וטעם הדבר, מדוע דוקא נשמות ישראל משלימות את הכוונה העליונה של 'דירה בתחתונים' שמשמעותה הוא גילוי העצמות למטה, היא **לִהְיוֹת שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵהָעַצְמוּת**, ומצד שני **וְהַמְשָׁכָתָן** וירידתם של נשמות

---

31) תענית ז, א. 32) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 33) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תפט (ועם הגהות – אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תרפ). אוה"ת בלק ריש ע' תתקצז. סה"מ תרל"ה ח"ב ע' שנג. המשך תרס"ו ס"ע ג [ע' ה]. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ישראל **לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים** אחרי הירידה **בִּבְחִינַת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** נפרד מהשורש, **כִּמְשַׁל הַבֵּן שֶׁהוּא** אמנם מושרש באביו אבל אחרי שנולד הוא **מְציאוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** נפרדת מהאב, ולכן דוקא נשמות ישראל פועלים את ענין הדירה בתחתונים כי הכוונה היא שגילוי העצמות יהיה דוקא במקום שהוא תחתון ביותר וזה ענינם של נשמות ישראל ששורשם בעצמות אבל בירידתם נעשו דבר בפני עצמו כמו התחתון. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַתּוֹרָה, אַף שֶׁהִיא מוּשְׁרֶשֶׁת בָּעַצְמוּת,** ומהיבט זה התורה אכן שווה לנשמות ישראל, אבל **חֲרֵי הַמְשָׁכָתָהּ** של התורה **לְמַטָּה הִיא** לא באופן שאחרי הירידה נעשתה דבר בפני עצמו, אלא **בְּאוֹפֶן, כדברי הזוהר, דְּאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד**[34], שהתורה והקדוש ברוך הוא הכל אחד **הַיְינוּ, שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהִיא** התורה **נִמְשֶׁכֶת בַּתַּחְתּוֹנִים חֲרֵי הִיא** עדיין **בִּבְחִינַת יִחוּד** באחדות מלאה **עִם הָעַצְמוּת, וְהִיא** התורה **בְּמֶרְחָק עָצוּם (אַ גֶּעוואַלְדִּיקֶן מֶרְחָק** מרחק גדול מאד, עצום) **מִן הַתַּחְתּוֹנִים** ונעלית מהתחתונים לאין שיעור. **וְלָכֵן עַל יְדֵי הַתּוֹרָה** אף שהתורה אכן ירדה למטה **לֹא נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כִּי הָעִנְיָן דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת,** הכוונה האלוקית היא שהאור האלוקי יאיר ויתגלה ויחדור במציאות העולמות התחתונים בצורה פנימית **וְלֹא בִּבְחִינַת מַקִּיף** ולא די בכך שיהיה בתחתונים גילוי אלוקות בדרך של 'מקיף' מלמעלה. **וּכְמוֹ בְּדִירַת הָאָדָם שֶׁהוּא דָּר בָּהּ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת** כמו שדירת האדם בדירתו היא באופן שהוא גר בה ומונח בה בשייכות והתלבשות פנימית ולא בקשר כללי מופשט. **וְכֵיוָן שֶׁהַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּשְׁאֶרֶת בְּמֶרְחָק עָצוּם מִן הַתַּחְתּוֹנִים** ולא מתלבשת בהם בפנימיותם, **אֵין זֶה** ענין **דִּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים** כי אמנם התורה מושרשת בעצמות והמשכת התורה למטה היא המשכת העצמות, אבל כיון שהתורה במהותה נשארת בריחוק מהתחתונים, ירידת התורה למטה לא פועלת את מילוי הכוונה של 'דירה בתחתונים'. **וְדַוְקָא נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהַמְשָׁכָתָם לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים בִּבְחִינַת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** כמו הבן לאחר שנולד, כאמור לעיל, **דְּאַף שֶׁמּוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** כמו התורה, **הִנֵּה הַמְשָׁכָתָם** של נשמות ישראל **לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** וכיון שכך יש להם שייכות להגדרה של 'תחתונים', **הִנֵּה עַל יָדָם נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.**

וְעַל פִּי זֶה המבואר לעיל שבני ישראל ממשיכים את עצמות האלוקות בתורה **יוּבַן הָעִנְיָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה, הַיְינוּ** והמשמעות של פעולת שמחה בתורה היא **שֶׁמַּמְשִׁיכִים בָּהּ** שבני ישראל ממשיכים בתורה **תּוֹסֶפֶת אוֹר** על האור שיש בתורה מצד עצמה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל** בתחילת סעיף זה, סעיף ג, **שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים בְּחָכְמָה דְּתוֹרָה בְּחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה, וּלְמַעְלָה מִזֶּה,** ונשמות ישראל פועלים בתורה גם חידוש גדול עוד יותר **שֶׁגַּם** שאפילו **בִּבְחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה מַמְשִׁיכִים הֵם** נשמות ישראל, התגלות אלוקות **מִבְּחִינַת הָעַצְמוּת, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁדַּוְקָא יִשְׂרָאֵל הֵם הַמַּשְׁלִימִים אֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים** והדבר אינו נפעל אפילו על ידי התורה עצמה, כמבואר לעיל.

ד) וּבָזֶה המבואר לעיל שבני ישראל ממשיכים את עצמות האלוקות בתורה ופעולת ענין ה'דירה בתחתונים' היא דוקא על ידי נשמות ישראל **יוּבַן גַּם הַטַּעַם שֶׁהָאוֹפֶן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה** ומוסיפים בה אור **הוּא לֹא עַל יְדֵי לִימוּד וִיגִיעָה בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל יְדֵי נִיגּוּנִים וְרִיקּוּדִים** עם ספר תורה, כפי שממשיך ומבאר.

1 וְהַמְשָׁכָתָן לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים בִּבְחִינַת
2 דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּמְשַׁל הַבֵּן שֶׁהוּא מְצִיאוּת
3 בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַתּוֹרָה, אַף שֶׁהִיא
4 מוּשְׁרֶשֶׁת בָּעַצְמוּת, חֲרֵי הַמְשָׁכָתָהּ לְמַטָּה הִיא
5 בְּאוֹפֶן דְּאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד[34],
6 הַיְינוּ, שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת בַּתַּחְתּוֹנִים חֲרֵי
7 הִיא בִּבְחִינַת יִחוּד עִם הָעַצְמוּת, וְהִיא בְּמֶרְחָק
8 עָצוּם (אַ גֶּעוואַלְדִּיקֶן מֶרְחָק) מִן הַתַּחְתּוֹנִים.
9 וְלָכֵן עַל יְדֵי הַתּוֹרָה לֹא נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה
10 בַּתַּחְתּוֹנִים, כִּי הָעִנְיָן דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ
11 לִהְיוֹת בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, וְלֹא בִּבְחִינַת מַקִּיף.
12 וּכְמוֹ בְּדִירַת הָאָדָם שֶׁהוּא דָּר בָּהּ בִּבְחִינַת
13 פְּנִימִיּוּת. וְכֵיוָן שֶׁהַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה הִיא
14 בְּאוֹפֶן שֶׁנִּשְׁאֶרֶת בְּמֶרְחָק עָצוּם מִן הַתַּחְתּוֹנִים,
15 אֵין זֶה עִנְיָן דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְדַוְקָא נִשְׁמוֹת
16 יִשְׂרָאֵל שֶׁהַמְשָׁכָתָם לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים
17 בִּבְחִינַת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, דְּאַף שֶׁמּוּשְׁרָשִׁים
18 בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הִנֵּה הַמְשָׁכָתָם לְמַטָּה הִיא
19 בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשִׂים דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, הִנֵּה עַל יָדָם
20 נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.
21 **וְעַל** פִּי זֶה יוּבַן הָעִנְיָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׁמְּחִים אֶת
22 הַתּוֹרָה, הַיְינוּ שֶׁמַּמְשִׁיכִים בָּהּ תּוֹסֶפֶת אוֹר,
23 כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים בְּחָכְמָה
24 דְּתוֹרָה בְּחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, שֶׁגַּם
25 בִּבְחִינַת הָאוֹר דְּתוֹרָה מַמְשִׁיכִים הֵם מִבְּחִינַת
26 הָעַצְמוּת, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁדַּוְקָא יִשְׂרָאֵל הֵם
27 הַמַּשְׁלִימִים אֶת הַכַּוָּונָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.
28 ד) **וּבָזֶה** יוּבַן גַּם הַטַּעַם שֶׁהָאוֹפֶן שֶׁיִּשְׂרָאֵל
29 מְשַׁמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה הוּא לֹא עַל יְדֵי לִימוּד
30 וְיִגִיעָה בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל יְדֵי נִיגּוּנִים

43 שֶׁהַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּשְׁאֶרֶת בְּמֶרְחָק
44 עָצוּם מִן הַתַּחְתּוֹנִים וְלֹא מתלבשת בהם בפנימיותם, אֵין זֶה עִנְיָן

34) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו בתחילתו. לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּבְהֶקְדֵּם הַבֵּיאוּר בְּמַה שֶׁכָּתוּב בישעיה ונזכר לעיל, הקדוש ברוך הוא אומר **כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו** ומבואר שהכתוב רומז לעולמות אצילות־בריאה־יצירה **אַף עֲשִׂיתִיו** והכתוב רומז לעולם העשיה, **דְּאַף** המילה ׳אף׳ האמורה בין אצילות־בריאה־יצירה לעשיה **הִפְסִיק הָעִנְיָן, וְהוּא הַהֶפְסֵק לְמַעְלְיוּתָא,** כלומר הפסק המלמד שמכאן ואילך מדובר על דברים נעלים יותר מאשר לפני ההפסק ב׳אף׳, **שֶׁמּוֹרֶה עַל דַּרְגָּא נַעֲלִית יוֹתֵר מִכָּל הַדְּרָגוֹת שֶׁנִּימְנוּ לִפְנֵי זֶה,** דרגה כזו שהיא **לְמַעְלָה מִבְּרִיאָה וְיְצִירָה, וּלְמַעְלָה גַּם** אפילו **מִבְּחִינַת שְׁמִי,** הרומז לעולם האצילות **וְהוּא** ענין זה שלמעלה מ׳שמי׳ **עִנְיַן גִּילּוּי הָעַצְמוּת,** עצם האלוקות שלמעלה מעלה מהאלוקות כפי שירדה להתלבש בעולמות **וְעַל זֶה נֶאֱמַר אַף עֲשִׂיתִיו, שֶׁנִּמְשַׁךְ** עצמות האלוקות ומאיר בגילוי **דַּוְקָא עַל יְדֵי עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה,** תורה ומצוות בפועל בעולם הזה הגשמי והמושג ׳עשיה׳ **כּוֹלֵל גַּם עֲשִׂיָּה מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה**[35] (וכמבואר בליקוטי תורה על הפסוק ״אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם: ״... זהו באמת בחינת עשייה שנשמות ישראל עושין ומכריחין כביכול המשכת אור אין סוף בהכלים והוא מלשון גדול המעשה כו׳ [הגורם לאחר לעשות, גדול יותר מן העושה בעצמו] ולכן נקרא כל עובדא בלשון עשיה, פירוש לשון הכרח כי מה שהשכל מתפשט בהמעשה שעושה זהו בחינת הכרח לגבי השכל שיהי׳ יורד ונמשך בעשייה, כמו כן בעשיית המצוה שנמשך על ידי זה אור אין סוף ברוך הוא מה שהוא נעתק ונבדל מסדר ההשתלשלות ונמשך ושורה בהכלים דזעיר אנפין, על כן נקראת בחינה זו בשם עשיה״), **שֶׁזֶּהוּ הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא** שהאדם כופה ומכניע את יצרו ומתגבר על רצונותיו הטבעיים ומתמסר לעבודת ה׳. **וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן** התוכן הפנימי והמשמעות של **הַנִּיגּוּנִים וְהָרִיקּוּדִים דְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ״ר** הרבי הריי״צ **בְּהַשִּׁיחָה**[36], שאמר

ביאור בדרך אפשר

1 וְרִיקּוּדִים. וּבְהֶקְדֵּם הַבֵּיאוּר בְּמַה שֶׁכָּתוּב כֹּל
2 הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף
3 עֲשִׂיתִיו, דְּ״אַף״ הִפְסִיק הָעִנְיָן, וְהוּא הַהֶפְסֵק
4 לְמַעְלְיוּתָא, שֶׁמּוֹרֶה עַל דַּרְגָּא נַעֲלִית יוֹתֵר מִכָּל
5 הַדְּרָגוֹת שֶׁנִּימְנוּ לִפְנֵי זֶה, לְמַעְלָה מִבְּרִיאָה
6 וְיְצִירָה, וּלְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת שְׁמִי, וְהוּא עִנְיַן
7 גִּילּוּי הָעַצְמוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אַף עֲשִׂיתִיו,
8 שֶׁנִּמְשַׁךְ דַּוְקָא עַל יְדֵי עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה, כּוֹלֵל גַּם
9 עֲשִׂיָּה מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה[35], שֶׁזֶּהוּ הָעִנְיָן דְּאִתְכַּפְיָא.
10 וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הַנִּיגּוּנִים וְהָרִיקּוּדִים דְּשִׂמְחַת
11 תּוֹרָה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי
12 אַדְמוֹ״ר בְּהַשִּׁיחָה[36], שֶׁעִנְיַן הָרִיקּוּדִים (בְּשִׂמְחַת
13 תּוֹרָה) הוּא לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף שֶׁיֶּהֱנֶה מִדְּבַר
14 מִצְוָה, דְּטֶבַע הַגּוּף מִצַּד עַצְמוֹ הוּא לֵיהָנוֹת
15 מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וְרִיקּוּדִים מְיַגְּעִים אוֹתוֹ, וְעִנְיַן
16 הָרִיקּוּד דְּשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא, לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף
17 לֵיהָנוֹת מִדְּבַר מִצְוָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה
18 וְהַכְפָּיָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לְמַדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר
19 נַעֲלִית הַמְרוּמֶזֶת בְּהָרִיבּוּי דְּאַף עֲשִׂיתִיו. וְזֶהוּ גַּם
20 מַה שֶׁמְּבוֹאָר בְּכִתְבֵי כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ״ר
21 (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן[37] (וּלְעֵת עַתָּה לֹא
22 מְצָאתִי עִנְיָן זֶה בִּדְבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים אֶלָּא פַּעַם
23 אַחַת בִּלְבַד בְּכִתְבֵי אַדְמוֹ״ר נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן), דְּאַף
24 שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה תַּלְמוּד גָּדוֹל[38], הִנֵּה בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי
25 מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, שֶׁבְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא
26 בְּעִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, גַּם מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, אִתְכַּפְיָא. וְזֶהוּ

באחת מהתוועדויות שמחת־תורה ונדפסה לקראת שמחת־תורה שנה זו, תשי״ב, **שֶׁעִנְיַן הָרִיקּוּדִים (בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה) הוּא לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף שֶׁיֶּהֱנֶה מִדְּבַר מִצְוָה, דְּטֶבַע הַגּוּף מִצַּד עַצְמוֹ** טבע המולד בו **הוּא לֵיהָנוֹת** דוקא **מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וְרִיקּוּדִים מְיַגְּעִים אוֹתוֹ** וגורמים לו תחושה הפוכה מהנאה, **וְעִנְיַן הָרִיקּוּד דְּשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא, לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף** הגשמי **לֵיהָנוֹת מִדְּבַר מִצְוָה,** גם כאשר פעולת המצוה כרוכה בטירחה ויגיעה והיא מעייפת **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה וְהַכְפָּיָה,** להכניע את הגוף ואת הנטיות הטבעיות כך שהאדם יכפה על עצמו להתייגע בעשיית המצוות וליהנות מכך **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** קיום המצוות מתוך הכנעה וכפייה **מַגִּיעִים לְמַדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית הַמְרוּמֶזֶת בְּהָרִיבּוּי דְּאַף עֲשִׂיתִיו,** בהתאם לכלל שהמילים ׳אף׳ ו׳גם׳ באות לרבות (בשונה מהמילים ׳אך׳ ו׳רק׳ שבאות למעט).

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּבוֹאָר בְּכִתְבֵי מאמרי חסידות כתובים של **כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן**[37] **(וּלְעֵת עַתָּה לֹא מְצָאתִי עִנְיָן זֶה בִּדְבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים** תורת החסידות **אֶלָּא פַּעַם אַחַת בִּלְבַד בְּכִתְבֵי אַדְמוֹ״ר נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן), דְּאַף שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה תַּלְמוּד גָּדוֹל**[38], ישנו דיון בגמרא האם ׳תלמוד גדול׳, היינו שללימוד התורה יש יתרון ועדיפות ביחס לקיום המצוות או ׳מעשה גדול׳, היינו שלקיום המצוות בפועל יש יתרון ועדיפות ביחס ללימוד התורה (והמסקנה היא ׳גדול תלמוד שמביא לידי מעשה׳), ועל כך כותב הרבי הרש״ב, שאמנם בכל חדשי השנה תלמוד גדול (בהתאם למסקנת הגמרא), בכל זאת **הִנֵּה בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי מַעֲשֶׂה גָּדוֹל** ולמעשה המצוות יש יתרון ועדיפות על הלימוד, כיון **שֶׁבְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי עִיקַּר הָעֲבוֹדָה** שהאדם עובד את ה׳ **הִיא בְּעִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה,** והדבר כולל **גַּם** ׳מעשה׳ **מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, אִתְכַּפְיָא** כמבואר לעיל.

---

35) לקו״ת בחוקותי מח, א. ובכ״מ. 36) שיחת שמח״ת תש״ה ס״ב – י״ל בקונטרס שמע״צ־שמח״ת שנה זו (נדפס בסה״מ תש״ט ע׳ עד. ולאח״ז בסה״ש תש״ה ע׳ 58). 37) סד״ה אני לדודי עדר״ת (בהמשך תער״ב ח״א ע׳ תרכו [ח״ג ע׳ תתנו]). 38) ראה קידושין מ, ב. ב״ק יז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁאוֹפֶן הַשִּׂמְחָה דְּשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא לֹא עַל יְדֵי הַלִּימוּד, אֶלָּא עַל יְדֵי נִיגּוּנִים וְרִיקּוּדִים, כנזכר בתחילת המאמר ונשאלה השאלה איך יתכן שבני ישראל ישמחו את התורה, וההסבר הוא **שֶׁזֶּהוּ** שמטרת הניגונים והריקודים היא **עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה וְהַכְּפִיָּה לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף** שהרי הנשמה האלוקית בוודאי נהנית מכך, והחידוש הוא שצריך לבוא לידי כך שהגוף יתרגל **לִיהָנוֹת מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוָה,** וכפי שממשיך ומבאר במעלת הדבר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁלֵימוּת הָעִנְיָן שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נֶהֱנֶה מִדְּבַר מִצְוָה שכדי להתרגל בזה, שמחים בשמחת תורה בניגונים וריקודים, כאמור לעיל, הנה דבר זה בשלימות **יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, כַּאֲשֶׁר** בשונה מהמצב כעת, בזמן הגלות, שחיות הגוף באה באמצעות הנפש, הרי לעתיד לבוא, בימות המשיח, **הַגּוּף** הגשמי **עַצְמוֹ יְקַבֵּל חִיּוּתוֹ** ישירות **מֵאֱלֹקוּת, וְהַנְּשָׁמָה** שכעת היא זו שבאמצעותה הגוף מקבל חיות, הנה לעתיד לבוא הנשמה **תִּהְיֶא נִיזּוֹנֶת** ותקבל חיות **מִן הַגּוּף**[39], **וְלֹא כְּמוֹ עַכְשָׁיו** בזמן הגלות **שֶׁהַגּוּף נִיזּוֹן** ומקבל את חיותו **מִן הַנְּשָׁמָה** כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה[40], **לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ יִהְיֶה אָז** בימות המשיח **הַגּוּף** הגשמי עצמו **נִיזּוֹן** ומקבל חיות ישירות **מֵאֱלֹקוּת, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁעִקַּר חִיּוּת הַגּוּף** הגשמי **הוּא מִן הַנֶּפֶשׁ** הרוחנית, **וּכְמוֹ בַּצּוֹמֵחַ שֶׁהַצְּמִיחָה שֶׁבּוֹ** היכולת של הצומח לגדול ולצמוח **הִיא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הַצּוֹמַחַת** ׳כוח הצומח׳ הרוחני שהקדוש ברוך הוא נותן באדמה להצמיח, **וַאֲפִילוּ בְּדוֹמֵם** שאין בו ׳נפש הצומחת׳ ואינו צומח, הרי עצם **קִיּוּמוֹ** של הדומם **הוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ** החיות הרוחנית **שֶׁבּוֹ, וְלָכֵן אִיתָא** מובא **בְּכִתְבֵי הָאָרִיז״ל**[41] **שֶׁגַּם** שאפילו **בְּדוֹמֵם** שאין בו צמיחה ואין בו תנועה **יֵשׁ נֶפֶשׁ** חיות רוחנית **הַמְחַיֶּה וּמְקַיֵּים אוֹתוֹ, וּבִלְעֲדֵי הַנֶּפֶשׁ לֹא**

ביאור בדרך אפשר

הַטַּעַם שֶׁאוֹפֶן הַשִּׂמְחָה דְּשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא לֹא עַל יְדֵי הַלִּימוּד, אֶלָּא עַל יְדֵי נִיגּוּנִים וְרִיקּוּדִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָעֲשִׂיָּה וְהַכְּפִיָּה לְהַרְגִּיל אֶת הַגּוּף לִיהָנוֹת מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוָה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁלֵימוּת הָעִנְיָן שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נֶהֱנֶה מִדְּבַר מִצְוָה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, כַּאֲשֶׁר הַגּוּף עַצְמוֹ יְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מֵאֱלֹקוּת, וְהַנְּשָׁמָה תִּהְיֶא נִיזּוֹנֶית מִן הַגּוּף[39], וְלֹא כְּמוֹ עַכְשָׁיו שֶׁהַגּוּף נִיזּוֹן מִן הַנְּשָׁמָה. דְּהִנֵּה[40], לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ יִהְיֶה אָז הַגּוּף נִיזּוֹן מֵאֱלֹקוּת, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁעִקַּר חִיּוּת הַגּוּף הוּא מִן הַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ בַּצּוֹמֵחַ שֶׁהַצְּמִיחָה שֶׁבּוֹ הִיא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הַצּוֹמַחַת, וַאֲפִילוּ בְּדוֹמֵם קִיּוּמוֹ הוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ, וְלָכֵן אִיתָא בְּכִתְבֵי הָאָרִיז״ל[41] שֶׁגַּם בְּדוֹמֵם יֵשׁ נֶפֶשׁ הַמְחַיֶּה וּמְקַיֵּים אוֹתוֹ, וּבִלְעֲדֵי הַנֶּפֶשׁ לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחִיּוּת, וְכָל־שֶׁכֵּן בְּחַי וּמְדַבֵּר, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה הַגּוּף מֵעַצְמוֹ. וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ אֲפִילוּ גַּבֵּי מֹשֶׁה שֶׁהָיָה בְּגוּפוֹ לְמַעְלָה וְנִיזּוֹן מִן הָרוּחָנִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[42] וַיְהִי שָׁם עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל גּוֹ׳, וּמִכָּל מָקוֹם, מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ[43] שֶׁהִצְטַעֵר מִזֶּה שֶׁלֹּא אָכַל, וַהֲרֵי עִנְיַן הַצַּעַר מוֹרֶה עַל חִסָּרוֹן בַּחִיּוּת. וְכֵן מָצִינוּ בְּאֵלִיָּהוּ שֶׁלֹּא אָכַל, שֶׁאָז נִיזּוֹן בְּכֹחַ הָאֲכִילָה שֶׁאָכַל לִפְנֵי זֶה[44]. וְאִם כֵּן צָרִיךְ בֵּיאוּר אֵיךְ שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחִיּוּת, וגם הדומם לא יכול להתקיים בלי החיות האלוקית הרוחנית שמקיימת אותו **וְכָל־שֶׁכֵּן בְּחַי בעלי חיים שיש בהם רוח חיים **וּמְדַבֵּר** בני אדם שיש להם לא רק קיום וחיות וצמיחה ורוח חיים אלא גם דעת ויכולת דיבור שבוודאי כל זה הוא נובע מהנפש הרוחנית המחיה אותו, ומאחר שכל המציאות וכל החיות של כל הנבראים, ובפרט ובמיוחד האדם, היא הנפש והחיות הרוחנית שלו, נשאלת השאלה, **וְאֵיךְ אֶפְשָׁר** איך יתכן **שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה הַגּוּף מֵעַצְמוֹ** ולא מהנפש.? והשאלה איך יתכן שלעתיד לבוא תהיה הנשמה ניזונית מן הגוף מתחזקת עוד יותר:

וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בדברי חכמינו ז״ל במדרש **אֲפִילוּ גַּבֵּי מֹשֶׁה** רבנו לגבי הזמן **שֶׁהָיָה בְּגוּפוֹ לְמַעְלָה וְנִיזּוֹן מִן הָרוּחָנִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[42] בתורה שמשה רבנו עלה להר סיני **וַיְהִי שָׁם** למעלה מן העולם הגשמי **עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה** רצופים וכל אותו הזמן **לֶחֶם לֹא אָכַל גּוֹ׳,** אלא גופו ניזון והתקיים מרוחניות בלבד **וּמִכָּל מָקוֹם, מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ**[43] **שֶׁהִצְטַעֵר מִזֶּה שֶׁלֹּא אָכַל,** וכדברי המדרש שמביא לענין זה את הכתוב בתהילים ׳טוב לי כי עוניתי למען אלמד חקיך׳ ואומר, ׳לטובתו של משה נתענה מאה ועשרים יום [שלוש פעמים ארבעים יום] שקבל את התורה׳, ועוד נאמר שם במדרש על צערו של משה באותם ימים שהיה למעלה שגם לא ישן ולא נמנם, כדי שלא יפסיד דבר, ואמר לו הקדוש ברוך הוא ׳נצטערת, חייך אין אתה מפסיד, בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד, עכשיו שנצטערת, אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות׳, ובכל אופן, מדברי המדרש מובן שבימים שמשה רבינו לא אכל ולא שתה אוכל ושתיה גשמיים, וניזון מרוחניות, הצטער על כך, **וַהֲרֵי עִנְיַן הַצַּעַר מוֹרֶה עַל חִסָּרוֹן בַּחִיּוּת. וְכֵן מָצִינוּ בְּאֵלִיָּהוּ** הנביא **שֶׁלֹּא אָכַל, שֶׁאָז נִיזּוֹן בְּכֹחַ הָאֲכִילָה שֶׁאָכַל לִפְנֵי זֶה**[44] כמסופר בספר מלכים ״ויאכל וישתה, וילך בכח

---

39) ראה ד״ה אלה תולדות נח תרל״ז. המשך וככה תרל״ז פצ״א־צ״ב (סה״מ תרל״ז ח״א ע׳ רפג ואילך. ח״ב ע׳ תרכא ואילך). סה״מ תרח״ץ ע׳ ריט. 40) ראה סה״מ עטר״ת שם ע׳ לג. וראה גם המשך וככה שם פפ״ח ואילך (שם ס״ע תרטו ואילך). סה״מ תרח״ץ ע׳ ריד ואילך. 41) עץ חיים שער לט (שער מ״ן ומ״ד) דרוש ג׳. וראה תניא שעהיוה״א פ״א. 42) תשא לד, כח. 43) ראה שמו״ר פמ״ז, ז. 44) ראה מלכים־א יט, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה״, אבל לא מצינו קיום וחיות הגוף ללא אכילה כלל **וְאִם כֵּן צָרִיךְ בֵּיאוּר אֵיךְ לֶעָתִיד לָבוֹא יִחְיֶה הַגּוּף מֵעַצְמוֹ,** ללא צורך באכילה ושתיה, **וְעַד** כדי כך תהיה חיות הגוף חזקה ונעלית **שֶׁגַּם** שאפילו **הַנְּשָׁמָה** שהיא רוחנית **תִּהְיֶה נִיזּוֹנִית מִן הַגּוּף** שהוא גשמי.?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא תּוּשְׁלַם ותתקיים בפועל במילואה **הַכַּוָּונָה** האלוקית שהיא המטרה והתכלית של הבריאה **דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים,** שהעולם הזה התחתון, שהוא העולם שאין תחתון ממנו, יהיה מקום שבו תהיה השראת השכינה וגילוי האלוקות **שֶׁיִּהְיֶה הָעַצְמוּת** של האלוקות עצמה, נמצא ומאיר ומתגלה **בַּתַּחְתּוֹנִים, וְיִתְגַּלֶּה** ויאיר **בַּגּוּף** הגשמי אור אלוקי **מִבְּחִינַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא,** מהעצם והמהות של הקדוש ברוך הוא בעצמו **וּלְגַבֵּי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שהוא אין סוף אמיתי ולגביו אין שום הגבלות **אֵין חִילּוּק בֵּין הַנְּשָׁמָה לְהַגּוּף, וְגַם הַגּוּף** שהוא מציאות גשמית **יָכוֹל לִחְיוֹת מֵעַצְמוֹ** כי אמנם מצד המהות והתכונות של הדברים עצמם יש לגוף גדרים והגבלות ולנשמה יש גדרים משלה ואכן מצד גדרים אלה הרי זה פלא גדול איך יתכן שתמורת זאת שהנשמה תחיה את הגוף, הגוף יקבל חיות ישירות מהאלוקות והנשמה תהיה ניזונית מן הגוף, אבל מצד עצמות האלוקות, אין כל משמעות להבדלים שבין הנשמה והגוף וגם הגוף יכול לקבל חיות מעצמות האלוקות.

וְהִנֵּה אַף שֶׁעִנְיָן זֶה של המשכת עצמות האלוקות בעולם וקיום ענין ׳דירה בתחתונים׳ והמשכת העצמות גם להחיות את הגוף **יִהְיֶה** בשלימות ובגלוי **לֶעָתִיד לָבוֹא, הֲרֵי מֵעֵין זֶה יֶשְׁנוֹ בְּכָל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁאָז** במשך חודש תשרי **הָעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה׳ **הִיא בִּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה דַּוְקָא,** כמובא לעיל מכתבי הרבי הרש״ב שלכן בחודש תשרי ׳מעשה גדול׳ **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** העבודה במעשה בפועל, בתוך המציאות הגשמית, **נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת** למטה ׳דירה בתחתונים׳, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**

ביאור בדרך אפשר

1 לֶעָתִיד לָבוֹא יִחְיֶה הַגּוּף מֵעַצְמוֹ, וְעַד שֶׁגַּם
2 הַנְּשָׁמָה תִּהְיֶה נִיזּוֹנִית מִן הַגּוּף. אַךְ הָעִנְיָן הוּא,
3 שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא תּוּשְׁלַם הַכַּוָּונָה דְּדִירָה
4 בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁיִּהְיֶה הָעַצְמוּת בַּתַּחְתּוֹנִים, וְיִתְגַּלֶּה
5 בַּגּוּף מִבְּחִינַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ
6 הוּא, וּלְגַבֵּי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵין חִילּוּק בֵּין
7 הַנְּשָׁמָה לְהַגּוּף, וְגַם הַגּוּף יָכוֹל לִחְיוֹת מֵעַצְמוֹ.
8 **וְהִנֵּה** אַף שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, הֲרֵי
9 מֵעֵין זֶה יֶשְׁנוֹ בְּכָל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁאָז
10 הָעֲבוֹדָה הִיא בִּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי
11 זֶה נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
12 וּבִכְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה הַתְחָלַת עִנְיָן זֶה הוּא
13 בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁאָז הוּא בִּבְחִינַת כִּיסּוּי
14 וְהֶעְלֵם, וְנִמְשָׁךְ בְּגָלוּי בְּחַג הַסּוּכּוֹת, כַּיָּדוּעַ[45]
15 בְּעִנְיָן בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ[46], שֶׁהָעִנְיָנִים שֶׁהֵם
16 בְּהֶעְלֵם וְכִיסּוּי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, נִמְשָׁכִים בְּהִתְגַּלּוּת
17 בְּיוֹם חַגֵּנוּ, חַג הַסּוּכּוֹת, אָמְנָם, גַּם בְּחַג הַסּוּכּוֹת
18 הַגִּילּוּי הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף, וּבִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת
19 נִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּת[47]. אַךְ גַּם בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הֲרֵי זֶה
20 בְּכֵלִים סְתוּמִים, וְדַוְקָא בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה נַעֲשֵׂית
21 הַהַמְשָׁכָה בְּהִתְגַּלּוּת. וְלָכֵן עִיקַּר הָעֲבוֹדָה
22 דְּמַעֲשֶׂה הִיא בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׂמְּחִים
23 אֶת הַתּוֹרָה בְּרִיקּוּדִים וְנִיגּוּנִים, וּמִשִּׂמְחַת תּוֹרָה
24 נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה עִנְיָן זֶה עַל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.

וּבִכְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה הַתְחָלַת עִנְיָן **זֶה** של המשכת עצמות האלוקות בתוך מציאות העולם **הוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁאָז** בראש השנה, דבר זה של המשכת העצמות בעולם **הוּא** אמנם נמשך אבל הוא עדיין **בִּבְחִינַת כִּיסּוּי וְהֶעְלֵם, וְנִמְשָׁךְ בְּגָלוּי בְּחַג הַסּוּכּוֹת, כַּיָּדוּעַ**[45] בתורת החסידות **בְּעִנְיָן** המשמעות הפנימית של הכתוב בתהלים ׳תקעו בחודש שופר׳ **בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ**[46]**, שֶׁהָעִנְיָנִים** הרוחניים **שֶׁהֵם בְּהֶעְלֵם וְכִיסּוּי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, נִמְשָׁכִים** ומאירים **בְּהִתְגַּלּוּת בְּיוֹם חַגֵּנוּ, חַג הַסּוּכּוֹת, אָמְנָם, גַּם בְּחַג הַסּוּכּוֹת הַגִּילּוּי** של האלוקות בעולם **הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף** מלמעלה, **וּבִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת נִמְשָׁךְ** וחודר **בִּפְנִימִיּוּת**[47]**. אַךְ גַּם בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת** כאשר ההמשכה כבר יורדת וחודרת בפנימיות **הֲרֵי זֶה** עדיין **בְּכֵלִים סְתוּמִים** שהאור נמצא בתוכם אך לא מתפשט ולא מאיר מחוץ להם, **וְדַוְקָא בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה** של האורות האלוקיים הנמשכים בחודש תשרי **בְּהִתְגַּלּוּת. וְלָכֵן** כיון שעיקר המשכת העצמות היא על ידי עבודת המעשה והתגלות ההמשכה היא בעיקר בשמחת תורה **עִיקַּר הָעֲבוֹדָה דְּמַעֲשֶׂה הִיא בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְשַׂמְּחִים אֶת הַתּוֹרָה בְּרִיקּוּדִים וְנִיגּוּנִים,** שהם דברים של מעשה בפועל **וּמִשִּׂמְחַת תּוֹרָה נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה עִנְיָן זֶה** של המעשה בפועל והמשכת העצמות שעל ידי זה **עַל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.**

---

45) ראה לקו״ת דרושי ר״ה נד, ריש ע״ד. סידור (עם דא״ח) שער ר״ה רלה, ב [שמב, ד]. ועוד. 46) תהלים פא, ד. ר״ה ח, סע״א ואילך. 47) ראה לקו״ת האזינו עז, ג. דרושים לשמע״צ צ, ג. ובכ״מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שבת פרשת בראשית, מברכים החודש מרחשון, ה'תשי"ב

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וַיִּקַּח**[1] הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם, וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן
2 לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ[2]. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ
3 עִנְיָן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ בְּגַן עֵדֶן. דְּהִנֵּה, בִּשְׁלָמָא
4 הָעִנְיָן דִּלְעָבְדָהּ, חֲרֵי אַף שֶׁגַּן עֵדֶן הוּא רוּחָנִיּוּת
5 שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת[3], מִכָּל מָקוֹם, גַּם שָׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת
6 תּוֹסֶפֶת אוֹר, וְזֶהוּ עִנְיָן לְעָבְדָהּ, לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת
7 אוֹר בְּגַן עֵדֶן. אֲבָל עִנְיָן וּלְשָׁמְרָהּ, חֲרֵי שְׁמִירָה
8 הִיא מִדָּבָר הַמַּזִּיק, דָּבָר הַמְקַלְקֵל וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ
9 מַתְאִים, וְלִכְאוֹרָה אֵין זֶה שַׁיָּךְ בְּגַן עֵדֶן, שֶׁכּוּלוֹ
10 טוֹב, וְאֵינוֹ סוֹבֵל אֶת מְצִיאוּת הָרַע[3], שֶׁלָּכֵן הִנֵּה
11 לְאַחַר חֵטְא עֵץ הַדַּעַת נִידּוֹן הָאָדָם בְּגֵירוּשִׁין מִגַּן
12 עֵדֶן[4], מִשּׁוּם שֶׁגַּן עֵדֶן אֵינוֹ סוֹבֵל אֶת מְצִיאוּת
13 הָרַע. וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר אָדָם הָרִאשׁוֹן נִמְצָא בְּגַן
14 עֵדֶן, מַהוּ הַצּוֹרֶךְ בְּעִנְיָן הַשְּׁמִירָה.

ב) **וְיוּבַן** זֶה[5] בְּהֶקְדֵּם הַיָּדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת סֵדֶר
16 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים, עוֹלָם
17 שָׁנָה נֶפֶשׁ, שֶׁעַל זֶה הוּסַד כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
18 וְלָכֵן נִתְבָּאֲרוּ בְּסֵפֶר יְצִירָה שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלֶּה,
19 מִשּׁוּם שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[6]. וּבִיאוּר שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלֶּה בִּקְצָרָה, הִנֵּה
20 עוֹלָם הוּא בְּחִינַת מָקוֹם, דְּהַיְינוּ שֵׁשׁ קְצָווֹת, אַרְבַּע רוּחוֹת וּמַעְלָה וּמַטָּה. וּכְמוֹ
21 כֵּן יֵשׁ גַּם בְּחִינַת מָקוֹם בְּרוּחָנִיּוּת הַקְּשׁוּרָה עִם גַּשְׁמִיּוּת, דְּמֵאַחַר שֶׁזּוֹהִי

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בפרשת השבוע, פרשת בראשית:
2 **וַיִּקַּח**[1] **הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם, וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ**
3 **וּלְשָׁמְרָהּ**[2]**. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיָן** התוכן והמשמעות הפנימית
4 של **לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ בְּגַן עֵדֶן. דְּהִנֵּה, בִּשְׁלָמָא** מילולית, בשלום,
5 כלומר, דבר מובן ומתקבל **הָעִנְיָן**
6 **דִּלְעָבְדָהּ,** אפשר להבין ולקבל שגם
7 בגן עדן צריך להיות 'לעבדה', כי **חֲרֵי**
8 **אַף שֶׁגַּן עֵדֶן הוּא רוּחָנִיּוּת**
9 **שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת**[3]**,** כמבואר בחסידות
10 שגן עדן הוא המקור הרוחני של
11 ארבעת היסודות (אש, רוח, מים, עפר)
12 שמהם מורכבת המציאות הגשמית,
13 ולמרות שגן עדן הוא רוחני, **מִכָּל**
14 **מָקוֹם, גַּם שָׁם** אפילו בגן עדן
15 **צָרִיךְ לִהְיוֹת תּוֹסֶפֶת אוֹר** על
16 האור שמאיר בו מצד עצמו, מבריאתו,
17 **וְזֶהוּ עִנְיָן לְעָבְדָהּ,** העבודה
18 שניתנה לאדם הראשון כאשר הקדוש
19 ברוך הוא הניח אותו בגן עדן
20 **לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן עֵדֶן**
21 ועל כן אין פלא שגם בגן עדן יש
22 'עבודה'. **אֲבָל עִנְיָן וּלְשָׁמְרָהּ,**
23 **חֲרֵי שְׁמִירָה הִיא מִדָּבָר**
24 **הַמַּזִּיק, דָּבָר הַמְקַלְקֵל וְדָבָר**
25 **שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים** שצריך למנוע את
26 פעולתו, **וְלִכְאוֹרָה אֵין זֶה שַׁיָּךְ**
27 **בְּגַן עֵדֶן, שֶׁכּוּלוֹ טוֹב, וְאֵינוֹ**
28 **סוֹבֵל אֶת מְצִיאוּת הָרַע**[3]**,**
29 **שֶׁלָּכֵן** מאחר שבגן עדן אין מקום
30 לשום דבר שלילי שאינו טוב ואינו
31 ראוי **הִנֵּה לְאַחַר חֵטְא עֵץ**
32 **הַדַּעַת** כאשר האדם לא התנהג
33 כשורה ונדבקה בו זוהמה **נִידּוֹן**
34 **הָאָדָם בְּגֵירוּשִׁין מִגַּן עֵדֶן**[4]**,**
35 **מִשּׁוּם שֶׁגַּן עֵדֶן אֵינוֹ סוֹבֵל**
36 **אֶת מְצִיאוּת הָרַע** והרע נדחה
37 ו'מגורש' מגן עדן. **וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר אָדָם הָרִאשׁוֹן נִמְצָא בְּגַן עֵדֶן**
38 וגם מצבו של האדם הוא טוב, שהרי מדובר קודם החטא, **מַהוּ הַצּוֹרֶךְ**
39 **בְּעִנְיָן הַשְּׁמִירָה** שהיא כאמור שמירה מדברים מזיקים ושליליים, והרי
40 בגן עדן אין שום נתינת מקום לדברים כאלה מלכתחילה.?

ב) **וְיוּבַן זֶה**[5] המשמעות של
41 'לשמרה' בגן עדן, לפי פנימיות
42 הענינים, **בְּהֶקְדֵּם הַיָּדוּעַ**
43 **שֶׁכְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**
44 של ירידת האור האלוקי מלמעלה
45 למטה **נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים,**
46 **עוֹלָם** מושג המקום **שָׁנָה**
47 מושג הזמן **נֶפֶשׁ** האדם, **שֶׁעַל זֶה** על
48 שלושה ענינים אלה של 'עולם', 'שנה'
49 ו'נפש' **הוּסַד כְּלָלוּת**
50 **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן** בגלל שכל
51 'סדר ההשתלשלות' מיוסד על שלושה
52 דברים אלה **נִתְבָּאֲרוּ בְּסֵפֶר**
53 **יְצִירָה שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלֶּה,**
54 **מִשּׁוּם שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל**
55 **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**[6] וכפי שיתבאר
56 להלן.
57
58 **וּבִיאוּר שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלֶּה**
59 **בִּקְצָרָה, הִנֵּה עוֹלָם הוּא**
60 **בְּחִינַת מָקוֹם, דְּהַיְינוּ שֵׁשׁ**
61 **קְצָווֹת, אַרְבַּע רוּחוֹת** מזרח,
62 מערב, צפון ודרום **וּמַעְלָה וּמַטָּה.**
63 **וּכְמוֹ כֵּן יֵשׁ גַּם בְּחִינַת מָקוֹם**
64 **בְּרוּחָנִיּוּת הַקְּשׁוּרָה עִם**
65 **גַּשְׁמִיּוּת,** על דרך האמור לעיל שגן
66 עדן הוא 'רוחניות שבגשמיות'
67 **דְּמֵאַחַר שֶׁזּוֹהִי הָרוּחָנִיּוּת**
68 שאיננה רוחניות מפושטת לגמרי אלא

---

1) ברשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק אודות מאמר זה: "ורוח אלקים מרחפת תר"ף"*. 2) בראשית ב, טו. 3) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"ב ע' תשג. סה"מ תרס"ב ע' רצט. ד"ה צו את בנ"י דש"פ פינחס תשי"א (ספר המאמרים תשי"א ע' קיט ואילך). 4) ראה פתיחתא דאיכ"ר ד. 5) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה ורוח אלקים מרחפת פר"ת (סה"מ פר"ת ס"ע נד ואילך). וראה גם ד"ה הנ"ל במאמרי אדמו"ר האמצעי בראשית ע' נו ואילך. ד"ה הנ"ל תרפ"ו (סה"מ תרפ"ו ע' סו ואילך). ד"ה בראשית ברא תשי"ג (ספר המאמרים תשי"ג ע' כא ואילך). 6) ראה אוה"ת יתרו ע' תתטז. סה"מ תרכ"ח ע' קמד. ועוד.

---

*) סה"מ פר"ת ע' נד ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

כזו **שֶׁנִּתְפֶּסֶת בְּגַשְׁמִיּוּת, הַיְינוּ בְּחִינַת רוּחָנִיּוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ תְּפִיסָא וְהַשָּׂגָה בְּגַשְׁמִיּוּת** רוחניות שירדה למטה באופן שאפשר 'לתפוס' ולהשיג אותה באמצעים גשמיים, **הֲרֵי מוּבָן שֶׁגַּם בְּבְחִינָה זוֹ** כיון שיש לה שייכות לגשמיות המוגדרת בגדרי המקום **יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּשֵׁשׁ קְצָווֹת** האמורות, של גדרי המקום בגשמיות, וכפי שממשיך ומבאר.

וְיוּבַן זֶה האמור לעיל על היחס שבין הגשמיות והרוחניות וענין הרוחניות הנתפסת ומושגת בגשמיות **מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, דְּהִנֵּה גַּם הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה** לפני ירידתה לעולם הזה להתלבש בגוף גשמי **יֵשׁ בָּהּ כֹּחוֹת,** שיש להם דמיון מסוים והם מקבילים במידה מסוימת לכוחות הנפש כפי שהיא מלובשת בגוף, ולמרות שהנשמה למעלה לא 'רואה' ולא 'שומעת' ולא 'הולכת' בראיה ושמיעה והליכה בגשמיות, מכל מקום יש לנשמה למעלה **כֹּחַ הָרְאִיָּה כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה וְכֹחַ הַהִילּוּךְ** במובן הרוחני, כפי שממשיך ומבאר. **דְּעִנְיַן כֹּחַ הָרְאִיָּה בַּנְּשָׁמָה** כפי שהיא **לְמַעְלָה הוּא עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל**[7] בגמרא **אַף עַל גַּב דְּאִיהוּ לֹא חָזִי מַזָּלֵיהוּ חָזִי,** נאמר בספר דניאל: "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא". ושאלו על כך בגמרא: מאחר שהאנשים (הנביאים חגי זכריה ומלאכי) לא ראו, מדוע נבהלו? וענו: אף על פי שהם עצמם לא ראו, מזלם, היינו נשמתם, ראתה ולכן הרגישו שיש משהו מבהיל במקום וברחו, הרי שמצינו את המושג ראיה לגבי הנשמה כפי שהיא למעלה, **אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת לְמַטָּה** לעולם הזה ומתלבשת בגוף גשמי **אֲזַי עִנְיַן כֹּחַ הָרְאִיָּה שֶׁלָּהּ הוּא רַק בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** ראיה כפשוטה, בעיני בשר. **וְכֵן הוּא גַּם בְּכֹחַ הַשְּׁמִיעָה, שֶׁעִנְיָנוֹ אֵצֶל הַנְּשָׁמָה לְמַעְלָה הוּא שֶׁשּׁוֹמַעַת הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים**[8], המעוררים לתשובה, וכמבואר בלקוטי תורה לאדמו"ר הזקן: "והנה לא כל הנשמה יורדת למטה להתלבש בגוף, רק הארה ממנה בלבד... אבל כל הנשמה ומקורה נשארה למעלה ונקראת מזל... מקור הנשמה ושרשה ונקרא מזל מלשון נוזל... שהוא המקור להיות נוזל ממנו ההשפעה ורוח חיים להחיות רוח שפלים, גם שפע אלקי והרהורי תשובה שבאים לאדם הם באים מכח בחינת המזל, כי אף על גב דאיהו לא חזי מזלי' חזי שרואה ושומע הכרוזין של מעלה בת-קול יוצאת ומכרזת כו', וע"י זה משפעת למטה להיות התעוררות בלב...", וזהו ענין השמיעה כפי שהוא בנשמה בהיותה למעלה, **אֲבָל כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת** הנשמה **לְמַטָּה הִנֵּה כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה שֶׁלָּהּ הוּא רַק בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים אֵין בָּהּ** בנשמה כפי שהיא מלובשת בגוף גשמי **כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה,** מאחר שהיותה למטה, הנשמה לא מסוגלת 'לשמוע' דברים רוחניים, **הִנֵּה בִּשְׁבִיל שְׁמִיעַת הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים** שזו 'שמיעה' של דברים רוחניים **לֹא מַסְפִּיק בְּחִינַת הֶאָרַת הַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף, אֶלָּא יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה**[8] שלא מתלבשת בגוף, וכאמור שרק הארה של הנשמה יורדת לגוף, ולעצם הנשמה, הנשארת למעלה, יש את הכוח 'לשמוע' דברים רוחניים.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה מִשְּׁתַּנִּים כֹּחוֹתֶיהָ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שַׁיָּכוּת לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים לאחר שבהיותה למעלה היתה 'רואה' ו'שומעת' דברים רוחניים. **וּמִזֶּה** מכך שכוחות הנשמה משתנים מכוחות ששייכים לרוחניות בלבד לכוחות ששייכים לגשמיות, **מוּבָן גַּם שֶׁבְּחִינַת הָרוּחָנִיּוּת כְּפִי שֶׁמְּלוּבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת,** למרות שהיא מציאות רוחנית, **יֵשׁ בָּהּ בְּחִינַת שֵׁשׁ קְצָווֹת** שהם גדרים של המציאות הגשמית, כי זו רוחניות שיכולה להשתנות ולהיות שייכת לעניינים גשמיים.

וְהִנֵּה, גַּם אפילו **בְּחִינַת הָרוּחָנִיּוּת שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת** ואינה יורדת למטה כמו הנשמה היורדת לגוף, אלא נשארת רוחנית ועליונה, **יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת שֵׁשׁ קְצָווֹת** וגם בה יש גדרים דומים במובן מסוים לגדרי המציאות הגשמית, כפי שממשיך ומבאר. **וּכְמוֹ** למשל **בְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה אַף שֶׁשֵּׂכֶל** מעצם מהותו כדבר מופשט **הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁשׁ קְצָווֹת** וההגדרות הללו, המאפיינות מציאות גשמית, לא שייכות בדבר מופשט, **שֶׁהֲרֵי הַנְּקוּדָה הַשִּׂכְלִית** הרעיון השכלי כפי

ביאור בדרך אפשר

1 הָרוּחָנִיּוּת שֶׁנִּתְפֶּסֶת בְּגַשְׁמִיּוּת, הַיְינוּ בְּחִינַת
2 רוּחָנִיּוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ תְּפִיסָא וְהַשָּׂגָה בְּגַשְׁמִיּוּת, הֲרֵי
3 מוּבָן שֶׁגַּם בִּבְחִינָה זוֹ יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּשֵׁשׁ קְצָווֹת.
4 וְיוּבַן זֶה מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, דְּהִנֵּה גַּם הַנְּשָׁמָה כְּפִי
5 שֶׁהִיא לְמַעְלָה יֵשׁ בָּהּ כֹּחוֹת, כֹּחַ הָרְאִיָּה כֹּחַ
6 הַשְּׁמִיעָה וְכֹחַ הַהִילּוּךְ. דְּעִנְיַן כֹּחַ הָרְאִיָּה בַּנְּשָׁמָה
7 לְמַעְלָה הוּא עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל[7] אַף עַל גַּב
8 דְּאִיהוּ לֹא חָזִי מַזָּלֵיהוּ חָזִי, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה
9 יוֹרֶדֶת לְמַטָּה אֲזַי עִנְיַן כֹּחַ הָרְאִיָּה שֶׁלָּהּ הוּא רַק
10 בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים. וְכֵן הוּא גַּם בְּכֹחַ הַשְּׁמִיעָה,
11 שֶׁעִנְיָנוֹ אֵצֶל הַנְּשָׁמָה לְמַעְלָה הוּא שֶׁשּׁוֹמַעַת
12 הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים[8], אֲבָל כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה הִנֵּה
13 כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה שֶׁלָּהּ הוּא רַק בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, מַה
14 שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים אֵין בָּהּ כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה,
15 וְלָכֵן הִנֵּה בִּשְׁבִיל שְׁמִיעַת הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים לֹא
16 מַסְפִּיק בְּחִינַת הֶאָרַת הַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף, אֶלָּא יֵשׁ
17 צוֹרֶךְ בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה[8]. וְנִמְצָא, שֶׁבִּירִידַת
18 הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה מִשְּׁתַּנִּים כֹּחוֹתֶיהָ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם
19 שַׁיָּכוּת לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם שֶׁבְּחִינַת
20 הָרוּחָנִיּוּת כְּפִי שֶׁמְּלוּבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת יֵשׁ בָּהּ
21 בְּחִינַת שֵׁשׁ קְצָווֹת. וְהִנֵּה, גַּם בְּחִינַת הָרוּחָנִיּוּת
22 שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת
23 שֵׁשׁ קְצָווֹת. וּכְמוֹ בְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה אַף שֶׁשֵּׂכֶל
24 הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁשׁ קְצָווֹת, שֶׁהֲרֵי הַנְּקוּדָה
25 הַשִּׂכְלִית שֶׁשָּׁם הָעִיקָּר הוּא אוֹר הַשֵּׂכֶל, אֵין בָּהּ

---

7) ראה מגילה ג, א. וש"נ. 8) ראה לקו"ת האזינו עא, ד. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שהוא בתחילת ההתגלות שלו כנקודה ראשונית, לפני ההתפתחות לפרטים ופרטי פרטים **שֶׁשָּׁם** ב'נקודה' **הָעִיקָּר הוּא אוֹר הַשֵּׂכֶל, אֵין בָּהּ קְצָוֹות** שהרי היא 'נקודה' בלבד ולא מציאות שיש בה כמה צדדים ופרטים שונים, **מִכָּל מָקוֹם, כְּשֶׁהִיא** נקודה זו עצמה שמושללת מפרטים ו'קצוות' **נִמְשֶׁכֶת בְּהַשָּׂגָה** והבנה של רעיון שלם, עם הסתעפות לפרטים, ולא רק נקודה כללית אחת **יֵשׁ בָּהּ קְצָוֹות,** היינו שהנקודה שקודם לכן היתה מושללת מקצוות, כעת יש בה קצוות **וְהוּא עִנְיַן פְּרָטֵי הַהַשָּׂגָה שֶׁהֵם** הפרטים שהסתעפו מהנקודה **הַקְּצָוֹות שֶׁבָּהּ, וּבִפְרָטִיּוּת** הקצוות האמורות **הֵם שֵׁשׁ קְצָוֹות, שֶׁהֲרֵי פְּרָטֵי הַהַשָּׂגָה הֵם הַמִּדּוֹת שֶׁבַּשֵּׂכֶל, וְהַמִּדּוֹת הֵם בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ** ב'סדר השתלשלות' של התגלות כוחות הנפש ויירידתם משורשם ומקורם לפעול בגלוי, יש תחילה התגלות של כוחות השכל, ומכוחות השכל באים ומשתלשלים כוחות המידות (הרגשות המתעוררים כתוצאה מהתובנה וההכרה השכלית), ולפני התעוררות של מידות בפועל, ענין המידות נמצא בעצם בשכל עצמו והוא ענין 'המדות שבשכל', היינו המידות כפי שהן עדיין חלק מהשכל, ו'המדות שבשכל' לא קיימות בנקודת השכל שנעלית ומופשטת מהמידות אלא רק בשכל לאחר שיורד לפרטים, ולכן, לשכל כפי שהסתעף לפרטים יש שייכות לשש קצוות, כי המידות הבאות מפרטי השכל הן במספר שש (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד יסוד).

וְכֵיוָן שֶׁהַהַשָּׂגָה הבנת וקליטת הרעיון השכלי לפרטיו **מַעֲלֶמֶת** ומסתירה **עַל הַנְּקוּדָה** הכללית של ראשית התגלות אור השכל, **לָכֵן צָרִיךְ** נדרש האדם העוסק בהבנת השכל **רִיבּוּי יְגִיעָה** מאמץ גדול **לְהוֹצִיא אֶת נְקוּדַּת הַתַּמְצִית** של הרעיון השכלי (שהיא **נְקוּדַּת הָאוֹר וּנְקוּדַּת הַחַיּוּת**) **מֵהַהַשָּׂגָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאָה בְּאוֹרָךְ וְרוֹחַב, לִהְיוֹת שֶׁהַהַשָּׂגָה** של הפרטים ופרטי הפרטים **מַעֲלֶמֶת** ומסתירה **עַל הַנְּקוּדָּה** וכדי למצוא ולגלות את 'נקודת התמצית' בתוך הפרטים הרבים יש צורך במאמץ רב כי מריבוי הפרטים עלולים 'לאבד' את הנקודה. **וְזֶהוּ גַּם** הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁעִנְיַן שֵׁשׁ קְצָוֹות נִקְרָא בְּשֵׁם עוֹלָם,** כאמור לעיל שהמציאות נחלקת ל'עולם', 'שנה', 'נפש' ו'עולם', מושג המקום, מוגדר בשש קצוות **שֶׁהוּא** המושג 'עולם' **מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר**[9], **כִּי הָעִנְיָן דְּשֵׁשׁ קְצָוֹות** המבטא את הירידה של הנקודה לפרטים (כולל גם המשכת השכל לשש מדות, כאמור לעיל) **מַעֲלִים עַל עֶצֶם נְקוּדַּת הַחַיּוּת** שהיא נקודה כללית מופשטת מההגדרות של שש קצוות.

וְעִנְיַן נֶפֶשׁ שגם הוא אחד משלושת היסודות של 'סדר השתלשלות', עולם, שנה, נפש, **הוּא בְּחִינַת נְקוּדַּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַפְּרָטִים,** וכמו שנתבאר לעיל לגבי השלבים השונים שבהתפתחות רעיון שכלי, שהשלב הראשון כשהרעיון מבזיק כנקודה כללית שהיא נקודת האור ונקודת החיות של הענין ובשלב זה עדיין אין הסתעפות של הנקודה לפרטים כי הנקודה היא נעלית יותר מהפרטים **וּלְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת כְּלָל לְהַפְּרָטִים** וגם נעלית אפילו מלהיות כלל שכולל את כל הפרטים (ובודאי שאין בנקודה התגלות של הפרטים בפועל). **וְהַיְינוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁכָּל הַפְּרָטִים נִמְשָׁכִים וּבָאִים מֵהַנְּקוּדָּה,** והפרטים שיתגלו בשלבים הבאים הם הסתעפות של הנקודה **מִכָּל מָקוֹם, אֵין הַנְּקוּדָּה בִּבְחִינַת כְּלָל אֶל הַפְּרָטִים** הנקודה עצמה לא מוגדרת אפילו כלל ביחס לפרטים, כפי שממשיך ומבאר. **דְּעִנְיַן הַכְּלָל הוּא הֱיוֹתוֹ כְּלָל לַפְּרָטִים,** כי גדרו ומהותו של הכלל הם שהוא הכלל שכולל ומכיל את הפרטים **וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט**[10], וכמו שמצינו בגמרא לגבי לימוד הלכה מלשונות הפסוקים שהכלל מכיל בתוכו באופן כללי את מה שבא אחר כך בצורה מפורטת בפרטים, ומה שלא יבוא אחר כך בפרטים, למעשה לא קיים גם בכלל (הגמרא דורשת את הפסוק המדבר על קדושת בכור בהמה 'כל פטר רחם לי, וכל מקנך תזכר, פטר שור ושה' כך: 'כל מקנך תזכר – כלל, שור ושה וחמור [האמור בפסוק הבא] – פרט, כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט שור ושה וחמור אין [כן, נוהג בהם דין בכור] מידי אחרינא [בהמות אחרות] לא' [אין בהם דין בכור]), **וְהַיְינוּ שֶׁבִּלְעֲדֵי הַפְּרָטִים לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַכְּלָל, כֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיַן הַכְּלָל הוּא הֱיוֹתוֹ כְּלָל לַפְּרָטִים** כי כל מהותו של הכלל היא שהוא מכיל את הפרטים **וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט,** ובכלל יש רק את מה שיש בפרטים שיבואו ויתגלו ממנו

ביאור בדרך אפשר

1 קְצָוֹות, מִכָּל מָקוֹם, כְּשֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת בְּהַשָּׂגָה יֵשׁ
2 בָּהּ קְצָוֹות, וְהוּא עִנְיַן פְּרָטֵי הַהַשָּׂגָה שֶׁהֵם
3 הַקְּצָוֹות שֶׁבָּהּ, וּבִפְרָטִיּוּת הֵם שֵׁשׁ קְצָוֹות, שֶׁהֲרֵי
4 פְּרָטֵי הַהַשָּׂגָה הֵם הַמִּדּוֹת שֶׁבַּשֵּׂכֶל, וְהַמִּדּוֹת הֵם
5 בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ. וְכֵיוָן שֶׁהַהַשָּׂגָה מַעֲלֶמֶת עַל
6 הַנְּקוּדָּה, לָכֵן צָרִיךְ רִיבּוּי יְגִיעָה לְהוֹצִיא אֶת
7 נְקוּדַּת הַתַּמְצִית (נְקוּדַּת הָאוֹר וּנְקוּדַּת הַחַיּוּת)
8 מֵהַהַשָּׂגָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאָה בְּאוֹרָךְ וְרוֹחַב, לִהְיוֹת
9 שֶׁהַהַשָּׂגָה מַעֲלֶמֶת עַל הַנְּקוּדָּה. וְזֶהוּ גַּם מַה
10 שֶּׁעִנְיַן שֵׁשׁ קְצָוֹות נִקְרָא בְּשֵׁם עוֹלָם, שֶׁהוּא
11 מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר[9], כִּי הָעִנְיָן דְּשֵׁשׁ קְצָוֹות
12 מַעֲלִים עַל עֶצֶם נְקוּדַּת הַחַיּוּת.
13 וְעִנְיַן נֶפֶשׁ הוּא בְּחִינַת נְקוּדַּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת
14 שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַפְּרָטִים, וּלְמַעְלָה גַּם
15 מִבְּחִינַת כְּלָל לְהַפְּרָטִים. וְהַיְינוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁכָּל
16 הַפְּרָטִים נִמְשָׁכִים וּבָאִים מֵהַנְּקוּדָּה, מִכָּל מָקוֹם,
17 אֵין הַנְּקוּדָּה בִּבְחִינַת כְּלָל אֶל הַפְּרָטִים. דְּעִנְיַן
18 הַכְּלָל הוּא הֱיוֹתוֹ כְּלָל לַפְּרָטִים, וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא
19 מַה שֶּׁבַּפְּרָט[10], וְהַיְינוּ שֶׁבִּלְעֲדֵי הַפְּרָטִים לֹא שַׁיָּךְ
20 עִנְיַן הַכְּלָל, כֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיַן הַכְּלָל הוּא הֱיוֹתוֹ
21 כְּלָל לַפְּרָטִים וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, מַה

9) לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ. 10) בכורות ו, א. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

אחר כך ולא דברים אחרים, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן נְקוּדַּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת** הרי היא, כאמור, נעלית מלהיות כלל לפרטים אלא **הוּא עִנְיָן לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ בְּחִינַת כְּלָל, אֶלָּא שֶׁבְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** ולא ביחס ישיר, כי יש ריחוק הערך בין הדברים **בָּאִים מִמְּנָּה** מהנקודה שמלמעלה מענין הכלל **תְּחִלָּה בְּחִינַת הַכְּלָל לַפְּרָטִים, וְאַחַר כָּךְ גַּם הַפְּרָטִים,** והדבר הוא בדרך ממילא ולא ביחס ישיר כי יש ריחוק הערך גדול בין הנקודה והכלל, ואין צריך לומר בין הנקודה לפרטים, ולכן על אף שלמעשה הכלל, ולאחר מכן הפרטים, באים ומסתעפים מהנקודה, **אֲבָל** בכל זאת **הִיא** הנקודה **עִנְיָן לְעַצְמָהּ, אֶלָּא שֶׁמִּמְּנָּה בָּאִים בְּחִינַת הַחַיּוּת כְּלָלִי, חַיּוּת פְּרָטִי, וְכֹחוֹת פְּרָטִים** כמבואר בחסידות שחיות הנפש באה תחילה בחיות כללית לכללות הגוף, לאחר מכן בחיות פרטית המתלבשת בכל אבר בהתאם לענינו ותכונותיו וכן לכוחות פרטיים השונים זה מזה, וכל אופני החיות הללו אכן באים מנקודת החיות, אבל בכל זאת, נקודת החיות היא ענין לעצמה, נעלה ונבדל אפילו מהכלל (׳חיות כללי׳) ובודאי מהפרטים (׳חיות פרטי׳ ו׳כוחות פרטיים׳).

אָמְנָם כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת נֶפֶשׁ הִיא נקודת האור ונקודת החיות ולכן היא **לְמַעְלָה מֵעִנְיָן הַפְּרָטִים וְאֵינָהּ בְּחִינַת כְּלָל אֲלֵיהֶם,** אפילו אלא נעלית גם מלהיות כלל לגבי הפרטים **וְאִילוּ בְּחִינַת עוֹלָם** שהיא ענין המקום, כמבואר לעיל, **הוּא עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** על האור האלוקי הרוחני **עַד שֶׁבָּא בְּבְחִינַת שֵׁשׁ קְצָוֹות, אִם כֵּן, אֵיךְ תִּהְיֶה הִתְחַבְּרוּת בְּחִינַת נֶפֶשׁ** שהיא נקודה רוחנית **עִם בְּחִינַת עוֹלָם, הַיְינוּ** איך יכולה להיות **הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ** שהיא נקודה רוחנית נעלית **בַּגּוּף** שהוא מציאות עם גדרים וגבולות גשמיים.?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהִתְחַבְּרוּת זוֹ של הנפש והגוף **הִיא בְּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב,** בנבואת יחזקאל על המרכבה העליונה נאמר ׳והחיות [הם מלאכים עליונים] רצוא ושוב כמראה הבזק, ופירש רש״י: ״פירשו רבותינו רצוא ושוב, כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרת לחזור וליכנס, כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטויה למעלה מהן כמו שמפורש בענין, נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן״, ובמצודות דוד: ״לא עמדו במקום אחד כי־אם היו רצים ממקום למקום וחזרו למקומם במהירות רב, כברק הזה המבריק ומתכנס מהר ומעט תשיגנו הראות״, ועל יסוד זה, מבואר בתורת הסוד כי המשכה של אור וחיות שאיננה מתלבשת בכלי מקבלי האור והחיות בצורה פנימית אלא נמשכת ויורדת ומיד חוזרת ועולה למקורה, היא המשכה בדרך ׳רצוא׳ – היינו שנמצאת בתשוקה להתעלות ולדבוק במקורה, ׳ושוב׳ – אבל מיד אחרי ההתעלות חוזרת ונמשכת, בהתאם לכוונה העליונה שתרד ותשפיע למטה, ואופן זה המשכה ׳רצוא ושוב׳ הוא במיוחד כאשר האור והחיות מצד אחד ומקבל החיות מצד שני הם אכן רחוקים זה מזה לאין שיעור, וכל החיבור ביניהם הוא פלא וחידוש, וכך גם בענייננו, ענין חיבור הנפש שהיא נקודת אור וחיות רוחנית, עם הגוף הגשמי, **הַיְינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַנֶּפֶשׁ** הרוחנית **מִתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף** הגשמי להחיות אותו **הֲרֵי הִיא מִיַּד** תיכף עם ההתלבשות **בִּבְחִינַת רָצוֹא** רצון ותשוקה **לָצֵאת מִן הַגּוּף, אָמְנָם מִצַּד זֶה שֶׁהִיא** הנפש **מַרְגֶּשֶׁת שֶׁהַכַּוָּונָה** האלוקית העליונה **הִיא שֶׁתִּהְיֶה** מלובשת **בְּהַגּוּף, הֲרֵי הִיא** הנפש **בִּבְחִינַת שׁוּב** וחוזרת ומתלבשת. **וְנִמְצָא, שֶׁהִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף אֵינָהּ הִתְחַבְּרוּת תְּמִידִית** שאין בה שינויים, **אֶלָּא בְּדֶרֶךְ רָצוֹא וָשׁוֹב, הִסְתַּלְּקוּת** היא בחינת ה׳רצוא׳ והעליה למעלה **וְהִתְפַּשְּׁטוּת** האור של הנפש להאיר בגוף היא בחינת ה׳שוב׳, **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת שָׁנָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְחַלְּקוּת הַזְּמַן** שכן גם מושג הזמן נוצר מתהליך שמורכב מהתחלקות לרגע, ועוד רגע ועוד רגע היינו בהתחדשות מתמדת ולא דבר אחד שנמשך תמיד באותה צורה (וכמבואר בלקוטי תורה לאדמו״ר הזקן (דרושים לראש השנה): ״...שכל העולם הוא תחת הזמן שיתא אלפי שני כו׳, ואפילו ימות המשיח ותחיית המתים הוא בזמן, והזמן הוא נברא להחיות העולמות עליונים ותחתונים שעל ידי י״ב צירופי הוי׳ שמתחדשים בכל יום דהיינו בכל שעה צירוף אחד הוא מהוה ומחיה העולמות עליונים ותחתונים [ובכל לילה י״ב צירופי אדנ״י] והחיות רצוא ושוב פירוש שהחיות שהיה ע״י צירוף הראשון עולה למקורו ויורד החיות אחר כך על ידי צירוף השני שאם לא כן היה די בצירוף אחד ולכן מזה נמשך בחינת עבר ועתיד שהחיות הראשון מסתלק ונכלל במקורו מלמטה למעלה ויורד ונמשך חיות אחר מלמעלה למטה ונעשה בחי׳ זמן [והוא כמשל המורה שעות [־ שעון] שקורין זייגער בל״א]. ולכן נקרא שעה פירוש הפונה שפונה החיות מלמעלה למטה בבחינת רצוא ושוב, וכן הלב שבו עיקר חיות האדם שהוא עולם קטן, הוא דופק תמיד מחמת שהחיות הוא ברצוא ושוב...״).

וְעִנְיָן זֶה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת ההמשכה של האור והחיות של הנפש בגוף

---

1 שֶׁאֵין כֵּן נְקוּדַּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת הוּא עִנְיָן לְעַצְמוֹ,
2 וְאֵינוֹ בְּחִינַת כְּלָל, אֶלָּא שֶׁבְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא בָּאִים
3 מִמְּנָּה תְּחִלָּה בְּחִינַת הַכְּלָל לַפְּרָטִים, וְאַחַר כָּךְ
4 גַּם הַפְּרָטִים, אֲבָל הִיא עִנְיָן לְעַצְמָהּ, אֶלָּא
5 שֶׁמִּמְּנָּה בָּאִים בְּחִינַת הַחַיּוּת כְּלָלִי, חַיּוּת פְּרָטִי,
6 וְכֹחוֹת פְּרָטִים.
7 אָמְנָם כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת נֶפֶשׁ הִיא לְמַעְלָה מֵעִנְיָן
8 הַפְּרָטִים וְאֵינָהּ בְּבְחִינַת כְּלָל אֲלֵיהֶם,
9 וְאִילוּ בְּחִינַת עוֹלָם הוּא עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר
10 עַד שֶׁבָּא בְּבְחִינַת שֵׁשׁ קְצָוֹות, אִם כֵּן, אֵיךְ תִּהְיֶה
11 הִתְחַבְּרוּת בְּחִינַת נֶפֶשׁ עִם בְּחִינַת עוֹלָם, הַיְינוּ
12 הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף. אַךְ הָעִנְיָן הוּא,
13 שֶׁהִתְחַבְּרוּת זוֹ הִיא בְּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב, הַיְינוּ,
14 שֶׁכַּאֲשֶׁר הַנֶּפֶשׁ מִתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף הֲרֵי הִיא מִיַּד
15 בְּבְחִינַת רָצוֹא לָצֵאת מִן הַגּוּף, אָמְנָם מִצַּד זֶה
16 שֶׁהִיא מַרְגֶּשֶׁת שֶׁהַכַּוָּונָה הִיא שֶׁתִּהְיֶה בְּהַגּוּף,
17 הֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת שׁוּב. וְנִמְצָא, שֶׁהִתְחַבְּרוּת
18 הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף אֵינָהּ הִתְחַבְּרוּת תְּמִידִית, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ
19 רָצוֹא וָשׁוֹב, הִסְתַּלְּקוּת וְהִתְפַּשְּׁטוּת, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת
20 שָׁנָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְחַלְּקוּת הַזְּמַן. וְעִנְיָן זֶה
21 שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ רָצוֹא וָשׁוֹב דַּוְקָא, הוּא לֹא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בְּדֶרֶךְ רָצוֹא וָשׁוֹב דַּוְקָא, הוּא לֹא רַק מִצַּד הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף, היינו בגלל השוני וההבדל המהותי וריחוק הערך שבין הנפש והגוף, כמבואר לעיל, **אֶלָּא** ההמשכה היא בדרך רצוא ושוב **גַּם מִצַּד אוֹר וְחַיּוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמוֹ** כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַחַיּוּת שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְחַיָּה אֶת הַגּוּף הוּא בְּאוֹפֶן כזה שההשפעה של המשכת החיות בגוף היא כל כך גדולה עד **שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נַעֲשָׂה** מהות של דבר **חַי, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַגּוּף** עצמו **נִשְׁאָר דָּבָר מֵת** כמו אבן דומם, **אֶלָּא שֶׁנִּמְצָא בּוֹ נֶפֶשׁ חַי (שֶׁמְּחַיֶּה אוֹתוֹ מִבַּחוּץ כוּ'** בחיות שבאה מחוץ לגוף ולא משנה את המהות שלו), **כִּי אִם** החיות שהנפש נותנת בגוף היא באופן כזה **שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נַעֲשָׂה חַי** במהותו. **וּמִזֶּה** מכך שהחיות שהנפש משפיעה בגוף עושה את הגוף למהות של דבר חי **מוּבָן שֶׁהַחַיּוּת אֵינוֹ עַצְמִי,** לא מדובר באור 'עצמי' של הנפש עצמה **שֶׁהֲרֵי עַצְמִי אִי אֶפְשָׁר** לא יתכן **שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת כָּזֹאת** עמוקה ופנימית **בִּבְחִינַת הִתְאַחֲדוּת מַמָּשׁ** עם מקבל החיות עד כדי כך **שֶׁהַגּוּף** עצמו **יִהְיֶה חַי,** כי ה'עצמי' של הנפש רחוק מאד מהגוף הגשמי **רַק** אלא שהיחס והשייכות של הנפש והגוף הם באופן כזה **שֶׁזֶּהוּ** שהאור והחיות היא **הֶאָרָה** מועטת ולא העצם **שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵאֵיזֶה מָקוֹר** אך עצם המקור לא מאיר ולא נמשך. **וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהוּא** האור של הנפש שכן נמשך בגוף **בִּבְחִינַת נִבְדָּל מִמְּקוֹרוֹ** ואין מקורו בעצם הנפש ניכר ונרגש בו, **כִּי אִם הָיָה** האור מהנפש שנמשך בגוף ומחיה אותו **בִּבְחִינַת גִּילּוּי הָעַצְמוּת מִמְּקוֹרוֹ,** אם העצם המקור של הנפש היה נמשך ומתגלה בגוף **לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בִּבְחִינַת הִתְאַחֲדוּת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** שהרי בין הנפש הרוחנית והגוף הגשמי יש ריחוק ערך עצום ולא יכולה להיות ביניהם התאחדות מלאה (ברמה כזו שהגוף יהפוך להיות דבר חי, כמבואר לעיל) **כִּי אִם לִהְיוֹתוֹ נִבְדָּל מִמְּקוֹרוֹ יוּכַל לְהִתְאַחֵד עִם הַגּוּף.** הארה מועטת ממקורו, ההתאחדות הזו אפשרית. **וּלְאִידָךְ גִּיסָא** מצד שני בגדולת ה', התבוננות שמעוררת רגש של אהבת ה' ורצון להתקרב לאלוקות,

ביאור בדרך אפשר

רַק מִצַּד הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף, אֶלָּא גַּם מִצַּד אוֹר וְחַיּוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמוֹ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַחַיּוּת שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְחַיָּה אֶת הַגּוּף הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נַעֲשָׂה חַי, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַגּוּף נִשְׁאָר דָּבָר מֵת, אֶלָּא שֶׁנִּמְצָא בּוֹ נֶפֶשׁ חַי (שֶׁמְּחַיֶּה אוֹתוֹ מִבַּחוּץ כוּ'), כִּי אִם שֶׁהַגּוּף עַצְמוֹ נַעֲשָׂה חַי. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַחַיּוּת אֵינוֹ עַצְמִי, שֶׁהֲרֵי עַצְמִי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת כָּזֹאת בִּבְחִינַת הִתְאַחֲדוּת מַמָּשׁ שֶׁהַגּוּף יִהְיֶה חַי, רַק שֶׁזֶּהוּ הֶאָרָה שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵאֵיזֶה מָקוֹר. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהוּא בִּבְחִינַת נִבְדָּל מִמְּקוֹרוֹ, כִּי אִם הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גִּילּוּי הָעַצְמוּת מִמְּקוֹרוֹ, לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בִּבְחִינַת הִתְאַחֲדוּת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, כִּי אִם לִהְיוֹתוֹ נִבְדָּל מִמְּקוֹרוֹ יוּכַל לְהִתְאַחֵד עִם הַגּוּף. וּלְאִידָךְ גִּיסָא הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת דְּבֵיקוּת בִּמְקוֹרוֹ, דְּאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה בִּבְחִינַת חַיּוּת כְּלָל [שֶׁהֲרֵי הַכֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף שֶׁיִּהְיֶה בְּעַצְמוֹ חַי, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ הוּא חַי בְּעֶצֶם, שֶׁלָּכֵן הוּא חַי לְהַחֲיוֹת, שֶׁיִּהְיֶה הַגּוּף עַצְמוֹ חַי. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁהִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא דָּבוּק בִּבְחִינַת חַי בְּעֶצֶם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי רַק מִצַּד זֶה בְּכֹחוֹ לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת], אֶלָּא שֶׁהַדְּבֵיקוּת שֶׁלּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת דְּבֵיקוּת מַמָּשׁ, כִּי אִם בִּבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת, וְהַיְינוּ בִּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב.

ג) **וְהִנֵּה** שְׁלָשׁ הַמַּדְרֵיגוֹת דְּעוֹלָם שָׁנָה נֶפֶשׁ יֶשְׁנָם גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ, שֶׁתַּכְלִיתָהּ הִיא לָבוֹא לְאַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ כוּ'. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יִתְבּוֹנֵן בְּעִנְיָנִים הַמְּבִיאִים

ביאור בדרך אפשר

למרות שהאור נבדל ממקורו, הרי יחד עם זה **הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיֶה** האור הנמשך מהנפש **בִּבְחִינַת דְּבֵיקוּת בִּמְקוֹרוֹ** ולא יהיה נפרד ממקורו לגמרי, **דְּאִם לֹא כֵּן** כי אם לא יהיה בדבקות כלל במקורו **לֹא הָיָה** האור המדובר הבא מהנפש להחיות הגוף **בִּבְחִינַת חַיּוּת כְּלָל** ולא היה בכוחו להחיות את הגוף **[שֶׁהֲרֵי הַכֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף** באופן כזה שהחיות נמצאת בו במידה כזו **שֶׁיִּהְיֶה** הגוף **בְּעַצְמוֹ** דבר **חַי, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ הוּא חַי בְּעֶצֶם, שֶׁלָּכֵן** משום שבעצם מהותה הנפש היא מהות של חיים **הוּא חַי לְהַחֲיוֹת,** וכיון ש'חי בעצם' הוא 'חי להחיות' גם אחרים, הרי כאשר הנפש שהיא 'חי בעצם' מאירה ומתלבשת בגוף הרי זה באופן **שֶׁיִּהְיֶה הַגּוּף עַצְמוֹ חַי. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁהִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת** מהנפש **לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא** האור והחיות **דָּבוּק בִּבְחִינַת חַי בְּעֶצֶם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי רַק מִצַּד זֶה** רק משום שהנפש היא 'חי בעצם' **בְּכֹחוֹ לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת** ולכן בהכרח ובודאי שהאור של הנפש נשאר דבוק במקורו], **אֶלָּא שֶׁהַדְּבֵיקוּת שֶׁלּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת דְּבֵיקוּת מַמָּשׁ,** וכמבואר לעיל שבד בבד עם הדביקות הרי הוא גם 'נבדל ממקורו' **כִּי אִם** דבקות **בִּבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת,** שצריכה לחזור ולהתחדש שוב ושוב ואיננה תמידית כדבר שאין בו פלא וחידוש **וְהַיְינוּ בִּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב** שמתחדש תמיד, כי אחרי כל 'רצוא' יש 'שוב' ואחרי כל 'שוב' יש 'רצוא' וכן הלאה (ועל דרך התחדשות הזמן ואופן דפיקות הלב, כמובא לעיל, שהם דברים שאינם תמידיים אלא מתחדשים שוב ושוב).

ג) **וְהִנֵּה שְׁלָשׁ הַמַּדְרֵיגוֹת דְּעוֹלָם שָׁנָה נֶפֶשׁ** האמורות לעיל (המקום, הזמן והאור והחיות) שהם יסודות 'סדר ההשתלשלות' **יֶשְׁנָם גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ, שֶׁתַּכְלִיתָהּ** של העבודה שהאדם עובד את ה' **הִיא לָבוֹא לְאַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ כוּ',** כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יִתְבּוֹנֵן בְּעִנְיָנִים הַמְּבִיאִים אֶת הָאַהֲבָה,** כלומר, יתבונן

בס"ד לזכות ר' יוסף אשר בן רבקה

ביאור בדרך אפשר

הנה אם ההתבוננות היא **בְּאוֹפֶן הַמַּתְאִים (וּוי מְ׳הָאָט פַּאר אִים אוֹיְסְגֶעשְׁטֶעלְט** כפי שקבעו עבורו) **לְפִי כֹּחוֹת וְחוּשֵׁי נַפְשׁוֹ** של אדם זה בפרט, **אֲזַי יַרְגִּישׁ** האדם המתבונן **שֶׁאֲלִקוּת הוּא דָּבָר טוֹב לְפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11] בתהילים **קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב, וְיִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה לֶאֱלִקוּת. אָמְנָם בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ** שמתעוררות בלב האדם כתוצאה מהתבוננות שהאלוקות היא דבר טוב עבורו ובשבילו **עָלֶיהָ נֶאֱמַר שֶׁהִיא חוֹזֶרֶת אֶל הָאוֹהֵב**[12], היינו שבמובן מסוים זו אהבה שהאוהב אוהב את עצמו **שֶׁהֲרֵי הָאַהֲבָה הִיא מִצַּד שֶׁזֶּהוּ דָּבָר טוֹב עֲבוּרוֹ,** ובלשון הכתוב הנזכר לעיל, שמתבונן בכך ש׳קִרבת אלוקים׳ **לִי טוֹב, וְאִם כֵּן הָאַהֲבָה הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת מוּרְגֶּשֶׁת** ואין בה רגש עמוק של ביטול היישות והמציאות האישית של האדם, **וְזֶהוּ בְּחִינַת עוֹלָם** עבודת ה׳ עם גדרים והגבלות כמו המושג ׳עולם׳ שקשור בגדרי המקום.

אַךְ יֵשׁ בְּחִינַת אַהֲבָה מדריגה בעבודת ה׳ **נַעֲלַית יוֹתֵר מִזּוּ, וְעַד לַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלַית** הדרגה הכי גבוהה **שֶׁבָּאַהֲבָה, שֶׁאַהֲבָתוֹ** של האדם **לֶאֱלִקוּת אֵינָהּ מִצַּד הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁקִּרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב,** ואין זו אהבה שיסודה הוא ההבנה וההכרה שקרבה לאלוקות היא דבר טוב עבור האדם עצמו **אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּעֶצֶם לֶאֱלִקוּת,** שהאדם נמשך לאלוקות בעצם, לא לשם תועלת מסוימת וטובה מסוימת עבורו **וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹדֵעַ פְּרָטֵי דָּבָר הַנֶּאֱהָב וּמִשּׁוּם זֶה** כתוצאה מהידיעה וההכרה שלו בפרטי המעלות של הנאהב **הוּא אוֹהֵב, כִּי אִם שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּעֶצֶם** במשיכה עצמית שלא קשורה במעלות **לַדָּבָר הָאָהוּב, וְעַד כְּדֵי כָּךְ,** גדולה מעלתה של אהבה זו שהיא אהבה עצמית **שֶׁלְּבַד זֹאת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ** האוהב **אֶת מְצִיאוּתוֹ** האישית (**כְּמוֹ בְּאַהֲבָה דִּקְרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב, שֶׁנִּרְגֶּשֶׁת מְצִיאוּתוֹ, וּמִצַּד זֶה** כתוצאה מההרגשה שקרבת אלוקים היא טובה עבורו **הִיא אַהֲבָתוֹ), אֶלָּא** מדובר באהבה בדרגה כזו שמציאותו האישית והרגשות האישיים שלו אינם תופסים מקום כלל עד כדי כך **שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ אֲפִילוּ אֶת הָאַהֲבָה, הַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל שֶׁהוּא אוֹהֵב**[13] כי האהבה היא מתוך ביטול מוחלט של המציאות האישית שלו (וכפי שמבואר באור התורה לאדמו״ר ה׳צמח צדק׳, המצוין כאן בהערה שכאשר ההתבוננות באלוקות היא באופן של ׳מוחין דגדלות׳, האדם אינו מרגיש את ההתפעלות, ורגש האהבה שבלב אינו תופס מקום כלל, כי העיקר הוא ההתבונות, כמו מי שעסוק וטרוד מאד בעסקיו יומם ולילה, ומרוב העיסוק והשימוש בשכל לצורך כך אינו מרגיש את החשק שיש לו בעסק).

וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בגמרא **בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁאָמַר** לפני הסתלקותו מן העולם **אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מוֹלִיכִין אוֹתִי**[14], האם לגן־עדן או ההיפך מגן־עדן **דִּלְכְאוֹרָה** אמירה זו תמוהה, **כֵּיוָן שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עָסַק כָּל יָמָיו בְּלִימוּד הַתּוֹרָה**[15] **בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה כו׳** (ובלשון הגמרא: ״אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזירות־שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא, לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא״), **אֵיךְ אָמַר** על עצמו, למרות גדולתו העצומה **שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ כו׳.? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי,** כלפי הקדוש ברוך הוא, **דְּלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ מְצִיאוּתוֹ, שֶׁזּוֹהִי** ההרגשה של המציאות האישית **הָאַהֲבָה דִּקְרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב, כִּי אִם** אלא היה בביטול עמוק הרבה יותר **שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ כְּלָל שֶׁהוּא** מציאות של מישהו **אוֹהֵב, כִּי, לִהְיוֹתוֹ**

---

11) תהלים עג, כח. 12) סה״מ תרס״ו־ס״ז ע׳ לא. וראה מאמרי אדה״ז תקס״ב ח״א ע׳ רעז. ועוד. 13) ראה גם אוה״ת ואתחנן ע׳ של. סה״מ תרכ״ז ע׳ צח. 14) ברכות כח, ב. וראה גם לקו״ת מסעי צ, ב. 15) ראה סוכה כח, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בְּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי, ללא כל שמץ של תחושת יישות עצמית **לֹא יָדַע אִם הוּא אוֹהֵב אוֹ כוּ'** וכיון שלא חש כלל את מציאותו, לא ידע מה התחושות שלו האישיות והיה יכול להיות לו ספק מה מצבו ובאיזו דרך יוליכו אותו. **וְזוֹהִי** אהבת ה' מתוך ביטול מוחלט כל כך **הָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת נֶפֶשׁ.**

וְהִנֵּה, כְּדֵי שֶׁמֵּאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת ביטול מוחלט של המציאות האישית והיישות העצמית עד שהאדם אינו מרגיש כלל את רגשי האהבה (כמבואר לעיל) **תִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת** וניכרת כרגש גלוי בלב שהאדם מודע לו, **הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי הַמְמוּצָע דִּבְחִינַת הִתְפַּעֲלוּת שֶׁבַּשֵּׂכֶל,** היינו אותו חלק בשכל שכבר איננו ההשכלה והעיון עצמם אבל מצד שני עדיין אין זה רגש הלב ממש אלא התפעלות מסוימת בתוך השכל עצמו, כך שיש כאן שילוב של המוחין עצמם עם תחושה מסוימת של התפעלות, וכיון שיש ב'התפעלות שבשכל' גם מהמוחין וגם מהמידות, הרי היא 'ממוצע' היוצר חיבור בין הביטול במציאות לגמרי ובין אהבת ה' כפי שהיא רגש גלוי בלב, כפי שממשיך ומבאר, **כִּי, מוֹחִין** מצד עצם טבעם ומהותם **הֵם בְּתְנוּעָה שֶׁל מְנוּחָה** רוגע ושקט, בשונה מהמידות שהם בתנועה נפשית של התלהבות והתרגשות (ולכן התנועה הנפשית של השכל נמשלה למים ואילו התנועה הנפשית של המידות נמשלה לאש), **וְאִם כֵּן, הִתְפַּעֲלוּת הַשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶרְגֵּשׁ** מסוים, אפילו שאין זה הרגש ממש כמו במידות שבלב, **הֲרֵי זֶה כְּבָר מֵעִנְיַן הַמִּדּוֹת** וגם כפי שההתפעלות היא חלק מהשכל, יש לה שייכות למידות.

אָמְנָם, בְּהִתְפַּעֲלוּת הַשֵּׂכֶל נִרְגָּשׁ רַק הַטּוֹב שֶׁל עֶצֶם הַדָּבָר שבו האדם מתבונן בשכלו, **וְלֹא** נרגש **הֶהְרֵגֵּשׁ שֶׁטּוֹב** הדבר **לְפָנָיו וְלָכֵן** כיון שבהתפעלות זו לא לפני האדם עצמו, שקרבת אלקים 'לי טוב' נרגשת המציאות האישית והישות העצמית של האדם המתבונן, **הֲרֵי זֶה** בחינה זו של 'התפעלות שבשכל' **הַמְמוּצָע** שדרכו ניתן **לְהַמְשִׁיךְ** ולהורייד ולגלות **מֵהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת** שאין לה כל ביטוי ניכר ומורגש באדם בגלוי **שֶׁתִּהְיֶה אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת** כרגש גלוי וניכר בלב האדם. **וְהוּא** בחינה זו של 'התפעלות שבשכל' **עִנְיַן בְּחִינַת שָׁנָה שֶׁבָּאַהֲבָה, שֶׁהוּא הַמְמוּצָע לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת נֶפֶשׁ (אַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת** שאין רגש ניכר בגלוי) **לְבְחִינַת עוֹלָם (אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת)** ונמצא שבחינת 'שנה' בעבודת ה' מחברת בין בחינת 'נפש' ובחינת 'עולם' כפי שהן בעבודת ה'.

ד) וְהִנֵּה הַהֶפְרֵשׁ בָּעֲבוֹדָה בֵּין שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ הוּא, שֶׁהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת האמורות לעיל, בחינת 'נפש' שהיא אהבה מתוך ביטול במציאות ובחינת 'עולם' שהיא אהבה ניכרת ומורגשת **הוּא, שֶׁהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, לְעוֹלָם** גם על־ידי ירידתה מדרגות רבות **לֹא יִסְתַּעֵף מִמֶּנָּה מְצִיאוּת הָרַע, אֲבָל בְּאַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת, בְּחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב**[16], שהיא אהבה שבה ניתן ביטוי מסוים למציאות האישית וליישות העצמית של האוהב את ה' בדרגה זו, **כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּבְחִינַת יֵשׁוּת** לפחות **בִּמְקָצָת, הֲרֵי בְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידת רגשות אלו מדרגה לדרגה ירידות רבות **יָכוֹל לְהִסְתַּעֵף מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי צְבָא הַשָּׁמַיִם,** השמש והירח והכוכבים וכו' **דְּאַף שֶׁצְּבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים**[17], כלשון הכתוב בנחמיה, וכפי שמבואר בחסידות, הילוכם של השמש והירח ממזרח למערב הוא השתחויה שלהם אל הקדוש ברוך הוא ובזה בא לידי ביטוי הביטול שלהם לאלוקות, כשם שהשתחויה בכלל היא ביטוי של התבטלות מצד המשתחווה כלפי מי שאליו משתחוים, **שֶׁהֵם** צבא השמים **בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, שֶׁזֶּהוּ** הטעם הפנימי על כך **שֶׁהֵם מְסַבְּבִין תָּמִיד** מידי יום ביומו **מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה כְּלַפֵּי הַשְׁכִינָה שֶׁהִיא בַּמַּעֲרָב**[18] (כדברי הגמרא: "ורבי אבהו אמר שכינה במערב, דאמר רבי אבהו מאי אוריה אויר י־ה". ופירש רש"י: "אוריה - אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי. ולי נראה שכך קורין למזרח בלשון לעז והיינו דקאמר אויר י־ה שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אוירו"), **וּמִכָּל** מקום יֵשׁ בְּנֵי

ביאור בדרך אפשר

בְּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי, לֹא יָדַע אִם הוּא אוֹהֵב אוֹ כוּ'. וְזוֹהִי הָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת נֶפֶשׁ. וְהִנֵּה, כְּדֵי שֶׁמֵּאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת תִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת, הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי הַמְמוּצָע דִּבְחִינַת הִתְפַּעֲלוּת שֶׁבַּשֵּׂכֶל, כִּי, מוֹחִין הֵם בְּתְנוּעָה שֶׁל מְנוּחָה, וְאִם כֵּן, הִתְפַּעֲלוּת הַשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶרְגֵּשׁ, הֲרֵי זֶה כְּבָר מֵעִנְיַן הַמִּדּוֹת. אָמְנָם, בְּהִתְפַּעֲלוּת הַשֵּׂכֶל נִרְגָּשׁ רַק הַטּוֹב שֶׁל עֶצֶם הַדָּבָר, וְלֹא הֶהְרֵגֵּשׁ שֶׁטּוֹב לְפָנָיו, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה הַמְמוּצָע לְהַמְשִׁיךְ מֵהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת שֶׁתִּהְיֶה אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת. וְהוּא עִנְיַן בְּחִינַת שָׁנָה שֶׁבָּאַהֲבָה, שֶׁהוּא הַמְמוּצָע לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת נֶפֶשׁ (אַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת) לְבְחִינַת עוֹלָם (אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת).

ד) וְהִנֵּה הַהֶפְרֵשׁ בָּעֲבוֹדָה בֵּין שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ הוּא, שֶׁהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, לְעוֹלָם לֹא יִסְתַּעֵף מִמֶּנָּה מְצִיאוּת הָרַע, אֲבָל בְּאַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת, בְּחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב[16]**, כֵּיוָן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת יֵשׁוּת בְּמִקְצָת, הֲרֵי בְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת יָכוֹל לְהִסְתַּעֵף מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי צְבָא הַשָּׁמַיִם, דְּאַף שֶׁצְּבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים**[17]**, שֶׁהֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, שֶׁזֶּהוּ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה כְּלַפֵּי הַשְׁכִינָה שֶׁהִיא בַּמַּעֲרָב**[18]**, וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בְּנֵי**

16) ראה תו"א קיד, ד. ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי פא, א־ב [קסד, ד ואילך]. ועוד. 17) נחמי' ט, ו. 18) ראה ב"ב כה, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

מָקוֹם למרות שהשמש עצמה משתחוה להקדוש ברוך הוא מתוך ביטול לאלוקות **יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁטּוֹעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַשֶּׁמֶשׁ**[19]. **וְלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא הַדָּבָר, דְּמֵאַחַר שֶׁהֵם** השמש והירח עצמם **בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, אֵיךְ יִהְיֶה** ישתלשל **מֵהֶם עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה.?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא[20], **שֶׁהַבִּיטּוּל** לאלוקות **שֶׁלָּהֶם** של צבא השמים **הוּא מִצַּד הַשָּׁגָתָם** שהם משיגים וקולטים בעניני אלוקות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם**[21] **שֶׁהַגַּלְגַּלִּים** של ׳צבא השמים׳ **בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל הֵם, וּמִצַּד הַשָּׁגָתָם** והבנתם שהיא כהבנת השכל **הֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת. וְכֵיוָן שֶׁהַבִּיטּוּל** לאלוקות **שֶׁלָּהֶם** של גרמי השמים **הוּא מִצַּד הַשָּׁגָתָם, וְהַשָּׁגָה הִיא בְּחִינַת יֵשׁ** כי ההבנה וההשגה היא תוספת במציאותו של המבין ומשיג, בניגוד לביטול במציאות שהוא במהותו למעלה מטעם ודעת, **לָכֵן** כיון שכל הביטול נובע מצד ההשגה **הִגֵּה גַּם בְּבִיטּוּלָם** למרות שמהות הביטול היא התבטלות של המציאות והישות, בכל זאת **נִשְׁאָר בָּהֶם יֵשׁוּת בְּמִקְצָת עַל כָּל פָּנִים** במידה מסוימת לפחות. **וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם** בגרמי השמים **עִנְיָן הַיֵּשׁוּת** לכל הפחות **בְּמִקְצָת, הֲרֵי אַף שֶׁהֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, מִכָּל מָקוֹם, בְּרִיבּוּי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידה ממדרגה למדריגה ריבוי מדריגות **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִזֶּה עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה, הַיְינוּ,** וההגדרה של ׳עבודה זרה׳ היא שזהו **לֹא רַק עִנְיָן שֶׁמַּעְלִים וּמַסְתִּיר עַל אֱלָקוּת,** כמו כללות המציאות הגשמית של העולם הזה, ׳עולם׳ מלשון העלם והסתר **אֶלָּא** ׳עבודה זרה׳ היא דבר חמור הרבה יותר כי היא **גַּם** אפילו **עִנְיָן שֶׁמְּנַגֵּד לֶאֱלָקוּת, שֶׁכָּל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יֵשׁוּת בְּמִקְצָת.**

וכפי שכתב הרמב״ם בתחילת הלכות עבודה זרה לגבי השתלשלות הדברים כיצד באה עבודה זרה לעולם כולל עבודה זרה ל׳צבא השמים׳, לפי פשט הדברים:

״בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול... אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד... התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים

ביאור בדרך אפשר

1 אָדָם שֶׁטּוֹעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַשֶּׁמֶשׁ[19]. וְלִכְאוֹרָה
2 יִפָּלֵא הַדָּבָר, דְּמֵאַחַר שֶׁהֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, אֵיךְ
3 יִהְיֶה מֵהֶם עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. אַךְ הָעִנְיָן
4 הוּא[20], שֶׁהַבִּיטּוּל שֶׁלָּהֶם הוּא מִצַּד הַשָּׁגָתָם, כְּמוֹ
5 שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[21] שֶׁהַגַּלְגַּלִּים בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ דֵּעָה
6 וְהַשְׂכֵּל הֵם, וּמִצַּד הַשָּׁגָתָם הֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת.
7 וְכֵיוָן שֶׁהַבִּיטּוּל שֶׁלָּהֶם הוּא מִצַּד הַשָּׁגָתָם,
8 וְהַשָּׁגָה הִיא בְּחִינַת יֵשׁ, לָכֵן הִגֵּה גַּם בְּבִיטּוּלָם
9 נִשְׁאָר בָּהֶם יֵשׁוּת בְּמִקְצָת עַל כָּל פָּנִים. וְכֵיוָן
10 שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיַן הַיֵּשׁוּת בְּמִקְצָת, הֲרֵי אַף שֶׁהֵם
11 בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, מִכָּל מָקוֹם, בְּרִיבּוּי
12 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִזֶּה עִנְיָן עֲבוֹדָה
13 זָרָה, הַיְינוּ, לֹא רַק עִנְיָן שֶׁמַּעְלִים וּמַסְתִּיר עַל
14 אֱלָקוּת, אֶלָּא גַּם עִנְיָן שֶׁמְּנַגֵּד לֶאֱלָקוּת, שֶׁכָּל זֶה
15 הוּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יֵשׁוּת בְּמִקְצָת. וּכְמוֹ כֵן
16 הוּא גַּם בָּאַהֲבָה הַמּוּרְגֶּשֶׁת, שֶׁלְּהִיוֹתָהּ בִּבְחִינַת
17 יֵשׁ, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, הִגֵּה בְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
18 אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע. וְהַמָּשָׁל לָזֶה,
19 לְעֶבֶד שֶׁבָּטֵל לַמֶּלֶךְ וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, הִגֵּה אִם
20 הוּא בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לְגַמְרֵי אֶל הַמֶּלֶךְ, אַזַּי לֹא

ביאור בדרך אפשר

45 ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה וזה היה עיקר
46 עבודת כוכבים וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה לא שהן אומרים שאין
47 שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא יראך מלך הגוים כי לך
48 יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו
49 מוסר הבלים עץ הוא, כלומר הכל
50 יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם
51 וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך
52 הוא. ואחר שארכו הימים עמדו בבני
53 האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה
54 ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל
55 הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך
56 ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי
57 להשתחוות לו... ומודיע להם צורה
58 שבדה מלבו ואומר זו היא צורת
59 הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו
60 והתחילו על דרך זו לעשות צורות
61 בהיכלות ותחת האילנות ובראשי
62 ההרים ועל הגבעות ומתקבצין
63 ומשתחוים להם ואומרים לכל העם
64 שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי
65 לעובדה ולירא ממנה... ופשט דבר זה
66 בכל העולם לעבוד את הצורות
67 בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם
68 ולהשתחוות, וכיון שארכו הימים
69 נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל
70 היקום ומדעתם ולא הכירוהו....
71 והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם
72 וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה
73 אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו
74 הצורות האלו בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה
75 מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל
76 דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם
77 אבינו...״.

וּכְמוֹ כֵן כשם שנתבאר לעיל לגבי ׳צבא השמים׳ שכיון שהביטול שלהם לאלוקות קשור בהשגה שלהם ובמציאות שלהם, יכול להשתלשל מזה היפך הביטול ועד לעבודה זרה, כך **הוּא גַּם בָּאַהֲבָה לה׳ הַמּוּרְגֶּשֶׁת** וניכרת באדם כרגש גלוי, **שֶׁלְּהִיוֹתָהּ בִּבְחִינַת יֵשׁ** כיון שאהבה זו נותנת מקום ונותנת ביטוי לישות ולמציאות של האוהב, **יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, הִגֵּה בְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידת הדברים ממדריגה למדריגה **אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע.**

וְהַמָּשָׁל לָזֶה, לכך שאהבה לה׳ וביטול לאלוקות, אם הם באופן שהאוהב הוא ׳יש׳, עלולה להיות מכך מציאות של רע, **לְעֶבֶד שֶׁבָּטֵל לַמֶּלֶךְ וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ** בביטול למלך, **הִגֵּה אִם הוּא** העבד **בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לְגַמְרֵי אֶל הַמֶּלֶךְ,** והביטול של העבד הוא אכן ביטול מוחלט,

19) ראה רמב״ם הל׳ ע״ז פ״א ה״א ואילך. ועוד. 20) ראה גם סה״מ תרח״ץ ס״ע לב ואילך. 21) הל׳ יסוה״ת פ״ג ה״ט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 יוּכַל לִסְבּוֹל שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אֲבָל אִם
2 הוּא בִּבְחִינַת יֵשׁוּת בְּמִקְצָת, הִנֵּה אַף שֶׁהוּא בָּטֵל
3 אֶל הַמֶּלֶךְ וְעוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אוֹתוֹ, מִכָּל
4 מָקוֹם יוּכַל לִסְבּוֹל שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ.
5 וְנִמְצָא, שֶׁהֶעְדֵּר הַבִּיטּוּל בְּתַכְלִית אֵצֶל הָעֶבֶד
6 הוּא הַגּוֹרֵם לְכָךְ שֶׁיִּהְיֶה מִי שֶׁיְּכַבֵּד אוֹתוֹ בִּפְנֵי
7 הַמֶּלֶךְ. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּהָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת יֵשׁ,
8 שֶׁמִּזֶּה יוּכַל לְהִסְתַּעֵף מְציאוּת הָרַע. וְרַק כַּאֲשֶׁר
9 הָאַהֲבָה הִיא בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, אֲזַי
10 לְעוֹלָם לֹא יִסְתַּעֵף מִמֶּנָּה מְצִיאוּת הָרַע.

ה) **וְעַל** פִּי זֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב וַיַּנִּיחֵהוּ בְגַן
12 עֵדֶן לַעֲבָדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ. דְּהִנֵּה, אַף שֶׁגַּן עֵדֶן
13 הוּא בְּחִינַת הָרוּחָנִיּוּת דְּאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת
14 הַגַּשְׁמִיִּים, מִכָּל מָקוֹם, גַּם שָׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת
15 לַעֲבָדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, לַעֲבָדָהּ הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת
16 תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכָּוָנָה הִיא
17 לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[22], לוֹ
18 לְעַצְמוּתוֹ דַּוְקָא[23], וְזֶהוּ עִנְיַן לַעֲבָדָהּ, לְהַמְשִׁיךְ
19 תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן עֵדֶן, שֶׁתִּהְיֶה עִיקַּר שְׁכִינָה
20 בַּתַּחְתּוֹנִים[24], וְלֹא רַק גִּילוּיִים בִּלְבַד. וּכְמוֹ כֵן
21 צָרִיךְ גַּם לְשָׁמְרָהּ, כִּי, גַּם בְּגַן עֵדֶן יָכוֹל לִהְיוֹת
22 שֶׁהָאַהֲבָה לֹא תִּהְיֶה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת,
23 אֶלָּא אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב.
24 וְכֵיוָן שֶׁמִּבְּחִינַת אַהֲבָה מוּרְגֶּשֶׁת הִנֵּה בְּרִיבּוּי
25 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מְציאוּת הָרַע, לָכֵן
26 צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַשְּׁמִירָה מֵהֶיזֵּק וְקִלְקוּל כו',

ביאור בדרך אפשר

1 **אֲזַי לֹא יוּכַל** העבד **לִסְבּוֹל שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ,** כי
2 כשמכבדים אותו נותנים מקום וחשיבות למציאות של העבד עצמו וזו סתירה
3 למציאות המלך וכבוד המלך **אֲבָל אִם הוּא** העבד **בִּבְחִינַת יֵשׁוּת**
4 אפילו ישות **בְּמִקְצָת, הִנֵּה אַף שֶׁהוּא** העבד **בָּטֵל אֶל הַמֶּלֶךְ**
5 **וְעוֹשֶׂה** בפועל **כָּל אֲשֶׁר** המלך
6 **יְצַוֶּה אוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם יוּכַל**
7 **לִסְבּוֹל שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ**
8 כי מאחר שהביטול של עבד זה אל
9 המלך איננו ביטול מלא ומוחלט, הוא
10 מסכים ומקבל שיתנהגו כלפיו באופן
11 שאין לו מקום מול המלך ותוך כדי
12 העמידה מול המלך יתנו מקום וביטוי
13 למציאות שלו, של העבד. **וְנִמְצָא,**
14 **שֶׁהֶעְדֵּר הַבִּיטּוּל בְּתַכְלִית**
15 **אֵצֶל הָעֶבֶד הוּא הַגּוֹרֵם לְכָךְ**
16 **שֶׁיִּהְיֶה מִי שֶׁיְּכַבֵּד אוֹתוֹ בִּפְנֵי**
17 **הַמֶּלֶךְ** שהרי אילו הביטול של העבד
18 אל המלך היה ביטול מוחלט שאינו
19 משאיר שום מקום כלל למציאות
20 העבד כשלעצמו, הרי העבד לא היה
21 מקבל בשום אופן התנהגות שמחשיבה
22 ומכבדת אותו עצמו ולא את המלך.
23 **וּכְמוֹ כֵן הוּא** בנמשל **בְּהָאַהֲבָה**
24 שהאדם אוהב ה' **שֶׁבִּבְחִינַת יֵשׁ,**
25 לא בביטול מוחלט אלא באופן שיש
26 ביטוי ותחושה והרגשה למקצת ישות
27 של האדם האוהב **שֶׁמִּזֶּה יוּכַל**
28 **לְהִסְתַּעֵף** בהשתלשלות ויורידה
29 גדולה ממדריגה למדריגה **מְצִיאוּת**
30 **הָרַע** המנגד לאלוקות שהאדם אוהב.
31 **וְרַק כַּאֲשֶׁר הָאַהֲבָה הִיא**
32 **בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת,**
33 ביטול מוחלט שבו אין לאדם האוהב
34 ומתבטל שום תחושת ישות, אפילו לא
35 במקצת, **אֲזַי לְעוֹלָם** אפילו בריבוי
36 השתלשלות **לֹא יִסְתַּעֵף מִמֶּנָּה**
37 מאהבה זו **מְצִיאוּת הָרַע.**
38 **ה) וְעַל פִּי זֶה** המבואר לעיל שגם מאהבת ה', אם מעורב בה ישות ואיננה
39 מתוך ביטול במציאות, יכולים להסתעף דברים לא רצויים ועד למציאות של
40 רע **יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב** בתורה **וַיַּנִּיחֵהוּ** הקדוש ברוך הוא את אדם
41 הראשון **בְּגַן עֵדֶן לַעֲבָדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ** ולעיל בתחילת המאמר נשאלה

ביאור בדרך אפשר

42 השאלה מהו התוכן והענין של 'לשמרה' בגן עדן והרי אין בו כלל דברים
43 בלתי רצויים (ברוחניות) שצריך להישמר מפניהם. ולפי המבואר אודות
44 האופנים השונים באהבת ה', הדבר מובן **דְּהִנֵּה, אַף שֶׁגַּן עֵדֶן הוּא**
45 **בְּחִינַת הָרוּחָנִיּוּת דְּאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הַגַּשְׁמִיִּים,** וכאמור בתחילת
46 המאמר שגן עדן הוא 'רוחניות
47 שבגשמיות' **מִכָּל מָקוֹם, גַּם**
48 אפילו **שָׁם** למרות שגן עדן הוא מהות
49 רוחנית **צָרִיךְ לִהְיוֹת** עבודת ה'
50 בשני האופנים של **לַעֲבָדָהּ**
51 **וּלְשָׁמְרָהּ, לַעֲבָדָהּ הוּא עִנְיַן**
52 **הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר** אלוקי **בְּגַן**
53 **עֵדֶן, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכָּוָנָה**
54 המטרה שבשבילה נברא העולם **הִיא**
55 **לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה** מקום
56 של השראת השכינה וגילוי אלוקות
57 **בַּתַּחְתּוֹנִים[22], לוֹ לְעַצְמוּתוֹ**
58 **דַּוְקָא[23],** שבעולם הזה התחתון
59 תהיה התגלות של עצמות האלוקות,
60 ולא רק הארה מועטת ומצומצמת
61 **וְזֶהוּ עִנְיַן לַעֲבָדָהּ, לְהַמְשִׁיךְ**
62 **תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן עֵדֶן, שֶׁתִּהְיֶה**
63 **עִיקַּר שְׁכִינָה** היינו עצמות
64 האלוקות מאירה בגלוי
65 **בַּתַּחְתּוֹנִים[24], וְלֹא רַק גִּילוּיִים**
66 הארה והתפשטות **בִּלְבַד,** 'גילוים'
67 שאינם העצם עצמו, וזהו תוכן העבודה
68 של 'לעבדה'.
69 **וּכְמוֹ כֵן** בנוסף לכך **צָרִיךְ** להיות
70 בגן עדן **גַּם לְשָׁמְרָהּ,** זהירות
71 ושמירה מדבר לא רצוי, והצורך הזה
72 הוא **כִּי, גַּם בְּגַן עֵדֶן יָכוֹל**
73 **לִהְיוֹת שֶׁהָאַהֲבָה** לאלוקות **לֹא**
74 **תִּהְיֶה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל**
75 **בִּמְצִיאוּת, אֶלָּא אַהֲבָה**
76 **מוּרְגֶּשֶׁת בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי**
77 **שֶׁאוֹהֵב** (וההבדל בין שתי אהבות
78 אלו, אהבה בביטול מוחלט ואהבה עם
79 תחושת ישות, נתבאר לעיל בארוכות). **וְכֵיוָן שֶׁמִּבְּחִינַת אַהֲבָה**
80 **מוּרְגֶּשֶׁת הִנֵּה בְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מְצִיאוּת**
81 **הָרַע,** כי באהבה זו יש, לפחות במידה מסוימת, ביטוי של המציאות
82 האישית, כמבואר לעיל, **לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַשְּׁמִירָה מֵהֶיזֵּק**

וראה רש"י ותוס' חולין מ, א. 22) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 23) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"א ע' תפט (ועם הגהות – אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תרפ). אוה"ת בלק ע' תתקצז. סה"מ תרל"ה ח"ב ע' שנג. המשך תרס"ו ס"ע ג [ע' ה]. 24) ראה ב"ר פי"ט, ז. המשך באתי לגני ה'שי"ת (סה"מ ה'שי"ת ע' 111 ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְקִלְקוּל כוי׳, על מנת לוודא **שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע, וְהַיְינוּ** והשמירה מתוצאות לא רצויות מהאהבה שיש בה ישות היא **עַל יְדֵי זֶה** שלא יסתפקו באהבה מהסוג שיש בה מידה מסוימת של ישות אלא **שֶׁתִּהְיֶה הָאַהֲבָה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה מִזֶּה** לעולם **מְצִיאוּת הָרַע.**

וְהִנֵּה הָעִנְיָן דִּלְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ לפעול המשכה של תוספת אור שמירה וזהירות שלא תהיה השתלשלות של רע **הוּא לֹא רַק בְּגַן עֵדֶן, אֶלָּא גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן** חטא בחטא עץ הדעת ולכן **נִידּוֹן בְּגֵירוּשִׁין** מגן עדן אל מחוץ לגן, כמסופר בתורה, **וְגַם בִּזְמַן הַגָּלוּת, כַּאֲשֶׁר** כפי שאומרים בנוסח התפילה **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ**[25], **גֵּירוּשִׁין אַחַר גֵּירוּשִׁין,** שהרי היו כמה גלויות **צְרִיכָה לִהְיוֹת** בעבודת ה׳ של כל אחד **הָעֲבוֹדָה דִּלְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ** כפי שממשיך ומפרט. **לְעָבְדָהּ הַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ** בעולם, בכללות המציאות הגשמית התחתונה **תּוֹסֶפֶת אוֹר** והכוונה לאור **דְּתוֹרָה אוֹר**[26], כלשון הכתוב במשלי ׳נר מצוה ותורה אור׳ וההמשכה היא **עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** למטה, בעולם הזה הגשמי, **שֶׁהוּא** האור הנמשך על ידי תורה ומצוות **עִנְיַן הַמְשָׁכַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא,** שיאיר בגילוי בעולם **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שעצמות האלוקות מאירה בעולם הזה **נַעֲשֶׂה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ** (עִיקַּר שְׁכִינָה היינו עצמות האלוקות) **בַּתַּחְתּוֹנִים.**

אָמְנָם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַדִּירָה רְאוּיָה לָדוּר בָּהּ, צְרִיכָה הַדִּירָה לִהְיוֹת דִּירָה נְקִיָּה[27], וכמבואר בלקוטי תורה לאדמו״ר הזקן: ״ואיך ממשיכים גילוי זה ודירה זו בתחתונים, הוא על ידי בחינת אתכפיא ואתהפכא, כמשל המלך בשר־ודם שרוצים לעשות לו דירה נאה שצריכים לפנות ההיכל מכל לכלוך וטינוף כו׳ ואחר כך לסדר שם כלים נאים מטה ושולחן כסא ומנורה, כן עבודת האדם כמו שכתוב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ואמרו רז״ל לעבדה זו רמ״ח מצוות עשה ולשמרה זו שס״ה לא תעשה, דהיינו הלא תעשה הם לבער הרע ובערת הרע מקרבך שלא יהיה שום לכלוך וטינוף חס ושלום, והמצוות עשה הם על דרך משל תיקון וסידור כלים נאים שעל ידי זה יהיה הדירה בתחתונים שהוא ענין גילוי והמשכת אור א״ס ב״ה למטה (לעתיד לבוא, ועתה ההמשכה בהעלם). וזהו שנקרא עבודה לשון תיקון, היינו שעל ידי עבודתנו אנו ממשיכים שיהיה הגילוי למטה שאנו מתקנים תיקון זה על ידי עבודתנו...״, **וְעַל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַשְּׁמִירָה,** וזהו תוכן העבודה של ׳לשמרה׳ גם כשלא נמצאים בגן עדן אלא בגלות, לשמור **שֶׁלֹּא יִסְתַּעֵף מִזֶּה** מעבודת ה׳ באהבת ה׳ **מְצִיאוּת הָרַע, וְהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה** אצל האדם העובד את ה׳ **בְּחִינַת הַבִּיטּוּל, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע, וְזֶהוּ עִנְיַן וּלְשָׁמְרָהּ** השמירה והזהירות שאהבת ה׳ תהיה מתוך ביטול דווקא. **וְאַדְרַבָּה,** ולא זו בלבד שהן בגן עדן והן מחוץ לגן עדן, וכן בזמן הגלות, צריכה להיות עבודה של ׳לשמרה׳, כמבואר לעיל, יתירה מזו, **עִיקַּר עִנְיַן לְעָבְדָהּ שֶׁהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים,** הפרדת הטוב מהרע שבדברים הגשמיים והעלאתו לקדושה **הֲרֵי זֶה בִּזְמַן הַגָּלוּת דַּוְקָא, וּכְמוֹ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁעִיקַּר עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים הָיָה** אצלו **לְאַחַר שֶׁנִּידּוֹן בְּגֵירוּשִׁין דַּוְקָא, וְלֹא בְּגַן עֵדֶן**[28] וכמבואר בחסידות לגבי עבודת הקרבנות שיש בה כמה אופנים. ועבודת הקרבנות שהיתה בגן עדן (כפי שנרמז בענין ׳לשמרה׳ שהוא על דרך האמור בקרבנות ׳תשמרו להקריב׳) לא היתה ׳עבודת הבירורים׳ אלא עבודה כדי להמשיך אלוקות ועיקר עבודת הקרבנות כעבודת הבירורים היה אחרי הגירוש מגן עדן. **דְּאַף שֶׁבְּגַן עֵדֶן הָיָה עִנְיַן הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא,** ללא התעסקות ומגע ישיר עם המציאות הגשמית שמעורב בה טוב ורע **וּכְמוֹ בִּימֵי שְׁלֹמֹה שֶׁהַבֵּירוּרִים הָיוּ בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה**[29], ולא בדרך מלחמה עם הרע (וכפי שמבואר בתורה אור לאדמו״ר הזקן: ״... אם תהיה האבוקה גדולה אזי אף על פי שיהיה הנר רחוק, יהיה מתכלל בה. ועל דרך שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים שהרי אמרו רז״ל לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים

1 שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי זֶה
2 שֶׁתִּהְיֶה הָאַהֲבָה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, שֶׁאָז
3 לֹא יִהְיֶה מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע.
4 וְהִנֵּה הָעִנְיָן דִּלְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ הוּא לֹא רַק בְּגַן
5 עֵדֶן, אֶלָּא גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן
6 נִידּוֹן בְּגֵירוּשִׁין, וְגַם בִּזְמַן הַגָּלוּת, כַּאֲשֶׁר מִפְּנֵי
7 חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ[25], גֵּירוּשִׁין אַחַר גֵּירוּשִׁין,
8 צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דִּלְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ.
9 לְעָבְדָהּ הַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר דְּתוֹרָה
10 אוֹר[26], עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן
11 הַמְשָׁכַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעַל
12 יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ (עִיקַּר שְׁכִינָה)
13 בַּתַּחְתּוֹנִים. אָמְנָם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַדִּירָה רְאוּיָה
14 לָדוּר בָּהּ, צְרִיכָה הַדִּירָה לִהְיוֹת דִּירָה נְקִיָּה[27],
15 וְעַל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַשְּׁמִירָה, שֶׁלֹּא יִסְתַּעֵף
16 מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע, וְהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת
17 הַבִּיטּוּל, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה מִזֶּה מְצִיאוּת הָרַע, וְזֶהוּ
18 עִנְיַן וּלְשָׁמְרָהּ. וְאַדְרַבָּה, עִיקַּר עִנְיַן לְעָבְדָהּ
19 שֶׁהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, הֲרֵי זֶה בִּזְמַן
20 הַגָּלוּת דַּוְקָא, וּכְמוֹ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁעִיקַּר
21 עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים הָיָה לְאַחַר שֶׁנִּידּוֹן בְּגֵירוּשִׁין
22 דַּוְקָא, וְלֹא בְּגַן עֵדֶן[28]. דְּאַף שֶׁבְּגַן עֵדֶן הָיָה עִנְיַן
23 הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא, וּכְמוֹ בִּימֵי שְׁלֹמֹה
24 שֶׁהַבֵּירוּרִים הָיוּ בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה[29], מִכָּל מָקוֹם,

25) תפלת מוסף דיו״ט. 26) משלי ו, כג. 27) ראה לקו״ת בלק ע, ג. ועוד. 28) ראה סה״מ עת״ר ע׳ רטו [שיז] ואילך. ד״ה צו את בני ישראל דש״פ פינחס תשי״א (ספר המאמרים תשי״א ע׳ קכב ואילך). 29) ראה תו״א בראשית ו, א. לקו״ת במדבר ד, א. ד״ה פדה בשלום שנה זו (ספר המאמרים תשי״ב ע׳ קעד ואילך). ובכ״מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

דהיינו להעלות נצוצות, ומה היה נעשה אם לא חטאו ולא היו גולים. אלא על כרחך צריך לומר שאז היו נכללים הנצוצות ממילא כנר בפני האבוקה כמו נעמה העמונית וכן כל העמים באו לשמוע חכמת שלמה וכמו שכתוב במלכת שבא כו'. והיינו לפי שאז היה אבוקה גדולה על־דרך־משל, על כן ממילא מתכללים בה הנצוצות ואם היה נמשך בית המקדש כן יותר היו כולם מתבררים על דרך זה, וכמו שכתוב לעתיד לבוא אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו'. והלכו גוים לאורך כו'. וכך היה ענין האדם כשלא היה חוטא שהיה כולו קדוש כי גם גופו נלקח ממקום המזבח וממנו נעשו רמ"ח אבריו בלול בשמן כו' והיה עומד בגן עדן ושם היה מוסיף אורות וממילא היו הקליפות כלים על ידי שהיו הנצוצי קדושה כלים מהם, אבל הדבר היה שלא על ידי מלחמה כו'. מה שאין כן אחר שחטא אזי צריך להיות הבירורים על ידי עבודה ומלחמה שעת צלותא שעת קרבא כנ"ל וצריך לירד אל מקום הקליפות ושם יבררם...''), ולפי זה עולה לכאורה שבכל אופן גם בגן עדן היתה 'עבודת הבירורים', אם כי 'בדרך ממילא' ולא על ידי מלחמה, מִכָּל מָקוֹם, עִיקַּר עִנְיַן הַבֵּירוּרִים הָיָה מִחוּץ לְגַן עֵדֶן דַּוְקָא כאשר כן היה מגע ישיר עם המציאות שמעורב בה רע. וְכֵן הוּא עַתָּה, וכמו שבימי אדם הראשון עיקר 'עבודת הבירורים' היתה לאחר

ביאור בדרך אפשר

עִיקַּר עִנְיַן הַבֵּירוּרִים הָיָה מִחוּץ לְגַן עֵדֶן דַּוְקָא. וְכֵן הוּא עַתָּה, שֶׁעִיקַּר הַבֵּירוּרִים הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא מַמְשִׁיכִים עִיקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְעִנְיָן זֶה יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה הָעִנְיָן דְּעִיקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים בְּגִילוּי.

ו) **וּבָזֶה** יוּבַן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב[30] וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים[31], פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, מְרַחֶפֶת הוּא אוֹתִיּוֹת רפ"ח מ"ת[32], וְהֵם הָרַפּ"ח נִיצוֹצִין שֶׁנִּקְרָא מֵת, דְּמַאן דְּנָפִיל מִדַּרְגֵּיהּ אִיקְרֵי מִית[33], וּפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי, שֶׁרוּחַ אֱלֹקִים קָאֵי עַל רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ[34], וְהַשַּׁיָּיכוּת דִּשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הִיא, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים לְבָרֵר רַפּ"ח הַנִּיצוֹצִין (פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן), אַזַי יִהְיֶה גִּילוּי רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ (פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי), בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

ביאור בדרך אפשר

שגורש מגן עדן, גם עתה כך הוא שֶׁעִיקַּר הַבֵּירוּרִים הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה עבודת הבירורים בזמן הגלות, כאשר יש העלם והסתר על האלוקות, דַּוְקָא מַמְשִׁיכִים עִיקַּר שְׁכִינָה היינו עצמות האלוקות בַּתַּחְתּוֹנִים. וְעִנְיָן זֶה שנפעל בזמן הגלות וכעת הוא בהעלם יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה הָעִנְיָן דְּעִיקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים בְּגִילוּי.

ו) וּבָזֶה יוּבַן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב[30] בפרשת השבוע, פרשת בראשית וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים[31], פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, מְרַחֶפֶת הוּא אוֹתִיּוֹת רפ"ח מ"ת[32], וְהֵם הָרַפּ"ח נִיצוֹצִין ניצוצות קדושה שנפלו מלמעלה למטה ונמצאים במציאות הגשמית, ותוכן עבודת הבירורים הוא לברר ולהעלות ניצוצות אלו שנפלו שֶׁנִּקְרָא מֵת, כלשון הזוהר דְּמַאן דְּנָפִיל מִדַּרְגֵּיהּ אִיקְרֵי מִית[33], שמי שנפל מדרגתו נקרא מת, וּפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי, שֶׁרוּחַ אֱלֹקִים קָאֵי מכוון עַל רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ[34], וְהַשַּׁיָּיכוּת דִּשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הִיא, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים לְבָרֵר ולהעלות מהנפילה את רַפּ"ח הַנִּיצוֹצִין (פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן), אַזַי יִהְיֶה גִּילוּי רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ (פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי), בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

---

30) בראשית א, ב. 31) ראה רד"ה וסד"ה הנ"ל בסה"מ פר"ת. 32) שער הפסוקים להאריז"ל עה"פ. עץ חיים שער יח (שער רפ"ח ניצוצין) פ"א. לקו"ת מטות פב, ד. 33) ראה זח"ג קלה, ב. עץ חיים שער ט (שער שבירת הכלים) פ"ב. לקו"ת חוקת נו, סע"ד ואילך. 34) ב"ר פ"ב, ד. פ"ח, א. בעל הטורים עה"פ.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שלישי עמ' ב

שיחזור ויקח את שלו מידה, וְאָמַר לָהּ שָׁקִיל דִּידָךְ וְהַב לִי דִּידִי – ויאמר לה היורש, טלי את שדה בעלך המשועבדת לכתובתך, והחזירי לי את השדה שלי, וְאָתֵי לְאַפּוּקֵי לַעֵז עַל בֵּי דִּינָא – ויבואו להוציא לעז על בית דין שלא עיינו בתקנתה של אלמנה זו, ומחמת כן נגרם לה הפסד.

הדרן עלך הנושא

פרק שלשה עשר - שני דייני

משנה

המשנה דנה בענין מי שהלך למדינת הים, ואשתו תובעת לקבל מזונות מנכסי בעלה, מתי היא צריכה להשבע שאכן לא השאיר לה בעלה כסף עבור מזונות: שְׁנֵי דַּיְנֵי גְּזֵירוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אַדְמוֹן וְחָנָן בֶּן אֲבִישָׁלוֹם. חָנָן אוֹמֵר שְׁנֵי דְּבָרִים שבהם לא הודו לו חכמים, וְאַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה דינים, שבהם לא הודו לו חכמים. הדין הראשון שאמר חנן הוא, מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת מנכסיו, משום שלטענתה לא השאיר לה בעלה כסף למזונות. חָנָן אוֹמֵר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ליל שמחת תורה (קודם הקפות), ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר בא' משיחותיו[1] שברכת "שהחיינו" דשמח"ת היא (לא רק על היו"ט, אלא גם) על התורה, שמסיימים קריאתה ומתחילים לקרותה מחדש בשמח"ת.

ולכאורה צריך להבין:

ברכת שהחיינו היא על דבר המתחדש ובא מזמן לזמן[2], אבל על דבר שישנו בתמידות, לא שייך לברך שהחיינו.

וכיון שהתורה ישנה בתמידות, בכל הזמנים [וכמודגש גם במצות תלמוד תורה, בהחומר דביטול תורה שאין לו תשלומין, היינו, שאם ביטל רגע אחד מלימוד התורה אינו יכול להשלימו ברגע שלאח"ז, משום שברגע שלאח"ז ישנו החיוב דת"ת מצ"ע (להיותו חיוב תמידי), ודיו שיפקיע את עצמו[3]] — איך שייך לברך "שהחיינו" על התורה?

ב. ויש לומר הביאור בזה:

אע"פ שהתורה היא דבר ישן ("אַן אַלטע זאַך") שישנו בתמידות, מ"מ, מצד שינויי הזמנים צריך להיות ויש בה ענין של התחדשות[4] ("מ'דאַרף איר אָפּפרישן"), ועל התחדשות זו מברכים בשמח"ת "שהחיינו".

ויש להביא דוגמא לדבר — מהמבואר בתניא[5] בנוגע להכנה לשמה שצ"ל בתחלת הלימוד, שאף ש"עיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד", מ"מ, "כשלומד שעות הרבה רצופות, יש לו להתבונן בהכנה זו הנ"ל בכל שעה ושעה עכ"פ, כי בכל שעה ושעה היא המשכה אחרת .. כי בכל שעה שולט צירוף אחד כו'", היינו, שמצד שינויי הזמנים צ"ל חידוש גם בשייכות ללימוד התורה.

ג. ועוד י"ל — בעומק יותר:

בתורה ישנם ב' דרגות: (א) דרגת התורה כפי שהיא חכמתו (ורצונו) של הקב"ה, וכתוצאה מזה נעשית התורה גם "חכמתכם ובינתכם" (של בנ"י), ואפילו "לעיני העמים"[6], שגם אוה"ע מכירים שהתורה היא "חכמתכם ובינתכם", (ב) דרגת התורה כפי שהיא למעלה גם מחכמתו של הקב"ה — "שעשועים גו' לפניו"[7], שעשוע המלך בעצמותו[8].

והעילוי דשמחת תורה — שאז מתגלה הדרגא הנעלית שבתורה כפי שהיא שעשועי המלך בעצמותו, ועל התגלות דרגא נעלית זו בשמח"ת מברכים "שהחיינו".

* * *

ד. בהשיחה שנדפסה בהקונטרס דשמח"ת[9], אומר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבשמחת תורה "תרעין פתיחין", ומוסיף ומפרט[10]: "שערי אורה, שערי ברכה, שערי הצלחה".

---

1) שיחת ליל שמח"ת תש"ה בעת הקידוש בתחלתה (סה"ש תש"ה ע' 55). וראה גם שיחת ליל שמח"ת תרצ"ו ס"ז (סה"ש תרצ"ו ע' 14). וש"נ.

2) ראה אנציק' תלמודית (כרך ד) ערך ברכת הזמן. וש"נ.

3) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 566 ואילך.

4) ראה סה"מ תרס"ה ע' רלה ואילך. ה'ש"ת ע' 116 ואילך. ועוד.

5) ספמ"א (נח, ב).

6) ואתחנן ד, ו.

7) משלי ח, ל.

8) "הנז' בספר עמק המלך" (לקו"ת שה"ש כז, סע"א). וראה לקו"ת במדבר יח, ד ואילך.

9) שיחת שמח"ת תש"ה בסעודת היום ס"ה — שי"ל בקונטרס שמע"צ־שמח"ת שנה זו (נדפס בסה"מ תש"ט ע' עה. ולאח"ז בסה"ש תש"ה ע' 59).

10) אף שמסיים אח"כ שכל השערים פתוחים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש לבאר הטעם שכ"ק מו"ח אדמו"ר מונה שלשה שערים אלה (אורה ברכה והצלחה) דוקא,

— אף שב"יהי רצון לליל הושענא רבה" (שאומרים בסיום כל ספר מחמשת ספרי תהלים, קודם ה"יהי רצון" ש"לאחר צאת הלבנה"[11]) נימנו כו"כ שערים —

שבודאי אין זה בדרך מליצה בלבד, אלא בתכלית הדיוק, כדלקמן[12].

ה. הביאור בהקדמת "שערי אורה" ל"שערי ברכה" — יש לומר בשני אופנים:

א) הפעולה ד"שערי אורה" היא בענין הגילוי, שעי"ז ניתוסף גם ב"שערי ברכה", שהברכה נמשכת ובאה בטוב הנראה והנגלה.

ב) הפעולה ד"שערי אורה" היא — "מ'זאָל האָבן ליכטיגע אויגן" — לראות הדברים לאמיתתם, שאז יכולים לידע ולהכיר גם במעמד ומצב שלכאורה לא רואים בו ענין הברכה, שלאמיתתו של דבר ה"ז ברכה גדולה ("שערי ברכה").

ולדוגמא:

ישנם הטוענים "מדוע[13] דרך רשעים צלחה"?! — היתכן, שאע"פ שהוא שומר שבת ופלוני אינו שומר שבת, מ"מ, מרויח פלוני בעסקיו (באותו עסק שעוסק גם הוא) אלפי דולר יותר ממנו?!...

אבל האמת היא שאילו היו נותנים בידו הברירה לבחור בין בריאות, למשל, לכסף רב, כדי שכאשר יחלה ח"ו יוכל להזמין אליו את גדולי הרופאים בעיר ולשלם עבור טיפולם [ואח"כ יכתבו בעיתונים שפלוני בן פלוני חלה, וטופל ע"י רופא הכי גדול תמורת סכום מופלג]... הרי מובן שכל אדם נורמלי ("אויב ער איז מער־ווייניקער נאָרמאַל") יעדיף להיות בריא, ולא יהי' איכפת לו שאין לו כסף לשלם עבור רופאים!...

אלא, שיש צורך ב"ליכטיגע אויגן" כדי לידע החשבון האמיתי ולראות את הברכה שבמצב זה (שאין לו כסף מיותר עבור רופאים, אבל, בגלל זה הוא בריא).

וזוהי ההקדמה ד"שערי אורה" ל"שערי ברכה" (באופן הב') — שיאיר אצלו אור האמת, "אים זאָל ווערן ליכטיג אין קאָפּ, און ער זאָל האָבן ליכטיגע אויגן", ואז יראה את האמת, שזוהי ברכה.

ו. ולאחרי שנמשכים "שערי אורה", ועל ידם "שערי ברכה" (בב' אופנים האמורים לעיל) — אזי נמשכים גם "שערי הצלחה":

ענין ההצלחה הוא — שגם בהענינים שצריכים להיות בדרך הטבע נעשית ההנהגה באופן שלמעלה מן הטבע.

ושני אופנים בזה: (א) הטבע נעשה למעלה מן הטבע, (ב) הלמעלה מן הטבע נמשך בטבע.

ז. ויש להוסיף ולבאר הענין דשערי אורה שערי ברכה שערי הצלחה גם בעבודתם של יושבי אוהל — ובהקדמה:

ישנם[14] "בני תורה" שגישתם ללימוד התורה היא מתוך הנחה שמוכרחים הם לחדש חידושים, להראות לכל ולהתפאר בגודל חכמתם, מתוך הרגשה ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[15],

— כמו אותו יהודי, "אַ עולם'שער", שהי' נוהג לומר שישאלוהו שלש קושיות ויתרץ את שלשתם בתירוץ אחד. או כמו אותו יהודי, "אַ עולם'שער", שלאחרי שעלתה במוחו המצאה חדשה שעל ידה תירץ רמב"ם מוקשה, סיפר, שהרמב"ם עצמו בא אליו בחלום ונתן לו "יישר־כח"!... (כ"ק אדמו"ר שליט"א חייך ואמר:) את הרמב"ם הרי לא ראה מעולם, אלא, כנראה שראה את התמונה המצויירת, וצורה זו נצטיירה בחלומו... —

11) כידוע הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לאמירת היהי רצון בהושע"ר (שיחת ליל הושע"ר תש"ח. הובא בספר המנהגים חב"ד ע' 68).

12) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 380 ואילך.

13) לשון הכתוב — ירמי' יב, א.

14) בהבא לקמן — ראה גם קונטרס עץ החיים פכ"ז ואילך.

15) עקב ח, יז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועד כדי כך שמידי יום ביומו מוכרחים הם לחדש איזה חידוש – "להפריך" תוספות או "לתרץ" רמב"ם – ואם עובר יום מבלי שיצליחו לחדש איזה חידוש, אין יום זה נחשב אצלם ל"יום" ("עס איז ביי זיי קיין טאָג ניט").

– יהודי אחד, "אַ עולם'שער", שהרבי נהנה להתבדח עמו ("אַ שטיף טאָן מיט אים"), נכנס פעם אל הרבי (נזדמן לי להיות נוכח בשעת מעשה), וכשהרבי שאל אותו: האם כבר חידשתם משהו היום? – השיב אותו יהודי לרבי: כן, בקומי משנתי, כשעדיין הייתי במצב שאסור אז להרהר בדברי תורה[16], הרי תלמיד־חכם אנוס הוא (כיון שתמיד נופלים במחשבתו עניני תורה), ואונס רחמנא פטרי'[17] – נפל אז ברעיוני חידוש לתווך סתירה בדברי תוספות... –

ועל זה צריך להיות הענין ד"שערי אורה" אצל יושבי אוהל – שיאיר אצלם אור האמת ("ביי זיי זאָל ווערן ליכטיג אין קאָפּ") לידע ולהכיר שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ובמילא, צריכה להיות הגישה ללימוד התורה בשביל להבין ולהשיג בשכלו חכמתו ית'!

לימוד התורה אינו בשביל להראות "כחו ועוצם ידו" שביכלתו לעשות "קונץ" ולהמציא "חידוש",

– הנהגה כזו מתאימה ל"קרקס" שבו עושים כל מיני "להטוטים" ("קונצן"), כמו, הליכה עם הראש למטה והרגליים למעלה... שכן, אף שיודע שהסדר הוא לילך עם הרגלים למטה והראש למעלה, ומי שהולך עם הראש למטה והרגליים למעלה הוא "בעל מום" ("אַ קאַליקער")... מ"מ, מוכן הוא לילך עם הראש למטה והרגלים למעלה, אף שישאר "קאַליקער", כדי שיתנו לו כסף עבור עשיית "קונץ" (שהרי בשביל הליכה ע"ד הרגיל, לא יתנו לו כסף) –

שהרי התורה (אינה "קרקס" ח"ו, אלא) היא חכמתו של הקב"ה, ולימודה הוא כדי לידע ולהבין חכמתו ית'.

וכאשר הגישה ללימוד התורה היא מתוך הכרת האמת שהתורה היא חכמתו ית', אזי לא נוגע אמירת חידושים דוקא, ולא משנה ("עס מאַכט ניט אויס") אם עובר יום שלא "חידש" בתורה.

ח. אמנם, ישנו מי שטוען שלא מפריעה לו העובדה שהוא לא חידש בתורה, אלא, נוגע ואיכפת לו שאינו מבין את דברי הרמב"ם (וכיו"ב)!

והמענה לזה – שעליו לדעת שגדולים וטובים ממנו נשארו ב"צריך־עיון'ס", כל זמן שלא הגיע הזמן שיתגלה ענין זה בתורה, שכן, "הכל עשה יפה בעתו"[18], כל ענין בתורה יש לו זמן שבו צריך להתגלות, ועד שמגיע הזמן שיתגלה ענין זה, אין אפשרות להבין ולהשיג אותו.

ויש לבאר זה ע"פ המוזכר לעיל (ס"ב) שיש בתורה ענין של התחדשות – דיש לומר, שענין זה מתבטא גם בכך שמזמן לזמן מתגלים ענינים חדשים בתורה, ענינים שכבר נאמרו למשה מסיני, ומתגלים מזמן לזמן, כל ענין בזמנו הוא.

ועפ"ז יש לבאר דיוק לשון חז"ל[19] "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני", "תלמיד ותיק" דייקא – דלכאורה, כיון שענין זה נאמר למשה מסיני, למה לא יוכל להתגלות ע"י תלמיד סתם – כיון שהתגלות ענינים חדשים בתורה היא באופן שכל ענין מתגלה בזמנו הוא, ולכן התגלותו היא ע"י תלמיד ותיק דוקא.

ומזה באים לענין נוסף – שבשעה שזוכה לחדש חידוש בתורה, יודע הוא שאין זה "כחו ועוצם ידו", אלא שהגיע הזמן שיתגלה בתורה ענין זה.

---

16) ראה טושו"ע ואדה"ז או"ח ר"ס פה. אנציק' תלמודית ערך הרהור כדבור ס"ז. וש"נ.

17) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ. וראה גם בהנסמן באנציק' תלמודית שם.

18) קהלת ג, יא. וראה קה"ר עה"פ (פ"ג, יא [בב]).

19) נסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252 הערה 21.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ט. ונחזור לענינו – שצ"ל הקדמת "שערי אורה", שיאיר אצלו אור האמת שהתורה היא חכמתו ית', ועי"ז נמשכים "שערי ברכה"[20].

ואז נמשכים גם "שערי הצלחה" – שמצליח בלימוד התורה באופן שלמעלה מדרך הטבע.

ויש להוסיף, שהענין ד"שערי הצלחה" קשור גם עם ההתעסקות לפעול על הזולת:

כשתובעים שצריכים לעסוק עם הזולת – ישנם הטוענים שחבל על איבוד הזמן שיכולים וצריכים לנצלו ללימוד התורה.

והמענה לזה – שע"י ההתעסקות עם הזולת זוכים ל"שערי הצלחה" בלימוד התורה באופן שלמעלה מדרך הטבע, כמ"ש אדמו"ר הזקן[21] ש"נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה", ובמילא, לא זו בלבד שאינו מפסיד מזמן הלימוד, אלא אדרבה, בזמן שלומד תורה ה"ה מצליח אלף פעמים ככה, ולדוגמא: בזמן מועט של מחצית השעה, מצליח להספיק במדה מרובה שע"ד הרגיל זקוקים בשביל זה משך זמן של חמש מאות שעות!

– מובן ופשוט שבשביל להצליח בלימוד התורה יש צורך ללמוד ולהתייגע דוקא, שכן, ההצלחה היא בהפעולה והעשי' דוקא [כמו בגשמיות, שברכתו של הקב"ה שורה בהפעולה שעושה האדם דוקא, כמ"ש[22] "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה"], אלא, שבהפעולה והעשי' דלימוד התורה נמשכת הצלחה שלמעלה מדרך הטבע, אלף פעמים ככה.

* * *

י. חודש תשרי הוא חודש כללי על כל השנה כולה, ושמח"ת הוא הכלל של חודש תשרי גופא[23], ובשמח"ת גופא ה"ז בעיקר בעת ההקפות, כולל ובמיוחד באמירת פסוקי ההקפות, החל מהפסוקים שאומרים לפני ההקפות: הפסוק הראשון – "אתה הראת" – שכולל כל הפסוקים שלאחריו, והפסוק האחרון – "כי מציון" – שכולל כל הפסוקים שלפניו.

ויש לבאר תוכן הפסוק הראשון – "אתה[24] הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים אין עוד מלבדו"[25], כדלקמן.

יא. "אתה" – קאי על עצמותו ומהותו ית', אשר, רק עליו יכולים לומר "אתה", לשון נוכח, כיון שנמצא בכל מקום ("וואו מ'גיט זיך אַ קער איז ער דאָ"), שכן, אף ש"לא ידע ולא אתיידע"[26], מ"מ, כמו שהוא בעצמותו באופן ד"לא ידע ולא אתיידע" ה"ה נמצא בכל מקום, ולכן יכולים לומר עליו "אתה", לשון נוכח.

וההסברה בזה:

אף ש"עד שלא נברא העולם הי' הוא ושמו כו'"[27], ש"שמו" קאי על האור[28], מ"מ, גדר ה"אור", כולל גם דרגא הכי נעלית באור, כפי שהוא חוץ לעצמותו, הו"ע הגילוי, וכיון שהגילויים שלמעלה הם רצוניים (לא בהכרח ח"ו, אלא ברצון), היינו, שיכול להיות שיהי' הגילוי ויכול להיות גם שלא יהי' הגילוי, אי־אפשר לומר שנמצא בכל מקום, דכיון שיכול להיות שלא יהי' הגילוי, הרי בהשערה עכ"פ יש מקום שאינו נמצא, ובמילא, אי־אפשר לומר על האור התואר "אתה", כיון שבהשערה עכ"פ ישנו מקום שאינו נמצא.

---

20) חסר המשך הביאור בענין "שערי ברכה" (המו"ל).

21) תו"א בראשית א, ב. וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 375. וש"נ.

22) פ' ראה טו, יח. וראה דרמ"צ קז, ב. קונטרס ומעין מאמר כה פ"א.

23) ראה סה"מ תרנ"ד ע' לו. תש"ב ע' 49. ועוד.

24) ואתחנן ד, לה.

25) בהבא לקמן – ראה גם תורת מנחם סה"מ תשרי רג ואילך, ובהנסמן שם.

26) ראה בפי' הספד"צ להאריז"ל בפ"ק (דקי"ט ע"א) – הובא בלקו"ת דרושי יוהכ"פ בסופן (עא, ד). ד"ה מן המיצר תש"ט פ"ח – י"ל בקונטרס ר"ה שנה זו (נדפס בסה"מ תש"ט ע' יג).

27) פרדר"א פ"ג.

28) ראה לקו"ת בהר מא, ג. ואתחנן ב, ג. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולכן, רק על עצמותו ומהותו ית' ממש, שהוא מחוייב המציאות, יכולים לומר "אתה", לשון נוכח, כיון שנמצא בכל מקום ("וואו מ'גיט זיך אַ קער איז ער דאָ").

וזוהי התחלת פסוקי ההקפות – "אתה", שקאי על עצמותו ומהותו ית', ובלשון שהי' נשמע מאדמו"ר הזקן בעת דביקותו[29]: "איך וויל ניט דיין גן־עדן, איך וויל ניט דיין עולם־הבא כו' איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין" (אינני רוצה הג"ע שלך, אינני רוצה העוה"ב שלך כו', רוצה אני רק אותך בעצמך)!

יב. אמנם, אף שעצמותו ומהותו ית' ("אתה") נמצא בכל מקום, הרי, האופן שנמצא בכל מקום הוא כמו שהוא בעצמותו, "לא ידע ולא אתיידע", שאין זה בגדר גילוי; ועל זה ממשיך בכתוב "(אתה) הראת", "(דו) האָסט זיך באַוויזן" – להיות בהתגלות, היינו, שכמו שנמצא בעצמותו ה"ה גם נמשך ובא בהתגלות ובהרגש.

וכיון שהרגש בלב בלבד אינו מספיק, לכן ממשיך בכתוב "(אתה הראת) לדעת" – שהגילוי הוא גם בהשגה, בחכמה בינה ודעת.

אמנם, גם כשהגילוי נמשך בהשגה, הרי, ע"י השגה בלבד אי־אפשר עדיין לצאת לעולם ("מיט השגה אַליין קען מען די וועלט ניט דורכגיין"); ועל זה ממשיך בכתוב "כי הוי' הוא האלקים" – שגם "אלקים", בגימטריא הטבע[30], הוא לאמיתו של דבר "הוי'", שפירושו (לא רק מלשון מהוה, אלא גם) הי' הוה ויהי' כאחד[31], היינו, שגם בהענינים הטבעיים נרגש שהטבע הוא הוי', שלמעלה מהטבע.

וכל זה אינו מספיק עדיין, ולכן מוסיף "אין עוד מלבדו", כדרשת חז"ל[32] "אין עוד, אפילו בחללו של עולם"[33].

* * *

יג. קודם שהולכים להקפות – ברצוני להעיר אודות מקומה של התוועדות זו[34], שאין זו סוכה (ובמילא אין בזה משום בל תוסיף), משום שהסירו הסכך קודם יו"ט[35]. ולכן, גם מחר (ביום שמח"ת) תתקיים ההתוועדות במקום זה.

כמו כן יש להזכיר שלא ישכחו לברך ברכה אחרונה.

ולאח"ז – ינגנו ניגון שמח, ומתוך ניגון זה ילכו להקפות.

* * *

יד. לאחר ההקפות, וסעודת יו"ט, לאחר חצות לילה – נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית־המדרש, ואמר:

עכשיו יערכו הקפות פעם נוספת, וכל אלה שלא נתכבדו באמירת פסוק, יכבדום עתה באמירת הפסוקים, וכן אלה שלא נתכבדו בהקפה, יכבדום עתה לילך להקפות.

אמרו פסוקי "אתה הראת" (ג' פעמים), וכיבדו כו"כ מהנוכחים באמירת הפסוקים (מלבד פסוק ראשון ואחרון שאמרם כ"ק אדמו"ר שליט"א).

הפסוק "ויהי בנסוע" – הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א שיאמרוהו תלמידי הישיבה[36], ולאחרי שאמרו הפסוק, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א שיחזרו ויאמרוהו ביתר תוקף וחיות ("שטאַרקער און לעבעדיקער"),

---

29) סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"מ (נעתק ב"היום יום" יח כסלו). וראה גם תורת מנחם סה"מ ניסן ע' קלד.

30) פרדס שי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו (ד"ה והמרגיל – קכא, ב). של"ה פט, א. קפט, א. ועוד. תניא שעהיוה"א רפ"ו. ובכ"מ.

31) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס ש"א פ"ט. תניא שעהיוה"א פ"ד ופ"ז.

32) דב"ר פ"ב, כח.

33) חסר המשך הענין. – בענין זה ראה גם הביאור בלקו"ש חכ"ט ע' 26 ואילך (המו"ל).

34) ההתוועדות התקיימה בה"שאַלאַש", ששם היתה הסוכה (המו"ל).

35) ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א (המו"ל).

36) בהקפות דיום שמח"ת, קנה כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסוק "ויהי בנסוע" עבור תלמידי הישיבה (ואת הפסוק "הושיענו" – עבור כפר חב"ד). – המו"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולאחרי שאמרו פעם ב׳, אמר כ״ק אדמו״ר שליט״א שאין זה עדיין מספיק (״ס׳איז נאָך ניט דאָס״), ולכן יאמרוהו פעם שלישית. ואח״כ אמר שעדיין אין זה כדבעי (״ס׳איז נאָך אַלץ ניט דאָס״), אבל כיון שכבר אמרו ג׳ פעמים, הרי ב״בתלת זימני הוי חזקה״[37].

בפעם הב׳ דאמירת הפסוקים, אמרו תלמידי הישיבה הפסוק ״ויהי בנסוע״ ביתר תוקף וחיות, ואמר כ״ק אדמו״ר שליט״א: ״עס איז שוין אויף אַ וועג״.

בפעם הג׳ דאמירת הפסוקים, קודם אמירת הפסוק ״מלכותך גו׳״, אמר כ״ק אדמו״ר שליט״א: כל אלה שעדיין לא נתכבדו בפסוק — יאמרו עתה הפסוק ״מלכותך״.

בעת ההקפות רקד כ״ק אדמו״ר שליט״א עם כל הקהל בהמחול, והורה לכו״כ אנשים להכנס בהמחול, בהניח ידיו הק׳ על כתפיהם להכניסם באמצע המחול[38]. — הקפה ו׳ נמשכה זמן ארוך, כדי לאפשר לכל הקהל לרקוד עם הס״ת.

בסיום ההקפות (בשעה הרביעית בוקר) — חילק כ״ק אדמו״ר שליט״א משקה לכל הנאספים, וטרם צאתו אמר:

כ״ק מו״ח אדמו״ר הורה בנוגע לקריאת פרשת ברכה שנים מקרא ואחד תרגום — שזמנה בערב שמח״ת[39]. ובמילא, אלה שלא הספיקו עדיין לקרוא הפרשה שמו״ת, יעשו זאת במשך הלילה, או עכ״פ מחר בבוקר.

ואח״כ אמר: יתן השי״ת שתתקיים ברכתו־הבטחתו של הרבי — שיהיו לנו שערי אורה, שערי ברכה, שערי הצלחה.

בס״ד. שיחת יום שמחת תורה, ה׳תשי״ב.

בלתי מוגה

א. כ״ק אדמו״ר שליט״א נטל ידיו הק׳ לסעודה.

אח״כ אמר כ״ק אדמו״ר שליט״א מאמר ד״ה להבין ענין שמחת תורה.

קודם התחלת המאמר אמר:

בנוגע ל״שמחת תורה״ ישנם שני פירושים[1]: (א) התורה היא בשמחה, ולכן שמחים גם ישראל בשמחתה של התורה, וכלשון הפיוט ״שישו ושמחו בשמחת תורה״, היינו, שישראל שמחים בשמחת התורה, (ב) יתירה מזה — שישראל משמחים את התורה.

* * *

ב. [כ״ק אדמו״ר שליט״א הורה לאנ״ש שהגיעו מערי השדה לומר ״לחיים״, ואח״כ אמר:]

אנ״ש שנמצאים בערי השדה נמצאים תמיד בתנועה של מיצר ודאגה על כך שמקומם בערי השדה, והיו מעדיפים להיות כאן.

והמענה אליהם — שצריכים לזכור שתכלית הכוונה היא דירה בתחתונים (כמדובר לעיל[2]), וככל שפועלים בתחתונים למטה יותר, ניתוסף יותר במילוי הכוונה דדירה בתחתונים.

---

37) ב״מ קו, ריש ע״ב. וש״נ.

38) בגמר ההקפות, ״התנצל״ כ״ק אדמו״ר שליט״א על כך בפני א׳ הנוכחים, ״אַן אַמעריקאַנער בעה״ב״, וכשהלה השיב, שאדרבה, לכבוד יחשב לו לרקוד עם הרבי, נענה כ״ק אדמו״ר שליט״א: ״טאַנצן, דאַרף מען טאַנצן מיטן אויבערשטן״ (המו״ל).

39) ״היום יום״ — כא תשרי, הושענא רבה.

1) ראה גם לקו״ש חי״ד ע׳ 168. וש״נ.

2) בהמאמר (תורת מנחם — התוועדויות ח״ד ע׳ 85).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והענין בזה:

ידוע[3] המשל "כשצריכים להגבי' איזה דבר מן הארץ ע"י כלי ההגבהה הנקרא ליווע"ר, צריכים לאחוז בחלקים התחתונים שבו דוקא, כמו בהגבהת כותלי בית, שצריכים להתחיל להגבי' הקורה התחתון דוקא, ואז ממילא יוגבהו גם העליונים הימנו, משא"כ אם הי' מתחיל מאמצע הכותל לא הי' מגבי' התחתונים".

ודוגמתו בנמשל בנוגע לכוונה דדירה בתחתונים — שהגבהת התחתונים (לעשות מהם דירה לו ית') צריכה להיות מהחלק התחתון שבתחתונים גופא, שלכן, אע"פ שכללות עולמות בי"ע הם תחתונים, שהרי אפילו עולם הבריאה הוא בריחוק הערך מעולם האצילות (מלשון אצלו וסמוך[4]), מ"מ, עיקר הכוונה דדירה בתחתונים נשלמת (בעולם העשי', ובו גופא) בעוה"ז הגשמי דוקא, להיותו חלק התחתון ביותר.

ומזה מובן שכן הוא גם בעוה"ז הגשמי גופא — שבערי השדה דוקא (החלק התחתון בעוה"ז הגשמי גופא) נשלמת יותר הכוונה דדירה בתחתונים.

ובמילא, צריכים אנ"ש הנמצאים בערי השדה לידע, שלא זו בלבד שהיותם בערי השדה אינו ענין של חסרון, אלא אדרבה, יש מעלה בדבר — שעל ידם דוקא נשלמת הכוונה דדירה בתחתונים.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יתן השי"ת שיפתחו להם "שערי אורה"[5], "ביי זיי זאָל ווערן ליכטיג אין קאָפּ", לידע ולהכיר ולראות הכחות הנעלמים שניתנו להם, ולנצל אותם למילוי הכוונה בהשליחות שהטילה עליהם ההשגחה העליונה.

— כ"ק מו"ח אדמו"ר כותב בא' ממכתביו[6] ש"גם אם יהי' (החולה) אצל רופא מומחה אשר בירר והגביל דבר המחלה, גם נתן סמי המרפא (ה"רעצעפּט") וצוה הסדר הנכון בלקיחתם, וקנה אותם, והעמידם על השולחן — הנה מזה לא ירפא המחלה ולא יתרפא החולה .. כי הסמי מרפא רפואתן הוא אך ורק כאשר לוקחים אותם כפי דרכן וסדרן אשר יצוה הרופא".

ודוגמתו בנוגע לענינו: לא מספיקה הידיעה אודות קיומם של הכחות הנעלמים, אלא צריכים לנצלם בפועל (כשם שלא מספיקה הידיעה ע"ד קיומם של סמי המרפא, אלא צריכים לקחתם בפועל). וזוהי גם כוונת הדיבור אודות הכחות הנעלמים שניתנו לאלה הנמצאים בערי השדה — לא כדי שירגישו עצמם "מיוחסים" וירצו לעמוד ב"מזרח"... אלא כדי שינצלו את הכחות למלא ולהשלים את הכוונה.

*

ג. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהבעלי־עסקים יאמרו "לחיים", ואמר:]

אדמו"ר הזקן כותב[7] שבדורות הראשונים (בזמן התנאים והאמוראים) "תלמוד תורה הי' עיקר העבודה", אבל "בעתים הללו בעקבות משיחא", "כל עיקר עבודת ה' .. היא עבודת הצדקה".

ובנוגע למצות הצדקה — אף שניתנו בה שיעורים, מעשר, וחומש להידור מצוה, הרי אדמו"ר הזקן כותב[8] ש"יוכל לפזר בלי גבול .. וכל[9] אשר לאיש יתן בעד נפשו כתיב".

ובכל אופן — "מצות הצדקה" מעוניינת וחפצה שיתרבו הרווחים של בעלי־עסקים יותר ויותר, כדי שיוכלו להרבות יותר בצדקה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יצליחם השי"ת להרויח בעסקים, ושיתנו ריבוי צדקה.

*

3) תו"א בראשית ד, א.
4) פרדס שער אבי"ע בתחלתו.
5) ראה גם שיחת ליל שמח"ת ס"ד ואילך (תורת מנחם שם ע' 73 ואילך).
6) אג"ק שלו ח"ד ע' כט.
7) תניא אגה"ק ס"ט.
8) שם ס"י. סט"ז. וראה גם אגה"ת ספ"ג.
9) איוב ב, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהמתעסקים בחינוך יאמרו "לחיים", ואמר:]

בשמח"ת מתחילים לקרוא פרשת בראשית עד "ויכולו גו'", שעל זה דרשו חז"ל[10] "כל .. (ה)אומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".

— ענין זה ("שותף להקב"ה במעשה בראשית") מצינו רק בנוגע לנש"י:

בנוגע למלאכים — איתא במדרש[11] ש"בשני נבראו", או "בחמישי נבראו", אבל, "הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום", "שבו הי' הקב"ה יחידי בעולמו", "שלא תאמר מיכאל הי' מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקב"ה ממדד באמצעיתו, אלא אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי[12], מי אתי כתיב, מי הי' שותף עמי בברייתו של עולם".

משא"כ בנוגע לנש"י — כיון ש"ישראל עלו במחשבה"[13], וכמדובר לעיל[14] שנש"י מושרשים בעצמותו ית',

[כלומר, שמושרשים בבחי' העצמות כפי שנמשך ובא בבחי' מציאות. וכן צריך לפרש בהמאמר "העצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו"[15], משום שהעצם בלתי מתחלק, ובמילא, כשתופס במקצתו ה"ה תופס בכולו — דלכאורה אינו מובן: כיון שהעצם אינו מתחלק, איך שייך המושג של מקצת מן העצם, שנוכל לומר שע"י התפיסא בהמקצת תופס בכולו? — אלא הכוונה היא להעצם כפי שנמשך ובא בשינויים גם בבחי' מקצת, שכיון שהעצם הוא זה שבא בהמקצת, לכן, יש בו הכל, ובמילא, התופס במקצתו תופס בכולו],

לכן, שייך לומר עליהם שנעשים "שותף להקב"ה במעשה בראשית".

וענין זה מודגש ביותר אצל מחנכים — שהרי מצינו[16] שהקב"ה עוסק בהחינוך של נש"י[17], וכיון שגם המחנכים עוסקים בזה, נעשים הם שותפים להקב"ה בהחינוך של בנ"י.

ויתירה מזה: כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר[18] ש"מלמד טוב" הוא לא רק שמצליח ללמדו ענין זה שלומד עמו עתה, אלא שמלמדו דרך הלימוד שיוכל ללמוד בעצמו. ומזה מובן גם בנוגע להחינוך שהקב"ה מחנך את נש"י, שהשלימות שבזה מתבטאת בכך שנש"י נעשים בעצמם מחנכים. ונמצא, שאלה שעוסקים בענין החינוך, מבטאים את שלימות פעולת החינוך של הקב"ה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יתן השי"ת שתהי' להם הצלחה בעבודת החינוך, ובמילא יביא הדבר תועלת גם להם — כפי שמביא אדמו"ר הזקן בהקדמה לספר התניא מאמר חז"ל[19] על הפסוק[20] "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם הוי'" — הן ברוחניות והן בגשמיות.

*

ה. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה להרבנים והשו"בים לומר "לחיים"[21], ואח"כ אמר:]

רב — הוא ה"ראש" של הקהילה, והוא זה שנושא באחריותה של כל הקהילה, ובמילא, צריך לידע גודל האחריות המוטלת עליו, כיון שכל מה שקורה בקהילה הוא על אחריותו, להיותו ה"ראש" של הקהילה.

10) שבת קיט, ריש ע"ב. הובא בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רסח.
11) ב"ר פ"ג, ח.
12) ישעי' מד, כד (וברד"ק וראב"ע עה"פ).
13) ב"ר פ"א, ד.
14) בהמאמר (תורת מנחם שם ס"ע 83 ואילך).
15) ראה כש"ט בהוספות סרכ"ז. וש"נ.
16) תדבא"ר פי"ד.
17) חסר הביאור (המו"ל).
18) ראה סה"מ תרפ"א ע' רכד ואילך. תרפ"ג ע' צ. תרצ"ו ע' 76. תש"ג ע' 61 ואילך. תש"ח ע' 80.
19) תמורה טז, א.
20) משלי כט, יג.
21) לא' הרבנים אמר — בהתנצלות (כנראה בקשר להצפיפות והדוחק כו') — שכאן לא מקפידים על נתינת כבוד; כאן נותנים "לחיים".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש להוסיף ולהבהיר שאחריותו של הרב על הקהילה כולה היא בנוגע לכל הענינים כולם, כולל גם הענינים שאודותם טוען שאינם באשמתו – שכן, להיותו ה"ראש" של הקהילה, אשם הוא בכל הענינים, כי, גם אם בענינים מסויימים לא הי' יכול לפעול באופן ישיר, הי' יכול לפעול בדרך מקיף, היינו, להוסיף בעניניו הוא באופן טוב ונעלה יותר, ועי"ז הי' פועל בדרך ממילא ובדרך מקיף על הקהילה.

ויתירה מזה: גם הענינים שלאמיתתו של דבר (לא רק שטוען כך, אלא כן הוא באמת) אינם באשמתו, מ"מ, להיותו ה"ראש" של הקהילה, הרי כל מה שמתרחש וקורה בקהילה נוגע גם אליו, כמו בגוף האדם שכל מה שמתרחש וקורה באברי הגוף נוגע לראש.

[וע"ד המבואר בדרושי חסידות[22] בענין "כשל בעוני כחי"[23], שהעונות נוגעים ("רירן אָן") גם בעצם הנשמה – אע"פ שעצם הנשמה בודאי אינה אשמה בכך].

אלא מאי, יש לו טענה: הן אמת שלהיותו ה"ראש" נוגעים לו כל עניני הקהילה, אבל, מדוע עליו לסבול עבור ענינים שאינם באשמתו?! – הרי, משמעות הדברים (שכל עניני הקהילה נוגעים אליו) אינה שיקבל על זה עונש ח"ו (דפשוט שאי־אפשר להעניש על דבר שאינו באשמתו), כי אם, שאינו מקבל את הענינים הנעלים שהי' יכול לקבל אילו היתה הנהגת הקהילה כדבעי. וע"ד שמצינו במשה רבינו, שלאחרי חטא העגל (שבודאי לא הי' באשמתו) נאמר לו "לך רד"[24], "רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל"[25].

אמנם, אף שאין כאן עונש, כי אם, העדר קיבול שכר בלבד, הרי, ע"פ המבואר בחסידות[26] בפירוש מאמר המשנה[27] "שכר מצוה מצוה", שאמיתית השכר הוא (המצוה עצמה, שעל ידה נעשה) צוותא (מצוה מלשון צוותא) וחיבור עם עצמות ומהות א"ס ב"ה, שאין לך שכר גדול מזה, ולפי־ערך גודל השכר כן הוא גודל ההפסד וההיזק שבהעדר קבלת השכר – מובן, שגם העובדה שאינו מקבל השכר שהי' יכול לקבל אילו היתה הנהגת הקהילה כדבעי, מהוה הפסד והיזק גדול!

ו. וכשם שהדברים אמורים בנוגע להרב, עד"ז הוא גם בנוגע להשוחט:

כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר[28] שהרב הוא ה"ראש" של הקהילה, והשוחט הוא ה"לב" של הקהילה.

"שוחט" – אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר[29] – אינו "סקאָטאָבאָיעץ", איש האוחז מאכלת בידו והורג בהמות... "שוחט" הוא ה"לב" של הקהילה, ועליו להיות רוח החיים של הקהילה, לארגן קביעויות ללימוד התורה וכיו"ב, ובנוסף לכך, מתעסק הוא גם באומנות הזביחה, אבל, לא זו היא עבודתו העיקרית.

ויש להוסיף בנוגע לאומנות הזביחה גופא, ש"צריכא בדיקה אבישרא ואטורפא", "בדק לה בריש לישני"[30] – דיש לומר ענינו בעבודה, שהשוחט צריך לבדוק את עצמו שלא יהיו לו צפרניים[31] דוקרות... וכן צריך לבדוק את דיבורו, תוכן הדברים וסגנונם, שיהי' כדבעי למהוי, ובלאו הכי אינו אלא "סקאָטאָבאָיעץ", איש בעל מאכלת שהורג בהמות, ואז טוענת נגדו הבהמה: מדוע נוטל אתה את החיות שלי, במה הנך יותר טוב ממני?!...

*

ז. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה לתלמידי הישיבה לומר "לחיים"[32], ואח"כ אמר:]

---

22) ראה תו"א יתרו סז, סע"א. מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ס"ע תקיד ואילך. אוה"ת דרושי ש"ש ע' א'תקא. סה"מ תרל"ו ח"ב ס"ע שעא. המשך תער"ב ח"א ע' קמ. ועוד.

23) תהלים לא, יא.

24) תשא לב, ז.

25) ברכות לב, א. הובא בפרש"י עה"פ.

26) ראה תניא פל"ט (נב, ב). אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"י ע' שסט (נעתק ב"היום יום" ח חשון).

27) אבות פ"ד מ"ב.

28) לקו"ד ח"ד תשכא, א (סה"ש תרצ"א ע' 187). אג"ק שלו ח"ח ע' קלב.

29) שיחת יום שמח"ת תרפ"ט ס"ז (סה"ש תרפ"ט ע' 41).

30) חולין יז, ב. וראה תורת מנחם – רשימת היומן ס"ע תנג.

31) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שב, ב ואילך. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' תקכה. ח"ד ע' יד ואילך (נעתק ב"היום יום" כב אלול).

32) ואמר, שיזהרו שלא יושפעו מה"בעלי־בתים" לקבל מהם "בעה"ב'שע הנחות" שהם היפך דרכי החסידות, אלא יקבלו רק מהמשפיעים של דא"ח (והוסיף – בחיוך – ובשעת הדחק, גם מהרמי"ם בנגלה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בהמשך להמדובר לעיל[33] אודות ג' המדרגות שבתורה – דרגת התורה כפי שבאה בירושה, דרגת התורה כפי שבאה ביגיעה, ודרגת התורה כפי שניתנת במתנה – יש להוסיף ולבאר בפרטיות יותר[34].

הדרגא הראשונה (מלמטה למעלה) הכי התחתונה שבתורה, היא, כפי שבאה בירושה:

ירושה – אינה תלוי' במעמדו ומצבו של הבן, תכונותיו ומעלותיו וכו', כי אם, בעצם עובדת היותו בן, ועד כדי כך, שאפילו בהיותו עובר במעי אמו, ה"ה יורש[35].

וענינה בתורה – דרגת התורה ששייכת לכאו"א מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו, כשם שבירושה לא מתחשבים במעמדו ומצבו של היורש – דרגת התורה השייכת לקיום המצוות, שזהו ענינה של "תורה" – מלשון הוראה[36], להורות את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה, וענין זה שייך לכאו"א מישראל, שהרי, גם אלה שאינם שייכים להשגת התורה, חייבים הם לידע את המעשה אשר יעשון (חלק התורה השייך לקיום המצוות), ואם אינם יודעים, צריכים לשאול ולברר אצל זה שיודע – ע"ד ובדוגמת קטן היורש שזקוק לאפוטרופוס.

וענין זה מרומז בדרשת חז"ל[37] "תורה צוה לנו משה מורשה[38], תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (תרי"א) הוי, אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה, ושתים מפי הגבורה, הרי שית מאה ותליסרי (תרי"ג)) – שבזה מרומז שדרגת התורה שבאה בירושה ("מורשה") היא דרגת התורה ששייכת לקיום התרי"ג מצוות (תורה בגימטריא תרי"א, מלבד אנכי ולא יהי' לך שמפי הגבורה שמענום).

ח. ויש להוסיף בביאור שייכותה של דרגת התורה השייכת לקיום המצוות לענין הירושה:

ובהקדים[39] – שהחידוש דמתן־תורה לגבי קודם מ"ת (עבודת האבות, שקיימו כל התורה עד שלא ניתנה[40]) הוא בנוגע לקיום המצוות בגשמיות, כמארז"ל[41] "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו", ברוחניות בלבד, כלומר, אף שגם האבות קיימו המצוות בדברים גשמיים, מ"מ, אין זה אלא שקיימו המצוות באמצעות הדברים הגשמיים, אבל הפעולה שנעשית ע"י קיום המצוות (המשכת אלקות) לא היתה אלא ברוחניות, בעולם האצילות וכו', ואילו בהדבר הגשמי שבו נעשתה המצוה לא נפעל דבר, ולדוגמא: הגרים שגייר אברהם[42] – לא נשאר מהם כלום, וכן המקלות שעל ידם המשיך יעקב ההמשכות דמצות תפילין[43] – לאחר שנסתיימה העבודה בהם לא נשאר בהם קדושה כלל; והחידוש דמ"ת – שלא זו בלבד שקיום המצוות הוא באמצעות הדברים הגשמיים, אלא שנמשכת ונקבעת הקדושה בהדברים הגשמיים שבהם מקיימים המצוות, כמו בתפילין, שגם בשעה שאינו מקיים את המצוה ה"ה חפצא דקדושה, ועד"ז בשאר תשמישי מצוה ותשמישי קדושה[44].

ובלשון המדרש[45] "משל .. למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים[46] שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, כשביקש ליתן את התורה בטל את הגזירה הראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים", היינו, שהחידוש דמ"ת הוא החיבור דעליונים ותחתונים, כיון שע"י קיום המצוות נמשכת ונקבעת קדושה בהדברים הגשמיים (תחתונים) שבהם מקיימים המצוות, שנעשים כלי לאלקות (יעלו לעליונים).

33) בהמאמר (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ע' 81 ואילך) וש"נ.
34) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש חי"ג ע' 115 ואילך, ובהנסמן שם.
35) ראה נדה מג, סע"ב ואילך (במשנה).
36) רד"ק לתהלים יט, ח. וראה זח"ג נג, ב.
37) מכות כג, סע"ב ואילך (ובפרש"י).
38) ברכה לג, ד.
39) ראה לקו"ש ח"ה ע' 88 ואילך. וש"נ.
40) יומא כח, ב. וש"נ.
41) שהש"ר פ"א, ג [א].
42) ב"ר פל"ט, יא. פרש"י לך לך יב, ה. ועוד.
43) ראה זח"א קסא, ב ואילך. מאמרי אדה"ז תקס"ב ע' יב. אוה"ת ויצא רכג, ב. ועוד.
44) ראה מגילה כו, ב. רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ג ואילך. טושו"ע או"ח סקנ"ד. יו"ד סרפ"ב. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ב ס"ו.
45) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג.
46) תהלים קטז, טז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונקודת הענין – שקיום המצוות הוא בשביל עבודת הבירורים, להפריד הטוב מהרע, שעי"ז מתקנים את הפגם שנעשה בעולם ע"י חטא עה"ד, שנעשה תערובות טוב ורע, ובגלל זה נעשה מיתה בעולם (שלא יהי' קיום להרע)[47], ולכן, דרגת התורה השייכת לקיום המצוות – שענינם לתקן חטא עה"ד שבגללו נעשה ענין המיתה – נקראת בשם ירושה[48].

ט. ע"פ האמור שדרגת התורה כפי שבאה בירושה היא דרגת התורה השייכת לקיום המצוות שענינם לפעול בעולם – יש לבאר הטעם שהאיסור דעכו"ם בלימוד התורה נאמר בשייכות לדרגת הירושה שבתורה:

איתא בגמרא[49] "עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם .. מ"ד מורשה, מיגזל קא גזיל לה, מ"ד מאורסה ("אל תקרי מורשה אלא מאורסה"[50]), דינו כנערה המאורסה דבסקילה".

והענין בזה – שבדרגת התורה כפי שבאה בירושה ("מורשה"), כיון שכל ענינה הוא לפעול בעולם, יש מקום לומר ששייכת גם לעכו"ם [ומה גם שבנוגע ל"שבע מצוות דידהו" צריכים להיות "עוסקין בהלכות אותן שבע מצוות להיות בקיאין בהן"[51]], ולכן יש צורך בלימוד מיוחד כדי לשלול ולמעט עכו"ם מלימוד התורה – "לנו מורשה ולא להם כו'" (משא"כ בדרגא נעלית יותר בתורה, כפי שהיא למעלה מלפעול בעולם (כדלקמן), אין צורך לשלול ולמעט עכו"ם).

י. ולמעלה מזה – דרגת התורה כפי שבאה ע"י יגיעה דוקא:

היגיעה שבתורה – שבזה אין הכל שוים, כמו ירושה, אלא ענין התלוי בעבודת האדם – עיקרה (לאו דוקא בחלק התורה השייך לקיום המצוות, אלא) בההבנה וההשגה דחכמת התורה כשלעצמה, גם אם אין הדבר נוגע למעשה בפועל בקיום המצוות (ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא[52] "אף אם לא הי' ולא יהי' הדבר הזה לעולם").

וההסברה בזה – שנוסף על ענינה של התורה להורות את המעשה אשר יעשון בקיום המצוות, שזוהי דרגת התורה כפי ששייכת לעולם, להורות להאדם איך להתנהג בעולם, ישנו גם ענינה של התורה כפי שהיא לעצמה ("אַן ענין פאַר זיך, תורה אַלס תורה") – שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה.

וענין זה אינו באופן של ירושה ששייכת לכאו"א מישראל מבלי הבט על מעמדו ומצבו, אלא בשביל זה יש צורך ביגיעת האדם דוקא, ולפי־ערך יגיעתו בתורה ה"ה מבין ומשיג בחכמת התורה.

יא. אמנם, גם דרגת התורה כפי שבאה בבחי' יגיעה, עם היותה דרגת התורה כשלעצמה (לא רק כדי לפעול בעולם), חכמתו ורצונו של הקב"ה, שבאין־ערוך לגמרי לשכל האדם, מ"מ, כיון שבאה ע"י יגיעת האדם בשכלו והבנתו, ה"ה עכ"פ בגדר המדידה דשכל האדם, אלא שהיא באין־ערוך למעלה מזה.

ועז"נ[53] "ארוכה מארץ מדה וגו'" – שענין זה נאמר על דרגת התורה כשלעצמה, כפי שהיא למעלה מדרגת התורה שענינה להורות על קיום המצוות, כמ"ש אדמו"ר הזקן בהלכות תלמוד תורה[54] ש"ההלכות (דרגת התורה שענינה להורות על קיום המצוות) .. יש להם קץ ותכלית ומספר", ומש"נ "ארוכה מארץ מדה וגו'", קאי על "התורה מצד עצמה (ש)אין קץ ותכלית אפילו לפשטי דרשותי' הצפונים בה .. וכן אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן כו'" – שעם היותה בלי גבול, ה"ה עדיין בגדר מדה, שנמדדת עם שאר ענינים, אלא ש"ארוכה מארץ מדה".

---

47) ראה תו"א בראשית ה, ג־ד.

48) ראה ד"ה תורה צוה דשמע"צ תרנ"ד פ"ה (סה"מ תרנ"ד ע' ל ואילך), ודשמח"ת תש"ב פ"ב (סה"מ תש"ב ע' 40 ואילך) – ע"ד הירושה דאורות דתוהו.

49) סנהדרין נט, א.

50) פסחים מט, ב.

51) סנהדרין שם ובפרש"י.

52) פרק ה. וראה גם בקו"א (קנט, ריש ע"ב).

53) איוב יא, ט.

54) פ"א ה"ה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואילו הדרגא היותר נעלית בתורה, שהיא למעלה מכל מדידה והגבלה, וגם לא בגדר מדה — היא דרגת התורה כפי שהיא בעצמותו ית', "שעשועים גו' לפניו"[55], שעשועי המלך בעצמותו[56].

וכיון שדרגא זו היא למעלה מכל מדידה והגבלה, גם לא בגדר מדה — אינה יכולה לבוא ע"י יגיעת האדם, ובאה מלמעלה בדרך מתנה דוקא, כפי שאומרים בנוסח ברכת התורה: "ונתן לנו את תורתו .. נותן התורה".

יב. ויש להוסיף בתוכן הענין דברכת התורה:

איתא בגמרא[57] "מאי דכתיב[58] מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים .. נביאים (נשאל לחכמים ולנביאים) ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר[59] ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם .. שלא ברכו בתורה תחילה".

ומפרש הר"ן[60] ד"קרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עזבם את תורתי כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו, והלא דבר גלוי הי' וקל לפרש? אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקב"ה בעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר, שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עלי', שלא היו עוסקין בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה".

וההסברה בזה[61] — דלכאורה, כיון ש"ודאי עוסקין היו בתורה תמיד", עכצ"ל שהתורה היתה חשובה בעיניהם, דאל"כ, לא היו מתעסקים ומתייגעים בלימודה — שחשיבותה של התורה בעיניהם לא היתה אלא מצד השכל שבה, שכל אנושי, אם כי שכל עמוק ביותר, אבל לא היתה התורה חשובה בעיניהם מצד חשיבותה האמיתית — כפי שמתבטאת בברכת התורה: "ונתן לנו את תורתו" — תורתו של הקב"ה, חכמתו ורצונו ית'.

לימוד התורה צריך להיות איפוא מתוך הכרה שהתורה היא תורתו של הקב"ה, ולא עוד אלא שעכשיו נותן הקב"ה את התורה, "נותן התורה" לשון הוה[62], שלכן אמרו חז"ל[63] "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע" — "שלכאורה אינו מובן מה דמיון זה מה להלן אף כאן", כיצד אפשר לדמות "עסק התורה של כל אדם כשלומד בפני עצמו" ל"מעמד הר סיני" — "כי גם עסק התורה שבכ"א ובכל זמן הוא דבר ה' ממש שנאמר למשה בסיני .. כאילו קבלה היום מהר סיני"[64].

יג. ויש לומר שזהו גם הביאור בדברי המדרש[65] בנוגע לנתינת התורה לישראל:

"משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו, בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו".

ויש לבאר ענין זה בנוגע ללימוד התורה — שגם כאשר ישראל לומדים התורה כפי שיורדת ומתלבשת בשכל אנושי, צריך לעשות מקום (בית אחד) לדירת הקב"ה, עי"ז שיהי' ניכר ונרגש אצלם שזוהי תורתו של הקב"ה, חכמתו ורצונו ית', שלכן "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע".

---

55) משלי ח, ל.
56) ראה גם שיחת ליל שמח"ת ס"ג (תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ע' 73). וש"נ.
57) ב"מ פה, סע"א ואילך. נדרים פא, א.
58) ירמי' ט, יא.
59) שם, יב.
60) נדרים שם.
61) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 3.
62) של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. ובכ"מ.
63) ברכות כב, א. וש"נ.
64) תו"א יתרו סז, ב. וראה גם תורת מנחם סה"מ תשרי רג. וש"נ.
65) שמו"ר רפל"ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד. נשאלת איפוא השאלה – כיצד ניגש יהודי ללמוד תורה:

בידעו שהתורה (גם בהיותה למטה) היא בת יחידה של הקב"ה – כיצד מרהיב עוז בנפשו, ובפרט בידעו מעמדו ומצבו, לגשת ("צוטרעטן") לבת היחידה של הקב"ה, וכיצד לוקח על עצמו "לפרנס" ("אויסהאַלטן") את הבת היחידה של הקב"ה, ביחד עם אבי', הקב"ה ("איר מיטן שווער צוזאַמען")?!

והמענה לזה – בברכת התורה – שפתיחתה "אשר בחר בנו מכל העמים":

אין זה באשמתנו... אלא, הקב"ה "בחר בנו" – (גם) בהגוף של איש הישראלי[66] – "מכל העמים".

וכפי שהודיע הקב"ה ע"י מלאכי הנביא[67]: "הלוא אח עשו ליעקב גו' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי", כלומר, הסיבה לכך ש"ואוהב את יעקב", היא, לא מצד מעלותיהם של ישראל, ובלשון הכתוב[68] "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם גו'", שכן, "הלוא אח עשו ליעקב", אלא, מצד הבחירה העצמית שבעצמותו ית' נעשה "ואוהב את יעקב", ובדרך ממילא, "ואת עשו שנאתי".

ובגלל ש"בחר בנו מכל העמים", לכן, "נתן לנו את תורתו", ומצד זה שהקב"ה בחר בנו ונתן לנו את תורתו, נגשים אנו ללימוד התורה.

טו. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) עומדים אנו עתה בסיומו של שמח"ת, ומתקרב כבר הזמן לתפלת מעריב, אלא, שמוסיפים אנו מחול על הקודש, כיון שהקב"ה נתן כח לישראל להוסיף מחול על הקודש. יש לנצל איפוא את הרגע האחרון של שמח"ת.

– בנוגע ליוהכ"פ מצינו[69] שהרגע האחרון שבו מכפר על הענינים הבלתי־רצויים שנעשו ביוהכ"פ עצמו. ועד"ז בנוגע לשמח"ת, שברגע האחרון יכולים לחטוף ולהשלים את הענינים שהחסירו במשך כל שמח"ת.

ולכן: תאמרו לחיים מתוך חמימות ("זאָגט אַ וואַרעמן אַ פריילעכן לחיים"), עם ניגון שמח, ותקבלו על עצמכם התמדה ושקידה בלימוד התורה ביראת שמים.

* * *

טז. איתא בלקו"ת[70] שבכל יו"ט צריכים לקבל ולקלוט בפנימיות את הענינים שספגו ביו"ט זה, ולחיות עמהם, עד להיו"ט הבא. ובפרט בנוגע לשמח"ת, שלאחריו מתחילה העבודה ד"ויעקב הלך לדרכו"[71] – בודאי צריכים "לקחת" את הגילויים של שמח"ת על כל השנה כולה.

אמנם, כאשר עומדים בסיומו של שמח"ת, ומתכוננים לעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו" במשך השנה החדשה, מתוך קבלת החלטה טובה שהשנה החדשה תהי' כדבעי – יכולה להתעורר שאלה: כבר עברו כו"כ שנים שבהם החליט שהשנה החדשה תהי' כדבעי, ובנוגע לפועל... וכיון שכן, מהי התועלת בקבלת החלטה טובה בנוגע לעבודת שנה זו?!

והמענה לזה:

לעשיית כל דבר ישנה סיבה שבגללה נעשה הדבר, והסיבה היא – התענוג שמתענג בהדבר, שבגלל זה עושה את הדבר. ומזה מובן שהאפשרות לענינים בלתי־רצויים היא אך ורק כאשר התענוג שלו הוא בענינים לא טובים, אבל כאשר התענוג שלו יהי' בעניני קדושה, אזי תהי' הנהגתו כדבעי למהוי.

[דובר בארוכה אודות הצורך בכפרה גם על עבירות בשוגג (ע"י קרבן חטאת), משום שעבירה בשוגג מוכיחה שהתענוג שלו הוא בענינים לא טובים, ובמדה מסויימת – עוד יותר מאשר במזיד, ועד"ז בספק איסור עוד יותר מאשר באיסור ודאי (שלכן, יש חומר באשם תלוי שצ"ל "בת שתים" לגבי חטאת שאינה

66) ראה תניא פמ"ט.
67) מלאכי א, ב־ג. וראה סה"מ עטר"ת ע' תרמא. לקו"ש חי"ז ס"ע 89 ואילך. וש"נ.
68) ואתחנן ז, ז.
69) ראה לקו"ת תצא לט, ד. וש"נ.
70) ברכה צח, ב.
71) לשון הכתוב – ויצא לב, ב. וראה תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 47. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא "בת דנקא"[72]), וכן נתבאר התיווך בדברי הרמב"ם בנוגע לאשם תלוי: "לבו של אדם דוה על עונותיו והואיל ועל ספק הפרישו גמר בלבו להקדיש"[73], ואעפ"כ, "הקריבו בחוץ פטור שהרי לא נקבע האיסור"[74] — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפס בלקו"ש ח"ג ע' 942 ואילך].

ובנוגע לענינו: כשיהודי פועל בעצמו בשמח"ת לעקור ולשרש ("אויסרייסן") את התענוג בענינים גשמיים וחומריים, אזי אין לו להתיירא ולהתפעל ממניעות ועיכובים בצאתו לעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו", ובודאי ילך לבטח דרכו.

* * *

יז. (לקראת סיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

קודם תפלת מעריב — ברצוני לחזור פתגם של כ"ק מו"ח אדמו"ר (שכבר נתפרסם ב"קופיר"), ואח"כ ינגנו הניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי", ולאחריו הניגון של אדמו"ר הזקן, ואח"כ יתפללו מעריב.

הרבי אמר[75]: "הנה זה עומד אחר כתלנו"[76], משיח עומד כבר אחר הכותל ("הינטערן וואַנט"), צריכים רק חוש הראי' וחוש השמיעה, אבל, המציאות היא ש"עומד אחר כתלנו", ותיכף בא ("אָט אָט האַלט ער ביי קומען").

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי" ובאמצע הניגון עמד מלא קומתו ורקד על מקומו. ואח"כ צוה לנגן ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (וצוה לכפול בבא הרביעית עשר פעמים).

כ"ק אדמו"ר שליט"א חילק בקבוקי יין לאנ"ש מערי השדה, עבור ההתוועדויות שיערכו במקומותיהם. כן נתן בקבוק יין[77] עבור התוועדויות בכפר־חב"ד ובכל ארץ הקודש].

יח. (לאחר ברכת המזון ותפלת מעריב אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

בהמשך הכתוב "ויעקב הלך לדרכו" — כתיב "ויפגעו בו מלאכי אלקים גו' מחניים" (לשון רבים), "שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן, ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו"[78].

— את העבודה צריכים לעשות לבד, אלא, שישנם ענינים שבהם זקוקים לעזר של "מלאכי אלקים".

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יעזור השי"ת שיקויים אצלנו "ויפגעו .. מלאכי אלקים",

והעיקר — שנפגש יחדיו להקביל פני משיח ("מ'זאָל זיך טרעפן צוזאַמען אַנטקעגן משיח'ן")[79], והרבי יוליכנו לקראת משיח בחסד וברחמים, בקרוב ממש.

---

72) זבחים מח, א.
73) הל' פסולי המוקדשין פ"ד הי"ט.
74) הל' מעשה הקרבנות פי"ח ה"י.
75) סה"ש תרצ"ט ע' 316.
76) שה"ש ב, ט.
77) להר"ש גוראר'י. — וראה גם מכתב כ"ב מרחשון שנה זו (אג"ק ח"ה ע' כז): "פ"ש מהרבני וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצרכי ציבור וכו' מהר"ש שי' גוראר'י בטח קיבלו, ובודאי היתה גם התוועדות חסידותית, כמו שדיברתי אתו קודם נסעו מכאן. ואקוה אשר ההתוועדות הביאה התחזקות בפעולות הקיימות והתרחבותן והתעוררות לפעולות חדשות".
78) פרש"י עה"פ.
79) חסר קצת (המו"ל).

המשך ביאור למס' כתובות ליום ראשון עמ' ב

מַנִּיחִין אוֹתוֹ אֵצֶל מִי שֶׁרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ דהיינו אחיו שהם יורשיו לכשימות, שמַעֲשֶׂה הָיָה שהניחו את היתום אצל אחיו, וּשְׁחָטוּהוּ בְּעֶרֶב הָרִאשׁוֹן שהיה דר אצלם, בכדי שיוכלו ליורשו, ואף לגבי בת יש לחוש שאחיה יהרגוה משום שהיא לוקחת מחלק ירושתם עשירית מן הנכסים. ואולם לגבי בת גדולה שאין לחשוש לרציחתה, לעולם תשב אצל אחיה. משיבה הגמרא: אִם כֵּן שיש חילוק בין בת גדולה לקטנה, לִיתְנֵי – שישנה התנא 'מוליך לה מזונותיה לְמָקוֹם שֶׁהִיא' וממילא יודעים אנו שהכוונה לכל אחת לפי מה שהיא, הגדולה למקום שהיא והקטנה למקום שהיא,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[1] שבשבת בראשית הי' הצמח־צדק נוהג להאריך בהעברת הסדרה, באמרו הטעם, שכפי שנעמדים (בשבת בראשית) כך הולך ונמשך כל השנה ("ווי מען שטעלט זיך, אַזוי גייט עס")[2].

כמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[1] שהצמח־צדק הי' נוהג להעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, עם פירוש רש"י ופירוש הרמב"ן, פסוק בפסוק[3]. — אלא שלא פירש אם הי' נוהג כן בשבתות כל השנה או בשבת בראשית בלבד.

ובכל אופן, האריכות בהעברת הסדרה הו"ע השייך לשבת בראשית, מטעם האמור, שנוגע לאופן העמידה על כל השנה — בתנועה של התרחבות והתפשטות.

ומובן, שענין זה הוא גם בנוגע לצרכיהם הגשמיים של בנ"י, דכיון שאצל בנ"י כל הענינים הם ע"פ תורה, הרי, העמידה בתנועה של התרחבות והתפשטות בשבת בראשית בנוגע לקריאת הסדרה, הפרשה הראשונה שבתורה, מהוה הוראת־דרך להקב"ה על כל השנה כולה בנוגע לכל עניניהם של בנ"י שיהיו בהתרחבות ובהתפשטות.

וזהו גם הטעם למנהג ישראל — "מנהג ישראל תורה הוא"[4] — להוסיף בשבת בראשית בקניני מצוה ועניני שמחה יותר משאר השבתות (כולל גם שבתות מברכים), כאמור, שאופן העמידה בשבת בראשית נוגע על כל השנה כולה[5].

ב. ויש לקשר ענין זה גם עם תוכנה של פרשת בראשית (נוסף על היותה הפרשה הראשונה בתורה):

פרשת בראשית היא פרשה כללית, שבה מדובר אודות ענינים כלליים — בריאת העולם והאדם וכו', והיא גם כוללת משך זמן ארוך ביותר (שלא מצינו דוגמתו בשאר פרשיות התורה) — מהתחלת הבריאה עד סמוך להמבול, יותר מאלף וחמש מאות שנה!

ולהעיר, שאריכות הזמן מודגשת גם בהעשרה דורות שמאדם עד נח — שאודותם מדובר בפרשת בראשית — שהאריכו ימים יותר מכל שאר הדורות שלאחריהם (כולל גם הדורות שמנח עד אברהם)[6], לפי שהיו "ניזונין[7] בחסדו של הקב"ה"[8], שכן, עיקר ושלימות הענין ד"ניזונין בחסדו של הקב"ה" (שנאמר על כל כ"ו הדורות שקודם מ"ת) קאי על העשרה דורות שמאדם ועד נח, שאז נתגלה תוקף הארת החסד דאריך אנפין[9].

ויש להוסיף, שכיון שפרשת בראשית היא פרשת כללית, מובן, שגם ההוראות שלמדים מהענינים האמורים בפרשה זו — כפתגם אדמו"ר הזקן[10] שצריכים לחיות עם הזמן, עם ההוראות שלמדים מפרשת השבוע — הם הוראות כלליות על כל השנה כולה.

---

1) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע' שנד. וש"נ.
2) ראה גם שיחת ש"פ בראשית תש"ה ס"ד — י"ל בקונטרס שמע"צ־שמח"ת שנה זו (נדפס בסה"מ תש"ט ע' פב. ולאח"ז בסה"ש תש"ה ע' 65). תורת מנחם — התוועדויות ח"ב ע' 64. וש"נ.
3) ראה גם סה"ש תש"ב ע' 27.
4) ראה תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב. שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתל"ב סי"א. סתצ"ד סט"ז.
5) ראה גם התוועדויות תש"נ ח"א ע' 294 ואילך.
6) ראה רמב"ן פרשתנו ה, ד. פרש"י לך לך יז, יז.
7) פסחים קיח, א.
8) ראה תקו"ז ת"ע בסופו. לקו"ת ברכה צג, רע"ד.
9) ראה לקו"ש חט"ו ע' 66 ואילך ובהערות שם. וש"נ.
10) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועד"ז בנוגע להענין ד"ויקח הוי' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" שנאמר בפרשת השבוע[11].

*

ג. מאמר ד"ה ויקח הוי' אלקים את האדם וגו'.

* * *

ד. דובר אודות הענין ד"ויעקב הלך לדרכו"[12], שהנתינת־כח לזה היא מ"ש לפנ"ז "וישכם לבן בבוקר וינשק לבניו ולבנותיו"[13], שרומז על בחי' לובן העליון שמתגלה ביוהכ"פ ("לבן .. שהוא עתיד ללבן עוונותיכם כשלג"[14]), ונמשך בבחי' נשיקין, התגלות האהבה, לכאו"א מישראל – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חט"ו ע' 259 ואילך.

ובסיום הענין אמר[15]:

ולאחרי הכנה זו ("וישכם לבן וגו'") נעשה הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" באופן ש"ויפגעו בו מלאכי אלקים גו' מחניים", "שתי מחנות, של חוצה לארץ .. ושל ארץ ישראל"[16], היינו, שעומד כבר על גבולה של ארץ ישראל, ובשעתא חדא וברגעא חדא, כולל גם "שעתא" מלשון הפנה[17], "אַז ער גיט זיך נאָר אַ קער", ה"ה נמצא – יחד עם כל הבירורים – בארץ ישראל, כניסה לארץ בשלימותה, במעמד ומצב של גאולה שלימה, שהרי לולי הענין ד"וישלח יעקב מלאכים גו'"[18], שלא סמך על העזר והסיוע מלמעלה אלא שלח בעצמו מלאכים, היתה נעשית אז הכניסה לארץ בשלימותה[19].

ועד"ז בעבודת כאו"א מישראל – שלאחרי הגילויים דיוהכ"פ (לובן עליון) כפי שנמשכים בפנימיות בחג הסוכות ובשמע"צ ושמח"ת, עומדים כבר על גבולה של ארץ ישראל, מוכנים להכניסה לארץ בשלימותה, בגאולה האמיתית והשלימה – במכ"ש וק"ו מהמבואר באגה"ת[20] בנוגע לברכת "סלח לנו" שבכל יום ש"אילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד, כמו שאנו מברכין בא"י גואל ישראל".

ובמילא, גם כאשר יוצאים לעבודה ד"יעקב הלך לדרכו", "יעקב" דייקא, יו"ד עקב[21], ו"הלך לדרכו" דייקא, עבודת הבירורים בעניני העולם, שעיקרה בזמן הגלות,

– כמדובר לעיל[22] שכשם שאצל אדה"ר הוצרכה להיות עבודת הבירורים מחוץ לגן עדן דוקא, שלכן נידון בגירושין, כך גם עיקר עבודת הבירורים היא בזמן הגלות דוקא –

צריך לידע שעומדים על גבולה של ארץ ישראל, ובכחו וביכלתו, בשעתא חדא וברגעא חדא, להכנס לארץ ישראל בהגאולה האמיתית והשלימה – עי"ז שמגלה נקודת פנימית הלב (להוציאה מהגלות והשבי'), שזהו"ע הגאולה וביאת משיח הפרטי שבכאו"א מישראל (כפי שמבאר אדמו"ר הזקן[23]), ובמילא, כאשר הוא יגלה נקודת פנימית הלב שלו, וכך יעשו גם כל בנ"י, אזי יפעלו את הגאולה הכללית בביאת משיח בפועל ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהאורחים שמקיימים ה"ויעקב הלך לדרכו" כפשוטו, שחוזרים למקומות מושבותיהם אחר שבת ("ניט אום שבת גערעדט") – יאמרו "לחיים", באמרו, שצריכים ליקח "צידה לדרך"].

---

11) ב, טו.
12) ויצא לב, ב.
13) שם, א.
14) ב"ר פ"ע, יו"ד.
15) ראה גם מכתב ה' כסלו שנה זו (אג"ק ח"ה ע' סב ואילך).
16) ס"פ ויצא ובפרש"י.
17) ראה לקו"ת דרושי ר"ה סא, א. סג, ד. סה"מ קונטרסים ח"ב שצו, ב. ח"ג ע' קד. ועוד.
18) ר"פ וישלח.
19) ראה גם בעה"ט ודעת זקנים מבעה"ת וישלח לב, ה.
20) פרק יא.
21) ע"ח ש"ג פ"ב. פרדס שכ"ג בערכו. וראה תו"א ר"פ ויצא. ובכ"מ.
22) בהמאמר (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ע' 107).
23) תניא אגה"ק ס"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

* * *

ה. בהמשך להמדובר לעיל (ס"ד) בענין "וישכם לבן בבוקר וינשק גו'", התגלות האהבה שבענין הנשיקין – יש להוסיף:

כתיב[24] "כי נער ישראל ואוהבהו", ומבאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במאמרו ד"ה זה[25],

– מאמר זה הונח אצלו ("עס האָט זיך ביי אים געלייגט") בעת אמירתו, ללא הכנה תחילה[26] –

שבדרך כלל "אהבה חוזרת אל האוהב[27] .. דמה שהוא אוהב את הזולת הוא אהבת עצמו .. וכמו שאנו רואים באהבת הבנים שזהו מפני שהם שייכים אליו, ורק לבניו שהם שייכים אליו שם היא האהבה בתוקף ובהתגלות, וא"כ זה אהבת עצמו, אבל לקטן אנו רואים שיש לזה אהבה לכל, גם שאינו בנו, ומובן מזה שאין זה מפני אהבת עצמו, רק שזהו ענין עצמי שיש בעצם אהבה לקטן, וכמו"כ למעלה כתיב כי נער ישראל דלכן ואוהבהו שהו"ע אהבה עצמית" – אהבה שאינה חוזרת אל האוהב, אלא היא מצד האהוב.

ומזה מובן שכדי לפעול שתהי' התגלות האהבה העצמית דהקב"ה, צריך כל אחד להכניס ולהעמיד את עצמו ("אַריינשטעלן זיך") במעמד ומצב של קטנות – "נער ישראל" דוקא[28].

וענין זה הוא ביכלתו של כאו"א מישראל:

בנוגע לעניני גדלות – יש ענינים שכאו"א יכול להכניס ולהעמיד את עצמו בהם, ולדוגמא, בנוגע לעשיית מלאכה בת"ב, נאמר "לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם", ליבטל ממלאכתו[29]; ויש גם ענינים שבהם אומרים "לא כל הרוצה ליטול את השם יטול"[30], "מיחזי כיוהרא"[31].

אבל בנוגע לעניני קטנות – יכול כאו"א להכניס ולהעמיד את עצמו במצב כזה, ללא צורך באריכות ההתבוננות וריבוי חשבונות... ולא עוד אלא שגם אלה ששייכים לעניני גדלות, יכולים וצריכים להעמיד את עצמם במצב של קטנות, כפי שמצינו[32] ש"אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם".

ועפ"ז יש לומר שזהו גם הענין ד"וינשק לבניו" (בני בנותיו[33]) הקטנים דייקא, שאליהם מתגלה האהבה העצמית (ע"ד "כי נער ישראל ואוהבהו").

ואהבה עצמית זו היא הנתינת־כח ל"ויעקב הלך לדרכו",

– ויש להוסיף שגם כאן מודגש "יעקב" דייקא, יו"ד עקב (ולא שם המעלה, "ישראל"), שמורה על מעמד ומצב של קטנות, היינו, שב"יעקב" דוקא מתגלה האהבה העצמית ד"נער ישראל ואוהבהו" –

לילך לבטח דרכו, בידעו שמצד התגלות האהבה העצמית בודאי יתבטלו כל המדידות והגבלות העלמות והסתרים בכל הקשור לעבודתו במילוי הכוונה העליונה, ובודאי תהי' (לא רק בחסד וברחמים – דמאי קמ"ל – אלא גם) בשמחה ובצהלה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) עכשיו מתאים שינגנו הניגון "כי בשמחה תצאו".

[ניגנו הניגון "כי בשמחה תצאו" ובאמצע הניגון עמד כ"ק אדמו"ר שליט"א מלוא קומתו ורקד על מקומו].

(לאחרי הניגון אמר:) שתהי' שנה שמחה ("אַ פריילעכער יאָר"), ובאופן שיראו גם בעיני בשר שיש ממה לשמוח ("אַז ס'איז דאָ פון וואָס צו זיין פריילעך"), בגשמיות וברוחניות.

---

24) הושע יא, א.

25) נדפס בסה"מ תרס"ו־ס"ז ע' כז ואילך. וראה בארוכה שיחת שמח"ת תשט"ז ס"ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חט"ו ע' 133 ואילך).

26) ראה שם ס"ח (שם ע' 134).

27) ראה גם בהמאמר (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ס"ע 104 ואילך).

28) בזכרון אחדים: וי"ל דוגמא לדבר – מעלת הענינים שלא מדעת ורצון, כמו מצות שכחה, וכן הענין דבורח מן הכבוד (ראה לקו"ת ברכה צט, סע"ג ואילך).

29) פסחים נד, ב (במשנה). וש"נ.

30) ברכות טז, ב (במשנה). וש"נ.

31) שם יז, ב. וראה אנציק' תלמודית ערך גאוה (כרך ה ע' מ ואילך). וש"נ.

32) פרש"י ר"פ ואתחנן.

33) פי' הראב"ע עה"פ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי־שיחות פרשת בראשית כרך טו שיחה ג

א.

חכמת אדם הראשון בקריאת השמות - השגת שורש הנברא

במדרש[1] נאמר: "בשעה שבא הקב"ה לברוא את האדם נמלך במלאכי השרת... אמרו לו: אדם זה מה טיבו, אמר להם: חכמתו מרובה משלכם. הביא לפניהם את הבהמה... אמר להם: זה מה שמו, ולא היו יודעין, העבירן לפני אדם אמר לו: זה מה שמו, אמר: זה שור זה חמור וכו'".

השל"ה[2] מסביר מהי החכמה שבקריאת השמות לכל בהמה וכדומה: בשמו של כל דבר רמוז שורשו, ואדם הראשון הבין והשיג את המקור והשורש של כל נברא, וקרא בשמו לפי שורשו. זאת היתה חכמתו, כלשון השל"ה, ש"בידיעת התחתונים ידע סוד המרכבות העליונות" (וכפי שהמגיד ממעזריטש מרחיב בענין השם בספרו אור־תורה[3] על הפסוק[4] "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו").

וצריך להבין:

א) השגת מקורו של כל דבר איננה נובעת, לכאורה, מרוב חכמה, הבנת "סוד המרכבות העליונות" אינה תלויה במידת החכמה, אלא במידת הזדככות כוחות ההשגה[5] — ככל שהם מעודנים וקרובים יותר לרוחניות, כך גדלה ההבנה בענינים אלו.

ב) כיצד ייתכן לומר שהמלאכים לא ידעו "מה שמו...", בעוד אשר, כדלעיל, תלויה ידיעה זו בידיעת "סוד המרכבות העליונות"? והרי המרכבות העליונות הם מלאכים. שורשיהם של החיות והבהמות הגשמיות הם מלאכים (שלכן הם "נקראים... בשם חיות ובהמות...[6]) ?!

קשה לומר, שהמלאכים לא ידעו מה נעשה בעולם הזה הגשמי, מפני שהם נמצאים בעולמות רוחניים, ולכן הם לא ידעו כיצד לקרוא שמות לנבראים הגשמיים[7], שהרי לפי זה אין נובעת אי־ידיעתם ממגרעת בדרגתם — "חכמתו מרובה משלכם" — אלא להיפך, היא נובעת מעוצם זכותם ומעלתם הרוחנית.

ב.

קריאת השמות היא חלק מ"לעבדה ולשמרה"

כדי להבין זאת יש להקדים ולהסביר:

קריאת השמות על־ידי אדם הראשון היתה לפני חטא עץ הדעת, כאשר אדם הראשון היה עדיין בגן־עדן בשלמותו, כדי "לעבדה ולשמרה"[8]. מזה מובן, שכל פרט במעשיו, ובמיוחד הפרטים המסופרים בתורה, הוא חלק מ"לעבדה ולשמרה". יתר־על־כן: כשם שעיבוד הגן ושמירתו משפרים את הגן, כך הוסיפה עבודת אדם הראשון — "לעבדה ולשמרה" — קדושה והתעלות לגן־עדן (מעל למעלת גן־עדן כשלעצמו[9]).

לכאורה, מהי ה"עבודה" שבקריאת שמות הנבראים? להיפך, לפי ההסבר דלעיל יוצא, שאדם הראשון לא חידש את שמות הנבראים, אלא רק הודיע את השם הנכון של כל נברא, שהרי הנבראים קבלו חיות משורשם ומקורם לפני שאדם הראשון קרא להם בשמותיהם.

הכרחי איפוא לומר: א) שידיעת שורש ומקור הנבראים איננה מספקת כדי לאפשר קריאתם בשמות המתאימים. ב) רק אדם הראשון יכול היה לעשות זאת, מפני ש"חכמתו מרובה משלכם".

ג.

כדי לקרוא שמות אין די בידיעת שורש הנברא

ההסבר לכך הוא[10]:

לכל נברא למטה יש מקור ושורש למעלה, כמאמר חז"ל[11] "אין לך כל עשב... שאין לו מזל...", לדוגמא: שורשו של השור הגשמי הוא "פני שור" שבמרכבה. למרות זאת, אין הנברא דומה כלל ואין להשוות בינו

---

1) ב"ר פי"ז, ד. וש"נ.

2) בהקדמה בית המקדש (יד, א). וראה רמב"ן ובחיי פרשתנו ב, יט. לקו"ת בהר מא, ג. נשא ד"ה כה תברכו וביאורו (כו, ב. כז, א). אוה"ת בראשית תקמב, א. סה"מ קונט' ח"ב תל, א־ב. ועוד.

3) ד, סע"ב ואילך.

4) פרשתנו ב, יט.

5) ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ שע"י הבנה והשגה מתאחד ומתייחד השכל והמושכל והמשכיל (מו"נ ח"א פס"ח. תניא פ"ה. ועוד).

6) תניא רפל"ט.

7) ראה פי' מהרז"ו לב"ר שם.

8) פרשתנו שם, טו.

9) לקו"ת שה"ש רד"ה כי כאשר. ובכ"מ.

10) בהבא לקמן (וכן הקושיא בסעיף שלפנ"ז) — ראה לקו"ת נשא שם. לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 225.

11) ב"ר פ"י, ו. וראה זח"א רנא, א. מו"נ ח"ב פ"י.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לבין שורשו, כי באמצעות השתלשלות מדרגה לדרגה, גם אם ההשתלשלות היא ארוכה ורבה ביותר, לא יכול להתהוות מהשורש הרוחני דבר גשמי, וכידוע[12], התהוות הגשמיות מן הרוחניות היא רק בכוחו של הקב"ה הכל־יכול, וכך ייתכן "דילוג" כזה, שמשורש רוחני יתהוו נבראים גשמיים.

לפיכך אין די בידיעה ששורשו של השור הוא מ'פני שור' שבמרכבה, כדי לקרוא[13] לשור למטה בשם שור, כי לנברא למטה אין שום קשר עם שרשו[14].

זאת היתה פעולתו של אדם הראשון – "ויקרא האדם שמות"[15]: הוא "קרא" והוריד את השפע הרוחני משורשו של הנברא, אל תוך הנברא שנברא ממנו.

ד.

קריאת השמות - יצירת קשר בין הנברא לשורשו

זהו הקשר בין קריאת השמות לבין "וינחהו בגן־עדן לעבדה ולשמרה":

בבריאה כשלעצמה, אפילו בגן־עדן, שהוא החלק המובחר ביותר בעולם (במיוחד כפי שהוא היה לפני החטא), אין קשר גלוי בין הנברא שלמטה לבין שורשו למעלה. אמנם בגן־עדן ישנה קדושה רבה מאד, עד שאין הוא סובל חטא, אך למרות זאת זהו אור שהוא יחסי רק לעולם הזה.

וזאת היתה מעלתו של אדם הראשון – הוא יצר קשר[16] בין נבראים למטה לבין שורשם למעלה[17]. יתר־על־כן: הוא הביא לאיחודם, עד כדי כך ששמו של כל נברא, כפי שהוא נקרא למטה על־ידי כל אדם, ואפילו על־ידי קטנים ועמי הארץ, הוא בהתאם לאותיות של שורשו למעלה[18].

ה.

חיבור עליון ותחתון - רק ביכולת האדם

עפ"ז מובן מדוע רק אדם הראשון יכול היה לתת את השמות, ולא המלאכים:

אמנם, גם המלאכים ידעו, למשל, ששורשו של השור הוא 'פני שור' שבמרכבה, אך בכל זאת לא היה בכוחם לחבר את הנברא אל שורשו. כך מובן גם מן הענין[19] של "הנפילים היו בארץ"[20], שכאשר מלאך יורד לעולם הזה הוא נעשה "נופל", אין הוא יכול לסבול את הישות והחומריות של העולם, כי אין ביכולתו להיות בתוך העולם וביחד עם זאת להשאר קשור לאלקות.

רק האדם[21], מלשון אדמה לעליון[22], שדומה, כביכול, לקב"ה, אשר איננו מוגבל ח"ו, והוא כלול "מן[23] העליונים והתחתונים[24]", יכול לחבר ולאחד בין ה"תחתון" – הנברא שלמטה, לבין ה"עליון" – שורשו למעלה.

על כך אמר ה' למלאכים, ש"חכמתו מרובה משלכם": הוא "חכם הרואה את הנולד[25]" כפי שמפרש זאת אדמו"ר הזקן[26] "שרואה כל דבר איך נולד ונתהווה... בדבר ה' – הוא רואה כיצד נולד כל דבר משורשו. המלאכים רואים את הכח האלקי אשר "מלובש" בנבראים, אך אין ביכולתם לראות[27] את השורש שלמעלה בתוך הנולד, זאת היה יכול לראות רק אדם הראשון, ש"חכמתו מרובה משלכם".

כך מובן מדוע לא הסתפקו המלאכים בדברי הקב"ה ש"חכמתו מרובה משלכם", והיה צורך להראות להם את מעשה קריאת השמות, כי הענין של חיבור עליון ותחתון, איננו כלל ביכולת ההשגה

---

12) ראה בכ"ז – אגה"ק סי' כ'. תו"א ד"ה יביאו לבוש מלכות (צ, ב). אוה"ת שמע"צ ע' א'תשפא ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה' פ"ב. שרש מצות התפילה פכ"ה ואילך. ועוד.

13) ראה ג"כ צפע"נ עה"ת עה"פ.

14) ולהעיר ממשנ"ת (לקו"ש חי"ט ע' 409 ואילך (ס"ב, ס"ה). נדפס גם בלקו"ב לתניא (להר"י שי' קארף) ח"ב ע' קלט ואילך) בדיוק אדה"ז באגה"ת (פ"ד) "ולכן נקראו המלאכים בשם אלקים כו'", עיי"ש.

15) פרשתנו שם, כ.

16) ראה לקו"ת נשא שם (כו, ב. כז, א בשם טעהמ"צ להרח"ו פ' עקב) דענין קריאת שמות הוא בשביל בירור הנבראים והעלאתם לשרשם.

17) ראה לקו"ת נשא שם (כו, ב): שיבואו לשרש ומקור האותיות כו', עיי"ש.

18) ובלשון השל"ה: בידיעת התחתונים ידע סוד מרכבות העליונות.

19) ראה תו"א בראשית ד, סע"ב. תו"ח שם כה, ג. ועוד.

20) בראשית ו, ד. זח"א לז, א. נח, א. ועוד.

21) ראה ג"כ לקו"ת נשא שם. תו"ח בא קלט, א. אוה"ת בראשית שבהערה 2.

22) של"ה חלק תושב"כ וישב סוף הדרוש צאן יוסף (שא, ב) ובכ"מ. עש"מ מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג ועוד.

23) ב"ר פ"ח, יא. פי"ב, ח. פרש"י בראשית ב, ז.

24) ראה בכ"ז ס' הערכים־חב"ד ח"א ע' אדם (ע' קכד ואילך. וש"נ).

25) תמיד לב, א.

26) תניא פמ"ג. לקו"ת נשא שם (כו, ד). ועוד.

27) וכידוע החילוק בין רואה את הנולד, או (רק) יודע את הנולד – ועד שאין עד (־ שראה) נעשה דיין (ר"ה כו, רע"א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וההבנה של מלאך, ואין הוא מסוגל לקלוט זאת, כל עוד אין הוא רואה כיצד האדם עושה זאת.

ו.

מתן תורה - איחוד מושלם יותר בין עליון לתחתון

כבר דובר פעמים רבות[28] על הנאמר במדרש[29], שלפני מתן תורה היתה גזירה ש"עליונים לא ירדו לתחתונים" ו"תחתונים לא יעלו לעליונים", ובמתן תורה היא בטלה ונוצר חיבור בין עליונים לתחתונים. מזה מובן, שאמנם, אדם הראשון קרא שמות וחיבר בין הנבראים למטה לבין שורשם למעלה, אך אין דומה חיבור זה לחיבור שנוצר בין עליון לתחתון עם ביטול הגזירה במתן תורה.

ההסבר לכך: אדם הראשון חיבר בין הנברא לשרשו[30]. כלומר, לדרגת האלקות שכבר יש לה קשר לעולם, ודוקא הדרגא שהיא כבר שורש לנברא מסויים זה – הוא חיבר את השור שלמטה עם 'פני שור' שבמרכבה.

אבל במתן תורה נוצר הענין של "אנכי ה' אלקיך": שם הוי' שנעלה לגמרי מן העולם (היה הווה ויהיה כאחד[31]) נהיה "אלקיך" – כוחך וחיותך של כל יהודי[32]. באמצעות זאת נוצר קשר בין האלקות שמעל לעולם לבין העולם.

לפיכך רואים שבמתן תורה שוב לא יכלו המלאכים לשאת חיבור כזה בין מעלה ומטה, כפי שמסופר בגמרא[33], שהם טענו: "חמודה גנוזה... אתה מבקש ליתנה לבשר־ודם מה אנוש.. תנה הודך על השמים": התורה היא שיא הרוחניות, כיצד היא יכולה לרדת ולהנתן לבשר־ודם? רק משה יכול היה "לקבל" את ביטול הגזירה בין עליונים ותחתונים ואת איחודם[34] – מתן תורה.

ז.

שתי הדרגות באיחוד עליונים ותחתונים קיימות בעבודת האדם

שתי הדרגות הנ"ל שבחיבור עליון ותחתון – (א) חיבור הנברא לשורשו (עבודת אדם הראשון). (ב) חיבור הנברא לאלקות שמעל לבריאה (במתן תורה) – קיימות גם בעבודה הרוחנית של כל יהודי כפרט:

בתורת החסידות[35] מוסבר, שברכות קריאת שמע, שמדובר בהן על עבודת המלאכים וכדומה, הן הכנה לקריאת שמע: כדי לאפשר את "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", שגם הנפש הבהמית תגיע לאהבת ה'[36], יש להסביר לה תחילה, שלמעשה אין היא מנוגדת לקדושה, כיוון שהשורש שלה הוא במלאכים וכדומה, שעבודתם היא "ברעש גדול...", וזה מביא אותה לידי התבטלות לקדושה.

לכאורה, צריך להבין: במה מועיל ההסבר לנפש הבהמית על המעלה של שרשה, בעוד אשר למעשה היא ירדה למטה, בצורה שמנוגדת לקדושה?

אלא, דבר זה הוא בכוחו של אדם הראשון, אשר חיבר בין הנבראים לשורשם, עד שכאשר "מזכירים" לנפש הבהמית את שורשה, היא מתבטלת לקדושה.

ח.

הגשמת הכוונה שבירידת הנשמה למטה התאפשרה במתן תורה

אבל התבטלות הנפש הבהמית באמצעות "הזכרת" שורשה, היא רק התבטלות של נברא, כי גם שורשה הוא רק במלאכים וכדומה, אשר גם הם נבראים[37], אם כי הם בטלים לאלקות.

מטרת ירידת הנשמה למטה היא להביא לידי איחוד הנפש האלקית, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"[38], עם הנפש הבהמית. דבר זה התאפשר במתן תורה[39]: אז

---

28) ראה בארוכה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 28 ואילך. 141 ואילך. לקמן ע' 84. ועוד.

29) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג.

30) וכן לאידך: החיבור לא הי' עם גשם הנברא עצמו (רק בשמו כו'). וב' הענינים תלויים זב"ז, כי מכיון שההמשכה היתה רק משורש הנבראים לכן אין בכוחה להחדיר גשם הנברא – ראה בכ"ז לקו"ש ח"ג שם. ח"ה ע' 88. ועוד.

31) שעהיוה"א פ"ז בשם הר"מ פ' פנחס (רנז, סע"ב).

32) ראה לקו"ת במדבר טו, רע"ד. לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 143 ואילך.

33) שבת פח, סע"ב.

34) ולהיותו גם הוא נברא – "פעל" המענה שלו שהמלאכים יבינו "ויראו" זה, משא"כ מענה הקב"ה, שלכן נאמר למשה שהוא דוקא יחזור להם תשובה (שבת שם).

ועפ"ז גם יתוסף ביאור בזה שדוקא רבה ב"נ יכול להכריע בקא מיפלגי במתיבתא דרקיע כו' קוב"ה כו' (ב"מ פו, א. לקו"ת תזריע ד"ה קא מפלגי).

35) תו"א ל, סע"ב. לקו"ת ויקרא ב, ב. ד"ה וילך איש תרס"ו. ובכ"מ.

36) כמרז"ל (ברכות נד, א במשנה) "בכל לבבך בשני יצריך".

37) כמרז"ל: נבראו ביום ב' וי"א ביום ה' (ב"ר פ"א, ג).

38) תניא רפ"ב.

39) ראה תו"א (סז, רע"ב) לקו"ת (מטות פו, ד), דע"י התורה עושה שלום בפמליא של מטה (סנה' צט, ב), בין נפה"א ונפה"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בטלה הגזירה[40] המבדילה בין עליונים ותחתונים באופן כללי, וכך נוצר גם ביטול הגזירה בין "עליונים" ו"תחתונים" שב"עולם קטן זה האדם"[41], וכך אפשרי האיחוד בין הנפש האלקית לנפש הבהמית. דבר זה דומה לדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו[42], שרעבונו של הגוף ללחם גשמי, נובע מרעבונה של הנשמה, לניצוץ האלקי שבמאכל. כלומר, גם הענינים הגשמיים, השייכים, לכאורה, רק לגוף ולנפש הבהמית, קשורים אל הנשמה, עד שברעב הטבעי של הגוף מתבטא, בפנימיות הענין, הרעב של הנשמה.

ט.

התבטלות אמיתית - מצד העולם עצמו

אבל מצד שני, למרות שההתבטלות המוחלטת של הנפש הבהמית נעשית באמצעות איחודה עם הנפש האלקית, כדלעיל, בכל זאת אין זה ה"בירור" והזיכוך האמיתי של הנפש הבהמית, כי התבטלות זו אינה נובעת מן הנפש הבהמית עצמה, אלא מגילוי הנפש האלקית בתוכה.

כך גם לגבי העולם הכללי: כוונת הקב"ה ב"לעשות לו ית' דירה בתחתונים", היא, שה"תחתונים" יהוו לו דירה מצד עצמם[43], ולא ע"י כח המשפיע עליהם "מבחוץ". מזה מובן שההתבטלות של העולם הנעשית באמצעות גילוי אלקות ע"י התורה והמצוות, נעשית אמנם ב"תחתונים" עצמם, אבל התבטלות זו נובעת מן ה"עליונים", ולכן אין מתהווה הענין של "דירה לו יתברך בתחתונים" בשלמותו, מושג שמשמעותו שהדבר ייווצר ע"י התחתונים עצמם.

המטרה היא, שיהיו שתי המעלות: גם התבטלות מוחלטת, וגם שהיא תבוא מצד העולם עצמו.

אפשר להבין זאת לפי הידוע[44] ששורשם של הדומם־הצומח־והחי הוא ב"עולם התוהו", מעל לשורש של ה"מדבר", שב"עולם התיקון". דבר זה מתבטא גם במציאותם למטה, כמוסבר בתורת החסידות[45], שהסיבה לכך שבטבען של הבהמות קיימת תכונת ההכנעה, כנאמר[46] "ונער קטן נוהג בם", היא מפני ששורשם הוא ב"עולם התוהו", שבו ההתבטלות גדולה יותר מאשר ב"עולם התיקון", ובלשון החסידות: אורות מרובים.

זוהי ההתבטלות האמיתית המתהווה בעולם מצד עצמו, שבאמצעות "ותורה אור", מאירים את העולם, ומגלים את האמת, שהתבטלות העולם כלפי האדם נובעת מכך ששורשו הוא במקום שיש בו התבטלות גדולה יותר כלפי אלקות.

י.

שני הענינים שבקריאת השמות ע"י אדם הראשון קיימים גם בהתבטלות הדצ"ח

כפי שנאמר לפי כן, לגבי קריאת השמות על־ידי אדם הראשון: (א) שלמרות שחיותו של כל נברא היא לפי שורשו, בכל זאת כדי שיורגש הדבר בנברא, יש צורך בהורדת השפע הרוחני באמצעות עבודת אדם הראשון. (ב) דבר זה התהווה על־ידי קריאת שמות על־ידי אדם הראשון, שגילה כיצד שם הנברא וחיותו קשורים לשורשו.

כך, ואף יותר מזה, הוא לגבי התבטלות הדומם־הצומח־והחי, הנובעת משורשם ב"עולם התוהו": (א) צריכה להיות עבודה מיוחדת, כדי שיורגש בהם שתכונת ההתבטלות שלהם נובעת מהתבטלות שורשם כלפי אלקות. (ב) האיחוד בין הדומם־צומח־חי עם שורשם ב"עולם התוהו" קשור לענין השם, שהוא הצינור המקשר ביניהם.

ויש לומר שזהו הענין שעליו מרחיב את הדיבור הרבי מוהר"ש במאמרים שמלפני מאה שנה[47] אודות ההתבטלות העצומה הקיימת ב"עולם התוהו". שם הוא מסביר שאפילו העוצמה הקיימת שם (שבגללה נוצרה שם שבירת הכלים: "וימלוך – ועל־ידי־זה – וימת") איננה נובעת מישות עצמאית ח"ו, אלא להיפך, היא נובעת מן הדבקות הגדולה "באין־סוף יש האמיתי"[48]. הוא מקשר זאת לכך ש"עולם התהו" מכונה בשם בהמה – "נוטריקון בה מ"ה", ו"עולם

40) גם מלשון "גוזר ים סוף" (תהלים קלו, יג).

41) ראה תנחומא פקודי ג (בתחילתו). תקו"ז תס"ט בתחילתו (צ, א). ועייג"כ אדר"נ פל"א. ועוד.

42) וראה כתר שם טוב סו"ס קצד.

43) ראה גם לקו"ש חי"ב ע' 73.

44) ראה בארוכה תו"א סה, ד ואילך. לקו"ת צו (יג, ב ואילך). אמור ביאור לד"ה והניף הכהן. ובכ"מ.

45) לקו"ת אמור ד"ה והניף הכהן פ"א. סידור רמב, א. תו"ח וישלח ד"ה וישלח פ"ג. ועוד.

46) ישעי' יא, ו.

47) המשך ר"ה תרל"ב (מאה שנה מזמן אמירת השיחה).

48) "כי איידי דטריד בבחי' א"ס העצמי לא פליט להיות בבחי' השפעה כו'". וראה ג"כ תו"ח בראשית כו, ריש ע"ב. אוה"ת נשא ע' רנד. תו"ש ע' 71. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התיקון", - אדם, הוא רק בגימטריא מ"ה, כי בעולם התוהו ההתבטלות (מ"ה) ליש האמיתי היא בגלוי, ולא רק באופן של "גימטריא"[49] – הוא "בה מ"ה" – "מה בעצם".

ההסבר לכך הוא: הרי אין ענין יוצא מידי פשוטו, ובאופן פשוט – "בהמה" הוא שם של מין בעלי החיים למטה. מזה מובן, שהענין של "בה מ"ה" אינו קיים רק בעולם התוהו, אלא גם אצל הבהמה למטה, כמוזכר לעיל, שדוקא לבהמות ישנה תכונת ההכנעה וההתבטלות, מפני שורשם בעולם התוהו.

אבל כיוון ש"עולם" הוא מלשון העלם והסתר[50], הרי גם ענין זה – שהתבטלות הבהמות נובעת מההתבטלות אשר בשורשם בעולם התוהו – קיים בהעלם ובהסתר, עד אשר ייתכן שאותם נבראים עצמם ששורשם ב"עולם התוהו", יביעו תכונה של חוזק והתנגדות ל"אדם", ש"אתם קרויים אדם"[51] – "אדמה לעליון"[52].

לפיכך מפרט הרבי מוהר"ש במאמר חסידות (שהוא גילוי פנימיות התורה למטה), שהביטול הגדול של עולם התוהו קשור לשם בהמה, שבאמצעותו מגלים את פנימיות שם זה בבהמה שלמטה, שתכונת ההתבטלות בטבעה נובעת מהתבטלות שורשה כלפי היש האמיתי[53] – "ב"ה מ"ה".

וכיוון שגם עוצמת שורשה נובעת מעוצמת ההתבטלות כלפי "היש האמיתי", לא ייתכן שתהיה זו התנגדות אמיתית ל"אדם" – "אתם קרויים אדם", אלא להיפך, העולם שרוי בהתבטלות מוחלטת כדי לשרת את ישראל עד שהוא נעשה דירת קבע לה' יתברך – למהותו ועצמותו.

(משיחת יום שמח"ת תשל"ב)

49) ראה שעהיוה"א ספ"ז (פד, ב).
50) לקו"ת שלח לז, ד. רד"ה על ג' דברים ה'ש"ת.
51) יבמות סא, רע"א.
52) נסמן לעיל הערה 20.
53) ולהעיר מהידוע דיש הנברא מציאותו מיש האמיתי דוקא – ראה ביאוה"ז בשלח מג, ג ואילך. ד"ה ולקחתם לכם תרס"א.

המשך ביאור למס' כתובות ליום רביעי עמ' ב

אגב דרכי, שאני צריך לבוא אליך לדון, אביא לך את ראשית הגז. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא – פסול אני לדון אותך, וכן לֹא קַבִּיל מִינַּיהּ. אוֹתִיב לֵיהּ רבי ישמעאל בר אלישע זוּגָא דְּרַבָּנָן – זוג תלמידי חכמים, וְקָדָיְנֵי לֵיהּ – והיו דנים אותו. בַּהֲדֵי דְּקָאָזִיל וְאָתֵי – תוך כדי שהיה רבי ישמעאל בר אלישע הולך ובא, הִיא לבו חושב בזכותו של אותו אדם, וְאָמַר בלבו, אִי בְּעֵי אדם זה, טָעִין הָכִי – יטען כך וְאִי בְּעֵי טָעִין הָכִי. אָמַר רבי ישמעאל תִּיפַּח נַפְשָׁם שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד אפילו על מנת לדון דין אמת, לפי שאי אפשר שלא יטו את הדין, שהרי וּמָה אֲנִי, שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי ממנו מאומה, וְאף אֵם נָטַלְתִּי, שֶׁלִּי נָטַלְתִּי – כלומר שלי הייתי נוטל ולא את ממונו, שהרי חייב ליתנו לכהן, ואף על פי כן כָּךְ נטיתי לזכותו, הרי שמְקַבְּלֵי שׁוֹחַד ממש, אך על פי שרוצים לדון דין אמת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שיטו את הדין.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין שוחד: רַב עָנָן, אֲיָתֵי לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא כַּנְתָּא דְּגִילְדָּנֵי דְּבֵי גִילֵי – הביא לו אדם סל ובו דגים קטנים הגדלים בין הקנים שבאגם. אָמַר לֵיהּ רב ענן לאותו אדם, מַאי עֲבִידְתֵּיךְ – מה מעשיך כאן. אָמַר לֵיהּ אותו אדם, דִּינָא אִית לִי – דין יש לי, ובאתי אליך כדי שתדונני. לֹא קַבִּיל מִינַּיהּ רב ענן את סל הדגים, וְאָמַר לֵיהּ, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא, ואף שלא קיבלתיו ממך. כשראה אותו אדם שרב ענן אינו רוצה לדונו, אָמַר לֵיהּ לרב ענן, דִּינָא דְּמַר לֹא בְּעֵינָא – איני רוצה שתדונני, אך קַבּוּלֵי לְקַבִּיל מַר – קבל ממני את סל הדגים, דְּלֹא לְמִנְעַן מַר מֵאַקְרוּבֵי בְּכוּרִים – שלא תמנע ממני מצוות הבאת ביכורים.

הגמרא מבארת שהבאת דורון לתלמיד חכם חשובה כהבאת ביכורים: דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק (מלכים ב' ד' מב) 'וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה, וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ' וקשה, וְכִי אֱלִישָׁע אוֹכֵל בִּכּוּרִים הָוֶה, והרי לא היה כהן, שהרי מצינו בדברי הימים, שאביו של אלישע היה משבט גד, אֶלָּא בא הפסוק לוֹמַר לְךָ, שכָּל הַמֵּבִיא דּוֹרוֹן לְתַלְמִיד חָכָם, הרי זה נחשב כְּאִילּוּ מַקְרִיב בִּכּוּרִים, נמצא שהכתוב קורא 'ביכורים' לאותו דורון שהובא לאלישע. ולכן טען האדם שבא לרב ענן, שרב ענן צריך לקבל את הדורון, כדי לזכותו במצוה זו.

הגמרא ממשיכה בהבאת המעשה: אָמַר לֵיהּ רב ענן לאותו אדם, אף שמתחילה קַבּוּלֵי לֹא בְּעֵינָן דְּאִיקַבִּיל – בתחילה לא רציתי לקבל ממך, הַשְׁתָּא דְּאַמְרִתְּ לִי טַעְמָא, מְקַבִּילְנָא – עכשיו שאמרת לי טעם זה, אקבל ממך את הדורון.

שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן – שלח אותו רב ענן לרב נחמן כדי שידון אותו. וּשְׁלַח לֵיהּ – ושלח את הדברים לרב נחמן בלשון זו, נִידַּיְנֵיהּ מַר לְהַאי גַּבְרָא, דַּאֲנָא עָנָן פְּסִילְנָא לֵיהּ לְדִינָא – ידון כבודו אדם זה, הואיל ואני, רב ענן, פסול מלדון אותו. אָמַר רב נחמן, מִדְּשָׁלַח לִי הָכִי – מכך ששלח רב ענן כך, שָׁמַע מִינָּהּ קְרֵיבֵיהּ הוּא – משמע שהוא קרובו, ולכך פסול מלדונו. הָוָה קָאִים דִּינָא דְּיַתְמֵי קַמֵּיהּ – באותה שעה היה מונח לפני רב נחמן דין של יתומים. אָמַר רב נחמן לעצמו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי־שיחות פרשת בראשית כרך טו שיחה ד

מתורגם ללשון הקודש

א.

פירוש רש״י על ״מפרי האדמה״, והשאלות על כך

בפסוק[1] ״ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה׳״, מתעכב רש״י על המילים ״מפרי האדמה״, ומפרש: ״מן הגרוע, ויש אגדה[2], שאומרת, זרע פשתן היה״.

ההכרח של רש״י לפרש שקין הביא ״מן הגרוע״, מובן בפשטות, כפי שמבאר הרא״ם[3] — ״דאם לא כן, מה טעם ואל[4] קין ואל מנחתו לא שעה?״[5].

אך צריך להבין מדוע מביא רש״י את ה״אגדה״, ש״זרע פשתן היה״: מהו ההבדל בפשוטו של מקרא אם המנחה ״מן הגרוע״ היתה ״זרע פשתן״ או מין אחר של פרי האדמה?

אין לשאול, מהי ההוכחה מפשוטו של מקרא ש״זרע פשתן היה״[6], כי מעצם העובדה שרש״י מצטט ענין זה בשם האגדה — שלא כפירושו ״מן הגרוע״, שאת מקורו אין הוא מציין, למרות שגם ענין זה כתוב באגדה[7] — מובן, שמפשט הפסוקים אכן אין הוכחה לכך שקין הביא זרע פשתן, והמקור היחיד לכך היא האגדה.

אבל כיון שרש״י מביא את האגדה בפירושו על התורה, הכרחי לומר, כלשון רש״י[8], שזוהי ״אגדה המיישבת דברי המקרא״. כלומר, שיש בפסוק קושי המתורץ בעזרת האגדה ש״זרע פשתן היה״.

ב.

השאלות על הפירוש השלישי

בחלק ממהדורות דפוסי פירוש רש״י, נאמר בהמשך (בסוגריים): ״דבר אחר, מפרי — מאיזה שבא לידו: לא טוב ולא מובחר״. ולמרות שבהדפסות הראשונות של פירוש רש״י על התורה אין פירוש זה כתוב[9], בכל זאת מובן, שגם פירוש זה אפשרי, ולכן יש הגורסים אותו כחלק מפירוש רש״י.

על כך שרש״י אינו מסתפק בפירושו הראשון, אפשר להסביר: אילו היה חטאו של קין בהבאה ״מן הגרוע״, מדוע אומרת התורה בלשון סתמי, שהוא הביא ״מפרי האדמה״, בלי לציין ״מהגרוע״ וכדו׳, כפי שבמנחת הבל מפורט מיד בתורה ״מבכורות צאנו ומחלביהן״[10]?

לכן מביא רש״י פירוש נוסף, שהמנחה אכן לא היתה ״מן הגרוע״, אלא כלשון הפסוק[11] ״מפרי (סתם), מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר״, וזה עצמו חטא, שקין לא הקפיד להביא דוקא מהטוב והמובחר.

אך לפי זה קשה מצד שני: לפי הפירוש הראשון, שהמנחה היתה ״מן הגרוע״, מובן מדוע ״ואל קין ואל מנחתו לא שעה״ — כי הבאה מן הגרוע דוקא איננה מצביע רק על פגם בכבוד לקדוש־ברוך־הוא, המחייב הבאת מנחה מן הטוב והמובחר, אלא יותר מכך, זהו היפך הכבוד — בכך מבזים את מקבל המנחה[12].

---

1) פרשתנו ד, ג.

2) תיב״ע עה״פ. פדר״א פכ״א. תנחומא פרשתנו ט. זח״ג פז, רע״א. תקו״ז תנ״ט (קיב, א). ובראב״ם [ועד״ז בתוד״ה הא בכובא ב״מ כה, א. תוס׳ רבנו פרץ, תוס׳ הרא״ש ושטמ״ק שם] הביאו בשם הב״ר, אבל בב״ר לפנינו (פכ״ב, ה) ליתא (וראה יפה תואר שם).

3) וכ״ה בספר הזכרון לפרש״י כאן.

4) פרשתנו שם, ה.

5) ראה עוד ביאורים במפרשי רש״י וב״ר (שלמדין זה מלשון הכתוב ״מפרי האדמה״). ואכ״מ.

6) בשפ״ח כאן (בשם המהרש״ל) ״דקשה למה כתוב מפרי האדמה הי׳ לו לכתוב מן האדמה או מפרי העץ אלא שהביא פרי מדבר שהוא כמו האדמה כו׳״ ע״ש. וצ״ע, שהרי הלשון ״מפרי האדמה״* וכיו״ב הוא לשון הרגיל בתורה (ראה תבא כו, ב. שם, י ועוד).

ע״ד הרמז כו׳ — ראה רא״ם (ועוד מפרשים) לרש״י כאן. כלי יקר. טעהמ״צ ושער המצות פ׳ קדושים. דרך אמת לזח״ג שם. ועוד.

7) ב״ר שם (״מן הפסולת״. וראה רא״ם הנ״ל). ובפדר״א ותנחומא שם: (מן) מותר מאכלו. וראה רד״ל לפדר״א שם.

8) לעיל ג, ח. ועוד. וראה רש״י לקמן פסוק ח.

9) ועד״ז בכת״י רש״י שתח״י. אלא שבאחדים מכת״י הגירסא ברש״י (במקום התיבות ״מן הגרוע״): מן הזרע מן הבא לידו.

10) פסוק ד.

11) עפ״ז יומתק מה שהעתיק רש״י עוה״פ תיבת ״מפרי״.

12) להעיר ממלאכי (א, ו־ח. יב־יג): בוזי שמי גו׳ תיגשון עור גו׳ וניבו נבזה גו׳ הפסח גו׳. — וה״ז מובן בפשטות (אף למי שלא למד עדיין מלאכי).

---

*) בירידעות שלמה (למהרש״ל) ד״סמכו מדכתיב מפרי האדמה ולא כתיב פרי האדמה אלא ר״ל מפרי סתם שהוא פרי הענץ ועיקרו פרי האדמה כו׳״ – ואולי י״ל שנ״ד הפשט אי״ז קושיא, וכמש״נ גם גבי הבל ״מבכורות צאנו ומחלביהן״. ועד״ז בכ״מ. וראה לעיל הערה 5.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אך אי אפשר לומר, שבגלל שקין לא השתדל להביא דוקא "מן הטוב ומן המובחר", והסתפק בהבאת מנחה "מאיזה שבא לידו"[13], לא יקבל הקדוש־ברוך־הוא את מנחתו בכלל, "ואל קין ואל מנחתו לא שעה"?

ג.
קין ציפה שמנחתו תתקבל

ויש לומר שההסבר לכך הוא:

רש"י אינו יכול להסתפק בפירוש "מן הגרוע", כי מתעורר כאן קושי גדול מאד: בהבאת המנחה ביקש קין להביע את תודתו לקדוש־ברוך־הוא – וכיצד ייתכן שהוא הביא דוקא "מן הגרוע"[14], שזהו ההיפך ממטרת המנחה?

זאת ועוד: לאחר שראה קין ש"ואל מנחתו לא שעה", נאמר בתורה[4] "ויחר לקין מאד ויפלו פניו", ותמוה: לאחר שהביא את מנחתו דוקא מן הגרוע, הוא ציפה שמנחתו תתקבל?

הכרחי אפוא לומר, שלמרות שמנחת קין לא היתה יכולה להתקבל, היתה בכל זאת אפשרות שקין יטעה, ויחשוב שמנחתו צריכה להתקבל לרצון[15].

ואת זאת מסביר רש"י בשתי דרכים: (א) שהמנחה היתה "מן הגרוע", "זרע פשתן היה"; (ב) שהמנחה לא היתה מן הגרוע, אלא "מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר" כדלהלן.

ד.
ההסבר לסדר הפסוקים

בכך תתורץ גם קושיא על סדר הפסוקים:

בתחילה כתוב "ויבא קין... מנחה לה'", ולאחר מכן ממשיכה התורה, ואומרת "והבל הביא גם הוא... וישע ה' אל הבל...", ורק לאחר מכן כתוב "ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר..." – ולכאורה היו המילים "ואל קין... לא שעה" צריכות להיכתב מיד לאחר הסיפור על "ויבא קין מנחה לה'", לפני הסיפור על הבל?

גם אם נאמר שהתורה רוצה לספר תחילה על הבאת שתי המנחות ואחר־כך על האופן שבו התקבלו, גם אז היה צריך לכתוב קודם "ואל קין... לא שעה", ורק לאחר מכן "וישע... אל הבל"[16], בהתאם לסדר ההבאות.

בפשטות אפשר לומר[17], שהדברים נכתבו כך, מפני שרק לאחר "וישע ה' אל הבל" ("ירדה אש ולחכה מנחתו"[18]) הרגיש קין – משום שאצלו לא "ירדה אש..." – ש"ואל מנחתו לא שעה", ולפיכך "ויחר לקין...".

לפי האמור לעיל אפשר לומר, שהתורה רומזת בכך, שהענין האמיתי של "ואל קין... לא שעה", היה רק לאחר ש"וישע ה' אל הבל", כי כאשר הביא קין את מנחתו, אפשר היה עדיין לחשוב בטעות, שלא היה בזה שום חטא, כדלעיל.

רק לאחר שקין ראה את הבל מביא "מבכורות צאנו ומחלביהן", ולפיכך "וישע ה'...", דבר שלא היה אצלו, הוא ראה בבירור שהתנהגותו לא היתה כראוי, אך בכל זאת לא התחרט גם אז על מעשיו, ולא עשה כדי לתקנם (על־ידי הבאת מנחה אחרת מן הטוב ומן המובחר וכדו'). לפיכך מדגישה התורה רק אז את התוצאה של חטא זה – "ואל קין ואל מנחתו לא שעה"[19].

ה.
פשתן - מין חשוב

כאמור פעמים רבות, כתב רש"י את פירושו (גם) ל"בן חמש", המתחיל זה עתה ללמוד "מקרא"[20]. מכך מובן, שכאשר רש"י אומר "זרע פשתן היה", ואינו מסביר במה הפשתן טוב יותר מסוג אחר של "פרי האדמה", הרי זה משום ש"בן חמש" כבר יודע זאת,

וכפירוש רש"י לפני כן: על הפסוק[21] "שם האחד פישון" מפרש רש"י, בפירושו השני, שנהר זה נקרא פישון "שהוא מגדל פשתן". מכך שהנהר (ובמיוחד הנהר הראשון) נקרא על שם הפשתן שהוא מגדל, מובן, שהפשתן הוא דבר חשוב ביותר[22].

ולפי זה מובנת מחשבתו של קין בעת הבאת המנחה: הוא סבר, שבעיקר חשוב מין המנחה שמביאים – מין שהוא טוב ומובחר שבמינים. ולכן הוא בחר פשתן, שזהו דבר חשוב ומשובח; אבל מתוך מין זה עצמו, הוא הביא "מן הגרוע".

---

13) ויל"ע בפרש"י וישלח לב, יד.
14) כקושיית הגו"א כאן.
15) להעיר מרמב"ן כאן: ויבא קין .. והבל הביא .. הבינו האנשים האלה סוד גדול מהקרבנות והמנחות כו'.
16) כקושיית האוה"ח עה"פ.
17) וכן משמע ברד"ק עה"פ.
18) רש"י עה"פ.
19) להעיר גם מאלשיך כאן.
20) אבות ספ"ה (כגירסת אדה"ז בסדורו).
21) ב, יא.
22) ראה גם מקץ (מא, מב) "וילבש אותו בגדי שש", וברש"י שם "דבר חשיבות הוא במצרים" (וראה ב' הפירושים בבעלי התוס' (דעת זקנים והדר זקנים) ודבק טוב (הובא בשפ"ח) שם). וראה אברבנאל כאן: מפרי האדמה מוציא הפשתן שבו יכסה האדם ערומיו. ולהעיר מזה שבגדי כה"ג ביוהכ"פ היו של בד (פשתן) – אחרי טז, ד. וראה משנה יומא (לד, ב) ע"ד גודל היוקר שלהם וראה לקמן ס"ט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זה היה יתרונו של הבל אשר בחר מכל מין במנחתו "מבכורות... ומחלביהן"[23].

ו.
יש צורך בכל אחד מן הפירושים

אך עדיין אין הפירוש מובן, שהרי, אם רצה קין להדר ולהביא ממין משובח, מדוע הוא הביא "מן הגרוע" של מין זה?

קושי זה אינו גדול, כפי שאומרת התורה בהמשך[24] "לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו" – שהיצר הרע "התערב" כאן והכשיל את קין בחטא.

אך ענין זה עצמו היה באופן של "לפתח חטאת רובץ", שליטת היצר הרע[25] היתה באופן של לפתח"[26] – "בחוץ": הוא לא הצליח להשפיע על קין שלא להביא את המנחה בכלל, או להביא "מן הגרוע" שבמינים, הוא רק הכשילו במקצת, והשפיע עליו שדי לו בהבאת מין משובח, אבל "מן הגרוע" של מין זה.

אבל כדי להבהיר זאת, מביא רש"י (לפי חלק מהגירסאות, כדלעיל) פירוש שני – "מפרי, מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר" – שמפירוש זה מובן בפשטות מדוע חשב קין שהקדוש־ברוך־הוא יקבל מנחתו.

[לפועל: "ואל קין ואל מנחתו לא שעה", מפני שגם מאוחר יותר, לאחר ש"הבל הביא... מבכורות צאנו... וישע...", לא התחרט קין על מעשיו ולא תקנם].

אך גם פירוש זה קשה, ואף קשה יותר מהפירוש הראשון, (עד כדי־כך שברוב הגירסאות אין פירוש זה כתוב) כי אין מסתבר לומר[27], שרק מפני שקין הביא מנחה סתם, ולא מן המובחר, לא יקבל הקדוש־ברוך־הוא כלל את מנחתו. ולכן יש צורך בפירוש הראשון, ויש לקובעו כפירוש ראשון ועיקרי.

ז.
הסבר להלכה - קרבן מהמשובח שבמין, ולא מהמין המשובח

מכך נובע, בענינים המופלאים[28] (על־פי ההלכה) שבפירוש רש"י, ענין המסביר את לשון הרמב"ם:

הרמב"ם פוסק[29]: "הרוצה לזכות עצמו" יביא "קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו", ומביא את הפסוק[30] "כל חלב לה'", וכהוכחה – "והבל הביא... מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה'...". מן הדיוק בניסוח "שבאותו המין שיביא ממנו" מובן, שבענין של "כל חלב לה'" הכוונה היא למשובח שבאותו מין שהאדם רוצה להקריב בלבד, ולא שעליו לבחור את המין הטוב ביותר שביכולתו להביא[31].

(בדומה לכך מצוי גם בענין הנודר קרבן[32], ש"הנודר סתם מביא מן הגדולים שבמין שנדר". לדוגמא: "נדר עולה מן הבקר, יביא שור", ולא עגל – המובחר שב"מין שנדר". וגם עשיר יכול לנדור מלכתחילה מין זול יותר או קטן יותר, ואפילו עולת עוף[33], עד שאף אם אמר "הרי עלי עולה" סתם, ו"דרך אנשי המקום" לקרוא לעולת העוף "עולה סתם", מותר לו להביא עולת עוף).

יש להבין: "כל חלב לה'" כולל לכאורה גם את המובחר שבין המינים שאפשר להביא, ומדוע אומרים שהכוונה היא רק למובחר "באותו המין שיביא ממנו"[34]?

אלא, לפי האמור לעיל, אפשר לומר, שהרמב"ם לומד זאת[35] מקרבן קין והבל, שהוא מציינו כהוכחה לדין זה:

---

23) הביאור בזה (ע"ד ההלכה) – ראה לקמן סעיף ז־ח.

24) פסוק ז.

25) כפי' הרמב"ן "לפתח ביתך חטאתך רובץ להכשילך כו'". אבל ברש"י מפרש (כת"א) "לפתח קברך חטאך שמור". וראה תיב"ע ות"י.

26) ראה גם כלי יקר עה"פ.

27) ראה מלאכי שם.

28) לשון השל"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

29) סוף הל' איסורי מזבח. הובא בשו"ע יו"ד סו"ס רמח (אבל בהשמטת הבבא ע"ד הבאת קרבן כו' והראי' מהבל. – וי"ל הטעם מכיון שאינו נוגע בזמן הזה*).

30) ויקרא ג, טז.

31) כדמוכח ג"כ מהא דביש לו כבש או עז איזה שירצה מקריב (סוף כריתות) – אף שקרבן צ"ל "מן היפה המשובח ביותר", והרי רק בכבש יש הוספת אלי' (פסחים צו, ב)** – כי ממין למין אחר אינו מחוייב.

32) בהבא לקמן – ראה רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פט"ז ה"ג ובלח"מ שם.

33) וי"ל שזהו דיוק לשון הש"ס (מנחות קד, ב. הובא ברש"י עה"ת ויקרא ב, א) "מי דרכו להביא כו' עני" – היינו שכן הוא הדרך, אבל אפשר להיות שעשיר ג"כ יביא מנחה.

34) ולהעיר שבשו"ע שם ליתא תיבות אלו (ואף שהשמיט כל הבבא, כנ"ל הערה 29 – הרי מקום לכללו בהבבא שהביאה).

35) עיין שבועות (טו, א): אילימא ממין גדול (של בקר ולא של צאן – רש"י) כו' אלא גדולות במינן (מאותו המין שהיו שהביאו גדולות ולא קטנות – רש"י). וראה תוד"ה ללמדך שם, שקושיית הש"ס "מי איכא

---

*) אבל בב"י (לטיו"ד שם) שהעתיק לשון הרמב"ם בשם אומרו – מובן שאין מקום לשינויים.

**) וי"ל שזהו הטעם שע"ד הרוב הקריבו ק"פ מן הכבש (תוד"ה מאלי' פסחים ג, ב), ורוב עד כ"כ – שב"סדר קרבן פסח" אף שמתחיל ש"מביא מן הכבשים או מן העזים" ממשיך וכולל בהאימורים גם האלי' (מבלי להקדים – ואם כבש הוא), שאינה אלא בכבש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הבל הביא מנחתו מן המובחר ("מבכורות... ומחלביהן") שבמין הצאן, אך לא הידר להביא ממין חשוב (בקר)[36], ואילו קין בחר ממין מובחר, פשתן – והנה "וישע ה' אל הבל (דוקא)... ואל קין... לא שעה (כלל)" –

זוהי הוכחה שב"כל חלב לה'", הכוונה היא שחובה להביא "מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו", אך לא מהמין המשובח ביותר.

ח.

"לה' הארץ ומלואה" - על כל מין ומין

אך את זאת יש להבין: מהי מעלת המנחה "מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין", על פני מנחה מן המובחר שבמינים?

יש לומר, שההסבר הוא כך:

על־ידי הענין של "כל חלב לה'" מבטא האדם את הכרתו ש"לה' הארץ ומלואה"[37], ולכן הוא משיב לקדוש־ברוך־הוא את הראשון[38], והטוב ביותר שביכולתו[39].

וכיון ש"לה' הארץ ומלואה" כולל את כל מה שיש בעולם, הן מינים משובחים, והן מינים פשוטים – לכן אין הענין של "כל חלב לה'" מכוון רק למינים המשובחים

שאז לא ברור שבעלות הקדוש־ברוך־הוא היא על כל[40] מין ומין בבריאה (וכן יוצא, שמי שאין בידו מין משובח אינו יכול לקיים את "כל חלב לה'"[41]) –

אלא, החובה היא לתת לקדוש־ברוך־הוא "מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין" – מכל מין שהאדם רוצה לתת, ובכך הוא מוכיח, שכל מה שברשותו שייך לקדוש־ברוך־הוא.

ט.

כוונת קין - אחדות שמעל להתחלקות

לפי האמור לעיל יובן הטעם הפנימי לכך שקין הביא רק מין מובחר – פשתן, ולא הביא את המובחר "שבאותו המין":

אדמו"ר הזקן מבאר ב"לקוטי תורה"[42], שקרבן קין מזרע פשתן דומה לבגדי בד לבן (מפשתן) של הכהן הגדול ביום הכיפורים, הרומזים ל"עולם האחדות"[43]. ואחדות הבד (שצמיחתו היא באופן של "קנה יחידי מכל גרעין"[44]) איננה "אחדות מן הפירוד" (כארבעת המינים שאחדותם היא ש"גדלים באחוה", אבל "עצם צמיחתן מחולקים ומפורדים"), אלא ענין של "יחידי בעצם"[45].

וכיון שקין[46] רצה להוריד לעולם הזה ("להמשיך") את הדרגה של יחיד שמעל לחלוקה לפרטים, לא היה חשוב לו להביא את המובחר "שבאותו המין", דבר המבטא שיש חלוקה (מובחר, רגיל, גרוע) והוא מביא את המובחר מפני בעלות הקדוש־ברוך־הוא על כל מין בעולם –

אך בכל זאת לא היה זה כפי כוונת ה'[47]. כי שיא התכלית איננה כל־כך הרגשת אחדות הקדוש־ברוך־הוא בדרגה של יחיד, המחייבת להיות "מופשטים" מעניני

חשיבותא קמי שמיא" היא לא שאין צ"ל "גדולות במינן" – שהרי צ"ל "מיוחד שבעדרו" (יומא לד, ב) – כ"א ש"לא הי' לו להתפאר בכך" (וראה לקו"ש חי"ב ע' 10 שוה"ג להערה 3).

אבל משם יש ללמוד רק בנוגע לדין שקרבן צ"ל "מן המובחר" (משנה מנחות רפ"ט. רמב"ם הל' איסורי מזבח רפ"א, פ"ב ה"ח, רפ"ו ורפ"ז), אבל לא בנוגע להדין ד"כל חלב לה'" שהוא הידור נוסף, למי ש"רוצה לזכות עצמו כו'" (ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 130 הערה 11 ובשוה"ג לשם. לקו"ש חכ"ז ע' 8 ס"ב ואילך).

36) כקושיית הגו"א כאן*. וראה בחיי כאן (פסוק ז' – "ועל דרך השכל") "מנחתו הצאן שהיא שפלה מכל בעלי חיים".

37) לשון הכתוב תהלים כד, א.

38) ראה חינוך (מצוה יח – בכור) "למען דעת כי הכל שלו כו' וחביב עליו ראשית פריו כבבת עינו מיד נותנו להקב"ה כו'".

39) ברמב"ם ושו"ע שם, שהוא כדי "לזכות עצמו יכוף יצרו כו'" – אבל מובן, שאי"ז בשביל כפיית היצר סתם (בלי תוכן מיוחד), כ"א שמכיון שיש בנתינת כל חלב לה' ענין ההכרה דלה' הארץ ומלואה וכו' לכן יש לו לכוף יצרו ע"ז.

40) להעיר מהפירוש במש"נ רם על כל גוים גו' השמים גו' (אבל באמת) בשמים ובארץ (לקו"ת שה"ש לו, ב. מ, ד. ובכ"מ).

41) אף שקרבנו מתקבל כמו קרבן עשיר, דא' המרבה וא' הממעיט כו' (מנחות בסופה) – מכיון שלא הי' ביכלתו להרבות (ראה לקו"ש שצויין בהערה 35 (ע' 10)), ועד שיש מעלה בקרבן עני ד"נפש כי תקריב – כאילו הקריב נפשו" (ראה לעיל הערה 33) – מ"מ ע"פ הנ"ל קס"ד שחסר בזה הקיום דכל חלב לה'.

42) אחרי כח, רע"ג.

43) להעיר דגבי נהר פישון נאמר "שם האחד", וברש"י לעיל (א, ה) "למה כתב אחד כו' יחיד בעולמו" (אבל ראה דברי דוד ושפ"ח לרש"י שם). וראה זח"א קכה, סע"א (במהנ"ע).

44) רש"י זבחים יח, ב – הובא בלקו"ת שם (סע"ב).

45) ראה בכ"ז עטרת ראש שער יוה"כ פ"ב (וראה גם לקו"ש חי"ט ע' 359). – וע"פ המבואר יומתק לשון רש"י הנ"ל "קנה יחידי" (ולא "אחד"), וראה הערה 43.

46) להעיר אשר קין הוא הראשון ש(הביא ו)עשה תשובה (מדרש תהלים מזמור ק. ב"ר ספכ"ב) והקב"ה עשאו אות לבעלי תשובה (ב"ר שם, יב) וחקק בו "אתא מן שמא רבא ויקירא" (תיב"ע ד, טו. וראה פרש"י שם). ועליו נאמר קניתי איש את הוי' (ד, א). ועיין בכתהאריז"ל מדריגת קין. ואכ"מ.

47) ראה הגהות ללקו"ת שם שנעתקו בהוספות להערות וציונים ללקו"ת (עא, ב – בהוצאת שנת תשכ"ה) – ע"ד חטא קין ע"ד הקבלה (ושם נת' באו"א). ואכ"מ.

---

*) אבל בפשטות אינו קושיא, לכאורה, כי מכיון שהבל הי' **רועה צאן** (פסוק ב) הביא מבכורות **צאנו** כו'. דלא מצינו חיוב להשתדל ולחפש (**ולקנות**) מין משובח יותר – מה שאין "בא לידו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

העולם (וכאשר שרויים בעולם מתנתקים מאחדות ה'), אלא הענין של "אחד"[48], המחייב לתת לה' את "היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו", כדלעיל.

י.

ההוראה: הקפדה בהידור מצוה

זוהי הוראה בעבודת ה' של כל אחד ואחד, עד כמה צריך להישמר ולהקפיד בענין של הידור מצוה[49]:

מה קין, שהיה בדרגה של הרגשת בחינת "יחיד" (פשתן), ובכל זאת, כאשר חסר לו ההידור של הבאת המובחר שבאותו המין, הוא הידרדר, שבמקום שמנחת הבל תביאו לידי "קנאת סופרים תרבה חכמה"[50] – הבאת מנחה שתכלול את שתי המעלות: גם מין משובח (פשתן), וגם מובחר שבמין זה – הוא נכשל בקנאה, עד אשר "ויקם קין אל הבל..."[51],

על־אחת־כמה־וכמה אצל כל אחד מאתנו, שצריך תמיד "לטפס" מעלה מעלה בעבודת ה', כאדם המטפס על הר, שאילו יעצור לרגע הוא עלול ח"ו להידרדר, ולהוסיף תמיד בהידור מצוה, שכל ענין שבקדושה יהיה "מן הנאה והטוב", ועד "מן היפה המשובח ביותר",

וכאשר יהודי נותן לקדוש־ברוך־הוא הטוב ביותר שביכולתו, משלם לו הקדוש־ברוך־הוא בכל טוב גשמי ורוחני, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

(משיחות ש"פ בראשית תשל"ה,
יום שמח"ת תש"ל)

48) כידוע ההפרש דאחד ויחיד (ראה תו"א נה, ב. אמרי בינה שער הק"ש פ"ח ואילך. ועוד). וראה לקו"ש שם סעיף ח' העילוי באחדות זו.

49) ראה ספרי ס"פ קרח: שאם הפרשתם אותו שלא מן המובחר (ש)אתם בנשיאות עון. וראה בארוכה שיחת ש"פ קרח תשכ"ד, שהכוונה בזה היא (לא להענין דתורם מן הרעה על היפה שבש"ס – יבמות פט, ב. וש"נ – כ"א) שגם התורם מן היפה על היפה צריך לתרום מן המובחר (שביפה). וראה של"ה ס"פ קרח.

50) ב"ב כא, א. כב, רע"א.

51) פסוק ח.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שלישי עמ' א

כֵּהֵן. הרי שכיון ששיערו חכמים ששיעור מקוה הוא ארבעים סאה, אף אם לא נחסר משיעור זה אלא כל שהוא, אסור לטבול בה, וכן בנידון המבואר במשנתינו, מאחר ונתנו חכמים שיעור לדבריהם, צמצמו דבריהם בדיוק, ואם באה רגע לאחר שקיעת החמה הפסידה את כתובתה.

הגמרא מגבילה את שיטת חכמים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֵעִיד רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לִפְנֵי רַבִּי, שֶׁאָמַר** [רבי ישמעאל] **מִשּׁוּם אָבִיו** רבי יוסי, **לֹא שָׁנוּ** חכמים במשנה, שבאופן שהאלמנה אינה תובעת את כתובתה במשך עשרים וחמש שנה הרי זו ראיה שמחלה עליה, **אֶלָּא** בזמן **שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ** – שאין היא מוציאה כנגד היורשים את שטר הכתובה בבית דין בשעה שהיא תובעת את כתובתה, **אֲבָל** אם **שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ** בבית דין, **גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם,** משום שאם היתה מוחלת היתה מוסרת את שטר הכתובה לידי היורשים. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, אֲפִילּוּ שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים.**

רב ששת מקשה על שיטת רב: **מָתִיב** [–הקשה] **רַב שֵׁשֶׁת** מהברייתא דלהלן, **בַּעַל חוֹב גּוֹבָה** חובו **שֶׁלֹּא בְּהַזְכָּרָה,** דהיינו אפילו שתק עשרים וחמש שנה ולא מיחה, יכול לתבוע את חובו, ויש לדון, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר, **אִי דְּלָא נָקֵט שְׁטָרָא** – אם אינו מחזיק בידו שטר חוב, **כְּמַאי גָּבֵי** – במה הוא גובה את חובו, **אֶלָּא** הדברים אמורים **דְּנָקֵיט שְׁטָרָא** – שיש בידו שטר חוב, ועל כך אמרו שאף אם לא תבע את חובו עשרים וחמש שנה אין מכך ראיה שמחל, וְמדויק מהברייתא, **בַּעַל חוֹב הוּא דְּלָאו בַּר אַחוּלֵי הוּא** – שדווקא בעל חוב אינו מוחל על חובו, **הָא אַלְמָנָה אַחִילְתָּא** – אך אלמנה אף שיש בידה שטר כתובה, היא מוחלת על כתובתה, הרי מוכח דלא כרב.

מתרצת הגמרא: **הוּא מוֹתִיב לָהּ וְהוּא מְפָרֵק לָהּ** – זה שהקשה הוא שתירץ, **לְעוֹלָם** מדובר בברייתא באופן **דְּלֹא נָקֵיט שְׁטָרָא** – שהבעל חוב אינו מחזיק בידו שטר חוב, וְאין לשאול ביצד תובע המלוה את חובו אם אין שטר בידו, שכן **הָכָא כְּמַאי עַסְקִינַן** – במה אנו עוסקים בברייתא, **כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – שהלוה מודה שהוא חייב לו, ולפיכך יכול לגבות חובו ללא השטר, ונמצא שאין לדייק מברייתא זו לגבי אלמנה המחזיקה בידה שטר כתובה, ואין להקשות מכאן על רב.

הגמרא שבה להקשות: **וְהָאָמַר רַבִּי אִלְעָא, שׁוֹנִין** בעלי ברייתא, **גְּרוּשָׁה חֲרֵי הִיא כְּבַעַל חוֹב** לענין מה שיכולה לגבות את כתובתה אף לאחר עשרים וחמש שנים, שהרי היא בוודאי אינה מוחלת, ואף כאן יש לדון, **הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּלֹא נָקֵיטָא כְּתוּבָּה** – אם אין בידה שטר כתובה, **כְּמַאי גָּבְיָא** – במה תגבה כתובתה, **אֶלָּא לָאו דְּנָקֵיטָא כְּתוּבָּה** – אלא ודאי מדובר שיש בידה כתובה, וְמדויק בברייתא **גְּרוּשָׁה הִיא דְּלַאו בַּת אַחוּלֵי הִיא** – שדווקא גרושה שאינה מוחלת על כתובתה, יכולה לתבוע כתובתה אף כשעברו עשרים וחמש שנים, **הָא** [–אבל] **אַלְמָנָה** המחזיקה בידה שטר חוב, **אַחִילְתָּא** – מוחלת על כתובתה, ושלא כדברי רב.

מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – אף כאן אפשר להעמיד את הברייתא באופן שהמגרש מודה שעדיין לא קיבלה את כתובתה, ולפיכך יכולה לגבות כתובתה אף ללא שטר, ואין להביא מכאן ראיה לאופן שהאלמנה מחזיקה שטר, ושוב לא קשה על רב.

הגמרא מביאה ברייתא המסייעת לרב: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תָּנֵי רַב יְהוּדָה בַּר קָזָא, כְּמַתְנִיתָא דְּרַבִּי בַּר קָזָא** – בברייתא ששנו בבית מדרשו של חכם ששמו בר קזא, **תָּבְעָה** אלמנה את **כְּתוּבָּתָהּ** בתוך עשרים וחמש שנה למיתת בעלה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שמות ז, י-יא - ויבא משה ואהרן אל פרעה ויעשו כן כאשר צוה ה׳ וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין. ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן

נז

ביאור מאחז״ל (מנחות פה, א) ״אמרי לי׳ יוחנא וממרא למשה, תבן אתה מכניס לעפריים״

אמרי לי׳ יוחנא[1] וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים, אמר להו, אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול.

מנחות פה, א

א״ל יוחנא וממרא. ראשי מכשפים של מצרים למשה רבינו, כשהתחיל לעשות האותות לעיני פרעה, שהיו סבורין שהי׳ עושה אותם על ידי כישוף.

תבן אתה מכניס לעפריים. עפריים שהוא מקום הרבה תבואה אתה מביא לשם תבואה למכור, בתמי׳, כך ארץ מצרים שהיא מלאה כשפים אתה בא לשם לעסוק בכשפים.

אמר להם למתא ירקא ירקא שקול. לעיר שגדל שם ירק הרבה הבא ירק שלך למכור, לפי שמתקבצין שם הכל לקנות, הם אמרו לו דברי ליצנות והוא השיב להם בעניינם.

רש״י

א״ל[2] יוחנא וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים, עפריים הוא עפרין שבדברי הימים כמ״ש בתוספות[3] במשנה שם דף פ״ג ע״ב. דכתוב שם וירדף אַבִיָה אחרי ירבעם וילכד ממנו ערים את בית אל ואת בנותי׳ ואת ישנה ואת בנותי׳ ואת עפרון ובנתי׳. הכתיב הוא עפרון בו׳[4], והקרי עפרין בי׳.

יש לומר:

עפרין מלשון עפר, ונחש עפר[5] לחמו, מהמקום הזה יונק הנחש בחטא עץ[6] הדעת, ומשָם הוא שרש הכישוף בתרפים כמ״ש בעץ חיים[7] שער לאה ורחל פרק ג.

כשו״ך[8] גימטריא עפרו״ן.

ויוחנא וממרא היו ראשי המכשפים כפרש״י, מהמקום הזה הוא יניקתם.

והיינו מה שעפריים הוא בבקעה[9] כדאיתא במשנה שם, שזהו תרפים מלשון בית[10] התורפה, שיסוד הנוקבא הוא כמו בקעה, חלל שקוע וכו׳.

ומה שבעפריים יש הרבה תבואה כדאיתא שם, הוא, כי עץ הדעת חטה[11] היתה, לכן במקום הזה ששם הוא בחי׳ עץ הדעת יש הרבה תבואה.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רכה

---

1) אמרי לי׳ יוֹחָנָא וממרא (אמרו לו ראשי חרטומי מצרים), למשה (כשהי׳ עושה מופתים במצרים), תבן אתה מכניס לעפריים (תבן את מכניס למקום הנק׳ ״עפריים״, וזהו משל, שמצרים היתה מלאה בכישוף, והמכשפי מצרים לעגו על משה, שלדבריהם מעשי כשפים לא יוכיחו במצרים כלום, כפי שאין להביא תבן למכירה בעפריים עיר שהוא מלא תבן).

אמר להו (השיב להם משה), אמרי אינשי (אנשים אומרים), למתא ירקא ירקא שקול (למקום ירקות הָבֵא ירקות למכור),

[ובפרש״י שמשה השיב להם תשובה של מה בכך, וראה דרשות הר״ן ג׳ ד״ה וזה ענין, שמטרת המופתים היתה להוכיח כי הקב״ה יכול לשנות את הטבע כפי רצונו, ומצרים היא המקום המתאים לזה שגם המכשפים יראו שיד ה׳ הוא ע״ש].

2) בסימן זה מבאר כמה פרטים בהמאחז״ל, והם:

א) למה המשל הוא מעיר ״עפריים״ דוקא?

ב) למה הי׳ הרבה תבואה בעיר ״עפריים״ דוקא?

ג) בפסוק הכתיב הוא ״עפרון״ באות ו׳, והקרי הוא ״עפרין״ באות י׳?

ד) מה הקשר לראשי המכשפים ״יוחנא וממרא״ לעיר עפריים?

ה) למה הי׳ עיר עפריים ״בבקעה״ דוקא?

ויבואר בפנים.

3) וז״ל: עפריים. עיר היא בדברי הימים [ד״ה-ב, יג, יט] וילכוד אביה [..] את עפריים.

4) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק כאן, הביאור עפ״י קבלה, דהאותיות ו״י (הקרי באות ו׳, והכתיב באות יו״ד) מרמז לבחי׳ ״דעת״ וכדלקמן.

5) ישעי׳ סה, כה.

6) בראשית ג, יד ״ויאמר ה׳ אלקים אל הנחש כי עשית זאת... ועפר תאכל כל ימי חייך״.

7) שער לח.

8) ״כשוף״ בגי׳ 406, וכן ״עפרון״.

9) במשנה שם, שמביאים הסלת המובחר לקרבנות, ואחד המקומות הוא ״עפריים שבבקעה״.

10) לשון המשנה נדה פרק ח׳ משנה א ״הרואה כתם על בשרה כנגד בית התורפה״.

11) ברכות מ, א.

ישראל נמשלו לכוכבים המתנוצצים בשמי רקיע, אשר לאורם לא יתעה גם ההולך במחשכי הלילה.

היום יום ה׳ חשוון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בראשית א, ז – ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן

(תוכן: למה לא נאמר כי טוב ביום השני; ששת ימי בראשית כנגד שיתא אלפי שני, ומבאר כל יום כנגד אלף– ועניינו)

על מה שלא נאמר בשני כי טוב רבו בדברי רבותינו ז"ל (בראשית רבה ד, ח) הדעות, ואשר יראה שעשו עיקר הוא – על כי לא נגמרה בו מלאכת המים, ועזר לנגדם הוא מה שבשלישי נאמר כי טוב שני פעמים, אחד בהגמר מלאכת המים ואחד בהגמר יתר מלאכת היום. אך הלא יקשה למה לא השלים מלאכת המים הוא יתברך בשני ואמר עלי' כי טוב, ולא יאחר הדבר עד יום השלישי לאומרו בו זה פעמים.

ויתכן, כי הנה אין ספק כי ששת ימי בראשית הם רמז לשיתא אלפי שני דהוי עלמא, ויום השביעי אל עולם הבא שכולו שבת. נמצא יום הראשון רמז לאלף הראשון, שהיתה הארץ תהו ובהו וחשך, רמז כי באלף ההוא היו רשעים מכעיסין ובאין, והיו ראוים [ש]יעלו המים על הארץ ויציפו הכל, ויהיו תהו ובהו, על דרך מאמרם ז"ל שכשהרשע דורך על הארץ היא מתרעשת (עי' רש"י בראשית ד, טו), שהוא אצלי על כי לא רקע הקב"ה הארץ על המים שלא כטבען, רק לשיעבדו את ה'. וכן אמרו (בראשית רבה ה, ה) כי מה שמי הים גבוהים מארץ הוא כי האלקים עשה שייראו מלפניו, בראות בני האדם כי על דרך נס מתקיימים, ואין צריך ליפרע מהם רק להניח הדבר אל הטבע וירדו המים על הארץ. וזהו וחשך הרוגז על פני תהום להעלותו, ורוח אלקים הוא מדת הדין כבר היתה מרחפת על פני המים להציפן על הארץ, כאשר החל בדור אנוש שקרא למי הים וישפכם עד שלישו של עולם והי' גומר. אלא שבאלף ההוא וירא אלקים את האור כי טוב, הוא צדיק אחד שהוא חנוך, ויבדל אלקים כו', כי הבדילו והעלהו מעל לרקיע, ועל ידי כן ריחם על עולמו וירא אלקים כי טוב.

והיום השני הוא רמז לאלף השני, והוא כי הנה שני פעמים עשה הוא יתברך דברים גדולים ומפורסמים על ידי המים, אחד באלף השני והוא מבול המים שהי' בשנת אלף ותרנ"ו שנה, שנית באלף השלישי הוא ענין קריעת ים סוף. והוא ענין המבול – שנתחברו מים תחתונים של מעינות תהום עם מים עליונים, כי ארובות השמים נפתחו, עד שריחם הוא יתברך ויבדל ביניהם ויסכרו מעינות תהום ויכלא הגשם מן השמים – נרמז ביום שני באומרו ויהי מבדיל בין מים למים ויבדל בין המים כו', שהוא רמז אל מה שהי' באלף השני. וענין קריעת ים סוף – שהי' באלף השלישי שנצבו מים כמו נד ונראית היבשה – נרמז ביום השלישי יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. ועל כן למה שענין מעשה המים שבשני היתה צרה גדולה מאד, שאף שרחם ה' על עולמו בהשאיר נח, לא יבצר מהיותה רעה רבה, על כן לא נאמר בו כי טוב. אך מעשה המים שבשלישי שהוא רמז אל קריעת ים סוף שהי' טוב מאד, נאמר בו כי טוב. והיות ענין יקוו המים כו' בשני, הי' בלתי אפשר, כי איך ירמוז בשני מה שהי' עתיד להיות באלף השלישי, על כן לא נגמרה בו מלאכת הים, ולא נאמר בו כי טוב עד השלישי.

והנה ביום השלישי הוציאה הארץ עץ עושה פרי, שהוא היותר מתקבל מאמר ר' פנחס במדרש (פרשה ה, ט) כשהוסיפה על הצווי, כי הקב"ה אמר עץ עושה פרי, כי העץ פרי בלבד יהי' עושה פרי, אך לא אילני סרק, והיא הוסיפה ותוצא עץ עושה פרי, שבלי היות עץ פרי הי' עושה פרי. כן בשלהי אלף שלישי נבנה בית ראשון כמפורש בגמרא, כי אז הזהב שבו הי' עושה פירות, כמו שאמרו רז"ל (ירושלמי יומא פ"ד ה"ב) מזהב פרוים (דברי הימים ב, ג) ומגפן הזהב שהיתה עושה פירות תדיר חוץ מטבען. והוא מעין מה שביום השלישי אפילו אילני סרק עשו פירות. וגם לאומר שעברה על הציווי, כי הקב"ה אמר עץ פרי עושה פרי שהעץ עצמה יהי' נאכל, והיא לא עשתה רק עץ עושה פרי. יהי' הרמז אל גפני הזהב, שהגפן הי' מין בלתי עושה פרי, ושם הצמיחה ויעשה פרי על איכות המקום.

וביום הרביעי נתלו המאורות ויאמר אלקים יהי מאורות ברקיע השמים, הוא רמז כי באלף הרביעי נבנה בית שני, ומארת כתיב חסר, על הדברים שחסרו ממנו. ואמר שעם שלא נדמה אל הראשון, לא נעדר ממנו התחברותו אל המקדש של מעלה כאשר הי' בראשון. וזהו את המאור הגדול הוא בית המקדש שלמעלה, ואת המאור הקטן שלמטה. וכאשר במאורות הי' קטרוג, כן בנין בית שני הי' על ידי קטרוג מהאומות כנודע, ועל כן נכתב מארת חסר על חסרונו ועל קטרוגו כמדובר.

או יאמר כי באלף הרביעי נמצאו יחד שני מארת, האחד שנבנה בסוף השלישי ורוב מציאותו ברביעי, והבית השני שנבנה ברביעי וכתיב מארת על מה שנחסר בשני.

וביום החמישי נבראו התנינים הגדולים, כנגד המלכים אשר גזרו שמדות והרג רב מהרוגי מלכות באלף החמישי.

וגם בתחלת הששי הצרו את ישראל, וזהו רמז בהמה ורמש שבתחלת יום הששי. ואחרי כן בששי עצמו נעשה אדם, רמז לבן דוד הבא באלף הששי הוא אדם עצמו כנודע, כי על כן נתן לדוד שבעים שנה משני חייו, כי הוא הוא, וגם הוא משיחנו הבא באלף הששי. וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ בכל האומות, כנרמז באומרו וירדו בדגת הים וכו'. ויצדק לפי זה אומרו, וירדו לשון רבים, על כי הרמז לעתיד הוא לכל ישראל. וגם לא נזכר עתה עון אדם עם היותו בששי, למה שלא יספר עתה אלא מה שהם רמז אל הברכה העתידה במלך משיחנו הנרמז באדם, כי אם אחר סיפור מעלות שבעת הימים.

ואחר יום הששי בא שבת רמז אל המנוחה שבאלף השביעי.

אלשיך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

◆ יום ראשון כ"א תשרי ◆

לג (א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:**

א וְדָא בִּרְכְּתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת הַבְּרָכָה•** לִפְנֵי מוֹתוֹ. (ספרי) סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ - שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי?.

(ב) **וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:**

ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזַהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבַרְתֵּהּ מִטּוּרָא דְּפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמַר, ה' מִסִּינַי בָּא•** (שם) פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאַחַר־כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבַשֶּׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רְצוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה. **מִסִּינַי בָּא•** יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יט) "לִקְרַאת הָאֱלֹהִים", לָמַדְנוּ שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם. **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ•** (ספרי) שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ. **הוֹפִיעַ•** לָהֶם. **מֵהַר פָּארָן•** שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. **וְאָתָה•** לְיִשְׂרָאֵל (שם). **מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ•** וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאָכֵי קֹדֶשׁ וְלֹא כֻּלָּם, וְלֹא רַבִּים, וְלֹא כְּדֶרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֲפָּתוֹ. **אֵשׁ דָּת•** שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה, נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֵשׁ דָּת", כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יד פרשת וזאת הברכה – שמחות־תורה)

בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" מְדוּבָּר בָּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: "הֲוָי' מִסִּינַי בָּא גו'", וְעַל זֶה נֶאֱמַר "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", "מוֹרָשָׁה" לְשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְינוּ שֶׁנִּיתְּנָה וּבָאָה בִּירוּשָׁה, בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה. וְסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" (שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם) הוּא "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁקָּאֵי עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, "שֶׁנְּשָׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּבָּ"ה לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", שֶׁבָּזֶה מְרָמֵז עִילּוּיָם שֶׁל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לְגַבֵּי לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת (שֶׁלָּכֵן אָמַר לוֹ יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ), כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי שֶׁנְּשָׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר אֶת הַלּוּחוֹת לְעֵינֵי **כָּל יִשְׂרָאֵל**, פָּעַל בְּכָל יִשְׂרָאֵל (גַּם בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ בָּעֵגֶל) עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה - עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתָם בְּמִילּוּאָהּ, אָז נָתַן לָהֶם הַקָּבָּ"ה אֶת הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, שֶׁבָּזֶה הֵרָאָה לְעֵין כֹּל שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קִבֵּל תְּשׁוּבָתָם וְנִתְרַצָּה הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם וְנָתַן לָהֶם לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, הַיְינוּ שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה - לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר בָּאִים לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת לְאַחַר ז' יְמֵי הַסֻּכּוֹת, הַזְּמַן שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת נִקְלָטוֹת בִּפְנִימִיּוּת, וְגַם בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בָּלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הֲרֵי אָז בָּאָה הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה בְּלִמּוּד הָאָדָם בַּתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְלָכֵן לְאַחַר סִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", מַתְחִילִין לִקְרוֹא תֵּכֶף "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ", כִּי עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה - בַּעֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ וּבִבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ) נַעֲשָׂה שֶׁתָּף לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַשְׁפִּיעַ כִּבְיָכוֹל בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית - כִּי שֻׁתָּפוּת בִּשְׁלִימוּתָהּ הִיא כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם שֻׁתָּפִים שָׁוִים לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַצַּדִּיק שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק לְגַלּוֹת מַהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל (הֵן הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ, וְהֵן בַּדֵּרָה שֶׁעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם) אֵין הַ"שֻׁתָּפוּת" בִּשְׁלִימוּתָהּ - שֶׁהַרֵי הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא וּמְהַוֶּה מֵאַיִן; אֲבָל כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ, הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ בַּבְּרִיאָה, כַּנַ"ל, וְעַד שֶׁעוֹשֶׂה מִדָּבָר הָפְכִּי דָּבָר הָרָצוּי - מֵעוֹלָם "דְּלֹא הַנְיָן לֵיהּ" (לְהַקָּבָּ"ה) עוֹשֶׂה עוֹלָם דְּ"הַנְיָן לֵיהּ", עַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא - שֻׁתָּף בִּשְׁלִימוּת לְהַקָּבָּ"ה, וּבוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ "חֲדָשִׁים" שֶׁנִּרְגַּשׁ בָּהֶם שֶׁ"ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה", וּמְסַיְּעִין לְהָאָדָם לְמַלְאוֹת שְׁלִיחוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ בָּעוֹלָם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ג) אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ:

ג אַף חַבִּבְנוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפִּקְנוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ:

רש"י◄ **אַף חֹבֵב עַמִּים•** גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי 'עַם', שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ". **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ש"א כה) "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם רְאוּיִים לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי "תֻּכּוּ" עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר "לְרַגְלֶךָ", בְּסִינַי. "תֻּכּוּ" לְשׁוֹן פֶּעָלוֹ, הִתְוַכּוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתְךָ. **מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** הַמ"ם בּוֹ קָרוֹב לַיְסוֹד, כְּמוֹ: (במדבר ז) "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", (יחזקאל ב) "וָאֶשְׁמַע אֵת מְדַבֵּר אֵלָי", כְּמוֹ 'מִתְדַּבֵּר אֵלַי', אַף זֶה "מִדַּבְּרֹתֶיךָ", מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם. טיש פורפרליר"ש בְּלַעַ"ז (ציינע אונטעררעדנוגען). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל־פִּי דִּבְרֶיךָ, וְהַמֵּ"ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן 'מִן'. דָּבָר אַחֵר: "אַף חֹבֵב עַמִּים", אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁהֶרְאִיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם. **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְּךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִּבְרֵיהֶם.

(ד) תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:

ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרָה יֶרְתָּא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב:

רש"י◄ **תּוֹרָה•** אֲשֶׁר "צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה" הִיא לְ"קְהִלַּת יַעֲקֹב", אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ליל שמחת תורה תש"ל, תשל"א)

הַתּוֹרָה הִיא "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְנֶאֱמַר בְּסִפְרִי: "מַה אֵשׁ - כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ רֹשֶׁם, אַף בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲמַלִים בּוֹ נִכָּרִים הֵם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בְּהִילּוּכָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק" (וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם אֶת הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָךְ).

אַךְ, לְכְאוֹרָה, מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה מִצַּד שֵׁנִי: אֲצָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁהַתְחֶלֶת לִמּוּד הַתּוֹרָה שׁוּב הִיא אֶצְלָם בְּאֹפֶן חָדָשׁ לְגַמְרֵי, מוּבָן, שֶׁנִּגְרָמֶת הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת הַנִּכָּרֶת "בְּהִילּוּכָם וּבְדִבּוּרָם...", אֲבָל אֵצֶל יְהוּדִים שֶׁאֵינָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מַהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁיֵּשׁ לְתוֹרָתָם בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה עַד־כְּדֵי־כָּךְ שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ עַל כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדִלְעֵיל, עַד אֲשֶׁר הֵם שְׂמֵחִים כָּל כָּךְ וּמְבָרְכִים בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ"?

עַל כָּךְ מְסֻבָּר בְּפֵרוּשֵׁתֵנוּ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה..." - הַתּוֹרָה הִיא יְרֻשָּׁה לְכָל יְהוּדִי, וְהַהֲלָכָה לְגַבֵּי יְרֻשָּׁה הִיא שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּת לְגִיל, לְמַעֲמָד וּלְמַצָּב שֶׁל הַיּוֹרֵשׁ - הַתּוֹרָה מוּעֲבֶרֶת לְכָל יְהוּדִי בִּירֻשָּׁה.

וּלְפִיכָךְ, כַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְחַדְּשׁוּת וְנוֹסָף אוֹר בַּתּוֹרָה - בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, חָלָה אֵצֶל כָּל יְהוּדֵי הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ וּבְחַיּוּתוֹ עַל־פִּי הַתּוֹרָה.

וְלָכֵן עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּהַקָּפוֹת - לֹא עַל־יְדֵי קְרִיאָה וְלִמּוּד בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת וּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁל רִיקּוּד עִם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ - כִּי עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה אֵינָנָּה כָּל־כָּךְ עַל הֲבָנָתָהּ, אֶלָּא בְּעִקַּר עַל כָּךְ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "שֶׁהֶחֱיָנוּ" - מְחַיָּה אוֹתָנוּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ, עַד לַעֲשִׂיָּה בְּפֹעַל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך כט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֵב. דְּהַנְּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת 'לִי רֹאשׁ', אוֹתִיּוֹת 'אֵשֶׁר', דַּ'אֵשֶׁר' פֵּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מְשֹׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת 'אֲשֶׁר' שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה 'קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו', הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הֶם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת הֲוָיָ', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹת הֲוָיָ' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי, וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַנַּ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, בְּהַקָּבָּ"ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֵב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה יֶרְדָה לְמַטָּה, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עָקֵב הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק כ"ט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן 'אֲחַזְנוּהָ' – בַּתּוֹרָה

תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה (לג, ד. ובפירוש רש"י)

צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַלָּשׁוֹן 'אֲחִיזָה' שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְגַבֵּי הַתּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה מַתְאִים יוֹתֵר לִכְתֹּב לָשׁוֹן שְׁמִיעָה, לְמוּד, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּכְפִי שֶׁכְּתְבָה הַתּוֹרָה עַצְמָהּ בַּפְּסוּקִים שֶׁלְּפְנֵי־זֶה? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת בֵּין "מוֹרָשָׁה" - שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה, לְזֶה שֶׁאֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה, הֲרֵי גַּם אִם הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּמַתָּנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁיָּךְ (לִכְאוֹרָה) לוֹמַר "אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלָּשׁוֹן "אֲחַזְנוּהָ" כָּאן אֵין מַשְׁמָעוֹ אֲחִיזָה אֶלָּא אֲחוּזָה, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם וִירֻשָּׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דִּכְמוֹ שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָה אֲפִילוּ כְּשֶׁהַבְּעָלִים מוֹכְרִים אוֹתָהּ, חוֹזֶרֶת לָהֶם בַּיּוֹבֵל "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ" דְּמִכְּיָון שֶׁשָּׂדֶה זוֹ הִיא אֲחוּזָתָם, לָכֵן קְשׁוּרָה אֲלֵיהֶם בְּכָל מַצָּב.

כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּקְשׁוּרָה אִתָּם בְּקֶשֶׁר תָּמִידִי, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת, הַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּזֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים לַתּוֹרָה בְּכָל מַצָּב בּוֹ יִהְיוּ (וַאֲפִילוּ בַּזְּמַן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְסְרוּ בִּידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם), נוֹבֵעַ מִכֹּחַ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

ה וַהֲוָה בְּיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיְהִי** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ** • תָּמִיד עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם. **בְּהִתְאַסֵּף** • בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם. **רָאשֵׁי** • כְּמוֹ (שמות ל) "כִּי־תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִתְאַסֵּף", בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד, בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם - הוּא מַלְכָּם, וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם.

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנָהוֹן:

רש"י◄ **יְחִי רְאוּבֵן** • בָּעוֹלָם הַזֶּה. **וְאַל־יָמֹת** • לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֵׂה בִלְהָה. **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר** • נִמְנִין בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו, דֶּגְמָא הִיא זוֹ כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לה) "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר", שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן.

(ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ

ז וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְקֵהּ (בְּאַגָּחָא) לִקְרָבָא וּלְעַמֵּהּ תָּתִיבִנֵּהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֵּרְעֲנוּתָא מִסָּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי חֲוֵי לֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת לִיהוּדָה** • (מכות יא) סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב טו) "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגוֹ', לָהֶם לְבַדָּם וְגוֹ' וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם". (ב"ק צב) וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נִדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מד) "וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים", אָמַר מֹשֶׁה: 'מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה וְכוּ'". **שְׁמַע ה' קול יְהוּדָה** • תְּפִלַּת דָּוִד, וּשְׁלֹמֹה, וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים, וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב. **וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ** • לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה (סִפְרִים אֲחֲרִים: מִן הַמִּלְחָמָה). **יָדָיו רָב לוֹ** • יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ. **וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה** • עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל, עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד: (דה"ב יח) "וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט, וַה' עֲזָרוֹ". דָּבָר אַחֵר: "שְׁמַע ה' קול יְהוּדָה", (ספרי) כָּאן רָמַז בְּרָכָה לְשִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה. וְאַף כְּשֶׁחִלְקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן". [וּמִפְּנֵי מַה לֹא יִחֵד לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בִּלְבוֹ עָלָיו עַל מַה שֶׁעָשָׂה בַּשִּׁטִּים, כָּךְ כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מזמור צ.)]◆

◆ יום שני כ"ב תשרי ◆

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:

ח וּלְלֵוִי אֲמַר תֻּמַּיךָ וְאוּרַיָּיךָ לְאֵישׁ חַסִידָךְ אַלְבֶּשְׁתָּא לְגַבֵּר דְּאִשְׁתְּכַח חַסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוֹהִי בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י ◄ **וּלְלֵוִי אָמַר.** וְעַל לֵוִי אָמַר. **תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ.** כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר. **אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה.** שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלְּיִנִים. **תְּרִיבֵהוּ וְגוֹ'.** כְּתַרְגּוּמוֹ.

דָּבָר אַחֵר: "תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה", נִסְתַּקַּפְתָּ לוֹ לָבָא בַּעֲלִילָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר: (במדבר כ) "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים", אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ?.

(ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ:

ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אֲחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסִיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁנִיוּ:

רש"י ◄ **הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו.** כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי: (שמות לב) "מִי לַה' אֵלַי", נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי, וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג אֶת אָבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת "אֶחָיו" מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֶּן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ "אָבִיו" מַמָּשׁ, וְ"אֶחָיו" מֵאָבִיו, וְכֵן "בָּנָיו" מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי לְוִיִּים הֵם וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "כָּל בְּנֵי לֵוִי". **כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ.** "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים". **וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ.** בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם (סִפְרֵי אֲחֵרִים: אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין).◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ' 39)

נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג . . וְכֵן עָשׂוּ (רש"י לג, ט) רַשִׁ"י כָּתַב בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (לב, כט) שֶׁהַכֹּהֲנִים זָכוּ לִכְהוּנָה מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱנִישוּ אֶת עוֹבְדֵי הָעֵגֶל. וְלִכְאוֹרָה, עַל־פִּי־זֶה הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי, לָאו דַּוְקָא כֹּהֲנִים. וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר ג, יב (וְהַלְוִיִּם, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, נִבְחַרוּ תַּחְתֵּיהֶם) וּדְבָרִים י, ח (וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ), שֶׁפֵּרֵשׁ עַל הַלְוִיִּם. אֲבָל בִּשְׁנֵיהֶם פֵּרֵשׁ הַטַּעַם דְּלֹא טָעוּ בָּעֵגֶל, וְלֹא שֶׁהָרְגוּ. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ.

(י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ:

י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְפּוּן דִּינָיךָ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיְתָךָ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ:

רש"י ◄ **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ.** רְאוּיִין אֵלּוּ לְךָ. **וְכָלִיל.** עוֹלָה.

(יא) בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס

יא בְּרִךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקַרְבַּן יְדוֹהִי תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבַר חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן:

רש"י ◄ **מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו.** מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סט) "וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד", וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּבָר אַחֵר: רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים: שְׁנַיִם־עָשָׂר בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאי וְאֶלְעָזָר, כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת. לָכֵן נֶאֱמַר: "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה". **וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן.** מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה.

(יב) לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרָחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא:

רש"י ◄ **לְבִנְיָמִן אָמַר.** לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו שֶׁאַף הוּא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם עח) "וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וְגוֹ'", וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה, לָכֵן הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף. **חֹפֵף עָלָיו.** מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו. **כָּל־הַיּוֹם.** לְעוֹלָם. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן.** בְּגֹבַהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנָּמוּךְ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ אַמָּה מֵעֵין עֵיטָם, וְשָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ'שְׁחִיטַת קָדָשִׁים': 'אַמְרֵי נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא', מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן", אֵין לְךָ נָאֶה בַּשּׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ' 146)

אַמְרֵי, נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָּא (רש"י לג, יב) בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמוּר לְהָאִיר אוֹר אֶלֹקִי לְכָל הָעוֹלָם, עַד לְחֶלְקוֹ הֵכִי נָמוּךְ. לָכֵן לֹא הָיָה גָּבוֹהַּ לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם, כִּי אָז הָיָה נַעֲלָה מִכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם; אֶלָּא "נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָּא", וְאָז הוּא שַׁיָּךְ וְקָרוֹב לָעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין לַ'מִּקְדָּשׁ' הַפְּרָטִי שֶׁבְּתוֹךְ כָּל יְהוּדִי: כְּשֶׁנְּפָשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהַבְדָּלָה מִנְּפָשׁוֹ הַבַּהֲמִית, גּוּפוֹ, וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, אֶלָּא הִיא מִתְעַסֶּקֶת אִתָּם וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, בִּכְדֵי לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם – נַעֲשִׂים כֻּלָּם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה לשמיני עצרת לחו"ל

מלכים א פרק ח

ח נד וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: נה וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: נו בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ: נז יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַנְשֵׁי דּוֹר הַמִּדְבָּר, שֶׁהָיְתָה הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עִמָּהֶם בְּתָמִידוּת אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: נח לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: נט וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: ס לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: סא כֵּן יִהְיֶה כַּאֲשֶׁר וְהָיָה לִבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר לִבַבְכֶם שָׁלֵם עִם ה', אֲבָל בְּזוֹלַת זֹאת לֹא תוֹעִיל הַתְּפִלָּה גַּם שֶׁתִּהְיֶה בְּבֵית הַזֶּה: סב וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה: סג וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ: נז יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: נח לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: נט וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: ס לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: סא וְהָיֶה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה: סב וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה: סג וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

סד בַּיּוֹם הַהוּא מרוב הַקְּרָבָנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ קִדֵּשׁ הַמֶּלֶךְ בְּקֹדֶשׁת הַמִּזְבֵּחַ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֶת רִצְפַּת חֲצַר הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם עַל הָרִצְפָּה הַהִיא אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה וְהָיָה רַק מְצוּפֶה נְחֹשֶׁת אֲבָל תַּחְתָּיו הָיוּ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה עֲשָׂרִים עַל עֲשָׂרִים אַמָּה קָטֹן מֵהָכִיל מִלְּהַחֲזִיק אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: סה וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִיא אֶת־הֶחָג חֲנוּפַת הַבַּיִת וְכָל־יִשְׂרָאֵל

עטרת מרים

עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל מִצְרַיִם בִּדְרוּמָהּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים שֶׁל חִינּוּךְ וְשִׁבְעַת יָמִים חַג הַסֻּכּוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם רְצוּפִים: סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִימֵי הֶחָג, הוּא שְׁמִינִי הָעֲצֶרֶת שִׁלַּח אֶת־הָעָם נִטְלוּ מִמֶּנּוּ רְשׁוּת לָלֶכֶת וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי רָאוּ אֲשֶׁר שָׁרְתָה הַשְּׁכִינָה בַּבַּיִת הַבָּנוּי:

יִשְׂרָאֵל: סד בַּיּוֹם הַהוּא קִדֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: סה וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִיא אֶת־הַחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם: סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

◆ בכל העולם יום שלישי כ"ג תשרי (בא"י ממשיכים כאן ביום שני) ◆

(יג) וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:

יג וּלְיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֶדֶם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מַגְדָּנִין מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָנָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע:

רש"י ◄ מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ • שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף. מִמֶּגֶד • לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק. וּמִתְּהוֹם • שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ מִלְּמַטָּה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשכ"א – תורת מנחם התוועדויות כט עמ' 131)

שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לג, יג)

בְּאַחַת הַפְּעָמִים הִנְדִּירוֹת שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר דִּבֵּר עַל עַצְמוֹ, הוּא אָמַר: אַרְצוֹ שֶׁל 'יוֹסֵף' מְבֹרֶכֶת בְּכָל טוּב. תְּנוּ יָדְכֶם וּתְסַיְּעוּ לְעַבֵּד אוֹתָהּ! בָּאָרֶץ יֵשׁ הַכֹּל, וְכַאֲשֶׁר יְעַבְּדוּ אוֹתָהּ - הִיא תִּתֵּן כָּל טוּב. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁ'אֶרֶץ' זוֹ מְבֹרֶכֶת הֵן בְּרוּחַ, "מֶגֶד שָׁמַיִם מִטָּל", וְהֵן בְּגֶשֶׁם, "תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת".

(יד) וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים:

יד וְעָבְדָא מִגְדָּנִין וַעֲלָלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא מִגְדָּנִין מֵרִישׁ יְרַח בִּירַח:

רש"י ◄ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פְּתוּחָה לַחַמָּה, וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת. גֶּרֶשׁ יְרָחִים • יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשַּׁלְתָּן, וְאֵלּוּ הֵן: קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גֶּרֶשׁ יְרָחִים", שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחָדָשׁ לְחָדָשׁ.

(טו) וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם:

טו וּמֵרִישׁ טוּרַיָּא בַּכִּירַיָּא וּמִטּוּב רָמָן דִּלָּא פָּסְקָן:

רש"י ◄ **וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם** • וּמִבְּרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת, שֶׁהָרָרֶיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מַגִּיד שֶׁקָּדְמָה בְּרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים. **גִּבְעוֹת עוֹלָם** • גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר הַגְּשָׁמִים.

(טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

טז וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאֵהּ רָעֵי לֵהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בְּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בַּאֲסָנָא יְתֵין כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְּיוֹסֵף וּלְגַנֵּיָא פָּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי:

רש"י ◄ **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה** • כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה, וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מִרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַנִּגְלָה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה. **רְצוֹן** • נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל "רָצוֹן" שֶׁבַּמִּקְרָא. **תָּבוֹאתָה** • בְּרָכָה זוֹ לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִיר אֶחָיו** • שֶׁהָפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ.

(יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס**

יז רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעַבִּידָא לֵהּ מִקֶּדֶם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ בִּגְבֻרָתֵהּ עַמְמַיָּא יְקַטֵּל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:

רש"י ◄ **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ** • יֵשׁ "בְּכוֹר" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", וְכֵן: (שמות ד) "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל". **בְּכוֹר** • מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. **שׁוֹרוֹ** • שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים. **הָדָר לוֹ** • נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כז) "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו". **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו** • שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **אַפְסֵי־אָרֶץ** • שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. אֶפְשָׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ג) "נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם". **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם** • אוֹתָם הַמְּנֻגָּחִים הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה** • הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ח) "וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וְגוֹ'".

(יח) **וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ:**

יח וְלִזְבוּלֵן אֲמַר חֲדִי זְבוּלֵן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בִּמְהָכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם:

רש"י ◄ **וְלִזְבוּלֻן אָמַר** • אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּרַךְ בָּאֲחֲרוֹנָה: זְבוּלֻן גָּד דָּן נַפְתָּלִי וְאָשֵׁר – כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז) "וּמִקְצָה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לְפִי שֶׁנִּרְאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ** • זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שֻׁתָּפוּת: "זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן", וְיוֹצֵא לִפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל־יְדֵי זְבוּלוּן הָיְתָה. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ** • הַצְלַח בְּצֵאתְךָ לִסְחוֹרָה. **וְיִשָּׂשכָר** • הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה, לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה"א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים... רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל־פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) **עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס**

יט שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְּמַטְמְרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן:

רש"י ◄ **עַמִּים** • שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **הַר־יִקְרָאוּ** • לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסְפוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל־יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ בָּרְגָלִים זִבְחֵי־צֶדֶק. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ** • יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, וְיִהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּשְׁפָנֵי טְמוּנֵי חוֹל• (מגילה ו׳) כְּסוּי טְמוּנֵי חוֹל: טָרִית, וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה: ״זְבוּלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת״, מִשּׁוּם דְּ״נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה״, שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלוּן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ׳. **וּשְׁפָנֵי•** לְשׁוֹן כְּסוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (מ״א ו׳) ״וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת״, (שם ז׳) ״וְסָפוּן בְּאֶרֶז״, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳וּמְטַלַּל בְּכִיּוּרֵי (סִפְּרִים אֲחֵרִים: בְּכַסּוּי) אַרְזָא׳. דָּבָר אַחֵר: ״עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ״, עַל־יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלוּן, תַּגְּרֵי עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר, וְהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנִצְטַעֲרְנוּ עַד כָּאן, נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם, וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֵמָּה זוֹ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֵאלֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, אֱלֹהוּת שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלֹהוּת שֶׁל זֶה, וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים ׳אֵין אוּמָה כְּשֵׁרָה כָּזוֹ׳ וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק״. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר, הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע.

(כ) **וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:**

כ וּלְגָד אָמַר בְּרִיךְ אַפְּתֵי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין:

רש״י◄ **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד•** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח. **כְּלָבִיא שָׁכֵן•** לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר. לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת, שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים לַסְּפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים. **וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד•** הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 8 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

טַעַם הַקִּדְמַת בְּנֵי גָּד לִבְנֵי יְהוּדָה – בִּכְבוּשׁ הָאָרֶץ

וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:

הֲרוּגֵיהֶם הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת (לג, כ. ובפירוש רש״י)

בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, ״וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁשֵּׁבֶט גָּד הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ לִפְי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בִּבְרַכַּת יַעֲקֹב לִשְׁבָטִים בְּפָרָשַׁת וַיְחִי, נֶאֱמַר בְּנוֹגֵעַ לִיהוּדָה ״יְדֶךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ גוֹ׳ גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה גוֹ׳״ וּמִזֶּה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה - מֶלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת, מַשְׁמַע, שֶׁיְּהוּדָה הָיָה הֶחָזָק מִבֵּין הַשְּׁבָטִים, וּמַדּוּעַ אָמַר לִבְנֵי גָּד לָלֶכֶת לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ וְלֹא לִבְנֵי יְהוּדָה?

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדָה לְגָד, שֶׁעַל יְהוּדָה נֶאֱמַר ״יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ״ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ שֶׁלְּרֹב גְּבוּרָתוֹ הָיוּ הָאוֹיְבִים בּוֹרְחִים מִפָּנָיו, וּכְפֵרוּשׁ הַ׳מְצוּדוֹת׳ עַל הַפָּסוּק ״וְאֹיְבַי תַּתָּה לִי עֹרֶף״ ״כִּי יָנוּסוּ וְיַהַפְכוּ לִי עֹרֶף״. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי גָּד הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָם מִיָּד, ״חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת״.

וְהִנֵּה בְּמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין נִצְטַוּוּ ״לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה״, וְלָכֵן הָיְתָה מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בִּכְבוּשׁ הָאָרֶץ דַּוְקָא בִּבְנֵי גָּד שֶׁהָיוּ הוֹרְגִין אוֹתָם מִיָּד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵצֶל יְהוּדָה שֶׁהָיוּ בּוֹרְחִים, שֶׁגַּם אִם אַחַר־כָּךְ יִתְפְּסוּם, יִהְיֶה לָהֶם זְמַן לְהַעֲרִים, כְּהַגִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּכְהַכְּנַעֲנִים בִּימֵי מֹשֶׁה (פירוש רש״י נצבים כט, י). וּמִטַּעַם זֶה פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים עַל הַפָּסוּק ״חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם״: הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל . . לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם״.

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס**

כא וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמֵתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּן בְּאַחֲסָנָתֵהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קָבִיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרֵישׁ עַמָּא זַכְוָן קֶדֶם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ•** רָאָה לִיתֵּן לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. **כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק•** כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחֹקֵק, וְהוּא מֹשֶׁה. **סָפוּן•** אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) ״וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ״. **וַיֵּתֵא• גָּד. רָאשֵׁי עָם•** הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (במדבר לב) ״חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ׳״. **צִדְקַת ה׳ עָשָׂה•** שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחִלְקוּ. דָּבָר אַחֵר: ״וַיֵּתֵא״, מֹשֶׁה. ״רָאשֵׁי עָם״. **צִדְקַת ה׳ עָשָׂה•** עַל מֹשֶׁה אָמוּר.

(כב) **וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:**

כב וּלְדָן אַמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵה שָׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדָן מִן מַתְנָן:

רש"י◄ **דָּן גּוּר אַרְיֵה** • אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסָּפָר, לְפִיכָךְ מוֹשְׁלוֹ בַּאֲרָיוֹת. **יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן** • כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ מִמְּעָרַת פַּמְיָאס וְהִיא לֶשֶׁם שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן", וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן. דָּבָר אַחֵר: מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלָק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ, וְלֹא סָפְקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם, שֶׁהִיא פַּמְיָאס, וְהִיא בִּצְפוֹנִית מִזְרָחִית, שֶׁהַרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעָרַת פַּמְיָאס, וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְכָלֶה בִּקְצֵה יַם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה, שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם, וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ'", יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחֹל בּוֹ.

(כג) **וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס**

כג וּלְנַפְתָּלִי אַמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרָב יָם גְּנוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרֵת:

רש"י◄ **שְׂבַע רָצוֹן** • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ. **יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה** • יַם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֵבֶל חֶרֶם בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרֹשׂ חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. **יְרָשָׁה** • לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ (דברים א) "עֲלֵה רֵשׁ", וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בָּרֵי"ש מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יָרַשׁ, יָדַע, לָקַח, שָׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ הֵ"א, יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה: שְׁמָעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה, אַף כָּאן: "יְרָשָׁה", לְשׁוֹן צִוּוּי. וּבְמָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה מָצִינוּ בְּ'אַלְפָא בֵּיתָא' לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְּעֵיל.

(כד) **וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:**

כד וּלְאָשֵׁר אַמַר בְּרִיךְ מִבְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לְאַחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר** • רָאִיתִי בַּ'סִּפְרֵי': אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. **יְהִי רְצוּי אֶחָיו** • שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקִפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּבָר אַחֵר: "יְהִי רְצוּי אֶחָיו", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים': (א ז) "הוּא אֲבִי בְּרָזִית", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת. **וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ** • (ספרי) שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטָרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוֹסְטוּס אֶחָד וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'מְנָחוֹת' (פ"ה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 109)

שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת . . נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים (רש"י לג, כד) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנּוֹי הָאֲמִתִּי שֶׁל אִשָּׁה הוּא צְנִיעוּתָהּ, כָּל כְּבוּדָּהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. וּצְנִיעוּת מְבִיאָה וּמוֹעִילָה לִכְהוּנָּה גְּדוֹלָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁאִשָּׁה צְנוּעָה רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וּבִזְכוּת צְנִיעוּתָהּ זָכְתָה קְמִחִית לִבָּנִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בִּכְהוּנָּה גְּדוֹלָה. אִשָּׁה צְנוּעָה זוֹכָה לִבָנִים 'כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים', כְּלוֹמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, שָׁם הָיָה הָאָרוֹן, שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶם חֲקוּקוֹת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לֹא כְּתוּבוֹת בְּדָיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף); וּכְמוֹ כֵן, הָאָדָם וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הֵם דָּבָר אֶחָד.

(כה) **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:**

כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵּמְתָּךְ תְּקִפָּךְ:

רש"י◄ **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ** • עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסְּפָר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִיכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת. דָּבָר אַחֵר: "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ", אַרְצְכֶם נְעוּלָה בֶּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אֲשֵׁר הָיְתָה מַנְעוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ** • וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תְּחִלָּתְךָ, יְמֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְעוּרֶיךָ, כָּךְ יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵן דּוֹאֲבִים, זָבִים וּמִתְמוֹטְטִים. דָּבָר אַחֵר: "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם יִהְיוּ דָּבְאֶךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יִהְיוּ דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת, וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקלונ"ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֻּלֶּה מֵהֶם, שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתָם לְאַרְצְכֶם.

(כו) אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:

כו לֵית אֱלָהּ כֶּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתָקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רש"י◄ אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן • דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרְךָ צוּרָם. רֹכֵב שָׁמַיִם • הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ, וּבְגַאֲוָתוֹ הוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים.

(כז) מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:

כז מִדּוֹר אֱלָהָא דִי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעַבֵּד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִקֶּדְמָךְ סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁצִי:

רש"י◄ מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם • לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים לֵאלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקָּדַם לְכָל אֱלֹהִים, וּבֵרֵר לוֹ שְׁחָקִים לִשְׁבָתוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים. זְרֹעֹת עוֹלָם • סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ תְּקֵפוּ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ עַל־כָּרְחָם יֶחֱרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלָשׁ מִפָּנָיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ. וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב • וַיֹּאמֶר לְךָ 'הַשְׁמֵד אוֹתָם'. מְעֹנָה • כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

(כח) וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרְפוּ־טָל:

כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרָחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְּתָא דִבְרֵכְנוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עִבּוּר וַחֲמָר אַף שְׁמַיָּא דִעְלָוֵיהוֹן יְשַׁמְּשֵׁנוּן בְּטַלָּא:

רש"י◄ בֶּטַח בָּדָד • כָּל יָחִיד וְיָחִיד "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ", מְפֻזָּרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. עֵין יַעֲקֹב • כְּמוֹ: (במדבר יא) "וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח", כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּ"בָדָד" שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: (ירמיה טו) "בָּדָד יָשַׁבְתִּי", אֶלָּא כְּעֵין הַבִּטָּחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב: (בראשית מח) "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם". יַעַרְפוּ • יָטִיפוּ. אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל • אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (שם כז) "וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'".

(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: ס

כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דִּפְרֵקָנֵהּ (מִן) קֶדֶם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גִּבְרָוָתָךְ וִיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיצַת צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ:

רש"י◄ אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל • לְאַחַר שֶׁפֵּרֵט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם: 'מַה לִּי לִפְרֹט לָכֶם, כְּלַל דָּבָר: הַכֹּל שֶׁלָּכֶם'. אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ • תְּשׁוּעָתְךָ בַּה' אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ, (וַאֲשֶׁר הוּא) חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ. וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ • כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: (יהושע ט) "מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ'". וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שם י) "שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה".

לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן:

א וּסְלֵק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוּרָא דִנְבוֹ רֵישׁ רָמְתָא דִי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַאַחְזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן:

רש"י◄ מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ • כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ, וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת. אֶת־כָּל־הָאָרֶץ • הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ, וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִין לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ. עַד־דָּן • הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים יח) "וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל", וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי, ה'תשכ"ז)

יֶשְׁנָם הַחוֹשְׁבִים שֶׁעִנְיָן הַזְּרִיזוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק בְּעִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כְּלָשׁוֹן חֲז"ל: "זְרִיזִין מְקַדִּימִין לְמִצְוֹת", אֲבָל בְּעִנְיָן שֶׁל רְשׁוּת - "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" - לֹא נוֹגֵעַ עִנְיָן הַזְּרִיזוּת.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַנְהָגַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בָּעֲלִיָּה לְהַר נְבוֹ לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ - שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרְאִיָּתוֹ אֶת הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כִּי־אִם דְּבַר הָרְשׁוּת, מִכָּל־מָקוֹם "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", "כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת", שֶׁעָשָׂה זֹאת בִּזְרִיזוּת כוֹ', שֶׁמִּזֶּה לְמֵדִים שֶׁגַּם בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן שֶׁל זְרִיזוּת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה - עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׂכַר הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת) זָכָה לְהַשְׁלִיחוּת לֵילֵךְ וְלוֹמַר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ:

וּבְהַקְדִּים - שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן:

כֵּיוָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוּא "רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים" - אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה סָפֵק אֵצֶל אַבְרָהָם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁיִּצְטָרְכוּ לִשְׁלֹחַ לוֹמַר לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֵת הַשְּׁבוּעָה?!

וּבְעִנְיָן זֶה רוֹאִים נְקֻדָּה נִפְלָאָה - שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת) הִגִּיעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְמַדְרֵיגָה נַעֲלִית יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵאֱמוּנָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

(ב) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן:

ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא מַעַרְבָּא:

רש"י◄ וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי • הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחֵילוֹתָיו. וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה • הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה, נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק. וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה • בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְּחוֹנָם. עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן • אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ. דָּבָר אַחֵר: אַל תִּקְרֵי "הַיָּם הָאַחֲרוֹן", אֶלָּא 'הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן', הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.

(ג) וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר:

ג וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעָתָא דִּירֵחוֹ קַרְתָּא דִּדְקַלְיָא עַד צֹעַר:

רש"י◄ וְאֶת־הַנֶּגֶב • אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּבָר אַחֵר: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב, וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן". וְאֶת־הַכִּכָּר • הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ז) "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה".

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

ד וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא די קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךָ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָיךָ וּלְתַמָּן לָא תְעִבַּר:

רש"י◄ לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ • כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: 'שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, קִיְּמָהּ', וְזֶהוּ "לֵאמֹר", לְכָךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁשָּׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, שֶׁאִלּוּלֵי כָּךְ, הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ, וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם.

(ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה•** (ב"ב טו) אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת, וּכְתִיב: "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה"? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וָאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם, וְהוּא אוֹמֵר (לעיל לא): "לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה"? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע. **עַל־פִּי ה'•** בִּנְשִׁיקָה.

(ו) **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

ו וּקְבַר יָתֵהּ בְּחֵילָתָא בְּאַרְעָא דְּמוֹאָב לְקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קֶבְרְתֵּהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ. (ספרי נשא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה 'אֶת'ין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בוֹ (במדבר ו) "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אוֹתוֹ", הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ (ויקרא כב) "וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה", וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׁיאִים אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׁיאִים אֶת עַצְמָם. **מוּל בֵּית פְּעוֹר•** קְבָרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות פ"ה).

(ז) **וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:**

ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְּהַת עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְּאַפּוֹהִי:

רש"י◄ **לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ•** אַף מִשֶּׁמֵּת. **וְלֹא־נָס לֵחֹה•** לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו.

(ח) **וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה:**

ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְּמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְּכִיתָא אֲבֵלָא דְּמֹשֶׁה:

רש"י◄ **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל•** הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, נֶאֱמַר: (במדבר כ) "כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל", זְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 255)

הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן . . זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (רש"י לד, ח) לְכְאוֹרָה, מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בְּעֵת מִיתַת מֹשֶׁה אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ לְגַבֵּי אַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר: אַהֲרֹן עָשָׂה שָׁלוֹם עַל־יְדֵי שֶׁשִּׁנָּה קְצָת מִן הָאֱמֶת. אַךְ מֹשֶׁה, שֶׁמִּדָּתוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ מִסְגָּל לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זוּ. וְיֵשׁ בְּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה: מֹשֶׁה – אֵינוֹ נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת. אַהֲרֹן – מֵבִיא שָׁלוֹם לְכָל יְהוּדִי, גַּם אָדָם כָּזֶה שֶׁבִּשְׁבִילוֹ מְכָרְחִים לְשַׁנּוֹת מִן הָאֱמֶת. בְּמָשָׁךְ חַיֵּי מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָיָה עָסוּק בְּמִלּוּי תַּפְקִידוֹ, הָיָה עָסוּק כָּלוֹ בָּעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ, מִדַּת הָאֱמֶת; אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים שְׁלִיחוּתוֹ, הִרְגִּישׁ אֶת מַעֲלַת הַנְהָגַת אַהֲרֹן.

(ט) **וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:**

ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(י) **וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:**

י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רש"י◄ **אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל־פָּנִים•** שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) "וְרַעָתָה אֶעֱלֶה אֶל ה'", (במדבר ט) "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִּי שָׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ:

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

יב וּלְכֹל יְדָא תַּקֵּיפְתָּא וּלְכֹל חֵזְוָנָא רַבָּא דִּי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

רש"י ◄ **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה.** שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיו. **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל.** נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. **לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל.** שֶׁנִּשְׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ט) "וָאֶשְׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם", וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (שבת פז):

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כב עמ' כה)

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת סְמִיכוּת הַתּוֹרָה סוֹפָהּ לִתְחִלָּתָהּ, עַל פִּי מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַז"ל (נדרים לט, ב) וְהָכְתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים . . אֲשֶׁר עָשָׂה . . (וְאֵין זֶה חָדָשׁ, כִּי־אִם) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, כִּי תְּנַאי הִתְּנָה הַקָּבָּ"ה עִם כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּעֵת הַבְּרִיאָה בְּנוֹגֵעַ לְנִסִּים (בראשית רבה ה, ה. זח"ב קצח, ב. פירוש המשניות להרמב"ם ותוספות יום טוב אבות ה, ו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ט עמוד 241־239)

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ". אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה: יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (ב"ב יד, ב).

וְהִנֵּה מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - אֲשֶׁר מַחֲמַת מַעֲלָה זוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" - מְהַוָּה מַעֲלָה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל, וּכְדִלְקַמָּן:

הָעִנְיָן יוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַהֶסְבֵּר מַדּוּעַ נִתְּינַת הַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת (לֹא הָיְתָה מִיַּד בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אוֹ לְמָחֳרָתוֹ - מִיַּד בַּעֲלוֹתוֹ לָהָר, אֶלָּא) הָיְתָה כַּעֲבוֹר אַרְבָּעִים יוֹם לְאַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת: כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר לוֹ "פְּסָל לְךָ גוֹ'", רַק אָז אָמַר לוֹ "הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ - יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ". לִכְאוֹרָה, לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ "יִישַׁר כֹּחַ" מִיַּד?

פֶּלָא גָּדוֹל יוֹתֵר: עַל הַפָּסוּק "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" הָאָמוּר אַרְבָּעִים יוֹם אַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כְּנַ"ל, לֹא מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", כִּי־אִם בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה", שֶׁנֶּאֱמְרָה כְּמֵעַט אַרְבָּעִים שָׁנָה לְאַחַר מִכָּן - רַק אָז מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁ"אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (דְּאַרְבָּעִים שָׁנָה מִקּוֹדֶם) פֵּירוּשׁוֹ "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ".

וְאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת, הַטַּעַם לְכָךְ הוּא, כִּי הַהוֹכָחָה לְפָרֵשׁ כֵּן (עַל־פִּי הַפְּשָׁט), הוּא מֵהַמִּלִּים "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם בְּדִיּוּק, הֲרֵי מִזֶּה גּוּפָא מוּבָן, שֶׁהַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה בְּעֵת אֲמִירַת "פְּסָל לְךָ" נִתְגַּלְּתָה רַק כְּשֶׁ"וַיַּעַל מֹשֶׁה גוֹ' אֶל הַר נְבוֹ גוֹ'".

בֵּאוּר הַדָּבָר: לְגַבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל, אִיתָא בִּגְמָרָא: "לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִיתֵּן פֶּה לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה". דָּבָר זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן אֶפְשָׁרוּת לְיַצֵּר הֶרַע לִשְׁלוֹט עַל יִשְׂרָאֵל וּלְפַתּוֹתָם לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, הוּא לְשֵׁם הָעִילּוּי דִּתְשׁוּבָה (בִּיטּוּל הַחֵטְא - עַד שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמַעֲלָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַחֵטְא), שֶׁאֵלָיו יַגִּיעוּ עַל־יְדֵי־זֶה.

מִזֶּה מוּבָן גַּם לְגַבֵּי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - הַמְסוֹבָּב מֵחֵטְא הָעֵגֶל - שֶׁהַטַּעַם לְכָךְ (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף עִילּוּי - עִילּוּי בַּ(תּוֹרָה) לוּחוֹת (הֵיפֶךְ הַשְּׁבִירָה - עַד לְמַעֲלָה נַעֲלֵית מֵה"לוּחוֹת אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ"), הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַמְהֻוִּים "כִּפְלַיִם לִתּוּשִׁיָּה" לְגַבֵּי הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

[וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם כַּוָּנַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כְּשֶׁדָּן הַקַּל־וָחֹמֶר: כֵּיוָן שֶׁ"יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים" אִי־אֶפְשָׁר לְתֵת לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, הָיָה (לֹא רַק לְשֵׁם הֲגָנָה עַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם) כְּדֵי לִפְעוֹל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה.

כְּמִשָּׁל הַבֵּן שֶׁהַנְהָגָתוֹ אֵינָהּ כִּדְבָעֵי, עַד שֶׁ"אָבִיו דּוֹחֵהוּ חוּץ לְבֵיתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ שֶׁאֵינוֹ אָבִיו" - שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא מִתְגַּלִּית אַהֲבַת הַבֵּן לְאָבִיו, עַד שֶׁצּוֹעֵק בְּמַר נַפְשׁוֹ "שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִיפָּרֵד מֵאָבִיו בְּשׁוּם אוֹפָן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁלֹּא יִקְרָא בְּשֵׁם אָבִיו".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַדִּיּוּק "וָאֶשְׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" - וּכְפִי שֶׁהַכָּתוּב גַּם מַדְגִּישׁ בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - כִּי הַמַּעֲלָה וְהַשֶּׁבַח שֶׁל מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּזֶה שֶׁ"נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם", דָּבָר זֶה הֶבִיאָם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה].

וּבְזֶה גַּם מְבֹאָר כֵּיצַד יוֹם צוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, יֶהֱפַךְ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה:

כַּיּוֹם, כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָנוּ שֶׁשִּׁבִּירַת הַלּוּחוֹת גָּרְמָה שֶׁ"אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם", מְהַוָּה יוֹם זֶה, יוֹם תַּעֲנִית. מַה־שֶּׁאֵין־

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא, אֲשֶׁר אָז תִּתְגַּלֶּה בִּשְׁלֵמוּת מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל חֵטְא הָעֵגֶל; וַאֲשֶׁר תְּשׁוּבָה זוֹ רֵאשִׁיתָהּ בְּ"וְאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה - גַּם מַעֲלָתָן שֶׁל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת), אָז יִהְיֶה יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - יוֹם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה.

וְזֶהוּ הַטַּעַם מַדּוּעַ נֶאֱמַר "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק בַּצִּוּוּי עַל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת. וּבְגִילוּי, בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה), מִתְגַּלֶּה הַדָּבָר רַק בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה הֶרְאָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן" - כִּי דַּוְקָא אָז מִתְגַּלֶּה הָעִילּוּי שֶׁאֵלָיו הִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 217 – מתוך 'לקראת שבת')

מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת

וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה גו' אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל – שֶׁנְּשָׁאוּ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם (לד, יב. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ־עִיּוּן אֵיךְ מַתְאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁהִכָּתוּב מְסַפֵּר עַל הַמַּעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, יְסַיֵּם בְּ"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁנְּשָׁאוּ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר עַל־פִּי הַמִּדְרָשׁ (הובא ברש"י פרשת תשא לד, א): "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשִּׁפְחוֹת, מִתּוֹךְ קַלְקוּל הַשִּׁפְחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע. עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר, אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, אֹמַר לוֹ עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ . . הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּבָּ"ה, הַשִּׁפְחוֹת אֵלּוּ עֶרֶב רַב, וְהַשּׁוֹשְׁבִין זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָנָת בְּפַשְׁטוּת מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, שֶׁמַּעֲלָה זוֹ נַעֲלֵית יוֹתֵר מִשֶּׁאָר מַעֲלוֹתָיו הַנִּזְכָּרוֹת בַּכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי מוּבָן גֹּדֶל וִיקַר עֶרְךְ הַתּוֹרָה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּבִפְרָט שֶׁהוּא זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן וְהָאוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמְּצִיאוּתָם שֶׁל הַלּוּחוֹת יְכוֹלָה לִפְגֹּעַ בְּיִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא הִסֵּס כְּלָל וּשְׁבָרָם מִיָּד כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעֹנֶשׁ.

מ"א פסוקים, גאו"ל סימן. חסלת פרשת וזאת הברכה

עטרת מרים

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: **ב** מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת כִּי אֵלּוּ הָיָה עֲדַיִן חַי, לֹא יָכְלוּ לָהֶם
לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן כִּי עָלָיו נִגְזַר לְבַל יַעֲבוֹר וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה
אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: **ג** עַל כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר
תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם
נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה:
ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־
הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ
הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרוּחַ
מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם:
ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי

עטרת מרים

חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ לֹא אֶטֹּשׁ
חוּלְשָׁה וְלֹא אֶעֱזָבֶךָּ: **ו** חֲזַק וֶאֱמָץ בְּהִנְהֶגֶת הָעָם כָּרָאוּי כִּי אַתָּה תַּנְחִיל
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם:
ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד בַּתּוֹרָה לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי כִּי לוּלֵא זֹאת, לֹא
תּוֹעִיל כָּלוּם בְּהִנְהֶגֶת הָעָם כָּרָאוּי, אַל־
תָּסוּר מִמֶּנּוּ מִסֵּפֶר הַתּוֹרָה יָמִין
וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל תַּצְלִיחַ
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: **ח** לֹא־יָמֻשׁ
סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה הָאָמוּר בַּמִּקְרָא
שֶׁלְּפָנֶיךָ מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם
וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת

הפטרת וזאת הברכה־שמחת תורה

ביהושע פרק א

א **א** וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן
לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה:
ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ
יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ
וְלֹא אֶעֱזָבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת
לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ
יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמֻשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

בְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ בַּמִּלְחָמָה מוּל הָאוֹיֵב אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י בַּיּוֹם שֶׁתָּמוּ יְמֵי בְּכִי אֵבֶל מֹשֶׁה וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה מִינֵי מַאֲכָלִים זוּלְתִי הַלֶּחֶם, כִּי בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר שֶׁמֵּת מֹשֶׁה לָקְטוּ מָן שֶׁהִסְתַּפְּקוּ בּוֹ עַד ט״ו בְּנִיסָן כִּי בְּעוֹד | בְּסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַנִּיחַ לָכֶם נוֹתֵן לָכֶם מְקוֹם מְנוּחָה וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל שֶׁבָּכֶם וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אָז תֹּאחֲזוּ בָהּ מִכְּלִי מְעַרְעֵר אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְלֹא לְבַד הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁחִיַּבְנוּ עָלָיו מִצַּד הַיֹּשֶׁר, כִּי גַּם וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק אִם יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה וְלֹא זֹאת לְבַד, כִּי גַּם: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה יִמְרוֹד אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת כְּדִין מוֹרֵד בְּמַלְכוּת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ לַעֲנוֹשׁ הַמּוֹרְדִים וְלֹא לְמַהֵר עַל כְּבוֹדְךָ:

עטרת מרים

וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַנִּיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

דַּרְכּוֹ שֶׁל אאמו״ר לִלְמוֹד בְּכָל שָׁנָה לְבַד פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י, עוֹד אֵיזֶה פֵּירוּשׁ (רמב״ן).

ספר השיחות תרצ״ו עמוד 54

וְזֶהוּ גַּם כֵּן בֵּיאוּר הַסִּיפּוּר אוֹדוֹת בְּנֵי אַדְמוֹ״ר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״, שֶׁבְּכָל שָׁנָה הָיוּ מְקַבְּלִים עַל עַצְמָם לִלְמוֹד חוּמָּשׁ עִם פֵּירוּשׁ אֶחָד הַמְפָרְשִׁים (מִלְּבַד פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י), וְהַזְּמַן שֶׁבּוֹ הָיוּ מְקַבְּלִים אֶת הַהַחְלָטָה בְּזֶה, וְהָיוּ נִכְנָסִים לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בְּשִׁיכּוּת לְזֶה – הָיָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית.

שיחת שבת פרשת בראשית (התוועדות ב) תשכ״א

סוף סימן ז (תורת מנחם חלק כ״ט עמוד 311).

מִלְּבַד זֶה [=לִימּוּד פָּרָשָׁה חוּמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י] הָיָה [=אַדְמוֹ״ר מהורש״ב נ״ע] לוֹמֵד תּוֹרָה (חוּמָּשׁ) עִם אֵיזֶה פֵּירוּשׁ אַחֵר. פַּעַם הַ״פָּנִים יָפוֹת״. שָׁאֲלָתִי עַל־דְּבַר פֵּירוּשׁ הָרַב אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא, וְאָמַר שֶׁפֵּירוּשׁ זֶה גַּם כֵּן.

רשימת היומן תרצ״א – עם פענוחים עמוד קפז

א (א) **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:**

א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא:

רש"י◄ **בְּרֵאשִׁית•** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵ"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם", שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל. וּמַה טַּעַם פָּתַח בְּ"בְּרֵאשִׁית"? מִשּׁוּם (תהלים קי"א): "כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם", שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל: לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו, בִּרְצוֹנוֹ נְתָנָהּ לָהֶם, וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ. **בְּרֵאשִׁית בָּרָא•** אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר אֶלָּא דַּרְשׁוּנִי, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת (משלי ח): "רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ", וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה ב): "רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה". וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ וְגוֹ', וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר", וְלֹא בָּא הַמִּקְרָא לְהוֹרוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, לוֹמַר שֶׁאִלּוּ קָדְמוּ, שֶׁאִם בָּא לְהוֹרוֹת כָּךְ, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: בָּרִאשׁוֹנָה בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', שֶׁאֵין לְךָ 'רֵאשִׁית' בַּמִּקְרָא שֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, כְּמוֹ: "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים", "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ". אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרֹא, וְדוֹמֶה לוֹ: "תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ", כְּלוֹמַר תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּהוֹשֵׁעַ: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ וְגוֹ'". וְאִם תֹּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא, שֶׁאִלּוּ תְּחִלָּה נִבְרְאוּ, וּפֵרוּשׁוֹ 'בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בָּרָא אֵלּוּ', וְיֵשׁ לְךָ מִקְרָאוֹת שֶׁמְּקַצְּרִים לְשׁוֹנָם וּמְמַעֲטִים תֵּבָה אַחַת, כְּמוֹ: "כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הִסּוּגֵר. וּכְמוֹ: "יִשָּׂא אֶת חֵיל דַּמֶּשֶׂק", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי יִשָּׂאֶנּוּ. וּכְמוֹ: "אִם יַחֲרֹשׁ בַּבְּקָרִים", וְלֹא פֵּרַשׁ אִם יַחֲרֹשׁ אָדָם בַּבְּקָרִים. וּכְמוֹ: "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית", וְלֹא פֵּרַשׁ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר. אִם כֵּן, תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם קָדְמוּ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: (לקמן א, ב) "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם", וְעַדַיִן לֹא גִּלָּה הַמִּקְרָא, בְּסִדּוּר הַקּוֹדְמִים וְהַמְּאֻחָרִים כְּלוּם, בְּרִיאַת הַמַּיִם מָתַי הָיְתָה, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁקָּדְמוּ הַמַּיִם לָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמַיִם נִבְרְאוּ, עַל־כָּרְחֲךָ לֹא לִמֵּד הַמִּקְרָא בְּסֵדֶר הַמֻּקְדָּמִים וְהַמְּאֻחָרִים כְּלוּם. **בָּרָא אֱלֹהִים•** וְלֹא אָמַר בָּרָא ה', שֶׁבַּתְּחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לִבְרֹאתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, וְהִקְדִּים מִדַּת רַחֲמִים וְשִׁתְּפָהּ לְמִדַּת הַדִּין, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם".

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) בְּרֵאשִׁית. חֲכָמֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַבֵּי"ת נוֹסֶף כְּבֵי"ת 'בְּרִאשׁוֹנָה', כִּי נִמְצָא "רִאשׁוֹנָה יִסְעוּ". וְאִילּוּ הָיָה טַעְמוֹ כֵּן, הָיָה הַבֵּי"ת קָמוּץ בְּקָמַץ גָּדוֹל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי 'בְּרֵאשִׁית' לְעוֹלָם סָמוּךְ, וְהַטַּעַם 'בְּרֵאשִׁית הָעֶרֶב', אוֹ הַלַּיְלָה, אוֹ הַחֹשֶׁךְ. וְהִנֵּה שִׁכְחוּ "וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ". וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַבֵּי"ת נוֹשֵׂא בְּלִי טַעַם. וְטַעֲמָם, שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לֵב שֶׁאֵין רֵאשִׁית לַשָּׁמַיִם וְלָאָרֶץ, עַל כֵּן אָמַר 'בְּרֵאשִׁית'. וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהוּא סָמוּךְ, כְּמוֹ "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים". וְאַל תִּתְמַהּ אֵיךְ נִסְמַךְ עַל פּוֹעַל עָבַר. וְהִנֵּה כֵּן "תְּחִלַּת דִּבֵּר ה'", "קִרְיַת חָנָה דָוִד". וְהַטַּעַם יִתְבָּרֵר לְךָ בַּפָּסוּק הַשֵּׁנִי:

בָּרָא. רוּבֵי הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ שֶׁהַבְּרִיאָה לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן, וְכֵן "אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה'". וְהִנֵּה שָׁכְחוּ "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִים", וְשָׁלֹשׁ בְּפָסוּק אֶחָד "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם", "וּבָרָא חֹשֶׁךְ" שֶׁהוּא הַפֶּךְ הָאוֹר שֶׁהוּא יֵשׁ. וְזֶה דִּקְדּוּק הַמִּלָּה בָּרָא לִשְׁנֵי טְעָמִים, זֶה הָאֶחָד, וְהַשֵּׁנִי "לֹא בָרָה אֹתָם לֶחֶם". וְזֶה הַשֵּׁנִי הֵ"א תַּחַת אָלֶף, כִּי כְּמוֹהוּ "לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד", כִּי הוּא מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַנּוֹסָף. וְאִם הָיָה בְּאָלֶ"ף, הָיָה כְּמוֹ "לְהַבְרִיאֲכֶם". וּמְצָאנוּ מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד "וּבֵרַאתָ לְךָ". וְאֵינֶנּוּ כְּמוֹ "בְּרוּ לָכֶם אִישׁ", רַק כְּמוֹ "וּבָרָא אוֹתְהֶן". וְטַעְמוֹ לִגְזוֹר וְלָשׂוּם גְּבוּל נִגְזָר, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

אֱלֹהִים. אֵחַר שֶׁמָּצָאנוּ אֱלוֹהַּ, יָדַעְנוּ כִּי אֱלֹהִים לְשׁוֹן רַבִּים. וְשֹׁרֶשׁ זֶה מִדֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן, כִּי כָּל לָשׁוֹן יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וּכְבוֹד לְשׁוֹן לוֹעֵז שֶׁיֹּאמַר הַקָּטָן לְנוֹכַח הַגָּדוֹל לְשׁוֹן רַבִּים, וּבִלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁיְּדַבֵּר הַגָּדוֹל – כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ – בִּלְשׁוֹן רַבִּים. וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דֶּרֶךְ כָּבוֹד לוֹמַר עַל הַגָּדוֹל לְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ אֲדֹנִים בְּעָלִים, שֶׁאָמְרוּ "אֲדֹנִים קָשֶׁה", "וְלָקַח בְּעָלָיו". וְכֵן מִלַּת עָלָיו, אֵלָיו וְעָדָיו. עַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב "בָּרָא", וְלֹא בָּרְאוּ. וּמִדַּרְכָּךְ הַתּוּשִׁיָּה יָדַעְנוּ, כִּי הַדִּבּוּרִים יִקָּרְאוּ שָׁפָה, בְּעֲבוּר שֶׁיִּרְאוּ שִׁמְמָנָּה יֵצְאוּ. וְכֵן נִשְׁמַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹנָה תִּקָּרֵא לֵב, וְהַלֵּב גּוּף וְהִיא אֵינֶנָּה גּוּף, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַלֵּב הַמִּרְכָּבָה הָרִאשׁוֹנָה לָהּ. וּבַעֲבוּר הֱיוֹת כָּל מַעֲשֵׂה הַשֵּׁם בְּיַד הַמַּלְאָכִים עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, נִקְרָא כֵּן. וּבַפָּסוּק "כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ" אָבְאֵר קְצָת סוֹד הַשֵּׁם. וְאַל תִּשִׂים לִבְּךָ אֶל דִּבְרֵי הַגְּאוֹן שֶׁאוֹמֵר שֶׁהָאָדָם נִכְבָּד מֵהַמַּלְאָכִים. וּכְבָר בֵּאַרְתִּי בְּסֵפֶר הַיְסוֹד, כִּי כָּל רְאָיוֹתָיו הֵפוּכוֹת. וְיָדַעְנוּ כִּי אֵין בִּבְנֵי אָדָם נִכְבָּדִים כְּמוֹ הַנְּבִיאִים, וּיהוֹשֻׁעַ נָפַל עַל פָּנָיו לִפְנֵי מַלְאַךְ ה' וְהִשְׁתַּחֲוָה, וְאָמַר "מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת פרשת בראשית ה'תשי"ד)

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים. "בְּרֵאשִׁית" עִנְיָנוֹ ב' רֵאשִׁית, רֵאשִׁית בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְרֵאשִׁית דְּהַתּוֹרָה. בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, הַב' רֵאשִׁית הֵם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "בָּרָא אֱלֹקִים", שֶׁיְּגַלּוּ אֶת אֲמִיתִּית הַכַּוָּנָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים. סְפִירַת הַכֶּתֶר הִיא רֵאשִׁית, וּסְפִירַת הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית. רֵאשִׁית סְפִירַת הַכֶּתֶר הִיא הָעֶלֶם, וְרֵאשִׁית סְפִירַת הַחָכְמָה הִיא גִּילוּי, רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'. הָאוֹר וְחִיּוּת דְּחָכְמָה שֶׁמְּאִירִים בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית נִמְשָׁכִים עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁנָה, הֵן יְמֵי הַחוֹל וְשַׁבָּת וּמוֹעֲדִים הַכְּלָלִיִּים, הֵן הַמּוֹעֲדִים הַפְּרָטִיִּים שֶׁל כָּל יָחִיד, יוֹם הַכִּנִּיסָה לַחֶדֶר, יוֹם הַבַּר־מִצְוָה וּשְׁאָר יְמֵי חַיֵּי הָאָדָם וּמְאוֹרָעוֹתָיו, כּוּלָּם מְקַבְּלִים מִשַּׁבָּת בְּרֵאשִׁית.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשח"י)

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר מַאֲמַר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר שֶׁאֹפֶן הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית נוֹגֵעַ לְכָל עִנְיְנֵי הַשָּׁנָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, נוֹסָף עַל הַפֵּרוּשׁ הַפְּשׁוּט בְּכָל עִנְיְנֵי הַשָּׁנָה, יֶשְׁנוֹ גַּם הַפֵּרוּשׁ הַפְּנִימִי דְּקָאֵי עַל כָּל עִנְיְנֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהֲרֵי שָׁנָה הוּא מִלְּשׁוֹן שִׁנּוּי, [וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת גַּבֵּי אָתְרוֹג שֶׁנִּקְרָא "הָדָר" עַל שֵׁם שֶׁדָּר בְּאֵילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, שֶׁהוּא סוֹבֵל אֶת כָּל הַשִּׁנּוּיִים, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן הָאֶתְרוֹג הוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת], דְּהַיְנוּ, כָּל הַשִּׁנּוּיִים שֶׁבְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, עַד לִבְחִינַת הָאוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ. וּבְכָל מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ נוֹגֵעַ אֹפֶן הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁאָז קוֹרִין בַּתּוֹרָה "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וְכַנַּ"ל (סְעִיף ב) שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, הָחֵל מֵהַפֵּרוּשׁ הַפְּשׁוּט דְּקָאֵי עַל הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הַגַּשְׁמִיִּים, וְעַד לַפֵּרוּשׁ (שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, וְיֶשְׁנוֹ בִּפְנִימִיּוּתוֹ) שֶׁ"בְּרֵאשִׁית בָּרָא" קָאֵי עַל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא הָ'רֵאשִׁית' הָאֲמִתִּי, שֶׁבּוֹ תְּלוּיִים כָּל עִנְיְנֵי הַשִּׁנּוּיִים שֶׁבְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לִבְחִינַת הָאוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל הַרְחָבָה, אֲזַי נִמְשֶׁכֶת הַרְחָבָה בְּכָל הָעִנְיָנִים, מִלְּמַעְלָה מַעְלָה עַד לְמַטָּה מַטָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה עמוד 2 – מתוך 'לקראת שבת')

כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:

בְּרֵאשִׁית – אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.. וּמַה טַּעַם פָּתַח בִּבְרֵאשִׁית, מִשּׁוּם כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם, שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל, לִסְטִים אַתֶּם, שֶׁכִּבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם, כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו . . וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ" (א, א. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: הֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ בְּכִבּוּשׁ מִלְחָמָה, וְכִבּוּשׁ מִלְחָמָה אֵינוֹ בִּכְלָל אִסּוּר גֶּזֶל. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא מָצִינוּ שׁוּם אָמָּה שֶׁתִּתְעַנֵּשׁ עַל עִנְיָן זֶה דְּכִבּוּשׁ מִלְחָמָה, הֲגַם שֶׁאִסּוּר גֶּזֶל הוּא מִשֶּׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ. וְאִם כֵּן מַהוּ הַיְסוֹד לְטַעֲנָתָם: "לִסְטִים אַתֶּם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בְּהַעֲבָרַת דָּבָר מֵאָדָם אֶחָד לְזוּלָתוֹ בְּאֶחָד מִדַּרְכֵי הַקִּנְיָן (מְכִירָה, מַתָּנָה, כִּבּוּשׁ מִלְחָמָה וְכוּ'), אֵין מִשְׁתַּנֶּה דָּבָר בְּמַהוּת הַחֵפֶץ, וְהַשִּׁנּוּי הוּא רַק בַּבַּעֲלוּת. וְכֵן בָּאָרֶץ: כְּשֶׁאוּמָּה

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַבְדּוֹ", וְכֵן זְכַרְיָה וְדָנִיֵּאל, וְלָמָּה אַאֲרִיךְ. וְטַעַם "אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת", כְּמוֹ "אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים". וְטַעַם אֱלֹהִים כְּמוֹ "מֶלֶךְ". וּבְנֵי אָדָם הַמִּתְעַסְּקִים בְּמִשְׁפַּט אֱלֹהִים יִקָּרְאוּ כֵּן. וְזֶה הַשֵּׁם תֹּאַר, וְאֵינֶנּוּ עֶצֶם, וְלֹא יִמָּצֵא מִמֶּנּוּ עֶבֶר אוֹ עָתִיד. וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁהַמַּלְאָכִים הֵם מֵאֵשׁ וְרוּחַ, בַּעֲבוּר שֶׁנִּמְצָא "עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת". כִּי אֵין כָּכָה דֶּרֶךְ פְּשׁוּטוֹ, רַק דִּבֵּר דָּוִד בַּתְּחִלָּה עַל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְהֵחֵל מֵהָאוֹר, וְאָמַר "עוֹטֶה אוֹר", וְאַחַר כֵּן "נוֹטֶה שָׁמַיִם", וְהוּא הָרָקִיעַ וְהַמַּיִם עָלָיו, וְהָאֵשׁ וְהַשֶּׁלֶג וְהָרוּחַ. וְאָמַר כִּי הָרוּחַ שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַשֵּׁם לָלֶכֶת אֶל מָקוֹם שֶׁיִּשְׁלָחֶנּוּ, וְכֵן הָאֵשׁ מִמְּשָׁרְתָיו. וְאָמַר "יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ", וְזֹאת הִיא הַיַּבֶּשֶׁת, וְכֵן כָּתוּב "רוּחַ סְעָרָה עוֹשָׂה דְּבָרוֹ": וְטַעַם **אֵת**. כְּמוֹ עֶצֶם הַדָּבָר, וְהוּא סִימָן עִם הַפֹּעַל, כְּמוֹ "אֵת הַשָּׁמַיִם". וּפַעַם יְחַסְּרוּהוּ, כְּמוֹ "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם". וְנִמְצָא עִם הַפּוֹעֵל, כְּמוֹ "וּבָא הָאָרִי וְאֶת הַדֹּב", וְהֵם מְתֵי מִסְפָּר. וְיִהְיֶה תַּחַת עִם, וְתַחַת מִן:

הַשָּׁמַיִם. בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, לְהוֹרוֹת כִּי עַל אֵלֶּה הַנִּרְאִים יָדְבֵּר, וּלְעוֹלָם לְשׁוֹן רַבִּים. וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת "מִשְׁטָרוֹ", מִשְׁטַר כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְטַעַם שָׁמַיִם גּוֹבַהּ וּמַעֲלָה, וְכֵן בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל, שֶׁרוּבָּהּ עַל מַתְכּוֹנֶת לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְיֵשׁ "שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם". וְלֹא יִתְפָּרְדוּ, כְּרֵחַיִם וְצָבָרַיִם. וְאַנְשֵׁי הַמִּדּוֹת יָבִינוּ אֵלֶּה הַסּוֹדוֹת. וְאָמַר הַגָּאוֹן כִּי הָאָרֶץ כִּנְקוּדָה, וְהַמַּיִם כְּחוּט הַסּוֹבֵב. וְאַחַר שֶׁאֵלֶּה שְׁנֵיהֶם נִבְרָאִים, יִהְיֶה כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכָם נִבְרָא, כַּמַּיִם וְכָאֵשׁ. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ כִּי הַמַּיִם בִּכְלַל הָאָרֶץ וְהָרוּחַ בִּכְלַל הַשָּׁמַיִם. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי אֵלֶּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הֵם הָרָקִיעַ וְהַיַּבֶּשֶׁת, כִּי לֹא נִבְרָא בְּיוֹם אֶחָד כִּי אִם דָּבָר אֶחָד, בָּרִאשׁוֹן הָאוֹר, וּבַשֵּׁנִי הָרָקִיעַ, וּבַשְּׁלִישִׁי הַצְּמָחִים, וּבָרְבִיעִי הַמְּאוֹרוֹת, וּבַחֲמִישִׁי וּבַשִּׁשִּׁי נַפְשׁוֹת הַחַיּוֹת, וְהַמִּזְמוֹר הַנִּזְכָּר לְעֵד. וְלֹא יִתָּכֵן לִהְיוֹת הַקַּו הַסּוֹבֵב קוֹדֶם הַנְּקוּדָה, אוֹ הוּא קוֹדֶם הַקַּו, עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁנִּבְרְאוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּפַעַם אַחַת, וְהָעֵד – "קוֹרֵא אֲנִי עֲלֵיהֶם, יַעַמְדוּ יַחְדָּו". וְזֹאת הָעֵדוּת אֵינֶנָּה בְּרוּרָה, בַּעֲבוּר שֶׁפֵּירוּשׁ הַפָּסוּק אֵינֶנּוּ כֵּן, כִּי

כּוֹבֶשֶׁת אֶרֶץ מֵאֶמָּה אַחֶרֶת, מַהוּת הָאָרֶץ לֹא מִשְׁתַּנֶּית, וְהָאֶמָּה הַשֵּׁנִיָּה יְכוֹלָה לִכְבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ וּלְהַחֲזִירָהּ אֵלֶיהָ. אַף בְּשׁוֹנָה מִכָּךְ הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל־יְדֵי כִּבּוּשָׁהּ, נִשְׁתַּנְּתָה מַהוּתָהּ: לִפְנֵי זֶה הָיְתָה אֶרֶץ כְּכָל הָאֲרָצוֹת, וְעַכְשָׁו נִשְׁתַּנְּתָה לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְשִׁנּוּי זֶה הוּא בִּפְנִימִיּוּתָהּ וּלְעוֹלָם, וּמֵעַתָּה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּנֵּךְ לְשׁוּם אֻמָּה אַחֶרֶת, וְגַם בִּזְמַן הַגָּלוּת כַּאֲשֶׁר "גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ" הִיא נִקְרֵאת "אַרְצֵנוּ" וְ"אַדְמָתֵנוּ"; וִיתֵרָה מִזּוֹ: אָסוּר לָנָכְרִי לְהִתְיַשֵּׁב בְּאַרְצֵנוּ.

וְזוֹהִי טַעֲנַת אֻמּוֹת הָעוֹלָם "לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכִּבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם": בְּיוֹדְעָם, שֶׁעַל יְדֵי כִּבּוּשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁתַּנְּתָה הָאָרֶץ בְּמַהוּתָהּ שִׁנּוּי תְּמִידִי לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמֵעַתָּה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּנֵּךְ עוֹד לְאֻמָּה אַחֶרֶת, אִם כֵּן נִטְּלָה מֵהֶם שֵׁיְכוּתָם לָאָרֶץ לַחֲלוּטִין, וְלֹא כְּכִבּוּשׁ שְׁאָר הָאֲרָצוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲזֹר וּלְכָבְשָׁם, וְאִם כֵּן "לִסְטִים אַתֶּם".

וְהַמַּעֲנֶה לְכָךְ הוּא: "כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וְגוֹ' וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ": הֱיוֹת שֶׁהַקָּבָּ"ה בָּרָא אֶת הָאָרֶץ, לָכֵן "כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הִיא" הַיְינוּ לֹא רַק מְצִיאוּת הַשֵּׁלִיטָה בָּאָרֶץ אֶלָּא גַּם עֶצֶם מַהוּתָהּ, וְלָכֵן הוּא יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת מַהוּתָהּ שֶׁל הָאָרֶץ לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:

ב וְאַרְעָא הֲוַת צָדְיָא וְרֵיקַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְּׁבָא עַל אַפֵּי מַיָּא:

רש"י ◄ **תֹהוּ וָבֹהוּ** • תֹּהוּ, לְשׁוֹן תֵּמַהּ וְשִׁמָּמוֹן, שֶׁאָדָם תּוֹהֶה וּמִשְׁתּוֹמֵם עַל בֹּהוּ שֶׁבָּהּ. **תֹהוּ** • אַשְׁטוּרְדִישׁ"ן בְּלָעַ"ז. **בֹהוּ** • לְשׁוֹן רֵיקוּת וְצָדוּ (בִּסְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ). **עַל פְּנֵי תְהוֹם** • עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. **וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת** • כִּסֵּא הַכָּבוֹד עוֹמֵד בָּאֲוִיר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבְמַאֲמָרוֹ, כְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּן, אקובטי"ר בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מהתוועדות שבת־קודש פרשת בראשית ה'תשי"ג)

אוֹדוֹת ד' הַלְּשׁוֹנוֹת "תֹּוהוּ, בֹּוהוּ, חוֹשֶׁךְ וּתְהוֹם" – אִיתָא בַּסְּפָרִים שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ד' קְלִיפּוֹת: ג' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי, וּקְלִיפַּת נוֹגַהּ.

וּלְעוּמַּת זֹאת - עַל "רוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם" אָמְרוּ חֲז"ל "זֶה רוּחוֹ שֶׁל מָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ", שֶׁזֶּהוּ גִּילוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, גִּילוּי הָעַצְמוּת.

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר: הֵיתָּכֵן שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבְּרִים אוֹדוֹת קְלִיפּוֹת - מַזְכִּירִים בְּהֶמְשֵׁךְ אֶחָד אוֹדוֹת "רוּחוֹ שֶׁל מָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ"?!

וְהַסִּבָּרָה בְּזֶה - שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק לְהַדְגִּישׁ שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל גּוֹדֶל הַחוֹשֶׁךְ מִצַּד הַקְּלִיפּוֹת בִּכְלָל, וּבִפְרָט מִצַּד ג' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי, צָרִיךְ לִיַּדַּע שֶׁיֶּשְׁנוֹ כֹּבֶד "רוּחוֹ שֶׁל מָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ",

– וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּמִדְרָשֵׁי חֲז"ל בְּנוֹגֵעַ לְחוּרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁתֵּיכָף וּמִיַּד נוֹלַד מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – אֶלָּא שֶׁצְּרִיכִים רַק **לְגַלּוֹת** זֹאת.

וְגַם עִנְיָן זֶה מוּדְגָּשׁ בְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר", שֶׁ"אוֹר" מוֹרֶה עַל עִנְיָן הַגִּילוּי, וּבָזֶה גּוּפָא - גִּילוּי הָאוֹר שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁגְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֶעָתִיד־לָבוֹא, שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן הַגִּילוּי דְ"רוּחוֹ שֶׁל מָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ".

וְגִילוּי זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה - כַּמּוּבָן מִדִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ "יְהִי

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֵיךְ יֹאמַר "אֲלֵיהֶם" לַאֲשֶׁר אֵינָם, וְאֵיךְ יִקְרָא לַתּוֹהוּ. רַק פֵּירוּשׁוֹ אֲנִי בְּרָאתִים, וּבְעֵת שֶׁאֶקְרָאֵם יַעַמְדוּ יַחְדָּו לְפָנַי שְׁנֵיהֶם כַּעֲבָדִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנִי, כְּטַעַם "דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם", וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר הָאָרֶץ, וְאָמַר אַחַר כֵּן כִּי גַּם הֵמָּה יַעַמְדוּ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט שֶׁיְּצִוּם: תורה ב

ב) וְהָאָרֶץ. הַמִּלָּה הַזֹּאת זָרָה בַּעֲבוּר קָמְצוּת הָאָלֶ"ף עִם הַהֵ"א בְּכָל מָקוֹם. וְאֵינֶנּוּ כְּמוֹ "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה" וְ"הָאֶבֶן הַזֹּאת": **תֹּהוּ.** אָמַר הַגְּאוֹן תֹּהוּ שֶׁהוּא מִתְּהוֹם. וְזֶה לֹא יִתְּכֵן, כִּי מֵ"ם תְּהוֹם שׁוֹרֶשׁ, כְּמֵ"ם הַמַּיִם. וּבְסֵפֶר יְצִירָה, תֹּהוּ זֶה קַו יָרוֹק, וּבֹהוּ אֵלּוּ אֲבָנִים מְפוּלָּמוֹת. וְהַנָּכוֹן כַּאֲשֶׁר אָמַר הַמְתַרְגֵּם אֲרָמִית. וְכֵן "וּבְתֹהוּ יְלֵיל יְשִׁימוֹן", וְכֵן "אַחֲרֵי הַתֹּהוּ", שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: **וָבֹהוּ.** אֲחִי תֹּהוּ וְהַוָּוֹי"ן תַּחַת הֵ"א, כְּרָוִי"ו "וַיִּשְׁתָּחוּ", "וַתִּרְעֶנָה בָּאָחוּ". וְהַטַּעַם, כִּי בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת הָרָקִיעַ וְהַיַּבָּשָׁה לֹא הָיָה בָּאָרֶץ יִישׁוּב, כִּי הָיְתָה מְכוּסָה בְּמַיִם. וְכֵן שָׁם אֱלֹהִים כֹּחַ תּוֹלְדָתָהּ, לִהְיוֹת לְמַטָּה מֵהַמַּיִם. וְאֵל תִּתְמַהּ עַל יָו"ו "וְהָאָרֶץ", כִּי פֵּירוּשׁוֹ כְּפֵ"א רָפָה בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל, וְכָמוֹהוּ "וְאִיד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ". כִּי לֹא דִּבֵּר מֹשֶׁה עַל הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהוּא עוֹלַם הַמַּלְאָכִים, כִּי אִם עַל עוֹלַם הַהֲוָיָה וְהַשְּׁחָתָה. וְהַמְפָרְשִׁים שֶׁהַשָּׁמַיִם בְּפָסוּק רִאשׁוֹן הֵם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, מַה יֵּעָשׂוּ בָּאָרֶץ. וְהִנֵּה רְאָיוֹת גְּמוּרוֹת לְאַנְשֵׁי שִׁיקּוּל הַדַּעַת, שֶׁאֵין שָׁם רַק אֶרֶץ אַחַת. וּדְרַשׁ שֶׁבַע אֲרָצוֹת, הוּא שֶׁהַיִּישׁוּב נֶחְלָק עַל שִׁבְעָה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה בְּאֶמְצַע הַיִּישׁוּב, כִּי רָחוֹק הוּא מֵאֶמְצַע הָאָרֶץ: **וְרוּחַ אֱלֹהִים.** סָמֵךְ הִרְחִיק אֶל הַשֵּׁם, בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ שָׁלִיחַ בְּחֵפֶץ הַשֵּׁם לְיַיבֵּשׁ הַמַּיִם. וְהַמַּיִם לְשׁוֹן רַבִּים, גַּם לֹא יִתְפָּרְדוּ, וְהֵם עַל בִּנְיָן שְׁנַיִם, כִּי הֵם זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְנִמְצָא עַל לְשׁוֹן יָחִיד – "לֹא זוֹרַע עָלָיו": וְטַעַם **מְרַחֶפֶת.** נוֹשֶׁבֶת לְמַעְלָה בַּמַּיִם. וְכֵן "עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף": תורה ג

אור - זֶה **אַבְרָהָם**", שֶׁבּוֹ מַתְחִילִים "שְׁנֵי אֲלָפִים **תּוֹרָה**", וְעַל־יָדוֹ (הֵינוּ, עַל־יְדֵי עִנְיָנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, תּוֹרָה) נַעֲשָׂה גִּילוּי "רוּחוֹ שֶׁל מָלְךָ הַמָּשִׁיחַ".

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יֶשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁמִּתְיָרְאִים מִפְּנֵי גּוֹדֶל הַחוֹשֶׁךְ, וְטוֹעֲנִים שֶׁבְּמַצָּב שֶׁל הִתְגַּבְּרוּת הַחוֹשֶׁךְ אִי־אֶפְשָׁר לְהַתְחִיל עִם אוֹר גָּדוֹל, אֶלָּא עִם אוֹר מְצוּמְצָם לְפִי עֵרֶךְ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם כו'.

וְעַל־זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַתְחָלַת קְרִיאַת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית - שֶׁלְּמִרּוֹת שֶׁנִּמְצָאִים **בְּהַתְחָלַת** הָעֲבוֹדָה (זֶה עַתָּה הִסְתַּיֵּם חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי וּמַתְחִילָה עֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה), וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁשּׁוֹרְרִים **תֹּהוּ וָבֹהוּ חוֹשֶׁךְ וּתְהוֹם**, מִכָּל־מָקוֹם, מַתְחִילִים מִיַּד עִם **"רוּחוֹ שֶׁל מָלְךָ הַמָּשִׁיחַ"** - אוֹר הֵכִי נַעֲלֶה, פְּנִימִיּוּת הַשְּׂכִינָה שֶׁלְּמַעְלָה וּבְהַבְדָּלָה מֵעוֹלָמוֹת, שֶׁאֵין הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבְּלוֹ אֲפִילוּ לֹא בְּאוֹפֶן מַקִּיף - שֶׁדּוּגְמָתָהּ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הִיא פְּנִימִיּוּת הַלֵּב.

וּמִיַּד מַמְשִׁיכִים עִם הַהַכְרָזָה **"יְהִי אוֹר"**, הֵינוּ, שֶׁמִּבְּלִי לְהִתְחַשֵּׁב בְּמַעֲמַד וּמַצַּב הָעוֹלָם, אִם הוּא שַׁיָּךְ לְכָךְ אִם לָאו, מַכְרִיזִים "יְהִי אוֹר - זֶה אַבְרָהָם", שֶׁמַּתְחִילִים לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹר אֶלּוֹקִי, כְּמוֹ אַבְרָהָם שֶׁפִּרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם גַּם לַעֲרָבִים, מִבְּלִי לְהִתְחַשֵּׁב אִם הֵם רְאוּיִים לְכָךְ אִם לָאו.

וְאָז – **"וַיְהִי אוֹר"**, שֶׁנַּעֲשָׂה כֵּן בְּפוֹעַל, "עֶס וֶוערְט טַאקֶע בְּפוֹעַל לִיכְטִיק", וְעַד לְגִילוּי אוֹר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר - אוֹר שֶׁהָיָה מֵאִיר בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

(ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר:

ג וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא:

(ד) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:

ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא:

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל •** אַף בָּזֶה אָנוּ צְרִיכִים לְדִבְרֵי אַגָּדָה: ״רָאָהוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים, וְהִבְדִּילוֹ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא״. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: רָאָהוּ כִּי טוֹב וְאֵין נָאֶה לוֹ וְלַחֹשֶׁךְ שֶׁיִּהְיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעַרְבּוּבְיָא, וְקָבַע לָזֶה תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם, וְלָזֶה תְּחוּמוֹ בַּלַּיְלָה.

(ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹמָא חָד:

רש"י ◄ **יוֹם אֶחָד •** לְפִי סֵדֶר לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה כָּתַב "אֶחָד"? לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּ״בְרֵאשִׁית רַבָּה״.

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם:

ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בְּמִצְיעוּת מַיָּא וִיהֵי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא:

רש"י ◄ **יְהִי רָקִיעַ •** יִתְחַזֵּק הָרָקִיעַ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, עֲדַיִן לַחִים הָיוּ, וְקָרְשׁוּ בַּשֵּׁנִי מִגַּעֲרַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּאָמְרוֹ: "יְהִי רָקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יִרְוֹפָפוּ" כָּל יוֹם רִאשׁוֹן,

---

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וַיֹּאמֶר. אָמַר הַגָּאוֹן, כִּי פֵּירוּשׁ "וַיֹּאמֶר" כְּמוֹ וַיִּרְצֶה. וְאִילוּ הָיָה כֵּן, הָיָה רָאוּי "לִהְיוֹת אוֹר". רַק הוּא כְּמַשְׁמָעוֹ. וְכֵן "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", "כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ". וְהַטַּעַם, כִּנּוּי עַל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא הָיָה בִּיגִיעָה. וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – מֶלֶךְ וּמִשְׁרָתָיו. וְזֶה הָאוֹר הָיָה לְמַעְלָה מִן הָרָוּחַ: תורה ד

ד) וַיַּרְא. כְּמוֹ "וְרָאִיתִי אָנִי", וְהוּא בַּמַּחֲשָׁבָה: וְטַעַם **וַיַּבְדֵּל.** בִּקְרִיאַת הַשֵּׁמוֹת: תורה ה

ה) וַיִּקְרָא. הֵ"א לַיְלָה – נוֹסָף, כִּי הוּא מִלְּעֵיל, וּלְעוֹלָם לְשׁוֹן זָכָר הוּא: **עֶרֶב.** קָרוֹב מִטַּעַם חֹשֶׁךְ. וְנִקְרָא כָּךְ, שֶׁנִּתְעָרְבוּ בּוֹ הַצּוּרוֹת. וּבֹקֶר – הֵפֶךְ עֶרֶב, שֶׁיּוּכַל אָדָם לְבַקֵּר בֵּינוֹת הַצּוּרוֹת: וְטַעַם **יוֹם אֶחָד.** הוּא עַל תְּנוּעַת הַגַּלְגַּל. וְיֵשׁ סוֹד לִדְרֹשׁ שִׁיתָּא אַלְפֵי. וְאַחַר שֶׁאָמַר שֶׁהָאוֹר יִקָּרֵא יוֹם, לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּקָּרֵא הָעֶרֶב יוֹם. רַק פֵּירוּשׁוֹ: הָיָה עֶרֶב גַּם הָיָה בֹּקֶר שֶׁל אֶחָד. וְאִילוּ הָיָה הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר יוֹם אֶחָד, מַה טַּעַם שֵׁנִי: תורה ו

ו) וַיֹּאמֶר. אָמַר הַגָּאוֹן עַל הָרָקִיעַ דְּבָרִים שֶׁלֹּא הָיוּ. רַק פֵּירוּשׁוֹ דָּבָר נָטוּי, כְּמוֹ "וַיִּרְקְעוּ", "אֶרְקָעֵם", וְכֵן "וַיִּמְתָּחֵם כְּאֹהֶל לָשָׁבֶת". וּמַה נִּכְבָּד דִּבֵּר הָאוֹמֵר שֶׁקְּצוֹת הַשָּׁמַיִם עִם קְצוֹת מֵימֵי

וּבַשֵּׁנִי: "וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ", כְּאָדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מִגַּעֲרַת הַמְּאַיֵּם עָלָיו. **בְּתוֹךְ הַמָּיִם** • בְּאֶמְצַע הַמַּיִם, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לָרָקִיעַ, כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת קרח, מברכים החודש תמוז, תשכ"ח)

מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם (שֶׁאָז הָיָה הָעוֹלָם מַיִם בְּמַיִם, וְלֹא הָיְתָה עֲדַיִן הִתְחַלְּקוּת בֵּין מַיִם עֶלְיוֹנִים לְמַיִם תַּחְתּוֹנִים שֶׁעַל־יְדֵי רָקִיעַ הַמַּבְדִּיל) לֹא הָיָה קִילּוּסוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה עוֹלֶה אֶלָּא מִן הַמַּיִם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה פַּלְטְרִין וְהוֹשִׁיב בְּתוֹכָהּ אִלְּמִים, וְהָיוּ מַשְׁכִּימִין וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בִּרְמִיזָה כוּ'. וּמְבֹאָר בָּזֶה, שֶׁדִּיּוּרִים אִלְּמִים שֶׁהָיוּ מְקַלְּסִין בִּרְמִיזָה, קָאֵי עַל הַנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא שֶׁהֵם בְּטֵלִים בִּמְקוֹרָם כוּ'. וְהִנֵּה, אַף שֶׁגָּדְלָה מַעֲלַת הַקִּילּוּס שֶׁל דִּיּוּרִים אִלְּמִים כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעוֹלָם מָלֵא מַיִם בְּמַיִם, מִכָּל־מָקוֹם הָיְתָה אַחַר־כָּךְ הַהַבְדָּלָה בֵּין מַיִם לְמַיִם עַל־יְדֵי רָקִיעַ הַמַּבְדִּיל, וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּקּוּוּ הַמַּיִם גּוֹ' וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה גּוֹ', שֶׁהוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים שָׁבוֹ הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יֵשׁ דַּוְקָא.

(ז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן:**

ז **וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְּרַע לְרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא דִּי מֵעַל לְרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן:**

רש"י ◄ **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ** • תִּקְּנוֹ עַל עָמְדוֹ, וְהִיא עֲשִׂיָּתוֹ, כְּמוֹ: "וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ". **מֵעַל לָרָקִיעַ** • "עַל הָרָקִיעַ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מֵעַל לָרָקִיעַ", לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִים בָּאֲוִיר. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר: "כִּי טוֹב" בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נִגְמָר מְלֶאכֶת הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הִתְחִיל בָּהּ בַּשֵּׁנִי, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר אֵינוֹ בְּמִלּוּאוֹ וְטוּבוֹ. וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וְגָמַר מְלָאכָה אַחֶרֶת, כָּפַל בּוֹ "כִּי טוֹב", שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַיּוֹם.

(ח) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:**

ח **וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם תִּנְיָן:**

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם** • שָׁא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֵשׁ וּמַיִם שֶׁעֵרְבָן זֶה בָּזֶה וְעָשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם.

(בִּסְפָרִים אֲחֵרִים: שָׁמַיִם, שָׁם מַיִם, דָּבָר אַחֵר: אֵשׁ וּמַיִם)

(ט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן:**

ט **וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן מַיָּא מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לַאֲתַר חָד וְתִתְחֲזֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן:**

רש"י ◄ **יִקָּווּ הַמַּיִם** • שְׁטוּחִין הָיוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְהִקְוָם בָּאוֹקְיָנוֹס, הוּא הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל הַיַּמִּים.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוֹקְיָנוּס. וְזֶה הָרָקִיעַ הוּא הָאֲוִיר, כִּי כַּאֲשֶׁר הִתְחַזֵּק הָאוֹר עַל הָאָרֶץ וְהָרוּחַ יָבֵשׁ מֵהָאָרֶץ, נָהְפַּךְ הַלַּהַט וְנַעֲשָׂה הָרָקִיעַ. וְכֵן אָמַר בַּמִּזְמוֹר עִם "נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה", "הַמְקָרֶה בַמַּיִם", וְהִזְכִּיר הָעָבִים וְהָרוּחַ וְיִסּוּד אָרֶץ, וְהוּא גָּבוֹהַּ עַל הַמַּיִם. וְכֵן כָּתוּב, "כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ", "לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם", וְכֵן כָּל הוֹלֵךְ אֶל הַיָּם – יוֹרֵד יִקָּרֵא. וְטַעַם "הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם", שֶׁיַּעֲלוּ, וְהֵם עֲנָנִים, וְאַחַר כֵּן "וַיִּשְׁפְּכֵם": תורה ז

ז) וַיַּעַשׂ. יֵשׁ הַבְדָּלָה בְּ"בֵּין" עִם לָמֶ"ד – כְּמוֹ "בֵּין מַיִם לָמָיִם", "בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל", וְיֵשׁ עִם "בֵּין" "וּבֵין" – כְּמוֹ פֹּה, "וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם" וגו', וְיֵשׁ עִם שְׁנֵיהֶם – כְּמוֹ "בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם": וְטַעַם **וַיְהִי כֵן**, דָּבֵק עִם הַבָּא אַחֲרָיו: כַּאֲשֶׁר הָיָה כֵּן – קְרָאוֹ שָׁמַיִם: תורה ח

ח) וַיִּקְרָא. חָמֵשׁ דְּבָרִים קְרָאָן הַשֵּׁם, כִּי אֵין אָדָם, וְהֵם: אוֹר וְחֹשֶׁךְ, וְשָׁמַיִם, וְאֶרֶץ, וְיַמִּים, וְאָדָם כֵּן: תורה ט

ט) וַיֹּאמֶר. כְּפִי דַּעְתִּי, שֶׁזּוֹ הַפָּרָשָׁה דְּבֵקָה עִם אֲשֶׁר עָלֶיהָ. כִּי הָרָקִיעַ לֹא נַעֲשָׂה עַד אֲשֶׁר יָבְשָׁה הָאָרֶץ, וְהָעֵד – "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם", וְהִנֵּה בְּיוֹם אֶחָד נַעֲשׂוּ. וְהָרָאוּת דָּבָר נִסְתָּר וְהִקָּווֹת מְפוּזָר אֵינֶנָּה בְּרִיאָה, וְכֵן טַעְמוֹ: וּכְבָר אָמַר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם. וְיֵשׁ כְּמוֹהוּ בַּתּוֹרָה לְמֵאוֹת. וְהִנֵּה בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית אֶתֵּן לְךָ עֵדִים שְׁנַיִם: הָאֶחָד, "וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר", וְאַחֲרֵי כֵן "וַיַּצְמַח ה' אֱלֹהִים", וְקוֹדֶם הָאָדָם הִצְמִיחָם. וְהָעֵד הַשֵּׁנִי, שֶׁצִּוָּה אָדָם שֶׁלֹּא יֹאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת, וְאַחֲרָיו כְּתִיב "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה". רַק פֵּירוּשׁוֹ וּכְבָר יָצַר. וְעַל זֶה הַפֵּירוּשׁ יִהְיֶה "וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב" דָּבֵק עִם בְּרִיאַת יוֹם שֵׁנִי, וְ"תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ" – תְּחִלַּת יוֹם שְׁלִישִׁי. וּפֵירוּשׁ "יִקָּווּ" – יִתְחַבְּרוּ, וְכֵן "וְנִקְווּ אֵלֶיהָ": תורה י

(י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמָּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃

י וּקְרָא יְיָ לְיַבֶּשְׁתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָּא קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃

רש"י ◄ **קָרָא יַמִּים•** וַהֲלֹא יָם אֶחָד הוּא? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּעַכּוֹ, לְדָג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּאַסְפַּמְיָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת קרח, מברכים החודש, תשכ"ח)

אַף שֶׁבַּשֵּׁנִי לֹא כְּתִיב כִּי־טוֹב, לְפִי שֶׁבּוֹ נִבְרֵאת מַחֲלוֹקֶת, מִכָּל־מָקוֹם כָּתוּב בַּשְּׁלִישִׁי כִּי־טוֹב שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִמְלָאכֶת הַמַּיִם כו', לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הַהַבְדָּלָה וְהַמַּחֲלוֹקֶת, נַעֲשָׂה עִנְיָן שֶׁל אַחְדוּת וְהִתְכַּלְּלוּת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁמְּצִיאוּת הַיֵּשׁ גּוּפָא נַעֲשֵׂית כְּלִי לֶאֱלוּקוּת.

(יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃

יא וַאֲמַר יְיָ תַּדְאִית אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע אִילַן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לִזְנֵהּ דִּי בַר זַרְעֵהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן׃

רש"י ◄ **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב•** לֹא דֶּשֶׁא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דֶּשֶׁא, וְלֹא הָיָה לְשׁוֹן הַמִּקְרָא לוֹמַר תַּעֲשִׂיב הָאָרֶץ, שֶׁמִּינֵי דְּשָׁאִין מְחֻלָּקִין, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב פְּלוֹנִי, וְאֵין לָשׁוֹן לַמְדַבֵּר לוֹמַר דֶּשֶׁא פְּלוֹנִי, שֶׁלְּשׁוֹן דֶּשֶׁא הוּא לְבִישַׁת הָאָרֶץ בָּעֲשָׂבִים כְּשֶׁהִיא מִתְמַלֵּאת בִּדְשָׁאִים. **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ•** תִּתְמַלֵּא וְתִתְכַּסֶּה לְבוּשׁ עֲשָׂבִים, בִּלְשׁוֹן לָעַ"ז נִקְרָא דֶּשֶׁא ארבאז"י, כֻּלָּן בְּעַרְבּוּבְיָא, וְכָל שֹׁרֶשׁ לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב. **מַזְרִיעַ זֶרַע•** שֶׁיִּגְדַּל בּוֹ זֶרַע לִזְרֹעַ מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר. **עֵץ פְּרִי•** שֶׁיְּהֵא טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי. וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, אֶלָּא "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ' וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי" וְלֹא "וְעֵץ פְּרִי", לְפִיכָךְ כְּשֶׁנִּתְקַלֵּל אָדָם עַל עֲוֹנוֹ, נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ וְנִתְקַלְּלָה. (סְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ, וְדוֹ"ק) **אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ•** הֵן גַּרְעִינֵי כָּל פְּרִי שֶׁמֵּהֶן הָאִילָן צוֹמֵחַ כְּשֶׁנּוֹטְעִים אוֹתוֹ.

(יב) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃

יב וְאַפִּקַת אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע לִזְנוֹהִי וְאִילַן עָבֵד פֵּירִין דְּבַר זַרְעֵהּ בֵּהּ לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃

רש"י ◄ **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ'•** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "לְמִינֵהוּ" בַּדְּשָׁאִין בְּצוּוּיֵיהֶן, שָׁמְעוּ שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאִילָנוֹת עַל כָּךְ, וְנָשְׂאוּ קַל־וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, כַּמְּפֹרָשׁ בָּאַגָּדָה בִּ'שְׁחִיטַת חֻלִּין'.

(יג) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃

יג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תְּלִיתָאי׃

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃

יד וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וִיהוֹן לְאָתִין וּלְזִמְנִין וּלְמִמְנֵי בְּהוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י) וְאָמַר יַמִּים, בַּעֲבוּר שֶׁאֵין שׁוּם יָם שֶׁיַּקִּיף כָּל הָאָרֶץ׃ תורה יא

יא) וַיֹּאמֶר. אָמַר הַכָּתוּב "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ", "יִשְׁרְצוּ", "תּוֹצֵא". וְהִנֵּה שָׁם כֹּחַ בָּאָרֶץ וּבַמַּיִם לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוַת הַשֵּׁם, וְזוֹ הִיא הַתּוֹלְדוֹת. וְטַעַם **תַּדְשֵׁא**, כְּמוֹ תַּצְמִיחַ׃ תורה יב

יב) אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ. שֶׁהַזֶּרַע בַּפְּרִי, וְכָל אֶחָד שׁוֹמֵר מִינוֹ׃ תורה יג

יד) וַיֹּאמֶר. מִלַּת **יְהִי** – יִהְיֶה. בַּעֲבוּר שֶׁיִּדְבְּרוּ בָּהּ הַרְבֵּה, הוּא לַיָּחִיד וְלָרַבִּים, גַּם לַנְּקֵבָה – "כִּי יִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה": **לְאֹתוֹת.** רְגָעִים: **וּלְמוֹעֲדִים.** שָׁעוֹת. וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת לְאוֹתוֹת עַל קְדֵרוּת הַלְּבָנָה וְהַשֶּׁמֶשׁ וְדִלּוּג דְּמוּת הַכּוֹכָבִים,

רש"י◄ **יְהִי מְאֹרֹת וְגוֹ'** • מִיּוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ, וּבָרְבִיעִי צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהִתָּלוֹת בָּרָקִיעַ. וְכֵן כָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא שֶׁכָּתוּב: "אֵת הַשָּׁמַיִם", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, "וְאֵת הָאָרֶץ", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ. **יְהִי מְאֹרֹת** • חָסֵר יָ"ו כְּתִיב, עַל שֵׁם שֶׁהוּא יוֹם מְאֵרָה, לִפֹּל אַסְכָּרָה בְּתִינוֹקוֹת, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ: 'בָּרְבִיעִי, הָיוּ מִתְעַנְּנִים עַל אַסְכָּרָה, שֶׁלֹּא תִּפֹּל בַּתִּינוֹקוֹת'. **לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה** • מִשֶּׁנִּגְנַז הָאוֹר הָרִאשׁוֹן, אֲבָל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שִׁמְּשׁוּ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יַחַד, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. **וְהָיוּ לְאֹתֹת** • כְּשֶׁהַמְּאוֹרוֹת לוֹקִין, סִימָן רַע הוּא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י): "וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ", בַּעֲשׂוֹתְכֶם רְצוֹן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִדְאֹג מִן הַפֶּרְעָנוּת. **וּלְמוֹעֲדִים** • עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהִצְטַוּוֹת עַל הַמּוֹעֲדוֹת, וְהֵם נִמְנִים לְמוֹלַד הַלְּבָנָה. **וּלְיָמִים** • שִׁמּוּשׁ הַחַמָּה חֲצִי יוֹם, וְשִׁמּוּשׁ הַלְּבָנָה חֶצְיוֹ, הֲרֵי יוֹם שָׁלֵם. **וְשָׁנִים** • לְסוֹף שס"ה יָמִים (סִפְּרִים אֲחֵרִים: וּרְבִיעַ יוֹם), יִגְמְרוּ מַהֲלָכָן בְּי"ב מַזָּלוֹת הַמְּשָׁרְתִים אוֹתָם, וְהִיא שָׁנָה. (סִפְּרִים אֲחֵרִים: וְהוּא שס"ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם), וְחוֹזְרִים וּמַתְחִילִים פַּעַם שְׁנִיָּה לְסַבֵּב בַּגַּלְגַּל כְּמַהֲלָכָן הָרִאשׁוֹן.

(טו) **וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:**

טו ויהון לִנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת** • עוֹד זֹאת יְשַׁמְּשׁוּ, שֶׁיָּאִירוּ לָעוֹלָם.

(טז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:**

טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְּרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא לְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא:

רש"י◄ **הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים וְגוֹ'** • שָׁוִים נִבְרְאוּ, וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה עַל שֶׁקִּטְרְגָה וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד". **וְאֵת הַכּוֹכָבִים** • עַל־יְדֵי שֶׁמְּעַט אֶת הַלְּבָנָה, הִרְבָּה צְבָאֶיהָ לְהָפִיס דַּעְתָּהּ.

(יז) **וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ:**

יז וִיהַב יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא:

(יח) **וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלַהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

יח וּלְמִשְׁלַט בִּיְמָמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי הַכּוֹכָבִים סִבַּת דְּמוּת הַנִּרְאֶה, כְּטַעַם "מֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם". וְהָאוֹמֵר כִּי לָמֶ"ד "לְאוֹתוֹת" נוֹסָף – לֹא אָמַר כְּלוּם: **וְהָיוּ לְאוֹתוֹת**. אָמַר חָכָם גָּדוֹל סְפָרַדִּי, כִּי הָרָקִיעַ נֶחְלָק עַל שְׁמֹנָה חֲלָקִים – לְזַי"ן הַכּוֹכָבִים, וְגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת. וְזֶה לֹא יִתְכַּן, כִּי אֵין גּוּף לְמַעְלָה מִגַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת. וְהִנֵּה הַכָּתוּב אוֹמֵר **בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם**, שֶׁיּוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ שָׁמַיִם לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְכֵן "שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם", "לָרוֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם", וְקֶדֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵינֶנּוּ מִזְרָח. וְהַגָּאוֹן רַב סְעַדְיָה זצ"ל בְּרַח מִזֶּה הַמָּקוֹם. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ וְהַלְּבָנָה וְכָל הַכּוֹכָבִים הֵם מְאוֹרוֹת בָּרָקִיעַ כִּי שָׁם יֵרָאוּ: תורה טו

טז) וַיַּעַשׂ. נִקְרְאוּ הַשְּׁנַיִם **הַגְּדוֹלִים** – כְּנֶגֶד הַכּוֹכָבִים, וְכֵן נִקְרְאוּ שְׁלֹשָׁה בְּנֵי יִשֵׁי הַגְּדוֹלִים – כְּנֶגֶד הָאֲחֵרִים, וֶאֱלִיאָב הָיָה הַבְּכוֹר גָּדוֹל מִכּוּלָּם. וְלֹא זֶה גָּדוֹל מִזֶּה, יֵשׁ לוֹ סוֹד. מֶמְשֶׁלֶת הַשֶּׁמֶשׁ בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, כִּי אֵין לָהּ אוֹר. גַּם לַלְּבָנָה וְכוֹכָבִים לֹא יֵרָאֶה אוֹרָם בַּיּוֹם. וְאִם יִשְׁאַל שׁוֹאֵל: הֲלֹא אָמְרוּ חַכְמֵי הַסְּפִירוֹת שֶׁכּוֹכָב צֶדֶק וְכָל הַכּוֹכָבִים חוּץ מִכּוֹכָב וְנוֹגֵהּ גְּדוֹלִים מֵהַלְּבָנָה, וְאֵיךְ כָּתוּב הַגְּדוֹלִים. הַתְּשׁוּבָה: אֵין פֵּירוּשׁ הַגְּדוֹלִים עַל מִדָּתָם בְּגוּפָם, רַק עַל אוֹרָם, וְאוֹר הַלְּבָנָה כִּכְלֵי כִּכְלִים, בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ קְרוֹבָה מֵהָאָרֶץ, וְכֵן כָּתוּב מְאוֹרוֹת: תורה יז

יז) וַיִּתֵּן. אֵל תִּתְמַהּ עַל מִלַּת וַיִּתֵּן, כִּי כֵּן כָּתוּב "אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי": תורה יח

יח) וְלִמְשֹׁל. יוֹם הַתּוֹרָה מִשְּׁעַת צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ עַד בּוֹאָהּ, וְהַלַּיְלָה מֵעֵת רְאוֹת הַכּוֹכָבִים, וְצָדְקוּ הָאוֹמְרִים עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים. וְדַע, כִּי עֵת שֶׁתֶּחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה עֶרֶב עַד שָׁעָה וּשְׁלִישׁ שָׁעָה שֶׁיֵּרָאֶה כְּמוֹ אוֹר בָּעֲבִים, וְכֵן הַבֹּקֶר אוֹר קוֹדֶם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ. וּבְצֵאת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יט) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃

יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם רְבִיעָאי׃

(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃

כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחַשׁוּן מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפָרַח עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִשְׁמַיָּא׃

רש"י ◄ **נֶפֶשׁ חַיָּה** • שֶׁיְּהֵא בָּהּ חִיּוּת. שֶׁרֶץ • כָּל דָּבָר חַי שֶׁאֵינוֹ גָּבֹהַּ מִן הָאָרֶץ, קָרוּי שֶׁרֶץ: בָּעוֹף, כְּגוֹן זְבוּבִים. בִּשְׁקָצִים, כְּגוֹן נְמָלִים וְחִפּוּשִׁים וְתוֹלָעִים. וּבַבְּרִיּוֹת, כְּגוֹן חֹלֶד וַעֲכְבָּר וְחֹמֶט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וְכָל הַדָּגִים.

(כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃

כא וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְּרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרָחֵשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לִזְנֵיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃

רש"י ◄ **הַתַּנִּינִם** • דָּגִים גְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה: הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ, שֶׁבְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָרַג אֶת הַנְּקֵבָה וּמְלָחָהּ לַצַּדִּיקִים לְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאִם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ - לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בִּפְנֵיהֶם. "הַתַּנִּינִם" כְּתִיב. **נֶפֶשׁ הַחַיָּה** • נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה עמוד 16 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קְנֵה לְךָ חָבֵר

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים

הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ (א, כא. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

בַּסֵּפֶר "לִקּוּטֵי תּוֹרָה" (שמיני יח, ב) מְבָאֵר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שֶׁלִּוְיָתָן הוּא "לְשׁוֹן הִתְחַבְּרוּת כְּמוֹ הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי", וּמְרַמֵּז עַל צַדִּיק שֶׁמְּחָבֵּר כָּל כֻּלּוֹ לַעֲבוֹדַת ה'.

וְהִנֵּה, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁאַף שֶׁכְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה' הוּא "קְנֵה לְךָ חָבֵר", שֶׁבִּשְׁבִיל לְהַצְלִיחַ בַּעֲבוֹדַת ה' צָרִיךְ כָּל אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חָבֵר, שֶׁיַּעַזְרוּ אֶחָד לְרֵעֵהוּ לְהִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים, הֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁזֶּהוּ רַק בְּנוֹגֵעַ לַאֲנָשִׁים רְגִילִים, אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר בַּאֲנָשִׁים שֶׁהֵם בְּדַרְגַּת "לִוְיָתָן", אוּלַי אֵין הֵם צְרִיכִים לְ"חָבֵר", וְיכוֹלִים לְהִסְתַּדֵּר לְבַד בַּעֲבוֹדַת ה'.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַלִּוְיָתָן שֶׁגַּם לוֹ בָּרָא ה' "בֶּן זוּג", לְהַרְאוֹת שֶׁגַּם אֵצֶל מִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ הִיא בְּאֹפֶן גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר, גַּם הוּא צָרִיךְ לְ"חָבֵר" וּ"בֶן זוּג" בַּעֲבוֹדַת ה'.

(וּמִכָּאן רְאָיָה עַד הֵיכָן חָשׁוּב "חָבֵר" וּ"בֶן זוּג" בַּעֲבוֹדַת ה' אֵצֶל כָּל אֶחָד, וּבְקַל־וָחֹמֶר מֵאֵלּוּ שֶׁבִּבְחִינַת "לִוְיָתָן").

(כב) וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃

כב וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימַר פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת מַיָּא בְּיַמְמַיָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּי בְּאַרְעָא׃

רש"י ◄ **וַיְבָרֶךְ אֹתָם** • לְפִי שֶׁמְּחַסְּרִים אוֹתָם, וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָם, הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, וְאַף הַחַיּוֹת הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לִקְלָלָה, לְכָךְ לֹא בֵּרְכָן, שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בַּכְּלָל. **פְּרוּ** • לְשׁוֹן פְּרִי, כְּלוֹמַר עֲשׂוּ פֵּרוֹת. **וּרְבוּ** • אִם לֹא אָמַר אֶלָּא "פְּרוּ", הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, וּבָא "וּרְבוּ", שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה.

(כג) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃

כג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם חֲמִישָׁאי׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּיּוֹם וְאוֹר הַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה, יַבְדִּילוּ בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: תורה יט

כ) וַיֹּאמֶר יִשְׁרְצוּ. פּוֹעַל יוֹצֵא, וְכָמוֹהוּ "וְשָׁרַץ הַיְאוֹר צְפַרְדְּעִים". וְטַעַם יִשְׁרְצוּ – תּוֹלְדוֹת עִם הַגְּבָהָה. וְהַכָּתוּב כִּי הָעוֹף יְעוֹפֵף עַל פְּנֵי הָרָקִיעַ לְעֵד עַל פֵּירוּשׁ רָקִיעַ. וְאָמַר הַגָּאוֹן, כִּי עַל פְּנֵי הוּא עִם פְּנֵי. אִם כֵּן, פְּנֵי הַשָּׁמַיִם לְמַטָּה הֵם. וּפֵ"א "יְעוֹפֵף" כָּפֶל, כְּנוּ"ן "עַד יְכוֹנֵן": תורה כא

כא) וַיִּבְרָא. הָרֹמֶשֶׂת. כְּטַעַם הוֹלֶכֶת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַשִּׁי"ן תַּחַת הַסְּמָ"ךְ: תורה כב

כב) וַיְבָרֶךְ. פְּרוּ וּרְבוּ – תִּפְרוּ וְתִרְבּוּ, וְכֵן "וּמוּת בָּהָר", כִּי אֵין זֶה בְּכֹחוֹ וּבְיָדוֹ: תורה כג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן:

כד וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לִזְנַהּ בְּעִיר וּרְחֵשׁ וְחֵוַת אַרְעָא לִזְנַהּ וַהֲוָה כֵן:

רש"י ◄ תּוֹצֵא הָאָרֶץ • הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְלֹא הֵצְרְכוּ אֶלָּא לְהוֹצִיאָם. נֶפֶשׁ חַיָּה • שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת. וָרֶמֶשׂ • הֵם שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׂים עַל הָאָרֶץ וְנִרְאִים כְּאִלּוּ נִגְרָרִים, שֶׁאֵין הִלּוּכָן נִכָּר. כָּל לְשׁוֹן "רֶמֶשׂ" וְ"שֶׁרֶץ", בִּלְשׁוֹנֵנוּ קונמוברי"ש.

(כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

כה וַעֲבַד יְיָ יָת חֵוַת אַרְעָא לִזְנַהּ וְיָת בְּעִירָא לִזְנַהּ וְיָת כָּל רִחֲשָׁא דְאַרְעָא לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י ◄ וַיַּעַשׂ • תִּקְּנָם בְּצִבְיוֹנָם, בְּתִקּוּנָן וּבְקוֹמָתָן.

(כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:

כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֵינָשָׁא בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא:

רש"י ◄ נַעֲשֶׂה אָדָם • עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָמַדְנוּ מִכָּאן: לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בִּדְמוּת הַמַּלְאָכִים וְיִתְקַנְּאוּ בוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלַךְ בָּהֶם. וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמְּלָכִים הוּא נִמְלַךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַחְאָב, שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָה: "רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ". וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמֹאל לְפָנָיו? אֶלָּא אֵלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים לְחוֹבָה, וְכֵן "בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָּא". אַף כָּאן בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ נָטַל רְשׁוּת, אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בָּעֶלְיוֹנִים כִּדְמוּתִי. אִם אֵין כִּדְמוּתִי בַּתַּחְתּוֹנִים, הֲרֵי יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. נַעֲשֶׂה אָדָם • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא סִיְּעוּהוּ בִּיצִירָתוֹ וְיֵשׁ מָקוֹם לָאֶפִּיקוֹרְסִים לִרְדּוֹת, לֹא נִמְנַע הַכָּתוּב מִלְּלַמֵּד "דֶּרֶךְ אֶרֶץ" וּמִדַּת עֲנָוָה, שֶׁיְּהֵא הַגָּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן, וְאִם כָּתַב "אֶעֱשֶׂה אָדָם", לֹא לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֶלָּא עִם עַצְמוֹ, וּתְשׁוּבָתוֹ כָּתַב בְּצִדּוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" וְלֹא כָּתַב 'וַיִּבְרְאוּ'. בְּצַלְמֵנוּ • בִּדְפוּס שֶׁלָּנוּ. כִּדְמוּתֵנוּ • לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל. וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם • יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן רִדּוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה: זָכָה, רוֹדֶה בַּחַיּוֹת וּבַבְּהֵמוֹת. לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה יָרוּד לִפְנֵיהֶם וְהַחַיָּה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר שבת פרשת בראשית, מברכים החודש מרחשון, ה'תשי"ז)

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ. הִנֵּה פָּסוּק זֶה קָאִי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּצֶלֶם וּדְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה, כִּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת הָעִנְיָן דְּ"צֶלֶם" וּ"דְמוּת", וְזֶהוּ "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם בִּהְיוֹתָם לְמַטָּה הֵם דְּגְמָא וְכוֹלְלִים בְּתוֹכָם כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה עַד הַשֹּׁרֶשׁ הָרִאשׁוֹן.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כד) וַיֹּאמֶר. נֶפֶשׁ חַיָּה. כְּלַל לַאֲשֶׁר הוֹלִיד הָאֵשׁ וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ, גַּם הָאָדָם: **בְּהֵמָה.** שֶׁהֵם עִם בְּנֵי אָדָם לְצָרְכָם, לִרְכּוֹב וְלֶאֱכוֹל: **וָרֶמֶשׂ.** הֵם הַקְּטַנִּים הַהוֹלְכִים עַל הָאָרֶץ: **וְחַיְתוֹ אֶרֶץ.** שֶׁהֵם בַּשָּׂדֶה שֶׁאֵין שָׁם יִשּׁוּב. וְהַיּוּ"ד הָאַחֲרוֹן נוֹסֵף בְּמִלַּת וְחַיְתוֹ, כְּמוֹ "לְמַעְנֵנוּ מָיִם", "בְּנוֹ בְעוֹר": תורה כה

כו) נַעֲשֶׂה אָדָם. יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי מִלַּת "נַעֲשֶׂה" שֵׁם תּוֹאַר מִבִּנְיָן נִפְעַל, כְּמוֹ "וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשֶׂה לְיוֹם אֶחָד", וְאָמְרוּ כִּי "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" – דִּבְרֵי מֹשֶׁה, וּפֵּירוּשׁ "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ" – שֶׁהִוְּיוּ"ו שָׁב אֶל הָאָדָם, וִיפָרְשׁוּ "בְּצֶלֶם אֱלֹהִים" – שֶׁהָאֱלֹהִים דָּבֵק עִם "עָשָׂה", כְּאִילּוּ אָמַר כִּי הָאֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּצֶלֶם. וְזֶה הַפֵּירוּשׁ חֲסַר לֵב, כִּי הָיָה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לִהְיוֹת כֵּן: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי נַעֲשֶׂה אָדָם. וְכֵן עֲשָׂהוּ בְּצַלְמוֹ. גַּם וָי"ו בְּצַלְמוֹ אֵינוֹ יָשׁוּב אֶל הָאָדָם, וְהִנֵּה יֵשׁ לוֹ צֶלֶם קוֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה. וּמַה טַּעַם יֵשׁ כִּי "שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ" בַּעֲבוּר שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם בְּצֶלֶם, גַּם לְכָל נֶפֶשׁ חַיָּה צֶלֶם. וְיֹאמַר הַגָּאוֹן, כִּי פֵּירוּשׁ "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" – בַּמַּמְשָׁלָה, וְטַעְמוֹ: בַּצֶּלֶם שָׁרָאָה בַּחָכְמָה כִּי טוֹבָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ' 18)

הוא נִמְלַךְ בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ (רש"י א, כו)

בַּגְּמָרָא (זְבָחִים מא, א) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י תֵּבַת 'פַּמַלְיָא': כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ וּמֵהַמַּסְכִּימִים לְדַעְתּוֹ, אֲשֶׁר דִּבְרֵי סִתְרוֹ אֲלֵיהֶם. אֲבָל כָּאן כְּתַב תֵּבָה זוֹ וְלֹא פֵּרְשָׁהּ. וְנִרְאֶה, דִּבְזְמַנּוֹ הָיְתָה זוֹ תֵּבָה בִּשְׂפַת הַמְּדִינָה שֶׁפֵּרוּשָׁהּ בְּנֵי בֵיתוֹ, וְלָכֵן לֹא הָצְרַךְ לְפָרְשָׁהּ; אַךְ בַּגְּמָרָא פֵּרְשָׁהּ מִשּׁוּם שֶׁהָצְרַךְ לְהוֹסִיף פֵּרָטִים (כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ כו'). - בִּירוּשַׁלְמִי (סוטה ספ"ה) אִיתָא: פַּמִּילְיֵא. וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְבַטְּאָהּ פַּמִּילְיֵא (פ"א רְפוּיָה, מ"ם חֲרוּקָה), וְלֹא פָּמַלְיָא (פ"א דְּגוּשָׁה, מ"ם פְּתוּחָה).

(כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים** | **אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:**

כז **וּבְרָא יְיָ יָת אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצַלַּם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן:**

רש"י ◄ **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ** • בִּדְפוּס הֶעָשׂוּי לוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמַאֲמָר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט): "רָקַמְתָּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי", נַעֲשָׂה בְּחוֹתָם כְּמַטְבֵּעַ הָעֲשׂוּיָה עַל־יְדֵי רֹשֶׁם, שֶׁקּוֹרִין קוֹנְיֵ"ו בְּלַעַ"ז, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם". **בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ** • פֵּרֵשׁ לְךָ שֶׁאוֹתוֹ צֶלֶם הַמִּתְקַיֵּם לוֹ, צֶלֶם דְּיוֹקֵן יוֹצְרוֹ הוּא. **זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם** • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וְגוֹ'". מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים בִּבְרִיאָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַר־כָּךְ חִלְקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כָּאן הוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם בַּשִּׁשִּׁי, וְלֹא פֵּרֵשׁ לְךָ כֵּיצַד בְּרִיָּתָן, וּפֵרֵשׁ לְךָ בְּמָקוֹם אַחֵר.

(כח) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ:**

כח **וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא וּתְקוּפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרָחֵשָׁא עַל אַרְעָא:**

רש"י ◄ **וְכִבְשֻׁהָ** • חָסֵר וָי"ו, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תְּהֵא יַצָּאנִית. וְעוֹד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָאִישׁ שֶׁדַּרְכּוֹ לִכְבֹּשׁ, מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה - וְלֹא הָאִשָּׁה.

(כט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב** | **זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה:**

כט **וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל:**

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִיא, וּבְעֲבוּר כְּבוֹד הָאָדָם סְמָכוֹ אֶל הָאֱלֹהִים. וְכֵן "וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ", כִּי לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ. וְאָמַר בְּמִלַּת נַעֲשֶׂה, וְאִם הִיא לְשׁוֹן רַבִּים, שֶׁכֵּן מִנְהַג הַמְּלָכִים לְדַבֵּר, וְכָמוֹהוּ "וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת", "נֵאמַר קֶדֶם מַלְכָּא", "אוּלַי אוּכַל נַכֶּה בוֹ". וְאֵלֶּה הָעֵדִים עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, כִּי "וְנִתְּנָה לְךָ" בִּנְיָן נִפְעַל, וְכָמוֹהוּ "וְהָעִיר נִתְּנָה", וְהַוָּי"ו הֶשִׁיבוֹ לֶעָתִיד כְּמִשְׁפַּט כָּל פֹּעַל עָבָר, וְהַטַּעַם יֵעָדֵי וְתִנָּתֵן לְךָ. וְנֻכֶּה בוֹ – הוּא וּמַחֲנֵהוּ. אוֹ יִהְיֶה שֵׁם הַפֹּעַל, כְּמוֹ "וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ", וְאַף כִּי שֶׁמָּצָאנוּ "לֹא נָכוּ", כִּי לֹא יָבֹא בִּנְיָן שֶׁלֹּא נִזְכָּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ כִּי אִם מֻהְכָּבֵד. וְרַבִּי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן הַסְּפָרְדִּי טָעָה בְּסִפְרוֹ. וּמִלַּת "נֵאמַר קֶדֶם מַלְכָּא" אֲרָמִית הִיא, וְאֵיךְ יְדַבֵּר דָּנִיֵּאל בִּלְשׁוֹן גְּדוּלָּה עִם נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהָיָה מֶלֶךְ מְלָכִים. וְעַתָּה אֲפָרֵשׁ: דַּע, כִּי כָּל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית לִכְבוֹד הָאָדָם נִבְרָא בְּמִצְוַת הַשֵּׁם. וְהַצְּמָחִים הוֹצִיאָה אוֹתָם הָאָרֶץ וְהַמַּיִם, וְכָל נְפָשׁוֹת הַחַיּוֹת. וְאַחַר כֵּן אָמַר הַשֵּׁם לַמַּלְאָכִים נַעֲשֶׂה אָדָם – אֲנַחְנוּ נִתְעַסֵּק בּוֹ, וְלֹא הַמַּיִם וְהָאָרֶץ. וְאַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה דִּבְּרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, כִּי הַמְדַבֵּר אָדָם גַּם כֵּן הַשּׁוֹמֵעַ, וְלֹא יוּכַל לְדַבֵּר אִישׁ דְּבָרִים בַּגָּבוֹהַּ עָלָיו אוֹ בַּשְּׁפֵל מִמֶּנּוּ, רַק עַל דֶּרֶךְ דְּמוּת הָאָדָם, וְכֵן אָמַר "פִּי הָאָרֶץ", "יַד הַיַּרְדֵּן", וְ"רֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל". וְחָלִילָה חָלִילָה לִהְיוֹת דְּמוּת לַשֵּׁם. וְכֵן אָמַר "וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי". וּבַעֲבוּר שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹנָה שֶׁאֵינֶנָּה מֵתָה נִמְשֶׁלֶת בְּחַיּוּתָהּ לַשֵּׁם, וְשֶׁאֵינֶנָּה גּוּף, וְהִיא מְלֵאָה כּוּלוֹ, וְגוּף הָאָדָם כְּעוֹלָם קָטָן. יְהִי הַשֵּׁם מְבוֹרָךְ אֲשֶׁר בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה. וְגַם אָמַר הַנָּבִיא שֶׁרָאָה כְּבוֹד אֱלֹהִים כְּמַרְאֵה אָדָם. וְהַשֵּׁם הוּא הָאֶחָד, וְהוּא יוֹצֵר הַכֹּל, וְהוּא הַכֹּל, וְלֹא אוּכַל לְפָרֵשׁ. וְאָדָם נִבְרָא בַּתְּחִלָּה בִּשְׁנֵי פַּרְצוּפִין, וְהִנּוֹ אֶחָד וְגַם הוּא שְׁנַיִם. וְהִנֵּה בְּצֶלֶם אֱלֹהִים מַלְאָךְ, וְהוּא נִבְרָא זָכָר וּנְקֵבָה. וּמִלַּת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה בָּאָדָם בְּרָכָה הִיא, כְּמוֹ בִּבְרִיאַת הַמַּיִם, רַק הוּא מִצְוָה, הֶעְתִּיקוּהָ קַדְמוֹנֵינוּ ז"ל, וְשָׁמוּ זֶה הַפְּסוּק זֵכֶר לַדָּבָר: תורה כז

כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם. הִתִּיר לִבְנֵי אָדָם וּלְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ • הִשְׁוָה לָהֶם בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת לְמַאֲכָל וְלֹא הִרְשָׁה לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ לְהָמִית בְּרִיָּה וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר, אַךְ כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב יֹאכְלוּ יַחַד כֻּלָּם. וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי נֹחַ, הִתִּיר לָהֶם בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגוֹ'", "כִּירֶק עֵשֶׂב", שֶׁהִתַּרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, "נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל".

(ל) וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן:

ל וּלְכָל חֵוֹת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵן:

(לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם שְׁתִיתָאֵי:

רש"י◄ יוֹם הַשִּׁשִּׁי • הוֹסִיף ה' בַּשִּׁשִּׁי, בִּגְמַר מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, לוֹמַר שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם עַל־מְנָת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", כֻּלָּם תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים עַד "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", הוּא שִׁשִּׁי בְּסִיוָן. (סְפָרִים אֲחֵרִים, שֶׁבְּיוֹם ו' בְּסִיוָן, שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה, נִתְחַזְּקוּ כָּל יְצִירַת בְּרֵאשִׁית, וְנֶחֱשַׁב כְּאִלּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם עַתָּה, וְזֶהוּ "יוֹם הַשִּׁשִּׁי" בְּהֵ"א, אוֹתוֹ יוֹם ו' בְּסִיוָן) הַמּוּכָן לְמַתַּן תּוֹרָה.

ב (א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:

א וְאִשְׁתַּכְּלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ בראשית, מבה"ח חשון, התוועדות א) ה'תשכ"ח

מֵבִיא הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה' כַּמָּה פֵּירוּשִׁים בְּתֵיבַת 'וַיְכֻלּוּ', וּבִכְלוּת הֵם ג' פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ הָא' הוּא כִּפְשׁוּטוֹ (שֶׁהֲרֵי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ) שֶׁ'וַיְכֻלּוּ' הוּא מִלְּשׁוֹן גְּמָר, שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ. פֵּירוּשׁ הַב' הוּא מִלְּשׁוֹן כִּלָּיוֹן. וּפֵירוּשׁ הַג' הוּא מִלְּשׁוֹן תַּעֲנוּג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ, שֶׁפֵּירוּשׁ תֵּיבַת 'תִּכְלָה' (לְדַעַת כַּמָּה מְפָרְשִׁים) הוּא לְשׁוֹן תַּעֲנוּג.

(ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

ב וְשֵׁיצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבַד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבַד:

רש"י◄ וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי • רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנָס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם. דָּבָר אַחֵר: מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר? מְנוּחָה. בָּאת שַׁבָּת, בָּאת מְנוּחָה, כָּלְתָה וְנִגְמְרָה הַמְּלָאכָה.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

חַיָּה לֶאֱכוֹל כָּל עֵשֶׂב, וְכָל פְּרִי עֵץ מוּתָּר לְאָדָם, וְהָעֵשֶׂב הַיָּרָק לַחַיּוֹת וּלְכָל רוֹמֵשׂ. וְעַד כֹּה לֹא הִתִּיר הַבָּשָׂר עַד אַחַר הַמַּבּוּל: תורה ל

לא) וַיַּרְא. יוֹם הַשִּׁשִּׁי. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיּוֹם סָמוּךְ, וְטַעַם לַגַּלְגַּל הַשִּׁשִּׁי. וְכֵן יוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְאֵין זֶה אֱמֶת. וּבַעַל יוֹם הַשִּׁשִּׁי עַל דַּעַת אַנְשֵׁי הַמַּזָּלוֹת יוֹכִיחַ. רַק פֵּירוּשׁוֹ, יוֹם שֶׁהוּא שִׁשִּׁי לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְכֵן יוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְנִמְצָא כֵּן "אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי", וְרַבִּים כְּמוֹהֶם. גַּם כֵּן "רָקִיעַ הַשָּׁמַיִם" – הָרָקִיעַ שֶׁהוּא שָׁמַיִם: תורה א

א) וַיְכֻלּוּ. מֵהַבִּנְיָן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פּוֹעֲלוֹ, וּמִשְׁקָלוֹ "וַיְכַסּוּ כָּל הֶהָרִים", וְטַעְמוֹ – נִשְׁלְמוּ. וְהַיָּם בִּכְלַל הָאָרֶץ, כִּי הֵם כַּאֲגוּדָה אֶחָת: תורה ב

ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַיָּמִים נִבְרָאִים, וּבִבְרִיאַת יוֹם שְׁבִיעִי שְׁלְמָה הַמְּלָאכָה. וְזֶה הַפֵּירוּשׁ תָּפֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי יֵשׁ בֵּי"ת שֶׁטַּעְמוֹ קוֹדֶם, כְּמוֹ "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ", "אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר". וְלָמָּה זֹאת הַצָּרָה, וְכֹלּוּי מַעֲשֶׂה אֵינֶנּוּ מַעֲשֶׂה, כְּאִילּוּ אָמַר לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְכֵן פֵּירוּשׁ וַיְכַל, גַּם וַיִּשְׁבֹּת: וְטַעַם **מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.** בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי טָרֵם יוֹם הַשַּׁבָּת: וְטַעַם **וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ.** מִכָּל הַבְּרִיאוֹת שֶׁבָּרָא: תורה ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ה, עמ' 25)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (ב, ב)

וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחוֹל עַל הַקּוֹדֶשׁ; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנָס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִילוּ כֻּלָּה בּוֹ בַּיּוֹם (רש"י)

מַהוּ הַכָּפָל "עִתָּיו" וּ"רְגָעָיו" וּמַה מַּשְׁמָעוּת כָּל אֶחָד מֵהֶם? יְדִיעַת זְמַן מְסוּיָם, כְּגוֹן יְדִיעַת שְׁעַת כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּשְׁתֵּי דְּרָכִים:

א) עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיָּמִים, הַשָּׁעוֹת וְהָרְגָעִים שֶׁעָבְרוּ מֵהַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה עַד עַתָּה, וּכְשֶׁעוֹבְרִים חֲמִשָּׁה יָמִים וְכָךְ וְכָךְ שָׁעוֹת וּרְגָעִים שֶׁל הַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, יוֹדְעִים שֶׁעַכְשָׁיו מַתְחִיל יוֹם הַשַּׁבָּת.

ב) עַל־יְדֵי שֶׁ'מַרְגִּישִׁים' אֶת הַשַּׁבָּת עַצְמָהּ, כְּשֶׁהִיא מַגִּיעָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שו"פ נח ב' דר"ח מר חשון, ה'תשכ"ז)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (רש"י ב, ב)

וַיְכַל אֱלֹקִים, פֵּרוּשׁ שֶׁכָּלְתָה בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת מִדַּת הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר דְּשֵׁם אֱלֹקִים וְנִמְשַׁךְ הִתְגַּלּוּת שֵׁם הֲוָיָ', וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר "בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם". וְכֵיוָן שֶׁלֹּא צָרִיךְ לְבָרֵר אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר דְּשֵׁם אֱלֹקִים, לָכֵן אֵין צוֹרֶךְ בְּעִנְיָן הַמְּלָאכָה, וְאַדְּרַבָּה, יֵשׁ אִסּוּר בַּעֲשִׂיַּת הַמְּלָאכָה, מִשּׁוּם דְּמָאן דְּמַחְוֵי בְּמָחוֹג קָמֵי מַלְכָּא כוּ', וַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת נִקְרֵאת בְּשֵׁם חִלּוּל, שֶׁמַּכְנִיס אֶת הַ'לְּעוּמַּת זֶה' לְתוֹךְ הֶחָלָל וְהַמְּקוֹם שֶׁל הַקְּדֻשָּׁה כוּ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 31)

אֲבָל הַקָּבָּ"ה . . נִכְנָס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה (רש"י ב, ב)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַחִיּוּב לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ אֵינוֹ רַק בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁהוּא סָפֵק יוֹם סָפֵק לַיְלָה, אֶלָּא גַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא וַדַּאי יוֹם. וְאִם כִּי זֶה גּוּפָא הוּא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, וְהוּא עָלוּל לְחַלֵּל שַׁבָּת – הֲרֵי סוֹף סוֹף יֵשׁ חִיּוּב כָּזֶה, וְגַם הַקָּבָּ"ה חַיָּב לְקַיְּמוֹ (כִּבְיָכוֹל). כְּדֵי לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ מֵבִיא רַשִּׁ"י אֶת הַמֵּימְרָא בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ – רַבִּי שִׁמְעוֹן, הַדּוֹרֵשׁ טַעֲמָא דִּקְרָא (ב"מ קטו, א), וּמִכֵּיוָן שֶׁטַּעַם הַחִיּוּב לֹא שַׁיָּךְ אֵצֶל הַקָּבָּ"ה, אֵין אֶצְלוֹ גַּם הַדִּין הַזֶּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר־השיחות תשמ"ח, כרך א, עמ' 147)

וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה (ב, ב)

כָּזֶה שֶׁהוּא מַכֶּה בַּקּוּרְנָס עַל־גַּבֵּי הַסַּדָּן – הִגְבִּיהָהּ מִבְּעוֹד יוֹם וְהוֹרִידָהּ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ (בראשית רבה פ"י, ט).

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, לְשֵׁם מַה סִיֵּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת מְלֶאכֶת הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁהַמְּלָאכָה תִּיכָּנֵס לְתוֹךְ יוֹם הַשַּׁבָּת, וּבִלְשׁוֹן רַשִּׁ"י כָּאן - "נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִילוּ כִּילָה בּוֹ בַּיּוֹם".

יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹרָה לָנוּ עַד כַּמָּה צְרִיכִים לְיַיקֵר כָּל רֶגַע וְכָל פְּעוּלָּה, שֶׁכֵּן פְּעוּלָּה זוֹ שֶׁל הוֹרַדַת הַקּוּרְנָס יְהוּדִי הַמַּרְגִּישׁ אֶת קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת יוֹדֵעַ מָתַי הַשַּׁבָּת נִכְנֶסֶת (וְכַמְסוּפָּר עַל הָרֶב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִרוּזִ'ין, שֶׁנָּהֵג לְעַשֵּׁן מִקְטֶרֶת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּכְשֶׁהִרְגִּישׁ אֶת זְמַן כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, זָרַק אֶת הַמִּקְטֶרֶת מִיָּדוֹ וּפָנָיו נִשְׂתַּנּוּ).

זוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁבְּרַשִּׁ"י, "עִתָּיו" וּ"רְגָעָיו":

עִתָּיו – מְכָוָן לִיְדִיעָה שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת הַזְּמַן מַחֲמַת עַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַשַּׁבָּת נִכְנֶסֶת מִתּוֹךְ הַרְגָּשַׁת קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת. [כִּי "עֵת" פֵּירוּשָׁהּ זְמַן לְעִנְיָן מְסוּיָם, כְּמוֹ "עֵת לָלֶדֶת גו' עֵת לִשְׂחֹק גו'" (קהלת ג)].

רְגָעָיו – מְכָוָן לַיְדִיעָה שֶׁיּוֹדֵעַ עַל בּוֹא הַדָּבָר מִתּוֹךְ סְפִירַת הַזְּמַן שֶׁעָבַר עַד עַתָּה, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ עַל כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת מִסְּפִירַת הַיָּמִים, הַשָּׁעוֹת וְהָרְגָעִים מֵהַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה.

(ג) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:**

ג וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמַעְבַּד:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים. פֵּירוּשׁ בְּרָכָה – תּוֹסָפוֹת טוֹבָה. וּבַיּוֹם הַזֶּה תִּתְחַדֵּשׁ בַּגּוּפוֹת דְּמוּת כֹּחַ בַּתּוֹלְדוֹת, וּבַנְּשָׁמוֹת כֹּחַ הַהַכָּרָה וְהַשֵּׂכֶל: **וַיְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ.** שֶׁלֹּא נַעֲשִׂתָה בּוֹ מְלָאכָה כְּמוֹ חֲבֵרָיו: וּפֵירוּשׁ **אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.** הַשָּׁרָשִׁים בְּכָל הַמִּינִים, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לַעֲשׂוֹת דְּמוּתָם. וְהַמְּפָרֵשׁ לַעֲשׂוֹת תַּחַת עָשָׂה, גַּם עָשָׂה תַּחַת בָּרָא – אֵינֶנּוּ כֵּן לְפִי דַעְתִּי. וְאָמַר הַגָּאוֹן, שֶׁבִּרְכַּת הַיּוֹם וְקִדּוּשׁוֹ יָשׁוּב עַל הַשּׁוֹמְרִים, שֶׁיִּהְיוּ מְבוֹרָכִים קְדוֹשִׁים: תורה ד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיְבָרֶךְ וַיְקַדֵּשׁ•** בֵּרְכוֹ בַּמָּן, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ יָרַד לָהֶם עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת, וּבַשִּׁשִּׁי "לֶחֶם מִשְׁנֶה", וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא יָרַד כְּלָל בְּשַׁבָּת, וְהַמִּקְרָא כָּתַב עַל הָעָתִיד.

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת• הַמְּלָאכָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לֵעָשׂוֹת בְּשַׁבָּת, כָּפַל וַעֲשָׂאָהּ בַּשִּׁשִּׁי, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּ'בְּרֵאשִׁית רַבָּה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה עמוד 14 – מתוך 'לקראת שבת')

הַשְׁלֵמוּת וְהַחִסָּרוֹן שֶׁבַּבְּרִיאָה

אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: (ב, ג)

כָּל מַה שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צְרִיכִין עֲשִׂיָּה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, אֲשֶׁר בָּרָא וְעָשָׂה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לַעֲשׂוֹת, לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּקּוּן (בראשית רבה פרשה יא, ו)

לִכְאוֹרָה מַאֲמָר זֶה סוֹתֵר לְמַאֲמָרָם ז"ל "עוֹלָם עַל מְלִיאָתוֹ נִבְרָא" (וְאֵין לִתְרֵץ שֶׁעַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא, וְאַחַר־כָּךְ בְּחִטְא עֵץ הַדַּעַת נִתְקַלְקֵל, דַּעֲדַיִן יָקְשָׁה מִפְּשָׁט הַלָּשׁוֹן דַּ"אֲשֶׁר בָּרָא" דְּהַחִסָּרוֹן הוּא מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: הֵן אֱמֶת שֶׁהָעוֹלָם כְּפִי שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, עַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא, אַךְ כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הִנֵּה מִצַּד הָעֲלוּי דְּיוֹם הַשַּׁבָּת אֶפְשָׁר לְהִתְעַלּוֹת לְדַרְגָּא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל. וּלְגַבֵּי דַּרְגָּא זוֹ, הָעוֹלָם – כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל – חָסֵר וְצָרִיךְ תִּקּוּן.

וּכְמוֹ בַּעֲבוֹדַת ה': כַּאֲשֶׁר מִתְעַלֶּה הָאָדָם לְדַרְגָּא נַעֲלֵית יוֹתֵר, נִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹד אֶת ה' בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, כִּי לְגַבֵּי מַצָּבוֹ עַתָּה, עֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת אֵינָהּ בִּשְׁלֵמוּת (הֲגַם שֶׁלְּגַבֵּי מַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ שְׁלֵמָה).

וּבְדַרְגְּמַת מִצְוַת הַצְּדָקָה: חִיּוּב נְתִינַת הַצְּדָקָה הוּא לְפִי גֹּדֶל רְכוּשׁוֹ. וּלְפִי זֶה מוּבָן שֶׁכַּאֲשֶׁר גָּדַל רְכוּשׁוֹ, עָלָיו לְהַרְבּוֹת יוֹתֵר בִּצְדָקָה וְלָתֵת כְּפִי מַצָּבוֹ עַתָּה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִסְתַּפֵּק בִּנְתִינָתוֹ כְּמִקֹּדֶם (אַף־עַל־גַּב שֶׁבְּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם קַיֵּם מִצְוַת הַצְּדָקָה בִּשְׁלֵמוּת).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בַּנִּדּוֹן דִּידַן: הָעוֹלָם כְּפִי שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, הָיָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מִצַּד מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ - "יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה", אַךְ כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם הַשַּׁבָּת וְנִמְשֶׁכֶת בָּעוֹלָם קְדֻשָּׁה נַעֲלֵית, הִנֵּה לְגַבָּיו הַשְּׁלֵמוּת דְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל נֶחְשֶׁבֶת כְּ"חֶסֶר" וְ"צָרִיךְ תִּקּוּן".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת פרשת בראשית תשט"ז)

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת (ב, ג)

"אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים וְעָשָׂה" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת", לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּיקּוּן (רש"י לב"ר פי"א)

אָדָם עָלוּל לַחְשׁוֹב: כֵּיצַד דּוֹרְשִׁים מִמֶּנּוּ לְתַקֵּן וּלְהַעֲלוֹת אֶת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ, וַהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אֶת הָעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא, וְכֵיצַד יָבוֹא הוּא וִישַׁנֶּה אֶת מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָבַע בְּעוֹלָמוֹ?!

הַתְּשׁוּבָה עַל־כָּךְ הִיא - "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, לְתַקֵּן". תַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הִיא - לְתַקֵּן: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן כּוֹחַ וִיכוֹלֶת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ יְתַקֵּן אֶת הֶחְסֵר בָּעוֹלָם וִיבִיאוֹ לִידֵי שְׁלֵימוּת! זוֹהִי אִפּוֹא **הַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית** שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם כּוּלוֹ.

(ד) **אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:**

ד אִלֵּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דִּי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא:

רש"י◄ **אֵלֶּה•** הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה. **תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה'•** לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֻּלָּם נִבְרְאוּ בָּרִאשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִבָּרְאָם", בְּהֵ"א בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים", בְּב' אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל הַשֵּׁם, יָצַר שְׁנֵי עוֹלָמִים, וְלִמֶּדְךָ כָּאן, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א. (סְפָרִים אֲחֵרִים: רַמֵּז כְּמוֹ שֶׁהֵהֵ"א פְּתוּחָה לְמַטָּה, כָּךְ הָעוֹלָם פָּתוּחַ לַשָּׁבִים בִּתְשׁוּבָה, וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ"ד, לוֹמַר שֶׁצַּדִּיקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן מוּעָטִים כְּמוֹ י' שֶׁהִיא קְטַנָּה בָּאוֹתִיּוֹת) **רָמַז שֶׁיֵּרְדוּ הָרְשָׁעִים לְמַטָּה לִרְאוֹת שַׁחַת, כְּהֵ"א זֹאת שֶׁסְּתוּמָה מִכָּל צְדָדֶיהָ וּפְתוּחָה לְמַטָּה, לָרֶדֶת דֶּרֶךְ שָׁם.**

(ה) **וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה:**

ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד לָא הֲווּ בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְּחַקְלָא עַד לָא צְמָח אֲרֵי לָא אָחִית מִטְרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וְאֲנָשׁ לַיְת לְמִפְלַח יָת אַדְמְתָא:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ד) **אֵלֶּה תוֹלְדוֹת.** פֵּירוּשׁ, אֵלֶּה שֶׁהוֹלִידוּ: **בְּהִבָּרְאָם.** בְּהִיוֹת הָרָקִיעַ וְנִרְאֵתָה הָאָרֶץ. וּמִלַּת **בְּיוֹם עֲשׂוֹת.** הוּא תִּקּוּן. וְהָעֵד, "וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ", וְכֵן "בָּרָאתִיו" וְאַחַר כֵּן "יְצַרְתִּיו" וְאַחַר כֵּן "עֲשִׂיתִיו": תורה ה

ה) **וְכֹל שִׂיחַ.** עֵץ, וְכֵן "בֵּין שִׂיחִים יִנְהָקוּ". וְעַל דַּעְתִּי שֶׁהוּא עֵץ פְּרִי, בַּעֲבוּר שֶׁנִּמְשַׁל הָאָדָם אֶל עֵץ, וְהִנֵּה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ•** כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן עַד לֹא׳ הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם, וְאֵינוֹ נִפְעַל, לוֹמַר הִטְרִים, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הִקְדִּים, וְזֶה מוֹכִיחַ. וְעוֹד אַחֵר: "כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן", עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן. וְאַף זֶה תְּפָרֵשׁ: עֲדַיִן לֹא הָיָה בָּאָרֶץ, כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּשִּׁשִּׁי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא אָדָם. **וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה•** עֲדַיִן לֹא צָמַח, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁכָּתוּב "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ", לֹא יָצְאוּ, אֶלָּא עַל פֶּתַח הַקַּרְקַע עָמְדוּ עַד יוֹם שִׁשִּׁי, וְלָמָּה?. **כִּי לֹא הִמְטִיר•** וּמַה טַעַם "לֹא הִמְטִיר"? לְפִי שֶׁ"אָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" וְאֵין מַכִּיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים, וּכְשֶׁבָּא אָדָם וְיָדַע שֶׁהֵם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְיָרְדוּ, וְצָמְחוּ הָאִילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים: **ה׳ אֱלֹהִים•** ה׳ הוּא שְׁמוֹ. אֱלֹהִים, שֶׁהוּא שַׁלִּיט וְשׁוֹפֵט עַל כֹּל, וְכֵן פֵּרוּשׁ זֶה בְּכָל מָקוֹם לְפִי פְּשׁוּטוֹ: ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהִים.

(ו) **וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:**

ו וַעֲנָנָא הֲוָה סָלִיק מִן אַרְעָא וְאַשְׁקֵי יָת כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא:

רש"י◄ **וְאֵד יַעֲלֶה•** לְעִנְיַן בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם. הֶעֱלָה הַתְּהוֹם וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר, וְנִבְרָא אָדָם, כְּגַבֵּל זֶה, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וְאַחַר־כָּךְ לָשׁ אֶת הָעִסָּה, אַף כָּאן "וְהִשְׁקָה", וְאַחַר־כָּךְ "וַיִּיצֶר".

(ז) **וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:**

ז וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוַת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא:

רש"י◄ **וַיִּיצֶר•** שְׁתֵּי יְצִירוֹת, יְצִירָה לָעוֹלָם הַזֶּה וִיצִירָה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים. אֲבָל בִּבְהֵמָה, שֶׁאֵינָהּ עוֹמֶדֶת לַדִּין, לֹא נִכְתַּב בִּיצִירָתָהּ שְׁנֵי יוּדִי"ן. **עָפָר מִן הָאֲדָמָה•** צָבַר עֲפָרוֹ מִכָּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיָּמוּת, שָׁם תְּהֵא קוֹלַטְתּוֹ לִקְבוּרָה. דָּבָר אַחֵר: נָטַל עֲפָרוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי", אָמַר: הַלְוַאי תִּהְיֶה לוֹ כַּפָּרָה וְיוּכַל לַעֲמֹד. **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו•** עֲשָׂאוֹ מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּמִן הָעֶלְיוֹנִים, גּוּף מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּנְשָׁמָה מִן הָעֶלְיוֹנִים. לְפִי שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בַּשֵּׁנִי, בָּרָא רָקִיעַ לָעֶלְיוֹנִים. בַּשְּׁלִישִׁי, "תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" לַתַּחְתּוֹנִים. בָּרְבִיעִי, בָּרָא מְאוֹרוֹת לָעֶלְיוֹנִים. בַּחֲמִשִּׁי, "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" לַתַּחְתּוֹנִים. הֶזְקֵק בַּשִּׁשִּׁי לִבְרֹאוֹת בּוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, וְאִם לָאו, יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בִּבְרִיאַת יוֹם אֶחָד. **נֶפֶשׁ חַיָּה•** אַף בְּהֵמָה וְחַיָּה נִקְרָאוּ: "נֶפֶשׁ חַיָּה", אַךְ זוֹ שֶׁל אָדָם — חַיָּה שֶׁבְּכֻלָּן, שֶׁנִּתּוֹסַף לוֹ דֵּעָה וְדִבּוּר.

(ח) **וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:**

ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּינְתָא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁוֵי תַּמָּן יָת אָדָם דִּי בְרָא:

רש"י◄ **מִקֶּדֶם•** בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עֵדֶן, נָטַע אֶת הַגַּן. וְאִם תֹּאמַר, וַהֲרֵי כְּתִיב: "וַיִּבְרָא וְגוֹ׳ אֶת הָאָדָם וְגוֹ׳"? רָאִיתִי בְּבָרַיְתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מֵל"ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת, וְזוֹ אַחַת מֵהֶן, כְּלָל שֶׁלְּאַחֲרָיו מַעֲשֶׂה, הוּא פְּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן: "וַיִּבְרָא וְגוֹ׳ אֶת הָאָדָם" זֶהוּ כְּלָל, סָתַם בְּרִיאָתוֹ מֵהֵיכָן, וְסָתַם

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שִׂיחַ וְנִיב וְסָעִיף וּבַד וְאָמִיר וְסַרְעָף: תורה ו

ו) **וְאֵד.** כְּמוֹ עָשָׁן, וְכָמוֹהוּ "יוֹם אֵידָם", שֶׁהַיּוֹם הָרַע יִקָּרֵא "יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל". וְהַטַּעַם, כִּי עָלָה אֵד מִן הָאָרֶץ בְּכֹחַ הַמְּאוֹרוֹת, וְהִשְׁקָה הָאֲדָמָה וְהִצְמִיחָהּ. וְהַגְּאוֹן אָמַר כִּי פֵּירוּשוֹ וְלֹא אֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ: תורה ז

ז) **וַיִּיצֶר.** בְּכֹחַ הַמְּאוֹרוֹת. וַיִּיצֶר – מֵהַפְּעָלִים שֶׁהַפֵּ"א שֶׁלָּהֶם יו"ד מֵהַבִּנְיָן הַקַּל, כְּמוֹ "וַיִּיקֶץ נֹחַ": וְטַעַם **בְּאַפָּיו,** שֶׁבָּהֶם יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי הֵם יוֹצִיאוּ הָאֲוִיר הַחַם מֵחוֹם הַלֵּב, וְיָבִיאוּ אֲוִיר אַחֵר: וְטַעַם **לְנֶפֶשׁ חַיָּה.** שֶׁהָלַךְ מִיָּד, כְּמוֹ הַחַיּוֹת, וְלֹא כַּתִּינוֹקִים: תורה ח

ח) **וַיִּטַּע.** וּכְבָר נָטַע גַּן בַּמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא עֵדֶן, מִפְּאַת מִזְרָח, וְעַתָּה שָׂם בּוֹ הָאָדָם. וּפֵירוּשׁ **גַּן "בְּעֵדֶן"** גַּן אֱלֹהִים" – הַבֵּי"ת מִשְּׁרֶת עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ: בְּעֵדֶן, בְּגַן אֱלֹהִים. וְכָמוֹהוּ "מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ", וְרַבִּים אֲחֵרִים. וְהַ"א **הָאָדָם** יֵשׁ לוֹ סוֹד. גַּם נִמְצָא "שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה", "הָאֲרַוְנָה". וְגַם יִתְּכֵן לִהְיוֹתוֹ כֵּן, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא שֵׁם נֶחֱצָב מֵהָאֲדָמָה, וְהוּא יִהְיֶה שֵׁם עֶצֶם וְשֵׁם תֹּאַר: תורה ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַעֲשָׂיו. חָזַר וּפֵרַשׁ "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וְגוֹ'" וַיַּצְמַח לוֹ גַּן־עֵדֶן, וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן, וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה. הַשּׁוֹמֵעַ סָבוּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אַחֵר, וְאֵינוֹ אֶלָּא פֵּרְטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. וְכֵן אֵצֶל הַבְּהֵמָה, חָזַר וְכָתַב: "וַיִּצֶר ה' וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" כְּדֵי לְפָרֵשׁ "וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם" לִקְרוֹת שֵׁם, וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ.

(ט) וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע:

ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל אִילָן דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי וְטַב לְמִיכַל וְאִילַן חַיָּיא בְּמְצִיעוּת גִּינְתָא וְאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רש"י ◄ וַיַּצְמַח • לְעִנְיַן הַגַּן, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. בְּתוֹךְ הַגָּן • בְּאֶמְצַע הַגָּן.

(י) וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:

י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפְּרַשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי נַהֲרִין:

(יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב:

יא שׁוּם חָד פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אֲרַע דְּחַוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא:

רש"י ◄ פִּישׁוֹן • הוּא נִילוּס נְהַר מִצְרַיִם, וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְבָּרְכִין וְעוֹלִין וּמַשְׁקִין אֶת הָאָרֶץ, נִקְרָא פִּישׁוֹן, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו". דָּבָר אַחֵר: "פִּישׁוֹן", שֶׁהוּא מְגַדֵּל פִּשְׁתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל מִצְרַיִם: "וּבוּשׁוּ עוֹבְדֵי פִּשְׁתִּים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת בראשית תשכ"ט)

וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְבָּרְכִין . . נִקְרָא פִּישׁוֹן (רש"י ב, יא) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה מַּכְרִיחַ אֶת רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת שֵׁם הַנָּהָר (וְהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם "אֶרֶץ הַחֲוִילָה"). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה מַאֲרִיכָה בְּשִׁבְחוֹ וּמַעֲלָתוֹ שֶׁל הַ'גַּן': "כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל", "וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים" (הַיְנוּ שֶׁנְּהָרוֹת אֵלּוּ הֵם הַמָּקוֹר לְכָל הַנְּהָרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם), "אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב . . וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם". לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁגַּם שֵׁם הַנָּהָר מוֹרֶה עַל מַעֲלָה וְשֶׁבַח - מֵימָיו מִתְבָּרְכִין. וְכֵן בִּשְׁאָר הַנְּהָרוֹת: **גִּיחוֹן** – הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה. **חִדֶּקֶל** – מֵימָיו חַדִּין וְקַלִּין. **פְּרָת** – מֵימָיו פָּרִים וְרַבִּים וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) וַיַּצְמַח. וּבְעֵת שֶׁהִצְמִיחַ כָּל עֵץ מֵהָאֲדָמָה, כֵּן צָמַח בַּגָּן, וְעוֹד בְּתוֹכוֹ שְׁנַיִם עֵצִים: **וְעֵץ הַדַּעַת.** לְפִי דַּעְתִּי צָרִיךְ לְהוֹסִיף דַּעַת, לִהְיוֹת כֵּן: וְעֵץ הַדַּעַת, דַּעַת טוֹב וָרָע. כִּי אֵיךְ יִהְיֶה סָמוּךְ, וְהוּא נוֹדַע בַּתְּחִלָּה. וְכֵן "הָאָרוֹן הַבְּרִית", "וְהַנְּבוּאָה עוֹדֵד הַנָּבִיא", וְרַבִּים כָּאֵלֶּה: תורה י

י) וְנָהָר. וְטֶרֶם שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם הָיָה הַנָּהָר מַשְׁקֶה הַגָּן לְכָל צַד. וְאָלֶ"ף מִלַּת רָאשִׁים שׁוֹרֶשׁ, וְנִרְאֶה בְּמִלַּת "מֵרָאֵשׁוֹתֵיכֶם", וְטַעְמוֹ מְכוּבָּד הָרֹאשׁ: תורה יא

יא) שֵׁם הָאֶחָד. אָמַר הַגָּאוֹן כִּי פִּישׁוֹן יְאוֹר מִצְרַיִם. וְיָדוּעַ כִּי גִּיחוֹן קָרוֹב מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי כֵּן כָּתוּב "וְהוֹרַדְתָּם אוֹתוֹ אֶל גִּיחוֹן", וְהוּא בָּא מִפְּאַת מִזְרָחִית דְּרוֹמִית. גַּם פְּרָת כֵּן, וְהוּא אַחֲרִית גְּבוּל הָאָרֶץ מִפְּאַת מִזְרָח. וּמִפָּרָשִׁים אָמְרוּ כִּי חִדֶּקֶל הוּא הַנָּהָר הַשֵּׁנִי הָעוֹבֵר עַל בַּגְדָּא"ד עִם נְהַר פְּרָת. א"כ הִנֵּה שְׁלָשְׁתָּם מִזְּרָחִים. וְיאוֹר מִצְרַיִם יוֹצֵא מֵהַר הַלְּבוֹנָה, רָחוֹק מִקַּו הַשָּׁוֶה בְּצַד נֶגֶב. וְהָרְאִיָּה – גְּדוּלוֹ בַּקַּיִץ. וְיָדַעְנוּ כִּי גַּן עֵדֶן תַּחַת הַקַּו הַשָּׁוֶה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף הַיּוֹם וְלֹא יֶחְסַר כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְרִיקִי מוֹחַ תָּמְהוּ, אֵיךְ יִתְכֵּן זֶה. וְהָרְאִיּוֹת גְּמוּרוֹת בְּלִי סָפֵק יֵשׁ עֲלֵיהֶם. א"כ יֵרֵד פִּישׁוֹן לִפְאַת דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, וְאַחַר כֵּן יָשׁוּב דֶּרֶךְ צְפוֹנִית. וְאֵין רְאִיָּה עַל פִּישׁוֹן שֶׁהוּא הַיְאוֹר, רַק שֶׁתִּרְגֵּם הַחֲוִילָה כְּפִי צָרְכּוֹ, כִּי אֵין לוֹ קִבָּלָה. וְכֵן עָשָׂה בַּמִּשְׁפָּחוֹת וּבַמְּדִינוֹת, וּבַחַיּוֹת וּבָעוֹפוֹת וּבָאֲבָנִים. אוּלַי בַּחֲלוֹם רָאָה, וּכְבָר טָעָה בְּמִקְצָתָם, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ. א"כ לֹא נִשָּׁעֵן עַל חֲלוֹמוֹתָיו, אוּלַי עָשָׂה כֵּן לִכְבוֹד הַשֵּׁם, בַּעֲבוּר שֶׁתִּרְגֵּם הַתּוֹרָה בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל וּבִכְתִיבָתָם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ כִּי יֵשׁ בַּתּוֹרָה מִלּוֹת לֹא יְדָעֲנוּם. וְהִזְכִּיר הַזָּהָב, בַּעֲבוּר כְּבוֹד הַנָּהָר הַיּוֹצֵא מֵהַגָּן: תורה יב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יב) וְזֵהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃

יב וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדָלְחָא וְאַבְנֵי בּוּרְלָא׃

(יג) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃

יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִּנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרְעָא דְכוּשׁ׃

רש"י ◄ גִּיחוֹן • שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה, וְהֶמְיָתוֹ גְּדוֹלָה מְאֹד, כְּמוֹ: "וְכִי יִגַּח", שֶׁמְּנַגֵּחַ וְהוֹלֵךְ וְהוֹמֶה.

(יד) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת׃

יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדִּנְחָא דְאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת׃

רש"י ◄ חִדֶּקֶל • שֶׁמֵּימָיו חַדִּין וְקַלִּין. פְּרָת • שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרָבִין, וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם. כּוּשׁ וְאַשּׁוּר • עֲדַיִן לֹא הָיוּ, וְכָתַב הַמִּקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. קִדְמַת אַשּׁוּר • לְמִזְרָחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר. הוּא פְּרָת • הֶחָשׁוּב עַל כֻּלָּם, הַנִּזְכָּר עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃

טו וְדַבַּר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵהּ בְּגִינְתָא דְעֵדֶן לְמִפְלְחַהּ וּלְמִטְרַהּ׃

רש"י ◄ וַיִּקַּח • לְקָחוֹ בִּדְבָרִים נָאִים וּפִתָּהוּ לִיכָּנֵס. 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה'.

(טז) וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל׃

טז וּפַקִּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימַר מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא מֵיכַל תֵּיכוּל׃

(יז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃

יז וּמֵאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵּיכוּל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכוּל מִנֵּהּ מֵימַת תְּמוּת׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יב) וְזֵהַב. אָמַר הַגָּאוֹן כִּי הַבְּדֹלַח הֵם הָאֲבָנִים הַקְּטַנִּים עֲגוּלִים הַיּוֹצְאִים מֵהַמַּיִם, שֶׁהֵם דַּקִּים, וְדִמָּה הַמָּן אֲלֵיהֶם. וְהַכָּתוּב אָמַר עַל עֵין הַמָּן לְבַדּוֹ. וְאָמַר כִּי הַשֹּׁהַם אֶבֶן יְקָרָה לְבָנָה, וְהִיא צָחָה. וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע: תורה יג

יד) פִּירוּשׁ קִדְמַת אַשּׁוּר הַתִּי"ו קִדְמַת תַּחַת הֵ"א. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינוֹ וּבֵין קֶדֶם, כִּי הֵ"א קִדְמָה תַּחַת אֶל, הַפַּתּוּחַ בְּפַתָּ"ח קָטָן. וְכֵן "וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה" כְּמוֹ אֶל מִצְרַיִם. וְהִנֵּה קִדְמַת אַשּׁוּר אֶל מִזְרַח אַשּׁוּר. וְדַע, כִּי מֵהַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן עַד "לַעֲשׂוֹת" הִזְכִּיר הַכָּתוּב אֱלֹהִים, וְאַחַר כֵּן הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא עִמּוֹ. וּמַה יָּקָרוּ דִּבְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ ז"ל שֶׁאָמְרוּ נִקְרָא שֵׁם מָלֵא עַל עוֹלָם מָלֵא, כִּי לֹא הָיָה שָׁם כֹּחַ מְקַבֵּל זֶה הַשֵּׁם. וּבְפָרָשַׁת "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת" אֲפָרֵשׁ סוֹד הַשֵּׁם, וְאִם הוּא סָמוּךְ, אִם יַעַזְרֵנִי הַשֵּׁם. וְדַע כִּי מְקוֹם הָאֲדָמָה שֶׁנִּבְרָא מִמֶּנָּה אָדָם קָרוֹב אֶל גַּן עֵדֶן, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הָאֲדָמָה הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה שָׁכְחוּ "וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם": תורה טו

טו) בְּגַן. לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה, וְכֵן חִבּוּרוֹ – גַּנִּים, גִּנּוֹת. וְהָאוֹמְרִים כִּי "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ" שָׁב אֶל הָאֲדָמָה, אֵיךְ יִתְּכֵן לַעֲבוֹד וְלִשְׁמוֹר מָקוֹם גָּדוֹל מִמָּקוֹם קָטָן. וְאַחַר שֶׁחָטָא וְהוֹצִיאוֹ לַעֲבוֹד אֶת הָאֲדָמָה, וּכְבָר הָיָה עוֹבֵד הָאֲדָמָה. רַק פֵּירוּשׁ "לְעָבְדָהּ" – עַל הַגָּן, שֶׁמִּפְּרִיוֹ יֹאכַל, וְאַחַר שֶׁחָטָא שָׁב לֶאֱכוֹל אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, וְהוּא הַלֶּחֶם: וְטַעַם **לְעָבְדָהּ**, לְהַשְׁקוֹת הַגָּן. **וּלְשָׁמְרָהּ**, מִכָּל הַחַיּוֹת, שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שָׁם וִיטַנְּפוּהוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי כֵּן פֵּירוּשׁוֹ: לַעֲבוֹד מִצְוָתוֹ. וְהַמִּצְוָה לֹא תֵּעָבֵד: תורה טז

טז) וַיְצַו. מִלַּת צִוּוּי עִם "עַל" – מִצְוָת לֹא תֵּעָשֶׂה. וְכֵן "עַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה". אע"פ שֶׁהִתְרִתִּי לְךָ פְּרִי עֵץ הַגָּן, לֹא תֹּאכַל מִפְּרִי עֵץ הַדַּעַת: תורה יז

יז) וְאַחַר שֶׁאָמַר **מֵעֵץ הַדַּעַת לֹא תֹאכַל**, מַה צּוֹרֶךְ לְמִלַּת **מִמֶּנּוּ**. רַק הוֹסִיף לְבָאֵר. וְכֵן "וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד". אוֹ טַעְמוֹ, אֲפִילוּ מְעַט מִמֶּנּוּ. וְדִקְדּוּק "מִמֶּנּוּ" – בְּסֵפֶר הַיְסוֹד תִּמְצָאֶנּוּ. וְדַע, כִּי אָדָם – מָלֵא דַּעַת הָיָה, כִּי הַשֵּׁם לֹא יְצַוֶּה לַאֲשֶׁר אֵין לוֹ דַּעַת. רַק דַּעַת טוֹב וָרָע בְּדָבָר אֶחָד

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃

יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין לְמֶהֱוֵי אָדָם בִּלְחוֹדוֹהִי אֶעְבִּיד לֵהּ סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ׃

רש"י ◄**לֹא־טוֹב הֱיוֹת וְגו'** • שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשָׁיוֹת הֵן, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג, וְזֶה בַּתַּחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג. **עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ** • זָכָה — "עֵזֶר", לֹא זָכָה — "כְּנֶגְדּוֹ" לְהִלָּחֵם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 20)

שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשָׁיוֹת הֵן (רש"י ב, יח)

וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁקָּשֶׁה לָאָדָם לִהְיוֹת לְבַד, בּוֹדֵד. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה "לֹא טוֹב לָאָדָם הֱיוֹת לְבַדּוֹ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". מוּבָן אַפּוֹא, שֶׁעֶצֶם הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ אֵינוֹ טוֹב, וְלֹא רַק שֶׁזֶּה לֹא טוֹב לָאָדָם. לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י מַדּוּעַ זֶה "לֹא טוֹב" בְּעֶצֶם – שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשָׁיוֹת הֵן. וּמִטַּעַם זֶה מַעְתִּיק בְּ'דִּבּוּר הַמַּתְחִיל' אֶת הַתֵּבוֹת **לֹא טוֹב הֱיוֹת וְגו'** (וְתוּ לֹא), כִּי בְּתֵבוֹת אֵלֶּה קַיָּם הַיְסוֹד וְהַהֶכְרֵחַ לְפֵרוּשׁוֹ.

(יט) וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הִוא שְׁמוֹ׃

יט וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל חֵוַת בָּרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם לְמֶחֱזֵי מַה יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי יְהֵוֶה קָרֵי לֵהּ אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ׃

רש"י ◄**וַיִּצֶר וְגו'** מִן הָאֲדָמָה • הִיא יְצִירָה, הִיא עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ וְגו'", אֶלָּא בָּא וּפֵרַשׁ שֶׁהָעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, מִן הַמַּיִם נִבְרְאוּ, וְכָאן אָמַר, מִן הָאֲדָמָה נִבְרְאוּ. וְעוֹד, לְמֶדֶךְ כָּאן, שֶׁבִּשְׁעַת יְצִירָתָן מִיָּד בּוֹ בַּיּוֹם הֵבִיאָם אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. וּלְדִבְרֵי אַגָּדָה: יְצִירָה זוֹ, לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ, כְּמוֹ: "כִּי תָצוּר אֶל עִיר", שֶׁכְּבָשָׁן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל אָדָם. **וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגו'** • סָרְסֵהוּ וּפָרְשֵׁהוּ: "כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם, הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם".

◆ יום שלישי כ"ג תשרי (בכל העולם – המשך יום שלישי) ◆

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃

כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל חֵוַת בָּרָא וּלְאָדָם לָא אַשְׁכַּח סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְבַדּוֹ לֹא יָדַע. הֲלֹא תִּרְאֶה שֶׁקָּרָא שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף כְּפִי תּוֹלַדְתָּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְהִנֵּה חָכָם גָּדוֹל הָיָה. וְלוּלֵי שֶׁהָיָה כֵּן, לֹא הֵבִיא הַשֵּׁם אֶת בְּרִיאוֹתָיו אֵלָיו לִרְאוֹת מַה יִקְרָאֵם, וְהוּא יוֹדֵעַ מִמְּנוּ שֶׁהוּא בַּעַר. גַּם הַשֵּׁם הֶרְאָה לוֹ עֵץ הַדַּעַת, כִּי הִנֵּה אִשְׁתּוֹ יָדְעָה שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַגָּן: תורה יח

יח) וַיֹּאמֶר. טַעַם **לֹא טוֹב - לָאָדָם.** **וְעֵזֶר.** כְּטַעַם "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד": תורה יט

יט) וְלָמֶ"ד **אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם** מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ, וְכֵן הוּא: "אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה", כִּי יֵשׁ בּוֹ תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר, כְּמוֹ "וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ", וְרַבִּים כָּמוֹהוּ: תורה כ

כ) וּמִלַּת **לְכָל הַבְּהֵמָה.** גַּם הִיא מוֹשֶׁכֶת עַצְמָהּ וַאֲחֶרֶת עִמָּהּ, כִּי טַעְמוֹ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם, וְכֵן "וִיהִי מִתָּיו מִסְפָּר", וְכֵן "וְלֹא לְמַדְתִּי חָכְמָה". וְרַבִּים כָּאֵלֶּה: וְטַעַם **וּלְאָדָם לֹא מָצָא.** וּלְנַפְשׁוֹ לֹא מָצָא, כִּי כֵּן מִנְהַג לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, כְּמוֹ "יִשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל". וְרָחוֹק הוּא בְּעֵינַי שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַשֵּׁם. וּפֹה אָמַר כִּי הָעוֹף נוֹצַר מֵהָאֲדָמָה, וּלְמַעְלָה מֵהַמַּיִם, כִּי מִשְּׁנֵיהֶם נוֹצַר: תורה כא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כא) **וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה:**

כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָא עַל אָדָם וּדְמֵךְ וְנָסִיב חָדָא מֵעִלְעוֹהִי וּמְלֵי בִּשְׂרָא תְּחוֹתַהּ:

רש"י ◄ **וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר. וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה.** כְּשֶׁהֶבִיאָן, הֶבִיאָן לְפָנָיו כָּל מִין וּמִין, זָכָר וּנְקֵבָה, אָמַר: לְכֻלָּם יֵשׁ בֶּן זוּג, וְלִי אֵין בֶּן זוּג, מִיָּד: "וַיַּפֵּל". **מִצַּלְעֹתָיו.** מִסְּטָרָיו, כְּמוֹ: "וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן", זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "שְׁנֵי פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ". **וַיִּסְגֹּר.** מְקוֹם הַחֲתָךְ. **וַיִּישָׁן וַיִּקַּח.** שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרֵאת, וְתִתְבַּזֶּה עָלָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת יום שמחת תורה ה'תשי"ז)

אין בִּרְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁהַזְּמַן הוּא קָצָר,
- שֶׁכֵּן, פַּעַם כְּשֶׁהָיָה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּוִינָא, בָּאוּ אֲנַ"שׁ לְלִוּוֹתוֹ, וְכָרְגִיל אֵצֶל אֲנַ"שׁ, בָּאוּ מָשָׁךְ זְמַן קֹדֶם זְמַן נְסִיעָתָהּ שֶׁל הָרַכָּבֶת. בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה עָמַד שָׁם אֶחָד מִיְּהוּדֵי אַשְׁכְּנַז ("אַ דַיטְשׁ"), וְאָמַר שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ "אֵיינָע מִינוּטֶע". נַעֲנָה הָרַבִּי וְאָמַר: אָכֵן, רָגַע אֶחָד הוּא זְמַן רַב, שֶׁהֲרֵי "בְּשַׁעְתָּא חָדָא וּבְרִגְעָא חָדָא" אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְעַד שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים לוֹ כִּזְכִיּוֹת". -
אֶלָּא אֹמֵר אֲנִי שֶׁהַזְּמַן הוּא **יָקָר**. וְלָכֵן, יֵשׁ לְמַלֵּא זְמַן זֶה בְּתֹכֶן מָלֵא - בְּנִגּוּן שִׂמְחָה.
הָרַב הַקָּדוֹשׁ מִצַּאנְז נָהַג לִישֹׁן זְמַן מוּעָט בְּיוֹתֵר, שָׁעוֹת אֲחָדוֹת בְּמָשָׁךְ הַמַּעַת־לָעַת. וְשָׁאֲלוּהוּ: הֲרֵי זֶה עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ לִבְרִיאוּת הַגּוּף? וְעָנָה: אוֹמְרִים עָלַי שֶׁהִנְנִי בַּעַל "תְּפִיסָה מְהִירָה". מַה פֵּרוּשׁ "תְּפִיסָה מְהִירָה"? - שֶׁדָּבָר שֶׁנִּמְשָׁךְ אֵצֶל אַחֵר זְמַן רַב, נִמְשָׁךְ אֵצֶל בַּעַל הַתְּפִיסָה הַמְּהִירָה זְמַן מוּעָט.
וּבְמִילָא, גַּם בְּעִנְיָן הַשֵּׁינָה - הִנְנִי יָשֵׁן מַהֵר...
יָדוּעַ, שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָשְׁנוּ עִנְיָן הַדּוּרְמִיטָא. בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְלֵיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה עַל־יְדֵי תְּפִילוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּתְקִיעַת שׁוֹפָר, יָשְׁנָה הַהַכְתָּרָה וְהַהַמְשָׁכָה, עַד שֶׁגְּמַר הַהַמְשָׁכָה וְהַקְּלִיטָה הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת. כְּשֵׁם שֶׁהָעִנְיָן הוּא בִּכְלָלוּת, בְּמָשָׁךְ יְמֵי הַשָּׁנָה, כֵּן הוּא גַּם בִּפְרָטִיּוּת בְּמָשָׁךְ יְמֵי הַשָּׁבוּעַ: בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת וְלֵיל שַׁבָּת, "מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא", יָשְׁנָהּ עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא עִנְיָן דּוּרְמִיטָא, וּבְשַׁבָּת הִיא הַהַמְשָׁכָה.
וְכָן בִּבְרִיאַת אָדָם הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, הָיָה "וַיַּפֵּל . . תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם", וּלְאַחֲרֵי־זֶה הָיְתָה הַנְּסִירָה, וּלְאַחֲרֵי־זֶה הַיִּחוּד, וְהַהַמְשָׁכָה בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ.
כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר (מוֹהַרַשׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן סִפֵּר, שֶׁאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הָיָה נִרְדָּם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב, כִּי לְמַעְלָה אָז הוּא זְמַן שֵׁינָה. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת.
כְּשֵׁם שֶׁיָּשְׁנוּ עִנְיָן הַדּוּרְמִיטָא בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ וִימֵי הַשָּׁנָה, כָּךְ יָשְׁנוּ בִּכְלָלוּת גַּם בְּ"שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דְּקַיְּימָא עָלְמָא", שֶׁבְּסוֹף "שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין", יוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב דִּכְלָלוּת, יָשְׁנָהּ הָעֲלִיָּה וְסִלּוּק, שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁכִים חֲבָלֵי מָשִׁיחַ, עִם כָּל הַגְּזֵירוֹת רַחֲמָנָא־לִצְלָן, וּלְאַחֲרֵי־זֶה הִיא הַהַמְשָׁכָה בִּבְרִיאַת הַמָּשִׁיחַ.
בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנֵנוּ:
כֵּיוָן שֶׁהַיּוֹם נִצְטָרְפוּ כָּל ג' הָעִנְיָנִים בְּיַחַד: יוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב, הַהַתְחָלָה דְּשַׁבָּת; שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת; וְנִמְצָאִים כְּבָר בְּסִיּוּם "שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין", קֹדֶם מָשִׁיחַ - צָרִיךְ לְהַתְחִיל כְּבָר הַסֵּדֶר דְּהַמְשָׁכוֹת, שֶׁמִּיָּד מִשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה נֵלֵךְ לִקְרַאת הַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, שֶׁתִּהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, לֹא "בַּעֲגָלָא דִידֵיהּ", אֶלָּא "בַּעֲגָלָא **דִידָן**", לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

(כב) **וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:**

כב וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דְּנָסִיב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם:

רש"י ◄ **וַיִּבֶן.** כְּבִנְיָן, רְחָבָה מִלְּמַטָּה וּקְצָרָה מִלְّמַעְלָה, לְקַבֵּל הַוָּלָד. כְּאוֹצָר שֶׁל חִטִּים, שֶׁהוּא רָחָב מִלְּמַטָּה וְקָצָר מִלְּמַעְלָה, שֶׁלֹּא יַכְבִּיד מַשָּׂאוֹ עַל קִירוֹתָיו. **וַיִּבֶן וְגוֹ' אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' לְאִשָּׁה.** לִהְיוֹת אִשָּׁה, כְּמוֹ: "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד", לִהְיוֹת אֵפוֹד.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) וַיַּפֵּל. מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַנּוֹסָף. וְכֵן "וַיֵּשֶׁב אֹתָם אַבְרָם": תַּרְדֵּמָה. יוֹתֵר מִשֵּׁינָה, וְשֵׁינָה יוֹתֵר מִתְּנוּמָה, וְהַתָּי"ו נוֹסָף: **אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו.** שְׁתֵּי צְלָעוֹת הָיוּ, כְּעִנְיָן "וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית". וּמִלַּת צֵלָע לְשׁוֹן נְקֵבָה, וְהַטַּעַם – צַד: **תַּחְתֶּנָּה.** מְקוֹמָהּ, וְהוּא לְשׁוֹן יָחִיד, וְהַנּוּ"ן נוֹסָף. וְ"תַּחְתֶּיהָ" לְשׁוֹן רַבִּים, וְכֵן "תַּחְתֶּנִּי", גַּם "תַּחְתָּי": תורה כב

כב) וַיִּבֶן. מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד, גַּם מֵהַבִּנְיָן הַקַּל, כְּמוֹ "וַיִּכָּן", "וַיִּקָּן": **וַיְבִאֶהָ.** חָשַׁב בַּהֲקִיצוֹ בִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ, כִּי הוּבְאָה אֵלָיו כַּאֲשֶׁר הוּבְאוּ הַבְּהֵמוֹת, וְהַכָּתוּב דִּבֵּר עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ. וְכֵן "וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם". אוֹ נִבְנְתָה חוּץ לַגָּן, וְאַחֲרֵי

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־זֹּאת:

כג וַאֲמַר הָאָדָם הֲדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָא:

רש"י ◄ זֹאת הַפַּעַם • מְלַמֵּד שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה. לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹ' • לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן, מִכָּאן שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

(כד) עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

כד עַל כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חָד:

רש"י ◄ עַל כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן, לֶאֱסֹר עַל בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעֲרָיוֹת. לְבָשָׂר אֶחָד • הַוָּלָד נוֹצָר עַל־יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְשָׁם נַעֲשָׂה בְּשָׂרָם אֶחָד.

(כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ:

כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עַרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְּמִין:

רש"י ◄ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ • שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים דֶּרֶךְ צְנִיעוּת, לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ דֵּעָה לִקְרוֹת שֵׁמוֹת, לֹא נִתַּן בּוֹ יֵצֶר־הָרָע עַד אָכְלוֹ מִן הָעֵץ, וְנִכְנַס בּוֹ יֵצֶר הָרַע, וְיָדַע מַה בֵּין טוֹב לְרָע.

ג (א) וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:

א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵוֹת בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵּיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא:

רש"י ◄ וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם • מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, הָיָה לוֹ לִסְמֹךְ: "וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם"? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, מֵאֵיזוֹ סִבָּה קָפַץ הַנָּחָשׁ עֲלֵיהֶם, רָאָה אוֹתָם עֲרֵמִים וְעוֹסְקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כֹּל וְנִתְאַוָּה לָהּ. עָרוּם מִכֹּל • לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ, הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ: "עָרוּם מִכֹּל", "אָרוּר מִכֹּל" (בראשית רבה). אַף כִּי־אָמַר וְגוֹ' • שֶׁמָּא אָמַר לָכֶם: "לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל וְגוֹ'", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁרָאָה אוֹתָם אוֹכְלִים מִשְּׁאָר פֵּרוֹת, הִרְבָּה עָלֶיהָ דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁתְּשִׁיבֶנּוּ וְיָבֹא לְדַבֵּר בְּאוֹתוֹ הָעֵץ.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כֵּן הוּבְאָה אֵלָיו, וְכַאֲשֶׁר הִסְתַּכֵּל, יָדַע שֶׁנִּגְזְרָה מִמֶּנּוּ, כִּי צַלְעוֹ הָאֲחֻזָּת עִם בְּשָׂרָהּ אֵינֶנָּה, וְהִרְגִּישׁ שֶׁבָּשָׂר אַחֵר הוּבָא בוֹ: תורה כג

כג) וַיֹּאמֶר. אָז אָמַר. **זֹאת הַפַּעַם.** מָצָאתִי עֵזֶר כְּנֶגְדִּי, כְּמוֹנִי, כִּי מִמֶּנִּי הָיָה. וּדְבַר לֵילִית – דָּרַשׁ: **לְזֹאת.** בַּעֲבוּר זֹאת. וְכֵן "אִמְרִי לִי אָחִי הוּא": וּדְגֵשׁוּת שִׁי"ן **אִשָּׁה,** תְּמוּרַת הַיּוּ"ד הַנָּח הַנֶּעְלָם שֶׁהוּא בָּאִישׁ. וְיִתָּכֵן שֶׁסִּבַּת דִּבּוּר אִשָּׁה דָּגוּשׁ וְלֹא רָפֶה, שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב עִם אִישָׁה שֶׁהוּא בַּעְלָהּ, כִּי פַּעַם יַחְסְרוּ הֵרָאוֹת הַהֵ"א. וְנָשִׁים, מִן אֱנוֹשׁ וַאֲנָשִׁים: וְטַעַם **יִקָּרֵא.** עַל שֵׁם: וְלֹא נִדְגַּשׁ קוּ"ף **לֻקְחָה זֹאת** לְהָקֵל עַל הַלָּשׁוֹן, וְהוּא מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד, וְאִם לֹא נִמְצָא: וְטַעַם **וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.** כְּאִילּוּ הֵם. אוֹ שֶׁיִּדְמוּ כַּאֲשֶׁר הָיוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיּוֹלִידוּ אַחֵר, וְהוּא רָחוֹק: תורה כד

כה) עֲרוּמִּים. שֵׁם הַתֹּאַר, וְכֵן "בִּגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט". וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי גַּם "עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר" כָּמוֹהוּ. וְטַעְמוֹ, שֶׁהָרוּחַ עָרוּם בְּלִי מִכְסֶה כִּדְמוּת הָעַיִן: **יִתְבֹּשָׁשׁוּ.** מִבּוֹשֶׁת, וְהִיא מֵהַשְּׁנַיִם שֶׁיֵּשׁ נָח נֶעְלָם בֵּינֵיהֶם, וְהָאוֹת אַחֲרוֹן כָּפוּל כְּמוֹ "יִתְבּוֹנָן". וְנִקְמַץ הַשִּׁי"ן בַּעֲבוּר שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק: תורה

א) וְהַנָּחָשׁ. יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הָאִשָּׁה הָיְתָה מְבִינָה וְיוֹדַעַת לְשׁוֹן הַחַיּוֹת, וּיִפְרְשׁוּ "וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ" בְּרְמִיזָה. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁהוּא שָׂטָן. וְאִיךְ לֹא יִרְאוּ סוֹף הַפָּרָשָׁה, כִּי אֵיךְ יֵלֵךְ הַשָּׂטָן עַל גָּחוֹן, וְאֵיךְ יֹאכַל עָפָר, וּמַה טַּעַם לְקִלְקֶלֶת הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ. וְרַבִּים הִשְׁתַּבְּשׁוּ לַחֲקוֹר לָמָּה הָיָה קוֹלֵל הַנָּחָשׁ, וְאִם הָיְתָה לוֹ דַּעַת שְׁלֵמָה, אוֹ צוּוָּה שֶׁלֹּא יַשִּׂיא הָאִשָּׁה. וְיֹאמַר רַב סְעַדְיָה גָּאוֹן, אַחַר שֶׁהִתְבָּרֵר לוֹ שֶׁאֵין דִּבּוּר וְדַעַת כִּי אִם בָּאָדָם לְבַדּוֹ, נִצְטָרֵךְ לוֹמַר כִּי הַנָּחָשׁ גַּם הָאָתוֹן לֹא דִּבְּרוּ, רַק מַלְאָךְ דִּבֵּר בִּשְׁבִילָם. וְהֵשִׁיב עָלָיו רַב שְׁמוּאֵל בֶּן חָפְנִי. וְהִנֵּה קָם רַבִּי שְׁלֹמֹה הַסְּפָרַדִּי בַּעַל הַשִּׁירִים הַשְּׁקוּלִים, וְחָכָם גָּדוֹל הָיָה, וְהֵשִׁיב עַל רַב שְׁמוּאֵל. וְהַיָּשָׁר בְּעֵינַי, שֶׁהֵם הִדְּבָרִים כְּמִשְׁמָעָם, וְהַנָּחָשׁ הָיָה מְדַבֵּר, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, וְהַשָּׂם דַּעַת בָּאָדָם שָׂם בּוֹ. וְהִנֵּה הַפָּסוּק הֵעִיד כִּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ' 16)

לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ (רש"י ג, א) עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הָיָה הַנָּחָשׁ מְדַבֵּר כְּמוֹ אָדָם, כַּכָּתוּב "וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה". לָכֵן כָּתַב רַשִׁ"י שֶׁלַּנָּחָשׁ הָיְתָה גַּם עָרְמָה וְגַם תְּכוּנָה נוֹסֶפֶת שֶׁאִפְשְׁרָה לוֹ לְבַטֵּא אֶת הָעָרְמָה - כֹּחַ הַדִּבּוּר. אַךְ לֹא כָּתַב בִּמְפֹרָשׁ "עָרְמָתוֹ וְדִבּוּרוֹ", כִּי כָּאן אֵין הַכַּוָּנָה לְדִבּוּר כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מַעֲלָה (לְפִי עָרְמָתוֹ . . הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ), וְאִם כֵּן מַתְאִים יוֹתֵר לוֹמַר שֶׁלְּפִי **גְּדֻלָּתוֹ** הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ, שֶׁבָּזֶה מְדֻגָּשׁ שֶׁהַדִּבּוּר הוּא מַעֲלָה.

(ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל:

ב **וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוּל:**

(ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן:

ג **וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בְּמְצִיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תִקְרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְּמוּתוּן:**

רש"י ◄ **וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ** • הוֹסִיפָה עַל הַצִּוּוּי, לְפִיכָךְ בָּאָה לִידֵי גֵּרָעוֹן, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ל) "אַל־תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו".

(ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן:

ד **וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוּת תְּמוּתוּן:**

רש"י ◄ **לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן** • דְּחָפָהּ עַד שֶׁנִּגְּעָה בּוֹ, אָמַר לָהּ: 'כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בִּנְגִיעָה, כָּךְ אֵין מִיתָה בַּאֲכִילָה' (בראשית רבה).

(ה) כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:

ה **אֲרֵי גַּלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחַן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:**

רש"י ◄ **כִּי יֹדֵעַ** • כָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ, מִן הָעֵץ אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם (בראשית רבה). **וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים** • יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת.

(ו) וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:

ו **וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַסִּי הוּא לָעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאִסְתַּכְּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהָבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל:**

רש"י ◄ **וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה** • רָאָתָה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהִנְּאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינַתּוּ (בראשית רבה). **כִּי טוֹב הָעֵץ** • לִהְיוֹת כֵּאלֹהִים. **וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם** • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: "וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם". **וְנֶחְמָד לְהַשְׂכִּיל** • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ "יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע". **וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ** • שֶׁלֹּא תָּמוּת הִיא, וְיִחְיֶה הוּא וְיִשָּׂא אַחֶרֶת. **גַּם** • לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, רַק לֹא כָּאָדָם. וּפֵירוּשׁ עָרוּם – חָכָם, שֶׁיֵּעָשֶׂה דְּבָרָיו בְּעָרְמָה. וְאַל תִּתְמַהּ בַּעֲבוּר הֱיוֹת "עָרוּם" אַחֲרֵי "עֲרוּמִּים", וְהֵם שְׁנֵי טְעָמִים; כִּי בָּאֵלֶּה הַצַּחוּת בַּלָּשׁוֹן, כְּמוֹ "בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמוֹרָתָיִם", וְכֵן "עַל שְׁלֹשִׁים עֲיָירִים, וּשְׁלֹשִׁים עֲיָירִים לָהֶם". וְעוֹד, אִם הַמַּלְאָךְ דִּבֵּר עַל פִּיו, אֵין חֵטְא לַנָּחָשׁ. וְזֶה הַמַּלְאָךְ לֹא יִתָּכֵן לִהְיוֹת שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַשֵּׁם, וְאֵין הַמַּלְאָךְ מַמְרֶה פִּי הַשֵּׁם. וְהַשּׂוֹאֲלִים אֵיךְ מָצָא הַנָּחָשׁ אֶת הָאִשָּׁה אֵינֶנָּה שְׁאֵלָה: וְטַעַם **אַף כִּי**, יוֹרֶה כִּי דִּבֵּר דְּבָרִים אֲחֵרִים, וְאָמַר בַּסּוֹף ק"ו שֶׁאָמַר לָכֶם לֹא תֹאכְלוּ כָּל פְּרִי עֵץ כְּלָל. לֹא הִזְכִּיר הַנָּחָשׁ הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, כִּי לֹא יָדְעוּ. גַּם הָאִשָּׁה הוֹסִיפָה עַל מִצְוַת הַשֵּׁם "וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ", וְכֵן הוֹסִיפָה אֵשֶׁת מָנוֹחַ "עַד יוֹם מוֹתוֹ": תורה ב

ה) **וְהִיִּיתֶם כֵּאלֹהִים**. כְּמַלְאָכִים: תורה ו ו) **וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה**. בְּלִבָּהּ: **וְנֶחְמָד הָעֵץ**. בַּעֲבוּר שֶׁתַּשְׂכִּיל וְתִפָּקַחְנָה עֵינֶיהָ: וְטַעַם **עִמָּהּ**. שֶׁיַּחַד אֲכָלוּהוּ, וְגִלְּתָה לוֹ סוֹד הַנָּחָשׁ. וְהִנֵּה לֹא הָיָה אָדָם שׁוֹגֵג, עַל כֵּן נֶעֱנַשׁ. וְרַבִּים אָמְרוּ כִּי עֵץ הַדַּעַת עֵץ תְּאֵנָה, בַּעֲבוּר שֶׁמָּצְאוּ "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה". וְאִלּוּ הָיָה כֵּן, הָיָה הַכָּתוּב אוֹמֵר וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה עֵץ הַדַּעַת. גַּם רַבִּים אָמְרוּ שֶׁחִטָּה הָיָה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁשְּׁנֵי עֵצִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ז) **וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:**

ז וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וְיִדְעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טַרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זְרָזִין:

רש"י ◄ **וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ'** • לְעִנְיַן הַחָכְמָה דִּבֵּר הַכָּתוּב, וְלֹא לְעִנְיַן רְאִיָּה מַמָּשׁ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ. **וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם** • אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ כְּשֶׁהוּא עֵרֹם, אֶלָּא מַהוּ "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֻמִּים הֵם"? מִצְוָה אַחַת הָיְתָה בְּיָדָם וְנִתְעַרְטְלוּ הֵימֶנָּה (בראשית רבה). **עֲלֵה תְאֵנָה** • הוּא הָעֵץ **שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ**, בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, בּוֹ נִתְקַנּוּ (סנהדרין ע), אֲבָל שְׁאָר הָעֵצִים מְנָעוּם מִלֹּטֶל עֲלֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְסֵם הָעֵץ? שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָפֵץ לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יַכְלִימוּהוּ וְיֹאמְרוּ: 'זֶהוּ שֶׁלָּקָה הָעוֹלָם עַל־יָדוֹ' (מדרש רבי תנחומא).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ' 132)

הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ (רש"י ג, ז)

לְפִי־זֶה נִמְצָא, שֶׁאָדָם וְחַוָּה נֶאֱסְרוּ בַּאֲכִילַת תְּאֵנִים, וְעַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַל־פִּי מִדְרָשֵׁי חֲז"ל) הֲרֵי זֶה אִסּוּר עוֹלָם!

(ח) **וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:**

ח וּשְׁמָעוּ יָת קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמַנַּח יוֹמָא וְאִיטַמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן גִּינְתָּא:

רש"י ◄ **וַיִּשְׁמְעוּ** • יֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים, וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּ'בְּרֵאשִׁית רַבָּה' וּבִשְׁאָר מִדְרָשׁוֹת, וַאֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לְפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וּלְאַגָּדָה הַמְיַשֶּׁבֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. **וַיִּשְׁמְעוּ** • מַה שָּׁמְעוּ? שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהָיָה מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. **לְרוּחַ הַיּוֹם** • לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהִשְׁמֵשׁ בָּאָה מִשָּׁם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְשָׁם, וְדוֹ"ק כִּי כֵּן עִקָּר), וְזוֹ הִיא מַעֲרָבִית, שֶׁלִּפְנוֹת עֶרֶב חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְהֵם (שם לח) סָרְחוּ בָּעֲשִׁירִית.

(ט) **וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה:**

ט וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אָן אָתְּ:

רש"י ◄ **אַיֶּכָּה** • יוֹדֵעַ הָיָה הֵיכָן הוּא, אֶלָּא לְכַנֵּס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא נִבְהָל לְהָשִׁיב אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פִּתְאֹם (בראשית רבה). **וְכֵן בְּקַיִן אָמַר לוֹ:** (בראשית ד) "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ"? **וְכֵן בְּבִלְעָם:** (במדבר כב) "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"? לְכַנֵּס עִמָּהֶם בִּדְבָרִים, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ, בִּשְׁלוּחֵי מְרוֹדָךְ בַּלְאֲדָן (ישעיה לט).

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הֵם בְּתוֹךְ גַּן עֵדֶן, וְאֵינָם בְּמָקוֹם אַחֵר עַל כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְהָאֶחָד עֵץ הַדַּעַת, וְהוּא יוֹלִיד תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל, וְעַל כֵּן כִּסּוּ הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ עֶרְוָתָם. וּפֵירוּשׁ וַיִּתְפְּרוּ יָדוּעַ, וְכֵן "שֵׂק תָּפַרְתִּי עָלַי גִּלְדִּי". וְהַמְבַקְּשִׁים מַחַט – מַהֲבִּילִים, כִּי בְּעֵץ דֶּק יַעֲשׂוּ צָרְכָּם. וְכַאֲשֶׁר אָכַל אָדָם מֵעֵץ הַדַּעַת, יָדַע אֶת אִשְׁתּוֹ. וְזֹאת הַיְדִיעָה כִּנּוּי לַמִּשְׁגָּל, וּבַעֲבוּר עֵץ "הַדַּעַת" נִקְרָא כֵּן. גַּם הַנַּעַר כַּאֲשֶׁר יֵדַע הַטּוֹב וְהָרַע אָז יָחֵל לְתַאֲוַת הַמִּשְׁגָּל: וְעֵץ הַחַיִּים – שֶׁיּוֹסִיף חַיִּים, וְיִחְיֶה הָאָדָם שָׁנִים רַבּוֹת. וְאֵין מִלַּת "לְעוֹלָם" עַד עוֹלָם וָעֶד, וְהִנֵּה כֵּן "וַעֲבָדוּ לְעוֹלָם", "וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם", וְרַבִּים אֲחֵרִים. וּמְפָרְשִׁים אָמְרוּ בַּפָּסוּק "כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת", כִּי לֹא נִבְרָא עַל מַתְכּוֹנֶת שֶׁיָּמוּת, רַק כַּאֲשֶׁר חָטָא נִגְזַר עָלָיו הַמָּוֶת. וְרַבִּים יִשְׁאָלוּ, מָה חָטְאוּ זַרְעוֹ. וְאֵלֶּה דִּבְרֵי רוּחַ, כִּי רוּחַ אַחַת לָאָדָם וְלַבְּהֵמָה שֶׁבָּהּ יִחְיֶה וְיִרְגִּישׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה, מִלְּבַד הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם מוֹתָר מִן הַבְּהֵמָה. וּכְבָר הֵבִיא אֶחָד מֵרוֹפְאֵי יָוָן רְאָיוֹת גְּמוּרוֹת, שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְחַיֵּי הָאָדָם קֵצָב: תורה ז

ח) וַיִּשְׁמְעוּ. מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. קוֹל הַשֵּׁם. וְזֶה הָיָה סָמוּךְ לָעֶרֶב, בְּעֵת הִתְנוֹפֵף רוּחַ הַיּוֹם. וּמְצָאנוּ לְקוֹל הֲלִיכָה, כְּמוֹ "קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ", "קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד". וְיֹאמַר ר' יוֹנָה הַמְּדַקְדֵּק הַסְּפָרַדִּי, כִּי הַטַּעַם וְהָאָדָם מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. גַּם הוּא אָמַר שֶׁפֵּירוּשׁ "בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ" – אֶלֶף שָׁנִים, כְּדֶרֶךְ הַדֶּרֶשׁ. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ כִּי בְּיוֹם שִׁשִּׁי נִבְרָא וּבְיוֹם שִׁשִּׁי מֵת. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ אָז תִּהְיֶה חַיָּיב מִיתָה. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ כִּי יֵשׁ מָוֶת עוֹנֶשׁ, כְּמוֹ "כִּי בָּן מָוֶת הָאִישׁ הָעוֹשֶׂה זֹאת". וַאֲחֵרִים אָמְרוּ כִּי מֵאָז תָּחֵל שֶׁתָּמוּת. וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מֵהַתִּינוֹק. וְהַיָּשָׁר בְּעֵינַי מַה שֶּׁאָמְרוּ הַקַּדְמוֹנִים שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, כְּטַעַם "רָגַע אֲדַבֵּר": תורה ט

(י) וַיֹּ֣אמֶר אֶת־קֹלְךָ֗ שָׁמַ֤עְתִּי בַגָּן֙ וָאִירָ֔א כִּ֥י עֵירֹ֖ם אָנֹ֑כִי וָאֵחָבֵֽא׃

י וַאֲמַר יָת קַל מֵימְרָךְ שַׁמְעִית בְּגִינְתָּא וּדְחֵילִית אֲרֵי עַרְטִילַאי אֲנָא וְאִיטַמָּרִית׃

(יא) וַיֹּ֣אמֶר מִֽי הִגִּ֣יד לְךָ֔ כִּ֥י עֵירֹ֖ם אָתָּ֑ה הֲמִן־הָעֵ֣ץ אֲשֶׁר־צִוִּיתִ֥יךָ לְבִלְתִּ֖י אֲכָ֣ל מִמֶּ֑נּוּ אָכָֽלְתָּ׃

יא וַאֲמַר מָן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עַרְטִילַאי אָתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּפַקֵּדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתְּ׃

רש"י◄ מִי הִגִּיד לְךָ • מֵאַיִן לְךָ לָדַעַת מַה בֹּשֶׁת יֵשׁ בָּעוֹמֵד עֵרֹם? הֲמִן־הָעֵץ • בִּתְמִיהָה.

(יב) וַיֹּ֣אמֶר הָאָדָ֗ם הָאִשָּׁה֙ אֲשֶׁר־נָתַ֣תָּה עִמָּדִ֔י הִ֥וא נָתְ֖נָה־לִּ֑י מִן־הָעֵ֥ץ וָאֹכֵֽל׃

יב וַאֲמַר הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתָּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית׃

רש"י◄ אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי • (ע"ז ה) כָּאן כָּפַר בַּטּוֹבָה.

(יג) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֣ה אֱלֹהִים֮ לָאִשָּׁה֒ מַה־זֹּ֣את עָשִׂ֔ית וַתֹּ֣אמֶר הָאִשָּׁ֔ה הַנָּחָ֥שׁ הִשִּׁיאַ֖נִי וָאֹכֵֽל׃

יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מַה דָּא עַבְדַּת וַאֲמֶרֶת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית׃

רש"י◄ הִשִּׁיאַנִי • הִטְעַנִי, כְּמוֹ: (ישעיה לו) "אַל יַשִּׁיא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ".

(יד) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֣ה אֱלֹהִים֮ אֶל־הַנָּחָשׁ֒ כִּ֣י עָשִׂ֣יתָ זֹּ֗את אָר֤וּר אַתָּה֙ מִכָּל־הַבְּהֵמָ֣ה וּמִכֹּ֣ל חַיַּ֣ת הַשָּׂדֶ֔ה עַל־גְּחֹנְךָ֥ תֵלֵ֖ךְ וְעָפָ֣ר תֹּאכַ֑ל כָּל־יְמֵ֥י חַיֶּֽיךָ׃

יד וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתָּ דָּא לִיט אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵוֹת בָּרָא עַל מְעָךְ תֵּיזִיל וְעַפְרָא תֵּיכוּל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃

רש"י◄ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת • מִכָּאן שֶׁאֵין מְהַפְּכִים בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֵסִית, שֶׁאִלּוּ שְׁאָלוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ זֹאת? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב: דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? (סנהדרין כט). מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה • אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלֵּל, מֵחַיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? הֶעֱמִידוּ רַבּוֹתֵינוּ מִדְּרָשׁ זֶה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ח), לְלַמֵּד שֶׁיְּמֵי עִבּוּרוֹ שֶׁל נָחָשׁ שֶׁבַע שָׁנִים. עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ • רַגְלַיִם הָיוּ לוֹ וְנִקְצָצוּ.

(טו) וְאֵיבָ֣ה אָשִׁ֔ית בֵּינְךָ֖ וּבֵ֣ין הָאִשָּׁ֑ה וּבֵ֣ין זַרְעֲךָ֗ וּבֵ֣ין זַרְעָ֔הּ הֽוּא־יְשׁוּפְךָ֖ רֹ֑אשׁ וְאַתָּ֥ה תְשׁוּפֶ֖נּוּ עָקֵֽב׃

טו וּדְבָבוּ אֶשַׁוִּי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהּ הוּא יְהֵי דְּכִיר לָךְ מַה דְּעַבַדְתָּ לַהּ מִלְּקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטִיר לַהּ לְסוֹפָא׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) וַיִּקְרָא. טַעַם **אַיֶּכָּה.** פִּתְחוֹן הַדְּבָרִים. וְכֵן "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ", וְהִנֵּה כִּחֵשׁ קַיִן, וְהֵשִׁיב לוֹ הַשֵּׁם "קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים": תורה י

יא) לְבִלְתִּי. עִם לָמֶ"ד כְּטַעַם שֶׁלֹּא, וּבְלֹא לָמֶ"ד כְּטַעַם רַק אַף: **אָכַל מִמֶּנּוּ.** שֵׁם הַפּוֹעֵל, וְכֵן "לְבִלְתִּי שְׁמוֹר מִצְוֹתָיו": תורה יב

יב) אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי. אַתָּה נָתַתָּ הַנּוֹתֶנֶת לִי. וְטַעַם עִמָּדִי – בַּגָּן, וְהוּא כְּמוֹ עִמִּי. אָכֵן לֹא מְצָאנוּהוּ כִּי אִם בִּלְשׁוֹן יָחִיד הַמְדַבֵּר: **וָאֹכֵל.** הָאָלֶף סִימַן הַמְדַבֵּר, וְהַנָּח הַנֶּעְלָם שֶׁיֵּשׁ אַחֲרָיו – תְּמוּרַת אָלֶף הַשֹּׁרֶשׁ. וּבָא עִם קָמֶץ קָטָן, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיָּבֹא וָי"ו קָמוּץ עִם הַפּוֹעַל, כִּי לְעוֹלָם הוּא בְּשֶׁוָ"א: תורה יג

יג) הִשִּׁיאַנִי. פִּתַּנִי: תורה יד

יד) אָרוּר. לַנָּחָשׁ, שֶׁיִּהְיוּ חַיָּיו קְצָרִים. וְהַנְּכוֹן, שֶׁיִּהְיֶה חָסֵר בַּהֲלִיכָתוֹ: **עַל גְּחוֹנְךָ.** הֶחָזֶה. וְלֹא יָדַע אִם הַנּוּ"ן שֹׁרֶשׁ – כְּ"אָדוֹן", אוֹ נוֹסָף – כְּ"זָדוֹן". וְהָאוֹמֵר שֶׁנִּקְרָא כֵּן בַּעֲבוּר הָרוּחַ שֶׁיַּגִּיחַ מִמֶּנּוּ, זֶה דֶּרֶךְ דָּרְשׁ. וְכֵן אָמְרוּ עַל גִּיחוֹן. גַּם פִּישׁוֹן מִגִּזְרַת "כִּי תָפוּשׁוּ", גַּם פְּרָת מִגִּזְרַת "פְּרוּ וּרְבוּ". וְהַנָּה הַנָּהָר הַגָּדוֹל הוּא חָדֶקֶל עָמַד בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲבוֹר. וַיֹּאמְרוּ, שְׁתֵּי מִלּוֹת הֵן, שֶׁהַמַּיִם חַדִּים וְקַלִּים: תורה טו

טו) וְאֵיבָה. הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ. זַרְעָהּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י ◄ **וְאֵיבָה אָשִׁית** • אַתָּה לֹא נִתְכַּוַּנְתָּ אֶלָּא שֶׁיָּמוּת אָדָם, כְּשֶׁיֹּאכַל הוּא תְּחִלָּה, וְתִשָּׁא אֶת חַוָּה, וְלֹא בָּאתָ לְדַבֵּר אֶל חַוָּה תְּחִלָּה אֶלָּא לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּעְתָּן קַלּוֹת לְהִתְפַּתּוֹת וְיוֹדְעוֹת לְפַתּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ: "וְאֵיבָה אָשִׁית". **יְשׁוּפְךָ** • (סוטה ט) יְכַתֶּתְךָ, כְּמוֹ: (דברים ט) "וָאֶכֹּת אוֹתוֹ" וְתַרְגּוּמוֹ: 'וְשָׁפִית יָתֵהּ'. **וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב** • לֹא יְהֵא לְךָ קוֹמָה וְתִשְׁכְּנוּ בַּעֲקֵבוֹ, וְאַף מִשָּׁם תְּמִיתֶנּוּ. וּלְשׁוֹן 'תְּשׁוּפֶנּוּ', כְּמוֹ: (ישעיה מ) "נָשַׁף בָּהֶם", כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשֹׁךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׁרִיקָה. וּלְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כָּתַב לְשׁוֹן נְשִׁיפָה בִּשְׁנֵיהֶם.

(טז) אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ:

טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרִיכִי וְעִדּוּיַיכִי בְּצַעַר תֵּלְדִי בְּנִין וּלְוַת בַּעְלֵךְ תְּהֵא תְּאוּבְתֵּיךְ וְהוּא יִשְׁלָט בֵּךְ:

רש"י ◄ **עִצְּבוֹנֵךְ** • זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים. **וְהֵרֹנֵךְ** • זֶה צַעַר הָעִבּוּר. **בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים** • זֶה צַעַר הַלֵּדָה. **וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ** • לְתַשְׁמִישׁ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין לָךְ מֵצַח לְתָבְעוֹ בַּפֶּה, אֶלָּא "הוּא יִמְשָׁל־בָּךְ", הַכֹּל מִמֶּנּוּ וְלֹא מִמֵּךְ. **תְּשׁוּקָתֵךְ** • תַּאֲוָתֵךְ, כְּמוֹ: (ישעיה כט) "וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה".

(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקִּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵּיכוּל מִנֵּהּ לִיטָא אַרְעָא בְּדִילָךְ בַּעֲמַל תִּיכְלִינַהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ:

רש"י ◄ **אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ** • תַּעֲלֶה לְךָ דְּבָרִים אֲרוּרִים, כְּגוֹן: זְבוּבִים, וּפַרְעוֹשִׁים וּנְמָלִים. מָשָׁל לַיּוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת מְקַלְּלוֹת שְׁדַיִם שֶׁיָּנַק מֵהֶם.

(יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:

יח וְכוּבִין וְאַטְדִּין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְּחַקְלָא:

רש"י ◄ **וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ** • הָאָרֶץ, כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה מִינֵי זְרָעִים, תַּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר, קוּנְדָּס וְעַכְבִּיּוֹת, וְהֵן נֶאֱכָלִים עַל־יְדֵי תִּקּוּן (ביצה לד). **וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה** • וּמַה קְּלָלָה הִיא זוֹ, וַהֲלֹא בַּבְּרָכָה נֶאֱמַר לוֹ: "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע וְגוֹ'"? אֶלָּא מָה אָמוּר כָּאן בְּרֹאשׁ הָעִנְיָן: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה", וְאַחַר הָעִצָּבוֹן: "וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ", כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה קִטְנִיּוֹת, אוֹ יְרָקוֹת גִּנָּה, הִיא תַּצְמִיחַ לָךְ קוֹצִים וְדַרְדָּרִים וּשְׁאָר עִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, וְעַל־כָּרְחֲךָ תֹּאכְלֵם.

(יט) בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב:

יט בְּזִעְתָּא דְּאַפָּךְ תֵּיכוּל לַחְמָא עַד דְּתִיתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְּבְרִיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב:

רש"י ◄ **בְּזֵעַת אַפֶּיךָ** • לְאַחַר שֶׁתַּטְרִיחַ בּוֹ הַרְבֵּה.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יַבְּכָה בְּרֹאשׁ. וְכֵן "אֲשֶׁר בִּשְׁעָרָה יְשׁוּפֶנִּי", הֲלֹא תִּרְאֶה מֵהַכָּתוּב אַחֲרָיו. וְיִחֲסֵר הַבֵּי"ת, כְּמוֹ בֵּי"ת "הַנִּמְצָא בֵּית ה'": **עָקֵב**. הוּא הָרֶגֶל. וְאִם הָרֹאשׁ רִאשׁוֹן, זֶה אַחֲרוֹן, וְכֵן "אֶת עֵקֶבוֹ מִיָּם": תורה טז

טז) הַרְבָּה אַרְבֶּה. שֵׁם הַפּוֹעֵל: **עִצְּבוֹנֵךְ**. בְּעֵת הָעִנּוּי, בְּצֵאת דַּם בְּתוּלִים: **וְהֵרֹנֵךְ**. הַנּוֹ"ן נוֹסָף, כִּי הַהֵרָיוֹן כָּבֵד עַל הָאִשָּׁה, וְכֵן הַלֵּידָה: **תְּשׁוּקָתֵךְ**. מִשְׁמַעְתֵּךְ. וְהַטַּעַם, שֶׁתִּשְׁמְעִי כָּל אֲשֶׁר יְצַוֶּה עָלַיִךְ, כִּי אַתְּ בִּרְשׁוּתוֹ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ: תורה יז

יז) וּלְאָדָם. אֲרוּרָה הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא תּוֹצִיא תְּבוּאָה רַבָּה: **בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה**. תֹּאכַל תְּבוּאָתָהּ, וְהִיא דֶּרֶךְ קְצָרָה. וְכֵן "וְהָיוּ בְּאוֹכְלֵי שׁוּלְחָנָךְ": תורה יח

יח) וְקוֹץ. גְּדוֹל. וְקָטָן מִמֶּנּוּ – **דַּרְדַּר**, וְהוּא לְבַדּוֹ דָּר, כִּי אָחִיו נָעְדָּר. וְטַעַם בְּעִצָּבוֹן לְפַתַּח וּלְשַׁדֵּד וּלְזָרוֹעַ. עוֹד רָעָה חוֹלָה, שֶׁיִּצְמַח קוֹץ בְּתוֹךְ הַתְּבוּאָה: וְטַעַם **אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה**, הוּא הַלֶּחֶם, כִּי בְּגַן עֵדֶן חַיּוּתוֹ מִפְּרִי הָעֵץ: תורה יט

יט) וְטַעַם בְּזֵעַת אַפֶּךָ, שֶׁהוּא צָרִיךְ לִטְרוֹחַ, לִזְרוֹת וְלִטְחוֹן וְלָלוּשׁ וּלְבַשֵּׁל,

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

כ וּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוַת אִמָּא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא הָאָדָם•** חָזַר הַכָּתוּב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת", וְלֹא הִפְסִיק אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ". לְפִיכָךְ: "וַיַּפֵּל... תַּרְדֵּמָה", וְעַל־יְדֵי שֶׁכָּתַב: "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים", סָמַךְ לוֹ פָּרָשַׁת הַנָּחָשׁ, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה אוֹתָם עֲרֻמִּים וְרָאָה אוֹתָם עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ, נִתְאַוָּה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמִרְמָה. **חַוָּה•** נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חַיָּה, שֶׁמְּחַיָּה אֶת וְלָדוֹתֶיהָ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר (קהלת ב כב): "מֶה הֹוֶה לָאָדָם" בִּלְשׁוֹן הָיָה.

(כא) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם:

כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵהּ לְבוּשִׁין דִּיקַר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבִּישִׁנּוּן:

רש"י ◄ **כָּתְנוֹת עוֹר•** יֵשׁ דִּבְרֵי אַגָּדָה אוֹמְרִים: חֲלָקִים כְּצִפֹּרֶן הָיוּ מְדֻבָּקִים עַל עוֹרָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאַרְנָבִים שֶׁהוּא רַךְ וְחַם, וְעָשָׂה לָהֶם כֻּתָּנוֹת מִמֶּנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת בראשית, מברכים החודש מרחשון, ה'תשח"י)

מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית הַנ"ל, שֶׁכָּל עִנְיָנֵי 'רֵאשִׁית' שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָם, תְּלוּיִם בְּעִנְיָן דְ"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", שֶׁלָּכֵן, לְפִי אוֹפֶן הַהַנְהָגָה שֶׁעוֹמְדִים בְּ'שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית' – שֶׁאָז קוֹרְאִים "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרֵאת הַשַּׁבָּת בְּשֵׁם "שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית" – כָּךְ נִמְשָׁכָת כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.

◆ יום רביעי כ"ד תשרי ◆

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:

כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעָלְמָא מִנֵּהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיָּיא וְיֵכוּל וִיחֵי לְעָלָם:

רש"י ◄ **הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ•** הֲרֵי הוּא יָחִיד בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים, וּמַה הִיא יְחִידָתוֹ? "לָדַעַת

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְלֹא כְּמַאֲכַל הַבְּהֵמוֹת. וּפֵירוּשׁ בְּזַעַת יָדוּעַ מִדִּבְרֵיהֶם ז"ל, וְהוּא עַל מִשְׁקַל שַׁיָּנָה, וְשָׁרְשׁוֹ יזע, וְכָמוֹהוּ "לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע", עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לִידֵי זֵיעָה. וְאַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ שֶׁהָאָדָם נִבְרָא מֵהַד' שָׁרָשִׁים, מַה טַּעַם **כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ**. וְהִתְּשׁוּבָה, כִּי הָעֲצָמוֹת תּוֹלְדוֹתָם מֵהֶעָפָר, וְעַל כֵּן הֵם כְּבֵדוֹת, וְאֵין לָהֶם הַרְגָּשָׁה, וְהֵם מוֹסְדֵי הַגּוּף. הֲלֹא תִּרְאֶה "וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עָצָם אֶל עַצְמוֹ", כִּי הֵם דְּמוּת בַּיִת בָּנוּי, וְאַחַר כֵּן "וְהִבָּה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר". וְכֵן "וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמוֹתַי": תורה כ

כ) וַיִּקְרָא. חַוָּה. הַוָּי"ו וְהַיּוּ"ד מִתְחַלְּפִים, וְכֵן "הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה", "וְאַתָּה הוֹוָה לָהֶם לְמֶלֶךְ". וְלֹא קְרָאָהּ בִּיּוּ"ד, כִּי מַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין שְׁמָהּ וּבֵין שֵׁם הַחַיּוֹת: **אֵם כָּל חָי.** מִבְּנֵי אָדָם: תורה כא

כא) כָּתְנוֹת עוֹר. יֵשׁ אוֹמֵר כִּי בַּתְּחִלָּה הָיוּ עֲצָם וּבָשָׂר, וְעַתָּה קָרַם עֲלֵיהֶם עוֹר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כָּתְנוֹת לְעוֹרָם. וְאַחֵרִים אוֹמְרִים כִּי יֵשׁ בְּהֵמָה בִּדְמוּת אָדָם, וְהַשֵּׂם צִוָּה וְנִפְשַׁט עוֹרָהּ. וְאֵין לָנוּ לְבַקֵּשׁ בְּזֹאת, רַק נַאֲמִין שֶׁהַשֵּׂם עָשָׂה לְאָדָם גַּם לְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר, וּמִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹתָיו, וּמִי יְסַפֵּר מַעֲשָׂיו וְנִפְלְאוֹתָיו, וְאֵין חֵקֶר לִגְדוּלָּתוֹ: תורה כב

כב) וַיֹּאמֶר. כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה "אֶחָד" בְּפַתָּ"ח קָטָן – יִהְיֶה בְּטַעַם, וְעִנְיָנוֹ מוּכְרָת. וְאִם יִהְיֶה בְּפַתָּ"ח גָּדוֹל – יִהְיֶה סָמוּךְ. וְכֵן "כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל". עַל כֵּן לֹא יִתָּכֵן מִדִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן לִהְיוֹת פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ אֶחָד, וּמַה טַּעַם יִהְיֶה לוֹ, וְהָיָה בַּעַל הַטְּעָמִים רָאוּי לְדַבֵּק "מִמֶּנּוּ" עִם "לָדַעַת": וּפֵירוּשׁ **מִמֶּנּוּ** – לְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ "אִישׁ מִמֶּנּוּ". וּכְבָר בֵּיאַרְתִּי בְּסֵפֶר הַיְסוֹד, לָמָּה נִדְגַּשׁ נו"ן הָרַבִּים. וְאַנְשֵׁי מִזְרָח הַקּוֹרְאִים אוֹתוֹ בְּלֹא דְּגֵשׁוּת – יִטְעוּ. וְטַעַם הַפָּסוּק כְּמוֹ "וְהִיִּיתֶם כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע". אוֹ פֵּירוּשׁ עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ. וְאַל תִּתְמַהּ עַל מִלַּת "מִמֶּנּוּ", כִּי כְּמוֹהוּ "נַעֲשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ", "הָבָה נֵרְדָה", וְזֶה דִּבּוּר הַשֵּׂם עִם הַמַּלְאָכִים: תורה כג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טוֹב וָרָע", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּבְהֵמָה וְחַיָּה. וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'. וּמִשֶּׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, הֲרֵי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְלוֹמַר אַף הוּא אֱלוֹהַּ. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל אֵין מְיַשְּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ.

(כג) וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם:

כג וְשַׁלְּחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּינְתָּא דְּעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְּאִיתְבְּרִי מִתַּמָּן:

(כד) וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:

כד וְתָרִיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִינְתָּא דְּעֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילַן חַיָּיא:

רש"י ◄ מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן • בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גַּן עֵדֶן, חוּץ לַגַּן. אֶת־הַכְּרֻבִים • מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת • וְלָהּ לַהַט לְאַיֵּם עָלָיו מִלִּכָּנֵס עוֹד לַגַּן.

תַּרְגּוּם "לַהַט", שְׁנַן, כְּמוֹ שְׁלַף שְׁנָנָא, וּבִלְשׁוֹן לָעַ"ז לאמ"ה (קלינגנבערג), וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ, וַאֲנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לְפְשׁוּטוֹ.

ד (א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה:

א וְאָדָם יְדַע יָת חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעִדְּיָאת וִילִידַת יָת קַיִן וַאֲמֶרֶת קָנִיתִי גַּבְרָא (מִן) קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ וְהָאָדָם יָדַע • כְּבָר קֹדֶם הָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, קֹדֶם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגַּן־עֵדֶן, וְכֵן הַהֵרָיוֹן וְהַלֵּדָה, שֶׁאִם כָּתוּב "וַיֵּדַע אָדָם", נִשְׁמַע שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיוּ לוֹ בָּנִים. קַיִן • עַל שֵׁם "קָנִיתִי". אֶת ה' • כְּמוֹ עִם ה', כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי, לְבַדּוֹ בְּרָאָנוּ. אֲבָל בָּזֶה, שֶׁתָּפִים אָנוּ עִמּוֹ (נדה לא). אֶת־קַיִן אֶת־אָחִיו אֶת־הֶבֶל • ג' 'אֶת'ים רִבּוּיִים הֵם, מְלַמֵּד שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם, לָכֵן נֶאֱמַר "וַתֹּסֶף" (בראשית רבה).

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ' 262)

שְׁלֹשָׁה 'אֶת'ים רִבּוּיִים הֵם (רש"י ד, א)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הִקְדִּים רַשִּׁ"י אֶת הַמְּאֻחָר וּפֵרַשׁ "אֶת ה'" לִפְנֵי "אֶת קַיִן". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אֵין הֶכְרֵחַ לִדְרֹשׁ וַתֵּלֶד **אֶת** קַיִן, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ סִגְנוֹן לְשׁוֹן הַכָּתוּב (כְּמוֹ וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ – פסוק יז). אֲבָל מֵאַחַר שֶׁבַּפְּסוּק הַבָּא נֶאֱמַר פְּעָמַיִם "אֶת", שֶׁאֶחָד מְיֻתָּר וּבָא לְרַבּוֹת – הֲרֵי זֶה מַכְרִיחַ שֶׁכָּל

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כג) וַיְשַׁלְּחֵהוּ. כָּל שִׁלּוּחַ וְאַחֲרָיו מ"ם – כְּמוֹ גֵּרוּשׁ, וְהוּא לְגָנַאי, כְּמוֹ "שִׁלַּח מֵעַל פָּנַי", וְלֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר חָכָם גָּדוֹל סְפָרַדִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כָּבוֹד, כְּמוֹ "הוֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם", וּכְמוֹ "וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם"; שֶׁאִם כֵּן, יִהְיֶה כְּבוֹד הָאֲדָמָה גָּדוֹל מִכְּבוֹד גַּן עֵדֶן. וְאִם אָמַר, לָמָּה נִכְתַּב "וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם" אִם פֵּירוּשׁוֹ "וַיְשַׁלְּחֵהוּ" וַיְגָרְשֵׁהוּ – כֵּן פֵּירוּשׁוֹ: כַּאֲשֶׁר גֵּרְשׁוֹ, הִשְׁכִּין אֶת הַכְּרוּבִים. וּמִלַּת **כְּרוּבִים**, יֵשׁ אוֹמְרִים כִּנְעָרִים, תַּרְגּוּם אַרְמִית כְּרַבְיָא. וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁהִיא מִלַּת כְּלַל צוּרוֹת כּוּלָּם, וּיְחֻזְקֵאל שֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה "וּפְנֵי שׁוֹר" לֹא הִתְחַלְּפָה הַצּוּרָה, שֶׁהָעֵגֶל לֹא נַעֲשָׂה בְּיָמָיו, וְאַחַר כֵּן בְּאָמְרוֹ "פְּנֵי הַכְּרוּב" בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, הַצּוּרָה צוּרַת שׁוֹר, כְּאִלּוּ אָמַר הַצּוּרָה שֶׁהִזְכַּרְתִּי בַּתְּחִלָּה. עַל כֵּן, כָּל צוּרַת שׁוֹר כְּרוּב, וְאֵין כָּל כְּרוּב צוּרַת שׁוֹר, וְהָרְאִיָּה הַגְּמוּרָה – שֶׁאָמַר בָּאַחֲרוֹנָה "כִּי כְרוּבִים הֵמָּה". וּפֹה אָמַר הַכְּרוּבִים, וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַיְדוּעִים, וּבְיָדָם חֶרֶב, יֵשׁ לָהּ לַהַט, וְלָהּ שְׁתֵּי פִּיּוֹת, וְזֶה פֵּירוּשׁ "הַמִּתְהַפֶּכֶת". וְהַמְפָרְשִׁים שֶׁאוֹמְרִים כִּי עַל הַשֶּׁמֶשׁ דִּבֵּר – אֵינֶנּוּ אֱמֶת: תורה כד

כד) מִקֶּדֶם. פֵּירוּשׁ מִמִּזְרָח. וְדַע, כִּי כָּל מַה שֶּׁמְּצָאנוּ כָּתוּב הוּא אֱמֶת, וְכֵן הָיָה וְאֵין בּוֹ סָפֵק, וְיֵשׁ לוֹ סוֹד, כִּי מֵאוֹר הַשֵּׂכֶל יָצָא הַחֵפֶץ, וּמֵהַשִּׁנּוּי הָעוֹלֶה לְמַעְלָה, כִּי תְּנוּעוֹת הַחֵפֶץ לְפָנִים הִיא. גַּם עֲלֵה תְּאֵנָה לְאוֹת, וְנִקְרָא הַשְּׁלִישִׁי בְּשֵׁם הַבְּחִינָה. כִּי בַּתְּחִלָּה יֵשׁ כֹּחַ בְּלִי מִפְעָל. וְהַמֵּבִין זֶה הַסּוֹד, יָבִין אֵיךְ יִפְּרֵד הַנִּדָּר, וּמַה סּוֹד גַּן עֵדֶן, וְכָתְנוֹת הָעוֹר. גַּם יוֹרֶה זֶה הַסּוֹד, שֶׁיֵּשׁ יְכוֹלֶת בָּאָדָם שֶׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: תורה א

א) וְהָאָדָם. כַּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁלֹּא יִחְיֶה בְּגוּפוֹ בְּעַצְמוֹ לְעוֹלָם, הוּצְרַךְ לְהַחֲיוֹת הַמִּין, עַל כֵּן אָמְרָה **קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'**, וְאֵין שָׁם זֶכֶר לְמִלַּת אֱלֹהִים. כִּי הִנֵּה נִמְצָא בָּאָרֶץ בַּמִּין, כַּאֲשֶׁר הוּא בְּמַעְלָה בָּעֲצָמִים. וּמִלַּת טוֹב כְּלָל, וְכֵן כָּתוּב "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד", וְרַע חֵלֶק: תורה ב

הַשִּׁלֹּשָׁה 'אֶת'ים שֶׁבַּפָּסוּק רִבּוּיִים הֵם. וּמֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה', וּפֵרוּשׁוֹ **עִם** ה', מוּבָן שֶׁגַּם שְׁאָר הַשִּׁלֹּשָׁה 'אֶת'ים פֵּרוּשָׁם **עִם**: תְּאוֹמָה נוֹלְדָה **עִם** קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם.

(ב) וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:

ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת אַחוֹהִי יָת הָבֶל וַהֲוָה הֶבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא:

רש"י ◄ רֹעֵה צֹאן • לְפִי שֶׁנִּתְקַלְּלָה הָאֲדָמָה, פֵּרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָתָהּ.

(ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:

ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא תַּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ מִפְּרִי הָאֲדָמָה • מִן הַגָּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת: 'זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה'. (דָּבָר אַחֵר: מִפְּרִי, מֵאֵיזֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ, לֹא טוֹב וְלֹא מֻבְחָר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו עמוד 20 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קָרְבָּנוֹ שֶׁל קַיִן מִשּׁוּבָּח אוֹ גָרוּעַ

וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיְיָ: מִן הַגָּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה (ד, ג. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ הֵבִיא רַשִׁ"י אֶת הָאַגָּדָה שֶׁקָּרְבָּנוֹ שֶׁל קַיִן "זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה", מַה זֶּה נוֹגֵעַ לַהֲבָנַת הַכְּתוּבִים?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּבָזֶה בֵּאֵר דָּבָר תְּמוּהַּ בְּיוֹתֵר:

הֲרֵי קַיִן הֵבִיא קָרְבָּן כְּמִנְחָה וְתוֹדָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְאִם־כֵּן תְּמוּהַּ מַדּוּעַ הֵבִיא קָרְבָּן "מִן הַגָּרוּעַ"? וִיתֵירָה מִזֶּה: לְאַחֲרֵי שֶׁהֵבִיא אֶת הַקָּרְבָּן וְרָאָה שֶׁלֹּא נִתְקַבֵּל בַּשָּׁמַיִם, כָּתוּב "וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו", וְכִי לֹא חָשַׁשׁ שֶׁאִם יַקְרִיב "מִן הַגָּרוּעַ" לֹא יִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ?

וְעַל זֶה הֵבִיא רַשִׁ"י אֶת הָאַגָּדָה שֶׁהֵבִיא "זֶרַע פִּשְׁתָּן", שֶׁפִּשְׁתָּן הוּא מִין מְשֻׁבָּח. דְּטָעוּתוֹ שֶׁל קַיִן הָיְתָה שֶׁחָשַׁב שֶׁאַף שֶׁהֵבִיא רַק מִסּוּג הַצּוֹמֵחַ שֶׁהוּא מִין "גָּרוּעַ", הֲרֵי מִכֵּיוָן שֶׁהֵבִיא מֵהַמֻּבְחָר שֶׁבְּמִין הַצּוֹמֵחַ יִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ. וּמוּבָן הַטַּעַם שֶׁחָרָה לוֹ כְּשֶׁלֹּא נִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ. וְזוֹ הָיְתָה טָעוּתוֹ, דְּיֵשׁ לְהָבִיא לֹא רַק מֵהַמִּין הַמְּשֻׁבָּח אֶלָּא מִסּוּג נַעֲלֶה יוֹתֵר, סוּג הַחַי וק"ל.

(ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:

ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף הוּא מִבַּכִּירֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנְהוֹן וַהֲוָת רַעְוָא מִן קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ:

רש"י ◄ וַיִּשַׁע • וַיִּפָּן, וְכֵן: "וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה", לֹא פָּנָה. וְכֵן "וְאַל יִשְׁעוּ", לֹא יִפְנוּ. וְכֵן: (איוב יד) "שְׁעֵה מֵעָלָיו", פְּנֵה מֵעָלָיו. וַיִּשַׁע • יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה מִנְחָתוֹ.

(ה) וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו:

ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוַת רַעְוָא וּתְקֵף לְקַיִן לַחֲדָא וְאִתְכְּבִישׁוּ אַפּוֹהִי:

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ:

ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן לְמָא תְּקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים. שֶׁעָבַד קַיִן אֶת הָאֲדָמָה, הֵבִיא הַמִּנְחָה אֶל הַמָּקוֹם שֶׁקָּבַע לִתְפִלָּתוֹ. וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינַי דִּבְרֵי הָאוֹמְרִים כִּי הַמִּנְחָה הֱבִיאָהּ אֶל אָבִיו. וּבְעֲבוּר שֶׁכָּתוּב "מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ", יֵשׁ סָמֶךְ כִּי לֹא הֵבִיא קַיִן מִן הַבְּכוּרִים: תורה ד

ד) וַיִּשַׁע. עַל מִשְׁקַל וַיִּחַר לְקַיִן. וְטַעְמוֹ כְּמוֹ קִבֵּל, וְהַקְּרוֹב אֵלָיו "שְׁעוּ מִנִּי", כְּדֶרֶךְ סוֹד הַקָּרְבָּן. וְיִתָּכֵן שֶׁיָּרְדָה הָאֵשׁ וְדִשְׁנָה מִנְחַת הֶבֶל, וְלֹא מִנְחַת קַיִן. וְעַל דַּעְתִּי כִּי נִקְרֵאת הַשָּׁנָה תְּמִימָה יָמִים, וְכֵן כָּתוּב "יָמִים תִּהְיֶה גְּאוּלָתוֹ", בַּעֲבוּר שֶׁיָּשׁוּבוּ הַיָּמִים בְּאוֹרֶךְ אוֹ בְּקוֹצֶר כַּאֲשֶׁר הָיוּ בַּתְּחִלָּה. וְכֵן "מִיָּמִים יָמִימָה". וּפֵרוּשׁ "שְׁנָתַיִם יָמִים" – יָמִים שְׁלֵמִים שְׁנָתַיִם, וְאִם נִכְתַּב שְׁנָתַיִם – יִתָּכֵן שֶׁאֵינָן שְׁלֵימוֹת מִיּוֹם אֶל יוֹם. וְכֵן "עַד חֹדֶשׁ יָמִים", שֶׁיָּשׁוּב הַחֹדֶשׁ כַּאֲשֶׁר הָיָה. עַל כֵּן אָמַרְתִּי בְּפֵרוּשׁ דָּנִיֵּאל, כִּי "יָמִים אֶלֶף וּמָאתַיִם וְתִשְׁעִים" שֶׁהֵם יָמִים וְלֹא שָׁנִים, בַּעֲבוּר שֶׁהֵם בְּמִסְפָּר: תורה ה

(ז) הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיבׂ שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃

ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטַאת נְטִיר וְדַעֲתִיד לְאִתְפָּרְעָא מִנָּךְ אִם לָא תְּתוּב וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃

רש"י ◄ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב • כְּתַרְגּוּמוֹ פֵּרוּשׁוֹ. לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ • לְפֶתַח קִבְרְךָ חַטָּאךְ שָׁמוּר. וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ • שֶׁל חַטָּאת, הוּא יֵצֶר הָרָע, תָּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהַכְשִׁילְךָ. וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ • אִם תִּרְצֶה, תִּתְגַּבֵּר עָלָיו.

(ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃

ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוֹהִי וְקַטְלֵהּ׃

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר קַיִן • נִכְנַס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב וּמַצָּה, לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהָרְגוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אַךְ זֶה יִשּׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃

ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךָ וַאֲמַר לָא יָדַעְנָא הֲנָטֵר אָחִי אָנָא׃

רש"י ◄ אֵי הֶבֶל אָחִיךָ • לְהִכָּנֵס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוּלַי יָשׁוּב, וְיֹאמַר: 'אֲנִי הֲרַגְתִּיו וְחָטָאתִי לְךָ'. לֹא יָדַעְתִּי • נַעֲשָׂה כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. הֲשֹׁמֵר אָחִי • לְשׁוֹן תֵּמַהּ הוּא, וְכֵן כָּל הֵ"א הַנְּקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּ"ח.

(י) וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קול דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃

י וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא קַל דַּם זַרְעִין דְּעָתִידִין לְמִפַּק מִן אָחוּךָ קָבְּלִין קֳדָמַי מִן אַרְעָא׃

רש"י ◄ דְּמֵי אָחִיךָ • דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נַפְשׁוֹ יוֹצֵאָה (סנהדרין לז).

(יא) וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃

יא וּכְעַן לִיט אָתְּ מִן אַרְעָא דִּפְתַחַת יָת פּוּמַהּ וְקַבִּילַת יָת דְּמֵהּ דְּאָחוּךָ מִן יָדָךְ׃

רש"י ◄ מִן הָאֲדָמָה • יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּתְקַלְּלָה הִיא כְּבָר בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בָּזוֹ הוֹסִיפָה לַחֲטֹא. אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ וְגוֹ' • וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קְלָלָה אֶצְלְךָ: "לֹא תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ" (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַכֹּל דִּבּוּר אֶחָד, מ"מִן הָאֲדָמָה" עַד כָּאן).

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) **הֲלוֹא.** וּפֵירוּשׁ **שְׂאֵת**, עַל דַּעַת מְפָרְשִׁים רַבִּים – שְׂאֵת עֲוֹנְךָ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי – שְׂאֵת פָּנִים, כִּי כָּתוּב בַּתְּחִלָּה "וַיִּפְּלוּ פָנָיו", וְזֶה דֶּרֶךְ בּוּשָׁה, כְּטַעַם "וְאֵיךְ אֶשָָּא פָנַי". וְטַעְמוֹ, אִם עָשִׂיתָ טוֹב – תִּשָָּא פָּנֶיךָ, וְכֵן "כִּי אָז תִּשָָּא פָּנֶיךָ מִמּוּם": **חַטָּאת רֹבֵץ.** יֵשׁ אוֹמֵר שֶׁחַטָּא תַּחַת עָוֹן. גַּם יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְפֶתַח הַקֶּבֶר יִרְבַּץ עֲוֹנְךָ בְּיוֹם הַדִּין, וּיִפְרְשׁוּ יְי"ו תְּשׁוּקָתוֹ עַל הֶבֶל. וְטַעַם לָמָּה חָרָה לָךְ, שֶׁקִּבַּלְתִּי מִנְּחַת הֶבֶל, וְהוּא סָר אֶל מִשְׁמַעְתְּךָ, וְאַתָּה כְּמוֹ מוֹשֵׁל בּוֹ. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ עַל הַיֵּצֶר, וְאֵינֶנּוּ כָּתוּב. וְאֵלֶּה אָמְרוּ, כִּי לְפֶתַח בֵּיתְךָ חַטָּאתְךָ רוֹבֶצֶת, וְהִיא הוֹלֶכֶת עִמְּךָ. וְיֵשׁ אוֹמֵר לְפֶתַח הַפֶּה, כְּטַעַם "שְׁמוֹר פִּתְחֵי פִיךָ". וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁחַטָּאת סָמוּךְ, וְיֵצֶר לֵב הָאָדָם הוּא רוֹבֵץ עִמּוֹ: **וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ.** כִּי הַיֵּצֶר יָשׁוּב אֶל מִשְׁמַעְתְּךָ בִּרְצוֹנְךָ, גַּם יֵשׁ בְּךָ כֹּחַ לִמְשׁוֹל בּוֹ: תורה ח

ח) **וַיֹּאמֶר קַיִן.** הַקָּרוֹב אֵלַי, שֶׁאָמַר לוֹ כָּל הַתּוֹכֵחוֹת שֶׁהוֹכִיחוֹ הַשֵּׁם. וְשוֹאֲלִים נוֹלְדוּ בְּיוֹם סַגְרִיר יִשְׁאָלוּ, אֵיךְ הִכָּהוּ וְאֵין חֶרֶב. וְזֹאת שְׁאֵלַת תֹּהוּ, כִּי יַהַרְגֶנּוּ בְּיָדוֹ בְּחֶנֶק, וְאֶלֶף עֵץ וָאֶבֶן נִמְצָאִים: תורה ט

ט) וְטַעַם **אֵי** כְּמוֹ אַיֵּה, וּמִלַּת אֵיפֹה מוּרְכֶּבֶת מִמִּלּוֹת שְׁתַּיִם: תורה י

י) צוֹעֲקִים אֵלַי. אֵינֶנּוּ דָּבֵק עִם "קוֹל", וְכֵן "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא", אֶל דּוֹדִי הוּא שָׁב "בָּא", כַּאֲשֶׁר פֵּירַשְׁתִּי בַּשִּׁיר הַשִּׁירִים. וְהַטַּעַם, כִּי שָׁמַע צַעֲקַת דָּמָיו שֶׁנִּשְׁפְּכוּ עַל הָאֲדָמָה. וְהַמְתַרְגֵּם אָמַר עַל בָּנָיו שֶׁהָיָה בְּכֹחוֹ לְהוֹלִידָם: תורה יא

יא) וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן הָאֲדָמָה. שֶׁיִּבָּא לוֹ חֶסְרוֹן מִפְּאַת הָאֲדָמָה, שֶׁיִּזְרַע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ׃

יב אֲרֵי תִּפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילַהּ לָךְ מִטַּלְטַל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא׃

רש"י◄ נָע וָנָד • אֵין לְךָ רְשׁוּת לָדוּר בְּמָקוֹם אֶחָד.

(יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃

יג וַאֲמַר קַיִן קֳדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְּמִשְׁבָּק׃

רש"י◄ גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא • בִּתְמִיהָה, אַתָּה טוֹעֵן עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַעֲוֹנִי אִי אֶפְשָׁר לְךָ לִטְעֹן? (ב"ר).

(יד) הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃

יד הָא תָּרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא דֵּין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִטַּמָּרָא וָאֶהֵי מִטַּלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁכְּחֵנָנִי יְקַטְלִינָנִי׃

(טו) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ׃

טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל קָטִיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִּי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ׃

רש"י◄ לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן • זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקִּצְּרוּ דִּבְרֵיהֶם, וְרָמְזוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ: "לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן", לְשׁוֹן גְּעָרָה, כֹּה יֵעָשֶׂה לוֹ, כָּךְ וְכָךְ עָנְשׁוֹ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עָנְשׁוֹ. שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם • אֵינִי רוֹצֶה לְהִנָּקֵם מִקַּיִן עַכְשָׁו, לְסוֹף שִׁבְעָה דּוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נְקָמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמֹד לֶמֶךְ מִבְּנֵי בָנָיו וְיַהַרְגֵהוּ, וְסוֹף הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם", וְהוּא נְקֻמַּת הֶבֶל מִקַּיִן, לְמַדְנוּ שֶׁתְּחִלַּת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן גְּעָרָה הִיא שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּרִיָּה מַזִּיקַתּוּ. וְכֵיוֹצֵא בוֹ (שמואל ב ה): "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר", וְלֹא פֵּרֵשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, אֲבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּרֶמֶז, "כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְיִקְרַב אֶל הַשַּׂעַר וְיִכְבְּשֶׁנּוּ, וְאֶת הָעִוְרִים וְגוֹ'", וְגַם אוֹתָם יַכֶּה, עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ: 'הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת', הַמַּכֶּה אֶת אֵלּוּ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשַׂר, כָּאן קִצֵּר דְּבָרָיו, וּבְ'דִבְרֵי הַיָּמִים' א' (יא ו) פֵּרֵשׁ: יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשַׂר. וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת • חָקַק לוֹ אוֹת מִשְּׁמוֹ בְּמִצְחוֹ. (סִפְרִים אַחֲרִים:) דָּבָר אַחֵר: "כָּל מוֹצְאֵי יַהַרְגֵנִי", הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שֶׁיִּירָא מֵהֶם, רַק אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, אֶלָּא אָמַר: עַד עַכְשָׁו הָיָה פַּחְדָּתִי עַל כָּל הַחַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמוֹרַאֲכֶם וְגוֹ'", וְעַכְשָׁו, בִּשְׁבִיל עָוֹן זֶה לֹא יִירָאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיַהַרְגוּנִי, מִיָּד: "וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת", הֶחֱזִיר מוֹרָאוֹ עַל הַכֹּל.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְיִטַּע, כִּי הוּא הָיָה עוֹבֵד אֲדָמָה, וְלֹא תִּתֵּן הָאֲדָמָה עוֹד קָצִיר וּפְרִי, וְיִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה מִמְּקוֹם אָדָם אָבִיו שֶׁהוּא קָרוֹב אֶל הַגָּן, וְלֹא יִשְׁקוֹט בְּמָקוֹם אֶחָד, רַק יָנוּעַ: תורה יב

יב) וָנָד. יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי וָנָד מִקּוֹנֵן, כְּמוֹ "לָנוּד לוֹ". וְעַל דַּעְתִּי שֶׁ"נָד" אֶחָד "נָע", וְכָמוֹהוּ "הִנֵּה אַרְחִיק נָדוֹד": תורה יג

יג) גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. וּפֵּירוּשׁ עַל דַּעַת כָּל הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁהוֹדָה חֶטְאוֹ. וּפֵּירוּשׁ נְשׂוֹא, כְּטַעַם סְלוֹחַ, כְּמוֹ "נוֹשֵׂא עָוֹן". וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהָעִבְרִים יִקְרְאוּ הָעֶקֶב 'שָׁכָר', וְהָעוֹנֶשׁ הָרָע הַבָּא בַּעֲבוּר הָעָוֹן 'חַטָּאת'. וְכֵן "כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן הָאֱמוֹרִי", "אִם יִקְרַךְ עָוֹן", "וַיִּגְדַּל עָוֹן בַּת עַמִּי". וְהַטַּעַם, כִּי זֶה הָעוֹנֶשׁ גָּדוֹל, לֹא אוּכַל לְסָבְלוֹ. וְיוֹרֶה עַל אֲמִתַּת זֶה הַפֵּירוּשׁ – הַפָּסוּק הַבָּא אַחֲרָיו: וּפֵירוּשׁ **פָּצְתָה.** פְּתִחָה, וְכֵן "הֶבֶל יִפְצֶה פִּיהוּ": תורה יד

יד) וְטַעַם מִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר, שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם יְקַבֵּל כֹּחַ, וְתֵרָאֶה בּוֹ גְּבוּרַת הַשֵּׁם, וְאִם הַכֹּל מָלֵא כְּבוֹדוֹ: תורה טו

טו) שִׁבְעָתַיִם. עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת. כִּי אֵין זֹאת הַמִּלָּה אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְלֹא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּמ"ג. וְהָעֵד – "וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם", וְאַחַר כֵּן בֵּיאֵר הַנָּבִיא דְּבָרָיו וְאָמַר "כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים": וְטַעַם **יֻקָּם.** שֶׁתִּלָּקַח נִקְמָתוֹ, וְכֵן "לֹא יֻקַּם". וְהַטַּעַם, כִּי הַשֵּׁם הָאֲרִיךְ אַפּוֹ עַל קַיִן עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת. וְאַל תִּתְמַהּ לַחֲשׁוֹב אֵיךְ חָיָה כָּל אֵלֶּה הַשָּׁנִים. וְהִנֵּה שֵׁת אָחִיו חָיָה עִם נֹחַ שָׁנִים רַבּוֹת. גַּם יִתְּכֵן שֶׁיִּקְרָא זֶרַע קַיִן בְּשֵׁם אֲבִיהֶם, כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ אוֹמֵר כִּי הָאוֹת קֶרֶן. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁנִּתַּן חוֹזֶק בְּלִבּוֹ, וְהֵסִיר פַּחְדּוֹ מִמֶּנּוּ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁהַשֵּׁם עָשָׂה לוֹ אוֹת עַד שֶׁהֶאֱמִין, וְהַכָּתוּב לֹא גִּלָּה הָאוֹת: תורה טז

(טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן׃

רש"י◄ וַיֵּצֵא קַיִן • יָצָא בְּהַכְנָעָה, כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. בְּאֶרֶץ נוֹד • בְּאֶרֶץ שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם. קִדְמַת עֵדֶן • שָׁם גָּלָה אָבִיו כְּשֶׁגֵּרַשׁ מִגַּן־עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן וְגוֹ'", לִשְׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מְבוֹא הַגַּן, שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם, וּמְצִינוּ רוּחַ מִזְרָחִית קוֹלֶטֶת בְּכָל מָקוֹם אֶת הָרוֹצְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד) "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה וְגוֹ' מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ". דָּבָר אַחֵר: "בְּאֶרֶץ נוֹד", כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ, הָיְתָה הָאָרֶץ מִזְדַּעְזַעַת תַּחְתָּיו, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: "סוּרוּ מֵעָלָיו, זֶהוּ שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו".

טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיב בְּאַרְעָא גָּלֵי וּמִטַּלְטַל דִּהְוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְּקַדְמִין דְּגִינְתָּא דְּעֵדֶן׃

(יז) וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ׃

רש"י◄ וַיְהִי • קַיִן "בֹּנֶה עִיר, וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר" לְזֵכֶר בְּנוֹ חֲנוֹךְ.

יז וִידַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ וְעַדְיָאַת וִילִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ׃

(יח) וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃

יח וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לָמֶךְ׃

רש"י◄ וְעִירָד יָלַד • יֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזָכָר 'הוֹלִיד', וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', שֶׁהַלֵּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: לֵדַת הָאִשָּׁה, נישטר"א בְּלַעַ"ז, וּזְרִיעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ, אינזינד"ר בְּלַעַ"ז. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'הוֹלִיד', בִּלְשׁוֹן הִפְעִיל, מְדַבֵּר בְּלֵדַת הָאִשָּׁה: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ, בֵּן אוֹ בַּת. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', מְדַבֵּר בִּזְרִיעַת הָאִישׁ, וְהוּא בְּלַעַ"ז אניידרי"ר.

◆ יום חמישי כ"ה תשרי ◆

(יט) וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃

רש"י◄ וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ • לֹא הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ כָּל זֶה, אֶלָּא לָמַדְנוּ מִסּוֹף הָעִנְיָן שֶׁקַּיֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַבְטָחָתוֹ שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קַיִן", וְעָמַד לֶמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד בָּנִים וְעָשָׂה דּוֹר שְׁבִיעִי וְהָרַג אֶת קַיִן, זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְגוֹ'". שְׁתֵּי נָשִׁים • (ב"ר) כָּךְ הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל: אַחַת לְפִרְיָה וּרְבִיָּה וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ, זוֹ שֶׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ מַשְׁקָה כּוֹס שֶׁל עֲקָרִין (סִפְּרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ), כְּדֵי שֶׁתֵּעָקֵר, וּמְקַשֶּׁטֶת כְּכַלָּה וּמַאֲכִילָהּ מַעֲדַנִּים, וַחֲבֵרְתָּהּ נְזוּפָה וַאֲבֵלָה כְּאַלְמָנָה. וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ אִיּוֹב (כד כא): "רוֹעֶה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד, וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב", כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ'אַגָּדַת חֵלֶק'. עָדָה • הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, עַל שֵׁם שֶׁמְּגַנָּה עָלָיו וּמוֹסֶרֶת מֵאָצְלוֹ (סִפְּרִים אֲחֵרִים: מִמַּאֲכָלוֹ). "עָדָה" תַּרְגּוּם שֶׁל סוּרָה. צִלָּה • הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצֵלוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה הֵם בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

יט וּנְסִיב לֵהּ לֶמֶךְ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חָד עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנְתָא צִלָּה׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) בְּאֶרֶץ נוֹד. קְרָאוֹ כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה נָע וָנָד: **קִדְמַת עֵדֶן.** מִזְרַח עֵדֶן, וְהוּא צָפוֹן מֵהַגָּן: תורה יז

יז) וְנִקְרָא שֵׁם הָעִיר חֲנוֹךְ כְּשׁוּמְרוֹן עַל שֵׁם שֶׁמֶר. וְכֵן מִצְרַיִם: תורה יח

יח) וְלֶמֶךְ שִׁשִּׁי לְקַיִן וּשְׁבִיעִי לְאָדָם: תורה יט

יט) וְטַעַם עָדָה וְצִלָּה. אַל תְּשִׂים לִבְּךָ לִשְׁמוֹעַ אֶל דִּבְרֵי הַגְּאוֹן בַּשֵּׁמוֹת, כִּי אִלּוּ הָיֵינוּ יוֹדְעִים כָּל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מֵאַיִן נוּכַל לָדַעַת כָּל הַקּוֹרוֹת, כְּטַעַם מֹשֶׁה וְיִשְׁשׂכָר: תורה כ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כ) וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃

כ וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון דכל דיתבי משכנין ומרי בעיר׃

רש"י◄ אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה • הוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן לְרוֹעֵי בְּהֵמוֹת בַּמִּדְבָּרוֹת, וְיוֹשֵׁב אֹהָלִים, חֹדֶשׁ כָּאן וְחֹדֶשׁ כָּאן בִּשְׁבִיל מִרְעֶה צֹאנוֹ, וּכְשֶׁכָּלָה הַמִּרְעֶה בְּמָקוֹם זֶה, הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בּוֹנֶה בָּתִּים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל ח ג): "סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה", וְכֵן אָחִיו: "תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב" לְזַמֵּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים.

(כא) וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃

כא ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דמנגן על פום נבלא ידעי זמר כנורא ואבובא׃

(כב) וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃

כב וצלה אף היא ילידת ית תובל קין רבהון דכל ידעי עיבידת נחשא ופרזלא ואחתה דתובל קין נעמה׃

רש"י◄ תּוּבַל קַיִן • תּוּבַל אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן. תּוּבַל, לְשׁוֹן תַּבְלִין, תּוּבַל וְהִתְקִין אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, לַעֲשׂוֹת כְּלֵי זַיִן לְרוֹצְחִים. לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל • מְחַדֵּד אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל, כְּמוֹ (איוב טז ט): "יִלְטֹשׁ עֵינָיו לִי". "חֹרֵשׁ", אֵינוֹ לְשׁוֹן פֹּעֵל (בְּסָגוֹ"ל) אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל (בְּצֵרֵי), שֶׁהֲרֵי נָקוּד קָמַץ קָטָן וְטַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר מְחַדֵּד וּמְצַחְצֵחַ כָּל כְּלֵי אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל. נַעֲמָה • הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ, בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

◆ יום שישי כ"ו תשרי ◆

(כג) וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזַנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃

כג ואמר למך לנשוהי עדה וצלה שמען קולי נשי למך אציתא למימרי לא גברא קטלית דבדילה אנא סביל חובין ואף לא עולימא חבלית דבדילה ישתיצי זרעי׃

רש"י◄ שְׁמַעַן קוֹלִי • שֶׁהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִתַּשְׁמִישׁ, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוּבַל קַיִן בְּנוֹ, שֶׁהָיָה לֶמֶךְ סוּמָא וְתוּבַל קַיִן מוֹשְׁכוֹ, וְרָאָה אֶת קַיִן וְנִדְמָה לוֹ כְּחַיָּה, וְאָמַר לְאָבִיו לִמְשֹׁךְ בַּקֶּשֶׁת, וַהֲרָגוֹ, וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא קַיִן זְקֵנוֹ, הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם וַהֲרָגוֹ, וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ וְהוּא מְפַיְּסָן. שְׁמַעַן קוֹלִי • לְהִשָּׁמַע לִי לְתַשְׁמִישׁ: 'וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְפִצְעִי הוּא נֶהֱרָג, וְכִי אֲנִי פִּצַּעְתִּיו מֵזִיד, שֶׁיִּהְא הַפֶּצַע קָרוּי עַל שְׁמִי? וְיֶלֶד אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְחַבֻּרָתִי נֶהֱרָג? כְּלוֹמַר עַל־יְדֵי חַבֻּרָתִי, בִּתְמִיהָה. וַהֲלֹא שׁוֹגֵג אֲנִי וְלֹא מֵזִיד, לֹא זֶהוּ פִּצְעִי וְלֹא זֶהוּ חַבֻּרָתִי. פֶּצַע • מַכַּת חֶרֶב, אוֹ חֵץ, מקאדור"ה בְּלַעַ"ז.

(כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃

כד ארי לשבעא דרין איתלין לקין הלא ללמך ברה שבעין ושבעא׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) וּפֵירוּשׁ **אֲבִי**, רִאשׁוֹן, וְכָמוֹהוּ אָב, גַּם אָבִיב. וּלְעוֹלָם לֹא יִסְמֹךְ כִּי אִם בְּיוּ"ד, וְאָחִיו – אָח: תורה כא

כא) כִּנּוֹר וְעוּגָב. מִינֵי כְּלֵי נְגִינוֹת, וְהִיא חָכְמָה גְּדוֹלָה: תורה כב

כב) לוֹטֵשׁ. כְּמוֹ מְחַדֵּד, וְכָמוֹהוּ "לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת מֻחֲרַשְׁתּוֹ": תורה כג

כג) וְדַע כִּי **וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ** מְאוּחָר בַּפָּרָשָׁה, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי כְּמוֹהֶם שְׁנַיִם. וְכָמוֹהוּ "וַיִּקַּח הָאִישׁ נָזֶם זָהָב", וְכֵן "אָמוֹר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתָּם עַם קְשֵׁה עוֹרֶף", וְכֵן "וָאֶתְחַנַּן". וְהַטַּעַם, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, כִּי עָדָה וְצִלָּה נִמְנְעוּ, כִּי פָּחֲדוּ לְהוֹלִיד בָּנִים בַּעֲבוּר שֶׁיִּהְיוּ שְׁבִיעִיִּים לְקַיִן וְיֵהָרְגוּ אוֹ יָמוּתוּ, וְעַל כֵּן אָמַר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו: אֲנִי הוּא בָּאֱמֶת הַשְּׁבִיעִי, וְאִם יִפְצָעֵנִי אָדָם שֶׁהוּא גָּדוֹל, אוֹ יֶלֶד יַעֲשֶׂה לִי חַבּוּרָה, אָז הֲרַגְתִּיו. וּמִלַּת **הָרַגְתִּי** תְּמוּרַת אֲהֲרוֹג, וְכָמוֹהוּ "נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה", "אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי", וְרַבִּים כְּמוֹהֶם: תורה כד

כד) וְאִם עַד **שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן, לֶמֶךְ** עַד **שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה.** בַּעֲבוּר שֶׁהוּא הָרַג בְּזָדוֹן, וַאֲנִי לֹא הָרַגְתִּי. וְהַטַּעַם, שֶׁאָמַר לְנָשָׁיו, כִּי כְּבָר בְּטָלָה הַגְּזֵרָה עַל קַיִן. וּבָאֱמֶת כִּי בְּנֵי לֶמֶךְ וְכָל זַרְעוֹ מֵתוּ בַּמַּבּוּל, וְלֹא נִשְׁאַר לְקַיִן שֵׁם מֵחֲמֵס

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן** • קַיִן, שֶׁהָרַג מֵזִיד, נִתְלָה לוֹ עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁהָרַגְתִּי שׁוֹגֵג, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלֶה לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה?. **שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה** • לְשׁוֹן רִבּוּי שְׁבִיעִיּוֹת אָחֵז לוֹ, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה': לֹא הָרַג לֶמֶךְ כְּלוּם, וְנָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִשֶּׁקִּימוּ פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה לְכַלּוֹת זַרְעוֹ שֶׁל קַיִן לְאַחַר שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אָמְרוּ: 'מָה אָנוּ יוֹלְדוֹת לַבֶּהָלָה. לְמָחָר הַמַּבּוּל בָּא וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל'. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: "וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי", וְכִי אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת הֶבֶל שֶׁהָיָה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֶלֶד בְּשָׁנִים, שֶׁיְּהֵא זַרְעִי כָּלֶה בְּאוֹתוֹ עָוֹן? וּמַה קַּיִן שֶׁהָרַג, נִתְלָה לוֹ שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁלֹּא הָרַגְתִּי, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלוּ לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה? וְזֶהוּ קַל־וָחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת. אִם כֵּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹבֶה אֶת חוֹבוֹ וּמְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ.

(כה) **וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן:**

כה וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמַר יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חְלַף הֶבֶל דִּקְטָלֵהּ קָיִן:

רש"י◄ **וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'** • בָּא לוֹ לֶמֶךְ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְקָבַל עַל נָשָׁיו, אָמַר לָהֶם: 'וְכִי עֲלֵיכֶם לְדַקְדֵּק עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מָקוֹם? אַתֶּם עֲשׂוּ מִצְוָתְכֶם, וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ'. אָמְרוּ לוֹ: 'קְשׁוֹט עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וַהֲלֹא פָּרַשְׁתָּ מֵאִשְׁתְּךָ זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, מִשֶּׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל־יָדְךָ', מִיָּד: "וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'", וּמַהוּ 'עוֹד'? לְלַמֵּד, שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ (בראשית רבה).

(כו) **וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה:**

כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְּנֵי אֵינָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רש"י◄ **אָז הוּחַל** • לְשׁוֹן חֵלִּין, לִקְרֹא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים וְלִקְרוֹתָן אֱלָהוּת.

ה (א) **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:**

א דֵּין סִפַּר תּוּלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עֲבַד יָתֵהּ:

רש"י◄ **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם** • זוֹ הִיא סְפִירַת תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים. **בְּיוֹם בְּרֹא וְגוֹ'** • מַגִּיד שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא, הוֹלִיד.

(ב) **זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:**

ב דְּכַר וּנְוֹקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת שְׁמָהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך לג עמ' 80)

וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (ה, ב) הָאָדָם נִקְרָא בְּאַרְבָּעָה תְּאָרִים. **אָדָם** – מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל. **אִישׁ** – מַעֲלַת הַמִּדּוֹת. **גֶּבֶר** – הַהִתְגַּבְּרוּת לְהַשִּׂיג מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל אוֹ מַעֲלַת הַמִּדּוֹת, הַיְנוּ שֶׁגֶּבֶר עוֹסֵק עִם הָאֱנוֹשׁ, לְהַגְּבִיהוֹ לְמַעֲלַת אָדָם אוֹ לְמַעֲלַת אִישׁ. זֶהוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם **אָדָם** – הַשֵּׁם הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר, הַמּוֹרֶה עַל תַּכְלִית שְׁלֵמוּת הָאָדָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִ'שִׁדֵּי חֶמֶד' (א כללים מע' א אות עו): אָדָם הוּא כִּנּוּי לְאִינְיַשׁ דְּעָלְמָא שֶׁאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם כו', עַיֵּן שָׁם בַּאֲרֻכָּה.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אָחִיו: תורה כה

כה) וְטַעַם **תַּחַת הֶבֶל**. בִּמְקוֹמוֹ: תורה כו

כו) וְדִקְדּוּק **הוּחַל**. מִפַּעֲלֵי הַכֶּפֶל. וְלוּלֵי הֱיוֹת הַחֵי"ת מֵהַגְּרוֹן, הָיָה נִדְגָּשׁ, וְהוּא מִגִּזְרַת תְּחִלָּה. וְהַטַּעַם, שֶׁהֵחֵלּוּ לְהִתְפַּלֵּל. וְאִלּוּ הָיָה מֵחִילּוּל, הָיָה הַשֵּׁם סָמוּךְ אֶל הַמִּלָּה: תורה א

א) **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם**. הַבָּנִים וּבְנֵי בָנִים שֶׁהוֹלִיד. רַק הוּא לֹא הוֹלִידוּהוּ אָב וָאֵם, רַק **בִּדְמוּת** אֱלֹהִים נַעֲשָׂה: תורה ב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ג) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת:

רש"י◄ שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה • עַד כָּאן פֵּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב"ר)◆.

ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ שֵׁת:

(ד) וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ה) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת:

ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָּא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית:

(ו) וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ:

ו וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ:

(ז) וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ח) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית:

(ט) וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן:

ט וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן:

(י) וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תַּמְנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יא) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

(יב) וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל:

יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל:

(יג) וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

יג וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וּמִה טַּעַם לְהַזְכִּיר **וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ**, שֶׁנָּתַן בּוֹ הַשֵּׁם כֹּחַ תּוֹלְדוֹת לְהוֹצִיא דְּמוּתוֹ, עַד שֶׁיִּדְּמֶה מַעֲשֵׂהוּ לְעֶלְיוֹן. וְלֹא הִזְכִּיר כֵּן עַל קַיִן וְהֶבֶל, גַּם לֹא הִזְכִּיר כַּמָּה שָׁנִים חָיָה קַיִן, וּכֵן כַּמָּה שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁהוֹלִיד בְּנוֹ חֲנוֹךְ, בַּעֲבוּר שֶׁנִּמְחָה שֵׁם הֶבֶל גַּם קַיִן בַּמַּבּוּל. וְהִזְכִּיר הֲרִיגַת קַיִן לְהַרְאוֹת צִדְקַת הַשֵּׁם. וְאִם הָאֲרִיךְ אַפּוֹ, הֶעֱנִישוֹ בַּסּוֹף, כְּטַעַם "וְנִקֹּה לֹא יְנַקֶּה": תורה ד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יד) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית׃

(טו) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד׃

טו וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד׃

(טז) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

טז וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(יז) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃

(יח) וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃

יח וַחֲיָא יֶרֶד מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ׃

(יט) וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

יט וַחֲיָא יֶרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כ) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית׃

(כא) וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח׃

כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח׃

(כב) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

כב וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כג) וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃

כג וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין׃

(כד) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים׃

כד וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אֲמִית יָתֵהּ יְיָ׃

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כב) חֲנוֹךְ בֶּן יֶרֶד. נִכְתַּב עָלָיו **וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים**, כְּטַעַם "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ", וְכֵן כָּתוּב עַל נֹחַ "אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ". וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "הִתְהַלֶּךְ נֹחַ" כְּמוֹ הִרְגִּיל: תורה כג

כד) כִּי לָקַח אוֹתוֹ אֱלֹהִים. מֵת. וְכֵן "קַח נָא אֶת נַפְשִׁי", "הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ", וְאַחַר כָּךְ פֵּירֵשׁ מָה הָיָה, "וַתָּמֶת אִשְׁתּוֹ". וְזֹאת הִלְקִיחָה עַל חֲנוֹךְ, אֵין שָׁם זֵכֶר מַגֵּפָה, וְלֹא וַיָּמֶת. וְהַטַּעַם, אֲשֶׁר כָּתוּב בְּדִבְרֵי אָסָף "וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי", וְכֵן בְּמִזְמוֹר בְּנֵי קֹרַח: "אַךְ אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי, מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה". וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה כה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ •** (כ"ד) צַדִּיק הָיָה וְקַל (סִפְרֵי אֲחֵרִים: וְקִבֵּל) בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב וּלְהַרְשִׁיעַ. לְפִיכָךְ, מִהֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְסִלְּקוֹ וֶהֱמִיתוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנָה הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ לִכְתֹּב: "וְאֵינֶנּוּ" בָּעוֹלָם לְמַלְאוֹת שְׁנוֹתָיו. **כִּי לָקַח אֹתוֹ •** לִפְנֵי זְמַנּוֹ, כְּמוֹ: (יחזקאל כד) "הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ".

◆ שבת קודש כ"ז תשרי ◆

(כה) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ:

כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה וּתְמָנָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת לָמֶךְ:

(כו) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כז) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

כז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית:

(כח) וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן:

כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בַּר:

רש"י◄ **וַיּוֹלֶד בֵּן •** שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְנָה הָעוֹלָם.

(כט) וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה:

כט וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימַר דֵּין יְנַחֲמִנָּנָא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלֵּאוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לַטְטַהּ יְיָ:

רש"י◄ **זֶה יְנַחֲמֵנוּ •** יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ אֶת עִצְּבוֹן יָדֵינוּ. עַד שֶׁלֹּא בָּא נֹחַ, לֹא הָיָה לָהֶם כְּלִי מַחֲרֵשָׁה, וְהוּא הֵכִין לָהֶם, וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה קוֹצִים וְדַרְדָּרִים כְּשֶׁזּוֹרְעִים חִטִּים, מִקִּלְקֻלָּתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבִימֵי נֹחַ נָחָה, וְזֶהוּ "יְנַחֲמֵנוּ". וְאִם לֹא תִּפְרָשֵׁהוּ כָּךְ, אֵין טַעַם הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשֵּׁם, וְאַתָּה צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מְנַחֵם.

(ל) וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(לא) וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

לא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית:

(לב) וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת:

לב וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כט) וְטַעַם **זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַّעֲשֵׂינוּ.** שֶׁיֹּדַע עַל יְדֵי אָדָם – כִּי נָבִיא הָיָה – כִּי עַל יַד זֶה הַנּוֹלָד תִּחְיֶה הָאֲדָמָה; אוֹ רָאוּ זֶה בְּדֶרֶךְ חָכְמָה. וְכֵן הָיָה, כִּי עַל יָדוֹ נִתְקַיֵּים הָעוֹלָם. גַּם הוּא הָיָה אִישׁ הָאֲדָמָה, כִּי כֵּן כָּתוּב. גַּם יִתָּכֵן שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ נֹחַ כְּמוֹ יְרוּבַּעַל, אַחַר שֶׁעָבַד הָאֲדָמָה וְהִצְלִיחָה. וְנֹחַ הָפֵךְ הָעִצָּבוֹן. וְהַטַּעַם, זֶה יְנַחֲמֵנוּ וְנָנוּחַ מֵעִצָּבוֹן יָדֵינוּ. גַּם נֶחָמָה מְנוּחָה מֵעִצָּבוֹן הַלֵּב, כִּי הָעִבְרִים יִשְׁמְרוּ הַטְּעָמִים וְלֹא הַמִּלּוֹת, וְהָעֵד – יְרֻבֶּשֶׁת וּיְרֻבַּעַל. וְהַשּׁוֹאֲלִים מִי הָיְתָה אֵשֶׁת קַיִן וְשֵׁת – מַה טַּעַם לִשְׁאֵלָה הַזֹּאת, כִּי כָּתוּב בְּאָדָם "וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת", וְכֵן כֻּלָּם: תורה ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה.** אָמַר רַבִּי יוּדָן: מַה טַּעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לְמֵאָה שָׁנָה, וְזֶה לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אִם רְשָׁעִים הֵם, יֹאבְדוּ בַּמַּיִם וְרַע לְצַדִּיק זֶה (סִפְרֵי אֲחֵרִים: לְזֶרַע שֶׁל צַדִּיק זֶה), וְאִם צַדִּיקִים הֵם, אַטְרִיחַ עָלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּבוֹת הַרְבֵּה? כְּבַשׁ אֶת מַעְיָנוֹ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא יֶפֶת, הַגָּדוֹל שֶׁבְּבָנָיו, רָאוּי לְעָנָשִׁין לִפְנֵי הַמַּבּוּל (ב"ר), דִּכְתִיב: "כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת", רָאוּי לְעָנֹשׁ לֶעָתִיד, וְכֵן לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה. **אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת.** וַהֲלֹא יֶפֶת הַגָּדוֹל הוּא? אֶלָּא בַּתְּחִלָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת שֶׁהוּא צַדִּיק, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל וְשֶׁאַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ וְכוּ' (בבראשית רבה).

ו (א) וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם:

א וַהֲוָה כַּד שְׁרִיאוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן:

(ב) וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ:

ב וַחֲזוֹ בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יָת בְּנַת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ:

רש"י◄ **בְּנֵי־הָאֱלֹהִים.** בְּנֵי הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים. דָּבָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׂרִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף הֵם הָיוּ מִתְעָרְבִים בָּהֶם. כָּל 'אֱלֹהִים' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מָרוּת, וְזֶה יוֹכִיחַ: (שמות ד) "וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים", (שם ז) "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים". **כִּי טֹבֹת הֵנָּה.** אָמַר רַבִּי יוּדָן: "טָבַת" כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מֵיטִיבִין אוֹתָהּ מְקַשֶּׁטֶת לִיכָּנֵס לַחֻפָּה, הָיָה גָּדוֹל נִכְנָס וּבוֹעֲלָהּ תְּחִלָּה (ב"ר). **מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ.** אַף בְּעוּלַת בַּעַל, אַף הַזָּכָר וְהַבְּהֵמָה (ב"ר).

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:

ג וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם דָּרָא בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלָם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָּא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן:

רש"י◄ **לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם.** לֹא יִתְרַעֵם וְיָרִיב רוּחִי עָלַי בִּשְׁבִיל הָאָדָם. **לְעֹלָם.** לְאֹרֶךְ יָמִים, הִנֵּה רוּחִי נָדוֹן בְּקִרְבִּי אִם לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מָדוֹן זֶה בְּרוּחִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, לְאֹרֶךְ יָמִים. **בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר.** כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם בְּסֶגוֹ"ל, כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם זֹאת בּוֹ, שֶׁהוּא בָשָׂר וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִכְנָע לְפָנַי, וּמָה אִם יִהְיֶה אִישׁ, אוֹ דָּבָר קָשֶׁה? כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (שופטים ה) "עַד שֶׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁקַּמְתִּי, וְכֵן "שֶׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי", כְּמוֹ שֶׁאַתָּה, אַף "בְּשַׁגָּם" כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם. **וְהָיוּ יָמָיו וְגוֹ'.** עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אַאֲרִיךְ לָהֶם אַפִּי, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר: מִשֶּׁנּוֹלַד יֶפֶת עַד הַמַּבּוּל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מֵקֶדֶם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה (פסחים ו). כְּבָר הָיְתָה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מָצִינוּ בְּ"סֵדֶר עוֹלָם". וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים בְּ"לֹא יָדוֹן", אֲבָל זֶה הוּא צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ.

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) וּמִלַּת **הֵחֵל.** מִתְּחִלָּה, וְהוּא מִבִּנְיַן הִפְעִיל: **לָרֹב.** שֵׁם הַפּוֹעֵל: תורה ב

ב) בְּנֵי הָאֱלֹהִים. בְּנֵי הַשּׁוֹפְטִים, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפַּט אֱלֹהִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה קוֹדֶשׁ, וְהַבָּנִים הֵם הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ, כְּטַעַם "בָּנִים אַתֶּם". וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי בְּנֵי הָאֱלֹהִים – בְּנֵי שֵׁת, וּבְנוֹת הָאָדָם – בְּנוֹת מִשְׁפַּחַת קַיִן. וְהַיָּשָׁר בְּעֵינַי, לִהְיוֹת בְּנֵי הָאֱלֹהִים הַיּוֹדְעִים דַּעַת עֶלְיוֹן, בָּחֲרוּ לָהֶם נָשִׁים, שֶׁהָיְתָה מַעֲרֶכֶת שָׁמַיִם כָּל אַחַת נִמְשֶׁלֶת לְכָל אֶחָד, וְהַתּוֹלְדוֹת כַּתּוֹלְדוֹת, עַל כֵּן יָצְאוּ מֵהֶם גִּבּוֹרִים. וְיִתְּכֵן שֶׁלָּקְחוּ הַנָּשִׁים גַּם בְּחָזְקָה: תורה ג

ג) לֹא יָדוֹן רוּחִי. יֵשׁ אוֹמֵר שֶׁהוּא כְּמוֹ "וַיָּשֶׁב חִרְבּוֹ אֶל נִדְנָהּ", כִּי הַגּוּף לְרוּחִי כְּנִדָּן. וְהָעֵד – "אֶיתְכְּרֵית רוּחִי". רַק יִהְיֶה יָדוֹן שׁוֹרֶשׁ אַחֵר, כְּמוֹ "אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ", שֶׁהוּא מִנְּחֵי הָעַיִן, וְכָמוֹהוּ נשא וְרַבִּים אֲחֵרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמִּשְׁקָלוֹ כְּמוֹ "וְיָשֹׁב הָעָפָר", וְהִיא מִגְּזֶרֶת דִּין, כִּי הָרוּחַ דַּיָּן בַּגּוּף: **בְּשַׁגַּם.** הַשִּׁי"ן כְּמוֹ "שֶׁכָּכָה", וְיִהְיֶה טַעְמוֹ, לֹא יַעֲמֹד רוּחִי, שֶׁמֵּאִתּוֹ הָיְתָה. וְכֵן קֹהֶלֶת אָמַר "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ", רַק רוּחַ הָאָדָם לְבַדּוֹ, בַּעֲבוּר זֶה הֶחָמָס. וְעוֹד בַּעֲבוּר שֶׁהָאָדָם בָּשָׂר. וְהוּא גַּיְגִיעַ עַד עֵת וַיֶּחְסַר, כַּאֲשֶׁר יְנַצֵּחַ הָעָשׂוּי לְעוֹשֶׂהוּ: **וְהָיוּ יָמָיו.** יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁזֶּה קָצֶב כָּל הָאָדָם, וְאִם מָצְאנוּ יוֹתֵר כֵּן – מָצָאנוּ מְעַט, רַק עַל הָרוֹב יְדַבֵּר. וְאֵין זֶה אֱמֶת, כִּי הִנֵּה שֵׁם חָיָה שֵׁשׁ מֵאוֹת, וְכָל הַדּוֹרוֹת אַחֲרָיו חָיוּ שְׁנִים רַבּוֹת, וּבִימֵי פֶּלֶג חָסְרוּ הַשָּׁנִים, וּמִימוֹת דָּוִד עַד הַיּוֹם שִׁבְעִים אוֹ שְׁמוֹנִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ד) הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם:

ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאנוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דִּי עַלִּין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לְוַת בְּנַת אֱנָשָׁא וִילִידָן לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא:

רש"י ◄ **הַנְּפִלִים** • עַל שֵׁם שֶׁנָּפְלוּ וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם. וּבְלָשׁוֹן עִבְרִית, לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא. **בַּיָּמִים הָהֵם** • (ב"ר) בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ וּבְנֵי קַיִן. **וְגַם אַחֲרֵי־כֵן** • אַף־עַל־פִּי שֶׁרָאוּ בְּאָבְדָן שֶׁל דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דּוֹר הַמַּבּוּל לִלְמֹד מֵהֶם. **אֲשֶׁר יָבֹאוּ** • הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים כְּמוֹתָם. **הַגִּבֹּרִים** • לְמֹרֹד בַּמָּקוֹם. **אַנְשֵׁי הַשֵּׁם** • אוֹתָם שֶׁנִּקְבוּ בְּשֵׁמוֹת: עִירָד, מְחוּיָאֵל, מְתוּשָׁאֵל שֶׁנִּקְבוּ עַל שֵׁם אָבְדָן, שֶׁנִּמּוֹחוּ וְהוּתְּשׁוּ. דָּבָר אַחֵר: אַנְשֵׁי שִׁמָּמוֹן, שֶׁשִּׁמְּמוּ אֶת הָעוֹלָם.

(ה) וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם:

ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא:

(ו) וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ:

ו וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְּבַר תָּקִפְהוֹן כִּרְעוּתֵהּ:

רש"י ◄ **וַיִּנָּחֶם ה' כִּי־עָשָׂה** • נְחָמָה הָיְתָה לְפָנָיו שֶׁבְּרָאוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאִלּוּ הָיָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, הָיָה מַמְרִידָן. בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'. **וַיִּתְעַצֵּב** • הָאָדָם. **אֶל־לִבּוֹ** • שֶׁל מָקוֹם. עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, זֶה תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּנָּחֶם", נֶהְפְּכָה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם מִמִּדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מַה לַּעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'נִחוּם' שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַּעֲשׂוֹת: (במדבר כג) "וּכֵן־אָדָם וְיִתְנֶחָם", (דברים לב) "וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם", (שמות לב) "וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה", (שמואל א טו) "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי". כֻּלָּם לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת הֵם. **וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ** • נִתְאַבֵּל עַל אָבְדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ: (שמואל ב יט) "נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ", וְזֶה כָּתַבְתִּי לִתְשׁוּבַת אֶפִּיקוֹרוֹס אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אָמַר לוֹ: 'אֵין אַתֶּם מוֹדִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד'? אָמַר לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לוֹ: 'וְהָא כְּתִיב "וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ"?' אָמַר לוֹ: 'נוֹלַד לְךָ בֵּן זָכָר מִיָּמֶיךָ'? אָמַר לוֹ: 'הֵן', אָמַר לוֹ: 'וּמָה עָשִׂיתָ'? אָמַר לוֹ: 'שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי אֶת הַכֹּל'. אָמַר לוֹ: 'וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת'? אָמַר לוֹ: 'בִּשְׁעַת חֶדְוָתָא — חֶדְוָתָא, בִּשְׁעַת אֶבְלָא — אֶבְלָא'. אָמַר לוֹ: 'כָּךְ מַעֲשֵׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לַחֲטֹא וּלְאַבְּדָן, לֹא נִמְנַע מִלְּבָרְאָן (ועיין בר"א"ם) בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵהֶם'.

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:

ז וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֱנָשָׁא דִּי בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רְחַשָּׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן:

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שָׁנָה. וְהָאֱמֶת מַה שֶּׁאָמַר הַמְתַרְגֵּם אֲרָמִית, שֶׁנָּתַן קֵץ לָאָדָם, כְּטַעַם "עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם", וְאִם יָשׁוּבוּ יִמָּלְטוּ, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ – וְיָמוּתוּ. וְאַל תָּשִׂים לִבְּךָ אֶל מִסְפַּר "וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה", כִּי אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה. וְהִנֵּה כָּתוּב "וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן", וְאַחֲרָיו "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ", וַאֲנַחְנוּ נֵדַע כִּי לֹא מֵת תֶּרַח עַד שֶׁהָיָה יִצְחָק בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְרַבִּים כְּמוֹהוּ: תורה ד

ד) וּפֵירוּשׁ **נְפִלִים**, שֶׁיּוֹפוּל לֵב הָרוֹאֶה אוֹתָם, שֶׁיִּתְמַהּ מִגּוֹבַהּ קוֹמָתָם: וְטַעַם **אַחֲרֵי כֵן**, אַחַר הַמַּבּוּל, וְהִנֵּה בְּנֵי עֲנָק בַּתְּחִלָּה הָיוּ מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי הָאֱלֹהִים: תורה ה

ו) וַיִּנָּחֶם ה'. יָדוּעַ כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם, רַק דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, כִּי הַמַּשְׁחִית מַה שֶּׁעָשָׂה יֵרָאֶה שֶׁנִּיחָם: וְטַעַם **וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ**. הֶפֵךְ "יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו", כִּי טוֹב בְּעֵינָיו שֶׁיְּקַבְּלוּ נִבְרָאָיו חַסְדָּיו. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי וַיִּנָּחֶם כְּמוֹ "מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ", וִיפָרְשׁוּהוּ וִיעֵד, וְאָמְרוּ כִּי לִבּוֹ הוּא הַנָּבִיא. וְאִלּוּ הָיָה כֵּן, לֹא הָיָה אַחַר וַיִּתְעַצֵּב מִלַּת "אֶל", וְאָנָה מָצָאנוּ שֶׁנִּקְרָא הַנָּבִיא לֵב: תורה ז

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם•** הוּא עָפָר, וְאָבִיא עָלָיו מַיִם וְאֶמְחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן 'מִחוּי'. **מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה•** אַף הֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם (ב"ר ה). דָּבָר אַחֵר: הַכֹּל נִבְרָא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁהוּא כָּלֶה, מַה צֹּרֶךְ בְּאֵלּוּ?. **כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם•** חָשַׁבְתִּי מַה לַּעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עֲשִׂיתִים.

(ח) **וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:** ח וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך יח עמ' 113)

וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (ו, ח)

גִּלּוּי שְׁלֵמוּת מְציאַת הַחֵן תִּהְיֶה לָעָתִיד לָבוֹא, כְּמַאֲמַר הַזֹּהַר נַיְיחָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי. וְהַגִּלּוּי יִהְיֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים אֶלָּא עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן דַּוְקָא. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (יִרְמְיָה לא, א) מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר – הַ'חֵן' מִתְגַּלֶּה דַּוְקָא בַּ'מִּדְבָּר', מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם.

פפפ קמ"ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן. חסלת פרשת בראשית

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפג

אבן עזרא על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) **וַיֹּאמֶר. אֶל לִבּוֹ**, אוֹ אֲמִירָה לַמַּלְאָכִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְנֹחַ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁהוּא דָּבוּק עִם "לִבּוֹ" הַכָּתוּב לְמַעְלָה: תורה ח

ח) חֵן. מִגְּזֵרַת רַחֲמִים, וּמִמֶּנָּה תְּחִנָּה, וּמִשְׁקָלוֹ קֵץ, וּשְׁנֵיהֶם מִפְּעֲלֵי הַכֶּפֶל. וְטַעַם מְצִיאַת חֵן, כְּמוֹ "לֹא חָסָה עָלַיִךְ עַיִן":

המשך ביאור למס' כתובות ליום שני עמ' ב

את רבי חייא להיות ראש הישיבה היה, כיון שרַבִּי חִיָּיא עָסוּק בְּמִצְוֹת הָיָה, וְרַבִּי סָבַר לֹא אַפְּגְרִיהּ – לא אבטלנו מקיום מצוות.

הגמרא מביאה סיוע לתירוץ זה: וְהַיְינוּ דְּכִי הֲווּ מִינְצוּ רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי חִיָּיא – כשהיו מתווכחים זה עם זה, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּיא, כַּהֲדֵי דִּידִי מֵינְצַתְּ – וכי עימי אתה נחלק, והרי רב חילי בפילפולה של תורה, דְּאִם חַס וְשָׁלוֹם נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מַהְדְּרָנָא לֵיהּ מִפִּלְפּוּלֵי – עד שאם חס ושלום היתה התורה נשכחת מישראל יכול אני להשיב הלכותיה בכח פילפולי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לרבי חנינא, אָנָא עָבְדִי דְּלָא מִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל – ואני במעשי פועל שלא תשתכח התורה מישראל, דְּאַיְיתִינָא כִּיתְנָא וְשַׁדְּיֵינָא – שאני לוקח זרע פשתן וזורעו, וּמְגַדְּלָנָא נִישְׁבֵּי – ואחר שהפשתן צומח אני קולע ממנו רשתות, וְצַיְּידְנָא טַבְיָא – ובהם אני צד צביים, ושוחטם וּמַאֲכִילְנָא בִּישְׂרָא לְיַתְמֵי – ומאכיל מבשרם ליתומים, וְאָרִיכְנָא מְגִילְתָא מִמַּשְׁכֵּי דְּטַבְיָא – ומתקן ומכין אני קלפים מעורות הצביים, וְסָלִיקְנָא לְמַתָּא דְּלֵית בָּהּ מִקְרֵי דַּרְדְּקֵי – ואני הולך למקום שאין בו מלמדי תינוקות, וְכָתִיבְנָא חֲמִשָּׁא חוּמְשֵׁי לְחַמְשָׁא יְנוּקֵי – ואני כותב על גביהם חמשה חומשים לחמשה ילדים, חומש אחד לכל ילד, וּמַתְנִינָא שִׁיתָּא סִידְרֵי לְשִׁיתָּא יְנוּקֵי – ואני שונה בעל פה ששה סדרים, לששה ילדים, לכל ילד סדר אחד, לְכָל חַד וְחַד אָמְרֵי לֵיהּ – ולכל אחד מהילדים אני אומר אַתְּנֵי סִידְרָךְ לְחַבְרָךְ – למד לחברך את סידרך.

וְהַיְינוּ דְּאָמַר – וזהו שאמר רַבִּי, כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה חִיָּיא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי לאביו, אֲפִילּוּ מִמָּךְ – האם גדול הוא במעשיו אף יותר ממך, אָמַר לֵיהּ, אִין – אכן כך. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרִבִּי יוֹסֵי לרבי, אֲפִילּוּ מֵאַבָּא – שאלו רבי ישמעאל, האם גדול הוא במעשיו אף יותר מאבי רבי יוסי, אָמַר לֵיהּ חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תֵּהֵא כְּוֹאת בְּיִשְׂרָאֵל – לא אומר כדבר הזה לעולם.

הגמרא חוזרת לברייתא המספרת על צוואתו של רבי: אָמַר לָהֶן רבי, לִבְנֵי קָטָן אֲנִי צָרִיךְ, נִכְנַס רַבִּי שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, מָסַר לוֹ סִדְרֵי חָכְמָה.

אָמַר לָהֶן רבי, לִבְנֵי גָּדוֹל אֲנִי צָרִיךְ, נִכְנַס רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֶצְלוֹ, וּמָסַר לוֹ סִדְרֵי נְשִׂיאוּת, אָמַר לוֹ בְּנִי נָהוּג נְשִׂיאוּתְךָ בְּרָמִים – שתהא ישב בין הגדולים, כמלך שיושב במלכותו וגדולי מלכותו סביבו והוא מתפאר בהם, זְרוֹק מָרָה [–אימה] בַּתַּלְמִידִים, שתהא אימתך עליהם.

שואלת הגמרא: אֵינִי – וכי כך היא הדרך לנהוג בתלמידים, וְהָא כְּתִיב (תהלים טו ד), 'וְאֶת יְרֵאֵי ה' יְכַבֵּד' וְאָמַר מַר (מכות כד.), זֶה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה – הכתוב הזה נדרש על יהושפט מלך יהודה, כְּשֶׁהָיָה יהושפט המלך רוֹאֶה תַּלְמִיד חָכָם, הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ, וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ רַבִּי רַבִּי מָרִי מָרִי, הרי שאפילו מלך יש לו לנהוג כבוד רב בתלמידי חכמים. משיבה הגמרא: לֹא כַּשָּׁא, הָא – מה שנאמר לגבי יהושפט מלך יהודה, מדובר בְּצִינְעָא, שאז מוטל גם על המלך וגם על נשיא לכבד כל אחד ואחד, ואילו הָא – צווי רבי לבנו נאמר בְּפַרְהֶסְיָא, שאז צריך להטיל אימתו על התלמידים כדי להודיע נשיאותו.

ברייתא נוספת המספרת על פטירתו של רבי: תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי מוּטָל היה בשעת חוליו בְּצִיפּוֹרִי, ומְקוֹם קברו מוּכָן לוֹ בְּבֵית שְׁעָרִים.

שואלת הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת לגבי הפסוק (דברים טז כ) 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף' הַלֵּךְ אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים, הרי שמקומו של רבי היה בבית שערים ולא בציפורי. משיבה הגמרא: רַבִּי בְּבֵית שְׁעָרִים הָוֵה – אכן מקומו של רבי היה בבית שערים, אֶלָּא בֵּיוָן דְּחָלַשׁ [–שנחלה] אַמְטוּיֵהּ [–הביאוהו] לְצִיפּוֹרִי,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"א תשרי פרק כ, מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום רביעי - כ"ד תשרי** פרק כ, מפרק קיג עד סוף פרק קיח
יום שני - כ"ב תשרי פרק כ, מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום חמישי - כ"ה תשרי** פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שלישי - כ"ג תשרי פרק כ, מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום שישי - כ"ו תשרי** פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
שבת קודש - כ"ז תשרי פרק כ מפרק קכ עד סוף פרק קלד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"א תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 272, ע"כ אהוביי אחיי... עד עמ' קלז, בפרש"י ז"ל שם.

עַל כֵּן, – לכן, אֲהוּבַי אַחַי וְרֵעַי, אַל נָא תָּרֵעוּ הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, – לעשות, לפני התפלה או אחרי התפלה, מושב לצים רחמנא־ליצלן, וְתִנּוּ כָּבוֹד לַה' אֱלֹהֵיכֶם בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ[43], דְּהַיְינוּ בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב כָּל יְמוֹת הַחֹל[44], לִלְמֹד בַּעֲשָׂרָה פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אַגָּדָה שֶׁבְּסֵפֶר "עֵין יַעֲקֹב", שֶׁרֹב סוֹדוֹת הַתּוֹרָה גְּנוּזִין בָּהּ, וּמְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, כַּמְּבֹאָר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל[45], וְהַנִּגְלוֹת שֶׁבָּהּ – סודות התורה, הרי אמר, גנוזין באגדה שב"עין יעקב", והדברים הגלויים אודותם לומדים בחלק הנגלה של האגדה, הֵן דַּרְכֵי ה' שֶׁיֵּלֵךְ בָּהֶם הָאָדָם, וְיָשִׁית עֲצוּת בְּנַפְשׁוֹ בְּמִלֵּי דְשִׁמַיָּא – בעניני תורה ומצוות, וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא, – בעניני עולם, וְכַיָּדוּעַ לְכָל חַכְמֵי לֵב. וְגַם לִלְמֹד מְעַט – בין מנחה למעריב, בְּ"שֻׁלְחָן עָרוּךְ" אֹרַח־חַיִּים הֲלָכוֹת הַצְּרִיכוֹת לְכָל אָדָם, – שהרי החלק "אורח חיים" שב"שולחן ערוך" נחוץ לכל אחד לדעת הלכותיו, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[46]: "כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כו'", – מובטח לו שהוא בן עולם הבא", שֶׁהֵן הֲלָכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, – לדעת איך לעשות בפועל, כַּמְּבֹאָר בְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י זַ"ל שָׁם[47]. – שב"הלכות" מתכוונת הגמרא להלכות ברורות, בלי השקלא־וטריא והמחלוקת שבדבר, כפי שרש"י מפרש במגילה לפני המאמר "כל השונה הלכות", אלא בנוגע להספד על "שונה הלכות" שלמד את ההלכות עצמן בלי השקלא־וטריא וכו', ובמס' נדה על מאמר זה עצמו מפרש רש"י, שאלו הן משניות, ברייתות והלכה למשה מסיני, שגם הן בלי השקלא־וטריא של הגמרא, ועל־דרך־זה בנוגע ל'שולחן ערוך' הכוונה להלכות פסוקות ברורות הנוגעות למעשה.

אגרת הקדש

על כן אהובי אחיי

ורעיי אל נא תרעו הרעה הגדולה הזאת ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבס' ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב וגם ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות לכל אדם וע"ז ארז"ל כל השונה הלכות בכל יום כו' שהן הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה כמבואר בפרש"י ז"ל שם

יום שני כ"ב תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלז, ובשבת קדש בעלות... עד עמ' קלז, כן יהי רצון:

וּבְשַׁבָּת קֹדֶשׁ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה - יַעַסְקוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, כִּי "הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבְּתָא", – שבת היא הלכה גדולה, ישנן הרבה הלכות שיש לדעתן בנוגע לשבת, וּבְקַל יָכוֹל הָאָדָם לְכָשֵׁל בָּהּ חַס־וְשָׁלוֹם, אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר כָּרֵת וְסִקִילָה, מֵחֲסָרוֹן יְדִיעָה, – של הדינים, וְ"שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלֶה זָדוֹן" חַס־וְשָׁלוֹם, – כשעושים איסור מבלי לדעת שזה איסור, ואי הידיעה הוא מפני שלא למד – נחשב הדבר כאילו עשה זאת במזיד חס־ושלום, כפי שהמשנה אומרת באבות[48]. הרי שאפילו באיסורים של כרת וסקילה יכולים להיכשל חס־ושלום כשלא יודעים הלכות שבת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאִסּוּרֵי דִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁרַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ לְמַעְלָה, וּכְפֹרֶט בְּאִסּוּרֵי מֻקְצֶה דִּשְׁכִיחֵי טוּבָא, – הקורים לעתים קרובות מאד, וַחֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים – דמדרבנן, יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[49], כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[50], שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, – שהחכמים אסרוהו, כְּמוֹ הָאוֹכֵל

אגרת הקדש

ובשבת קדש בעלות המנחה יעסקו

בהל' שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו ואצ"ל באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים ד"ס יותר מד"ת כמ"ש רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם כמו האוכל קודם תפלת

---

43. ע"פ ל' הכתוב - ירמי' יג, טז. **44.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל הא דאינו מתחיל בנוגע לתפלה הא', שחרית - כי אז הרי דין מפורש הוא בשו"ע (ספ"ט ס"ד) דאסור לעסוק בצרכיו קודם התפלה, וכן שלאחרי' צ"ל ת"ת דרבים, מביהכנ"ס לביהמ"ד (סקנ"ה ס"א)". **45.** ראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ב ה"ב ובנסמן שם (בהוצאת קה"ת). הקדמת הרמב"ן לשיר השירים. **46.** מגילה כח, ב. נדה עג, א. **47.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב. **48.** פרק ד' משנה י"ב. **49.** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. **50.** ברכות ד, ב.

מהדורת הלכה ומעשה ש"ב

אגרת הקדש

ערבית וכה"ג חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר כ"א בדבר שהציבור עסוקין בו ואצ"ל שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה. כי אין קדושה כקדושת התורה דאורייתא וקוב"ה כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו' ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח אמן כן יהי רצון:

קֹדֶם תְּפִלַּת עַרְבִית וּבְהַאי גַּוְנָא – וכדומה, **חַיָּב מִיתָה כְּעוֹבֵר עַל חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה**[51]. – על־כל־פנים נוגע הדבר מאד ללמוד ולדעת הלכות ודיני שבת, אשר לכן ילמדו הלכות שבת בעלות המנחה של שבת, **וְכָל יָחִיד אַל יִפְרֹשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר** – בשעה שהציבור לומד הלימודים האמורים ב"עין יעקב", "שולחן ערוך" וכדומה, **אֲפִלּוּ לִלְמֹד עִנְיָן אַחֵר**, – גם כן אל יפרוש היחיד מן הציבור, **כִּי־אִם** – יצטרף **בַּדָּבָר שֶׁהַצִּבּוּר עֲסוּקִין בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא הַחוּצָה** – בשעה שהציבור לומד **אִם לֹא יִהְיוּ עֲשָׂרָה מִבַּלְעָדוֹ, וְעָלָיו** – על מי שיוצא החוצה, **אֲנִי** – רבנו הזקן, **קוֹרֵא הַפָּסוּק**[52]: **"וְעֹזְבֵי ה'** – אלה שעוזבים תורתו של ה', **יִכְלוּ כו'", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[53] **עַל כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, דְּ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד"**. – התורה והקדוש־ברוך־הוא הם דבר אחד, שלכן, למרות שרבותינו ז"ל אמרו זאת רק לגבי דבר שבקדושה, שבהם הענין של עשרה מישראל (מנין) הוא **תנאי** שבלעדו אי אפשר לומר אותו דבר שבקדושה, מה־שאין־כן בלימוד תורה הרי אין זה תנאי שמן ההכרח שיהיו עשרה, זה רק עילוי כשעשרה מישראל הם ביחד – בכל זאת, כיוון שאין קדושה כקדושת התורה, וכשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד הם הרי ממשיכים כאמור לעיל, הבחינה הגבוהה של קדושה והשראת השכינה – לכן מי שיוצא החוצה ובגלל זה לא נשאר "ציבור" בשעת הלימוד, הוא על־דרך מי שהולך מדבר שבקדושה ועל־ידו מופרע הדבר שבקדושה. **וְ"כָל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר כו'"**, – אינו זוכה לראות בנחמת הציבור[54], **וְשׁוֹמֵעַ לִי** – אומר רבנו הזקן, **יִשְׁכּוֹן בֶּטַח, וּבְיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַיִם תִּשְׁכֹּן לָבֶטַח**[55], **אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

יום שלישי כ"ג תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 274, כד. אהוביי... עד עמ' קלח, לעין כל.

כד. באגרת הקדושה הקודמת, סימן כ"ג, הסביר רבנו הזקן ההפלאה הגדולה, בהשראת השכינה, כשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד או עושים מצוה ברבים, ולכן (אמר) "רע בעיני המעשה" שיכול לקרות, שגם אלה אשר "נגשים אל ה' הגשה זו תפלה", שעוסקים בעבודת התפלה, ובכל זאת לפני או אחרי התפלה נעשה מושב לצים מפני שלא לומדים תורה, ולכן תבע לעשות קביעות ברבים ללמוד "עין יעקב" ו"שולחן ערוך" הלכה למעשה בין מנחה למעריב. לאחר האגרת האמורה, באה האגרת הקדושה סימן כ"ד, בה תובע רבנו הזקן בצורה חריפה מדוע ישנם כאלה שמדברים בשעת התפלה. ואין הכוונה לדברים בטלים, אלא אפילו כשמדברים בתוכן של "סיפור בצרכיו", הוא מדבר אודות דברים הנצרכים לו, ואם היה מדבר בהם בזמן אחר (שלא בשעת התפלה) לא היה בזה משום חטא. שכן, הוא **צריך** לדבר אודות דברים אלה: אך אם הוא מדבר אותם בשעת התפלה, אומר רבנו הזקן, שהוא מראה בכך שאין הוא רוצה להתבונן ולראות את ההתגלות האלקית שהקדוש־ברוך־הוא מתגלה בשעת התפלה.

רבנו הזקן מביא דוגמה לכך, כמו למשל במלך למטה שבדרך כלל כבודו וגדולתו מוחבאים בחדרי חדרים, ורבים מחכים ימים ושנים שיעלה בידם לראות אותו, וכשעלה ברצון המלך לצוות להכריז בכל רחבי ממלכתו שיתאספו בזמן מסויים, והוא יראה להם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו, הרי מי שעומד אז מן הצד ואינו מתעניין לראות את המלך – עד כמה מטופש הוא נראה בעיני הכל, וגם יש בכך משום בזיון למלך, שאין המלך חשוב בעיניו לשאוף נחת ותענוג מהתסתכלות בכבודו ובתפארת גדולתו, וחשוב לו יותר לספר ולדבר אז בענינים הנחוצים לו. יתירה מזו, הוא מתחייב בנפשו למלך בהראותו עלבונו ובזיונו כלפי המלך בעיני כל. כך הדבר בנמשל, בענין התפלה, שמלך מלכי המלכים צווה לקבוע זמני התפלה בהם הוא מתגלה לכל דורשי שמו על ידי התבוננותם בגדולתו של הקדוש־ברוך־הוא. וגם כאן הרי זה כאילו צווה המלך להכריז **בכל** רחבי ממלכתו, שכן זמני התפלה הם עת רצון גם למעלה וגם למטה, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ששעת התפלה היא זמן של "מוחין דגדלות" למעלה, ולמטה היא "שעת הכושר" לכל אדם – הרי זו קריאה בכל רחבי מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא. ועל האדם רק להכין עצמו שיוכל "לקבל" התגלות זו – על ידי התבוננותו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, וכפי שרבנו הזקן פירש בתורה קצרה את המאמר[1] "אם כיוון לבו יצא", אם פתח חלון בלבו, "כיוון" מלשון "וכוין פתיחין

---

51. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל - **טובא** קמ"ל שלא כהדעות דלהפלגה וגוזמא כוונתו. וראה שו"ע אדה"ז סס"ג ס"ה. שד"ח כללים ע' 386. פאת השדה ח, טו - בארוכה. אנציק' תלמודית יד ע' תקצט ואילך". **52.** ישעי' א, כח. **53.** ברכות ח, א. ירושלמי מגילה פ"ד ה"ד. **54.** מסכת שמחות ב, י. אבל שם **מדרכי** ציבור. ועיין רמב"ם הלכות אבל פ"א ה"י. **55. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "השייכות כאן - **אולי** - ע"פ תענית (יא, א) דהמצער עצמו עם הצבור רואה בנחמת **הצבור**. ולהעיר מברכות ל, רע"א".

1. ברכות יג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליה" הכתוב בתפלתו של דניאל[2] שהכוונה היא שחלונות היו פתוחים אצלו – כך כאן הכוונה ב"אם כיוון לבו" היא, שפתח חלון בלבו שיוכל להאיר דרכו בלבו ההתגלות המאירה במוח על ידי ההתבוננות בגדולת ה'.

ובאשר מישהו מדבר אז בעניניו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל.

לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהתחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

אגרת הקדש

כד אהוביי אחיי אל נא תרעו ריעים האהובים ליוצרם ושנואים ליצרם ואל יעשה אדם עצמו רשע שעה אחת לפני המקום אשר בחר בה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא עת רצון לפניו להתגלות לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו והמספר בצרכיו מראה בעצמו שאינו חפץ להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו ונעשה מרכבה טמאה לכסיל העליון שנאמר עליו לא יחפוץ כסיל בתבונה כו' כמ"ש הזהר והאריז"ל דהיינו שאינו חפץ להתבונן ולראות ביקר תפארת גדולתו של מלך מה"מ הקב"ה הנגלות למעלה בשעה זו וגם למטה אל החפצים להביט אל כבודו וגדלו המתעטף ומתלבש בתוך תיבות התפלה הסדורה בפי כל ומתגלה לכל אחד לפי שכלו ושורש נשמתו כדכתיב לפי שכלו יהולל איש יהלל כתיב ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא שדרך המלך להיות חביון עוזו בחדרי חדרים וכמה שומרים על הפתחים (עד) אשר כמה וכמה מצפים ימים ושנים לראות עוזו וכבודו וכשעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו כמה גרוע וסכל ופתי הוא ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות וגם הוא בזיון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט

ובאשר מישהו מדבר אז בעניניו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל.

לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהתחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

אֲהוּבֵי אַחַי, אַל נָא תָּרֵעוּ, רֵעִים הָאֲהוּבִים לְיוֹצְרָם וּשְׂנוּאִים לְיִצְרָם, – צריכים הרי לעשות מה שהאוהב (הבורא) רוצה, ולא מה שהשונא (היצר הרע) רוצה, **וְאַל יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ רָשָׁע שָׁעָה אַחַת** – השעה היחידה והמיוחדת של תפלה, **לִפְנֵי הַמָּקוֹם,** – לפני הקדוש־ברוך־הוא, **אֲשֶׁר** – הקדוש ברוך הוא, **בָּחַר בָּהּ מִכָּל הַיּוֹם, לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד[3] לְפָנָיו בְּשָׁעָה זוֹ,** – של תפלה, **שֶׁהִיא עֵת רָצוֹן לְפָנָיו, לְהִתְגַּלּוֹת לָבוֹא אֶל הַ"מִּקְדָּשׁ מְעַט",** – "בית המקדש" הקטן, כפי שנקרא בית הכנסת בו יהודים מתפללים[4], **לִפְקֹד לִשְׁכִינַת כְּבוֹדוֹ, הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאוֹתָם[5],** – שגם במצב של גלות ושל טומאה – שוכנת בכל זאת השכינה עם בני ישראל, הרי בשעת הרצון של תפלה, בא כביכול הקדוש־ברוך־הוא לבקר את השכינה השוכנת איתם, **וּלְהִמָּצֵא לְדוֹרְשָׁיו וּמְבַקְּשָׁיו וּמְיַחֲלָיו.** – ובעת רצון זו שהיא שעת התפלה, הרי **וְהַמְסַפֵּר בְּצָרְכָיו - מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, וְנַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה** – נעשה בטל כמו מרכבה **לַכְּסִיל הָעֶלְיוֹן,** – לקליפה, הנקראת "כסיל העליון", **שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו[6]: "לֹא יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כו'",** כמו שכתבו הזהר[7] **וְהָאַר"י זַ"ל[8], דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בִּיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּגְלוֹת לְמַעְלָה בְּשָׁעָה זוֹ,** – ששעת התפלה היא הרי עת רצון למעלה, **וְגַם** – זה נתגלה **לְמַטָּה אֶל הַחֲפֵצִים** – ברצון פנימי, **לְהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְגָדְלוֹ, הַמִּתְעַטֵּף וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ תֵּבוֹת הַתְּפִלָּה הַסְּדוּרָה בְּפִי כֹּל, וּמִתְגַּלֶּה לְכָל אֶחָד לְפִי שִׂכְלוֹ** – והבנתו, **וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[9]: **"לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ" - "יְהֻלַּל" כְּתִיב;** – בלי וא"ו – שמשמעותו, שבהתאם לשכלו ולהבנתו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא, מהלל האדם את הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, **וּמַלְכוּתָא דְּרָקִיעַ כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא[10],** – מלכות השמים דומה למלכות על הארץ, להנהגת המלכות למטה, **שֶׁדַּרְכּוֹ הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת "חֲבִיוֹן עֻזּוֹ"[11] בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְכַמָּה שׁוֹמְרִים עַל הַפְּתָחִים, (עַד) אֲשֶׁר כַּמָּה וְכַמָּה מְצַפִּים יָמִים וְשָׁנִים לִרְאוֹת עֻזּוֹ וּכְבוֹדוֹ, וּכְשֶׁעָלָה רְצוֹנוֹ לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל, וְהֶעֱבִיר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד לְפָנָיו, לְהַרְאוֹתָם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וִיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, מִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִרְאוֹתוֹ וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - כַּמָּה גָּרוּעַ וְסָכָל וּפֶתִי הוּא, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמֶה בְּעֵינֵי כָּל הַבְּרִיּוֹת. וְגַם הוּא בִּזְיוֹן הַמֶּלֶךְ - בְּהַרְאוֹתוֹ לְפָנָיו שֶׁאֵינוֹ** – שהמלך אינו **סָפוּן** – חשוב **בְּעֵינָיו לְקַבֵּל נַחַת**

---

2. דניאל ו, יא. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר ממחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב)". 4. מגילה כט, א. 5. אחרי טז, טז. וראה תניא פמ"ה. 6. משלי יח, ב. 7. ראה זח"א קעט, א. 8. ראה רמ"ז לזח"א שם. 9. משלי יב, יח. 10. ברכות נח, א. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (דרושי יוהכ"פ - סד"ה שבת שבתון) כי' דרגת חביון עוזו למע' שמזה מובן למטה, כביכול".

מהדורת לוח "פשוט" מס' ב'תשע"ט

אגרת הקדש

אל כבודו ויפיו יותר מעסק צרכיו וגם הוא מתחייב בנפשו למלך על הראות קלונו ובזיונו את המלך לעין כל רואה וע"ז נאמר וכסילים מרים קלון כלומר אף שהוא כסיל לא יהי' מרים קלון שיהי' נראה הקלון לעין כל.

וְשַׁעֲשׁוּעִים מֵהַכִּיט אֶל
כְּבוֹדוֹ וְיָפְיוֹ, יוֹתֵר מֵעֶסֶק
צָרְכָּיו. וְגַם הוּא מִתְחַיֵּב
בְּנַפְשׁוֹ לַמֶּלֶךְ, עַל
הֵרָאוֹת קְלוֹנוֹ וּבִזְיוֹנוֹ אֶת
הַמֶּלֶךְ לְעֵין כָּל רוֹאֶה,
וְעַל זֶה נֶאֱמַר[12]:
"וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן",
כְּלוֹמַר: אַף שֶׁהוּא כְּסִיל
- לֹא יִהְיֶה "מֵרִים קָלוֹן",
שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה הַקָּלוֹן לְעֵין
כֹּל. – ועל הראותו קלונו
של המלך לעיני כל, הוא
הרי לא רק מבזה את
המלך אלא מתחייב בנפשו
למלך.

יום רביעי כ"ד תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלח, וע"כ קבעו חז"ל... עד עמ' קלח, בלבותם:

אגרת הקדש

וע"כ קבעו חז"ל בתפלה כאלו עומד לפני המלך עכ"פ יהי' מראה בעצמו כאלו עומד כו' לעין כל רואה בעיני בשר אל מעשיו ודיבוריו אף שאין לו מחשבה לכסיל וע"ז הענין נתקן כל התפלות למתבונן בהם היטב ומי שאינו מראה כן מתחייב בנפשו ועליו אמרו בזהר הק' דאנהיג קלנא בתקונא עילאה ואחזי פרודא ולית ליה חולקא באלהא דישראל ר"ל ע"כ שליחותייהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר ע"ז בזדון ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי שלמעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נידוי למפרע כל עיקר כי מתחלתו לא חל כ"א על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הבריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא כשמדברים בזדון בשאט נפש ולא על השוכח או שנזרקו מפיו כמה תיבות בלא מתכוין שא"צ התרה כלל ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם:

17 וְעַל כֵּן – ולכן, קָבְעוּ חֲז"ל בַּתְּפִלָּה: – שעליה להיות כְּאִלּוּ
18 עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ[13]. – שבאמת הוא הרי עומד לפני מלך מלכי
19 המלכים, מדוע, איפוא, אומרים "כאילו" עומד לפני המלך?
20 אלא, הכוונה היא: עַל־כָּל־פָּנִים יִהְיֶה מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ כְּאִלּוּ
21 עוֹמֵד כּוֹ' – לפני המלך,
22 כך יראה עצמו לְעֵין כָּל
23 רוֹאֶה בְּעֵינֵי בָשָׂר אֶל
24 מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו, – שכל
25 אחד יראה שמעשיו
26 ודיבוריו הם כפי שהם
27 צריכים להיות כשהוא
28 עומד לפני המלך, אַף
29 שֶׁאֵין לוֹ מַחֲשָׁבָה לַכְּסִיל.
30 – להרגיש במחשבתו
31 שבעמדו בתפלה הוא
32 עומד לפני המלך, וְעַל זֶה
33 הָעִנְיָן – שעומדים לפני
34 המלך שקבע זמן זה
35 להתגלות לכל הדורשים
36 אותו, נִתְקַן[14] כָּל
37 הַתְּפִלּוֹת, לְמִתְבּוֹנֵן בָּהֶם
38 הֵיטֵב. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַרְאֶה
39 כֵּן - מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.
40 וְעָלָיו אָמְרוּ בַּזֹּהַר
41 הַקָּדוֹשׁ[15]: "דְּאַנְהִיג
42 קְלָנָא בְּתִקּוּנָא עִלָּאָה –
43 הוא מכניס קלון בתיקון
44 העליון, וְאַחֲזֵי פֵּרוּדָא, – ומראה היפרדות (מקדושה) וְלֵית לֵיהּ
45 חֻלְקָא בֶּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל", – ואין לו, חלק באלקי ישראל,
46 רַחֲמָנָא־לִצְלַן. – עַל כֵּן – לכן, אומר רבנו הזקן, שְׁלִיחוּתַיְהוּ
47 דְּרַז"ל קָא עֲבִידְנָא, – מקיים אני שליחותם של רבותינו ז"ל,
48 לִגְזֹר גְּזֵרָה[16] שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא לָשׂוּחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה
49 מִשֶּׁיַּתְחִיל הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר – החזן, לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה עַד גְּמַר
50 קַדִּישׁ בַּתְּרָא, – עד סוף הקדיש האחרון, שַׁחֲרִית עַרְבִית
51 וּמִנְחָה[17] וְכוּ'. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּזָדוֹן - יֵשֵׁב עַל הָאָרֶץ וִיבַקֵּשׁ
52 מִג' אֲנָשִׁים שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ נִדּוּי שֶׁלְּמַעְלָה, – שמגיע למי שעובר
53 על גזירה שגזרו, "וְשָׁב –
54 יעשה תשובה, שלא לדבר
55 יותר בשעת התפלה,
56 וְרָפָא לוֹ", וְלֹא חָל עָלָיו
57 שׁוּם נִדּוּי לְמַפְרֵעַ כָּל
58 עִקָּר, – לא זו בלבד
59 שיירפא מהנידוי על
60 להבא, אלא תשובה זו
61 גורמת שמלכתחילה לא
62 היה עליו שום נידוי, כִּי
63 מִתְּחִלָּתוֹ לֹא חָל –
64 הנידוי, כִּי־אִם עַל
65 הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים,
66 שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים כְּלָל
67 לְבַקֵּשׁ כַּפָּרָה מִן הַשָּׁמַיִם
68 וּמִן הַבְּרִיּוֹת עַל הֶעָוֹן
69 פְּלִילִי הַזֶּה. וְגַם דַּוְקָא
70 כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בְּזָדוֹן בִּשְׁאָט
71 נָפֶשׁ, וְלֹא עַל הַשּׁוֹכֵחַ אוֹ
72 שֶׁנִּזְרְקוּ מִפִּיו כַּמָּה
73 תֵּבוֹת בְּלֹא מִתְכַּוֵּן,
74 שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה כְּלָל,
75 – שיתירו לו את הנידוי,
76 ומי שידבר במזיד ויאמר שהיה זה שלא במתכוין וכו' – עליו הוא
77 אומר: "וּבוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹקִים צַדִּיק"[18], "הֵטִיבָה ה'
78 לַטּוֹבִים – לאלה שעושים טוב ושומרים עצמם מלדבר כלל,
79 וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]: – שלא חשבו בלבם לדבר, אלא נזרקו
80 מפיהם כמה תיבות שלא במתכוין – גם להם יעשה ה' טוב.

---

12. משלי ג, לה. **13.** ברכות לג, א. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בשאר הדפוסים הצ"ל 'נתקנו'". **15.** ח"א קלא, ב. **16.** עיין סמ"ק סוף סימן יא. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נ"ל בדא"פ לתרץ הסדר: שחרית ערבית ו(אפילו) מנחה, היינו, אפילו בתפלת מנחה שבאה בהמשך לתפלת שחרית (שלכן אצ"ל ק"ש עוה"פ), ג"כ כל כך חמורה הפסק שיחה (ואף שמפסיק בפשטות בין ק"ש דשחרית ששייכת גם למנחה - למנחה)". **18.** ל' הכתוב - תהלים ז, י. **19.** ל' הכתוב - תהלים קכה, ד.

בחסדי אל ברוך הוא ברוך שם כבוד מלכותו

יום חמישי כ"ה תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלח, כה להבין אמרי... עד עמ' 276, לדבר מאומה.

אגרת הקדש

כה להבין אמרי בינה מ"ש בספר הנק' צוואת ריב"ש הגם שבאמת אינה צוואתו ולא ציוה כלל לפני פטירתו רק הם לקוטי אמרותיו הטהורות שלקטו לקוטי בתר לקוטי ולא ידעו לכוין הלשון על מתכונתו. אך המכוון הוא אמת לאמיתו. והוא בהקדים מארז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם מובן ליודעי בינה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא היה בכעס כלל ואף שבן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו אעפי"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים

כה. תוכנה של אגרת הקודש, סימן כ"ה, הוא ביאור על תורה של הבעל־שם־טוב, שנדפסה בספר "צוואת הריב"ש" (סימן ק"כ בהוצאת קה"ת משנת תשל"ה), בה מדובר איך כל דבר הוא התפשטות מהקדוש־ברוך־הוא באמצעות המדות אהבה ויראה, אלא שיכול להיות שהאהבה או היראה הן בגלות וכו'.

בהמשך כתוב שם, שכך הדבר גם כשהוא שומע מישהו מדבר בשעה שהוא מתפלל, יחשוב לעצמו "לשם מה הביא אותי הקדוש־ברוך־הוא כאן שהלז ידבר בשעת תפילתי, הרי זה הכל בהשגחה פרטית", אלא, הדיבור הוא השכינה והיא (השכינה) "שרתה" (כך כתוב שם **הלשון**, אך כפי שיסביר רבנו הזקן (באגרת זו) הלשון המתאימה היא לא "שרתה" כי־אם "נתלבשה") בפיו של אותו אדם, כדי שאתחזק בעבודת התפלה,

ובפרט (כתוב שם להלן) אם המדבר הוא גוי או קטן, הרי יוצא שהשכינה צמצמה עצמה כביכול בסוג אדם כזה, צריך הדבר בודאי להביא אותו לזירוז יתר בעבודתו. כפי הנראה, התנכלו מנגדי תורת החסידות למאמר זה של הבעל־שם־טוב האומר שהשכינה **שרתה** בגוי המדבר בשעה שיהודי מתפלל – הדבר היה קשה בעיניהם, לומר ענין של השראה (או אפילו התלבשות) של השכינה בגוי וכו'. ענין זה בא רבנו הזקן להסביר באגרת זו, בהקדמת ביאור מאמר רבותינו ז"ל "כל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה" – שעל יהודי לדעת שכל דבר הוא מהקדוש־ברוך־הוא, וכשהלז הכה אותו או דיבר דיבורים העלולים להביאו לידי כעס, התלבשה בזה הארה מהשכינה המחיה כל נברא כולל גם אותו אדם, בשעת מעשה, כשהכה אותו או כשדיבר אותם דיבורים.

וכפי שהוא מביא ראיה על כך ממה שאמר דוד המלך כששמעי בן גרא קילל אותו: "ה' אמר לו קלל", שלמרות שאין אנו מוצאים שהקדוש־ברוך־הוא יאמר זאת לשמעי, אך הרי כיוון שרוח פיו יתברך החיה בשעת מעשה את שמעי ונתן לו **הכוח** לדבר אותם דיבורים, הוא קורא לכך "ה' **אמר** לו קלל", וכפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט ענין התלבשות הארת השכינה גם בקליפות וכו'. מה שאין רבנו הזקן מביא מאמרו של הבעל־שם־טוב והקושיא האמורה שהקשו עליו – אפשר אולי לומר, על־דרך מה שאנו מוצאים בסיפורי מאסרו של רבנו הזקן, שמסר נפשו בפועל ממש שלא להיות נפרד חס־ושלום מתנועה של הבעל־שם־טוב, אף לא לשעה קלה ואף לא למראית עין[1], כך גם בענינו, שרבנו הזקן נזהר גם שלא להזכיר ענין של קושיא על תורת הבעל־שם־טוב, אלא הוא מסביר את הענין, ובמילא מתורצת הקושיא שהקשו על כך.

לְהָבִין אִמְרֵי בִּינָה, – בהבנה של תורה, על־דרך הלשון במשלי[2], ועל־דרך מאמר הגמרא[3]: "אל"ף־בי"ת – אלף בינה", מפרש רש"י: למוד תורה, **מַה שֶּׁכְּתוּב בַּסֵּפֶר הַנִּקְרָא "צַוָּאַת רִיבַ"שׁ",** – צוואתו של רבי ישראל בעל־שם (טוב) – כך נקרא הספר, **הֲגַם שֶׁבָּאֱמֶת אֵינָהּ צַוָּאָתוֹ כְּלָל[4], וְ** – הבעל־שם־טוב, **לֹא צִוָּה כְּלָל לִפְנֵי פְּטִירָתוֹ, רַק** – הענינים שבספר, **הֵם לִקּוּטֵי אִמְרוֹתָיו הַטְּהוֹרוֹת** – על־דרך "טהורה היא" הנאמר לגבי הנשמה, המציין מדריגת הנשמה שב"אצילות"; "טהורה" מלשון "בעצם השמים לטוהר"[5], **שֶׁלִּקְּטוּ לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי,** – כלומר, שלא אחד ליקט את הדברים, אלא היו כמה וכמה שלקטו אימרות מתורת הבעל־שם־טוב. "לקוטי בתר לקוטי" הוא לשון במסכת תענית[6], **וְלֹא יָדְעוּ לְכַוֵּן הַלָּשׁוֹן עַל מַתְכֻּנְתּוֹ,** – שתבטא במדויק את תוכן הענין, כפי שיסביר להלן, שהבעל־שם־טוב היה אומר תורתו בשפת אידיש, ואילו התורות שבספר "צוואת הריב"ש" לשונן לשון הקודש, **אַךְ הַמְּכֻוָּן הוּא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ.** – וזאת מתחיל רבנו הזקן להסביר המאמר המובא ב"צוואת הריב"ש" סימן ק"כ: **וְהוּא,** – המאמר יוסבר, **בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַז"ל[7]: "כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עַכּו"ם וְכו'", וְהַטַּעַם** – מדוע הכועס הוא כאילו עובד עבודה זרה, **מוּבָן לְיוֹדְעֵי בִּינָה[8], לְפִי שֶׁבְּעֵת כַּעֲסוֹ נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ הָאֱמוּנָה;** – בהקדוש־ברוך־הוא והשגחתו, שהיא השגחה פרטית על כל נברא ונברא, **כִּי אִלּוּ הָיָה מַאֲמִין שֶׁמֵּאֵת ה' הָיְתָה זֹאת לוֹ** - הדיבורים או המעשים שהביאו אותו לידי כעס – שהם באו מהקדוש־ברוך־הוא, **לֹא הָיָה בְּכַעַס כְּלָל.** – על מי שדיבר אותם דיבורים או עשה אותם מעשים. **וְאַף שֶׁבֶּן־אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מְקַלְּלוֹ אוֹ מַכֵּהוּ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ, וּמִתְחַיֵּב בְּדִינֵי אָדָם וּבְדִינֵי שָׁמַיִם עַל רֹעַ בְּחִירָתוֹ** – שבחר לעשות מעשים רעים אלה, לקללו או להכותו וכו', הרי, לכאורה, אי אפשר לומר שהוא לא אשם, מפני שהוא שליח בלבד של הקדוש־ברוך־הוא והשגחתו; וראיה לדבר, שהרי הוא מחוייב בדיני אדם ובדיני שמים? **אַף־עַל־פִּי־כֵן, עַל הַנִּזָּק כְּבָר נִגְזַר מִן הַשָּׁמַיִם,** – שיינזק באותו נזק, ואם אותו אדם לא היה עושה זאת מפני שלא היה רוצה לבחור בבחירתו

---

1. "התמים" חוברת ב' ע' נו. **2.** א, ב. **3.** שבת קד, א. **4.** בתניא לפנינו ליתא לתיבת "כלל", וניתוספה ע"פ הגהת כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא הוצאת קה"ת. **5.** משפטים כד, ו. **6.** ו, ב. **7.** זח"א כז, ב. ח"ג קעט, א. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג בשם "חכמים הראשונים". ובכ"מ. **8.** ביאור הקשר בתואר "יודעי בינה" דוקא - ראה לקוטי לוי יצחק לתניא כאן.

אגרת הקדש

והרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא אפילו בשעה זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחייהו ומקיימו וכמ"ש כי ה' אמר לו קלל והיכן אמר לשמעי אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעי בלבו ומוחו ירדה מאת ה' ורוח פיו המחי' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה

להרע להלז, הרי את הנזק היה הלז מקבל בין כה וכה, שכן: **וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם.** – לבצע גזירה שנגזרה. כל הענין המדובר כאן, הוא על־דרך המכילתא (שמביא רש"י) על הפסוק[9]: "והאלקים אנה לידו", שזהו מה שכתוב[10]: "מרשעים יצא רשע", שלמרות שנגזר על הניזק לקבל את הנזק הזה – מסבב הקדוש־ברוך־הוא שאותו אדם מסויים יהיה המזיק שיזיק לניזק. אך, שם מדובר **בשוגג**, מה־שאין־כן כשהדבר הוא **במזיד**, כשהמזיק עושה זאת בבחירתו, ואם הוא לא היה עושה זאת, הרי (כפי שהגמרא אומרת במסכת תענית[11]) הרבה שלוחים למקום לבצע על־ידם את הגזירה. על־כל־פנים, מוכח מהאמור, שאין לניזק להיות בכעס על האדם שהזיק לו וכדומה, שכן לא הוא היה **הסיבה** על מה שאירע לו, הסיבה היא גזר הדין מן השמים. להלן יאמר רבנו הזקן יתירה מזו, שלא זו בלבד כשכבר היה גזר הדין, דבר הנותן את האפשרות הכללית שהלז יוכל להרע לו – אלא אפילו הרעיון להרע לזולת והכוח שיש לו בשעת מעשה לעשות זאת, הרי **הכוח** לרעיון זה בא מהקדוש־ברוך־הוא (אלא מובן הדבר שאותו אדם שהוא בעל בחירה, היה יכול לדחות מחשבה זו ולא לעשות אותו מעשה), אך כעסו הוא הרי לא מפני שמרגיז אותו **שהלז** בחר בבחירתו להרע לו, אלא מרגיז אותו למה הוא הזיק לו, וזאת מפני שחסרה לו האמונה שהסיבה להיזקו היא גזר־דין מן השמים ולא בחירתו הרעה של הלז. ובלשון רבנו הזקן: **וְלֹא עוֹד,** – מה שהגזירה מן השמים נתנה את הרשות והאפשרות **הכללית** שהוא יינזק, **אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה זוֹ מַמָּשׁ שֶׁמַּכֵּהוּ אוֹ מְקַלְּלוֹ** – הרי **באותו** זמן ממש, **מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – במזיק, **כֹּחַ** ה' **וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הַמְחַיֵּהוּ וּמְקַיְּמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]**: "כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל",** – דוד אומר זאת, שהקדוש־ברוך־הוא אמר לשמעי בן גרא לקלל את דוד, **וְהֵיכָן אָמַר** – הקדוש־ברוך־הוא **לְשִׁמְעִי?** – היכן מוצאים אנו שהקדוש־ברוך־הוא יאמר לשמעי לקלל את דוד? **אֶלָּא שֶׁמַּחֲשָׁבָה זוֹ שֶׁנָּפְלָה לְשִׁמְעִי בְּלִבּוֹ וּמוֹחוֹ** – לקלל את דוד, **יָרְדָה מֵאֵת ה',** – הקדוש־ברוך־הוא סיבב הסיבות שתעלה בלבו ובמוחו של שמעי מחשבה זו, **וְ"רוּחַ פִּיו"** – של הקדוש־ברוך־הוא, **הַמְחַיֶּה כָּל צְבָאָם** – כלשון הפסוק[13]: "וברוח פיו כל צבאם", **הֶחֱיָה רוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי בְּשָׁעָה שֶׁדִּבֶּר דְּבָרִים אֵלּוּ לְדָוִד; כִּי אִלּוּ נִסְתַּלֵּק "רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ רֶגַע אֶחָד מֵרוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי - לֹא יָכוֹל לְדַבֵּר מְאוּמָה.**

יום שישי כ"ו תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 276, (וזהו כי ה'... עד עמ' קלט, וחיות רוחניית.

(**וְזֶהוּ "כִּי ה' אָמַר לוֹ"** - **בְּעֵת הַהִיא מַמָּשׁ** – כשדיבר אותם דיבורים, **"קַלֵּל" אֶת דָּוִד,** – בכך שבשעת מעשה החיה אותו ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, **"וּמִי יֹאמַר לוֹ וְגוֹ'".** – מדוע עשית כן. על המלה "לו" מציין הרבי ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (שנדפס בסוף "תניא") **שלכאורה** מלה זו ("לו") מיותרת, שהרי בפסוק כאן[14] כתוב: "ומי יאמר מדוע עשית כן", בלי המלה "לו". – מה שהרבי אומר ש"לכאורה" המלה "לו" מיותרת, יש שרוצים לפרש, שזה מפני שיכול להיות שכוונת רבנו הזקן היא על פסוק אחר בקהלת[15]: "[באשר דבר מלך שלטון] ומי יאמר **לו** מה תעשה", שמשמעותו "מי יכול לומר **להקדוש־ברוך־הוא** מה אתה עושה?"; אך כיוון שהרי דוחק לומר שבדברו אודות הפסוק המסתיים ב"ומי יאמר", יביא רבנו הזקן פסוק אחר (בקהלת), אפשר אולי לומר, שהמלה "לו" שמביא רבנו הזקן היא לא מהפסוק אלא הוא מפרש ש"מי יאמר מדוע עשית כן" אין הכוונה לשמעי בן גרא (כפי שיש מפרשים כך) אלא הכוונה היא "לו" לה' ש"אמר לו קלל": "מי יכול לומר להקדוש־ברוך־הוא מדוע עשית כך לצוות לשמעי לקלל את דוד".

אגרת הקדש

(וזהו כי ה' אמר לו בעת ההיא ממש קלל את דוד ומי יאמר לו וגו' וכנודע מ"ש הבעש"ט ז"ל ע"פ לעולם ה' דברך נצב בשמים שצירוף אותיות שנבראו בהן השמים שהוא מאמר יהי רקיע

וְכַנּוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל עַל פָּסוּק[16]**: "לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם",** – הסביר הבעל־שם־טוב פסוק זה באריכות ובביאור והפיץ את הנקודה המובאת במדרש תהלים (כמובא לעיל – "שער היחוד והאמונה" פרק א'), **שֶׁצֵּרוּף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן הַשָּׁמַיִם, שֶׁהוּא מַאֲמַר: "יְהִי רָקִיעַ כּוּ'"** – בתוך המים"[17], שממאמר זה נבראו השמימים,

---

9. משפטים כא, יג. **10.** שמואל א' כד, יד. **11.** יח, ב. **12.** שמואל ב' טז, י. **13.** תהלים לג, ו. **14.** ש"ב שם. **15.** ח, ד. **16.** תהלים קיט, פט. **17.** בראשית א, ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אגרת הקדש

כו' הן נצבות ועומדות מלובשות בשמים לעולם להחיותם ולקיימם ולא כהפלוסופים שכופרים בהשגחה פרטית ומדמין בדמיונם הכוזב את מעשה ה' עושה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף שאף שידיו מסולקות הימנו הוא קיים מעצמו וטח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ אשר הוליך ה' ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ואילו פסק הרוח כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא קמו כחומה אף שטבע זה במים הוא ג"כ נברא ומחודש יש מאין שהרי חומת אבנים נצבת מעצמה בלי רוח

1 הֵן – אותיותיו של מאמר זה, **נִצָּבוֹת וְעוֹמְדוֹת מְלֻבָּשׁוֹת**
2 **בַּשָּׁמַיִם לְעוֹלָם לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם.** – וכפי שמוסבר בפרוטרוט
3 ב"שער היחוד והאמונה" פרק א' ופרק ב' – שכך הדבר בכל
4 הנבראים. **וְלֹא כְּהַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁכּוֹפְרִים בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית,** –
5 בהשגחתו הפרטית של
6 הקדוש־ברוך־הוא על כל
7 נברא ונוצר, והם סוברים
8 שלמרות שהעולם נברא
9 מהקדוש־ברוך־הוא ואינו
10 קדמון, אך אין הקדוש־
11 ברוך־הוא משגיח על
12 הנבראים. שכן, **וּמְדַמִּין**
13 **בְּדִמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב אֶת**
14 **מַעֲשֵׂה ה', "עֹשֵׂה שָׁמַיִם**
15 **וָאָרֶץ", לְמַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ**
16 **וְתַחְבּוּלוֹתָיו;** – למעשים
17 שאדם עושה מגולם
18 (מחתיכת זהב או כסף
19 וכדומה) כלי,
20 ולתחבולותיו שמערבב
21 חומרים שונים ועושה
22 מהם כלי, **כִּי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא**
23 **לַצּוֹרֵף כְּלִי - שׁוּב אֵין הַכְּלִי צָרִיךְ לִידֵי הַצּוֹרֵף, שֶׁאַף שֶׁיָּדָיו**
24 – של הנפח, **מְסֻלָּקוֹת הֵימֶנּוּ** – מהכלי **הוּא** – הכלי, **קַיָּם**
25 **מֵעַצְמוֹ.** – בלי עזרתו של הנפח; כך הדבר, חושבים הם,
26 בבריאת שמים וארץ, שאחרי שהקדוש־ברוך־הוא ברא אותם,
27 אין הם זקוקים יותר חס־ושלום להקדוש־ברוך־הוא, ולכן הם
28 כופרים בהשגחה פרטית – שעל הקדוש־ברוך־הוא להשגיח
29 תמיד על הנבראים, **וְטָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם,** – עיניהם דבוקות
30 מלראות, **הַהֶבְדֵּל הַגָּדוֹל שֶׁבֵּין מַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו,**
31 **שֶׁהוּא יֵשׁ מִיֵּשׁ** – מדבר שכבר קיים יוצר האדם "יש" שני, כמו
32 למשל מחתיכת כסף, שהחומר שלו כבר ישנו, יוצר האדם כלי,
33 הרי שאת הכסף הוא לא היה צריך לייצר, שכן זה כבר היה
34 קיים, **רַק שֶׁמְּשַׁנֶּה הַצּוּרָה וְהַתְּמוּנָה,** – מצורת חומר הכסף
35 הוא מייצר דמותו וצורתו של הכלי; הרי, כיוון שלא יצר שום
36 דבר **חדש**, שכן הדבר היה קיים כבר, ואף תבניתו של הכלי
37 שהוא יצר מהכסף, איננה **חידוש** נוסף בכסף, שכן לכסף יש
38 מלכתחילה ה"עלוליות" (האפשרות) לעשות ממנו כלי, שהרי
39 הכסף נברא כך, שיכולים לכופפו בכל צורה שהיא, הרי
40 שהאדם לא **חידש** בכך שום דבר, לכן לאחר יצירתו, אין הכלי
41 זקוק לידי האדם שיצר אותו, – אין הפילוסופים רואים את
42 ההבדל בין מעשה אדם אלה, **לְמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהוּא**
43 **יֵשׁ מֵאַיִן.** – לפני בריאת שמים וארץ, לא היה קיים **שום דבר**,
44 ועם בריאתם, נתהווה "יש", דבר שהוא חדש לגמרי שלא היה
45 קיים לפני זה כלל, ואז, כשנברא דבר **חדש** (יסביר רבנו הזקן
46 להלן) מן ההכרח שהכוח שברא את הדבר החדש, יהיה בו
47 ויחדש אותו תמיד, שאם לא כן, היה הדבר החדש מתבטל.
48 על־כל־פנים, הרי בריאת שמים וארץ היא "יש מאין", **וְהוּא**
49 **פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם־סוּף עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אֲשֶׁר**
50 **הוֹלִיךְ ה'** – את הים, **בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה** – הכוח
51 האלקי שבקע את הים
52 התלבש ברוח מזרחית
53 עזה, **וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם**[18], –
54 ונצבו כחומה, **וְאִלּוּ פָּסַק**
55 **הָרוּחַ כְּרֶגַע - הָיוּ הַמַּיִם**
56 **חוֹזְרִים וְנִגְרִים בַּמּוֹרָד**
57 **כְּדַרְכָּם וְטִבְעָם, וְלֹא**
58 **קָמוּ כְּחוֹמָה,** – ב"שער
59 היחוד והאמונה" הוא
60 מוסיף שזה "בלי ספק",
61 כלומר, שאין שום מקום
62 לחשוב שהמים היו
63 נשארים ניצבים כחומה
64 אחרי שהרוח היתה
65 פוסקת לרגע, אלא הם היו
66 בוודאי חוזרים לטבעם
67 לזרום במורד, **אַף שֶׁטֶּבַע**
68 **זֶה בַּמַּיִם** – להיות ניגרים
69 במורד, **הוּא גַּם־כֵּן נִבְרָא וּמְחֻדָּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן,** – שבמקום שלפני
70 זה היה "אין", לא היה טבע כזה, נוצר "יש", נוצר טבע כזה.
71 כלומר, בהתאם לפירושו של הרבי, טבע זה במים, שהם זורמים
72 במורד ואינם ניצבים במקום כחומה, טבע זה עצמו הוא נברא
73 "יש מאין" במים. כלומר, נוסף על שהמים עצמם נבראו "יש
74 מאין" – נברא **בתוך** המים הטבע להיות זורמים ולא לעמוד
75 במקום כחומה; הרי, כשבאה הרוח העזה והשפיעה במים להיות
76 ניצבים כחומה, מה היה על הרוח לפעול במים? – לא היה על
77 הרוח ליצור דבר חדש, "יש" מ"אין", אלא היה עליה לשנות
78 "יש" אחד ל"יש" שני, לשנות את טבע המים מלהיות זורמים
79 ומתנועעים, ל"יש" אחר של טבע, להיות ניצבים כחומה, ובכל
80 זאת, כיוון שיש בכך משום חידוש במים להיות ניצבים כחומה
81 – מן ההכרח שאותו כוח שפעל את החידוש, הרוח שעשתה את
82 המים ניצבים, ייצר את החידוש כל רגע, ומשרק פוסק כוח זה –
83 מתבטל החידוש, הרי זה מוכיח שגם בחידוש של "יש מיש" מן
84 ההכרח שעל הכוח המחדש להיות ולפעול תמיד את החידוש.
85 אלא, על כך שהטבע במים להיות ניגרים במורד, הוא נברא "יש
86 מאין" – מביא רבנו הזקן ראיה להלן, שאין זה ענין עצמי במים,
87 שנאמר שאם ישנו נברא (דבר שנברא), שזהו מים, מן ההכרח
88 שיזרום במילא במורד, כמו למשל שנאמר שמה שנברא "תופס
89 מקום" הוא ענין עצמי בנברא, ואין זה צריך להיבראות במיוחד
90 "יש מאין", אלא עם בריאת הנברא הוא במילא באופן שהוא
91 "תופס מקום"; אך זרימת המים איננה כך – שכן, ישנם הרי
92 נבראים שהטבע שלהם אינו כך, הטבע שלהם הוא אחר לגמרי,

18. בשלח יד, כא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הם עומדים, כמו למשל חומת אבנים שעומדת – ואינה זקוקה לדבר מן החוץ שיחזיק אותה, ובלשון רבנו הזקן: **שֶׁהֲרֵי חוֹמַת אֲבָנִים נִצֶּבֶת מֵעַצְמָהּ בְּלִי רוּחַ, רַק שֶׁטֶּבַע הַמַּיִם אֵינוֹ כֵּן.** – ואם יש בטבע המים שלא להיות עומדים אלא להיות זורמים במורד, הרי **טבע זה** הוא דבר נברא "יש מאין" בתוך המים. מה, איפוא, היה על הכוח האלקי שהתלבש ברוח, לפעול? – הוא לא היה צריך לפעול "יש מאין", ליצור דבר חדש לגמרי שלא היה לפני זה בנבראים, היה עליו רק לשנות "יש" אחד ל"יש" אחר (מטבע הזרימה לטבע היציבות כחומה), ובכל זאת זה פלא גדול, "חידוש", שאנו מבינים שעל הכוח המחדש – הכוח שפעל חידוש זה – לפעול תמיד בחידוש, אחרת יתבטל החידוש מיד, הרי כל־שכן וקל־וחומר, יסביר להלן רבנו הזקן, שבחידוש של "יש מאין", כפי שהדבר בבריאת כל הנבראים – בודאי שמן ההכרח שעל הכוח המחדש – הכוח האלקי שברא את הדבר – לפעול תמיד את החידוש, שהדבר יהיה "יש", ולא לחזור מיד כבתחילה ל"אין". הרי שגם בהתאם להשוואה המדומה שמדמים הפילוסופים מעשה שמים וארץ למעשה אדם שבכוחו ליצור רק "יש מיש" – הרי גם ב"יש מיש" – באופן שצריך להיות **חידוש**, שינוי מ"יש" אחד ל"יש" אחר (כמו מטבע המים לזרום במורד, לטבע של להיות עומדים כחומה) מן ההכרח שעל הכוח המחדש לפעול תמיד, הרי זה מחייב, שהכוח האלקי שברא את הנברא, מן ההכרח שיהיה תמיד בנברא. הרי שנוסף על השקר שבהשוואתם מעשה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו, הם טועים גם בכך שהם חושבים שאין זה מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד תמיד בדבר המחודש, ואם כאן, שהחידוש הוא רק בשינוי "יש" אחד ל"יש" שני – מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד ויפעל תמיד בדבר המחודש – **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר בִּבְרִיאַת יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַפְלֵא וָפֶלֶא יוֹתֵר מִקְרִיעַת יַם־סוּף, הרי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּהִסְתַּלְקוּת חַם־וְשָׁלוֹם כֹּחַ הַבּוֹרֵא יֵשׁ מֵאַיִן מִן הַנִּבְרָא - יָשׁוּב הַנִּבְרָא לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת כֹּחַ הַפּוֹעֵל** – הכוח היוצר ופועל את הנברא, **בַּנִּפְעָל** – בנברא, **תָּמִיד, לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ, וּבְחִינָה זוֹ**[19] – של כוח הבורא העומד תמיד בנברא להחיותו ולקיימו, **הוּא "דִּבַּר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו" שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם,** – "דבר ה'" שבעשרה מאמרות הבורא את הנברא, עומד תמיד בנברא, שמעשרה המאמרות באים צירופי אותיות הדיבור המרכיבות את "דבר ה'" הבורא כל נברא, כפי שהוא אומר ב"שער היחוד והאמונה" בפרק א', שגם הנבראים שאינם נזכרים בעשרה המאמרות נמשך להם חיות מעשרה המאמרות על־ידי צירופי האותיות השונים ועל־ידי חילופים ותמורות של האותיות (שאות אחת מחליפה אות שניה וכו'), **וַאֲפִלּוּ אֶרֶץ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִית וּבְחִינַת דּוֹמֵם שֶׁבָּהּ** – שעפר[20] יש בו הרי גם כוח הצומח להצמיח צמחים, וצמיחה היא הרי ענין שנראה בו חיות לצמוח מקטן לגדול, ואילו הדומם שבעפר, שלא נראה בו שום ענין של חיות, אפילו לא חיות של צמיחה מקטן לגדול **חַיּוּתָן וְקִיּוּמָן הוּא "דִּבַּר ה'" מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת הַמְלַבֵּשׁ בָּהֶן וּמְקַיְּמָן לִהְיוֹת דּוֹמֵם וְ"יֵשׁ" מֵ"אַיִן", וְלֹא יַחְזְרוּ לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ כְּשֶׁהָיוּ.** – לפני שנבראו מ"אין" ל"יש". **וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל**[21]**, שֶׁגַּם בַּדּוֹמֵם, כְּאֲבָנִים וְעָפָר וּמַיִם,** – שלא נראה בהם לכאורה שום חיות, **יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת נֶפֶשׁ וְחַיּוּת רוּחָנִית.** – והוא "דבר ה'" שברא אותו ומחיה ומקיים אותו להיות דומם ולא לשוב להיות "אין" כפי שהאבן או העפר או המים היו לפני שנתהוו. להלן מסביר רבנו הזקן, ש"דבר ה'" המהווה כל הנבראים – הוא ה"שכינה":

אגרת הקדש

רק שטבע המים אינו כן וכ"ש וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת י"ם עאכ"ו שבהסתלקות ח"ו כח הבורא יש מאין מן הנברא ישוב הנברא לאין ואפס ממש אלא צ"ל כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו ובחי' זה הוא דבר ה' ורוח פיו שבעשרה מאמרות שבהן נברא העולם ואפילו ארץ הלזו הגשמית ובחי' דומם שבה חיותן וקיומן הוא דבר ה' מי' מאמרות המלובש בהן ומקיימן להיות דומם ויש מאין ולא יחזרו לאין ואפס ממש כשהיו וז"ש האריז"ל שגם בדומם כאבנים ועפר ומים יש בהם בחי' נפש וחיות רוחניית.

---

19. בתניא לפנינו: "זה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק רבינו שצ"ל "זו", כבפנים. **20.** הערת כ"ק רבינו: "כנראה מפרש "ארץ" דכאן - עפר (כמו בתדשא הארץ). לי נראה הפי' כאן - בניגוד ל(דברך ה' נצב ב)שמים שקדמו, ול"עולמות עליונים ותחתונים" (שהיוחה"א פ"א עיי"ש). וא"צ לחילוק דכח הצומח כו'. והרי מפרש תומ"י "בדומם כאבנים ועפר כו'". **21.** ע"ח שער ל"ט פרק ג. וראה ג"כ שם שער נ'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום שבת קודש כ"ז תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלט, והנה נודע לי"ח... עד עמ' 278, מתחת לארץ.

אגרת הקדש

וְהִנֵּה, נוֹדַע לְיוֹדְעֵי חֵן, – ליודעי חכמה נסתרה (תורת הקבלה), **כִּי "דְּבַר ה'"** – המהוה ומחיה את הנבראים, בחינת זו באלקות **נִקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה" בִּלְשׁוֹן רַז"ל,** – בש"ס ומדרשים וכדומה, **וְ** – היא נקראת **"אִמָּא תַתָּאָה"** – ה"אמא התחתונה", **וּ"מַטְרוֹנִיתָא"** – מלכה, **בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר, וּבְפַרְדֵּ** – בזהר, **בְּרֵישׁ** – בתחילת **פָּרָשַׁת וָאֵרָא,** – דף כב, ב. – שם מובא משל על הבחינה בה הקדוש־ברוך־הוא מדבר, מבת מלך, "מטרוניתא", **לְפִי שֶׁ** – "דבר ה'", **שׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בַּנְּבִרָאִים לְהַחֲיוֹתָם,** – ולכן הוא נקרא "שכינה", מלשון "שוכן", ו"אימא תתאה" ו"מטרוניתא", המתייחסים לבחינה שהיא "אמא" ו"מלכה" המחיה את ילדיה ואת החוסים בקרבה, **וּבִלְשׁוֹן הַמְקֻבָּלִים נִקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכוּת", עַל שֵׁם "דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן"**[22], **כִּי הַמֶּלֶךְ מַנְהִיג מַלְכוּתוֹ בְּדִבּוּרוֹ, וְעוֹד טְעָמִים אֲחֵרִים יְדוּעִים לְיוֹדְעֵי חֵן.** – חכמה נסתרה (תורת הקבלה). **וּמוֹדַעַת זֹאת,** – וידוע הדבר, **כִּי** – בבחינת "מלכות", דבר ה', ישנן דרגות רבות. שכן, **יֵשׁ בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת",** – ספירת ה"מלכות" של עולם ה"אצילות", **וּבְחִינַת "מַלְכוּת דְּבְרִיאָה"** – ספירת ה"מלכות" של עולם ה"בריאה", **וְכוּ'.** – הרי שבבחינת "דבר ה'" ישנן דרגות רבות, **וּפֵרוּשׁ "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת", הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נִשְׁמוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת אֲצִילוּת, כְּמוֹ נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[23]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כוּ'",** – נשמת חיים" – כלומר שהקדוש־ברוך־הוא נפח נשמה זו בבחינת "אצילות", **וּכְמוֹ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וְהַנְּבִיאִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן** – ורבנו הזקן מפרש במה מתבטא מעלתם של הנביאים – **(שֶׁהָיוּ מֻרְכָּבָה לַה' מַמָּשׁ**[24]**, וּבְטֵלִים מַמָּשׁ בִּמְצִיאוּת אֵלָיו,** – אל הקדוש־ברוך־הוא, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[25]**: שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.** – כלומר, ביטולו של משה היה גדול כל כך, שנבואתו אינה נחשבת כאילו הוא המדבר מה שהקדוש־ברוך־הוא מצווה עליו לדבר, אלא שמלכתחילה מדבר הקדוש־ברוך־הוא עצמו באמצעות גרונו של משה, **וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים וּבַעֲלֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הָיָה קוֹל וְדִבּוּר הָעֶלְיוֹן מִתְלַבֵּשׁ בְּקוֹלָם וְדִבּוּרָם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאָרִ"י זַ"ל). וּ"מַלְכוּת דִּבְרִיאָה", הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁאֵין מַעֲלָתָם** – ומדריגתם, **כְּמַעֲלַת** – ומדריגת **הָאֲצִילוּת וְכוּ'.** – ש"מלכות" של עולם ה"יצירה" היא ה"דבר ה'" המהוה ומחיה את הנוצרים של עולם ה"יצירה", **וּ"מַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה",** – בחינת ה"מלכות" של עולם ה"עשיה", **הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת עוֹלָם הַזֶּה בְּכֻלָּו, עַד יְסוֹד הֶעָפָר, וְ** – כן **הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָאָרֶץ**[26] – בהתאם לאמור, שהתהוות כל הנבראים אשר על פני האדמה היא מבחינת ה"שכינה", מ**ההתגלות** של הקדוש־ברוך־הוא, דרושה הסברה נוספת, כיצד נבראים אותם ענינים בעולם שהם מ"קליפות" שכ"נגד" האור האלקי – ורבנו הזקן מסביר:

והנה נודע לי"ח כי דבר ה' נק' בשם שכינה בלשון רז"ל ואימא תתאה ומטרוניתא בלשון הזהר ובפרט בר"פ וארא לפי ששוכן ומתלבש בנבראים להחיותם ובלשון המקובלים נק' בשם מלכות ע"ש דבר מלך שלטון כי המלך מנהיג מלכותו בדיבורו ועוד טעמים אחרים ידועים לי"ח ומודעת זאת כי יש בחי' ומדריגת מל' דאצילות ובחי' מל' דבריאה וכו'. ופי' מל' דאצילות הוא דבר ה' המחי' ומהוה נשמות הגדולות שהן מבחי' אצילות כמו נשמת אדה"ר שנא' בו ויפח באפיו כו' וכמו נשמות האבות והנביאים וכיוצא בהן (שהיו מרכבה לה' ממש ובטלים ממש במציאות אליו כמארז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה וכן כל הנביאים ובעלי רוה"ק היה קול ודבור העליון מתלבש בקולם ודבורם ממש כמ"ש האריז"ל) ומל' דבריאה הוא דבר ה' המחיה ומהוה הנשמות והמלאכי' שבעולם הבריאה שאין מעלתם כמעלת האצי' וכו' ומלכות דעשיה הוא דבר ה' המחיה ומהוה את עוה"ז בכללו עד יסוד העפר והמים אשר מתחת לארץ.

---

22. קהלת ח, ד. **23.** בראשית ב, ז. **24.** ב"ר רפמ"ו, ובכ"מ. **25.** ראה זח"ג רלה, א. ועוד. **26.** לשון הכתוב - יתרו כ, ד.

מוגה ומדוקדק מאוד ע"פ כתבו

יום ראשון

יום רביעי **כא תשרי, הושענא רבה** ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: ע״כ אהוביי . . . בפירש״י ז״ל שם.

בְּתִקּוּן לֵיל הוֹשַׁעְנָא רַבָּה גַּם פָּרָשָׁה ״בְּרָכָה״ אוֹמְרִים רַק פַּעַם אַחַת מִקְרָא - הָיוּ יְחִידִים שֶׁאֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] צִוָּם לְאָמְרָהּ בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה עִם פֵּרוּשׁ רַשַׁ״י, וְאֵינָהּ הוֹרָאָה לָרַבִּים. וּבְעֶרֶב שִׂמְחַת תּוֹרָה אוֹמְרִים אוֹתָהּ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם.

קֹדֶם הַלֵּל מְסִירִים שְׁתֵּי הַכְּרִיכוֹת שֶׁעַל הַלּוּלָב, וְנִשְׁאָרִים רַק הַג׳ הַמְּאֻגָּדִים ג׳ הַמִּינִים יַחַד. עֵרוּב תַּבְשִׁילִין. בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה טוֹבְלִים פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא בִּדְבַשׁ, אֲבָל לֹא בִּשְׂמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה.

יום שני

יום חמישי **כב תשרי, שמיני עצרת [בארץ ישראל – שמע״צ ושמח״ת]** ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ובשבת קדש . . . יהי רצון.

מְיַקְּדְּשִׁים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים בַּסֻּכָּה בֵּין בַּלַּיְלָה בֵּין בַּיּוֹם. הַקָּפוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת. הַפְּטוֹרָה: וַיְהִי בְּכַלּוֹת – וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ.
אֵין אוֹמְרִים הַ״יְהִי רָצוֹן״ בַּיְּצִיאָה מִן הַסֻּכָּה.

שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִשְׁתַּוִּים בְּכַמָּה עִנְיָנִי כַּוָּנוֹת וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים, אֶלָּא שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הֵם בְּעִנְיַן הָעֲלִיָּה וּבִשְׂמִינִי־עֲצֶרֶת הֵם בְּעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הָעֲבוֹדָה בְּתַחֲנוּנִים בְּהַכְנָעָה וּבִמְרִירוּת עֲצוּמָה, וּבִשְׂמִינִי־עֲצֶרֶת הִיא בְּקַו הַשִּׂמְחָה.

יום שלישי

יום ששי **כג תשרי, שמחת תורה [בחו״ל. בא״י – אסרו חג]** ה׳תש״ד

אֵין קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה. נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם בְּשַׁחֲרִית. אֵין נוֹהֲגִים לִפְרוֹשׂ טַלִּית עַל רָאשֵׁי הָעוֹלִים לַחֲתַן תּוֹרָה אוֹ לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית. גַּם הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה אוֹמֵר חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי ושביעי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: כד. אהוביי . . . קלח לעין כל.

בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה תק״מ אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: ״עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ״ - אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַשָּׂגָה הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה. ״וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר״ - אֵלּוּ בַּעֲלֵי עֲבוֹדָה הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. ״מְאֻשָּׁר״ - כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג׳ נג. ב), אַל תִּקְרֵי ׳מְאֻשָּׁר׳ אֶלָּא ׳מֵרֹאשׁוֹ׳, דְּעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים מֵרֹאשׁוֹ, הַיְנוּ מִפְּנִימִיּוּת הָאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּכְמַעֲלַת הָרֶגֶל הַמְקַיֵּם אֶת הָרֹאשׁ דַּוְקָא.

יום רביעי

שבת **כד תשרי, אסרו חג [בחו״ל]** ה׳תש״ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: כֹּה אָמַר – וְיַאֲדִיר.

שיעורים. חומש: בראשית, כל הסדרה עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: וע״כ קבעו . . . בלבותם.

הַהִתְוַעֲדוּת - פאַרְבְּרֵיינְגעֶן - בָּרַבִּים בִּכְלָל, וּבְשַׁבָּת אוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּפְרָט, הִיא אַחַת הַיְסוֹדוֹת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, וּפִתַּח וּמְבוֹא לְמַצָּוָה הַיְסוֹדִית דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רֻבָּא דְּרֻבָּא [בּרוֹב הַמִּקְרִים], הִנֵּה בְּכָל הִתְוַעֲדוּת הֲרֵי רָאשֵׁי הַמְּדַבְּרִים תּוֹבְעִים מֵאֵת הַמְּסֻבִּים שֶׁיֵּטִיבוּ הַנְהָגוֹתֵיהֶם וְדַרְכֵיהֶם, שֶׁיִּקְבְּעוּ עִתִּים לְלִמּוּד דא״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וְשֶׁיִּשְׁמְרוּ הַקְּבִיעוּת, וַאֲשֶׁר הַלִּמּוּד יִהְיֶה עַל־מְנָת לִלְמֹד וּלְקַיֵּם. - וְהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיָן וְאֹפֶן הַתּוֹכָחָה מְבֹאָר הֵיטֵב בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ״וְאִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל״ (קֻנְטְרֵס למ״ד), אֲשֶׁר רָאוּי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנַ״ש לְלָמְדוֹ הֵיטֵב אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ [=עִם עַצְמוֹ] - אָמְנָם הוֹכָחָה זוֹ בְּעֵת הַהִתְוַעֲדוּת הִיא רַק עַל דְּבָרִים וְעִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הַלְבָּנַת פָּנִים וְלֹא כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מֵאָז וּמִקֶּדֶם, אֲשֶׁר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הוֹכִיחוּ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה.

יום חמישי

יום ראשון — **כה תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: נח, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי...מצותך מאד.
תניא: כה. להבין...לדבר מאומה.

עֲשָׂרָה נִגּוּנִים - מֵהֶם תְּנוּעוֹת בִּלְבַד - מְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ חִבְּרָם.

הַמְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הָאֱמְצָעִי, הָיְנוּ שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בִּזְמַנּוֹ וְהָיוּ מְנַגְּנִים אוֹתָם לְפָנָיו, אֲבָל לֹא שֶׁהוּא מְחַבְּרָם. וְהָיְתָה אֶצְלוֹ קָבוּצַת אַבְרֵכִים מְנַגְּנִים - וִידוּעָה בְּשֵׁם ״דעם מיטעלען רֶבִּי׳ס קאַפּעלע״ [=״מַקְהֵלָתוֹ שֶׁל הָרַבִּי הָאֱמְצָעִי״] - וְנֶחְלְקָה לִשְׁתֵּי פְּלַגּוֹת: בַּעֲלֵי שִׁיר - בְּפֶה, וּבַעֲלֵי זִמְרָה - בְּכֵלִים שׁוֹנִים.

יום שישי

יום שני — **כו תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: נח, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה...לא שכחתי.
תניא: וזהו כי...קלט רוחניית.

הָעִנְיָן עַל פָּסוּק ״לְעוֹלָם ה׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם״, מֵבִיא רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ כ״ה) בְּשֵׁם הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הֲגַם שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן זֶה בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ״כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר״, וְכַוָּנָה מְיֻחֶדֶת בָּזֶה, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי הָיָה הַמַּאֲמָר ״יְהִי רָקִיעַ״ - שֶׁהוּא הַנִּצָּב בַּשָּׁמַיִם - וְזֶה יִהְיֶה לְזִכְרוֹן עוֹלָם, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי ח״י אֱלוּל נוֹלַד הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

שבת קודש

יום שלישי — **כז תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: נח, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והנה נודע . . . 278 לארץ.

הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מַקִּיפוֹת אֶת חַיֵּי הָאָדָם מִיּוֹם גִּיחוֹ מִבֶּטֶן אִמּוֹ עַד עֵת פְּקֻדָּתוֹ, וּמַעֲמִידוֹת אוֹתוֹ בְּקֶרֶן אוֹרָה בְּשֵׂכֶל בָּרִיא וּבְקִנְיָן מִדּוֹת נַעֲלוֹת וְהַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת לֹא רַק בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם אֶלָּא גַּם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּי הַמִּתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהוֹרָאוֹת חַז״ל הוּא חַי חַיִּים מְאֻשָּׁרִים בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדוע אין הכהן הגדול יוצא מירושלים? יום ראשון כ"א תשרי ה'תשפ"ג

הלכות כלי המקדש פרק ה, הלכה ז: וְיִהְיֶה בֵּיתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֵינוֹ זָז מִשָּׁם.

והעיר ה'מנחת חינוך' (מצוה קלו): מה מקור הלכה זו, והביא שאף ה'כסף משנה' "לא הראה מקום מוצא הדין ומה טעם יש בו".

וב'ציון לנפש חיה' (שו"ת סי' קיג) ציין לדברי המדרש בנוגע לאהרן הכהן (שמו"ר פל"ז, ג): "וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ – הדא הוא דכתיב "אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ".. שלא יהא זז מפלטין של מלך".

וב'מנחת חינוך' (שם), כתב לבאר בשם תלמידו:

מאחר שהכהן גדול מצווה להקריב בכל יום מנחת חביתין, והרי כל מי שמביא קרבן חייב בלינה באותו היום בירושלים, אפילו מי שמקריב רק קרבן עצים ולבונה – "על כן היה צריך הכהן גדול לדור בירושלים כי היה צריך לינה... מפני הקרבן שמביא בכל יום".

ולדעת הגאון הרוגצ'ובי (קונטרס השלמה עמ' 40) מקורו של הרמב"ם הוא במשנה:

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה (סנהדרין יח, א) האם מותר לכהן גדול להשתתף בהלוויית המת: "מת לו מת אינו יוצא אחר המיטה, אלא הן נכסין והוא נגלה, הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהם עד פתח שער העיר דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש שנאמר ומן המקדש לא יצא". ומבואר בגמרא (שם יט, א) שהמחלוקת היא מצד הזהירות שהכהן גדול לא יטמא במת. לדעת רבי מאיר, כיון שיש היכר ("הן נכסין והוא נגלה") לא יבוא הכהן לגעת בטומאה, ולדעת רבי יהודה אין לסמוך על היכר זה שמא בכל זאת יגע בטומאה אגב מרירותו על המת. ובכל אופן, לכולי עלמא אינו יוצא אלא רק עד פתח שער העיר, ומכאן למד הרמב"ם שאסור לכהן גדול לצאת מירושלים.

נשיאת כפים בנעילה יום שני כ"ב תשרי ה'תשפ"ג

הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ד: וְנוֹשְׂאִין הַכֹּהֲנִים כַּפֵּיהֶן... וּבִנְעִילָה.

כתב הרא"ש (יומא פ"ח ס"כ): בירושלמי (תענית פ"ד ה"א) אמרו, תפילת נעילה ביום הכפורים היא ביום ולא בלילה כיון שבתפילת נעילה נושאים הכהנים את ידיהם, ונשיאת כפים צריכה להיות ביום, כי הוקשה נשיאת כפים לשירות (עבודת המקדש) – "מה שירות ביום, אף נשיאת כפים ביום".

וכתב ה'באר שבע' (סוטה לח, א):

לפי זה יש לתמוה על אותם שנהגו לישא כפיהם בנעילה גם אם נמשכה לתוך הלילה, וסיים: "אי איישר חילי – אבטלנה".

אך ב'שאילת יעבץ' (ח"א סי' נא) הביא את דעת המהרי"ל (מנהגים) שגם אם נמשכה תפילת נעילה לתוך הלילה, הכהנים עולים לדוכן. ואף שהוקשה נשיאת כפים לעבודת הקרבנות, הרי הקרבת אברי העולה והאימורים של שאר הקרבנות יכולה להיות כל הלילה (ברכות כו, ב), ולכן אף הכהנים יכולים לעלות לדוכן גם בלילה.

ולהלכה, כתב בשולחן ערוך (א"ח סי' תרכג ס"ג) "נושאים כפים בנעילה". וכתבו על כך אחרונים (שו"ע אדה"ז שם ס"ח, ע"פ הגה"מ, בית יוסף ומג"א) "ולפי שנשיאת כפים הוקשה לעבודה... ועבודה אינה אלא ביום, לפיכך צריך הש"ץ למהר בתפלת נעילה... בענין שתהא נשיאת כפים ביום קודם צאת הכוכבים".

והרמ"א (שם) הוסיף שהמנהג במדינות אלו הוא ש"אין הכהנים עולין לדוכן כלל בנעילה, לפי שמאריכין בסליחות ופזמונים עד הלילה ואין נשיאת כפים בלילה" (שו"ע אדה"ז שם).

סדר כתיבת שמות השבטים על אבני האפוד יום שלישי כ"ג תשרי ה'תשפ"ג

הלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה ט: וְקוֹבֵעַ עַל כָּל כָּתֵף וְכָתֵף אֶבֶן שֹׁהַם... וּמְפַתֵּחַ עַל שְׁתֵּי הָאֲבָנִים שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ כְּתוֹלְדוֹתָם.

הרמב"ם מדגים את סידור כתיבת השמות על אבני האפוד – על האבן שבצד ימין: ראובן, לוי, יששכר, נפתלי, גד, יהוסף. על האבן שבצד שמאל: שמעון, יהודה, זבולן, דן, אשר, בנימן.

והקשו אחרונים (כסף משנה. באר שבע סוטה לו, א. ועוד):

הרי שיטת הרמב"ם אינה מתאימה לנאמר בגמרא (סוטה שם, לדעת תנא קמא) שסדר השמות היה 'כתולדותם' (חוץ מיהודה ששמו הוקדם לראש) היינו, צד ימין: יהודה, ראובן, שמעון, לוי, דן, נפתלי. צד שמאל: גד, אשר, יששכר, זבולן, יוסף, בנימין (רש"י שם ד"ה כתולדותם)!

וביאר ה'קרית ספר' (להמבי"ט, הובא גם בבאר שבע):

לדעת הרמב"ם, סדר הכתיבה היה מתוך התייחסות לשתי האבנים כאבן אחת ו"סדר תולדותם אינו אלא מאבן זו לאבן זו, לא שסדורים כסדר תולדותם באבן זו לבד ובאבן זו לבד", היינו שכתבו 'ראובן' על אבן ימין ו'שמעון' על אבן שמאל ושוב כתבו 'לוי' על אבן ימין ו'יהודה' על אבן שמאל וכן הלאה.

והוסיף:

לפי סדר לידתם דן, נפתלי, גד ואשר קדמו לישכר וזבולון, ואילו הרמב"ם הקדים את יששכר וזבולון לנפתלי, דן, גד ואשר, ואם כן אין זה 'כתולדותם', אלא שלדעת הרמב"ם סדר הכתיבה 'כתולדותם' אינו כפי סדר לידתם אלא כסדר ההולדה של אמותיהם: לאה שילדה ראשונה, נכתבו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ראשונה כל בניה (ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר וזבולון), ואחר כך בני בלהה (דן ונפתלי), בני זלפה (גד ואשר) ובני רחל (יוסף ובנימין).

וכתב ה'אור החיים' (שמות כח, י) כי משמעות לשון הכתוב "ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם" מסייעת לשיטת הרמב"ם, היינו, כאשר השמות יהיו על האבן השנית – אזי הסדר הוא כתולדותם, כי רק "כשאתה בא לקרותם בסדר ב' שורות יהיו כתולדותם... אבל באבן הראשונה – אינה כתולדותם כי הם סדורים בה על זה הדרך: ראובן, לוי, יששכר, ואין זה כתולדותם".

הוצאת מוקצה מאוס מבית הכנסת בשבת

יום רביעי כ"ד תשרי ה'תשפ"ג

הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ: כָּל מָקוֹם שֶׁחַיָּבִין עַל זְרוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ קָרְבָּן – אִם נִמְצֵאת שָׁם טֻמְאָה בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין אוֹתָהּ; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת – כּוֹפִין עָלָיו כְּלִי עַד אַחַר הַשַּׁבָּת.

אם נמצא שרץ ביום חול בכל מקום במקדש יש להוציאו מיד, אולם בשבת שהדבר כרוך באיסור טלטול מוקצה, התירו להוציאו רק ממקום שקדושתו חמורה (וטמא הנכנס לשם במזיד חייב כרת), ואילו בשאר המקומות, יש להניח עליו כלי עד לאחר השבת.

ויש להבין: הרי אפילו שלא במקדש מותר להוציא דבר מוקצה מאוס שנוכחותו מפריעה לשוהים שם, וכפי שנפסק בהל' שבת (פכ"ו הי"ג): "כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה, אם היו בחצר שיושבין בה, מותר להוציאן לאשפה או לבית הכסא", ומדוע היתר זה אינו קיים במקדש?

ויש שלמדו מכאן כי התירו לטלטל מוקצה מאוס רק במקום המיועד למגורים ולא בשאר מקומות שבני אדם מהלכים בהם, ולכן בבית המקדש אין להתיר משום שאינו מקום דירה (משנה למלך). ויש שכתבו כי לפי זה גם בבית הכנסת אין היתר להוציא בידיים דבר מוקצה מאוס (מנחת פתים או"ח סי' שח סל"ד).

אולם אדמו"ר הזקן (או"ח סי' שח סע"ב) מגדיר את המקום שבו התירו לטלטל דבר מאוס כגון חצר שלפני הבית, "שהוא יוצא ונכנס לתוכה תדיר, שזהו מקום שמקפידים עליו שלא יהא בו טינוף", הרי שההיתר אינו דווקא במקום מגורים אלא בכל מקום ששוהים שם בתדירות והלכלוך מפריע, ולפי זה אין טעם לאסור בבית הכנסת או בבית המקדש שאנשים יוצאים ונכנסים שם אע"פ שאינו מקום דירה ממש (ראה נתיב הקודש – מוקצה סי' סו).

ויש שביארו כי אם הוצאת השרץ היתה מחמת ההפרעה הנגרמת ממנו לשוהים שם אמנם הדבר היה מותר, אולם מאחר ומוציא את השרץ מחמת טהרת העזרה, הרי זה נחשב כטירחה שלא לצורך ולכן היא אסורה (תוספות רי"ד עירובין קד, ב).

התפקיד התמידי של בית דין הגדול

יום חמישי כ"ה תשרי ה'תשפ"ג

הלכות ביאת המקדש פרק ו, הלכה יא: בֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית; וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶן הַתָּדִיר, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְדָנִין אֶת הַכְּהֻנָּה, וּבוֹדְקִין אֶת הַכֹּהֲנִים בְּיִחוּסִין וּבְמוּמִין.

מקור ההלכה הוא במשנה (סוף מסכת מדות): "לשכת הגזית – שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה". אולם הרמב"ם הוסיף על כך דבר שלא במשנה, והיינו שתפקיד זה של הסנהדרין בבדיקת הכהנים הוא "עיקר מעשיהם התדיר".

ולכאורה יש לעיין:

מדוע זהו "עיקר מעשיהם התדיר"? הרי במקום אחר נאמר (סנהדרין פי"א מ"ב) "בית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצאת תורה לכל ישראל", ואם כן, יתכן שתפקידם העיקרי של הסנהדרין הוא ללמד תורה והוראה לישראל, ולא לבדוק את הכהנים!

ומבאר ה'תוספות יום טוב' (מדות שם):

הרמב"ם דייק לכתוב בלשונו "ועיקר מעשיהם התדיר", היינו שבדיקת הכהנים היא פעולה תמידית, כי היא מוכרחת להיות באופן קבוע, מה שאין כן לימוד הוראה לכלל ישראל, אינו דבר תמידי וקבוע, שכן "אפשר שלא תבוא כלל, שלא יפלא דבר למשפט".

ה'נכפה', וריח הפה

יום שישי כ"ו תשרי ה'תשפ"ג

הלכות ביאת המקדש פרק ח, הלכה טז: וְעוֹד יֵשׁ שָׁם בְּאָדָם מוּמִין אֲחֵרִים... הַנִּכְפֶּה, אֲפִלּוּ לְיָמִים רַבִּים.

ה'נכפה' הוא הסובל ממחלה הגורמת להתקפי נפילה. וגם אם הם מופיעים לעיתים רחוקות, הרי הוא נחשב בעל מום ופסול לעבודה תמיד, גם כאשר הוא מתפקד כאחד האדם.

מאידך, לגבי כהן הסובל מריח רע בפיו, נפסק לעיל (פ"ז הי"ג) שאם יניח בפיו עשב המונע את הריח, הרי הוא כשר לעבוד באותה שעה אע"פ שהבעיה לא נפתרה ולאחר שיוציא את העשב מפיו ישוב הריח, כי דנים על כל רגע לגופו, ומאחר ועכשיו בטל הריח הרי הוא כשר לעבודה. מדוע אם כן ה'נכפה' פסול לעבודה גם בזמן שאינו סובל משום תופעת לוואי?

ויש לחלק: תופעה שניתן לבטלה בכל זמן שתופיע, אינה נחשבת מום מלכתחילה, ולכן ריח רע שניתן להתגבר עליו תמיד אינו מום. ואילו הנכפה, אע"פ שאינו סובל מהתקף לעיתים קרובות, כיון שבשעה שההתקף מופיע אי אפשר להתגבר עליו עד שיחלוף, הרי נחשב בעל מום כל הזמן (ראשית בכורים בכורות מד, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועוד יש לחלק ששונים מומים אלו זה מזה ביסודם: ה'נכפה' נחשב בעל מום מחמת המחלה המקננת בו והיא קיימת כל הזמן, גם כאשר אינה גורמת לתופעות לוואי בפועל, אבל בריח רע המום הוא מחמת הריח עצמו ולא משום הסיבה הגורמת לו, ולכן בשעה שאין ריח אין כאן מום (משנת אברהם בכורות כד).

ועל פי זה יש לעיין בדינו של כהן קצר ראייה, שלפי המבואר לעיל (ה"ו) אם "מקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שהוא רוצה לדקדק בראיה" פסול לעבודה, האם יוכל לעבוד כשהוא מרכיב משקפיים ורואה היטב? ולאור האמור: מן הבחינה הראשונה, הרי זה דומה לריח הפה שהרי ניתן להתגבר על הבעיה בכל עת, ומן הבחינה השנייה, הדבר תלוי בסיבת הפסול. אם הוא מחמת עצם הפגם של לקות הראייה, הרי הפגם קיים גם כאשר הוא מרכיב משקפיים, אך אם הוא רק משום התופעה החיצונית של המצמוץ, הרי כאשר הוא מרכיב משקפיים ולמעשה אינו ממצמץ, הוא כשר לעבודה (ראה משנת אברהם שם).

'הקריבהו נא לפחתך' שבת קודש כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

הלכות איסורי מזבח פרק ב, הלכה י: בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת הָאוֹסְרִין אוֹתָהּ כַּאֲכִילָה, אֲסוּרָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ; הָרֵי הוּא אוֹמֵר: "הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ, הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ"?!.

ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' רעב, ס"א) נפסק שאין לקדש על יין שריחו רע. וכתב ה'ברכי יוסף' (שם) שאם קידש לא יצא אפילו בדיעבד.

וה'ביאור הלכה' מפקפק בדבר שהרי הפסול של יין זה נלמד מהכתוב בקרבנות 'הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך', היינו שאין להקריב למזבח בהמה גרועה, והרי בקרבנות עצמם אם שחט בהמה כחושה יצא ידי חובתו בדיעבד, ואיך נאמר שבעשיית מצוה בחפץ גרוע לא יצא ידי חובה בדיעבד?

אך במקום אחר (ליקוטי הלכות חולין סוף פ"ט) כתב, כי בהלכה זו כתב הרמב"ם שבהמה טרפה פסולה להקרבה משום שנאמר 'הקריבהו נא לפחתך', הרי שטעם זה פוסל אפילו בדיעבד.

ויש לחלק בין הדינים, כי בהמה כחושה אינה גרועה מצד עצמה אלא ביחס לבהמה אחרת הטובה ממנה, והחיסרון הוא ביחס לאדם שאינו מביא לה' את הטוב ביותר, וזה אינו מעכב בדיעבד, אך בהמה שיש בה חיסרון מצד עצמה כגון טריפה, פסולה אף בדיעבד (ראה 'יקח מצוות' – הידור מצוה, ע' רפא).

וב'דגל ראובן' (ח"א כז, יב) כתב שמלשון הפסוק עצמו ('הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך') מוכח שהקרבן פסול אף בדיעבד ואינו מרצה. והוסיף, שבכך מיושב מה שתמהו על הרמב"ם שלמד דין זה מהפסוק בנביא 'הקריבהו נא לפחתך', ולא הביא את הדרשה המופיעה בגמרא מפסוק בתורה – 'מן הבקר... תקריבו את קרבנכם' ('מן הבקר' – ולא כל הבקר), כי משם למדים רק שאסור לכתחילה, ולכן הביא את הפסוק 'הקריבהו לפחתך', ממנו מוכח שפסול אף בדיעבד.

אגרות קודש

ב"ה, ז' מ"ח, תשי"ד
ברוקלין

שלום וברכה!

במענה על הודעתו אשר חתנו הרב ובתו שי' קנו בשעה טובה ומוצלחת בית וכלשונו בית של אבנים.

הנה יה"ר מהשי"ת שיהי' משנה מקום משנה מזל לטובה ויהי' ביתם בית ועד לחכמים וע"פ המבואר בתורת החסידות בדיוק לשון חכמה ובפרט בהגהת רבינו הזקן בתניא פל"ה בשם מורו הרב המגיד בבאור מדריגת החכמה...

- (להביא סמוכות לזה גם מתורת הנגלה כיהודא ועוד לקרא הוא ע"פ מ"ש בהקדמת החוו"ד ביו"ד במה שמרגלא בפומייהו דרבנן לקרות את החכם בשם תלמיד חכם).

והשי"ת יזכה את כת"ר שי' להוסיף אומץ בהשתדלות הנ"ל ולקבל נחת חסידותי ביחד עם זוגתו תחי' מכל יו"ח שיחיו.

בטח יעשו המארגעדש - אם המוכר יהודי - בהיתר עסקא.

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"א־כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון כ"א תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יתבאר בו כי כל זרע לוי מובדל לעבודת המקדש, ודין בן לוי שקבל עליו כל מצות לויה חוץ מדבר אחד.

א. זֶרַע לֵוִי כֻּלּוֹ מֻבְדָּל לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּעֵת הַהִיא הִבְדִּיל יְיָ אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת הַלְוִיִּם פְּנוּיִין וּמוּכָנִין לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ, בֵּין רָצוּ בֵּין שֶׁלֹּא רָצוּ[2]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד. וּכֵן לֵוִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל מִצְוֹת לְוִיָּה[3] חוּץ מִדָּבָר אֶחָד - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל אֶת כֻּלָּן.

2) בספרי (לבמדבר יח, כג) "לפי שהוא אומר חלף עבודתם שומע אני רצה יעבוד לא רצה לא יעבוד [שכיוון שנאמר "חלף עבודתם" הרי זו כמצוות עשה שמתן שכרה בצידה, שאין כופין עליה], תלמוד לומר ועבד הלוי הוא בעל כורחו". 3) לשורר, לשמור ולהיות שוער.

ב. עֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶן הִיא שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹמְרִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ. וְיִהְיוּ מֵהֶן שׁוֹעֲרִין לִפְתֹּחַ שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ וּלְהָגִיף[4] דַּלְתוֹתָיו[5], וְיִהְיוּ מֵהֶן מְשׁוֹרְרִין לְשׁוֹרֵר עַל הַקָּרְבָּן בְּכָל יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם. אִי זֶהוּ שֵׁרוּת שֶׁהוּא בְּשֵׁם יְיָ[6]? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ שִׁירָה. וּמָתַי אוֹמֵר שִׁירָה? עַל כָּל עוֹלוֹת הַצִּבּוּר הַחוֹבָה[7] וְעַל שַׁלְמֵי עֲצֶרֶת[8] בְּעֵת נִסּוּךְ הַיַּיִן[9]. אֲבָל עוֹלוֹת נְדָבָה שֶׁמַּקְרִיבִין הַצִּבּוּר[10] לְקַיִץ לַמִּזְבֵּחַ[11], וְכֵן הַנְּסָכִין הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן[12] - אֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן שִׁירָה[13].

4) לסגור. 5) ומה שאמרו (סוכה נו:) "מגיפי דלתות שבמקדש היו נוטלין שכרן מלחם הפנים", הרי שכהנים מגיפים הדלתות (שהרי רק הכהנים מותרים לאכול לחם הפנים) - הכוונה לשלושת המקומות שהיו הכהנים שומרים שם מגיפים הם [=הכהנים] את הדלתות, אבל במקומות אחרים היו הלויים מגיפים את הדלתות. 6) שמזכירין בו שם שמים. 7) שנאמר (במדבר י, י) "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם", עולותיכם משמע של כל ישראל, דהיינו עולות ציבור חובה. 8) שנאמר "על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם" - מה עולה קדשי־קדשים אף שלמים קדשי־קדשים, והם כבשי עצרת שהם שלמי צבור. 9) "שאין אומרים שירה אלא על היין, שנאמר (שופטים ט) ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלקים ואנשים, אם אנשים משמח אלקים במה משמח? מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין". 10) "ממותר תרומות הלשכה". 11) כשהוא בטל מנדרים ונדבות לוקחין עולות ומקריבין למזבח. 12) ואפילו של צבור "כגון שהביאו קרבן ציבור ולא הביא נסכים עמו והביאום למחר, דאמר מר מנחתם ונסכיהם אפילו למחר". אבל נסכים של יחיד אין טעונים שירה אפילו אם באים עם הקרבן. 13) על עולת נדבת צבור אין אומרים - "מה שלמים קבוע להם זמן אף עולה קבוע לה זמן לאפוקי נדבת ציבור שאין קבוע לה זמן" ועל נסכים הבאים בפני עצמן אין אומרים, שאין אומרים אלא על אכילה ושתיה. ובעיא שלא נפשטה היא ופסקה רבינו לקולא.

ג. לֵוִי הָאוֹנֵן[14] - מֻתָּר לַעֲבֹד וּלְשׁוֹרֵר[15]. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנַיִם עָשָׂר לְוִיִּם[16] עוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן בְּכָל יוֹם לוֹמַר שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם[17]. וְאֵין אוֹמְרִין שִׁירָה אֶלָּא בַּפֶּה בְּלֹא כְּלִי; שֶׁעִקַּר הַשִּׁירָה, שֶׁהִיא עֲבוֹדָתָהּ, בַּפֶּה. וַאֲחֵרִים הָיוּ עוֹמְדִים שָׁם מְנַגְּנִין בִּכְלֵי שִׁיר. מֵהֶן לְוִיִּם, וּמֵהֶן יִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִין הַמַּשִּׂיאִין לַכְּהֻנָּה[18]. שֶׁאֵין עוֹלֶה עַל הַדּוּכָן אֶלָּא מְיֻחָס. וְאֵין אֵלּוּ הַמְשׁוֹרְרִים עַל פִּי הַכֵּלִים עוֹלִין לְמִנְיַן הַשְּׁנֵים עָשָׂר.

14) "זה שמת לו מת מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן ביום המיתה בלבד הוא הנקרא אונן דין תורה ולילה הוא אונן מדברי סופרים". 15) כן הוא בספרא פרשת שמיני (פרק ב הלכה ט) לעניין שיר ואם שיר שצריך שמחה מותר, - כל שכן עבודה אחרת שמותרת. 16) במשנה, כנגד תשעה כינורות ושני נבלים וצלצל אחד, שנאמר (דברי הימים־א כה, ט) "הוא ואחיו ובניו שנים עשר". [ואף על פי שהם לא שרו אלא בפה ולא בכלי, כמפורש להלן, - העמידו מספר הלויים המשוררים בפה כנגד מספר המנגנים בכלים. 17) [כיוון שמספרם גם כנגד תשעה כינורות והרי על כינורות מוסיפין עד לעולם]. 18) שכהנים היו נושאין בנותיהן.

ד. וּבַמֶּה הֵם מְנַגְּנִין? בִּנְבָלִים וַחֲלִילִים וְכִנּוֹרוֹת וַחֲצוֹצְרוֹת[19] וְהַצִּלְצָל[20]. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי נְבָלִים, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שִׁשָּׁה. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי חֲלִילִים, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁנֵים עָשָׂר[21]. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל עֶשְׂרִים וּמֵאָה[22]. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִתִּשְׁעָה כִּנּוֹרוֹת, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם. וְהַצִּלְצָל אֶחָד בִּלְבַד.

19) מיני כלי שיר. 20) הם שתי חתיכות רחבות של מתכות ומכים זו על זו. 21) וזהו כנגד שנים עשר יום שהחליל מכה לפני המזבח. 22) שם יג: שנאמר (דברי הימים־ב ה, יב) "ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצררים בחצוצרות", שיותר ממאה ועשרים מערבב הקול.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה. בִּימֵי הַמּוֹעֲדוֹת כֻּלָּם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים הָיוּ הַכֹּהֲנִים תּוֹקְעִים[23] בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּשְׁעַת הַקְּרָבָן וְהַלְּוִיִּם אוֹמְרִין שִׁירָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת. הַחֲצוֹצְרָה הָיְתָה נַעֲשֵׂית מִן עֶשֶׂת שֶׁל כֶּסֶף[24]. עָשָׂה אוֹתָהּ מִן הַגְּרוּטָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף[25] - כְּשֵׁרָה[26]; מִשְּׁאָר מִינֵי מַתְּכוֹת - פְּסוּלָה. וְהַחֲלִילִין שֶׁהָיוּ מְנַגְּנִין בָּהֶן הָיָה אַבּוּב[27] שֶׁלָּהֶן[28] שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב. וְלֹא הָיָה מְחַלֵּל אֶלָּא בְּאַבּוּב יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחַלֵּל יָפֶה[29].

23) כמפורש בתורה (במדבר י, ח) "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם", 24) מנחות כח. שנאמר (במדבר י, ב) "שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם", דהיינו מן העשת של מעשה הקשת הקורנס. ורק חצוצרות של כהנים היו מן הכסף, אבל בחצוצרות של לויים לא כתב כן רבינו לפי שאינם אלא מדרבנן. 25) שברי כסף. 26) שנאמר במנורה "מקשה היא" - "היא [מקשה] ולא חצוצרות". 27) ואבוב הוא הקנה של החליל. 28) כלומר, של החלילים. 29) כשהיה מגיע לסיום הנעימה, היה אחד מהחלילין מאריך לאחר שתיקת האחרים, שלא היו מסיימים כולם בבת אחת, אלא אחד היה מסיים לבסוף וזהו נוי גדול.

ו. בִּשְׁנֵים עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה הֵחָלִיל מַכֶּה[30] לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: בִּשְׁחִיטַת פֶּסַח רִאשׁוֹן[31], וּבִשְׁחִיטַת פֶּסַח שֵׁנִי[32], וּבְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל עֲצֶרֶת[33], וּבִשְׁמֹנָה יְמֵי הֶחָג[34]. וְחָלִיל זֶה[35] דּוֹחֶה שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָלִיל שֶׁל קָרְבָּן, וְחָלִיל שֶׁל קָרְבָּן עֲבוֹדָה הִיא וְדוֹחָה אֶת הַשַׁّבָּת.

30) שהיו נקבים בחליל, ומכה באצבעו על הנקב להנעים את הקול. 31) בארבעה עשר לחודש ניסן. 32) ש"מי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח שאין שוחטין עליו, או שהיה בדרך רחוקה או נאנס באונס אחר, או ששגג ולא הקריב בראשון, הרי זה מביא פסח בי"ד לחודש השני". 33) חג השבועות. וכן הוא בגמרא שם. וייתכן כי בא למעט ימי ההשלמה שלאחר העצרת, שאין בהם חליל. 34) חג הסוכות. 35) כתב רש"י (בסוכה נ:), שחליל לאו דווקא, והוא הדין שהנבלים והכינורות דוחים את השבת. ורק חליל זה דוחה את השבת, אבל חליל של בית השואבה אינו דוחה.

ז. אֵין בֵּן לֵוִי נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָתוֹ עַד שֶׁיְּלַמְּדוּהוּ חָמֵשׁ שָׁנִים תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. הָא כֵּיצַד[36]? חָמֵשׁ לִלְמֹד, וְאֵינוֹ נִכְנָס לָעֲבוֹדָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִהְיֶה אִישׁ[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ.

36) אי אפשר שלשים שכבר נאמר חמש ועשרים, ואי אפשר לומר חמש ועשרים שכבר נאמר שלשים (גמרא שם). 37) ולמעלה דקדק וכתב "אין בן לוי נכנס לעזרה לעבודתו עד שילמדוהו חמש שנים תחילה וכו'", ולא כתב שאינו נכנס לעבודה עד שיהא בן שלשים, שכל עיקר הלימוד משני הפסוקים הנ"ל אינו ללמד על הגיל, אלא על הלימוד חמש שנים, ולפי זה בכל גיל שהוא, אם למד חמש שנים כשר הוא לעבודה לכשהגדיל. ומה שאמרו בחולין כד. שבן לוי כשר מבן שלשים, אינו אלא באהל מועד, אבל בבית עולמים שאינו נפסל אחרי חמישים שנה אינו פסול גם לפני כן.

ח. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בַּלְוִיִּם: וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה - אֵינוֹ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין הַמִּקְדָּשׁ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאֵינוֹ מִצְוָה נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת. אֲבָל לְדוֹרוֹת - אֵין הַלֵּוִי נִפְסָל בְּשָׁנִים[38] וְלֹא בְּמוּמִין[39] אֶלָּא בְּקוֹל; שֶׁיִּתְקַלְקֵל קוֹלוֹ[40] מֵרֹב הַזִּקְנָה[41] - יִפָּסֵל לַעֲבוֹדָתוֹ בַּמִּקְדָּשׁ. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ נִפְסָל אֶלָּא לוֹמַר שִׁירָה, אֲבָל יִהְיֶה מִן הַשּׁוֹעֲרִים[42].

38) שנאמר (במדבר ד, מז) "מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה, כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד" - "לא אמרתי (מבן שלשים ועד בן חמשים דווקא) אלא בזמן שהעבודה בכתף (ולא בבית עולמים)". 39) [כן כתב גם בפירוש המשנה בחולין שם. אבל זה צריך עיון, שהרי במומין אינם נפסלים גם באהל מועד שבמדבר]. 40) חולין שם. שנאמר (דברי הימים־ב ה, יג) "ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד". הרי שצריכים לבשם את קולם, שיהא נראה כקול אחד ואם נתקלקל אינו כקול אחד עם האחרים. 41) והוא הדין אם נתקלקל מסיבה אחרת. 42) שהרי גם בזמן שהיו ישראל במדבר, שהלוי נפסל בשנים, כשר הוא לנעילת שערים, כמפורש בספרי שם. ולשורר בכלי שיר, כשר בוודאי, שלא גרע חלקו מישראלים מיוחסים, ראה למעלה הלכה ג.

ט. שְׁמוּאֵל הָרוֹאֶה[43] וְדָוִד הַמֶּלֶךְ חִלְּקוּ[44] הַלְּוִיִּם לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָרוֹת, וְעוֹבֵד מִשְׁמָר בְּכָל שַׁבָּת. וְכָל אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מְחַלֵּק אוֹתָם רֹאשׁ הַמִּשְׁמָר לְבָתֵּי אָבוֹת, וְכָל יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת עוֹבְדִים בּוֹ אֲנָשִׁים יְדוּעִים[45]. וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת מְחַלְּקִין אֵלּוּ הָעוֹבְדִים בְּיוֹם שֶׁלָּהֶן אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ[46]. וְכָל הַלְּוִיִּם מֵזְהָרִין עַל עֲבוֹדַת הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִّזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ וְלֹא יָמֻתוּ. לֹא יִקְרְבוּ - לַעֲבוֹדָה, אֲבָל לִגַּע - מֻתָּרִין[47].

43) הנביא. "כי לנביא היום ייקרא לפנים הרואה". 44) תוספתא תענית פרק ג על פי הפסוק בדברי הימים (א ט, כב) "המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם". 45) כלומר, "ראש משמר היה מסיים (=מסמן) היום שיעבוד בו בית אב זה וכן לכל בית אב - יומו". 46) כלומר, ראש בית אב מסיים לכל אנשי בית אב שביומו לפלוני עבודה זו לפלוני עבודה זו. ובכהנים לא מצאנו אלא שראש המשמר מחלק משמרו לבתי אבות, אבל לא מצאנו

שראש בית אב מחלק עבודת הכהנים בכל יום אלא על ידי פייסות (=גורלות) היו מחלקים, לפי שבכהנים לא היו כולם זוכים לעבודה לפיכך הוצרכו לפייסות, אבל בלויים לא הוצרכו לכך לפי שהייתה עבודה לכל אחד ואחד מהם. 47) ספרי זוטא פרשת קרח (הובא בילקוט שמעוני שם ובספר המצוות לא תעשה עב בשם מכילתא). וכן הוא בפרק י"א מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה יא, שהיו אומרים להם היזהרו אל תגעו בשלחן שלא תטמאוהו, ולפי דעת רבינו הדברים אמורים לזרים. הרי שבלי החשש של טומאה היו מותרין ליגע.

1 **י. וּכְשֵׁם שֶׁהַלְּוִיִּם מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת**
2 **הַכֹּהֲנִים, כָּךְ הַכֹּהֲנִים מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת**
3 **הַלְּוִיִּם; שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם הֵם גַּם אַתֶּם. וְכֵן הַלְּוִיִּם עַצְמָם**
4 **מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶחָד מְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא יְסַיַּע**
5 **הַמְּשׁוֹרֵר לַשּׁוֹעֵר וְלֹא הַשּׁוֹעֵר לַמְּשׁוֹרֵר; שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ וְאֶל מַשָּׂאוֹ.**

7 **יא. לְוִיִּם שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים אוֹ שֶׁסִּיַּע לֵוִי**
8 **בִּמְלֶאכָה שֶׁאֵינָהּ מְלַאכְתּוֹ - חַיָּבִין מִיתָה[48] בִּידֵי**
9 **שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָמֻתוּ. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדַת**
10 **לֵוִי - אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה[49].**

48) ערכין שם וכאביי. ואף שלפנינו בגמרא שם מפורש שמסייע אינו עובר אלא על גזירת חכמים, נראה שנוסחא אחרת הייתה שם לפני רבינו. והמדובר כשחברו לא היה יכול לעשות בלי סיועו שאם לא כן אין לחייבו, שהרי "מסייע אין בו ממש". 49) הראב"ד השיגו וכתב עליו: "והלא כבר נאמר ולא ימותו גם הם גם אתם ובספרי נמי הרי דריש ליה לעונש ואזהרה". אבל רבינו סמך על המכילתא (ספרי זוטא) שהביא בספר המצוות (לאווין עב). וזו לשון הספרי זוטא שם (הובא בילקוט שמעוני שם): במה דברים אמורים בעבודת המשכן, אבל בעבודת בית האלקים הלויים על הכהנים במיתה, ואין הכהנים על הלויים אף בלא תעשה", ונראה שרבינו גרס: "ואין הכהנים על הלויים אלא בלא תעשה".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יתבאר בו כי הכהנים הובדלו מכל שבט לוי לעבודת המקדש, ושצריך להקדימם לכל דבר שבקדושה, ולכבדם.

11 **א. הַכֹּהֲנִים הֻבְדְּלוּ מִכְּלַל הַלְּוִיִּם לַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת,**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים.**
13 **וּמִצְוַת עֲשֵׂה הִיא לְהַבְדִּיל הַכֹּהֲנִים וּלְקַדְּשָׁם וְלַהֲכִינָם**
14 **לְקָרְבָּן[2], שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא**
15 **מַקְרִיב.**

2) [יתכן כי הכוונה למה שאמרו במדות פ"ה משנה ד: "לשכת הגזית – סנהדרין גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכו' שלא נמצא בו פסול לובש לבנים וכו', ויום־טוב היו עושין שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן, וכך היו אומרים: ברוך המקום ברוך־הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן, וברוך־הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי־הקדשים". וזוהי המצוה על הסנהדרין "לקדש הכהנים ולהכינם לקרבן", כלומר, לחקור ולדרוש ולברר ולהכשירם לעבודת הקרבנות, ועיין ביריעות שלמה).

16 **ב. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לִנְהֹג בָּהֶן כָּבוֹד הַרְבֵּה[3]**
17 **וּלְהַקְדִּים אוֹתָם לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה: לִפְתֹּחַ בַּתּוֹרָה**
18 **רִאשׁוֹן[4], וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן[5], וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן[6].**

3) גיטין נט: 4) כן הביא גם בספר המצוות (עשה לב). אבל לפנינו בגמרא שם "לפתוח ראשון". ועיין פירש"י שם. 5) ברכת המוציא וברכת המזון (רש"י בגיטין שם). 6) שאם בא לחלוק עם ישראל, עושה ישראל שני חלקין שווין, וכהן בורר איזה שירצה (רש"י שם). "וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, אבל אם היה ממזר תלמיד־חכם, וכהן גדול עם־הארץ – ממזר תלמיד־חכם קודם" (פירוש המשניות שם פרק ה).

19 **ג. מִשֶּׁה רַבֵּנוּ חִלֵּק הַכֹּהֲנִים[7] לִשְׁמוֹנֶה מִשְׁמָרוֹת,**
20 **אַרְבָּעָה מֵאֶלְעָזָר וְאַרְבָּעָה מֵאִיתָמָר. וְכֵן הָיוּ עַד**
21 **שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא. וּבִימֵי שְׁמוּאֵל חִלְּקָם הוּא וְדָוִד**
22 **הַמֶּלֶךְ לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָר[8], וְעַל כָּל מִשְׁמָר**
23 **וּמִשְׁמָר רֹאשׁ אֶחָד מְמֻנֶּה[9]. וְעוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם**
24 **לָעֲבוֹדָה[10] מִשְׁמָר לְכָל שַׁבָּת, וּמִיּוֹם הַשַּׁבָּת לְיוֹם**
25 **הַשַּׁבָּת הֵן מִתְחַלְּפִין, מִשְׁמָר יוֹצֵא וְהָאַחֵר שֶׁהוּא**
26 **אַחֲרָיו נִכְנָס, עַד שֶׁיִּגְמְרוּ. וְחוֹזְרִין חֲלִילָה.**

7) תענית כז. 8) היינו ששמואל חלקם לשש עשרה משמרות, ודוד העמידן על עשרים וארבע (גמרא שם). 9) הוריות יג. 10) תענית כו. במשנה.

27 **ד. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים**
28 **בָּרְגָלִים[11]. וְכֹל שֶׁיָּבוֹא מִן הַכֹּהֲנִים בָּרֶגֶל וְרָצָה לַעֲבֹד**
29 **- עוֹבֵד וְחוֹלֵק עִמָּהֶם, וְאֵין אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ עַד**
30 **שֶׁיַּגִּיעַ מִשְׁמָרְךָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי[12] מֵאַחַד**
31 **שְׁעָרֶיךָ[13] וְגוֹמֵר.**

11) סוכה נה: במשנה. ובספר המצוות (עשה לו) כתב רבינו: "שנצטוינו שיהיו הכהנים עובדים במשמרות, היינו בכל שבוע תעבוד משמרת, ולא תהיה יד הכל מעורבת אלא ברגלים בלבד". הרי שעיקר המצוה היא לעבוד בכל השנה במשמרות, ולא כמו שכתב כאן שעיקר המצוה היא לעבוד ברגלים ביחד, ועיין "ספר המצוות לעם" עמוד עב הערה קסג. 12) כלומר, הכהן (רש"י שם), ראה להלן הלכה ו. 13) וגומר: "ובא בכל אות נפשו וגו' ושרת", וממה שנאמר "מאחד שעריך" למדו (סוכה שם) שהמדובר ברגלים, ראה להלן הלכה ו.

32 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[14] בְּקָרְבְּנוֹת הָרְגָלִים[15],**
33 **וּבְחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים[16], וּבְחִלּוּק שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל**
34 **עֲצֶרֶת; אֲבָל נְדָרִים וּנְדָבוֹת וּתְמִידִין - אֵין מַקְרִיבִין**
35 **אוֹתָן אֶלָּא מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ[17] וַאֲפִלּוּ בָּרֶגֶל.**
36 **שֶׁנֶּאֱמַר: חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ, לְבַד מִמְּכָרָיו עַל**

הָאָבוֹת. כְּלוֹמַר: חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכְלוּ בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[18], וְאֵין חֵלֶק כְּחֵלֶק בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים, שֶׁכְּבָר חִלְּקוּ אוֹתָם הָאָבוֹת וּקְבָעוּם כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר בְּשַׁבָּתוֹ.

14) משנה שם. 15) ולא פר העלם דבר של ציבור, שעירי עבודה־זרה ועולות לקיץ המזבח (שם נו.) שכולם אינן חובות הרגל. 16) בשבת שבתוך הרגל. ואף־על־פי שאינו מחובת הרגל (וראה להלן שעבודת לחם הפנים באמת אינה אלא במשמר הקבוע) – למדו כן (שם) מפסוק מיוחד "חלק כחלק יאכלו", שישנה אכילה (ולא הקרבה) שאף היא לכל המשמרות, והיינו חילוק לחם הפנים, שאין בו אלא אכילה, שהרי העבודות שבו כבר נעשו בשבת הקודמת. 17) משנה שם. 18) [כלומר, כל מה שאמרנו למעלה ("וכי יבוא הלוי מאחד שעריך – ושרת", שבקרבנות הרגלים כולם שוים, וכמו כן בחילוק לחם הפנים, אף־על־פי שאינו מחובת הרגלים, כיון שאינו אלא אכילה כולם שוים) – כל זה אינו אלא "בקרבנות הציבור", היינו בדברים שנשארו לציבור ולא חלקו אותם האבות, היינו חובת הרגל וחילוק לחם הפנים, אבל בדברים שכבר חלקו האבות, כלומר דברים שאינם מחובת הרגל, - אינם אלא למשמר הקבוע באותו שבת, ועיין הר המוריה).

ו. וְכֵן עֲבוֹדַת לֶחֶם הַפָּנִים[19] - בַּמִּשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ[20]; אֲבָל עֲבוֹדַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם[21] - בְּכָל הַמִּשְׁמָרוֹת[22]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בָּרְגָלִים?[23] שֶׁנֶּאֱמַר: מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל - בְּשָׁעָה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בָּאִין בְּשַׁעַר אֶחָד. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּכֹהֲנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ, וְאֵין שָׁם מַתָּנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ לְהֵאָכֵל אֶלָּא לַכֹּהֲנִים בִּלְבַד[24].

19) תוספתא סוכה פרק ד (הוצאת צוק"מ עמוד 200 7). 20) שאינו מחובת הרגל. 21) תוספתא שם. 22) "שהן באות חובת הרגל" (תוספתא שם). 23) סוכה נה: 24) בספרי פרשת שופטים (לדברים יח, ו) למדו כן ממה שנאמר "ושרת" – "בראוי לשרות, יצאו לויים שאינן ראויין לשירות". ועיין כסף־משנה.

ז. וְכֵן כֹּהֵן[25] שֶׁהָיָה לוֹ קָרְבָּן - הֲרֵי זֶה בָּא לַמִּקְדָּשׁ וּמַקְרִיבוֹ בְּכָל יוֹם שִׁירָצָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ וְשֵׁרֵת. וַאֲפִלּוּ חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ הוּא מַקְרִיב[26] וּמְכַפֵּר עַל יְדֵי עַצְמוֹ, וְהָעוֹר שֶׁל קָרְבָּנוֹ וַאֲכִילָתוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם רָצָה לִתֵּן אֶת קָרְבָּנוֹ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[27] לְהַקְרִיבוֹ - נוֹתֵן, וְעוֹר הַקָּרְבָּן וַעֲבוֹדָתוֹ לְאוֹתוֹ הַכֹּהֵן בִּלְבַד שֶׁנְּתָנָן לוֹ.

25) בבא קמא קט: 26) מנחות עד. 27) פירוש, אף אם אינו מאותו המשמר (אור שמח).

ח. הָיָה הַכֹּהֵן בַּעַל הַקָּרְבָּן[28] בַּעַל מוּם - נוֹתֵן קָרְבָּנוֹ לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וְהָעוֹר שֶׁלָּהֶם[29]. הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֶה שֶׁיָּכוֹל לַעֲבֹד עַל יְדֵי הַדְּחָק[30] - נוֹתֵן קָרְבָּנוֹ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה, וְהָעוֹר וְהָעֲבוֹדָה לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד כְּלָל - הֲרֵי הַקָּרְבָּן כֻּלּוֹ לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר.

28) בבא קמא שם. 29) בברייתא שלפנינו שם: "ועבודתה ועורה שלו". אבל רש"י שם מביא כנוסחת רבינו: "עבודתה ועורה לאנשי משמר" (עיין כסף־משנה). וכן הוא בירושלמי יבמות פי"א הלכה ו. וראה להלן פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז, שכהן בעל מום חולק בקדשים ואוכל, וקל־וחומר כאן כשהקרבן שלו, שבוודאי חולק ואוכל. והוא־הדין שיש לו חלק בעורות, שכל שיש לו חלק בבשר, יש לו חלק בעורות (שם הלכה כא). 30) שם קי. על מה שאמרו בברייתא: "ואם היה זקן או חולה, נותנה לכל כהן שירצה, ועבודתה ועורה לאנשי משמר" – שאלו: "האי זקן או חולה היכי דמי, אי דמצי עביד עבודה, עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה (כמבואר למעלה הלכה ז, וראה בירושלמי יבמות שם). ואי דלא מצי עביד עבודה, שליח היכי משוי? אמר רב פפא, שיכול לעשות על־ידי הדחק. עבודה, דכי עביד על־ידי הדחק, עבודה היא ומשוי שליח (=כל כהן שירצה, כנ"ל). אכילה, דכי אכיל על־ידי הדחק, אכילה גסה היא, ואכילה גסה לאו כולם היא, משום הכי, עבודתה ועורה לאנשי משמר".

ט. הָיָה טָמֵא בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר וְכָל הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים[31] - נוֹתְנוֹ לְבַעֲלֵי מוּמִין טְהוֹרִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, וְעוֹרוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הַטְּמֵאִים[32].

31) כלומר, כל הכהנים שבכל המשמרות, כמו שכתב להלן בפ"ד מהלכות ביאת המקדש הלכה יד, שטומאה דחויה היא בציבור, ואם ישנם כהנים טהורים במשמר אחר, מחזרים אחריהם. 32) בבבא קמא שם אמרו: "אם היה כהן טמא בקרבן ציבור, נותנה לכל מי שירצה, ועבודתה ועורה לאנשי משמר. היכי דמי, אי דאיכא טהורים, טמאים מי מצו עבדי. ואי דליכא טהורים, עבודתה ועורה לאנשי משמר, הא טמאים נינהו ולא מצו אכלי. אמר רבא, אימא: לבעלי מומין טהורין שבאותו משמר". ורבינו היפך הדברים, ומכאן השיגו הראב"ד (ועיין כסף־משנה). ובעל אור־שמח תיקן דברי רבינו כדלהלן: "נותנו לאנשי משמר הטמאים ועורו ועבודתו לבעלי מומין טהורים שבאותו משמר". ועדיין ישנה סתירה בין דברי הגמרא לדברי רבינו, שבגמרא שם מפורש שנותנה לכל מי שירצה, ורבינו כתב "נותנו לאנשי משמר". ונראה שלפני רבינו היתה נוסחא אחרת בדברי הגמרא הנ"ל, וכן אמנם מסתבר, שהרי הקרבן הזה אינו שלו, אלא של ציבור (אלא שזכה בו על ידי הפייס, ראה בתוספות רי"ד), ולפיכך אינו בידו לתתו לכל מי שירצה, אלא נותנו לאנשי משמר, וראה באור־שמח שם.

י. הָיָה הַקָּרְבָּן שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל[33] וְהָיָה אוֹנֵן - נוֹתְנוֹ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה, וְעוֹרוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר. כֵּיוָן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל הָאוֹנֵן רָאוּי לַעֲבוֹדָה[34], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[35], הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקָרְבָּנוֹ.

33) בבא קמא שם. 34) אבל אינו ראוי לאכילה, ולפיכך יש לו זכות בעבודה ולא באכילה. 35) להלן פ"ב מהלכות ביאת המקדש הלכה ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא. כָּל רֹאשׁ מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר מְחַלֵּק מִשְׁמָרוֹ לְבָתֵּי אָבוֹת[36], עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל בֵּית אָב וַאֲנָשָׁיו עוֹבֵד בְּיוֹם אֶחָד מִימוֹת הַשַּׁבָּת, וְהָאַחֵר בְּיוֹם שֶׁל אַחֲרָיו, וְהָאַחֵר בְּיוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. וּלְכָל בֵּית אָב וָאָב רֹאשׁ אֶחָד מְמֻנֶּה עָלָיו[37].

36) תוספתא תענית פ"ב (הוצאת צוק"מ עמ' 216 16) וירושלמי שם פ"ד הלכה ב. 37) יומא לט. במשנה והוריות יג.

יב. וּמְמַנִּין כֹּהֵן גָּדוֹל[38], הוּא רֹאשׁ לְכָל הַכֹּהֲנִים. וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמַלְבִּישִׁין[39] אוֹתוֹ בִּבְגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה[40]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר יוּצַק וְגוֹמֵר. וְאִם אֵין שָׁם שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה - מְרַבִּין אוֹתוֹ בְּבִגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה בִּלְבַד[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יוּצַק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת הַבְּגָדִים - כְּשֵׁם שֶׁמִּתְרַבֶּה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, כָּךְ מִתְרַבֶּה בַּבְּגָדִים.

38) עיין בירושלמי יומא פ"א הלכה א שהוא מתמנה בפה, ועיין תוספתא יומא יב: ד"ה כהן גדול, וראה להלן הלכה טו, שאין מעמידים אותו אלא בב"ד של ע"א. 39) כסדר הכתוב: "אשר יוצק על ראשו וגו' ללבוש את הבגדים", הרי המשיחה קודמת ללבישה. וזהו רק לדורות, אבל בעת המילואים של אהרן הכהן היתה הלבישה לפני המשיחה, שכן נאמר (ויקרא ח, ח-יב) "וישם עליו את החושן וגו' וישם את המצנפת וגו' ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן", וכן כתב הרמב"ן (שמות כט, ד) וכן מפורש בספרא פ' צו (פרשת המילואים הלכה י) "שלאחר שמלביש, היה מושחן". לפי שכל הכלים שהיו בימי משה משחיתן מקדשתן, והיו צריכים למשוח גם את הבגדים, ולא משחו אותם בפני־עצמן אלא משחום על גבי הכהן הגדול. וכן כתב הראב"ד בפירושו לספרא שם: כשמן הטוב וכו' שיורד על פי מדותיו, כלומר, שמה שהיה יורד השמן על פי מדותיו נתקדשו הבגדים, נמצא שמשיחת הבגדים היתה ביחד עם משיחת אהרן (יריעות שלמה). 40) "הארבעה של כל כהן (=כתונת, מכנסים, מצנפת ואבנט), ומעיל ואפוד, וחושן וציץ" (להלן פ"ח הלכה ב). 41) ראה גם למעלה פ"א הלכה ח.

יג. כֵּיצַד[42] מְרַבִּין אוֹתוֹ בַּבְּגָדִים? לוֹבֵשׁ שְׁמוֹנָה בְּגָדִים וּפוֹשְׁטָן וְחוֹזֵר וְלוֹבְשָׁן לְמָחָר שִׁבְעַת יָמִים יוֹם אַחַר יוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו. וּכְשֵׁם שֶׁרִבּוּי בְּגָדִים שִׁבְעָה, כָּךְ מְשִׁיחָה בַּשֶּׁמֶן שִׁבְעָה, יוֹם אַחַר יוֹם. וְאִם עָבַד[43] קֹדֶם שֶׁיִּתְרַבֶּה בַּבְּגָדִים כָּל שִׁבְעָה אוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמָּשַׁח כָּל שִׁבְעָה - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה; הוֹאִיל וְנִתְרַבָּה אוֹ נִמְשַׁח פַּעַם אַחַת - נַעֲשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל לְכָל דָּבָר[44].

42) יומא ה. 43) (לכתחילה אינו עובד, לפי שלכתחילה אינו חשוב כהן גדול עד שיהיו ריבוי שבעה ומשיחה שבעה, ואם כן הרי הוא כמיותר בגדים (להלן פ"י הלכה ה), אלא שבדיעבד הרי הוא ככהן גדול ועבודתו כשרה, ועיין ראב"ד). 44) כן הוא ביומא שם, וכן הוא בספרא פ' אמור (פרשה ב הלכה ב): "נתרבה יום אחד ונמשח יום אחד, ואפילו שעה אחת מניין? תלמוד לומר אשר יוצק על ראשו שמן המשחה, אפילו שעה אחת. ומילא ידו ללבוש את הבגדים - אפילו שעה אחת".

יד. אֵין[45] בֵּין כֹּהֵן מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לִמְרֻבֶּה בְּבְגָדִים אֶלָּא פַּר שֶׁמֵּבִיא כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ אִם שָׁגַג בְּאֶחָד מִן הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּב עֲלֵיהֶן חַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא וְגוֹמֵר; אֲבָל לִשְׁאָר הַדְּבָרִים שָׁוִים הֵם.

45) מגילה ט: במשנה.

טו. אֵין מַעֲמִידִין כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁל אֶחָד וְשִׁבְעִים[46]. וְאֵין מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּיּוֹם[47], שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ. וְכֵן אִם נִתְרַבָּה בַּבְּגָדִים בִּלְבַד - אֵין מְרַבִּין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּיּוֹם[48]. וְאֵין מְמַנִּין שְׁנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים כְּאַחַת[49].

46) תוספתא סנהדרין פ"ג (הוצאת צוקרמנדל עמ' 418 17). 47) ספרא פ' צו (פרשה ג הלכה ד). 48) שהרי הוקשו משיחה וריבוי, ראה למעלה הלכה יב (כסף־משנה). ועוד אפשר ללמוד ממה שנאמר "שבעת ימים ילבשם" (קרית ספר). 49) [בספרא פ' צו (שם) למדו כן ממה שנאמר "ביום המשח אותו" — "אותו — אין מושחים שני כהנים גדולים כאחד". וכן הוא בירושלמי יומא פ"א הלכה א. הרי לא אמרו אלא "אין מושחין" ולא דיברו על ריבוי בגדים. ורבינו שכתב "ואין ממנין", נראה שכלל גם ריבוי בגדים בדין זה, היינו משום שהוקש ריבוי בגדים למשיחה כמבואר למעלה. ועוד שבירושלמי שם מפרש רבי יוחנן הטעם משום איבה, ואם כן אין חילוק בין ריבוי למשיחה, וראה להלן הלכה יט].

טז. מְמַנִּין כֹּהֵן אֶחָד יִהְיֶה לְכֹהֵן גָּדוֹל כְּמוֹ הַמִּשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ[50]. וְהוּא הַנִּקְרָא סְגָן[51], וְהוּא הַנִּקְרָא מְמֻנֶּה[52]. וְיִהְיֶה עוֹמֵד לִימִין כֹּהֵן גָּדוֹל תָּמִיד[53], וְזֶה כָּבוֹד הוּא לוֹ. וְכָל הַכֹּהֲנִים מִתַּחַת יַד הַסְּגָן.

50) כן הוא במלכים־ב (כג, ד) "ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה". ושם כה, יח: "את שריה כהן הראש, ואת צפניהו כהן משנה" (אור שמח). 51) במקרא לא נמצא אלא "סגנים" (בלשון רבים). ואם כן ביחיד, אפשר לנקד או סגן על משקל מלך המלכים, או סגן על משקל דבר דברים. 52) כן הוא בסנדרין יט. "היינו סגן, היינו ממונה". 53) משנה יומא לט. סנהדרין שם ומנחות צד.

יז. וְעוֹד מְמַנִּין[54] קָתִיקוֹלִין[55] לִהְיוֹת לִסְגָן כְּמוֹ הַסְּגָן לְכֹהֵן גָּדוֹל. וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנַיִם[56]. וּמְמַנִּים אֲמַרְכָּלִין[57], אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה[58], וּמַפְּתְּחוֹת[59] הָעֲזָרָה בְּיָדָם[60]. רָצָה הָאֶחָד לִפְתֹּחַ - אֵינוֹ יָכוֹל עַד שֶׁיִּתְכַּנְּסוּ כָּל הָאֲמַרְכָּלִין וְיִפְתְּחוּ[61].

54) ירושלמי שקלים פ"ה הלכה ב. 55) בלשון יוון שר כללי (תפארת ישראל שקלים שם אות יט). 56) ירושלמי שם. "והביאו אסמכתא שלא יהיו ממונים על ממון הקהל פחות משנים, מפסוק והם יקחו את הזהב, ומיעוט כל לשון רבים - שנים" (פירוש המשניות שקלים שם). 57) שקלים פ"ה משנה ב. ובהוריות יג. "מאי אמרכל? אמר רב חסדא: אמר כלא" (=שממונה על כולם ואין משיבין על דבריו – רש"י). וכן הוא בתוספתא שקלים פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 177 8). "ותרגום: ונשיא נשיאי הלוי (במדבר ג, לב) ואמרכלא דממנא על רברבי לוואי" (פירוש המשניות שקלים שם). 58) שקלים שם. 59) בתוספתא שקלים שם: "אמרכל מה היו עושין, שבע מפתחות העזרה בידן". וכן כתב רבינו למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ד, ששבעה שערים היו לעזרה. 60) ומה ששנינו בתמיד פ"א משנה א, שהמפתחות היו בידי זקני בית אב, וכן כתב רבינו למעלה פ"ח מהלכות בית הבחירה הלכה ה – יתכן כי זקני בית אב הם האמרכלים (מעשה רוקח, ועיין משנה־למלך). ואף־על־פי־כן לא היו פותחים אלא ברשות הממונה על נעילת שערים (להלן פ"ז הלכה ג). וראה בהר המוריה. 61) תוספתא שקלים שם.

1 **יח. וּמְמַנִּין גִּזְבָּרִין מִתַּחַת יְדֵי הָאֲמַרְכָּלִין, וְאֵין**
2 **פּוֹחֲתִין מִשְּׁלִשָׁה[62] גִּזְבָּרִין. וְהַגִּזְבָּרִין הֵם שֶׁגּוֹבִין כָּל**
3 **הַהֶקְדֵּשׁוֹת, וּפוֹדִין אֶת הַנִּפְדֶּה מֵהֶן[63], וּמוֹצִיאִין אוֹתָן**
4 **בִּדְבָרִים הָרְאוּיִין לָהֶן לְהוֹצִיאָן[64].**

62) משנה שקלים שם. 63) תוספתא שקלים שם. 64) ברמב"ם כתב־יד על קלף: "לדברים הראוין להוצאה" (תוספת ראשונים בשקלים שם).

5 **יט. כֹּהֵן הַגָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ קוֹדֵם[65] לְמְרֻבֶּה בְּגָדִים[66].**
6 **וּמְרֻבֶּה בְּגָדִים הָעוֹמֵד לְשָׁרֵת קוֹדֵם לְמָשׁוּחַ שֶׁעָבַר**
7 **מֵחֲמַת קֶרִי[67]. וְהָעוֹבֵר מֵחֲמַת קֶרִי קוֹדֵם לְעוֹבֵר**
8 **מֵחֲמַת מוּם[68]. וְהָעוֹבֵר מֵחֲמַת מוּם קוֹדֵם לְכֹהֵן**
9 **מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה[69]. וּמְשׁוּחַ מִלְּחָמָה קוֹדֵם לְסְגָן[70].**
10 **וּסְגָן קוֹדֵם לְקַתִּיקוֹל[71]. וְקַתִּיקוֹל קוֹדֵם לַאֲמַרְכָּל.**
11 **וַאֲמַרְכָּל קוֹדֵם לְגִזְבָּר. וְגִזְבָּר קוֹדֵם לְרֹאשׁ מִשְׁמָר.**
12 **וְרֹאשׁ הַמִּשְׁמָר קוֹדֵם לְרֹאשׁ בֵּית אָב. וְרֹאשׁ בֵּית אָב**
13 **קוֹדֵם לְכֹהֵן הֶדְיוֹט מִשְּׁאָר הַכֹּהֲנִים. נִמְצְאוּ הַכֹּהֲנִים**
14 **תָּמִיד שְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת[72] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ.**

65) הוריות יג. בברייתא, והיינו להקדים את המשוח ולהחיותו, אם זקוק לכך, או לפדותו מבית השביה לפני שנזקקים להחיות ולפדות את המרובה־בגדים (גמרא שם): 66) [וצריך עיון, הרי "אין ממנין שני כהנים גדולים כאחת" (למעלה הלכה טו). ועוד, שבבית ראשון, שהיה שמן המשחה, לא היו מרבים בבגדים, ובבית שני לא היה שמן המשחה כלל. ועיין תוספות בהוריות שם ובנזיר מ. ד"ה וכן משוח. ונראה שדעת רבינו, שאף־על־פי שאין מושחין שני כהנים גדולים כאחד, וגם אין מרבים שני כהנים גדולים בבגדים כאחד (ראה למעלה הלכה טו) – אין איסור למשוח האחד והשני לרבות בבגדים, שהרי כל טעמו של איסור זה הוא משום איבה, כמפורש בירושלמי (יומא פ"א הלכה א, וראה למעלה שם), וכל זה אינו אלא כששניהם שווים: שניהם משוחים או שניהם מרובים בבגדים, אבל כשאחד משוח ואחד מרובה בבגדים, שאינם שווים, שהרי משוח קודם למרובה בבגדים – כשיש צורך בכך, כגון שחלה הכהן הגדול או נזדקן, אין איבה כלל. וכמו שאמרו בעבודה זרה נה. "כלום מתקנא אלא חכם בחכם וגיבור בגיבור ועשיר בעשיר". וכן אמרו ביומא עג. (לפי נוסחת כ"י מינכן) "כי אית ליה איבה בדכוותיה (=בדומה לו), בדזטור מיניה (=בקטן ממנו) לית ליה" (ואף־על־פי שלהלכה פוסקים כרבנן שם, שגם בדזוטר יש איבה, ושלפיכך כהן משוח שעבר אינו משמש ככהן גדול (שם יג.) – יתכן שגם כהן גדול המרובה בבגדים אינו משמש בפועל ככהן גדול. וכן יש לדייק קצת מלשון רבינו שכתב להלן "ומרובה בגדים העומד לשרת"). ולעולם המדובר כשיש שמן המשחה, אלא שכיון שאסור למשוח השני, כמבואר למעלה, הרי זה כאילו אין לנו שמן המשחה, ומותר לרבותו בבגדי כהונה. ועיין ריטב"א למכות יא.). 67) שאינו ראוי עתה לעבודה (נזיר מז:). 68) שעובר מחמת קרי, ראוי לעבודה לאחר שיטהר, והעובר מחמת מום אינו ראוי לעבודה כלל (נזיר שם). וגם העובר מחמת מום עובר, אינו כשר עד שיתרפא, וזה טובל וטהור לאחר שהעריב שמשו (תוספות שם). 69) שדינו ככהן הדיוט (להלן הלכה כא). 70) לפי שמשוח מלחמה תלויים בו רבים, שהרי עושה מלחמה עבורם, ולפיכך מצוה להחיותו קודם לסגן (נזיר שם). 71) כן כתב רבינו בפירוש המשניות (בשקלים פ"ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם, ולמדו רבינו ממה שאמרו בירושלמי שקלים פ"ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון, וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל, עיין כסף־משנה. 72) [היינו: כהן הדיוט, ראש בית אב, ראש משמר, גזבר, אמרכל, קתיקול, סגן (שהם תמיד) וכהן גדול שאף הוא תמיד. אבל משוח מלחמה אינו אלא בעת מלחמה, עבר מחמת קריו ועבר מחמת מום אינם אלא במקרה. ואף מינוי שני כהנים גדולים כאחד: האחד במשיחה והאחד בריבוי בגדים (ראה למעלה) אינו אלא מקרה, כשהוצרכו לכך, ורק בשעה שיש שמן המשחה. אבל אם אין שמן המשחה, אין לרבות שני כהנים גדולים בבגדים, משום איבה, כמבואר למעלה, וראה בכסף־משנה, באור־שמח ובהר־המוריה).

15 **כ. כְּשֶׁיָּמוּת הַמֶּלֶךְ אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ אֶחָד מִשְּׁאָר**
16 **הַמְמֻנִּים - מַעֲמִידִין תַּחְתָּיו בְּנוֹ[73] אוֹ הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ.**
17 **וְכָל הַקּוֹדֵם לְנַחֲלָה[74] - קוֹדֵם לִשְׂרָרוּת הַמֵּת. וְהוּא**
18 **שֶׁיִּהְיֶה מְמֻלֵּא מְקוֹמוֹ[75] בְּחָכְמָה[76], אוֹ בִּיְרֵאָה[77] אַף**
19 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹתוֹ בְּחָכְמָה[78]. שֶׁנֶּאֱמַר בַּמֶּלֶךְ: הוּא**
20 **וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל - מְלַמֵּד שֶׁהַמַّלְכוּת יְרֻשָּׁה. וְהוּא**
21 **הַדִּין לְכָל שְׂרָרָה שֶׁבְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַזּוֹכֶה לָהּ -**
22 **זוֹכֶה לְעַצְמוֹ וּלְזַרְעוֹ.**

73) בספרי פ' שופטים (לדברים יז, כ) "הוא ובניו, שאם הוא מת, בנו עומד תחתיו וכו', מניין לכל פרנסי ישראל שבניהן עומדים תחתיהם? תלמוד־לומר בקרב ישראל, כל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהם בקרב ישראל - בנו עומד תחתיו". 74) בספרא פ' שמיני (פרק א הלכה ב) "ובנים לא היו להם, שאילו היה להם בנים, היו קודמין לאלעזר ואיתמר, שכל הקודם בנחלה הוא קודם בכבוד". וכן הוא בתוספתא שקלים פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 177 9) "בן קודם, אח קודם, כל הקודם בנחלה - קודם בשררה". 75) כן הוא בספרא פ' צו (פרק ה הלכה ב) "מבניו יעשה אותה, מלמד שהבן קודם לכל שבעולם, יכול אף־על־פי שאינו ממלא מקום אביו? תלמוד־לומר אשר ימלא את ידו, בזמן שימלא את מקומו של אביו - הוא קודם לכל אדם, ואם אינו ממלא מקום אביו - יבוא אחר וישמש תחתיו". 76) בפ"א מהלכות מלכים הלכה ז, כתב רבינו: "והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה". וצריך לומר, שכן היא כוונת רבינו גם כאן: בחכמה וביראה, ש"כל מי שאין בו יראת שמים, אף־על־פי שחכמתו מרובה, אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל" (לשון רבינו שם). 77) כן הוא בתוספתא (שקלים שם): "ובלבד שינהוג כמנהג אבותיו". 78) כתובות קג: ובהלכות מלכים שם כתב רבינו: "היה ממלא (מקום אביו) ביראה, אף־על־פי שאינו ממלא בחכמה, מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו".

1 **כא. מְשׁוּחַ מִלְחָמָה - אֵין בָּנוֹ מִתְמַנֶּה תַּחְתָּיו[79]**
2 **לְעוֹלָם, אֶלָּא חֲרֵי הוּא כְּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים[80]: אִם נִמְשַׁח**
3 **לְמִלְחָמָה - נִמְשַׁח, וְאִם לֹא נִמְשַׁח - לֹא נִמְשַׁח.**
4 **וּכְשֶׁכֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ - מְשַׁמֵּשׁ**
5 **בְּאַרְבָּעָה כֵּלִים, כְּשְׁאָר כֹּהֲנִים. מַעֲלִין מִשְׁרָרָה**
6 **לִשְׁרָרָה גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה, וְאֵין מוֹרִידִין[81] אוֹתוֹ לִשְׁרָרָה**
7 **שֶׁהִיא לְמַטָּה מִמֶּנָּה; שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין.**
8 **וְאֵין מוֹרִידִין לְעוֹלָם מִשְׁרָרָה שֶׁבְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אֶלָּא**
9 **אִם סָרַח[82].**

79) יומא עב: עג. וספרא שם (הלכה א). יש מסבירים הלכה זו, שרק מינוי של שררות כגון כהן גדול או מלך וכו' עובר בירושה, אבל משוח מלחמה שאינו מינוי של שררה, אלא מינוי של קדושה – אינו עובר בירושה (שו"ת חתם־סופר חלק או"ח סימן יב). 80) יומא עג. 81) ברכות כח. ועוד. 82) שם כז: במעשה של רבן גמליאל שהורידוהו מנשיאותו. וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ב הלכה א, שנשיא שחטא מלקין אותו ואין מחזירין אותו לנשיאותו, וראה בפי"ז מהלכות סנהדרין הלכה ט.

10 **כב. וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוּת -**
11 **מַלְקִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[83], כְּשְׁאָר מְחַיְּבֵי**
12 **מַלְקוּת, וְחוֹזֵר לִגְדֻלָּתוֹ[84].**

83) שאם תאמר להלקותו בבית־דין של עשרים ושלשה נמצאת עלייתו ירידתו, שמצד אחד אתה רוצה להעלותו ולכבדו ולדונו בפני בית־דין גדול יותר, ומצד שני אתה מורידהו ומבזהו בפני רבים (ירושלמי שם). וראה בפ"ה מהלכות סנהדרין הלכה א. 84) שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו עליו, אני ה'" – "כביכול, מה אני בקדושתי (לעולם), אף אהרן בקדושתו" (ירושלמי שם).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שהכהן הגדול צריך שיהיה גדול מאחיו בכל, ושצריך לנהוג כבוד בעצמו.

13 **א. כֹּהֵן גָּדוֹל[2] צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִכָּל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים**
14 **בְּנוֹי, בְּכֹחַ, בְּעֹשֶׁר, בְּחָכְמָה וּבְמַרְאֶה[3]. אֵין לוֹ[4] מָמוֹן**
15 **- כָּל הַכֹּהֲנִים נוֹתְנִין לוֹ מִשֶּׁלָּהֶן כָּל אֶחָד לְפִי עָשְׁרוֹ,**
16 **עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר יוֹתֵר מֵעָשִׁיר שֶׁבְּכֻלָּן.**

2) יומא יח, א. 3) 'ירושלמי' יומא פ"א ה"ג, 'ספרא' פ' אמור (פ"ב ה"א), תוספתא יומא פ"א (הוצאת צוקרמנדל עמ' 180 28) ובבלי שם (בבבלי ליתא "במראה"). נוי הוא יופי הפנים, ואילו מראה הוא הוד הקומה, וגם חן הצורה (מהריק"ו). 4) שם ושם.

17 **ב. וְאֵין אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מְעַכֵּב[5], אֶלָּא כָּל זֶה לְמִצְוָה;**
18 **אֲבָל אִם נִתְרַבָּה מִכָּל מָקוֹם - נִתְרַבָּה.**

5) כן נראה מזה שבבית שני לא היו חכמים (יומא, שם) אף שהיא המעלה הגדולה שבכולן ('הר המוריה').

19 **ג. וְחַיָּב כֹּהֵן גָּדוֹל לִנְהֹג כָּבוֹד בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל**
20 **בְּעַצְמוֹ עִם שְׁאָר הָעָם. וְלֹא יִרְאוּ אוֹתוֹ עָרֹם[6] לֹא**
21 **בְּבֵית הַמִּרְחָץ[7] וְלֹא בְּבֵית הַכִּסֵּא וְלֹא כְּשֶׁמִּסְתַּפֵּר.**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו - מְלַמֵּד שֶׁנּוֹהֲגִין בּוֹ**
23 **גְּדֻלָּה יְתֵרָה. רָצָה הוּא שֶׁיִּרְחֲצוּ אֲחֵרִים עִמּוֹ -**
24 **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[8].**

6) תוספתא סנהדרין פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 420 14). 7) (בתוספתא שם: "ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ", וכן הוא בסנהדרין כב, א - לענין מלך, וכן בדברי רבינו בפ"ב מהל' מלכים ה"ג. ולפי"ז אסור לראותו בבית המרחץ, אפילו אם אינו ערום לגמרי, ואם כן צ"ל בדברי רבינו "ולא יראו אותו ערום (ו)לא בבית המרחץ"). 8) כן הוא בתוספתא שם, בדברי תנא־קמא, ודלא כרבי יהודה שם. ומדובר כשהכהן הגדול צריך לאחרים לשמשו, וכמו שאמרו בפסחים נא, א - לענין רב ותלמיד, וכן דעת רבינו שם. ראה ב'כסף משנה' פ"ה מהל' תלמוד תורה ה"ו. אבל בלי צורך זה אסור, וכמו שכתב מקודם שלא יראו אותו בבית המרחץ.

25 **ד. לֹא יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה וְלֹא לִסְעֻדָּה שֶׁל רַבִּים,**
26 **אֲפִלּוּ הֵם שֶׁל מִצְוָה[9]. אֲבָל הוֹלֵךְ הוּא, אִם רָצָה,**
27 **לְבֵית הָאָבֵל[10]. וּכְשֶׁהוּא הוֹלֵךְ - אֵינוֹ הוֹלֵךְ**
28 **בְּעַרְבּוּבְיָא עִם שְׁאָר הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא מְסַבְּבִין אוֹתוֹ**
29 **הַכֹּהֲנִים וְחוֹלְקִין לוֹ כָּבוֹד. וְהַסְּגָן מְמַצְּעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין**
30 **הָעָם[11], וְהַסְּגָן וּמָשׁוּחַ שֶׁעָבַר[12] מִימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית**
31 **אָב וְהָאֲבֵלִים וְכָל הָעָם מִשְּׂמֹאלוֹ. וְאוֹמֵר לָאֲבֵלִים:**
32 **תְּנֻחָמוּ! וְהֵן מְכַבְּדִין אוֹתוֹ כְּפִי כֹּחָן.**

9) (בתוספתא (שם): "והולך להברות את אחרים, ואחרים באין להברותו". ונראה שלפני רבינו היתה הנוסחא "ואינו הולך להברות את אחרים, אבל אחרים באין להברותו", כמו במלך להלן שם. וכן נראה במשנה סנהדרין יח, א - שלא

אמרו אלא "וכשמברין אותו וכו'", ולא נאמר דבר על הבראתו לאחרים. וראה להלן, ועי' ב'אור שמח'). 10) (במשנה, שם: "וכשהוא מנחם אחרים", נראה מזה שאינו חייב לנחם, אלא אם רצה – מנחם). 11) כמו שמפרש להלן, שהוא עומד מימינו, וכשהאבלים והעם משמאלו - נמצא כהן גדול באמצע. 12) שעמד תחת כהן־גדול שאירע בו פסול, וכשחזר הכהן הגדול לעבודתו - עבר זה ואינו עובד עוד ככהן גדול (פ"א מהל' יום הכיפורים ה"ג).

1 **ה. מֵת לוֹ מֵת - אֵינוֹ יוֹצֵא אַחֲרָיו[13], וְאֵינוֹ יוֹצֵא**
2 **מִפֶּתַח בֵּיתוֹ[14] אוֹ מִן הַמִּקְדָּשׁ. וְכָל הָעָם בָּאִים לְנַחֲמוֹ**
3 **לְבֵיתוֹ. וְהוּא עוֹמֵד בְּשׂוּרָה[15], וּסְגָן מִימִינוֹ[16] וְרֹאשׁ**
4 **בֵּית אָב וְכָל הָעָם מִשְּׂמֹאלוֹ. וְאוֹמְרִים לוֹ: אָנוּ**
5 **כַפָּרָתְךָ! וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם!**

13) כרבי יהודה בסנהדרין יח, א - במשנה. 14) אף־על־פי שאמרה התורה (ויקרא כא, יב) "ומן המקדש לא יצא", שנראה שרק מן המקדש לא יצא – הרי אמרו (שם יט.) ש"מן המקדש לא יצא" היינו "מקדושתו לא יצא". כלומר, לא יגרום לצאת מקדושתו ולהיטמא. אם־כן אין הבדל בין אם יוצא מן המקדש לבין אם יוצא מפתח ביתו (כסף־משנה). 15) "שלאחר שקוברין את המת, מתקבצין האבלים ועומדים בצד בית הקברות, וכל המלוין את המת עומדין סביב להן שורה לפני שורה" (פי"ג מהל' אבל ה"א). 16) ומשוח שעבר אינו בא לנחמו (וראה למעלה ה"ד), שכיון שעבר מעבודתו ככהן גדול, יש חשש שהכהן הגדול יחשוד בו שהוא שמח לאידו ולאבלו (גמרא, שם).

6 **ו. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ[17] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ,**
7 **וְהוּא מֻסָּב עַל הַסַּפְסָל[18]. וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ[19]**
8 **כִּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים[20], שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. וְאִם**
9 **קָרַע - לוֹקֶה. אֲבָל קוֹרֵעַ[21] הוּא מִלְּמַטָּה כְּנֶגֶד**
10 **רַגְלָיו[22]. וְאֵינוֹ מְרַבֶּה פֶּרַע[23] לְעוֹלָם[24], שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת**
11 **רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע, וַאֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ[25];**
12 **אֶלָּא מְסַפֵּר מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[26]. וְאֵינוֹ מְסַפֵּר**
13 **בְּתַעַר[27], אֶלָּא בְּזוּג[28]. רֹאשׁ שַׁעְרָה זוֹ[29] בְּעִקַּר זוֹ, עַד**
14 **שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ הוּא צָמַח כְּאַחַת[30]. שֶׁנֶּאֱמַר: רֹאשָׁם**
15 **לֹא יְגַלֵּחוּ, וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ, כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת**
16 **רָאשֵׁיהֶם[31].**

17) שם יח, א - במשנה. וראה בפ"ד מהל' אבל ה"ט שהאבל ביום ראשון אסור לאכול משלו ומברים אותו אחרים. 18) כלומר, ספסל זקוף, לפי שספסל אינו חייב בכפיית המיטה (ראה פ"ה מהל' אבל הי"ח), אבל על מיטה זקופה אסור לשבת ('ירושלמי' סנהדרין פ"ב ה"ב), שכהן גדול חייב בכל דיני אבלות ('ירושלמי' שם, ופ"ז מהל' אבל ה"ו). (וראה ב'קונטרס בדיני שמחות בכהן גדול' במבוא ל'שיטה על מועד־קטן לרבנו ידידיה, תלמידו של רבינו יחיאל מפריש' עמוד 34). 19) להלן בדין פריעה, לא כתב "על מתו", עיי"ש. 20) שקורעין בבגד העליון מלמעלה, כשאר העם. 21) [היינו בבגדים השייכים לו ולא בגדי כהונה (ראה בשיטה על מועד קטן כ: עמ' זה, וריטב"א שם). 22) הוריות יב, ב – במשנה, וכדעת רב. 23) בכהן הדיוט, כתב רבינו (להלן פ"א מהל' ביאת המקדש הי"א) שפרע הוא שלשים יום. 24) כאן לא כתב "על מתו", כמו שכתב למעלה בדין קריעה, וכן מפורש ב'ספר המצוות' (לא־תעשה קסג), שאפילו שלא בדרך אבלות אסור לכהן גדול לפרוע, ועי' 'מנחת חינוך' מצוה קנ, אות ב. 25) שאילו כהן הדיוט אינו אסור לגדל פרע אלא בשעת ביאה למקדש, אבל כהן גדול אסור לגדל פרע לעולם, שהרי תמיד הוא במקדש (פ"א מהל' ביאת המקדש ה"י). 26) הואיל ומשמרות של כהונה מתחדשות בשבת צריך להסתפר מפני המשמרת החדשה, שתראה אותו ביפיו (סנהדרין כב: בגמרא וברש"י). 27) שערות ראשו. 28) במספריים. 29) סנהדרין, שם. 30) ולא שער התחתון בלבד היה מגלח, אלא על דרך זה היה מגלח שער שלישי שלמעלה מהשני, ומשייר השער הרביעי כדרך ששייר השני, ומגלח השער החמישי כדרך שגילח השער התחתון והשלישי – ועל דרך זה היה משייר ומגלח עד תום כל השערות שבראש (כסף־משנה). 31) כעין כוסמת וכו' ראשו של זה בצד עיקרו של זה ('תוספות' סנהדרין שם ד"ה כסום). והפסוק הזה נאמר בכהן גדול, שהרי בפסוק השני שם נאמר "ויין לא ישתו כל כהן", מכלל שהפסוק הזה אינו מדבר בכל כהן, אלא בכהן גדול בלבד (כסף־משנה בשם הרא"ש).

17 **ז. וּבַיִּת יִהְיֶה לוֹ מוּכָן בַּמִּקְדָּשׁ, וְהוּא הַנִּקְרָא לִשְׁכַּת**
18 **כֹּהֵן גָּדוֹל[32]. וְתִפְאַרְתּוֹ וּכְבוֹדוֹ שֶׁיִּהְיֶה יוֹשֵׁב בַּמִּקְדָּשׁ**
19 **כָּל הַיּוֹם[33], וְלֹא יֵצֵא אֶלָּא לְבֵיתוֹ בְּלֵבַד בַּלַּיְלָה[34] אוֹ**
20 **שָׁעָה אוֹ שְׁתַּיִם בַּיּוֹם. וְיִהְיֶה בֵּיתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם וְאֵינוֹ**
21 **זָז מִשָּׁם[35].**

32) מדות פ"ה מ"ד. 33) כמו שכתוב "ומן המקדש לא יצא" ('קרית ספר'). 34) ומה שנאמר "ומן המקדש לא יצא", היינו "מקדושתו לא יצא" (סנהדרין יט.). 35) כן נראה במשנה סנהדרין יח, א: "ויצא עמהן עד פתח שער העיר" ('הדר המקדש'). ויתכן כי למדו כן מן הפסוק "ומן המקדש לא יצא", שלדעת רבינו גם ירושלים בכלל המקדש, ראה בפ"ב מהל' שופר ה"ח. ולפי זה, ישנם שלשה מובנים לפסוק זה: א' שאין כהן־גדול מפסיק עבודתו אף־על־פי ששמע שמת לו מת (פ"ב מהל' ביאת מקדש ה"ו). ב' שאינו יוצא אחר מתו (למעלה ה"ה). ג' שאינו יוצא מירושלים. ועי' בכסף־משנה למעלה ה"ה שכתב שהדרשה שאינו יוצא אחר מתו, אינה אלא אסמכתא, ואם כן קל־וחומר שדרשה זו שלא לצאת מירושלים אינה אלא אסמכתא, ועיקר הפסוק ללמד שאינו מפסיק עבודתו.

22 **ח. כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ[36], וּמְעִידִין עָלָיו. וְאֵין**
23 **דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[37] אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[38]**
24 **בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל[39] יָבִיאוּ אֵלֶיךָ[40].**

36) סנהדרין יח, א - במשנה. 37) דיני נפשות דווקא. שם יח, ב. וראה למעלה פ"ד הכ"ג שמלקין אותו בבית־דין של שלשה. 38) ראה להלן הערה מא. 39) כלומר, דבר

גדול, היינו דיני נפשות, של אדם גדול, כגון כהן־גדול (סנהדרין טז. ויח:). 40) אל משה רבינו שהוא שקול כנגד שבעים ואחד (שם טז: ורש"י שם.).

ט. הָיָה יוֹדֵעַ עֵדוּת - אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד[41], וַאֲפִלּוּ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[42]; שֶׁזֶּה אֵינוֹ כָּבוֹד לוֹ שֶׁיֵּלֵךְ וְיָעִיד. וְאִם הָיְתָה עֵדוּת לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[43] - הֲרֵי זֶה הוֹלֵךְ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל וּמֵעִיד לוֹ.

41) לדעת ה'תוספות' (שם יח: ד"ה מעיד) מדובר בדיני ממונות, אבל אם זה נוגע לאיסור חייב הוא להעיר, שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. אבל מדברי רבינו נראה שאין חילוק (ראה להלן שמדובר בדיני נפשות), וכן כתב ה'כסף משנה' בפ"א מהל' עדות ה"ג. 42) של שבעים ואחד. שהרי אמרו בסנהדרין יח, ב - שמה שאמרו שכהן־גדול מעיד, היינו למלך. וראה להלן, והרי ברור שכשם שאין דנין כהן־גדול בדיני נפשות (ראה למעלה) אלא בבית־דין של שבעים ואחד (כמבואר למעלה ה"ה), כן בוודאי אין דנין את המלך אלא בשבעים ואחד, הרי שאפילו בב"ד הגדול אינו מעיד אלא למלך (לחם־משנה פ"א מהל' עדות ה"ג). 43) כוונתו למלכי בית דוד, שדנין אותם (פ"ב מהל' סנהדרין ה"ה). ובגמרא (סנהדרין, שם) שהקשו איך מעיד למלך, והלא מלכי ישראל אין דנים אותם, ולא תירץ שמדובר במלכי בית דוד – יתכן כי עוד לא פורש להם חילוק זה, עד הסוגיא דלהלן שם יט. (לחם־משנה הל' עדות, שם).

י. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּסֵפֶר קְדֻשָּׁה[44], שֶׁהוּא אָסוּר בְּאַלְמָנָה וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה[45]. וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים[46]. וְאִם נָשָׂא שְׁתַּיִם - אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד בְּיוֹם הַצּוֹם[47] עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ לְאַחַת. וְחוֹלֵץ[48], וְחוֹלְצִים לְאִשְׁתּוֹ[49], וּמְיַבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְאִם גֵּרַשׁ אִשָּׁה - מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְשְׁאָר הָעָם[50].

44) פי"ז מהל' איסורי ביאה ה"א. 45) שם הי"ג. 46) שם, ועי' בראב"ד שם. 47) יומא יג, ב: "וכפר בעדו ובעד ביתו – ולא בעד שני בתים". 48) משנה שם יח, א. והיינו אם מת אחיו בלי בנים והוא אינו יכול לייבם, מפני שהוא אסור באלמנה, ומצווה על הבתולה, ואין 'עשה' של יבום דוחה 'עשה' (של בתולה) ולא־תעשה (של אלמנה), ואף מן האירוסין אסורה משום גזירה (שם יט. והל' איסורי ביאה שם, הי"ב). 49) אם הוא מת בלא בנים. "שהמלך אינו חולץ, שנאמר: וירקה בפניו, וזה בזיון, ואפילו רצה אין שומעין לו, שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והואיל ואינו חולץ אינו מייבם, וכן אם מת הוא, כיוון שאי־אפשר לייבם את אשתו, כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה" (פ"ב מהל' מלכים ה"ג). אבל כהן־גדול שמייבמין את אשתו – חולצים לה. 50) שמכיון שמייבמין את אשתו, על־כרחנו אין דינו כמלך שאלמנתו אסורה להנשא.

יא. בִּזְמַן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל[51] נִכְנָס לַהֵיכָל[52] לְהִשְׁתַּחֲוֹת[53] - שְׁלֹשָׁה אוֹחֲזִין בּוֹ: אֶחָד בִּימִינוֹ, וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ, וְאֶחָד בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁבָּאֵפוֹד מֵאַחוֹרָיו. וְיִכָּנֵס לַהֵיכָל וְיִשְׁתַּחֲוֶה. וְכֵיוָן שֶׁיִּשְׁמַע הַסְּגָן[54] קוֹל רַגְלָיו[55] שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא יוֹצֵא[56], מַגְבִּיהַּ לוֹ אֶת הַפָּרֹכֶת[57]. וְאַחַר שֶׁיָּצָא יִכָּנְסוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים[58] וְיִשְׁתַּחֲווּ וְיֵצְאוּ.

51) תמיד פ"ז מ"א. 52) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה, שם. שאי־אפשר לפרש שמדובר ביום הכיפורים, וכשהוא נכנס לפני ולפנים, שהרי נכנס שם בארבעה בגדי לבן בלבד ('תפארת ישראל' שם). 53) ואין זו ביאה ריקנית (= בלי עבודה) להיכל שחייבים עליה מלקות (מנחות כז:), שהשתחויה אף היא כעבודה, וכן כתב רבינו בפ"ב מהל' ביאת המקדש ה"ד, וכן הוא ב'תוספות' מנחות שם ד"ה להיכל. 54) במס' תמיד, שם: "הממונה", אבל הוא הממונה הוא הסגן (למעלה פ"ד הט"ז). 55) היינו קולם של פעמוני הזהב שבשולי המעיל ('תוספות יום־טוב' תמיד, שם). 56) כשנכנס לא היה צריך להגביה, כי היתה נפתחת מאליה כשהולך ודוחק אותה לפנים, אבל כשיוצא לא היה יכול לדחוק כך, מפני שהיה יוצא מאחוריו דרך כניסתו (ביאורי הגר"א במשנה, שם). 57) היינו הפרוכת שבפתחו של היכל, ראה יומא נד, א. ולהלן פ"ז הי"ז. 58) שכל זמן שהכהן הגדול משתחווה שם, זהו כבודו שלא יהיה אחר עמו ('יריעות שלמה').

יב. בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת - מַקְטִיר[59]. וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּרֹאשׁ[60] בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ כֻּלָּן. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּרְצֶה אוֹמֵר: זוֹ הַחַטָּאת שֶׁלִּי[61] וְזֶה הָאָשָׁם שֶׁלִּי. וְאֵינוֹ עוֹבֵד בְּפִיס, אֶלָּא כָּל עֵת שֶׁיִּרְצֶה לְהַקְרִיב - מַקְרִיב כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה. וַהֲרֵי הוּא בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוּל[62] כִּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים[63].

59) ביומא יד, א - במשנה: "אם רצה להקריב, מקריב". ורבינו נקט להקטיר, שאפילו קטורת שמעשרת ומעולם לא שנה בה אדם (שם כו.) – אף־על־פי־כן מקטיר כהן־גדול בכל יום שירצה (וכן הוא במס' תמיד פ"ו מ"ג). 60) יומא, שם. ואף־על־פי שלא הקריב. שאם הקריב, מה צריך להשמיענו שיטול בראש (כסף־משנה בשם רש"י). הרי כל כהן המקריב – העור של קרבנו ואכילתו שלו (למעלה פ"ד ה"ז). 61) נראה שזה אינו אלא כשישנן עוד חטאות. אבל אם אין שם אלא חטאת אחת, אינו יכול ליטול כולה, אלא רק מחציתה, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' תמידין ומוספין הי"ד. ועי' ב'ירושלמי' יומא פ"א ה"ב, וב'שיירי קרבן' שם ('יריעות שלמה'). 62) שנוהגים בכל ישראל, ולאו דווקא בבית המקדש, כמו: תרומות ומעשרות וחלה וכו'. 63) תוספתא יומא פ"א.

יג. בִּזְמַן שֶׁרוֹצֶה כֹּהֵן גָּדוֹל[64] לְהַקְרִיב, הָיָה עוֹלֶה בַּכֶּבֶשׁ וְהַסְּגָן מִימִינוֹ. הִגִּיעַ לְמַחֲצִית הַכֶּבֶשׁ[65] - אָחַז הַסְּגָן בִּימִינוֹ וְהֶעֱלָהוּ. וְהוֹשִׁיט לוֹ הַכֹּהֵן שֶׁהוּא מוֹלִיךְ אֶת רֹאשׁ הָעוֹלָה הָאֲבָרִים שֶׁבְּיָדוֹ, וְסוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן[66] וְזוֹרְקָן לָאֵשׁ[67].

64) תמיד פ"ז מ"ג. 65) ששם היו מונחים האיברים, ומשם מצות הולכתם למזבח (הגר"א שם). 66) על

יום שני כ"ב תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבואר בו כי הנביאים הראשונים תקנו לברר מישראל כשרים וירא חטא לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים אנשי מעמד.

א. אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו[2]; וְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵן קָרְבָּן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּן עוֹמְדִין בָּעֲזָרָה בִּשְׁעַת קָרְבָּן. לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים[3], שֶׁיִּבְרְרוּ מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִים וְיִרְאֵי חֵטְא וְיִהְיוּ שְׁלוּחֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד עַל הַקָּרְבָּנוֹת. וְהֵם הַנִּקְרָאִים אַנְשֵׁי מַעֲמָד. וְחִלְּקוּ אוֹתָם אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מַעֲמָדוֹת, כְּמִנְיַן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה. וְעַל כָּל מַעֲמָד וּמַעֲמָד אֶחָד מֵהֶן מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם, וְהוּא נִקְרָא רֹאשׁ הַמַּעֲמָד.

2) תענית כו. במשנה. ולמדו ממה שנאמר (במדבר כח, ב) "תשמרו להקריב לי במועדו" - "שיהו כהנים ולויים וישראלים עומדים עליהם" (ספרי במדבר שם). וכן יש ללמוד ממה נאמר ביחזקאל מו, ב "ובא הנשיא וגו' ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו והשתחווה וגו' ויצא". 3) שמואל ודוד.

ב. בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת[4] מִתְקַבְּצִין אַנְשֵׁי מַעֲמָד שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת. מִי שֶׁהָיָה מֵהֶן בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ קָרוֹב לָהּ - נִכְנָסִין לַמִּקְדָּשׁ עִם מִשְׁמַר כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת; וְהָרְחוֹקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מַעֲמָד - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ מַעֲמָד שֶׁלָּהֶן הֵן מִתְקַבְּצִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבִּמְקוֹמָן[5].

4) בכל שבוע ושבוע. 5) כן הוא בתוספתא תענית פרק ג: "כהנים ולויים עולין לירושלים וישראל שבאותה משמר שאינן יכולין לעלות לירושלים מתכנסין בעריהם וכו'".

ג. וּמָה הֵן עוֹשִׂין אֵלּוּ הַמִּתְקַבְּצִין בֵּין בִּירוּשָׁלַיִם בֵּין בְּכָתֵי כְּנֵסִיּוֹת? מִתְעַנִּין בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת שֶׁלָּהֶן וּבַשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי וּבַחֲמִישִׁי. אֲבָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין, מִפְּנֵי כְּבוֹד שַׁבָּת[6]; וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת אֵינָם מִתְעַנִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מֵעֹנֶג שַׁבָּת לְצוֹם[7].

6) שיהיו פנויים להכין צרכי שבת. 7) שכל שינוי ווסת מזיק לגוף "ושינוי וסת תחילת חולי".

ד. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מִשַּׁבָּת שֶׁהָיָה מַעֲמָדָן מִתְפַּלְּלִין אַרְבַּע תְּפִלּוֹת: שַׁחֲרִית וּמִנְחָה וּנְעִילָה[8], וְעוֹד מוֹסִיפִין תְּפִלָּה אַחֶרֶת בֵּין שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, וְהִיא יִתְרָה לָהֶן[9]. וְנוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן הַכֹּהֲנִים בַּמַּעֲמָד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם: בְּשַׁחֲרִית, וּבִתְפִלָּה זוֹ הַיִּתְרָה, וּבִנְעִילָה[10]. וְקוֹרִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם: בְּשַׁחֲרִית וּבַתְּפִלָּה הַשְּׁנִיָּה

האיברים, וראה להלן הי"ד. 67) של המערכה שבמזבח. שאף הנתחים צריכים זריקה, ונלמד ממה שנאמר (דברים יב, כז) "ועשית עולותיך הבשר והדם". הוקש בשר לדם: "מה דם בזריקה, אף בשר בזריקה" (זבחים סב: ופ"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד).

יד. וְכָךְ הָיוּ מוֹשִׁיטִין[68] לוֹ שְׁאָר הָאֵבָרִים: כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן הָאֵבָרִים שֶׁבְּיָדוֹ לָרִאשׁוֹן, וְהָרִאשׁוֹן נוֹתֵן לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְהוּא סוֹמֵךְ וְזוֹרֵק לָאֵשׁ. וְאִם רָצָה לִסְמֹךְ בִּלְבַד וְיִהְיֶה [כֹּהֵן] אַחֵר זוֹרֵק לָאֵשׁ - עוֹשֶׂה. וְאֵין שָׂם סְמִיכָה עַל הָאֵבָרִים אֶלָּא לְכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ[69]; אֲבָל כָּל הַסְּמִיכוֹת עַל בַּעֲלֵי חַיִּים הֵם.

68) תמיד, שם. 69) מנחות צד, א.

טו. כְּשֶׁיִּגְדַּל הַכֹּהֵן וְיֵעָשֶׂה אִישׁ[70] הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה; אֲבָל אֶחָיו[71] הַכֹּהֲנִים לֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לַעֲבֹד בַּמִּקְדָּשׁ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. וְאֵינוֹ נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָה תְּחִלָּה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַלְּוִיִּם אוֹמְרִים שִׁירָה[72].

70) חולין כד, ב: "מאימתי כשר לעבודה, משיביא שתי שערות". 71) חולין, שם. 72) ערכין יג, ב: "אין קטן נכנס לעבודה אלא בשעה שהלויים אומרים בשיר". ומפרשה רבינו בכהן, שכן משמע הלשון "לעבודה". וקטן לאו דוקא, אלא כשלא הגיע לעשרים שנה (כסף־משנה), ועי' ראב"ד.

טז. אֵין הַכֹּהֵן עוֹבֵד תְּחִלָּה[73], וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל[74] אֵינוֹ עוֹבֵד תְּחִלָּה, עַד שֶׁיָּבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה מִשֶּׁלּוֹ וְעוֹבֵד בְּיָדוֹ[75]; שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ. וְאִם עָבַד קֹדֶם שֶׁיָּבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁעָבַד בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה קֹדֶם שֶׁיָּבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[76].

73) מנחות נא, ב. תוספתא שקלים פ"ג (הוצאת צוק"מ עמוד 179 14), 'ספרא' פ' צו פ"ג ה"ג, ו'ירושלמי' שקלים פ"ז ה"ג. 74) שם. 75) תוספתא, 'ספרא' ו'ירושלמי' שם. 76) כן הוא בתוספתא וב'ירושלמי' שם, אבל ב'ספרא' שם אמרו: פסולה. ועי' משנה־למלך.

יז. כֹּהֵן[77] שֶׁלֹּא עָבַד עֲדַיִן מִיָּמָיו שֶׁמִּנּוּהוּ כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה וְעוֹבְדָהּ בְּיָדוֹ בַּתְּחִלָּה, כְּשְׁאָר חִנּוּךְ כָּל כֹּהֵן הֶדְיוֹט; וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב עֲשִׂירִית הָאֵיפָה שְׁנִיָּה, שֶׁהִיא חִנּוּךְ כֹּהֵן גָּדוֹל; וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב עֲשִׂירִית הָאֵיפָה שְׁלִישִׁית[78], שֶׁהִיא חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמַּקְרִיב בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79]. וּמַעֲשֶׂה שְׁלָשְׁתָּן שָׁוֶה הוּא[80].

77) מנחות עה, א. 78) שם. 79) בפ"ג מהל' תמידין ומוספין מהי"ח ואילך. 80) שהן "רבוכה" (= חלוט ברותחין) כמפורש במנחות, שם. ועי' במשנה־למלך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁמּוֹסִיפִין[11]; אֲבָל בְּמִנְחָה לֹא הָיוּ קוֹרִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֶלָּא עַל פֶּה, כְּקוֹרְאִין אֶת שְׁמַע[12]. וְלֹא הָיוּ מִתְקַבְּצִין לִתְפִלַּת מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן טְרוּדִין לַשַּׁבָּת.

8) ו"נקראת תפילת נעילה כלומר, ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה, לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה". 9) [וכן מפורש בירושלמי שם: "שמע מינה שמתענין במעמדות ומתפללין ארבע". והביא רבינו בפירוש המשניות (שם משנה ד) הוכחה לשיטתו ממה שאמרו שם, שהיו קוראים במעמד בשחרית ובמוסף, וזה סותר למה שאמרו שם, שיום שיש בו קרבן מוסף אין בו מעמד במנחה, וכל שכן שאין בו במוסף, אלא על כרחנו שמה שאמרו שקוראים במעמד בשחרית ובמוסף אין הכוונה למוסף של ראש חודש, אלא לתפילה היתירה. ובבבלי שם כו: שאמרו: "תעניות ומעמדות מי איכא מוסף"? נראה שגירסת רבינו: "תעניות מי איכא מוסף", וכן כתב הכסף משנה וכן הוא בפירוש ר"ח. ולפי זה יש במעמדות תפילת מוסף, ועיין ראב"ד. וראה להלן שאף בימים שיש בהם מוסף כגון ראשי חדשים וכו' יש בהם גם אותה התפילה היתירה]. 10) אבל במנחה אין נשיאות כפיים כדעת רבי יוסי שם. 11) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם במשנה: "מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית וכו' בשחרית [ו]במוסף". 12) ומה שאמרו (תמורה יד:) "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה", אין זה אלא להוציא אחרים ידי חובתן.

ה. וְקִבּוּצָן לְכָל תְּפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת אֵלּוּ וַעֲמִידָתָן שָׁם לִתְפִלָּה וְלִתְחִנָּה וּלְבַקָּשָׁה[13] וְלִקְרוֹת בַּתּוֹרָה נִקְרָא מַעֲמָד.

13) כוונת רבינו למה שאמרו (שם כז:) שהיו מתענין בשני בשבת על יורדי הים ובשלישי בשבת על הולכי מדבריות וברביעי על אסכרה שלא תיפול וכו', ובוודאי שהיה להם תחינות ובקשות על כל הדברים האלו.

ו. וּבַמֶּה הָיוּ קוֹרְאִין? בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית[14]. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן קוֹרְאִין 'בְּרֵאשִׁית'[15] וְ'יְהִי רָקִיעַ'[16]. בַּשֵּׁנִי - 'יְהִי רָקִיעַ' וְ'יִקָּווּ'[17]. בַּשְּׁלִישִׁי - 'יִקָּווּ' וְ'יְהִי מְאוֹרוֹת'. בָּרְבִיעִי - 'יְהִי מְאוֹרוֹת' וְ'יִשְׁרְצוּ'. בַּחֲמִישִׁי - 'יִשְׁרְצוּ'[18] וְ'תּוֹצֵא הָאָרֶץ'[19]. בַּשִּׁשִּׁי - 'תּוֹצֵא הָאָרֶץ'[20] 'וַיְכֻלּוּ'[21].

14) "לפי ששלימות המציאות בעבודה, ואין אצלנו עבודה אלא עם הקרבנות וכן אמרו אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ". 15) היינו, מהתחלת בראשית עד פסוק ו. ולפי שאין בה אלא חמישה פסוקים, קורא אחד שלושה והשני חוזר וקורא פסוק שלישי ומוסיף רביעי וחמישי (שם כז: כמו בראשי חדשים בפרק י"ג מהלכות תפילה הלכה ד). 16) מפסוק ו עד פסוק ט. וקורא בה ראשון. 17) חמישה פסוקים וקוראים בה שניים, כמבואר למעלה. 18) ארבעה פסוקים וקורא בה אחד. 19) יש בה שמונה פסוקים וקוראים בה שניים. 20) וקוראים בה שניים. 21) וקורא בה אחד.

ז. פָּרָשָׁה גְּדוֹלָה קוֹרְאִין אוֹתָהּ בִּשְׁנַיִם[22], וּקְטַנָּה קוֹרֵא אוֹתָהּ אֶחָד. וּשְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁקּוֹרְאִין שַׁחֲרִית - הֵם שֶׁחוֹזְרִין וְקוֹרִין אוֹתָן בַּתְּפִלָּה הַשְּׁנִיָּה בַּסֵּפֶר, וְחוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתָן בְּמִנְחָה עַל פֶּה.

22) ובגמרא שם מקשה: בראשית בשניים הא אין בה אלא חמישה פסוקים ואין קורין בתורה פחות משלושה פסוקים - רב אמר דולג, כלומר, השני חוזר על פסוק אחד ממה שקרא הראשון.

ח. שְׁמֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה לֹא הָיוּ אַנְשֵׁי מַעֲמָד עוֹשִׂין מַעֲמָד בְּשַׁחֲרִית[23]. וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף לֹא הָיָה בּוֹ מַעֲמָד לֹא בִּתְפִלָּה שְׁנִיָּה שֶׁלָּהֶם וְלֹא בְּמִנְחָה[24], אֶלָּא בְּשַׁחֲרִית וּבִנְעִילָה בִּלְבַד. וְכָל יוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ קָרְבַּן הָעֵצִים לֹא הָיָה בּוֹ מַעֲמָד בִּנְעִילָה, אֶלָּא בְּשַׁחֲרִית וּבִתְפִלָּה שְׁנִיָּה וּבְמִנְחָה.

23) במשנה שם: "כל יום שיש בו הלל אין מעמד בשחרית". לפי שאין להם פנאי לעשות מעמד, שהרי צריכים לקרוא הלל, והיינו חנוכה שיש בו הלל ואין בו קרבן מוסף. ובראש חודש שההלל שלו אינו אלא משום מנהג, היה בו מעמד בשחרית. 24) לפי שהיו טרודין במוסף, ואין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודין במוסף וישראל שבהם היו טרודין לחטוב עצים ולשאוב מים. וכל שכן שאין בו מעמד בתפילת המוסף.

ט. וּמַהוּ קָרְבַּן הָעֵצִים? זְמַן קִבּוּעַ הָיָה לְמִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת[25] לָצֵאת לַיְּעָרִים לְהָבִיא עֵצִים לַמַּעֲרָכָה. וְיוֹם שֶׁיַּגִּיעַ לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה זוֹ לְהָבִיא הָעֵצִים, הָיוּ מַקְרִיבִין עוֹלוֹת נְדָבָה, וְזֶהוּ קָרְבַּן הָעֵצִים. וְהָיָה לָהֶם כְּמוֹ יוֹם טוֹב[26], וַאֲסוּרִין בּוֹ בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית[27] וּבַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה. וְדָבָר זֶה מִנְהָג[28].

25) נראה מדבריו שלכל המשפחה היה היום ליום־טוב, וכן כתבו התוספות בעירובין מא. (דיבור המתחיל מבני) על הברייתא של ר' אלעזר ב"ר צדוק, שאמר אני מבני בניו של בנימין סנאה - שהיה חתנו וחתנו כבנו, הרי שגם חתניהן של אותן משפחות חגגו יום זה. 26) כמו יום טוב ולא יום טוב ממש. וכן נראה בירושלמי (מגילה פרק א הלכה ד) שלצורך אוכל נפש מותר אף לקצור ביום הבאת קרבנו, אף על פי שביום טוב אסור לקצור אף לצורך אוכל נפש, כמפורש בירושלמי ביצה פרק א הלכה י. 27) בעירובין שם: "אמר רבי אלעזר ב"ר צדוק אני מבני בניו של סנרב בן בנימין (שזמן קרבן העצים שלהם בעשרה באב - משנה בתענית שם) ופעם אחת חל תשעה־באב בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו הוא". וראה להלן הלכה י' שאפילו יחיד המתנדב עצים אסור בהספד ותענית בו ביום. [ואף על פי שאמרו (ראש השנה יט:) שבטלה מגילת תענית, כלומר בטלו כל אותם הימים

הטובים, לאחר חורבן בית המקדש - צריך לומר שר' אלעזר ב"ר צדוק היה בזמן הבית, ומה שהזכיר שהיו מתענים בתשעה באב, זה מתאים למה שכתב רבינו בפירוש המשנה בראש השנה פרק א משנה ג, שגם בזמן הבית השני היו מתענים בתשעה באב]. 28) [לדעת התוספות (פסחים נ. דיבור המתחיל מקום) יש בזה איסור דאורייתא ולדעת הר"ן שם אינו אלא איסור מדרבנן, והפסוק המובא שם אינו אלא אסמכתא, ולדעת רבינו אינו אלא משום מנהג. ואף על פי שאינו אלא מנהג דחה יום טוב זה את התענית של עשרה באב (שנדחה מיום שבת) שהרי זה היה בזמן הבית, ואם כן גם התענית לא היה אלא משום מנהג].

1 **י. אֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְנַדֵּב[29] עֵצִים אוֹ גְזָרִים בַּמַּעֲרָכָה**
2 **- אָסוּר בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[30] בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית וּבַעֲשִׂיַּת**
3 **מְלָאכָה. וְדָבָר זֶה מִנְהָג.**

29) בירושלמי שם: "האומר הרי עלי עצים למזבח וכו'". וברור שאין הבדל בעניין זה בין אם אמר "הרי עלי" או שאמר "הרי אלו למזבח" - כיוון שהביאם הוא יום טוב שלו. 30) שמביאם למקדש.

4 **יא. אַנְשֵׁי מַעֲמָד אֲסוּרִין מִלְּסַפֵּר וּמִלְּכַבֵּס כָּל שַׁבָּת**
5 **שֶׁלָּהֶן. וּבַחֲמִישִׁי מֻתָּרִין, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת[31]. וּמִפְּנֵי**
6 **מָה אָסְרוּ עֲלֵיהֶם לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ**
7 **לְמַעֲמָדָם כְּשֶׁהֵם מְגֻנָּלִין, אֶלָּא יְסַפְּרוּ וִיכַבְּסוּ מִקֹּדֶם.**

31) בחמישי לאו דווקא. יש אומרים שכל שכן שמותר בשישי.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) בו יבאר רבינו שחמשה עשר ממונים היו במקדש, ועל מה היו ממונים.

8 **א. חֲמִשָּׁה עָשָׂר מְמֻנִּין הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ[2], וְכֵן מְמֻנִּים**
9 **לְעוֹלָם עַל כָּל דָּבָר מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר דְּבָרִים אֵלּוּ מְמֻנֶּה**
10 **אֶחָד. וְאֵלּוּ הֵן: א) עַל הַזְּמַנִּים[3]. ב) עַל נְעִילַת**
11 **שְׁעָרִים[4]. ג) עַל הַשּׁוֹמְרִים[5]. ד) עַל הַמְּשׁוֹרְרִים[6]. ה)**
12 **עַל הַצִּלְצָל עִם שְׁאָר כְּלֵי שִׁיר[7]. ו) עַל הַפְּיָסוֹת[8]. ז)**
13 **עַל הַקְּנִים[9]. ח) עַל הַחוֹתְמוֹת[10]. ט) עַל הַנְּסָכִים[11].**
14 **י) עַל הַחוֹלִין[12]. יא) עַל הַמַּיִם[13]. יב) עַל מַעֲשֵׂה**
15 **לֶחֶם הַפָּנִים[14]. יג) עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת[15]. יד) עַל**
16 **מַעֲשֵׂה הַפָּרֹכֶת[16]. טו) עַל מַעֲשֵׂה בִּגְדֵי כְהֻנָּה[17].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"חֲמִשָּׁה עָשָׂר מְמֻנִּין הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, וְכֵן מְמֻנִּים לְעוֹלָם עַל כָּל דָּבָר מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר דְּבָרִים אֵלּוּ מְמֻנֶּה אֶחָד. וְאֵלּוּ הֵן: א) עַל הַזְּמַנִּים. ב) עַל נְעִילַת שְׁעָרִים כו'".

המספר חמשה עשר - י"ה, קשור לגאולה, כיון שמרמז על שתי אותיות הראשונות של שם הוי', שהן "הנסתרות לה' אלוקינו", למעלה מאותיות ו"ה שענינן "והנגלות לנו", שבזמן הגלות קליפת עמלק מפרידה בין י"ה ל"נגלות לנו", ולכן אין נראה לעינינו הי"ה בתוך "והנגלות" (ו"ה), וזהו שכתוב "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק כו'". אבל לעתיד לבוא כשיוכרת זרע עמלק ויבנה בית המקדש, יהיה גילוי שם הוי' בשלמותו.

יין מלכות ספר עבודה סימן כא.

2) שקלים פרק ה משנה א. 3) הוא גביני כרוז הנזכר במשנה שם, ותפקידו מבואר להלן בהלכה ב. 4) שם: "בן גבר על נעילת שערים", ותפקידו מבואר בהלכה ג. 5) שם: "בן בבי על הפקיע". וכן פירושו לפי מסקנת הגמרא ביומא כג. (ועיין ראב"ד וכסף־משנה). תפקידו מבואר בהלכה ד. 6) שם: "הוגרוס בן לוי על השיר". תפקידו מבואר בהלכה ה. 7) שם: "בן ארזה על הצלצל". וכשהקיש על הצלצל, היה סימן ללויים לפתוח בשיר (תפארת ישראל. וראה להלן פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ז). ועיין להלן הלכה ז. 8) שם: "מתתיה בן שמואל על הפייסות". ויבואר להלן בהלכה ח. 9) שם: "פתחיה על הקינים". תפקידו מבואר להלן בהלכה ט. 10) שם: "יוחנן בן פנחס על החותמות". תפקידו מבואר להלן בהלכה י. 11) שם: "אחיה על הנסכים". תפקידו מבואר להלן בהלכה יב. 12) שם: "בן אחיה על חולי מעיים". תפקידו מבואר להלן בהלכה יד. 13) שם: "נחוניא חופר שיחין". תפקידו מבואר להלן בהלכה טו. 14) שם: "בית גרמו על מעשה לחם הפנים". תפקידו מבואר להלן שם. 15) שם: "בית אבטינס על מעשה הקטורת". תפקידו מבואר להלן שם. 16) שם: "אלעזר על הפרוכת". תפקידו מבואר להלן בהלכה טז. 17) שם: "ופנחס המלביש". תפקידו מבואר להלן בהלכה כ.

17 **ב. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּמֻנִּים אֵלּוּ - תַּחַת יָדוֹ אֲנָשִׁים**
18 **הַרְבֵּה, כְּדֵי לְהָכִין הַמְּלָאכָה שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלֶיהָ[18]. זֶה**
19 **שֶׁעַל הַזְּמַנִּים - הוּא וַאֲנָשָׁיו מְשַׁמְּרִים אֶת הַזְּמַנִּים.**
20 **כֵּיוָן שֶׁיַּגִּיעַ עֵת הַקָּרְבָּן מַכְרִיז הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֲנָשָׁיו**
21 **בִּרְשׁוּתוֹ וְאוֹמֵר: עִמְדוּ כֹּהֲנִים לָעֲבוֹדָה[19], וּלְוִיִּם**
22 **לַדּוּכָן[20], וְיִשְׂרָאֵל לַמַּעֲמָד. וְכֵיוָן שֶׁיִּשָּׁמַע קוֹלוֹ יָבוֹא**
23 **כָּל אֶחָד לִמְלַאכְתּוֹ.**

18) שעל כן נקראו ממונים, שהיו ממונים על אנשים אחרים. 19) ירושלמי שקלים פ"ה הלכה א, ובבלי יומא כ: 20) אף־על־פי שזמן הלויים לעמוד על הדוכן לומר שירה, הוא בשעת ניסוך היין, כמבואר בפ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ה, והוא בגמר התמיד, בכל זאת היו עומדים בשוה עם הכהנים (יריעות שלמה).

24 **ג. זֶה שֶׁעַל נְעִילַת שְׁעָרִים - עַל פִּיו נוֹעֲלִין וְעַל פִּיו**
25 **פּוֹתְחִין[21], וְאֵין הַתּוֹקְעִין תּוֹקְעִין בְּכָל יוֹם לִפְתִיחַת**
26 **הַשְּׁעָרִים[22] אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ. וּבְכָל יוֹם תּוֹקְעִין בַּמִּקְדָּשׁ**
27 **שָׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת לִפְתִיחַת הַשְּׁעָרִים: תְּקִיעָה תְּרוּעָה**
28 **וּתְקִיעָה.**

21) במשנה שקלים שם: "על נעילת שערים", ורבינו הוסיף שהיה ממונה גם על פתיחת שערים, וכן פירשו שם הרא"ש והרע"ב: "לנעול שערים (בערב) ולפותחם בבוקר". [ואף־על־פי שהפתיחה קודמת לנעילה — הקדים רבינו הנעילה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לפתיחה, לפי שהלילה קודם ליום. ובכל מעת לעת, קדמה הנעילה בלילה לפתיחה בבוקר שלאחריו, וכמו שהדגישו הרא"ש והרע"ב, ועיין ביריעות שלמה). 22) סוכה נג: במשנה.

1 **ד. זֶה שֶׁעַל הַשּׁוֹמְרִים - הוּא אִישׁ הַר הַבַּיִת[23]**
2 **שֶׁמְּסַבֵּב עַל הַלְּוִיִּם[24] בְּכָל לַיְלָה, וְכָל מִי שֶׁיָּשֵׁן עַל**
3 **מִשְׁמָרוֹ - מַלְקֶה אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹ וְשׂוֹרֵף אֶת כְּסוּתוֹ[25].**

23) שר הר הבית (מדות פ"א משנה ב). וראה למעלה פ"ח מהלכות בית הבחירה הלכה י. 24) משמע שעל הכהנים לא היה מסבב, אף שגם הכהנים היו שומרים בשלשה מקומות (למעלה שם הלכה ד), מפני שהכהנים זריזים הם (ועיין ברע"ב שקלים פ"ה משנה א, ותוס' יו"ט שם). 25) כלומר, רשאי גם לשרוף את כסותו.

4 **ה. זֶה שֶׁעַל הַמְּשׁוֹרְרִים - הוּא בּוֹרֵר בְּכָל יוֹם**
5 **הַמְּשׁוֹרְרִים שֶׁעוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן לוֹמַר שִׁירָה בַּפֶּה,**
6 **וְעַל פִּיו תּוֹקְעִין עַל הַקָּרְבָּנוֹת[26]. אֵין פּוֹחֲתִין[27]**
7 **בַּמִּקְדָּשׁ מֵאַחַת וְעֶשְׂרִים תְּקִיעָה[28] בְּכָל יוֹם: שָׁלֹשׁ[29]**
8 **לִפְתִיחַת שְׁעָרִים[30], וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר[31], וְתֵשַׁע**
9 **לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְיוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף**
10 **- מוֹסִיפִין תֵּשַׁע עַל קָרְבַּן מוּסָף. וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ**
11 **אוֹ יוֹם טוֹב לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אוֹ שֶׁחָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
12 **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שֵׁשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה מוּסָפִין[32] - אֵין**
13 **תּוֹקְעִין לְכָל מוּסָף וּמוּסָף בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא תּוֹקְעִין**
14 **תֵּשַׁע בִּלְבַד לְכָל הַמּוּסָפִין[33].**

26) להלן הלכה ז, כתב רבינו שזה שעל הצלצל ממונה על כל המשוררים בכלי שיר, וצריך עיון (יריעו"ש). 27) סוכה שם במשנה. 28) כלומר, תשע פעמים תר"ת (=תקיעה, תרועה, תקיעה). 29) תקיעה, תרועה ותקיעה, כמבואר למעלה הלכה ג. 30) שערי העזרה. 31) ש"כשהיו מנסכין את נסכי התמיד, הלויים אומרים בשיר, ושלשה פרקים היו בשיר שהיו מפסיקין בו ותוקעין הכהנים בחצוצרות" (רש"י שם). וראה להלן פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ז. 32) כלומר, שלשה קרבנות מוסף, בשביל שבת, ראש־חודש וראש־השנה. 33) בסוכה נה. בברייתא: "יכול כשם שתוקעין על [המוסף] שבת בפני עצמו, ועל [מוסף] ראש־חודש בפני עצמו, כך יהיו תוקעין על כל מוסף ומוסף? תלמוד־לומר [וביום שמחתכם ובמועדיכם] ובראשי חדשיכם [ותקעתם], הוקשו כל החדשים כולם זה לזה [שתקיעותיהם שוות]. רב אשי אמר, כתוב חדשכם [חסר יו"ד], וכתוב ובראשי. ואיזה חודש שיש לו שני ראשין, זה ראש־השנה (=ראש־חודש וראש־השנה) ואמר רחמנא חדשכם חד הוא". [ומסתבר שתוקעים תשע תקיעות על מוסף של שבת, שקרב ראשון, מפני שהוא תדיר, כמבואר להלן פ"ט מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב].

15 **ו. בְּעֶרֶב שַׁבָּת מוֹסִיפִין שֵׁשׁ[34]: שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל אֶת**
16 **הָעָם מִן הַמְּלָאכָה[35], וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ**
17 **לְחֹל[36]. וּבְרֶגֶל מוֹסִיפִין שָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת שַׁעַר**
18 **הַתַּחְתּוֹן[37], וְהוּא שַׁעַר עֶזְרַת נָשִׁים, וְשָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת**
19 **שַׁעַר הָעֶלְיוֹן[38], הוּא שַׁעַר נִקָּנוֹר. וְלָמָּה נִקְרָא שַׁעַר**
20 **עֶלְיוֹן? לְפִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵעֶזְרַת נָשִׁים. וְכֵן תּוֹקְעִין**
21 **שָׁלֹשׁ לְמִלּוּי הַמַּיִם[39] שֶׁמְּנַסְּכִין בֶּחָג. וְאֵין תּוֹקְעִים**
22 **לְמִלּוּי הַמַּיִם בְּשַׁבָּת[40]. וְתוֹקְעִין שָׁלֹשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**
23 **בְּשָׁעָה שֶׁמְּנַסְּכִין הַמַּיִם[41]. וְכָל הַתּוֹקְעִים שֶׁתּוֹקְעִים**
24 **עַל הַקָּרְבָּנוֹת - מִתַּחַת יַד זֶה שֶׁעַל הַמְּשׁוֹרְרִים**
25 **וּבִרְשׁוּתוֹ. וְכָל אֵלּוּ הַתְּקִיעוֹת בַּחֲצוֹצְרוֹת הֵן[42].**

34) שם במשנה. [וראה בספרי "זמנים" עמ' ו־ז, שאף־על־פי שתוקעים גם בגבולין – עיקרן של תקיעות אלו אינו אלא במקדש]. 35) שם במשנה. ועיין בשבת קיד: שכהנים זריזים הם (בקיאים הם בכל, ואין צריכים סימן, שכתוב בהם יורו משפטיך ליעקב – רש"י) והתקיעות היו בשביל העם שבירושלים. ובשבת לה: מבואר שתקיעה ראשונה לבטל העם שבשדות. תקיעה שנייה, נסתלקו התריסין וננעלו החנויות. תקיעה שלישית, סילק המסלק והטמין המטמין את החמין והדליקו את הנרות. וכן הוא בדברי רבינו פ"ה מהלכות שבת הלכה יא. 36) שם במשנה. היינו אחר ש"שוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, תוקע ומריע ותוקע ושובת" (הלכות שבת שם). 37) בסוכה שם: "שלש לשער התחתון". ופירש רש"י שזהו מה ששנינו במשנה (שם נא:) "הגיעו לעזרה (=לעזרת נשים) תקעו והריעו ותקעו". [ורבינו מפרש שאז פתחו את השער, וראה להלן, ועיין בכסף־משנה]. 38) שם במשנה: "שלש לשער העליון". ופירש רש"י שזהו מה ששנינו במשנה (שם) "ועמדו שני הכהנים בשער העליון וכו' קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו". [ורבינו מפרש אז פתחו השער, וכן נראה בסוכה נד. "כיון דתקע לפתיחת שערים למעלה"]. 39) שם במשנה. וזהו מה ששנינו שם מח. "היה ממלא מן השילוח, הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו" (רש"י שם). 40) שם נד. מימרא של רבא "שכבר נתמלאו מערב־שבת, כדתנן לעיל מח: אלא שהיה ממלא מערב־שבת [חבית של זהב]" (רש"י). ואם כן, מילוי המים כאן אינו מן השילוח אלא מן החבית (מעשה רוקח). 41) במשנה שם: "ושלש על גבי מזבח". ופירש רש"י כשזוקפין את הערבה, כדתנן לעיל מה. וזוקפין את הערבה בצידי המזבח ותקעו הריעו ותקעו, ושם נד. ד"ה ה"ג כתב, שזקיפת הערבה היתה בשעה שמנסכין המים על גבי המזבח, וכן יש לומר לדעת רבינו (הר המוריה). 42) שם נא:

26 **ז. זֶה שֶׁעַל הַצִּלְצָל - הוּא הַמַּעֲמִיד כָּל הַמְּשׁוֹרְרִים**
27 **עַל פִּי כְּלֵי שִׁיר שֶׁסּוֹעֲדִין[43] עִם הַלְּוִיִּם, כְּמוֹ**
28 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[44].**

43) שעוזרים. 44) למעלה פ"ג הלכה ג.

29 **ח. זֶה שֶׁעַל הַפִּיָּסוֹת - הוּא מֵפִיס בֵּין הַכֹּהֲנִים בְּכָל**
30 **יוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אִישׁ וָאִישׁ עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ שֶׁזָּכָה**
31 **בָּהּ בַּפִּיס. וְאַרְבַּע פְּעָמִים הָיוּ מְפִיסִין בְּכָל יוֹם.**
32 **וּבְהִלְכוֹת תְּמִידִין[45] אֲבָאֵר כֵּיצַד הָיוּ מְפִיסִין.**

45) פרק ד הלכה ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ט. הַמְמֻנֶּה שֶׁעַל הַקִּנִּים - הוּא שֶׁפּוֹסְקִין עִמּוֹ שֶׁיִּמְכֹּר הַקִּנִּים לַקָּרְבָּנוֹת כָּךְ וְכָךְ בְּסֶלַע. וְכָל מִי שֶׁהוּא חַיָּב תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה[46] - יָבִיא דְּמֵיהֶם לַמִּקְדָּשׁ, וְזֶה הַמְמֻנֶּה נוֹתֵן הַקִּנִּים לְבַעֲלֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וְעוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם הַגִּזְבָּרִין וְנוֹתְנִין לוֹ. מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִשְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹסְקִין עִמּוֹ הַשַּׁעַר. וְאִם הוּזְלוּ הַקִּנִּים - מַסְפִּיק כְּשַׁעַר הַזּוֹל, וְאִם הוּקְרוּ - מַסְפִּיק כְּמוֹ שֶׁפָּסְקוּ עִמּוֹ; שֶׁיַּד הֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה[47]. וְכֵן קֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל אוֹ שֶׁנִּפְסַל קֹדֶם שֶׁיִּקְרַב - נוֹתֵן אַחֵר תַּחְתָּיו[48].

46) כגון זב וזבה ויולדת, ראה להלן פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג. 47) בשקלים פ"ד משנה ט, שנינו: "אחת לשלשים יום משערין את הלשכה, כל המקבל עליו לספק לסתות" וכו'. ואף־על־פי ששם המדובר בענין נסכים (ראה להלן הלכה יג) – סובר רבינו כי הוא־הדין לקינים (כסף־משנה). 48) בשקלים פ"ז משנה ז, שנינו: "ועל הקינין הפסולות שיהו באות משל צבור, ר' יוסי אומר המספק את הקינין מספק את הפסולות". ופסק רבינו כר' יוסי, מפני שהתנא־קמא הוא ר' שמעון, וכבר אמרו (עירובין מו:) ר' יוסי ור' שמעון - הלכה כר' יוסי (כסף־משנה).

י. זֶה שֶׁעַל הַחוֹתָמוֹת[49] - הוּא שֶׁמְּקַבֵּל דְּמֵי הַנְּסָכִים מִמְּחֻיְּבֵי נְסָכִים וְנוֹתֵן לָהֶם חוֹתָמוֹת. וְזֶה שֶׁעַל הַנְּסָכִים - הוּא שֶׁמּוֹכֵר הַנְּסָכִים[50].

49) בשקלים פ"ה משנה ד: "מי שהוא מבקש נסכים, הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות, נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם". 50) שם: "בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים, ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים".

יא. כֵּיצַד? אַרְבָּעָה חוֹתָמוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: הָאֶחָד כָּתוּב עָלָיו עֵגֶל[51]. וְהַשֵּׁנִי כָּתוּב עָלָיו זָכָר[52]. וְהַשְּׁלִישִׁי כָּתוּב עָלָיו גְּדִי[53]. וְהָרְבִיעִי כָּתוּב עָלָיו חוֹטֵא[54].

51) הוא סימן לנסכי שור, שהם: שלשה עשרונים סולת, חצי ההין שמן וחצי ההין יין (משנה שם). 52) הוא סימן לנסכי איל, שתרגום אייל – דיכרא. והם שני עשרונים סולת, שלישית ההין שמן ושלישית ההין יין. 53) הוא סימן לנסכי הכבש, שהם: עשרון אחד סולת, רביעית ההין שמן ורביעית ההין יין. 54) סימן לנסכי שלש בהמות של מצורע עשיר (משנה שם). והם: שלשה עשרונים סולת ותשעה לוגין שמן (נוסף לזה, לוג אחד שמן למתן תנוך ובהונות), ושלש רביעית יין ושלש רביעיות שמן (פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו). "ונקרא המצורע חוטא, לפי שבעוונותיו אירעו מה שאירעו" (פירוש המשניות), וכן הוא בערכין טז. "על שבעה דברים נגעים באים, על לשון הרע" וכו' (הרא"ש והרע"ב שם).

יב. כָּל מִי[55] שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו לַמִּקְדָּשׁ נוֹתֵן דְּמֵי הַנְּסָכִים לָזֶה הַמְמֻנֶּה עַל הַחוֹתָמוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ חוֹתָמוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה מְצֹרָע עָשִׁיר[56] - נוֹתֵן לוֹ חוֹתָם אֶחָד שֶׁכָּתוּב עָלָיו חוֹטֵא. וְהַלָּה הוֹלֵךְ בַּחוֹתָמוֹת שֶׁבְּיָדוֹ לָזֶה הַמְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים, וְנוֹתֵן לוֹ נְסָכִים כְּמִנְיַן הַחוֹתָמוֹת וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּהֶן. וְלָעֶרֶב בָּאִים זֶה אֵצֶל זֶה, מוֹצִיא אֶת הַחוֹתָמוֹת וּמְקַבֵּל כְּנֶגְדָּן מָעוֹת. אִם הוֹתִירוּ הַמָּעוֹת - הוֹתִירוּ לַהֶקְדֵּשׁ[57], וְאִם פָּחֲתוּ הַמָּעוֹת - יְשַׁלֵּם זֶה שֶׁעַל הַחוֹתָמוֹת מִבֵּיתוֹ. מִי שֶׁאָבַד[58] חוֹתָמוֹ - מַמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב. אִם מָצְאוּ בַּמָּעוֹת יָתֵר כְּדֵי חוֹתָם שֶׁטּוֹעֵן[59] - נוֹתְנִין לוֹ, וְאִם לַאו - אֵין נוֹתְנִין לוֹ. וְשֵׁם כָּל הַיּוֹם[60] כָּתוּב עַל הַחוֹתָם, מִפְּנֵי הָרַמָּאִים, שֶׁלֹּא יַשְׁהֶא הַחוֹתָם אֶצְלוֹ עַד שֶׁיּוּקְרוּ הַנְּסָכִים[61].

55) משנה בשקלים שם. 56) אבל מצורע עני, שאינו מביא אלא כבש אחד (ויקרא יד, כא) אינו מביא אלא נסכי כבש, וחותמו "גדי", כדעת תנא־קמא שם (כסף־משנה). 57) והממונה על החותמות אינו יכול לטעון כי מעותיו הן שנתערבו במעות הקדש, שיד הקדש על העליונה (משנה שם). 58) שם משנה ה. 59) כלומר, אם נמצאו מעות יתירות מכדי החותמות. ושיעורם כשיעור חותם שטוען זה שנאבד לו. 60) בשקלים שם: "ושם היום". ובספרים אחרים שם כנוסחת רבינו: "ושם כל היום". ויתכן כי הכוונה היא, על־פי מה שאמרו בירושלמי שם, שהיה כתוב שם היום, כמה ימים בשבת, שם השבת, ושם החודש ושם המשמר. והיינו "שם כל היום" שכתב רבינו, כלומר, כל מה ששייך לאותו יום (הר המוריה). (ובפירוש הרא"ש שם: "ושם כל יום", ואולי צריך להיות כן גם בדברי רבינו). 61) כן הוא בפירוש המשניות לפי הפירוש השני.

יג. מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִשְׁלֹשִׁים יוֹם[62] פּוֹסְקִין שַׁעַר הַיַּיִן וְהַסֹּלֶת[63] עִם הַמְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים. אִם הוּקְרוּ נְסָכִים - מְסַפֵּק לָהֶן כְּמוֹ שֶׁפָּסְקוּ עִמּוֹ, וְאִם הוּזְלוּ - מְסַפֵּק לָהֶן כַּשַּׁעַר הַזּוֹל. וְהַשָּׁכָר שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר הַהֶקְדֵּשׁ בִּשְׁעָרִים אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מוֹתַר נְסָכִים, וְלוֹקְחִין בּוֹ עוֹלוֹת לְקִיץ הַמִּזְבֵּחַ[64]. וְאֵין מְקַיְּצִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ בְּעוֹלוֹת עוֹף[65], שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר עוֹף[66].

62) שקלים פ"ד משנה ט. וראה למעלה הלכה ט. 63) לא כתב רבינו "שמן", לפי שהשמן נבלל בסולת, כמו שנאמר: בלול בשמן" (תוספות יום־טוב שם פ"ה משנה א). 64) [בשקלים פ"ד משנה ד: "רבי עקיבא אומר, מותר התרומה לקיץ המזבח, ומותר נסכים לכלי שרת. רבי חנניה סגן הכהנים אומר: מותר נסכים לקיץ המזבח, ומותר התרומה לכלי שרת". וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ופסק ההלכה בכל זה אומרת (=ירושלמי שם סוף הלכה ג) תנאי בית־דין על המותרות שיקריבו עולות". ולכן פסק בפ"ד מהלכות שקלים הלכה ט, שמותר התרומה לוקחים בה קיץ המזבח, ואם־כן אין הלכה לא כר' עקיבא ולא כר' חנניה סגן הכהנים. ומה פסק רבינו בהלכות שקלים שם הלכה ב, שמותר נסכים לכלי שרת – אין זה דין במותר הנסכים, שוודאי הוא הולך לקיץ המזבח, וכמו שכתב כאן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא זהו דין בכלי שרת ש"מצוותם שיבואו ממותר הנסכים" כמו שדקדק רבינו שם. ובזה פסק כברייתא בכתובות קו: ש"מזבח הזהב ולבונה וכלי שרת, באין ממותר נסכים". אלא שמכיון שאמרו בירושלמי הנ"ל, ש"תנאי בית־דין על המותרות שיקריבו עולות", על־כרחנו שמה שאמרו שכלי שרת באים ממותר נסכים, אין זה אלא למצוה לכתחילה, אבל "אם לא היה להם מותר נסכים (=כגון שלא היו להם הרבה נדרים ונדבות, והמזבח בטל, וצריך להקריב עולות לקיץ המזבח, ונמצא שאין להם ממותר נסכים לכלי שרת) – יביאו (כלי שרת) מתרומת הלשכה" (מלשון רבינו שם). ועיין כסף־משנה ומראה־הפנים בירושלמי שם הלכה ב, ד"ה רבי חייה בר יוסף). 65) שבועות יב: ועיין בתוספות שם ד"ה ואין. 66) היחיד מביא עוף, ואין הציבור מביאין עוף (תו"כ פרק ז פרשתא ו).

1 **יד. הַכֹּהֲנִים[67], מִפְּנֵי שֶׁהֵן עוֹמְדִין עַל הָרִצְפָּה**
2 **תָּמִיד[68], וְאוֹכְלִין בָּשָׂר הַרְבֵּה[69], וְאֵין עֲלֵיהֶן בְּגָדִים**
3 **בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה אֶלָּא חָלוּק אֶחָד[70] - הֵם חוֹלִין**
4 **בִּמְעֵיהֶן. לְפִיכָךְ מַעֲמִידִין מְמַנֶּה אֶחָד, שֶׁיִּהְיֶה מְבַקֵּר**
5 **אוֹתָן וּמְרַפֵּא כָּל תַּחֲלוּאֵיהֶן, וְעוֹסֵק בָּהֶן תָּמִיד הוּא**
6 **וַאֲנָשָׁיו שֶׁתַּחַת יָדוֹ.**

67) ירושלמי שקלים פ"ה הלכה א. 68) ש"כל העוסק בעבודה מעבודת המקדש, צריך שיהיה עומד על הרצפה" (פ"ה מהלכות ביאת המקדש הלכה יז). 69) כן הוא בירושלמי שם. 70) "כי אסור להם לעבוד אלא בארבעה בגדים: כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט, לא פחות ולא יותר" (פירוש המשניות שם פ"ה משנה א). [בירושלמי שם, ליתא "אלא חלוק אחד". ובמקום זה אמרו שם: "ושותין מים", ובפיה"מ שם הביא גם זה שלא היו להם הרבה בגדים, וגם מה שהיו שותים מים].

7 **טו. וְכֵן מְמַנִּין אֶחָד לִהְיוֹת חוֹפֵר בּוֹרוֹת וְשִׁיחִין[71]**
8 **וּמְתַקֵּן הַבּוֹרוֹת שֶׁל רַבִּים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם מְצוּיִין**
9 **בִּירוּשָׁלַיִם לְכָל אֶחָד מִיּוֹשְׁבֵיהָ וּלְכָל עוֹלֵי הָרְגָלִים[72].**
10 **וְאֶחָד מְמַנֶּה עַל כָּל אֲמָנֵי לֶחֶם הַפָּנִים[73], וְהוּא מְתַקֵּן**
11 **כָּל מְלַאכְתּוֹ. וְאֶחָד מְמַנֶּה עַל כָּל אֲמָנֵי הַקְּטֹרֶת[74],**
12 **וְהוּא מְתַקֵּן מְלַאכְתָּהּ.**

71) בירושלמי שם: "והוה ידע (=והיה יודע) האי דין כיף מקורר מיא (=איזה סלע מוציא מים קרים), והאי דין כיף אית ביה שרברוביה (=חמימות), ועד היכן שרברובתיה מטיא (עד היכן חמימותו מגעת)". 72) רש"י (בבבא קמא נ. ויבמות קכא:) פירש, שהיה חופר בורות לעולי רגלים בדרכים. ורבינו בפירוש המשנה (שקלים שם) כתב: שהיה "ממציא מים לעם בישוב ובמדבר". וכעין מה שכתב כאן. 73) שקלים שם. 74) שם.

13 **טז. זֶה שֶׁעַל הַפָּרֹכֶת מְמַנֶּה עַל כָּל אוּרְגֵי הַפָּרוֹכוֹת[75]**
14 **וְהָרוֹקְמִין בָּהֶן שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנוֹת לַהֵיכָל וְלַשְּׁעָרִים.**
15 **וּשְׁתֵּי פָּרוֹכוֹת הָיוּ עוֹשִׂין בְּכָל שָׁנָה[76] לְהַבְדִּיל בֵּין**
16 **הַקֹּדֶשׁ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[77]. וְחוּטֵי הַפָּרֹכֶת כְּפוּלִין**
17 **שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה. וְאַרְבָּעָה מִינִין הָיוּ בָּהּ: שֵׁשׁ וּתְכֵלֶת**
18 **וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי. וְכָל אֶחָד מֵהֶן כָּפוּל שִׁשָּׁה.**
19 **הֲרֵי אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חוּטִין[78]. וְטֶפַח הָיָה עָבְיָהּ[79].**
20 **וְעַל שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים נִירִין[80] הָיְתָה נֶאֱרֶגֶת. אָרְכָּהּ**
21 **אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבָּהּ עֶשְׂרִים אַמָּה[81].**

75) משנה וירושלמי שקלים שם. 76) שקלים פ"ח משנה ה. לפי שהיו משחירות מחמת עשן הקטורת, היו עושים חדשות בכל שנה (הרא"ש בתמיד כט:). 77) ראה למעלה פ"ד מהלכות בית הבחירה הלכה ב. 78) שקלים שם ויומא עא: 79) שקלים שם. 80) היינו: שבעים ושתים נימים" (=חוטים) שבשקלים שם. ובכמה נוסחאות שם: "נירין", כמו שכתב רבינו. 81) שרוחב קודש־הקדשים עשרים אמה, וגבהו ארבעים אמה (תוספות יום־טוב בשקלים שם).

22 **יז. וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פָּרוֹכוֹת הָיוּ בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי[82]: שֶׁבַע**
23 **עַל שִׁבְעָה שַׁעֲרֵי הָעַזָּרָה, וְאַחַת עַל פֶּתַח הָאוּלָם,**
24 **וְאַחַת עַל פֶּתַח הַהֵיכָל, וּשְׁתַּיִם לַדְּבִיר בֵּינוֹ וּבֵין**
25 **הַקֹּדֶשׁ, וּשְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן בָּעֲלִיָּה[83].**

82) מימרא של רב ביומא נד. 83) להבדיל בין עליית ההיכל לבין עליית בית קודש־הקדשים (רש"י שם).

26 **יח. פָּרֹכֶת[84] שֶׁנִּטְמֵאת בְּוֶלֶד הַטֻּמְאָה[85] - מַטְבִּילִין**
27 **אוֹתָהּ בִּפְנִים[86] וּמַכְנִיסִין אוֹתָהּ מִיָּד, לְפִי שֶׁאֵינָהּ**
28 **צְרִיכָה הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[87]. וְשֶׁנִּטְמֵאת בְּאַב הַטֻּמְאָה[88] -**
29 **מַטְבִּילִין אוֹתָהּ מִבַּחוּץ[89] וְשׁוֹטְחִין[90] אוֹתָהּ בַּחֵיל[91],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וְאִם הָיְתָה חֲדָשָׁה**
31 **- שׁוֹטְחִין אוֹתָהּ עַל גַּב הָאִצְטַבָּא[92], כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה**
32 **הָעָם[93] אֶת מְלַאכְתָּהּ שֶׁהִיא נָאָה.**

84) כלומר, אחת משלוש־עשרה פרוכות הנ"ל (תויו"ט שקלים שם משנה ד). 85) היינו משקין טמאים שגזרו עליהם חכמים שיטמאו כלים (פ"ז מהלכות אבות הטומאות הלכות א־ב). והמדובר כשלא היתה תלויה, שאז אינה מקבלת טומאה, שהרי אינה מקבלת טומאה אלא מפני שהשמש מתחמם כנגדו (ביצה יד: ופ"י מהלכות כלאים הלכה יד), ופרוכת של מקדש אסורה בהנאה (עיין תוספות שם ד"ה מפני) – אלא המדובר כשהיתה מונחת, ואז יש עליה תורת בגד, שהרי ברגלים תולים אותה בעזרות בשביל בני אדם הבאים, והרי היא כמשמשי אדם שמקבלים טומאה (מלאכת שלמה שם בשם הר"ר סולימן). 86) בים־של־שלמה שבעזרה, ואין צורך להוציאה (תפארת ישראל שם). 87) שטומאה מדרבנן אינה צריכה הערב שמש, ראה בפי"ב מהלכות אבות הטומאות הלכה ו. 88) בשרץ או בנבילה וכיוצא בהם. 89) שהרי אסור להכניס למקדש בגד שהוא ראשון לטומאה (להלן פ"ג מהלכות ביאת המקדש הלכה יז). 90) כדי לנגבה. 91) חוץ לעזרה. 92) במשנה שם: "על גג האיצטבא" (ועיין משנה־למלך). שהרחבה של הר הבית היתה מוקפת באיצטבאות לישב שם, ומסוככות למעלה מפני הגשמים (הרע"ב סוכה פ"ד משנה ד). 93) כלומר, גם העומד מרחוק יראה אותו. ואילו היו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שוטחים אותו בחיל, לא יכלו לראות יפיו אלא העומדים סמוך לו (תפארת ישראל).

יט. וְכָל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ לָהֶם שְׁנַיִּים וּשְׁלִישִׁים[94], שֶׁאִם יִטָּמְאוּ הָרִאשׁוֹנִים - יָבִיאוּ הַשְּׁנִיִּים תַּחְתֵּיהֶם.

94) משנה בחגיגה כו:

כ. זֶה הַמְמֻנֶּה עַל מַעֲשֵׂה בִּגְדֵי כְּהֻנָּה עוֹסֵק בַּהֲכָנַת בִּגְדֵי כֹּהֲנִים הֶדְיוֹטִים וּבִגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וּבַאֲרִיגָתָן[95], וּמִתַּחַת יָדוֹ נַעֲשֶׂה הַכֹּל. וְלִשְׁכָּה הָיְתָה לוֹ בַּמִּקְדָּשׁ[96].

95) במשנה שלפנינו (שקלים פ"ה משנה א) "ופנחס על המלבוש". ומפרשה רבינו, שהיה ממונה על הכנת המלבושים ועל אריגתם. ברם לפי נוסחאות אחרות: "ופנחס המלביש" – היה ממונה על פעולת ההלבשה, וזוהי דעת הראב"ד בהשגה. ובפירוש המשנה שם, כלל רבינו גם את ההלבשה וגם את העשייה, ועיין בהר המוריה. 96) מדות פ"א משנה ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יתבארו בו ששלשה מיני בגדים היו, ומה דינם אם היו מטושטשים או משוחקים.

א. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה שְׁלֹשָׁה מִינִים: בִּגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וּבִגְדֵי זָהָב[2], וּבִגְדֵי לָבָן[3]. בִּגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט הֵם אַרְבָּעָה כֵּלִים[4]: כְּתֹנֶת, וּמִכְנָסַיִם, וּמִגְבַּעַת[5], וְאַבְנֵט. וְאַרְבַּעְתָּן שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבָנִים[6], וְחוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה[7]. וְהָאַבְנֵט לְבַדּוֹ רָקוּם בְּצֶמֶר[8].

2) של כהן גדול, וראה להלן ה"ב. 3) שהכהן הגדול משמש בהם ביום הכיפורים, וראה להלן ה"ג. 4) מפורש בתורה (שמות כח, מ-מב) "ולבני אהרן תעשה כתנות, ועשית להם אבנטים, ומגבעות תעשה להם... ועשה להם מכנסי בד". 5) צ"ל: מגבעת. 6) (כן הוא ב'ספרא' פ' מצורע (פי"ג ה"ג-ד) "יכול יהו מטמאים בין צבועים בין שאינן צבועים, תלמוד-לומר בבגד צמר או בבגד פשתים, מה פשתים כברייתה, אף צמר כברייתו – אוציא את הצבוע בידי אדם ולא אוציא את הצבוע בידי שמים, תלמוד-לומר לפשתים ולצמר, מה פשתים לבנה, אף צמר לבנה", ועי' 'מנחת חינוך' סוף מצוה קא). 7) יומא עא, ב: דברים שנאמרו בו שש, חוטן כפול ששה, וראה להלן הי"ד. 8) כלומר, הוא שעטנז. וכדעת רבי ביומא יב, ב. ואף-על-פי שאין זה מפורש בתורה אלא בכהן-גדול, שנאמר (שם לט, כט) "ואת האבנט שש משזר, ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם", ובכהן-גדול הכתוב מדבר, שהרי נאמר כאן "רוקם", ונאמר להלן (שם כח, לט) גבי כהן גדול "ואבנט תעשה מעשה רוקם" (ראה 'תוספות' יומא ו. ד"ה אמר לך) – למדו כהן הדיוט מכהן-גדול, ממה שנאמר (שם כט, ט) "וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו", להורות כי אבנטו של כהן גדול, זהו אבנטו של כהן הדיוט (יומא שם בגמרא). ומה שכתב רבינו "רקום בצמר" נראה כדעת רלב"ג בפרשת תצוה, שכתב כי האבנט היה ממין אחד של צמר בלבד, אבל מדברי ה'תוספות' שבת כא. ד"ה שמחת, נראה שהיה משלושת מיני צמר: תכלת וארגמן ותולעת שני (משנה-למלך. ועיי"ש).

ב. בִּגְדֵי זָהָב הֵן בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל[9], וְהֵם שְׁמֹנָה כֵּלִים[10]: הָאַרְבָּעָה שֶׁל כָּל כֹּהֵן, וּמְעִיל, וְאֵפוֹד, וְחֹשֶׁן, וְצִיץ[11]. וְאַבְנֵטוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל מַעֲשֵׂה רוֹקֵם הוּא[12], וְהוּא דּוֹמֶה בְּמַעֲשָׂיו לְאַבְנֵט כֹּהֵן הֶדְיוֹט[13]. וּמִצְנֶפֶת הָאֲמוּרָה בְּאַהֲרֹן הִיא הַמִּגְבַּעַת הָאֲמוּרָה בְּבָנָיו, אֶלָּא שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל צוֹנֵף בָּהּ כְּמִי שֶׁלּוֹפֵף עַל הַשֶּׁבֶר[14], וּבָנָיו צוֹנְפִין בָּהּ כְּכוֹבַע, וּלְפִיכָךְ נִקְרֵאת מִגְבַּעַת[15].

9) גם במשנה מסכת יומא (לא: וע.) נקראו בגדי כהן גדול – "בגדי זהב", אף-על-פי שארבעה מהם הם בגדי לבן, כשל כהן הדיוט. 10) זה מוסב למה שאמר "בגדי כהן גדול", ולא למה שכתב "בגדי זהב", שהרי בגדי זהב לא היו שמונה אלא ארבעה (כסף-משנה). 11) מפורש בתורה (שם כח, ד-לו) "ואלה הבגדים אשר יעשו, חושן ואפוד ומעיל וגו', ועשית ציץ זהב טהור". 12) כמפורש בתורה (שם, לט) "ואבנט תעשה מעשה רוקם". 13) עי' ב'מגדל עוז' וב'קרית ספר' שהעתיקו: "ואינו דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט". והיינו שבאבנט של כהן-גדול נאמר "מעשה רוקם", ו"הוא שתהיינה הצורות הנעשות באריגה נראות וכו'", ואילו אבנט של כהן-גדול אין צורך שתהיינה בו צורות, ועי' ב'ירעות שלמה'. 14) מגלגל ומחזיר, מגלגל ומחזיר סביב ראשו, כמין תחבושת. וסובר רבינו ששתיהם כעין סודר ארוך, אלא שיש חילוק ביניהם בענין הלבישה. אבל הראב"ד כתב: "אין מעשהו של זה כמעשהו של זה, מצנפת ארוך הרבה, וכורך אותו כריכות הרבה ככריכות הישמעאלים, אבל מעשה המגבעות כעין הכובעין שלנו, חדין מלמעלה והן קצרין". ורש"י בפירושו של התורה כתב ששניהם הם כמין כובע. 15) שאותיות גיכ"ק מתחלפות, והרי "מגבעת" כמו "מקבעת", והוא מלשון קובע (= כובע, ראה שמואל-א יז, לח). וכן תרגם אונקלוס (שמות כח, מ) "ומגבעות" – "וכובעין" (כסף-משנה בשם רמב"ן).

ג. בִּגְדֵי לָבָן הֵם אַרְבָּעָה כֵּלִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים: כְּתֹנֶת, וּמִכְנָסַיִם, וְאַבְנֵט, וּמִצְנֶפֶת[16]. וְאַרְבַּעְתָּן לְבָנִים, וְחוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה[17], וּמִן הַפִּשְׁתָּן לְבַדּוֹ הֵם[18]. וּשְׁתֵּי כֻּתָּנוֹת[19] אֲחֵרוֹת[20] הָיוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים: אַחַת לוֹבְשָׁהּ בַּשַּׁחַר[21], וְאַחַת בֵּין הָעַרְבַּיִם[22]. וּשְׁתֵּיהֶם בִּשְׁלִשִׁים מָנֶה מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ[23]. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף - מוֹסִיף מִשֶּׁלּוֹ[24]. וּמַקְדִּישׁ הַתּוֹסֶפֶת וְאַחַר כָּךְ עוֹשֶׂה בָּהּ הַכֻּתֹּנֶת[25].

16) כן הם נקראים במשנה (יומא לד:). 17) שם עא, ב. 18) ואינם שעטנז, "שעבודת היום בבגדי בוץ" (שם לה.). 19) במשנה (שם לד:) "בשחר היה לובש פילוסין (=פשתן מעולה) של שמונה עשר מנה, ובין הערבים של שנים עשר מנה, הכל שלשים מנה". ומפרש רבינו שהמדובר בכתונת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בלבד (ועי' רש"י שם). וגם בגמרא שם לה, ב - לא דיברו אלא על הכתונת ('מעשה רוקח'). 20) אפשר שמילה מיותרת היא בטעות־סופר (שו"ת רמ"ע מפאנו סי' קב, וראה ב'משנה למלך' ו'מעשה רוקח'). 21) לעבודת פנים של שחרית. 22) להוצאת כף ומחתה. 23) כחכמים במשנה, שם. ובגמרא שם לה, א – אמרו, ששל שחרית צריך להיות יותר יקרים משל ערבית, ורבינו לא הזכיר מזה כלום, וצ"ע (משנה־למלך). 24) שם לד, ב - במשנה. 25) שם לה, ב - בגמרא.

1 **ד. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה מִצְוָתָן שֶׁיִּהְיוּ חֲדָשִׁים[26], נָאִים[27]**
2 **וּמְשֻׁלָּשִׁים[28], כְּדֶרֶךְ בִּגְדֵי הַגְּדוֹלִים[29]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. הָיוּ מְטֻשְׁטָשִׁין[30] אוֹ מְקֹרָעִין[31] אוֹ**
4 **אֲרֻכִּין יָתֵר עַל מִדָּתוֹ[32] אוֹ קְצָרִים פָּחוּת מִמִּדָּתוֹ[33] אוֹ**
5 **שֶׁסִּלְקָן בָּאַבְנֵט[34] וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. הָיוּ**
6 **מְשֻׁחָקִין[35] אוֹ שֶׁהָיוּ אֲרֻכִּים וְסִלְקָן בָּאַבְנֵט עַד**
7 **שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּמִדָּתוֹ וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[36].**

26) בזבחים יח, ב - למדו כן מה שנאמר "בד" – שיהיו חדשים (כשעה שהיו בבדי פשתן – רש"י). 27) שנאמר (שמות כח, ב) "ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת". וראה להלן. 28) צ"ל: "ומשולשלים", וכן הוא בדפוס ווינציא. 29) עי' בשבת קיג, א: "אם אין לו להחליף (בגדים לשבת), ישלשל בגדיו". ופירש רש"י: "ישלשל בגדיו כלפי מטה, כדרך עשירים שיושבים בביתם, ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ". 30) בטיט (זבחים יח:). 31) והפסול הוא מפני שהוא מחוסר בגדים, ש"הבגדים הקרועים כמו שאינם", כמו שכתב הרמב"ן ב'ספר המצוות' לא־תעשה קסד, וראה ב'קרית ספר'. (ומה שכתב רבינו להלן (פ"א מהל' ביאת המקדש הי"ד) שאם עבד קרוע בגדים עבודתו כשרה – שם אין הפסול מחמת מחוסר בגדים, אלא מחמת ניוול, דוגמת פרועי ראש (ראה שם הט"ו), כי שם מדובר כששלל (= תפר שלא כדרך תפירה) את הקריעה, שאין בו משום מחוסר בגדים, שהרי הוא שלם (ואף־על־פי שאין מתקנים בגדי כהונה, שאין עניות במקום עשירות, להלן ה"ה, ולמעלה פ"א הט"ו – אין זה אלא לכתחילה אבל בדיעבד כשר), אבל משום ניוול יש בו, מכיון שמותר לשלול הקריעה (פ"ט מהל' אבל ה"א), על־כרחנו לא בטל מבגד זה דין קריעה על המת. ומדוקדקים דברי רבינו, שכאן כתב: "בגדיו מקורעין", שהבגד מקורע, וכאילו אינו, ואילו להלן כתב: "קרועי בגדים", היינו שהבגד שלם (שתוקן על־ידי שלילה), אלא שהאדם "קרוע בגדים" על מתו, כנ"ל. וראה ב"סיני" כרך יט עמ' קפג). 32) זבחים, שם - כרב. 33) כרב ושמואל, שם. ונראה שזה נלמד ממה שנאמר "מדו בד" – "שיהא כמדתו", ראה בפסחים סה, ב. וזהו לעכב. 34) היינו, שהיו כמדתו וסלקן באבנט, ועל־ידי־זה נעשו פחות ממדתו. ועבודתו פסולה מפני שדין בגדים אלו כדין בגדים קצרים ממדתו – "אבנט מיגז גייז", כלומר, הקיפול שעל־ידי האבנט קוצץ הבגד ומקצרו. כרב בזבחים שם, וראה להלן. 35) ישנים. שאע"פ שמצוותם שיהיו חדשים – אין זה מעכב בדיעבד (זבחים, שם). 36) כרב, שם - ש"אבנט מיגז גייז", ראה למעלה הערה לג.

8 **ה. כָּל בֶּגֶד מִבִּגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁנַּעֲשׂוּ צוֹאִין - אֵין מְלַבְּנִין**
9 **אוֹתָן[37] וְאֵין מְכַבְּסִין אוֹתָן, אֶלָּא מַנִּיחָן לַפְּתִילוֹת[38]**
10 **וְלוֹבֵשׁ חֲדָשִׁים. וּבִגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּלוּ - גּוֹנְזִין**
11 **אוֹתָן[39]. וּבִגְדֵי לָבָן שֶׁעוֹבֵד בָּהֶם בְּיוֹם הַצּוֹם - אֵינוֹ**
12 **עוֹבֵד בָּהֶם פַּעַם שְׁנִיָּה לְעוֹלָם, אֶלָּא נִגְנָזִין בְּמָקוֹם**
13 **שֶׁיִּפְשֹׁט אוֹתָם שָׁם[40]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנִּיחָם שָׁם. וְהֵם**
14 **אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה.**

37) זבחים פח, ב - שאין עניות במקום עשירות. (וראה בהלכה הקודמת, שאין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר. וכן נראה מדברי הרא"ש בערכין י, ב - שהביא ה'שיטה מקובצת' שם אות יב בשמו, ועי' ב'קרית ספר'). 38) סוכה נא, א - במשנה. וראה בהלכה הסמוכה. 39) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדה מבגדי לבן דלהלן ('קרית ספר'). ועי' ב'ירושלמי' סוכה פ"ה ה"ג (משנה־למלך). 40) יומא יב, ב – כתנא־קמא.

15 **ו. מְכַנְסֵי כֹּהֲנִים הֲדִיוֹטִים שֶׁבָּלוּ וְאַבְנְטֵיהֶם - הָיוּ**
16 **עוֹשִׂין מֵהֶן פְּתִילוֹת[41] וּמַדְלִיקִין בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ**
17 **בְּשִׁמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה[42]. וְכָתְנוֹת כֹּהֲנִים הֲדִיוֹטִים**
18 **שֶׁבָּלוּ - הָיוּ עוֹשִׂין מֵהֶן פְּתִילוֹת לִמְנוֹרַת תָּמִיד[43].**

41) סוכה שם, במשנה. 42) אבל למנורה אינן כשרות, לפי שיש בהן צמר, שאינו ראוי לפתילה, שנאמר בה "להעלות נר תמיד" – "שתהא השלהבת עולה מאליה" (שבת כ: כא). (ואף־על־פי שלדעת רבינו (למעלה ה"א) אין באבנט של כהן־גדול אלא מין צמר אחד בלבד, בכל זאת אינו ראוי להדלקה, שדינו ככרך דבר שמדליקין על גבי דבר שאין מדליקין שפסול (שם כא.) ודלא כמו שכתבו ה'תוספות' שם ד"ה שמחת, שבמקדש לא גזרו על זה, אלא כמו שכתב ה'מאירי' שם, שגם במקדש אסור). 43) שבת, שם. והוא־הדין למצנפת. ולא בא למעט אלא אבנט, שיש בו גם צמר, כמבואר למעלה (כסף־משנה), ומכנסים שאינם כבוד למנורה ('תפארת ישראל' סוכה פ"ה מ"ג אות יב). (ועי' 'ירושלמי' סוכה פ"ה ה"ג).

19 **ז. כָּל בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים אֵינָן בָּאִים אֶלָּא מִשֶּׁל צִבּוּר[44].**
20 **וְיָחִיד שֶׁהִתְנַדֵּב בֶּגֶד מִבִּגְדֵי כְּהֻנָּה - מוֹסְרוֹ לַצִּבּוּר**
21 **וּמֵתָּר[45]. וְכֵן כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת[46] וַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה[47]**
22 **שֶׁמְּסָרָן יָחִיד לַצִּבּוּר - הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִין. אַף כָּל**
23 **קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[48] שֶׁהִתְנַדֵּב אוֹתָן יָחִיד מִשֶּׁלּוֹ -**
24 **כְּשֵׁרִים, וּבִלְבַד שֶׁיִּמְסְרֵם לַצִּבּוּר.**

44) יומא לה, ב. 45) שם. 46) 'ירושלמי' שם ה"ב. 47) תענית כח, א. ו'ירושלמי' שם ה"א. 48) תוספתא שקלים פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 176 4): "כל קרבנות הציבור וכו' ואם נתנדבו לעצמן כשרים, ובלבד שימסרם לציבור". וכן הוא בראש השנה ז, א. ('אור שמח').

25 **ח. בִּגְדֵי כֹּהֲנִים הֲדִיוֹטִים הָיוּ עוֹשִׂין מֵהֶן מַחֲלָצוֹת**

רַבּוֹת[49]. וְשִׁשָּׁה וְתִשְׁעִים חַלּוֹן הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ[50] לְהַנִּיחַ בָּהֶן הַבְּגָדִים, אַרְבָּעָה חַלּוֹנוֹת לְכָל מִשְׁמָר, וְשֵׁם כָּל מִשְׁמָר כָּתוּב עַל חַלּוֹנוֹתָיו, וְכֻלָּן סְתוּמוֹת. וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ אַנְשֵׁי מִשְׁמָר לָעֲבוֹדָה בַּשַּׁבָּת שֶׁלָּהֶן - פּוֹתְחִין חַלּוֹנוֹתֵיהֶן כָּל יְמֵי שַׁבַּתָּן וְנוֹטְלִין הַכֵּלִים; וּכְשֶׁיָּצְאוּ - מַחֲזִירִין הַבְּגָדִים לְחַלּוֹנוֹתֵיהֶן וְסוֹתְמָן.

49) מלשון הכתוב (זכירה ג, ד) "והלבש אותך מחלצות". כלומר, עושים להם כמה חליפות (כל חליפה היא: כתונת ומכנסים, מגבעת ואבנט – למעלה ה"א). ומקור דבריו בחגיגה כו, ב - שכל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים, שאם נטמאו הראשונים יבואו שניים ושלישים, וסובר רבינו שהוא־הדין לבגדי כהונה. וכן מפורש ב"ירושלמי" (יומא פ"ג ה"ו) "ולבני אהרן תעשה כתנות, רבנן אמרי שתי כתנות, לכל אחד ואחד" (הובא ב'תוספות' חגיגה ג. ד"ה חרש, וראה ב'טורי אבן' שם). 50) במס' תמיד פ"ה מ"ג: "וחלונות היו שם, וכתוב עליהם תשמיש הכלים", וכתב שם רבינו בפירושו, כי כל מין בגד היה מונח בחלון בפני עצמו. ומכיון שהיו לכל אחד ואחד מעשרים וארבע המשמרות חלונות מיוחדים, הרי שבסך־הכל היו תשעים וששה חלונות. (ואף־על־פי שבתוספתא סוכה פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 200 14) מפורש ש"עשרים וארבע חלונות היו שם, כנגד עשרים וארבע משמרות לוייה", וכן כתב רבינו בפירוש המשניות, בסוף מסכת סוכה – צריך לומר שלכל אחד היה חלון גדול אחד, ובו עוד שלשה חלונות קטנים).

ט. וְלָמָּה עָשׂוּ אַרְבָּעָה חַלּוֹנוֹת לְכָל מִשְׁמָר? לְפִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַכֵּלִים מְעֹרָבִין[51]. אֶלָּא כָּל הַמִּכְנָסַיִם בְּחַלּוֹן אֶחָד, וְכָתוּב עָלָיו מִכְנָסַיִם. וְכֵן הָאַבְנָטִים בְּחַלּוֹן אֶחָד, וְכָתוּב עָלָיו אַבְנֵט. וְכֵן הַמִּצְנָפוֹת כֻּלָּן בְּחַלּוֹן אֶחָד, וְהַכֻּתָּנוֹת כֻּלָּן בְּחַלּוֹן אֶחָד.

51) שאם יהיו מעורבין, יבוא לשנות את סדר הלבישה, שהוא: מכנסים תחילה ואחריהם הכתונת, ואחריה האבנט, ואחריו המצנפת (להלן פ"י ה"א). וכן כתב רבינו בפירוש המשניות, מס' תמיד שם. ועי' 'יריעות שלמה'.

י. כֹּהֵן גָּדוֹל מַנִּיחַ בִּגְדֵי זָהָב בַּלִּשְׁכָּה שֶׁלּוֹ[52] בַּלַּיְלָה אוֹ בְּעֵת שֶׁיֵּצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ.

52) מכיון שלא נזכר במשנה חלון מיוחד עבור בגדי הכהן הגדול, למד רבינו שלא היה לו חלון אלא היה מניחם בלשכתו ('הר המוריה').

יא. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה מֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהֶן[53]. לְפִיכָךְ לוֹבְשָׁם בְּיוֹם עֲבוֹדָתוֹ וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה; חוּץ מִן הָאַבְנֵט, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שַׁעַטְנֵז[54], [55]אָסוּר לְכֹהֵן הֶדְיוֹט לִלְבְּשׁוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.

53) יומא סט, א. וראה ב'תוספות' שם ד"ה בגדי, שכתבו שלכתחילה אסור, אלא שאינם חייבים בקרבן מעילה, לפי "שלא ניתנה תורה למלאכי השרת". 54) שם, וערכין ג, ב. וראה בפ"י מהל' כלאים הל"ב, ובראב"ד כאן ושם. 55) סימן ההלכה כאן היה טעות הדפוס, וצריך להעמידה להלן לפני המילים "אין הכהנים" ('הר המוריה'), וכן נראה בדפוס רומי (ר"מ) שכאן אין שום ריוח, ולהלן יש ריוח.

יב. אֵין[56] הַכֹּהֲנִים לוֹבְשִׁין לָעֲבוֹדָה אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבַד[57].

56) כאן צריך להעמיד את סימן ההלכה, ראה למעלה. 57) כלאים פ"ט מ"א.

יג. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'שֵׁשׁ' אוֹ 'בַּד' - הוּא הַפִּשְׁתִּים וְהוּא הַבּוּץ[58]. וּתְכֵלֶת הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - הִיא הַצֶּמֶר הַצָּבוּעַ כְּעֵצֶם שָׁמַיִם, שֶׁהוּא פָּתוּחַ[59] מִן הַכֹּחַל[60]. הָאַרְגָּמָן הוּא הַצֶּמֶר הַצָּבוּעַ אָדֹם[61], וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי הוּא הַצֶּמֶר הַצָּבוּעַ בְּתוֹלַעַת[62].

58) יומא עא, ב. וזבחים יח, ב. 59) מעורב (פ"א מהל' טומאת צרעת ה"ד). 60) כלומר, הוא מעורב קצת עם צבעי הכותל. ובפ"ב מהל' ציצית ה"א: "כפתוך שבכחול. ושם ה"ג כתב רבינו שצובעים אותו בדם חלזון, ועי' משנה־למלך. 61) לדעת רש"י (שמות כה, ד) ארגמן הוא מין צבע ששמו ארגמן, ועי' משנה־למלך. 62) "והתולעת הוא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובין, והם כמו האוג. ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן" (פ"ג מהל' פרה אדומה ה"ב).

יד. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'שֵׁשׁ' אוֹ 'שֵׁשׁ מָשְׁזָר' - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַחוּט כָּפוּל שִׁשָּׁה[63]. וּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּד', אִם הָיָה חוּט אֶחָד לְבַדּוֹ - כָּשֵׁר; וּמִצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר שֶׁיִּהְיֶה כָּפוּל שִׁשָּׁה[64]. וּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ 'מָשְׁזָר' בִּלְבַד[65] - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה חוּטָן כָּפוּל שְׁמֹנָה[66].

63) יומא, וזבחים שם. 64) בזבחים, שם: "בד, שיהו של בוץ – חדשים: שזורים – שיהו חוטן כפול ששה". "בד, חד חד לחודיה משמע!?" – "אלא – יש מהם למצוה, ויש מהם לעכב". ופירש רבינו, שגם כפול ששה הוא אחד מאלה שאינם אלא למצוה ולא לעכב, ודלא כפירוש רש"י שם. ועי' כסף־משנה. 65) כלומר, "משזר" בלא "שש", והיינו רימוני המעיל (להלן פ"ט ה"ד). 66) יומא עא, ב.

טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'מַעֲשֵׂה רֹקֵם'[67] - הוּא שֶׁתְּהֵיֶנָה הַצּוּרוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בָּאֲרִיגָה נִרְאוֹת מִצַּד אֶחָד בִּפְנֵי הָאָרִיג[68]. וּ'מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב' הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַצּוּרָה נִרְאֵית מִשְּׁנֵי צְדָדִין פָּנִים וְאָחוֹר.

67) שם עב, ב: "רוקם מעשה מחט, לפיכך פרצוף אחד. חושב מעשה אורג, לפיכך שני פרצופות". ורבינו העתיק כלשון התוספתא שקלים פ"ג (הוצאת צוקרמנדל עמ' 178 24), "מעשה חושב שתי פרצופות, ומעשה רוקם פרצוף אחד". וכ"ה בברייתא ד'מלאכת המשכן' (הובא ב'ילקוט שמעוני' פ' תרומה), ראה ב'הר המוריה'. 68) כן הוא ב'ירושלמי' שקלים פ"ח ה"ב (לפי גירסת ר"ש סירליאו, ועי' משנה־למלך): "מעשה רוקם פרצוף אחד. חושב שתי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרצופות. רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר: מעשה רוקם – ארי מכאן וחלק מכאן; מעשה חושב – ארי מכאן וארי מכאן, וחרינא אמר: מעשה רוקם – ארי מכאן וארי מכאן; מעשה חושב – ארי מכאן ונשר מכאן". ופסק רבינו כדיעה הראשונה, וסתם רבינו ולא ביאר איזה פרצוף יעשה – שאין קפידא בזה, ואיזה מין צורה שירצה יעשה (משנה־למלך).

1 **טז. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הַכְּפֹרֶת? הַכַּתֹּנֶת, בֵּין שֶׁל כֹּהֵן**
2 **גָּדוֹל בֵּין שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט - מְשֻׁבֶּצֶת הָיְתָה[69], שֶׁהִיא**
3 **בָּתִּים בָּתִּים בַּאֲרִיגָתָהּ, כְּמוֹ בֵּית הַכּוֹסוֹת[70], כְּדֶרֶךְ**
4 **שֶׁעוֹשִׂין הָאוֹרְגִין בַּבְּגָדִים הַקָּשִׁים. וּבֵית יָד[71] שֶׁלָּהּ**
5 **נֶאֱרָג בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּמְחַבְּרִין אוֹתוֹ עִם גּוּף הַכֻּתֹּנֶת**
6 **בִּתְפִירָה[72].**

69) שנאמר (שמות כח, לט) "ושבצת הכתונת שש". ואף שזה נאמר באהרן, ובבניו אמר סתם (שם, מ) "תעשה כתנות" – הכוונה היא תעשה כתנות כמו הנזכרת (רמב"ן שם לט, כח). ויש סמך לזה מיומא יב, א - שנראה משם שאין בין כהן־גדול לכהן הדיוט אלא אבנט בלבד, הרי שהכתנות שוות (משנה־למלך). 70) ראה בפירוש המשנה, חולין פ"ג מ"א. 71) שרוול. 72) יומא עב, ב.

7 **יז. אֹרֶךְ הַכֻּתֹּנֶת - עַד לְמַעְלָה מִן הָעֲקֵב[73]. וְאֹרֶךְ בֵּית**
8 **יָד שֶׁלָּהּ - עַד פַּס יָדוֹ[74]. וְרָחְבּוֹ - כְּרֹחַב הַיָּד[75].**

73) כמבואר למעלה, שצריך שבגדי כהונה לא יהיו לא ארוכים ולא קצרים אלא כמדתו (כסף־משנה). וראה בפ"ה מהל' דעות ה"ט, שבגד של תלמיד־חכם צריך שיהיה עד עקבו. ומקורו מבבא־בתרא נז, ב. וכיון שבגדי כהונה צריכים להיות לכבוד ולתפארת, צריך שיהא עד עקבו ולא יותר ('יריעות שלמה'). 74) יומא, שם. 75) למד זאת ממה שנאמר (ויקרא ו, ג) "מדו בד" – "בדו, כמדתו, שלא יחסר ולא יותיר", כמפורש בפסחים סה, ב ('הר המוריה').

9 **יח. הַמִּכְנָסַיִם[76], בֵּין שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין שֶׁל כֹּהֵן**
10 **הֶדְיוֹט, הֵם מִמָּתְנַיִם עַד יְרֵכַיִם; שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן**
11 **הַטַּבּוּר קָרוֹב מִן הַלֵּב, עַד סוֹף הַיָּרֵךְ, שֶׁהוּא**
12 **הָאַרְכֻּבָּה. וּשְׂנָצִים[77] יֵשׁ לָהֶם, וְאֵין לָהֶם לֹא בֵּית**
13 **הַנֶּקֶב[78] וְלֹא בֵּית הָעֲרָוָה[79], אֶלָּא מֵקָפִין כְּמִין כִּיס.**

76) נדה יג, ב. 77) רצועות (רש"י שבת צב.). 78) שלא יתלכלך. 79) תיק לערוה. שלא יבוא לידי הרהור עבירה (רש"י נדה, שם).

14 **יט. הַמִּצְנֶפֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ הֶדְיוֹט - אָרְכּוֹ שֵׁשׁ**
15 **עֶשְׂרֵה אַמּוֹת[80]. וְהָאַבְנֵט - רָחְבּוֹ כְּמוֹ שָׁלֹשׁ**
16 **אֶצְבָּעוֹת[81], וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה[82], מַקִּיפוֹ**
17 **וּמַחֲזִירוֹ כֶּרֶךְ עַל גַּבֵּי כֶּרֶךְ. וּבִגְדֵי כְהֻנָּה כֻּלָּן - אֵין**
18 **עוֹשִׂין אוֹתָן מַעֲשֵׂה מַחַט, אֶלָּא מַעֲשֵׂה אוֹרֵג;**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: מַעֲשֵׂה אֹרֵג[83].**

80) כן כתב הרמב"ן (שמות כח, לא) בשם רז"ל. 81) שפחות משלש אצבעות אינו בגד, ועי' זבחים יט, א. ולהלן פ"י ה"ח ('יריעות שלמה'). 82) 'ירושלמי' יומא פ"ז ה"ג. 83) יומא עב, ב.

יום שלישי כ"ג תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר כיצד מעשה הציץ ומעשה המעיל, ודין הקורע פי המעיל.

20 **א. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַצִּיץ? עוֹשֶׂה טַס שֶׁל זָהָב רָחָב**
21 **שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת[2] וּמַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן, וְכוֹתֵב עָלָיו שְׁנֵי**
22 **שִׁיטִין: קֹדֶשׁ לַה'. 'קֹדֶשׁ' מִלְּמַטָּה, 'לַה'' מִלְּמַעְלָה[3].**
23 **וְאִם כְּתָבוֹ בְּשִׁיטָה אַחַת[4] - כָּשֵׁר. וּפְעָמִים כְּתָבוּהוּ**
24 **בְּשִׁיטָה אַחַת[5].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַצִּיץ? . . וְכוֹתֵב עָלָיו שְׁנֵי שִׁיטִין: קֹדֶשׁ לַה'. 'קֹדֶשׁ' מִלְּמַטָּה, 'לַה'' מִלְּמַעְלָה. וְאִם כְּתָבוֹ בְּשִׁיטָה אַחַת".

מקור ההלכה בגמרא "כתוב עליו **ב' שיטין** יו"ד ה"א מלמעלה וקדש למ"ד מלמטה. וא"ר אליעזר בר' יוסי, אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת".

ולכאורה משמע שהסיבה לכך שפעמים כתבוהו בשיטה אחת מפני שלא ידעו את ההלכה, אלא שאין לומר כן, שהרי הרמב"ם פוסק "אם כתבו בשיטה אחת כשר" וממשיך "ופעמים כתבוהו בשיטה אחת", היינו שאפשר לכתוב בשיטה אחת גם לכתחילה.

ויש לומר, שריבוי הדעות אם הוא שיטה אחת או שתים אינו מחלוקת ואינו לעיכובא, ופעם כתבוהו כך ובפעם אחרת כך.

יין מלכות ספר עבודה סימן כב.

2) סוכה ה. ושבת סג: וכתבו התוספות בסוכה (שם דיבור המתחיל ואל) שלפי מה שאמרו שם "שלא נתנה בו תורה מדה כלל" - מה שנתנו מדה של שתי אצבעות אין זה אלא מדרבנן וסמכוהו על מה שכתוב (שמות כח, לח) "והיה על מצחו" - שיהיה רחבו כשיעור מצחו. וסתם מצח רחב שתי אצבעות. 3) כתב הכסף־משנה שכן הגירסא בשבת שם וכן כתב רש"י שם בשם רבו הלוי (עיין שם בהגהה שבגליון). אולם לפנינו בגמרא הגירסא שם (כמו בסוכה שם:) "י' ה' מלמעלה וקדש ל' מלמטה". וכן הוא בירושלמי מגילה פרק א הלכה ט. וכתבו התוספות (סוכה שם דיבור המתחיל קדש): אין לפרש למטה ממש, זה למעלה מזה - שאין זה דרך קריאתו, אלא זה שלא כנגד זה קודש בתחילת שיטה [=שורה] תחתונה והשם בסוף שיטה עליונה. 4) שתי התיבות. 5) כעדותו של ר' אליעזר ב"ר יוסי (סוכה שם ושבת שם) שראה אותו בעיר רומי והיה כתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת.

25 **ב. וְהָאוֹתִיּוֹת בּוֹלְטוֹת בְּפָנָיו[6]. [כֵּיצַד?] חוֹפֵר אֶת**
26 **הָאוֹתִיּוֹת מֵאַחֲרָיו[7] וְהוּא מְדֻבָּק עַל הַשַּׁעֲוָה[8] עַד**
27 **שֶׁבּוֹלֵט. וְהוּא נָקוּב בִּשְׁתֵּי קְצוֹתָיו[9], וּפְתִיל תְּכֵלֶת**

לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[10] נִכְנָס מִנֶּקֶב לְנֶקֶב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִקְשָׁר בַּפִּתְיל כְּנֶגֶד הָעֹרֶף.

6) גיטין כ. "לא היה כתבו [של ציץ] שוקע אלא בולט". 7) ואינו עושה בדפוס שקוע לפניו, בולטות, שהרי נאמר (שמות לט, ל) "מכתב פתוחי חותם" ובכל כתב צריך שיעשה פעולת הכתיבה בגוף האותיות ולא מסביב להן באופן שהן יוצאות מאליהן. 8) שאם היה מונח על דבר קשה, היה אותו דבר מעכב לאותיות להיות בולטות לחוץ. 9) להעביר על ידי הנקבים את הפתיל. 10) רבינו סובר שדי בפתיל אחד. לדעת הראב"ד צריך היה בו עוד נקב באמצע, שמכניס בו פתיל תכלת וכורכו על המצנפת.

ג. הַמְּעִיל כֻּלּוֹ תְּכֵלֶת[11], וְחוּטָיו כְּפוּלִין שְׁנַיִם עָשָׂר[12], וּפִיו אָרוּג בִּתְחִילַת אֲרִיגָתוֹ[13]. וְאֵין לוֹ בֵּית יָד[14], אֶלָּא נֶחֱלָק לִשְׁתֵּי כְּנָפַיִם[15] מִסּוֹף הַגָּרוֹן עַד לְמַטָּה, כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּעִילִים, וְאֵינוֹ מְחֻבָּר אֶלָּא כְּנֶגֶד כָּל הַגָּרוֹן בִּלְבַד. וְהַקּוֹרֵעַ פִּי הַמְּעִיל[16] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִקָּרֵעַ. וְהוּא הַדִּין לְכָל בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, שֶׁהַקּוֹרְעָן דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה[17].

11) שנאמר (שם לט, כב) "ויעש את מעיל האפוד - כליל תכלת". 12) שנאמר (שם כח, לא) "ועשית את מעיל האפוד - כליל תכלת", ולמדים תכלת תכלת מפרוכת, מה להלן ששה אף כאן ששה, ואין כליל אלא גדיל, דהיינו שניים. 13) שנאמר (שם, לב) "והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג" ופירש רש"י: פתיחת בית הצוואר בתוכו כתרגומו כפיל לגוויה והיה מעשה אורג ולא במחט. 14) כן כתב הרמב"ן (שמות שם) ואפשר שבאיזו ברייתא מצאו כן (כסף משנה). ויש לזה סמך מן הגמרא (יומא עב:) שאמרו שבגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג, ורק הבית־יד שלהם מתחבר במחט. ויש לראות כי "מעשה אורג" לא נאמר אלא במעיל (שם כח, לא ולט, כב) להורות כי המעיל היה כולו מעשה אורג, בלי שום מעשה מחט כלל, ואם כן על כרחנו שלא היה לו בית יד. 15) כן כתב הרמב"ן שם. וכן יש ללמוד ממה שנאמר (שם כח, לד) "פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל", הרי שהיו לו שני שוליים. 16) יש לעיין למה דקדק רבינו וכתב פי המעיל - משמע רק פי המעיל. ועיין במנחת חינוך שם שכתב, שכל המעיל חוץ מפיו דינו ככל בגדי כהונה, שאינו לוקה אלא דרך השחתה. 17) ביומא עב. אמרו "המקרע בגדי כהונה לוקה, שנאמר לא יקרע". ומזה שלא כתב רבינו "דרך השחתה" אלא בבגדי כהונה ולא בפי המעיל, נראה שבפי המעיל חייב מלקות אף שאינו דרך השחתה, אבל שאר בגדי כהונה דווקא דרך השחתה. וראיה לדבריו ממה שאמרו (זבחים צה.) "מעיל שנטמא מכניסו בפחות משלש על שלש ומכבסו, משום שנאמר לא יקרע", ואילו בגדי כהונה אחרים קורע בחוץ ומכניסו בפנים (שם צד:), הרי שבמעיל אסור לקרוע אף שאינו מכוון להשחתה, ואילו בשאר בגדי כהונה, אם אינו מכוון להשחתה מותר.

ד. וּמֵבִיא תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, כָּל מִין מִשְׁלָשְׁתָּן שָׁזוּר שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשׁוּלָיו 'מָשְׁזָר'[18]. נִמְצְאוּ חוּטֵי הַשּׁוּלַיִם אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[19]. וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין רִמּוֹנִים שֶׁלֹּא פָתְחוּ פִּיהֶן[20], וְתוֹלֶה אוֹתָן בַּמְּעִיל. וּמֵבִיא שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים זוּגִים, וּבָהֶם שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים עִנְבּוֹלִים[21], הַכֹּל זָהָב[22], וְתוֹלֶה בּוֹ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּשׁוּלֵי כָּנָף זֶה וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּשׁוּלֵי כָּנָף זֶה. וְהַזּוֹג עִם הָעִנְבּוֹל הַתָּלוּי בֵּין שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד[23] נִקְרָא פַּעֲמוֹן. עַד שֶׁיִּהְיוּ שׁוּלָיו מִשְּׁנֵי צִדָּדָיו פַּעֲמוֹן וְרִמּוֹן פַּעֲמוֹן וְרִמּוֹן[24].

18) "ומקום שנאמר בו משזר לבד, צריך שיהיו חוטן כפול שמונה" (למעלה פרק ח הלכה יד). 19) שהרי הם שלושה מינים, וכל אחד כפול שמונה". 20) זבחים פח: ש"דרך רימונים השוהין באילן אחר גמר בישולם מתפתחים מאליהן כדרך שעושים קליפי אגוזים החיצונות". 21) מה שתלוי בתוכן לקשקש. 22) כן הוא בפסוק (שמות כח, לג) "ופעמוני זהב". 23) ומה שנאמר (שם לט, כה) "בתוך הרמונים", לא בתוך החלל קאמר (=כלומר, בתוך הרימונים עצמם), אלא ביניהם (רש"י בזבחים שם), ומה שכתב "בין שניהם" זהו דלא כרש"י שם שפירש "פעמון אחד בין שני רימונים". 24) ולפי זה היה מספר הרימונים כמספר הפעמונים וכן מפורש במדרש רבה (ויקרא פרשה כא אות ו): רבנן אמרי בע"ב [=72] זוגין ובע"ב [=72] רימונין.

ה. הַזָּהָב שֶׁבַּאֲרִיגַת הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, כָּכָה הוּא מַעֲשֵׂהוּ: לוֹקֵחַ חוּט אֶחָד זָהָב טָהוֹר[25] וְנוֹתְנוֹ עִם שִׁשָּׁה חוּטִין שֶׁל תְּכֵלֶת וְכוֹפֵל הַשִּׁבְעָה חוּטִין כְּאַחַת. וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה חוּט זָהָב עִם שִׁשָּׁה שֶׁל אַרְגָּמָן, וְחוּט אֶחָד עִם שִׁשָּׁה שֶׁל תּוֹלַעַת שָׁנִי, וְחוּט אֶחָד עִם שִׁשָּׁה שֶׁל פִּשְׁתִּים. נִמְצְאוּ אַרְבָּעָה חוּטֵי זָהָב, וְנִמְצְאוּ כָּל הַחוּטִים שְׁמֹנָה וְעֶשְׂרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְקְעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב וְגוֹמֵר לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ - מְלַמֵּד, שֶׁחוּט הַזָּהָב כָּפוּל בְּתוֹכָן.

25) זהב מזוקק.

ו. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן? אוֹרֵג בֶּגֶד מַעֲשֵׂה חוֹשֶׁב מִן הַזָּהָב וְהַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְהַשֵּׁשׁ עַל שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים חוּטִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אָרְכּוֹ אַמָּה וְרָחְבּוֹ זֶרֶת, וְכוֹפְלוֹ לִשְׁנַיִם. נִמְצָא זֶרֶת עַל זֶרֶת מְרֻבָּע. וְקוֹבֵעַ בּוֹ אַרְבָּעָה טוּרִים שֶׁל אֶבֶן הַמְּפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה, כָּל אֶבֶן מֵהֶן מְרֻבָּע[26] וּמִשְׁקָלָהּ בְּבֵית שֶׁל זָהָב, שֶׁמַּקִּיפוֹ מִלְּמַטָּה וּמֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו[27].

26) לא נמצא מקור לדין זה (משנה למלך). 27) כן דעת רש"י (שמות כח, יז) שכתב: "שעל שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים".

ז. וּמְפַתֵּחַ עַל הָאֲבָנִים שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים כְּתוֹלְדוֹתָם. וְנִמְצָא כּוֹתֵב עַל הָאֹדֶם 'רְאוּבֵן'[28], וְעַל יָשְׁפֵה -

'בִּנְיָמִין'. וְכוֹתֵב[29] בַּתְּחִלָּה לְמַעְלָה מֵרְאוּבֵן 'אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב', וְכוֹתֵב לְמַטָּה מִבִּנְיָמִין 'שִׁבְטֵי יָהּ'[30], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָאוֹתִיּוֹת[31] מְצוּיוֹת שָׁם[32].

28) כן הוא במדרש רבה (סוף פרשת תצוה): "על אודם היה כתוב אברהם יצחק ויעקב ראובן, על פטדה היה כתוב שמעון, על ברקת היה כתוב לוי כו', על נופך היה כתוב יהודה, על ספיר היה כתוב יששכר, על יהלום היה כתוב זבולן וכו', על לשם היה כתוב דן, על שבו היה כתוב נפתלי, על אחלמה היה כתוב גד וכו', על תרשיש היה כתוב אשר, על שוהם היה כתוב יוסף, על ישפה היה כתוב בנימין שבטי ישורון". 29) בסוטה מח: מבואר שבשמיר היה כותב, ורבינו השמיטה, וצריך עיון (משנה למלך). 30) ובגמרא שם ובמדרש שם: "שבטי ישורון". 31) של האלפא ביתא. 32) כי בשמות השבטים היו חסרות האותיות: צדי, קו"ף וטי"ת.

ח. וְעוֹשֶׂה עַל אַרְבַּע זָוִיּוֹת שֶׁל חֹשֶׁן אַרְבַּע טַבָּעוֹת זָהָב. וְנוֹתֵן בִּשְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת שֶׁל מַעְלָה, שֶׁהַחֹשֶׁן נִתְלֶה בָּהֶן, שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזָּהָב, וְהֵם הַנִּקְרָאִים[33] שַׁרְשְׁרוֹת; וְנוֹתֵן בִּשְׁתֵּי טַבָּעוֹת שֶׁל מַטָּה, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד הַדַּדִּים[34], שְׁנֵי פְּתִילֵי תְּכֵלֶת.

33) בתורה. 34) ששם הוא הלב, שנאמר (שם, ל) "והיו על לב אהרן", ועיין במועד־קטן כז: "הספד על הלב, שנאמר כנגד שדים סופדים".

ט. הָאֵפוֹד - רָחְבּוֹ כְּרֹחַב גַּבּוֹ שֶׁל אָדָם מִכָּתֵף לְכָתֵף, וְאָרְכּוֹ מִכְּנֶגֶד אַצִּילֵי הַיָּדַיִם מֵאֲחוֹרָיו עַד הָרַגְלַיִם. וְיֵשׁ לוֹ כְּמוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת יוֹצְאוֹת מִמֶּנּוּ בָּאֲרִיג[35] לְכָאן וּלְכָאן, שֶׁחוֹגְרִין אוֹתוֹ בָּהֶם, וְהֵם הַנִּקְרָאִין חֵשֶׁב הָאֵפוֹד. וְהַכֹּל אָרוּג זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וָשֵׁשׁ עַל שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים חוּטִין, כְּמַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן. וְתוֹפֵר עָלָיו[36] שְׁתֵּי כְּתֵפוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עַל כִּתְפוֹת הַכֹּהֵן. וְקוֹבֵעַ עַל כָּל כָּתֵף וְכָתֵף אֶבֶן שֹׁהַם מְרֻבָּע[37] מְשֻׁקָּע בְּבֵית שֶׁל זָהָב, וּמְפַתֵּחַ עַל שְׁתֵּי הָאֲבָנִים שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, כְּתוֹלְדוֹתָם. וְכוֹתְבִין שֵׁם יוֹסֵף 'יְהוֹסֵף', וְנִמְצְאוּ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אוֹת בְּאֶבֶן זוֹ, וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אוֹת בְּאֶבֶן זוֹ. וְכָךְ הָיוּ כְּתוּבִין[38]:

רְאוּבֵן	שִׁמְעוֹן
לֵוִי	יְהוּדָה
יִשָּׂשכָר	זְבוּלֵן
נַפְתָּלִי	דָּן
גָּד	אָשֵׁר
יְהוֹסֵף	בִּנְיָמִן

35) כמו שנאמר (שם, ח) "וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה". הרי שממנו יהיה, כלומר, ארוג מתוכו וכן פירש רש"י שם. 36) כמו שנאמר (שם, ז) "שתי כתפות חוברות יהיו לו אל שני קצותיו וחובר". הרי שאינם צריכים להיות ארוגים ממנו אלא מחוברים במחט, וכן פירש רש"י שם. 37) מרובע ממש אי אפשר, שהרי שמות השבטים עליו, ואם כן ארכו יותר על רחבו (קרית ספר). 38) וגבי חושן לא נתבאר בדברי רבינו איך היה סדר כתיבתם. ומדברי רבינו בפירוש המשנה יומא פרק ז שכתב "וכיוון שזכרנו מה שהיה כתוב בחושן, אודיעך איך היו שמות השבטים כתובים על אבני האפוד" - נראה שרק באבני האפוד היה הסדר הזה.

וְהָאֶבֶן שֶׁכָּתוּב בָּהּ רְאוּבֵן - עַל כְּתֵפוֹ הַיְמָנִית, וְהָאֶבֶן שֶׁכָּתוּב בָּהּ שִׁמְעוֹן - עַל כְּתֵפוֹ הַשְּׂמֹאלִית. וְעוֹשֶׂה בְּכָל כָּתֵף שְׁתֵּי טַבָּעוֹת: אַחַת מִלְּמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַכָּתֵף, וְאַחַת מִלְּמַטָּה לַכָּתֵף לְמַעְלָה מִן הַחֵשֶׁב. וְנוֹתֵן שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זָהָב בִּשְׁתֵּי טַבָּעוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, וְהֵם הַנִּקְרָאִים שַׁרְשְׁרוֹת.

י. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיס קְצוֹת הָעֲבוֹתוֹת שֶׁל חֹשֶׁן בַּטַּבָּעוֹת שֶׁל מַעְלָה בְּכִתְפוֹת הָאֵפוֹד, וּמַכְנִיס שְׁנֵי פְּתִילֵי הַתְּכֵלֶת שֶׁבְּשׁוּלֵי הַחֹשֶׁן בִּשְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת שֶׁל מַעְלָה מֵחֵשֶׁב הָאֵפוֹד, וּמוֹרִידִין אֶת הַשַּׁרְשְׁרוֹת שֶׁבְּטַבְּעוֹת כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד עַד טַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן הָעֶלְיוֹנוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּדְבְּקוּ זֶה בָּזֶה וְלֹא יִזַּח[39] הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. וְכָל הַמַּזִּיחַ חֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד וּמְפָרֵק חִבּוּרָן דֶּרֶךְ קִלְקוּל - לוֹקֶה[40].

39) לשון ניתוק ולשון ערבי הוא (רש"י שם, כח). 40) יומא עב. ורבינו הוסיף "דרך קלקול". אבל לתקן - מותר.

יא. נִמְצָא כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ הָאֵפוֹד עִם הַחֹשֶׁן - יִהְיֶה הַחֹשֶׁן עַל לִבּוֹ בְּשָׁוֶה, וְהָאֵפוֹד מֵאַחֲרָיו. וְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד קָשׁוּר עַל לִבּוֹ תַּחַת הַחֹשֶׁן. וּשְׁתֵּי כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד עַל שְׁתֵּי כְּתֵפָיו. וּשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זָהָב יוֹרְדוֹת מֵעַל כְּתֵפָיו מִכָּאן וּמִכָּאן מִכִּתְפוֹת הָאֵפוֹד עַד טַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן. וּשְׁנֵי חוּטֵי תְּכֵלֶת מְרֻכָּסִין מִתַּחַת אַצִּילֵי יָדָיו מִשְּׁתֵּי טַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן הַתַּחְתּוֹנוֹת עַד שְׁתֵּי טַבְּעוֹת כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַחֵשֶׁב.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יתבאר סדר לבישת הבגדים, ושמצות־עשה לעשות אותם.

א. כֵּיצַד סֵדֶר לְבִישַׁת הַבְּגָדִים? לוֹבֵשׁ הַמִּכְנָסַיִם תְּחִלָּה[2], וְחוֹגֵר אֶת הַמִּכְנָסַיִם לְמַעְלָה מִטִּבּוּרוֹ מֵעַל מָתְנָיו. וְאַחַר כָּךְ לוֹבֵשׁ הַכֻּתֹּנֶת. וְאַחַר כָּךְ חוֹגֵר אֶת הָאַבְנֵט כְּנֶגֶד אַצִּילֵי יָדָיו[3], וּמַקִּיפוֹ כָּרָךְ עַל כָּרָךְ עַד שֶׁגּוֹמֵר וְקוֹשֵׁר.

2) אף־על־פי שבפסוק קדמה כתונת למכנסים, שכן נאמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ויקרא ו, ב) "ולבש הכהן מדו (היא הכתונת – רש"י) בד, ומכנסי בד ילבש על בשרו", ועוד נאמר (שם טז, ד) "כתונת בד קודש ילבש, ומכנסי בד יהיו על בשרו" – למדו חז"ל ביומא כג: "מניין שלא יהיה דבר קודם למכנסים? תלמוד־לומר (שם ו, ג בכהן הדיוט) ומכנסי בד ילבש על בשרו" – "משמע, שלובש בעודו ערום, שאין עליו אלא בשרו" (רש"י שם). וכן נאמר בכהן גדול (שם טז, ד) "ומכנסי בד יהיו על בשרו" (תוספות שם ד"ה מניין), וראה להלן הלכה ג. 3) בזבחים יח: "אין חוגרין לא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן אלא כנגד אצילי ידיהן" (על צלעותיהן כנגד המפרק – רש"י).

ב. וְעַל הָאַבְנֵט מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: וְלֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע - בְּמָקוֹם שֶׁמַּזִּיעִין[4]. וְכָךְ קִבֵּל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל מִפִּי הַנְּבִיאִים וְתִרְגֵּם[5]: עַל לִבְּיֵהוֹן יֵסְרוּן[6]. וְאַחַר כָּךְ צוֹנֵף בַּמִּצְנֶפֶת כְּמִין כּוֹבַע[7].

4) שם. במקום שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע (רש"י שם). 5) ביחזקאל שם. 6) על הלב לאו דוקא, אלא סמוך ללב. וכן פירש"י בזבחים שם, שהיו חוגרים כנגד אצילי ידיהם כנגד הלב ולא על הלב. 7) ובכהן גדול, להלן הלכה ג, כתב רק "צונף במצנפת", ולא כתב "כמין כובע". וראה למעלה פ"ח הלכה ב.

ג. כֹּהֵן גָּדוֹל אַחַר שֶׁחוֹגֵר בָּאַבְנֵט[8] לוֹבֵשׁ הַמְּעִיל[9]. וְעַל הַמְּעִיל - הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן, וְחוֹגֵר בְּחֵשֶׁב הָאֵפוֹד עַל הַמְּעִיל מִתַּחַת הַחֹשֶׁן. וּלְפִיכָךְ נִקְרָא מְעִיל הָאֵפוֹד, שֶׁחוֹגְרוֹ בָּאֵפוֹד. וְאַחַר כָּךְ צוֹנֵף בַּמִּצְנֶפֶת, וְקוֹשֵׁר הַציץ לְמַעְלָה מִן הַמִּצְנֶפֶת[10]. וּשְׂעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין ציץ לְמִצְנֶפֶת[11], וְשָׁם הָיָה מַנִּיחַ תְּפִלִּין בֵּין ציץ לְמִצְנֶפֶת.

8) כלומר, אחר שלבש מכנסים וכתונת וחגר באבנט, כסדר לבישת הבגדים (למעלה הלכה א). וראה ביומא ה: ו. שיש אומרים שהחגירה באבנט בכהן גדול היתה אחר לבישת כל בגדי כהונה גדולה, בכדי לקיים מה שנאמר (שמות כט, ט) "וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו", שהחגירה באבנט צריכה להיות באהרן ובבניו בבת אחת. אבל דעת רבינו כדיעה אחרת הלומדת מפרשת צו (ויקרא ח, ז־יג) שנאמר בה: "ויתן עליו (=על אהרן) את הכתונת, ויחגור אותו באבנט וילבש אותו על המעיל וגו', ואחר־כך נאמר: "ויקרב משה את בני אהרן וגו' ויחגור אותם אבנט", הרי שחגירת הכהן הגדול באבנט, היתה לפני שהתחיל להלביש את בניו. והפסוק הקודם וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו, נדרש לטיב האבנט לאמר, שאבנטו של כהן גדול ואבנטו של כהן הדיוט שוים, ששניהם כלאים, ראה למעלה פ"ח ה"א. 9) כן הסדר בתורה (ויקרא שם). "ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו, וישם עליו את החושן וגו' וישם את המצנפת וגו' וישם על המצנפת וגו' את ציץ הזהב". 10) מאחורי הראש היה הקשר של הציץ למעלה מן המצנפת, אבל לפניו היתה המצנפת למעלה מן הציץ (מעשה רוקח). [ויתכן כי כן פירש רבינו מה שנאמר (שמות כח, לז): "והיה על המצנפת", ועיין רש"י שם]. 11) זבחים יט.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בְּגָדִים אֵלּוּ[12] וְלִהְיוֹת הַכֹּהֵן עוֹבֵד בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ, וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת. וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּפָחוֹת מִשְּׁמֹנָה בְּגָדִים[13] אֵלּוּ, אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּפָחוֹת מֵאַרְבָּעָה בְּגָדִים[14] אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מְחֻסַּר בְּגָדִים, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[15], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[16], כְּזָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה; בִּזְמַן שֶׁבִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶן - כְּהֻנָּתָן עֲלֵיהֶן, אֵין בִּגְדֵיהֶן עֲלֵיהֶן - אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶן, אֶלָּא חֲרִי הֵם כְּזָרִים, וְנֶאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת[17].

12) עשיית הבגדים אינה אלא הכנה למצוות הלבישה והעבודה בהם, וכן נראה מדברי רבינו בספר המצוות (עשה לג), ועיין שם בכלל י (ספר המצוות לעם, עמוד מ). 13) שם יח. 14) סנהדרין פג: 15) זבחים טו: 16) סנהדרין פג. פג: 17) שם:

ה. כְּשֵׁם שֶׁהַמְחֻסָּר בְּגָדִים חַיָּב מִיתָה וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה, כָּךְ הַיָּתֵר בְּגָדִים[18]. כְּגוֹן שֶׁלָּבַשׁ שְׁתֵּי כֻּתֳּנוֹת[19] אוֹ שְׁנֵי אַבְנֵטִים, אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁלָּבַשׁ בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וְעָבַד - חֲרִי זֶה מְחַלֵּל הָעֲבוֹדָה, וְחַיָּב מִיתָה[20] בִּידֵי שָׁמַיִם.

18) כן הוא בזבחים יח. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ח): "וערכו בני אהרן הכהן את הנתחים" – "הכהנים בכיהונן (=היינו בבגדים הראוים להם, שהכהונה נתלית בהם – רש"י), מכאן לכהן הדיוט שלבש בגדי כהונה גדולה ועבד, עבודתו פסולה". ועוד שם יח: "בד, שלא ילבש של חול עמהן". שבד משמע, לבדו ילבש (רש"י שם). 19) כן הוא בתוספתא מנחות פ"א (הוצאת צוקרמנדל עמ' 513 7) וביורושלמי עירובין פ"י הלכה יג. אבל דעת רש"י (זבחים יח.) שאפילו אם הוסיף עליהם שום בגד בעולם, הרי הוא בכלל יתור בגדים. וכן יש ללמוד ממה שאמרו שם יח: (הובא למעלה). וכן הוא בספרא פ' צו פרק ב הלכה א: "יכול לא ילבש עמהם בגדי קודש, אבל ילבש עמהם בגדי חול, תלמוד־לומר ומכנסי בד ילבש על בשרו". 20) שכיון שאינו כהן, הרי הוא כזר ששמש שחייב מיתה (ראה למעלה).

ו. נֶאֱמַר בְּבִגְדֵי כְּהֻנָּה: עַל בְּשָׂרוֹ וּלְבֶשָׁם[21] - מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין בְּשָׂרוֹ לַבְּגָדִים[22]. אֲפִלּוּ נִימָא[23] אַחַת אוֹ עָפָר[24] אוֹ כִּנָּה מֵתָה[25], אִם הָיְתָה בֵּין בָּשָׂר לַבֶּגֶד - חֲרֵי זוֹ חֲציצָה וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. לְפִיכָךְ אֵין הַכֹּהֵן יָכוֹל לַעֲבֹד בִּתְפִלִּין שֶׁל יָד, שֶׁחֲרֵי חוֹצֶצֶת[26]. אֲבָל שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ חוֹצֶצֶת, וְאִם רָצָה לְהַנִּיחָם בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה - מַנִּיחַ[27].

21) נראה שצ"ל: "ילבש על בשרו" (ויקרא ו, ג). וכ"ה בזבחים יט. ובספרא (שם ה"ג) וראה בהר המוריה. [ואולי צ"ל "על בשרו (וגו') ולבשם", שם טז, ד – הרב אנשיל

כ"ץ]. 22) זבחים שם. ומשמע שדוקא בגד לבשרו חוצץ, אבל בין בגד לבגד אין חציצה פסולת, וכן דקדק רבינו להלן בהלכה זו "בין בשר לבגד", וכן הוא להלן בהלכה ז. והיינו משום שפסול החציצה למדנו מ"ילבש על בשרו", הרי שכל המדובר בחציצה שבין הבגד לבשר (שו"ת בית הלוי ח"א סי"ג וירעות שלמה). [אבל בירושלמי (עירובין פ"י הלכה יג) מפורש "שלא יחוץ בינו לבין בגד, ולא בין בגד לבגד"]. 23) חוט תלוש מן הבגד. ובנימא מגודלת, ראה להלן הלכה ז. 24) שיש בו ממש. וראה להלן שם בדין אבק דק. 25) זבחים שם. ובכינה חיה, ראה להלן שם. 26) בין בשר לבגד. 27) שאין כאן חציצה. וגם משום יתור בגדים אין כאן, לפי שאינם בגד (כסף־משנה בשם רש"י שם).

1 **ז. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר[28] בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹבֵשׁ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָבָק[29]**
2 **בֵּין בִּגְדוֹ לְבְשָׂרוֹ, וְלֹא כְּנָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בַּחַיִּים.**
3 **וְשֶׁלֹּא תִּכָּנֵס הָרוּחַ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בֵּין בְּשָׂרוֹ לְבִגְדוֹ,**
4 **עַד שֶׁיִּתְרַחֵק הַבֶּגֶד מֵעָלָיו. וְלֹא יַכְנִיס יָדוֹ תַּחַת**
5 **חֲלוּקוֹ לַחֵיק. וְלֹא יֵצֵא שְׂעָרוֹ מִן הַבֶּגֶד[30]. וְלֹא יִהְיֶה**
6 **בַּבֶּגֶד נִימָא מְדֻלְדֶּלֶת[31]. וְאִם הָיָה שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ**
7 **- עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

28) בכל אלו נסתפקו בגמרא (זבחים יט.) אם הם חוצצים או לא, ולא נפשטה הבעיא, ולכן פסק רבינו שלכתחילה יזהר, אבל אם עבד עבודתו כשירה, שאין בנו כח לפסול העבודה ולחייבו להביא קרבן אחר מספק, שיש לחשוש שיביא חולין לעזרה. ואין לומר: יביא קרבן אחר ויתנה, מאחר שבחטאות ואשמות וקרבנות ציבור אי־אפשר להתנות, ולפיכך לא חילקו בזה (כסף־משנה). 29) דק ואין בו ממש. וראה למעלה הלכה ו בדין עפר. 30) [בגמרא שם שאלו: "יצא שערו בבגדו, מהו? שערו כגופו דמי או לאו". ונראה שרבינו גרס "יצא שערו מבגדו, מהו" (ובכ"י מינכן נשמטו המלים "מבגדו מהו שערו"). ופירושו לדעת רבינו: שער כגופו, ואם כן צריך שיהא מכוסה, כשם שגופו מכוסה על ידי הבגד, או דילמא לאו כגופו, ולא איכפת לנו אם יצא והוא מגולה]. 31) תלושה קצת, ומחוברת קצת לבגד.

8 **ח. כָּרַךְ עַל בְּשָׂרוֹ בֶּגֶד[32] שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם בְּגָדִים, כְּגוֹן**
9 **שֶׁכְּרָכוֹ עַל אֶצְבָּעוֹ אוֹ עַל עֲקֵבוֹ: אִם הָיָה בּוֹ שָׁלֹשׁ**
10 **אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ וּפוֹסֵל;**
11 **פָּחוֹת מִכָּן - אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאִם הָיָה צִלְצוּל קָטָן[33],**
12 **הוֹאִיל וְהוּא חָשׁוּב בֶּגֶד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה פּוֹסֵל**
13 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ.**

32) זבחים שם. 33) חגורה קטנה.

14 **ט. כֹּהֵן שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ[34] - מֻתָּר לִכְרֹךְ עָלֶיהָ גֻּמִּי**
15 **בַּשַּׁבָּת[35], אוֹ בֶּגֶד שֶׁאֵין בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וְעוֹבֵד.**
16 **וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא דָם[36] - אָסוּר[37]. וְהוּא שֶׁלֹּא יָחוּץ**
17 **הַגֻּמִּי אוֹ הַבֶּגֶד בֵּין בְּשָׂרוֹ לַכְּלִי בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.**

34) זבחים שם, ועירובין קג: 35) ואף־על־פי שגזרו על כל דבר שיש בו משום רפואה, שמא ישחוק הסממנים – במקדש לא גזרו (רש"י שם). 36) כגון שמהדקה בגמי. 37) שאין זה צורך עבודה, ועוד שהוא חובל (רש"י שם).

18 **י. עָשׂוּ בְּבֵית שֵׁנִי אוּרִים וְתֻמִּים[38], כְּדֵי לְהַשְׁלִים**
19 **שְׁמֹנָה בְּגָדִים[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן.**
20 **וּמִפְּנֵי מָה לֹא הָיוּ שׁוֹאֲלִין בָּהֶן? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה**
21 **שֵׁם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ**
22 **וְאֵין שְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו - אֵין נִשְׁאָלִין בּוֹ[40].**

38) כן נראה בקידושין לא: במעשה שביקשו חכמים אבנים לאפוד בימי הבית השני (כסף־משנה). 39) שהחושן והאפוד היו משמונה הבגדים, ראה למעלה פ"ח הלכה ב. וראה עוד למעלה בפ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה א. 40) יומא עג:

23 **יא. וְכֵיצַד שׁוֹאֲלִין? עוֹמֵד הַכֹּהֵן וּפָנָיו לִפְנֵי**
24 **הָאָרוֹן[41], וְהַשּׁוֹאֵל מֵאַחֲרָיו, פָּנָיו לְאַחֲרֵי הַכֹּהֵן[42],**
25 **וְאוֹמֵר הַשּׁוֹאֵל: אֶלֶּה אוֹ לֹא אֶלֶּה?[43] וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל**
26 **בְּקוֹל רָם[44] וְלֹא מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ[45], אֶלָּא בְּקוֹל נָמוּךְ**
27 **כְּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[46]. וּמֵיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ**
28 **לוֹבֵשׁ אֶת הַכֹּהֵן, וּמַבִּיט בַּחֹשֶׁן וְרוֹאֶה בּוֹ בְּמַרְאֵה**
29 **הַנְּבוּאָה 'עֲלֵה' אוֹ 'לֹא תַעֲלֶה'[47] בָּאוֹתִיּוֹת**
30 **שֶׁבּוֹלְטוֹת[48] מִן הַחֹשֶׁן כְּנֶגֶד פָּנָיו. וְהַכֹּהֵן מְשִׁיבוֹ**
31 **וְאוֹמֵר לוֹ: 'עֲלֵה' אוֹ 'לֹא תַעֲלֶה'.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כֵּיצַד שׁוֹאֲלִין? עוֹמֵד הַכֹּהֵן וּפָנָיו לִפְנֵי הָאָרוֹן, וְהַשּׁוֹאֵל מֵאַחֲרָיו, פָּנָיו לְאַחֲרֵי הַכֹּהֵן וְכוּ' וּמִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבֵשׁ אֶת הַכֹּהֵן כוּ'".

ותמוה ביותר, היאך נכנס הכהן לקדש הקדשים שלא ביוה"כ ובשמונה בגדים ולא בבגדי בד כביוה"כ. וביותר תמוה, היאך נכנס השואל שאינו כהן לקודש הקדשים, ובפרט שמצינו בכמה מקומות שהשאלה ב"אורים ותומים" יכולה להעשות גם בחוץ, כמו למשל בנוגע לחלוקת הארץ בגורל, וכדאיתא בגמרא "לא נתחלקה אלא בגורל . . ולא נתחלקה אלא ב"אורים ותומים". הא כיצד, אלעזר מלובש 'אורים ותומים', ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו כו'", והרי אין לומר שכל ישראל נכנסו בקודש הקדשים. כמו"כ מצינו בתנ"ך ששאלו ב"אורים ותומים" אפילו מחוץ לבית המקדש ואף מחוץ לירושלים ולדוגמא: "ויהי בברוח אביתר בן אחימלך אל דוד **קעילה** אפוד ירד בידו ויאמר (דוד) אל אביתר הגישה האפוד גו'". ועד"ז "ויהי בבוא דוד ואנשיו צקלג . . ויגש אביתר את האפוד אל דוד וישאל דוד בה' לאמר גו'" היינו ששאל באורים ותומים. ואעפ"כ, בנוגע לשאלה במקדש כותב כאן "עומד הכהן ופניו **לפני הארון** והשואל מאחריו כו'" היינו שנכנסו שניהם - הכהן והשואל - לקדש הקדשים.

ומה שלא מצינו בדברי הרמב"ם שמפרט הדינים באופן הכניסה לקד"ק לשאול באורים ותומים, יש לומר על יסוד

המבואר בכללי הרמב"ם שאינו כותב דינים מחודשים שלא נמצאו בגמרא, מלבד במקומות ספורים שכותב "יראה לי" שבמקומות אלו גופא יש לו יסוד חזק כו', משא"כ בנדו"ד, שלא מצינו בשום מקום דינים מיוחדים בענין זה.

יין מלכות ספר עבודה סימן כג.

41) שם. אמרו: "והנשאל, פניו כלפי שכינה". ומפרש רבינו שהיינו כלפי הארון. ורש"י שם פירש כלפי אורים ותומים, ושם המפורש שבתוך הארון, וראה להלן. 42) שם אמרו: "השואל, פניו כלפי נשאל (=הכהן). והנשאל, פניו כלפי שכינה". ולפי פירוש רש"י שהנשאל, פניו כלפי אורים ותומים – פני השואל כלפי פני הכהן. אבל לדעת רבינו שפני הנשאל כלפי הארון, הוכרח לומר שפני השואל לאחורי הכהן. 43) שם. 44) שם. ולמדו כן ממה שנאמר (במדבר כז, כא): "ושאל לו", משמע לו לבדו, שאין שומע אלא הוא (רש"י שם). 45) שם. "שנאמר ושאל לו לפני ה'", כלומר, וסמוך לו, כבפסוק שם: "על פיו יצאו". "ושאל לו על פיו", שמוציא דברים בפיו (רש"י שם). 46) כדרך שאמרה חנה בתפילתה, שנאמר (שמואל־א א, יג): "וחנה היא מדברת אל לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע" (יומא שם). 47) שם בברייתא: "והנשאל אומר, כה אמר ה' עלה והצלח, ר' יהודה אומר אין צריך לומר כה אמר ה' עלה והצלח". ופסק רבינו כר' יהודה ולא כתנא־קמא משום שדעת תנא־קמא כתנא אחר בירושלמי שם פ"ז סוף הלכה ג: "הקול היה שומע", ולכן היה צריך לומר "כה אמר ה'". אבל לפי דעת התנא השני שם (שגם ר' יוחנן בבבלי שם עג: סובר כמותו, וכן פסק רבינו) ש"הכתב בולט" ולא שמע קול מדבר – אינו אומר "כה אמר ה'" (ירעות שלמה). 48) כדעת ר' יוחנן שם עג: וראה לעיל.

יב. וְאֵין שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד[49]. וְאִם שָׁאַל - מְשִׁיבִין עַל הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד[50]. וְאֵין נִשְׁאָלִין בָּהֶן לְהֶדְיוֹט[51], אֶלָּא אוֹ לְמֶלֶךְ אוֹ לְבֵית דִּין אוֹ לְמִי שֶׁצָּרֵךְ הַצִּבּוּר בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְגוֹמַר; הוּא - זֶה הַמֶּלֶךְ[52], וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - זֶה הוּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[53] אוֹ מִי שֶׁצָּרֵךְ הַצִּבּוּר בִּשְׁאֵלָתוֹ[54], וְכָל הָעֵדָה - אֵלּוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[55].

49) שם עג. 50) שם. 51) שם עא: ועג: 52) שהרי ליהושע נאמר (רש"י שם). 53) מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו (רש"י שם). 54) שם עא: במשנה: "ולמי שהציבור צריך בו". 55) שם.

יג. זֶה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא[56] בְּדִבְרֵי נְבִיאִים שֶׁהַכֹּהֲנִים הָיוּ חוֹגְרִין אֵפוֹד בַּד - לֹא הָיוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁאֵין הָאֵפוֹד שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵפוֹד בַּד. וְאַף הַלְוִיִּם הָיוּ חוֹגְרִין אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא לֵוִי הָיָה, וְנֶאֱמַר בּוֹ: נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד. אֶלָּא אֵפוֹד זֶה הָיוּ חוֹגְרִים אוֹתוֹ בְּנֵי הַנְּבִיאִים וּמִי שֶׁהוּא רָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְהוֹדִיעַ כִּי הִגִּיעַ זֶה לְמַעֲלַת כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמְּדַבֵּר עַל פִּי הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

56) כן הוא בירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב, על מה שנאמר (שמואל־א כב, יח) "ויסוב דואג האדומי ויפגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד" – "לא כן תני ר' חייה, אין ממנין שני כהנים גדולים כאחת, אלא מלמד שכולן ראויין להיות כהנים גדולים".

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן שִׁכּוֹר לַמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בּוֹ כֹּהֵן פְּרוּעַ רֹאשׁ. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בּוֹ כֹּהֵן קְרוּעַ בְּגָדִים. ד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן בְּכָל עֵת לַהֵיכָל. ה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. ו) לְשַׁלֵּחַ טְמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ. ז) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ. ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת. ט) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טָמֵא. י) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טְבוּל יוֹם. יא) לְקַדֵּשׁ הָעוֹבֵד יָדָיו וְרַגְלָיו. יב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם לַהֵיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ. יג) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בַּעַל מוּם. יד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם עוֹבֵר. טו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכהן הכשר לעבודה ששתה יין לא יכנס מן המזבח ולפנים, ומה דינו אם שיכור משאר משקים המשכרים.

א. כָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה[2], אִם שָׁתָה יַיִן - אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס מִן הַמִּזְבֵּחַ[3] וְלִפְנִים[4]. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד[5] - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[6], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָמֻתוּ. וְהוּא שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית[8] יַיִן חַי[9] בְּבַת[10] אַחַת מִיַּיִן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם[11]; אֲבָל אִם שָׁתָה פָּחוֹת מֵרְבִיעִית יַיִן, אוֹ שָׁתָה רְבִיעִית וְהִפְסִיק בָּהּ, אוֹ מְזָגָהּ בְּמַיִם, אוֹ שֶׁשָּׁתָה יַיִן מִגּוֹתוֹ בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים אֲפִלּוּ יָתֵר מֵרְבִיעִית - פָּטוּר[12], וְאֵינוֹ מְחַלֵּל עֲבוֹדָה[13]. שָׁתָה יָתֵר מֵרְבִיעִית מִן הַיַּיִן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק וְשָׁתָה[14] מְעַט מְעַט - חַיָּב מִיתָה[15], וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה[16].

2) רק כשר לעבודה חייב מיתה ופוסל עבודתו אם עשאה כשהוא שתוי יין, אבל חלל שאינו ראוי לכתחילה לעבודה, שעבד כשהוא שתוי יין – אינו מחלל עבודתו (וראה להלן פ"ו ה"י, שמצד זה שהוא חלל, אינו פוסל עבודתו בדיעבד), וכמו כן בעל־מום שעבד כשהוא שתוי יין – אינו חייב מיתה (וראה להלן שם ה"א שמצד שהוא בעל־מום, אין בו אלא חיוב מלקות), שנאמר (ויקרא י, ט): "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך", ולמדו מזה ('ספרא' פ' שמיני פ"א ה"ג): "אתה ובניך, מה אתה כשר, אף בניך כשרים, יצאו חללים ובעלי מומים". 3) ב'ספר המצוות' (לא־תעשה עג) כתב רבינו: "מבין האולם ולמזבח". וראה משנה־למלך

להלן פ"ו ה"א. 4) אף שבפסוק (שם) נאמר: "בבואכם אל אהל מועד" – אמרו ב'ספרא' (שם, ה"ד): "מניין לעשות המזבח כאהל מועד, תלמוד־לומר וכו', נאמר כאן בואכם, ונאמר להלן (שמות ל, כ בענין קידוש ידים ורגלים) בבואם, מה (בבואכם) (בבואם) וכו' המזבח כאהל מועד וכו', אף בבואכם אל אהל מועד וכו' המזבח כאהל מועד", ועי' רש"י ויקרא שם. 5) ועל הכניסה לבדה אינו חייב מיתה אלא מלקות (כסף־משנה, וראה להלן הט"ו, וב'ספר המצוות' שם). 6) בזבחים יז, ב: "מניין לשתויי יין שאם עבד חלל, תלמוד־לומר (ויקרא שם, ט־י) יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל בין הקודש ובין החול (= עבודה שאתה עובד בשכרות, קרויה חול. רש"י). ולמדו (שם יח.) ממחוסר בגדים, שאף עבודה שאינו חייב עליה מיתה – פסולה היא. 7) היינו עבודות שהזר חייב עליהן מיתה, נתבארו להלן פ"ט ה"ב (זבחים, שם). 8) כן הוא בברייתא כריתות יג, ב - בדברי תנא־קמא, ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא שם): "יין ושכר" ש"אין אסור אלא כדי לשכר, וכמה כדי לשכר, רביעית יין". 9) ולא מזוג במים (כריתות, שם) כדברי רבי אליעזר. 10) שאם הפסיק בו אינו דרך שכרות (שם כנ"ל). 11) שבפחות מזה אינו משכר (שם). 12) תוספתא כריתות פ"א. 13) אבל איסור יש, כמבואר בכריתות שם, לדעת תנא־קמא בברייתא: "יין מוזהרין עליו כל שהוא, ומוזהרין עליו מגיתו". אבל ברור שאין לוקים עליהם, שהרי על כלשהו ודאי שאין לוקין כמו בכל איסורים שבתורה, ומכיון שאינו לוקה על יין כלשהו, אינו לוקה גם על יין מגיתו, ששניהם לא משכרים (כסף־משנה). 14) בדפוס רומי: ושתה (הרב אנשיל כ"ץ). 15) ראה בראב"ד. 16) בכריתות שם, אמרו כן על מזוג: "הא ברביעית, הא ביותר מרביעית", ומזה למד רבינו גם להפסיק ושהה בו.

1 **ב. הָיָה שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר מַשְׁקִין הַמְשַׁכְּרִין[17] - אָסוּר**
2 **לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד וְהוּא שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר**
3 **מַשְׁקִין הַמְשַׁכְּרִין, אֲפִלּוּ מִן הֶחָלָב אוֹ מִן הַדְּבֶלָה -**
4 **חַיָּב זֶה לוֹקֶה, וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁאֵין חַיָּבִין מִיתָה**
5 **אֶלָּא עַל הַיַּיִן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, וְאֵין מְחַלֵּל עֲבוֹדָה**
6 **אֶלָּא שִׁכּוֹר מִן הַיַּיִן.**

17) בכריתות, שם: "רבי יהודה אומר יין, אין לי אלא יין. שאר משכרים מניין, תלמוד־לומר ושכר, אם־כן מה תלמוד־לומר יין, על יין במיתה, ועל שאר משקין באזהרה". והנה בגמרא שם מבואר שיש מחלוקת בזה שת"ק סובר שדוקא יין, משום שלמדים מנזיר, ורבי יהודה סובר שבכל המשכרים חייב מלקות, ורבי אליעזר סובר שאפילו ביין אינו חייב, אלא אם שתה דרך שכרות. ובגמרא שם אמרו: "הלכה כרבי אליעזר". וקשה על רבינו שפסק ככולם: לענין פחות מרביעית יין, פסק (בה"א) שמוזהר עליו לכתחילה, כדברי תנא־קמא. ולענין מזוג ושתייה בבת אחת, פסק (שם) כרבי אליעזר. וכאן פסק כרבי יהודה, שהוא לוקה, ודלא כרבי יהודה במה שפסק שעבודתו כשירה, שהרי לדברי רבי יהודה – עבודתו פסולה (ראה בבכורות מה: וברש"י שם), וצריך־עיון, ועי' ב'כסף משנה' והמלבי"ם ('התורה והמצוה' שם) כתב שמה שפסק כאן שאם היה שיכור משאר המשכרים, הרי זה לוקה ועבודתו כשירה, אין זה מפני שפסק כרבי יהודה, אלא מפני שהוא בעל־מום (בכורות שם, במשנה), ומכיון שהוא מום הפוסל באדם ולא בבהמה – לוקה ואינו מחלל עבודה, כמו שפסק להלן (פ"ו ה"ו). וראה בגליון הגרע"א על הרמב"ם בשם מהר"ם גלאנטי.

7 **ג. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְכֹהֵן לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי**
8 **הַשִּׁכְּרוּת, כָּךְ אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל,**
9 **לְהוֹרוֹת[18] כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי. אֲפִלּוּ אֲכָל תְּמָרִים[19] אוֹ**
10 **שָׁתָה חָלָב וְנִשְׁתַּכְּשָׁה דַעְתּוֹ מְעַט - אַל יוֹרֶה.**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הוֹרָה[20] בְּדָבָר**
12 **שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיֵּדְעוּהוּ הַצְּדוּקִים[21] -**
13 **מֵתָּר. כְּגוֹן שֶׁהוֹרָה שֶׁהַשֶּׁרֶץ טָמֵא, וְהַצְּפַרְדֵּעַ טָהוֹר,**
14 **וְהַדָּם אָסוּר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.**

18) בתוספתא כריתות פ"א: "וכשם שאם היה כהן פסול בעבודה וחייב מיתה, כך אם היה חכם או תלמיד־חכם אסור ללמד ולהורות. רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אם היה חכם מותר ללמד". 19) בכתובות י, ב: "אמר רב, אכל תמרים - אל יורה". ולפי הלשון הראשון, שלא חילקו בין אם אכל תמרים לחוד, לבין אם אכל תמרים לאחר אכילה. וכתבו שם ה'תוספות' ד"ה אמר, שאף־על־פי שרב פסק כרבי אליעזר שאינו חייב על שאר המשכרים, אסור הוא להורות, וכן משמע בבכורות שם, שגם למאן דלא מחייב בשאר משכרים, ואין עבודתו מחוללת, פסול הוא לעבודה, והוא־הדין שאסור להורות. וזה מתאים לדברי המלבי"ם למעלה. (אבל צריך־עיון, הרי בבכורות שם פסלוהו מטעם בעל־מום, ולענין הוראה אין לפסול בעל־מום). 20) כריתות, שם. 21) מקור דברי רבינו בהוריות ד, א - שהמורה בדבר שהצדוקים מודים בו – אינו הוראה. ועי' ש"ך ליו"ד סי' רמב ס"ק כא.

15 **ד. וּמֵתָּר לַשִּׁכּוֹר לְלַמֵּד תּוֹרָה[22], וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת**
16 **וּמִדְרָשׁוֹת, וְהוּא שֶׁלֹּא יוֹרֶה[23]. וְאִם הָיָה חָכָם[24] קָבוּעַ**
17 **לְהוֹרָאָה - לֹא יְלַמֵּד, שֶׁלִּמּוּדוֹ הוֹרָאָה הִיא.**

22) כרבי יוסי ברבי יהודה בתוספתא שם, ובגמרא שם. 23) הלכה למעשה. כנ"ל. 24) כריתות יג, ב.

18 **ה. שָׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית בִּלְבַד וְהָיָה בָּהּ מַיִם[25] כָּל**
19 **שֶׁהוּא, אוֹ יָשַׁן מְעַט, אוֹ הָלַךְ[26] כְּדֵי מִיל - כְּבָר עָבַר**
20 **הַיַּיִן וּמֻתָּר לַעֲבֹד[27]. אֲבָל אִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית,**
21 **אֲפִלּוּ מָזוּג - שֵׁנַת מְעַט אוֹ הַדֶּרֶךְ מוֹסִיפִין**
22 **בִּשְׁכָרוּתוֹ[28]. אֶלָּא יִשְׁהֶא לְפִי הַשִּׁכָּרוּת עַד שֶׁלֹּא**
23 **יִשְׁאַר מִשִּׁכָּרוּתוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם.**

25) בכריתות שם, אמרו שבאופן זה מותר להורות, ומכאן שמותר גם לעבוד עבודה (כסף־משנה). ולמעלה ה"א כתב: שתה רביעית וכו' מזגה במים כו' פטור, ונראה שפטור אבל אסור – שם מדובר כשהיה רביעית חוץ מן המים, ולפיכך כשמזגו במים – פטור אבל אסור, וכאן מדובר כשהיין היה פחות מרביעית, והמים השלימוהו לרביעית, ולפיכך מותר גם לכתחילה (כסף־משנה). 26) דוקא הלך, אבל רכיבה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כדי מיל, אינה מפיגה, כמבואר בעירובין, שם. 27) לענין עבודה, מפורש כן בסנהדרין כב, ב. ולענין הוראה בעירובין סד, ב. 28) דוקא כשהלך, אבל רכוב מפיג בשלשה מילין, כמו שמבואר בעירובין, שם.

ו. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר[29] מֻתָּרִין לִשְׁתּוֹת[30] יַיִן בַּלֵּילוֹת, אֲבָל לֹא בִּימֵי שַׁבַּתָּן[31]. וַאֲפִלּוּ שְׁאָר בָּתֵּי אָבוֹת[32] שֶׁל מִשְׁמָר שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָן הַיּוֹם; שֶׁמָּא תִּכְבַּד[33] הָעֲבוֹדָה עַל אַנְשֵׁי בֵּית אָב[34] שֶׁל יוֹם, וְיִצְטָרְכוּ לַאֲחֵרִים מֵאַנְשֵׁי מִשְׁמַרְתָּן לְסַיְּעָן. וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲסוּרִים לִשְׁתּוֹת בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[35]; שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה בַּלַּיְלָה[36] וְיַשְׁכִּים לַעֲבוֹדָתוֹ וַעֲדַיִן לֹא סָר יֵינוֹ מֵעָלָיו[37].

29) עשרים וארבעה משמרות כהונה היו, כל משמר עובד בשבוע שלו, ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. 30) תענית טו, ב - במשנה. 31) בשבוע שלהם. 32) שהמשמר מתחלק לבתי אבות כמנין ימות השבוע, כל אחד עובד ביומו (למעלה שם הי"א). 33) שם יז, א. 34) שם טו, ב - במשנה. 35) כלומר, בלילה שלפני היום, וראה להלן. 36) בגמרא (שם יז.) אמרו: אנשי בית־אב לא ביום ולא בלילה, מפני שהן עוסקין תמיד בעבודה". ופירש רש"י (שם טו:) "לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה, שם. ומכאן השיגו הראב"ד. ואמנם צ"ע מהיכן למד רבינו כן (ועי' כסף־משנה). וגם לשון המשנה מוכיח כנ"ל, שהרי אמרו: "לא ביום ולא בלילה", הרי מדובר בלילה שלאחר היום, ועי' בגליון הגרע"א. 37) ראה למעלה ה"ח.

ז. כָּל כֹּהֵן שֶׁיּוֹדֵעַ[38] מֵאֵי זֶה מִשְׁמָר הוּא וּמֵאֵי זֶה בֵּית אָב הוּא, וְיוֹדֵעַ שֶׁבָּתֵּי אֲבוֹתָיו קְבוּעִים בָּעֲבוֹדָה [הַיּוֹם] - אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הָיָה יוֹדֵעַ מֵאֵי זֶה מִשְׁמָר הוּא, וְאֵינוֹ מַכִּיר בֵּית אָב שֶׁלּוֹ - אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתָהּ שַׁבָּת[39] שֶׁמִּשְׁמַרְתּוֹ עוֹבְדִין בָּהּ. לֹא הָיָה מַכִּיר[40] מִשְׁמַרְתּוֹ וְלֹא בֵּית אֲבוֹתָיו - הַדִּין נוֹתֵן שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם; אֲבָל תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ[41], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר לִשְׁתּוֹת תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד עַד שֶׁיִּקָּבַע בְּבֵית אָב שֶׁלּוֹ וּבְמִשְׁמַרְתּוֹ.

38) בתענית יז, א: "מכאן אמרו (מזה שאפילו אנשי משמר שלא היו עובדים באותו היום כלל, גם כן אסורים לשתות יין – רש"י), כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית־אב שלו, ויודע שבתי אבותיו קבועין שם, אסור לשתות יין כל אותו היום". 39) כל אותו שבוע בין ביום ובין בלילה, שעל כל יום יש להסתפק, אולי באותו יום היו עובדים. 40) שם. 41) כלומר, קלקלה זו, היינו הבלבול הזה שנתבלבלו המשמרות – זו היא תקנתו. (וראה בפ"א מהל' מגילה ה"ח).

ח. כֹּהֵן שֶׁגָּדַל שְׂעָרוֹ[42] - אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס[43] מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד - חַיָּב מִיתָה[44] בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּשִׁכּוּר שֶׁעָבַד[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן, וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ - מַה שְׁתוּיֵי יַיִן בְּמִיתָה, אַף מְגַדְּלֵי פֶּרַע בְּמִיתָה.

42) ראה להלן הי"א. 43) ראה למעלה ה"א, ולהלן הט"ו. 44) אבל לא חילל עבודתו (להלן ה"ט). 45) סנהדרין פג, ב. ואף־על־פי שנאמר מפורש במקרא (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו, ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו", וב'ספרא' פ' שמיני (מכילתא דמלואים, הלכה מא) אמרו: "ולא תמותו, ממשמע לאו אתה שומע הן". (וראה במועד קטן כד. ובחידושי הריטב"א שם) – יתכן כי הוצרכו לדרוש הפסוק הנ"ל, כי הפסוק שבפרשת שמיני אינו מספיק, שאפשר לומר שהוא נאמר רק לשעה ולא לדורות. ולאחר שכבר למדנו מהפסוק בדברי קבלה "ויין לא ישתו וגו'" שדין פרועי ראש כדין שתויי יין, נתגלה לנו על־ידי־זה כי הפסוק בפ' שמיני הוא גם לדורות, ושוב יש ללמוד ממנו לקרועי בגדים, ראה להלן הי"ד, ועי' בחידושים המיוחסים להר"ן בסנהדרין (כב:). וב'ספר המצוות' (לא־תעשה קסג) הביא רבינו הפסוק הנ"ל "ראשיכם אל תפרעו וגו'", לחייב מיתה, עיי"ש.

ט. וְאֵין פְּרוּעֵי הָרֹאשׁ מְחַלְּלִין עֲבוֹדָה[46]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּמִיתָה - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

46) תענית יז, ב - שלא הוקשו לשתויי יין אלא לענין מיתה, ולא לענין חילול (שם).

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מֻזְהָרִין עַל הַיַּיִן אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ[47], כָּךְ אֵין אֲסוּרִין לְגַדֵּל פֶּרַע אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ[48]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אָסוּר[49] לְגַדֵּל פֶּרַע[50] וְלִקְרֹעַ בְּגָדָיו[51] לְעוֹלָם[52], שֶׁהֲרֵי תָּמִיד הוּא בַּמִּקְדָּשׁ[53]. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ: אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם.

47) שם יז, א: "שתויי יין בזמן ביאה הוא דאסור" (שנאמר (ויקרא י, ח) "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד וגו'". ובפירוש המיוחס לרש"י שם הביא מיחזקאל (מד, כא) "ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית"). לא העתיק כמו שכתוב בגמרא שם "בזמן ביאה" שבזה אפשר לטעות שהכוונה בזמן שבית המקדש קיים (ראה בפירוש המיוחס לרש"י שם) אלא "בשעת ביאה" כלומר, כשהוא עובד. וכן כתב להלן הי"א: "כהן הדיוט העובד מגלח משלשים יום לשלשים יום", אבל כהן שאינו עובד אינו צריך לגלח אפילו בזמן המקדש, וראה בראב"ד ובכסף־משנה. 48) שלמדים פרועי ראש משתויי יין (תענית, שם). 49) הוריות יא, ב. 50) אפילו שלא כדרך אבלות ('ספר המצוות' ל"ת קסג). וראה למעלה פ"ה מהל' כלי המקדש ה"ו. 51) על מת (הל' כלי המקדש, שם). 52) אפילו שלא בשעת עבודה ('ספר המצוות' לא־תעשה קסד, והל' כלי המקדש שם). 53) זהו טעם למה שאסרה התורה לפרום ולפרוע, אבל כיון שאסור – אסור הוא אפילו בשעה שאינו במקדש, ראה למעלה הל' כלי המקדש, שם. אבל צריך עיון, הרי מן התורה אינו חייב

להיות תמיד במקדש, ראה למעלה שם ה"ז. וראה ב'יריעות שלמה'.

יא. כַּמָּה הוּא גְּדוּל פֶּרַע? שְׁלֹשִׁים יוֹם. כְּנָזִיר[54], שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ, וְאֵין נְזִירוּת פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[55]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן הֶדְיוֹט הָעוֹבֵד[56] - מְגַלֵּחַ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִשְׁלֹשִׁים יוֹם.

54) סנהדרין כב, ב. 55) "ודבר זה הלכה מפי הקבלה" (פ"ג מהל' נזירות ה"ב). 56) דווקא עובד, ראה למעלה ה"י.

יב. וְאַנְשֵׁי[57] מִשְׁמָר[58] אֲסוּרִין לְסַפֵּר[59] וּלְכַבֵּס[60] בְּשַׁבַּתָּן[61], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ לְמִשְׁמַרְתָּן כְּשֶׁהֵן מְנֻוָּלִין[62], אֶלָּא מְגַלְּחִין[63] וְרוֹחֲצִין[64] וּמְכַבְּסִין קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ.

57) תענית טו, ב - במשנה, וראה למעלה פ"ו מהל' כלי המקדש הי"א. 58) ראה למעלה שם פ"ד ה"ג. 59) במשנה, שם: "אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת". והשמיט רבינו כאן את הפיסקא האחרונה, והביאה רק למעלה בפ"ו שם לענין אנשי מעמד (ראה כסף־משנה, משנה־למלך ואור־שמח). (ונראה שדעת רבינו שבבא זו "ובחמישי מותרין וכו'" אינה מכוונת לאנשי משמר שבתחילת הדברים, אלא לאנשי מעמד שבסוף. שהרי כתב ה'מאירי' (תענית שם, בפירוש המשנה ד"ה אנשי משמר) "וגדולי המפרשים שואלים, והלא כהנים מיהא חייבים לספר משלשים לשלשים (ראה למעלה הי"א), ומה ניוול יש כאן. ועוד אילו הגיע יום שלשים בתוך שבתם, לא יהו מספרין, וכי דוחין איסור תורה מדין גזירה. ובמחילה מהם אין כאן קושיא, שאף בפרע שבתוך שלשים יש קצת ניוול, ועליו הוא אומר שאם לא ספרו לפני שבתם, לא יספרו בתוך שבתם, הא אם הגיע יום שלשים שלהם, ודאי חייבים לספר אף בשבתם". ומכיון שמדובר בתוך שלשים יום, שמותרים לעבוד עבודה במקדש, לא מסתבר שיתירו להם לספר לכבוד שבת – שלא יהא כבוד שבת חמור מכבוד המקדש, והרי הוקשו שבת ומקדש זה לזה (יבמות ו:), ויש אומרים שלמדו מורא שבת ממורא מקדש ('יראים' סי' צח). אבל באנשי מעמד הדברים אמורים כשעברו שלשים יום, שבמקדש אסורים הם בעבודה, ולכן התירו להם לספר לכבוד השבת, וראה להלן הי"ג בדברי 'הר המוריה'). 60) אין הכוונה לבגדי כהונה, שהרי אין מכבסין אותם (פ"ח שם ה"ה), אלא לבגדי חול שלו ('יריעות שלמה'). 61) בשבוע שלהם. 62) ראה להלן הי"ז. ואף־על־פי שעוד לא עברו שלשים מיום תגלחתו, רצו חכמים שלא יהיה עליו אפילו ניוול קצת (ראה למעלה). ובכיבוס הכוונה, שלא יכנס בבגדי חול שלו כשהם מלוכלכים (ראה למעלה). 63) שערות ראשם. 64) נראה שעל רחיצת הראש אמרו כן ('מאירי' תענית יז.).

יג. מִי שֶׁשָּׁלְמָה[65] מִשְׁמַרְתּוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל[66] - מֻתָּר לְגַלֵּחַ בָּרֶגֶל[67]. אֲבָל אִם שָׁלְמָה בְּעֶרֶב הָרֶגֶל[68] - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא בְּעֶרֶב הָרֶגֶל[69].

65) מועד קטן יז, ב - כדעת תנא־קמא. 66) (כשחל הרגל בשבת או באחד בשבת, כמו שפירשו הריטב"א והר"ר ידידיה תלמיד ר"י מפריש שם, ולא היה יכול לגלח בערב הרגל, כמו שכתבנו למעלה בהלכה הקודמת, שלדעת רבינו לא התירו בחמישי מפני כבוד השבת אלא באנשי מעמד ולא באנשי משמר, ראה בריטב"א והר"ר ידידיה שם, וב'הר המוריה' כאן). 67) מאחר שלא יכול לגלח בערב הרגל, כנ"ל. 68) כגון שהיה הרגל בשני בשבת (הריטב"א והר"ר ידידיה שם) ויכול לגלח ביום ראשון ערב הרגל. 69) ולא ברגל.

יד. דִּין קְרוּעֵי בְּגָדִים וְדִין פְּרוּעֵי רֹאשׁ אֶחָד הוּא. שֶׁנֶּאֱמַר: רָאשֵׁיכֶם לֹא תִפְרָעוּ[70] וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ; הָא אִם עָבַד[71] וְהוּא קְרוּעַ בְּגָדִים - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה וְלֹא חִלְּלָהּ[72].

70) צ"ל: אל תפרעו. 71) 'ספרא' פ' שמיני, מכילתא דמלואים הלכה מא. וראה למעלה ה"ח. 72) כמו פרוע ראש (למעלה ה"ט). (ומה שכתב למעלה (כלי המקדש פ"ח ה"ד. ועיי"ש הערה ל), שאם היו בגדיו מקורעין עבודתו פסולה, היינו מטעם מחוסר בגדים. וכאן מדובר כשתקנו הקרע בשלילה (= תפירה שאינה ישרה), שלגבי מחוסר בגדים אין זה בגד קרוע, כיון שתוקן, אבל לגבי קרוע בגדים, אף־על־פי שהוא שלול, כיון שלגבי אבלות דינו כקרוע, שהרי מותר לעשות כן לאחר שבעה (פ"ט מהל' אבל ה"א) – עודנו קרוע כדרך שקורעים על המתים, ראה בהלכה הסמוכה).

טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לָעֲבוֹדָה, אִם נִכְנַס מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים[73] וְהוּא שְׁתוּי יַיִן אוֹ שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִין, אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ, אוֹ קְרוּעַ בְּגָדִים כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַמֵּתִים[74], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד עֲבוֹדָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[75]; הוֹאִיל וְהוּא רָאוּי לָעֲבוֹדָה וְנִכְנַס בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[76] מְנֻוָּל כָּכָה, וַהֲרֵי הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא יִכָּנֵס.

73) ראה למעלה ה"א, ולהלן פ"ו ה"א. 74) כלומר, כשיעור שקורעים על מת, שהוא טפח (פ"ח מהל' אבל ה"ב). שהרי מהפסוק הנ"ל "בגדיכם לא תפרומו" למדו (מועד קטן כד.) דין קריעה על המת, ראה ב'יריעות שלמה', ולמעלה הי"ד. 75) בכלים פ"א מ"ט: "בין האולם ולמזבח מקודש ממנו, שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם". וסובר רבינו כמאן־דאמר ביומא מד, ב - שמעלות דאורייתא, ועי' ראב"ד. 76) כן הוא ב'ספרא' פ' שמיני פ"א ה"ד: "ומנין שאינו חייב אלא בשעת עבודה, תלמוד־לומר אתה ובניך", ומפרש רבינו, בשעת עבודה בשעה הראויה לעבודה, כלומר, ביום ולא בלילה (כסף־משנה).

טז. וְדִין הַנִּכְנָס כָּכָה מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים וְדִין הַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶחָד הוּא[77]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ אוֹ קָרַע בְּגָדָיו שָׁם וְיָצָא - לוֹקֶה. וְכֵן אִם עָבַד בִּיצִיאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה.

77) 'ספרא' שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יז. וְכֵן אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל, לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ, מִתְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים, כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי יַיִן אוֹ שִׁכּוֹר אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ דֶּרֶךְ נִוּוּל[78] אוֹ קְרוּעַ בְּגָדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בָּאַזְהָרָה; שֶׁאֵין זֶה כָּבוֹד וּמוֹרָא לַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ[79] שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ מְגֻנֶּל. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּדַל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה מַחְלֶפֶת[80] וְלֹא הָיָה דֶּרֶךְ נִוּוּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהִכָּנֵס לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל.

78) כן יש ללמוד ממה שאמרו (תענית יז.) שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולין. ראה למעלה הי"ב. 79) ראה למעלה פ"ז מהל' בית הבחירה ה"א־ב. 80) שהרי שמואל הנביא היה נזיר (נזיר סו.), שנאמר (שמואל־א א, יב) "ומורה לא יעלה על ראשו" (נזיר שם) ונזיר עולם היה (פ"ג מהל' נזירות הט"ז), והיה יושב בבית ה' עד עולם (שם, כב), וב"ילקוט שמעוני' יואל א בשם מדרש: "יואל בן פתואל (בן שמואל), רבנן אמרין למה נקרא שמו פתואל שהיה מסלסל בשערו כבתולה הזאת". והיינו כדי שלא יהיה מנוול ('אור שמח'). (וממה שאמרו (נזיר מח:) "מי שהיה כהן־גדול והוא נזיר", אין להקשות, לפי שבתוך שלשים יום אינו נקרא פרוע ראש).

יום רביעי כ"ד תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבואר בו שאין כהן גדול נכנס לקודש הקדשים אלא ביום הכפורים, ודין כהן הנכנס לקודש שלא בשעת עבודה.

א. אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶלָּא מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים[2]. וְכֹהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס לַקֹּדֶשׁ[3] לָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם[4].

2) בשעת עבודה. 3) להיכל. 4) להקטיר הקטורת על מזבח הזהב שהוא בהיכל (כסף משנה). וכן להדליק המנורה, ולדישון מזבח הפנימי, ולהטבת הנרות, וראה למעלה בפרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יא שהיו נכנסים להיכל להשתחוות.

ב. וְהֶזְהֲרוּ כָּל הַכֹּהֲנִים[5] שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַקֹּדֶשׁ אוֹ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ[7] - זֶה קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים; מִבֵּית לַפָּרֹכֶת - לְהַזְהִיר[8] עַל כָּל הַבַּיִת[9].

5) בספרא (פרשת אחרי מות פרשה א הלכה ו־ז): "או אחיך בבל יבוא ואין הבנים בלא יבוא - תלמוד לומר דבר אל אהרן, שאין תלמוד לומר אחיך, ומה תלמוד לומר אחיך לרבות את הבנים". ובלקח טוב שם נוסף: "וכן הוא אומר וישמע אברם כי נשבה אחיו, והוא לוט בן אחיו". 6) משום כבוד למקדש ויראה לפני השכינה (ספר המצוות לא תעשה סח). 7) [נראה שצריך להיות: "אל הקדש [וגו'] זה קדש הקדשים", והכוונה לסוף הפסוק: "אל פני הכפרת". והיינו ליד הארון, ועדיין לא ידענו מה דינו של כל הבית מבפנים לפרוכת]. 8) לחייב מלקות ולא מיתה. 9) [היינו הבית הפנימי (=בית קודש הקדשים), וכדעת ר' יהודה במנחות כז: שעל "כל ההיכל כולו ומבית לפרוכת בארבעים (=במלקות ארבעים ולא במיתה), ואל פני הכפורת (=ליד הארון) במיתה"].

ג. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[10] בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה[11], בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל, אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנַס לוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָמוּת. וְכַמָּה פְּעָמִים הוּא נִכְנָס לְשָׁם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אַרְבַּע, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְאִם נִכְנַס חֲמִישִׁית - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[12].

10) כלומר, ליד הארון. 11) בספרא (שם הלכה ח): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים אל הקדש לרבות שאר ימות השנה". 12) בספרא (שם): "ואל יבא בכל עת זה יום הכיפורים" "פירוש מדלא כתיב בכל יום, אלא בכל עת, שמע מינה בעתות היום הקפיד הכתוב, שאף על פי שיש עת שהוא רשאי לבוא, לא כל עיתות היום ראויים לו לבא".

ד. וְהַנִּכְנָס לַקֹּדֶשׁ חוּץ לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[13] שֶׁלֹּא לַעֲבוֹדָה אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת[14], בֵּין הֶדְיוֹט בֵּין גָּדוֹל - לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת[15] וְלֹא יָמוּת - עַל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר הַבַּיִת בְּלַאו וְלוֹקֶה.

13) ראה למעלה הלכה ב, שכל שלא קרב אל הארון הרי הוא בכלל "חוץ לקדש הקדשים". 14) כלומר, שלא להשתחוות, שהרי להשתחוות מותר, שהשתחוויה בכלל עבודה היא. 15) מכיוון שלא הביא תחילת הפסוק "אל מבית לפרוכת", אלא סוף הפסוק, נראה שדעתו כדעת ר' יהודה, שאינו חייב מיתה אלא על פני הכפורת, היינו ליד הארון.

ה. כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בְּלִבַּד - חַיָּב מִיתָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[16]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ. כְּלוֹמַר, לֹא תַּנִּיחוּ עֲבוֹדָה וְתֵצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים מִפְּנֵי גְּזֵרָה זוֹ. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בְּלִבַּד, שֶׁלֹּא יַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ וְיֵצֵא.

16) בספרא פרשת שמיני (מכילתא דמילואים הלכה מב־מג): "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה וכו', אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה וכו', מניין לכהנים של כל הדורות? תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם". וסובר רבינו, שהכוונה אף לכהנים הדיוטים שבכל הדורות, שאף על פי שנאמר (ויקרא י, ז) "כי שמן משחת ה' עליכם" וזה אינו אלא בכהן גדול, שהרי לדורות רק הוא נמשח בשמן המשחה. מכיוון שלא נאמר "כי בשמן הקדש נמשחתם", על כרחנו שאין הכוונה לכהנים גדולים הנמשחים בשמן, אלא אף לכהנים הדיוטים שאינם נמשחים, אבל משחת ה', שנמשחו בו בני אהרן, היא עליהם לדורות, כמו שנאמר (שמות מ, יד־טו) "ואת בניו תקריב וגו' ומשחת אותם וגו'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם" (כסף משנה בשם הרמב"ן בספר המצוות ובפירוש על התורה סוף פרשת צו).

ו. אם כֵּן, מִפְּנֵי מָה נִשְׁנֵת אַזְהָרָה זוֹ[17] בְּכֹהֵן גָּדוֹל? שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ בַּעֲבוֹדָתוֹ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[18] - אֵינוֹ עוֹבֵד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹנֵן; וְאִם עָבַד וְהוּא אוֹנֵן שֶׁל תּוֹרָה - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, בֵּין בְּקָרְבָּן יָחִיד בֵּין בְּקָרְבַּן צִבּוּר. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן[19], שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל. כְּלוֹמַר, יֵשֵׁב וְיַעֲבֹד עֲבוֹדָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ[20] וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּלֶת.

17) של "ומן המקדש לא יצא". 18) כלומר, בשעת העבודה אלא עומד שם עד שתיגמר על ידי כהן אחר, שהיציאה בשעת העבודה היא בזיון לקדשים (כסף משנה). וראיה לכך מהפסוק המפורש (ויקרא שם) בבני אהרן שהיו כהנים הדיוטים: "ומפתח אהל מועד לא תצאו". 19) של תורה אבל אונן דרבנן אינו מחלל עבודתו. 20) כלשון הברייתא (יומא יג:) "היה עומד ומקריב (פירוש: כהן גדול - תוספות שם דיבור המתחיל היה) על גבי המזבח וכו' ר' יוסי אומר יגמור". משמע רק עבודה שהיה עוסק בה, אבל להתחיל בעבודה - אסור.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדַת הָאוֹנֵן פְּסוּלָה? מִקַּל וָחֹמֶר: אִם בַּעַל מוּם, שֶׁאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, אִם עָבַד - חִלֵּל; אוֹנֵן, שֶׁהוּא אָסוּר בְּקָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ - דִּין הוּא שֶׁיְּחַלֵּל[21].

21) בספר המצוות עשה קסה הביא רבינו מהפסוק "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל" (ויקרא כא, יב) - "הא אחר שלא יצא חילל".

ח. וְאַף עַל פִּי שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד אוֹנֵן - אָסוּר לֶאֱכֹל[22] בְּקָדָשִׁים; שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְאָכַלְתִּי[24] חַטָּאת הַיּוֹם הַיְּטַב בְּעֵינֵי יְיָ. וְכֵן אֵינוֹ חוֹלֵק לֶאֱכֹל בָּעֵרֶב[25]. אוֹנֵן שֶׁעָבַד - אֵינוֹ לוֹקֶה[26]. וּמֵאֵת לִגַּע בְּקָדָשִׁים[27] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא טָבַל; שֶׁלֹּא עָשׂוּ מַעֲלָה אֶלָּא בַּאֲכִילָה[28], אֲבָל בִּנְגִיעָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

22) הוריות יב: "כהן גדול מקריב אונן ולא אוכל". 23) באהרן הכהן הגדול. 24) בזבחים קא. אמרו שאין ללמוד מפסוק זה אלא לקדשי שעה. וקדשי דורות למדו בקל וחומר ממעשר שני, שנאמר בו (דברים שם): "לא אכלתי באוני ממנו". 25) זבחים צח: צט. [שאף על פי שכהן גדול שאינו אונן, אינו זקוק לחלוקה, אלא נוטל כמה שרוצה (למעלה פרק ה מהלכות כלי המקדש הלכה יב ולהלן פרק י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יח) - כשהוא אונן, אינו נוטל אפילו בחלוקה]. 26) משום שאין בו לאו מפורש, אלא נלמד בקל וחומר או מדקדוק הכתוב "לא יצא ולא יחלל" - "הא אחר שלא יצא חילל", ראה למעלה הלכה ז. ואין עונשים מן הדין, וראה בכסף משנה. 27) שם צח: במשנה לפי הנוסחא שלפנינו. וכן כתב בפרק י"ב מהלכות אבות הטומאות הלכה טו. ובפירוש המשנה שם "אונן אינו נוגע". אבל בפירוש המשנה נוסחת ארץ ישראל הוגה שאונן אסור לאכול בקדש (תוספות יום טוב שם). 28) שטובל לפני האכילה (פסחים צא: וחגיגה כא. והלכות אבות הטומאות שם).

ט. אֵי זֶהוּ אוֹנֵן? זֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[29], בְּיוֹם הַמִּיתָה בִּלְבַד - הוּא הַנִּקְרָא אוֹנֵן דִּין תּוֹרָה[30], וְלַיְלָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[31].

29) "אמו ואביו, בנו ובתו, ואחיו ואחותו מאחיו" (פרק ב מהלכות אבל הלכה א, עיין שם). 30) ומחלל עבודתו (למעלה הלכה ו). 31) מדרבנן, ואינו מחלל עבודתו. כרבי שמעון וכרבי.

י. וּמֵת שֶׁשָּׁהָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ נִקְבַּר - כָּל אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁאַחַר יוֹם הַמִּיתָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶם, וְכֵן יוֹם הַקְּבוּרָה, וְאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ[32]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וּקְבָרוֹ לְאַחַר יוֹם הַמִּיתָה - כָּל יוֹם הַקְּבוּרָה אֵינוֹ מַקְרִיב וְאֵינוֹ אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים מִדִּבְרֵיהֶם, וְטוֹבֵל וְאוֹכֵל לָעֶרֶב. וְיוֹם שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[33] וְיוֹם לִקּוּט עֲצָמוֹת[34] - הֲרֵי הוּא כְּיוֹם קְבוּרָה, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים לָעֶרֶב. אֲבָל יוֹם הַמִּיתָה - כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל בּוֹ קָדָשִׁים מִן הַתּוֹרָה, כָּךְ אָסוּר לֶאֱכֹל בְּלֵילוֹ מִדִּבְרֵיהֶם; חוּץ מִן הַפֶּסַח בִּלְבַד, שֶׁהוּא אוֹכֵל לָעֶרֶב[35], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

32) כדעת חכמים שם ק: ולא כדעת רבי (שם) שיום הקבורה תופס לילו. 33) בתוך שלושים יום למיתתו. 34) ברייתא בזבחים ק: שגם יום שמועה קרובה וגם יום ליקוט עצמות אינם תופשים לילותיהם אפילו מדרבנן, הרי שימים אלו אינם אלא מדרבנן. 35) פסחים שם. שכיוון שאנינות לילה אינה אלא מדרבנן - באכילת קדשים שאינה אלא מצוות עשה, לא ביטלו חכמים דבריהם, אבל בפסח שהוא בכרת, ביטלו חכמים דבריהם.

יא. הָאֲבֵל אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו כָּל שִׁבְעָה[36], אֲפִלּוּ יַיִן אוֹ עֵצִים אוֹ לְבוֹנָה[37]. וְכֵן מְצֹרָע[38] אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו. כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִיאָה אֶל הַמַּחֲנֶה[39] - אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרָבָה. אֲבָל הַמְנֻדֶּה יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[40] אִם מְשַׁלֵּחַ אִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. לְפִיכָךְ, אִם הִקְרִיבוּ עָלָיו - נִרְצָה[41].

36) בברייתא של ר' שמעון (זבחים ומועד קטן שם) "בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא אונן" ואונן אינו אלא ביום המיתה, אבל בגמרא מועד קטן שם למדו מהברייתא הנ"ל גם לאבל וכן מפורש בתוספתא זבחים תחילת פרק י"א שאין האונן מביא קרבנות כל שבעה. 37) בזבחים שם: "ר' שמעון אומר שלמים (ויקרא ג, א "ואם זבח שלמים קרבנו") כשהוא שלם (שדעתו מיושבת עליו) מביאן, ואינו

מביא כשהוא אונן, מניין לרבות את התודה וכו' העולה וכו' בכור מעשר ופסח וכו' חטאת ואשם וכו' העופות והמנחות והיין והעצים והלבונה, תלמוד לומר שלמים קרבנו כל קרבנות שהוא מביא, כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן". 38) במועד קטן טז. למד כן ר' שמעון ממה שנאמר (יחזקאל מד, כז) "וביום בואו וגו' יקריב חטאתו" "בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה, בזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקרבה". 39) [זו היא מחנה לויה, שהמצורע נשלח גם ממנה, שכן נאמר בו "וביום בואו". היינו כשהוא בא ביום השמיני לעזרת נשים לשער ניקנור (פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב) שהוא מחנה לויה. ולפי זה פשוט שהוא הדין לזב, שאף הוא נשלח מחוץ למחנה לויה, שאינו משלח קרבנותיו. אבל טמא שרץ וכיוצא בו, שמותר לו להיכנס למחנה לויה, משלח הוא קרבנותיו]. 40) ש"כל אותם שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו (=לשמים) ושלחו קרבנותיהם", והסתפקו חז"ל בזה שמא מנודה לבריות חמור ממנודה לשמים (מועד קטן טו:). ואף על פי שאינו רשאי לבוא עם העם, שאסור לעמוד בארבע אמותיו - ייתכן שאינו דומה למצורע, שאינו ראוי לבוא כלל אפילו יחידי, ואילו מנודה ראוי לבוא יחידי. 41) שמכיוון שלא נפשטה הבעיא אין לנו לפוסלו מספק. וכן דעת רבינו בכל הבעיות שבקרבנות.

1 **יב. טְמֵא שֶׁרֶץ וְכַיּוֹצֵא בוֹ[42] וְהֶעֱרֵל מְשַׁלְּחִין אֶת**
2 **קָרְבְּנוֹתֵיהֶם[43] וּמַקְרִיבִין עֲלֵיהֶן; חוּץ מִפֶּסַח[44], שֶׁאֵין**
3 **שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ עַל טְמֵא שֶׁרֶץ[45], וְאֵין שׁוֹחֲטִין עַל**
4 **הֶעֱרֵל פֶּסַח, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אֲבָל טְמֵא מֵת[46] - אֵין**
5 **מַקְרִיבִין עָלָיו קָרְבָּן כְּלָל[47] עַד שֶׁיִּטְהָר[48].**

42) [שראויים לבוא לעזרת נשים. אבל זב שאינו ראוי לבוא לעזרת נשים - אינו בכלל זה. והמדובר בטמא שרץ שלא טבל ולפיכך אין שוחטין עליו קרבן פסח, כדלהלן, אבל אם טבל - שוחטין עליו גם קרבן פסח, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח הלכה א]. 43) בפסחים סב. "בכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהם". וכן הוא בזבחים כב: 44) שאין שוחטין אותו אלא על מי שראוי לאכול. 45) כל זמן שלא טבל. 46) זבחים שם. ולמדו כן ממה שנאמר בפסח (במדבר ט, י-יא) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני וגו'", ואפילו אם חל שביעי שלו להיות בערב פסח והוזה עליו כדין וגם טבל, שהוא ראוי לאכול בלילה אין שוחטין וזורקין עליו, כמפורש בפרק ו מהלכות קרבן פסח שם. והוא הדין לקרבן אחר. 47) בזבחים שם נחלקו בזה ריש לקיש וזקני דרום, ואמרו שם, שגם לזקני דרום אין שוחטין עליו לכתחילה, ואם כן לריש לקיש המחמיר - פסול אפילו בדיעבד (כסף משנה). 48) היינו אחר הזאות וטבילה, וביום השמיני שלו, ראה למעלה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) תתבאר בו המצוה לשלח טמאים מן המקדש, ושכל שטומאתו חמורה מחבירו - חמור שילוחו ממנו.

6 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְשַׁלֵּחַ כָּל הַטְּמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ[2],**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִשַּׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה[3] כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב[4] וְכֹל**
8 **טָמֵא לָנָפֶשׁ[5].**

2) ראה ספר המצוות, עשה לא. 3) שלש מחנות היו: מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל, ראה למעלה פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה יא. וכאן המדובר במחנה שכינה (להלן הלכה ב הערה ה). 4) ראה פסחים סו: ונכפלה מצוה זו בדברים כג, א "ויצא אל מחוץ למחנה", ואמרו בספרי תצא (דברים שם) "זו מצות־עשה". 5) כלומר, טמא מת.

9 **ב. זֶה הַמַּחֲנֶה הָאָמוּר כָּאן הוּא מַחֲנֵה שְׁכִינָה[6],**
10 **שֶׁהוּא מִפֶּתַח עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים[7]. שׁוֹמֵעַ אֲנִי[8],**
11 **שֶׁהַמְּצֹרָע וְהַזָּב וּטְמֵא מֵת שִׁלָּשְׁתָּן בְּמָקוֹם אֶחָד[9].**
12 **תַּלְמוּד לוֹמַר בִּמְצֹרָע: בָּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה**
13 **מוֹשָׁבוֹ - זֶה מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[10], שֶׁהוּא מִפֶּתַח יְרוּשָׁלַיִם**
14 **וְלִפְנִים[11]. מַה מְּצֹרָע[12], שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה[13], חָמוּר**
15 **שִׁלּוּחוֹ מִשִּׁלּוּחַ חֲבֵרוֹ[14]; אַף כֹּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ חֲמוּרָה,**
16 **חָמוּר שִׁלּוּחוֹ מִשִּׁלּוּחַ חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ מְשַׁלְּחִין אֶת**
17 **הַמְּצֹרָע חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[15], שֶׁהוּא חוּץ**
18 **לִירוּשָׁלַיִם[16], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּבִיאָה[17] מַה שֶּׁאֵין**
19 **הַזָּב מְטַמֵּא[18].**

6) ספרי בתחלת פרשת נשא, ופסחים סח. ובספר המצוות (שם): "ומחנה זה האמור כאן הוא מחנה שכינה וכו' ולשון ספרי (פ' נשא במדבר שם) וישלחו מן המחנה, אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש בטומאה, וכבר נכפל ציווי זה בלשון אחר, והוא אמרו יתעלה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה (דברים כג, יא). רצה כאן באמרו "מחוץ למחנה", מחנה שכינה". 7) שבבית המקדש, כי "כשם שהיו במדבר שלש מחנות: מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל, כך היו בירושלים. מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית – מחנה ישראל, מפתח הר הבית ועד שערי ניקנור – מחנה לויה, משערי ניקנור ולפנים – מחנה שכינה" (תוספתא כלים בבא קמא פ"א, הוצאת צוקרמנדל עמ' 570 10). וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם, ובפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח. 8) מהפסוק הנ"ל של "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", וכל זה בספרי שם. 9) כלומר, משולחים ממחנה שכינה בלבד. 10) כי זוהי המשמעות של "בדד ישב", שהוא לבדו שם, ואין אחר במחיצתו (כסף משנה). 11) תוספתא שם. 12) ספרי פ' נשא שם. 13) שהרי מטמא בביאה, ראה להלן סוף ההלכה. 14) שהרי רק בו שמענו שהוא משולח גם ממחנה ישראל. 15) ספרא פ' תזריע פרק יב הלכה יד. 16) ראה בפ"א ממסכת כלים משנה ז, כי הוא משולח גם מעיירות המוקפות חומה. וראה למעלה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יג, ולהלן הלכה ח. 17) ספרי שם. כלומר, "מטמא בביאתו לבית, בין בימי החלט בין בימי הסגר, כיצד? נכנס לבית נטמא כל אשר בבית וכו'" (להלן פרק י מהלכות טומאת צרעת הלכה יב, וראה גם בכלים פ"א משנה ד). 18) שאין מטמא בביאה אלא במשכב ובמושב (להלן הלכה ג, ובפ"א מהלכות

טומאת משכב ומושב הלכה א). ובפסחים סז: אמרו: "מאי חומריה דמצורע, שכן טעון פריעה ופרימה, ואסור בתשמיש המטה". ועיין בתוספות שם ד"ה כשם, וראה מה שכתב בזה בהר המוריה כאן.

ג. וּמְשַׁלְּחִין זָבִין וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁהוּא חוּץ לְהַר הַבַּיִת[19], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב אֲפִלּוּ מִתַּחַת הָאֶבֶן[20] מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא[21].

19) ראה למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה טו, ובכלים פרק א משנה ח. 20) שם בספרי. וביאר זאת רבינו בפ"ו מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ה, שאם "היו אבנים גדולות למעלה מן הכלי העשוי למשכב או למרכב ונישא הזב על האבנים מלמעלה, נטמא המשכב או המרכב ונעשה אב טומאה". 21) כן הוא בנדה סט: וכן נראה בשבת פג:

ד. טְמֵא מֵת, אֲפִלּוּ הַמֵּת עַצְמוֹ - מֻתָּר לְהִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ - עִמּוֹ בְּמַחֲנֵה הַלְוִיָּה.

22) כל הלכה זו היא בתוספתא כלים בבא קמא פרק א, והובאה בפסחים סז. נזיר מה. וסוטה כ.

ה. הַחֵיל[23] - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּטְמֵאֵי מֵת וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת[24]; אֲבָל טְבוּל יוֹם[25] נִכְנָס לְשָׁם, שֶׁכְּבָר טָבַל[26].

23) ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ג כי "לפנים ממנו (=מהר הבית) סורג מקיף סביב גובהו עשרה טפחים, ולפנים מן הסורג החיל גובהו עשר אמות". 24) כלים שם. וכן הוא למעלה שם פרק ז הלכה טז. וכל זה מדרבנן, אבל מן התורה אפילו בעזרת נשים מותרים, שכל זה מחנה לויה עד עזרת ישראל, ראה ר"ש ורא"ש פרק א ממסכת כלים משנה ח. 25) שטבל ולא העריב שמשו. 26) כן נראה במשנה שם שרק מעזרת נשים משלחים אותו. וכן כתב גם בפירוש המשנה שם: "ולא נרחיק טבול יום מן החיל כמו (מה) שהרחקנו טמא מת, לפי שטבול יום כבר נטהר, ואינו מטמא את האדם כטמא מת", וראה ספרי שם.

ו. עֶזְרַת הַנָּשִׁים - מְשַׁלְּחִין מִמֶּנּוּ טְבוּל יוֹם[27], אֲבָל לֹא מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[28]; שֶׁמְּחֻסַּר כִּפּוּרִים הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[29]. וְאִסּוּר טְבוּל יוֹם בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[30].

27) כלים שם, ולמעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 28) כן נראה בכלים שם, שרק מעזרת ישראל משלחים אותו. ומחוסר כיפורים הוא, זב וזבה, מצורע ויולדת אחר שטבלו והעריב השמש ועדיין לא הביאו קרבנותיהם, ראה להלן פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה א. 29) כלומר, אף כי טומאתו היתה חמורה – כיון שהעריב שמשו, אין מרחיקים אותו כמו טבול־יום, שעדיין לא העריב שמשו. ובספרי שם אמרו: טבול יום חמור ממחוסר כפרה, שטבול־יום אסור בתרומה, ומחוסר כיפורים מותר בתרומה. 30) מדרבנן. וכן כתב רבינו למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז, וראה פסחים צב: יבמות ז: הוריות ה. וזבחים לב:

ז. מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[31] וְלִפְנִים - אֲפִלּוּ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים לֹא יִכָּנֵס לְשָׁם[32], שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהַר טָהֳרָה גְּמוּרָה[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִכְּלָל שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ.

31) שכאן מתחיל מחנה שכינה. 32) כלים שם. וראה בהלכות בית הבחירה שם הלכה יח. 33) בסנהדרין פג: למדו כן מפסוק זה לענין מחוסר כפרה ששימש במקדש, ואילו לענין כניסה למקדש למדו מפסוק אחר, שנאמר (במדבר יט, יג) "טמא יהיה עוד טומאתו בו" – "טומאתו בו, לרבות מחוסר כיפורים" (מכות ח:) וראה בהר המוריה.

ח. הַטָּמֵא הַמְשֻׁלָּח מֵהַר הַבַּיִת[34], אִם נִכְנַס - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִחוּץ לַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[36], וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה - זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה[37]. וְכֵן מְצֹרָע שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם - לוֹקֶה[38]. אֲבָל אִם נִכְנַס לִשְׁאָר הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה[39], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[40], לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: בָּדָד יֵשֵׁב - אֵינוֹ לוֹקֶה[41].

34) ראה למעלה פרק ה מהלכות בית הבחירה הלכה א, מהו הר הבית. 35) וגם לוקה. ראה תוספתא כלים בבא קמא פ"א. 36) בפסוק הנ"ל אין אלא עשה ולא לא־תעשה. וראה להלן הלכה י שעובר בלא־תעשה משום "ולא יטמאו את מחניהם". 37) כן הוא בספר המצוות לא־תעשה עח, ובסמ"ג לאוין שד. אבל בפסחים סח. במסקנת הגמרא אמרו להיפך: "ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה", וכן הוא בספרי תצא (דברים שם) "ר"ש התימני אומר: ויצא אל מחוץ למחנה, זה מחנה לויה. ולא יבא אל תוך המחנה, זה מחנה שכינה". וראה בכסף־משנה. 38) תוספתא כלים שם (הובאה שם בפירוש המשנה כלים פרק א משנה ח): "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים". (ומה שאמר רב חסדא (פסחים סז.) "מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו פטור, שניתקו הכתוב לעשה", יתכן כי הכוונה לשאר הערים המוקפות חומה, ראה להלן). 39) ראה פירוש רא"ש כלים פרק א משנה ז: "והוא שיהו מוקפות מימות יהושע בן נון, דומיא דבתי ערי חומה דדרשינן בפ' בהר איש כי ימכור בית מושב עיר חומה, יכול הקיפוה חומה מכאן ולהבא, ת"ל בית מושב עיר חומה, שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון". וכן כתב הר"ש שם. 40) בכלים שם: "עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, שמשלחין מתוכן את המצורעים", וראה גם למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יג. 41) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה לכלים פרק א בסוף משנה ח. (ויתכן כי כן מפרש רבינו דברי רב חסדא בפסחים שם הנ"ל).

ט. נִכְנַס הַמְּצֹרָע לְהַר הַבַּיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים[42]. אֲבָל טְמֵא מֵת[43] אוֹ טְבוּל יוֹם[44] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת נָשִׁים, אוֹ

מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[45] שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

42) ארבעים על כניסתו לירושלים, וארבעים על כניסתו להר הבית, ראה תוספתא כלים שם: "נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים, זבין וזבות נדות ויולדות להר הבית - לוקין שמונים", ובהגהת הגר"א מגיה: "כו' ויולדות שנכנסו להר הבית לוקין ארבעים (וכ"ה בפסחים שם), מצורע שנכנס להר הבית לוקה שמונים". אבל פלא הדבר שהרי רבינו במסכת כלים פרק א משנה ח הביא תוספתא זו כמקורה שלא כהגהת הגר"א. וראה בתוספת ראשונים שם. 43) למעלה הלכה ה ביארנו כי מן התורה מותר לטמא מת ליכנס לעזרת נשים, וראה גם למעלה פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 44) ראה למעלה הלכה ו, ובהלכות בית הבחירה שם, כי מן התורה מותר לטבול־יום ליכנס לעזרת נשים. 45) אף־על־פי שאמרו בברייתא במנחות כז: "מחוסרי כפרה שנכנסו לעזרה (=לעזרת ישראל) בשוגג חייב חטאת, במזיד ענוש כרת", וכן הוא בתוספתא (כלים ב"ק פ"א הוצ' צוק"מ עמ' 569 29) "כל הטמאים שנכנסו משער ניקנור ולפנים (=עזרת ישראל), אפילו הן מחוסרי כפרה, הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת" (ראה בהשגת הראב"ד), - זה אינו אלא למאן דאמר "מחוסר כיפורים דזב, כזב" (זבחים יז:), אבל דעת רבינו היא "מחוסר כיפורים דזב, לאו כזב" וכמה ראיות לדבר, ראה בכסף־משנה. וכן הוא בפי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יד. וכן נראה למעלה הלכות בית הבחירה שם הלכה יח, ולהלן פ"ד הלכה ד, ופ"ט הלכה יא.

י. וּכְשֵׁם שֶׁשְּׁלוּחַ טְמֵאִים[46] מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] בַּעֲשֵׂה, כָּךְ אִם נִכְנְסוּ[48] - עוֹבְרִים בְּלֹא תַעֲשֶׂה[49]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם - זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה[50].

46) שנאמר "וישלחו מן המחנה וגו'" (למעלה הלכה א). וראה גם למעלה הלכה ח "ויצא מחוץ למחנה, זו מחנה שכינה". 47) היינו מחנה שכינה, מעזרת ישראל ולפנים. 48) למחנה שכינה. 49) ראה מכות יד: וספרי זוטא לבמדבר שם, ובספר המצוות לא־תעשה עז. 50) כלומר, הנשלחים ממחנה שכינה אם נכנסו, עוברים בלא־תעשה הנ"ל, ואילו אלו הנשלחים ממחנה לויה, אם נכנסו למחנה לויה, עוברים בלא־תעשה אחר, משום שנאמר "לא יבוא אל תוך המחנה", ראה למעלה הלכה ח.

יא. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס, אֲבָל אִם נָגַע בָּעֲזָרָה מֵאֲחוֹרֶיהָ - פָּטוּר? שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹלֶדֶת: וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא[51].

51) בספר המצוות שם, כתב רבינו וז"ל: "ובספרא (ראה שם פ' תזריע פרק א הלכה ט) אמרו לפי שנאמר והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו (שם טו, לא), שומע אני בין מתוכו בין מאחוריו, כלומר, גם הנוגע במקדש מאחוריו כשהוא טמא, מתחייב כרת, תלמוד־לומר ביולדת, ואל המקדש לא תבוא, ושם נתבאר שדין היולדת ודין שאר טמאים שוים בזה".

יב. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[52] בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ[53]. בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[54]; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא[55]. וְאֵין חַיָּבִין כָּרֵת אוֹ קָרְבָּן אֶלָּא מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִכְפָנִים[56], אוֹ עַל תּוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה[57] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

52) לעזרה, ראה להלן. 53) בספרא אחרי פרק יא הלכות יג – טו: "יכול על כיבוס בגדים יהיה ענוש כרת, תלמוד־לומר ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו. הא כיצד, על רחיצת גופו עונש כרת וכו'. מנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה, וחייב קרבן על ידי טומאה, מה קרבן שחייב להלן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו, אף עונש ואזהרה האמורים כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו. אחרים אומרים "ונשא עוונו" "ונשא עוונו" לגזירה־שוה, מה נשיאת עוון האמור להלן בכרת, אף כאן בכרת". ומה שלא מביא רבינו מפסוק מפורש (במדבר יט, יג – כ) "כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל וכו' ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא" – "משום דשם אינו מבואר אלא במת החמור, אבל בשאר טומאות לא שמענו" – (הר המוריה), אבל להלן בפרק י מהלכות שגגות הלכה ה הביא רבינו הפסוק בבמדבר הנ"ל, וז"ל "ובנכנס למקדש נאמר, ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טמא", וראה בספר המצוות שם. 54) ראה להלן בפרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ובפרק י שם הלכה א. 55) ראה ספרא ויקרא (דבורא דחובה פרק יב הלכה י) "ומנין שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, הזהיר וענש על ידי טומאה וחייב קרבן על הטומאה, מה עונש ואזהרה האמורים להלן על ידי טומאה, בטומאת מקדש וקדשיו, אף קרבן שחייב כאן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו" וראה גם להלן פרק י מהלכות שגגות הלכה ה. 56) ראה שבועות יד. במשנה, ובמסכת כלים פרק א משנה ח, שאין חייבים כרת אלא במחנה שכינה, דמשכן ומקדש כתיב (במדבר שם), ובהקומץ רבה (מנחות כז:) תנא מחוסר כיפורים (ראה למעלה הלכה ט) שנכנס לעזרה שוגג חייב חטאת, במזיד עונש כרת, ואין צ"ל טבול־יום ושאר כל הטמאים (ר"ש כלים שם). 57) שבועות שם במשנה. 58) למעלה פרק ו מהלכות בית הבחירה, הלכה יב.

יג. וְאִי זֶהוּ הַטָּמֵא שֶׁחַיָּב כָּרֵת עַל הַמִּקְדָּשׁ? כֹּל שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ[59], שֶׁכְּבָר נִתְפָּרֵשׁ בִּנְזִירוּת[60]; אוֹ שֶׁיִּגַּע בְּאָדָם אוֹ בְּכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאוֹתָן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶם[61], שֶׁהֲרֵי הוּא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[62] שֶׁנָּגַע בְּמֵת; אוֹ שֶׁנִּטְמָא בִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[63] שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְפָּרְשׁוּ בְּמִקּוֹמָן[64].

59) "אבל המתטמא בטומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן וכו' פטור על ביאת המקדש" (להלן הלכה יד) והוא

במשנה נזיר נו: כדעת ר' אליעזר משום ר' יהושע, ולא כר' מאיר, וכן כתב בפירוש המשנה כי "מאמר ר"מ אינו נכון". 60) בהלכות נזירות פרק ז הלכות א־ו. 61) אף־על־פי שהנוגע בכלים שנגעו במת אם הוא נזיר אינו מגלח (נזיר נד. במשנה) וכל־שכן שהנוגע באדם שנגע במת שוודאי אינו מגלח, ואף־על־פי־כן הם חייבים על ביאת המקדש, שלא אמרו (שם נו: במשנה) "כל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, אין חייבין עליה על ביאת מקדש", אלא למעט רביעית דם ורובע עצמות, שמעיקרן אין בהן גילוח, אבל הנוגע באדם או בכלים שנוגע במת, שעיקרה של טומאה, דהיינו המת, הנזיר נגלח עליה, חייבים עליה על ביאת מקדש. ומה שנאמר (במדבר יט, כ) "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא", וממנו למדו (ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד) שאינו חייב אלא אם צריך חיטוי (=הזאה שלישי ושביעי) – כן הוא פירושו: ואיש אשר יטמא, כלומר שנגע במי שהוא צריך חיטוי – חייב, ולפיכך חייב גם הנוגע באדם שנגע במת, אף־על־פי שזה השני אינו טעון חיטוי (כסף משנה). 62) ירושלמי שם. 63) שכן מפורש בתורה (ויקרא ה, ב) "נפש אשר תגע וגו' בנבלת חיה וגו' או בנבלת שרץ וגו'". 64) בהלכות אבות הטומאות.

1 **יד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם[65] מִן**
2 **הַתּוֹרָה - חַיָּב כָּרֵת עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[66], וַאֲפִלּוּ אַחַר**
3 **שֶׁטָּבַל, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[67]. אֲבָל הַמִּתְטַמֵּא**
4 **בְּטֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, אַף עַל**
5 **פִּי שֶׁהוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל**
6 **בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[68].**

65) כלומר, טבילה. 66) פרה פרק יא משנה ד: "כל הטעון ביאת מים מדברי תורה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים) בין לאחר ביאתו, חייב". 67) משנה שם, ראה למעלה בסמוך. 68) משנה נזיר נו: וראה בהלכה הקודמת.

7 **טו. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת[69],**
8 **אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת[70], אַף**
9 **עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא רִאשׁוֹן לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּלְטַמֵּא**
10 **בְּשַׂר קָדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ;**
11 **שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[71]. וְאַף עַל פִּי**
12 **שֶׁהוּא פָּטוּר, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[72].**

69) שהנוגע השני הוא שלישי לראשון שנגע במת – אינו חייב, אף־על־פי שנגע בכלים הצריכים חיטוי. וראה בירושלמי שם. 70) אף כאן אינו אלא שלישי לראשון, וכנ"ל. 71) "שהרי לא נתפרשו בתורה אלא זה שנטמא במת, שהוא אב, והשני הנוגע בו שהוא ראשון (פ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ה). 72) כן נראה ממה שאמרו במשנה (נזיר שם) "וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת המקדש" – הרי שלא מיעטו אלא מחיוב, אבל איסורא איכא. והוא־הדין לשלישי לראשון, וראה בכסף־משנה.

13 **טז. הַמַּכְנִיס שֶׁרֶץ[73] וְכִיוֹצֵא בּוֹ[74] בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ שֶׁהִכְנִיס**
14 **אָדָם טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ[75] - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא**
15 **מִקְדַּשׁ יְיָ. אֲבָל הַזּוֹרֵק כֵּלִים טְמֵאִים לַמִּקְדָּשׁ, אֲפִלּוּ**
16 **הָיוּ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר מִן הַכָּרֵת, אֲבָל חַיָּב**
17 **מַלְקוּת[76]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס וְגוֹמֵר. מִפִּי**
18 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[77]: עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל**
19 **כִּבּוּס בְּגָדָיו לוֹקֶה אַרְבָּעִים.**

73) בעירובין קד: "אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל: המכניס טמא שרץ למקדש חייב, שרץ עצמו פטור וכו'. לימא כתנאי, שרץ שנמצא במקדש וכו'. מאי לאו בהא קא מיפלגי וכו', לא דכולי עלמא חייב, והכא בהא קא מיפלגי וכו'". וכיון דאסיקנא דכולי עלמא חייב, משמע דהכי הלכתא (כסף משנה). (והמדובר באופן שלא נגע בו (ראה בפ"ד מהלכות אבות הטומאות הלכה א, שאינו מטמא במשא אלא במגע) ולא נטמא על ידו, שאם לא כן, הרי הוא טמא שרץ וחייב על עצמו, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה יג). 74) אחר משאר אבות הטומאה (שאינם מטמאים במשא, ראה למעלה). 75) עירובין שם. ומפרש רבינו, שמה שאמר שמואל "המכניס טמא שרץ למקדש, חייב", היינו אדם טמא. ורש"י שם מפרש שמכניס כלי שנטמא בשרץ. וראה להלן. (וגם טמא מת אינו מטמא במשא, כמפורש בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה ט). 76) ירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד (כסף משנה). 77) ספרא פרשת אחרי פרק יא הלכה יג, וראה גם בירושלמי שם ובספרי נשא פסקה א. ודברי רש"י בעירובין שם שהמכניס כלי טמא חייב חטאת בשוגג, וכרת במזיד, צ"ע. ועיין בהגהות הגר"א שם.

20 **יז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל בְּגָדִים שֶׁהֵן אַב**
21 **טֻמְאָה, כְּגוֹן בְּגָדִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן זֶה הַטָּמֵא לְמֵת, שֶׁהֵן**
22 **אַב הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[78]; אֲבָל בֶּגֶד שֶׁהוּא**
23 **רִאשׁוֹן, אִם הִכְנִיסוֹ לַמִּקְדָּשׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, אֲבָל**
24 **מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[79].**

78) בפרק ה מהלכות טומאת מת. 79) נראה שלמד כן ממה שאמרו בעירובין שם, שהמכניס כלי חרס טמא אינו חייב, לפי שאינו נעשה אב הטומאה, וסבור רבינו שהוא־הדין לכל הכלים אם הם אב הטומאה, שאינו חייב (הר המוריה). ואף־על־פי שאדם חייב כרת על טומאת גופו, בין שיהיה אב הטומאה ובין ראשון לטומאה, ראה למעלה הלכה יג, וכן מפורש בפסוק "נפש אשר תגע בנבלת חיה וגו' בנבלת שרץ" – אין ללמוד אדם מכלים, שהרי באדם החמירה התורה לחייבו כרת, ואילו בכלים אינו חייב אלא מלקות בלבד, ראה בקרית ספר ובהר המוריה.

25 **יח. וְכֵן טָמֵא שֶׁהִכְנִיס יָדוֹ לַמִּקְדָּשׁ - מַכִּין אוֹתוֹ**
26 **מַכַּת מַרְדּוּת[80]. וְכֵן כָּל טָמֵא בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת**
27 **שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[81], אוֹ שֶׁאָכַל אֳכָלִין טְמֵאִים וְשָׁתָה**
28 **מַשְׁקִין טְמֵאִין, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בְּמֵזִיד קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל[82]**
29 **- מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[83].**

80) בזבחים לב. "אמר עולא אמר ר"ל, טמא שהכניס ידו לפנים לוקה וכו' דביאה במקצת שמה ביאה". ובסוף

הסוגיא שם (לג:) אמרו: "כי אתא רבין אמר רבי אבהו, לענין טמא שנגע בקודש איתמר", ופירש"י לא יליף, ר"ל מלקות מההוא קרא אלא לטמא שנגע בקודש, ולא איירי בביאת מקדש כלל ע"ש. וסובר רבינו שאף־על־פי שאין לנו לחייבו מלקות מן התורה – יש לחייבו מכת מרדות מדרבנן (כסף משנה). 81) ראה בפ"ה מהלכות טומאת מת הלכה יא. ובפ"ב מהלכות משכב ומושב הלכה י. 82) אבל אחר שטבל, אף־על־פי שלא העריב שמשו, אין מכין אותו מכת מרדות, עיין בפ"ט מהלכות אבות הטומאות הלכה א. ומקור הדברים בפרה פי"א משנה ה. 83) בפרה שם: "כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים, מטמא את הקודש ופוסל את התרומה וכו' ואם בא אל המקדש, בין לפני ביאתו (=במים) ובין לאחר ביאתו פטור, וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואינו חייב על ביאת מקדש, לפי שהוא טומאה קלה מדרבנן, והפסוק לא אסר ביאת מקדש, אלא על מי שנטמא באב הטומאה מדאורייתא, כמו שאמר: בטומאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שרץ טמא". וממה ששנינו "פטור", משמע פטור אבל אסור, ומכין אותו מכת מרדות כעל כל איסור דרבנן. (ולפי מה שכתבנו למעלה שאינו צריך הערב שמש, על־כרחנו שהדיוק "פטור אבל אסור", אינו אלא לפני ביאתו במים).

1 **יט. טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת - פָּטוּר;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא - דֶּרֶךְ בִּיאָה חִיֵּבָה**
3 **תּוֹרָה[84]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר מִכָּרֵת, מַכִּין אוֹתוֹ**
4 **מַכַּת מַרְדּוּת[85]. [וְאַפְלוּ נִכְנַס בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר]**
5 **- בֵּין שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ [בְּמִגְדָּל][86] דֶּרֶךְ גַּגּוֹת בֵּין**
6 **שֶׁנִּכְנַס בּוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים[87].**

84) ברייתא בשבועות יז: "ונראה שאם שהה שם שיעור השתחוואה, שחייב אף שנכנס דרך גגות, שאינו גרוע מטהור שנכנס ונטמא שם ושהה, שחייב", כמפורש להלן הלכות כא־כב (משנה למלך, ועיין שם). 85) כן נראה ממה שנאמר בברייתא שם "פטור", משמע פטור אבל אסור מדרבנן, ולכן מכין אותו מכת מרדות (כסף משנה). 86) בדפוס ווינציאה ורומי, אין תיבות אלו המוקפות. ולפי זה, המשך דבריו שכתב "בין שנכנס בו דרך פתחים" תמוהין, שהרי הנכנס דרך פתחים, חייב כרת. ובכסף־משנה כתב כי מצא ספר מוגה מספרי רבינו, שכתוב תיבות נוספות אלו. וראה הר המוריה למעלה פ"ב הלכה ג ס"ק ה, שכתב כי אולי מפרש רבינו מה שאמרו בזבחים פב: שאם נכנס דרך משופש פטור, דהיינו במגדל פורח באויר. 87) לפי הגהת הכסף־משנה, פירוש הדברים שנכנס במגדל פורח באויר דרך פתחים, ואף־על־פי־כן פטור מן התורה, אבל מכין אותו מכת מרדות מדרבנן.

7 **כ. כָּל מָקוֹם[88] שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ**
8 **קָרְבָּן[89], אִם נִמְצֵאת שָׁם טֻמְאָה בְּשַׁבָּת - מוֹצִיאִין**
9 **אוֹתָהּ[90]; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת[91] - כּוֹפִין עָלָיו כְּלִי עַד**
10 **אַחַר שַׁבָּת[92]. וּכְשֶׁהֵן מוֹצִיאִין - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ**
11 **אֶלָּא בִּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ[93] שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה[94], שֶׁלֹּא**
12 **לְרַבּוֹת אֶת הַטֻּמְאָה[95].**

88) היינו על העזרה – רש"י בעירובין קד: וראה גם בפירוש המשנה לרבינו שם. 89) קרבן עולה ויורד, ראה להלן פרק א מהלכות שגגות הלכה ג, ולמעלה הלכה יב. 90) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש וכו' מהיכן מוציאין אותו, מן ההיכל ומן האולם ולמזבח דברי ר"ש בן ננס. רבי עקיבא אומר כל מקום שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, משם מוציאין אותו". ופסק כרבי עקיבא, משום שהלכה כר"ע מחברו (הר המוריה). 91) דהיינו הלשכות, ראה ברש"י שם. 92) שם במשנה: "ושאר כל המקומות, כופין עליו פסכתר". וראה להלן פרק ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 93) בצבת של עץ. 94) ראה להלן פ"א מהלכות כלים הלכה י. 95) ראה עירובין שם במשנה: "שרץ שנמצא במקדש, כהן מוציאו בהמיינו (=אבנטו) שלא לשהות את הטומאה (ולחזור אחר צבת) דברי ר' יוחנן בן ברוקא. רבי יהודה אומר בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה", "לטמא האבנט ונוח לו להשהותה שם, ולחזור אחר הצבת מלרבות טומאה" (רש"י שם). ופסק רבינו כר' יהודה, וכן פסק בפירוש המשנה שם.

13 **כא. אֶחָד טָמֵא שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ טָהוֹר[96], אוֹ טָהוֹר**
14 **שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מֵת תַּחַת**
15 **אֹהֶל בַּמִּקְדָּשׁ וְנִכְנַס הוּא תַּחַת הָאֹהֶל - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
16 **כָּרֵת, שֶׁהֲרֵי בִּיאָתוֹ וְטֻמְאָה בָּאִין כְּאַחַת[97]. נִכְנַס**
17 **לַמִּקְדָּשׁ וְנִטְמָא שָׁם אַחַר שֶׁנִּכְנַס[98], אֲפִלּוּ טִמֵּא עַצְמוֹ**
18 **בְּמֵזִיד[99] - יְמַהֵר וְיִבָּהֵל וְיֵצֵא[100] בְּדֶרֶךְ קְצָרָה[101].**

96) כלומר, הוא היה טמא והמקדש טהור, וזהו הדין הפשוט של "טמא שנכנס למקדש", ראה למעלה הלכה יב. 97) אולי יצא לרבינו כן, מהאי דלהלן פרק יח מהלכות פסולי המקודשים הלכה יג, שטמא האוכל בשר קודש טמא חייב כרת, ומזה למד גם לענין מקדש, דאיתקש קדש למקדש (זבחים לג:). ועוד יש להביא ראיה משבועות יז. שנדחקו למצוא הדין של טמא ששימש שחייב במיתה ולא בכרת, ולא פירשו באופן שנכנס טהור ונטמא במקדש, אלא על־כרחנו שגם באופן זה חייב כרת (הר המוריה). 98) משנה שבועות יד: 99) שם יז. "בעי רב אשי, טימא עצמו במזיד מהו, באונס גמירי שהייה, במזיד לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, ל"ש באונס ול"ש במזיד, תיקו". ופירש רבינו, שהספק הוא לענין מלקות, ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 100) מבואר דכל שלא שהה פטור מקרבן וממלקות, וראה שם טז: "בעי רבא, אם צריך שהייה למלקות או שאין צריך שהייה למלקות, לקרבן גמירי שהייה, למלקות לא גמירי שהייה. או דילמא בפנים גמירי שהייה, לא שנא לקרבן ולא שנא למלקות, תיקו", ופסק לקולא (ראה הר המוריה). 101) ראה להלן הלכה כב והלכה כד.

19 **כב. וְאָסוּר לוֹ לִשְׁהוֹת[102] אוֹ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת אוֹ לָצֵאת**
20 **בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה. וְאִם שָׁהָה, אוֹ שֶׁיָּצָא בַּאֲרֻכָּה אַף עַל**
21 **פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה, אוֹ שֶׁהֶחֱזִיר פָּנָיו לַהֵיכָל וְהִשְׁתַּחֲוָה[103]**
22 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה[104] - חַיָּב כָּרֵת. וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג**
23 **- מֵבִיא קָרְבָּן[105].**

102) ראה להלן הלכה כג כמה הוא שיעור שהייתו. 103) ראה להלן שם, אם לא החזיר פניו. 104) שם יד: במשנה "והשתחווה או ששהה בכדי השתחוואה" ובגמ' שם טז: אמר רבא, לא שנו אלא שהשתחווה כלפי פנים, אבל השתחווה כלפי חוץ - שהה אין, לא שהה לא. 105) ראה שם טז: בבעיית רבא שלקרבן אין ספק, שצריך שהיה. ושיעורים אלו הם הלכה למשה מסיני, ראה רש"י שם יד: במשנה.

1 **כג. לֹא הֶחֱזִיר פָּנָיו, אֶלָּא הִשְׁתַּחֲוָה דֶּרֶךְ יְצִיאָתוֹ**
2 **כְּלַפֵּי חוּץ - אֵינוֹ חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן שָׁהָה כַּשִּׁעוּר[106].**
3 **וְכַמָּה שִׁעוּר שְׁהִיָּתוֹ? כְּדֵי לִקְרוֹת: וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם**
4 **אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוֹת לַיָּ כִּי טוֹב כִּי**
5 **לְעוֹלָם חַסְדּוֹ[107]. וְזֶהוּ שִׁעוּר הִשְׁתַּחֲוָיָה[108].**

106) שם טז: 107) המחצית השניה שבפסוק בדברי בימים־ב (ז, ג). 108) שם טז: מחלוקת ר' יצחק בר נחמני ור' שמעון בן פזי, חד אמר כמימריה דהאי פסוקא (כשיעור קריאת כל הפסוק כולו), וחד אמר כמויכרעו לסיפא (כלומר, כשיעור קריאת המחצית השניה של הפסוק, מתיבת "ויכרעו" עד הסוף). ובירושלמי יומא פ"ג ה"ג מחלוקת אמוראים נוספת בענין זה, ראה בכסף־משנה והר המוריה, ופסק רבינו כדעת האמורא השני שבבבלי.

6 **כד. וְאֵי זוֹ הִיא דֶּרֶךְ אַרֻּכָּה? כֹּל שֶׁאִפְּשָׁר לוֹ לָצֵאת**
7 **מִן הַמִּקְדָּשׁ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה מִמֶּנָּה. יָצָא בַּקְּצָרָה, אַף עַל**
8 **פִּי שֶׁלֹּא רָץ אֶלָּא הָלַךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, אֲפִלּוּ כָּל**
9 **הַיּוֹם - פָּטוּר[109]. יָצָא בָּאַרֻּכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁרָץ וְדָחַק**
10 **עַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וְנִמְצָא שִׁעוּר זְמַן שֶׁהָלַךְ בּוֹ הָאַרֻּכָּה**
11 **פָּחוֹת מִשִּׁעוּר הַזְּמַן שֶׁמְּהַלֵּךְ כָּל אָדָם בַּקְּצָרָה, הוֹאִיל**
12 **וְיָצָא בָּאַרֻּכָּה - חַיָּב[110]. יָצָא בַּקְּצָרָה וְהָלַךְ מְעַט**
13 **וְעָמַד וְשָׁהָה מְעַט, עַד שֶׁנִּצְטָרֵף מִכָּל הַשְּׁהִיּוֹת כְּדֵי**
14 **הִשְׁתַּחֲוָיָה: בְּמֵזִיד - אֵינוֹ לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ מֵבִיא**
15 **קָרְבָּן, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק[111]; אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
16 **מַרְדּוּת[112].**

109) שם יז. "אמר רבא, קצרה שאמרו (שהוא פטור, שם במשנה) אפילו עקב בצד גודל, ואפילו כל היום כולו". 110) שם בעא מיניה אביי מרבה, ופשט לו כן. 111) שם בעיא שלא נפשטה, ופסקה לקולא (כסף משנה). 112) כן פסק רבינו בכמה מקומות, שבספק מכין אותו מכת מרדות (פרק ג' מהלכות איסורי ביאה הלכה א, פי"ז שם הלכה ז, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ג, וראה בפ"ט מהלכות כלאים הלכה ו, ובכסף־משנה ומעשה רוקח שם).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו דין טמא שעבד עבודה במקדש, ודיני טומאה בצבור.

17 **א. טָמֵא שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[2], וְחַיָּב מִיתָה**
18 **בִּידֵי שָׁמַיִם[3] עַל עֲבוֹדָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה שָׁם[4].**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִנְזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת**
20 **שֵׁם קָדְשִׁי - הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְעוֹבֵד בְּטֻמְאָה. וּלְהַלָּן[5]**
21 **הוּא אוֹמֵר: וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ; מַה חִלּוּל הָאָמוּר**
22 **[שָׁם] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6], אַף כָּאן - מִיתָה**
23 **בִּידֵי שָׁמַיִם. וְכָל לַאו שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי**
24 **שָׁמַיִם - לוֹקִין עָלָיו[7].**

2) משנה, זבחים טו, ב. 3) סנהדרין פג, א. 4) ראה שבועות יז, ב. וראה להלן ה"ג היאך אפשר לו לעבוד ולא ישהה. 5) אצל תרומה. 6) סנהדרין פג, ב. 7) כן הוא במכות יג, א - במשנה, שהאוכל טבל לוקה, ועי' בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב.

25 **ב. אַף עַל פִּי שֶׁאִם עָבַד בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ חַיָּב בְּבֵית**
26 **דִּין אֶלָּא מַלְקוּת, אֲחֵיו הַכֹּהֲנִים לֹא הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ**
27 **לְבֵית דִּין, אֶלָּא מוֹצִיאִין אוֹתוֹ[8] לַחוּץ[9] וּפוֹצְעִין אֶת**
28 **מוֹחוֹ[10], וְאֵין מְמַחִין עֲלֵיהֶן בְּכָךְ[11].**

8) משנה, סנהדרין פא, ב. ושם שנינו: פרחי כהונה מוציאין אותו, וכן העתיק רבינו בפי"ח מהל' סנהדרין ה"ו. 9) במשנה שם, אמרו: "מוציאין אותו חוץ לעזרה". ורבינו השמיט "לעזרה", וב'משנה למלך' כתב דכוונת רבינו דמוציאין אותו חוץ לעזרת נשים וחיל, שטמא מת אסור להכנס שם מדרבנן (למעלה פ"ג ה"ה־ט) וכדברי ה'תוספות' זבחים לב, א - ד"ה ובטמאים. וראה 'הר המוריה' כאן, אולם בהל' סנהדרין שם העתיק רבינו "חוץ לעזרה", ראה בהערות ל'מאירי' סנהדרין שם (עמ' 300). 10) שם במשנה: "כהן ששימש בטומאה, אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפצעין את מוחו בגיזרין". 11) כיון שחייב הוא מיתה בידי שמים (סנהדרין פב:).

29 **ג. וְהֵיאַךְ אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲבֹד וְלֹא יִשְׁהֶה, עַד שֶׁלֹּא**
30 **יִתְחַיֵּב כָּרֵת[12] אֶלָּא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבַד? כְּגוֹן**
31 **שֶׁנִּטְמָא בָּעַזָּרָה[13] וְיָצָא בַּקְּצָרָה[14], וּבִיצִיאָתוֹ הָיָה**
32 **צְנוּר בְּיָדוֹ וְהָפַךְ בּוֹ אֵבֶר עַל הָאֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ וְקֵרֵב**
33 **שִׁרְפָתוֹ[15]; שֶׁכָּל קֵרוּב עֲבוֹדָה - הֲרֵי הוּא כַּעֲבוֹדָה[16].**

12) ראה למעלה פ"ג הכ"ב. 13) אבל בנטמא מחוץ לעזרה, מיד כשנכנס חייב כרת. ראה למעלה שם הי"ב. 14) אבל בארוכה, אף אם לא שהה חייב כרת, ראה למעלה שם הכ"ב. 15) שבועות יז, ב - דברי אביי, וראה להלן פ"ט ה"ד. 16) שבועות, שם: "והא קמ"ל דכל קרובי עבודה, עבודה היא".

34 **ד. וְכֵן טָמֵא שֶׁטָּבַל וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ -**
35 **עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[17], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[18].**
36 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
37 **לָמְדוּ[19], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְטִבּוּל יוֹם שֶׁעָבַד, שֶׁעַדַיִן טָמֵא**
38 **הוּא; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר, מִכְּלָל שֶׁעַדַיִן לֹא**
39 **טָהֵר[20]. אֲבָל מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁעָבַד, אַף עַל פִּי**
40 **שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה וְחִלֵּל[21] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[22].**

17) משנה, זבחים טו, ב: "כל הזבחים שקבלו דמן וכו' טבול יום וכו' פסל". 18) סנהדרין פג, א. ופג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

19) זבחים יז, א. וסנהדרין פג, ב. 20) והוא לתת טעם למה חלוק ממחוסר כיפורים (כסף־משנה). אבל צריך עיון, שהרי בברכות ב, ב - אמרו ש"וטהר" אינו על האדם, אלא על היום, וכן כתב רבינו בעצמו בפ"ז מהל' תרומות ה"ב. ועי' ב'תוספות' זבחים שם ד"ה טבול יום, וב'תוספות יום־טוב' זבחים פ"ב מ"א, ד"ה וטבול יום. 21) משנה, זבחים שם. 22) יש לתמוה, הרי בסנהדרין פג, א ופג, ב - מנו מחוסר כיפורים בכלל אלו שמחוייבים מיתה וכו', ורבינו עצמו בפי"ט מהל' סנהדרין (הלכה ב) מנה מחוסר כיפורים בכלל מחוייבי מיתה שחייבים מלקות (כסף־משנה). גם תמוה, שהרי גם להלן פ"ט הי"א נשמע כי מחוסר כיפורים חייב מיתה. וראה גם בהשגת הראב"ד, שמקשה עליו ממה שאמרו במכות (ח:) "עוד טומאתו בו" לרבות מחוסר כיפורים, עיי"ש. ועי' עוד גם למעלה פ"ג ה"ט.

1 **ה. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר[23]: וְכִפֶּר עָלֶיהָ**
2 **הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִכְּלָל שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה טָהֳרָתָהּ[24].**
3 **וְהוּא הַדִּין לְכָל מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים[25].**

23) לגבי יולדת. 24) בזבחים יט, ב: "מחוסר כיפורים מנלן, אמר רב הונא, דאמר קרא: וכפר עליה הכהן וטהרה, טהרה מכלל שהיא טמאה". אבל ראה בסנהדרין פג, א - דרש זה לענין חיוב מיתה. וראה גם ביבמות עד, ב. 25) היינו זב וזבה ומצורע, ראה להלן פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"א.

4 **ו. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיָה טָמֵא: אִם הִיא**
5 **טֻמְאָה יְדוּעָה[26] - כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב פְּסוּלִין[27],**
6 **שֶׁהֲרֵי עֲבוֹדָתוֹ חֵלִין; וְאִם הִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם[28] -**
7 **הַצִּיץ מְרַצֶּה[29], וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב נִרְצוּ. וַאֲפִלּוּ**
8 **נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא קֹדֶם שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם וְזָרַק -**
9 **הִרְצָה[30]; שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַתְּהוֹם אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁהוּא מֵזִיד[31]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם**
11 **בִּנְזִירוּת[32].**

26) אפילו רק לאיש אחד בעולם, ראה להלן. 27) ראה למעלה ה"א. ועי' בקידושין סו, ב - שאם היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בעל מום, עבודתו פסולה, ורק לגבי חלל למדו מפסוק מיוחד (שם) שעבודתו כשרה, מעתה דין טמא כדין בעל מום. 28) שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם (פ"ו מהל' נזירות הי"ח). 29) משנה, פסחים פ, ב - לענין פסח, ומפסח למד רבינו לכל הקרבנות (כסף־משנה). 30) משמע רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין לו לזרוק, אבל בפ"ו מהל' קרבן פסח הי"א, כתב - שעושה גם לכתחילה, ויש לחלק בין פסח שהוא חובה, לשאר קרבנות (כסף־משנה). 31) פסחים פא, ב. כפי הלשון השני של מר בר רב אשי. 32) שם. וראה גם בפ"ד מהל' קרבן פסח ה"ב.

12 **ז. וְכֵן הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת דְּבָרִים הַקְּרֵבִין[33];**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת עֲוֹן**
14 **הַקֳּדָשִׁים. אֲבָל אֵינוֹ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַנֶּאֱכָלִין[34],**
15 **וְלֹא עַל טֻמְאַת הָאָדָם[35] שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה יְדוּעָה;**
16 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַטֻּמְאָה הַדְּחוּיָה בְּצִבּוּר[36], שֶׁהַצִּיץ**
17 **מְרַצֶּה עָלֶיהָ[37].**

33) היינו הדם, הקומץ והאימורים (רש"י בפסחים עז.). 34) כן הוא בפסחים שם, לדעת כל התנאים חוץ מרבי אליעזר. ו"נאכלין" היינו בשר הקרבן ושיירי המנחה (רש"י שם). 35) שם פ, ב - במשנה. 36) כדעת רב ששת ביומא ו, ב. ולא כרב נחמן שאמר "טומאה הותרה בציבור", שהרי הלכה כרב ששת באיסורין (כסף־משנה להלן הי"ד). וראה להלן הי"ד־טז. 37) יומא ז, א. ז, ב. שכיון שאינה היתר גמור צריכה היא לריצוי ציץ, ועי' רש"י ד"ה בין בציבור.

18 **ח. וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא עַל מִצְחוֹ[38];**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד[39] לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי**
20 **יְיָ.**

38) כדעת רבי יהודה ביומא ז, ב - ולא כרבי שמעון, שכן אמרו בעירובין מו, ב: "רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה". והנה בגמרא שם אמרו, שלרבי יהודה טומאה הותרה בציבור, שאם לא כן, מה נעשה ביום הכיפורים כשהכהן הגדול לבוש בגדי־לבן ואין הציץ על מצחו ואירעה אז טומאה בקרבן. ולפי זה מוקשים דברי רבינו, שפסק שטומאה דחויה בציבור, ואעפ"כ פסק שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצחו. וראה ב'כסף משנה', ב'מרכבת המשנה', ב'אור שמח', בציוני מהר"ן וב'הר המוריה'. 39) צ"ע, הרי מהפסוק הזה למד רבי שמעון שאפילו אינו על מצחו - הוא מרצה, ורבי יהודה למד מפסוק אחר. ועי' הגהות הגרצה"ח ביומא, שם.

21 **ט. כָּל קָרְבָּן שֶׁאֵין קָבוּעַ לוֹ זְמַן - אֵינוֹ דּוֹחֶה לֹא**
22 **אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת הַטֻּמְאָה[40]; שֶׁאִם לֹא יִקְרַב הַיּוֹם**
23 **- יִקְרַב לְמָחָר וּלְמָחֳרַת מָחָר. וְכָל קָרְבָּן שֶׁקָּבוּעַ לוֹ**
24 **זְמַן, בֵּין קָרְבַּן צִבּוּר בֵּין קָרְבַּן יָחִיד[41] - דּוֹחֶה אֶת**
25 **הַשַּׁבָּת וְדוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[42]. וְלֹא כָּל הַטֻּמְאוֹת הוּא**
26 **דּוֹחֶה, אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת לְבַדָּהּ[43].**

40) משנה, תמורה יד, א. 41) כגון חביתי כהן גדול ופר כהן גדול ביום הכיפורים (משנה, שם). 42) שם במשנה. ולהלן הי"ב מבואר כיצד דוחה את הטומאה, וראה עוד להלן סוף הט"ז. 43) כן הוא בפסחים סז, א. ובזבחים כב, ב. שכל עיקר דין זה נאמר במי שהיה טמא לנפש, שאיש נדחה לפסח שני וציבור אינו נדחה אלא עושה בטומאה. וראה להלן הט"ז.

27 **י. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[44] קָבוּעַ זְמַנָּם. לְפִיכָךְ כֻּלָּן**
28 **דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת טֻמְאַת הַמֵּת.**

44) היינו הקרבנות הבאים מתרומת הלשכה, פרט לפר העלם דבר של ציבור, ושעירי עבודה־זרה שאף־על־פי שהם קרבנות ציבור – אינם באים מתרומת הלשכה (מנחות נב. לדברי רבי יהודה, וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' שקלים ה"ב) ואין זמנם קבוע ('אור שמח'. ועי' כסף־משנה).

29 **יא. וְכָל קָרְבָּן מֵהֶן שֶׁקָּרַב בְּטֻמְאָה - אֵינוֹ נֶאֱכָל[45],**

אֶלָּא מַקְטִירִין מִמֶּנּוּ דְּבָרִים הָרְאוּיִין לְהַקְטָרָה[46], וְהַשְּׁאָר הָרָאוּי לַאֲכִילָה נִשְׂרָף, כִּשְׁאָר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ[47].

45) משנה, פסחים עו, ב. וראה יומא ז, א. פרט לקרבן פסח שעיקרו לאכילה (משנה, שם. ופ"ז מהל' קרבן פסח ה"ח). 46) שהרי מתחילה לא בא אלא להקטרה, וכמו שאמרנו בפסח למעלה שכיון שלא בא מתחילתו אלא לאכילה, הרי הוא נאכל, כמו כן בכל הקרבנות לענין הקטרה. 47) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין.

יב. כֵּיצַד דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה? הִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ קָרְבָּן וְהָיוּ רֹב הַקָּהָל שֶׁמַּקְרִיבִין[48] אוֹתוֹ טְמֵאִין לְמֵת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַקָּהָל טְהוֹרִים וְהָיוּ הַכֹּהֲנִים[49] הַמַּקְרִיבִין[50] טְמֵאִים[51] לְמֵת[52], אוֹ שֶׁהָיוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ טְהוֹרִין וְהָיוּ כְּלֵי הַשָּׁרֵת טְמֵאִים[53] לְמֵת[54] - הֲרֵי זֶה יַעֲשֶׂה בְּטֻמְאָה, וְיִתְעַסְּקוּ בּוֹ הַטְּמֵאִים וְהַטְּהוֹרִים כְּאֶחָד[55], וְיִכָּנְסוּ כֻּלָּן לָעֲזָרָה[56]. אֲבָל הַטְּמֵאִים בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן זָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת [וְיוֹלְדוֹת][57] וּטְמֵאֵי שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[58] - לֹא יִתְעַסְּקוּ וְלֹא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בְּטֻמְאָה[59]. וְאִם עָבְרוּ[60] וְעָשׂוּ אוֹ נִכְנְסוּ לָעֲזָרָה - חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַבִּיאָה[61] וּמִיתָה[62] עַל הָעֲבוֹדָה; שֶׁלֹּא נִדְחֵית אֶלָּא טֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד[63].

48) היינו קרבן פסח, שכל עדת ישראל יעשו אותו, ובו שייך לומר נטמא רוב הקהל, אבל בקרבנות ציבור כגון תמידין ומוספין, לא שייך נטמא רוב הקהל אלא נטמאו הכהנים או כלי השרת ('חזון איש'). וראה להלן הי"ד. 49) אפילו לא נטמאו רוב הכהנים הנכנסים בירושלים (להלן הי"ד. וראה גם בפ"ד מהל' קידוש החודש ה"ו). וכן כתב בפירוש המשנה, שם. 50) כלומר, הראויים להקריב. 51) בפסחים עט, א - במשנה: "נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, יעשו בטומאה". ראה גם להלן פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א. 52) ואין הבדל בין הבעלים לבין הכהנים, שבכולם רק בטומאת מת נדחית ולא בטומאה אחרת, וכדברי הגמרא בזבחים כב, ב - שלא הותר לכהן בציבור רק בטומאת מת ולא בשרץ, שמכפרים (= הכהנים) דומיא דמתכפרים (= הקהל), מה מתכפרים, מת אין, שרץ לא, אף מכפרים כן (ראה 'הר המוריה'). 53) ברייתא, פסחים שם: "ישראל וכהנים טהורים וכלי שרת טמאים, יעשו בטומאה", וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 54) בפסחים, שם: "אמר רב חסדא, לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת, דרחמנא אמר (במדבר יט, טז) "בחלל חרב" – חרב הרי הוא כחלל, וקא מטמא לגברא, דמעיקרא כי מתעביד בטומאת הגוף דכרת קא מתעביד, אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ וכו' טהורין עביד, טמאין לא עביד". וראה בהל' קרבן פסח שם ה"ט, וב'הר המוריה' שם. 55) פסחים, שם: "יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק", ראה רש"י שם: "שאין קרבן ציבור הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה, אף היחיד עושה בטומאה". "כלומר, מאחר שרוב הציבור עושין אותו, גנאי הוא להם שהטהורין שבהן פורשין מהן ונזהרין מהם" ('מאירי' שם). וראה גם בהל' קרבן פסח, שם. 56) אבל לא להיכל, ראה להלן הי"ג. 57) בפסחים סז, א - מבואר דדוקא טמא מת, אבל לא שאר טומאות. 58) ראה גם זבחים כב, ב - דטמא שרץ לא נדחה. 59) דהיינו באופנים הנקובים למעלה, כגון שהיו רוב הקהל טמאים למת וכו', ובכל זאת, אסור על הטמאים בטומאות הזב, הזבה, הנדה והיולדות להתעסק ולהכנס לעזרה. 60) במזיד. 61) כדין טמא שנכנס למקדש במזיד (למעלה פ"ג הי"ב). ולא כרבי אלעזר הפוטרם מכרת (פסחים צה:), הואיל וטמאי מת אינם משתלחים משם (גמרא שם), אלא כתנא־קמא שם. 62) בידי שמים. ראה למעלה ה"א. 63) ראה למעלה ה"ט.

יג. וּפֶסַח שֶׁבָּא בְּטֻמְאָה, וְדָחֲקוּ טְמֵאֵי מֵת וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל[64] - פְּטוּרִין[65]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵתִּרוּ אֶלָּא לָעֲזָרָה[66], הוֹאִיל וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם[67] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין[68].

64) בעיה של רב יוסף (פסחים, שם) וכמו שפשט רבא, לפי הלשון השני. וראה להלן. ונקט "פסח" משום שבפסח שכיח הדבר שידחקו ויכנסו להיכל, שבשעה שנשחט הפסח היתה העזרה מתמלאת אנשים רבים ויש דוחק (ראה פ"א מהל' קרבן פסח הי"א), אבל הוא־הדין לכל הקרבנות. 65) מלקות, ראה להלן. 66) שהרי צרכי הפסח (ושאר קרבנות) נעשים בעזרה, ראה פ"א מהל' קרבן פסח ה"ג. 67) כלומר, כיון שלא חל עליהם הציווי לשלחם מחוץ לעזרה, שהרי הותרו ליכנס לעזרה. 68) פסחים שם, בעיית רב יוסף, ונפשטה בשתי לשונות, לשון א' לחומרא ולשון ב' לקולא, ופסק רבינו כלשון ב' לקולא (כסף־משנה). והיינו לענין מלקות, שהוא בידי בית־דין, אבל במיתה בידי שמים לא שייך ספק לקולא, שהרי כלפי שמיא גליא (משנה־למלך פ"ט מהל' מעשה הקרבנות הי"ג).

יד. הָיוּ מִקְצָת בֵּית אָב[69] טְמֵאִים וּמִקְצָתָם טְהוֹרִים, אַף עַל פִּי שֶׁרֻּבָּן טְמֵאֵי מֵת - לֹא יַקְרִיבוּ אֶלָּא הַטְּהוֹרִים[70]. הָיָה כָּל בֵּית הָאָב טְמֵאֵי מֵת - יָבִיאוּ בֵּית אָב אַחֵר[71]. הָיְתָה כָּל הַמִּשְׁמָרָה[72] טְמֵאֵי מֵת - מַחֲזִירִין עַל מִשְׁמָרָה אַחֶרֶת[73]. אִם הָיוּ רֹב הַכֹּהֲנִים הַנִּכְנָסִין שָׁם בִּירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ טְמֵאִין - יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[74].

69) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש הי"א, כי כל ראש משמר ומשמר מחלק משמרו לבתי אבות, כל יום – בית־אב אחר. 70) לפי לשון אחד ביומא ו, ב - זהו אליבא דכולי עלמא, ולפי הלשון השני זהו רק למי שסובר טומאה דחויה בציבור, וראה למעלה ה"ז. 71) יומא, שם. כדעת רב ששת, הסובר שטומאה דחויה היא בציבור, כלומר בקושי התירוה, וכל מה שאפשר לחזור אחרי טהרה – יש לחזור (להלן הט"ו). 72) ראה למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. 73) סובר רבינו שלמאן־דאמר "דחויה היא", אפילו היתה כל המשמרת טמאה, מחזירים על משמרת אחרת. ומה שהזכירו בגמרא רק בית־אב – לאו דוקא הוא (כסף־משנה), וראה ב'מרכבת המשנה' וב'הר המוריה' למעלה פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ט, מה שהביאו מדברי הגמרא בבא־קמא קי,

א. 74) כן כתב רבינו בפ"ז מהל' קרבן פסח ה"ו, לענין רוב הקהל. וזה לשונו: "כיצד משערים הפסח, לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים, אין משערין בכל האוכלין וכו' אלא משערין בכל הנכנסים לעזרה, ועד שהם מבחוץ (= לעזרה) וכו' משערין אותן" ומקור דבריו שם הוא מדברי ה"ירושלמי" (פסחים פ"ז ה"ו). עיי"ש הערה כה. ומדובר באופן שאי־אפשר לעשות את הקרבן על־ידי מיעוט הטהרים בלבד, שמכיון שהוא נעשה גם על־ידי הרוב הטמא, מותרים גם המיעוט לעשות בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק, ראה למעלה הי"ב.

טו. וּמִפְּנֵי מָה מַחֲזִירִין עַל הַטָּהוֹר מִבֵּית אָב אַחֵר? מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה לֹא הֻתְּרָה בְּצִבּוּר, אֶלָּא בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וּדְחוּיָה הִיא עַתָּה מִפְּנֵי הַדְּחָק[75], וְאֵין דּוֹחִין כָּל דָּבָר הַנִּדְחֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר. וּמִפְּנֵי זֶה צְרִיכָה צִיץ לְרַצּוֹת עָלֶיהָ[76].

75) כרב ששת, יומא שם. 76) ראה יומא ז, א. וראה למעלה ה"ז.

טז. וּמִנַּיִן שֶׁטֻּמְאַת מֵת דְּחוּיָה בְּצִבּוּר?[77] שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם. כְּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[78], שֶׁאֲנָשִׁים יְחִידִים הֵם שֶׁיִּדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי אִם הָיוּ טְמֵאִים; אֲבָל צִבּוּר שֶׁהָיוּ טְמֵאֵי מֵת - אֵינָן נִדָּחִין[79], אֶלָּא הַטֻּמְאָה תִּדָּחֶה וְיַעֲשׂוּ פֶּסַח בְּטֻמְאָה. וְהוּא הַדִּין לְכָל קָרְבָּן שֶׁקִּבּוּעַ לוֹ זְמַן כְּפֶסַח, שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַטֻּמְאָה[80].

77) כלומר, מדוע נבדלה טומאת המת שנדחית בציבור, מיתר הטומאות שאינן נדחות בציבור, ראה למעלה ה"ט והי"ב. 78) פסחים סז, א. ו'ספרי' פרשת בהעלותך. 79) ראה בהל' קרבן פסח שם ה"א. 80) שנאמר בהם (במדבר כט, לט) "אלה תעשו לה' במועדיכם" – במועדיכם אפילו בטומאה (פסחים עז.). וראה למעלה ה"ט.

יז. וַהֲרֵי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכְּתוּבִים[81]. שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: כִּי רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא הִתְקַדָּשׁוּ, וְהַלְוִיִּם עַל שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים לְכֹל לֹא טָהוֹר [לְהַקְדִּישׁ לַה']. כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטֶּהָרוּ[82]. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב? מִפְּנֵי שֶׁעִבְּרוּ אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[83]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקָּהָל בִּירוּשָׁלִַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי[84]. כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא, כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[85], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לְכַתְּחִלָּה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה.

81) כי קרבן קבוע דוחה את הטומאה. 82) וכתוב (שם, טו) "וישחטו הפסח וגו'". הרי שעשו אותו בטומאה. שאף־על־פי שעיברו את השנה, לא הספיקו להטהר, ורבים נשארו בטומאתם ('הר המוריה'). 83) "כלומר, אם תאמר אדרבה משם ראיה, שטומאה אינה נדחית מפני קרבן ציבור, שהרי חזקיהו, שדחה אותה, שעשה בטומאה, כתוב עליו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, לבקש רחמים על שעשה כן – לא מפני כך כתוב עליו כן, אלא אדרבה, מפני שעיברו אותה שנה מפני הטומאה" (כסף־משנה) וראה סנהדרין יב, א. ותוספתא פסחים פ"ח, ותוספתא סנהדרין פ"ב, מחלוקת תנאים בזה, וראה להלן הי"ח. 84) כלומר, לעבר השנה באופן שהחודש השני יהיה חודש ניסן, ראה גמרא ותוספתא שם. 85) פ"ד ה"ו.

יח. וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה: שֶׁעִבֵּר חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים[86], שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּיוֹם זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[87]. וּמִפְּנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה נֶאֱמַר: כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב[88]. וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְעַל הַחֲכָמִים[89] שֶׁהִסְכִּימוּ עַל מַעֲשָׂיו. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר ה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד. וְנֶאֱמַר: וַיִּשְׁמַע ה' אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם - שֶׁנִּרְצָה קָרְבָּנָם.

86) ברכות י, ב: "תנו רבנן, ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על ג' הודו לו, ועל ג' לא הודו לו וכו', עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו וכו', שטעה בדשמואל, דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום ל' של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, סבר הואיל וראוי לא אמרינן". וראה פסחים נו, א. וסנהדרין יב, ב. 87) שם הי"ד. 88) בגמרא סנהדרין שם, ישנן בזה שלש שיטות: לדעת תנא־קמא של רבי יהודה, אין מעברין מפני הטומאה, ואם עיברוה מעוברת, והוצרכו לבקש רחמים על שיעברו לכתחילה. לדעת רבי שמעון מעברין אפילו לכתחילה, והוצרכו לבקש רחמים על שעיברוה ביום שלשים של אדר. ולדעת רבי שמעון בן יהודה הוצרכו לבקש רחמים על שעשו פסח שני. ופסק רבינו כדעת תנא־קמא (ראה בהל' קידוש החודש שם ה"ו) גם כדעת רבי שמעון, שעיברוה ניסן בניסן, שכן מפורש גם בברכות שם, הרי שאין על זה חולק. 89) כלומר, על מקצת החכמים, שהרי רובם לא הודו לו, ראה למעלה. ובסמ"ג כתב "שריו" במקום "החכמים" (כסף־משנה).

יום חמישי כ"ה תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) תתבאר בו מצות קידוש ידים ורגלים לכהנים לפני עבודתם, ואם צריך לקדש בין עבודה לעבודה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ כֹּהֵן הָעוֹבֵד[2] יָדָיו וְרַגְלָיו[3] וְאַחַר כָּךְ יַעֲבֹד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית[4] - חַיָּב מִיתָה[5] בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְחָצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ. וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט[6].

2) דקדק רבינו וכתב כהן העובד, להורות לנו ששחיטה שכשירה בזר, אינה צריכה קידוש ידים ורגלים. 3) מן הכיור. 4) ובא למעט קידושי ידים ורגלים של כהן גדול ביום הכיפורים שבין בגדים לבגדים, ראה להלן הלכה ז, שאם לא קידש בין בגד לבגד - עבודתו כשירה. 5) ראה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג, שמלקות אין כאן. 6) שנאמר (שמות ל, כא) "והייתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם".

1 **ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה? שֶׁנֶּאֱמַר: חֻקַּת[7] עוֹלָם לוֹ**
2 **וּלְזַרְעוֹ, וּבְבִגְדֵי כְּהֻנָּה הוּא אוֹמֵר: חֻקַּת עוֹלָם; מַה**
3 **מְּחֻסַּר בְּגָדִים מְחַלֵּל עֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, אַף מִי**
4 **שֶׁלֹּא רָחַץ יָדָיו וְרַגְלָיו מְחַלֵּל עֲבוֹדָה.**

7) צריך להיות: חק.

5 **ג. אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ בֵּין כָּל עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה,**
6 **אֶלָּא פַּעַם אַחַת מְקַדֵּשׁ בַּבֹּקֶר וְעוֹבֵד וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם**
7 **כֻּלּוֹ וְכָל הַלַּיְלָה[8]. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ[9], וְלֹא**
8 **יִישַׁן, וְלֹא יָטִיל מַיִם, וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[10]. וְאִם עָשָׂה**
9 **אֶחָד מֵאַרְבָּעְתָּן - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[11].**

8) אבל למחר צריך לחזור ולקדש. 9) היינו יציאת כל גופו מן העזרה. והיא בעיא שלא נפשטה, שמא על ידי זה שיצא מן הקודש הסיח דעתו. 10) דין היסח הדעת מבואר בגמרא הנ"ל, ומזה למד רבינו גם לשינה שסתם ישן מסיח דעתו (כסף משנה). ובירושלמי יומא פרק ג הלכה ב: "ישן טעון טבילה נתנמנם טעון קידוש ידים ורגלים". 11) ואם לא קידש ועבד עבודתו פסולה. חוץ מהיוצא מהמקדש שאינו צריך לחזור ולקדש אלא מספק. ולפיכך אם עבד - עבודתו כשרה.

10 **ד. יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְחָזַר וְעָבַד וְלֹא קִדֵּשׁ, אִם לֹא**
11 **הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[12]. וְזֶה הַכְּלָל הָיָה**
12 **בַּמִּקְדָּשׁ[13]: אֵין אָדָם נִכְנָס לָעֲזָרָה לָעֲבוֹדָה[14], אַף עַל**
13 **פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, עַד שֶׁהוּא טוֹבֵל[15].**

12) ראה למעלה הלכה ג. שבעיא היא בזבחים שם ולא נפשטה, ולפיכך פסק רבינו שבדיעבד עבודתו כשרה (כסף משנה). 13) [ביומא כח. - ל. במשנה: "זה הכלל היה במקדש, כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ואין (כן הוא בשינויי נוסחאות במשניות שם) אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול". ונראה מדברי רבינו שגם ואין אדם נכנס לעזרה וכו' הוא מאותו הכלל שהיה במקדש. ולפי זה נראה שהתחלת הלכה ה אינה מהמלים "וכל המסיך", אלא להלן מהמלים "יצא חוץ"]. 14) רש"י ותוספות שם כתבו שלעבודה לאו דווקא. וכן מוכח שם בגמרא. וכן הוא בירושלמי יומא פרק ג הלכה ג "לא סוף דבר לעבודה אלא אפילו שלא לעבודה". 15) בגמרא שם: "ר' יהודה אומר סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש". וכן כתב רבינו בפרק ב מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ג.

14 **ה[16]. וְכָל הַמֵּסִיךְ אֶת רַגְלָיו[17] - טָעוּן טְבִילָה[18]; וְכָל**
15 **הַמֵּטִיל מַיִם - טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[19]. יָצָא[20]**
16 **חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה[21]: אִם לִשְׁהוֹת בַּחוּץ יָצָא -**
17 **[כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן טְבִילָה, וְאִם לַחֲזֹר מִיָּד יָצָא[22]] -**
18 **כְּשֶׁחוֹזֵר טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּלְבַד. וְאִם לֹא**
19 **טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ[23] וְעָבַד, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְלֹא**
20 **הֵסִיךְ רַגְלָיו וְלֹא הֵטִיל מַיִם - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[24].**
21 **הוֹצִיא יָדָיו חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר**
22 **וּלְקַדֵּשׁ.**

16) [סימן ההלכה צריך להיות להלן לפני המלים יצא חוץ, ראה למעלה]. 17) יומא כח. הם נקבים גדולים, ולשון מיסך כמו אילן המיסך על הארץ (נזיר נד:), לפי שהצריך לנקבים גדולים, כורע על ברכיו ומכסה את גופו ואת רגליו, וכן בשאול נאמר (שמואל־א כד, ג) ויבוא שאול להסך את רגליו (רש"י שם). 18) [המדובר בבית כסא קבוע, שאין שם ניצוצות של מי רגלים על רגליו, שאם ישנם ניצוצות, צריך גם קידוש ידים ורגלים]. 19) משום ניצוצות מי רגלים שנפלו על גבי רגליו - צריך לקדש רגליו, ומשום ניצוצות שעל ידיו ששפשף בהן רגליו, צריך לקדש ידיו. 20) [כאן מתחילה הלכה ה]. 21) עזרת ישראל. 22) כל המוקף הוגה על פי הכסף משנה. 23) זה שיצא חוץ לחומת העזרה. 24) כבר כתבנו למעלה שבעיא היא ולא נפשטה, ולפיכך אין לפסול מספק, ראה בכסף משנה.

23 **ו. נִטְמְאוּ יָדָיו[25] - מַטְבִּילָן[26] וְהֵן טְהוֹרוֹת, וְאֵינוֹ**
24 **צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ. נִטְמָא גּוּפוֹ בַּאֲכִילַת אֳכָלִין**
25 **טְמֵאִין אוֹ שְׁתִיַּת מַשְׁקִין טְמֵאִין[27] וְטָבַל, אַף עַל**
26 **פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[28] - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ**
27 **אַחַר טְבִילָה[29]; שֶׁכָּל טוֹבֵל[30] מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו**
28 **וְאַחַר כָּךְ עוֹבֵד. וְאִם לֹא קִדֵּשׁ, הוֹאִיל וְלֹא הִסִּיחַ**
29 **דַּעְתּוֹ - לֹא חִלֵּל[31].**

25) בטומאה דרבנן שאינה מטמאה אלא את הידים ולא את הגוף. 26) ראה בחגיגה כ: שבקודש החמירו להטביל. 27) בזבחים שם: "טומאה מהו שתועיל לקידוש ידים ורגלים, תיפוק ליה כיוון שצריך הערב שמש, מסיח דעתו, כגון שנטמא סמוך לשקיעת החמה". ומפני שהוא דבר שאינו שכיח, לכן כתב רבינו שנטמא גופו באוכלין טמאין, שאינו צריך הערב שמש (כסף משנה). ויתר על כן: הרי רבינו סובר ששיעור בין השמשות הוא שלושת רבעי מיל (פרק ה מהלכות שבת הלכה ד, וכן כתב הבית יוסף אורח חיים סימן רסא בדעת רבינו), אם כן יש כאן היסח הדעת, ולכן כתב רבינו באופן שאינו צריך הערב שמש כלל. 28) מפני שעיקר טומאות אלו - מדרבנן. 29) שמא הסיח דעתו, מאחר שעכשיו אינו ראוי לעבודה. 30) [כלומר, טבילה הצריכה הערב שמש שבזה ודאי צריך קידוש ידים ורגלים, ראה בלשון הגמרא בזבחים כ: ונראה שהמסיך רגליו אף על פי שצריך טבילה (למעלה בהלכה הקודמת) - אם לא היה חשש של ניצוצות על גבי רגליו (ראה למעלה הלכה ד־ה) אינו צריך קידוש ידים ורגלים, כיוון שטבילה זו אינה מחמת טומאה]. 31) בעיא ולא נפשטה היא בזבחים שם, ומספק אין פוסלין עבודתו (כסף משנה). [ונראה שזה

מוסב גם על כל טובל (שצריך הערב שמש) הצריך קידוש ידים ורגלים, לפי שאין כאן היסח הדעת ממש, אלא דין של היסח דעת כיון שנפסל אז מעבודה].

ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא טָבַל וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו בֵּין בְּגָדִים לִבְגָדִים[32] וּבֵין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה[33] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[34]. הוֹאִיל וְאוֹתָן הַטְּבִילוֹת וְהַקִּדּוּשִׁין אֵינָן שָׁוִים בְּאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְנֶאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל הַכֹּהֲנִים מְעַכֵּב, שֶׁהוּא קִדּוּשׁ רִאשׁוֹן.

32) [הם חמשת הקידושים שמקדש כשפושט בגדי לבן ובגדי זהב]. 33) [הם חמשת הקידושים שמקדש בלבישת בגדי הזהב לעבודות חוץ, ובגדי הלבן לעבודות פנים]. 34) אבל עבר בעשה.

ח. קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה; שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת בְּלִינָה. קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה וְהִקְטִיר הַחֲלָבִים כָּל הַלַּיְלָה - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[35] בַּיּוֹם לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם.

35) כדעת רבי בשתי ברייתות בזבחים שם: "קידש ידיו ורגליו וכו' בלילה צריך לקדש ביום. היה עומד ומקריב על גבי מזבח כל הלילה, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים".

ט. קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם[36]; שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת עֲבוֹדָה קִדֵּשׁ[37].

36) כלומר, אחר הנץ החמה. 37) שזו תחילת עבודת היום היא. זבחים שם דברי רבא על המימרא הנ"ל של ר' יוחנן. ומכאן שלולא הסברא הנ"ל היה הנץ החמה פוסל בלינה. [וראה להלן פרק ב מהלכת תמידין ומוספין הלכה יב, שהוכחנו מהסוגיא הנ"ל שתרומת הדשן הייתה אחרי עלות השחר].

י. מִצְוָה לְקַדֵּשׁ מִמֵּי הַכִּיּוֹר. וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי הַשָּׁרֵת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[38]. אֲבָל כְּלֵי הַחֹל אֵינָם מְקַדְּשִׁין[39]. קִדֵּשׁ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּחוּץ[40] אוֹ בִּכְלֵי חֹל בִּפְנִים וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאֵין מְקַדְּשִׁין בְּתוֹךְ הַכִּיּוֹר אוֹ בְּתוֹךְ כְּלֵי הַשָּׁרֵת, אֶלָּא מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ - וְלֹא בְּתוֹכוֹ[41]. וְאִם קִדֵּשׁ בְּתוֹכוֹ וְעָבַד - לֹא חִלֵּל.

38) בזבחים כב. אמרו: ירחצו לרבות כלי שרת. כלומר, נאמר בתורה (שמות מ, לב) "ובקרבתם אל המזבח ירחצו", ומיותר הוא שהרי כבר נאמר למעלה (שם, לא) "ורחצו ממנו", וסמוך לו "בבואם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח" (רש"י שם). 39) "[ורחצו] ממנו, למעוטי כלי חול". 40) שצריך לקדש בפנים, שהרי הוקבע לו מקום, שנאמר "וישם את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים לרחצה". 41) בזבחים כא. היא בעיא שלא נפשטה "ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו, או דילמא אפילו מתוכו". ומכיוון שלא נפשטה, לא יקדש לכתחילה אלא ממנו, ואם קידש בתוכו ועבד מספק אינו מחלל עבודה מספק (כסף משנה וראה למעלה הלכה ה).

יא. הִטְבִּיל יָדָיו וְרַגְלָיו בְּמֵי מִקְוֶה, אֲפִלּוּ בְּמַעְיָן[42] - אֵין זֶה קִדּוּשׁ כְּלָל, עַד שֶׁיִּרְחַץ בִּכְלִי. וּבְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ מְקַדְּשִׁין[43], בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רְבִיעִית בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן רְבִיעִית.

42) בזבחים כ: "טבל במי מערה (שהן כשרים לטבילה והוא הדין למים חיים, אלא שרוב טבילות, במים מכונסים - רש"י) ועבד עבודתו פסולה". 43) כן הוא שם כא: "בכל הכלים מקדשים בין שיש בהם רביעית בין שאין בהם רביעית" וביארו בגמרא שם שהמדובר בקודח מתוכו, היינו שנוטל מן הכיור שיש בו כדי לקדש ממנו ארבעה כהנים, ומקדש כיוון שבא מכלי גדול, שאם לא כן, אין מקדשים ממנו, שלא יהא כלי שרת אחר עדיף מהכיור עצמו.

יב. כָּל הַמִּימוֹת כְּשֵׁרִים לְקִדּוּשׁ, בֵּין מַיִם חַיִּים בֵּין מֵי מִקְוֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֵיהֶן, אֶלָּא יִהְיוּ כַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִים לִטְבִילָה. טִיט הַנָּרוֹק[44] שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ[45] - מַשְׁלִים לְמֵי כִּיּוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּשְׁלִים לְמֵי מִקְוֶה - מַשְׁלִים לְמֵי כִּיּוֹר.

44) שהוא דק שראוי להוריקו מכלי אל כלי. 45) שאינו עב. והפרה שותה ממנו וכשר להשלים למקוה.

יג. כַּמָּה מַיִם צְרִיכִין לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר? אֵין פָּחוֹת מִכְּדֵי לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהָיוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, וּפִינְחָס עִמָּהֶם - הֲרֵי אַרְבָּעָה[46].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כַּמָּה מַיִם צְרִיכִין לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר? אֵין פָּחוֹת מִכְּדֵי לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים: אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהָיוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר, וּפִינְחָס עִמָּהֶם – הֲרֵי אַרְבָּעָה".

ומה שלא מנה גם את נדב ואביהוא, בפשטות הוא מפני שלא שימשו אלא בימי המילואים עד ליום שמיני למילואים ואח"כ נשארו רק אלעזר, איתמר ופנחס. אמנם כל זה הוא רק למאן דאמר שפנחס היה כהן מתולדתו שהי' "בן אלעזר בן אהרן הכהן" - אבל לדעה ש"לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי", הרי מעשה זמרי היה בשנת הארבעים, ונמצא שכל שלושים ותשע שנים היו רק שלושה כהנים וא"כ, מדוע היו צריכים מים כדי לרחוץ מהם ארבעה כהנים. ואין לומר שלמ"ד זה אין צריך אלא מים כדי לקדש שלושה כהנים, כי אז הוא פלוגתא במציאות שפליגי בגודלו של הכיור. על כן צריך לומר שגם למ"ד "לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי" היו במקדש מים לקדש ארבעה כהנים, אלא שלשיטתו, הלימוד אינו מהפסוק "אהרן ובניו" (היינו אלעזר ואיתמר ופינחס עמהם" - שהרי לשיטתו לא נתכהן פינחס עדיין), כי אם מפסוק אחר.

יין מלכות' ספר עבודה סימן כט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

46) בגמרא שם הביאו הפסוק "ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו" שבשמות מ, לב, ורבינו הביא פסוק אחר בשמות ל, יט, שלא נאמר בו אלא אהרן ובניו, ולפיכך הוצרך לכלול את פינחס עמהם כדי שיהיו ארבעה. אבל הדבר קשה, שהרי בזמן שנאמרה פרשה זו (בשמות שם) עדיין היו נדב ואביהו בחיים, ואם כן למה לא יצטרכו מים כדי לקדש חמשה או ששה כהנים?

1 **יד. מֵי כִּיּוֹר נִפְסָלִין בְּלִינָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְכֵיצַד הָיוּ**
2 **עוֹשִׂין? מְשַׁקְּעִים אוֹתוֹ בְּמֵי מִקְוֶה אוֹ בְּמַעְיָן וּלְמָחָר**
3 **מַעֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ מְמַלְּאִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר.**

4 **טו. הַיָּם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה - כְּמִקְוֶה הָיָה[47], מִפְּנֵי**
5 **שֶׁאַמָּה שֶׁל מַיִם הָיְתָה עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ מֵעֵין עֵיטָם,**
6 **לְפִיכָךְ לֹא הָיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה כְּמֵי הַכִּיּוֹר,**
7 **וּמִמֶּנּוּ הָיוּ מְמַלְּאִין הַכִּיּוֹר.**

47) בירושלמי יומא פרק ג הלכה ח: "והים לרחצה לכהנים בו (דברי הימים־ב ד, ו) ולא כלי הוא? אמת המים מושכת לו מעיטם".

8 **טז. כֵּיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי**
9 **רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ**
10 **הַשְּׂמָאלִית, וְשׁוֹחֵה וּמְקַדֵּשׁ. וְכָל הַחוּצֵץ בִּטְבִילָה -**
11 **חוּצֵץ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם[48]. וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב,**
12 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כַּעֲבוֹדָה[49], וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא מֵעֹמֶד,**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: לַעֲמֹד לְשָׁרֵת.**

48) בחולין קו: "דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים ובקידוש ידים ורגלים במקדש". 49) בזבחים שם: "אמר קרא לשרת" (או בגשתם אל המזבח לשרת, הרי הוקש קידוש לשירות - רש"י).

14 **יז. וְכָל הָעוֹבֵד וְהוּא יוֹשֵׁב[50] - חִלֵּל, וַעֲבוֹדָתוֹ**
15 **פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִכְּלָל**
16 **עֲשֵׂה הִיא. וְכֵן כָּל הָעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ**
17 **- צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד עַל הָרִצְפָּה[51]. וְאִם הָיָה דָּבָר**
18 **חוֹצֵץ[52] בֵּינוֹ וּבֵין הַקַּרְקַע, כְּגוֹן שֶׁעָמַד עַל גַּבֵּי כֵּלִים**
19 **אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עַל רַגְלֵי חֲבֵרוֹ[53] - פְּסוּלָה. וְכֵן אִם הָיָה**
20 **דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדוֹ וּבֵין הַכְּלִי[54] שֶׁעוֹבֵד בּוֹ - פָּסַל.**

50) שם כג: אמרו: "אמר קרא לעמוד לשרת - לעמידה בחרתי ולא לישיבה". 51) שצריך לעמוד, וגם על הרצפה שלא תהיה שום חציצה, בין רגליו לבין הרצפה. 52) שם כד. אמרו: "הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ כו' אף רצפה לא יהא דבר חוצץ". כי "העזרה תקדש הנכנס בתוכה כמו שמקדשין כלי שרת הדבר הנכנס בהן". 53) ואף על פי שמין במינו אינו חוצץ - בעמידה על גבי רגל חבירו, שאין דרכו בכך, גם מין במינו חוצץ. 54) שם "כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו (=בין הכהן) לבין כלי שרת", שנאמר (ויקרא ד, ה) "ולקח הכהן" - שתהא לקיחה בעצמו של כהן.

21 **יח. וְאֵין עֲבוֹדָה אֶלָּא בִּימִין[55]. וְאִם עָבַד בִּשְׂמֹאל -**
22 **פְּסוּלָה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[56]. רַגְלוֹ אַחַת עַל הַכְּלִי וְרַגְלוֹ**
23 **אַחַת עַל הָרִצְפָּה, רַגְלוֹ אַחַת עַל הָאֶבֶן וְרַגְלוֹ אַחַת**
24 **עַל הָרִצְפָּה[57] - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יְנָטֵל הַכְּלִי אוֹ הָאֶבֶן**
25 **יָכוֹל לַעֲמֹד עַל רַגְלוֹ אַחַת - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[58], וְאִם**
26 **לַאו - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. קִבֵּל בִּימִין וּשְׂמֹאל מְסַיַּעְתּוֹ**
27 **- עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהַמְסַיֵּעַ אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו.**

55) שם. למדו כן ממה שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", וכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא בימין, שנאמר (שם יד, טז) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית" (שם כד:), מכאן שכל לקיחה וכל נתינה בימין דווקא. 56) כיוון שאין בזה אזהרה מפורשת בתורה. 57) נוסף על פי הכסף משנה. וכן הוא בברייתא שם. ואף על פי שהאבן הוא מין במינו עם הרצפה, כיוון שאינו מבטלו משום שנתקל בה, הרי הוא חוצץ. 58) שמסייע אין בו ממש.

28 **יט. נִתְנַדְּדָה אֶבֶן מֵאַבְנֵי הָעֲזָרָה[59] - לֹא יַעֲמֹד עָלֶיהָ**
29 **בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה עַד שֶׁתְּחַבֵּר בָּאָרֶץ. וְאִם עָבַד -**
30 **עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, הוֹאִיל וּבִמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת.**

59) בזבחים שם "בעי רבי אמי נדלדלה האבן ועמד עליה מהו, היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא, כי תיבעי לך דדעתו לחברה, מאי, כיוון דדעתו לחברה כמה דמחברה דמייא, או דילמא השתא מיהא הא תלישא"? ומסתימת דברי רבינו נראה שאפילו אם אין דעתו לחברה, אין זו חציצה בדיעבד, משום שלפי דעת רבה זוטי (שם) לא הסתפק רבי אמי בנדלדלה האבן, אלא בנעקרה האבן, ונראה מזה כי בנדלדלה לעולם אינה חציצה. אף על פי שאין דעתו לחברה, ולא הכריע רבינו בין שתי הלשונות הללו, ולכן פסק שלכתחילה לא יעמוד, ואם עמד כשר, כדרכו בכל הספיקות.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יתבאר בו איסור עבודה בבית המקדש לכהן בעל מום, ומום הוא מום עובר. ומה הוא מום קבוע.

31 **א. כָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, בֵּין מוּם קָבוּעַ בֵּין מוּם**
32 **עוֹבֵר[2], לֹא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[3] וְלִפְנִים[4];**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ.**
34 **וְאִם עָבַר וְנִכְנַס[5] - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד. וְאִם**
35 **עָבַד בַּמִּקְדָּשׁ - פָּסַל[6] וְחִלֵּל עֲבוֹדָה, וְלוֹקֶה אַף עַל**
36 **הָעֲבוֹדָה[7]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב.**
37 **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יִקְרַב**
38 **לָעֲבוֹדָה[8].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, בֵּין מוּם קָבוּעַ בֵּין מוּם עוֹבֵר, לֹא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ . . וְאִם עָבַר וְנִכְנַס – לוֹקֶה כו'".

היינו, שכשם שהקרבנות צריכים להיות "תמימים ומובחרין", כך גם הכהן המקריב צריך להיות "תמים". עבודת הקרבנות שייכת גם בזמן הזה בעבודת התפילה,

שהרי "תפילות כנגד תמידים תקנום", ו"עבודה שבלב זו תפילה", ונעשית על ידי כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "מצות עשה . . שיהא אדם שואל צרכיו שהוא צריך להם כו'", ובוודאי שהקב"ה ממלא בקשתו של כל יהודי בכל המצטרך לו, ועאכו"כ כשתפילתו היא באופן של יגיעה. ומובן שגם הדין שכהן צריך להיות תמים, ישנו גם בזמן הזה שצריך המתפלל להיות במצב של "תמים" על ידי קיום כל רמ"ח מצוות עשה ושמירת שס"ה מצוות לא תעשה.

יין מלכות ספר עבודה סימן ל.

2) בבכורות מג. במשנה: "מומין אלו, בין קבועין בין עוברין, פוסלין באדם" (פוסלין כהן לעבודה – רש"י). ובספרא פ' אמור פרשה ג הלכה ה: "אין לי אלא בעל מום קבוע. בעל מום עובר, מניין? תלמוד־לומר כל איש אשר בו מום". פירוש: לפני כן (ויקרא כא, יז) נאמר "אשר יהיה בו מום לא יקרב", שמשמעו: יהיה בו מום לעולם, כלומר, מום קבוע. ולכן מביא הפסוק השני (שם, כא) "אשר בו מום", ולא נאמר "אשר יהיה" לרבות מום עובר (התורה והמצוה). 3) גם בספר המצוות שם, כתב רבינו "המזבח ובין האולם ולמזבח והאולם וההיכל", וכן מוכח מלשון הפסוק "ואל המזבח לא יגש". ואילו מפשטות לשון המשנה (כלים שם) נראה שאינם אסורים אלא בין האולם ולמזבח. וראה במשנה־למלך, ולמעלה פ"א הלכה א והלכה טו. ואף־על־פי שבדין זה של כניסה בלי עבודה, לא מצאנו לימוד מיוחד לרבות גם בעל מום עובר – סובר רבינו שאין לחלק בין איסור זה לאיסור עבודה. 4) בכלים פ"א משנה ט: "בין האולם ולמזבח וכו' שאין בעלי מומין וכו' נכנסים לשם". ודעת רבינו, שזהו איסור תורה. וכן הוא ביומא מד: שמעלות אלו של מסכת כלים הן מדאורייתא, וכן כתב רבינו בספר המצוות לא־תעשה סט. והרמב"ן שם הקשה על זה, ממה שהתירו (סוכה מד.) לכהנים בעלי מום להכנס בין האולם ולמזבח כדי לקיים מצות ערבה, הרי שאין איסורו אלא מדרבנן. וראה במגילת אסתר שם. 5) מן המזבח ולפנים, כנ"ל. אבל בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד (אות כח) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, וצריך עיון (כסף משנה). וסתירה כזו ישנה גם בדין שתויי יין, שלמעלה פ"א הלכה א־טו כתב שאם נכנס מן המזבח ולפנים לוקה, ואילו בהלכות סנהדרין שם (אות כט) נראה שאינו לוקה אלא אם נכנס להיכל, ועיין במעשה רוקח. 6) זבחים טז: 7) נוסף למה שלוקה על הכניסה למזבח. 8) כלומר, אף־על־פי שבפסוק שם לא נאמר אלא "להקריב לחם אלקיו" דהיינו קרבן תמיד, שהוא קרוי לחם, שנאמר בו (במדבר כח, ב) "את קרבני לחמי לאשי" – למדו בספרא (שם הלכות ג־ד) מריבויי הפסוקים גם לכל יתר הקרבנות (כסף משנה).

ב. וְכֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר שֶׁעָבַד - פָּסַל, וְלוֹקֶה[9]. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר. וְאֵין בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁעָבְדוּ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת בִּלְבַד[10].

9) בכורות שם, וספרא שם (הלכה ה). 10) כחכמים, ולא כרבי (סנהדרין פג. פד.).

ג. כָּל הַמּוּמִין כֻּלָּן, אֶחָד שֶׁהָיוּ בּוֹ מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ וְאֶחָד שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אַחַר כֵּן[11], בֵּין עוֹבְרִין בֵּין שֶׁאֵינָן עוֹבְרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיַּעֲבֹרוּ[12].

11) ספרא שם הלכה ג: "אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מניין, תלמוד־לומר אשר יהיה בו מום". 12) במומים עוברים.

ד. מוּם קָבוּעַ - כְּגוֹן שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד[13]; וּמוּם עוֹבֵר[14] - כְּגוֹן גָּרָב[15] אוֹ יַלֶּפֶת, וְהִיא הַחֲזָזִית[16]. וְלֹא הַמּוּמִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[17] הֵן שֶׁפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא כָּל הַמּוּמִין הַנִּרְאִין בַּגּוּף[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם - מִכָּל מָקוֹם. וְאֵלּוּ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה דֻּגְמָא הֵן.

13) מפורש בויקרא כא, יט. 14) מפורש בתורה שם, כ. 15) לח, ראה להלן פ"ז הלכה י, ופ"ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ז. 16) שאינה מצרית, ראה שם ושם. 17) ספרא שם פרק ג הלכה א: "אין לי אלא את אלו בלבד, מנין לרבות שאר המומים, תלמוד־לומר מום מום ריבה". 18) ראה להלן הלכה ז.

ה. שְׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵם: יֵשׁ מוּמִין[19] שֶׁהֵן פּוֹסְלִין הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד וְהַבְּהֵמָה מִלִּקְרַב. [וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁפּוֹסְלִין בְּאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד.][20] וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין פּוֹסְלִין, אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אָמְרוּ: שֶׁכָּל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ עוֹבֵד.

19) בכורות מג. 20) בכורות שם במשנה. ואף־על־פי שאינם מום גמור ואינם מחללים עבודתם, כדלהלן. ולמדו זאת בגמרא שם ממה שנאמר (ויקרא כא, כא) "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן" – "איש ששוה בזרעו של אהרן (=שאינו משונה משאר בני אדם) אינו נפסל אלא במום, אבל מי שאינו שוה בזרעו של אהרן (כגון אלו שנמנו במשנה שם, ולהלן פ"ח), אף־על־פי שאין זה מום גמור – נפסלים הם לכתחילה, וראה להלן.

ו. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם[21] שֶׁפּוֹסֵל בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה וְעָבַד, בֵּין בְּשׁוֹגֵג[22] בֵּין בְּמֵזִיד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְאִם הָיָה מֵזִיד - לוֹקֶה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם מִן הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין לְאָדָם וְעָבַד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה[23] - לֹא חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ[24]. וְאִם הָיָה בּוֹ דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁהֵם מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֵינוֹ לוֹקֶה, וַעֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

21) בכורות שם במשנה. 22) שלא ידע שהוא בעל מום, כן הוא בקידושין סו: 23) כן כתב בפירוש המשנה (בכורות פ"ז משנה ג). אבל צריך עיון, שהרי בבכורות מג: אמרו "מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין, איכא בינייהו עשה", שמי שאינו שוה בזרעו

של אהרן, עובר בעשה – שלאו הבא מכלל עשה – עשה (רש"י שם) ועיין במשנה־למלך. (ודברי הר המוריה שכתב לפרש "איכא בינייהו עשה", היינו שבמראית העין יש עשה, ואילו באינו שוה בזרעו של אהרן יש לא־תעשה – תמוהים מאד, שאלו שאסורים במראית העין אינם אסורים אלא מדרבנן, ואין בהם עשה). 24) בבכורות שם: "מאי איכא בין מומא (=מום) לשאינו שוה בזרעו של אהרן, איכא משום אחולי עבודה. מומא מחלל עבודה, דכתיב (ויקרא שם, כג) מום בו ולא יחלל. שאינו שוה בזרעו של אהרן – לא מיחיל (=מחלל) עבודה".

1 **ז. אֵין פּוֹסֵל בְּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי[25]; אֲבָל**
2 **מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף, כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֻּלְיָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ**
3 **טְחוֹל שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁנִּקְבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה**
4 **טְרֵפָה[26] - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ**
5 **שֶׁבֶר יָד - מָה אֵלּוּ בַּגָּלוּי, אַף כֹּל בַּגָּלוּי.**

25) תוספתא בכורות פ"ד: "מום בפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדין, מום שבגלוי וכו'". 26) בכורות מה: במשנה.

6 **ח. הֶעָרֵל[27] - הֲרֵי הוּא כְּבֶן נֵכָר[28], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל בֶּן**
7 **נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר[29]. לְפִיכָךְ, עָרֵל שֶׁעָבַד - חִלֵּל**
8 **עֲבוֹדָתוֹ וְלוֹקֶה, כְּזָר שֶׁעָבַד; אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה[30].**

27) זבחים טו: במשנה. 28) "בן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר" (פ"ט מהלכות קרבן פסח הלכה ז). 29) שם כב: "מדברי יחזקאל בן בוזי (יחזקאל מד, ט) למדנו, כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני. ומנלן דמחלי עבודה, דכתיב (שם, ז) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי". ובביאור ערל, נחלקו רש"י ותוספות שם: לדעת רש"י (שם טו: במשנה) אפילו ערל שמתו אחיו מחמת מילה שאנוס הוא – מחלל עבודה, ולדעת רבינו־תם (תוספות שם כב: ד"ה ערל) אין הדברים אמורים אלא במומר לערלה, אבל מי שמתו אחיו מחמת מילה, שאנוס הוא, אינו מחלל עבודה. 30) כן הוא בסנהדרין פג. שערל אינו במיתה אלא באזהרה.

9 **ט. כֹּהֵן[31] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא נָשִׁים בַּעֲבֵרָה - אֵינוֹ עוֹבֵד, עַד**
10 **שֶׁיְּדִירוּהוּ בֵּית דִּין עַל דַּעַת רַבִּים[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
11 **לוֹ הֶפְרָה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף לַחֲטֹא; וְעוֹבֵד וְיוֹרֵד וּמְגָרֵשׁ[33].**
12 **וְכֵן אִם הָיָה מְטַמֵּא לְמֵתִים - פָּסוּל, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו**
13 **בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא יְטַמָּא[34]. וְאִם עָבַר וְעָבַד קֹדֶם שֶׁיְּדִיר**
14 **אוֹ שֶׁיְּקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָשׂוּי בַּעֲבֵרָה - לֹא חִלֵּל**
15 **עֲבוֹדָה[35].**

31) בכורות מה: במשנה. 32) שאין לו התרה (פ"ו מהלכות שבועות הלכה ח). שאם לא כן, יש חשש שילך לחכם ויתיר לו נדרו, שהרי רבינו לא הביא במפורש שצריך לפרט את הנדר, והסיבה שבשבילה נדר (ראה יורה־דעה סימן רכח סעיף יד), אלא כתב "שיאמר אני נשבעתי על כך וכך, ונחמתי" (שם הלכה ה) וכן דעת התוספות בערכין כג. ד"ה מר. ועיין רש"ש לבכורות שם. 33) ברייתא שם. 34) בנושא נשים בעבירה, מדירים אותו על דעת רבים, ולא הסתפקו בקבלה בלבד, משום שנושא נשים בעבירה יצרו תוקפו (גמרא שם מו.). 35) שאף חלל שעבד, עבודתו כשרה, כדלהלן הלכה י, וראה במאירי לגיטין לה:

16 **י. כֹּהֵן שֶׁעָבַד וְנִבְדַּק וְנִמְצָא חָלָל - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה[36]**
17 **לְשֶׁעָבַר, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לְהַבָּא. וְאִם עָבַד - לֹא חִלֵּל[37];**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה - אַף חֲלִין[38]**
19 **שֶׁבּוֹ תִּרְצֶה[39].**

36) כרבי יהושע בתרומות פ"ח משנה א, והובאה בקידושין סו: 37) משמע שאף אם עבד לאחר שנודע, גם כן לא חילל, שכיון שאמרו "אף חולין (=חללים) שבו תרצה", אין לחלק בין לפני שנודע לבין לאחר שנודע (כסף משנה). וכן כתב המאירי בקידושין שם. ויסודו מהירושלמי (תרומות שם הלכה א) שאמרו, שאם נודע בשעה שקבל הדם מותר לגמור ולזרוק, וכן בנודע לו בשעת קמיצה, מותר לגמור ולהקטיר (יריעות שלמה). (וכן בדין: שרק אם נאמר בנידון זה "מתה כהונה", כלומר, לאחר שנמצא חלל הוא כאילו מת, ואינו בטל למפרע (ראה מכות יא:) – אז יש מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחר הידיעה, אבל לפי מה שאמרו במסקנא (שם יג.) ש"בטלה כהונה", כלומר, נתגלה הדבר למפרע כי לא היה כהן (רש"י שם), וכן פסק רבינו בפ"ז מהלכות רוצח הלכה יב – לפי זה, אין מקום לחלק בין לפני הידיעה לבין לאחריה. אבל דעת התוספות אינה כן, ראה בכתובות כג. ד"ה עדי, ובקידושין יב: ד"ה ועל, ועיין רש"ש שם). 38) כלומר, חללים (רש"י בקידושין שם). 39) קידושין שם.

20 **יא. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[40] הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[41],**
21 **וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶם[42] הַתָּדִיר - שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וְדָנִין אֶת**
22 **הַכֹּהֲנָה, וּבוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בְּיוֹחֲסִין וּבְמוּמִין[43]. כָּל**
23 **כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בְּיִחוּסוֹ - לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף**
24 **שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא מִן הָעֲזָרָה; וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם**
25 **וְכָשֵׁר - לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו**
26 **הַכֹּהֲנִים.**

40) מדות פ"ה משנה ד. 41) בחצייה של חול, ראה למעלה פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה יז. 42) נוסף לתפקידם בשטח ההוראה (סנהדרין פו: במשנה). 43) אותם שעוד לא התחילו בעבודה, או שהתחילו ומצאו בהם ריעותא. אבל אלו שהתחילו בעבודה ולא מצאו בהם ריעותא, אין בודקים אותם (פסחים ג: וראה בפ"כ מהלכות איסורי ביאה הלכה ב).

27 **יב. מִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם - יוֹשֵׁב**
28 **בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים[44] וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה[45]. וְחוֹלֵק**
29 **בַּקֳּדָשִׁים[46] עִם אַנְשֵׁי בֵית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:**
30 **לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל.**

44) מדות פ"ב משנה ה. וראה בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ח. 45) ש"כל עץ שנמצא בו תולעת פסול" (הלכות

בית הבחירה שם, ולהלן פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 46) זבחים צח: במשנה, וראה להלן פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יפרש המומים הפוסלים באדם ובבהמה.

1 **א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה - חֲמִשִּׁים[2].**
2 **וְזֶהוּ פְּרָטָן:**

2) ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"א. וראה להלן פ"ח, המומין המיוחדים רק באדם, ובהל' איסורי מזבח שם ה"ב, המומין המיוחדים רק בבהמה. ואף־על־פי שיבלת וחרוץ לא נכתבו בתורה אצל אדם, ודק ותבלול לא נכתבו בבהמה – למדו (בכורות מג.) זה מזה בגזירה־שוה.

3 **ב. חֲמִשָּׁה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּפְגַּם[3] סְחוּס אָזְנוֹ[4]**
4 **כְּדֵי שֶׁתַּחְגֹּר הַצִּפֹּרֶן בַּפְּגָם[5]. אֲבָל הָעוֹר הַמְּקָף לְסְחוּס**
5 **הָאֹזֶן - אֵין בּוֹ מוּם[6], בֵּין נִקַּב בֵּין נִסְדַּק[7].**

3) פגימה היא כשיש שם חסרון (רש"י שם לז.). וראה להלן ה"ג. 4) שם לז, א - במשנה: "על אלו מומין שוחטין את הבכור, נפגמה אזנו מן החסחוס". ובמשנה שבמשניות הגירסא "הסחוס", וכן הוא בראב"ש, וראה ברש"י וב'תוספות' שם כי הוא תנוך האוזן. 5) שם לז, ב - בגמרא. והיינו "שתעכב בה ציפורן, אם בודקין אותו כבדיקת סכין" (רש"י שם). 6) שם במשנה "אבל לא העזר", ופירש רש"י "דהדר בריא ולא הוי מומא, והאי עור היינו אליה רכה של אוזן", אבל לדעת רבינו הכוונה לכל העור המקיף ולא רק לאליה הרכה של האוזן, וראה 'תוספות יום־טוב' כאן. (וראה להלן ה"ד והי"א בדין אין חרוץ אלא בעצם). 7) אף־על־פי שזה לא נשנה שם אלא בנפגם – טעם אחד הוא לכולם כיון שחוזר ומבריא, כנ"ל.

6 **ג. מִי שֶׁנִּסְדַּק[8] סְחוּס אָזְנוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁלֹּא חָסַר[9]. מִי שֶׁנִּקַּב[10] סְחוּס אָזְנוֹ כְּכַרְשִׁינָה[11]. בֵּין**
8 **נֶקֶב עָגֹל בֵּין נֶקֶב אָרֹךְ, אִם מִצְטָרֵף לְכַרְשִׁינָה - הֲרֵי**
9 **זֶה מוּם[12]. מִי שֶׁיִּבְשָׁה אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁתְּנַקֵּב וְלֹא תּוֹצִיא**
10 **דָּם[13]. מִי שֶׁהָיְתָה אָזְנוֹ[14] כְּפוּלָה לִשְׁתַּיִם[15]. אֲפִלּוּ**
11 **הַגִּדִּי, שֶׁדֶּרֶךְ אָזְנָיו לִהְיוֹתָן נוֹטוֹת וּכְפוּלוֹת[16]. וּבִלְבַד**
12 **שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סְחוּסִין[17]; אֲבָל אִם אֵין לָהּ אֶלָּא**
13 **סְחוּס אֶחָד וַהֲרֵי הוּא כְּגוּף אֶחָד שֶׁנִּכְפַּל - כָּשֵׁר[18].**

8) סדק הוא בלי חסרון (רש"י שם). וראה להלן. 9) במשנה, שם: "נסדקה אע"פ שלא חסרה", ובגמרא (שם לז:) "תנו רבנן, הסדק כל שהוא". 10) (נקב זה הוא בלי חסרון, שאם יש בו חסרון, אין צורך בשיעור כרשינה, שהרי נפגם פסול אפילו בכדי שתחגור בה ציפורן (למעלה ה"ב), וראה להלן). 11) שם במשנה: "ניקבה מלא כרשינה". ובפירוש המשנה: "שיעור גרגר כרשינה". ובגמרא (שם) "מאי כרשינה, אמר רב: שרביא הינדא", "והוא צמח מן הקטניות, הדומה לעדשים והוא מאכל בהמה" (רש"י שם). וראה בפ"ג מהל' עבדים ה"ח, ובהוספה להערה מו שם. (ומה שבנפגם פסול בחגירת הציפורן, שהוא שיעור קטן, היינו משום שיש שם חסרון, אבל ניקב אין בו חסרון, כנ"ל. ומה שפסלו בנסדק בכל שהוא, אף־על־פי שאף הוא אין בו חסרון – מצאנו גם בדיני שופר, שניקב כשר (שו"ע או"ח סי' תקפו ס"ז), ואילו בנסדק לארכו יש פוסלים אפילו בכל שהוא (שם ס"ח), לפי שהנקב אינו הולך ומרחיב. והסדק הולך ומרחיב (ראה במפרשי השו"ע שם), וכאן בנסדק הסחוס, היה ידוע להם שילך ויתרחב יותר ויותר). 12) בבכורות, שם: "בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה, כרשינה הנכנסת ויוצאה או כרשינה העומדת, אמר לו זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי, דתנן השדרה והגולגולת שחסרו כמה וכו' כמלא מקדח וכו'". ומפרש רבינו שזו היתה הבעיה, אם צריך הנקב להיות עגול, שהכרשינה תהיה נכנסת ויוצאת בו, או אפילו אם הוא ארוך הוא מצטרף, ופשט לו מגולגולת ששיעור החסר בו הוא כמלא מקדח, ושם אמרו (חולין מה.) שאם "יש בה נקב אחד ארוך, אפילו יש בה נקבים הרבה, מצטרפין למלא מקדח", ומזה למד גם בנידון שלפנינו ש"מלא כרשינה" הוא גם אם הנקב ארוך ('אור שמח'). 13) שם במשנה: "או שיבשה, איזהו יבשה, כל שתינקב ואינה מוציאה טיפת דם. ר"י בן המשולם אומר, יבשה שתהא נפרכת". ופסק רבינו כתנא־קמא, וראה גם בפירוש המשנה. 14) בכורות מ, ב - במשנה. 15) "שיש לו שתי אזנים מצד אחד, אוזן בתוך אוזן" (רש"י שם). 16) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה וכו'". ומפרש רבינו כי נקט התנא גדי לרבותא כי אפילו בגדי, שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות, זה נחשב למום, באם היו לו שני סחוסין. 17) כלומר, שני תנוכים נפרדים. 18) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד מום, ואם אינה עצם אחד (כ"ה ברש"י ובמשנה שבמשניות) אינו מום". ומפרשה רבינו: "בזמן שהוא עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף הוא עצם בפני עצמו – הרי זה מום. "בזמן שאינו עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו – אין זה מום ('בית יוסף' יו"ד סי' שט). ונראה שהוא גורס בברייתא בגמרא (בכורות שם) להיפך מהנוסחא שלפנינו: "אזניו כפולות בחסחסת אינו מום, בשתי חסחסיות הרי זה מום" ('בית יוסף' שם). וכן הוא בתוספתא בכורות פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 539 18): "אזניו מגופפות, בחסיסה אחת לא ישחט (= חוץ למקדש), בשתי חסיסות ישחט" (= שהוא מום). וראה בפירוש המשניות שם.

14 **ד. שְׁלֹשָׁה בָּרִיס[19] שֶׁל עַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב רִיס**
15 **מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[20]. מִי שֶׁנִּסְדַּק רִיס מֵרִיסֵי**
16 **עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[21]. [מִי שֶׁנִּפְגַּם[22] רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו**
17 **בְּכָל שֶׁהוּא.] וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין אֵלּוּ בִּכְלַל חָרוּץ[23]**
18 **הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[24].**

19) משנה שם לח, א. ובגמרא (שם לח:) "מאי הריס, אמר רב פפא תורא ברע דעינא". ומפרש רבינו בפירוש המשנה "ריס העין, שם העפעף האחד משני עפעפי העין". 20) במשנה, שם: "הריס של עין שניקב". ומכיון שלא נאמר שיעור הנקב, קבע רבינו שהוא בכל שהוא. 21) שם, במשנה. ומה שכתב בכל שהוא, ראה שם לז, ב - לענין

1 סחוס "הסדק בכל שהוא", ובלא חסרון, ראה שם לז, א - במשנה. 22) כלומר, נחסר. שם במשנה לח, א. וצריך עיון: אם ניקב ונסדק, שאין בהם חסרון, פסולים בכל שהוא – כל־שכן נפגם, שיש בו חסרון, שפסול בכל שהוא. וראה להלן. 23) 'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"ב: "חרוץ ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק". 24) בויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ". ואף־על־פי שאין חרוץ בבשר, אלא בעצם (להלן הי"א) – נראה שריסי העינים אינם בבשר ('חזון איש').

2 **ה. שְׁמוֹנָה בָּעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: הָעִוֵּר[25], בֵּין בְּאַחַת**
3 **מֵעֵינָיו בֵּין מִשְּׁתֵיהֶן[26]. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו**
4 **אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאֶה בָּהֶן שִׁנּוּי**
5 **כְּלָל[27], מֵחֲמַת שֶׁיָּרְדוּ מַיִם קְבוּעִים כְּנֶגֶד רְאוּתָיו[28].**
6 **מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן רְאִיָּה בְּרוּרָה**
7 **מֵחֲמַת שֶׁהָיָה בָּהּ סַנְוֵרִים קְבוּעִים[29]. מִי שֶׁבְּעֵינוֹ כְּמוֹ**
8 **עֵנָב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה[30]. מִי שֶׁיָּצָא בְּשַׂר יָתֵר**
9 **בְּעֵינוֹ עַד שֶׁחִפָּה מְעַט מִן הַשְּׁחוֹר[31] שֶׁל עַיִן. מִי**
10 **שֶׁנִּמְשַׁךְ הַלֶּבֶן שֶׁל עַיִן וְנִכְנַס מִמֶּנּוּ מְעַט בַּשְּׁחוֹר, עַד**
11 **שֶׁנִּמְצָא הַשְּׁחוֹר מְעֹרָב בַּלֶּבֶן. וְהוּא תְּבַלּוּל[32] הָאָמוּר**
12 **בַּתּוֹרָה[33]. אֲבָל אִם יָצָא מִן הַשְּׁחוֹר לְתוֹךְ הַלָּבָן -**
13 **אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִין בַּלָּבָן[34]. מִי שֶׁהָיְתָה נְקֻדָּה**
14 **לְבָנָה בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר. וְזֶהוּ דַק[35] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[36].**
15 **וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה צָפָה עַל גַּבֵּי הַשְּׁחוֹר; אֲבָל אִם לֹא**
16 **הָיְתָה צָפָה אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם.**
17 **וְכֵן אִם הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה בְּתוֹךְ הַלָּבָן, אֲפִלּוּ צָפָה**
18 **- אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִים בַּלָּבָן. הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה**
19 **שׁוֹקַעַת בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר - אַף זֶה נִקְרָא דַק. אֲבָל אִם**
20 **הָיְתָה צָפָה, הוֹאִיל וְהִיא שְׁחוֹרָה בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ**
21 **מוּם.**

25) שנאמר (שם כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור וגו'", והיינו שנעקרו עיניו או עין אחת (ראה להלן). וכן מפורש בבכורות מד, א. 26) בבכורות שם: "תנו רבנן, עור בין סומא בשתי עיניו, בין סומא מאחת מעיניו". 27) שלא נעקרו, וישנן במקומן. 28) כלומר, בעיניו, ראה בבכורות לח, ב - במשנה: "חוורור והמים הקבועים", וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח הי"ג "במה יודע שהמים קבועים". 29) זהו "חוורור שבמשנה שם "חורור והמים הקבועים", ומילת "הקבועים" שבמשנה הנ"ל סובבת גם על חוורור וגם על המים. וכן הוא ב'ספרא' שם פ"ג ה"ו "חרוור קבוע והמים הקבועים". וראה בהל' איסורי מזבח שם הי"ב, איזהו סנוורים קבועים. 30) ראה במשנה שם לח, א. "הרי בעינו דק תבלול חלזון נחש עצב". ורבינו גרס "עינב" במקום "עצב", וכן הוא במשנה שבמשניות וברע"ב שם. וב'ספרא' שם הי"ב כת"י רומי (צלום הסמינר בניורק): "חלזון לחש עיניו". ובהגהה על הגליון, הוגה "נחש, עינב". וכן הוא גם ברש"י על התורה (ויקרא כא, כ). 31) שם במשנה "חלזון נחש", ובפירוש המשנה: "וחלזון נחש, שני שמות נגררים על ענין אחד, הוא שיצמח בעין בשר (מותר) (מיותר) וימשך עד שחופה קצת משחור העין, ושמו המפורסם אצל הרופאים בלשון ערב טפרא". 32) שם במשנה: "איזהו תבלול, לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור", ובפירוש המשנה: "ותבלול הוא הערבוב, ונגזר מן בלול, והוא שיתערב הלבן עם השחור וכו', והוא שאם נראה כאילו מן הלבן נכנס שום דבר בשחור העין הרי הוא מום, והוא מה שאמר לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור". 33) ויקרא כא, כ "או גבן או דק או תבלול בעינו". 34) משנה שם: "שחור נכנס בלבן אינו מום". ובגמרא (שם לח:) "מתניתין מני רבי יוסי היא, דתניא לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן, הרי זה מום, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר, לבן ונכנס בשחור הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב, מאי טעמא דרבי יוסי, דכתיב (תהלים עג, ז) יצא מחלב עינימו (= יצא רשע לתרבות רעה, מרוב שמן שבעינו, ושומן העין בלבן הוא – רש"י) תרבא דעינא (= חלב העין) איקרי (= הלובן), עינימו סתמא - לא איקרי". 35) במשנה שם: "הרי בעינו דק", וכל דברי רבינו מכאן ועד סוף ההלכה הוא בגמרא שם לח, ב. 36) שם כב, כ "או גבן או דק או תבלול".

22 **ו. שְׁלֹשָׁה בַּחֹטֶם[37], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב חָטְמוֹ, אֲפִלּוּ**
23 **מִצַּד אֶחָד[38]. מִי שֶׁנִּסְדַּק חָטְמוֹ. מִי שֶׁנִּפְגַּם[39] חָטְמוֹ.**

37) משנה, שם לט, א. 38) כלומר, דופן אחד של נחיר אחד. שהרי נאמר במשנה "חוטם", ולא חוטמין כברייתא שם, ומכאן שאפילו אם ניקב חוטם אחד, הרי זה מום, וראה להלן ה"ז. ובברייתא שם: "ניקבו חוטמין זה לתוך זה, מבחוץ – הרי זה מום, מבפנים – אינו מום". והיינו "אם ניקב הבשר המפסיק באף לשני נקבים וכו', אם היה לו בחלק הנראה על פני האדמה – הרי הוא מום. ואם היה תחת העור, רוצה לומר לצד העליון מן האף – אינו מום" (פירוש המשנה). והביאו רבינו להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ב במומים של בהמה, כי באדם לא נמצא כל־כך שהנקב שבדופן האמצעי יהיה ניכר מבחוץ ('הר המוריה'). 39) ראה למעלה הערה כא, מה שהעירונו. וכן יש להעיר גם כאן.

24 **ז. שִׁשָּׁה בַּפֶּה, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקְּבָה שְׂפָתוֹ[40], אֲפִלּוּ**
25 **אַחַת מֵהֶן[41]. מִי שֶׁנִּפְגְּמָה שְׂפָתוֹ. מִי שֶׁנִּסְדְּקָה שְׂפָתוֹ.**
26 **וְהוּא שֶׁתִּסָּדֵק מִזֵּר[42] שֶׁלָּהּ עַד שֶׁתְּחֻלַּק לִשְׁנֵי**
27 **רָאשִׁים[43]. מִי שֶׁעֶצֶם לֶחְיוֹ הַתַּחְתּוֹן עוֹדֵף עַל הָעֶלְיוֹן**
28 **כָּל שֶׁהוּא[44]. מִי שֶׁפִּיו נִבְלָם[45] מֵחֲמַת גּוּפוֹ וּבְרִיָּתוֹ.**
29 **אֲבָל אִם נִבְלָם מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם[46]. מִי שֶׁנִּטַּל**
30 **רֹב הַמְדַבֵּר שֶׁל לְשׁוֹנוֹ[47].**

40) במשנה שם: "שפמו שנקבה שנפגמה שנסדקה", ובמשנה שבמשניות הגירסא "שפתו". 41) כן נראה מלשון המשנה הנ"ל: "שפתו", ולא "שפתותיו", וראה למעלה ה"ו. 42) אולי צ"ל "עור" במקום "מזר", ראה בגמרא שם "אמר רב פפא, תורה ברא דשיפתיה", ומפרש 'רבינו גרשום' "תורה ברא דשיפתיה = עור החיצון". (ויתכן כי צריך להיות "הזר שלה"). 43) אם פירש כן המלה "נסדקה", צריך־עיון למה לא כתב כן גם למעלה ה"ב

באוזן, ה"ד בריס, וה"ו בחוטם. 44) שם מ, א - במשנה: "ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון, ושאל רבן גמליאל לחכמים, ואמרו הרי זה מום". ובגמרא (שם מ:) חילקו בין אם יש בה עצם שהוא מום בין באדם ובין בבהמה, לבין אם אין בו עצם שאינו מום אלא בבהמה. כלומר, אם השפה התחתונה בלבד עודפת על השפה העליונה, אבל הלחי התחתון אינה עודפת על העליונה – אין זה מום בבהמה, אלא באדם בלבד, ראה להלן פ"ח ה"ח. 45) ברייתא שם מ, ב. וראה שם ברש"י, שני פירושים: א) פיו קצר. ב) פיו נפוח. וכתב ה'בית יוסף' ביו"ד סי' שט, שרבינו מפרש כפירוש השני ברש"י, וכן הביא ב'כסף משנה' כאן רק הפירוש השני. וראה להלן ה"ט, ופ"ח ה"ז. 46) ראה שם בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח – אינו מום, מחמת העצם הרי זה מום". ובתוספתא בכורות (פ"ד) "מחמת הרוח – אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום". וזהו כפירושו של רבינו, ולא כפירוש רש"י (כסף־משנה). וראה להלן ה"ט לגבי רגלים מבולמות. 47) במשנה, שם מ, א: "ושניטל רוב המדבר של לשונו, בית־דין של אחריהם אמרו, הרי זה מום", ו"רוב המדבר, היינו אותו קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו" (רש"י). והלכה כבית־דין של אחריהם (פירוש המשנה).

1 **ח. שְׁנַיִם עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע[48], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּמְעַךְ**
2 **הַגִּיד שֶׁלּוֹ, אוֹ נִכְתַּת[49], אוֹ נִתַּק[50], אוֹ נִכְרַת[51]. מִי**
3 **שֶׁנִּמְעֲכוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ אוֹ אַחַת מֵהֶן[52], אוֹ נִכְתְּתוּ אוֹ**
4 **אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִתְּקוּ[53] אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִכְרְתוּ[54] אוֹ**
5 **אַחַת מֵהֶן. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵיצָה אַחַת, אַף עַל פִּי**
6 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כִּיסִין[55]. מִי שֶׁשְּׁתֵּי בֵיצָיו בְּכִיס אֶחָד[56].**
7 **הַטֻּמְטוּם. הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[57].**

48) בויקרא (כב, כד): "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". ובבכורות לט, ב - נחלקו בזה רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב ורבי יוסי: לדעת רבי יהודה מומין אלו כולם, הם גם בביצים וגם בגיד. לדעת רבי אליעזר בן יעקב, כולם רק בגיד. ולדעת רבי יוסי, מעוך וכתות הם גם בביצים וגם בגיד, ואילו נתוק וכרות אינם אלא בגיד ולא בביצים, ופסק רבינו כרבי יהודה, שכולן גם בביצים וגם בגיד. 49) כתוש יותר ממעוך (רש"י על התורה, שם) והיינו שנכתתו באבנים עד שנימוח (רש" בכורות, שם). 50) היינו שניתק ביד לגמרי ולא נשאר מעורה (ראה רש"י שם). 51) בסכין ועדיין נשאר מעורה (רש"י שם). 52) נלמד מהא דלהלן שמי שאין לו אלא ביצה אחת, הרי זה מום. 53) תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויין בהם, אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש (רש"י בחומש ויקרא שם, וראה גם רש"י בכורות, שם). 54) בסכין ועדיין תלויין בכיס ומעורין קצת, שכרות הוא פחות מנתוק (רש"י בכורות שם, וראה רש"י בחומש שם) אבל ברש"י שם לג, ב - כתב שכרות הוא שכרתן לגמרי, רק הם תלויין בכיס, ואילו נתוק הוא שמשליכן גם מן הכיס, וראה ב'תוספות' שם ד"ה להביא. 55) שם מ, א – במשנה. ובגמרא שם שלש מחלוקות, תנא־קמא סובר כי הוא מום, ורבי ישמעאל סובר כיון שיש לו שני כיסין, בידוע שיש לו שני ביצים, ואינו מום. ורבי עקיבא סובר כי מושיבו על עכוזו ומועך, אם יש לו ביצה נוספת – סופה לצאת. ולהלן פ"ג מהל' בכורות ה"ה פסק כרבי עקיבא, וגם כאן כוונתו אם נתברר שאין לו אלא ביצה אחת. 56) שם במשנה ובגמרא, לדעת כולם. 57) כדעת רבי ישמעאל שם מא, א - במשנה. וראה להלן פ"ג מהל' איסורי מזבח ה"ג.

8 **ט. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: הַפִּסֵּחַ[58]. וּמִי**
9 **שֶׁנִּשְׁמְטָה יֶרֶכוֹ[59]. הוּא שָׁרוּעַ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[60]. מִי**
10 **שֶׁאַחַת מִיַּרְכוֹתָיו גְּבוֹהָה מֵחֲבֵרְתָּהּ[61]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר**
11 **עֶצֶם יָדוֹ[62]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר[63]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר עֶצֶם**
12 **רַגְלוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נָכָר**
13 **כְּשֶׁעוֹמֵד, אִם נָכָר כְּשֶׁיְּהַלֵּךְ - הֲרֵי זֶה מוּם[64]. מִי**
14 **שֶׁרַגְלָיו מְבֻלְמוֹת[65] מֵחֲמַת עַצְמָן וּבְרִיתָן[66]. אֲבָל אִם**
15 **הָיוּ מְבֻלָּמוֹת מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם.**

58) הצולע. כמו שנאמר (ויקרא כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח וגו'". 59) שנשתרבבה יריכו. כלומר, ירך אחת גדולה יותר מירך חברתה. משנה שם מ, א: "איזהו שחול, שנשמטה יריכו". וראה להלן, בהערה הסמוכה. 60) ויקרא שם: "או חרום או שרוע". וכמו כן (שם כב, כג) "ושור ושה שרוע וקלוט". וראה בגמרא שם: "תנא וכו' שרוע שנשתרבב לו יריכו", ומפרש רש"י שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה, וב'ספרא' אמור פ"ז ה"ו "שרוע שנשמטה יריכו", הרי כי נשתרבב ונשמט היינו הך. וראה ברש"י שם במשנה ו'תוספות' שם ד"ה שנשמטה. 61) שם במשנה: "וכסול שאחת מירכיים גבוהות", כלומר, לא גדולה במידתה אלא גבוהה במקום חיבורה, שמקום "בוקא דאטמא" של ירך זה, עלה למעלה על הגב יותר מחבירתה, ראה רש"י במשנה, שם. 62) שנאמר (שם כא, יט) "או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד". 63) שם במשנה: "נשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר", ובגמרא שם: "אינו ניכר מי קא הוי מומא, אמר רב פפא: אינו ניכר מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". 64) ראה שם בפירוש המשנה ובפירוש רש"י כי אינו ניכר מחמת עצמו כשהוא עומד, אבל ניכר בשעת הילוכו שצולע, והילוך הרגל זו מלאכה. 65) נפוחות, ראה למעלה ה"ז. 66) שם מ, ב - בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות, מחמת הרוח אינו מום, מחמת העצם הרי זה מום", ומפרש רבינו מחמת העצם, כלומר מחמת עצמן ובריתן, וכדברי התוספתא (מובא ברש"י שם) "מחמת הרוח אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום", ראה למעלה שם.

16 **י. אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי**
17 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גָּרָב[67] יָבֵשׁ כָּל שֶׁהוּא[68]. וְזֶהוּ הַגָּרָב הָאָמוּר**
18 **בַּתּוֹרָה[69]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם. וְזֶה הוּא**
19 **יַבֶּלֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[70]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית מִצְרִית[71]**
20 **כָּל שֶׁהִיא, וְהִיא חֲזָזִית קָשָׁה וּכְעוּרָה. וְזוֹ הִיא יַלֶּפֶת**
21 **הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[72].**

67) מין שחין. 68) שאז הוא מום קבוע, אבל גרב לח אינו מום קבוע אלא מום עובר לפי שיכול להתרפא, ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ז. ומבואר בבכורות מא, א - שגרב לח שמתרפא הוא לח מבפנים ולח מבחוץ, וגרב יבש מבפנים ומבחוץ אינו מתרפא. וכמו כן יבש מבפנים ולח מבחוץ אינו מתרפא. ולדעת ה'כסף משנה' גם לח מבפנים ויבש מבחוץ אינו מתרפא, וראה ב'הר המוריה'. 69) ויקרא כא, יט. וכב, כב. דברים כח, כז. 70) ויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת, לא תקריבו אלה לה'". וראה בבכורות מ, ב - כי "יבלת" שבקרא הוא שיש בה עצם, והרי הוא מום בין בגופו ובין בעינו. 71) שחין שהיתה בעשרת מכות שבמצרים (שם מא.). וראה להלן שם כי יש חזזית שאינה מצרית. 72) ויקרא כא, כ. וראה מס' בכורות, שם.

1 **יא. כָּל עֵצֶם שֶׁבַּגָּלוּי שֶׁנֶּחֱרַץ בּוֹ חָרִיץ - הֲרֵי זֶה**
2 **מוּם[73], וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[74]. וְאֵין**
3 **הַצְּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגָּלוּי[75].**

73) ראה משנה בכורות מ, ב: "ושנפגם עצם ידו ורגלו". 74) שם כב, כב "או שבור או חרוץ". ובגמרא שם מא, א: "אמר אביי וכו' חרוץ דומיא דשבור, מה שבור במקום עצם, אף חרוץ במקום עצם". וראה למעלה ה"ד. 75) ראה ב'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"א לענין שבר, "לפי שנאמר שבר יד או שבר רגל. שיכול, אין לי אלא שנשברה ידו או נשברה רגלו וכו', יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד־לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדים שמומם גלוי ואינן חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". והוא־הדין לענין חרוץ (וראה למעלה פ"ו ה"ז). וכן הוא גם בתוספתא בכורות פ"ד: "איזהו כסול, כל שהכסלים יוצאין. נשתברו רוב צלעותיו, או שהיה מום מבפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי ואין חוזר".

4 **יב. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם[76] שְׁלֹשָׁה מוּמִין אֲחֵרִים[77], וְאֵלּוּ**
5 **הֵן: הַזָּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא**
6 **עוֹמֵד[78]. הַחוֹלֶה כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן**
7 **כֹּחוֹ. אֲבָל הַטְּרֵפָה - כָּשֵׁר בְּאָדָם[79] וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[80].**
8 **וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן[81] - כָּשֵׁר בְּאָדָם וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[82].**

76) ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובהערה ד. 77) משנה בבכורות מא, א. וראה גם ב'ספרי' פ' שופטים דברים יז, א. ובגמרא שם: "מנהני מילי, דתנו רבנן, מן הצאן ומן הכבשים או מן העזים (ויקרא א, י), פרט לזקן ולחולה ולמזוהם". 78) בחולין כד, א: "תנו רבנן, כהן משיביא שתי שערות עד שיזקין כשר לעבודה וכו', עד שיזקין עד כמה, אמר רבי אלעא אמר רבי חנינא, עד שירתת". וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ו, וב'משנה למלך' שם. 79) משנה, בכורות מה, ב. לפי שאינו מום שבגלוי, ראה למעלה פ"ו ה"ז. 80) לא מטעם מום, אלא נתמעטה מן הפסוק "מן הבקר" (ויקרא א, ג) – להוציא את הטריפה ('ספרא' שם דיבורא דנדבה (פ"ב ה"י). 81) הוציאוהו על־ידי ניתוח מן הבטן. 82) שם במשנה. משום שנאמר (כב, כז) "שור או כשב או עז כי יולד", פרט ליוצא דופן, ראה להלן פ"ג שם ה"ד.

9 **יג. הַמְּזֹהָם[83]. וְכֹהֵן שֶׁהוּא מְזֹהָם בְּזֵעָתוֹ - רוֹחֵץ וְשָׁף**
10 **כָּל גּוּפוֹ בְּבֹשֶׂם וְעוֹבֵד[84]. הָיָה רֵיחַ פִּיו רַע - נוֹתֵן**
11 **בְּפִיו פִּלְפֵּל[85] אוֹ זַנְגְּבִיל[86] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְעוֹבֵד. וְאִם**
12 **עָבַד בְּזֹהוּם זֵעָתוֹ אוֹ בְּזֹהוּם פִּיו - הֲרֵי חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ,**
13 **כִּשְׁאָר אֵלּוּ הַבַּעֲלֵי מוּמִין כֻּלָּם.**

83) "הוא שריחו רע" (רבינו בפירוש המשנה שם). 84) כתובות עה, א. 85) שם. 86) אינגעבר.

יום שישי כ"ו תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מפרש בו המומים המיוחדים באדם לבדו.

14 **א. כָּל הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין בְּאָדָם - תִּשְׁעִים. וְזֶהוּ**
15 **פִּרְטָן: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקֳדוֹ**
16 **שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁדְּחָקוֹ בְּיָדוֹ. מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקֳדוֹ**
17 **עוֹלֶה לְמַעְלָה כְּמוֹ בֵּיצָה. מִי שֶׁפִּאַת רֹאשׁוֹ יוֹצֵא**
18 **כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ מַקֶּבֶת. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ יוֹצֵא מֵאַחוֹרָיו**
19 **כְּנֶגֶד עָרְפּוֹ. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ רָחָב וְיוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן,**
20 **עַד שֶׁתִּמְצָא רֹאשׁוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּמוֹ רֹאשׁ הַלֶּפֶת עַל**
21 **הֶעָלִין שֶׁלּוֹ. הַקֵּרֵחַ שֶׁאֵין בְּכָל רֹאשׁוֹ שֵׂעָר כָּל עִקָּר.**
22 **וְאִם יֵשׁ בּוֹ שִׁיטָה שֶׁל שֵׂעָר מֵקֶּפֶת מֵאַחוֹרָיו מֵאֹזֶן**
23 **לְאֹזֶן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר מַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן**
24 **מִלְּפָנָיו בִּלְבַד, וּשְׁאָר הָרֹאשׁ קֵרֵחַ הוּא - הֲרֵי הוּא**
25 **פָּסוּל. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ מַקִּיף אֶת כָּל הָרֹאשׁ**
26 **סָבִיב מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו וְאֵין שָׁם שֵׂעָר בָּאֶמְצַע - גַּם**
27 **זֶה קֵרֵחַ וּפָסוּל.**

28 **ב. שְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, וְאֵלּוּ הֵם: מִי שֶׁצַּוָּארוֹ שׁוֹקֵעַ הַרְבֵּה**
29 **עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֻנָּח עַל כְּתֵפָיו. מִי**
30 **שֶׁצַּוָּארוֹ אָרֹךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּשֶׁמּוּט מִבֵּין כְּתֵפָיו.**

31 **ג. אַרְבָּעָה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו קְטַנּוֹת**
32 **הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו נְפוּחוֹת, דּוֹמוֹת לִסְפוֹג. מִי**
33 **שֶׁאָזְנָיו מְדֻלְדָּלוֹת לְמַטָּה. מִי שֶׁאַחַת מֵאָזְנָיו מְשֻׁנָּה**
34 **מֵחֲבֵרְתָּהּ בְּמַרְאֶה[2].**

2) ובפירוש המשנה שם וזה לשונו: "וידוע שיש בגוף אברים שדומים זה לזה כגון העיניים והאזניים וגבות העיניים וזולתן וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באיזה דבר שיהא אותו שינוי כגון וכו', הרי האיש הוא בעל מום זוגדס ויקרא זגדס עניינו בעל שינוי בשני הדברים שאין ראויין שיהא בהן שינוי" ו"פירוש זוג: שניים, דוס: שניים, כלומר, הזוג - בשני עניינים.

35 **ד. חֲמִשָּׁה בַּגְּבִינַיִם[3], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר**
36 **בִּגְבִינָיו. וְהוּא גִּבֵּן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁגְּבִינָיו**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 שׁוֹכְבִין. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא גָּבִין אֶחָד[4]. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ
2 גְּבִינִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם. מִי שֶׁאֶחָד מִגְּבִינָיו מְשֻׁנֶּה
3 מֵחֲבֵרוֹ. בֵּין שֶׁשְּׁעָרוֹ שֶׁל זֶה אָרֹךְ וּשְׁעָרוֹ שֶׁל זֶה קָצָר,
4 בֵּין שֶׁשְּׁעָרוֹ שֶׁל אֶחָד שָׁחוֹר וּשְׁעָרוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי לָבָן
5 אוֹ אָדֹם, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם שִׁנּוּי זֶה - הֲרֵי זֶה
6 פָּסוּל[5].

3) בגבות העיניים. 4) כלומר, שני הגבינים מתחברים יחד ממעל לחוטם ונראים כגבין אחד. 5) ייתכן כי פסול זה אינו אלא מדרבנן, שהרי אינם מפורשים בתורה, ואינם מטעם מום, אלא מטעם שאינו שווה בזרעו של אהרן.

7 ה. אַרְבָּעָה בְּרִיס הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר
8 כְּלָל בְּרִיסֵי עֵינָיו[6]. מִי שֶׁשְּׁעַר רִיסֵי עֵינָיו מְרֻבֶּה
9 מְעֻבֶּה[7] הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׁעַר אֶחָד מֵרִיסֵי עֵינָיו מְשֻׁנֶּה
10 מִשְּׁעַר רִיס אַחֵר. כְּגוֹן שֶׁאֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד לָבָן, אוֹ
11 שֶׁאֶחָד נוֹשֵׁר[8] וְהַשֵּׁנִי מְעֻבֶּה. מִי שֶׁעַפְעַפָּיו סְגוּרוֹת
12 מְעַט וְאֵינָן נִפְתָּחוֹת הַרְבֵּה כִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם.

6) כלומר, לא נשתיירו אפילו השרשים, והוא "תמיר" שבברייתא, אבל אם נשתיירו השרשים אין זה אלא משום מראית עין, ראה שם מג: במשנה: "ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית עין". 7) כלומר, או מעובה. 8) כנראה שהכוונה ל"דליל", כלומר, אין השער "סמיך", ונראה כאילו נשרו כמה שערות.

13 ו. אַחַד עָשָׂר בָּעֵינַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו
14 לְמַעְלָה מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם, קְרוֹבוֹת מִפַּדַּחְתּוֹ.
15 מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַטָּה מִמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם. מִי
16 שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו עֲגֻלּוֹת וְאֵינָם נִמְשָׁכוֹת בְּאֹרֶךְ מְעַט
17 כִּשְׁאָר הָעֵינַיִם. מִי שֶׁעֵינָיו מוּזָרוֹת וְהֵן יוֹצְאוֹת כְּעֵינֵי
18 הַנָּמֵר וּכְמִי שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בְּעֵת שֶׁכּוֹעֵס כַּעַס הַרְבֵּה.
19 מִי שֶׁעֵינָיו גְּדוֹלוֹת הַרְבֵּה כְּשֶׁל עֵגֶל. מִי שֶׁעֵינָיו
20 קְטַנּוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁדְּמָעָיו זוֹלְפוֹת תָּמִיד. מִי
21 שֶׁלַּחְלוּחִית נִמְשֶׁכֶת מֵרֹאשׁ עֵינוֹ מִכְּנֶגֶד הַחֹטֶם, אוֹ
22 מִזְּנַב עֵינוֹ מִצַּד צְדָעָיו. מִי שֶׁמְּקַבֵּץ רִיסֵי עֵינָיו
23 וְעוֹצְמָן מְעַט בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אוֹר אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא
24 רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בִּרְאִיָּה. מִי שֶׁרְאִיַּת עֵינוֹ מְעֻרְבֶּבֶת עַד
25 שֶׁרוֹאֶה אֶת הַחֶדֶר וְאֶת הָעֲלִיָּה כְּאַחַת. וְיוֹדֵעַ דָּבָר זֶה
26 בְּעֵת שֶׁיְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ הוּא מִסְתַּכֵּל
27 בְּאִישׁ אַחֵר. מִי שֶׁאַחַת מֵעֵינָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ, בֵּין
28 בִּמְקוֹמָהּ בֵּין בְּמַרְאֶהָ. כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אַחַת שְׁחוֹרָה
29 וְאַחַת כְּתוּכָה, אוֹ אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, הוֹאִיל
30 וְיֵשׁ בֵּין שְׁתֵּיהֶן שִׁנּוּי מִכָּל מָקוֹם - פָּסוּל.

31 ז. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁעֵקֶר חָטְמוֹ שׁוֹקֵעַ,
32 אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת. וְזֶה חָרוּם
33 הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁאֶמְצַע חָטְמוֹ בּוֹלֵט לְמַעְלָה. מִי
34 שֶׁעֹקֶץ חָטְמוֹ נוֹטֶה לְמַטָּה. מִי שֶׁחָטְמוֹ עָקֹם לְצַד
35 אֶחָד. מִי שֶׁחָטְמוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו. מִי שֶׁחָטְמוֹ קָטָן
36 מֵאֵיבָרָיו. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁעַל
37 יָדוֹ. אִם הָיָה חָטְמוֹ גָּדוֹל מִמֶּנָּה אוֹ קָטָן מִמֶּנָּה -
38 הֲרֵי זֶה מוּם.

39 ח. שְׁלֹשָׁה בַּשְּׂפָתַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה
40 עוֹדֶפֶת עַל הַתַּחְתּוֹנָה. מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת
41 עַל הָעֶלְיוֹנָה. מִי שֶׁפִּיו רָפוּי וְרִירוֹ יוֹרֵד מִפִּיו.

42 ט. שְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכְּרֵסוֹ צָבָה. מִי
43 שֶׁטַּבּוּרוֹ יוֹצֵא וְאֵינוֹ שׁוֹקֵעַ כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. מִי
44 שֶׁדַּדָּיו שׁוֹכְבִין עַל בִּטְנוֹ כְּדַדֵּי אִשָּׁה.

45 י. שְׁלֹשָׁה בַּגַּב, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשִּׁדְרָתוֹ עֲקֻמָּה. מִי
46 שֶׁיָּצְאָתָה חֻלְיָא מִשִּׁדְרָתוֹ. בֵּין שֶׁבָּלְטָה לַחוּץ אוֹ
47 נִכְנְסָה לַפְּנִים אוֹ נָטְתָה לַצְּדָדִין. וְזֶהוּ בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת.
48 מִי שֶׁתָּפַח בָּשָׂר בְּגַבּוֹ וְנַעֲשָׂה כַּחֲטוֹטֶרֶת, אַף עַל פִּי
49 שֶׁלֹּא זֶזָה חֻלְיָא מִמְּקוֹמָהּ - הֲרֵי זֶה מוּם.

50 יא. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ אֶצְבַּע
51 יְתֵרָה בְּאֶצְבְּעוֹת יָדָיו, אֲפִלּוּ הָיוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חָתַךְ
52 אֶת הַיְתֵרָה - כָּשֵׁר. וְאִם הָיָה בָּהּ עֶצֶם, אֲפִלּוּ חֲתָכָהּ
53 - פָּסוּל. מִי שֶׁחָסֵר אֶצְבַּע מִיָּדוֹ. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת
54 יָדָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם חֲתָכָן
55 וְהִפְרִישָׁן עַד הַפֶּרֶק - כָּשֵׁר. בְּאֵי זֶה פֶּרֶק אָמְרוּ?
56 בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לְכַף הַיָּד. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו
57 מְרֻכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁפִּקָּה יוֹצֵאת מִגּוּדָלוֹ. מִי
58 שֶׁהוּא אִטֵּר יַד יְמִינוֹ[9]. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו -
59 כָּשֵׁר[10].

9) וכמו כן איטר רגל ימינו. ברייתא שם מה: "איטר בין ביד בין ברגל פסול". וכתב רש"י שם: "איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו, כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין (זבחים כד.)". ולפי דבריו, אם עבד חילל עבודתו, וזהו רק אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית). אבל אם עבד ביד שמאלו (שהיא מיומנת), נראה שאינו פסול משום "שמאל", שהרי זוהי יד־ימינו שלו, אלא לוקה משום מום, ומכיוון שאינו שווה בזרעו של אהרן, אינו מחלל עבודתו. אבל מדברי רבינו נראה, שאף אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית), אינו פסול מטעם "שמאל", שהרי סוף סוף עבד ביד ימין, אלא הרי הוא בעל מום המיוחד לאדם, שאם עבד לא חילל. 10) שם מה. במשנה: "השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין", ... מר סבר (=רבי) כחישותא אתחלא בימין (=התחילה חולשה ביד ימין) ומר סבר (=חכמים) בריותא אתחלא בשמאל (התחילה הבראה וחוזק ביד שמאל)", ופסק כחכמים.

60 יב. אַרְבָּעָה בְּאֵיבְרֵי הַזֶּרַע, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכִּיס
61 הַבֵּיצִים גָּדוֹל וְאָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי
62 שֶׁהַגִּיד שֶׁלּוֹ אָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁנִּמְרְחוּ אֲשָׁכָיו, וְהֵם הַכִּיס שֶׁל בֵּיצִים. מִי שֶׁהָרוּחַ בַּאֲשָׁכָיו. וְהוּא מְרוֹחַ אָשֵׁךְ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

יג. חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשּׁוֹקָיו עֲקֵמוֹת, עַד שֶׁמְּחַבֵּר רֶגֶל לְרֶגֶל וְאֵין אַרְכֻּבּוֹתָיו[11] נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ. מִי שֶׁפִּקֶּחוֹ יוֹצֵאת. וְהַפִּקֶּה הִיא הָעֶצֶם הָעֲגֹל שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָעָקֵב מִצַּד פְּנִים, וְהוּא דּוֹמֶה לַפִּקָּה שֶׁטּוֹוֹת בָּהּ הַנָּשִׁים. מִי שֶׁעֲקֵבוֹ יוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשּׁוֹק כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע רַגְלוֹ עוֹמֵד. מִי שֶׁפַּרְסוֹתָיו רְחָבוֹת כְּשֶׁל אַוָּז, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קְלוּטוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁפִּקָּה יוֹצֵאָה מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה, אֲפִלּוּ שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ. וְאִם חֲתָכָהּ - כָּשֵׁר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָהּ עֶצֶם. מִי שֶׁחָסַר אַחַת מֵאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם הָיוּ עַד הַפֶּרֶק, אוֹ שֶׁחֲתָכָן וְהִפְרִישָׁן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁרַגְלוֹ כֻּלָּהּ שָׁוָה, שֶׁנִּמְצָא רֹחַב פַּס אֶצְבְּעוֹתָיו כְּרֹחַב עֲקֵבוֹ וּכְאִלּוּ הִיא חֲתִיכָה שָׁוָה. מִי שֶׁרַגְלוֹ עֲקֵמָה, דּוֹמֶה לְמַגָּל, שֶׁנִּמְצָא פַּס רַגְלוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֶצְבָּעוֹת עִם עֲקֵבוֹ כְּאִלּוּ הֵם שְׁנֵי רָאשֵׁי הַקֶּשֶׁת. מִי שֶׁרַגְלוֹ חֲלוּלָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶמְצָעָהּ גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְנִמְצָא כְּשֶׁעוֹמֵד - עוֹמֵד עַל עֲקֵבוֹ וְעַל אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. הַמַּקִּישׁ בְּקַרְסֻלָּיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁמַּקִּישׁ בְּאַרְכֻּבּוֹתָיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁהוּא אִטֵּר בְּרֶגֶל יְמִינוֹ[12].

11) ברכיו. 12) "איטר בין ביד בין ברגל פסול" ופירש רש"י שם: ואיטר ברגל כו' לעמוד ולשרת כתיב, כדרך שאר עמידה שעיקרה בימין.

יד. אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁגּוּפוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו[13]. מִי שֶׁגּוּפוֹ קָטָן מֵאֵיבָרָיו. הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר. הַנָּנָס, וְהוּא הַקָּצָר בְּיוֹתֵר. עַד שֶׁיִּהְיוּ מֻפְלָגִין מִשְּׁאָר הָעָם.

13) ראה שם מד. במשנה: "גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו", ראה בפירוש המשנה: "העולה בידינו מזה שצריך להיות אברי גופו משוערים כשיעור הראוי לשיעור גופו, קצתם אל קצתם".

טו. שְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַכּוּשִׁי. הַלָּבָן בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גְּבִינָה. הָאָדֹם כַּשָּׁנִי. בַּעֲלֵי נְגָעִים טְהוֹרִים. שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַבֹּהַק; שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן צָרֶבֶת הַמַּכָּוָה. וְזֶה בִּכְלַל נְגָעִים טְהוֹרִין. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּאִיסָּר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא כְּאִיסָּר אוֹ יוֹתֵר. בַּעֲלֵי הַדִּלְדּוּלִין. וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדֵּל הָעוֹר וְהַבָּשָׂר, אוֹ הַלַּחְלוּחִית שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹר שֶׁנִּדַּלְדֵּל בְּאֵי זֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מִכָּל הַגּוּף - הֲרֵי זֶה מוּם.

טז. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם בְּאָדָם אַרְבָּעָה מוּמִין אֲחֵרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ. הַשּׁוֹטֶה. וְהַנִּכְפֶּה, אֲפִלּוּ לְיָמִים רַבִּים. מִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעֲתַתּוּ תָּמִיד אוֹ בְּעִתִּים יְדוּעִים.

יז. נִמְצְאוּ כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בַּכֹּהֲנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כְּלָלָם: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ. וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר. וְתִשְׁעָה בָּאָזְנַיִם. וַחֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים. וְשִׁבְעָה בְּרִיס הָעַיִן. וְתִשְׁעָה עָשָׂר בָּעֵינַיִם. וְתִשְׁעָה בַּחֹטֶם. וְתִשְׁעָה בַּפֶּה. וּשְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן. וּשְׁלֹשָׁה בַּגַּב. וְשִׁבְעָה בַּיָּדַיִם. וְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע. וְעֶשְׂרִים בָּרַגְלַיִם. וּשְׁמוֹנָה בְּכָל הַגּוּף. וּשְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְשִׁבְעָה בְּכֹחַ הַגּוּף וְרֵיחוֹ. וּכְבָר נִפְרְטוּ כֻּלָּן אֶחָד אֶחָד. וְאֵלּוּ פָּסְלוּ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן. וּמִי שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו כי זר שעבד במקדש, עבודתו פסולה, והוא חייב מיתה בידי שמים, ועל איזו עבודה חייב הוא.

א. זָר[2] שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ[3] - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[4], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[7], שֶׁאֵין חִיּוּב זֶה אֶלָּא לַקָּרֵב לָעֲבוֹדָה. וְהֵיכָן הִזְהִיר עָלָיו[8]: וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם[9]. אֵי זֶהוּ זָר? כֹּל שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַזְּכָרִים[10]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וְהִקְטִירוּ בְּנֵי אַהֲרֹן[11]; בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[12].

2) ראה בסוף ההלכה, איזה זר. 3) ראה להלן הלכה ב והלכה ח, איזוהי עבודה בנידון שלפנינו. 4) זבחים יד: וטו: 5) סנהדרין פא: במשנה: "זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכמים אומרים בידי שמים". והלכה כחכמים ולא כרבי עקיבא, ראה פירוש המשנה שם. 6) סנהדרין פג: 7) בספרי קרח פ' טז: "והזר הקרב יומת, לעבודה". 8) אזהרה זו לא נצרכה לחייבו מיתה בידי שמים, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים אין בו אזהרה, ואף־על־פי־כן חייב מיתה בידי שמים (פי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג) — אלא לחייבו מלקות, ראה להלן הלכה ח, ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב אות יא. 9) בספרי שם: "והזר הקרב יומת. עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד־לומר וזר לא יקרב אליכם". וראה גם בזבחים טז. 10) "כך היא הנוסחא הנכונה, ובקצת ספרי רבינו (גם בדפוס רומי ר"מ) יש חסרון הניכר" (כסף משנה). 11) צ"ל: "והקטירו (אותו) בני אהרן". 12) קידושין לו.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַזָّרִים מַזְהִרִין שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַקָּרְבָּנוֹת - אֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל עֲבוֹדָה תַּמָּה[13], לֹא עַל עֲבוֹדָה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[14].

1 **וְאֵין הַזָּר חַיָּב מִיתָה אֶלָּא עַל אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת בִּלְבַד[15]:**
2 **עַל הַזְּרִיקָה[16], וְעַל הַקְּטָרָה, וְעַל נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג[17],**
3 **וְעַל נִסּוּךְ הַיַּיִן תָּמִיד[18].**

13) יומא כד. והיא עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר (רש"י שם). 14) כגון קבלה והולכה שיש אחריהן זריקה, ראה יומא שם. 15) ראה שם: "אמר רב, ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה, זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין. ולוי אמר תרומת הדשן וכו' מאי טעמא דרב, דכתיב (במדבר יח, ז) ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת – עבודת מתנה ולא עבודת סילוק (היא תרומת הדשן, ראה להלן הלכה ח). ועבדתם, עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה וכו'". ופסק רבינו כרב. 16) כל אלו הן עבודות גמורות: זריקה היא עבודה אחרונה בדם, הקטרה – בקומץ המנחה ובאברים ובפדרים, וכן ניסוך היין והמים אין אחריהם עבודות אחרות. 17) בחג הסוכות, ראה להלן פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 18) בכל ימות השנה.

4 **ג. כֵּיצַד עַל הַזְּרִיקָה? בֵּין שֶׁזָּרַק בִּפְנִים[19], בֵּין שֶׁזָּרַק**
5 **בַּחוּץ[20], בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת הַדָּם[21],**
6 **בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת קָרְבְּנוֹת הַמִּצְרָע[22]**
7 **- חַיָּבֵי זֶה חַיָּב מִיתָה.**

19) במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח, ומרכבת המשנה). 20) במזבח העולה, החיצון (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח ומרכבת המשנה). וביומא כד: "תניא כוותיה דרב, עבודות שזר חייב עליהן מיתה, זריקת דם בין לפנים בין לפני ולפנים", ופירש רש"י: "זריקת דם המזבח בחוץ. בין לפנים, הזאות שעל הפרוכת, בין לפני ולפנים שעל בין הבדים דיום הכיפורים", אבל רבינו מפרש, בין לפנים היינו שלא מחוץ לעזרה, אלא בפנים על המזבח החיצון, ולפני ולפנים הוא במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה בכסף־משנה). 21) כלומר, הזיות שמזין על בין הבדים, על הפרוכת ועל המזבח הזהב, ראה להלן פרק ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יב־יג. וראה ביומא כד. כד: כי בין לרב ובין ללוי, חייב על שבע הזאות שבפנים, היינו אחת מההזאות, בין שעל הפרוכת ובין שעל בין הבדים ובין שעל המזבח. 22) יומא שם: "שבע הזאות שבפנים ושבמצורע", והזאות שבמצורע, הן ההזאות מלוג השמן כנגד בית קודש הקדשים (ראה להלן פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב). וכמו כן מתן הדם והשמן על התנוך והבהונות (הר המוריה).

8 **ד. כֵּיצַד עַל הַקְּטָרָה? הִקְטִיר אֵיבָרִים אוֹ קֹמֶץ אוֹ**
9 **לְבוֹנָה עַל הַמִּזְבֵּחַ[23], אֲפִלּוּ הָפַךְ בְּאֵיבָרִים שֶׁלֹּא**
10 **נִתְעַכְּלוּ וְקֵרֵב שְׁרָפָתָן - חַיָּב מִיתָה[24]. וְהוּא שֶׁהִקְטִיר**
11 **כַּזַּיִת[25]. וְכֵן אִם הִקְטִיר קְטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב -**
12 **מִשֶּׁיַּקְטִיר כַּזַּיִת חַיָּב[26]. אֲבָל הַמַּקְטִיר קְטֹרֶת בְּיוֹם**
13 **הַכִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה עָלֶיהָ**
14 **עַד שֶׁיַּקְטִיר מְלֹא חָפְנָיו, שִׁעוּר הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[27].**

23) למד כן ממה ששנינו בזבחים קיב: "המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים ומותר העומר, ושתי הלחם ולחם הפנים, ושירי מנחות וכו' ואין בהם משום זרות". הרי שרק באלו אין משום זרות, מפני שאין דרכן להקטיר, אבל בדבר שדרכו להקטיר חייב משום זרות, וראה תוספות יומא כד: ד"ה והמקטיר (הר המוריה). 24) יומא יב. ושבועות יז: "אמר רב הונא, זר שהפך בצינורא חייב מיתה" ואמרו בגמרא (שבועות שם), שאם לא היה מהפך בהם, היו נשרפים לשתי שעות. ועל־ידי־זה שהיפך, נשרפו בשעה אחת, הרי זו עבודה, שכל קירוב עבודה, עבודה היא, וראה למעלה פרק ד הלכה ג. 25) ראה להלן בסמוך. 26) כי אין הקטרה פחותה מכזית (להלן פרק ה מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 27) ויקרא טז, יב. ופחות מזה אין זו עבודה, ראה בזבחים קט:

15 **ה. וְהַמְסַדֵּר שְׁנֵי גִּזְרֵי עֵצִים עַל הַמַּעֲרָכָה - חַיָּבֵי הוּא**
16 **כְּמַקְטִיר אֵיבָרִים וְחַיָּב מִיתָה[28]; שֶׁהָעֵצִים קָרְבָּן**
17 **הוּא[29]. אֲבָל הַיּוֹצֵק[30] וְהַבּוֹלֵל[31], וְהַפּוֹתֵת[32] וְהַמּוֹלֵחַ[33],**
18 **וְהַמֵּנִיף[34] וְהַמַּגִּישׁ[35], וּמְסַדֵּר אֶת לֶחֶם הַפָּנִים אוֹ אֶת**
19 **הַבָּזִיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְהַמֵּטִיב אֶת הַנֵּרוֹת[36], וְהַמַּצִּית**
20 **אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, וְהַקּוֹמֵץ וְהַמְקַבֵּל דָּמִים, אַף עַל פִּי**
21 **שֶׁנִּפְסְלוּ וַחֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּל אֵלּוּ וְלוֹקֶה[37] - אֵינוֹ**
22 **חַיָּב מִיתָה; מִפְּנֵי שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן עֲבוֹדָה שֶׁאַחֲרֶיהָ**
23 **עֲבוֹדָה, וְאֵינָהּ גְּמַר עֲבוֹדָה[38].**

28) כר' אסי א"ר יוחנן (יומא כד:) "זר שסידר שני גיזרי עצים חייב, הואיל ועבודה תמה היא", וסידור האיברים שאחר כך, הוא התחלה לעבודה אחרת (רש"י שם). ולא כרב ולוי החולקין עליו (שם). 29) ראה להלן פרק יד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ולפיכך חלה עליו האזהרה שלא יתעסקו בעבודות מעבודות הקרבנות. 30) "הוא שיוצק השמן על המנחות, והוא מה שנאמר (ויקרא ב, ו) ויצקת עליה שמן" (פיה"מ לזבחים קיב:). 31) "ר"ל שבולל הסולת בשמן, שנאמר (במדבר ז, יג) בלולה בשמן למנחה" (רבינו שם). 32) "הוא הפותת לחם המנחות, כמו שנאמר (ויקרא שם) פתות אותה פתים" (רבינו שם). 33) "הוא נותן המלח למנחה, שנאמר (שם, יג) על כל קרבנך תקריב מלח" (רבינו שם). 34) "הוא מה שנאמר והניף אותם תנופה (צ"ל "והניף את המנחה", במדבר ה, כה) – רבינו שם. 35) "הוא מה שנאמר (ויקרא ב, ח) והגישה" (רבינו שם). 36) כלומר, דישון המנורה (ראה רש"י זבחים שם), שהרי הדלקה – כשרה בזר, ראה להלן הלכה ז. 37) במשנה זבחים שם: "היוצק והבולל והמולח והמניף והמגיש והמסדר את השולחן והמטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים וכו' ואין חייבין עליו משום זרות" (=כלומר, מיתה בידי שמים). ומצית אש במזבח לא נזכר שם במשנה, ומקורו בספרא אחרי פרק י הלכה ט: "יכול היוצא והיוצק והבולל וכו' יהא חייב וכו'". ולדברי הר המוריה יש כאן טעות סופר, וצ"ל "יכול היוצת והיוצק". וכן הוא בתוספות ישנים יומא שם ד"ה הצתה, שהצתת האש אינה עבודה תמה, לפי שיש אחריה סידור שני גיזרי עצים. וסידור בזיכין נזכר ביומא כד: , וראה למעלה הלכה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב' כי הזרים מוזהרין שלא יתעסקו בשום עבודה מכל העבודות שבקרבנות, וראה למעלה הלכה א, כי זר שעבד במקדש עבודתו פסולה. 38) ראה בזבחים קטו: ויומא שם, כי אין חייבין מיתה אלא על עבודה תמה, וראה למעלה הלכה ב.

1 **ו. שְׁחִיטַת הַקֳּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[39], אֲפִלּוּ קָדְשֵׁי**
2 **קָדָשִׁים, בֵּין קָדְשֵׁי יָחִיד בֵּין קָדְשֵׁי צִבּוּר[40]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ, וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן -**
4 **מִקַּבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה[41]. וְכֵן הַהֶפְשֵׁט וְהַנִּתּוּחַ[42]**
5 **וְהוֹלָכַת עֵצִים לַמִּזְבֵּחַ - כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[43]. שֶׁנֶּאֱמַר**
6 **בָּאֵיבָרִים: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה - זוֹ**
7 **הוֹלָכַת אֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ; הוֹלָכַת אֵיבָרִים הִיא שֶׁצְּרִיכָה**
8 **כְּהֻנָּה, וְלֹא הוֹלָכַת עֵצִים[44].**

39) ברכות לא: פסחים סד: יומא כז. זבחים לא: מנחות יט. וספרא ויקרא נדבה פרשה ד הלכה ב. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ובפ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה א. 40) יומא כה: בקרבן תמיד (הר המוריה). 41) ראה הערה לח. 42) ראה יומא כו: כז. 43) שם כז. 44) ראה יומא שם שמהפסוק הנ"ל ממעטים הפשט וניתוח, ואילו הוולכת עצים נתמעטה מפסוק אחר (שם א, יג) "והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה". ולדעת האור שמח, נפלה טעות־סופר בדברי רבינו.

9 **ז. וְכֵן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[45]. לְפִיכָךְ, אִם**
10 **הֵטִיב הַכֹּהֵן אֶת הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ - מֻתָּר לְזָר**
11 **לְהַדְלִיקָן[46].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים".

צריך להבין, הרי הציווי הוא לאהרן הכהן - "בהעלותך את הנרות" ואיך יתכן לומר שהדלקה כשרה בזרים.

לכאורה אפ"ל שההדלקה הראשונה נעשית בידי כהן כיון שעל ידי זה נעשית לכלי שרת, אלא שקשה לתרץ כן שהרי משה רבנו הדליק המנורה לפני אהרן בשבעת ימי המילואים.

כמו"כ אין לתרץ שכשרה בזר היינו רק בנר המערבי כיון שנהמ"ע שכבה אין מדליקין אותו אלא ממזבח החיצון ופרש"י "אש שנאמר בה תמיד הוא שמדליקין בה את הנרות" היינו כל הנרות ואין הבדל בין הנר המערבי לשאר הנרות.

וי"ל: "בהעלותך את הנרות" בא לומר שלמרות שמשה הדליק את הנרות קודם, דוקא הדלקת אהרן נחשבת חנוכת המנורה ולכן רק הוא שנצטווה "בהעלותך את הנרות".

לקוטי שיחות חלק יח עמוד 100.

45) ביומא כד: אמרו "הדלקה, לאו עבודה היא", וסובר רבינו שכיון שאינה עבודה, הרי היא כמו שחיטה, שכשרה בזרים (כסף משנה). ומה שנאמר (במדבר ח, ב) "דבר אל אהרן וכו' בהעלותך את הנרות" (ראה בתוספות ישנים שם ובריטב"א, מובא בכסף־משנה כאן), הוא משום שזר אסור ליכנס להיכל (הר המוריה). 46) הראב"ד כתב כי "הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשרות". ובמנחת־חינוך (מצוה צח אות א) הקשה על רבינו: הרי מבואר בשבת כב: שבמנורה – הדלקה עושה מצוה, ואם־כן היאך מדליקה בחוץ. ועוד הקשה מספרא פ' אמור (פרשה יג הלכה יב). (ונראה שדעת רבינו שבהדלקת המנורה אין המצוה בהדלקה, אלא בהנחה על מקומה, ואף־על־פי־כן מותר להדליק מנר לנר (פ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה יג), שרק בנר חנוכה אסור להדליק מנר לנר למאן־דאמר הנחה עושה מצוה, מפני שעיקר המצוה הוא נר אחר, אבל במנורה אינו יוצא ידי חובתו, עד שידלקו כל שבעת נרותיה. ומה שאמרו בספרא "שלא יתקן מבחוץ ויכניס", אין הכוונה להדלקה, שהרי לא אמרו "שלא ידליק וכו'", אלא "שלא יתקן", והיינו להוציא המנורה בחוץ ולערוך אותה שם. אבל להוציא הפתילות ולהדליקן בחוץ ולהכניסן בפנים ולערוך אותם שם במנורה – אין איסור, לפי שהנחה עושה מצוה, כנ"ל).

12 **ח. הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן צְרִיכָה כֹּהֵן[47], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן**
13 **מִדּוֹ בַד וְגוֹמֵר[48]. וְאִם הֵרִים יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה[49], וְאֵינוֹ**
14 **חַיָּב מִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[50].**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה[51]. עֲבוֹדַת מַתָּנָה הוּא שֶׁתִּהְיֶה**
16 **בְּכֹהֵן לְבַדּוֹ, וְאִם קָרַב לָהּ הַזָּר - חַיָּב מִיתָה; אֲבָל**
17 **עֲבוֹדַת סִלּוּק[52] - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה. [וְכֵן אִם**
18 **דִּשֵּׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה.][53]**

47) ראה להלן פרק ב' מהלכות תמידין ומוספין הלכה י. 48) והרים את הדשן. 49) משום "וזר לא יקרב אליכם", ראה למעלה הלכה א. 50) ראה למעלה הלכה ב, כי על עבודה תמה, שאין אחריה עבודה, חייבים מיתה. 51) "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת". ורוצה לומר עבודה כזו, שהוא נותן על גבי המזבח, כגון זורק עליו דם, או מנסך עליו יין או מים, או מקטיר עליו קטורת. 52) שמסלק מן המזבח. יומא כד. כרב, ולא כלוי. 53) כל המוקף בסוגריים מרובעים אינו בדפוס רומי ר"מ, אבל מצאו הכסף־משנה בקצת ספרי רבינו. וטעמו, מפני שהן עבודות סילוק, וכמו שנתבאר בהרמת הדשן. ומקור הדברים בבעיא של רבא (שם כד:), שחזר ופשטה.

19 **ט. סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה[54] - פּוֹרְקָהּ[55], וְחוֹזֵר הַכֹּהֵן וְסוֹדְרָהּ,**
20 **מִפְּנֵי שֶׁסִּדּוּרָהּ פָּסוּל[56].**

54) כלומר, זה שסידר המערכה. 55) כלומר, הזר פורקה בעצמו ואין צריך לזה כהן (יומא כז:). 56) יומא שם: "א"ר אסי אמר ר' יוחנן, זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה וכו' פורקה זר וסודרה כהן" והתקפתו של ר' זירא שם, אינה אלא על חיוב מיתה, אבל על הפסול לא התקיף (כסף משנה, וראה תוספות ישנים).

י. הַטָּמֵא וּבַעַל מוּם וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ - אֵינָן חַיָּבִין[57] אֶלָּא עַל עֲבוֹדוֹת שֶׁהַזָּר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[58], וְעַל שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת - בְּאַזְהָרָה[59].

57) כל אחד מהם כדינו: טמא ושלא רחוץ ידים – במיתה, ובעל מום – במלקות, ראה למעלה פ"ו הלכה ב (כסף משנה). 58) כלומר, עבודה תמה ועבודת מתנה, ראה למעלה הלכה ב והלכה ח. והנה בזבחים קיב: שנינו: "ואין חייבים עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום שלא רחוץ ידים ורגלים". ורבינו השמיט מחוסר בגדים, מאחר שכבר כתב למעלה בפ"י מהלכות כלי המקדש הלכה ד שמחוסר בגדים הרי הוא כזר. ובעל מום לא נזכר במשנה שם, מפני שלא דיברו שם אלא בחיוב מיתה. ואילו בבעל מום אין אלא מלקות בלבד, ראה למעלה, ולמדו רבינו מהפסולים האחרים (ר"י קורקוס).
59) ראה למעלה הלכה ה והלכה ח.

יא. כֹּהֵן טָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים[60] שֶׁנִּטְמָא[61], וַהֲרֵי הוּא מְחֻסַּר בְּגָדִים וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְעָבַד - חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[62]. וְאִם הָיָה זָר - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, מִשּׁוּם זָרוּת[63].

60) כגון מצורע ביום מלאות ימי טהרתו, שטבל ולא העריב שמשו, הרי הוא טבול־יום וגם מחוסר כיפורים, שצריך להביא קרבנותיו למחר. 61) בטומאה נוספת. 62) היינו חיוב מיתה. ואין לפרש חיוב מלקות, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים, אינו לוקה, כמפורש בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג. וראה במשנה־למלך למעלה פ"ב הלכה ב, ובמחוסר כיפורים שנראה מכאן שחייב מיתה, צריך־עיון ממה שכתב למעלה פ"ד הלכה ד שפטור. ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב, כתב שהוא חייב גם מיתה וגם מלקות, וראה בכסף־משנה למעלה שם. וראה גם למעלה פ"ג הלכה ט. וראה בתוספתא זבחים פרק יב: "כהן שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים (=כלומר, שהיה מקודם טבול־יום ומחוסר כיפורים, ואחר כך נטמא, - ר"י קורקוס הובאו דבריו בכסף־משנה כאן), אין חייב אלא אחת", וכתב הראב"ד כי "אפשר דפליגי תנאי באיסור כולל ובאיסור בת אחת". ומאחר שרבינו פוסק דאיסור חל על איסור בכולל או מוסיף או בת אחת, והכא טבול־יום ומחוסר כיפורים בת אחת הן, לכן חייב על כל אחת ואחת (כסף־משנה, ועיין שם שמבאר בפרטות כיצד חלים כאן כל החיובים). 63) תוספתא שם: "זר שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אין חייב אלא אחת". "וטעמא משום דלא הוזהר מלעבוד טמא ומחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אלא מי שהוא ראוי לעבוד, אבל הזר הואיל ואינו ראוי לעבוד, אינו עובר משום אחד מאלה" (כסף משנה).

יב. זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ[64] בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם שַׁבָּת וּמִשּׁוּם זָרוּת[65]. וְכֵן בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה - חַיָּב מִשּׁוּם טֻמְאָה וּמִשּׁוּם בַּעַל מוּם[66].

64) שעבד עבודה. 65) ראה ביבמות לב: שנחלקו תנאים בזה, וס"ל דבבת אחת כו"ע לא פליגי דחייב שנים, ולא פליגי ר' יוסי ור"ש רק באיסור כולל, ולר' יוסי באיסור כולל חייב גם כן שנים, ולדעת רבינו שבאיסור כולל חייב שנים, יפה פסק כאן שבכל ענין חייב שנים, ראה הר המוריה וכסף־משנה. 66) יבמות שם, וראה למעלה. וראה עוד למעלה פ"ו הלכה ב, שבעל מום אינו חייב מיתה, אלא מלקות בלבד.

יג. כָּל כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין בְּמֵזִיד[67] בֵּין בְּשׁוֹגֵג[68], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה[69] - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי[70]. אֶחָד הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּשֵׁרוּת, כְּגוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה כֹּמֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לָהּ, אוֹ הַמּוֹדֶה בָּהּ וְקִבְּלָהּ עָלָיו בְּאֱלוֹהַּ[71] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעוֹלָם. עָבַר וְהִקְרִיב - אֵין קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג בְּעֵת שֶׁשֵּׁרֵת אוֹ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁהוֹדָה. אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[72], אִם עָבַר וְהִקְרִיב - קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנִתְקַבֵּל; שֶׁהֲרֵי לֹא שֵׁרֵת וְלֹא נַעֲשָׂה כֹּמֶר, אֶלָּא שָׁחַט בִּלְבַד[73], וְהוּא שׁוֹגֵג. וְאַף עַל פִּי כֵן לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲבֹד[74].

67) במנחות קט. במשנה "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר (=אם שמשו לעבודה־זרה לא ישמשו עוד בירושלים – רש"י שם), שנאמר (מלכים־ב כג, ט) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים וכו'". 68) כרב ששת במנחות שם, ולא כרב נחמן. 69) כן נראה שם קט:
70) ולפני זה נאמר (שם, יב) "יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם, והיו לבית ישראל למכשול עוון, על כן נשאתי ידי עליהם נאם ה' אלקים, ונשאו עוונם". 71) שם. וכרב ששת. 72) שם קט. וכרב ששת, ולא כרב נחמן.
73) ראה שם כי שחיטה לאו שירות הוא, דהא במקדש כשרה בזר. 74) כן נראה מלשון הגמרא שם, שלכתחילה בכל ענין אסור, וראה בכסף־משנה ובהר המוריה.

יד. מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בַּיִת חוּץ לַמִּקְדָּשׁ לְהַקְרִיב בּוֹ קָרְבָּנוֹת לַשֵּׁם - אֵינוֹ כְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה[75]; וְאַף עַל פִּי כֵן, כָּל כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּבַיִת כָּזֶה - לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם[76]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן שָׁם - לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם, אֶלָּא יִגָּנְזוּ[77]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאִם עָבַד כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ שָׁם[78] בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא פָּסַל[79].

75) במשנה שם "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר וכו'" (ראה בפירוש המשנה, כי חוניו בנו של שמעון הצדיק ברח לאלכסנדריא של מצרים ועשה לו בית בצורת בית מקדש, ובנה שם מזבח והקריב עליו קרבנות לשם־יתברך) ובגמרא (שם קט:) אמרו "מדקאמר אין צריך לומר דבר אחר, מכלל דבית חוניו לאו עבודת־כוכבים הוא וכו'". וראה להלן פי"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ז. 76) משנה שם, מובא למעלה. 77) עבודה זרה נב: בעיא שנפשטה. 78) בבית

חוניו. 79) "טעמא דמסתבר הוא, דכיון דמשום קנסא הוא דמיפסלי, כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה שם) — בדיעבד אין לקנסם" (כסף משנה).

טו. נִמְצְאוּ כָּל הַפְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה[80]. הַזָּר[81]. בַּעַל מוּם[82]. הֶעָרֵל[83]. הַטָּמֵא[84]. טְבוּל יוֹם[85]. מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[86]. הָאוֹנֵן[87]. הַשִּׁכּוֹר[88]. מְחֻסַּר בְּגָדִים[89]. יָתֵר בְּגָדִים[90]. פְּרוּם בְּגָדִים[91]. פְּרוּעַ רֹאשׁ[92]. שֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[93]. הַיּוֹשֵׁב[94]. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין יָדוֹ[95] וּבֵין הַכְּלִי דָּבָר חוֹצֵץ. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין רַגְלוֹ וּבֵין הָאָרֶץ דָּבָר חוֹצֵץ[96]. מִי שֶׁעָבַד בִּשְׁמֹאלוֹ[97]. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה, וְאִם עָבְדוּ - חֻלְּלוּ; חוּץ מִפְּרוּעַ רֹאשׁ[98] וּקְרוּעַ בְּגָדִים[99] וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[100], שֶׁאִם עָבְדוּ - עֲבוֹדָתָן כְּשֵׁרָה.

80) למעלה הלכה יג. 81) למעלה הלכה א. 82) למעלה פרק ו הלכות א וב'. 83) למעלה שם הלכה ח. 84) למעלה פרק ד הלכה א. 85) למעלה שם הלכה ד. 86) למעלה שם והלכה ה. 87) למעלה פרק הלכה ז. 88) למעלה פרק הלכה א. 89) למעלה פרק י מהלכות כלי המקדש הלכה ד. 90) הלכות כלי המקדש שם הלכה ה. 91) למעלה פרק א מהלכות ביאת המקדש הלכה יד. ועיין שם שחייב מיתה אבל לא חילל עבודתו. וראה להלן. 92) למעלה שם הלכות ח־ט, יד. ואף הוא אינו מחלל עבודתו, וראה להלן. 93) למעלה שם פרק ה הלכה א. 94) למעלה שם הלכה יז. 95) שם. 96) שם. 97) שם הלכה יח. 98) ראה למעלה פרק א הלכה ט. 99) ראה שם הלכה יד. 100) ראה למעלה הלכה יג.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִרְטָן: א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים. ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם [לַמִּזְבֵּחַ]. ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט [בַּעַל מוּם]. ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ. ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ. ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר. ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם אֲפִלּוּ בְּקָרְבְּנוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. ח) שֶׁלֹּא יַטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים. ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר. יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ. יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר בו כי מצות־עשה שיהיו כל הקרבנות תמימים ומובחרים, ודין אם צריך שיהא פיו ולבו שוים בקרבנות.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִין[2] וּמֻבְחָרִין[3]. שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[4].

2) בלי מום. 3) שנאמר בתורה (בראשית ד, ד) "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" (להלן פ"ז הי"א). ועוד נאמר (דברים יב, יא) "וכל מבחר נדריכם" (ראה להלן פ"ב ה"ח). 4) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ט.

ב. וְכָל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְלוֹקֶה[5] עַל הֶקְדֵּשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[6], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְמַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[7]. אֲפִלּוּ הִקְדִּישׁוֹ לִדְמֵי [נְסָכִים][8] - לוֹקֶה, שֶׁבִּזְיוֹן קָדָשִׁים הוּא[9].

5) תמורה ז, א. ואף־על־פי שאין בו מעשה — בדיבורו עושה מעשה, כמו שאמרו (תמורה ג:) במימר ('חינוך' מצוה רפה). וראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"א. ויש להעיר כי בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב לא מנה לאו זה בין הלוקין. 6) תמורה ו, ב. 7) ש"אם בלא תשחטו, הרי כבר אמור למטה (ויקרא כב, כב — "לא תקריבו אלה לה'") אלא מה ת"ל לא תקריבו? בל תקדישו" (שם ו:). 8) כן הנוסחא בדפוסי רומי וויניציאה, וכן גרס 'כסף משנה'. וכן הוא בגמרא שם ז, ב: "אמר רבא וכו' אפילו אקדיש לי' לדמי נסכים, נמי לקי". ורצה לומר, שיקנו בדמיו נסכים למזבח. ובדפוסים אחרים בדברי רבינו: "אפילו הקדישו לדמים". 9) תמורה, שם.

ג. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', 'עוֹלָה' וְאָמַר 'שְׁלָמִים' - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים[10]. לְפִיכָךְ, הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל בַּעַל מוּם 'עוֹלָה' וְהִקְדִּישוֹ שְׁלָמִים, אוֹ 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִסּוּר - אֵינוֹ לוֹקֶה[11]. מִי שֶׁדִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ וְהִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ[12], וְאֵינוֹ לוֹקֶה[13].

10) תרומות פ"ג מ"ח. וכן הוא להלן פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 11) פשוט הוא (כסף־משנה), שהרי לא נתקדש כלל, כנ"ל. 12) שאין זה הקדש טעות, שהרי רוצה ומכוין להקדישו, אלא שטעה בדין, וחשב שמותר להקדישו (כסף־משנה). וראה להלן. 13) בתמורה יז, א - במשנה: "רבי יוסי ברבי יהודה אומר, עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשין". ובגמרא שם "היכי דמי שוגג כמזיד, אמר חזקיה כסבור שהוא מותר להמיר, גבי תמורה לקי, גבי קדשים לא לקי". הרי שהוא קדוש, ואינו לוקה (ועי' ראב"ד). ולענין תמורה, ראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"ב.

ד. הַשּׁוֹחֵט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן[14] - לוֹקֶה[15]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּבַעֲלֵי מוּמִין: לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'[16]; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[17], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט. וְכֵן הַזּוֹרֵק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[18]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר

1 **בָּהֶן: לֹא תַקְרִיבוּ (אֵלֶּה) לַה'[19]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
2 **לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַזּוֹרֵק. וְכֵן הַמַּקְטִיר אִמּוּרֵי[20]**
3 **בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשֶּׁה**
4 **לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ - אֵלּוּ הַחֲלָבִים[22]. נִמְצֵאתָ**
5 **לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ**
6 **וְהִקְטִיר אֵמּוּרָיו - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[23].**

14) דווקא אם שחט לשם קרבן, אבל אם שחט לשם חולין – אינו לוקה, שכשם שבקרבן חטאת פסלו השוחט לשם חולין, לפי שנאמר "זבח פסח הוא לה'" (פט"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"א), כמו כן כאן שנאמר "לא תקריבו אלה לה'", הכוונה דווקא לשם קרבן. ואף־על־פי שבפסח, כמו בכל הקרבנות, הכשירו גם שוחט בסתם (פ"ד מהל' מעשה הקרבנות ה"י) – אין זה אלא בקרבן כשר, שסתמו עומד לשמו (זבחים ב:), אבל בעל מום אין סתמו לשמו, ולפיכך אינו חייב אלא בשוחט לשם קרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפט). 15) ברייתא, תמורה ו, ב. 16) בפסוק שם: "עורת או שבור או חרוץ או יבלת וכו' לא תקריבו אלה לה'". 17) בברייתא שם. וראה למעלה ה"ב. 18) שם בברייתא. 19) צ"ל: "לא תקריבו לה'" ומלת "אלה" טעות־סופר. והוא בויקרא כב, כד: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". וכ"ה בתמורה ז, א. וכן כתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת צג. אבל ב'חינוך' מצוה רפח, כתב "שלא נזרוק דם בעל מום על גבי המזבח, שנאמר עורת או שבור או חרוץ וכו' לא תקריבו אלה לה'". 20) שורף החלבים, ובין אם מקטיר כל החלבים ובין אם מקטיר מקצתם ('מנחת חינוך' מצוה רצ. וכן אם הקטיר איברי עולה בעלת מום (רש"י תמורה, שם). 21) ברייתא, תמורה שם. ואף שבברייתא זו נאמר שלוקה שתיים, אחת משום מקטיר כולו, ואחת משום מקטיר מקצתו – פוסק רבינו כרבא (שם :) שחולק על אביי (כן גרס רבינו שם לא־תעשה צד), וסובר שאינו לוקה אלא אחת משום שאין לוקין על לאו שבכללות, וכן הוא בברייתא בכריתות ד, א. וראה ב'ספר המצוות' כלל ט. 22) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ד. 23) ולא כאביי (ראה למעלה), וכברייתא שם שחייב חמש מלקיות.

7 **ה. אֶחָד בַּעַל מוּם קָבוּעַ אוֹ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, אִם**
8 **הִקְרִיבוֹ - עוֹבֵר בְּכָל אֵלּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִזְבַּח לַה'**
9 **אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
10 **לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר[24]. כְּגוֹן שֶׁהָיָה**
11 **בַּבְּהֵמָה גָּרָב לַח[25] אוֹ חֲזָזִית[26], אִם הִקְרִיבָהּ - לוֹקֶה.**

24) ב'ספר המצוות' (לא־תעשה צה) הביא זאת בשם ה'ספרי', והוא במדרש תנאים שם (הערה שסג שם). ואף־על־פי שבפסוק הנ"ל לא נאמר אלא "לא תזבח" – למדו גם יתר הלאוין מבעל מום קבוע (כסף־משנה). וב'ספרא' (שם ה"ג) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו, לרבות בעל מום עובר". וראה ברמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' (שם). 25) מין שחין הוא. וראה להלן פ"ב ה"ז. 26) גם הוא מין שחין. ומדובר כאן "בחזזית שאינה מצרית", ראה להלן פ"ב ה"ז.

12 **ו. וְלֹא קָרְבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, אֶלָּא אַף קָרְבְּנוֹת**
13 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[27], אִם הִקְרִיבָן[28] וְהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין -**
14 **לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם**
15 **אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה[29].**

27) שהרי הם נודרים נדרים ונדבות כישראל (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות ה"ב־ג). 28) הכהן. 29) ראה ב'ספר המצוות' לא־תעשה צו.

16 **ז. הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ אוֹ קִטַּע**
17 **יָדוֹ[30] - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקָרְבָּן: כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה**
18 **בּוֹ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתֵּן בּוֹ**
19 **מוּם. וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[32],**
20 **שֶׁהֲרֵי הָיָה רָאוּי לְקָרְבָּן וּפְסָלוֹ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, אַף**
21 **עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[33] - אֵינוֹ לוֹקֶה[34].**

30) הדגים רבינו מומים קבועים. ונראה שבמומים עוברים, אינו עובר על הלאו הזה. ונראה שטעמו משום שאינו פוסלו בזה מן המזבח (וראה להלן בסמוך), שהרי יתרפא ויהיה ראוי לקרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפז). 31) ב'ספרא' שם ה"ט, ובבכורות לג, ב. לד, א. 32) עבודה זרה יג, ב. וראה ב'ספר המצוות' (שם צז). 33) אף־על־פי שבגמרא שם אמרו: "הני מילי, בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה, השתא (= בזמן הזה) דלא חזי להקרבה לית לן בה" – סובר רבינו כי סוגיא זו היא למאן דאמר "קדושה ראשונה – לא קידשה לעתיד־לבוא", אבל לפי ההלכה ש"קדושה ראשונה, קידשה לעתיד־לבוא" (פ"ו מהל' בית הבחירה הט"ו) – אסור להטיל מום בקדשים בזמן הזה מן התורה, כי הוא ראוי להקרבה אף־על־פי שאין בית, כשיבנה המזבח ('מנחת חינוך' מצוה רפז, וראה גם ב'טורי אבן' מגילה י, א. בד"ה ומ"ט, ובשו"ת הרדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' קי). 34) ראה בשו"ת 'חתם סופר' יו"ד סי' שו - מה בין זה, לשוחט בזמן הזה בחוץ, שחייב (פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הט"ו).

22 **ח. הִטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים וּבָא אַחֵר וְהִטִּיל בָּהּ מוּם**
23 **אַחֵר - הַשֵּׁנִי אֵינוֹ לוֹקֶה[35].**

35) אבל אסור מן התורה. וכדעת רבי מאיר בברייתא בכורות לג, ב. שכן נראה בעבודה זרה שם, שאמרו: "וליהוי כמטיל מום בבעל מום, דאע"ג דלא חזי להקרבה אסור (= מן התורה)" (ראה 'מחנה אפרים' הל' בכורות, הובאו דבריו ב'מנחת חינוך' שם). ואף־על־פי שאסור מן התורה, אינו לוקה, משום שאין הדבר מפורש בתורה, ולמדו כן (בכורות, שם) מריבוי הכתוב "כל מום לא יהיה בו", ראה ב'ספר המצות' כלל ב ('מנחת חינוך' שם).

24 **ט. אֶחָד[36] הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ**
25 **בִּתְמוּרָתָן[37]. חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[38], שֶׁהַמַּטִּיל**
26 **מוּם בִּתְמוּרָתָן - אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין**
27 **לְקָרְבָּן[39], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40]. וְכֵן הַמַּטִּיל מוּם**
28 **בִּתְשִׁיעֵי שֶׁל טָעוּת עֲשִׂירִי[41] - אֵינוֹ לוֹקֶה[42].**

36) כלומר, מה שאמרנו למעלה כי המטיל מום בקדשים עובר בלאו ולוקה, הוא בין בקדשים עצמן ובין בתמורתן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

37) "הוא שאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו, הרי זו תחת חטאת זו, או הרי זו חליפת זו" (פ"ב מהל' תמורה ה"א). 38) מעשר בהמה. 39) בעיה שנפשטה בתמורה כא, א. ואף שאין לוקין, אסור מן התורה ('מנחת חינוך' שם). 40) בפ"ג מהל' תמורה ה"א. 41) שקרא לתשיעי בטעות, עשירי, בעת שמנה צאנו להפריש מעשר בהמה, וראה פ"ח מהל' בכורות ה"א-ב שנתקדשה, ואינה קרבה. 42) גם זו בעיה שנפשטה שם. ואף כאן אסור מן התורה להטיל בו מום ('מנחת חינוך' שם).

1 **י. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם[43] לַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁלּוֹקֶה[44] - הֲרֵי זוֹ נִתְקַדְּשָׁה[45], וְתִפָּדֶה[46] בְּעֶרֶךְ**
3 **הַכֹּהֵן[47] וְתֵצֵא לְחֻלִּין[48], וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן. וְכֵן הַדִּין**
4 **בְּבֶהֱמַת קָדָשִׁים[49] שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם[50]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא**
5 **לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהֶן מוּם וְיֵצְאוּ לְחֻלִּין[51]**
6 **וְיֵאָכְלוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ**
7 **בָּשָׂר; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[52], שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר**
8 **בִּכְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ[53]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[54],**
9 **שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא**
10 **יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּבַעֲלֵי מוּמִין**
11 **שֶׁנִּפְדּוּ[55].**

43) קבוע, שהרי בעלת מום עובר אינה נפדית (תמורה לג. וכן הוא להלן פ"ב ה"ו). 44) ראה למעלה ה"א. 45) ברייתא בתמורה ה, ב. ולמדו כן (שם) ממה שנאמר (ויקרא כב, כג): "ולנדר לא ירצה" – "ריצוי הוא דלא מרצה, אבל מיקדש קדיש". וקדושתה – קדושת דמים (להלן הי"א). 46) ראה להלן בסוף ההלכה. 47) אף־על־פי שהמקדיש בעל מום קבוע למזבח, אינו צריך העמדה (להלן הי"א) – הערכה על־ידי כהן צריך, ראה משנה־למלך. 48) להגזז ולהעבד (משנה בבכורות יד. וראה בפ"א מהל' מעילה ה"ט). 49) שפודין אותה ויביא בדמיה קרבן (פ"ה מהל' ערכין הי"א), אבל שונה היא ממקדיש בעל מום, בזה שהיא צריכה העמדה והערכה (ראה להלן הי"א). וגם בזה שאינה יוצאת לחולין לכל דבר, ואסורה בגיזה ועבודה, ראה בפ"א מהל' מעילה שם, ובמשנה מס' בכורות, שם. 50) קבוע, כנ"ל. 51) "ויהיה מותר לשוחטו" ('ספר המצוות' עשה פו), אבל לא לכל דבר, שהרי אסורה בגיזה ועבודה, ראה למעלה. 52) ב'ספרי' דברים יב, טו. 53) כלומר, מצוה לפדותם (לחם־משנה). 54) פ"ה הי"א. 55) תמורת לב, ב. ושם ביארו, שאי־אפשר לומר שמדובר בבהמה טמאה, שהרי כבר נאמר בה (ויקרא כז, כז) "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", אלא על־כרחנו בבהמת קדשים שנפל בה מום. ועי' רש"י שם, שעל־כרחנו שמדובר בקדשי מזבח.

12 **יא. מַה בֵּין בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לְבַעֲלַת מוּם עוֹבֵר?**
13 **שֶׁבַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[56], אִם יָלְדָה וְהִיא קֹדֶשׁ[57] - יִפָּדֶה**
14 **הַוָּלָד וְיֵצֵא לְחֻלִּין[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים[59], כְּדֵי**
15 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה טָפֵל חָמוּר מִן הָעִקָּר[60]. וְאִם נִתְעַבְּרָה**
16 **קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר פִּדְיוֹן - הַוָּלָד חֻלִּין[61]. וְאִם**
17 **מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - נִפְדֵּית אַחַר שֶׁתָּמוּת[62]; שֶׁהֲרֵי**
18 **לֹא חָלָה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה עַל גּוּפָהּ, אֶלָּא עַל דָּמֶיהָ,**
19 **מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[63]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ**
20 **בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, אוֹ תְּמִימָה וְאַחַר שֶׁהִקְדִּישָׁהּ נוֹלַד**
21 **לָהּ מוּם קָבוּעַ, אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה[64] - תִּקָּבֵר[65]**
22 **כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים הַתְּמִימִים[66], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה**
23 **הַעְמָדָה וְהַעֲרָכָה[67], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[68]. וְאִם**
24 **נִשְׁחֲטָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - חֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית כָּל זְמַן שֶׁהִיא**
25 **מְפֻרְכֶּסֶת[69] וְאַחַר כָּךְ תֵּאָכֵל. וְאִם יָלְדָה - יִקְרַב**
26 **וְלָדָהּ[70]. נִתְעַבְּרָה[71] קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדֵּת**
27 **- הַוָּלָד אָסוּר[72], וְאֵינוֹ נִפְדֶּה[73]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה?**
28 **סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ[74] מַתְפִּיס זֶה הַוָּלָד לְשֵׁם אוֹתוֹ**
29 **הַזֶּבַח[75]. לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ[76] [מִכֹּחַ אִמּוֹ],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁבָּא מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה[77].**

56) כלומר, הקדישה כשהיא בעלת מום קבוע. 57) היינו לפני הפדיון. 58) לכל דבריהם. משנה בכורות יד, א: "כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשתן וכו' ולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן". 59) ואין תמימין נפדין (תמורה לג:). 60) כלומר, מן האם, שהיא נפדית (בעיה שנפשטה שם יד:). 61) שם יד, א. שבשעה שנפדתה האם, נפדה גם הוא. 62) שם יד, א - במשנה, שאין המקדיש בעל מום צריך "העמדה" (תמורה לג.), שנאמר (ויקרא כז, יא־יב): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, והעריך הכהן אותה וכו'", ודרשו (שם) "אותה ולא בעל מום מעיקרו", ומשום כך אפשר לפדות אפילו לאחר מיתה. 63) כלומר, אף שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים (להלן פ"ב ה"י) – אין זה אלא כשיש עליהם קדושת הגוף, וכגון שקדם הקדשן את מומן, אבל כאן שקדם מומן להקדשן, אין זה אלא דיקלא בעלמא ואין עליו קדושת הגוף (ראה גם רש"י בחולין קל. ובבכורות יד. במשנה, וב'שיטה מקובצת' שם). וכן נראה בתמורה שם (משנה־למלך ה"י). 64) כלומר, מתה מאליה שיש כאן גם דין של "אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים", ובין אם נשחטה שהיא לאכילה. 65) משנה, בכורות שם. 66) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הי"א. 67) כלומר, העמדה בבית־דין (פ"ה מהל' ערכין הי"ב) והערכה על־ידי כהן, שנאמר (ויקרא כז, יא־יב) "והעמיד את הבהמה וכו' והעריך הכהן", וכדברי רבי יוחנן לדעת תנא־קמא (תמורה לב:), וכיון שמתה קודם שתפדה אין פודין אותה אחר שמתה אלא תקבר. 68) בהל' ערכין, שם. 69) שיכול להעמידה ולהעריכה, כמבואר בחולין ל, א: "וכי תימא בעי העמדה והערכה, והתנן שחט בה שנים או רוב ועדיין היא מפרכסת, הרי היא כחיה לכל דבריה", וראה כסף־משנה ולחם־משנה כאן. 70) בכורות טו, ב. ולמדו זאת (שם ובתמורה יז:) ממה שנאמר (שם ג, א) "אם זכר וכו' תמים יקריבנו" – לרבות ולד בעלי מומין. ופסק רבינו כרבא וכשמואל, שהוולד קדוש ליקרב. 71) זו שנולד בה מום לאחר שנתקדשה. 72) להשתמש בו לצרכי חולין (משנה וגמרא בכורות יד. וטו:) ושם (טו:) אמרו, שכל זה הוא מגזירת חכמים שמא

יגדל מהן עדרים עדרים. אבל מן התורה, פקעה קדושת הוולד בפדיון האם (ראה רש"י שם). ואם נתעברה לאחר הפדיון – הוולד מותר. 73) שם בגמרא: "ליפרקינהו, לא אלימא למתפס פדיונן (= בקדושתן, כדי שיצאו הן לחולין, שכבר יצאה קדושתן בפדיון אמם, והאי דאסורין גזירה בעלמא היא וכו' – רש"י שם)". 74) כלומר, קודם פדיון האם. 75) כלומר, מקדישין לשם אותו זבח שאמו נתקדשה (בכורות שם, וכרבי חנינא) "והשתא חיילא עליו קדושה לעצמו דחשבינהו, ולא פקעה קדושתייהו על ידי פדיון אמן וממתין עד שיוממו ופריק להו" (רש"י שם). ועוד אמרו שם במסקנא שאין מתפיסן אלא לאותו זבח בלבד. 76) ולכן צריך הוא להתפיסו לאותו זבח. 77) שם בגמרא: "היכי ליעביד, ליקרבינהו – מכח קדושה דחויה קאתו", ומפרש רש"י "דאמותן בעלי מומין שנראו ונדחו וכו', והן עצמן אין יכול להתפיסן לקדושה גמורה להקריב, הואיל ואידחו תו לא מחזי". וצריך להבין, שהרי רבינו פוסק שבעלי חיים אינם נדחים, ראה פט"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד.

**יב. כָּל פְּסוּלֵי[78] הַמֻּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפָּדוּ מֻתָּר לְשָׁחָטָן בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים[79], וּלְמָכְרָן שָׁם, וְלִשְׁקֹל בִּשְׂרָם בְּלִיטְרָא[80], כִּשְׁאָר הַחֻלִּין[81]; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[82], מִפְּנֵי שֶׁמְּכִירָתָם בַּשּׁוּק[83] מוֹסִיף בִּדְמֵיהֶן[84]. שְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, שֶׁדְּמֵיהֶן חוֹזְרִין לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהֲרֵי מֵבִיא בִּדְמֵיהֶם בְּהֵמָה אַחֶרֶת - מוֹכְרִין אוֹתָן בַּשּׁוּק כְּחֻלִּין; אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁאֵין דְּמֵיהֶם לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא נֶאֱכָלִין בְּמוּמָן[85], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[86] - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתָם שָׁם[87]. אֲפִלּוּ הִתְפִּיס בְּכוֹר לְבֶדֶק הַבַּיִת[88] - אֵינוֹ נִשְׁקָל בְּלִיטְרָא, וְלֹא יִמָּכֵר בַּשּׁוּק[89]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַתְפִּיס אֶלָּא דָּבָר הַקָּנוּי לוֹ קִנְיָן גָּמוּר[90].

78) משנה, בכורות לא, א. 79) באיטליז. 80) במשקל. 81) משנה, שם. ואף כי דבר זה הוא זלזול בקדשים. 82) מעשר בהמה, שנמכרים ונשחטים רק בבית, ואין נשקלים בליטרא כי־אם באומד (שם במשנה, וראה רש"י שם), ואמרו בגמרא (שם לא:), כי מדובר במעשר בהמה של יתומים, אבל מעשר בהמה סתם אסור למוכרו כלל וכלל, ראה בפ"ו מהל' בכורות ה"ה־ז. 83) של כל פסולי המוקדשין. 84) כי בשוק יש הרבה קונים. 85) לבעלים: הכהן בבכור, והבעלים במעשר בהמה. 86) לענין בכור בפ"א מהל' בכורות ה"ג, ולענין מעשר בהמה בפ"ו שם ה"ד. 87) משום שהוא זלזול בקדשים. 88) כלומר, הכהן הקדיש את הבכור לבדק הבית לאחר שהומם. והיא בעיה שנפשטה בזבחים עה, ב. 89) אף כי הרוויח הוא להקדש. 90) כלומר, כשם שהכהן אינו יכול למכור בשוק ולישקול את הבשר בליטרא, כמו כן אינו יכול להקנות רשות זו לבדק הבית (גמרא, שם).

יום ש"ק כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יפרש בו רבינו המומים המיוחדים בבהמה, ודין בהמה שנמצאה טריפה, או שאחד מאיבריה הפנימיים חסר.

א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה[2] - חֲמִשִּׁים. וּכְבָר נִמְנוּ.

2) כלומר, מומים כאלו שראויים להיות גם אצל אדם וגם אצל בהמה.

ב. וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים מְיֻחָדִין בִּבְהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּאָדָם, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים הֵם, וְאֵלּוּ הֵן: אִם הָיָה גַּלְגַּל עֵינָהּ עָגֹל כְּשֶׁל אָדָם[3]. עֵינָהּ אַחַת גְּדוֹלָה כְּשֶׁל עֵגֶל וְהַשְּׁנִיָּה קְטַנָּה כְּשֶׁל אַוָּז[4]. אֲבָל אִם הָיְתָה אֹזֶן גְּדוֹלָה וְאֹזֶן קְטַנָּה, אֲפִלּוּ קְטַנָּה עַד כְּפוֹל - כָּשֵׁר. אִם יֵשׁ בְּלֹבֶן עֵינָהּ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר. אִם נִקַּב הָעוֹר שֶׁבֵּין שְׁנֵי חוֹטְמֶיהָ בְּמָקוֹם הַנִּרְאֶה. פִּיהָ דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר, פָּרוּס[5] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד כְּשַׁפּוּד.

3) לדעת רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן (בכורות מ. ונדה כג.) אין זה אלא אם היה הדמיון בלובן שבעין שאין הדרך כן, אבל אם היה הדמיון בשחור שבעין, אין זה מום, כי כן הדרך להיות. ורבינו פסק כרב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, שלדבריהם אין הכרח לחלק, אלא אפילו אם היה הדמיון לאדם בשחור שבעין, הרי זה מום. 4) ודווקא אחת גדולה ואחת קטנה, אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות כשר בבהמה (שם ג:). ולפיכך כתב רבינו מום זה בין מומי בהמה, לפי שבאדם גם אם שתיהן גדולות או שתיהן קטנות, הרי זה מום, כמפורש בפרק ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ו. 5) שהשפה והלחיים העליונות עודפות על התחתונות.

ג. חִטֶּיהָ הַחִיצוֹנוֹת שֶׁנִּקְבוּ אוֹ שֶׁנִּפְגְּמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִקְצָתָן, אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ. אִם נֶעֱקְרוּ חִטֶּיהָ הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁפּוֹתַחַת פִּיהָ וְצוֹוַחַת הֵן נִרְאִין חֲסֵרִין.

ד. אִם נִטְּלוּ קַרְנֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן כְּלוּם. אֲבָל נִקְבָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קַרְנַיִם - כְּשֵׁרָה[6]. אִם נִפְגַּם הָעוֹר שֶׁחוֹפֶה אֶת גִּיד הַבְּהֵמָה. אִם נִפְגְּמָה הָעֲרָוָה שֶׁל נְקֵבָה. אִם נִפְגַּם הַזָּנָב מִן הָעֶצֶם, אֲבָל לֹא מִן הַפֶּרֶק[7]. אִם הָיְתָה רֹאשׁ הַזָּנָב מְפֻצָּל לִשְׁנַיִם בִּשְׁנֵי עֲצָמִים. אִם הָיָה בֵּין חֵלְיָא לְחֵלְיָא מְלֹא אֶצְבַּע בָּשָׂר. אִם הָיָה הַזָּנָב קָצָר. וְעַד כַּמָּה? בִּגְדִי: חֵלְיָא אַחַת - מוּם, שְׁתַּיִם - כָּשֵׁר. וּבְטָלֶה: אֹרֶךְ שְׁתֵּי חֵלְיוֹת - מוּם, הָיְתָה שָׁלֹשׁ - כָּשֵׁר. זָנָב הַגְּדִי שֶׁהָיָה רַךְ וּמְדֻלְדָּל דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר. אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִן

1 הַזָּנָב. אֲבָל אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִצַּלְעוֹתָיו - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי
2 שֶׁאֵינוֹ בַּגָּלוּי[8].

6) למזבח, שאין זה מום כלל. 7) בזנב יש עצם המורכב מכמה וכמה חוליות, ואם נחתך במקצת העצם, הרי זה מום, אבל אם נחתך קצת הפרק שהוא מקום החיבור של חוליה אחת עם השנייה, אין זה מום משום שכל זמן שלא נחתך לגמרי, הוא חוזר ומתרפא. 8) ספרא שם: "יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדין שמומן בגלוי ואין חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומן בגלוי" ובתוספתא בכורות פרק ד "נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום, שנאמר (במומי אדם, שם כא, יח) עור או פסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי וכו'".

3 ה. בַּעֲלַת חָמֵשׁ רַגְלַיִם, אוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ
4 רַגְלַיִם[9]. אִם הָיְתָה אַחַת מִרַגְלָיו וְיָדָיו פַּרְסָתָהּ עֲגֻלָּה
5 כְּשֶׁל חֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְדוּקָה וּפְרוּסָה. אִם
6 הָיְתָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ קְלוּטָה כְּשֶׁל חֲמוֹר. וְזֶהוּ קָלוּט
7 הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אִם נִגְמְמוּ טְלָפֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן,
8 אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט קָרוֹב לַבָּשָׂר[10].

9) משנה בכורות מ. ומפרש שם רב הונא כי המדובר שהיתרון והחיסרון היו בידים, "בעלת חמש רגלים" היא שהיו לה שלש ידים ושתי רגלים, "אין לה אלא שלש רגלים" היינו, שהיו לה שתי רגלים ויד אחת, שבשני האופנים הנ"ל אינה אסורה אלא מטעם מום, אבל אם החיסרון והיתרון היו ברגלים, בלא זה אין להקריבן, שהרי היא טרפה. 10) ולא נעקרו לגמרי, ובכל זאת זה נחשב למום.

9 ו. כָּל מוּם מִשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים מוּם הַמְּנוּיִין בִּבְהֵמָה[11]
10 פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִן הַקָּרְבָּן. וְאִם נָפַל אֶחָד מֵהֶם
11 בִּתְמִימָה שֶׁהִיא קֹדֶשׁ - תִּפָּדֶה וְתֵצֵא לְחֻלִּין[12]. חוּץ
12 מִזָּקֵן[13] וְחוֹלֶה[14] וּמְזֹהָם[15], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר
13 לְקָרְבָּן[16] - אֵינוֹ נִפְדֶּה[17], אֶלָּא יְהִי קַיָּם וְרוֹעֶה עַד
14 שֶׁיִּוָּלֵד בּוֹ מוּם אַחֵר קָבוּעַ[18] מִשְּׁאָר הַמּוּמִין וְיִפָּדֶה.
15 וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מוּם עוֹבֵר - אֵינָהּ
16 קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית[19].

11) והם חמישים שנמנו בפרק ז מהלכות ביאת מקדש, ועשרים ושלושה שנמנו כאן. 12) משנה בכורות מא. "על אלו מומין וכו' ופסולי המוקדשים נפדין עליהן". כלומר, מצוה לפדותן ויצאו לחולין להתירם באכילה, אבל אסורים בגיזה ועבודה. 13) "שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד. 14) "כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כוחו". 15) "הוא שריחו רע". 16) ומקור הדברים בגמרא שם ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, י) "מן הצאן - מן הכשבים או מן העזים, פרט לזקן חולה ומזוהם (דרשו מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולם). 17) שם במשנה: "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ("שנפסל מן המזבח") ולא במדינה" לפי שאינם מומים גמורים. 18) כלומר, מום גמור וקבוע. 19) בכורות לז: ותמורה לג. "יכול יפדו על מום עובר, תלמוד לומר (ויקרא כז, יא) אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', מי שאינה קריבה כל עיקר (=נפדית) יצתה זו שאינה קריבה היום אלא למחר" (=שאינה נפדית).

17 ז. אַרְבָּעָה מוּמִין עוֹבְרִים[20] יֵשׁ בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה, וְאֵלּוּ
18 הֵן: גָּרָב לַח[21]. חֲזָזִית[22] שֶׁאֵינָהּ מִצְּרִית[23]. מַיִם
19 שֶׁיּוֹרְדִין בָּעַיִן[24] וְאֵינָן קְבוּעִין[25]. סַנְוֵרִין שֶׁאֵינָן
20 קְבוּעִין[26].

20) אינם קבועים. 21) מין שחין שהוא לח בין מבפנים ובין מבחוץ, אבל אם היה יבש בפנים ובחוץ או יבש מבפנים ולח מחוץ, הרי הם מומים קבועים. 22) מין ילפת (=שחין). 23) כלומר, בכלל ילפת יש שני מינים: א) "חזזית מצרית" שהיא מכת שחין שבאה על מצרים והיא חזזית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה בויקרא שם והיא יבשה בפנים ולחה בחוץ (בכורות שם), וזהו מום קבוע. ב) חזזית שאינה מצרית (=שלא הייתה במכת שחין במצרים) והיא לחה בין בחוץ ובין בפנים, והוא מום עובר הנזכר שם בבכורות במשנה "ואלו שאין שוחטין וכו' ובעל חזזית" (בכורות שם). 24) הגורמים לו לקות בראיה. 25) משנה שם מא. שלפעמים יסורו המים ויתפזרו ולא יעמדו, אבל הקבועים הוא מום גמור. 26) משנה שם מא. "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והמים שאינם קבועים" ("שאינם קבועים" עולה גם על "המים" וגם על "חוורור"), "חוורור הוא שיעור שיטרד הראות מהעצבים האלו". וברש"י שם: "חוורור חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין".

21 ח. יֵשׁ שָׁם[27] אַרְבָּעָה חֲלָיִים אֲחֵרִים[28], אִם נִמְצָא
22 אֶחָד מֵהֶם בִּבְהֵמָה - אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָהּ[29], לְפִי
23 שֶׁאֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: מִבְּחַר נְדָרֶיךָ[30].
24 וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁבְּלֻבָּן עֵינוֹ יַבֶּלֶת שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂעָר[31]. אִם
25 נִגְמְמוּ קַרְנָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט סָמוּךְ
26 לַבָּשָׂר[32]. אִם נִפְגְּמוּ חִטָּיו הַפְּנִימִיּוֹת[33]. אִם הָיָה אֶחָד
27 מֵאֵלּוּ בַּקֳּדָשִׁים - לֹא קְרֵבִין וְלֹא נִפְדִּין[34], אֶלָּא יִרְעוּ
28 עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[35]. וְאִם הִקְרִיבָן - יֵרָאֶה לִי
29 שֶׁהֶרְצוּ[36].

27) מלת "שם" שגורה בפי רבינו. 28) ואינם מומין. 29) אף כי אינם מומים גמורים. 30) צריך להיות: "מבחר נדריכם". 31) אבל אם יש בו שיער הוא מום גמור. 32) שאין נחשב למום אלא אם נעקר ולא נשאר כלום, ובכל זאת אין מקריבין אותה, מטעם הנ"ל, שאין זה מובחר. 33) ראה למעלה הלכה ג, שאינו נחשב מום גמור אלא אם נעקרו חיטיו הפנימיות לגמרי, אבל אם נפגמו או נגממו, ולא נעקרו לגמרי, אין זה מום גמור. 34) "אין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה". 35) ויפדנו. 36) "דמבחר נדריך [נדריכם] שכתוב, הוא למצוה ולא לפסול".

30 ט. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֹדָה[37] אוֹ
31 שֶׁהִמִּיתָה אֶת הָאָדָם בְּעֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים[38]
32 - לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית עַד שֶׁיִּוָּלֵד לָהּ מוּם קָבוּעַ.

37) כגון הרובע והנרבע והנעבד לעבודה זרה והמוקצה לעבודה זרה. 38) שאם היה על פי שני עדים - הבהמה נסקלת.

1 **י. בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפִּיּוֹת[39] הָאוֹסְרוֹת**
2 **אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - אֲסוּרָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. הֲרֵי הוּא**
3 **אוֹמֵר: הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ.**
4 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְקָרְבָּן - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ,**
5 **שֶׁאֵין פּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים[40], אֶלָּא**
6 **יִרְעוּ עַד שֶׁיָּמוּתוּ וְיִקָּבְרוּ.**

39) שאינן בכלל מום. 40) למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, טו) "ואכלת" ולא לכלביך.

7 **יא. נִשְׁחֲטָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה[41] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא לְבֵית**
8 **הַשְּׂרֵפָה. וְכֵן אִם נִמְצָא אֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ הַפְּנִימִיִּין**
9 **חָסֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְרֵפָה, כְּגוֹן שֶׁנִּמְצֵאת**
10 **בְּכֶלְיָא אַחַת[42] אוֹ שֶׁנִּטַּל הַטְּחוֹל[43] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה**
11 **לַמִּזְבֵּחַ וְתִשָּׂרֵף[44]. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא בַּעֲלַת מוּם, שֶׁאֵין**
12 **חִסָּרוֹן שֶׁבִּפְנִים מוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר**
13 **כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם. וְכָל הַיָּתֵר -**
14 **כְּחָסֵר[45]. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצָא שָׁם שָׁלֹשׁ כֵּלְיוֹת אוֹ שְׁנֵי**
15 **טְחוֹלִים - פְּסוּלָה.**

41) כלומר, אחת מן הטרפיות שבאברים הפנימיים. 42) בעלת כלייה אחת, ראה בפרק ח מהלכות שחיטה הלכה כה, שהיא מותרת באכילה. 43) שאינה טריפה, ומותרת באכילה. 44) משום ש"כל שפסולו בקדש בשריפה". 45) ראה בחולין נח: "כל יתר כנטול דמי".

16 **יב. אֵי זוֹ הִיא סַנְוֵרִין קְבוּעִים? כֹּל שֶׁשָּׁהָה שְׁמוֹנִים**
17 **יוֹם וְלֹא רָאָה. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[46]: בְּיוֹם**
18 **שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים מֵעֵת שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ, וּבְיוֹם אַרְבָּעָה**
19 **וַחֲמִשִּׁים, וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים. אִם רָאָה[47] - מוֹנִים לוֹ**
20 **שְׁמוֹנִים מֵעֵת שֶׁפָּסְקָה הָרְאִיָּה.**

46) כר' חנינא בן אנטיגנוס במשנה שם, ובגמרא (שם לט.) אמר רב נחמן בר יצחק "ובלבד שיהיו משולשים", וכפירוש רש"י שם שבודקים בימים כז, נד ופ, ולא כשיטת התוספות שם (שבודק בתחילת שמונים ובסוף שמונים ובאמצע שמונים שהוא יום מ). 47) באמצע השמונים ושוב פסקה ראייתו.

21 **יג. וּבַמֶּה יְוָדַע שֶׁהַמַּיִם קְבוּעִים? כְּשֶׁאָכְלָה[48] עֲשָׂבִים**
22 **לַחִים[49] מֵרֹאשׁ אַדָּר עַד חֲצִי נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרֵי כֵן**
23 **עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים[50] אֱלוּל[51] וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, וְלֹא נִתְרַפְּאָה**
24 **- הֲרֵי אֵלּוּ מַיִם קְבוּעִים[52].**

48) ראה להלן הלכה יד כמה היא צריכה לאכול מעשבים אלו. 49) תבן וחציר שגדלו במשך חדשי החורף. 50) שגדלו במשך חדשי הקיץ. אבל אכל קודם יבש ואחר כך לח, אינה מתרפאת בכך, ויתכן כי אין זה מים קבועים. 51) כל חודש אלול. 52) והוא מום קבוע, במשנה ובגמרא בכורות לח: "ואלו הן מים הקבועים אכל לח ויבש של גשמים (=שדה בעל שמסתפקת רק במי גשמים) הרי זה מום (שאם לא כן, הייתה האכילה הזאת מרפאה), בית השלחין (=שדה שמסתפקת גם במי גשמים וגם בהשקייה) אינו מום (כי העשבים האלו אינם מרפאים, וייתכן כי יש סיבה אחרת, שגרמה לעוורונה ולא משום שזה מים קבועים). ודגשמים נמי אכל יבש ואחר כך לח, אינו מום עד שיאכל יבש אחר הלח וישנו ג' חדשים וכו' אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש". ויש להבין למה לא הזכיר רבינו כאן כי רק לח ויבש של גשמים (=בעל) היא רפואה, ולא לח ויבש של שלחין?

25 **יד. וְכַמָּה תֹּאכַל מֵעֲשָׂבִים אֵלּוּ הַלַּחִים בִּזְמַן הַלַּח**
26 **וְהַיְבֵשִׁים בִּזְמַן הַיֹּבֶשׁ? כִּגְרוֹגֶרֶת[53] אוֹ יוֹתֵר[54] קֹדֶם**
27 **סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה[55] שֶׁל כָּל יָמִים בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֵלּוּ.**
28 **וְצָרִיךְ שֶׁתֹּאכַל אוֹתָן בְּכָל יוֹם אַחַר שְׁתִיָּה[56], וְתִהְיֶה**
29 **מֻתֶּרֶת[57] בַּשָּׂדֶה[58] בְּעֵת אֲכִילָה, וְלֹא תִּהְיֶה לְבַדָּהּ,**
30 **אֶלָּא הִיא וּבְהֵמָה אַחֶרֶת לִצְוֹת[59] עִמָּהּ. אִם נַעֲשָׂה לָהּ**
31 **כָּל אֵלּוּ וְלֹא נִתְרַפְּאַת - הֲרֵי אֵלּוּ קְבוּעִין וַדַּאי; וְאִם**
32 **חָסֵר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[60], וְאֵינָהּ קְרֵבָה[61]**
33 **וְלֹא נִפְדֵּית[62].**

53) כתאנה יבשה. 54) שם בגמרא "וכמה מאכילין אותו? אמר רבי יוחנן משום רבי פינחס בן ערובא כגרוגרת" ובפירוש רבינו גרשון "אפילו כגרוגרת וכו' דיו לבדיקה". 55) בגמרא שם: "בעי במערבא כגרוגרת בסעודה ראשונה או דלמא בכל סעודה וסעודה, אם תמצי לומר בסעודה ראשונה, קודם אכילה או לאחר אכילה, קודם אכילה וודאי מעלי ליה כסמא, לאחר אכילה מאי". ורבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" שבגמרא פסק כאן שמספיק רק בסעודה ראשונה (ראה לחם משנה) ופוסק שצריך קודם אכילה, כדברי הגמרא שבזה יש בוודאי מרפא, אבל לאחר אכילה ספק הוא, כי לא נפשט האיבעיא שם. 56) שם לט. "קודם שתייה או לאחר שתייה, קודם שתייה ודאי מעליא ליה כשערי, לאחר שתייה מאי". 57) לא קשורה. 58) שאין רפואה זו מועלת אלא בשדה, אבל אם הייתה בעיר לא מועילה רפואה זו כלל וכלל. ורק בגינה הסמוכה לעיר הדבר בספק. 59) כלומר, בצוותא עמה, וגם זה שם "עם חברו וודאי מעלי ליה, לבדו מאי". 60) שמא אין זה מים קבועים, והסיבה לעוורונה היא אחרת ומה שלא נתרפאה משום שלא עשו לה את הטיפול הנכון. 61) כי אף אם המים אינם קבועים בכל אופן הוא מום עובר ואין מקריבים בהמה בעלת מום עובר. 62) כי ייתכן שאין המים קבועים, ובמום עובר אינה נפדית.

34 **טו. כֵּיצַד? אָכְלָה הַלַּח כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּאֲדָר כֻּלּוֹ וַחֲצִי**
35 **נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרָיו הַיָּבֵשׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּחֲצִי נִיסָן**
36 **וְאִיָּר, שֶׁנִּמְצָא שֶׁאָכְלָה בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עַל הַסֵּדֶר[63],**
37 **אוֹ שֶׁאָכְלָה כִּגְרוֹגֶרֶת אַחַר אֲכִילָה אוֹ קֹדֶם שְׁתִיָּה, אוֹ**
38 **שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לְבַדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּגִינָה**
39 **הַסְּמוּכָה לָעִיר, וְלֹא נִתְרַפְּאַת - מִכָּל אֵלּוּ סָפֵק**
40 **קְבוּעִין אוֹ עוֹבְרִים[64]. לְפִיכָךְ, אִם הִטִּיל בָּהּ מוּם**

אַחֵר - אֵינוֹ לוֹקֶה[65]. אָכְלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ בִּזְמַנֵּי הָאֲכִילָה וְלֹא נִתְרַפְּאָה - הֲרֵי הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ.

63) כלומר, שלושה חדשים רצופים. ולא כמו שאמרנו למעלה: מאדר עד חצי ניסן, ומאלול עד חצי תשרי. 64) שהרי בגמרא שם נסתפקו בכל הדברים האלו אם הם מרפאין או לא, ולא נפשט הספק. משום כך הוא ספק קבועים או עוברים, שייתכן שיש כאן סיבה אחרת לעוורונה. ודברים אלו אינם רפואה לזה. 65) שמא היא בעלת מום קבוע והמטיל בה מום אחר אינו לוקה.

טז. יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק[66], אִם לְמַפְרֵעַ הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ מֵעֵת שֶׁבָּאוּ לָהּ הַמּוּמִים אוֹ מֵעֵת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ. לְפִיכָךְ, הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ וְנֶהֱנָה בְּאוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ[67] - הֲרֵי זֶה סָפֵק מוֹעֵל, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

66) שם לט. "בעי מיניה פינחס אחוה דמר שמואל משמואל, אכל ולא איתסי, למפרע הוי מומא או מכאן ולהבא הוי מומא, נפקא מינה למימעל בפדיונו. אי אמרת למפרע הוא מומא מעיל, ואי מכאן ולהבא הוי מומא לא מעיל", ולא נפשטה הבעיא. 67) כלומר, אפילו נהנה אחר שנתייאשו מרפואתה, הרי זה ספק, כיון שנפדה לפני שנתייאשו מרפואתה (ולא כמו שנראה מדברי רש"י שם שלאחר בדיקתן ודאי מעל, ראה רש"ש שם).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר בו המומים הפוסלים בעוף, ודין תורים ובני יונה, ודין רובע ונרבע ומוקצה לעבודה זרה והנעבד, ודין המקדישם.

א. אֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּעוֹף[2]. וְכֵן אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה בְּעוֹף[3]. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'תְּמִים זָכָר' אֶלָּא בִּבְהֵמָה בִּלְבַד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים[4]; אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ[5] אוֹ נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ - אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[6], שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל[7]. וְכֵן אִם נוֹלַד בּוֹ אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת שֶׁאוֹסְרִין אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - הֲרֵי זֶה נִפְסָל לְקָרְבָּן[8].

2) כי תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף, קידושין כד: ותמורה יד. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ג, למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא כב, יח) "תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים" – "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף". 3) שבקרבנות בהמה, יש שחייבים להביא דוקא זכר ולא נקבה, או דוקא נקבה ולא זכר, אבל מן העוף יכול להביא או מן הזכרים או מן הנקבות, וראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 4) כגון דוקין שבעין (רש"י זבחים סח: במשנה). 5) כנף שלו. 6) ספרא שם וקידושין שם: "יכול יבשה גפה, נקטעה רגלה, נחטטה עינה, תלמוד לומר (ויקרא א, יד) "מן העוף" ולא כל העוף". 7) ראה למעלה פ"ב, הלכה יא. 8) לגבי בהמה, הביא רבינו למעלה שם הלכה י, ממה שנאמר (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", וטעם זה שייך גם בעוף (כסף משנה).

ב. תּוֹרִים[9] קְטַנִּים[10] - פְּסוּלִין, וּבְנֵי יוֹנָה[11] גְּדוֹלִים - פְּסוּלִין[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[13]. תְּחִלַּת הַצָּהוּב[14] בָּזֶה וּבָזֶה - פָּסוּל[15]. וְעַד מָתַי[16] יִהְיוּ בְּנֵי יוֹנָה כְּשֵׁרִים? כָּל זְמַן שֶׁעוֹקֵר כָּנָף[17] וּמִתְמַלֵּא מְקוֹם עִקָּרוֹ דָּם[18]. וְהַתּוֹרִים כְּשֵׁרִים מִשֶּׁיִּזְהָבוּ[19].

9) מין מיוחד של יונים. 10) שלא גדלו עדיין. 11) יונים רגילים. ומכיון שמדבר כאן על "גדולים" לא היה צריך לכתוב "ובני היונה", שהמלה "בני" מורה על קטנים, ראה להלן בסמוך, אלא שנקט ביטוי שגור. 12) משנה וברייתא בחולין כב. 13) ובכל התורה כולה, לא השמיט הכתוב מלת "בני" אצל "יונים", וכמו כן לא כתב אף פעם "בני" אצל "תורים", ומזה למדו בברייתא (שם כב:) כי תורים דוקא ויונים דוקא קטנים. 14) כשמתחילים להביא נוצה יפה צהובה סביב לצואר (רש"י חולין שם). 15) שם במשנה. כלומר, בין אצל תורים ובין אצל בני יונה, שבני יונה פסול משום שכבר יצא מכלל הקטנות, ובתורים פסול מפני שעוד לא הגיע לכלל גדלות. ובחולין (שם:) נסתפקו אם הם פסולים מטעם ודאי או מטעם ספק, ולא נפשטה הבעיא, וראה להלן בפט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב. 16) שם בגמרא "מאימתי בני יונה כשרים וכו' מכי שמיט גדפא מיניה ואתי דמא", ופירש"י מאימתי בני יונה כשרים, שביום שנולדו מאוסים הם, "ורבינו, נראה שהיה גורס "עד אימתי בני יונה כשרים", ונראה שהיא הגירסא הנכונה" (כסף משנה). 17) בגמרא שם: "מכי שמיט גדפא", והיינו הנוצה שעל הכנפיים הקטנים, ראה בערוך ערך נץ ג. 18) שאז עדיין אינו בכלל תחילת הציהוב. וכשר הוא לכתחילה בלי שום פקפוק. 19) שם בגמרא: "מאימתי התורים כשרים, משיזהיבו" ומפרש רש"י: "שיהא כנפי גופן גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב".

ג. הַטְּמְטוּם[20] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל מֵהֶן[22] - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[23] מִדֶּרֶךְ אַחֶרֶת: לְפִי שֶׁהֵן סֵפֵק זָכָר סֵפֵק נְקֵבָה - הֲרֵי הֵן כְּמִין אַחֵר. וּבַקָּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר: זָכָר תָּמִים וּנְקֵבָה תְּמִימָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וַדַּאי אוֹ נְקֵבָה וַדַּאִית[24]. לְפִיכָךְ אַף הָעוֹף שֶׁהוּא טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[25] פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[26].

20) שאין לו לא זכרות ולא נקבות, אלא הוא סתום (פ"ב מהלכות אישות הלכה כה). 21) "שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות" (שם הלכה כד). 22) ראה משנה בכורות מא. לענין בכור, מחלוקת תנאים: תנא־קמא סובר הטומטום ואנדרוגינוס אין שוחטין אותן לא במקדש (שמא הם נקבה), ולא במדינה (שמא הם זכר), ור' ישמעאל אומר "אין לך מום גדול מזה". וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד (שבריה בפני עצמה היא, ונגזז ונעבד – רש"י). ופסק רבינו כר' ישמעאל. וכן כתב בפ"ז מהלכות ביאת המקדש הלכה ח. אבל צריך עיון, שהרי בפ"ב מהלכות בכורות הלכה ה, פסק בטומטום כי הוא בכור ויאכל במומו (כלומר, אחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שנפל בו מום אחר, וכן כתב רש"י במשנה שם, כי מה שאמר ר' ישמעאל "אין לך מום גדול מזה", אין זה אלא באנדרוגינוס – לחם־משנה). ובאנדרוגינוס פסק שם כדעת חכמים שהוא כבריה בפני עצמה. וראה גם להלן הלכה ט. 23) זבחים פה: ולא כדברי ר' אליעזר בספרא פ' ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ה), שטומטום ואנדרוגינוס כשרים בעוף. 24) כדברי חכמים (בכורות שם) שאינו בכור אלא נגזז ונעבד. אבל דבריו תמוהים, שהרי בגמרא שם מא: "אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס, אבל טומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא". 25) אף כי אין המומים פוסלים בעוף, ראה למעלה הלכה א. 26) מדרך אחרת. כלומר, כיון שלמדנו בקרבנות שהטומטום והאנדרוגינוס אסורין בהקרבה למזבח, משום שצריך או זכר ודאי או נקבה ודאית – גם בעוף הם פוסלים למזבח.

1 **ד. וְכֵן הַכִּלְאַיִם[27] וְיוֹצֵא דֹּפֶן[28] וּמְחֻסַּר זְמַן[29]**
2 **פְּסוּלִים[30], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר**
3 **אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל מִין וָמִין בִּפְנֵי**
4 **עַצְמוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מְעֹרָב מִכֶּבֶשׂ וָעֵז[31]. כִּי יִוָּלֵד -**
5 **פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן[32]. וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים - פְּרָט לִמְחֻסַּר**
6 **זְמַן[33]. תַּחַת אִמּוֹ - פְּרָט לְיָתוֹם[34], שֶׁנּוֹלַד אַחַר**
7 **שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ[35].**

27) מעורב מכבש ועז, ראה להלן. 28) שהוציאו הולד דרך הבטן, על ידי ניתוח קיסרי. 29) ראה להלן הלכה ח, כי מצות־עשה להקריב מיום השמיני להיולדו, וכל שבעת הימים הראשונים הוא מחוסר זמן. 30) בכורות נז. בבא קמא עז: ועוד. וכן הוא בספרא אמור פרשה ח הלכה ג. 31) למדו כן ממה שכתוב "או" על כל אחד ואחד, ומכאן כי צריך להיות שור או כבש או עז, ולא שיהיו מעורבים, ראה בבא קמא שם ותוספות חולין לח: ד"ה או (הר המוריה). 32) שם. 33) שם. 34) שם.

8 **ה. הַנִּדְמֶה[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם - הֲרֵי הוּא**
9 **פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[37]. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁיָּלְדָה כְּמִין עֵז, וְעֵז**
10 **שֶׁיָּלְדָה כְּמִין כֶּבֶשׂ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְצָת**
11 **סִימָנִין[38], הוֹאִיל וְהוּא דּוֹמֶה לְמִין אַחֵר - פָּסוּל**
12 **כְּבַעַל מוּם קָבוּעַ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם קָבוּעַ גָּדוֹל מִן**
13 **הַשִּׁנּוּי[39].**

35) בבכורות שם במשנה: "ואיזהו יתום, כל שמתה אמה או שנשחטה ואח"כ ילדה". ורבינו השמיט נולד לאחר מיתה (ראה בכסף־משנה), משום שבמיתה בידי שמים הוולד מת לפני אמו (ראה בבא בתרא קמב:), ורק באופן שנעקר הוולד לצאת – אין הוולד מת. ולזה כיוון רבינו (ראה תוספות שם ד"ה דהוא) בפ"ו מהלכות בכורות הלכה יד לענין מעשר בהמה, שכתב: "וכן היתום שמתה אמו או נשחטה עם לידתו אינו מתעשר". 36) ראה להלן בהמשך ההלכה, כיצד הוא הנדמה. 37) בכורות וחולין ובבא בתרא וספרא שם. ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא שם) "או עז" – פרט לנדמה. 38) של אמו. שאז אין למעטו מ"או עז", ראה בבכורות טז: 39) ראה שם במשנה לענין בכורה: "רחל שילדה מין עז, ועז שילדה מין רחל, פטורה מן הבכורה. ואם יש בו מקצת סימנים חייב". וגמרא שם ג: אמרו כי חייב ליתנו לכהן, אבל לענין לישחט עליו בחוץ, נחשב הנדמה, שיש בו מקצת סימני אמו, למום גמור, ואסור להקריבו על המזבח, וראה ברש"י שם. ואם אין בו מקצת סימנים של אמו, אינו בעל מום, כיון שדומה כולו למין אחר, והוא נתמעט מ"או עז", כנ"ל.

14 **ו. וְכֵן הָרוֹבֵעַ[40] וְהַנִּרְבָּע[41] וְהַמֻּקְצֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה[42]**
15 **וְהַנֶּעֱבָד[43], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַתָּרִין בַּאֲכִילָה[44] - הֲרֵי**
16 **הֵן פְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם**
17 **- כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה פָּסוּל[46]. וּבַעֲבֵרָה[47] הוּא**
18 **אוֹמֵר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב: כִּי**
19 **שִׁחֵת עַמְּךָ[48]. וְכֵן בְּהֵמָה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[49] -**
20 **הֲרֵי הֵן כְּרוֹבֵעַ[50] אוֹ נִרְבָּע[51] וּפְסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[52].**

40) כגון פר שבא על האשה. 41) בהמה שנרבעה מן האדם, "וכגון שרבע ונרבע על פי עד אחד או על פי הבעלים, שאינה נסקלת בכך" (רבינו בפיה"מ, ורש"י זבחים עא. וראה תמורה כח.). 42) כלומר, הפרישוה לקרבן לעבודה זרה (רש"י בתמורה כח:). ולדעת רבינו, אף הפרישוה לתשמישי עבודה־זרה (ראה תפארת ישראל בפתיחה לסדר קדשים פ"ב סימן לד), וראה להלן פ"ד הלכה ד מאימתי נפסל משום מוקצה. 43) שעשו אותו עבודה־זרה ועבדו לו. 44) כלומר, כל אלה הרשומים למעלה, ואף המוקצה והנעבד, ראה משנה תמורה כח. ופ"ח מהלכות עבודה זרה הלכה א. 45) שם במשנה. 46) דרשת ר' ישמעאל שם כח: אף כי בברייתא (שם עמ' א ועמ' ב) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "מן הבהמה" להוציא רובע ונרבע, "מן הבקר" להוציא את הנעבד, "מן הצאן" להוציא את המוקצה – מביא רבינו דרשת ר' ישמעאל שהכל מודים בה, ראה תוספות חולין כג. ד"ה כי משחתם (הר המוריה). 47) בדפוס מג"ע: "ובערוה". וכן הוא בגמרא (מעשה רוקח). 48) בתמורה שם, למדו כן ממה שנאמר (דברים ד, טז) "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל וכו'" (וראה הר המוריה כאן). 49) ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים שפטורים מסקילה (משנה זבחים עא. ראה להלן פ"ד הלכה ב). 50) רק לגבי בהמה כתב כן, שהרי אין רובע בעוף (זבחים פה: וראה להלן פ"ד הלכה א). 51) בין בבהמה ובין בעוף, ראה להלן פ"ד שם. 52) זבחים שם במשנה. וראה בתמורה כח: שלמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "ומן הצאן – להוציא את הנוגח". ויתכן כי לדעת ר' ישמעאל שלמד נרבע ומוקצה מ"משחתם", ראה למעלה, ולא דרש "מן הבהמה" וכו' לענין זה, ראה בתמורה שם – לא דרש גם "ומן הצאן" להוציא נוגח, ולכן הוצרך רבינו לכתוב "שהן כרובע ונרבע", וראה בהר המוריה.

21 **ז. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל הַפְּסוּלִין הָאֵלּוּ**
22 **רְאוּיִין לַמִּזְבֵּחַ[53] לְקָרְבָּן, אִם עָבַר וְהִקְרִיבָן - אֵינוֹ**
23 **לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָתָן[54]. אֲבָל**
24 **אֶתְנָן[55] זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב[56] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[57],**
25 **וְהַמַּקְרִיב אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - לוֹקֶה אַחַת;**

שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָּבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב. וּמִפְּנֵי מָה לוֹקֶה[58] אַחַת עַל שְׁנֵיהֶן? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד[59].

53) בדפוס רומי וויניציאה חסירה מלה זו, וכן נכון. 54) בתורה, אלא נלמדו מ"השחתה – השחתה", כמבואר למעלה. 55) ראה להלן פ"ד הלכה ח, איזהו אתנן. 56) ראה להלן שם הלכה טז, איזהו מחיר כלב. 57) משנה תמורה כח. וראה ספר המצוות לא־תעשה ק. 58) לפי שאזהרתם נתפרשה, כדלהלן. 59) כלומר, לא נאמר "לא תביא אתנן זונה, ולא תביא מחיר כלב", אלא כללן ביחד "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב", ודעת רבינו בספר המצוות כלל ט כרבא (פסחים מא. וכנוסחת רבינו שם, ראה ב"ספר המצוות לעם" עמוד לו, ובהוספות ותיקונים שם עמוד שמו), שעל לאו שבכללות כזה אין לוקין אלא אחת, ראה גם להלן פ"ה הלכה א.

ח. מִצְוַת עֲשֵׂה[60] לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת[61] מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה[62], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה[63]. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן[64]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּחֻסַּר זְמַן פָּסוּל[65], אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה[66], מִפְּנֵי שֶׁהוּא לַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[67], וְלֹא נִרְצָה הַקָּרְבָּן[68].

60) ראה בספר המצוות, עשה ס. 61) (בספר המצוות שם: "כל קרבן שנקריב מן הבהמה" – נראה שבעוף לא נצטווינו להמתין עד היום השמיני. וכן נראה להלן הלכה ט שכתב "תורים שלא הגיע זמנן – ובני יונה שעבר זמנן", ולא כתב גם "בני יונה שלא הגיע זמנן". וכן כתב שם "תורים שלא הגיע זמנן, שהן כמחוסר זמן בבהמה". ובפי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח: "איזהו מחוסר זמן בגופו, בהמה בתוך שבעת ימי הלידה ותורין שלא הגיע זמנן", הרי שבני יונה מותרים בהקרבה מיד משעת לידתם (וראה בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה י). וכן דעת רש"י בחולין כב: וראה בגליון הרמב"ם להגרע"א). 62) ראה מסכת פרה פ"א משנה ד, ולהלן פ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יא־יב. 63) וכמו כן נאמר (שמות כב, כט) "שבעת ימים יהיה עם אמו, ביום השמיני תתנו לי". 64) ראה בזבחים קיב: ולהלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 65) כן נראה במשנה פרה שם, ובחולין פ: 66) ראה חולין שם וזבחים קיד: 67) שנאמר "והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה ירצה", ומכלל זה שבכל שבעת הימים לא ירצה. ומקור הדברים בחולין וזבחים שם "אמר רבי זירא, הנח למחוסר זמן דהכתוב ניתקו לעשה", ומפרש רבינו כי אין זה כמו כל לאו הניתק לעשה, שעובר על הלאו ומקיים אחר־כך את העשה שבו, אלא הכוונה ללאו הבא מכלל עשה, וראה בתוספות זבחים שם ד"ה אלמא, וחולין שם ד"ה הנח, ובספר המצוות שם. 68) שהרי נאמר (שם) "ומיום השמיני והלאה ירצה". מכלל זה, שלפני יום השמיני – אינו נרצה.

ט. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן[69], שֶׁהֵן כִּמְחֻסַּר זְמַן בַּבְּהֵמָה[70], וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן[71] - הַכֹּל כְּבַעַל מוּם[72]; וְהַמַּקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה[73], אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל וְלֹא נִרְצָה.

69) לפני שיזהבו, ראה למעלה הלכה ב. 70) כת"ק זבחים קיד: וראה להלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות ה"ח. 71) ראה למעלה הלכה ב מהו זמנן. 72) כלומר, בני יונה שעבר זמנן הוא כבעל מום אצל בהמה, וראה משנה זבחים שם. 73) שהרי לא כתבן התורה בלשון לא־תעשה, כי־אם בלאו הבא מכלל עשה, שנאמר (ויקרא א, יד) "והקריב מן התורים או מן בני היונה", ראה כסף־משנה.

י. הַמַּקְדִּישׁ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[74] וּטְרֵפָה[75] וְכִלְאַיִם וְיוֹצֵא דֹּפֶן[76] לַמִּזְבֵּחַ - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ עֵצִים וַאֲבָנִים[77], לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עַל גּוּפָן, וַהֲרֵי הֵן חֵלִין לְכָל דָּבָר, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶם כָּל קָרְבָּן שֶׁיִּרְצֶה. וְאֵינָן כְּבַעַל מוּם[78], שֶׁבַּעַל מוּם יֵשׁ בְּמִינוֹ קָרְבָּן[79]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ[80] רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וּמֻקְצֶה וְנֶעֱבָד וְאֶתְנָן וּמְחִיר - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְיִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדוּ עָלָיו. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[81], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].

74) ראה למעלה הלכה ג. 75) ראה למעלה הלכה א. 76) ראה למעלה הלכה ד. 77) תמורה יז. 78) תמורה שם. והיינו בממיר בהמת קרבן על בעל מום, שקדושת התמורה חלה עליו (פ"א מהלכות תמורה הלכה יד, ופ"ג שם הלכה ה) ועל אלה לא חלה תמורה. 79) אם הוא תם. אבל החמישה הנ"ל הם מין בפני עצמן. 80) תמורה כח: 81) ובזה אינו דומה לבעל מום עובר שהמקדישו למזבח – לוקה, שלא חילקו בזה בין בעל מום עובר לבין בעל מום קבוע, עיין למעלה פ"א הלכה ב. וראה בהר המוריה. 82) למעלה הלכה ח.

יא. נִמְצְאוּ כָּל הָאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ הֲרֵי הֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: בַּעַל מוּם[83]. וְשֶׁאֵינוֹ מִן הַמִּבְחָר[84]. וּמְחֻסַּר אֵבָר מִבִּפְנִים[85]. וּטְרֵפָה[86]. וְכִלְאַיִם[87]. וְיוֹצֵא דֹּפֶן[88]. וְרוֹבֵעַ[89]. וְנִרְבָּע[90]. וְשֶׁהֵמִית הָאָדָם[91]. הַנֶּעֱבָד[92]. הַמֻּקְצֶה. הָאֶתְנָן[93]. הַמְּחִיר[94]. מְחֻסַּר זְמַן[95].

83) ראה למעלה פ"א הלכה ד. טומטום ואנדרוגינוס ונדמה הם בכלל בעל מום, ראה למעלה הלכה ג והלכה ה (לחם משנה). ויש אומרים כי נדמה בכלל כלאים (כסף־משנה למעלה הלכה ה). 84) ראה למעלה פ"ב הלכה ח. 85) שם הלכה יא. 86) שם. 87) למעלה הלכה ד. 88) שם. 89) למעלה הלכה ו. 90) שם. 91) שם. 92) שם. 93) למעלה הלכה ז. 94) שם. 95) למעלה הלכה ד. ולא מנה כאן יתום שנולד אחר שנשחטה אמו (ראה למעלה הלכה ד), שכיון שנולד אחר שחיטת אמו אין זו לידה, והרי הוא בכלל יוצא דופן (כסף משנה, ועיין ראב"ד).

יב. כָּל הָאֲסוּרִין[96] לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ נִתְעָרֵב אֶחָד בְּרִבּוֹא[97] - נִפְסַד הַכֹּל וְנִפְסָל

לַמִּזְבֵּחַ. וְכֵלָּן[98] וַלְדוֹתֵיהֶן מֻתָּרִין לַמִּזְבֵּחַ[99]; חוּץ מִוּלַד נִרְבַּעַת וְנֶעֱבֶדֶת וּמֻקְצֵית וְשֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, שֶׁוֻּלְּדָן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹתָן[100].

96) משנה בזבחים ע: ובתמורה כח. 97) ולא ניכר מי הוא הפסול. 98) כל הפסולין למזבח. 99) משנה בתמורה ל: "כל האסורים לגבי מזבח וולדותיהן מותרין", וראה גם בעבודה זרה מו: 100) בתמורה שם: "אמר רבא ולד הנרבעת אסורה, היא וולדה נרבעו, ולד נוגחת אסורה, היא וולדה נגחו וכו'. איכא דאמרי, אפילו ולד מוקצה ונעבד אסור, מאי טעמא? דניחא ליה בניפחיה" (כלומר, כשהבהמה מעובדת נראית שמינה ונפוחה, ונראית חשובה יותר לעבודה זרה, הלכך ניחא ליה בעובר ואסור – רבינו גרשום), ופסק רבינו כאיכא דאמרי.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[101] כְּשֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ שֶׁהֵמִיתָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי הַוָּלָד מָצוּי עִמָּהּ בְּעֵת שֶׁנִּפְסְלָה וְהָיָה כְּאֵבָר מֵאֵיבָרֶיהָ; אֲבָל אִם נִתְעַבְּרָה אַחַר שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ אַחַר שֶׁהֵמִיתָה - הֲרֵי וְלָדָהּ כָּשֵׁר לַמִּזְבֵּחַ[102]. אֲפִלּוּ נִרְבְּעָה כְּשֶׁהִיא מֻקְדֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[103]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם נִרְבְּעָה וְהִיא חֻלִּין וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ וְנִתְעַבְּרָה, שֶׁוֻּלְּדָהּ מֻתָּר[104]. וְכֵן אֶפְרוֹחַ בֵּיצַת טְרֵפָה[105] מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ[106].

101) שוולד הנרבעת והנעבדת והמוקצה ושהמיתה את האדם - אסורין למזבח. 102) לדעת רב נחמן שם הוא לדברי הכל, גם לרבנן וגם לר' אליעזר. ולפי דעת רבא, אין זה אלא לדברי רבנן, הסוברים "זה וזה גורם מותר" (האם האסורה, והזכר הבא עליה). 103) שם לפי הלשון הראשון של רב נחמן, ולפי דברי רבנן. 104) לפי הלשון הראשון של רב נחמן הוא לדברי הכל, ולפי הלשון השני אין זה אלא לדברי רבנן. 105) כלומר, אפרוח שנולד מביצת יונה טריפה. 106) שם לא. במסקנא שהכל מודים בזה, מפני שאין האפרוח נרקם אלא לאחר שהביצה נסרחת ונעשית כעפר, ואז בטל איסורה.

יד. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקֶמָה[107] - חִטָּיהָ מֻתָּרִין לִמְנָחוֹת, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וְנִדְּמוּ לְזֻלְּדוֹת שֶׁל אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ שֶׁהֵן מֻתָּרִין[108]. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי[109] עֲבוֹדָה זָרָה - מֻתֶּרֶת לַמִּזְבֵּחַ[110], שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ[111].

107) תבואה כשהיא צומחת ומחוברת לארץ. 108) כלומר, נדמו לוולדות של איסורי מזבח, כגון נעבד ומוקצה ונרבע וכו' שנעבדה בה ואחר־כך נתעברה, ואף כאן מוקדם היה קמה ועכשיו הוא קמח, ומקור דברים אלו בעבודה זרה מז. במסקנת הגמרא. 109) "כרשינין הוא זרע הנקרא בערבי כרסנא וכו' ומאכילין אותו לבקר" (רבינו בפירוש המשנה שבת רמ.). וראה בפי"ב מהלכות תרומות הלכה ז. 110) אף כי מקריב הבהמה עם הכרשינים של עבודה זרה שבקרבה (ראה מרכבת המשנה). 111) כלומר, הכרשינין נשתנו על ידי האכילה, ומקור דבריו מהסוגיא בתמורה לא. ששאלו בתמיהה: "אלא מעתה, האכילה כרשיני עבודה־זרה, הכי נמי דאסירה?" – הרי שהדבר ברור כי המפטם בהמה בכרשיני עבודה־זרה מותרת למזבח.

טו. לוֹקְחִין[112] כָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[113], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם לֹא מִשּׁוּם רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וְלֹא מִשּׁוּם מֻקְצֶה וְנֶעֱבָד, עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה נִפְסָל. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מֵעַמְּמֵלְכֵי הֶבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ[114].

112) עבודה זרה כב: בברייתא. 113) כלומר, קונים מן הגויים בהמות לקרבן. וראה להלן פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב, שמקבלים קרבן עולה מן הגוי. 114) שם כד: לדעת חכמים, ולא כרבי אליעזר שמפרש פסוק זה למכרם ולקחת בדמיהם לזבוח לה'.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו דין רובע ונרבע והמית אדם והיו שם עדים, ומתי נפסל משום רובע ונרבע ומוקצה, ודין אתנן זונה ומחיר כלב.

א. אֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד הָעוֹף שֶׁנִּרְבַּע[2] אוֹ שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[3] אוֹ הֻקְצָה אוֹ נֶעֱבַד[4] - הַכֹּל פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[5].

2) על־ידי אדם. בזבחים פה, ב: "בעי רבי ירמיה, יש נרבע בעופות או אין נרבע בעופות", ופשטו כי יש נרבע בעופות, ממה שנאמר בברייתא "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' מטמאים בגדים אבית הבליעה", הרי שפסולים, ומליקתם עושה אותם נבילה. ובחולין כג, א - למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, יד) "מן התורים" – למעוטי נרבע ונעבד (וראה 'תוספות' זבחים שם ד"ה יש) ודקדק רבינו לכתוב "שנרבעה", מפני שרובע לא שייך בעופות, שאין עוף רובע אשה (זבחים, שם). 3) ראה למעלה פ"ג ה"ו. ופסול העוף יש ללמוד מפסול הבהמה, שכשם שלענין סקילה שוה העוף לבהמה (ראה ברכות כז.), הוא־הדין גם לענין קרבן, שוה העוף לבהמה, מה הבהמה שהמיתה את האדם פסולה לקרבן (ראה זבחים עא. במשנה) אף העוף כן ('קרית ספר' ו'הר המוריה'). 4) ראה זבחים פה, ב: "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה" (שמליקתם מנבלתם). הרי שעופות כבהמות. וראה למעלה שלמדו כן כדלהלן: "מן התורים, למעוטי נרבע ונעבד". 5) ראה תמורה כח, א. וזבחים עא, א.

ב. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וְשֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם, אִם הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים[6] - הֲרֵי הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף[7] נִסְקָלִין[8] וּבְשָׂרָן אָסוּר בַּהֲנָאָה[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאִלּוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַגָּבוֹהַּ[10]. וּבַמָּה אָמְרוּ[11] שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ? כְּשֶׁהָיוּ מֻתָּרִין לְהֵדְיוֹט. כְּגוֹן שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד בִּלְבַד וְהַבְּעָלִים שׁוֹתְקִין, אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵד כְּלָל[12]. הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד וְהַבְּעָלִים מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין אַף לַמִּזְבֵּחַ[13].

6) ראה בכורות מא, א. תמורה כח, א. זבחים עא, א. וקידושין נז, ב. 7) לענין נרבע והמית את האדם, אבל לא

לענין רובע שאין עוף רובע אשה (זבחים פה: וראה למעלה). 8) שנאמר ברובע ונרבע (ויקרא כ, טו־טז) "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרוגו. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האשה ואת הבהמה, מות יומתו דמיהם בם". ואמרו ב'ספרא' קדושים פי"א כי מיתות אלו הם בסקילה, ונאמר אצל שור שהמית את האדם (שמות כא, כח) "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו" ואמרו במכילתא דרשב"י שם "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף". 9) אפילו אם שחטן. שכתוב לענין שור שהמית את האדם (שמות שם) "ולא יאכל את בשרו", ואמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר (בפסחים כא: וב"ק מא. וחולין קיד. וקידושין שם) "כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפירט לך בנבילה". וגם רובע ונרבע אסורים בהנאה, ראה קידושין שם. וזה נלמד משור שהמית, ראה בריטב"א שם. 10) ראה זבחים ע, ב - במשנה. 11) תמורה כח, א - במשנה, ראה בהלכה הקודמת, ופ"ג ה"ו. 12) שאמרו (בבא־קמא מד.) "כמיתת הבעלים, כך מיתת השור", ומיתת בעלים היא בשני עדים (ראה רש"י קידושין סו.) אבל להקרבה אסור אפילו בעד אחד, או בבעלים, ראה בכורות ותמורה וקידושין שם. 13) בקידושין שם: "ראמר אביי, אמר לו עד אחד שורך נרבע והלה שותק – נאמן", הרי שאינו נאמן אלא אם הבעל שותק, אבל אם היה מכחיש אינו נאמן (כסף־משנה). וראה גם רש"י שם ד"ה לאו לגבי מזבח קיימי.

ג. בְּהֵמָה שֶׁשִּׁחֲקוּ בָּהּ וְהִגִּיחוּהָ עַד שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה לַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כַּאֲנוּסָה[14]. אֵין הַבְּהֵמָה נִפְסֶלֶת מִשּׁוּם רוֹבֵעַ אוֹ נִרְבָּע עַד שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם שֶׁרְבָעָהּ[15] בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[16]. בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין עוֹבֵד כּוֹכָבִים[17] [בֵּין[18] עֶבֶד[19], הוֹאִיל וּרְבָעָהּ אָדָם נִפְסֶלָה. וְאִם הָאָדָם הוּא שֶׁנִּרְבַּע מִן הַבְּהֵמָה - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת עַד שֶׁתִּהְיֶה הָאִשָּׁה הַנִּרְבַּעַת בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[20], אוֹ יְהֵא הָאִישׁ הַנִּרְבָּע בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[21].

14) בבבא־קמא מ, ב - נחלקו בזה רב ושמואל, ופסק כרב שהלכה כמותו באיסורין (כסף־משנה). ואין זה דומה לוולד בהמה שהמיתה את האדם, שהוולד היה באונס, ובכל זאת הוא אסור לקרבן (ראה למעלה פ"ג הי"ב) – שכאן כל עצם הפעולה היה באונס, ואילו שם היה עצם ההריגה ברצון. וראה ב'הר המוריה'. 15) התחיל ב"רובע" ופירש תחלה "נרבע", ואילו רובע יפרש להלן בסמוך. 16) אבל בפחות מזה אין ביאתו ביאה, ואינו פוסל למזבח (משנה, נדה מה.). 17) ובזה אפילו רבעה בשני עדים (ראה למעלה ה"ב), שהרי הגוי שרבע בהמה, אינה נהרגת על ידו (ראה בפ"ט מהל' מלכים ה"ו). ומקור לדבר זה, שאף הנרבעת לגוי אסורה למזבח, הוא בעבודה זרה כב, ב (הובא למעלה פ"ג הט"ו) כי "לוקחין מהן (= מהגויים) בהמה לקרבן, ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע ולא משום מוקצה ולא משום נעבד", הרי שאם ידוע שהגוי רבעה – אסורה למזבח. 18) כן הוא בדפוסי רומי וויניציאה, ובדפוס מג"ע, שהובא ב'מעשה רוקח'. 19) עבד כנעני שחייב במצוות כאשה, ואם הגוי אוסרה ברביעתו, כל־שכן שהעבד אוסרה. 20) אבל בפחות מזה אין זו ביאה, ראה בנדה מד, ב: "בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה וכו', בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין עליה והיא פטורה, פחות מכן כנותן אצבע בעין", ואמרו בסנהדרין נה, ב - שגם בהמה בכלל "אחד מכל העריות". וסובר רבינו כי כשם שלא מומתין על ידה אלא אם היא בת שלש שנים ויום אחד, כמו כן לא נאסרת למזבח עד שתהיה בת שלש שנים ויום אחד, וכן הוא ב'תוספות' שם סוף ד"ה וחייבין. אבל הראב"ד בהשגות כתב, שכיון שלענין קטן שבעל, אמרו במשנה (נדה מה.) "בן תשע שנים ויום אחד וכו' ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח", ואילו לענין בת שלש שנים ויום אחד, לא אמרו במשנה שפוסלת את הבהמה מעל גבי המזבח, וכמו כן לא אמרו כן לענין קטן שנבעל – מתוך זה נראה, כי רק אם האדם הוא הרובע צריך שיהיה בן תשע שנים ויום אחד, שבפחות אין הבהמה נהנית, ואין זו ביאה, אבל אם הרובע הוא בהמה והנרבע הוא אדם, אפילו בפחות מבן תשע שנים ויום אחד בזכר, ופחות משלש שנים ויום אחד בנקבה – הבהמה נאסרת, שהבהמה נהנית גם בפחות מבן תשע ובפחות מבן שלוש. 21) אף־על־פי שבמשנה (נדה, שם) לא אמרו כן אלא אם הקטן הוא הרובע – סובר רבינו שאין לחלק ביניהם. וראה למעלה בדעת הראב"ד.

ד. מֵאֵימָתַי תִּפָּסֵל הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף מִשּׁוּם מֻקְצֶה? מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ בָּהֶן הַכְּמָרִים[22] מַעֲשֶׂה[23], כְּגוֹן שֶׁיִּגְזְזוּ אוֹתָהּ אוֹ יַעַבְדוּ בָּהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[24]. אֲבָל בִּדְבָרִים[25] אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֻקְצֶה, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה[26].

22) הם המשמשים בבית עבודה־זרה. 23) כרבא בר רב אדא אמר רב יצחק (תמורה כט.) ש"אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו", ונראה שרבינו גרס שם "אין מוקצה אסור אלא משיעבדו", וכן הוא בתוספתא עבודה זרה פ"ה (צוקרמנדל עמ' 469 5) "מאימתי נקרא מוקצה, משנעשה בו מעשה". וכן הוא שם בתמורה פ"ד (עמוד 555 26) וכפי פירוש ראשון ברש"י שם. והראב"ד השיג על רבינו מכח הנוסחא שלפנינו, ופירשה להיפך, שאינו אסור אלא עד שיעבדו, אבל לאחר מכאן - מותר, וכפי הפירוש השני שברש"י. ועי' כסף־משנה. 24) כלומר, גוזז צמרה לשם עבודה־זרה או משתמש עמה לצרכיה, כגון משיכת קרון או עבודה אחרת לצורך עבודה־זרה (תמורה שם, מימרא של רבי יוחנן). 25) כלומר, הקצאה בדיבור בלבד. 26) אלא במעשה, גמרא שם ותוספתא שם ושם.

ה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשָׁהּ בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ[27]. אֲבָל הַמֻּקְצֶה, אִם הָיָה שֶׁלּוֹ וְהֻקְצָה קֹדֶם שֶׁיַּקְדִּישׁ - נִפְסָל; הֻקְצָה שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁהֻקְצָה שֶׁלּוֹ אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁאֵין אָדָם מַקְצֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[28].

27) תוספתא, תמורה שם: "הנרבע בין משלו ובין משל חבירו, בין לפני הקדשו בין לאחר הקדשו, בין בשוגג בין במזיד, בין באונס ובין ברצון - פסול לגבי מזבח". ובתוספתא בבא־קמא פ"ד (עמ' 353 4) אמרו: "רובע ונרבע, בין משלו ובין משל חבירו וכו'". וראה ב'קרית ספר'. 28) תוספתא, עבודה זרה סוף פ"ו, "(מ)מוקצה שלו אסור (כן הוא בכת"י ווין ובדפוס ראשון), ושל חבירו מותר (כן הוא שם ושם), לפני הקדשו אסור, לאחר הקדשו מותר", וראה גם בתוספתא, תמורה שם: "מוקצה שלו אסור, ושל חברו מותר".

1 **ו. הַנֶּעֱבָד, בֵּין שֶׁעָבַד שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס**
2 **בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשׁ**
3 **בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה אָסוּר[29]; וְיִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל**
4 **בּוֹ מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדֶה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[30]. וְהַנֶּעֱבָד -**
5 **הוּא וְכֹל מַה שֶּׁעָלָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[31]; שֶׁכָּל צִפּוּי[32]**
6 **נֶעֱבָד אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[33]. אֲבָל הַמֻּקְצֶה - הוּא אָסוּר,**
7 **וּמַה שֶּׁעָלָיו מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ[34].**

29) תוספתא, תמורה שם: "ונעבד בין משלו ובין של חבירו, בין לפני הקדשו ובין לאחר הקדשו, בין בשוגג ובין במזיד - פסול לגבי מזבח, באונס כשר, ברצון פסול (מילים אלו סותרות למה שכתוב בסיפא, וראה ב'כסף משנה' ב'חסדי דוד' וב'יחוסי תנאים ואמוראים' ערך ר' הלל בריה דר' ולס). איזהו נעבד, כל שעובדין אותו, בין באונס ובין ברצון". וכן הוא גם בברייתא עבודה זרה נד, א: "איזהו נעבד, כל שעובדים אותו בין בשוגג ובין במזיד בין באונס ובין ברצון", וראה גם תוספתא עבודה זרה פ"ו: "איזהו נעבד, כל שעובדין אותו בין בשגגה בין במזיד". ופירוש "באונס", שאנסוהו הגוים לעבוד את הבהמה, ואין צריך שיעשה בה מעשה, ואפילו בבהמת חבירו, ולא כמו שאמרו בגמרא עבודה זרה, שם: "בהמת חבירו צריך לעשות בה מעשה כדי לאסרה", ולא כמו שמחלק ה'כסף משנה' שרק לאסרה להדיוט צריך מעשה, אבל לאסרה לגבוה אין צריך מעשה, שהרי רבינו פסק למעלה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א כי אף שעשה מעשה בבהמת חבירו, לא אסרה להדיוט שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל סמך על דברי ה'ירושלמי' (כלאים פ"ז ה"ג) כי "הנעבד אע"פ שאינו נאסר להדיוט (שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ראה גם להלן הט"ו) נאסר לגבוה", ולפי זה אין הבדל בין אם עשה מעשה ובין אם לא עשה מעשה, שלגבוה אסור לעולם ('אור שמח', וראה להלן ה"ז לענין מעיין). 30) למעלה פ"ג ה"י. 31) משנה, תמורה כח, א: "הנעבד וכו' הוא ומה שעליו אסור". 32) כלומר, מה שעליו כגון כסף וזהב וכו'. 33) להדיוט, שנאמר (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך" (תמורה כח:). ומכיון שאסור להדיוט נאסר גם לגבוה, שנאמר (יחזקאל מה, טו) "ממשקה ישראל, למנחה ולעולה ולשלמים". ואמרו (פסחים מח. מנחות ה. ו. חולין צ: ותמורה כט.) מן המותר לישראל, ולא מהאסור לישראל, אבל הנעבד עצמו, אף כי מותר לישראל בהנאה (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א), אסור למזבח, שנמעט מן הפסוק (ראה למעלה פ"ג ה"ו), ולפי זה אפילו אם לא היה הציפוי על הנעבד, בשעה שעבדו אותו, הרי הוא אסור למזבח. אבל ראה בפירוש המשנה בתמורה שם, שכתב רבינו הטעם למה שאמרו שמה שעליו אסורים למזבח, משום שגם הכסף והזהב נעבד, מה־שאין־כן כסף וזהב של המוקצה שלא נעבד – הרי הוא מותר. נשמע מדבריו, כי הכסף והזהב של הנעבד שלא היה עליו בשעה שנעבד – מותר למזבח. 34) משנה, תמורה כח, א. שהמוקצה עצמו אסור משום שעשו בו מעשה (ראה למעלה ה"ד), אבל במה שעליו לא עשו מעשה (פירוש המשנה, שם). ומטעם "כסף וזהב עליהם" גם כן אין לאסור, שלא נאמר כן אלא על עבודה־זרה עצמה, ולא על משמשיה ('קרית ספר').

8 **ז. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר[35], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר**
9 **בַּהֲנָאָה[36] - הֲרֵי אֲבָנָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[37]. וְכֵן**
10 **הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ[38] - הֲרֵי מֵימָיו**
11 **פְּסוּלִין לְנַסֵּךְ[39]. אֲשֵׁרָה[40] שֶׁבָּטְלָה[41] - אֵין מְבִיאִין**
12 **מִמֶּנָּה גְּזָרִים לַמַּעֲרָכָה[42]. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבְהֵמָה -**
13 **כְּשֵׁם שֶׁנִּפְסְלָה לַמִּזְבֵּחַ, כָּךְ צֶמֶר שֶׁלָּהּ פָּסוּל לְבִגְדֵי**
14 **כְּהֻנָּה, וְקַרְנֶיהָ פְּסוּלִין לַחֲצוֹצְרוֹת[43], וְשׁוֹקֶיהָ[44]**
15 **לַחֲלִילִין, וּבְנֵי מֵעֶיהָ לְנִימִין[45], הַכֹּל פָּסוּל[46].**

35) לפי מה שכתבנו להלן גבי מעיין, צריך לפרש גם כאן בהר שלו. 36) להדיוט, ראה בהל' עבודה זרה שם, כי "כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אף־על־פי שנעבד, הרי זה מותר בהנאה". 37) כלומר, אסור לבנות מזבח מאבני ההר, והיא בעיית רמי בר חמא בעבודה זרה מו, א: "המשתחוה להר, אבניו מהו למזבח (אם מותר לבנות מהן מזבח או לא – רבינו חננאל) ופשטה רבא (שם מו:) מקל־וחומר: "ומה אתנן שמותר בתלוש להדיוט, אסור במחובר לגבוה, דכתיב (דברים כג, יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב, לא שנא תלוש ולא שנא במחובר, נעבד שאסור בתלוש להדיוט, אינו דין שאסור במחובר לגבוה". 38) כלומר, נובע ברשותו, וכמו כן המים נשארים בתוך שדותיו ואינם יוצאים מחוץ לשדותיו, אבל אם נובע ברשות הרבים אין המים נאסרים (שם מז. נט.), וכמו כן בנובע בשדה אחר, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואף־על־פי שבבהמה פסק רבינו למעלה ה"ו, שלגבי קרבן אדם אוסר דבר שאינו שלו – במחובר אין הדבר כן, שהרי איסור מחובר לגבוה נלמד בקל־וחומר מאתנן (ראה למעלה), ואתנן אינו שייך אלא בבהמה שלו, ולא בבהמה של אחרים ('אור שמח'). 39) שם מז, א: "בעי רבה, המשתחוה למעיין, מימיו מהו לנסכים וכו', למיא דקמיה קא סגיד, וקמאי קמאי אזלו (= למים שהוא רואה עכשיו לפניו השתחוה, והרי הלכו להם – רש"י שם) או דילמא לדברונא דמיא קא סגיד" (= לקילוח של נהר והילוכו השתחוה, והרי כל הנהר נעבד – רש"י שם) ולא נפשטה, ומספק פסק רבינו לחומרא (כסף־משנה. והלחם־משנה תמה על זה למה לא כתב, שבדיעבד הורצה כמו שכתב בכל הספיקות, ראה להלן הי"ב). 40) אילן שעבדו אותו לשם עבודה־זרה. 41) שהגוי ביטל אותה מלהיות עבודה־זרה, שמותרת בהנאה להדיוט (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח). 42) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ב: "הכל מודים באשרה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבטלה, שאין מביאים ממנה גזירים למערכה" (ראה משנה־למלך). 43) כלומר, לשופרות, ראה שבת לו, א - ששופרות נקראים חצוצרות. 44) כלומר, העצם של השוק פסול לעשותו חליל, שיחללו בו הלוים במקדש בשעת שמחת בית השואבה (ראה סוכה נ. במשנה). 45) כלומר, פסול לנימים של כינור (ראה שם נא:). 46) כל אלו הן בעיות שלא נפשטו במס' עבודה זרה מז, א.

1 **ח[47]. כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא יֵעָשֶׂה**
2 **לִמְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה[48].**
3 **אֵי זֶהוּ אֶתְנָן?[50] הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה**
4 **בִּשְׂכָרֵךְ[51]. אֶחָד זוֹנָה כּוּתִית[52] אוֹ שִׁפְחָה[53] אוֹ**
5 **יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[54]. אֲבָל**
6 **הַפְּנוּיָה[55], אֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[56] - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר[57]. וְכֵן**
7 **אִשְׁתּוֹ נִדָּה - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֶרְוָה[58].**

47) נראה שתחילת ה"ח צריכה להיות להלן לפני "איזהו אתנן" ('הגהות בן אריה'). 48) הוא כלל ונתינת טעם להקודם, ראה ב'הר המוריה'. 49) כן צריך להיות, כנ"ל. 50) ראה למעלה פ"ג ה"ז, כי אתנן זונה אסור למזבח. 51) משנה, תמורה כט, א. 52) תמורה כט, ב. ולמדו זאת בגזירה־שוה "תועבה – תועבה". נאמר באתנן (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה וגו' כי תועבה ה' אלקיך", ונאמר (ויקרא יח, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה". מה להלן (= ויקרא) עריות שאין קידושין תופסין בה, הכי נמי (=באתנן) אין קידושין תופסין בה", ובגויה אין קידושין תופסין, ראה בקידושין סו, ב - במשנה. 53) תמורה כט, א - במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) אמר שמואל בר רב יצחק, כי דברי המשנה הם בעבד עברי, ובאין לו אשה ובנים שאסור בשפחה (ראה להלן ה"י), הרי שלדעת חכמים אתנן שפחה הרי הוא אתנן. 54) כגון כהן גדול הבא על האלמנה. ודעת רבינו ברורה, כי אין אתנן נאסר אלא־אם־כן היתה ביאת עבירה, וראיה לכך ממה שהקשו שם על המשנה הנ"ל "והא שפחה לעבד מישרא שרי", והוא לפי דברי כולם, והמחלוקת של אביי ורבא שם כט, ב - דלדברי אביי אין איסור אתנן זונה ישראל אלא אם היא מעריות, שאין תופסין בהן קידושין, אבל אם היא מחייבי לאוין שתופסין בהן קידושין – אין אתנה אסור, ורבא סובר שאפילו בחייבי לאוין, אף שתופסין בהן קידושין, אתנה אסור, לפי שלומדים זונה ישראלית מזונה גויה, מה זונה גויה אתנה אסור, אף זונה ישראלית אתנה אסור. ופסק רבינו כרבא. 55) דפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה (ראה תמורה, שם). 56) שנאמר אצלו (ויקרא כא, ז) "אשה זונה וחללה לא יקחו", אין הבא על הפנויה נחשבת לזונה אף לכהן. 57) שפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה, ולא כרבי אליעזר, ראה תמורה שם. 58) כיון שמותרת לו לאחר זמן, וכרבי ורב (תמורה שם, ועי' רש"י שם ד"ה הבאות לו).

8 **ט. נָשָׂא[59] אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין - כֹּל שֶׁיִּתֵּן לָהּ מֵחֲמַת**
9 **בְּעִילָה[60] הֲרֵי זֶה אֶתְנָן וְאָסוּר. וְהַזְּכוּר[61] - אֶתְנָנוֹ**
10 **אָסוּר[62]. נָתְנָה הָאִשָּׁה אֶתְנָן לַבּוֹעֵל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
11 **מִשּׁוּם אֶתְנָן[63].**

59) למד זאת מנדה שלמעלה (הלכה הקודמת) שאף־על־פי שהיא אשתו, היה מקום לומר שאתננה אסור אם לא שהיא מותרת לו לאחר זמן, ומכאן שבחייבי לאוין, אף־על־פי שנשאה לאשה, אתננה אסור, שהרי לא תהיה מותרת לא לעולם ('הר המוריה'). 60) אבל אם נתן לה שלא מחמת בעילה, אלא מחמת שביטלה ממלאכתה, אין זה אתנן (תמורה שם, ברייתא של רבי): "ושנתן לה שכר להפקעתה (= שכר בטלה) וכו' מותרין", וראה ב'כסף משנה' ו'מרכבת המשנה'. 61) הבא על הזכר. 62) מס' תמורה שם, דברי רב. 63) שם דברי רבי. ואף־על־פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר "ובתתך אתנן, ואתנן לא ניתן לך ותהי להפך" (יחזקאל טז, לד), וממה שנאמר "להפך" נשמע שאין קרוי אתנן אלא מאיש לאשה ולא להיפך (שם).

12 **י. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה וְתָלִין שִׁפְחָתְךָ**
13 **אֵצֶל עַבְדִּי הָעִבְרִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. וְהוּא שֶׁאֵין לוֹ**
14 **אִשָּׁה וּבָנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים - הֲרֵי זֶה**
15 **מֻתָּר בִּשְׁפִחָה כְּנַעֲנִית[64], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[65]. וְהוּא הַדִּין**
16 **בְּאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה וְהַבָּעֲלִי לִפְלוֹנִי**
17 **הַיִּשְׂרְאֵלִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן[66].**

64) ואין זה אתנן זונה. ראה תמורה שם במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) שאלו: "והא שפחה לעבד משרא שרי וכו', אמר שמואל בר רב יצחק וכו' בעבד עברי וכו' וכגון דלית ליה אשה ובנים, דתניא אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, יש לו אשה ובנים, רבו מוסר לו שפחה כנענית". 65) בפ"ג מהל' עבדים ה"ד. 66) כלומר, לא רק באדון ועבד (שהאדון זוכה במעשה ידיו של העבד, וחייב בכל צרכי העבד) אמרו חכמים, שהאתנן שנתן האדון אסור, אף כי העבד הוא הבועל ולא האדון, אלא אפילו בשני אנשים שאין לאחד שום קשר עם השני, ואחד נתן אתנן עבור בעילת השני – גם אתנן זה אסור, מכיון שניתן עבור בעילת איסור, ולא חשוב מי הוא הנותנו. וראה כסף־משנה.

18 **יא. פָּסַק עִם הַזּוֹנָה לִתֵּן לָהּ טָלֶה אֶחָד וְנָתַן לָהּ**
19 **הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ נָתַן אֶלֶף - כֻּלָּן אֶתְנָן וַאֲסוּרִין**
20 **לַמִּזְבֵּחַ[67]. נָתַן לָהּ אֶתְנַנָּהּ וְלֹא בָּא עָלֶיהָ, אֶלָּא אָמַר**
21 **לָהּ: יְהִי אֶצְלֵךְ עַד שֶׁאָבוֹא עָלַיִךְ - כְּשֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ**
22 **יֵאָסֵר[68]. קָדְמָה וְהִקְרִיבַתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ -**
23 **כָּשֵׁר[69]. [וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת קָרְבָּן - יָצְאָה יְדֵי חוֹבָתָהּ.]**
24 **וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בָּעֵת שֶׁנָּתַן: אֵימָתַי שֶׁתִּרְצִי לִי קְנִי**
25 **אוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו[70]; אֲבָל אִם לֹא אָמַר לָהּ כֵּן[71] - אֵינָהּ**
26 **יְכוֹלָה לְהַקְרִיב דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהּ[72].**

67) ראה תמורה שם, במשנה: "האומר לזונה הוליך טלה זה בשכרך, אפילו הן ק' - כולן אסורין", ובגמרא שם: "היכי דמי, אילימא דשקלה אגרא (= שלקחה בשכרה) מאה

בהמות, פשיטא דכולהו אסירי, מה לי חד מה לי מאה, לא צריכא דשקלה אגרא חדא ויהיב לה מאה, דכולהו מכח אתנן קאתי". 68) שם אמרינן: "תנו רבנן, נתן לה ולא בא עליה וכו' אתננה מותר, נתן לה ולא בא עליה - אתננה קרית להו? וכו', אלא הכי קתני נתן לה ואחר־כך בא עליה וכו', אתננה מותר, וליחול עליה אתנן למפרע? אמר רבי אלעזר, שקדמה והקריבתו" (וכן הוא בעבודה זרה סב: סג.), הרי שרק אם בשעה שבא עליה כבר לא היה האתנן קיים, אבל אם בשעה שבא עליה היה אתנן בידה, הרי זה אתנן ואסור. 69) ראה למעלה בהערה הסמוכה. 70) כלומר, אימתי שתצטרכי לטלה תקני לך מעכשיו, ואם לא תצטרכי אותו לא יהא קנוי לך, אלא בשעת ביאה. 71) אלא אמר לה, רק טלה זה יהיה אצלך, ולא תקחי אותו אלא בשעת ביאה. 72) שכל זמן שלא בא עליה לא קנתה הטלה, והכתוב אומר (ויקרא כז, יד) "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לה'", ודרשו בגמרא (ראה תמורה ועבודה זרה שם) "מה ביתו ברשותו, אף כל ברשותו", ודבר שאינו של האדם אינו יכול להקדישו ולהקריבו.

1 **יב. קָדְמָה וְהִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[73] וְאַחַר כָּךְ**
2 **בָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא אֶתְנָן[74], הוֹאִיל וּבָא**
3 **עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ[75], אוֹ אֵינוֹ אֶתְנָן, שֶׁהֲרֵי**
4 **הִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם בִּיאָה[76]. לְפִיכָךְ[77] לֹא יִקְרַב[78], וְאִם**
5 **קָרַב - נִרְצָה[79].**

73) ועדיין לא הקריבתו. 74) בעיית רב הושעיא בתמורה ועבודה זרה שם, ולא נפשטה. 75) והרי הטלה קיים בשעת ביאה. 76) והרי קיימא־לן "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", והרי זה כאילו הקריבתו כבר. 77) כיון שהדבר ספק. 78) מספק. 79) כן דעת רבינו בכל הספיקות בעניני הקרבנות, ראה להלן פ"ז מהל' תמידין ומוספין ה"כ.

6 **יג. בָּא עָלֶיהָ וְלֹא נָתַן לָהּ, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ,**
7 **אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. בַּמֶּה דְּבָרִים**
8 **אֲמוּרִים? בְּכוּתִית שֶׁאָמַר לָהּ: הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה זֶה,**
9 **שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מְשִׁיכָה[80], אוֹ בְּיִשְׂרְאֵלִית[81] שֶׁהָיָה**
10 **הַטָּלֶה בַּחֲצֵרָהּ[82] וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא אֶתֵּן לָךְ מָעוֹת**
11 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי הוּא שֶׁלָּךְ[83]; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ**
12 **'הִבָּעֲלִי לִי בְּטָלֶה' סְתָם, וּבָא עָלֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן**
13 **שָׁלַח לָהּ טָלֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן[84].**

80) כלומר, שהרי הגוי קונה גם בכסף וגם במשיכה (ראה פ"א מהל' זכיה ומתנה הי"ד, ועיי"ש בהערה פח), וכיון שאומר לה הבעלי לי בטלה זה, הרי היא קונה את הטלה בביאה זו, אף כי נתן לה את הטלה לאחר זמן והרי זה אתנן זונה, וראה להלן בסמוך. 81) שאינה קונה אלא במשיכה או בהגבהה (ראה בפ"ג מהל' מכירה ה"א). 82) וחצרו של אדם קונה לו (פ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ח). 83) ראה בתמורה כט, א. ועבודה זרה סב, ב - בברייתא: "בא עליה ולא נתן לה אתננה מותר", ובגמרא שם: "מאי יהיב לה, אלא הכי קתני וכו' בא עליה ואחר־כך נתן לה אתננה מותר", והקשו (שם כט: , ושם סג.) "והתניא, בא עליה ונתן לה ואפי' עד וכו' אתננה אסור וכו', לא קשיא הא דאמר לה הבעלי בטלה זה, הא דאמר לה הבעלי בטלה סתם. טלה זה והא מחוסר משיכה, בזונה גויה דלא קניא במשיכה. ואיבעית אימא, אפילו בזונה ישראלית, כגון דקאי בחצרה וכו' דשוויה לא אפותיקי, ואמר לה אם עוד יום פלוני יהבינא לך זוזי מוטב, ואם לאו טלה באתננך", וראה 'מאירי' עבודה זרה שם, שגרס "בזונה גויה דלא בעיא משיכה". וכן הוא ב'מאירי' קידושין יד, ב (והוסיף כי אלו הגורסים "דלא קניא במשיכה", גירסא משובשת היא) וכן הגירסא בכת"י ספרדי עבודה זרה שם, וכן גרס רבינו. 84) שם בגמרא, שאין אתנן אלא המיוחד בשעת ביאה.

14 **יד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר[85] אֶלָּא גּוּפָן[86],**
15 **לְפִיכָךְ אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקְרַב עַל גַּבֵּי**
16 **הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְתוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה וְיַיִן**
17 **וְשֶׁמֶן וָסֹלֶת[87]. נָתַן לָהּ מָעוֹת וְלָקְחָה בָּהֶן קָרְבָּן - הֲרֵי**
18 **זֶה כָּשֵׁר[88].**

85) ראה להלן הט"ז, אי זה הוא מחיר כלב. 86) משנה תמורה ל, ב. שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה", אתנן גופיה הוא שאסור, ולא חילופיו ('קרית ספר'). 87) אבל אם נתן לה ענבים, זיתים וחטים, הרי אלו כשרים לקרבן, שכבר נשתנו, ראה להלן הט"ו. 88) שם במשנה.

19 **טו. נָתַן לָהּ חִטִּים וַעֲשָׂאָתַן סֹלֶת, זֵיתִים וַעֲשָׂאָתַן**
20 **שֶׁמֶן, עֲנָבִים וַעֲשָׂאָתַן יַיִן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים, שֶׁכְּבָר**
21 **נִשְׁתַּנּוּ[89]. נָתַן לָהּ בְּהֵמַת קָדָשִׁים[90] בְּאֶתְנָנָהּ - לֹא**
22 **נֶאֱסְרָה לַמִּזְבֵּחַ[91]. וַאֲפִלּוּ מִנָּה אוֹתָהּ עַל פִּסְחוֹ[92] וְעַל**
23 **חֲגִיגָתוֹ[93] בְּאֶתְנָנָהּ - לֹא נִפְסְלוּ הַמַּקְדָּשִׁין, שֶׁכְּבָר זָכָה**
24 **בָּהֶן גְּבוֹהַּ מִשָּׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁן[94]. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ דָּבָר**
25 **שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - לֹא פְּסָלוֹ, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
26 **שֶׁלּוֹ[95], אֶלָּא אִם כֵּן נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[96]. אֲבָל אִם נָתַן**
27 **לָהּ עוֹפוֹת[97], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַקְדָּשִׁין[98] - אֶתְנָן חָל**
28 **עֲלֵיהֶם וַאֲסוּרִים[99]. וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא דָּבָר זֶה[100].**

89) תמורה שם, בברייתא. וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם" — "שניהם" ולא שינוייהם, וראה להלן הי"ח בשינוי "מחיר כלב". 90) כלומר, בהמה שהקדישה לפני הנתינה. 91) תמורה שם, במשנה: "נתן לה מוקדשין, הרי אלו מותרין". 92) ראה להלן בסמוך. 93) היא חגיגת ארבעה עשר בניסן, ראה בפ"י מהל' קרבן פסח הי"ב. 94) ואין זה ממון שלו, ואינו יכול לתת לה באתננה. ושם בגמרא: "ויהיו מוקדשין, אתנן ומחיר חל עליהן, מקל־וחומר וכו' תלמוד־לומר (שם): "לכל נדר", להוציא את הנדור. טעמא דמעטינהו קרא, הא לא מעטינהו קרא, הוה אמינא כי יהיב לה מוקדשין, חל עליהן אתנן ומחיר, והא לאו ממוניה הוא, אמר רב הושעיא בממנה על פסחו, ורבי היא - דתניא "ואם ימעט הבית מהיות משה" (שמות יב, ד) החייהו משה, מכדי אכילה ולא מכדי מקח. רבי אומר, אף מכדי מקח שאם אין

לו ממנה אחרים עמו על פסחו ועל חגיגתו, ומעותיו חולין שעל מנת כן הקדישו ישראל פסחיהן". ואמרו בפסחים צ, א - שרבה ורבי זירא נחלקו בביאור מחלוקתם, והמקיל בהם מפרש שלא נחלקו בעצים לצליית הפסח, ובמצה ומרור, שגם לחכמים לוקח בהם והמעות חולין – אלא בקונה במעות חלוק וטלית, ופסק רבינו פ"ד מהל' קרבן פסח הי"א כחכמים ולא כרבי (משנה־למלך שם). ולפיכך כתב כאן בטעם הלכה זו, שהם של הקדש, ולא כהברייתא בתמורה שם שמיעטה מן הפסוק "לכל נדר", כי ברייתא זו אליבא דרבי. וכוונת רבינו במה שכתב "ואפילו מנה אותה על פסחו ועל חגיגתו", לומר, שגם פסח וחגיגה שיש אומרים שהם ממונו (רבי, כנ"ל) – אין זה לפי ההלכה אלא גם הם אינם אלא ממון הקדש. ועי' כסף־משנה כאן ובהל' קרבן פסח שם. 95) נלמד מדברי הגמרא שהובאו למעלה: "והא לאו ממוניה הוא". וראה גם למעלה ה"ה. 96) שאז קנתה הזונה ביאוש ושינוי רשות, כמבואר בפ"ה מהל' גניבה ה"ג ('הר המוריה'). 97) תורים ובני יונה. 98) כלומר, אפילו עופות שהקדישן לפני הנתינה. 99) בתמורה ל, ב - במשנה: "נתן לה מעות וכו' מותרין, יינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור, נתן לה מוקדשין הרי אלו מותרים. עופות, הרי אלו אסורים. שהיה בדין מה אם המוקדשין שהמום פוסל בהן אין אתנן ומחיר חל עליהן, עוף שאין המום פוסל בו אינו דין שלא יהא אתנן ומחיר חל עליהם, תלמוד־לומר (דברים כג, יט) לכל נדר, להביא את העוף", ומפרש רבינו כי מדובר בעופות מוקדשין, שאם לא כן למה הפסיקה המשנה בבבא "נתן לה מוקדשין", ולא נשנו הדברים ביחד "יינות ושמנים וסלתות (ועופות)", אלא על־כרחנו כי העופות הם מוקדשין ('מעשה רוקח'). ועוד ראיה לכך, כי אם נאמר שהעופות הם חולין – אין זה קל־וחומר ממוקדשין לעופות, כי מוקדשין הם ממון גבוה, ולפיכך אין אתנן חל עליהם, אבל עופות שהם חולין אפשר שאתנן חל עליהם, אלא על־כרחנו כי מדובר בעופות מוקדשין (לחם־משנה). אבל הראב"ד מפרש כי "העופות" במשנה הם חולין, וכן פירש רש"י שם. 100) כלומר, מגזירת הכתוב "לכל נדר". אבל מצד הסברא, היינו אומרים "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" (לחם־משנה).

1 **טז. אֵי זֶה הוּא מְחִיר כֶּלֶב?[101] זֶה הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ:**
2 **הֵא לְךָ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה[102]. וְכֵן אִם הֶחֱלִיף כֶּלֶב**
3 **בְּכַמָּה בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת**
4 **לַמִּזְבֵּחַ[103].**

101) ראה למעלה פ"ג ה"ז כי מחיר כלב אסור למזבח. 102) משנה, שם. והיינו שמחליף הכלב בטלה. ושם בגמרא: "מחיר כלב, זהו חליפי כלב. וכן הוא אומר (תהלים מד, יג) תמכר עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם", אלמא מחיר היינו דמים (רש"י שם). 103) פשוט הוא (כסף־משנה).

ונלמד ממה שנאמר להלן בהי"ז, שעשרה שכנגד הכלב אסורים ('הר המוריה').

5 **יז. שְׁנֵי שֵׁתְּפִין[104] שֶׁחָלְקוּ, זֶה לָקַח עֲשָׂרָה טְלָאִים**
6 **וְזֶה לָקַח תִּשְׁעָה וְכֶלֶב אֶחָד - שֶׁעִם הַכֶּלֶב[105]**
7 **מֻתָּרִין[106]; אֲבָל הָעֲשָׂרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: אִם יֵשׁ אֶחָד מֵהֶם**
8 **דָּמוֹ כִּדְמֵי הַכֶּלֶב אוֹ יָתֵר עַל דְּמֵי הַכֶּלֶב - מוֹצִיאוֹ**
9 **מִן הָעֲשָׂרָה כְּנֶגֶד הַכֶּלֶב וְיִהְיֶה מְחִירוֹ[107], וּשְׁאָרָן[108]**
10 **מֻתָּרִים[109]; וְאִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן דָּמָיו פְּחוּתִין**
11 **מִדְּמֵי הַכֶּלֶב - הֲרֵי הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן אֲסוּרִים[110].**

104) משנה, שם ל, א. 105) כלומר, תשעת הטלאים שנטל זה שנפל בחלקו הכלב. 106) שם במשנה. שהרי אינם חליפי הכלב. 107) כלומר, טלה זה יהיה "מחיר הכלב", ורק הוא אסור למזבח (שם בגמרא, ומובא להלן). 108) יתר תשעת הטלאים. 109) ב'תוספות' שם ד"ה ואידך, כתבו שזהו מטעם "ברירה". ואם כן צריך עיון, שהרי רבינו פסק שבדאורייתא אין ברירה (פ"ז מהל' מעשר ה"א). ועי' בלחם־משנה פ"ו מהל' בכורות ה"י. 110) במשנה, שם: "וכן שני שותפין שחלקו, אחד נטל עשרה ואחד תשעה וכלב, שכנגד הכלב אסור, ושעם הכלב מותר", ובגמרא שם הקשו: "ניפוק חדא להדי כלבא, והנך כולהו לישתרו, הכא במאי עסקינן כגון דטפי דמי כלב מחד מינייהו, והאי טיפונא (= היתר ששוה הכלב לעומת הטלה האחד) שדי בכולהו", וכולם נחשבים למחיר כלב.

12 **יח. נִשְׁתַּנָּה הַמְּחִיר, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּחִטִּים**
13 **וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[111]. אֶתְנַן כֶּלֶב[112] וּמְחִיר**
14 **זוֹנָה[113] - מֻתָּרִין[114]. אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב - מֻתָּרִין**
15 **לְבֶדֶק הַבַּיִת[115], שֶׁהֲרֵי הֵן מִשְׁתַּנִּין. אֲבָל גּוּפָן שֶׁל**
16 **אֶתְנַן לֹא יֵעָשֶׂה רִקּוּעִין[116] לַבַּיִת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל**
17 **נֶדֶר[117] - לְהָבִיא אֶת הָרִקּוּעִים.**

111) שם ל, ב - בברייתא, וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (דברים שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם", "שניהם" ולא שינוייהם. וראה למעלה הט"ו לענין אתנן זונה. ולענין ולדותיהם שמותרין, מובא למעלה פ"ג הי"ב. וראה בכסף־משנה ובמשנה־למלך. 112) כלומר, בא על כלב ונותן לבעל הכלב טלה באתננו (ראה רש"י שם במשנה ל.). 113) כלומר, נתן לחבירו טלה תמורת שפחה זונה שיש לו (וראה רש"י שם). 114) שם במשנה: "אתנן הכלב ומחיר זונה, הרי אלו מותרין, שנאמר (דברים שם) "שניהם" – שניהם ולא ארבעה". 115) שאם למזבח מותרים אחר שנשתנו (למעלה בהלכה זו, ובהט"ו) קל־וחומר שמותרים לבדק הבית (כסף־משנה). 116) כחכמים בברייתא, שם. 117) בברייתא שם, למדו זאת חכמים ממה שנאמר (שם) "בית ה' אלקיך" – "לרבות את הריקועין", וצריך עיון (לחם־משנה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"א־כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון כ"א תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים

1 עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לֵידַע דִּין חִלּוּק הַקַּרְקָעוֹת בֵּין
2 הַשֻּׁתָּפִין. וְהַרְחָקַת גֵּזֶל כָּל אֶחָד מֵהֶם מִשְׁכְּנוֹ[1] וּמִבַּעַל
3 הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ[2]. וְדִין בַּעַל הַמֶּצֶר.

4 וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) כולל היזק ראייה וכיוצא בו. 2) כולל נזקי רכוש.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

3) נתבארו בו משפטי חלוקת השותפין באלו דברים כופין זה לזה לחלוק או שיישאר לאחד מהם הכול ויקנה חלק חבירו בדמים, והנמשך אחר זה.

5 א. אֶחָד[4] הַקּוֹנֶה מֵחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֵהוּ, אוֹ שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ
6 מֵאֶחָד שָׂדֶה, אוֹ שֶׁיָּרְשׁוּ, אוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָהֶן בְּמַתָּנָה, אוֹ
7 שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ מִן הַהֶפְקֵר[5], אוֹ נִכְסֵי גֵּר, כְּלָלוֹ[6] שֶׁל
8 דָּבָר: כֹּל שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם שֻׁתָּפוּת בְּקַרְקַע, וּבִקֵּשׁ אֶחָד
9 מִן הַשֻּׁתָּפִין לַחֲלֹק וְלִטֹּל חֶלְקוֹ לְבַדּוֹ: אִם[7] יֵשׁ
10 בְּאוֹתָהּ קַרְקַע דִּין חֲלֻקָּה[8] - כּוֹפֶה אֶת שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין
11 וְחוֹלְקִין עִמּוֹ; וְאִם אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - אֵין אֶחָד
12 מֵהֶן יָכוֹל לָכוּף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק. וְכֵן הַדִּין
13 בְּמִטַּלְטְלִין[9]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? בְּשֶׁאֵין אֶחָד
14 מֵהֶן מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ[11] בַּמָּקוֹם שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ, אֶלָּא
15 יַד כֻּלָּן מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּכָל הַמָּקוֹם; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד
16 מֵהֶן מַכִּיר חֶלְקוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה -
17 כּוֹפֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ לְהַבְדִּיל[12] בֵּין חֶלְקוֹ
18 לְחֵלֶק חֲבֵרוֹ[13].

4) בבא בתרא ב. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן (שם ג.) ושם יא. במשנה. 5) כן נראה בבבא מציעא ז: ובפירוש רבינו חננאל שם (אור שמח). 6) כלשון המשנה בראש המסכת: "השותפין", לשון סתמית ללא כל הבדל, איך הוקמה שותפות זו. 7) משנה שם יא. ושם ג. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן במשנה שם ב. 8) פרטי דין חלוקה - להלן הלכה ד. 9) במשנה שם יא. מפורטים גם דברים שהם מטלטלין. וראה להלן הלכה ה. 10) הרי"ף, סמוך למשנה הנ"ל יא. ולמד זאת מהמימרא של רב אשי שם ג. "שהלך זה בתוך שלו והחזיק" (וראה תוספות שם דיבור המתחיל רב אשי) וכן כתב רבינו להלן פרק ב הלכה י: "וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו וכו' אף על פי שלא קנו מידם, אין אחד מהם יכול לחזור בחבירו". ועיין להלן. 11) ברי"ף שם נוסף: "ואינו יכול להשתמש בחלקו של חבירו", וראה להלן. 12) כי מאחר ששניהם מכירים כל אחד ואחד חלקו - הרי התקיימה כאן חלוקה ביניהם ואינם שותפים עוד בחצר. ואף על פי שלא עשו זאת בקניין, אינם יכולים לחזור עוד אחר שחלקו, כי הרי כל השותפות הייתה מתחילה רק עד שיתחלקו ואף על פי שאנו פוסקים להלכה "האחים שחלקו לקוחות הם" ואין אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שכל אחד ואחד קיבל חלקו המיוחד לו - מכל מקום מעכשיו אנו קובעים כי כל אחד ואחד קיבל חלקו המיועד לו מתחילה בעת התחלת השותפות לכשיתחלקו ביניהם, ולפיכך אינם צריכים קניין (אבן האזל להלן פרק ב הלכה י). 13) הבדלה זו מחיצה היא, אלא שיש הבדל בין מקום שיש בו היזק ראייה, שצריכה להיות גבוהה ארבע אמות (כדלהלן פרק ב הלכה טז) לבין מקום שאין בו היזק ראייה, שדי לה בגובה כל שהוא (מגיד משנה).

19 ב. אֶחָד[14] מִן הַשֻּׁתָּפִין[15] שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין
20 בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[16] בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְלְקוּ, כְּגוֹן
21 שִׁפְחָה אוֹ כְּלִי: מְכֹר לִי חֶלְקְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹ קְנֵה
22 מִמֶּנִּי[17] בַּשַּׁעַר הַזֶּה[18] - הַדִּין עִמּוֹ, וְכוֹפִין אֶת הַנִּתְבָּע
23 לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ אוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ. אֲבָל אִם אֵין הַתּוֹבֵעַ
24 רוֹצֶה לִקְנוֹת, אוֹ לֹא יִמְצָא בַּמֶּה יִקְנֶה - אֵינוֹ יָכוֹל
25 לָכוּף אֶת חֲבֵרוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ כַּשַּׁעַר הַזּוֹל;
26 שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁאֶקְנֶה, אֶלָּא
27 שֶׁאֶמְכֹּר[19]. לְפִיכָךְ[20]: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד
28 עָשִׁיר, שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם מֶרְחָץ אוֹ בֵּית הַבַּד: אִם
29 עַשָּׁאן הָאָב[21] לְשָׁכָר - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[22], כָּל זְמַן
30 שֶׁיִּרְצוּ לַעֲמֹד בַּשֻּׁתָּפוּת[23]; עַשָּׁאן[24] הָאָב לְעַצְמוֹ -
31 אֵינוֹ יָכוֹל לָכוּף אֲחִיו לְהַשְׁכִּיר אוֹתָם, אֶלָּא
32 מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ אֲבִיהֶם. וַהֲרֵי
33 עָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי: קַח לְךָ זֵיתִים, וּבוֹא וַעֲשֵׂה אוֹתָם
34 בְּבֵית הַבַּד; קְנֵה לְךָ עֲבָדִים, וְעָבוֹאוּ וְיִרְחֲצוּ
35 בַּמֶּרְחָץ[25]. וְאֵין הֶעָנִי כּוֹפֶה אֶת הֶעָשִׁיר לִקְנוֹת
36 חֶלְקוֹ[26]. אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר לוֹ: קְנֵה מִמֶּנִּי אוֹ מְכֹר
37 לִי, וַהֲרֵינִי לוֶה וְקוֹנֶה[27] אוֹ מוֹכֵר[28] לַאֲחֵרִים וְקוֹנִין
38 - הַדִּין עִמּוֹ. אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן: אֵינִי קוֹנֶה, אֶלָּא
39 הֲרֵינִי מוֹכֵר חֶלְקִי - מוֹכְרִין אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים. אָמַר כָּל
40 אֶחָד מֵהֶם: אֵינִי מוֹכֵר, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה לֹא
41 שֶׁיִּקְנֶה חֵלֶק חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה לֹא
42 לִקְנוֹת חֵלֶק חֲבֵרוֹ וְלֹא לִמְכֹּר חֶלְקוֹ, אֶלָּא יִשָּׁאֲרוּ
43 שֻׁתָּפִין בַּגּוּף - הֵיאַךְ הֵן עוֹשִׂין? אִם הָיָה הַמָּקוֹם
44 עָשׂוּי לְשָׁכָר[29] - מַשְׂכִּירִין אוֹתוֹ וְחוֹלְקִין שְׂכָרוֹ; וְאִם
45 אֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׁכָר: אִם חָצֵר הוּא - שׁוֹכְנִין בָּהּ שָׁנָה
46 שָׁנָה[30], שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁכְּנוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת, מִפְּנֵי
47 הֵזֵק רְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[31], וְאֵין אָדָם
48 עָשׂוּי לִטְרֹחַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לְפַנּוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר,
49 אֶלָּא מִשָּׁנָה לְשָׁנָה; וְאִם מֶרְחָץ הוּא - נִכְנָסִין לָהּ
50 שְׁנֵיהֶם תָּמִיד בְּכָל יוֹם[32]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁרָאוּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תָּמִיד[33], וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר, כְּגוֹן**
2 **מֶרְחָץ אוֹ מַצָּע אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ:**
3 **הִשְׁתַּמֵּשׁ אַתָּה יוֹם וַאֲנִי יוֹם, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: בְּכָל**
4 **יוֹם אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.**

14) שם יג. ושם, פלוגתת רב יהודה ורב נחמן אם אומרים "גוד או אגוד" (ראה להלן), והלכה כרב יהודה, כמו שפסק אמימר (שם יג:) וכברייתא שהובאה שם. 15) היינו, אלה שנזכרו למעלה: קונה מחבירו חצי שדה, שניים שקנו שדה, ירשו, ניתנה לה מתנה, זכו מן ההפקר. ובכולם יש דין של "גוד או אגוד". והראב"ד להלן הלכה ג חולק על זה וכתב שלא אמרו "גוד או אגוד" אלא בירושה ומתנה, אבל במקח וממכר לא אמרו כן, שהרי השני אומר לו: על דעת כן נשתתפנו, שלא ניחלק, ועיין שם. 16) נלמד מדברי רבא לרב נחמן, שם יג. 17) זהו "גוד או אגוד" שבגמרא שם. וכפירוש הערוך (ערך גד ב, לפי נוסחת הכסף־משנה): גוד: משוך, כלומר, קנה. אגוד: אמשוך, כלומר, אקנה, היינו מכור. 18) ואם כן התובע את החלוקה הוא הוא הקובע את השער, בין לעצמו, במקרה שהוא קונה, ובין לחבירו כשיקנה הוא (בניגוד לרש"י שם דיבור המתחיל אית דינא, שפירש גוד: קוץ. אגוד: אקוץ, שלעולם, הקונה קובע את השער וראה כסף משנה). ונראה מדברי רבינו שאפשר לקבוע גם שער העולה על שוויו האמיתי של החפץ, ויש חולקים על זה (ראה במגיד משנה). 19) והכול תלוי בתובע האומר "גוד או אגוד", שיוכל לומר כן בשני הצדדים: גם גוד, שהאחר יקנה, וגם אגוד שהוא יקנה. אבל אם הנתבע הוא עני ואינו יכול לקנות, אין זה מפריע לתובע להגיד לו "או קנה או מכור". כן הכריע הרי"ף שם בניגוד לדעת החולקים על זה (מגיד משנה). 20) משנה שם קעב. והובאה שם יג. 21) מפשטות דברי רבינו נראה שהכול תלוי בהתנהגות האב המוריש (כסף משנה). ויש אומרים שהעיקר תלוי בגדלם ובקטנם, שאם הם גדולים וראויים להשכיר, משכירים והשכר לאמצע. ואם הם קטנים, שאינם ראויים להשכיר, אינו יכול לכופו להשכיר (מגיד משנה. וראה בתוספות שם יג: דיבור המתחיל אם). 22) ואין העשיר יכול לומר, שהוא רוצה להשתמש בחלקו, כי הרי זה יפריע להשכיר את החלק השני (מגיד משנה בשם הרשב"א). 23) אבל אם ירצה העשיר יכול לבטל את השותפות על ידי זה שיאמר לו "גוד או אגוד", ור"י מיגאש השאיר זאת בספק, מאחר שהדבר עומד לשכר ואולי דינו כדבר שיש בו דין חלוקה, וראה מגיד־משנה. 24) משנה שם. 25) כלומר, אף על פי שאין העני יכול להשתמש בבית הבד או בבית המרחץ - אומר לו העשיר: מה איכפת לי אם אינך יכול, מצידי תוכל לקחת זיתים או עבדים ולהשתמש בהם. 26) שכל שאינו נותן אפשרות משני הצדדים: "גוד או אגוד" - אינו יכול להכריחו. 27) אף על פי שאין לו משלו. וכן נראה שם יג. שגם עבד כנעני שאין לו לשלם הרי הוא בכלל "אגוד" על ידי שילווה מאחרים. 28) כלומר: אף שאין לו כסף, יכול הוא לבקש מהשותף שיאפשר לו זאת על ידי מכירה לאחרים. ויש חולקים על זה (שולחן ערוך סימן קעא, סעיף ו). 29) מכאן משמע שמה שאמר למעלה "אם עשאם האב" לאו דווקא עשאה האב כפירושו של הכסף־משנה אלא כדעת האומרים שהכול תלוי אם ראוי להשכיר או לאו וכמו שכתב המגיד־משנה. 30) את עיקרון החלוקה לזמנים, למד הר"י מיגאש מתשובת רב נחמן (שם יג.) הסובר שאין אומרים "גוד או אגוד", לשאלת רבא, מה יעשו בחפץ השייך לבכור ופשוט, ועל כך ענה רב נחמן שזה משתמש בו יום אחד וזה יומיים. והוא הדין למקום שאין אפשרות של גוד או אגוד (מגיד משנה). והראב"ד בהשגתו חולק על זה ואומר שאין האחד יכול להכריח את השני לחלוקת שנים, שהשני יכול לטעון, שהוא אינו מוכן להיות נע ונד. ועוד, אם אין לו להיכן יפנה, מה תהא עליו, אלא: או תסבול היזק ראייה או תחלוק. 31) ואי־אפשר לכוף על חלוקה, אף על פי שיש היזק ראייה. 32) מקור לדברים אלו בברייתא (שם יג. והובאה למעלה) שבמרחץ שעשה האב לעצמו משתמשים בה ביחד כדרך שהשתמש בה אביהם (מגיד משנה בשם ר"י מיגאש). ועוד ראייה ממה ששאלו שם מה עושים בבכור ופשוט שהניח להם עבד ובהמה טמאה - מכלל שבפשוט ופשוט לא הייתה כל בעייה, מפני ששניהם יכולים להשתמש יחד (ר"י מיגאש, וראה בתוספות שם דיבור המתחיל בכור ופשוט). ואם אינו ראוי להשתמש בו יחד, יש אומרים שמחלקים אותו לימים (ר"י מיגאש). 33) שאם רק מזמן לזמן, הרי אפשר לקיים חלוקה בין השותפים בשימוש לזמנים נפרדים.

5 **ג. אֶחָד הַשּׁוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ מִקְצַת חָצֵר אוֹ שָׂדֶה שֶׁאֵין**
6 **בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[34], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁשָּׂכְרוּ מָקוֹם אֶחָד**
7 **בְּשֻׁתָּפוּת - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ וְלוֹמַר**
8 **לוֹ: אוֹ שְׂכֹר מִמֶּנִּי חֶלְקִי, אוֹ הַשְׂכֵּר לִי חֶלְקְךָ[35]. וְאִם**
9 **יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - חוֹלְקִין.**

34) כלומר, לא בחצר ולא בשדה (ובשולחן־ערוך חושן משפט סימן קעא סעיף ט היפך הסדר: "מקצת שדה או חצר שאין בה דין חלוקה"). 35) הראב"ד חולק על זה ולדעתו, אין מקום להלכות אלו, של גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה, אבל לא בשכירות ובמקח־וממכר מפני שיכול השותף לטעון, שעל מנת כן שכרו או קנו לכתחילה בשותפות, שימשיכו ככה. ורבינו סובר כי התובע יכול לדחות את טענת השותף בטענה נגדית, שבזמן השכירות חשב אמנם שיוכל להיות בשותפות עם זה, ורק אחרי כן נתברר לו שזה אינו לפי רוחו (מגיד משנה בשם הרשב"א).

10 **ד. אֵי זֶהוּ דִּין חֲלֻקָּה? כֹּל[36] שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק לְפִי**
11 **הַשֻּׁתָּפִין, יַגִּיעַ לַפָּחוּת[37] שֶׁבָּהֶם חֵלֶק שֶׁשֵּׁם הַכֹּל קָרוּי**
12 **עָלָיו; אֲבָל אִם אֵין שֵׁם הַכֹּל נִקְרָא עַל הַחֵלֶק - אֵין**
13 **בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה. כֵּיצַד[38]? כָּל חָצֵר[39] שֶׁאֵין בָּהּ אַרְבַּע**
14 **אַמּוֹת[40] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ קְרוּיָה חָצֵר. וְכָל**
15 **שָׂדֶה שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין[41] - אֵינָהּ**
16 **קְרוּיָה שָׂדֶה[42]. וְכָל גִּנָּה[43] שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת חֲצִי**
17 **קַב - אֵינָהּ קְרוּיָה גִּנָּה. וְכָל[44] פַּרְדֵּס[45] שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי**
18 **זְרִיעַת שְׁלֹשָׁה קַבִּין - אֵינוֹ קָרוּי פַּרְדֵּס. לְכִיכָךְ[46]: אֵין**
19 **חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר, עַד שֶׁיִּהְיֶה אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד**
20 **וְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין; וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ**

1 כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין [לְכָל אֶחָד וְאֶחָד]; וְלֹא אֶת
2 הַגִּנָּה, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ חֲצִי קַב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וְלֹא
3 אֶת הַפַּרְדֵּס, עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ בֵּית שְׁלֹשָׁה קַבִּין לְכָל אֶחָד
4 וְאֶחָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[47]? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא
5 בָּהּ[48]; אֲבָל בְּבָבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[49] - אֵין חוֹלְקִין אֶת
6 הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיְּהֵיהָ בָּהּ כְּדֵי[50] חֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה[51]
7 וַחֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה; וְלֹא אֶת הַפַּרְדֵּס[52], עַד שֶׁהָיָה בּוֹ
8 שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת לָזֶה [וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת
9 לָזֶה], כְּדֵי עֲבוֹדַת אָדָם אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד; וְשָׂדֶה[53]
10 שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתָהּ בִּכְלִי - עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי שֶׁיְּמַלֵּא
11 הַפּוֹעֵל יוֹם אֶחָד לָזֶה וְיוֹם אֶחָד לָזֶה.

36) משנה בבבא בתרא יא. 37) היינו, אם יש הרבה שותפים, ויש ביניהם אחד, שאין לו אלא חלק קטן - אף הוא צריך לקבל בשיעור של דין חלוקה. ואם לאו, מעכב הוא את החלוקה (סמ"ע קעא סעיף קטן ה). 38) משנה שם. 39) ובית - כחצר (הגהות מיימוני אות ה). 40) חוץ מארבע אמות של פתחים (להלן פרק ב הלכה א). 41) היינו סאה (=שישה קבין) וחצי סאה אורך על רוחב סאה והוא שטח של שלושת אלפים שבע מאות וחמישים אמה (רבינו בפירוש המשניות שם). 42) שלא כדאי להשקיע מאמצים בחרישה וזריעה בשטח קטן מזה (תוספות שם דיבור המתחיל ולא את השדה). 43) שזורעין בה ירקות, והיא חשובה אף בשטח קטן. 44) גמרא שם יב. 45) כרם (רש"י דיבור המתחיל פרדסא) או שדה אילן אחר, כמבואר בסוף ההלכה (מגיד משנה). 46) משנה שם יא. 47) גמרא שם יב. 48) שהקרקע חשובה ושווייה דומה לזה שבארץ ישראל. 49) שהקרקע אינה חשובה כל כך. 50) מסקנת רב יוסף שם יב. 51) שאין פועל לפחות מיום (רש"י שם). ובגמרא שם דנו בדבר אם הכוונה ליום חרישה בעונת החרישה, או ליום חרישה בעונת הזריעה. ורבינו לא ציין כלל, אם כוונתו לזו או לזו, ובפירוש המשניות כתב שהעיקר שיהיה בכל חלק שיעור של עבודת יום אחד, "בחרישה או זריעה וכיוצא בהן", וראה לחם־משנה. 52) מימרת רבא בר קטינא שם. 53) שם מימרת רב נחמן, וכפירוש הר"ח (תוספות שם דיבור המתחיל דוולא) והיינו, בבבל, בהקבלה לגינה בארץ ישראל (לחם משנה וסרה בזה קושיית התוספות שם).

12 ה. אֵין[54] חוֹלְקִין אֶת הַטְּרַקְלִין, וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן[55],
13 וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, וְלֹא אֶת
14 הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת הַטַּלִּית, עַד שֶׁיְּהֵא בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן
15 כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה[56]. אִם מֶרְחָץ חָלְקוּ - עַד שֶׁיְּהֵא
16 בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן כְּדֵי מֶרְחָץ. וְאִם שׁוֹבָךְ - עַד שֶׁיְּהֵא
17 כָּל חֵלֶק שׁוֹבָךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן בְּטַלִּית וּבִשְׁאָר כָּל
18 הַדְּבָרִים. אֵין[57] בָּהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה - מַעֲלִין[58]
19 אוֹתוֹ בְּדָמִים, וְיֵשׁ [לוֹ] לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: אוֹ מְכֹר לִי אוֹ
20 קְנֵה מִמֶּנִּי. אָמַר[59] אֶחָד מֵהֶם: חֵלֶק זֶה, אַף עַל פִּי
21 שֶׁאֵין הַחֲלָקִין שָׁוִים[60], אֲנִי אֶטֹּל אֶת הַפָּחוּת וְטֹל
22 אַתָּה אֶת הַיָּתֵר[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ:
23 אֵין רְצוֹנִי לִקַּח מַתָּנָה[62], אֶלָּא הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ דִּין
24 חֲלֻקָּה בְּשָׁוֶה הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין בְּדָמִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה ש"רוב דיני התורה אינן אלא לתקן הדעות ולישר כל המעשים" ומתוך הדינים וההלכות למדים עניינים והוראות בעבודת ה', יש לומר, שעניין השכנים בעבודת ה' הוא שאין להסתפק בעבודה עם עצמו וצריך לפעול גם על כל אלו שבסביבתו שיהיו "שכנים" שלו בענייני יהדות, תורה ומצוותיה.

(על פי לקו"ש חלק כ"ו ע' 307)

54) משנה שם יא. 55) "מין ממיני ארמונים" (רבינו בפירוש המשניות). 56) ולא פורש כמה השיעורים של כל חלק וחלק בדברים אלו. 57) ברייתא שם יג: 58) והיינו, לפי העיקרון של גוד או אגוד, כמבואר בסמוך. 59) כרבן שמעון בן גמליאל שם ש"מסתבר טעמו" (רי"ף שם). ויש חולקים ופוסקים כתנא קמא שיכול לומר לו טול אתה שיעור ואני פחות (הגהות מיימוני אות ט). 60) ויש אחד מהם גדול ואחד קטן. 61) ויש בו כשיעור. 62) בהתאם לכתוב: "ושונא מתנות יחיה", כמו שנימקו בגמרא שם. וראה למעלה בסוף הלכות זכייה ומתנה. וכסף מחיר הדבר - אין לי (גמרא שם).

יום שני כ"ב תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו משפטי חלוקת החצר המשותפת לבעלי בתים מיוחדים כל בית לכל אחד מהם, וכן אם רצו השותפין לחלוק דבר שאין בו דין חלוקה, ומה שיש לשותפין זה על זה משמירת הנזקין אחר שחלקו, והנמשך אחר זה.

25 א. חֲצֵרוֹת[2] הַכְּפָרִים[3], שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בּוֹנֶה לוֹ בַּיִת[4]
26 וְנִמְצֵאת הֶחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבָּתִּים[5] מְשֻׁתֶּפֶת לְכָל בְּנֵי
27 הַבָּתִּים - הֲרֵי יֵשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח[6] אַרְבַּע אַמּוֹת[7]
28 לְפָנָיו[8] בְּרֹחַב כָּל הַפֶּתַח[9]; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם
29 יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל שֻׁתָּף וְשֻׁתָּף
30 - חוֹלְקִין אוֹתָהּ; וְאִם לָאו - אֵין חוֹלְקִין אוֹתָהּ. שֶׁכָּל
31 חָצֵר שֶׁאֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ
32 קְרוּיָה חָצֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10]. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין,
33 לָזֶה שְׁנֵי בָּתִּים[11] וְלָזֶה בַּיִת אֶחָד: זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי
34 בָּתִּים - מוֹדְדִין לוֹ מִן הֶחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל בַּיִת
35 וָבַיִת עַל כָּל רֹחַב הַפֶּתַח, אֲפִלּוּ הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת;
36 וְזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת אֶחָד - נוֹתְנִין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת
37 בְּרֹחַב פִּתְחוֹ לִפְנֵי פִּתְחוֹ; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם יֵשׁ
38 בָּהּ שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל
39 אַרְבַּע אַמּוֹת וְלָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ
40 מִן הַפְּתָחִים - יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, וְחוֹלְקִין; פָּחוֹת
41 מִזֶּה - אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה.

2) בבא־בתרא יא. ברייתא ומימרא של רבי אסי בשם רבי יוחנן. 3) דוקא של הכפרים והדומה להם, וזה לפי שיטת הר"י מיגאש, ראה בסמוך. 4) כלומר, כל אחד ואחד בונה בקרקע הפקר וכל אחד זוכה בחצר, ולפיכך זה שיש לו פתח אחד, זוכה הוא בארבע אמות כנגד פתחו, ואם יש לו שני פתחים זכה בשמונה אמות, אבל שנים שקנו חצר בשותפות, בין שיש לו פתח אחד בין שיש לו שני פתחים, אין לו אלא ארבע אמות בלבד, וכן דעת ר"י מיגאש בבבא־בתרא שם, והובא במגיד־משנה, ועיין לחם־משנה. 5) היינו, שמקודם היתה אדמת הפקר, כנ"ל, ואחרי שהקימו הבתים הקיפו את השטח, ואז זכה כל אחד בחצר, בהתאם למספר הפתחים שלו. 6) היינו פתח לכל בית, כמבואר להלן, ואם היו כמה פתחים בבית אחד, אם כל פתח ברוח אחרת, יש לכל פתח ופתח ארבע אמות, כמבואר להלן הלכה ב, עיין שם. 7) לפרק שם משאו (להלן הלכה ג). ויתר החצר יש לו תשמישים אחרים. 8) כלומר, בעומק החצר. 9) כמדת רחבו, כן מדת השטח. ויש אומרים, שלעולם יש לו רוחב ארבע אמות, אף באופן שהפתח אינו רחב ארבע אמות, לפי שאי־אפשר לפרק משאו בפחות מד' אמות (רא"ש שם סימן לח). ונחלקו הראשונים, מה זכותו בד' אמות אלו: יש אומרים שאע"פ שהן מיוחדות לו - גם חבירו יכול להשתמש בהם לפרקים, ויש אומרים שהן קנויות לו לגמרי (ראה במגיד־משנה להלן הלכה ג). 10) למעלה פ"א הלכה ד. 11) בברייתא שם: "לזה פתח אחד, ולזה שני פתחים". ומפרש רבינו "פתחים": בתים. שאם יש שני פתחים בבית אחד, אין לו אלא ארבע אמות בשביל פתח אחד בלבד, אם לא שהם בשני רוחות כדלהלן הלכה ב.

1 **ב. בַּיִת[12] שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים רַבִּים מִכָּל רוּחוֹתָיו - יֵשׁ**
2 **לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ[13]. וְאִם[14] יִחֵד לוֹ[15] פֶּתַח -**
3 **אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ[16].**

12) שם יא. מימרא של אמימר, בחפירה (כן הנוסחא ברי"ף ובר"י מיגאש שהובא במגיד־משנה) דסופלי (=מקום שמעבדים בו עורות - ר"י מיגאש) שיש לה ארבעה פתחים מכל צד ויש לה ארבע אמות לכל פתח. הרי לפנינו חידוש כפול: א' שמקום זה דינו כבית, ויש לו ארבע אמות (ר"י מיגאש). ב' שיש ארבע אמות לכל פתח ופתח כשכל אחד ואחד ברוח אחר. וזהו מקורה של הלכה זו שבדברי רבינו [והשמיט את החידוש הראשון, שגם לחפירה דסופלי יש ארבע אמות - שממה שכתב להלן (הלכה ה) שלול של תרנגולין אין לו ארבע אמות, וכפי ההסברה בגמרא שם שהתרנגולים מטפסים ועולים בעצמם, מוכח שמקומות אחרים שאינם דומים ללול של תרנגולים - יש להם ארבע אמות]. 13) פתח אחד לכל רוח ורוח, כנ"ל. 14) שם, במימרא של אמימר. 15) כלומר, השאיר כל הפתחים ואינו משתמש אלא באחד מהם. ועיין להלן הלכה ז ובהערה שם. 16) הראב"ד השיג כאן על דברי רבינו, וכתב שלא אמרו בגמרא שייחוד מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי, אבל בבית אינו מפקיע, ויש לו ארבע אמות לכל רוח.

4 **ג. אַכְסַדְרָה[17]: אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ בְּמַשָּׂאוֹ**
5 **- אֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם לָאו - יֵשׁ לָהּ אַרְבַּע**
6 **אַמּוֹת. שֶׁלֹּא אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח אַרְבַּע**
7 **אַמּוֹת, אֶלָּא לִפְרֹק שָׁם מַשָּׂאוֹ.**

17) שם יא: מימרא של רב הונא. "אכסדרא", שאין לה דפנות כלל (רש"י), או שיש לה רק שלשה דפנות ופתוחה מצד רביעי (תוספות שם ד"ה הכא).

8 **ד. בַּיִת[18] שַׁעַר[19] אוֹ מִרְפֶּסֶת[20] - יֵשׁ לָהֶם אַרְבַּע**
9 **אַמּוֹת[21]. הָיוּ[22] חֲמִשָּׁה בָּתִּים פְּתוּחִים לַמִּרְפֶּסֶת,**
10 **וְהַמִּרְפֶּסֶת פְּתוּחָה לֶחָצֵר - אֵין לָהּ אֶלָּא אַרְבַּע**
11 **אַמּוֹת[23].**

18) ברייתא שם. 19) חדר קטן (שיש בו ארבע אמות לפחות, ראה להלן הלכה ח) שהוא על יד השער הגדול והוא שייך לאחד מבני החצר, וכל בני החצר עוברים דרך החדר הזה, ואעפ"כ יש לו דין בית ויש לו ארבע אמות בחצר [ואע"פ שמכניסים המשאוי דרך החדר - צריך הוא ארבע אמות בחצר, בכדי לפרק את המשאוי, וכ"ה להלן בבית שחציו מקורה וקירויו כלפי חוץ, ועיין יד רמ"ה]. 20) מקום גבוה בחצר, שפתחי העליות פתוחים אליו. 21) למטה ליד החצר, לצורך המפרסת. 22) ברייתא שם. 23) שהרי כולם נכנסים דרך המרפסת, ונחשב הכל כבית אחד וכפתח אחד.

12 **ה. לוּל[24] שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[25].**

24) שם, בעיא שנפתרה. 25) שהתרנגול מטפס ועולה מטפס ויורד, ואינו זקוק לארבע אמות כמו חמור, שמפרקים אותו ממשאו (גמרא שם).

13 **ו. בַּיִת[26], חֶצְיוֹ מְקֻרֶה[27] וְחֶצְיוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקֻרֶה[28], בֵּין**
14 **שֶׁקְּרוּיוֹ כְּלַפֵּי פְּנִים[29] בֵּין שֶׁקְּרוּיוֹ כְּלַפֵּי חוּץ[30] - אֵין**
15 **לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[31].**

26) שם, בעיא שנפתרה. 27) מכוסה בתקרה. 28) ויש בו ארבע אמות על ארבע אמות. שאם לא כן, אין בו מקום לפרק משאו, ובוודאי יש לו בחצר (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 29) שוודאי יכול לפרק בחוץ בחלק שאינו מקורה. 30) שצריך להכניסו דרך החלק המקורה אל החלק שאינו מקורה ולפרקו שם. 31) בחצר. אלא מפרק את החמור בבית, כנ"ל.

16 **ז. בַּיִת[32] סָתוּם[33] - יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[34]. פָּרַץ אֶת**
17 **פְּצִימָיו[35] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[36].**

32) שם, יב. 33) שהיה בו פתח אחד בלבד וסתמו אותו (כסף־משנה למעלה הלכה ב). 34) בחצר. ואע"פ שאמרנו למעלה (הלכה ב) שאם יש לו פתחים בכל רוח ואינו משתמש אלא באחד מהם, אע"פ שלא סתמם, אין לו ארבע אמות אלא כנגד הפתח שהוא משתמש בו - כאן, שאין לו אלא פתח אחד בלבד וסתמו, בוודאי עומד הוא לפתחו היום או מחר, שהרי אין לו פתח אחר (כסף־משנה שם). 35) מסגרת הפתח. 36) שכיון שביטלו מתורת פתח, הסתלק מארבע אמותיו שבחצר. ויש אומרים, שארבע אמות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבחצר חוץ מאלה שבפתח - יש לו (רמ"א סימן קעב, סעיף ז).

ח. בַּיִת[37] שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[38] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בֶּחָצֵר[39]. אֶלָּא אִם יֵשׁ בֶּחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה[40] עַד פֶּתַח הַבַּיִת הַזֶּה - חוֹלְקִין. וְהַזֶּבֶל[41] שֶׁל חָצֵר[42] מִתְחַלֵּק לְפִי הַפְּתָחִים[43]. אֲבָל[44] אַכְסַנְיָא[45] שֶׁל מֶלֶךְ - לְפִי בְּנֵי אָדָם.

37) סוכה ג: ברייתא, ולפי שפירשוה שם. 38) שאז אין עליו תורת בית, והוא עומד ליהרס (סוכה, שם). 39) היינו ארבע אמות של הפתח. אבל ארבע אמות בחצר, חוץ משל פתח - יש לו, כדלהלן. 40) המדובר, כגון ששני השותפים יש להם בתים קטנים, פחות מארבע אמות כל אחד, ולפיכך כופה אחד את השני לחלוק בחצר, אם יש בו ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה, אע"פ שאין לאף אחד מהם ארבע אמות בשביל הפתח, חוץ מארבע אמות הנ"ל (מגיד־משנה, וראה בראב"ד). 41) ברייתא בבבא־בתרא יא: 42) שנערם בחצר במשך הזמן על־ידי השכנים הזורקים מתוך בתיהם, וכל אחד ואחד מהם רוצה לזכות בו, לזבל בו שדותיו (רש"י שם). 43) שהרי דרך הפתחים השליכוהו שם (רש"י שם). 44) בעיא שנפתרה מברייתא שם. 45) הרי"ף מביא שם שני פירושים למילה "אכסניא": א' זבל של אכסניא (וכן פירשו הר"ח והר"י מיגאש). ב' אכסניא של מלך כשגובים אותם (וכן פירש"י שם: "חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להם אכסניא בבתיהם"). ומכיון שכתב רבינו "אכסניא של מלך" נראה שהיינו כפירוש השני שברי"ף וביפרש"י (מגיד־משנה), באופן ששני הדינים הנ"ל אינם דומים: "זבל של חצר" הוא לזכות לבני החצר, ואילו "אכסניא של מלך" הוא לחובה לבני החצר. ועיין סמ"ע סימן קעב, ס"ק כ.

ט. הַשֶּׁתָּפִין[46] שֶׁרָצוּ לַחֲלֹק דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַפְסִידִין[47] אֶת שְׁמוֹ - חוֹלְקִין[48]. וּבְכִתְבֵי[49] הַקֹּדֶשׁ[50], אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ - לֹא יַחֲלֹקוּ[51]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] בְּכֶרֶךְ אֶחָד[53]; אֲבָל בִּשְׁתֵּי כְּרִיכוֹת - חוֹלְקִין[54].

46) משנה, שם יא. 47) שהחלק לא יהיה ראוי לשאת את השם הקודם של העצם השלם. 48) בזה אין כל חידוש, אלא בא להשמיענו שבכתבי הקודש אע"פ שרצו אין חולקין (מגיד־משנה בשם רש"י). 49) שם. 50) היינו, עשרים וארבעה ספרי התנ"ך, ובזמנם היו רגילים לכתבם בגליון כספר־תורה (רש"י שם ד"ה כתבי הקודש). 51) שחלוקה זו יש בה משום בזיון כתבי הקודש (רש"י שם). ויש שכתבו, שאפילו אם יגיע לכל אחד ספר שלם, ואפילו אם יגיע לזה תורה ולזה נביאים - אין כבודם של ספרי הקודש שיחלקו בב"ד אחר שנתחברו בכרך אחד (מגיד־משנה בשם רשב"א). 52) מימרא של שמואל, שם יג: 53) שיש שם בזיון, כנ"ל. 54) אע"פ שבכל כריכה ספר אחר מכתבי הקודש. והיינו, אם רצו לחלוק, כמו שכתב בתחילת ההלכה, וכמו שאמר רב שלמן, בגמרא שם. וכן כתב רבינו בפירוש המשניות שם: "ורצו לחלוק, שיקח אחד מהם ספר־תורה זה, וחבירו ספר אחר", וראה בלחם־משנה.

י. מָקוֹם[55] שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה שֶׁרָצוּ שֶׁתָּפִין לְחָלְקוֹ, אַף עַל פִּי[56] שֶׁקָּנוּ מִיָּדָם - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁזֶּה קִנְיַן דְּבָרִים[57] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58]. אֲבָל[59] אִם קָנוּ מִיָּדָם שֶׁזֶּה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי וְזֶה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִים לַחֲזֹר בָּהֶם[60]. וְכֵן[61] אִם[62] הָלַךְ זֶה בְּעַצְמוֹ[63] וְהֶחֱזִיק[64] בְּחֶלְקוֹ, וְזֶה בְּעַצְמוֹ וְהֶחֱזִיק בְּחֶלְקוֹ[65], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדָם - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בַּחֲבֵרוֹ.

55) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי רב אסי בשם רבי יוחנן. 56) כמו שבירורו בשקלא־וטריא שם. 57) שאין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש, כגון על חפץ, או אף על שעבוד של קרקעות. ואילו פעולה של חלוקה - אין בה ממש, ואין הקנין חל עליה. 58) בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה יד. וזה־לשונו שם: "הרי שכתב בשטר: וקנינו מפלוני - שיחלקו השדה שביניהם - הרי זה קנין דברים ואינו מועיל כלום, שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע". 59) מסקנת הגמרא שם, לבירור המימרא של רבי יוחנן. 60) שהרי נחלקו, וזכה כל אחד בחלקו, בקנין שיש בו ממש. 61) מימרא של רב אשי, לבירור דבריו של רבי יוחנן, שם. 62) היינו, אחרי שהסכימו ביניהם על החלוקה. 63) לפנינו בגמרא אין המלים "בעצמו" - "בעצמו", שבדברי רבינו, אבל ישנם בגמרא כ"י מינכן וברי"ף ובעוד ראשונים. [וראה להלן, שלדברי רבינו אין צריך לשום קנין בחלוקת השותפות. ולפיכך אין צריך שיאמר כל אחד לחבירו "לך חזק וקני", אלא אף אם הלכו כל אחד ואחד בעצמו - אע"פ שאין זה קנין - הרי זו חלוקה]. 64) לדעת רבינו והרי"ף אין כאן קנין חזקה, אלא מכיון שכל אחד ואחד נטל חלקו, הרי נתחלקו ביניהם, וחלוקה אינה צריכה קנין, כמבואר למעלה פ"א הלכה א הערה יב. 65) [מאחר שלא היה כאן שום קנין חזקה, אלא זוהי חלוקה, כנ"ל, - לא די בזה שאחד ילך ויחזיק, אלא צריך ששניהם יחזיקו כל אחד בשלו, ועיין מגיד־משנה].

יא. הָאַחִין[66] שֶׁחָלְקוּ[67], וְעָשׂוּ בֵּינֵיהֶם גּוֹרָל - כֵּיוָן שֶׁעָלָה גּוֹרָל לְאֶחָד מֵהֶן קָנוּ כֻּלָּן[68]. בַּהֲנָיָה[69] שֶׁנַּעֲשֵׂית לָהֶם, שֶׁשָּׁמְעוּ זֶה מִזֶּה לַדָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ[70] עָלָיו, גָּמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן וּמַקְנֶה לַחֲבֵרוֹ[71].

66) בבא־בתרא קו: ברייתא של רבי יוסי. 67) היינו, שבירורו חלקים שוים, והגורל צריך להכריע למי שייך כל חלק. 68) אם הם שנים, קנה השני חלקו. ואם הם שלשה - הראשון קנה חלקו, והשנים את שני החלקים האחרים, כשאינם מחולקים ביניהם, ואם רוצים לחלוק - יחלקו. ויש מפרשים, כשסומנו החלקים לפי תולדותם: ראובן, שמעון, לוי וכו' וכיון שראובן זכה בחלק זה וזה, זכה שמעון על־ידו ואח"כ לוי וכו' וכו' (מגיד־משנה). 69) מסקנת רב אשי, שם. 70) לחסל את השותפות, ובוודאי מעוניינים הכל שדבר ביצוע החלוקה יקום מהר ולא יתעכב עוד. 71) דעת רבינו, שהגורל הוא קנין. וכן נראה בגמרא שם,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלמדו זאת מחלוקת הארץ בגורל. ואע"פ ששאלו שם: מה לחלוקת ארץ ישראל שהיתה גם ב'אורים ותומים' - הרי תירץ שם רב אשי שבמקום 'אורים ותומים' יש לנו היום ההנאה מההסכמה ההדדית. אולם הרא"ש בתשובה (הובאה בחושן־משפט סימן קעג סעיף ב ברמ"א) כתב שגורל אינו אלא בירור ולא קנין. ונראה שלפניו היתה הנוסחא בגמרא שם "אלא אמר רב אשי בההיא הנאה וכו'" - שלפי"ז חזרו בהם ממה שלמדו מחלוקת ארץ ישראל (הגר"א שם ס"ק ד), וכן דעת הראב"ד בהשגה, שכתב שלא נתחוורו לו דברי רבינו (לחם־משנה, ואור־שמח כתב שהשגת הראב"ד שייכת להלן בהלכה יב, עיין שם בהערה עו).

1 **יב. הָאַחִין[72] שֶׁחָלְקוּ - הֲרֵי הֵן כְּלָקוֹחוֹת זֶה מִזֶּה[73],**
2 **וְאֵין לָהֶם דֶּרֶךְ[74] זֶה עַל זֶה, וְלֹא סֻלָּמוֹת זֶה עַל זֶה[75],**
3 **וְלֹא חַלּוֹנוֹת זֶה עַל זֶה, וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם זֶה עַל זֶה;**
4 **שֶׁכֵּיוָן שֶׁחָלְקוּ, לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶן זְכוּת בְּחֵלֶק**
5 **חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹמַר לָאַחִין: כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ**
6 **לְאֶחָד - הָיָה מַעֲבִיר בָּהּ אַמַּת הַמַּיִם הַזֹּאת מִמָּקוֹם**
7 **לְמָקוֹם; אֲבָל עַתָּה, שֶׁנַּעֲשֵׂית זֶה חֶלְקִי - יֵשׁ לִי[76]**
8 **לְהָסִיר אַמַּת הַמַּיִם מֵעָלַי. וְכֵן סוֹתֵם הַחַלּוֹן[77]**
9 **הַמַּשְׁקִיף עַל חֶלְקוֹ, וּבוֹנֶה[78] בְּצַד הַסֶּלַע, אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁהוּא מְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ. וְהוּא הַדִּין בִּשְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ[79]**
11 **שָׂדֶה מֵאֶחָד, וְחָלְקוּ - לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶם זְכוּת**
12 **בְּחֵלֶק חֲבֵרוֹ, וּמַסְפִּיק אַמַּת הַמַּיִם מֵחֶלְקוֹ וְסוֹתֵם**
13 **הַחַלּוֹנוֹת[80].**

72) שם ז: ועוד. מימרא של רב נחמן בשם שמואל, בניגוד לשיטת רב. 73) ואין אנו אומרים "ברירה": הוברר הדבר למפרע שזהו חלקו של זה וזהו חלקו של זה אלא לקוחות הם זה מזה בעת החלוקה, גיטין כה. ורמב"ם פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ. והקדים זאת בהלכה זו, מפני שזהו יסודה, שכיון שהם כלקוחות זה מזה, הם מוכרים זה לזה בעין יפה, ואינם משיירים כלום אחד אצל חבירו, כדין כל מוכר (בבא־בתרא סד: ופכ"ה מהלכות מכירה הלכה ג), ואע"פ שאין זה מפורש בגמרא, שזהו טעמה של הלכה זו - נראה כן בסוגיית הגמרא ב"ב סה. ועיין מגיד־משנה. 74) שאם אחד קבל חצר חיצונה ואחד פנימית, אין הפנימי יכול לדרוש דרך מהחצר החיצונה, אף כי דרך כזו היתה קיימת בחיי אביו, שהרי עם החלוקה כאילו מכר את חלקו, היינו, החצר החיצונה לאחים, ומכר כדרך המוכרים בעין יפה ולא השאיר לעצמו דרך, ובעל החצר החיצונה, ביחס לחצר שלו, אינו מוכר, שנאמר גם עליו שמכר בעין יפה. אלא לוקח הוא (רשב"ם שם סה. ד"ה אין להם דרך ו'תוספות' ז: ד"ה אין להם דרך). 75) שאחד קיבל בית וחצר, והשני - עלייה, ונמצא הסולם עומד בחצרו של השני (רש"י שם ז: ד"ה ולא סולמות). או שאחד קיבל בית, והשני - חצר ועלייה, ונמצא הסולם נשען על ביתו של השני ('תוספות' שם). 76) [בכ"י תימן: "יש לו". ולפי"ז יכול לכוף לבעל אמת המים להסירה מעליו. וכן כתב הרא"ש (ב"ב פ"א סימן כ) בשם רבינו "שצריך לסתום החלון ולהסיר אמת המים מעליו". והכסף־משנה השמיט מדברי הרא"ש את המילים "ולהסיר אמת המים מעליו", ומתוך זה יצא לו, שבאמת המים אינו יכול לכופו. והוכיח כן מהלשון "יש לי להסיר" שהמדובר על הניזק, ולפיכך בא לפרש בדברי רבינו שגם בחלון סותם הוא בעצמו. ומוכיח כן ממה שכתוב להלן: "ובונה בצד הסולם" שוודאי הכוונה לבעל החצר ולא לבעל העלייה]. 77) לדעת הרא"ש (שם) כוונת רבינו שיכול לכוף לבעל החלון שיסתום חלונו, וכן כתב הריב"ש (הובא בכסף־משנה). אבל הראב"ד (בבא"ש שם) סובר שאינו יכול לכופו לסתום חלונותיו, אלא שאם רצה לבנות כותל סמוך להם - יכול לעשות זאת. והטעים הרשב"א בחידושיו משום "שהוא לא נתחייב לו בבנין", כלומר לא נתחייב לתת לו הוצאות הסתימה. ובהסתמך על דברי הראב"ד הנ"ל שהובאו בבא"ש כתב ב'אור שמח' שכן גם כוונת דברי הראב"ד בהשגה כאן, שכתב בהלכה יא: "לא נתחוורו דבריו", והשגה זו אינה שייכת להלכה יא אלא להלכה יב, וההתחלות הדומות "האחין שחלקו" - "האחין שחלקו" הן שגרמו לדברים להעתק ממקומם. וראה למעלה, שלפי פירוש הכסף־משנה בדברי רבינו - דעתו כדעת הראב"ד. 78) בעל החצר, וראה למעלה. 79) שהרי כל עיקר הטעם באחים שחלקו הוא מפני שהם כלקוחות המוכרים בעין יפה, כמפורש בבבא־בתרא סה. (הגר"א סימן קעג ס"ק ה). 80) והוא־הדין שבונה בצד הסולם, כנ"ל.

14 **יג. אֲבָל[81] שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ שָׂדֶה מִשְׁנֵי אֲנָשִׁים[82] אוֹ מִשְׁנֵי**
15 **אַחִין[83] - אֵין לְאֶחָד מֵהֶן לְהַפְסִיק אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא**
16 **לְשַׁנּוֹת דָּבָר מִן הַנְּזָקִים שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶן הַמּוֹכְרִין[84].**

81) (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 82) שלא היו שותפים (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש). 83) אף כאן שלא היו בשותפות (שם). 84) שהרי כל קנינם מהמוכרים, ואינם קונים זה מזה ואינם מוכרים זה לזה כלל, ולפיכך הם מקבלים את כל הזכויות של המוכרים.

17 **יד. חָצֵר[85] הַשִּׁתָּפִין שֶׁיֵּשׁ[86] בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[87]**
18 **שֶׁחָלְקוּהָ בִּרְצוֹנָם[88] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ חֲלֻקָּה - יֵשׁ**
19 **לְכָל אֶחָד מֵהֶן לָכוּף אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת הַכֹּתֶל[89]**
20 **בָּאֶמְצַע[90], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶהוּ חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ**
21 **בְּחֶלְקוֹ; שֶׁהַזִּק רְאִיָּה - הֶזֵּק הוּא[91]. וְאֵין לוֹ חֲזָקָה**
22 **בֶּחָצֵר, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁעָמְדוּ כָּךְ שָׁנִים רַבּוֹת בְּלֹא**
23 **מְחִיצָה - כּוֹפֵהוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[92].**

85) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי הלשון השניה. 86) יוצא מתוך השקלא־וטריא שם, שאם יש דין חלוקה - יש כפייה לעשות מחיצה, משום שהיזק ראיה שמו היזק. 87) מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן, כפי שפירשוה במסקנא שם. 88) שהסכימו לחלוק ובקנין, או שחלקוהו כבר, כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה י). 89) שגבהו ארבע אמות, כדלהלן. 90) היינו, שיש כפייה על שני דברים: א' על עצם בניית הכותל. ב' על בנייתו באמצע, בחלקם של שניהם. וראה להלן. 91) כלשון אחרון בגמרא שם ג. שגם רבי יוחנן סובר כמותו. וראה בהגהות מיימוניות כמה הוכחות שהלכה כדעה זו. 92) "לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק [זה] (מאלו),

וחזקתו שאינו מוחל, שהיזקו היזק קבוע" (להלן פי"א הלכה ז). וראיה לכך ממה שאמרו בגמרא (ב"ב ב:) שלפי המפרש במשנה שם "השותפין שרצו לעשות מחיצה - בונין את הכותל באמצע" - "מחיצה־כותל" - על כרחנו שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי נאמר במשנה שרק אם רצו שניהם בונים את המחיצה. ואם יש חזקה בהיזק ראיה, אין ראיה מהמשנה שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי כאן החזיקו כמה שנים בלי מחיצה. אלא על־כרחנו שלמאן־דאמר היזק ראיה שמיה היזק - לא מועילה חזקה (ר"י מיגאש). ומה שאמרו להלן (פ"ז הלכה א־ו) שמועילה חזקה בחלון, אע"פ שיש שם היזק ראיה - כאן אחד מזיק את השני, ולפיכך לא מיחה בו, שאומר לו הרי גם אתה ניזוק ממני, והייתי מצפה שאתה תתבע את בנין המחיצה, כמו שכתב ר"י מיגאש בתחלת בבא־בתרא. ועיין עוד ברא"ש שם סימן ב. [וראה במגיד־משנה שהביא עוד בשם ר"י מיגאש שמחלק בין חלון לחצר, בזה שבחלון עשה מעשה בפתיחת החלון, אבל ראה להלן פ"ז הלכה א והערה ב].

1 **טו. רֹחַב[93] מְקוֹם הַכֹּתֶל - מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם. וְכַמָּה יִהְיֶה**
2 **רָחְבּוֹ? הַכֹּל[94] כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[95]. וַאֲפִלּוּ[96] נָהֲגוּ[97]**
3 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם בְּקָנִים וּבְהוּצִין[98]. וּבִלְבַד**
4 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲוִיר שֶׁיִּסְתַּכֵּל בּוֹ וְיִרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ.**

93) משנה, שם ב. 94) שם. 95) היינו, כמנהג השותפים לבנות כשחולקים ביניהם, ולא כמנהג שאר הבנינים במדינה (מגיד־משנה). 96) שם ד. 97) אבל אם המנהג הוא פחות מזה, אין משגיחים בו. שאם לא כן, למה צריכה הגמרא לפרוט את אלו דוקא (הגהות מיימוניות אות כ בשם ה'תוספות'), ומכאן שאף במקום שאמרו "הכל כמנהג המדינה" אין הכל בכלל. ויש גם יוצאים מן הכלל. וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה בגויל. 98) כפות תמרים (רש"י ורבינו גרשום).

5 **טז. כַּמָּה[99] גֹּבַהּ הַכֹּתֶל? אֵין פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[100].**
6 **וְכֵן בְּגִנָּה[101], כּוֹפֵהוּ[102] לְהַבְדִּיל גִּנָּתוֹ מִגִּנַּת חֲבֵרוֹ**
7 **בִּמְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[103]. אֲבָל[104] בְּבִקְעָה -**
8 **אֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא**
9 **בְּמָקוֹם שֶׁנִּהֲגוּ[105]. רָצָה[106] לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת**
10 **חֲבֵרוֹ - כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה. וְעוֹשֶׂה חֲזִית[107]**
11 **כְּמוֹ[108] אַמָּה בְּסִיד מִבַּחוּץ[109], כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֹּתֶל**
12 **שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ[110], אִם נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים**
13 **שֶׁלּוֹ. וְאִם[111] עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם - בּוֹנִים הַכֹּתֶל**
14 **בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חֲזִית מִכָּאן וּמִכָּאן[112]. לְפִיכָךְ, אִם**
15 **נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶן.**

99) שם ה. במשנה. 100) מפני שבמחיצה פחותה מזה, עדיין אפשר להסתכל מעליה [ואע"פ שגבהו של אדם אינו, בדרך כלל, יותר משלש אמות - יכול הוא להגביה עצמו על ראשי אצבעותיו ולהציץ עד גובה ארבע אמות – 'תוספות' חגיגה יא. ד"ה ברום]. 101) משנה שם ב. לפי הפירוש הפשוט שהמדובר בשתי גינות סמוכות זו לזו. וראה להלן הערה קיב. 102) אפילו בסתם, שאין שם מנהג לגדור, בניגוד לבקעה, ראה להלן. ועיין עוד להלן הלכה יז (והערה קיז) שאפילו במקום שנהגו שלא לגדור - מחייבין אותו. 103) "כדי שיתפוס אותו כגנב, אם נכנס לרשותו", כמו בין גג לגג (בבא־בתרא ו: ולהלן פרק ג הלכה ו). אבל היזק ראיה "שלא יראה חבירו בשעה שמשתמש" (מלשון רבינו למעלה הלכה יד) אין בגינה, שהרי אין משתמשים בה יותר מבגג, שעליו אמרו שדי במחיצה עשרה טפחים (רבינו בתשובה). ומה שאמרו בגמרא (שם ב:) בשקלא־וטריא בסוגיית "היזק ראיה", שמה שנאמר במשנה "וכן בגינה במקום שנהגו לגדור מחייבין אותו" הוא משום היזק ראיה, והקשו מזה למאן־דאמר היזק ראיה לאו שמיה היזק, ותירצו: "גינה שאני, כדרבי אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", "שלא יזיקנו בעין רעה" (רש"י). הרי שגינה חמורה מחצר לענין זה? - כבר נשאל על זה רבינו, והשיב שיש הבדל גדול בין היזק ראיה שהוא היזק גדול, שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד וישב ועושה צרכיו, ובין היזק ראיה שיראה קמת חבירו משום עין רעה, שאלו דברי חסידות הם שלא יעיין בו בעין רעה, ואותו התירוץ אינו אליבא דהלכתא, שעיקר היזק ראיה בחצר מקום שבני אדם דרין, עכ"ד רבינו. [ויש להוסיף בביאור דבריו: שאע"פ שרב אמר "אסור לאדם לעמוד וכו'", הרי שזהו איסור גמור ולא מדת חסידות - רב לשיטתו שאמר (בבא־מציעא קז:) "והסיר ה' ממך כל חולי - זו עין [רעה], תשעים ותשעה [מתים] בעין רעה". שלפי"ז דין הוא שאסור להסתכל, ולפיכך כופין אותו לעשות כותל גבוה ארבע אמות. אבל שמואל חולק עליו (שם) ואומר "והסיר ה' ממך כל חולי - זה הרוח (= רוח רעה)". ו"הכל [מתים] ברוח [רעה]". ולפי דבריו, אין איסור בהסתכלות בקמת חבירו. ולפי הכלל הידוע, שהלכה כשמואל בדיני ממונות, אין לכוף לעשות כותל גבוה ארבע אמות לגינה, מאחר שאין איסור בהסתכלות. ואין כאן אלא מדת חסידות בלבד. כמו שאמרו בפסחים קי: בעניני "זוגות" (= סכנה לשתות שני כוסות ביחד), שמי שאינו מקפיד על זה, אינו ניזוק, ואעפי"כ "למיחש מיבעי" (= טוב לחשוש). ואם כן, על־כרחנו שפירוש המשנה "וכן בגינה - מחייבין אותו" היינו לגדור בגדר של עשרה טפחים בלבד כדי שלא ייתפס עליו כגנב, ולא בכותל של ארבע אמות משום עין רעה. וגם שינוי הלשון במשנה מוכיח כן, שבחצר אמרו "כותל", ובגינה אמרו לגדור מלשון "גדר". וסתם גדר הוא עשרה טפחים, ראה בכלאים פ"ב משנה ח, ובפאה פ"ב משנה ג ברמב"ם ורע"ב שם. אבל להלן בפ"ג הלכה ג, כלל רבינו "גדר" ו"כותל" ביחד, עיין שם. וראה להלן פ"ג הלכה ח ובהערה עא]. 104) משנה שם, ולפי מסקנת הגמרא, שם ד. 105) מפני שבבקעה אין עומדים הזרעים כל השנה כמו בגינה (סמ"ע סימן קנח, ס"ק ג בשם הרמב"ן). 106) האחד, ובמקום שאין מנהג. 107) מלשון מראה, היינו דבר בולט (רבינו בפירוש המשניות). 108) כרבי יוחנן, שם ד. ד: 109) אבל לא מבפנים, שמא יעשה גם חבירו בפנים. אבל שמא יקלוף חבירו סימן זה, אין לחשוש, שהרי יכירו זאת, ובמחיצה של קנים והוצים (ראה למעלה הלכה טו) נתנו בגמרא שם סימנים מיוחדים ורבינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השמיטם, וצ"ע (כסף־משנה). 110) משנה, שם ב. 111) שם. 112) ובלי סימן כלל אי־אפשר, שמא יעשה אחד בצד חבירו ויאמר שלו הוא. ולקלוף אי־אפשר, שהרי ניכר הוא, כנ"ל (גמרא שם, וראה סמ"ע סימן קנח, ס"ק ט).

יז. הַמּוֹכֵר[113] גִּנָּה לַחֲבֵרוֹ סְתָם[114], וְהָיְתָה מְעֹרֶבֶת עִם גִּנּוֹת אֲחֵרוֹת[115] - כּוֹפִין אֶת הַלּוֹקֵחַ לִבְנוֹת אֶת הַכֹּתֶל[116] בֵּינֵיהֶם[117], וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר בַּגִּנּוֹת[118]. אֲבָל אִם מָכַר בִּקְעָה סְתָם - אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִגְדֹּר, אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ.

113) כן פירש רבינו בפירוש המשניות בתחילת בבא־בתרא, מה ששנו שם "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו". וראה במגיד־משנה, ולהלן הערה קיז. 114) היינו שלא הזכיר לו את דבר עשיית המחיצה. 115) שנשארו בידו של מוכר (ועיין ראב"ד ומגדל־עוז). 116) ראה למעלה הלכה טז, שבגינה אין צריך אלא מחיצה גבוהה עשרה טפחים. 117) כלומר, כופין את הלוקח שישתתף בבנין זה עם המוכר (כן דעת הראב"ד, וכן יש לפרש בדברי הרמב"ם, ועיין מגיד־משנה). 118) כן הוא בירושלמי: "תני: בגינה בין מקום שנהגו לגדור, בין מקום שנהגו שלא לגדור - כופין". והגר"א (סימן קנח ס"ק א) כתב שכן מפרש רבינו גם בבבלי (שם ד.) ושגירסתו שם שונה מזו שלפנינו. ועיין ראב"ד ומגיד־משנה.

יח. מָקוֹם[119] שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת כְּתָלִים הַמַּבְדִּילִין[120] בַּחֲצֵרוֹת אוֹ בַּגִּנּוֹת[121] בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן גָּזִית[122] - זֶה נוֹתֵן[123] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. בְּגָזִית[124] - זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין[125] - זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם[126], וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם. בִּלְבֵנִים[127] - זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה[128], וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. וְכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ - עֲבִי הַכֹּתֶל עִם הַסִּיד[129]. וְהוֹאִיל[130] וּמְקוֹם הַכֹּתֶל מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם, אִם נָפַל הַכֹּתֶל - חֲרֵי הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וַאֲפִלּוּ[131] נָפַל לִרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁפִּנָּה אֶחָד מֵהֶן אֶת כָּל הָאֲבָנִים לִרְשׁוּתוֹ, וְטָעַן שֶׁמָּכַר לוֹ חֲבֵרוֹ חֶלְקוֹ אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן[132], אֶלָּא חֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּת שֶׁל שְׁנֵיהֶם עַד[133] שֶׁיָּבִיא רְאָיָה[134].

119) משנה בבא־בתרא ב. 120) היינו, לא כתלים סתם, אלא כתלים המבדילים בנכסי שותפים (מגיד־משנה). 121) שם במשנה: "וכן בגינה". ופירשו בגמרא, שזה מוסב על גויל וגזית, כלומר רחבי הכתלים. 122) והיינו "גויל" שבמשנה. כלומר, אבנים בלתי מהוקצעות. 123) כלומר, אם המנהג בגויל - דין הוא ברוחב ששה טפחים ולא פחות. ואם נהגו בפחות, אין הולכין אחר מנהג זה (מגיד־משנה). 124) אבנים מהוקצעות, שעל־ידי הקיצוע מתמעט רחבן משששה טפחים לחמשה. 125) חצי לבנה מכאן וחצי לבנה מכאן וטיט באמצע. 126) שלשה טפחים לשני חצאי הלבנה (שהרי הלבנה שלשה טפחים כדלהלן) וטפח לטיט שביניהם. 127) היינו, לבנים שלמות. 128) שהלבנה שלשה טפחים. 129) כלומר עם הטיח. וכתב הרי"ף, שכן מסקנת הגמרא. ולפנינו שם ג: היא בעיא שלא נפשטה, אלא שרב נחמן בר יצחק אמר שם שמסתבר ש"הן וסידן". 130) משנה, שם. 131) שם ד. שזהו כל חידושה של פסקא זו במשנה. 132) שכיון ששותפים הם - שותפים אינם מקפידים אחד על השני. ולפיכך, אם דבר הידוע לשניהם נמצא אצל אחד מהם, אין ראיה שמכרו לו. 133) ואם אין האבנים תחת ידו - נאמן הוא במיגו, שהיה יכול לטעון שהחזירם לחבירו (מגיד־משנה ולחם־משנה). 134) בעדים שהם שלו.

יום שלישי כ"ג תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו משפטי המחיצות שיש בין השותפין אם נפלו, וקצת הדינין ממה שיש לשכנים לעשות זה לזה מגדירת המחיצה ומתיקון הרשות המשותף.

א. כֹּתֶל[2] חָצֵר, הַמַּבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁנָּפַל - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם לָכֹף עַל חֲבֵרוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת[3], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה; אֲבָל[4] יָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[5] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[6]. רָצָה הָאֶחָד וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל[7] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, אִם[8] בָּא חֲבֵרוֹ וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ[9] בַּגֹּבַהּ שֶׁכְּנֶגֶד כָּתְלוֹ[10]. כֵּיצַד? בָּנָה אֶחָד כֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן וְהִגְבִּיהוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד כְּנֶגְדּוֹ אוֹ בְּצִדּוֹ[11] לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת[12], וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל הָאַחֵר שֵׁשׁ אַמּוֹת - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁמּוֹסִיף עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁהֲרֵי נִרְאֶה מִמַּעֲשָׂיו[13] שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּהֶן[14]. וְכֵן אִם חָקַק בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן[15] מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ הַקּוֹרוֹת[16], אוֹ שֶׁבָּנָה עָלָיו קוֹרָה[17] גְּדוֹלָה שֶׁהַקּוֹרוֹת נִשְׁעָנִין עָלֶיהָ - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּשֵׁשׁ הָאַמּוֹת כֻּלָּן[18] שֶׁהוֹסִיף חֲבֵרוֹ עַל הָאַרְבַּע אַמּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּנָה כָּל הַכֹּתֶל[19]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּכָל הַגֹּבַהּ הַזֶּה.

2) בבא־בתרא ה. במשנה. 3) שזהו השיעור למניעת היזק ראיה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה טז. ואין כל חידוש בהלכה זו, אחרי שכבר פסק רבינו (למעלה פ"ב הלכה ד) שהיזק ראיה שמיה היזק, ושותפין שחלקו כופים זה את זה לעשות כותל גבוה ארבע אמות ביניהם — קל־וחומר אם כבר היה כותל ביניהם ונפל, שיכולים לכוף אחד את השני לבנותו מחדש, אלא עיקר החידוש הוא, שלמעלה מארבע אמות אין כופים זה את זה (גמרא בבא־בתרא ב:). 4) משנה, שם. 5) שאז אין עוד היזק ראיה. 6) אע"פ שמקודם היה הכותל יתר על ארבע אמות (כסף־משנה). 7) על הוצאותיו בלא השתתפותו של השני. 8) משנה, שם. 9) החצי שעליו לשלם. ובתשלום זה, הוא זוכה בחצי הכותל, שהרי המקום של שניהם, שכשם שמחייבין אותו לשלם, כן מחייבין את חבירו, ונוטל הוא חצי הכותל על־כרחו (מגיד־משנה ומשנה־למלך). 10) אבל למעלה

מכתלו אינו חייב, כהדגמת רבינו בסמוך, וכרב נחמן (שם ו.) שאמר: "למאי דסמך - סמך, למאי דלא סמך - לא סמך", ודלא כרב הונא שאמר: "סמך לפלגא, סמך לכולה". ומפרשה רבינו לעניין שיעור הגובה (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה סמך). 11) [שהרי במשנה (שם ה.) נאמר סתם "סמך לו כותל אחר - מגלגלין עליו את הכל", משמע בין סמך לו מכנגדו ובין סמך לו מן הצד. ולפי זה, שהמדובר גם בסמך מן הצד, על־כרחנו שהפלוגתא של רב הונא ורב נחמן (ראה הערה הקודמת) אינה אלא בגובה ולא באורך]. 12) שהוא רוצה להשתמש בכותל האמצעי לשים עליו ועל הכותל הנגדי - תקרה, כמו שנראה ממעשיו, אף שלא השתמש עדיין ולא עשה עוד את התקרה. 13) בניית הכותל. 14) אבל אין לחייבו בארבע אמות הנותרות, שהרי לא גילה דעתו אלא על השתים בלבד. 15) בניגוד לפרש"י שם, שחקק בכותל שסמך. 16) זהו "קבעתא דכשורי", שעליו אמרו (שם ו.) שאף רב נחמן, שרבינו פסק כמותו, מודה ש"סמך לפלגא - סמך לכולה". 17) עץ ארוך ועב, שעליו שמים את הקורות, והוא מגן עליהם מלחלוחית הכותל. וזהו "אפרזתא" (שם) שגם בזה מודה רב נחמן. 18) שהרי כאן מעשיו משמשים גילוי דעת ברור, שברצונו להשתמש בכל הכותל האמצעי. 19) בכ"י תימן: "שלא בנה כנגד הכותל". כלומר, לא בנה עשר אמות כנגד כל גבהו של כותל, אלא שש אמות בלבד, כנ"ל (ועיין סמ"ע סימן קנז, ס"ק כז).

1 **ב. אֶחָד[20] מִן הַשַּׁתְּפִין שֶׁבָּנָה[21] הַכֹּתֶל שֶׁמַּבְדִּיל בֵּינוֹ**
2 **וּבֵין חֲבֵרוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, וְתָבַע חֲבֵרוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ**
3 **בַּהוֹצָאָה, וְאָמַר 'נָתַתִּי[22] חֶלְקִי' - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת**
4 **שֶׁנָּתַן[23], וְנִשְׁבַּע הֶסֵּת[24] שֶׁנָּתַן וְנִפְטָר, עַד שֶׁיָּבִיא**
5 **רְאָיָה הַתּוֹבֵעַ שֶׁלֹּא נָתַן[25]. אֲבָל[26] אִם בָּא לִתְבֹּעַ אוֹתוֹ**
6 **לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּהוֹצָאַת שְׁאָר הַגַּבָּה שֶׁהוֹסִיף עַל אַרְבַּע**
7 **אַמּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁסָּמַךְ לוֹ[27] אוֹ כְּנֶגְדּוֹ, וְאָמַר 'נָתַתִּי' -**
8 **אֵינוֹ נֶאֱמָן[28]; אֶלָּא[29] חֲבֵרוֹ נִשְׁבָּע[30] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[31]**
9 **שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ וְנוֹטֵל מִמֶּנּוּ, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין**
10 **וְנוֹטְלִין[32], עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ.**

20) משנה, שם. 21) שידוע לנו בוודאות, שרק אחד בנה את הכותל בלי השתתפות השני, וכל־שכן אם לא ידוע לנו שהאחד בנה לבדו, שהשני נאמן. 22) היינו, אחרי שזה תבע ממנו את ההוצאות. 23) "והטעם, לפי שהואיל ששניהם חייבין לבנות, וזה ידוע לכל העולם, יש לומר שנתן חלקו" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 24) מדרבנן, בלי נקיטת חפץ, כדין כופר הכל (שבועות מ:). 25) כלומר, שיעידו עדים, שהיו כל הזמן עם הנתבע מהתחלת הבנייה ואילך, וראו שלא נתן. וראה בשו"ע סימן קנז, סוף סעיף ח. 26) משנה, שם. 27) היינו, בצדו. 28) "לפי שנאמר לו: האיך ידעת שאתה חייב לשלם, כדי שתתן לו קודם שתעמדו בדין?" (רבינו בפירוש המשניות), וכלשון הגמרא (ב"ב ה:) "מי יימר דמיחייבו לי רבנן". 29) מתוספת רבינו. 30) אע"פ שהתובע חובו מן הלוה בתוך זמנו, וטען הלה: פרעתי, גובה בלא שבועה, אפילו מן היתומים (ב"ב שם ורמב"ם פי"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה א) - שם ישנה "חזקה" שוודאי לא שילם בתוך זמנו, אבל כאן בנידון שלנו אין "חזקה" שוודאי לא שילם. ומה שנראה בסוגיית הגמרא (ב"ב שם) שהסברא של "מי יימר דמיחייבו לי רבנן" עדיפה מהסברא של "אין אדם פורע תוך זמנו" שנחלקו בה אביי ורבא שם - זהו רק לפי ה"סלקא דעתין" שלא ידעו עוד מ"חזקה - אין אדם פורע תוך זמנו" (אבן־האזל). 31) באחיזת חפץ של קדושה, כגון ספר־תורה או תפילין (שבועות לח:). 32) אף־על־פי שאין למצוא שבועה כזו ברשימת הנשבעין ונוטלין שבמסכת שבועות פרק ז - יש מקור אחר לשבועה זו בבבא־קמא קיד: "המכיר כליו וספריו ביד אחר, ישבע לו לוקח כמה נתן ויטול", שמשם למדו הגאונים לתובע מחבירו חוב שיש לו עליו משכון - שנשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך נשבעין ונוטלין (פי"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג, ועיין ברא"ש פ"ז דשבועות סימן ד), וכמו־כן בנידון־דידן שידוע לכל שהראשון בנה הכותל, שהרי זה כאילו מוחזק בו, ודינו כתובע חוב שיש לו עליו משכון, כנ"ל (אבן־האזל, ועיין מגיד־משנה).

11 **ג. מִי שֶׁהָיָה[33] לוֹ חָרְבָּה בֵּין חָרְבוֹת חֲבֵרוֹ, וְעָמַד**
12 **חֲבֵרוֹ וְגָדַר רוּחַ רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד**
13 **שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּה זוֹ מְשֻׁלָּשׁ רוּחוֹתֶיהָ גְּדוּרָה - אֵין**
14 **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לוֹ הַהוֹצָאָה כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא**
15 **הוֹעִיל לוֹ, וַהֲרֵי חָרְבָּתוֹ פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים[34]**
16 **כְּשֶׁהָיְתָה. לְפִיכָךְ, אִם גָּדַר לוֹ[35] רוּחַ רְבִיעִית, עַד**
17 **שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּתוֹ מֻקֶּפֶת גָּדֵר - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת**
18 **הַכֹּל, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא זֶה בְּאַרְבַּע**
19 **רוּחוֹת[36] עַד אַרְבַּע אַמּוֹת[37]. וּבְלִבַּד שֶׁיִּהְיֶה מְקוֹם**
20 **הַכֹּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם[38].**

33) במשנה (בבא־בתרא ד:): "המקיף את חבירו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית - אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר, אם עמד וגדר את הרביעית - מגלגלין עליו את הכל". ואמרו שם בגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי דאמר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל, לא שנא עמד ניקף, לא שנא עמד מקיף". ויש אומרים, שמשנה זו מדברת בבקעה ובמקום שלא נהגו לגדור, שאילו בחצר יכול לכוף אותו לבנות הכתלים באמצע כמפורש למעלה פ"ב הלכה יד־טז (רשב"ם ועוד). אבל לדעת רבינו, כיון שבבקעה לא נהגו לגדור - אין לחייבו אפילו אם עמד וגדר. ולפיכך הוצרך רבינו להעמיד הלכה ז בחורבה, כלומר חצר שחרבה ולא משתמשים בה עכשיו, ואם עמד המקיף וגדרה מכל ארבע רוחותיה, הרי הוא כיורד לשדה חבירו שלא ברשות ונטעה, שאם היתה שדה העומדת ליטע, שמין לו ונוטל כאריסי העיר (בבא־מציעא קא. ופ"י מהלכות גזילה ואבידה הלכה ד), שהרי חצר חרבה עומדת להיגדר (כסף־משנה הלכה ד, והגר"א סי' קנח ס"ק ז בשם ירושלמי), [וכ"ה בירושלמי בבא־מציעא פ"י הלכה ג]. ואע"פ שבית חרב אינו עומד להבנות (הלכות גזילה ואבידה שם הלכה ט, אבן־האזל). ולדעת חכמים החולקים על רבי יוסי, ואינם מחייבים אלא באופן שהניקף עמד וגדר, שגילה

דעתו שרוצה בגדר - חצר חרבה אינה עומדת להיגדר, ודינה כשדה שאינה עומדת ליטע, שרק אם בעל השדה גילה דעתו חייב לשלם לו וידו על העליונה (בבא־מציעא שם). 34) רבינו מפרש במשנה שם, כפירש"י בבבא־קמא כ: שגדרו היה בין המקיף לבין הניקף. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה את, שפירשו שהקיף מסביב. 35) המקיף, וכדעת רבי יוסי, כנ"ל. 36) כרב הונא (שם) ולא כחייא בר רב שאמר שמשלם רק דמי קנים בזול [ואף שבשדה העשויה ליטע, אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה (הלכות גזילה שם ה"ד) - כאן בחורבה שהנאתם שווה, גם הוצאתם שווה]. 37) כגובה הכותל שבין חצרות (למעלה פ"ב הלכה טז). 38) שיכול להשתמש בכתלים, כמבואר להלן הלכה ד. ובביאור הגר"א סימן קנח, ס"ק יא הביא מקור לדברי רבינו מהירושלמי בבא־בתרא למשנה הנ"ל.

1 **ד. אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁל זֶה שֶׁבָּנָה, וּבְחֶלְקוֹ בָּנָה**
2 **- יֵרֶאֶה לִי, שֶׁאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶלָּא דָּבָר מוּעָט כְּמוֹ**
3 **שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין; שֶׁחֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ**
4 **בַּכְּתָלִים[39]. וְכֵן[40] אִם הַנִּקָּף עַצְמוֹ הוּא שֶׁגָּדַר רוּחַ**
5 **רְבִיעִית - הֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁל**
6 **שָׁלֹשׁ רוּחוֹת[41], אִם הָיוּ הַכְּתָלִים[42] שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וְכֵן**
7 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

39) והראב"ד חולק על רבינו, ולדעתו להיפך. אם בנה הראשון על שלו, הרי הקל בזה על השני שהרויח לו את מקור הכותל, ולפיכך אין לו להפסיד בשביל כך את ההוצאות. 40) כלומר, לא רק באופן שהמקיף גדר כל ארבע הרוחות, אלא אפילו אם המקיף לא גדר אלא שלש רוחות שלא הועילו מעשיו כלום, בכל זאת חייב הניקף לשלם אם הוא עצמו גמר לגדור (סמ"ע סימן קנח, ס"ק טו). 41) בניכוי הוצאת חצי הכותל הרביעי (ערוך־השולחן). 42) בכ"י תימן ובדפוס רומי: "היו הכתלים". ובאבן־האזל תיקן "היה מקום הכתלים".

8 **ה. וְכֵן[43] שְׁנֵי[44] בָּתִּים זֶה בְּצַד זֶה[45], וְהָיוּ גַּגֵּיהֶן**
9 **עֲשׂוּיִין לְדִירָה[46], אֲפִלּוּ הָיוּ בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[47]**
10 **- זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה[48] לַחֲצִי גַּגּוֹ שֶׁהוּא דָּר בּוֹ, וְזֶה**
11 **עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא[49] כְּנֶגֶד זֶה[50],**
12 **וּמַעְדִּיף[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה[52]. וְאַף עַל פִּי[53]**
13 **שֶׁבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים רוֹאִין אוֹתוֹ, יָכוֹל כָּל אֶחָד לוֹמַר**
14 **לַחֲבֵרוֹ: אֵלּוּ אֵין רוֹאִין אוֹתִי אֶלָּא בַּיּוֹם[54] בְּעֵת**
15 **שֶׁאֶעֱמֹד עַל גַּגִּי, וְאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי תָּמִיד[55].**

43) [בכ"י תימן חסרה מילה זו, ולפי נוסחתנו (וכ"ה גם בדפוס רומי) זה נמשך להלכה הקודמת, שכשם שאין לחייב בהוצאות חצי הכותל אלא־אם־כן הוא עומד על מקום של שניהם, כמו כן בשני גגות אין לחייב אחד להשתתף בהוצאות חצי הכותך שיבנה חבירו על גגו, שהרי לא יוכל להשתמש בכותל זה, אלא כל אחד בונה על חצי גגו ומעדיף]. 44) שם ו: מימרא של אביי. 45) היינו, שאחד סמוך לשני ואין רשום הרבים מפסקת ביניהם, בניגוד לשיטת ה'תוספות' שם, ד"ה בשני צדי ר"ה, שדווקא בשני צדי רשות הרבים חייבים לגדור שאין האחד מרגיש בחבירו כשעולה בגגו, שיזהר ממנו. אבל אם אין רשות הרבים מפסקת ביניהם - אין צריך לגדור, והיינו דאמר רב נחמן: "אבל בין גג לגג, לא (=אין צריך לגדור)" וראה להלן שלדעת רבינו מיושבת הסתירה הנ"ל, בין מימרתו של אביי לבין מימרתו של רב נחמן, באופן אחר. 46) כלומר, גגים שטוחים ולא משופעים. ובזה מיושבת הסתירה הנ"ל בין מימרת אביי לבין מימרת רב נחמן. 47) שבני רשות הרבים רואים אותם (גמרא שם, ולהלן בדברי רבינו), וכל־שכן כשרשות היחיד מפסיקה ביניהם (שם בגמרא). 48) מחיצה על הגג נקראת "מעקה" בלשון התורה (דברים כב, ח). 49) כגון אחד לצד צפון, ואחד לצד דרום. 50) בכ"י תימן "זה שלא כנגד זה". וצ"ל "זה שלא כנגד זה, וזה שלא כנגד זה". 51) כל אחד מושך קצת יותר מהמחצית, וכמובן שהעדפה זו אינה אלא כשהם זה כנגד זה. ולא כשהם זה בצד זה (סמ"ע סימן רנט, ס"ק ה). 52) ולא יהיה ביניהם היזק ראיה. 53) וזהו החידוש שיש בשני צדי ר"ה (גמרא שם). 54) שאז רואים גם על גג גבוה. אבל בלילה, שאין אור מספיק לעוברים ושבים, אינם יכולים לראות למעלה בגגות. אבל בחלון הבית יכולים לראות גם בלילה, כמפורש להלן פ"ה הלכה ו (לחם־משנה). 55) לדעת הסמ"ע (שם ס"ק ו) מילה אחרונה זו באה לרבות גם את הנימוק האחרון בגמרא. והיינו, שאנשי ר"ה רואים רק בעיון והתאמצות, ורק כשהוא עומד. ואילו אנשי הגגות רואים תמיד, היינו גם כשישובים, וגם ללא מאמץ.

16 **ו. גַּג[56] הַסָּמוּךְ[57] לַחֲצַר חֲבֵרוֹ - עוֹשֶׂה[58] לוֹ מַעֲקֶה**
17 **גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל[59] בֵּין גַּג לְגַג מִשְׁאָר הַגַּגִּין[60]**
18 **- אֵינוֹ זָקוּק לְאַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם דָּרִין**
19 **בַּגַּגּוֹת, לְפִיכָךְ אֵין בַּגַּגּוֹת הֶזֵּק רְאִיָּה. אֲבָל[61] צָרִיךְ**
20 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּין שְׁנֵי הַגַּגִּין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה**
21 **טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁיִּתְפֹּס אוֹתוֹ כְּגַנָּב אִם נִכְנַס לִרְשׁוּתוֹ.**

56) שם ו: מימרא של רב נחמן בשם שמואל. ואף כאן בגג העשוי לדירה, כנ"ל (סמ"ע סימן קס, ס"ק ב). 57) היינו, שקרקעית הגג שוה לזו של החצר, שהרי לענין היזק ראיה אין הבדל בין רחוק ובין סמוך, כמו שנראה בהלכה הקודמת, בדין שני גגות בשני צדי רשות הרבים (ועיין מגיד־משנה שם) - סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז. 58) היינו בעל הגג, שהוא מזיק לבעל החצר, ולא בעל החצר שאינו מזיק, כמו שאמרו בבבא־בתרא ב: שבעל החצר שקבוע לו תשמישו, אינו יודע להזהר מפני בעל הגג שלא קבוע לו תשמישו. ונראה מדברי רבינו להלן (סוף הלכה ז), שבעל החצר אינו משתתף אפילו בעשרה טפחים שלא ייתפס עליו כגנב (ראה להלן בדין שני גגות) שכיון שבעל הגג שהוא המזיק בהיזק ראיה, חייב לעשות כותל גבוה ארבע אמות כדי לסלק היזק ראיה - שוב אין בעל החצר נתפס עליו כגנב, שהרי הכותל מפסיק ביניהם (סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז). ודעת הרשב"א שבעל החצר משתתף אתו במחיצה בת עשרה טפחים (מגיד־משנה), וראה להלן הערה סט.

59) המשך מימרא של רב נחמן בשם שמואל (שם).
60) "פירוש: שאין ראויים לתשמיש" (ראב"ד).
61) מדברי התוספת של רב נחמן עצמו (שם).

ז. שְׁתֵּי[62] חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ[63] - לֹא יֹאמַר הָעֶלְיוֹן: הֲרֵינִי בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדִּי[64] וְעוֹלֶה; אֶלָּא בּוֹנִים שְׁנֵיהֶם מִלְּמַטָּה[65] וְעוֹלֶה[66], וּבוֹנֶה הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ מִכְּנֶגְדּוֹ[67] וָמַעְלָה. וְאִם[68] הָיְתָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[69] - אֵין הָעֶלְיוֹן זָקוּק לַתַּחְתּוֹן כְּלָל[70].

62) כרב חסדא, בניגוד לרב הונא, וכן הוא בברייתא שם.
63) ושניהם מזיקים אחד לשני בהיזק ראיה. 64) שאינני צריך לסבול משפלות הקרקע של השני. 65) אף העליון, שאם אין יסוד - אין בנין (מגיד־משנה). והיינו, עד ארבע אמות מקרקעית החצר שלמטה. צריכים שניהם יחד לבנות, כדין כל שני שותפים בחצרות, ואולי כאן צריך יותר מארבע אמות. עד כמה שהתחתון יכול עוד להזיק לעליון אם זה עומד (מגיד־משנה לפי הפירוש השני, וראה ב'תוספות' שם ד"ה שתי חצרות). 66) בב"ח סימן קס, חסרה מילה זו.
67) היינו, מן המקום שכלה היזק ראיה של הראשון, ומשם והלאה בונה הוא לבדו ארבע אמות שלא יזיק הוא בראיה את התחתון (מגידמשנה). 68) ברייתא שם. 69) שאין בעל החצר מזיק לבעל הגג, כמבואר למעלה (הלכה ו הערה נז). 70) ברם התחתון, בעל הגג, זקוק לעליון, שהרי הוא מזיק לבעל החצר. ונראה מדברי רבינו, שאין העליון זקוק אפילו למחיצת עשרה טפחים, שמכיון שהתחתון חייב לבנות כותל כדי להסיר היזק ראייתו, שוב אין העליון יכול לרדת למטה לגגו, ראה למעלה הערה נז. והראב"ד כתב בהשגה: "אין דבריו ברורין כלל". ואמנם זהו בניגוד למה שאמרו בסוגיא שם, שאין העליון זקוק למחיצת ארבע אמות, אבל זקוק הוא למחיצת עשרה טפחים כדי שייתפס עליו כגנב (מגיד־משנה). וה'דרישה' סימן קס ס"ק א, מיישב סוגיית הגמרא הנ"ל לפי שיטת הרמב"ם, עיין שם.

ח. מִי[71] שֶׁהָיָה כָּתְלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ[72], וְנָפַל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְפַנּוֹת אֲבָנָיו. אָמַר לוֹ[73]: הִגִּיעוּךָ, וַהֲרֵי הֵן שֶׁלְּךָ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[74]. וְאִם[75] רָצָה בָהֶן בַּעַל הַגִּנָּה, וְאָמַר לוֹ 'הֵן': אִם פִּנָּה אוֹתָם[76] - קָנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; וַאֲפִלּוּ אָמַר: הֵילָךְ יְצִיאוֹתֶיךָ וְאֶטֹּל אֲבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אֲבָל אִם לֹא פִּנָּה - לֹא קָנָה; שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא לִדְחוֹתוֹ.

71) בבא־מציעא קיז: וקיח. במשנה. 72) [נקט גינה, מפני שבגינה אינו כופה חבירו אלא למחיצה בת עשרה טפחים בלבד (למעלה פ"ב הט"ז), וכשרצה לעשות כותל גבוה ארבע אמות, בנה אותו לבדו ('פרישה' סימן קסו, ס"ק א), וראה בסמ"ע שם ס"ק א]. 73) בעל הכותל לבעל הגינה.
74) שאינו יכול להכריח חבירו לקנות, אם אינו רוצה.
75) הבדל זה בשקלא־וטריא בגמרא שם. 76) בפני הבעלים, שאז יש לנו הוכחה ברורה, שהתכוון באמת להקנות לו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, וש"ך סימן קסו ס"ק א). אבל אם פינה שלא בפניו, או שלא פינה כלל - לא קנה, שלא נתכוון בעל הכותל להקנות לו, אלא משתמט הוא מתביעתו, לפנות האבנים מגינתו, ומדחה אותו לאמר: הן שלך (גמרא שם).

ט. חָמֵשׁ[77] גִּנּוֹת הַמְסַפְּקוֹת מַיִם מִמַּעְיָן אֶחָד, וְנִתְקַלְקֵל הַמַּעְיָן - כֻּלָּן מְתַקְּנוֹת עִם הָעֶלְיוֹנָה[78]. נִמְצֵאת הַתַּחְתּוֹנָה מְתַקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמְתַקֶּנֶת לְעַצְמָהּ[79]; וְהָרִאשׁוֹנָה[80] אֵינָהּ מְתַקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַטָּה. וְכֵן חָמֵשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁשּׁוֹפְכִין[81] מַיִם לְבִיב[82] אֶחָד, וְנִתְקַלְקֵל הַבִּיב - כֻּלָּן מְתַקְּנוֹת עִם הַתַּחְתּוֹנָה[83]. נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה מְתַקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמְתַקֶּנֶת לְעַצְמָהּ[84]; וְהַתַּחְתּוֹנָה אֵינָהּ מְתַקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַעְלָה.

77) בבא־מציעא קח. בברייתא. [וכתבה כאן אגב הלכה ז, שהעליון בונה הכותל מלמטה עם התחתון]. 78) שאם אין מים בעליונה - לא יהיו לתחתונות. 79) ואין העליונות משתתפות בתיקונה. 80) כלומר, העליונה.
81) מלוכלכים. 82) לביב של שופכין. תעלה שמעבירה את המים המלוכלכים. 83) שהרי כאן להיפך, כולן מעוניינות שהמים יצאו מן התחתונה ללא תקלה, שלא יתעכבו בגינות העליונות. 84) ואין התחתונות משתתפות אתה בתיקונה, שהרי אינן מעוניינות בזה שמי השופכים של העליונה ירדו אליהן.

י. בְּנֵי[85] הַנָּהָר[86] - מַשְׁקִין עַל הַסֵּדֶר[87]. רָצָה[88] אֶחָד מֵהֶן[89] לִסְכֹּר, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר לוֹ הַמַּיִם, וַיַּשְׁקֶה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִפְתַּח, וְאַחֵר רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹת תְּחִלָּה - כָּל הַמִּתְגַּבֵּר זָכָה[90]. וּבוֹר[91] הַקָּרוֹב[92] לָאַמָּה[93] - מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן[94], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[95].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם שינה מלשון הגמרא בגיטין (ס, ב.) - "כל דאלים גבר", ומכאן הוראה ל"תיקון הדעות" שיש להשתדל תמיד להשתמש בלשון נקיה דוקא כפי שהשתמש הרמב"ם בלשון עדינה יותר, ובמקום "אלים" מלשון אלימות נקט "מתגבר" לשון גבורה שישנו גם בקדושה, וכמו"כ הלשון "זכה" מלשון זכות, טוב יותר מהלשון "גבר".

(על פי 'יין מלכות' ספר קנין סימן טז)

85) גיטין ס: 86) בעלי שדות שנהר עובר על פניהם.
87) היינו שראשון ראשון קודם [וכנראה שגם זה מפני דרכי שלום], בניגוד לפירוש רש"י (שם ד"ה במיזל) שמפרש שכולם שוים בהשקאה. 88) מחלוקת רב ושמואל (שם).
89) בגמרא שם העמידו את המחלוקת בין רב לשמואל בבעל שדה עליון לבעל שדה תחתון, ועיין ב"ח סימן קע, שכתב שרק הם באים בטענה ולא האמצעים. אבל רבינו לא כתב כלל עליון ותחתון, ועיין סמ"ע שם ס"ק ב.
90) מימרא של רב הונא בר תחליפא (גיטין שם) שמכיון שלא הוכרעה ההלכה, במחלוקתם של רב ושמואל, יש לנקוט כאן בכלל הידוע: "כל דאלים גבר", היינו: כל המתגבר זכה. 91) משנה, שם נט: 92) שהיו רגילים לחפור בורות סמוך לאמת המים, לעצור את המים בתוכם

לעת מצוא. והמדובר שהבור נחפר לאחרי שכבר עברה כאן אמת המים, ראה להלן. 93) תעלה המוליכה מים מן הנהר לשדות. 94) בגמרא פירשו משפט זה של המשנה לפי רב, שהמדובר ב"אמה המהלכת על פי הבור", והיינו כשקדם הבור לאמת המים (רשב"א). ברם, לפי המסקנא שאנו פוסקים להלכה שכל המתגבר זכה - גם כאן, כיון שחפר הבור, אע"פ שעשה שלא כדין, כיון שעשה – עשה, שגם זה בכלל כל המתגבר זכה (ראה ראב"ד ומגיד־משנה ולחם־משנה). 95) שזהו הטעם לכל דיני קדימה בענינו, וכמו כן בסדר הקריאות בתורה, במשנה שם.

יום רביעי כ"ד תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השותפין שהאחד הוא אדון ממקום עליון והשני ממקום תחתון, כגון הבית והעלייה וכל דיניהן בשלימות, להדומה לזה משטף נהר זיתיו ושתלן בשל חבירו שזה בעל האילן וזה בעל הקרקע, והנמשך לזה מדין המוכר אילנות לקוץ ועשה פירות טרם יקצץ.

1 **א. מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ עֲלִיָּה לְמַעְלָה מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[2],**
2 **וְנָפַל כֹּתֶל מִכָּתְלֵי הַבַּיִת - אֵין בַּעַל הָעֲלִיָּה נוֹתֵן לוֹ**
3 **כְּלוּם בִּיצִיאוּתָיו[3], וְכוֹפֶה[4] אֶת בַּעַל הַבַּיִת לִבְנוֹתוֹ**
4 **כְּשֶׁהָיָה. אֲבָל[5] אֵין בַּעַל הַבַּיִת כּוֹפֶה לְבַעַל הָעֲלִיָּה**
5 **לִבְנוֹת כֹּתֶל עֲלִיָּה שֶׁנָּפַל. וְהַתִּקְרָה[6] שֶׁל בַּיִת - הֲרֵי**
6 **הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[7], וְהַמַּעֲזִיבָה[8] שֶׁעַל הַתִּקְרָה - הֲרֵי**
7 **הִיא שֶׁל בַּעַל הָעֲלִיָּה[9].**

2) כגון אחים שחלקו ירושת אביהם, באופן שאחד קיבל בית ואחד עלייה, וראה בבא מציעא קיז. ברש"י דיבור המתחיל של שנים. 3) שכן אמרו במשנה שם: "הבית והעלייה של שניים שנפלו אמר בעל העלייה לבנות [את ביתו]" - הרי שבעל הבית בונה לבדו בלי השתתפותו של בעל העלייה (כסף משנה). 4) כלומר, על ידי בית־הדין שיורדין לנכסיו (כסף משנה). ומקור דברים אלו בירושלמי (פרק י דבבא מציעא הלכה ד) בדין בית הבד שהוא בנוי בסלע וגינת אחר על גביו ונפחת גגו של בית הבד, היא קרקעיתה של הגינה, שאמרו במשנה שם שבעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיתקן בעל בית הבד את גגו, ואמרו על כך בירושלמי שכל זה אינו אלא כשאין בעל בית הבד לפנינו, אבל אם הוא לפנינו אין צריך לירד ולזרוע אלא כופין אותו לתקן. 5) זהו דבר פשוט, שהרי אין לבעל הבית כל עניין בתיקון העלייה, ואדרבה אם אין עלייה על גביו - הבית שווה יותר (מגיד משנה). 6) הנסרים (בבא מציעא קיז.). 7) כלומר, הוא צריך לתקנה, שהיא חלק מן הבית ולא מן העלייה. 8) "והוא הטיט והעפר שטוחין על התקרה [כרצפה לבעל העלייה]" (פירוש המשניות לרבינו שם) והוא מלשון הפסוק (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (רש"י שם). 9) הוא צריך לעשותה, שהיא עשוייה להשוות את הגומות ברשותו ולפיכך תיקונה מוטל עליו. ואף על פי שלעניין שוכר ומשכיר פסק רבינו (פרק ו מהלכות שכירות הלכה ד) שהתחתון, הוא המשכיר, חייב לתקן גם את המעזיבה שברשות העליון מפני "שהמעזיבה חיזוק התקרה היא", וכדעת חכמים במשנה (שם קטז:) - סובר רבינו שלא נחלקו חכמים ורבי יוסי אלא בשוכר ומשכיר אבל בשותפין הכול מודים שבעל העלייה מתקן את המעזיבה שברשותו. והרשב"א בבא בתרא ז. כתב שגם בשותפין על התחתון לתקן את המעזיבה (מגיד משנה).

8 **ב. נָפְלוּ[10] שְׁנֵיהֶם, הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה[11] - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם**
9 **חוֹלְקִין בָּעֲצִים וּבָאֲבָנִים וּבֶעָפָר[12]. וְאִם[13] נִשְׁתַּבְּרוּ**
10 **מִקְצָת הָאֲבָנִים - רוֹאִין[14] אֵי זוֹ רְאוּיָה לְהִשְׁתַּבֵּר, אִם**
11 **אַבְנֵי הַבַּיִת אוֹ אַבְנֵי הָעֲלִיָּה. וְדָבָר זֶה יָדוּעַ מֵדֶּרֶךְ**
12 **הַנִּפְּלָה: אִם נָפַל הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן וַהֲרָסוֹ[15], אוֹ**
13 **נִשְׁמַט הַתַּחְתּוֹן וְנָפַל הָעֶלְיוֹן וְנֶהֱרַס[16]. וְאִם אֵינָן**
14 **יוֹדְעִין כֵּיצַד נָפַל[17] - חוֹלְקִין הָאֲבָנִים הַשְּׁלֵמוֹת**
15 **וְהַשְּׁבוּרוֹת.**

10) משנה שם קטז: 11) ושניהם הסכימו ביניהם שלא לבנותם מחדש, וראה להלן הלכה ג. [ונראה מדברי רבינו שכתב בסמוך: "ואם נשתברו מקצת האבנים", - שכאן מדובר באופן שכולן שלימות, או שכולן שבורות, ואם כן אין הבעייה על כמה שלימות ושבורות לזה, וכמה לזה, אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם. וראה להלן שבנוסחת הרי"ף ורש"י וכתב־יד מינכן לא גרסינן בגמרא "עלייתא איתבור" (=העלייה נשברה) ו"תתייתא איתבור" (=התחתונה נשברה) אלא הפירוש הוא כנ"ל, וראה עוד להלן]. 12) [חלק כחלק, חצי לכל אחד ואחד (וראה בפרק י"א מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז ש"יחלוק" הוא מחצה). ובגמרא שם הקשו: "רישא אמאי חולקין ניחזי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל, לא צריכא דנפיל בליליא, וליחזינהו בצפרא דפנינהו" (כן הנוסחא ברי"ף, ברש"י ובכתב־יד מינכן, ועיין רמב"ן). כלומר: הגמרא סברה שאין כאן סכסוך על האבנים השלימות והשבורות אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם, וכמו שכתבנו למעלה. וסברה כמו כן, שלפי זה, אם נפרש שיש לשניהם חלקים שווים - אין כאן חידוש שחולקים בשווה. אלא על כורחנו שהאחד גבוה מחבירו ואבניו ועפרו מרובה משל חבירו וכמו שפירש רש"י (לפי הנוסחא שהביא הרמב"ן והרשב"א בדבריו. ועיין במגיד משנה ובמלאכת שלמה ובב"ח סימן קסד). וצריך לומר שזהו אחד מתנאי השותפות שבמקרה של נפילה יתחלקו ביניהם (ועיין רמב"ן ורשב"א שם), ועל זה מקשה הגמרא: "ניחזי אי בחבסא נפיל" = נראה אם נפלה החומה תחתיה, וודאי העליונים לבעל העלייה והתחתונים לבעל הבית, "אי בחבטא נפיל" = אם נפלה העלייה למרחוק - הרחוקים לבעל העלייה והמקומיים לבעל הבית, ועל זה מתרץ שנפל בלילה ופינו אותם משם ולא ידוע. אולם רבינו הביא המשנה כלשונה ולא פירשה כשנפלה בלילה ופינוה, כמו שאמרו בגמרא, מפני שסמך על התוספתא (פרק י"א דבבא מציעא הלכה א) המפרשת משנתנו כשיש לשניהם חלקים שווים, ולפי זה לא קשה כלל "ניחזי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל" ואין צורך לפרש כשנפלה בלילה ופינוה. וזה לשון התוספתא: "הבית והעלייה של שניים שנפלו [שניהם חולקין בעצים ובאבנים ובעפר - כן הוא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בכתב־יד ווין ובדפוס ראשון] במה דברים אמורים בזמן שהיו שניהם שווין, אבל אם היה אחד גדול ואחד קטן, זה נוטל שלו וזה נוטל שלו", ועיין עוד ברמב"ן ובמגיד משנה בשם רשב"א]. 13) משנה שם, ולפי פירושה בשקלא וטריא בגמרא. 14) כגון, שנפל הבית ביום, או שאפילו נפלו בלילה, אבל עדיין לא פונו. 15) שאז העליונות משתברות. 16) שאז התחתונות משתברות. 17) משנה שם, והוסברה בגמרא, כגון שנפל בלילה והאבנים פונו, וזה שפינה הלך ואיננו שישאלו אותו.

1 **ג. אָמַר[18] בַּעַל הָעֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת[19], כְּדֵי**
2 **שֶׁיִּבְנֶה עֲלִיָּתוֹ עַל גַּבָּיו, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה - הֲרֵי בַּעַל**
3 **הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת כְּשֶׁהָיָה, וְיוֹשֵׁב וְדָר בְּתוֹכוֹ**
4 **עַד אֲשֶׁר יִתֵּן כָּל יְצִיאוֹתָיו[20], וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא וְיִבְנֶה**
5 **עֲלִיָּתוֹ אִם רוֹצֶה.**

18) משנה שם קיז. וכחכמים ולא כרבי יהודה. 19) על חשבון בעל הבית בלבד. 20) ואינו צריך להעלות לו שכר דירה מפני שהבית משועבד לעלייה (בבא קמא כ:) [ומה שכתב רבינו למעלה הלכה א שכופה בעל העלייה את בעל הבית לבנות את הכותל שנפל - אין זה אלא משום שהבית קיים, שהרי "ביתא לעלייה משתעבד" (בבא קמא שם), ויכול בעל העלייה לכוף אותו לבנות הכותל שנפל (ודלא כדעת הרשב"א שהביא המגיד־משנה שרק הבית משתעבד ולא בעל הבית), אבל כאן שנפל הבית אין בעל העלייה כופה לבעל הבית לחזור ולבנות שמכיוון שנפל הבית אין בעל הבית משועבד עוד (כעין סברת הרשב"א, וראה במגיד משנה וכסף משנה). ובבית הבד הבנוי בסלע וגינה על גביו ונפחת גגו של בית הבד - וודאי יכול לכופו לבעל בית הבד שיתקן גגו, וכן מפורש בירושלמי שם. אבל יש להבין למה השמיט זאת רבינו להלן בהלכה ח, ולא כתב שיכול לכופו].

6 **ד. וְאִם[21] אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לִבְנוֹת[22] - בַּעַל הָעֲלִיָּה**
7 **נוֹטֵל[23] שְׁלִישׁ[24] הַקַּרְקַע, וּבַעַל הַבַּיִת שְׁנֵי שְׁלִישִׁים.**

21) שם בברייתא וכרבי נתן וכרבא שהכריע כמותו. 22) שהם עניים. 23) כגון, שהם רוצים לזרוע על שטח, או שרוצים שניהם למכור אותו, וראה תוספות שם דיבור המתחיל לא לזה ולא לזה, וסמ"ע שם סעיף קטן יד, טו. 24) וכפי שמנמקת הגמרא. שהעלייה אוכלת בקרקע שליש, היינו, שאם היה הבית ראוי לעמוד תשעים שנה, אינו ראוי כעת לעמוד אלא שישים שנה, וכן יש לו בקרקע (תורת חיים שם).

8 **ה. רָצָה[25] בַּעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת בֵּיתוֹ - בּוֹנֶה כְּשֶׁהָיָה[26].**
9 **וְאִם בָּא לְשַׁנּוֹת בַּכְּתָלִים: אִם חִזֵּק אוֹתָן וְהִרְבָּה[27]**
10 **בְּרָחְבָּן יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיוּ[28] - שׁוֹמְעִין לוֹ; רָצָה לְמַעֵט**
11 **בְּרָחְבָּן אוֹ לִפְחוֹת מֵחֲזָקָן, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֲבָנִים וּבִקֵּשׁ**
12 **לְהַחֲזִיר לְבֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[29] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. בָּא[30]**
13 **לְשַׁנּוֹת אֶת הַתִּקְרָה לְקוֹרוֹת כְּבֵדִין וַחֲזָקִין - שׁוֹמְעִין**
14 **לוֹ; לִפְחוֹת בְּרָחְבָּן פָּחוֹת מִמַּה שֶׁהָיוּ - אֵין שׁוֹמְעִין**
15 **לוֹ. הִרְבָּה בַּחֲלוֹנוֹת[31] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בְּגֹבַהּ[32] הַבַּיִת -**
16 **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; מִעֵט בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ שֶׁמִּעֵט בְּגֹבַהּ**
17 **הַבַּיִת - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכֵן[33] בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אוֹתָהּ,**
18 **אִם רָצָה, כְּשֶׁהָיְתָה. וְאִם בָּא לְשַׁנּוֹת הַכְּתָלִים,**
19 **לְהַרְחִיב וּלְהַחֲזִיק - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
20 **מַכְבִּיד עַל כֹּתֶל הַתַּחְתּוֹן; אֲבָל לְמַעֵט - שׁוֹמְעִין לוֹ.**
21 **וְכֵן בְּקוֹרוֹת תִּקְרָה הָעֶלְיוֹנָה: אִם שִׁנָּה אוֹתָם לְקַלִּים**
22 **מִמַּה שֶׁהָיוּ - שׁוֹמְעִין לוֹ; לִכְבֵדִים מֵהֵן - אֵין**
23 **שׁוֹמְעִים לוֹ. הִרְבָּה בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ שֶׁמִּעֵט בְּגֹבַהּ הָעֲלִיָּה**
24 **- שׁוֹמְעִין לוֹ; אֲבָל אִם מִעֵט בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ הִרְבָּה**
25 **בְּגָבְהָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.**

25) שם מימרא של רב אחא בר אדא משמו של עולא. 26) אבל אסור לו למעט ממידת חוסנו כבסמוך. 27) כלומר, או שהרבה ברוחב. 28) כגון, שהיו לבנים שאין רוחבם אלא שלושה טפחים (למעלה פרק ב הלכה יח) ועשאם אבנים שרוחבם שישה טפחים (שם). וראה להלן. 29) כגון מגזית שרחבה חמישה טפחים (שם) לגוויל שרוחבו שישה טפחים (שם). כן הוא בגמרא בבא מציעא שם. 30) מימרא שם. 31) במימרא הנ"ל. ואף זה גורע מהחוזק של הבית. 32) שבית נמוך יותר חזק מגבוה. 33) היינו, לעיקרון שלא לשנות, אבל ביחס הפוך: בעל הבית אסור לו למעט בחוזק הבית וברוחבו, ומותר לו להרבות, ואילו בעל העלייה אסור לו להרבות בכובד העלייה ומותר לו למעט. ומן הכלל הזה נובעים כל הפרטים דלהלן.

26 **ו. נִתְדַּלְדְּלוּ[34] קוֹרוֹת הַבַּיִת וְיָרְדוּ לַאֲוִיר הַבַּיִת: אִם**
27 **הִגִּיעוּ לְתוֹךְ[35] עֲשָׂרָה טְפָחִים - סוֹתֵר[36] וּבוֹנֶה[37]; וְאִם**
28 **לֹא הִגִּיעוּ - יָכוֹל בַּעַל הָעֲלִיָּה לְעַכֵּב עָלָיו. וַאֲפִלּוּ**
29 **אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: אֲנִי אֶשְׂכֹּר לְךָ מָקוֹם כְּדֵי שֶׁתָּדוּר**
30 **בּוֹ עַד שֶׁאֲתַקֵּן הַתִּקְרָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי**
31 **אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי רוֹצֶה שֶׁאֶטְרַח מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי**
32 **שֶׁתְּתַקֵּן אֶת בֵּיתְךָ.**

34) בבא בתרא ו: ז. וכרב חמא. נתדלדלו, היינו, שהכתלים נשארו חזקים ורק התיקרה ירדה, שלא כרש"י המפרש שהכתלים טבעו בקרקע. 35) שאין אדם יכול לדור למטה מעשרה טפחים, ואין זה יכול לדחותו מרשותו (סמ"ע סימן קסד סעיף קטן ו). 36) את התקרה הרעועה. 37) היינו, בעל הבית בונה את התקרה, והעליון את המעזיבה כמו בהלכה א (מגיד משנה).

33 **ז. הִתְנוּ[38] בֵּינֵיהֶם דָּבָר זֶה[39]: אִם נִשְׁאַר בְּגֹבַהּ הַבַּיִת**
34 **כְּדֵי שֶׁיִּקַּח אָדָם חֲבִילָה[40] בֵּינוֹנִית עַל רֹאשׁוֹ וְיִכָּנֵס**
35 **בָּהּ תַּחַת קוֹרוֹת אֵלּוּ שֶׁנֶּעֱקְרוּ - אֵינוֹ סוֹתֵר; וְאִם אֵינוֹ**
36 **יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ עַד שֶׁיְּכֹף אֶת רֹאשׁוֹ - סוֹתֵר וּמְתַקֵּן**
37 **וּבוֹנֶה, וְאֵין בַּעַל הָעֲלִיָּה יָכוֹל לְעַכֵּב, שֶׁהֲרֵי הִתְנוּ**
38 **בֵּינֵיהֶם תְּחִלָּה.**

38) במימרא של רב חמא שם. 39) כלומר, כשחלקו התנו שאם תשפל העלייה יסתרו ויבנו מחדש. כרב הונא בנו של רב יהושע, שם. 40) רש"י (שם דיבור המתחיל איסורייתא) מפרש: "חבילת קנים".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח. בֵּית[41] הַבַּד[42] שֶׁהוּא בָּנוּי בָּעֲבִי הָהָר וְגִגָּה אַחַת[43] עַל גַּבָּיו[44], וְנִפְחָתוּ שְׁמֵי בֵּית הַבַּד[45] כְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[46] אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי בַּעַל הַגִּגָּה יוֹרֵד וְזוֹרֵעַ לְמַטָּה, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה זֶה לְבֵית בַּדּוֹ כְּפִין[47], וִיתַקֵּן הָעֶלְיוֹן[48] קַרְקַע גִּגָּתוֹ וְיִזְרַע כָּל גִּגָּתוֹ.

41) בבא מציעא קיז: במשנה. 42) מקום שעוצרים בו זיתים, להוציא מהם שמנם. 43) והיא שייכת לאחר. 44) באופן שתקרת בית הבד היא קרקעיתה של הגינה. 45) תקרת בית הבד. 46) כשמואל ולא כרב (שם קיח.). לפי שאין אדם זורע חציו למעלה וחציו למטה (שם). ואם נפחת בפחות מארבעה טפחים - לא איכפת לנו לפי שאין לך מקום חשוב בפחות מארבעה טפחים כמו שאמרו בכמה מקומות בתלמוד. 47) תקרה. 48) שתיקון המעזיבה שייך לעליון, כשיטת רבינו למעלה הלכה א.

ט. שְׁתֵּי[49] גְּנוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ[50], וְהַיָּרָק בֵּינְתַּיִם בְּגֹבַהּ עֲבִי הָאָרֶץ שֶׁבֵּינֵיהֶם[51]: כֹּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִכְּשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל אוֹתוֹ מֵעֲקָרוֹ[52] - הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ[53], וּבִלְבַד[54] שֶׁלֹּא יֵאָנֵס אֶת עַצְמוֹ[55]; וְהַשְּׁאָר - שֶׁל תַּחְתּוֹן[56]. הָיָה[57] מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ, וְאֵינוֹ מַגִּיעַ לְעִקָּרוֹ - לֹא יִטֹּל הָעֶלְיוֹן[58]; וְאִם נָטַל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ. אֲבָל הָאִילָן[59] הָעוֹמֵד עַל הַמֶּצֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֶה לְתוֹךְ שְׂדֵה אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי שְׁגִיהֶם חוֹלְקִין[60] בְּפֵרוֹתָיו.

49) שם קיח: במשנה. 50) ששתיהן סמוכות במורד ההר, וקרקעית האחת גבוהה משל חברתה. 51) ונתעורר דין־ודברים ביניהם: העליון אומר שלי הוא, שבקרקעי גדל, והתחתון אומר שלי הוא, שבאוויר שלי גדל, שאם רצה ממלא בעפר עד למעלה ואין כאן ירק. 52) אף שאינו מגיע לנופו, ומה שנמצא בגמרא שם: "מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו, מאי, תיקו" ואם כן זה נשאר בספק, ויש לפסוק שלא ייטול העליון כדלהלן - נראה שרבינו לא גרס לה. 53) כרבי שמעון במשנה שם, שכן פסק ריש לקיש שם קיט. ומעיקר הדין סובר רבי שמעון כרבי יהודה שם שהכול לתחתון, שאם ירצה התחתון למלאות גינתו עפר אין כאן ירק". אלא כל מה שיכול עליון לפשוט את ידו וליטול - מפקיר הוא לגבי תחתון. 54) מימרת דבי רבי ינאי שם קיט. 55) כלומר, שלא יתפשט כל כך עד שיגיע לידי סכנה (פרוש המשניות לרבינו שם). 56) [אפילו השורשים. ומה שאמר רבא (שם קיח:) ששורשי הירק הם של עליון אפילו לדעת רבי יהודה - אין זה אלא אם הוא יכול לפשוט ידו וליטול, אבל אם אינו יכול לפשוט ידו וליטול, הרי הוא מפקירו לתחתון, ועיין רש"י שם במשנה דיבור המתחיל והשאר]. 57) שם קיט. בעייה של רב ענן שלא נפתרה. 58) לא פסק שיחלוקו, כדין כל ספק בממון, מפני שהתחתון הוא המוחזק (כסף משנה). ועוד שהרי הלכה כרבי יהודה שהכול לתחתון, כנ"ל, אלא שהוא מפקיר לעליון וכיוון שספק הוא אם מפקיר לעליון הרי הוא בחזקתו (=בחזקת התחתון). 59) שם קז. כשמואל ולא כרב. כלומר ענפיו נוטים, אבל שורשיו בתוך המצר, שהוא של שניהם (תוספות שם דיבור המתחיל אילן). 60) כיוון שהוא יונק מקרקע של שניהם.

י. שָׁטַף[61] נָהָר אֶת זֵיתָיו וּשְׁתָלָם בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְאָמַר הַלָּה: זֵיתַי אֲנִי נוֹטֵל - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִשּׁוּם[62] יִשּׁוּב הָאָרֶץ[63], אֶלָּא יַעַמְדוּ בִּמְקוֹמָן[64]. וְאִם[65] עֲקָרָן הַנָּהָר בְּגוּשֵׁיהֶן[66], כְּשֶׁשְּׁתָלָן - יַחְלְקוּ הַפֵּרוֹת בַּעַל הַשָּׂדֶה עִם בַּעַל הַזֵּיתִים כָּל שָׁלֹשׁ שָׁנִים[67], וּלְאַחַר שָׁלֹשׁ - הַכֹּל לְבַעַל הַשָּׂדֶה[68]. וְאִם לֹא נֶעֱקְרוּ בְּגוּשֵׁיהֶן - הַכֹּל לְבַעַל הַקַּרְקַע מִיָּד[69].

61) ברייתא שם קא. 62) ראה סמ"ע סימן קסח סעיף קטן א. שהראשון שנטע עד עכשיו אף להבא ייטע, ואילו זה שהביא הנהר את הזיתים לרשותו, לא היה נוטע מעצמו, ואנו מעוניינים להרבות במטעים בארץ. 63) מימרא של רבי יוחנן בגמרא שם. אבל בחו"ל שומעים לו, ויכול ליטול את זיתיו (שם קא:), וכן הוא בשולחן ערוך סימן קסח סעיף א. ועיין אור שמח. 64) אם בעל השדה רוצה בהם (סמ"ע סעיף קטן ה). 65) מימרא בשם ריש לקיש שם קא. 66) גושי העפר שסביב האילנות ואף אם לא ניטעו היו יכולים לחיות מאותו עפר, והרי הם כמו שלא נעקרו ואין בהם משום ערלה (פרק י מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה יב). 67) שאף על פי שיכולים לחיות מהגושים בלבד - אינם יכולים לגדל פירות בלי הקרקע של זה (מגיד משנה בשם הרשב"א). ובלי הגושים, היו אסורים מחמת ערלה (גמרא שם) ולפיכך יש לשניהם חלק בהם. ואף על פי שהמוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר הרי היא שלו שוודאי נתייאשו הבעלים ממנה (פרק י"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה י) - אין זה אלא במטלטלין, אבל בקרקע אין הייאוש מועיל (פרק ח שם הלכה יד) וכיוון שנעקרו עם גושיהם יש להם דין קרקע (משנה למלך). 68) שהרי הוא אומר לבעל הזיתים: אם הייתי אני נוטע אותם לפני שלוש שנים, האם לא הייתי אוכל פירותיהם? (גמרא שם). 69) שכיוון שנעקרו בלי גושיהם - דין מטלטלין להם, וזכה בהם בעל השדה בייאוש כדין זוטו של ים (משנה למלך). והמדובר בגוף העצים ובשבחם, שהרי הפירות אסורים בערלה עד השנה הרביעית (סמ"ע סימן קסח סעיף קטן ד).

יא. כֵּיצַד בּוֹ[70], הַמּוֹכֵר[71] זֵיתָיו לְעֵצִים[72]: אִם[73] פָּסַק עִמּוֹ לָקֹץ מִיָּד - כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ הֲרֵי הֵן לְבַעַל הַקַּרְקַע[74]; וְאִם[75] הִתְנָה עִמּוֹ לָקֹץ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה - כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיאוּ לְבַעַל הָעֵצִים. מָכַר סְתָם: אִם עָשׂוּ פָּחוֹת[76] מֵרְבִיעִית לְסְאָה[77] חוּץ מִן הַהוֹצָאָה[78] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים[79]; עָשׂוּ רְבִיעִית לְסְאָה חוּץ מִן הַהוֹצָאָה - הֲרֵי אֵלּוּ יַחְלְקוּ[80].

70) כלומר, כשם שאמרנו שלאחר שלוש שנים הכל לבעל השדה, כמו כן בהא דלהלן הכל לבעל הקרקע. 71) בבא מציעא ק: במשנה. 72) להסקה או לבניין, ולא לגדל פירות. 73) התברר בשקלא וטריא שם, כדבר פשוט. 74) היינו, הכל במשמעות הלשון (ולא כשיטת הרשב"א, שהביא המגיד־משנה, שלבעל הזיתים יש תמיד חלק בהם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

75) אף זה בשקלא וטריא שם, כדבר פשוט. 76) שאז אין הבעלים מקפידים מזה. 77) שהם רעים כל כך, עד שסאה מהם אינו מוציא רביעית הלוג שמן. 78) של המסיקה והעצירה, וכדומה, שם ק: קא. מימרא של רבי שמעון בן פזי. 79) שלפי שהם רעים כל כך אין בעל הקרקע מקפיד אם בעל הזיתים נוטלם לעצמו (גמרא שם). 80) שיש לשניהם חלק בהם: זה אומר זיתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה (משנה שם).

יום חמישי כ"ה תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו מה שיש לשותפין בחצר לעשותו שכופין בו זה את זה, והדברים שיכול האחד למנוע לחבירו לעשות בחצרו, וכן מה שכופין בני מבוי זה לזה לעשות, ומה שמונעין האחד לאחר לעשותו.

1 **א. חֲצַר[2] הַשֻּׁתָּפִין - כָּל אֶחָד מֵהֶן כּוֹפֶה[3] אֶת חֲבֵרוֹ**
2 **לַעֲשׂוֹת בָּהּ בֵּית שַׁעַר[4] וָדֶלֶת[5], וְכֵן[6] כָּל הַדְּבָרִים**
3 **שֶׁהֶחָצֵר צְרִיכָה לָהֶם צֹרֶךְ גָּדוֹל, אוֹ דְּבָרִים שֶׁנָּהֲגוּ**
4 **בְּנֵי הַמְּדִינָה לַעֲשׂוֹתָם; אֲבָל שְׁאָר הַדְּבָרִים, כְּגוֹן**
5 **צִיּוּר וְכִיּוּר[7] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ כּוֹפֵהוּ[8]. עָשָׂה אֶחָד**
6 **מֵהֶן מֵעַצְמוֹ, אִם גִּלָּה הַשֵּׁנִי דַּעְתּוֹ שֶׁנּוֹחַ לוֹ בַּמֶּה**
7 **שֶׁעָשָׂה חֲבֵרוֹ - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל[9], וְנוֹתֵן חֶלְקוֹ**
8 **בַּהוֹצָאָה.**

2) בבא־בתרא ז: במשנה, וכדעת תנא־קמא ולא כרבן שמעון בן גמליאל, כי הכלל הנמסר בשם רבי יוחנן, בכמה מקומות בתלמוד, שהלכה כרשב"ג במשנה, אינו מוסכם, ויש מן האמוראים שלדעתם לא אמר כן רבי יוחנן מעולם (כסף־משנה בשם הר"ן, וכ"ה בחידושי ר"י מיגאש. וראה בבבא־מציעא לח:). 3) אם השני אינו רוצה להשתתף מרצונו הטוב בהוצאות אלו. 4) תא, ששומר החצר יושב בו לשמור מפני עוברים ושבים שלא יזיקו בחצר בראייתם (בבא־בתרא ב:). ובגמרא שם לא התירו עשיית בית שער זה, אלא אם הוא בחוץ ואין לו דלת וכו', שאם לא כן לא יוכלו העניים להכנס. ורבינו השמיט כל זה. 5) וכן נגר ומנעול ('נתיבות' סימן קסא. וכל־שכן מהלכה ב). 6) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (הובאה ברי"ף ב"ב פ"א, ותוכנה בהלכה הבאה), שאם היה שרוי עמהם באותה חצר משעבדין אותו על הכל. 7) אף הוא מין ציור. 8) למד כן ממה שאמרו במשנה בבא־בתרא ה. (הובא למעלה פ"ג הלכה א) שלמעלה מארבע אמות אין מחייבין אותו לבנות - הרי שדבר שאינו הכרחי, אין לכסותו (הגר"א סימן קסא, ס"ק ג). 9) למדה רבינו ממה שאמרו בכותל שהוא גבוה מארבע אמות, שאם סמך לו כותל אחד מגלגלין עליו את הכל, בבא־בתרא שם (הובא למעלה בפ"ג שם). וראה בהגהות מיימוניות ומגיד־משנה וכסף־משנה.

9 **ב. מִי[10] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת[11] - בְּנֵי הֶחָצֵר**
10 **מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם דֶּלֶת[12] וְנֶגֶר[13] וּמַנְעוּל;**
11 **אֲבָל בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים - אֵין מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיָה**
12 **שָׁרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ חָצֵר - מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל.**

10) תוספתא שם, הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א. 11) ואינו גר שם. 12) כן הוא בתוספתא. ו"בית שער" לא נזכר, כי הרי בית שער הוא שמירה מחמת היזק ראיה, וכיון שאינו גר בחצר אינו בכלל זה, אבל נגר ומנעול שהם שמירה גם לדברים הקבועים בחצר, גם הוא בכלל החיוב ('נתיבות' שם). 13) בריח.

13 **ג. אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַעֲמִיד בָּהּ**
14 **בְּהֵמָה אוֹ רֵחַיִם, אוֹ לְגַדֵּל בָּהּ תַּרְנְגוֹלִין - חֲבֵרוֹ**
15 **מְעַכֵּב עָלָיו[14]. וְכֵן[15] שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי**
16 **הַמָּקוֹם לַעֲשׂוֹתָן בְּחַצְרוֹתֵיהֶן - בְּכֻלָּן הַשֻּׁתָּפִין**
17 **מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה, חוּץ מִן הַכְּבִיסָה[16], לְפִי שֶׁאֵין**
18 **דַּרְכָּן שֶׁל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִתְבַּזּוֹת עַל גַּב הַנָּהָר[17].**

14) להלן הלכה ה מביא רבינו, שהתשמישים הנ"ל אין להם דין חזקה בחצר השותפין, ומקור הדברים בבבא־בתרא נז. נז: שאין דרך השותפים להקפיד אחד על השני כשהוא עושה דברים אלו, ולפיכך אין הוא יכול לטעון שהחזיק. אבל ברור הדבר שאם הוא מקפיד גם בדברים אלו - יכול לעכב בידי חבירו שלא יעשה אותם בחצר, וכן נראה מדברי המשנה (שם נז. שהובאה להלן הלכה ה) "ואלו דברים שאין להם חזקה, היה מעמיד בהמה בחצר תנור ריחיים וכיריים ומגדל תרנגולים" - הרי שאין להם חזקה ויכול לעכב עליו. וכן נראה להלן בדין הכביסה, עיין הערה טו. וכן כתב הר"ן בנדרים מו. ד"ה ושניהם אסורים. ועיין רמב"ם פ"ז מהלכות נדרים הלכה ד. 15) מימרא של רבי יוחנן בשם רבי בנאה, שם נז: 16) כלומר, אפילו יש מנהג בעיר זו, שהנשים מכבסות על יד הנהר, יכול אחד מן השותפין לשנות המנהג ולעשות בחצר (סמ"ע סימן קפא, ס"ק ז). 17) משמע שלולא טעם זה - השותפין מעכבין זה על זה, אע"פ שאין כאן עשיית מחיצה ואין דרך השותפין להקפיד בכך (ראה להלן הלכה ה) - שגם בכגון זה יכול לעכב אם ירצה (הגר"א שם ס"ק ז), וראה למעלה.

19 **ד. אֶחָד חֲצַר הַשֻּׁתָּפִין וְאֶחָד מָבוֹי[18] שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[19]**
20 **- כָּל בְּנֵי הַמָּבוֹי מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ**
21 **בַּמָּבוֹי אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי הַמְּדִינָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ**
22 **בָּהֶן בַּמְּבוֹאוֹת.**

18) תוספתא בבא־בתרא פרק ב (הוצאת צוק"מ עמ' 401, 6) "כשם שבני חצר יכולין למחות זה על ידי זה בחצר של שותפין, כך בני מבוי יכולין למחות זה בזה במבוי של שותפין". ובמגיד־משנה הביא מתוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 396, 9) "כופין בני מבוי זה את זה שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסי (=מעבד עורות)". וראה להלן פרק ו הלכה ח, והלכה יא. 19) היינו, שהוא סתום משלשה צדדים. שאם הוא פתוח משני צדדים ומפולש לרשות הרבים, דינו כרשות הרבים. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק א (דפוס ווילנא ז ע"ב).

23 **ה. אֶחָד[20] מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁהֶעֱמִיד בְּהֵמָה אוֹ**
24 **רֵחַיִם וְכִיּוֹצֵא בָהֶן[21] בֶּחָצֵר[22], וְלֹא מִחָה בּוֹ שֶׁתָּפוֹ -**
25 **הֲרֵי זֶה מְעַכֵּב עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[23]. וְאִם[24] הֶעֱמִיד**

1 בִּפְנֵי בְּהֵמָה זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה
2 טְפָחִים - הֶחֱזִיק[25]. שֶׁהַשֻּׁתָּפִין מַקְפִּידִין עַל הַמְּחִיצָה,
3 וְהוֹאִיל וְהִנִּיחוֹ - מָחַל[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
4 בַּחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין; אֲבָל בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֶעֱמִיד
5 בְּהֶמְתּוֹ וְעָשָׂה לוֹ מְחִיצָה - לֹא הֶחֱזִיק. שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ,
6 שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַעֲמִיד
7 תַּנּוּר וְכִירַיִם וּמְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. שֶׁאִם
8 תֹּאמַר: הֶחֱזִיק - אֵין לְךָ אָדָם שֶׁמַּשְׁאִיל מָקוֹם
9 לַחֲבֵרוֹ[27].

20) בבא־בתרא נז. במשנה וכפירושה ע"י רב נחמן בשם רבה בר אבוה, וראה בסמוך. 21) כגון, תנור וכיריים או גידול תרנגולין. 22) כנוסח הראשון של מימרת רב נחמן, ולא כתיקונה וכרב פפא שם, ועיין ברי"ף שם. 23) היינו, אפילו אחר שלש שנים. שאין דרך השותפין להקפיד על זה, ויכול לומר לו: עד עכשיו לא הקפדתי, ומעכשיו אני מקפיד. 24) שם במשנה. וכמימרת רב נחמן. 25) היינו, מיד, ולא לאחר שלש שנים. וכן משמע מדברי הר"י מיגאש שרבינו הולך בעקבותיו, ראה במגיד־משנה. ועיין עוד להלן פרק ח הלכה א, ופרק יא הלכה ד ובמגיד־משנה שם. 26) מלשון זה של רבינו, נראה שאע"פ שהמחזיק אינו טוען שמכר לו או שמחל לו הרי זו חזקה, שאע"פ שבחזקת קרקעות אמרו "כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה" (בבא־בתרא מא. ופי"ד מהלכות טוען ונטען הלכה יב) - בחזקת תשמישים כבנידון־דידן, אין צריך טענה. וראה להלן פרק יא הלכה ד ובמגיד־משנה שם. ועיין רשב"ם בבא־בתרא מא. 27) כל זה מדברי ר"י מיגאש (הובאו במגיד־משנה). והיינו, בחזקה מיידית ובלי טענה, אבל חזקת שלש שנים שיש עמה טענה - הרי היא חזקה גם בנידון זה, וכמ"ש רבנו בפי"ב מהל' טוען ונטען הי"ד. וראה בהשגת הראב"ד.

10 ו. אֶחָד[28] מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁבִּקֵּשׁ לִפְתֹּחַ לוֹ חַלּוֹן בְּתוֹךְ
11 בֵּיתוֹ לְחָצֵר - חֲבֵרוֹ מְעַכֵּב עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּכֵּל[29] בּוֹ
12 מִמְּנוּ[30]. וְאִם[31] פָּתַח - יִסְתֹּם[32]. וְכֵן[33] לֹא[34] יִפְתְּחוּ[35]
13 הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר, פֶּתַח בַּיִת כְּנֶגֶד[36] פֶּתַח בַּיִת אוֹ חַלּוֹן
14 כְּנֶגֶד חַלּוֹן. אֲבָל[37] פּוֹתֵחַ אָדָם לִרְשׁוּת הָרַבִּים פֶּתַח
15 כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן; מִפְּנֵי[38] שֶׁאוֹמֵר לוֹ:
16 הֲרֵינִי כְּאֶחָד מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁרוֹאִין אוֹתְךָ[39].

28) משנה בבבא־בתרא נט: 29) ויש בזה משום היזק ראיה. 30) שאף שבין כך ובין כך יכול הוא להזיקו בראיה על־ידי הסתכלות מן החצר - הרי עכשיו יזיקנו גם בהסתכלות מן הבית (רשב"ם שם ד"ה אבל לחצר השותפין, ו'תוספות' שם ד"ה בבית לא בעינא). וכל־שכן שאסור לפתוח חלון לחצר חבירו שאינו שותפו (גמרא שם). 31) עובדא שם. וכרבי חייא ולא כרבי ישמעאל ברבי יוסי. וכן פסק הרי"ף. 32) דוקא אם מחה לאלתר, אבל אם ראה ושתק - החזיק. ראה להלן פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 33) שם ס. במשנה. 34) בגמרא שם, בשם רבי יוחנן, שאיסור זה הוא מטעם צניעות. וסמך ענין זה למה שנאמר בבלעם (במדבר כד, ב) "וירא את ישראל שוכן לשבטיו. מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה". 35) במשנה, שם בלשון יחיד: "לא יפתח אדם", ורבינו שינה וכתב בלשון רבים בכדי לציין, שכאן מדובר ששניהם פתחו ביחד, ואין כאן איסור משום היזק ראיה, ואעפ"כ אסור מטעמי צניעות, וכן הוא בירושלמי (פ"ג הלכה י). 36) יש אומרים שצריך להרחיק רק משהו (רשב"ם), ויש אומרים שצריך להרחיק מלוא אפשרות הראיה (רשב"א), ודעת רבינו לא ברורה. 37) משנה, שם. 38) בגמרא שם. 39) וחלונות גבוהים שאין בני רשות הרבים רואים אותו אלא בהתאמצות יתירה אסור לפתוח, שהרי אומר לו: בני רשות הרבים אינם רואים אותי אלא בהתאמצות יתירה, ואתה רואה אותי תמיד, ראה למעלה פ"ג הלכה ה, ועיין מגיד־משנה.

17 ז. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִפְתַּח אָדָם חֲנוּת כְּנֶגֶד פֶּתַח
18 חֲצַר חֲבֵרוֹ[40], שֶׁזֶּה הֶזֵּק קָבוּעַ תָּמִיד; שֶׁהֲרֵי בְּנֵי רְשׁוּת
19 הָרַבִּים עוֹבְרִים וְשָׁבִים, וְזֶה יוֹשֵׁב בַּחֲנוּתוֹ כָּל הַיּוֹם
20 וּמַבִּיט בְּפֶתַח חֲבֵרוֹ.

40) תוספתא ב"ב פ"ב (צוקמ. עמ' 4. 401) והובאה ברי"ף ב"ב פרק שלישי. ושוב לא הבהיר רבינו כמה להרחיק, ובשו"ע סימן קנד, סעיף ג: "עד שלא יכול לראות כלל".

21 ח. אֶחָד[41] מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁלָּקַח בַּיִת בְּחָצֵר
22 אַחֶרֶת - אֵינוֹ יָכוֹל לִפְתֹּחַ פִּתְחוֹ לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין[42]
23 שֶׁלּוֹ. אֲפִלּוּ[43] בָּנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵּיתוֹ - לֹא יַעֲשֶׂה
24 לָהּ פֶּתַח לְתוֹךְ הֶחָצֵר, לְפִי[44] שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן אֶת
25 הַדֶּרֶךְ[45]. נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁהָיָה לָזֶה שָׁכֵן אֶחָד, וְנַעֲשׂוּ לוֹ
26 שְׁכֵנִים הַרְבֵּה. אֲבָל[46] פּוֹתֵחַ הוּא פֶּתַח עֲלִיָּה[47] לְתוֹךְ
27 בֵּיתוֹ. וְאִם[48] רָצָה לַחֲלֹק חַדְרוֹ לִשְׁנַיִם - חוֹלֵק.

41) בבא־בתרא נט: במשנה. 42) אבל לביתו יכול הוא לפתוח, כדעת הרי"ף בתשובה (כסף־משנה) כשם שהוא פותח עליה לתוך ביתו, אלא שצריך לסתום את פתח הבית שבחצר האחרת, בכדי שלא יעברו מן החצר האחרת לחצר זו (הרי"ף שם). 43) משנה, שם. 44) ההנמקה, בגמרא שם ס. 45) שעל־ידי הוספת שכנים - צריך אחד לחכות לשני, וכאילו נעשית הדרך ארוכה יותר. 46) משנה, שם. 47) כן דעת הרי"ף בתשובתו (הובאה במגיד־משנה) שגם עליה ממש מותר לבנות על ביתו, אם אינו פותחה לחצר. לפי שאינו עשוי להשכיר לאחרים מקום כזה שיעברו דרך עליו, ואינו מרבה עליהם את הדרך, וכן נראה בתוספתא בבא־בתרא פ"א (צוקמ"מ עמוד 19, 398): "יש לו גג ברשות הרבים ומבקש לבנות על גביו עלייה וכו' עושה לו וכו' ופותחה לתוך ביתו". ומה שאמרו בגמרא (שם ס.) "ומאי עליה אפתאי", שלפי"ז סובר רשב"ם שם שרק "אפתאי", כלומר יציע בתוך הבית, שאינו מוסיף על הבנין כלל, אלא מחלק גובה הבית לשנים, רק זה מותר, אבל לא עליה ממש, - צריך לומר, לדעת רבינו והרי"ף שלא נקטו זאת בגמרא אלא לדוגמא, כלומר רק עליה כזו שהיא כמו "אפתאי" שאין פתחה אלא בתוך הבית - מותר, ולעולם מותר אפילו עליה ממש על גבי הגג, אם פתחה בבית כנ"ל, ועיין 'נמוקי

יוסף' שם. 48) היא הדוגמא הראשונה שהביאה הגמרא שם. ובשו"ע סימן קנד סעיף א, כתב: "ואין צריך לומר שאם רצה לחלוק לשניים" ואמנם כל־שכן הוא מעליה.

ט. מִכָּאן[49] אַתָּה לָמֵד: שֶׁאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁהֵבִיא אֶצְלוֹ לְבֵיתוֹ אַנְשֵׁי בַּיִת אֲחֵרֶת[50] - יֵשׁ לַחֲבֵרוֹ לְעַכֵּב עָלָיו[51], מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ. וְכֵן הַמַּשְׂכִּיר בֵּיתוֹ לְבַעַל בַּיִת אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עִמּוֹ קְרוֹבָיו אוֹ מְיֻדָּעָיו לִשְׁכֹּן[52] עִמּוֹ כְּאֶחָד בְּבֵית זֶה - הֲרֵי הַמַּשְׂכִּיר מְעַכֵּב עָלָיו.

49) היינו, מן המחצית הראשונה של ההלכה הקודמת. 50) בכ"י תימן: "אחרים", וכן נכון. 51) שזה הכלל לשיטת רבינו: אסור להרבות בדיורים, ומותר להרבות בבנין אם אינו מרבה בדיורים כנ"ל. וכל זה אינו אלא בדיורים קבועים, אבל להכניס אורחים עוברים ושבים מותר, וראה להלן. אולם לדעת הראב"ד והרשב"ם (הביאו הגהות מיימוניות אות ה) הדבר מהופך: מותר להרבות בדיורים, ואסור להרבות בבנינים. 52) היינו, שיכון קבוע, אבל אורחים הסמוכים על שולחנו - מותר ללא ספק. ולחינם תמה על כך הראב"ד.

י. הָיָה[53] פֶּתַח שֶׁל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין קָטָן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַרְחִיבוֹ; שֶׁהֲרֵי[54] שֶׁתָּפוּ אוֹמֵר לוֹ: בְּפֶתַח קָטָן אֲנִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר מִמְּךָ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, וְאֵינִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר מִמְּךָ בְּפֶתַח גָּדוֹל[55]. וְאִם[56] הָיָה הַפֶּתַח גָּדוֹל - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם; שֶׁהֲרֵי[57] אוֹמֵר לוֹ: בְּפֶתַח אֶחָד אֲנִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר, בִּשְׁנַיִם - אֵינִי יָכוֹל[58].

53) שם ס. במשנה. 54) כהנמקת רבא שם, ולא כזו של רמי בר חמא, ראה להלן. 55) ולפי זה, אפילו פתח בין שתי אמות אסור להרחיבו עד ארבע אמות. אף שעל־ידי־זה אינו מרויח כלום ביחס לשטח הניתן לכל פתח, שהרי גם לפתח בן שתי אמות נותנים השטח (ולדעת רמי רב חמא שם, אין הדבר כן). 56) שם במשנה. 57) ושוב כהסברתו של רבא, ולא כזו של רמי בר חמא. 58) ומטעם זה, אסור אפילו לעשות שנים מפתח גדול בן שמונה אמות, אף כי אינו מרויח כלום בשטח שעל יד הפתח.

יא. אֲבָל[59] מִי שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח קָטָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְרָצָה לְהַרְחִיבוֹ, אוֹ הָיָה רָחָב וְרָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ שְׁנַיִם - אֵין[60] חֲבֵרוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מְעַכֵּב עָלָיו; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו.

59) משנה, שם. 60) וכמו שאמרו בגמרא שם, שהרי בין כך ובין כך חייב הוא להשמר מפני בני רשות הרבים.

יב. כּוֹפִין[61] בְּנֵי מָבוֹי זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת לָהֶן לֶחִי אוֹ קוֹרָה לַמָּבוֹי[62].

61) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 369, 13) והובאה ברי"ף בבא־בתרא פרק א. וכן הוא בגמרא עירובין פ. 62) שאינו מפולש, שאפשר להתיר הטלטול בו בשבת על־ידי לחי או על־ידי קורה (פי"ז מהלכות שבת הלכה ב), ואילו מבוי מפולש אין להתיר אלא על־ידי צורת הפתח מצד אחד נוסף ללחי או קורה מצד שני (שם הלכה ג). ועיין בסמ"ע סימן קסב ס"ק א שכתב, שגם במבוי מפולש כופין זה את זה להכשירו ולהתירו בטלטול כדינו [אע"פ שלענין עיכוב תשמישים שונים - דינו כרשות הרבים, כמבואר למעלה הלכה ד].

יג. מִי[63] שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּתַח לַמָּבוֹי[64] - אֵין בְּנֵי מָבוֹי כּוֹפִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת דֶּלֶת לַמָּבוֹי[65]; שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: רְצוֹנִי שֶׁאֶכָּנֵס בַּחֲבִילָתִי עַד פִּתְחִי[66]. וּמָבוֹי[67] הַמְפֻלָּשׁ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[68], וּבִקְּשׁוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי לְהַעֲמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת - בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי[69] שֶׁפְּעָמִים[70] דּוֹחֲקִין הָרַבִּים וְנִכְנָסִין בּוֹ[71].

63) תוספתא (שם עמוד 7, 369) מובאת ברי"ף שם. 64) [כלומר, החזיק בפתח זה ברשות, שהרי לכתחילה אסור לפתוח פתח במבוי שאינו מפולש בלי הסכמתם של בני המבוי, כמבואר להלן הלכה יד]. 65) במטרה למעט בהילוך רבים ממבוי למבוי. וב'טור' ושו"ע סימן קסב העתיק הלכה זו בניסוח אחר: "אם באו [בני המבוי] להעמיד לו (=למבוי) דלתות (=משני צידיו), אפילו אחד מהם יכול לעכב ולומר אני רוצה ליכנס בחבילתי עד פתחי". 66) ה'נמוקי יוסף' מביא "על כתפי עד פתחי". וברור שאם הם רוצים לעשות דלת למבוי בלי השתתפותו - יכול הוא לעכב על ידם (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש ורשב"א, וכן כתב ה'נמוקי יוסף'). 67) מימרא של רב ענן בשם שמואל, בבבא־בתרא יב. 68) יש אומרים שאינו מפולש אלא לצד אחד לרשות הרבים (מגיד־משנה בשם רשב"א). 69) גמרא שם. 70) כגון בימי השוק (סמ"ע סימן קסב, ס"ק ו). 71) והדלתות יפריעו להם.

יד. מִי[72] שֶׁבִּקֵּשׁ לִפְתֹּחַ פֶּתַח בְּמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[73] - בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ. וְאִם הָיָה מָבוֹי מְפֻלָּשׁ[74] - פּוֹתֵחַ כָּל פֶּתַח שֶׁיִּרְצֶה לְכַתְּחִלָּה[75].

72) בבא־בתרא יא: בברייתא: "אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחד - בני מבוי מעכבין עליו". וכתב שם הרי"ף, שכל זה במבוי שאינו מפולש, אבל במבוי מפולש אינם יכולים לעכב, שהרי הוא כרשות הרבים. 73) שהוא סתום משלשה צדדים. 74) משני צדדיו. 75) היינו, שלא היה קיים הפתח מעולם.

טו. הָיָה[76] לוֹ פֶּתַח סָתוּם בְּמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[77] - הֲרֵי זֶה פּוֹתְחוֹ[78] בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה; וְאִם פָּרַץ אֶת פְּצִימָיו[79] - בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין עָלָיו[80]. וְכֵן[81] אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבִּקֵּשׁ לִסְתֹּם[82] פִּתְחוֹ וּלְהַחֲזִירוֹ[83] לְמָבוֹי אַחֵר[84] - בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין עָלָיו; שֶׁמָּא יָבוֹא עֲלֵיהֶם מַס, וּמִתְמַעֵט מֵחֶלְקָן מִן הַמַּס הַקָּצוּב עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי. לְפִיכָךְ, מָקוֹם שֶׁאֵין הַמַּס קָצוּב עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי - הֲרֵי זֶה סוֹתֵם פִּתְחוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה.

76) שם יא: כרבי בברייתא. 77) שאם הוא מפולש, מותר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אף לכתחילה, כמו שכתב בהלכה הקודמת. 78) שהרי היה פעם פתוח, ועל־ידי־זה שסתמו לא אבד את זכותו. 79) המסגרות, שבהן נתונה הדלת, היינו המשקוף והמזוזות. שעל־ידי פריצה זו מתבטל הפתח לגמרי (מימרא של רבא שם). 80) כאילו פותח הפתח לכתחילה. ויתכן כי גם בני המבוי שבו הפתח הסתום מעכבים, וגם בני המבוי הראשון מעכבים, אם יש ענין של מס, וראה בהמשך דברי רבינו, ועיין הגהות מיימוניות אות ט. 81) שם יא: שתי בעיות של רב הונא, שהן אחת: "אחד מבני מבוי, שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר, בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו, אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת, אמר לו: בני מבוי מעכבין עליו, ואכסניא לפי בני אדם מתחלקת" (כן הגירסא ברי"ף דפוס קושטא, וכן הובא בשמו במגיד־משנה וכסף־משנה וכן בעוד כמה נוסחאות, ראה בדקדוקי סופרים) - הרי שטעם העיכוב הוא בזה שאכסניא מתחלקת לפי בני אדם, ולפיכך מעכבין עליו שממעט מחלקם מן המס הקצוב. ואם נכריע שאכסניא מתחלקת לפי פתחים, לא מיעט מחלקם כלל שהרי לא פרץ את פצימיו של הפתח ולא ביטל, ואם כן עודנו חייב במס באותו מבוי, ועיין כסף־משנה בשם רמב"ן. 82) אפילו לסתום בלבד ולא לפרוץ את פצימיו, ולא ביטל לגמרי את הפתח, שעל זה היתה הבעיא, שאם פרץ אין כאן בעיא כלל, שאף אם מתחלק לפי פתחים, הרי ביטל את הפתח. ראה למעלה הערה עט. 83) שלא יהיה יותר פתוח למבוי ראשון, אלא לזה. 84) בהסכמת בני המבוי האחר, שהרי אף הם יכולים לעכב, כמו שהביא רבינו למעלה. או שהמדובר במבוי מפולש, שאינם יכולים לעכב, כמבואר למעלה.

טז. חָמֵשׁ[85] חֲצֵרוֹת הַפְּתוּחוֹת לְמָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[86] - כֻּלָּן מִשְׁתַּמְּשׁוֹת עִם הַחִיצוֹנָה[87], וְהַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ[88]. וְכֵן הַשְּׁנִיָּה[89] מִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ[90], וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם הַחִיצוֹנָה, וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם הַשְּׁאָר. נִמְצֵאת הַפְּנִימִית מִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם כֻּלָּן וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ. לְפִיכָךְ, אִם בַּעַל הַשְּׁנִיָּה בָּנָה אִצְטַבָּא[91] כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ וּסְתָמוֹ - אֵין הַחִיצוֹנָה יְכוֹלָה לְעַכֵּב עָלָיו[92]; אֲבָל כָּל הַפְּנִימִיּוֹת מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן אֶת הַדֶּרֶךְ בָּאֹרֶךְ, שֶׁהֲרֵי מַקִּיפִין הָאִצְטַבָּא. וְכֵן בַּעַל הַשְּׁנִיָּה שֶׁפָּתַח לַחֲצֵרוֹ פֶּתַח שֵׁנִי בֵּינוֹ וּבֵין הַחִיצוֹנָה[93] - אֵין הַחִיצוֹנָה מְעַכֶּבֶת עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ[94] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וְלַחוּץ[95]. אֲבָל אִם פָּתַח הַפֶּתַח הַשֵּׁנִי בֵּינוֹ וּבֵין הַשְּׁלִישִׁי - הַפְּנִימִית[96] מְעַכֶּבֶת עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוֹי אֶלָּא מִפֶּתַח חֲצֵרוֹ הָרִאשׁוֹן וְלַחוּץ[97]. וְכֵן הַדִּין בְּכֻלָּן[98].

85) שם יא: בברייתא, וכרבי ולא כרבי שמעון בן אלעזר. 86) שהרי מפולש הוא כרשות הרבים. וכל בני החצרות משתמשים בו בשוה. 87) הקרובה לרשות הרבים. 88) ולא עם זאת שבפנים ממנה. וראה בפירוש "לעצמה" לגבי פנימית. 89) שיש לה זכות הליכה על החיצונה, אבל אין לה זכות על הפנימית. 90) "לעצמה" בנידון זה, פירושו, רק היא ולא אחרות עמה, וראה למעלה ('תוספות' שם ד"ה והפנימית). 91) ספסל קטן לישיבה ולהנחת פרקמטיא. 92) ואינה יכולה לטעון שלפעמים יש דוחק מן העוברים והשבים, שנדחקים פנימה, וזה סותם עליהם את הדרך, ומתוך כך מעכב את התנועה בקטע של החיצונה - מפני שאין לה זכות שימוש בפנים, וכשיטת רבי, ולא כרבי שמעון בן אלעזר ורב הונא. 93) הוא־הדין שהפנימית אינה יכולה לעכב: כיון שיכולה להשתמש מפתחה לחוץ - רשאית היא לפתוח פתח באותו שטח (כסף־משנה). 94) לבעל החיצונה. 95) אבל בשטח שלפנים מפתחו, אין לו זכות שימוש. 96) היינו, כל הפנימיות, וראה כסף־משנה. 97) אבל אם פתח מפתח חצרו ולפנים - אינם יכולים לעכב עליו, ראה למעלה. 98) וסיכום הדברים: כל חצר יכולה לפתוח פתחים חדשים בכל השטח שמפתחה ולחוץ, שבכל השטח הזה יש לה זכות שימוש. ולפיכך, לא החיצונה ממנה יכולה לעכב ולא הפנימית, אבל לפנים מפתחה, אין לה זכות, והפנימית ממנה יכולה לעכב עליה.

יום שישי כ"ו תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו מה שבני העיר כופין זה את זה לעשות, ומה שיש לכולן לעשות שקצתן פטורין, ומה שקצתן מונעין לקצתן או לבני עיר אחרת, ונמשך לזה קצת ממה שיש בין בני החצרות בזה, ודין מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו וכן מי שיש לו גינה לפנים מגינת חבירו.

א. כּוֹפִין[2] בְּנֵי[3] הָעִיר[4] זֶה אֶת זֶה[5] לַעֲשׂוֹת חוֹמָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ[6] לָעִיר, וְלִבְנוֹת[7] לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וְלִקְנוֹת סֵפֶר תּוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים[8], כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא בָּהֶן כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לִקְרוֹת מִן הַצִּבּוּר.

2) משנה בבבא־בתרא ז: 3) ראה להלן הלכה ה, מי הם הנקראים בני העיר לענין זה. 4) משמע, כל עיר בלי יוצא מן הכלל, כחכמים וסתם משנה שם, שאף עיר רחוקה מהספר, צריכה לחומת הגנה מפני פלישה פתאומית של גייסות האויב (ולא כר"ש בן גמליאל, החולק ואומר שרק עיר הסמוכה לספר זקוקה לחומה). 5) במשנה שם: "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח" ולפי פשטות הלשון, המדובר כשהרבים כופים את היחיד המסרב, אבל רבינו בפירושו שם כתב: "כופים, רצונו לומר: כל אחד ואחד מבני העיר יכוף לחבירו על זה", ומקור הדברים בתוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 396, 29) גבי בית־כנסת וספר־תורה: "כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית־כנסת ולקנות להם ספר־תורה ונביאים", ו"זה את זה" משמע אפילו יחידים (הגר"א סימן קסג ס"ק ב) ואפילו המיעוט כופין את המרובים (רמ"א שם). 6) וכן פרשים ושומרים (להלן הלכה ה). והוא־הדין לכל יתר צרכי העיר (הגהות מיימוניות). 7) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (ראה למעלה הערה ד) הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א, סמוך למשנה הנ"ל (בדף ז:). 8) מילה זו אינה בתוספתא שלפנינו, אבל ישנה בנוסח המובא ברי"ף. בזמננו שמצויים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ספרים מודפסים, הכפייה היא רק על ספר־תורה (סמ"ע סימן קסג ס"ק ב [פירוש: ספר־תורה נצרך לקרוא בו בציבור בימי הקריאה, ואילו לנביאים אינם נזקקים, שאפשר לקרוא בספר מודפס (מגן־אברהם בסימן רפד בתחילתו) וקריאה בכתובים אינה בציבור, ראה שבת קטו. וקטז:].

1 **ב. מִי[9] שֶׁלָּקַח עִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית**
2 **דִּין[10] לִקַּח לוֹ דֶּרֶךְ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, מִשּׁוּם יִשּׁוּב**
3 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[11]. וְכוֹפִין[12] בְּנֵי בִּקְעָה זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת**
4 **בֵּינֵיהֶם חָרִיץ[13] וּכֶן חָרִיץ[14].**

9) בבא־קמא פ: מימרא של רב שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן. 10) [בגמרא שם: "כופין אותו" ולא נזכר שבית־דין הם שכופין אותו, אבל סבור רבינו שעל־כרחנו שהמדובר באופן שבני העיר אינם יכולים לכופו, כגון שנותן להם בתים במתנה, ולכן הוצרכו להטעים משום ישוב ארץ ישראל, ואם־כן רק בית־דין כופין אותו על זה. שאם בני העיר קנו ממנו, שהם עצמם יכולים לכוף אותו - מה צורך בטעם משום ישוב ארץ ישראל?]. 11) שתהא מחוברת עם כל סביבותיה. 12) תוספתא בבא־מציעא פי"א (צוק"מ עמוד 396, 14) והובאה ברי"ף בבא־בתרא פרק ראשון. 13) תעלה בת ששה טפחים מסביב לבקעה (בבא־בתרא קז: וקח. ולמעלה פרק כא מהלכות מכירה, הלכה כב). 14) תעלה בת שלשה טפחים (שם ושם). ולמה הצריכו את שניהם - לשם שמירה על הבקעה.

5 **ג. מִי[15] שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָצֵר בְּעִיר אַחֶרֶת[16] - בְּנֵי הָעִיר**
6 **מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ לַחְפֹּר עִמָּהֶם בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת**
7 **וְאַמַּת הַמַּיִם[17]; אֲבָל בִּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים[18] - אֵין**
8 **מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיָה שָׁרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ הָעִיר**
9 **- מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל[19].**

15) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (לפי כ"י ווין. ראה צוק"מ עמ' 396, 13), הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א כלשונה. 16) כלומר: הוא גר בעיר זו ויש לו חצר בעיר אחרת. 17) בתוספתא שם: "ולתקן את המקוואות ואמת המים". ואם מי שאינו דר עמהם באותה עיר חייב בכל אלו, קל־וחומר למי שדר עמהם. ולא כתב זאת רבינו למעלה בהלכה א, מפני שאין דבר זה מפורש, ושם העתיק לשון המשנה שם. ראה סמ"ע סימן קסא ס"ק א. 18) לא פירש רבינו מה הם "שאר הדברים" האלו? ואם כוונתו לאלו המנויים בהלכה הקודמת, יש להבין מה בין מקוה שמשעבדין אותו (ראה למעלה) לבית־הכנסת שאין משעבדין אותו. ונראה שכוונתו לעניני שמירה, שכיון שאינו גר שם - אינו זקוק להם, ראה ב'ערוך השולחן'. 19) ראה למעלה הערה ה.

10 **ד. כְּשֶׁהֵן[20] גּוֹבִין מֵאַנְשֵׁי הָעִיר לִבְנוֹת הַחוֹמָה[21] -**
11 **גּוֹבִין לְפִי קְרִיבַת הַבָּתִּים מִן הַחוֹמָה. כָּל הַסָּמוּךְ**
12 **לַחוֹמָה נוֹתֵן יוֹתֵר.**

20) בבא־בתרא ז: בעיא של רבי אלעזר מרבי יוחנן בשתי לשונות, ופתרונה על־ידי רבי יוחנן, ופסק רבינו כלשון האחרון, שלא הזכירו אלא לפי קירוב בתים, ולא הזכירו "לפי שבח ממון" כלל, וכן דעת הרי"ף. ודעת ר"י מיגאש - שנותנין לפי קירוב בתים ולפי שבח ממון. 21) שאם החומה פרוצה, מתנפלים הלסטים תחילה על הבתים הקיצוניים.

13 **ה. וְכָל הַדָּר[22] בָּעִיר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקָּנָה בָּהּ**
14 **בֵּית דִּירָה[23] - נוֹתֵן עִם בְּנֵי הָעִיר בְּכָל הַדְּבָרִים**
15 **הַצְּרִיכִין לְתִקּוּן[24] הַחוֹמָה וְהַדְּלָתוֹת, וּשְׁכַר הַפָּרָשִׁין[25]**
16 **הַשּׁוֹמְרִין אֶת הַמְּדִינָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ**
17 **שֶׁשּׁוֹמְרִין אֶת הָעִיר[26].**

22) שם ז: במשנה. 23) שכיון שקנה - ודאי דעתו להשתקע בה (הגר"א סימן קסג ס"ק כ). 24) משנה, שם. 25) מימרא של רב פפא, שם ח. 26) ואילו לשאת בעול הצדקות השונות בעיר, ישנם זמנים אחרים (שם ח. ופ"ט מהלכות מתנות עניים, הלכה יב).

18 **ו. כָּל הַדְּבָרִים[27] שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁמִירַת הָעִיר - לוֹקְחִין**
19 **מִכָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, וַאֲפִלּוּ מִן הַיְתוֹמִים[28], חוּץ[29]**
20 **מִתַּלְמִידֵי חֲכָמִים; שֶׁאֵין[30] תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכִין**
21 **שְׁמִירָה, שֶׁהַתּוֹרָה שׁוֹמַרְתָּן[31]. אֲבָל לְתִקּוּן הַדְּרָכִים**
22 **וְהָרְחוֹבוֹת - אֲפִלּוּ מִן הַחֲכָמִים[32]. וְאִם[33] כָּל הָעָם**
23 **יוֹצְאִין וּמִתַּקְּנִין בְּעַצְמָן[34] - לֹא יֵצְאוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**
24 **עִמָּהֶן[35], שֶׁאֵין דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְהִזְדַּלְזֵל לִפְנֵי**
25 **עַם הָאָרֶץ.**

27) שם ח. מימרות של רבי יוחנן, רב יהודה ורב פפא. 28) שכל מה שנהנים ממנו, חייבים בו אף היתומים (שם במימרא של רב פפא). 29) שם במימרות הנזכרות, וכן בדברי ריש לקיש ורבי יוחנן (שם ז:) בניגוד לרבי יהודה נשיאה (שם ז:). 30) שם. 31) כהנמקתו של רבי יוחנן, ולא כזו של ריש לקיש, משום שמעשיהם מגינים עליהם. 32) בדברי רב יהודה, שם: "הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן" וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה כריא פתיא בשם ר"ח, דהיינו תיקון הרחובות. 33) רב יהודה, שם. 34) ואינם מעמידים פועלים אחרים במקומם. 35) לא הזכיר רבינו אם גובים מהם לשכור פועלים במקומם, ועיין ב'שולחן ערוך' יורה־דעה סימן רמג סעיף א, ובדברי רבינו בפ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה י, והערה י שם אינה מוכרחה.

26 **ז. הָיוּ[36] חוֹפְרִין נָהָר לְהָבִיא בּוֹ מַיִם לַמְּדִינָה - גּוֹבִין**
27 **אַף מִן הַיְתוֹמִים; שֶׁזּוֹ[37] זְכוּת לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁקוּ**
28 **מִמֶּנּוּ שְׂדוֹתֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם[38]. לְפִיכָךְ[39][40], אִם אֵרַע**
29 **לָהֶם דָּבָר שֶׁלֹּא בָּאוּ הַמַּיִם - הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנוּ מֵהֶן**
30 **הַיְתוֹמִים, מַחֲזִירִין[41] לָהֶם כָּל מַה שֶׁנִּלְקַח מֵהֶן. וְכֵן**
31 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[42].**

36) שם ח. מימרא של רב פפא. 37) הסברת רבינו, בהתאם לכללו של רב פפא הנזכר למעלה הערה כו. 38) והרי הם מקבלים תמורת הכסף שנתנו. 39) כתשובת רב פפא לרב שישא בנו של רב אידי. 40) מפני שיתומים אינם בני מחילה (רש"י שם ד"ה לא מידויל). 41) כלומר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח. כּוֹפִין[43] בְּנֵי מָבוֹי[44] זֶה אֶת זֶה[45] שֶׁלֹּא[46] לְהוֹשִׁיב בֵּינֵיהֶן[47] לֹא חַיָּט וְלֹא בֶּרְסִי[48], וְלֹא[49] אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֻמָּנֻיּוֹת. הָיָה[50] שָׁם בַּמָּבוֹי אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי[51] אֻמָּן, וְלֹא מִחוּ בּוֹ[52], אוֹ שֶׁהָיְתָה[53] שָׁם מֶרְחָץ אוֹ חֲנוּת אוֹ רֵחַיִם, וּבָא חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה מֶרְחָץ אַחֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ אוֹ טָחוֹן[54] אַחֶרֶת - אֵינוֹ[55] יָכוֹל לְמָנְעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אַתָּה פּוֹסֵק[56] חַיָּי. וַאֲפִלּוּ[57] הָיָה מִבְּנֵי מָבוֹי אַחֵר - אֵינָן יְכוֹלִין לְמָנְעוֹ[58], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אוֹתָהּ אֻמָּנוּת[59]. אֲבָל[60] גֵּר מִמְּדִינָה[61] אַחֶרֶת שֶׁבָּא לַעֲשׂוֹת חֲנוּת בְּצַד חֲנוּתוֹ שֶׁל זֶה, אוֹ מֶרְחָץ מִצַּד מֶרְחָץ שֶׁל זֶה - יֵשׁ לָהֶן לְמָנְעוֹ. וְאִם[62] הָיָה נוֹתֵן עִמָּהֶם מְנָת הַמֶּלֶךְ[63] - אֵינוֹ יָכוֹל לְמָנְעוֹ[64].

43) שאינו מפולש, ראה להלן הערה מג. 44) היינו, שאפילו היחיד יכול לעכב (סמ"ע סימן קנו ס"ק טז). וראה למעלה הלכה א והערה ד. 45) מפני הטעם שמביא רבינו להלן הלכה יא: "מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים", והמדובר במבוי שאינו מפולש, כי מבוי מפולש הוא כרשות הרבים (ראה למעלה פרק ה הלכה יד). וראה בלחם־משנה וביאור הגר"א (שם ס"ק טו) שרבינו הוכרח לפרש בברייתא הנ"ל שלא כדעת מפרשים אחרים. 46) אפילו בן מבוי זה, כמו שנראה בסמוך, וכמפורש להלן הלכה יא. 47) מעבד עורות. 48) בברייתא שם, נוסף: "ולא מלמד תינוקות", אבל בכתב־יד מינכן שם ליתא. וראה להלן הלכה יא. 49) המשך הברייתא שם, וכתנא־קמא ולא כרשב"ג, וכרב הונא בן רבי יהושע, שהוא מן האחרונים, ולא כרב הונא, וכן פסק הרי"ף שם. 50) כתב "מבני מבוי" להשמיענו שאפילו אחד מבני מבוי אינו יכול לעכב. 51) אף־על־פי שאין החזקה מועלת כאן, ויכולים למחות תמיד, כמפורש להלן בפרק יא הלכה ה, בכל זאת כל זמן שלא מיחו בראשון, אינם יכולים לעכב לשני, וראה להלן הלכה יב. 52) תוספתא בבא־בתרא פרק ב (צק"מ עמוד 8, 401). 53) טחנת קמח. 54) כלומר, אף האומן אינו יכול למנעו אע"פ שהוא מפסיד פרנסתו, אבל הוא־הדין שבני המבוי האחרים אינם יכולים למנעו, מכיון שיש כבר אומנות זו במבוי, כמו שכתב רבינו בסמוך, וראה סמ"ע שם ס"ק טז. 55) חותך. והטעם בברייתא: "מפני שיכול לומר לו: אתה עושה בשלך, ואני עושה בשלי". 56) בעיא של רב הונא ברבי יהושע שם, שלא נפתרה, ולפיכך הכריעו רבינו והרי"ף שאינם יכולים לעכב, כדין כל תיקו, שאין משנים את המצב הקיים. 57) לא האומן עצמו, כאמור, ולא בני המבוי. 58) ואם כן, גם מקודם היו נכנסים ויוצאים. 59) מימרא של רב הונא ברבי יהושע, שם. 60) היינו עיר, ראה בפ"א מהלכות מגילה הלכה א. וכן בגמרא שם: "מתא אחריתי (=עיר אחרת). 61) מימרת רב הונא ברבי יהושע שם. 62) מס הגולגולת למלך. 63) לא בן העיר ולא בן המבוי, בניגוד לדעת ה'תוספות' שם שבן המבוי יכול למנוע, ורק בן העיר אינו יכול למנוע. 64) מוכרי בשמים לנשים.

ט. רוֹכְלִין[65] הַמַּחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת[66] - אֵין בְּנֵי הַמְּדִינָה יְכוֹלִין לְעַכְּבָן; שֶׁתַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא שֶׁיִּהְיוּ מַחֲזִירִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַבְּשָׂמִים מְצוּיִין לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל[67]. אֲבָל[68] אֵינָן קוֹבְעִין מָקוֹם וְיוֹשְׁבִין בּוֹ[69], אֶלָּא מִדַּעַת בְּנֵי הָעִיר. וְאִם[70] תַּלְמִיד חָכָם הוּא - קוֹבֵעַ מָקוֹם בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה[71].

65) ואינם משלמים מס המלך בעיר זו, ואם כן מן הדין שיהיו בכלל גר ממדינה אחרת שיכולים למנעו, כמבואר למעלה. 66) בבא־בתרא כב. וראה בבבא־קמא סב. שתקנה זו היא אחת מעשר תקנות שתיקן עזרא. 67) שם. 68) היינו, עם סחורתם למכור. וראה בסמ"ע סימן קנו, ס"ק יט. 69) מסקנת הגמרא בבבא־בתרא שם. 70) כדי שלא יבטל מתלמודו. 71) מימרא של רב כהנא ורבינא, בבבא־בתרא שם.

י. הַסּוֹחֲרִים[72] שֶׁמְּבִיאִין סְחוֹרָתָם לִמְכֹּר בְּתוֹךְ הָעֲיָרוֹת - בְּנֵי הָעִיר מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶם[73]. וְאִם[74] מָכְרוּ בְּיוֹם הַשּׁוּק בִּלְבַד[75] - אֵין מוֹנְעִין אוֹתָם. וְהוּא[76] שֶׁיִּמְכְּרוּ בַּשּׁוּק[77]; אֲבָל לֹא יְחַזְּרוּ עַל הַפְּתָחִים אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשּׁוּק. וְאִם[78] יֵשׁ לָהֶן מַלְוֶה[79] בָּעִיר - מוֹכְרִין כְּדֵי פַּרְנָסָתָם[80] אֲפִלּוּ בְּלֹא יוֹם הַשּׁוּק, עַד שֶׁיִּפְרְעוּ[81] חוֹבָן וְיֵלְכוּ לָהֶן.

72) שהרי אינם משלמים כאן מס המלך, כנ"ל. ואם סחורתם של הסוחרים טובה יותר או זולה יותר מזו של סוחרי העיר, ראה במגיד־משנה. 73) מסקנת הגמרא שם. 74) אבל לא בימים אחרים (גמרא שם). 75) אף זה שם. 76) שאז באים מן החוץ, ומוכרים לאנשים מן החוץ (גמרא שם). ומשמע לכאורה שלאנשי אותה העיר אסור למכור, ברם הסמ"ע (שם ס"ק כ) כתב בשם ה'טור' שמותר. 77) מסקנת רב כהנא, שם. 78) שהם חייבים לאחרים (ראה להלן הערה עח). ורש"י (שם ד"ה אית לן אשראי) מפרש, שחייבים להם. וראה סמ"ע שם ס"ק כב. 79) ובגמרא שם: "חיותם", וכתב המגיד־משנה בשם ר"ת, שאין הכוונה לשיעור חיותם בלבד, אלא שירויחו כדי מזונותם. 80) [אין לנקד "שֶׁיִּפְרְעוּ", כלומר שאחרים יפרעו להם חוב שחייבים להם, שאם כן היה צריך להיות "שיִּפָּרע חובם". ובכ"י תימן "שיפרעו את חובך - הרי שהמדובר בחוב שהם חייבים לאחרים, והם פורעים אותו, וראה בסמ"ע שם ס"ק כב, ולמעלה הערה עו]. 81) בבא־בתרא כא. בברייתא.

יא. אֶחָד[82] מִבְּנֵי מָבוֹי[83] שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[84] שֶׁבִּקֵּשׁ[85] לְהֵעָשׂוֹת רוֹפֵא[86], אֻמָּן[87], אוֹ גַּרְדִּי[88], אוֹ מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[89] - בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין[90] עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין. וְכֵן[91] מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת בַּחֲצַר[92] הַשֵּׁתָּפִין - לֹא יַשְׁכִּירֶנּוּ[93] לֹא לְרוֹפֵא, וְלֹא לְאֻמָּן, וְלֹא לְגַרְדִּי, וְלֹא לְסוֹפֵר[94] יְהוּדִי[95] שֶׁכּוֹתֵב הַשְּׁטָרוֹת[96], וְלֹא לְמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

82) לפנינו בגמרא שם "אחד מבני חצר", ולפי זה לא נאמרו הדברים אלא באותה חצר, אבל בני מבוי אינם יכולים לעכב, וכדעת אביי (שם ב:) שבחצר אחרת מותר. ולגירסת רבינו "אחד מבני מבוי", אין הלכה כאביי אלא גם בחצר אחרת אסור, וגירסא זו היתה גם לפני בעלי ה'תוספות' שם, ודחו אותה בטענה שאין חולק על דברי אביי, אבל לרבינו צריך לומר, שרבא שם שפירש המשנה באופן אחר חולק על דברי אביי (הגר"א סימן קנו ס"ק ג). אבל יש להבין, הלא דין זה כבר כתוב למעלה בהלכה ח, ולמה נשנה כאן עוד פעם. ועיין כסף־משנה. וראה להלן הערה פה. 83) שמבוי מפולש הרי הוא כרשות הרבים, ואין בו טענת נכנסים ויוצאים, כמו שכתב הרי"ף (בבא־בתרא פ"א), וכן כתב רבינו למעלה פרק ה הלכה יד. 84) והוא־הדין אם כבר נעשה, שבעניין זה אין חזקה (סמ"ע שם ס"ק ב), וכמו שכתב רבינו להלן בפי"א ה"ה. 85) רש"י שם ד"ה רופא, מפרש: "מוהל". ואע"פ שאין למחות במלמד תינוקות של ישראל (להלן הלכה יב) וכן אין למחות בכל עושה מצוה (שו"ע חושן־משפט סימן קנו סעיף ג) - אם אפשר לעשות המצוה בלי ריבוי נכנסים, יכולים לעכב שלא ירבו הנכנסים, ואם כן במוהל, אומרים לו שלא יבוא המצוה לביתו, אלא ילך הוא לבית המילה (ט"ז שם). 86) מקיז דם (רש"י שם). וכן נראה להלן בסמוך, שכתב: "לרופא או לאומן" - ש"רופא" ו"אומן" הם שנים. ועיין סמ"ע שם ס"ק ג. 87) אורג בגדים. וראה כסף־משנה שכתב שהמגיה העיר על זה שפירט רבינו כאן רק את אלו, ואילו למעלה בהלכה ח כתב: "כל בעלי אומניות". וראה למעלה הערה פ. 88) כמסקנת הגמרא שם, ובהתאם לשיטת רבא, המובאת לקמן, בסוף ההלכה הבאה, שבמלמד תינוקות של ישראל אין למחות. ובפירוש המשניות, כתב רבינו: "אבל אם מלמד חשבון או תשבורת יש לו רשות למנעו", ולפי"ז תינוקות של גוים לאו דוקא, ואפילו תינוקות של ישראל אפשר לעכב, אם אינם לומדים תורה. כן כתב בשו"ע חושן־משפט שם סעיף א: "מלמד תינוקות לימוד שאינו של תורה". וראה להלן הערה קא. 89) ואף חזקה לא מועילה, כמפורש להלן בפי"א הלכה ה. 90) אף היא ברייתא, שם. 91) כלשון הברייתא, ולשיטת רבינו למעלה שאף במבוי יכולים לעכב, צריך לומר שבחצר אסור לו להשכיר אע"פ שעוד לא מיחו השכנים בידו, שהרי לא הזכיר רבינו: "מעכבין", אלא סתם "לא ישכירנו", מה־שאין־כן במבוי, שרק אם מישהו מוחה בידו, יכול למנעו. 92) והכל מפני טענת ריבוי הנכנסים והיוצאים. 93) כפירוש ה'תוספות' (שם, ד"ה בסופר מתא), ולא כשני הפירושים שברש"י. 94) וכל־שכן גוי. 95) משמע קצת, שרק בשטרות של חול יכול לעכב אבל לא בכתיבת ספרי תורה, תפילין ומזוזות שדינם כמלמד תינוקות, והוא־הדין לכל פעולת מצוה. וראה שו"ע שם סעיף ג, ולמעלה הערה פג. 96) משנה, שם כ: ומשמע שכבר החזיק בחנות ואף־על־פי־כן אינה חזקה, וראה להלן הערה צח.

1 **יב. חֲנוּת[97] שֶׁבֶּחָצֵר[98] - יְכוֹלִין הַשְּׁכֵנִים לִמְחוֹת[99]**
2 **בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַנִּכְנָסִים**
3 **וְהַיּוֹצְאִין; אֶלָּא עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ בַּחֲנוּתוֹ וּמוֹכֵר**
4 **בַּשּׁוּק. אֲבָל אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין**
5 **אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ אוֹ מִקּוֹל הָרֵחַיִם;**
6 **שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִיק[100] לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְכֵן[101] יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד**
7 **תִּינוֹקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה[102] בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאֵין**
8 **הַשֵּׁתָּפִין יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ**
9 **יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן[103].**

97) כן הוא במשנה, שם. [ולשיטת רבינו למעלה בהלכה ח והלכה יא, שאף במבוי יכול לעכב, צריך לומר שנקט "חצר" להשמיענו שבתינוקות של ישראל אינו יכול לעכב אפילו בחצר]. 98) תמיד, ולא מועילה אף חזקה, כמו שיוצא מתוך ההמשך, וכמו שרבינו אומר מפורש לקמן פי"א הלכה ה. 99) משנה, שם. 100) אבל בלי חזקה - יכולים גם כאן למחות. ודעת רבינו שזהו ההבדל בין רשות המחאה ביחס לקול הנכנסים והיוצאים, שלגביהם לא מועילה חזקה, וכמו שכתב להלן פי"א הלכה ה, לבין שלילת רשות המחאה ביחס לקול הפטיש והריחיים, שלגבי עצם המלאכה מועילה החזקה, ועיין מגיד־משנה. וכתב הסמ"ע (סימן קנו ס"ק יא) שבחזקה זו לא צריך שלש שנים, לדעת רבינו, כמו שכתב להלן פרק יא הלכה ד. 101) כרבא שם כ: וכן פירשו הברייתות בגמרא, שם סא. 102) אבל לא לימודי חול, כדברי רבינו בפרוש למשניות. וראה למעלה הערה פו. 103) מתקנת יהושע בן גמלא ואילך, שהתקין להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר (שם כא.).

10 **יג. מִי[104] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
11 **נִכְנָס[105] בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין, וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה**
12 **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין[106]. וְאֵינוֹ[107] מַכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ**
13 **וּמַשְׁקֶה מִבּוֹרוֹ, אֶלָּא מְמַלֵּא וּמַשְׁקֶה מִבַּחוּץ.**
14 **וּשְׁנֵיהֶם[108] עוֹשִׂין פּוֹתֵחַת[109] עַל הַבּוֹר[110]. בַּעַל הַבּוֹר**
15 **- כְּדֵי לִשְׁמֹר[111] אֶת מֵימָיו; וּבַעַל חָצֵר - מִשּׁוּם**
16 **חֵשַׁד[112] אִשְׁתּוֹ, שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לְשָׁם אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ.**

104) משנה, שם צט. 105) כגון שהתנו כך בשעת החלוקה או המכירה, שיהיה לזה דרך אל הבור (סמ"ע סימן קסט ס"ק א). 106) והיינו, ביום, כמו שכתוב בשו"ע חושן־משפט שם סעיף א. שאע"פ שהתנו שיהיה לו דרך בביתו - לא הסכים זה לקום בלילה ולפתוח לו (סמ"ע שם ס"ק ב). 107) שאין זה הכרחי להכניס בהמתו אל הבור ויכול להשקותה בחוץ, ורק לצרכים דחופים הסכים לתת לו רשות כניסה. 108) משנה, שם. 109) מנעול, שסוגר את דלת הבור. 110) כרבי יוחנן שם. 111) שלא יגנוב אותם בעל הבית. 112) שלא יסתובב זה סמוך לבורו בהעדרו של בעל הבית מתוך אמתלא, שהוא נכנס לשאוב מן הבור, ויזנה עם אשתו, או שיעורר חשד כזה אצל הבריות, מה־שאין־כן אם יש גם לבעל הבית מפתח, אינו יכול להסתובב שם ולא יכנס אלא בזמן שנמצא בעל הבית. וחשש גניבה בבית אין, שאשתו שומרת שם (רש"י שם ד"ה משום חשד אשתו).

17 **יד. מִי[113] שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה לִפְנִים מִגִּנָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ -**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִכְנָס[114] בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין, וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין. וְאֵין[115] מַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִים[116]. וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְשָׂדֶה אַחֶרֶת[117]. וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ[118] אֶת הַדֶּרֶךְ. הֶחֱזִירוּ[119] אֶת הַדֶּרֶךְ מִן הַצַּד[120] מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי זֶה נִכְנָס וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה[121], וּמַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִים[122]; וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְשָׂדֶה אַחֶרֶת[123]. וְכָל אֶחָד[124] מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לְעַכֵּב עַל חֲבֵרוֹ בִּזְרִיעַת הַדֶּרֶךְ שֶׁנָּתְנוּ מִן הַצַּד.

113) שם צט: במשנה. 114) שבעת החלוקה הסכים החיצוני לתת כניסה לפנימי (רש"י שם ד"ה מי שיש לו). 115) שהרי הליכה זו באמצע הגינה גורמת הפסד לבעל הגינה החיצונה, ולא הסכים אלא לצורך גדול. 116) לקנות ירקות (רש"י שם ד"ה תגרין). 117) שלא הסכים אלא להליכה לצורך הגינה ולא לצרכים אחרים. 118) אף שמעכב קצת את ההליכה - מכיון שיצא לו הפסד גדול לחיצון אם לא יזרע באמצע שדהו, מן הסתם לכתחילה הסכים רק באופן זה (סמ"ע שם ס"ק ה). 119) המשך המשנה, שם. 120) שביטלו את הדרך הראשונה שבאמצע, ועשו דרך חדשה מן הצד. 121) שאין זה מפריע כל־כך לבעל הגינה החיצונה. 122) כנ"ל, שמן הצד לא נגרם לו הפסד כל־כך על־ידי־זה, והוא מצרכי הגינה. 123) שלא הסכים לתת לו אלא לצרכי הגינה ולא לצרכים אחרים. 124) שבעל הגינה החיצונה אינו זקוק כל־כך לזרוע דרך זו, כמו אילו היתה זו באמצע הגינה, ולשם כך הסכימו להחליפה, וגם בעל הפנימית אינו יכול לזרוע, שקיבל את הדרך להליכה גרידא ולא לזריעה, וראה סמ"ע שם, ס"ק ה.

יום ש"ק כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי החלונות שיש לאחד על האחר, וכל ענייני החלונות בשלימות.

א. מִי[2] שֶׁהָיְתָה לוֹ חַלּוֹן בְּכָתְלוֹ, וּבָא חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה חָצֵר[3] בְּצִדּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לְבַעַל הַחַלּוֹן: סְתֹם חַלּוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּבִּיט בִּי[4]; שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִיק בְּהֶזֵּק זֶה[5]. וְאִם[6] בָּא חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת כָּתְלוֹ כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן כְּדֵי שֶׁיָּסוּר הֶזֵּק רְאִיָּתוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק אֶת כָּתְלוֹ מִכְּנֶגֶד הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת[7], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל עָלָיו[8].

2) בבא בתרא כב. במשנה. ושם מבואר שיש בחלונות דין חזקה. וראה למעלה פרק ב הלכה יד. 3) [לא כתב "לעשות חצר", אלא "ועשה חצר", כלומר, עשה את החצר ושתק ולא מיחה על זה שיש חלון בכתלו של חבירו, ולפיכך החזיק בו (ראה להלן הלכה ו). והשמיענו רבינו כאן שאף על פי שהחלון היה מקודם, לפני שעשה את החצר, ואז לא היה שום היזק ראייה, ולא היה דין חזקה, עד שעשה חבירו המצר, ושתק ולא מיחה בידו, ואם כן לא עשה מעשה להחזיק, ואף על פי כן הוא קונה בחזקה. ולהוציא מדברי ר"י מיגאש שכתב (בתחילת מסכת בבא בתרא) לפי תירוץ אחד, שזהו החילוק בין היזק ראייה בחצר השותפין, שאין שם חזקה, לפי שאין שם מעשה, לבין חלון שיש בו חזקה להיזק ראייה, לפי שעשה מעשה בפתיחת החלון. ואם כן מוכרחים לחלק ביניהם באופן אחר: שבחצר השותפין שניהם מזיקים זה את זה בהיזק ראייה ויכול לטעון שלפיכך לא מיחה, מפני שגם חבירו ניזוק על ידו, ואילו בחלון אין בעל החלון ניזוק כלל, וכמו שכתב הר"י מיגאש שם לפי תירוץ אחר. או כמו שכתב הרא"ש (בבא בתרא פרק א סימן ב) שבחצר השותפין הוא היזק תמידי ואילו בחלון אינו מזיקו אלא בשעה שעומד ליד החלון ומסתכל]. 4) והיינו, היזק ראייה. 5) [כמו שכתב להלן פרק יא הלכה ד שבכל ההרחקות מועילה חזקה לאלתר, ובלי טענה, עיין שם.]. 6) משנה שם. 7) ודי בזה, אף אם הוא עוד מאפיל עליו, שכך הם שיעורי החכמים: לא פחות ולא יותר (שולחן ערוך סימן קנד, סעיף כא). 8) ברייתא שם כב:

ב. הָיְתָה[9] הַחַלּוֹן לְמַטָּה בַּכֹּתֶל - כּוֹפֶה אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת כְּנֶגְדָּהּ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת[10] וּלְהַגְבִּיהַּ הַבִּנְיָן אַרְבַּע אַמּוֹת[11], כְּדֵי[12] שֶׁלֹּא יַבִּיט בּוֹ מִן הַחַלּוֹן[13].

9) משנה וברייתא שם. 10) כדי שלא יאפיל, כנ"ל. 11) כלומר, ארבע אמות מעל לראש החלון ויש אומרים שאין זה אלא באופן שהרחיק ארבע אמות כדין, אבל אם הרחיק יותר - יש להגביה יותר, שאם לא כן, יוכל להציץ בחלון (מגיד משנה). [וראה להלן הלכה ד]. 12) ברייתא שם. 13) היינו, דרך החלון לתוך הבית פנימה.

ג. הָיְתָה[14] הַחַלּוֹן לְמַעְלָה בַּכֹּתֶל, וּבָנָה חֲבֵרוֹ כֹּתֶל כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מִלְּמַטָּה: אִם הָיָה מֵרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבָּנָה עַד הַחַלּוֹן גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְמָנְעוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְחִיק מִכֹּתֶל הַחַלּוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא הֶאֱפִיל עָלָיו[15], וְאֵינוֹ מַזִּיקוֹ בִּרְאִיָּה[16]. אֲבָל אִם נִשְׁאַר גֹּבַהּ מֵרֹאשׁ הַכֹּתֶל עַד הַחַלּוֹן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - כּוֹפֵהוּ לְמַעֵט הַכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲמֹד עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל וְיַשְׁקִיף מִן הַחַלּוֹן; אוֹ יַגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל עַל הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, וְיִהְיֶה הַכֹּתֶל רָחוֹק מִן הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל וְלֹא יָצִיץ וְיִרְאֶה.

14) משנה וברייתא שם. 15) והמדובר, באופן שאין מקום לטענת הדוושא. המובאת לקמן פרק ט הלכה ט (סמ"ע סימן קנד סעיף קטן נב). 16) כיוון שישנה הרחקה של ארבע אמות בין הכותל והחלון.

ד. בָּנָה[17] כֹּתֶל אֶחָד[18] בְּצַד[19] הַחַלּוֹן - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הַחַלּוֹן טֶפַח[20], וּמַגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת[21] עַל הַחַלּוֹן, אוֹ[22] כּוֹנֵס[23] רֹאשׁ הַכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב עָלָיו וְיָצִיץ וְיִרְאֶה.

17) ברייתא שם כב: ולפי פירושה בגמרא. 18) כי אם בנה שני כתלים, הוא דין אחר, ויבואר להלן הלכה ה. 19) בצידו ולא למולו, כגון שהכותל שבו החלון הוא ממזרח למערב, והכותל השני מן הצפון לדרום.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

20) בגמרא שם: "כמלוא רוחב חלון". אבל ברי"ף ורא"ש שם נוסף "וכמה - טפח" (וכן הוא בכתב־יד ה' בדקדוקי סופרים שם). 21) אבל לרש"י שם דיבור המתחיל והלא מציץ, ותוספות שם דיבור המתחיל במדיר, לא מועיל כאן גובה ארבע אמות, לפי שיוכל לעמוד בסוף הכותל ולשחות ולהציץ. וראה במגיד משנה שהכריע כרבינו על רקע המציאות. [ואף על פי שכתבנו למעלה (בהלכה ב) שאם הרחיק יותר מארבע אמות צריך להגביה יותר מארבע אמות - אין זה אלא בכותל שממול אבל לא בכותל שמן הצד, ועיין מגיד־משנה]. 22) שם כרב זביד. 23) כלומר, עושה אותו צר למעלה.

1 ה. בָּנָה[24] שְׁנֵי כְּתָלִין מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַחַלּוֹן - צָרִיךְ לִהְיוֹת
2 בֵּינֵיהֶן רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת[25], וְהַחַלּוֹן בְּאֶמְצַע
3 הָאַרְבַּע[26]. וְלֹא[27] יְסַכֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק
4 הַסִּכּוּךְ מִן הַכֹּתֶל שֵׁשׁ בּוֹ הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי
5 שֶׁלֹּא יַאֲפִיל עָלָיו[28]. לְפִיכָךְ, מִי[29] שֶׁבָּא לִפְתֹּחַ חַלּוֹן
6 לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, בֵּין חַלּוֹן גְּדוֹלָה בֵּין חַלּוֹן קְטַנָּה, בֵּין
7 לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה - בַּעַל הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו. שֶׁהֲרֵי
8 אוֹמֵר לוֹ: תַּזִּיק לִי בִּרְאִיָּה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא
9 גְּבוֹהָה, תַּעֲלֶה בְּסֵלָם וְתִרְאֶה.

24) משנה שם כב. וכפירושה הסופי בגמרא שם כב: 25) כי אחרת הצל מאפיל. 26) היינו, שרוחב החלון הוא בכלל הארבע (ולא כשיטת הטור, שצריך ארבע אמות מחוץ לרוחב החלון - סמ"ע סימן קנד סעיף קטן נז). ואם החלון רחב ארבע אמות, צריך להרחיק שני הכתלים מן החלון טפח, לפחות, מכל צד כמבואר למעלה (מגיד משנה). 27) אינו בתלמוד, אבל הוא פשוט, ונלמד ממה שכתב למעלה (מגיד משנה). 28) כדין כותל מכנגד שצריך ארבע אמות. והמדובר, כשאי אפשר לעלות על גבי הסיכוך, שאם לא כן יש גם חשש שמא יציץ ויראה (למעלה הלכה ב־ג). 29) שם נט. וכדעת רבי אילעא, שאמר שם שאפילו בחלון המצרית (כפירוש רבינו בסוגייה זו, ראה להלן הלכה ו־ז) ואפילו למעלה מארבע אמות - יכול בעל החצר למחות בידו.

10 ו. הֲרֵי[30] שֶׁפָּתַח חַלּוֹן לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, וּמָחַל[31] לוֹ בַּעַל
11 הֶחָצֵר; אוֹ שֶׁגִּלָּה דַעְתּוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ, כְּגוֹן שֶׁבָּא וְסִיַּע
12 עִמּוֹ; אוֹ שֶׁיָּדַע הַנֶּזֶק וְלֹא עִרְעֵר - הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק
13 בַּחַלּוֹן, וְאֵינוֹ יָכוֹל אַחַר כָּךְ[32] לַחֲזֹר וּלְעַרְעֵר עָלָיו
14 לִסְתֹּם[33]. וְכֵיצַד[34] דִּינָהּ שֶׁל חַלּוֹן זֶה, שֶׁהִנִּיחָהּ
15 לְפָתְחָהּ? אִם[35] רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס מִמֶּנָּה,
16 אוֹ[36] שֶׁהָיְתָה לְמַטָּה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין
17 רֹאשׁוֹ נִכְנָס מִמֶּנָּה - אֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לִבְנוֹת
18 כְּנֶגְדָּהּ אוֹ מִצִּדֶּיהָ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק[37] אַרְבַּע
19 אַמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38].

30) שם נח: במשנה, שחלון צורית יש לה חזקה, ומפרשה רבינו בחלון שיש בה היזק ראייה, ואף על פי כן יש לה חזקה. 31) רבינו לשיטתו שבנזקין אין צורך לא בחזקת שלוש שנים ולא בטענה, ראה למעלה פרק ה הלכה ה.

32) היינו, אפילו מיד, שהרי לדעת רבינו אין צורך בשלוש שנים. 33) והיינו, בכל החלונות, אף בחלון קטן, ואף אם הוא למעלה מארבע אמות, שאף על פי שאין בהם דין חזקה לעניין שלא יכול השני לבנות כותל על ידו, יש בהם חזקה לעניין זה, שאינו יכול לסתום את החלון. 34) משנה וגמרא שם נח: ונט. 35) במשנה שם, חילקו בין חלון צורית, שיש בה חזקה ובין חלון מצרית, שאין בה חזקה, ופירשו שחלון מצרית היא קטנה, שאין ראשו של אדם יכול להיכנס בה, ואם כן חלון צורית, היא חלון שראשו של אדם יכול להיכנס בה. 36) בגמרא שם מבדילים רבי זירא ורבי אילעאי, בין חלון שהוא למטה מארבע אמות, שיש בה דין חזקה לבין חלון שהוא למעלה מארבע אמות, שאין בה דין חזקה; ולדעת רבינו (וכן כתבו התוספות שם דיבור המתחיל למטה) המדובר על חלון קטן, אבל בחלון גדול, אף למעלה מארבע אמות יש בו דין חזקה. אך הראב"ד (בהשגתו כאן) והרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רבי זירא) פירשו להיפך, שהמדובר בחלון גדול, אבל בחלון קטן אף למטה מארבע אמות אין בה חזקה, וראה מגיד משנה והגהות מיימוני. 37) מכנגד, והוא הדין בגובה, וכן בצדדין לפי השיעורים המתאימים. 38) למעלה הלכות א־ה.

20 ז. הָיְתָה[39] חַלּוֹן קְטַנָּה שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִכְנָס
21 מִמֶּנָּה, וְהָיְתָה לְמַעְלָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[40] - בַּעַל הֶחָצֵר
22 יָכוֹל לִבְנוֹת[41] כְּנֶגְדָּהּ וּבִצְדָדֶיהָ. שֶׁהֲרֵי טוֹעֵן וְאוֹמֵר:
23 לֹא הִנַּחְתִּיךְ לִפְתֹּחַ[42], אֶלָּא מִפְּנֵי[43] שֶׁהִיא קְטַנָּה
24 וּגְבוֹהָה; אֲבָל שֶׁתַּחֲזִיק עָלַי עַד שֶׁאַרְחִיק הַבִּנְיָן - לֹא
25 הִנַּחְתִּי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁפִּתְחָהּ
26 לְתַשְׁמִישׁ[45] אוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בָּהּ הָרוּחַ; אֲבָל אִם פִּתְחָהּ
27 לְאוֹרָה[46], אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה[47] בְּיוֹתֵר וּגְבוֹהָה בְּיוֹתֵר,
28 הוֹאִיל וְלֹא עִרְעֵר - הֶחֱזִיק, וְאֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל
29 לִבְנוֹת כְּנֶגְדָּהּ אוֹ מִצִּדֶּיהָ עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת,
30 כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל עָלָיו, שֶׁהֲרֵי מָחַל לוֹ עַל הָאוֹרָה.
31 וְכֵן[48] מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ חַלּוֹן מֻחְזֶקֶת, וּבָא חֲבֵרוֹ וּבָנָה[49]
32 כְּנֶגְדָּהּ אוֹ מִצִּדֶּיהָ בְּלֹא הַרְחָקָה, אוֹ סְתָמָהּ, וְשָׁתַק
33 בַּעַל הַחַלּוֹן - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְעַרְעֵר לִפְתֹּחַ הַחַלּוֹן
34 אוֹ לְהַרְחִיק הַבִּנְיָן; שֶׁכֵּינָן שֶׁשָּׁתַק - מָחַל. שֶׁאֵין אָדָם
35 עָשׂוּי שֶׁסּוֹתְמִין אוֹרוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק, אֶלָּא אִם כֵּן
36 מָחַל.

39) משנה וגמרא שם. 40) רבינו לשיטתו, שרק אם מצטרפים שני התנאים האלו, אין בה דין חזקה. 41) אבל אינו יכול לדרוש את סתימת החלון. 42) ומשמע שעל הפתיחה עצמה אינו יכול לערער ואינו יכול לכוף אותו לסתום. 43) שאז אין ההיזק־ראייה גדול ביותר. והרשב"ם כתב שאם החלון קטן אין בו קבע, ולפי זה יכול הוא למחות אף על הפתיחה. 44) שם נט. מימרא של שמואל. 45) אם כי יש בה גם אור (כסף־משנה). 46) והכל תלוי בדעתו של הפותח (כסף משנה). ויש אומרים שצריך שיהא ניכר בחלון שהוא עשוי לאורה, כגון שהוא צר מבחוץ ורחב מבפנים (הגהות מיימוני). 47) וצריך שיהיה לפחות כמלוא מקדח (כסף משנה בשם הרמב"ן). 48) כלומר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כשם שיש דין חזקה בפתיחת החלון, כן יש דין חזקה בסתימתו. 49) בגמרא: "ולסתום", ולדעת רבינו, אף בניית כותל מול החלון, בכלל זה. ולדעת הראב"ד בהשגתו כאן אין חזקה בבניין כותל אלא לאחר שלושים יום, כמו בסוכה, להלן פרק ח הלכה ז (לחם־משנה).

1 ח. מִי[50] שֶׁהָיוּ לוֹ חַלּוֹנוֹת לְמַטָּה בְּכָתְלוֹ, וּבָא חֲבֵרוֹ
2 לִבְנוֹת בִּפְנֵיהֶן, וְאָמַר לוֹ: אֲנִי אֶפְתַּח לְךָ חַלּוֹנוֹת
3 אֲחֵרוֹת בְּכֹתֶל זֶה עַצְמוֹ לְמַעְלָה מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה
4 מְעַכֵּב עָלָיו, וְאוֹמֵר לוֹ: בְּעֵת שֶׁתִּפְתַּח הַחַלּוֹנוֹת
5 תַּרְעִיד אֶת הַכֹּתֶל וּתְקַלְקֵל אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ אָמַר: אֲנִי
6 אֶסְתּוֹר כָּל הַכֹּתֶל, וְאֶבְנֶה אוֹתוֹ לְךָ חָדָשׁ, וְאֶעֱשֶׂה בּוֹ
7 חַלּוֹנוֹת לְמַעְלָה, וְאֶשְׂכֹּר לְךָ בַּיִת שֶׁתָּדוּר בּוֹ עַד
8 שֶׁאֶבְנֶה - יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו, וְאוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי
9 שֶׁאֶטְרַח מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[51]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה שָׁם
10 טִרַח כְּלָל[52], וְאֵין צָרִיךְ לִפְנוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לְעַכֵּב
11 עָלָיו, וְכוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּהְיֶה חֲבֵרוֹ סוֹתֵם חַלּוֹן זֶה
12 שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְעוֹשֶׂה לוֹ חַלּוֹן מִלְּמַעְלָה; שֶׁזּוֹ מִדַּת
13 סְדֹם[53]. וְכֵן[54] כָּל דָּבָר שֶׁזֶּה נֶהֱנֶה בּוֹ, וְאֵין חֲבֵרוֹ
14 מַפְסִיד וְאֵין חָסֵר כְּלוּם - כּוֹפִין עָלָיו.

~ נקודות משיחות קודש ~

"זה נהנה וזה לא חסר... וכופין אותו שזו מדת סדום"

יש לחקור מה יהיה הדין בזה נהנה וזה חסר בחסרון לאחר זמן, אלא שעל־ידי הנאת חברו יוקדם החיסרון וההיזק, ואם לא יוקדם לא ייהנה חברו כלל, ויוזק זה בוודאי לאחר זמן.

אם הטעם הוא שאין לו לעכב הנאת חברו שאינה גורמת לו לחסרון, הרי שיש לכוף אותו גם במקרה הנ"ל (שהרי החסרון יבוא ממילא).

אבל אם הטעם הוא שכופין אותו רק כאשר אין הנאת חבירו קשורה עם החסרון שלו, הרי שכאן אין כופין אותו. בנוסף יש לחקור מה יהיה הדין בנוגע לקבוצה שלמה המהנים זה את זה ואינם רוצים להנות אחרים, האם יש לכופם להנות אחרים, שהרי בין כך יהיו חסרים והלא כך היה בסדום שלא רצו לגרום הנאה לאחרים אבל בינם לעצמם היו מהנים זה את זה, וכופין על מדת סדום. או שמא אין לכופם כיון שבכל־זאת מהנים זה את זה.

ויש ללמוד הוראה בעבודת ה' עד כמה נוגע לגרום הנאה לחברו עד כדי כך שכופין על עניין זה ואפילו בני נח חייבין בצדקה ועל כך נענשו אנשי סדום על ש"יד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, מט.) ומה שלא נמנתה בשבע מצוות יש לומר א. שנמנו רק מצוות שב ואל תעשה. ב. שכלולה במצות דינים שעניינה יישוב העולם.

(על פי 'יין מלכות' ספר קנין סימן יז).

50) שם ז. מימרא של רב חמא. 51) בגמרא שם השיבו כך על הטענה שיסתור את כל הבית, ואילו על סתירת הכותל לבדו, השיבו שכותל חדש אחד עם שלושה כתלים עתיקים לא יחזיקו מעמד. 52) מכלל שאם יש טורח כל שהוא יכול לעכב עליו, ובכלל זה גם בית התבן ובית העצים כמו שאמרו בגמרא שם (לחם משנה). 53) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו מהמבואר למעלה. וראה בבבא בתרא נט. 54) שם נט. בקשר לפתיחת החלון למעלה מארבע אמות, כשאין שום היזק לשני.

15 ט. אֲבָל[55] בַּעַל הַחַלּוֹנוֹת שֶׁרָצָה לְשַׁנּוֹת מְקוֹם חַלּוֹנוֹ,
16 בֵּין לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה[56]; אֲפִלּוּ[57] הָיְתָה גְּדוֹלָה,
17 וְאָמַר: אֶפְתַּח אַחֶרֶת קְטַנָּה[58], וְאֶסְתּוֹם זוֹ - בַּעַל
18 הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו. וְכֵן[59] אֵינוֹ יָכוֹל לְהַרְחִיב בַּחַלּוֹן
19 כָּל שֶׁהוּא.

55) בבא בתרא ס. במשנה, ושם שאין בעל הפתח יכול לשנות את הפתח, להרחיבו או לעשותו שניים, והוא הדין, לדעת רבינו, בחלון, אם כי לא הוזכר מפורש. 56) שאם היה למעלה מארבע אמות אסור לעשותו למטה ששם מזיקו יותר בראייה, ואם היה למטה אסור לעשותו למעלה, וכן דעת רב משה גאון (מגיד משנה). שכשהיה למטה, ידע בעל החצר שבעל הכותל מצוי תמיד ליד החלון ונשמר ממנו, אבל כשעושהו ואינו מצוי תמיד ליד החלון אינו יודע להישמר ממנו בעת שעולה על דעתו לטפס על הסולם ולהופיע פתאום על יד החלון, ולא ידע לשמור ממנו (לחם משנה). 57) מפני הטעמים האמורים. 58) במקום אחר, או למעלה או למטה. 59) שם ס. במשנה, בפתח, והוא הדין בחלון.

20 י. שְׁנֵי[60] אַחִין[61] שֶׁחָלְקוּ חָצֵר מִדַּעְתָּן[62], וְשָׁמוּ
21 הַבִּנְיָן[63] וְהָעֵצִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל שׁוּמַת
22 הָאָוִיר[64], וְהִגִּיעַ לְאֶחָד מֵהֶן בְּחֶלְקוֹ תַּרְבִּיץ הֶחָצֵר[65],
23 וְלַשֵּׁנִי הָאַכְסַדְרָה[66], אִם רָצָה[67] בַּעַל הֶחָצֵר לִבְנוֹת
24 כֹּתֶל בְּסוֹף חֶלְקוֹ - בּוֹנֶה[68] בִּפְנֵי הָאַכְסַדְרָה, וְאַף עַל
25 פִּי שֶׁמַּאֲפִיל עָלָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁמוּ הָאָוִיר.

60) שם ז. כרב חמא. 61) והוא הדין שותפים (הגהות מיימוני). 62) ושכחו לשום את האוויר, שאילו היו חולקים בבית־דין, היו וודאי עושים השומא כהוגן ולא היו מסיחים דעתם מלשום את האוויר. 63) היינו, שזה שקיבל את הבניין העלה לזה בדמים את ההפרש, ששווים הבניין והעצים נגד המגרש הריק. 64) יש אומרים שאין זה אלא אם הדגישו שהעלאת דמים זו מכוונת כלפי הייתרון של העצים והבניין, ולכן אין האוויר בכלל השומא, אבל אם שמו סתם: חלק זה נגד חלק זה - גם האוויר בכלל השומא (מגיד־משנה). 65) בגמרא שם: "תרביצא", ופירש רש"י שם: "גינה". ואם כן לדעת רבינו היא גינת החצר. 66) בגמרא שם: "איספלידא", ומפרשה רבינו "אכסדרה" וכן פירשה הר"י שם בתוספות, וכתב שם שרק באכסדרא, שיש לה שלושה כתלים והרביעית פרוצה, יכול להאפיל, שהרי יש בה הרבה אור, אבל בבית רגיל אינו יכול להאפיל, "שבית בלי אור אינו שווה כלום" (רמ"א סימן קנד סעיף כז). 67) והיינו, מיד, לפני שזה יחזיק בו, וראה רש"י שם דיבור המתחיל בדנפשאי. 68) ואין זה יכול להסתמך על חזקת האבות, שאין היורש יכול לטעון, שהוא רוצה לגור כמו שגרו אבותיו (הגהות מיימוני).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"א־כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון כ"א תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה פה. פב.

מצות עשה לד. מצות לא תעשה פו.

הַמִּצְוָה הַפ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מִגְמָר (בשמים של עשן) בְּמַתְכֹּנֶת (כדוגמת) הַקְּטֹרֶת, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן סַמְמָנֵי תַּעֲרֻבְתּוֹ וּבְיַחַס אוֹתָן הַמִּדּוֹת וְיִתְכַּוֵּן לְהִתְגַּמֵּר (להתבשם) בּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" (שמות ל, לז) וּבֵאֵר לָנוּ, שֶׁהָעוֹבֵר וְעוֹשֶׂה כָּמוֹהָ וְכַוָּנָתוֹ לְהָרִיחַ תִּמְרָתָהּ — חַיָּב כָּרֵת, אָמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו" (שם, לח) אִם הוּא מֵזִיד; וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה.

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ כְּרֵתוֹת (ה.).

הַמִּצְוָה הַפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב שׁוּם קָרְבָּן בְּמִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו" (שם ט) וְכָל־הַמַּקְרִיב בּוֹ אוֹ הַזּוֹרֵק עָלָיו זוּלַת מַה שֶּׁמִּיּוּחָד לוֹ — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַל"ד — שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשְׁאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן עַל כִּתְפֵיהֶם כְּשֶׁנִּרְצֶה לְהַעֲבִירוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ" (במדבר ז, ט). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁצִּוּוּי זֶה נֶאֱמַר אָז לַלְוִיִּם, לֹא הָיָה זֶה אֶלָּא מֵחֲמַת מִעוּט מִסְפַּר הַכֹּהֲנִים בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, כִּי אַהֲרֹן הוּא הַמַּתְחִיל (הכהונה החלה בו בלבד, ולכן היו הכהנים מעט בראשיתם); אֲבָל לְדוֹרוֹת הֲרֵי הַמִּצְוָה חוֹבָה עַל הַכֹּהֲנִים, וְהֵם הַנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (ג, ו) וּבְסֵפֶר שְׁמוּאֵל (שמואל־ב טו, כט). וְכַאֲשֶׁר צִוָּה דָּוִד לְהַעֲבִיר אֶת־הָאָרוֹן בַּפַּעַם הַשְּׁנִיָּה אָמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים־א טו, טו): "וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־הַלְוִיִּם (והכוונה לכהנים) אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה כִּדְבַר ה' בִּכְתֵפָם בַּמֹּטוֹת עֲלֵיהֶם" (הרי שגם לדורות צריך לשאת בצורה זו). וְכֵן כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (שם כד, יט) חֲלֻקַּת הַכֹּהֲנִים לְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת וְאָמַר אַחַר־כָּךְ: "אֵלֶּה פְקֻדָּתָם לַעֲבֹדָתָם לָבוֹא לְבֵית־ה' כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד אַהֲרֹן אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים, שֶׁהוּא רוֹמֵז עַל שֶׁעֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים הִיא נְשִׂיאַת הָאָרוֹן עַל הַכָּתֵף, וְזֶהוּ שֶׁצִּוָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (במדבר ז, ט): "כְּמִשְׁפָּטָם וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל — הֵיכָן צִוָּהוּ? וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתַן וְגוֹ' בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ". הִנֵּה נִתְבָּרֵר שֶׁזֶּה מִכְּלַל הַמִּצְוֹת.

הַמִּצְוָה הַפ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹצִיא בְּיֵדֵי הָאָרוֹן (מוטות שבהם היו נושאין אותו) מִתּוֹךְ הַטַּבַּעַת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ" (שמות כה, טו) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) אָמְרוּ, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּירוּ מְחֻיְּבֵי מַלְקוֹת: "וְהָא אִיכָּא הַמֵּסִיר בַּדֵּי הָאָרוֹן?" כְּלוֹמַר: שֶׁגַּם הוּא לוֹקֶה. וְאַזְהָרָתֵיהּ מֵהָכָא, מ"לֹא יָסֵרוּ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה וְלוֹקִין עָלֶיהָ.

יום שני כ"ב תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה כג.

מצות לא תעשה עב. מצות עשה לב. לו.

הַמִּצְוָה הַכ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ הַלְוִיִּם בִּלְבַד, לַעֲבֹד בַּמִּקְדָּשׁ בַּעֲבוֹדוֹת יְדוּעוֹת, כְּגוֹן: נְעִילַת שְׁעָרִים (ופתיחתן), וַאֲמִירַת הַשִּׁיר בְּעֵת הַקָּרְבָּן (קרבנות מסויימים), וְהוּא אָמְרוֹ: "וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד" (במדבר יח, כג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "שׁוֹמֵעַ אֲנִי אִם רָצָה — יַעֲבֹד; וְאִם לֹא רָצָה — לֹא יַעֲבֹד, תַּלְמוּד לוֹמַר: וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא — עַל־כָּרְחוֹ", כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה חוֹבָה עָלָיו וּמִצְוָה מֻטֶּלֶת עָלָיו בְּהֶכְרֵחַ. וּכְבָר נִתְבָּאֵר מַה־הִיא עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם הַזֹּאת בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּתָמִיד (פרק ה משנה ו. פרק ו משנה ז) וּמִדּוֹת (פרק א משנה א). וְנִתְבָּאֵר גַּם־כֵּן בְּפֶרֶק ב' מֵעֲרָכִים (יא.) שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁיר אֶלָּא הַלְוִיִּם וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֵר: "וְשָׁרַת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם" (דברים יח, ז), וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק ב' מֵעֲרָכִים (שם): "אֵיזֶהוּ שֵׁרוּת בְּשֵׁם ה'? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ שִׁירָה".

הַמִּצְוָה הָע"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ הַלְוִיִּם מִלְּהִתְעַסֵּק בְּשׁוּם עֲבוֹדָה מִן־הָעֲבוֹדוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַכֹּהֲנִים, וְהַכֹּהֲנִים — מִלְּהִתְעַסֵּק בְּשׁוּם עֲבוֹדָה מִן־הָעֲבוֹדוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַלְוִיִּם, לְפִי שֶׁשְּׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, לְכָל־מִשְׁפָּחָה מֵהֶן עֲבוֹדָה מְיֻחֶדֶת בַּמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ בָּאָה הָאַזְהָרָה מֵאִתּוֹ יִתְעַלֶּה לִשְׁתֵּיהֶן יַחַד, שֶׁלֹּא תַּעֲבוֹד אַחַת בַּעֲבוֹדַת הָאַחֶרֶת — אֶלָּא כָּל־קְבוּצָה בְּמַה שֶׁנִּצְטַוְּתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ" (במדבר ד, יט) וּלְשׁוֹן הַלָּאו שֶׁבָּא בָּהֶן הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל הַלְוִיִּם: "אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ" (שם יח, ג) אַחַר־כָּךְ חָזַר לְדַבֵּר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַר: "וְלֹא יָמֻתוּ גַּם־הֵם גַּם־אַתֶּם" (שם), כְּלוֹמַר: שֶׁגַּם־אַתֶּם, כּוֹלֵל אֶתְכֶם הַלָּאו הַזֶּה. שֶׁכְּמוֹ שֶׁהִזְהַרְתִּים מִלְּהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַתְכֶם. וְהִיא: כְּלֵי הַמִّקְדָּשׁ וְהַמִּזְבֵּחַ, כָּךְ אַתֶּם מֻזְהָרִים מִלְּהַתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָתָם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח שם): "אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ" — אַזְהָרָה: "וְלֹא יָמֻתוּ" — עֹנֶשׁ. אֵין לִי אֶלָּא לְוִיִּם שֶׁעֲנוּשִׁין וּמֻזְהָרִין עַל עֲבוֹדַת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַכֹּהֲנִים; כֹּהֲנִים עַל עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: גַּם־הֵם מֵעֲבוֹדָה לַחֲבֶרְתָּהּ (המופקד על עבודה מסויימת, ומשנה עבודתו לאחרת — שגם היא מופקדת על בני אותו שבט) מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: גַּם־אַתֶּם. וּכְבָר בִּקֵּשׁ רַבִּי יְהוֹשֵׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה לְסַיֵּעַ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־גֻּדְגְּדָה, אָמַר לוֹ: חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ! שֶׁכְּבָר אַתָּה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשֶׁךָ, שֶׁאֲנִי מִן־הַשּׁוֹעֲרִים וְאַתָּה מִן־הַמִּשּׁוֹרְרִים. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁכָּל־לֵוִי הַמִּתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְכֵן הַכֹּהֲנִים לֹא יִגְּשׁוּ לַעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם, אֶלָּא אִם עָבְרוּ אֵינָם בְּמִיתָה כִּי אִם בְּמַלְקוּת. וּבַמִּכְלְתָּא: "אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ" יָכוֹל אִם נָגְעוּ יִהְיוּ חַיָּבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ" — מִשּׁוּם עֲבוֹדָה הֵם חַיָּבִין. אֵין לִי אֶלָּא הַלְוִיִּם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, הַכֹּהֲנִים עַל־יְדֵי הַלְוִיִּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גַּם־הֵם גַּם־אַתֶּם", וְשָׁם נֶאֱמַר: "הַלְוִיִּם עַל שֶׁל כֹּהֲנִים בְּמִיתָה, וְאֵין הַכֹּהֲנִים עַל שֶׁל לְוִיִּם אֶלָּא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה".

הַמִּצְוָה הַל"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגַדֵּל זֶרַע אַהֲרֹן וּלְכַבְּדָם וּלְרוֹמְמָם, וּלְיַחֵס לָהֶם מַעֲלַת [קְדֻשָּׁה וְ]כָבוֹד קוֹדֶמֶת וְרִאשׁוֹנָה (לתת להם דין־קדימה) וַאֲפִלּוּ יִסְרְבוּ לְכָךְ — לֹא נִשְׁמַע לָהֶם. כָּל־זֶה לְשֵׁם כָּבוֹד לַה' יִתְעַלֶּה, כִּיְנָן שֶׁלְּקָחָם לַעֲבוֹדָתוֹ וְהַקְרָבַת קָרְבְּנוֹתָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ" (ויקרא כא, ח). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (גיטין נט:): "וְקִדַּשְׁתּוֹ" "לְכָל־דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה: לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן (בתורה), וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִטּוֹל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן". וְגַם לְשׁוֹן סִפְרָא (אמור שם): "וְקִדַּשְׁתּוֹ" — "עַל כָּרְחוֹ"; כְּלוֹמַר, שֶׁמִּצְוָה זוֹ נִצְטַוִּינוּ בָּהּ אֲנַחְנוּ וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בִּרְצוֹן הַכֹּהֵן, וְכָךְ אָמְרוּ: "קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם" (שם, ו) — "עַל כָּרְחָם"; "וְהָיוּ קֹדֶשׁ" — לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין"; שֶׁלֹּא נֹאמַר, כִּיְנָן שֶׁזֶּה אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו, מַדּוּעַ נַעְדִּיפֶנּוּ וּנְחַלֵּק לוֹ כָּבוֹד וּגְדֻלָּה? לְפִיכָךְ אָמַר: "וְהָיוּ קֹדֶשׁ" — הַזֶּרַע הַמְכֻבָּד כֻּלּוֹ — תָּמִים וּבַעַל מוּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הַתְּנָאִים הָרְאוּיִים לָהֶם, וְאֵיךְ צָרִיךְ לִנְהֹג עִמָּהֶם מִנְהָג זֶה, בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בְּגְמָרָא מַכּוֹת וְחֻלִּין (קלב:) וּבְכוֹרוֹת (מה:) וְשַׁבָּת (נה:) וְזוּלָתָן.

הַמִּצְוָה הַל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים עוֹבְדִים בְּמִשְׁמָרוֹת (עבודת המקדש בימי השנה תתחלק לקבוצות): תַּעֲבֹד מִשְׁמֶרֶת בְּכָל־שָׁבוּעַ, וְלֹא תִּהְיֶה יַד הַכֹּל מְעֹרֶבֶת, אֶלָּא בָּרְגָלִים בִּלְבָד, שֶׁאָז כָּל־הַמִּשְׁמָרוֹת עוֹבְדוֹת בְּשָׁוֶה וְכָל־מִי שֶׁבָּא מַקְרִיב. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים (א ט, כב). שֶׁדָּוִד וּשְׁמוּאֵל חִלְּקוּם וַעֲשָׂאוּם כ"ד מִשְׁמָרוֹת. וְנִתְבָּאֵר בְּסֵכָּה (נה.), שֶׁבָּרְגָלִים יַד כֻּלָּן שָׁוָה. וְהַכָּתוּב שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְוָה זוֹ הוּא אָמְרוֹ: "וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי (הכהן) וְגוֹ' וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ וְגוֹ' וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה' חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ" (דברים יח, ו־ח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ — יָכוֹל לְעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ — בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְכַנְּסִין בְּשַׁעַר (עיר) אֶחָד (וזהו בירושלים) בְּשִׁלְשָׁה רְגָלִים. יָכוֹל כָּל־הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בְּקָרְבְּנוֹת הָרֶגֶל הַבָּאִים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָרֶגֶל (כמו קרבנות השבת שבתוך הרגל)? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְבַד (חוץ) מִמְּכָרָיו עַל הָאָבוֹת. מַה־מָּכְרוּ אָבוֹת זֶה לָזֶה? אַתָּה בְּשַׁבַּתְּךָ וַאֲנִי בְּשַׁבָּתִי"; כְּלוֹמַר: הַסְכָּמָתָם עַל סִדּוּר מִשְׁמְרוֹת הָעֲבוֹדָה: כָּל־שָׁבוּעַ — מִשְׁמָרָה. וְכָךְ פֵּרְשׁוּ הַתַּרְגּוּם (אונקלוס): בַּר מִמַּטַּרְתָּא דְּיֵיתֵי בְּשַׁבְּתָא, דְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא (חוץ ממשמרת של אותו שבוע). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף גְּמָרָא סֻכָּה (נה.).

יום שלישי כ"ג תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה לג. מצות לא תעשה פח. פז. עג. קסג. קסד.

הַמִּצְוָה הַל"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ הַכֹּהֲנִים לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים מְיֻחָדִים לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת, וְאַחַר־כָּךְ יַעַבְדוּ בַּמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת" (שמות כח, ב); "וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת" (שם כט, ח), וְאֵלּוּ הֵם בִּגְדֵי כְּהֻנָּה: שְׁמֹנָה בְּגָדִים (כתנת, מכנסים, מצנפת, אבנט, חשן, אפוד, מעיל וציץ) לְכֹהֵן גָּדוֹל וְאַרְבָּעָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט (כתנת, מכנסים, מגבעת, אבנט). וְכָל־פַּעַם שֶׁעוֹבֵד כֹּהֵן בְּפָחוֹת מִן־הַבְּגָדִים הַמְיֻחָדִים לְאוֹתָהּ הָעֲבוֹדָה אוֹ בְּיוֹתֵר — עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה; וְנוֹסָף לְכָךְ חַיָּב עַל כָּךְ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, רְצוֹנִי לוֹמַר מְחֻיַּסֵּר בְּגָדִים שֶׁעָבַד. וְכָךְ מָנוּ אוֹתוֹ בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (פג.) מִכְּלַל מְחֻיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְעַל זֶה לֹא בָּא פָּסוּק, אֶלָּא נֶאֱמַר בַּכָּתוּב: "וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְגוֹ' וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה" (שם, ט), וּבָא בְּפֵרוּשׁוֹ (סנהדרין פג.): "בִּזְמַן שֶׁבִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם — כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם; אֵין בִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם — אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם וַהֲווֹ לְהוּ זָרִים". וְיִתְבָּאֵר לְקַמָּן (לא תעשה עד) שֶׁזֶּר שֶׁשִּׁמֵּשׁ — בְּמִיתָה. וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (ויקרא ח, ח): "וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן" — "פָּרָשָׁה זוֹ לִמְּדָהּ לְשַׁעְתָּהּ וְלִמְּדָהּ לְדוֹרוֹת; לִמְּדָהּ לְשֵׁרוּת יוֹם יוֹם וּלְשֵׁרוּת יוֹם הַכִּפּוּרִים. בְּכָל־יוֹם מְשַׁמֵּשׁ בְּבִגְדֵי זָהָב (שמונה בגדים של יום־יום שיש ביניהן מזהב), וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְשַׁמֵּשׁ בְּבִגְדֵי לָבָן" (ארבעה: כתנת, מכנסים, מצנפת ואבנט). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּלְשׁוֹן סִפְרָא, שֶׁלְּבִישַׁת בְּגָדִים אֵלּוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרָם (ספרא אחרי־מות): "וּמִנַּיִן שֶׁאֵין אַהֲרֹן לוֹבֵשׁ בְּגָדִים לִגְדֻלָּתוֹ אֶלָּא כִּמְקַיֵּם גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה" (ויקרא טז, לד). כְּלוֹמַר, שֶׁבְּגָדִים אֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם בְּתַכְלִית הַיֹּפִי — שֶׁהֵם זָהָב וְאַבְנֵי שֹׁהַם וְיָשְׁפֵּה וְזוּלָתָן מִן־הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת — לֹא יִתְכַּוֵּן לְהִתְנָאוֹת בָּהֶם, אֶלָּא לְקִיּוּם הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה

ה׳ אֶת־מֹשֶׁה, בִּלְבַד; וְהִיא, שֶׁיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֵלּוּ תָּמִיד בַּמִּקְדָּשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם בְּפֶרֶק ב׳ מִזְּבָחִים (יח.) וּבִמְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת כְּפוּרִים (עא: עב.) וְסֻכָּה (ה.).

הַמִּצְוָה הַפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּקְרוֹעַ פִּי (שפת) מְעִיל כֹּהֵן גָּדוֹל, אֶלָּא יִהְיֶה אָרוּג כְּמוֹ סוֹף וּגְבוּל (כשפת הארג, משני צדדיו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כְּפִי תַּחֲרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ" (שמות כח, לב), וְהַקְּוָרְעוֹ בְּמִסְפָּרַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֵן — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַפ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מֵהָסִיר (להפריד) הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד" (שם, כח), אֶלָּא יִהְיֶה מְחֻבָּר לוֹ. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כא.) אָמְרוּ גַּם־כֵּן, כְּשֶׁהִזְכִּירוּ מְחֻיְּבֵי מַלְקוּת: וְהָא אֵיכָא מֵזַח אֶת־הַחֹשֶׁן? וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא מ"לֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן" הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמֵּזַח — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכְנִיס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לְהוֹרוֹת בְּשׁוּם דָּבָר מִדִּינֵי הַתּוֹרָה כְּשֶׁאֲנַחְנוּ בְּמַצָּב שֶׁל שִׁכְרוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְגוֹ׳ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳ וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳" (ויקרא י, ט־יא). וּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד (נזיר לח.): "שֶׁתָּה רְבִיעִית (יין) אַל יוֹרֶה". וְיֵשׁ בְּעֹנֶשׁ הַלָּאו הַזֶּה חִלּוּק, וְהוּא: שֶׁשְּׁתוּיֵי יַיִן אָסוּר לָהֶם לְהִכָּנֵס מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עִם כָּל־הַהֵיכָל, וְאִם נִכְנַס — חַיָּב מַלְקוּת; וְאִם עָבַד כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְאִם שָׁתָה דָּבָר מִן (שְׁאָר) הַמְשַׁכְּרִים פְּרָט לַיַּיִן וְעָבַד — חַיָּב מַלְקוּת בִּלְבַד, לֹא מִיתָה; וְכָל־מִי שֶׁמּוּרָה כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי, בֵּין שֶׁהוּא כֹּהֵן אוֹ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל לָאו, בֵּין שֶׁהוּא שְׁתוּי יַיִן אוֹ שְׁאָר הַמְשַׁכְּרִין. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "יַיִן אַל־תֵּשְׁתְּ", אֵין לִי אֶלָּא יַיִן. מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר מְשַׁכְּרִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשֵׁכָר". אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר יַיִן? עַל הַיַּיִן בְּמִיתָה וְעַל שְׁאָר כָּל־הַמְשַׁכְּרִין בְּאַזְהָרָה" (במלקות). וְשָׁם אָמְרוּ: "מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד". וְשָׁם אָמְרוּ: "יָכוֹל יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין מִיתָה עַל הַהוֹרָיָה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ וְגוֹ׳ וְלֹא תָמֻתוּ", אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּמִיתָה, וְאֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין מִיתָה עַל הַהוֹרָיָה".

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד׳ מִכְּרֻתוֹת (יג:).

הַמִּצְוָה הַקס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּהַכְנִיס לַמִּקְדָּשׁ כְּשֶׁהֵם מְגֻלִּים בִּשְׂעָרָם (מגודלי שער), כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הָאֲבֵלִים שֶׁאֵינָם מְקַבְּצִים וּמְסַדְּרִים אֶת־שְׂעָרָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ" (שם, ו), אָמַר הַתַּרְגּוּם: לָא תְּרַבּוּן פְּרוּעַ. וּבְיֶחֶזְקֵאל (מד, כ) בֵּאֵר וְאָמַר: "וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ". וְכֵן אָמְרוּ יִתְעַלֶּה בְּמִצְרָע: "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" (ויקרא יג, מה) אָמְרוּ בְּסִפְרָא: "יְגַדֵּל פֶּרַע". וְעוֹד לְשׁוֹן סִפְרָא: "רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ" — אַל תְּגַדְּלוּ. וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר: "אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע" (שם כא, י). וְכָפַל אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר "רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ", שֶׁהוּא מֻחָמַת הַמִּת בִּלְבַד, אֲבָל אִם עָשָׂה כֵּן שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֲבֵלוּת יִהְיֶה מֻתָּר; לְפִיכָךְ בֵּאֵר בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא מֻחָמַת הָעֲבוֹדָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָאֶה. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמִיתָה, כְּלוֹמַר: אִם שִׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא פָּרוּעַ רֹאשׁ. וּבְכְלָל אֵלּוּ שֶׁבְּמִיתָה (תוספתא, סנהדרין פג.) פְּרוּעֵי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָמֻתוּ" (שם י, ו); אֲבָל אִם נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְהוּא פְּרוּעַ רֹאשׁ דְּלֹא עָבַד — הֲרֵי זֶה בְּאַזְהָרָה, לֹא בְּמִיתָה.

הַמִּצְוָה הַקס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּהַכְנִיס לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעֵי בְּגָדִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "בִּגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ — אַל תִּקְרְעוּ בִּגְדֵיכֶם". וְגַם לָאו זֶה נִכְפַּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל: "וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם" (שם כא, י). וְדַע שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה אָסוּר לוֹ לִקְרוֹעַ בְּגָדָיו עַל מֵת שֶׁמֵּת לוֹ, וּבִגְלַל תּוֹסֶפֶת זוֹ כָּפַל אֶת־הַלָּאו הַזֶּה. וּבְסִפְרָא (פרשת אמור): "רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם — עַל מֵתוֹ, כֶּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם פּוֹרְעִין וּפוֹרְמִין עַל מֵתֵיהֶן. כֵּיצַד? כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְּמַטָּן (במקום שאינו נראה כל־כך) וְהַהֶדְיוֹט מִלְּמַעְלָן". וְכָל־מִי שֶׁעָבַד וּבְגָדָיו קְרוּעִים — גַּם הוּא חַיָּב מִיתָה, לְפִי שֶׁדִּין פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּקְרוּעֵי בְּגָדִים אֶחָד. אֲבָל הַכְּנִיסָה לַמִּקְדָּשׁ בְּמַצָּב זֶה הֲרֵי הִיא בְּלָאו. וְכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד אָסוּר לוֹ לְעוֹלָם לִפְרוֹעַ וְלִפְרוֹם אֲפִלּוּ לֹא נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בָּזֶה.

יום רביעי כ"ד תשרי ה׳תשפ"ג

מצות לא תעשה סח. קסה.

מצות עשה לא. מצות לא תעשה עז. עח.

הַמִּצְוָה הַס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהַכְנִיס לַמִּקְדָּשׁ בְּכָל־עֵת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמִּקְדָּשׁ, וְיִרְאָה לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאַל־יָבֹא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא טז, ב). וְיֵשׁ בְּלָאו זֶה חִלּוּק גְּבוּלוֹת, וְהוּא: שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל הֻזְהַר מִלְּהַכְנִיס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא בַּזְּמַן הַיָּדוּעַ לָעֲבוֹדָה. וְכֵן כָּל־כֹּהֵן מֻזְהָר מִלְּהַכְנִיס לַהֵיכָל בְּכָל־יְמוֹת הַשָּׁנָה זוּלָתִי בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה. וְקִצּוּר עִנְיַן הַלָּאו הוּא: שֶׁכָּל־כֹּהֵן לֹא יִכָּנֵס לַמָּקוֹם שֶׁרָשַׁאי לְהִכָּנֵס לְשָׁם אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בִּפְנִים בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט בַּחוּץ. וְאִם עָבַר עַל לָאו זֶה וְנִכְנַס שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, אִם נִכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים — הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה; וְאִם נִכְנַס לַהֵיכָל — הֲרֵי זֶה חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אחרי): "וְאַל־יָבֹא בְּכָל־עֵת" בְּסִפְרָא: "יְגַדֵּל פֶּרַע". וְעוֹד לְשׁוֹן סִפְרָא: "רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ" — אַל תְּגַדְּלוּ. וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר: "אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע" (שם כא, י). וְכָפַל אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר "רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ", שֶׁהוּא מֻחָמַת הַמִּת בִּלְבַד, אֲבָל אִם עָשָׂה כֵּן שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֲבֵלוּת יִהְיֶה מֻתָּר; לְפִיכָךְ בֵּאֵר בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא מֻחָמַת הָעֲבוֹדָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָאֶה. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמִיתָה, כְּלוֹמַר: אִם שִׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא פָּרוּעַ רֹאשׁ. וּבְכְלָל אֵלּוּ שֶׁבְּמִיתָה (תוספתא, סנהדרין פג.) פְּרוּעֵי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָמֻתוּ" (שם י, ו); אֲבָל אִם נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְהוּא פְּרוּעַ רֹאשׁ דְּלֹא עָבַד — חַיָּב מַלְקוּת.

מתוך מהדורת חזק

— זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים; "אֶל־הַקֹּדֶשׁ" — לְרַבּוֹת שְׁאָר כָּל־יְמוֹת הַשָּׁנָה; "מִבֵּית לַפָּרֹכֶת" — לְהַזְהִיר עַל כָּל־הַבַּיִת. יָכוֹל עַל כָּל־הַבַּיִת בְּמִיתָה — תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת". הָא כֵּיצַד? אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר כָּל־הַבַּיִת בְּאַזְהָרָה". וּבִגְמָרָא מְנָחוֹת (כז:) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ: "עַל הַהֵיכָל בְּאַרְבָּעִים".

הַמִּצְוָה הַקס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִרוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּצֵאת מִן־הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ" (שם י, ז). וְנִכְפַּל גַּם לָאו זֶה בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא" (שם כא, יב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני שם): "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" יָכוֹל בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל", — הֲרֵי אוֹמֵר בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. "כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה' עֲלֵיכֶם" (שם י, ז) אֵין לִי אֶלָּא אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁאִם יָצְאוּ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה חַיָּבִין מִיתָה, מִנַּיִן לְכָל־הַכֹּהֲנִים שֶׁבְּכָל־הַדּוֹרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה' עֲלֵיכֶם". וְדַע שֶׁיֵּשׁ בְּכֹהֵן גָּדוֹל תּוֹסֶפֶת שֶׁלֹּא יְלַוֶּה אֶת־הַמִּטָּה (את המת). וְזֶהוּ פְּשַׁט הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא", וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (יח.), שֶׁאִם מֵת לוֹ מֵת — אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה. וְלָמְדוּ לְכָךְ מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". וְנִלְמַד מִזֶּה, שֶׁמֵּתָּר לוֹ לַעֲבוֹד בְּיוֹם שֶׁמֵּת לוֹ מֵת. וְכָךְ הוּא לְשׁוֹנָם בְּסַנְהֶדְרִין (פד.), אָמְרוּ: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל", הָא אַחֵר (כהן הדיוט) שֶׁלֹּא יֵצֵא (כשמתו אביו או אמו) — חִלֵּל"; כְּלוֹמַר: כֹּהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאָסוּר לוֹ לַעֲבוֹד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן. וַהֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲבוֹד אוֹנֵן, מִן־הַלִּמּוּד הַזֶּה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר הַכְּלָל הַזֶּה בְּסוֹף הוֹרָיוֹת (יב:) שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אוֹנֵן לֹא יַעֲבוֹד, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד כְּשֶׁהוּא אוֹנֵן. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁאָמְרוֹ כָּאן "וְלֹא יְחַלֵּל", עֲשָׂאָהוּ שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה — שֶׁאֵין עֲבוֹדָתוֹ נַעֲשֵׂית חֵלִין אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹנֵן. וּפְשַׁט הַכָּתוּב שֶׁאָמְרוֹ "וְלֹא יְחַלֵּל" טַעַם לַלָּאו הַקּוֹדֵם שֶׁהוּא (הכהן הגדול) "לֹא יֵצֵא", כְּדֵי שֶׁלֹּא יְחַלֵּל. אַף בִּשְׁתֵּי הָעִנְיָנִים (הנדרשים מהפסוק: (א) ש"לא יצא" הכהן הגדול אחר מטת אביו ואינו מחלל העבודה שהוא אונן. (ב) שכהן הדיוט "לא יחלל" ולא מקריב אונן) אֵין רָאוּי לִמְנוֹת אֶת־הַלָּאו הַזֶּה (כלומר, אין ליחד אזהרה כלשהיא מכח הלשון "ולא יחלל" לענינים אלו הנלמדים ממנו) בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר לְמִי שֶׁהֵבִין אֶת־הַכְּלָלִים (כלל ח) שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר שֶׁשְּׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ שֶׁהֵם: רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע, וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם, וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא — נִכְפְּלוּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְבָאֵר עִנְיָן מְסֻיָּם, כְּמוֹ שֶׁנִּכְפְּלָה אַזְהָרָתוֹ עַל גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה לְבָאֵר עִנְיָן מְסֻיָּם, וְשֶׁשְּׁלֹשֶׁת הָעִנְיָנִים שֶׁהִזְהִיר עֲלֵיהֶם בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ הֵם בְּעַצְמָם שֶׁהִזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּאָמְרוֹ רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ, וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ, וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ; וְשֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוֹדִיעָם, כְּלוֹמַר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: שֶׁבְּחֶרְדַּתְכֶם לְצָרָה גְּדוֹלָה זוֹ לֹא הֵתְּרוּ לָכֶם דְּבָרִים הָאֲסוּרִים עֲלֵיכֶם, אֶלָּא אַתֶּם נִשְׁאָרִים מֻזְהָרִים כְּמוֹ שֶׁהֵיִיתֶם, עַל פְּרִיעַת רֹאשׁ וּקְרִיעַת בְּגָדִים וִיצִיאָה מִן־הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְבָאֵר לָנוּ שֶׁלָּאו זֶה בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְעַל שְׁעַת הָעֲבוֹדָה בִּלְבַד חַיָּבִין מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שֶׁלָּמְדוּ לְבֵאוּר עִנְיָן אָמְרוּ "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ" מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא"; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחִיְּבוּ בְּכָל־לָאו מִן הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁנִּכְפְּלוּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל עִנְיָן נוֹסָף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ — הֲרֵי לֹא יִתְרַבֶּה בְּכָךְ מִסְּפַר הַמִּצְוֹת לְמִי שֶׁהֵבִין מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ (כלל ט), לְפִי שֶׁגּוּפֵיהּ דִּקְרָא הוּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וְהָבֵן זֹאת.

הַמִּצְוָה הַל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹצִיא הַטְּמֵאִים מִן־הַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ" (במדבר ה, ב). וּמַחֲנֶה זֶה הָאָמוּר כָּאן הוּא מַחֲנֵה שְׁכִינָה שֶׁכָּמוֹהוּ לְדוֹרוֹת הָעַזָּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּרֵישׁ סֵדֶר טְהָרוֹת (כלים פרק א משנה ח) בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת נשא שם): "וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה — אַזְהָרָה לַטְּמֵאִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה". וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה" (דברים כג, יא). רָצָה כָּאן בְּאָמְרוֹ "מִחוּץ לַמַّחֲנֶה": מַחֲנֵה שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמִצְוָה זוֹ עַצְמָהּ: "אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם" (במדבר ה, ג) וּבִגְמָרָא פְּסָחִים (סח.): "וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה" — זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּלְשׁוֹן הַמִּכְלְתָּא: "צוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַّחֲנֶה — בַּעֲשֵׂה"; וּמִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּבִסִּפְרֵי (פרשת תצא שם): וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַّחֲנֶה — מִצְוַת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הָע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־טָמֵא מִלְּהִכָּנֵס לְכָל־הַמִּקְדָּשׁ (המשכן), אֲשֶׁר כָּמוֹהוּ לַדּוֹרוֹת (בבית המקדש): כָּל־הָעַזָּרָה מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר וְלִפְנִים, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם" (שם) כְּלוֹמַר: מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (יד:) אָמְרוּ: "הַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא כְּתִיב עֹנֶשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה: עֹנֶשׁ — "אֶת־מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא וְנִכְרְתָה" (שם יט, יג־כ); אַזְהָרָה — "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּבִמְכִלְתָּא: "צוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַّחֲנֶה" (שם ה, ב) — בַּעֲשֵׂה. וּמִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? אָמַר: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם". וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ בַּיּוֹלֶדֶת: "וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא" (ויקרא יב, ד)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּבְסִפְרָא אָמְרוּ: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ" (שם טו, לא) שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאַחוֹרָיו" — כְּלוֹמַר: גַּם הַנּוֹגֵעַ בַּמִּקְדָּשׁ מֵאַחוֹרָיו כְּשֶׁהוּא טָמֵא מִתְחַיֵּב כָּרֵת — תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹלֶדֶת: "וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁדִּין הַיּוֹלֶדֶת וְדִין שְׁאָר טְמֵאִים שָׁוֶה בָּזֶה. וְעוֹד אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אחרי־מות), עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם יז, טז): "הָא כֵּיצַד? עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ (אם לא רחץ) — עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדָיו — בְּאַרְבָּעִים. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, הִזְהִיר וְעָנַשׁ וְכוּ'". וּכְבָר נִתְבָּאֵר שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, אִם הוּא מֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ע"ב מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ שְׁבוּעוֹת וּבְהוֹרָיוֹת (ט.) וּכְרֵתוֹת (ב.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּזְבָחִים.

הַמִּצְוָה הָע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר כָּל־טָמֵא (רוב הטמאים), מִלְּהִכָּנֵס לְמַחֲנֶה לְוִיָּה אֲשֶׁר כָּמוֹהוּ לַדּוֹרוֹת: הַר הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כֵּלִים (פרק א משנה ח), וְשָׁם נִתְבָּאֵר אִסּוּר כְּנִיסַת הַטְּמֵאִים לְהַר הַבַּיִת וְהַכָּתוּב שֶׁבָּא בְּלָאו זֶה הוּא אָמְרוֹ עַל טָמֵא מִקְרֵה־לַיְלָה: "לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" (דברים כג, יא) וּבִגְמָרָא פְּסָחִים (סח.), אָמְרוּ גַּם־כֵּן: "וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שם) — זֶה מַחֲנֶה שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ל"א מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה; "וְלֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" — זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה, מַתְקִיף (מקשה) לֵיהּ רָבִינָא: וְאִימָא אִידֵי וְאִידֵי (אמור, אולי, כי הן (פסוק) זה והן זה) בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְלַעֲבוֹר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה? אִם כֵּן נִכְתֹּב קְרָא וְלֹא יָבוֹא אֶל־תּוֹךְ, כְּלוֹמַר: הָיָה לוֹ לוֹמַר: וְלֹא יָבוֹא אֶל תּוֹכוֹ — "הַמַּחֲנֶה" לָמָּה לִי? לִתֵּן לוֹ מַחֲנֶה אַחֶרֶת, וְהִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה. כְּלוֹמַר שֶׁגַּם בָּהּ לֹא יָבוֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כֵּלִים בְּפֵרוּשֵׁנוּ.

יום חמישי כ"ה תשרי ה'תשפ"ג

מצות לא תעשה עה. עו.

מצות עשה כד. מצות לא תעשה סט. ע. עא.

הַמִּצְוָה הָע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר כֹּהֵן טָמֵא מִלַּעֲבוֹד, כְּשֶׁהוּא טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לַכֹּהֲנִים: "וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, ב) וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ וְגוֹ' וְלֹא יְחַלְּלוּ". וְאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" (שם, ט) כְּשֵׁם שֶׁאוֹתוֹ הַחִלּוּל מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כָּךְ כָּאן אָמְרוּ: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" אִם חִלְּלוּ וְעָבְדוּ בְּטֻמְאָה — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

הַמִּצְוָה הָע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר כֹּהֵן טְבוּל יוֹם (טבל מטומאתו אך עדיין לא שקעה השמש) מִלַּעֲבוֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר טָהֵר, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּהֲנִים: "וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם כא, ו) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם — כְּלוֹמַר: טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ: וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ פָּסוּק מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הוּא פֵּרוּשׁ מְקֻבָּל. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג:) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם" (שם), אָמְרוּ: "אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטָמֵא — לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר — תְּנֵהוּ עִנְיָן לִטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ. וְיָלִיף (נלמד ב"גזרה שווה") חִלּוּל חִלּוּל (מתרומה: מה שם במיתה אף כאן)". וּמְנוּהוּ שָׁם מִכְּלַל מְחַיְּבֵי מִיתָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים בְּלִבַּד לִרְחֹץ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם כָּל־פַּעַם שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְהִכָּנֵס לַהֵיכָל אוֹ לִקְרֹב לָעֲבוֹדָה — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד" (שמות ל, יט־כ). וּמִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר: שֶׁכֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ אִם לֹא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִרְחָצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ" (שם) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֹמוּת בְּפֶרֶק ב' מִזְּבָחִים (יט: ואילך).

הַמִּצְוָה הַס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר כֹּהֵן בַּעַל מוּם מִלְּהִכָּנֵס לַהֵיכָל בִּכְלָלוּתוֹ, כְּלוֹמַר: הַמִּזְבֵּחַ, וּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וְהָאוּלָם וְהַהֵיכָל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ וְגוֹ'" (ויקרא כא, כג), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּרֵישׁ טְהָרוֹת (כלים פרק א משנה ט) שֶׁמִּבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עִם כָּל־הַהֵיכָל אָסוּר לְבַעֲלֵי מוּמִין וּפְרוּעֵי רֹאשׁ לְהִכָּנֵס לְשָׁם. וְנִתְבָּאֵר גַּם בְּסִפְרָא (פרשת אמור שם) שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ, וְהֵם: "אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ", לֹא יַסְפִּיק אֶחָד מֵהֶן מִבַּלְעֲדֵי הָאַחֵר וּשְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לְהַשְׁלָמַת הַדִּין בְּעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא הַגְבָּלַת הַמָּקוֹם שֶׁאָסוּר לָהֶם לְהִכָּנֵס אֵלָיו. וּמִי שֶׁהִזִּיד וְנִכְנַס מִן־הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם עֲבוֹדָה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁבְעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר בַּעַל מוּם (קבוע) מִלַּעֲבוֹד, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב" (שם, יז), הַכַּוָּנָה בָּזֶה: לֹא יִקְרַב לָעֲבוֹדָה; וּכְשֶׁעוֹבֵד בַּעַל מוּם — לוֹקֶה. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "אֵין בַּעַל מוּם בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הָע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר בַּעַל מוּם עוֹבֵר מִלַּעֲבוֹד כָּל־זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹתוֹ הַמּוּם (כמו הגרב והילפת

והדומה להם מהמומים העוברים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב" (שם, יח), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם", אֵין לִי אֶלָּא מוּם קָבוּעַ, מוּם עוֹבֵר מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב". וְגַם הוּא אִם עָבַר וְעָבַד בְּמוּם עוֹבֵר — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, מוּמִין עוֹבְרִין שֶׁל אָדָם וּמוּמִין קְבוּעִין, בְּפֶרֶק ז' מִבְּכוֹרוֹת (מג.).

יום שישי כ"ו תשרי ה'תשפ"ג

מצות לא תעשה עד. מצות עשה סא.

מצות לא תעשה צא. צב. צג.

הַמִּצְוָה הָע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַזָּר מִלַּעֲבוֹד. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי "זָר" לְכָל־מִי שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם" (במדבר יח, ד). וּפֵרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" (שם ז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח שם): "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" — לָעֲבוֹדָה. עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם". וּכְבָר נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה וְהָעֹנֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת" (שם, כב) וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יוֹמָא (כד.) אֵלּוּ עֲבוֹדוֹת חַיָּב הַזָּר מִיתָה עֲלֵיהֶן וְאָמְרוּ: "אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת זָר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה וְאֵלּוּ הֵן: זְרִיקָה, וְהַקְטָרָה, וְנִסּוּךְ הַיַּיִן, וְנִסּוּךְ הַמַּיִם". וְשָׁם (במסכת יומא) וּבְפֶרֶק הָאַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים (קיג:) הִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַס"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כָּל־קָרְבָּן שֶׁנִּקְרֵיב שָׁלֵם בְּמִינוֹ, תָּמִים מִן־הַמּוּמִים שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּכָּתוּב וּבַמָּסֹרֶת שֶׁהֵם מוּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן" (ויקרא כב, כא) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן — מִצְוַת עֲשֵׂה" וּכְבָר הֵבִיאוּ רְאָיָה, שֶׁיֵּינוֹת הַנְּסָכִים וְשַׁמְנָם וְסָלְתָם יִהְיוּ בְּתַכְלִית הַטּוּב וְהַשְּׁלֵמוּת מִכָּל־קַלְקוּל, מֵאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם" (במדבר כח, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִמְּנָחוֹת (פז.).

הַמִּצְוָה הַצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" (ויקרא כב, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ" — מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ.

הַמִּצְוָה הַצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּשַׁחוֹט בַּעֲלֵי מוּמִין לְשֵׁם קָרְבָּן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" (שם כב), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תִּשְׁחוֹט.

הַמִּצְוָה הַצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּזְרוֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּבַעֲלֵי מוּמִין גַּם: "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" (שם, כד), וּבָא בַּקַּבָּלָה שֶׁלָּאוֹ זֶה מַזְהִיר עַל זְרִיקַת דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין — וְזֶהוּ דַּעַת תַּנָּא קַמָּא, וְכֵן הֲלָכָה. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁלָּאוֹ זֶה אֵינוֹ מַזְהִיר אֶלָּא עַל קַבָּלַת דָּם. וְהוּא אָמְרָם בְּסִפְרָא (פרשת אמור): "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'" — מִשּׁוּם בַּל תְּקַבֵּל אֶת־הַדָּם. וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז.) אָמְרוּ: לְתַנָּא קַמָּא הַאי "לֹא־תַקְרִיבוּ לַה'", לְמָה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ (אם מפני שצריכים פסוק מיוחד) לִזְרִיקַת דָּמִים — וְהָא נָפְקָא לֵיהּ (הרי יש ללמוד זאת מהביטוי) מֵ"עַל הַמִּזְבֵּחַ"? כְּלוֹמַר: מִמַּה־שֶּׁאָמַר עוֹד: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַה'" (שם, כב), שֶׁמַּשְׁמַע שֶׁכָּל־מַה שֶּׁיִּנָּתֵן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִהְיֶה מֵהֶם? וְהֵשִׁיב: אֹרְחֵיהּ דִּקְרָא הָכֵי מִשְׁתָּעֵי (כך דרך הכתוב להתבטא), כְּלוֹמַר: שֶׁלָּאוֹ זֶה שֶׁהוּא "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" לֹא בָּא אֶלָּא בְּהֶקְטֵר אִסּוּרִין, וְאַל תִּלְמַד (איסור זריקת הדם) בְּאָמְרוֹ "הַמִּזְבֵּחַ", לְפִי שֶׁלֹּא יִסְתַּדֵּר הַלָּשׁוֹן אֶלָּא בְּכָךְ, כִּי הֵיאַךְ הָיָה לוֹ לוֹמַר: "וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ" בִּלְבַד — הֲרֵי בָּזֶה לֹא יֵשְׁלַם הַדִּבּוּר! הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכָּל־מַה שֶּׁקָּדַם שֶׁאָמְרוּ: לֹא־תַקְרִיבוּ לַה' — אַזְהָרָה עַל זְרִיקַת הַדָּם.

יום ש"ק כ"ז תשרי ה'תשפ"ג

מצות לא תעשה צד. צה.

צו. צז. מצות עשה פו.

הַמִּצְוָה הַצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַקְטִיר אֵמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא כב, כב) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור): "וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם" — אֵלּוּ הַחֲלָבִים; "לֹא־תִתְּנוּ", אֵין לִי אֶלָּא כֻּלָּם, מִנַּיִן אַף מִקְצָתָם — תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵהֶם", אַף מִקְצָתָם. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּקְרִיב בַּעַל מוּם — עוֹבֵר עַל אַרְבָּעָה לָאוִין, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם נַעֲשָׂה הֶקְטֵר אֵמוּרִין לָאוּ אֶחָד: אֲבָל אִם נַעֲשָׂה אוֹתָם שְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה תַּנָּא זֶה הַמְדַבֵּר כָּאן — הֲרֵי יִהְיֶה עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה לָאוִין, לְפִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִקְצָת הָאֵמוּרִין עִנְיָן (בפני עצמו) וְכֻלָּם עִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "מֵהֶם" אַף מִקְצָתָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא לָאוּ אֶחָד. הֲרֵי שֶׁהַתַּנָּא הַזֶּה סוֹבֵר לוֹקִין עַל לָאוּ שֶׁבִּכְלָלוּת לְפִיכָךְ אָמַר בְּסִפְרָא (שם): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: מִשּׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ, בַּל תִּשְׁחוֹט, בַּל תִּזְרוֹק אֶת־הַדָּם, בַּל תַּקְטִיר אֶת־הַחֵלֶב, בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ". וּבִגְמָרָא תְּמוּרָה (ז:) אָמְרוּ: "הַמַּעֲלֶה אֵיבְרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — אָמַר אַבָּיֵי: לוֹקֶה מִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר כֻּלּוֹ, וּמִשּׁוּם בַּל תַּקְטִיר מִקְצָתוֹ; רָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין עַל לָאוּ שֶׁבִּכְלָלוּת. מֵתִיבֵי (יש להקשות על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתוך מהדורת חזק

שיטת רבא): "הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — עוֹבֵר מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה שֶׁמּוֹת". אַלְמָא (הנה ראינו) לוֹקִין עַל לַאו שֶׁבִּכְלָלוּת? תְּיוּבְתָּא דְּרָבָא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁזֶּה הָאוֹמֵר: עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה — שֶׁהֵם נַעֲשׂוּ חֲמִשָּׁה, לְפִי סְבָרָתוֹ שֶׁלּוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, וּלְפִיכָךְ מוֹנֶה הַלָּאו הַכּוֹלֵל כֻּלָּן וּמִקְצָתָן בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְזֶהוּ הַמְפֹרָסָם בְּדַעַת אַבַּיֵּי בְּכָל־מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי מִן־הַכְּלָלִים שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה. אֲבָל לְרָבָא שֶׁאוֹמֵר: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת עַל הַהֶקְטֵר כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר. וּכְבָר נִתְבָּרֵר אֶצְלֵנוּ שֶׁהַכְּלָל הַנָּכוֹן: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.), כְּמוֹ שֶׁהִדְגַּמְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ אַרְבָּעָה לָאוִין בְּלִבַּד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב, נִמְצָא שֶׁמִּי שֶׁהִקְדִּישׁ וְהִקְרִיב בַּעַל מוּם — לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת עַל אַרְבָּעָה לָאוִין אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל־הַלָּאוִין הַלָּלוּ אֲמוּרִים בְּבַעַל מוּם קָבוּעַ, כְּמוֹ שֶׁהִדְגִּים וְאָמַר: "שָׁרוּעַ, וְקָלוּט, וּמָעוּךְ, וְכָתוּת, וְנָתוּק, וְכָרוּת" (שם, כג־כד). שֶׁכָּל־אֵלּוּ מוּמִין קְבוּעִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מוּמֵי בְּהֵמָה, הַקְּבוּעַ וְהָעוֹבֵר, בְּפֶרֶק ו' מִבְּכוֹרוֹת. וְכֵן נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת אַרְבַּעַת לָאוִין אֵלּוּ הַמְיֻחָדוֹת בְּהַקְרָבַת בַּעַל מוּם, בְּמִקּוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים וּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה.

הַמִּצְוָה הַצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ מִלְּהַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: "לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם וְגוֹ'" (דברים יז, א), וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי שֶׁבְּבַעֲלֵי מוּמִין עוֹבְרִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְגַם עַל זֶה לוֹקֶה, אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ.

הַמִּצְוָה הַצ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ מִלְּהַקְרִיב קָרְבְּנוֹת הַגּוֹיִם אִם הֵם בַּעֲלֵי מוּמִין, וְלֹא נֹאמַר כֵּיוָן שֶׁהוּא גּוֹי יַקְרֵב בַּעֲדוֹ בַּעַל מוּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה" (ויקרא כב, כה). וּמִי שֶׁעָבַר וְהִקְרִיבוֹ — לוֹקֶה גַּם כֵּן.

הַמִּצְוָה הַצ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ מִלִּתֵּן מוּם בַּקֳּדָשִׁים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים. וְכָל־הַמַּטִּיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים — לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם דַּחֲזִי (שפסל דבר שהיה ראוי) לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יג:). וּבָא הַלָּאו עַל כָּךְ בְּאָמְרוֹ בַּקָּרְבָּן: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" (שם, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ" — אַל תִּתֵּן בּוֹ מוּם.

הַמִּצְוָה הַפ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת מִן־הַקֳּדָשִׁים מַה שֶּׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וְיֵצֵא לְחֻלִּין וּמֻתָּר לִשְׁחֹטוֹ וּלְאָכְלוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב, טו) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח — אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפְדּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: פִּדְיוֹן הַקֳּדָשִׁים, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (טו.) וּתְמוּרָה (לב.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מֵחֻלִּין (קל.) וַעֲרָכִים (ד־ה) וּמְעִילָה (יט:).

אגרות קודש

ב"ה, ז' מ"ח, תשי"ד
ברוקלין

שלום וברכה!

זה עתה נתקבל מכתבו אודות קבלת היתר יציאה ואשר מתכונן לנסוע לכאן, ובודאי לא יהיו לו קישויים מבחוץ בזה.

ובטח ידוע לו תוכן שיחתי מכבר להתלמידים שבאו מאה"ק ת"ו, ע"פ פסק רז"ל שהיציאה מהארץ מותרת לתלמוד תורה, שא"כ צ"ל התלמוד תורה באופן שע"פ תורה נקרא זה בשם תלמוד תורה, וכל אלו השייכים למחנה החסידים ועאכו"כ גם מגזע חסידים חל עליהם הפסק מהו ענין ת"ת ע"פ המבואר בתורת החסידות, והנקודה בזה הוא פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשם נשיאנו רבוה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שהוא ילמוד תורה באופן כזה שהתורה תלמוד אותו, ובודאי מקבל עליו בהחלט גמור להתנהג מתאים להנ"ל.

והשי"ת יצליחו שתהי' הנסיעה וביאתו בשעה טובה ומוצלחת ובתלמוד תורה ביראת שמים.

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יחזקאל פרק־כו טו־כא

טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לְצֹר הֲלֹא ׀ מִקּוֹל מַפַּלְתֵּךְ בֶּאֱנֹק חָלָל בֵּהָרֵג הֶרֶג בְּתוֹכֵךְ יִרְעָשׁוּ הָאִיִּים:
טז וְיָרְדוּ מֵעַל כִּסְאוֹתָם כָּל נְשִׂיאֵי הַיָּם וְהֵסִירוּ אֶת־מְעִילֵיהֶם וְאֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשָׁטוּ חֲרָדוֹת ׀
יִלְבָּשׁוּ עַל־הָאָרֶץ יֵשְׁבוּ וְחָרְדוּ לְרִגְעִים וְשָׁמְמוּ עָלָיִךְ: יז וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת
מִיַּמִּים הָעִיר הַהֻלָּלָה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם הִיא וְיֹשְׁבֶיהָ אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ: יח עַתָּה
יֶחֱרְדוּ הָאִיִּים יוֹם מַפַּלְתֵּךְ וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים אֲשֶׁר־בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ: (ס) יט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּתִתִּי
אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא־נוֹשָׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים: כ וְהוֹרַדְתִּיךְ
אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי
וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים: כא בַּלָּהוֹת אֶתֵּנֵךְ וְאֵינֶךָּ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (פ)

רש"י

(טז) וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך: לרגעים. לשון שבר כמו (ישעיה נא) רוגע הים עורי רגע (איוב כו) על רגעי ארץ (תהלים לה) על דכאי ארץ ומנחם פירשו לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל): ושממו. לשון תמהון: **(יז)** נושבת מימים. יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחזקה על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. סביבות לכל היושבים: חתיתם. לורדפריימ"נט בלע"ז: **(יח)** האין. כמו האיים: מצאתך. מיציאתך בגולה: **(יט)** בהעלות עליך את תהום. באסקותי עליך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויחפונך עממין סגיאין כן ת"י וכמשמעו בתחלה נתנה ביד נבוכדנצר וסוף עלה הים וטבעה: **(כ)** את יורדי בור. עם יורדי גיהנם: אל עם עולם. עם שאר העכו"ם אשר שם מעולם: כחרבות מעולם. כערים אשר חרבו מאז כסדום וחברותיה: ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן התפארת בירושלי': **(כא)** בלהות. פרשו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרים אומרים ל' מקום מרקד שעירי' ומזיקי':

מצודת דוד

(טו) מקול מפלתך. מקול היוצאת בעולם על מפלתך בעת יאנסו בך חללי חרב בעת יהרגו בך הרג רב או ירעשו ויחרדו כל יושבי איי הים כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרך: **(טז)** וירדו וגו'. בעבור צער ואבלות: חרדות ילבשו. יהיו מסובבים בחרדה כמלבוש המסבב את הגוף: וחרדו לרגעים. בכל רגע יוסיפו בחרדה: ושממו עליך. יתמהו בתמהון לבב על מפלתך: **(יז)** ונשאו. ירימו עליך קול קינה ויאמרו אליך איך נאבדת עיר המיושבת בחוזק רב מן המים אשר סביבה: חזקה בים. החזקה מכל העמים היושבים בים: היא וישביה. ר"ל היא היתה חזקה בעבור היה הסביב לה ויושביה היו חזקים וגבורים: אשר נתנו חתיתם. פחדם היתה מוטלת על כל יושבי הים על האיים: **(יח)** יחרדו האין. יושבי האיים יחרדו ביום מפלתך: מצאתך. ממה שיצאת ונאבדת מן העולם: **(יט)** בתתי. בעת אתן אותך להיותך עיר נחרבת דומה כערים אשר לא נתיישבו בחוזק מעולם בעת יעלה עליך את התהום ומים רבים יכסוך ור"ל כשיבואו עליך עמים רבים לאבד אותך: **(כ)** והורדתיך. אז אוריד אותך עם שאר יורדי בור אל העם השוכנים שם מעולם להיות כמותם: והושבתיך. אושיב אותך בארץ תחתית הוא הקבר: כחרבות מעולם. במקום שהוא חורבה מימות עולם והוא הקבר וכפל הדבר במ"ש כדרך מליצה: את יורדי בור. עם שאר יורדי בור ושוה להם: למען לא תשבי. ר"ל ההורדה תהיה באופן שלא תהיה עוד מיושבת לעולם כמקום אשר לא ישובו ע"פ האדמה: ונתתי צבי. החמדה וההדר אתן בארץ חיים והיא א"י הקרויה כן ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה ר"ל לא כשחשבה צור שהיא תמלא מחרבות ירושלים כי נהפוך הוא שהיא תאבד וכל ההדר יהיה בה: **(כא)** בלהות. לך אתן בהלה ופחד ולא תהיה עוד בעולם: ותבקשי. אם מי יבקש אותך לא תהיה נמצא למי עוד בעולם כי לא תשוב לקדמותך:

מצודת ציון

(טו) באנוק. ענין אנחה וגניחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן יאנק חלל (ירמיה נ"א): ירעשו. ענין חרדה: **(טז)** מעיליהם. מלשון מעיל והוא שם מלבוש חשוב: רקמתם. מעשה רוקם בפתילי זהב וכסף: יפשוטו. ענין הסרת המלבוש: ושממו. ענין תמהון: **(יז)** ההללה. מלשון הלול ושבח: חתיתם. ענין פחד כמו אל תחת (שם א'): **(יח)** האין. בא הנו"ן במקום המ"ם וכן לקץ הימין (דניאל י"ב): **(יט)** נחרבת. מלשון חורבה: תהום. עומק המים: **(כא)** בלהות. הוא הפוך מן בהלות וכן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז): ואינך. ואין לך:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דברי הימים א פרק־יב יז־כב

יז וַיָּבֹאוּ מִן־בְּנֵי בִנְיָמִן וִיהוּדָה עַד־לַמָּצָד לְדָוִיד: יח וַיֵּצֵא דָוִיד לִפְנֵיהֶם וַיַּעַן וַיֹּאמֶר לָהֶם אִם־לְשָׁלוֹם
בָּאתֶם אֵלַי לְעָזְרֵנִי יְהִי־לִי עֲלֵיכֶם לֵבָב לְיָחַד וְאִם־לְרַמּוֹתַנִי לְצָרַי בְּלֹא חָמָס בְּכַפַּי יֶרֶא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
וְיוֹכַח: (ס) יט וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ (השלושים) הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם ׀
שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֶזְרֶךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: (פ) כ וּמִמְּנַשֶּׁה נָפְלוּ
עַל־דָּוִיד בְּבֹאוֹ עִם־פְּלִשְׁתִּים עַל־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה וְלֹא עֲזָרָם כִּי בְעֵצָה שִׁלְּחֻהוּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר
בְּרָאשֵׁינוּ יִפּוֹל אֶל־אֲדֹנָיו שָׁאוּל: כא בְּלֶכְתּוֹ אֶל־צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו ׀ מִמְּנַשֶּׁה עֹדְנַח וְיוֹזָבָד וִידִיעֵאֵל
וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְתַּי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה: כב וְהֵמָּה עָזְרוּ עִם־דָּוִיד עַל־הַגְּדוּד
כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל כֻּלָּם וַיִּהְיוּ שָׂרִים בַּצָּבָא:

רש"י

(יז) מן בני בנימין יהודה עד למצד לדויד. אל המצודה אשר דוד נחבא שם מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימן מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימין לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמשי עמהם וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימין ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר: **(יח)** ויצא דויד לפניהם. מן המצד: ויען ויאמר להם וגו'. לבב ליחד. לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד: ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי. כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם: **(יט)** ורוח לבשה את עמשי. טלטנ"ט בלע"ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בנימין ויהודה הבאים עמו ודוגמתו ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים י"א) ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך: ועמך בן ישי. אנו רוצים להיות עמך ולעזרך: שלום שלום לך ושלום לעוזרך. ואתה שואל אלי לעזרך ודאי לעזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך: ויקבלם דוד. לאותם בני בנימין ויתנם בראשי הגדוד שלו: **(כ)** וממנשה נפלו על דוד. לעזרו: בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה. באותה מלחמה שנהרג בה שאול: ולא עזרום. ח"ו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים, אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמת נפלו אל דוד: **(כב)** על הגדוד. של עמלקים כשנשבו נשיו כי באותו פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו:

מצודת דוד

(יח) ויצא דוד. מן המצד: יהיה לי וכו'. ר"ל ה' יתן בלבי שיהיה לבבי עליכם להיות לעם אחד ר"ל אהובים זה לזה: ואם לרמותני. על שראה בהם מאחי שאול חשש בדבר ואמר אם ביאתכם הנה לרמות אותי למען לא אהיה נשמר מכם ורוצים אתם לתפשני ולהצר לי בחנם בלא חמס בכפי כי לא עשיתי מאומה רע לשאול: ירא אלהי וכו'. אזי יראה ה' בהחמס הנעשה לי ויברר את הדבר להיות נגלה המרמה לבל אשמע לכם להיות לעם אחד: **(יט)** ורוח לבשה וכו'. ר"ל באה בלבו הרצון לדבר בעבור כולם: לך דויד. ר"ל להנאתך ולטובתך באנו: ועמך. חפצים אנו להיות עמך ובעזרתך: שלום שלום לך. ר"ל הלוא רואים אנו אשר השלום עמך ועם העוזרים לך ולא השיגם יד שאול וזהו בעזר אלהים ובהשגתו ומדוע א"כ נבוא עמך ברמאות וכפל שלום שלום לחזק: ויקבלם. כי האמין לדברי עמשי בן אחותו: בראשי הגדוד. להיות גם המה לראשים על הגדוד: **(כ)** בבואו. כשבא דוד עם פלשתים כשהלכו להלחם בשאול: ולא עזרום. אבל דוד לא עזר לפלשתים במלחמה כי בעצת הסרנים שלחוהו מן המלחמה לשוב למקומו כי אמרו בראשינו יפול וכו' ר"ל עם הבאת ראשינו ישוב אל שאול כי בזה ירצה אותו למחול לו על מה שמרד בו ובערמה הולך למלחמה: **(כא)** בלכתו. כשחזר מן המלחמה לשוב למקומו לצקלג: ראשי האלפים. כ"א היה ראש על אלף אנשים: **(כב)** עזרו עם דוד. ר"ל כמו שעזר דוד את עצמו כן המה עזרוהו על הגדוד מבני עמלק אשר שבו נשי דוד ואנשיו ובניהם כמ"ש בשמואל א': ויהיו שרים. כשרדף אחר עמלק מינה אותם לשרים על הצבא:

מצודת ציון

(יח) ויוכח. ענין ברור דברים כמו אשר הוכיח ה' (בראשית כד): **(יט)** ורוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב יט): הגדוד. חיל הצבא: **(כ)** נפלו. ענין נטיה והתקרבות וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לג): סרני. ענין שררה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרק שני

א הַתְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, הַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים עוֹלִים בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְצָרִיךְ לְהָרִים. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם עוֹלִים בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לְהָרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינָן מִצְטָרְפִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִצְטָרְפִין בְּנוֹתֵן טַעַם, אֲבָל לֹא לֶאֱסוֹר.

ב הַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלוּ

פירוש ברטנורא

ב א התרומה. עולין באחד ומאה. אם נפלה סאה אחת מאלו במאה סאין של חולין בטלה ומותרים לזרים. בפחות ממאה, הכל אסור לזרים. ומפקינן לה מדכתיב גבי תרומת מעשר (במדבר יח) את מקדשו ממנו מה שהורם ממנו אם חזר לתוכו מקדשו דהיינו צ"ט דמאה הפריש עשרה למעשר ומעשרה אחת לתרומת מעשר: **ומצטרפין זה עם זה.** אם נפלה סאה אחת מכולן לפחות ממאה חולין מקדשתן. ובהא מודו כולי עלמא דמצטרפין, דשם אחד נינהו וכולהו מקריין תרומה דבחלה כתיב (שם טו) חלה תרימו תרומה ובכורים נמי אקרו תרומה דאמר מר ותרומת ידך אלו בכורים דכתיב בהו (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך: **וצריך להרים.** הסאה שנפלה ולתת אותה לכהן, והשאר מותר לזרים. ואע"ג דבערלה וכלאי הכרם דחמירי טפי א"צ להרים והאיסור עצמו בטל שאני תרומה דיש לה בעלים וצריך להרים מפני גזל השבט אבל בכל שאר איסורים דלא שייך בהו דין גזל כשהן מתבטלין א"צ להרים: **עולין באחד ומאתים.** דגבי תרומה כתיב מלאה, (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר, ובכלאי הכרם כתיב מלאה (דברים כב) פן תקדש המלאה מה מלאה האמור להלן עולה, כדילפינן מאת מקדשו ממנו, אף כאן עולה. ולפי שכפל אסורו שהוא אסור בהנאה כפלו עלייתו וצריך מאתים. וערלה ילפינן לה מכלאים לפי שהיא אסורה בהנאה כמותן: **ומצטרפין זה עם זה.** ערלה וכלאי הכרם מעורבין יחד שנפלו לתוך היתר, מצטרפין לאסור ביבש עד מאתים, ובלח בקדרה בנותן טעם: **אינן מצטרפין.** אפילו לאסור הקדרה בנותן טעם, כיון דשני שמות נינהו. אלא אם יש בקדרה לבטל טעם הערלה בפני עצמן, וטעם כלאי הכרם בפני עצמן, הכל מותר: **מצטרפין בנותן טעם.** שצריך בקדרה בלח כדי לבטל טעם שתיהן יחד: **אבל לא לאסור.** ביבש, שא"צ שיהיה בהיתר מאתים כנגד שתיהן. והלכה כת"ק:

ב התרומה מעלה את הערלה. מצטרפת עם החולין לבטל את הערלה. וכן הערלה מצטרפת עם החולין לבטל את התרומה: **שנפלה למאה.** לאו דוקא מאה אלא פחות ממאה, דאילו מאה ממש עולה ולא בעי צירוף אלא ה"ק התרומה שנפלה לחולין ונעשה הכל מאה: **ואח"כ נפלו שלשה קבין של ערלה.** סתם מתניתין כר' יהושע דאמר בפ"ק דתרומות דתרומה עולה במאה ועוד הלכך כשנפלה סאה של תרומה לצ"ט של חולין, וחזרו ונפלו שם שלשה קבין

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה א

פרק זה עוסק בדיני תערובת. משנתנו באה ללמד דיני בטול של תרומה, תרומת מעשר, חלה וביכורים, ערלה וכלאי הכרם.

הַתְּרוּמָה – היינו תרומה גדולה, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – שהלוי נותן לכהן ממעשר ראשון שהוא מקבל, כמו שכתוב (במדבר יח, כו): "והרימותם ממנו תרומת ה', מעשר מן המעשר", **שֶׁל דְּמַאי** – וכל שכן של ודאי; ואמנם יש גורסים: ותרומת מעשר, ותרומת מעשר של דמאי, אבל תרומה גדולה של דמאי אין, שלא נחשדו עמי הארץ עליה, ולכן אין מפרישין תרומה גדולה מתבואה שנלקחה מעם הארץ (עיין פתיחה למסכת דמאי). **הַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים** – שאף אלו נקראים תרומה, שכן כתוב (במדבר טו, כ): "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", וכתוב (דברים יב, יז): "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך... ותרומת ידך", ודרשו: "תרומת ידך" אלו ביכורים, שכתוב בהם (דברים כו, ד): "ולקח הכהן הטנא מידך"; והרמב"ם כותב: "אין לך דבר שטעון הבאת מקום שלא פרטו בפסוק זה חוץ מן הביכורים, ובהן נאמר "ותרומת ידך", הא למדת שהן קרואין תרומה" (**הל' תרומות טו, כ**); כל אלו, אפוא, הנקראים "תרומה", דינם אחד לענין אכילה ודימוע, **עוֹלִים בְּאֶחָד וּמֵאָה** – סאה מהם שנתערבה במאה סאים של חולין, הרי היא בטלה, ומותרת התערובת לזרים, אבל אם נתערבה בפחות ממאה סאים של חולין, הכל אסור לזרים. והסמיכו זה על מה שכתוב בתרומת מעשר (במדבר יח, כט): "את מקדשו ממנו" – מה שהורם ממנו אם חזר לתוכו מקדשו, והרי תרומת מעשר היא החלק האחד ממאה מן התבואה ומכאן שאם נפל אחד של תרומה לתוך תשעים ותשעה של חולין הרי זה מקדשם, והם נעשים "מדומע". **וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – סאה אחת מכולן מצטרפת לאסור תשעים ותשע סאים של חולין, כגון אם נתערבו כולן, ונפלה סאה מן התערובת לתוך תשעים ותשע סאים של חולין, הכל נעשה "מדומע". **וְצָרִיךְ לְהָרִים** – כשהם בטלים באחד ומאה, צריכים להרים מתוך התערובת כשיעור שנפל לתוכה מן הקודש, וליתנו לכהן שממונו של כהן הוא ויש בזה משום גזל השבט. ברם, כל שאר איסורים שמתבטלים, הואיל ואין בהם דין גזל, אין צריכים להרים. **הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם עוֹלִים בְּאֶחָד וּמָאתַיִם** – סאה מהם שנתערבה במאתיים סאים של היתר, הרי היא בטלה. בירושלמי מבואר, שהואיל ואלו כפול איסורים, שאסורים הם גם באכילה וגם בהנאה, כפלו חכמים שיעורם לענין ביטול. **וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – כגון אם נתערבה סאה משניהם בפחות ממאתיים סאה של היתר, הרי היא אוסרת את התערובת; וכן אם נתערבה בדבר לח של היתר, מין בשאינו מינו, הרי הם מצטרפים לאסור את התערובת בנותן טעם, שאם יש בשניהם כדי ליתן טעם בהיתר, התערובת אסורה. **וְאֵין צָרִיךְ לְהָרִים** – כשהם בטלים באחד ומאתיים, כמו שבארנו כבר לעיל. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינָן מִצְטָרְפִין** – אפילו אם נתערבו בדבר לח, ושניהם נותנים בו טעם אחד של איסור, מכל מקום אינם מצטרפים לאסור את התערובת, ואם כל אחד מהם בפני עצמו אין בו כדי ליתן טעם בהיתר, הכל מותר. טעמו של רבי שמעון הוא, לפי שערלה וכלאי הכרם שני שמות של איסור הם, וכל שאינם משם אחד אינם מצטרפים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִצְטָרְפִין בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם נתערבו בדבר לח של היתר, הרי הם מצטרפים לאסור אותו בנותן טעם, שאם אין בהיתר כדי לבטל טעם שניהם הריהו נאסר, **אֲבָל לֹא לֶאֱסוֹר** – שאם נתערבו ביבש, ואין בהיתר מאתיים כנגד שניהם, אינם מצטרפים לאסרו, אלא כל אחד מהם מצטרף אל ההיתר לבטל את חבירו במאתיים. הלכה כתנא קמא.

באור משנה ב

הַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה – כלומר שהתרומה מצטרפת עם החולין לבטל את הערלה באחד ומאתיים, **וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה** – וכן הערלה מצטרפת עם החולין לבטל את התרומה באחד ומאה. והוא הדין לכלאי הכרם, שהתרומה מעלה את כלאי הכרם, וכלאי הכרם מעלים את התרומה. **כֵּיצַד** – התרומה מעלה את הערלה? **סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה** – כלומר, סאה של תרומה שנפלה לחולין ונעשה הכל מאה סאה (**רמב"ם על פי הירושלמי**), היינו שהחולין היו תשעים ותשע סאים, וכשנפלה הסאה של תרומה לתוכם נעשו "מדומע", **וְאַחַר כָּךְ נָפְלוּ** – לתוך המדומע, **שְׁלֹשָׁה קַבִּין עָרְלָה, אוֹ שְׁלֹשָׁה קַבִּין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם** – שהם חצי סאה (הסאה 6 קבים), **זוֹ הִיא שֶׁהַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה** – שהסאה של תרומה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שְׁלֹשָׁה קִבֵּין עָרְלָה, אוֹ שְׁלֹשָׁה קַבִּין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם — זוֹ הִיא שֶׁהַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה.
ג הָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם, וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה. כֵּיצַד? סְאָה עָרְלָה שֶׁנָּפְלָה לְמָאתַיִם, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה וְעוֹד עָרְלָה, אוֹ סְאָה וְעוֹד שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם — זוֹ הִיא שֶׁהָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם, וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה.

פירוש ברטנורא

של ערלה ומצטרפין עם החולין, שנמצאו שם צ"ט ועוד שלשה קבין חולין, הרי סאה של תרומה בטלה במאה ועוד. אי נמי מציגין לאוקמה כר' אליעזר דהלכתא כוותיה דאמר תרומה עולה באחד ומאה וכגון שנפלה סאה של תרומה לתוך צ"ט סאין וחצי סאה של חולין ושלשה קבין הללו של ערלה שהוא חצי סאה מצטרפין עם החולין להשלים לשיעור מאה של חולין כדי שתעלה באחד ומאה: **זו היא שהתרומה מעלה את הערלה.** שאותה סאה של תרומה נצטרפה עם החולין להשלים מאתים חצאי סאין, להעלות שלשה קבין של ערלה באחד ומאתים: **והערלה את התרומה.** דשלשה קבין של ערלה שהן חצי סאה, נצטרפו עם החולין לבטל סאה של תרומה באחד ומאה. דכשנפלה סאה לתוך צ"ט וחצי נאסרו, וכשחזר ונפל שם שלשה קבין ערלה או כלאים, הותרו:

ג והערלה את הערלה. צריך לומר דאחד מהם נטע רבעי שהם שני שמות, דאי אפשר לאיסור של שם א' שיהיה מבטל קצתו לקצתו. וקרי תנא לנטע רבעי ערלה שמן הערלה הוא בא. ולהכי קתני הערלה את הערלה ולא קתני הכלאים את הכלאים שאין בכלאים שני שמות כמו שיש בערלה: **שנפלה למאתים.** לאו למאתים דוקא דאילו מאתים ממש לא בעי צירוף. וכשנפלה סאה ערלה לתוך קצ"ט של היתר נאסרו וכשחזר ונפל שם סאה ועוד של כלאים מצטרפים עם הקצ"ט לבטל הערלה. וכן הערלה מצטרפת עם הקצ"ט לבטל סאה ועוד של כלאי הכרם. והיינו כרבי יהושע דאית ליה דערלה בטלה במאתים ועוד כמו תרומה במאה ועוד, הלכך סאה של כלאים בטלה בקצ"ט ומשהו והעוד בטל בסאה חסר משהו. וכן נמי אם נפל שם סאה ועוד של נטע רבעי, מצטרפין עם הקצ"ט לבטל את הסאה של ערלה שנפלה, ואסרה הכל, וכן סאה של ערלה מצטרפת עם הקצ"ט של היתר לבטל סאה ועוד של נטע רבעי שנפלו באחרונה:

משניות מבוארות – קהתי

מצטרפת עם החולין, והרי יש בהם מאתיים חצאי סאה כנגד מחצית הסאה של הערלה או כלאי הכרם. ברם, אין התערובת מותרת באכילה לזרים אלא לכהנים, שהרי נעשתה "מדומע" בתחילה (**ר"ש**), **וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה** – כלומר, וכן הערלה מעלה בדרך זו את התרומה, שאם סאה ערלה נתערבה במאתיים של היתר (שאילו נתערבה בפחות ממאתיים הרי נאסר הכל), ואחר כך נפלה תרומה לתוך תערובת זו, אם יש בתערובת כולה מאה חלקים כנגד התרומה, אף על פי שבחולין עצמם אין כדי לבטל את התרומה, מכל מקום מצטרפת הערלה עם החולין, והתרומה בטלה באחד ומאה.

בארנו משנתנו על פי הרמב"ם והר"ש (ועיין הל' מאכלות אסורות טז, יז-יח). ברם, הרב מברטנורא מפרש משנתנו בדרך אחרת, שכן לפירושו מוסבה הדוגמא שבמשנה על שני העניינים כאחד, שהתרומה מעלה את הערלה, והערלה מעלה את התרומה, כלומר שאם סאה תרומה נפלה לתשעים ותשע סאים של חולין ואחר כך נפלו שלושה קבין ערלה – הרי התרומה מצטרפת עם החולין לבטל את הערלה במאתיים ואחד, וכן גם הערלה מצטרפת עם החולין לבטל את התרומה שנפלה בתחילה ולא נתבטלה.

אמנם לפי פירוש זה יוצא, שסתם משנתנו כרבי יהושע, הסובר שתרומה בטלה במאה ועוד (תרומות ד, ז), שהרי בצירוף הערלה עם החולין אין אלא תשעים ותשע וחצי סאים כנגד סאת התרומה. והוכרח פירוש זה, לפי שכך פירשו בירושלמי, שמה שנקטה משנתנו "סאה תרומה שנפלה למאה", לאו דווקא לתוך מאה אלא לתוך תשעים ותשע, כלומר ש"למאה" היינו שבין הכל יש מאה, שאילו החולין עצמם היו מאה, הרי אין צריכים כל צירוף לביטול התרומה והערלה (ר"ש).

אבל – כותב הרב מברטנורא — אפשר ליישב משנתנו גם לפי ההלכה (כדעת רבי אליעזר שם), שהתרומה אינה בטלה אלא באחד ומאה, וכגון שנפלה סאה תרומה לתוך תשעים ותשע וחצי של חולין, ונמצא שבצירוף מחצית הסאה של הערלה יש בהם מאה סאה כנגד הסאה של תרומה.

ויש משיגים על פירושו של הרב מברטנורא, שכן אם החולין נאסרו בתחילה משום "מדומע", אין הערלה מצטרפת אחר כך לבטל את האיסור; ומכאן מסיקים הם שהעיקר כפירוש הרמב"ם והר"ש ("פרי חדש" על יורה דעה סימן צט סעיף כא; ועיין "משנה ראשונה" ותוספות רבי עקיבא איגר).

ומדברי הראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות טז) נראה, שלפי גירסתו נישנו במשנה בפירוש שתי דוגמאות על שני העניינים כדלקמן: "כיצד? סאה תרומה שנפלה למאה, ואחר כך נפלה חצי סאה ועוד ערלה, או שלושה קבין ערלה שנפלו למאה סאה ואחר כך נפלה סאה ועוד של תרומה — זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה".

לפי זה יוצא, שהראב"ד אינו מפרש לפי הירושלמי ש"למאה" היינו לתוך פחות ממאה, אלא למאה ממש, כלומר שבנפילה הראשונה נתבטלה אמנם הסאה של תרומה או מחצית הסאה של ערלה, אלא שבנפילה השנייה צריכה התרומה לבטל את ה"ועוד" של ערלה, או שהערלה שנפלה בתחילה צריכה לבטל את ה"ועוד" של תרומה. וכותב בעל "פרי חדש" שגירסה זו נכונה מאד, שנמצאת משנתנו דומה ממש למשנה הבאה ("משנה ראשונה").

יום שני

באור משנה ג

משנה זו מוסיפה ללמד – לפי פירוש הרמב"ם — שאיסור שנתבטל בהיתר, מצטרף עמו כדי לבטל איסור אחר שנפל אחר כך לתוך תערובתם.

הָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם – הערלה מצטרפת עם ההיתר לבטל את כלאי הכרם באחד ומאתיים, **וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה** – וכלאי הכרם מצטרפים עם ההיתר לבטל את הערלה, **וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה** – וכן מצטרפת הערלה עם ההיתר, שנפלה לתוכו ונתבטלה בו, כדי לבטל את הערלה שנפלה אחר כך לתוך תערובתם. **כֵּיצַד? סְאָה עָרְלָה שֶׁנָּפְלָה לְמָאתַיִם** – של היתר ונתבטלה, **וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה** – לתוכם, **סְאָה וְעוֹד עָרְלָה** – סאה ועוד משהו, היינו אחד ממאתיים בסאה, **אוֹ סְאָה וְעוֹד שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם** – הכל מותר; **זוֹ הִיא שֶׁהָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם** – שהסאה של ערלה שנפלה בתחילה לתוך המאתיים של היתר, הואיל ונתבטלה, הריהי מצטרפת עכשיו עמהם לבטל את הסאה ועוד אחד ממאתיים בסאה של כלאי הכרם; **וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה** – וכן בכגון זה מעלים כלאי הכרם את הערלה, שאם נפלה בתחילה סאה של כלאי הכרם לתוך מאתיים של היתר, ואחר כך נפלה סאה ועוד אחד ממאתיים בסאה ערלה, המאתיים של היתר והסאה של כלאי הכרם מצטרפות לבטל את הסאה ועוד של ערלה; **וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה** – סאה של ערלה שנפלה למאתיים ואחר כך נפלה סאה ועוד ערלה, מצטרפת הסאה של ערלה, שנפלה תחילה, עם ההיתר, לבטל את הסאה ועוד של ערלה שנפלה אחר כך, שהואיל והאיסור שנפל תחילה נתבטל, נעשה הכל כחולין המותרין (**רמב"ם**).

כפי שכבר הקדמנו, בארנו משנתנו לפי הרמב"ם. אבל יש מקשים עליו ממה ששנינו (תרומות ה, ח): "סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת, הרי זו אסורה. ורבי שמעון מתיר". הרי שלתנא קמא, אף על פי שנתבטלה הסאה הראשונה, כיון שנפלה אחרת, איסורה של הראשונה חוזר וניעור, ואילו כאן שנינו שהערלה מעלה את הערלה, ואין האיסור חוזר ונעור?

ברם, לפי מה שפסק שם הרמב"ם, שאם קודם שנפלה הסאה השנייה ידעו כבר על הסאה הראשונה שנפלה, מודה תנא קמא שאין האיסור חוזר וניעור, וכל התערובת מותרת, הרי אפשר ליישב גם כאן, שהמדובר הוא בכגון שנודע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד כָּל הַמְחַמֵּץ וְהַמְתַבֵּל וְהַמְדַמֵּעַ בַּתְּרוּמָה וּבָעָרְלָה וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם — אָסוּר. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף מְטַמֵּא. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כַּבֵּיצָה.

ה דּוֹסְתַּאי, אִישׁ כְּפַר יַתְמָה, הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁמַעְתִּי מִשַׁّמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כַּבֵּיצָה.

ו וּלְמָה אָמְרוּ: כָּל הַמְחַמֵּץ וְהַמְתַבֵּל וְהַמְדַמֵּעַ לְהַחְמִיר? מִין בְּמִינוֹ. לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר? מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. כֵּיצַד? שְׁאוֹר שֶׁל חִטִּים שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסַּת חִטִּים, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בּוֹ

פירוש ברטנורא

ד כל המחמץ והמתבל וכו׳. הכי קאמר כל המחמץ והמתבל בערלה ובכלאי הכרם אסור: **והמדמע בתרומה.** המחמץ את העיסה בתפוחים או בשמרי יין של ערלה ושל כלאי הכרם. והמתבל את הקדרה בתבלין של כלאי הכרם או של ערלה אסור ואין עולין באחד ומאתים. וכן בתרומה כיון שהחמיצה עיסה של חולין בשאור של תרומה ונתבלה קדרה של חולין בתבלין של תרומה נעשה הכל מדומע ואסור לזרים ואינו עולה באחד ומאה: **בית שמאי אומרים אף מטמא.** שאור טמא שהחמיץ עיסה טהורה או תבלין טמאין שתבלו קדרה טהורה. אע״פ שאין בשאור או בתבלין כביצה שהוא שעור טומאת אוכלין נטמאת העיסה ונטמאת הקדרה: **ובה״א עד שיהא בו כביצה.** דאין אוכל מטמא פחות מכביצה ל״ש שאור ותבלין ולא שנא שאר אוכלין:

ו ולמה אמרו. כמו ובמה אמרו. כלומר באיזה ענין אמרו שהמחמץ חולין בשאור של תרומה, והמתבל קדרת חולין בתבלין של תרומה והמדמע שמערב [ומבשל] חולין ותרומה יחד שאנו הולכים הכל להחמיר ומשני מין במינו. ובמה אמרו פעמים להקל ופעמים להחמיר, במין שנתערב עם שאינו מינו. ומפרש, להחמיר כיצד שאור של תרומת חטין שנפל לתוך עיסת חטין של חולין דהיינו מין במינו אוסר בנותן טעם אפילו יותר ממאה. ועד מאה אוסר אפילו בלא נתינת טעם:

משניות מבוארות – קהתי

על נפילתה של הסאה הראשונה קודם שנפלה השנייה, ולפיכך לדברי הכל אין האיסור חוזר וניעור (עיין ״משנה ראשונה״).

הרב מברטנורא מפרש גם משנתנו כשיטתו במשנה הקודמת, שהדוגמא המובאת בה מוסבה על כל העניינים שהיא דנה בהם; והיסוד לפירושו הוא מה שאמרו בירושלמי, ש״מאתיים״ הנזכרות במשנה לאו דווקא, אלא הכוונה היא לתוך מאה תשעים ותשע. והרי פירוש המשנה לפי הרב מברטנורא: ...סאה ערלה שנפלה למאתיים — כלומר לתוך מאה תשעים ותשע של היתר, שנעשה הכל מאתיים, והרי נאסרו, ואחר כך נפלה סאה ועוד של כלאי הכרם — הרי הם מצטרפים עם המאה תשעים ותשע לבטל את הערלה, וכן הערלה שנפלה בתחילה מצטרפת עם המאה תשעים ותשע לבטל את הסאה ועוד של כלאים, כלומר שמשנתנו כרבי יהושע היא, שערלה בטלה במאתיים ועוד כשם שתרומה בטלה במאה ועוד (עיין ״תוספות יום טוב״, שמפרש גם לפי רבי אליעזר, הסובר שאין ערלה בטלה אלא במאתיים ואחד).

אמנם נדחק הוא בפירוש הפיסקה ״והערלה את הערלה״, לפי שאי אפשר לאיסור של שם אחד, שיהא מבטל קצתו לקצתו, ולכן הוא מפרש שהכוונה בפיסקה זו לערלה ולנטע רבעי, שהם שני שמות, וקורא התנא לנטע רבעי ״ערלה״, לפי שהוא בא מן הערלה (עיין שם, ועיין פירוש הרא״ש: ״תפארת ישראל״).

וכבר הזכרנו בשולי המשנה הקודמת, שיש משיגים על הרב מברטנורא לגבי עיקר הדין היוצא מפירושו. כן גם קשה לפי פירושו, למה נקטה המשנה בנפילה השנייה, ״סאה ועוד״ (עיין ״תוספות יום טוב״ שמבואר שם, משום מה אמנם נטה הרב מברטנורא מפירושו של הרמב״ם ונקט דרך מיוחדת בפירוש משנתנו והמשנה הקודמת; ועיין ״משנה ראשונה״).

באור משנה ד

לאחר שלמדנו במשניות הקודמות שהתרומה בטלה באחד ומאה והערלה וכלאי הכרם בטלים באחד ומאתיים, באה משנתנו ללמד, שלא נאמרו השיעורים הללו אלא לגבי דבר־איסור שאינו מחמץ או מתבל, כלומר שאינו דבר חריף, אבל אם הוא דבר חריף, הריהו אוסר התערובת בכל שהוא.

כָּל הַמְחַמֵּץ — את עיסתו, **וְהַמְתַבֵּל** — את תבשילו, **וְהַמְדַמֵּעַ בַּתְּרוּמָה** — הלשון ״והמדמע״ קשה, וכל המפרשים מתחבטים בפירושה (כמבואר לקמן בשולי המשנה). מכל מקום כוונת המשנה היא: המחמץ והמתבל בתרומה, והיינו שיחמץ עיסה של חולין בשאור של תרומה, או שמתבל תבשיל של חולין בתבלין של תרומה; **וּבָעָרְלָה וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם** — המחמץ עיסתו בתפוחים או בשמרי יין של ערלה או של כלאי הכרם, וכן המתבל תבשילו בתבלין של ערלה או של כלאי הכרם, **אָסוּר** — הכל, כלומר שבתרומה נעשה הכל ״מדומע״ ואסור לזרים, ואין התרומה בטלה באחד ומאה, ובערלה ובכלאי הכרם נאסרת כל העיסה או נאסר כל התבשיל, ואין הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתיים, שדבר המחמץ או המתבל אוסר את התערובת בכל שהוא. **וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף מְטַמֵּא** — המחמץ עיסה טהורה בשאור טמא או המתבל תבשיל טהור בתבלין טמאים, אף על פי שאין בשאור או בתבלין כשיעור ביצה, שהוא השיעור לטמא אוכלים (עיין חלה ב, ח), מכל מקום נטמאת העיסה ונטמא התבשיל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כַּבֵּיצָה** — שאין אוכל מטמא אלא אם כן יש בו כשיעור ביצה, ואין הבדל בין שאור ותבלין לשאר אוכלין.

בענין הלשון ״והמדמע״ נאמרו פירושים שונים, אבל כולם דחוקים.

אמנם מפירושו של הרמב״ם נראה שהוא גורס ״מדמע״ (ולא ״והמדמע״), וכך שנו במשנה: ״כל המחמץ והמתבל — מדמע בתרומה, ובערלה ובכלאי הכרם אסור, כלומר שבתרומה אינו אוסר לגמרי, אלא עושהו מדומע, שאינו מותר אלא לכהנים, אבל בערלה ובכלאי הכרם אוסר לגמרי.

אבל בכל הספרים הגירסה היא ״והמדמע״, ורוב המפרשים מתחבטים בביאור המשנה לפי גירסה זו (עיין ברטנורא; ״תוספות יום טוב״; ״משנה ראשונה״).

ויש מפרשים: ״המדמע״ — כלומר שמערב טעמו, ופירוש המשנה כך הוא: ״כל דבר שהוא מחמץ, או שאינו מחמץ אלא מתבל, או שאינו מתבל אלא שהוא מדמע, כלומר שנותן טעם, בין בתרומה בין בערלה בין בכלאי הכרם, הרי זה אוסר״ (״מלאכת שלמה״ בשם הר״ר יהוסף).

יום שלישי

באור משנה ה

במשנה הקודמת שנינו שנחלקו בית שמאי ובית הלל בענין טומאת אוכלין על ידי שאור טמא או תבלין טמאים, שלדעת בית שמאי כל המחמץ והמתבל מטמא אפילו בפחות מכביצה, ולדעת בית הלל לעולם אין אוכל מטמא אלא אם כן יש בו כשיעור ביצה. משנתנו באה להשמיע, ששמאי עצמו אף הוא סובר כבית הלל.

דּוֹסְתַּאי, אִישׁ כְּפַר יַתְמָה, הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁמַעְתִּי מִשַׁّמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כַּבֵּיצָה — כל אוכל טמא אינו מטמא אוכלים אחרים אלא אם כן יש בו כשיעור ביצה. נמצא שמאי עצמו חולק על בית שמאי והוא סובר כדברי בית הלל. וכן ההלכה.

באור משנה ו

וּלְמָה אָמְרוּ — לענין מה אמרו (במשנה ד): **כָּל הַמְחַמֵּץ וְהַמְתַבֵּל וְהַמְדַמֵּעַ לְהַחְמִיר** — שאין התרומה בטלה אפילו באחד ומאה? **מִין בְּמִינוֹ** — אם נתערב מין במינו כמבואר להלן. **לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר** — ובמה אמרו שפעמים הולכים בו להקל ופעמים להחמיר? **מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** — כמבואר להלן (משנה ז). **כֵּיצַד** — להחמיר במין במינו? **שְׁאוֹר שֶׁל חִטִּים** — של תרומה, **שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסַּת חִטִּים** — של חולין, והיינו מין במינו, **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** — אם יש בשאור

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר. אֵין בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, אָסוּר.
ז לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כֵּיצַד? כְּגוֹן גְּרִיסִין שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם עֲדָשִׁים, וְיֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר. אֵין בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, מֻתָּר.
ח שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ — אָסוּר.
ט שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה וְחִמְּצָהּ, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ — אָסוּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר.
י תַּבְלִין, שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד, אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה — אָסוּר, וּמִצְטָרְפִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה

פירוש ברטנורא

ז גריסין. של פול של תרומה, שנתבשלו עם עדשים של חולין ונתנו בהם טעם טעמא לא בטיל אפילו ביותר ממאה. ובלא טעם אפילו בפחות ממאה שרי דהא דבעינן מאה היינו דוקא חטים בחטים דהוי מין במינו דאסמכוה אקרא את מקדשו ממנו מה שאתה מרים ממנו אם נפל לתוכו מקדשו וזהו מין במינו:

ח ויש בו כדי לחמץ אסור. הא קמ"ל, דלא אמרינן הואיל ובלא שאור זה של איסור היתה העיסה מתחמצת על ידי שאור של היתר שנפל בו תחלה לא נחוש לשאור של איסור:

ט ור"ש מתיר. ברישא לא פליג ר"ש כיון דנפל שאור של תרומה קודם שנתחמצה בשל חולין והרי היא ממהרת להתחמץ על ידי שאור של תרומה. אבל בסיפא כיון דכבר נתחמצה בשל חולין כי הדר נפיל של תרומה אינו אלא פוגם. ורבנן סברי אע"ג דבעלמא נותן טעם לפגם מותר שאני הכא שהוא עושה אותה ראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות. והלכה כחכמים:

י תבלין שנים וג' שמות. ג' איסורין חלוקין זה מזה קרי שלשה שמות, כגון פלפלין של ערלה ושל אשרה ושל תרומה: **אסור ומצטרפין.** כלומר מצטרפין

משניות מבוארות – קהתי

כדי לחמץ, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר** – משום מדומע, כלומר ששאור המחמץ מדמע אפילו באחד ומאה. **אֵין בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה** – ואם אין בחולין מאה כנגד השאור, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, אָסוּר** – משום "מדומע", כלומר שעד מאה אוסר אפילו בלי נתינת טעם, ואם יש בו בנותן טעם הריהו אוסר אפילו ביותר ממאה. והוא הדין לערלה ולכלאי הכרם שעד מאתיים אוסרים בלי נתינת טעם, ואם יש בהם בנותן טעם, הרי הם אוסרים אפילו ביותר ממאתיים.

יום רביעי

באור משנה ז

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד כיצד הולכים במין בשאינו מינו פעמים להחמיר ופעמים להקל.

לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כֵּיצַד? כְּגוֹן גְּרִיסִין – פולים של תרומה שנכתשו לחצאים, **שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם עֲדָשִׁים** – של חולין, **וְיֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם יש בגריסים של תרומה כדי ליתן טעם בעדשים, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר** – כלומר שאפילו יש בעדשים מאה כנגד הגריסים, אין הגריסים בטלים, וכל התבשיל אסור לזרים. נמצא שהולכים כאן להחמיר. **אֵין בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם אין בגריסים כדי ליתן טעם בעדשים, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, מֻתָּר** – כלומר שאפילו אין בחולין מאה כנגד התרומה, הואיל ואין כאן נתינת טעם, הרי התבשיל מותר, שלא אמרו חכמים "אחד ומאה" אלא במין במינו; והרי הולכים כאן להקל. והוא הדין לערלה ולכלאי הכרם, שלא נאמר בהם השיעור של "אחד ומאתיים" אלא במין במינו.

באור משנה ח

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה – של חולין, **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – ויש בשאור כדי לחמץ את העיסה, **וְאַחַר כָּךְ** – קודם שחימץ השאור של חולין, **נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם** – לתוך עיסה זו, **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – ויש גם בשאור של תרומה או של כלאי הכרם כדי לחמץ את כל העיסה, ונמצא שחימצוה השאור של היתר והשאור של איסור גם יחד, **אָסוּר** – הבצק; ואין אומרים, הואיל ובלא השאור של תרומה או של כלאי הכרם היתה מתחמצת על ידי השאור של חולין, לא יהא השאור של תרומה או של כלאי הכרם אוסר (**ברטנורא**), אלא הואיל ועל ידי השאור של איסור נתחמצה העיסה ביתר מהירות, הרי היא אסורה.

יום חמישי

באור משנה ט

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת בענין שאור של איסור שנפל לתוך עיסה קודם שנחמצה על ידי השאור של חולין שבה, באה משנתנו ללמד בענין שאור של איסור שנפל לתוך עיסה שכבר נתחמצה.

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה – של חולין, **וְחִמְּצָהּ** – וחימץ השאור את העיסה, **וְאַחַר כָּךְ נָפַל** – לתוך העיסה המחומצת, **שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ** – בשאור של איסור, **כְּדֵי לְחַמֵּץ** – את העיסה, כלומר שאילולא היתה העיסה מחומצת היתה מתחמצת על ידי השאור של איסור, **אָסוּר** – הבצק, שכן הוסיף להתחמץ על ידי השאור של איסור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – לפי שכבר נתחמצה העיסה בשאור של חולין קודם שנפל לתוכה השאור של תרומה או של כלאי הכרם; ואף על פי שהוסיפה להתחמץ על ידי השאור של איסור, אין זה אלא פוגם טעם העיסה, ונותן טעם לפגם – מותר. ברם, חכמים סוברים, שיש כאן טעם לשבח, שהרי השאור של איסור עושה את העיסה ראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות (**בבלי עבודה זרה סח, א**). יש מפרשים, שרבי שמעון חולק גם על המשנה הקודמת, שכן כשהשביחו, שניהם (השאור של היתר והשאור של איסור) השביחו, וכשפגמו, שניהם פגמו, ורבי שמעון הולך לשיטתו, שאפילו איסור ואיסור אין מצטרפים (לעיל משנה א), ומכל שכן איסור והיתר (**ר"ש על פי בבלי עבודה זרה סח, ב**). ויש מפרשים, שבמשנה הקודמת מודה רבי שמעון שהעיסה אסורה, לפי שהשאור של איסור הועיל למהירות חימוצה, והרי זה נותן טעם לשבח (**ברטנורא; "תפארת ישראל"**).

באור משנה י

תַּבְלִין – היינו כל מה שנותנים בתבשיל לתיקון טעמו וריחו, **שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת** – של שניים ושלושה איסורים ("שמות" היינו שמות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד, אוֹ שְׁנֵי מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד, אֵינָן מִצְטָרְפִין.

יא שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, נִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָּא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִסּוּר בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף — לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ.

יב יוֹעֶזֶר אִישׁ הַבִּירָה הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן עוֹמֵד בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח, וְאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר, עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ.

יג כֵּלִים שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, אוֹ שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָרִאשׁוֹן אֲנִי בָּא; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַר הָאַחֲרוֹן.

פירוש ברטנורא

יחד לאסור התבשיל שנתבשל בהם: **או שני מינים משם אחד.** כגון זנגביל ופלפלין ושניהם ערלה או שניהם תרומה. ואין הלכה כר"ש:

יא אחר האחרון אני בא. אם השאור של תרומה נפל באחרונה, העיסה כולה נעשית מדומע ואם של חולין נפל באחרונה הכל מותר שהאחרון הוא שעושה החמוץ. והא דשרי ר' אליעזר כשנפל אותו של חולין אחרון היינו דוקא כשקדם וסלק את האיסור ואע"פ שהועיל קצת שסייע לאחרון דהיתר לגמור החמוץ אף על פי כן נתבטל טעמו ואינו חוזר ונעור אבל לא קדם וסלק האסור ונתחמץ על ידי שניהם אסור דסבר ר' אליעזר זה וזה גורם אסור: **לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ.** דזה וזה גורם מותר. והלכה כחכמים:

יג כלים שסכן. כגון מנעלים ושאר כלים של עור שסכין אותן בשמן לרככן: **וחזר וסכן בשמן טהור.** לאחר שנתייבש השמן הראשון והטבילו לכלי שנטמא בשמן טמא, חזר וסכו בשמן טהור, וכשמשתמשים בכלי נפלט השמן לחוץ: **אחר ראשון אני בא.** דסבר ר' אליעזר ראשון נפלט לחוץ: **וחכמים אומרים אחר אחרון.** סברי אחרון נפלט. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

של איסורים), כגון של תרומה ושל ערלה ושל כלאי הכרם, **מִמִּין אֶחָד** – כגון פלפלין שאיסוריהם חלוקים, כמו שבארנו לעיל, **אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה** – מינים, כגון פלפל, בצל וחומץ, ושם אחד (**רמב"ם**), כגון של ערלה, **אָסוּר** – אם נפלו לתבשיל של היתר, התבשיל אסור, **וּמִצְטָרְפִין** – כלומר שאף על פי שכל אחד מהם אין בו כדי לתבל, מצטרפים הם זה עם זה לאסור את התבשיל בנותן טעם. ויש מפרשים: אסור – בנותן טעם אם נפלו לקדירה, ומצטרפין – לאסור בתערובת יבש בלא נתינת טעם (**תוספות שבת פט, ב**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד** – כמו שבארנו לעיל, **אוֹ שְׁנֵי מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד** – כגון פלפל ובצל, ושניהם של ערלה, כלומר בין שחלוקים בשמות ובין שחלוקים הם במין, **אֵינָן מִצְטָרְפִין** – לאסור את התבשיל. ואין הלכה כרבי שמעון.

יש מפרשים: "שניים ושלושה שמות ממין אחד" — כגון פלפל ארוך ופלפל לבן ופלפל שחור (רש"י עבודה זרה סו. א; רמב"ם בפירושו למשנה), וכן כותב הרמב"ם בחיבורו (הל' מאכלות אסורות טז, טו): "שלושה שמות ממין אחד כיצד? כגון כרפס של נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גינה".

אבל רבנו תם (בתוספות עבודה זרה שם) מקשה על פירוש זה, וכן הראב"ד משיג בזה על הרמב"ם, והם מפרשים "שמות" במובן שמות של איסורים (כמו שבארנו במשנה). וכן מוצאים (מכות א, ב): "שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין", וכן (כריתות ג, ד): "אינו מן השם". ואמנם כך מבארים רוב מפרשי המשנה.

יום ששי

באור משנה יא

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה – ושאור של תרומה, **שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה** – של חולין, בזה אחר זה, **לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ** – לא בשאור של חולין כדי לחמץ את העיסה ולא בשאור של תרומה כדי לחמצה, **נִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ** – משנצטרפו שניהם חמצו את העיסה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָּא** – אם השאור של תרומה נפל אחרון, העיסה נעשית מדומע, ואסורה היא לזרים, ואם השאור של חולין נפל אחרון, העיסה מותרת, שהשאור שנפל אחרון הוא שעשה את החימוץ. **בבבלי** (**פסחים כו, ב**) אמרו, שלא התיר רבי אליעזר כשנפל השאור של חולין אחרון אלא אם כן קדם וסילק את השאור של תרומה, שהואיל וסילקו בטרם החמיץ, בטל והלך לו; ואף על פי שסייע לשאור של היתר שיוכל לגמור את החימוץ, מכל מקום כבר בטל טעמו ואינו חוזר וניעור, אבל אם לא קדם וסילק את השאור של תרומה, ונתחמצה העיסה על ידי שניהם, העיסה אסורה, שסובר רבי אליעזר: זה וזה גורם אסור (אם היתר ואיסור ביחד גורמים את החימוץ, העיסה אסורה). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִסּוּר בַּתְּחִלָּה** – בין שנפל השאור של תרומה בתחילה, **בֵּין בַּסּוֹף** – בין שנפל השאור של תרומה בסוף, **לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** – את העיסה, **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – אבל אם אין בו כדי לחמץ, אלא שעל ידי צירופו עם השאור של חולין נתחמצה העיסה, הרי היא מותרת, שסוברים חכמים: זה וזה גורם מותר. והלכה כחכמים.

באור משנה יב

יוֹעֶזֶר אִישׁ הַבִּירָה – יש מפרשים ש"בירה" היינו שם מקום סמוך לירושלים (**"מלאכת שלמה"**); ויש מפרשים: "איש הבירה" – הממונה על "הבירה" שבהר הבית, שכן אמר ר' יוחנן (**בבלי יומא ב, א**): מקום היה בהר הבית ו"בירה" שמו (יש סוברים, שהכוונה למגדל שהיה בהר הבית). ברם, לדעת ריש לקיש (**שם**), כל המקדש כולו קרוי "בירה", שנאמר (**דברי הימים א כט, יט**): "ולשלמה בני תן לבב שלם לשמור מצוותיך... ולבנות הבירה אשר הכינותי"; ולפי זה יש לפרש: יועזר איש הבירה – הממונה על המקדש (**ועיין נחמיה ב, ח; ז, ב; פסחים ג, ח**), **הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן** – נכדו של הלל, כשהיה **עוֹמֵד בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח** – שבהר הבית, **וְאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** – בין שנפל שאור של איסור בתחילה בין שנפל בסוף, אינו אוסר את העיסה, **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ** – בשאור של איסור, **כְּדֵי לְחַמֵּץ** – את העיסה. בעל "תוספות יום טוב" כותב, שמעשה זה הובא לראיה, שאף מתלמידי בית שמאי קבלו מבית הלל.

שבת קודש

באור משנה יג

אגב משנה יא מובאת כאן משנה זו, שאף בה נחלקו רבי אליעזר וחכמים אם "אחר הראשון אני בא" או "אחר האחרון".

כֵּלִים – של עור, כגון מנעלים, **שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא** – כדי לרככם, **וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר** – לאחר שנתייבש השמן הטמא ונטבלו הכלים שנטמאו בו, חזר וסכן בשמן טהור; ויש מפרשים, שמדובר כאן בכלים שאינם מקבלים טומאה, כגון כלי אבנים או כלי אדמה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כְּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְנִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ — אָסוּר לַזָּרִים וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים.

פירוש ברטנורא

יד אסור לזרים. רבנן לטעמייהו דאמרי לעיל תבלין משנים ושלשה שמות מצטרפין לאסור הדבר הנתבל: **ומותר לכהנים.** דתרומה שריא להו ואין בכלאי הכרם כדי להחמיץ: **ר"ש מתיר לזרים.** לטעמיה, דאמר שנים או שלשה שמות ממין אחד אין מצטרפין:

משניות מבוארות – קהתי

או פשוטי כלי עץ (רמב"ם), **אוֹ שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר** – בתחילה, **וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא** – לאחר שנתייבש השמן הטהור; **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָרִאשׁוֹן אֲנִי בָּא** – שכן הכלים פולטים בשעת תשמישם את השמן הבלוע בהם, וסובר רבי אליעזר, שפולטים הם את השמן הראשון שבלעו, ואם סכם תחילה בשמן טמא, הרי הנפלט טמא, והוא מטמא; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַר הָאַחֲרוֹן** – אני בא, השמן הראשון נבלע בכלים, וכשהם פולטים בשעת תשמישם, אינם פולטים אלא את השמן האחרון; הלכך אם השמן האחרון היה טמא, השמן הנפלט טמא, ואם היה טהור, הרי הוא טהור.

באור משנה יד

שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כְּלְאֵי הַכֶּרֶם – ושאור של כלאי הכרם, **שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה** – של חולין, **לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ** – לא בשאור של תרומה היה כדי לחמץ את העיסה, ולא בשאור של כלאי הכרם היה כדי לחמצה, **וְנִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ** – את העיסה, **אָסוּר לַזָּרִים** – ששניהם, תרומה וכלאי הכרם, אסורים לזרים, והרי הם מצטרפים לאסור את העיסה, כמו ששנינו (לעיל משנה י), שתבלין משני שמות מצטרפים, **וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים** – שתרומה מותרת להם, ואילו השאור של כלאי הכרם אין בו כדי לחמץ את העיסה, והרי שנינו לעיל בשאור של היתר ושל איסור שנפלו לתוך עיסה (משנה יא): "לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ". **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – את העיסה, **לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים** – שהולך הוא לשיטתו (לעיל משנה י), שאין שני שמות מצטרפים לאסור.

אגרות קודש

ב"ה, ו' מ"ח, ה'תשי"ד
ברוקלין, נ.י.

הנהלת אגו"ח באה"ק ת"ו ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני בזה קבלת מכתבם מערחה"ס ומה' דחוהמ"ס...

בנוגע למוסדות חינוך הרשת, שכוונתם ומטרתם היא להחדיר רוח יר"ש וחינוך על טהרת הקדש עד כמה שאפשר גם באותם החוגים והסביבות שחסרים שם עתה ענינים אלו, ובמילא כל צעד ושעל שכובשים - שכר הוא (אף שעדיין איננו משביע רצון כי רחוק הוא מהראוי להיות) הרי צריך להתאמץ להחזיק מוסדות הרשת עכ"פ בהמקומות שהיו שם עד עתה... כדי שתהי' האפשריות לחנך התלמידים והתלמידות בחינוך של תורה ויר"ש ולא לעזבם ח"ו לנפשם (ועי"ז) במצב סכנת חינוך של כפירה ר"ל... ובהתבוננות המתאימה בגודל הענין דלהוציא יקר מזולל, ושבאם ימנעו ידם מזה יפלו ח"ו התלמידים-ות לידי מחנכים היפך התורה והמצוה, בודאי יעבדו גם בזה במרץ המתאים, וסו"ס חפץ הוי' בידם יצליח, להתגבר על כל המניעות ההעלמות והסתרים ולהקים תלמידים ותלמידות יראי שמים במוסדות הרשת...

ע"ד שאלתם מכבר, בענין קרן הגמ"ח שלהם שהוא נעשה על ידי באנק, הרי נכון הדבר שיהי' דוקא באופן כזה, היינו ע"י באנק, ולא על ידי אנשים פרטים.

מצער אותי במאד, שעוה"פ אין כל ידיעה בנוגע לבנין בתי הספר למלאכה ולחקלאות.

המחכה לבשו"ט ומשמחות, ובברכת הצלחה בעבודתם מתאים לכוונת נשיאינו רבוה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע,

מ. שניאורסאהן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פו ע"א: הנהגות האמוראים בבואם לדון: **רַב, כִּי הֲוָה נָפִיק לְמֵידַן דִּינָא** - כשהיה יוצא לדון דין, **אָמַר** על עצמו **הָכִי, בִּצְבוּ נַפְשֵׁיהּ** - ברצון עצמו **לִקְטָלָא נָפִיק** - הוא מוסר עצמו למיתה, **וּצְבוּ בֵּיתֵיהּ לֵית הוּא עָבִיד** - וצרכי ביתו הוא אינו עושה בכל זה, **וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ אָזִיל** - ושב לביתו כשהוא ריק, שאינו משתכר כלום. **וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה** - שישוב לביתו בלא חטא, כְּפי שהיה **בִּיצִיאָה** מביתו לבית הדין. **רָבָא כִּי הֲוָה נָפִיק לְדִינָא אָמַר הָכִי, בִּצְבוּ נַפְשֵׁיהּ לִקְטָלָא נָפִיק, וּצְבוּ בֵּיתֵיהּ לֵית הוּא עָבִיד וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ אָזִיל, וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה כִּיצִיאָה. וְכִי הָוֵי חָזֵי אַמְבּוּהָא אַבַּתְרֵיהּ** - קבוצת אנשים הולכים אחריו לכבדו, וחשש שלא תזוח דעתו, **אָמַר** על עצמו את הפסוק (איוב כ ו-ז) **'אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שְׁיֹאוֹ וְרֹאשׁוֹ לָעָב יַגִּיעַ, כְּגֵלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד, רוֹאָיו יֹאמְרוּ אַיּוֹ'** - אף אם יתרומם כבודו של אדם עד השמים והעננים, יכול הוא להיאבד לנצח כצואתו, וכל הרואים את הצלחתו לא יזכרוהו. **רַב זוּטְרָא, כִּי הֲווּ מְכַתְּפִי לֵיהּ** - כשהיו שמשיו נושאים אותו בבית המדרש על כתפיהם **בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא** - בשבת שדורשים בה בהלכות הרגל, **הֲוָה אָמַר** את הפסוק (משלי כז כד) **'כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן, וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר'** - אמנם כתר מלוכה עובר מדור לדור, אך גופו של אדם אינו חזק כדי להתקיים לעולם.

רש"י

נפיק לדינא — להיות דן דין. **בצבו נפשיה** — ברצון עצמו. **לקטלא אזיל** — לישא עונש חטא, שמא ישגה בדין, ועל עצמו אמר כן. **וצבו ביתיה לית הוא עביד** — בכל זה לא יעשה צורכי ביתו, ולא ישתכר כלום בדבר. **ולואי שתהא ביאה** — שישוב ויכנס לביתו בלא חטא כיציאה. **אמבוהא** — גדודי בני אדם הולכין אחריו לכבודו. **אם יעלה לשמים שיאו וגו' סופו כגללו לנצח יאבד** — וכל זה אמר שלא תזוח דעתו. **מכתפי ליה** — זקן היה, ונושאין אותו באלנקי בכתפיהם בבית המדרש, שלא להטריח את הציבור לקום מפניו. **שנאמר הנותרים** — אלמא: אף הן היו ראויין לישרף ונותרו.

מאמר בענין שכר ועונש בעולם הזה: נאמר (שם יח ה) **'שְׂאֵת פְּנֵי רָשָׁע לֹא טוֹב'**, ופירושו ש**לֹא טוֹב לָהֶם לָרְשָׁעִים שֶׁנּוֹשְׂאִין לָהֶם פָּנִים** ואינם נענשים **בָּעוֹלָם הַזֶּה.** כך, **לֹא טוֹב לוֹ לְאַחְאָב שֶׁנָּשְׂאוּ לוֹ פָּנִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א' כא כט) **'יַעַן כִּי נִכְנַע (אחאב מלפני) [מִפָּנַי] לֹא אָבִיא הָרָעָה בִּימָיו'**, כי מחמת כן הוסיף להרשיע, ואיבד את העולם הבא. ובהמשך הפסוק נאמר **'לְהַטּוֹת צַדִּיק בַּמִּשְׁפָּט'**, ופירושו ש**טּוֹב לָהֶם לַצַּדִּיקִים שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין לָהֶם פָּנִים בָּעוֹלָם הַזֶּה,** אלא מתנהגים עמם על פי משפט. כך, **טוֹב לוֹ לְמֹשֶׁה שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ לוֹ פָּנִים בָּעוֹלָם הַזֶּה** אלא נענש ומת קודם זמנו בעבור חטא קל כדי שיזכה לעולם הבא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר כ יב) **'יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי** וגו' לָכֵן לֹא תָּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ וגו'. משמע, **הָא אִילּוּ 'הֶאֱמַנְתֶּם בִּי', עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַנָּם לִיפָּטֵר מִן הָעוֹלָם.**

עוד בענין מעלת הצדיקים וגנות הרשעים: **אַשְׁרֵיהֶם לַצַּדִּיקִים, לֹא דַּיָּן שֶׁהֵן זוֹכִין** לעצמם מחמת צדקותם, **אֶלָּא שֶׁמְּזַכִּין** אף **לִבְנֵיהֶם וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.** שֶׁהרי **כַּמָּה בָּנִים הָיוּ לוֹ לְאַהֲרֹן שֶׁרְאוּיִין** היו **לִישָׂרֵף כְּנָדָב וְאֲבִיהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר** עליהם (ויקרא י יב) **'הַנּוֹתָרִים'** שמשמעו שאף הם היו ראויים להישרף ונותרו, **אֶלָּא שֶׁעָמַד לָהֶם זְכוּת אֲבִיהֶם** ולא נשרפו. **ואוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים, לֹא דַּיָּן שֶׁמְּחַיְּבִין עַצְמָן** מחמת רשעותם, **אֶלָּא שֶׁמְּחַיְּבִין** אף **לִבְנֵיהֶם וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.** שהרי **הַרְבֵּה בָּנִים הָיוּ לוֹ לִבְנַעַן שֶׁרְאוּיִין** היו **לִיסָּמֵךְ כְּטָבִי עַבְדּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֶלָּא שֶׁחוֹבַת אֲבִיהֶם גָּרְמָה לָהֶן** שלא נסמכו.

גם כאשר רואים הנהגה ניסית, יכולים רוב בני אדם לדמות ש"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".

משיחת שבת בראשית ה'תשכ"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דוחה הגמרא: **לא**, מדובר במשנה שההתחייבות נעשתה **בְּשִׁטְרֵי פְּסִיקְתָּא** – שטרות שבהם החתן והכלה פוסקים את התנאים וההתחייבויות שביניהם, ושטרות אלו נעשים במעמד עדים ובחתימתם. ואם תשאל אם כן הדבר פשוט שהבעל יהיה מחויב לאשתו ככל שהתחייב לה, יש לומר, שהמשנה באה להשמיע שגם באופן שלא עשה קנין על כך, ההתחייבות חלה, **וְכִדְרַב גִּידֵּל, דְּאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**, שאל אבי הכלה את אב החתן, **כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ**, והשיב, **כָּךְ וְכָךְ**, חזר אבי החתן ושאל את אבי הכלה **וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ**, והשיב, **כָּךְ וְכָךְ**, ולאחר מכן **עָמְדוּ וְקִידְּשׁוּ** – עמד החתן וקידש את הכלה, **קָנוּ** – התחייבויותיהם זה לזה, ואף בלא שעשו קנין לקיים את ההתחייבויות, שכן **הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִין בַּאֲמִירָה** – בדיבור בלבד בלא קנין.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לדברי רבי יוחנן: **תָּא שְׁמַע** ראיה מדברי המשנה בבכורות (נא.), אדם שיש לו בן בכור וצריך לפדותו, **כָּתַב** בשטר **לְכֹהֵן, שֶׁאֲנִי חַיָּיב לְךָ חָמֵשׁ סְלָעִים** – ונתן את השטר לכהן בפני עדים, **חַיָּיב לִיתֵּן לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים וּבְנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי**. ולכאורה הטעם שאין בנו פדוי הוא משום שעל ידי שמסר לו השטר נתחייב לו חוב חדש, וכשנותן לו חמש סלעים הוא בשביל פרעון החוב ולא משום פדיון בנו. ואם כן ישנה ראיה מכאן לשיטת רבי יוחנן שלמסירת השטר יש תוקף כאילו אמר לעדים 'אתם עדיי', שהרי המשנה מחייבתו ליתן לכהן כפי שהתחייב לו בשטר. הגמרא דוחה ראיה זו: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדבר האמור לגבי פדיון הבן, **דְּמִשּׁוּעְבָּד לֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא** – ששם הוא משועבד מן התורה לתת לכהן חמש סלעים עבור פדיון בנו, כלומר, מה שהשטר מועיל לחייבו אין זה משום שנחשב הודאה על חיוב, אלא משום ששטר כזה שמשועבד מן התורה נחשב כשטר גמור שחתמו עליו עדים.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן מדובר בשטר התחייבות על החיוב שמוטל עליו מן התורה, **אַמַּאי כָּתַב** – לאיזה צורך כתב האב את השטר. מתרצת הגמרא: **כְּדֵי לְבָרֵר לוֹ כֹּהֵן** מסוים, שלו הוא מתחייב לתת דמי פדיון בנו. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן הטעם הוא משום שמשועבד מן התורה והרי זה כמעיד עדים וחותמים, **בְּנוֹ אַמַּאי אֵינוֹ פָּדוּי**. מתרצת הגמרא: **כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה הבן פָּדוּי לְכִשֶּׁיִּתֵּן** האב לכהן את החמש סלעים, **וּמַאי טַעְמָא אָמְרוּ** חכמים במשנה **בְּנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ פּוֹדִין בִּשְׁטָרוֹת** – משום גזירת חכמים כדי שלא יחליפו בין שטר זה לשאר שטרי חוב שכתוב בהם שאחרים חייבים ממון לאבי הבן, שהדין הוא שאם נתנם אבי הבן לכהן עבור פדיון בנו, אין בנו פדוי, לכן אמרו שאף בשטר זה אין בנו פדוי כלל, ואף לכשיתן.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש במחלוקת תנאים אחרת: **אָמַר רָבָא כְּתַנָּאֵי** – רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו במחלוקת התנאים ששנינו במסכת בבא בתרא (קעה:), **עֶרֶב הַיּוֹצֵא אַחַר חֲיתוּם שְׁטָרוֹת** – ערב ששמו כתוב בשטר ההלואה אחרי חתימת העדים, כלומר שלאחר שהעדים חתמו על השטר כתב הסופר 'פלוני ערב', ופלוני זה מודה שהוא ערב, **גּוֹבֶה** המלוה **מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין** של הערב, שכיון שחתימתו היתה אחר כתיבת השטר, על כן אין זה אלא כערבות בעל פה שאין המלוה גובה אלא מנכסים בני חורין. וכן **מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְאָמַר גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס** – לרבי ישמעאל, **אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וְלֹא מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים. אָמַר לוֹ** רבי ישמעאל לבן ננס, **לָמָּה** לא יוכל לגבות, שהרי אף אם שטר זה אינו נחשב הודאה על הערבות בשעת ההלואה, מכל מקום יש כאן התחייבות חדשה של ערבות. **אָמַר לוֹ, הֲרֵי שֶׁהָיָה** המלוה **חוֹנֵק אֶת חֲבִירוֹ** הלוה **בַּשּׁוּק, וּמְצָא חֲבִירוֹ** [אדם שלישי] **וְאָמַר לוֹ הַנַּח לוֹ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ** את מה שהוא חייב לך, **פָּטוּר** – אינו נעשה ערב בהלואה זו, לפי **שֶׁלֹּא עַל אֲמוּנָתוֹ** [של האדם השלישי] **הִלְוָהוּ** המלוה ללוה, שהרי התחייבות הערב היתה לאחר נתינת ההלואה, ואף כאן היות והערבות נכתבה בשטר לאחר נתינת ההלואה, אין היא מועילה ליצור התחייבות חדשה. וטוען רבא, **לֵימָא רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר כְּבֶן נַנָּס** – שמא נאמר שרבי יוחנן סובר כרבי ישמעאל וריש לקיש סובר כבן ננס, שהרי דברי רבי יוחנן שמסירת שטר שאינו חתום בפני עדים נחשבת הודאה המחייבת, מתאימים לשיטת רבי ישמעאל, שאף הוא סובר ששטר הודאה שאינו חתום שנמסר בפני עדים מחייב את הערב, ואילו דברי ריש לקיש בשיטת בן ננס נאמרו שאף הוא סובר שאין אפשרות להתחייב על ידי מסירת שטר בפני עדים.

הגמרא דוחה את דברי רבא: **אַלִּיבָּא דְּבֶן נַנָּס כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – הכל מודים שלפי בן ננס שטר שאינו חתום שנמסר בפני עדים אינו נחשב הודאה המחייבת, שהרי אפילו לגבי ערב ששיעבודו הוא מן התורה סובר בן ננס שאינו יכול להתחייב באופן זה, כל שכן לענין דינו של רבי יוחנן שאין לו כל שיעבוד לחבירו מן התורה.

אגרות קודש

ב"ה, ב' מ"ח, תשי"ד
ברוקלין

שלום וברכה!

נתקבל מכתבו בו מודיע אודות הספיקות והקישויים שישנם בנוגע למשרת הרבנות, ולאחכ"ז נראה בעיני הצעת המשרה נכונה אלא שכיון שחושש להשפעה עליו מצד הסביבה, צריך להוסיף בשיעוריו בתורת הנגלה ובתורת החסידות המביאה לאהבת ה' ולירא‌תו ולימוד העבודה בלב מתוך קבלת עול כדי שיוכל לעמוד בנסיון ובעיקר בנסיונות המדומות שהם רבים יותר מאשר אלו הנסיונות האמיתיים. והשי"ת יצליחו להפיץ בסביבתו אור התורה ויראת שמים שבד"מ ישפיע זה גם עליו.

לפלא שבמכתבו אינו מזכיר דבר ע"ד שיעוריו הקבועים בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ובודאי ימלא זה בהזדמנות הבאה.

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

לא בשטרי פסיקתא — החתן והכלה פוסקין תנאים שביניהם בשני עדים, והעדים חותמים עדות גמורה. ואם תאמר: אם כן מאי למימרא? איצטריך, כגון דליכא קנין אלא דברים, ואשמעינן כדרב גידל, דלא בעי קנין. **לברר לו כהן** — שלא יתננו לכהן אחר. **אי הכי** — דטעמא משום שיעבודא דאורייתא הוא, והוה ליה כמעיד עדים וחותמים — אמאי אין בנו פדוי? **שמא יאמרו פודין** — את הבכור בשטרי חוב שיש לו על אחר, ומסרו לכהן בפדיונו. דאתי למימר: מה לי האי שטרא, ומה לי האי שטרא? ואנן תנן במסכת בכורות: אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות. וילפינן לה התם מקראי, בפרק "יש בכור לנחלה". **לאחר חיתום שטרות** — תחת חתימת העדים כתוב: פלוני ערב, והוא מודה בדבר. **גובה מנכסים בני חורין** — המלוה מן הערב, ולא מנכסים משועבדים. כיון דלאחר חיתום השטר הוא, הויא לה כמלוה על פה. **אליבא דבן נגס כולי עלמא לא פליגי** — כלומר, בהא שפיר קאמרת דרבי יוחנן כרבי ישמעאל ולא כבן נגס, דמודה רבי יוחנן דלבן נגס פטור. דהשתא, ומה ערב דשיעבודא דאורייתא הוא, דכתיב "אנכי אערבנו" (בראשית מג) כי ליכא עדים — פטור, כל שכן כהאי גוונא.

כי

תוספות

תא שמע כתב לכהן שאני חייב כו' חייב ליתן לו חמש סלעים — השתא סלקא דעתין דהאי חייב — משום שנתחייב לו, ונשתעבד על ידי השטר, ולהכי בנו אינו פדוי. ומשני: שאני התם דמשועבד ליה מדאורייתא. פירוש: להכי יכול הכא להתחייב על ידי השטר, שיש עליו קצת שעבוד. אבל במקום דליכא שעבוד — לא מצי למשתעבד בשטרא.

חייב ליתן לו חמש סלעים — ובכי האי גוונא מיירי. דאי לאו הכי — מאי קא משמע לן דמיחייב?

לברור לו כהן — אפילו במכירי כהונה מיירי, דמסתמא קנה בלא כתיבה, כדמוכח בשלהי "כל הגט" (גיטין ל,א). ומיהו, צריך כתיבה, דלא ליהדר ביה. ומיהו מצי לשנויי: שכתב לו משום דלא לימא ליה פרעתי, הואיל ובשטר גמור מיירי.

אי הכי בנו אמאי אינו פדוי — כלומר הוה ליה למימר דליהוי פדוי לכשיבא ליד כהן; דנהי דקודם שבא לידו דינא הוא דאינו פדוי, דהא ליכא עליה אלא שעבוד בעלמא, מכל מקום כשיגיעו לידו אמאי אין בנוי פדוי? ובברייתא משמע דאינו פדוי לגמרי.

אמאי אינו פדוי כדעולא כו' — ואם תאמר: עולא לית ליה דרבי יוחנן דאמר חייב, דאיצטריך ליה לפרושי טעמא משום שלא יאמרו פודין בשטרות! ויש לומר: דאיצטריך לפרושי הכי, משום דמיירי בכל ענין, אפילו כתב לו: שאני חייב לו חמשה סלעים לפדיון ואפילו לא כתב לו הכי — סתמא דמילתא לפדיון בנו הוא דקאמר, ולעולם אית ליה דרבי יוחנן. מפי רבי.

כתנאי ערב היוצא אחר חיתום שטרות — ולא חתם עצמו היטב, אלא "ואני ערב" בעלמא, בעין שלמעלה. והשתא משמע הכא דערב היוצא אחר חיתום שטרות מיחייב, משום דחשיב במודה שנעשה ערב בשעת מתן מעות. וקשה לרבי: דלא משמע הכי בסוף פרק שני דגיטין (כא,א) דאמרינן התם: בעי רמי בר חמא: היו מוחזקין בטבלא שהיא שלה, וגט כתוב עליה, והרי היא יוצאה מתחת ידו כו' מהו? מי אמרינן אקנויי אקניתא ניהליה, או דלמא כו'. ובעי למיפשט רבא מערב היוצא אחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין, אלמא דחייב משום דשיעבד נפשיה כשתחם עצמו בשטר. ומשום הכי פשיט שפיר, דהא האי שטרא כשתחם בו הערב לאחר זמן כבר היה מסור למלוה, והיאך נכסי הערב משועבדין בו? והא בעינן "ספר מקנה", אי לאו דאקנייה ניהליה מלוה לערב, וחתם, והדר מסר ניהליה. ואי מטעם הודאה מיחייב — אם כן לא צריך שיהא קנוי לערב! ואומר רבי: דלעולם מחמת הודאה מיחייב, והכי פשט רבא: דאי אמרת בשלמא בעלמא קני כהאי גוונא — משום הכי מיחשב הודאה, דאלימא מילתא דשטר, וחשיבא הודאה. אלא אי אמרת בעלמא לא מיחייב כהאי גוונא, אם כן הכא נמי — לא אלימא מילתא דהאי שטרא, ולא חשיב הודאה. מפי רבי.

אליבא דבן נגס כולי עלמא לא פליגי — פירוש: רבי יוחנן לא מצי סבר כבן נגס. ותימה: לרבינו יצחק דהואיל ובן נגס פליג אדרבי יוחנן, דלא חשיב ליה הודאה, מנא ליה לרבי יוחנן דרבי ישמעאל סבירא ליה כותיה? דהא בשלהי בבא בתרא (קעו,א) אמר רבי יוחנן גופיה: חלוק היה רבי ישמעאל אף בחנוק. ודלמא דוקא בחנוק הוא דפליגי, דרבי ישמעאל סבר: משעבד נפשיה. ובן נגס סבר: דחנוק לא משעבד נפשיה. אבל בהודאה — לא פליגי כלל, דמודה רבי ישמעאל דאינה הודאה! ונראה לי דיש לדקדק, מדקתני רישא: ערב היוצא אחר חיתום שטרות. ואי לא פליג רבי ישמעאל בהודאה — לא הוה ליה למיתני הכי, אלא הוה ליה למימר דערב שלא בשעת מתן מעות משתעבד נפשיה. אלא לא הא קמשמע לן, דאפילו תמצי לומר דלא מיחייב משום דלא משעבד נפשיה, הואיל ולא הוי בשעת מתן מעות — מכל מקום מחמת הודאה מיחייב. וכי תימא: ומנלן דבחנוק פליגי? דלמא בהא דוקא פליגי? מדקאמר רבי ישמעאל: למה? והשיב לו: הרי שהיה חונק. ואם תמצי לומר דמודה רבי ישמעאל בחנוק דלא מיחייב — אם כן היכי קאמר ליה: למה לא יתחייב מטעם הודאה, ומה השיבו: הרי שהיה חונק? אין הנדון דומה לראייה! אלא ודאי בחנוק נמי פליגי, והכי קאמר לו: למה לא יתחייב, משום דמעבשיו הוא דמשעבד נפשיה, ושוב שמעתי מרבי בדברי. ורבינו תם מפרש כולה סוגיא בלא הודאה, שלא היה חייב לו כלום מתחלה. והא דקאמר "חייב אני לך מנה בשטר" — היינו בשטר גמור, שחתמו היטב, שרוצה להשתעבד ולהתחייב לו מנה בשטר זה. ובהא פליגי: רבי יוחנן סבר: אלימא מילתא דשטרא לאקנויי ביה בשטר זה כמו שהודה בפני עדים. ואין הדמיון טוב, אלא איידי דנקט לעיל דאמר להו "אתם עדי" נקט נמי הכא כמו"ד להו "אתם עדי" דמי. ואין לתמוה: היכי משתעבד בשטר זה — הא אין מטלטלין נקנין בשטר? דיש לומר: דהואיל וטרח למכתב שטרא — גמר ומשעבד נפשיה. שהרי אפילו באמירה בעלמא יש דברים שנקנים, כדקאמר בסמוך. ועוד: דשמעינן ליה לרבי יוחנן ב"הזהב" (בבא מציעא מט,א): הנותן מתנה מועטת לחבירו — קנה, אף על פי שלא הגיע לידו, דגמר ומקני. הכא נמי, מתוך שטרח ליתנם בשטר, בכהאי גוונא — גמר ומקנה. ומסיק: כתנאי, ערב היוצא אחר חיתום שטרות וחתם עצמו היטב "אני פלוני בן פלוני ערב". ומעכשיו אתיא שפיר ההיא דגיטין (כא,א). אבל לפירוש הקונטרס, דמטעם הודאה, לא כתב בו אלא "ואני ערב" ומסר לו השטר בפני עדים, ופליגי בן נגס ורבי ישמעאל אי הויא הודאה אי לאו. ואם תאמר: אמאי לא הוי שיעבוד בזה השטר כעדי מסירה? יש לומר: דלא חשיב האי שטר לאשתעבודי ביה, כיון שאין כתוב בו שם הערב אלא כתיבתו, דכיון שאין מוכיח מכתיבתו שהוא מסרו — לא מצי לאישתעבודי ביה, ואם תאמר: אמאי נקט "אחר חיתום שטרות"? הוא הדין קודם חיתום דהוו מיפלגי! ויש לומר: דלהכי נקט "אחר חיתום", דקודם חיתום אין רגילות לכתוב לשון גרוע, אבל לאחר חיתום — רגילות הוא לכתוב לשון גרוע בשטר, משום שההלוואה כבר נעשית. ולפירוש רבינו תם דמיירי בשטר גמור — ליכא למימר, דהא דנקט "לאחר חיתום" משום דקודם חיתום גבי לכולי עלמא, אפילו שלא בשעת מתן מעות — דהא בן נגס כריש לקיש, ולדידיה לא מצי לאישתעבודי בשטרא. אלא להכי נקט "לאחר חיתום" — דאז מוכחא מילתא דלאחר מתן מעות הויה, אבל קודם חיתום — מוכח מילתא דקודם מתן מעות הוא, ובהא מודה בן נגס דמשתעבד, אבל לאחר חיתום — פליג, דמוכחא מילתא דלאחר מתן מעות הוא, דאי קודם מתן מעות — הוה להו לאקדומי לחיתום, אלא לא יכלו להקדימו. וכי תימא: משום הא ליכא הוכחה, דלהכי לא הקדימו לחיתום — דלא ליגבי ממשעבדי, שהרי אי הוה קודם מתן מעות — הוה ליה לפרושי, אי נמי למיכתב הערבות בלא וא"ו. דהיכא דלא כתב וא"ו — לא קיימי העדים עליה, אלא מלתא באפי נפשה הוא, כדמסיק בבבא בתרא בסופו (קעו,א). וקשה לפירוש רבינו תם: דהואיל ומוקי להאי כתיבת ערבות שהוא שטר גמור להתחייב בו כשמוסר לו בפני עדים, מהדהיא טעמא שמחוייב שום דבר — יתחייב לו שיעבוד נכסים נמי על ידי עדי מסירה, כמו אם לוה ממנו — דעדי מסירה מפקי ליה לקלא, כדמוכח בכמה דוכתי! ורבינו תם הביא ראיה לדבריו מירושלמי, דרבי יוחנן וריש לקיש אמרי בכהאי גוונא שלא נתחייב לו קודם לכך. דפריך: במה נתחייב זה לזון את בת אשתו? לא כן אמר רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש: הכותב שטר חוב לחבירו בחזקת שהוא חייב, ונמצא שאינו חייב — אינו חייב לו כלום. ואף על פי שלפי הירושלמי קשה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן — אין לחוש, דבכמה דוכתי פליג אגמרא שלנו.

ניתנו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב — פירוש: משום דסתם קנין לכתיבה עומד, שמא משום הכי ניתנו ליכתב, דכי קנו מידו דמי. וקשה: דמאי קפריך מההיא ד"אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם", הא מדעת שניהם — כותבין. דלמא הכי קאמר: הא מדעת שניהם — כשאומר לו לכתוב. וקא משמע לן דאין כותבין בסתמא! והיה מפרש רבי דמשמע ליה להתלמוד: "אין כותבין אלא מדעת שניהם" — היינו בידיעת שניהם, ששניהם נתרצו בדבר, דידעו גמר הפסיקה, אבל לא ידעו בכתיבה. דומיא דהך דלעיל מיניה: כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו — דהיינו אף על גב דאין יודע עכשיו מן ההלואה כלום. וכותבין שטר למוכר אף על פי שאין לוקח עמו — דהיינו אף על פי שאין הלוקח יודע במקח כלום. ואין כותבין שטרי אירוסין אלא מדעת שניהם — מדעת גמר הפסיקה. הא מדעת שניהם — כותבין אף בלא ידיעת השטר נמי. **הכא** במאי עסקינן בשקנו מידו — הוה מצי לשנויי בדכתב ליה. ורבינו חננאל ורבינו תם מפרשים: ניתנו ליכתב — ניתנו לגבות על ידי כתיבה דווקא, או לא ניתנו ליכתב — שאף בלא כתיבה תקנו לה קנין. איתיביה: הפיקחין היו כותבין. מדקתני כתיבה — שמע מינה בעי כתיבה, דלא קני באמירה בלא כתיבה. ואין כותבין שטרי אירוסין ונשואין נמי, מדקתני כתיבה — שמע מינה בעי כתיבה, דלא קני באמירה בלא כתיבה. והשתא לא גרסינן "הא מדעת שניהן כותבין". וברוב ספרים אינו. תא שמע: והיא ניזונות מנכסים משועבדים — אלמא דכותבין, דאי אין כותבין — אמאי הוה גביא ממשעבדי? דסלקא דעתך דכך הוא רגילות כל שעה לכתוב לה. ומשני: בשקנו מידו. כלומר דבלא כתיבה יכולין לגבות מן המחוררין, והכא כך אירע הדבר שהקנה לה. **רבה** ורבינא אמרי מקודשת — תימה: דלרבינא דאמר מקודשת מיבעי ליה לאוקמה לההיא דאין כותבין שטרי אירוסין בשטרי פסיקתא, ואם כן מאי קמיבעיא ליה לעיל: דברים הללו ניתנו ליכתב? תפשוט ליה מהך! **תא** שמע מתו בנותיהם נזונות — תימה: אמאי לא מייתי הך מעיקרא, מקמי דמייתי דההיא דהפקחין? דההיא נשנית תחלה במשנתנו! ויש לומר: שכן דרך התלמוד, משום דאי הוה מייתי הך מעיקרא, והוה משני "בשקנו מידו" — תו לא הוה מצי למפרך מההיא דהפקחין, דאיכא לאוקמה נמי כשקנו מידו. **הכא** במאי עסקינן בשקנו מידו — בפרק "הנזקין" (גיטין נא,א) מוקי להך נמי — בשקנו מידו. וההיא דהמקבל עליו לזון בן אשתו ובת אשתו — בשלא קנו מידו איירי. ולפי מאי דמשמע בגיטין, דלמאן דלא בעיא אלא קצובין — אתי שפיר הך דהיא ניזונות מנכסים משועבדים, אפילו דלא קנו מידו — מצינו לאוקמה להיא דחמשה גובה מן המחוררין (כתובות נא,ב) — כשאין שם קצבה.

אימר צררי אתפסינהו — תימה לרבי: דבגיטין פרק "הנזקין" (מח,ב) תנן: אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם. ומפרש ריש לקיש בגמרא (נ,ב): טעמא, לפי שאין כתובין. והיינו טעמא נמי דמזון הבנות. והכא מפרש טעמא: משום אימר צררי אתפסה! ויש לומר: דאיצטריך טעמא לפי שאין כתובין, היכא שהודה האב שלא התפיס צררי. ועוד תימה לרבי: דהכא משמע דמתפיס צררי לקטנה, ולקמן בפרק בתרא (קז,א) אמר שמואל: אין פוסקין מזונות לאשת איש, מאי טעמא? רב זביד אמר: אימר צררי אתפסה, רב פפא אמר: חיישינן שמא אמר לה "צאי מעשה ידיך במזונותיך". מאי בינייהו? איכא בינייהו קטנה וספקה. פירוש: דלרב זביד לא חיישינן — דצררי לקטנה לא מתפיס! ותירץ רבי: דודאי לענין דלא גבי ממשעבדי — לא חיישינן כי התם. אבל הכא, למיגבי ממשעבדי — אמרינן. עוד תירץ: דהתם כשהלך למדינת הים מיירי, ואינו חושש להתפיסה צררי, דמעלה בדעתו שתהא לוה ואוכלת, וכשיחזור יפרע. אבל הכא, דמיית — אתפסה צררי. עוד תימה לרבי: כיון דהיינו טעמא דלא גבו בנות ממשעבדי — משום דכיון דאיתנהו בתנאי בית דין אימר אתפסינהו צררי — כתובה נמי מהאי טעמא לא תגבי ממשעבדי! ותירץ רבי: דספי מתפיס צררי לבתו, כדאמרינן לעיל בפרק "נערה" (מג,א) לענין הרווחה, דבתו עדיפא ליה. ואמורתי לפני רבי דמשמע הכא דבת אשתו, אי הוה גובה בתנאי בית דין — לא היתה גובה ממשעבדי, דהוה חיישינן להתפיס צררי, אף על גב דלא ניחא ליה בהרווחה! ואמר לי רבי: דודאי הוה מצי למימר בתה — לא ניחא ליה בהרווחה, בתו — ניחא ליה. אלא איצטריך טעמא דתנאי בית דין, שאם פסקה עמו לזון את בתה מחיים, דאז לא אכלה בתנאי בית דין. אי נמי, לאחר מיתה ולאחר שתבגר היתה גובה ממשעבדי דלא חיישינן לצררי אלא היכא דאיכא תרי טעמי: דאכלה בתנאי בית דין, וניחא ליה בהרווחה. ובהאי שינויא מיתרצא נמי דהיא פירכא, דלקמן משמע דצררי לקטנה לא מתפיס. עוד תירץ: דהכי קאמר: כיון דאיתנהו בתנאי בית דין — שכל כך יפה כחה, שהקנה לה אף על גב דאיתנהו בתנאי בית דין — ודאי איכא למיחש לצררי. ובהאי שינויא מתורצין לגמרי כל הנך פירכי; דהיא דגיטין, והדיא דקטנה, והדיא דכתובה. מפי רבי.

רש"י

כי פליגי כו' — בלומר, הא דמוקמת ריש לקיש בבן נגס ולא ברבי ישמעאל — ליתא, דאמר לך ריש לקיש: אנא אפילו לרבי ישמעאל קא פליגנא אדרבי יוחנן. **ערב** — שיעבודא דאורייתא. **אבל הכא** — "פלוני חייב" — ליכא שיעבודא דאורייתא. **דקא מטי הנאה לידיה** — בסף קדושיה לאביה. **אבי הבן** — אביו של חתן. **ניתנו ליכתב** — נתנו חכמים כתיבה לדבר, אם באו להחתים עדים בדברים הללו שהן בלא קנין. **לא ניתנו ליכתב** — דלא ליטרוף ממשעבדי. וכיון דליכא קנין — לא משתעבדי נכסי. **שטרי אירוסין ממש** — שטר שמקדש בו את האשה "הרי את מקודשת לי" כותב בשטר ומוסר לה. ואשמעינן דצריך לכתוב על פיה, כדרב פפא ורב שרביא, דאמרי: כתבו שלא מדעתה — אינה מקודשת. **שהיא כבעלת חוב** — ואי לא דנקיטא שטר מי טרפא ממשעבדי? **מאי פסקא** — בתמיה: וכי דבר פסוק הוא לחכמים שקונין לבת האשה ולא לבנותיה? ששנו סתם במשנה: בנותיהן ניזונות מבני חורין והיא ניזונת ממשועבדים. **מי לא עסקינן כו'** — וכי אי אפשר שיהו אף הבנות בשעת קנין? כגון דגרשה ואהדרה וכתב לה התנאים הללו. ואפילו הכי תנן סתמא: בנותיהן ניזונות מבני חורין ולא ממשועבדים. **בתנאי בית דין** — "בגן נוקבן דיהויין ליכי מינאי" כו'. **מיגרע גרעי** — בתמיה. **צררי אתפסינהו** — לפני מותו מסר להם צרורות כספים למזונותיהן. **זאת אומרת הכת אצל האם** — דקתני "למקום שאמה", ולא קתני "לבית אחיה" — למדנו שכן הוא הדין, שתגדל הבת אצל אמה. ובת הניזונת מן הבנים — זנין אותה בבית אמה, ואין כופין אותה לדור אצלם. **דלמא בקטנה עסקינן** — ומשום הכי לא קתני בת אצל אחין. **משום מעשה שהיה** — [ואיכא למיחש נמי שמא] יהרגוה בשביל לירש עישור נכסים שלה. אבל גדולה, דלא חיישינן לרציחה — אימא לך דתשב אצל האחין. **אם כן** — דיש חילוק בין גדולה לקטנה. **ניתני מוליך לה מזונות למקום שהיא** — דמשמע לגדולה במקום שהיא, ולקטנה במקום שהיא.

מאי

כִּי פְּלִיגִי - אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי יוֹחָנָן - כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרֵישׁ לָקִישׁ - עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָתָם אֶלָּא דְּשַׁיָּיךְ שִׁעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא, אֲבָל הָכָא - לָא שַׁיָּיךְ שִׁעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא. גּוּפָא, אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: "כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ"? "כָּךְ וְכָךְ". "וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ"? "כָּךְ וְכָךְ". עָמְדוּ וְקִידְּשׁוּ - קָנוּ. הֵן הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בְּאֲמִירָה. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתָא דְּרַב - בְּבִתּוֹ נַעֲרָה, דְּקָא מָטֵי הָנָאָה לִידֵיהּ. אֲבָל בּוֹגֶרֶת, דְּלָא מָטֵי הָנָאָה לִידֵיהּ - לָא. וְהָאֱלֹהִים! אָמַר רַב אֲפִילּוּ בּוֹגֶרֶת. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי - אֲבִי הַבֵּן מַאי הָנָאָה אֲתָא לִידֵיהּ? אֶלָּא, בְּהַהִיא הָנָאָה דְּקָמְיַיחֲתֵנִי אַהֲדָדֵי - גְּמָרֵי וּמַקְנֵי לַהֲדָדֵי. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: דְּבָרִים הַלָּלוּ נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב? אוֹ לֹא נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב? אֲמַר לֵיהּ: לֹא נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב. אֵיתִיבֵיהּ: הַפִּקְחִין הָיוּ כּוֹתְבִין "עַל מְנָת שֶׁאָזוֹן אֶת בִּתֵּךְ חָמֵשׁ שָׁנִים כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ עִמִּי"! מַאי "כּוֹתְבִין" - אוֹמְרִים. וְקָרֵי לֵיהּ לַאֲמִירָה "כְּתִיבָה"? אִין, וְהָתְנַן: הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ "דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסֶיךָ" וְתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ. תָּא שְׁמַע: אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם. הָא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם - כּוֹתְבִין. מַאי לָאו - שְׁטָרֵי פְּסִיקְתָּא! לָא, שְׁטָרֵי אֵרוּסִין מַמָּשׁ, כִּדְרַב פַּפָּא וְרַב שַׁרְבִּיָא. דְּאִיתְּמַר, כְּתָבוּ לִשְׁמָהּ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ, רַבָּה וְרָבִינָא אָמְרֵי: מְקוּדֶּשֶׁת, רַב פַּפָּא וְרַב שַׁרְבִּיָא אָמְרֵי: אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת. תָּא שְׁמַע: מֵתוּ - בְּנוֹתֵיהֶן נִיזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהֵיא נִיזּוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשֶׁקָּנוּ מִידוֹ. אִי הָכִי, בָּנוֹת נַמִּי! בְּשֶׁקָּנוּ לָזוֹ וְלֹא קָנוּ לָזוֹ. וּמַאי פָּסְקָא? אִיתְּמַר דַּהֲוָאי בִּשְׁעַת קִנְיָן - מְהַנֵּי לַהּ קִנְיָן, בָּנוֹת דְּלָא הָווּ בִּשְׁעַת קִנְיָן - לָא מְהַנֵּי לְהוּ קִנְיָן. מִי לָא עָסְקִינַן דַּהֲוָאי בִּשְׁעַת קִנְיָן, וְהֵיכִי דָּמֵי - כְּגוֹן דְּגֵרְשָׁהּ וְאַהַדְּרָהּ! אֶלָּא, אִיתְּמַר דְּלֵיתָא בִּתְנַאֵי בֵּית דִּין - מְהַנֵּי לַהּ קִנְיָן, בָּנוֹת דְּאִיתְּנְהוּ בִּתְנַאֵי בֵּית דִּין - לָא מְהַנֵּי לְהוּ קִנְיָן. מִגְּרַע גְּרָעֵי"! אֶלָּא, בְּנוֹתָיו הַיְינוּ טַעְמָא: כֵּיוָן דְּאִיתְּנְהוּ בִּתְנַאֵי בֵּית דִּין, אֵימַר צְרָרֵי אַתְפְּסִינְהוּ. "לֹא יֹאמַר הָרִאשׁוֹן". אָמַר רַב חִסְדָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת בַּת אֵצֶל אִמָּהּ. מִמַּאי דְּבִגְדוֹלָה עָסְקִינַן? דִּלְמָא בִּקְטַנָּה עָסְקִינַן, וּמִשּׂוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. דְּתַנְיָא: מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֵּן קָטָן לְאִמּוֹ, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִים: יֶהֱא גָּדֵל אֶצְלֵנוּ, וְאִמּוֹ אוֹמֶרֶת: יֶהֱא בְּנִי גָּדֵל אֶצְלִי - מַנִּיחִין אוֹתוֹ אֵצֶל אִמּוֹ, וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ אֵצֶל רָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ. מַעֲשֶׂה הָיָה וּשְׁחָטוּהוּ עֶרֶב הַפֶּסַח! אִם כֵּן, לִיתְּנֵי לְמָקוֹם שֶׁהִיא,

מאי

ולא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כִּי פְּלִיגֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל – כאשר נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בשיטת רבי ישמעאל הוא שנחלקו. מבארת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל – דברי רבי יוחנן בודאי יכולים להאמר בשיטת רבי ישמעאל, שהרי הוא מחייב לוה המודה בשטר שאינו חתום, וכל שכן שמחייב ערב באופן זה. וְרֵישׁ לָקִישׁ יאמר לך, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל את דינו הָתָם – שם, לענין ערב שמשתעבד, אֶלָּא משום דְּשַׁיֵּיךְ לֵיה לְשִׁיעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא – שהוא יכול להשתעבד מן התורה, אפילו בדברים ללא קנין, אֲבָל הָכָא – כאן לגבי לוה לֹא שַׁיֵּיךְ שִׁיעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא – אינו יכול להשתעבד מן התורה בדברים ללא קנין, ואף רבי ישמעאל מודה שאין הוא מתחייב לחבירו.

* * *

הגמרא שבה לדינו של רב גידל אמר רב: גּוּפָא, אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, 'כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ כָּךְ וְכָךְ, וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ כָּךְ וְכָךְ, עָמְדוּ וְקִידְּשׁוּ קָנוּ, הֵן הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה'. אָמַר רָבָא, מִסְּתַבְּרָא מִילְּתָא דְּרַב – מסתבר שדברי רב נאמרו בְּקִידּוּשֵׁי בִּתּוֹ נַעֲרָה דְּקָא מָטֵי הֲנָאָה לִידֵיהּ – שבאה הנאה ליד האב והיינו כסף קידושיה, ובהנאה זו, גמר בליבו להקנות ככל שהתחייב לתת לבתו, אף בלא שקנו מידו. אֲבָל בּוֹגֶרֶת שכסף קידושיה לעצמה, דְּלֹא מָטֵי הֲנָאָה לִידֵיהּ – שלא באה הנאה לידו, לֹא יועיל קנין בדברים בלא שיקנו מידו. מסיים רבא את דבריו ואומר, וְהָאֱלֹהִים – לשון שבועה אָמַר רַב את דינו אֲפִילּוּ בקידושי ביתו בּוֹגֶרֶת, דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי – שאם לא תאמר כן, יקשה, אֲבִי הַבֵּן דהיינו אבי החתן מַאי הֲנָאָה אָתָא לִידֵיהּ – איזו הנאה באה לידו בשעת הקידושין, הרי הוא לא מקבל מאומה, ואם כן כיצד הוא גומר בדעתו להקנות, ובהכרח שההתחייבות חלה אף ללא קבלת הנאה ממונית. אֶלָּא טעם הדבר הוא, דִּבְהַהִיא הֲנָאָה דְּקָמִיחַתְּנֵי אַהֲדָדֵי – שבאותה הנאה שיש להם מחמת נישואי בניהם, נָמְרֵי וּמְקַנֵּי לַהֲדָדֵי – גומרים בדעתם להקנות זה לזה, ואין צריך לעשות קנין.

הגמרא מביאה נידון השייך לדברי רב גידל: אָמַר לֵיהּ רְבִינָא לְרַב אַשֵּׁי, דְּבָרִים הַלָּלוּ – ההתחייבויות של הורי החתן והכלה שניתנו בדיבור בלא שעשו על כך קנין, נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב אוֹ לֹא נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב – האם התירו חכמים להעלותם על הכתב אם רוצים להחתים עדים על גבי השטר, כלומר, האם חכמים נתנו לדברים בלא קנין שחתמו עליהם עדים תוקף של שטר לענין לגבות מנכסים משועבדים, או שלא נתנו חכמים לדברים אלו תוקף של שטר, ואם כן אין רשות לכותבם, מחשש שמא יבואו לגבות בו ממשועבדים שלא כדין.

רב אשי פושט את הספק: אָמַר לֵיהּ, לֹא נִיתְּנוּ לִיכָּתֵב, שכן לא נתנו חכמים כח לדברים הללו, ואף כשחותמים עליהם עדים אין להם רשות לגבות מן הנכסים המשועבדים כיון שלא עשו קנין, ואם נתיר להם לכתוב ולהחתים עדים בשטר יבואו לגבות אף מנכסים משועבדים שלא כדין.

רבינא מקשה על רב אשי: אִיתִיבֵיהּ – הקשה רבינא ממשנתינו, הַפִּקְחִין הָיוּ כּוֹתְבִין כשהיו מתחייבים על המזונות של בנות נשותיהם 'עַל מְנָת שֶׁאָזוּן אֶת בִּתְּךָ חָמֵשׁ שָׁנִים כָּל זְמַן שֶׁאַתָּ עִמִּי', הרי שהתחייבות זו שהתחייב הבעל לאשתו, שלדברי הגמרא (לעיל ע"א) נעשתה בשטרי פסיקתא, ניתנת להיכתב. מתרצת הגמרא: מַאי – מה הפירוש 'כּוֹתְבִין' האמור במשנה, 'אוֹמְרִים'. הגמרא תמהה: וְכִי קָרֵי לֵיהּ לַאֲמִירָה כְּתִיבָה. משיבה הגמרא: אֵין – אכן. וְהָתְנַן – וכפי ששנינו במשנה (לעיל פג.) הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בְּנִכְסֶיךָ, וְתָנֵי רַבִּי חִיָּיא – רבי חייא היה שונה בברייתא דין זה בלשון הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ, הרי שדרך התנא לקרוא ל'אמירה' 'כתיבה'.

קושיה נוספת על רב אשי: תָּא שְׁמַע ראיה לדין זה מהמשנה (ב"ב קסז:), אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵירוּסִין וְנִשּׂוּאִין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, ומשמעות המשנה הָא [–אבל] מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין, מַאי לָאו שִׁטְרֵי פְּסִיקְתָּא – האם אין כוונת המשנה, ל'שטרי פסיקתא' ונמצא שדברים אלו ניתנו להיכתב ודלא כרב אשי. דוחה הגמרא: לֹא, אין כוונת המשנה לשטרי פסיקתא, כי אם לִשְׁטָרֵי אֵירוּסִין מַמָּשׁ, דהיינו השטר שבו מקדש הבעל את אשתו, שכותב בשטר 'הרי את מקודשת לי' ומוסרו לה. כִּדְרַב פַּפָּא וְרַב שְׁרַבְיָא – וכשיטתם של חכמים אלו, דְּאִיתְּמַר, כָּתְבוּ לאשה שטר קידושין לִשְׁמָהּ של האשה המתקדשת, וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ, רַבָּה וְרַבִּינָא אָמְרֵי מִקּוּדֶּשֶׁת. רַב פַּפָּא וְרַב שְׁרַבְיָא אָמְרֵי אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת. ואם כן אפשר לומר שהמשנה באה ללמד כדברי רב פפא ורב שרביא.

קושיא נוספת על רב אשי: תָּא שְׁמַע, ששנינו במשנתינו, מֵתוּ הבעלים של האשה, בְּנוֹתֵיהֶן נִיזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא [–בת האשה] נִיזּוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב, ועל כרחך שיש לה שטר שאם לא כן כיצד תגבה מנכסים משועבדים, ונמצא איפוא שדברים אלו ניתנו להיכתב. דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן – כאן במשנתינו, במה אנו עוסקים, בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ – שקבלו העדים קנין סודר מידי הבעלים על התחייבותם, ובאופן זה ודאי ניזונות מנכסים משועבדים וכותבים שטר לכתחילה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן משנתינו עוסקת באופן שהבעלים עשו קנין על התחייבותם בָּנוֹת נַמִּי – גם בנותיהם יהיו ניזונות מנכסים משועבדים. מתרצת הגמרא: בְּשֶׁקָּנוּ לָזוּ וְלֹא קָנוּ לָזוּ – משנתינו מדברת באופן שהבעל הקנה לבת אשתו את מה שהתחייב כלפיה, ולא הקנה לבנותיו שלו. מקשה הגמרא: וּמַאי פַּסְקָא – וכי דבר פסוק הוא לחכמים שעושין קנין לבת האשה ואין עושין קנין לבנות, ששנו במשנה בסתם שבנותיהן ניזונות מבני חורין והיא ניזונת ממשועבדים. הגמרא מנסה ליישב: לעולם עשו קנין אף עבור הבנות, אמנם אִיהִי דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן מְהַנֵּי לֵהּ קִנְיָן – בת אשתו מכיון שכבר נולדה בשעת הקנין, מועיל הקנין עבורה, בָּנוֹת דְּלֹא הֲווּ בִּשְׁעַת קִנְיָן לֹא מְהַנֵּי לְהוּ קִנְיָן – אך בנותיו מכיון שטרם נולדו בשעה הקנין, אין הקנין מועיל עבורם. הגמרא מקשה על תירוץ זה: מִי לֹא עַסְקִינָן דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן – וכי לא יתכן שאף בנותיו שלו יהיו בשעת קנין, וְהֵיכִי דָּמֵי – ובאיזה אופן יתכן הדבר, כְּגוֹן דְּגַרְשָׁהּ וְאַהֲדְרָהּ – כגון, שגירש את אשתו אחרי שכבר היו לו בנות ממנה, והחזירה וכתב לה תנאים הללו, ואף שיתכן שכך יהיה, לא חילקה המשנה בדבריה, ואמרה שאין בנותיו גובות מנכסים משועבדים, ומשמע שלעולם הדין כך.

הגמרא מביאה ביאור חדש: אֶלָּא, החילוק בין בנותיו לבת האשה, אִיהִי דְּלֵיתָא בִּתְנַאי בֵּית דִּין – בת אשתו שאין הוא מחויב כלפיה מתנאי בית דין לפרנסה, מְהַנֵּי לֵהּ קִנְיָן – מועיל הקנין לגביה, אולם בָּנוֹת, דְּאִיתְּנְהוּ [–שישנם] בִּתְנַאי בֵּית דִּין, דהיינו שהוא מחויב בפרנסתם מתנאי בית דין, לֹא מְהַנֵּי לְהוּ קִנְיָן – לא מועיל הקנין עבורם. הגמרא תמהה: מִגַּרְעָא גָּרְעֵי – וכי מפני שאביהם מחויב להם מתנאי בית דין יגרע חלקם שלא יועיל להם הקנין לגבות מנכסים משועבדים.

הגמרא מביאה ביאור נוסף: אֶלָּא, בְּנוֹתָיו הַיְינוּ טַעְמָא – הטעם שבנותיו אינם יכולות לגבות מנכסים משועבדים, כֵּיוָן דְּאִיתְּנְהוּ [–שישנם] בִּתְנַאי בֵּית דִּין, אֵימַר צְרָרֵי אִתְּפְסִינְהוּ – יש לחשוש שאביהן מסר להם לפני מותו צרור כסף על מנת שיתפרנסו ממנו, ולפיכך אינן יכולות לגבות ממשועבדים, מה שאין כן לגבי בת האשה שלא שייך חשש זה.

שנינו במשנתינו: 'לֹא יֹאמַר הָרִאשׁוֹן לכשתבא אצלי אזונה, אלא מוליך לה מזונותיה למקום שאמה'. הגמרא מדייקת בדברי המשנה: אָמַר רַב חִסְדָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת – מדברי התנא שנקט 'למקום שאמה' ולא נקט 'לבית אחיה', יש ללמוד שבַּת גדילה אֵצֶל אִמָּהּ, ואף בת הניזונות מן הבנים אין כופים אותה לגור עמם אלא ניזונת בבית אמה. שואלת הגמרא: מַאי דְּבַגְדּוּלָה עַסְקִינָן – מנין שמשנתינו עוסקת אף בבת גדולה, דִּלְמָא בִּקְטַנָּה עַסְקִינָן – שמא מדובר רק בקטנה ומה שנקטה המשנה 'למקום שאמה' הוא מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה ביתומה קטנה, דְּתַנְיָא בברייתא, מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֶּן קָטָן לְאִמּוֹ, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִים יְהֵא גָּדֵל אֵצְלֵנוּ, וְאִמּוֹ אוֹמֶרֶת יְהֵא בְּנִי גָּדֵל אֶצְלִי – רצוני שבני יהיה גדל עימי. מַנִּיחִין אוֹתוֹ אֵצֶל אִמּוֹ, וְאֵין

המשך בעמוד מ

מַאי – מדוע נקט התנא 'לְמָקוֹם שֶׁאִמָּהּ' שמלשון זה משמע שבכל אופן הדין כך, **שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ** – יש ללמוד מכך שלעולם **הַבַּת אֵצֶל הָאֵם, לֹא שְׁנָא גְּדוֹלָה וְלֹא שְׁנָא קְטַנָּה** – ואין בזה חילוק בין גדולה לקטנה.

* * *

שנינו במשנה: **לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם וְכוּ'** הרי אנו זנין אותה כאחד. הגמרא מביאה מעשה שלכאורה קשור לדין זה: **הַהוּא גַּבְרָא דְּאוֹגַר לֵיהּ רֵיחַיָּא לְחַבְרֵיהּ, לְטַחְינָה** – מעשה באדם שהשכיר ריחיים לחבירו, ובתמורה היה מוטל על השוכר לטחון עבור המשכיר את מזונות ביתו, **לְסוֹף אִיעַתַּר** – לבסוף התעשר המשכיר, **זָכֵין רֵיחַיָּא וְחַמְרָא** – וקנה ריחיים חדשות וחמור, על מנת לטחון בהם למזונות ביתו. וכיון שכבר לא היה צריך את מלאכת השוכר **אָמַר לֵיהּ** לשוכר, **עַד הָאִידְּנָא הֲוָה טָחֵינְנָא גַּבָּךְ** – עד עתה טחנתי אצלך את חיטיי כדמי שכירות, **הַשְׁתָּא** – עתה שיש לי ריחיים וחמור, ואיני זקוק למלאכתך, **הַב לִי אַגְרָא** – שלם לי במעות. **אָמַר לֵיהּ** השוכר, **מִיטַחַן טָחֵינְנָא לָךְ** – אמשיך ואטחון עבורך, ולא אשלם לך שכירות.

סָבַר רָבִינָא לְמִימַר, הֵיינוּ מַתְנִיתִין – שדין זה דומה למה ששנינו במשנה, **'לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד זָנָה וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת'**, שהרי מבואר במשנה, שאף שמתחילה לא התחייב הבעל אלא מזונות בלבד, מכל מקום באופן שיש לבת מזונות ממקום אחר חייבוהו לתת לה דמי מזונות, וכן בנידון זה, אף שמתחילה לא התחייב אלא לטחון בעבורו, עכשיו שאין למשכיר צורך בזה יתן לו מעות.

הגמרא דוחה את הדמיון: **אָמַר לֵיהּ רַב עֲוִירָא, מִי דְּמֵי** – וכי המקרים הללו דומים זה לזה, **הָתָם** – שם במקרה המבואר במשנתינו, **חַד כְּרֵיסָא אִית לָהּ, תַּרְתֵּי כְּרֵיסָתָא לֵית לָהּ** – כרס אחד יש לה ולא שתים, כלומר, אין הבת יכולה לאכול פעמיים ולפיכך יכולה לתבוע מאחד מהם דמי מזונות, ואילו **הָכָא** – במעשה כאן, **מָצֵי אָמַר לֵיהּ** – יכול השוכר לומר למשכיר אינך מפסיד כלום, שכן **טְחוֹן וְזַבֵּין טְחוֹן וְאוֹתִיב** – מה שאתה טוחן בריחיים שברשותך מכור לאחרים, ומה שאני טוחן עבורך, תשמור עבור מזונות ביתך. מוסיפה הגמרא: **וְלֹא אָמְרַן** שהשוכר אינו מחויב לשלם דמים, **אֶלָּא דְּלֵית לֵיהּ טְחִינָא לְרֵיחַיָּא** – אלא כאשר אינו מוצא אנשים המבקשים לטחון אצלו כל שעה, ולפיכך יכול לטעון מאחר ואני יושב בטל מעבודה, לא אתן לך מעות אלא אטחן עבורך, **אֲבָל אִית לֵיהּ טְחִינָא לְרֵיחַיָּא** – אולם אם הוא מוצא לטחון בשכר, **כָּפוּן זוֹ כּוֹפֵן אוֹתוֹ עַל מִדַּת סְדוֹם** – כופין את השוכר שלא יתנהג עם המשכיר במידת סדום, ומחייבים אותו לתת למשכיר מעות.

משנה

משנתינו דנה בזכות האלמנה למזונות ודיור מהנכסים של בעלה: **אַלְמָנָה שֶׁאָמְרָה** ליורשי בעלה, **אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית בַּעְלִי** – איני רוצה לצאת מבית בעלי, **אֵין הַיּוֹרְשִׁין יְכוֹלִין לוֹמַר לָהּ, לְכִי לְבֵית אָבִיךְ וְאָנוּ זָנִין אוֹתָךְ שָׁם, אֶלָּא זָנִין אוֹתָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ, וְנוֹתְנִין לָהּ מָדוֹר** [–מקום לדור] **לְפִי כְּבוֹדָהּ.**

אָמְרָה האלמנה, **אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית אַבָּא,** כלומר, רצוני שתעלו את מזונותי אלי לבית אבא, **יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ, אִם אַתְּ דֶּרֶךְ אֶצְלֵנוּ יֵשׁ לִיךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם אֵין אַתְּ אֶצְלֵנוּ אֵין לִיךְ מְזוֹנוֹת.** אמנם **אִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהִיא יַלְדָּה וְהֵן יְלָדִים,** ויש לחוש שיבואו לידי עבירה, **זָנִין אוֹתָהּ, וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ** – אף שאינה גרה עמהם אלא בבית אביה.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את הזכויות שיש לאלמנה כל ימי אלמנותה: **תָּנוּ רַבָּנַן, מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּמְּדוֹר כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיתָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בּוֹ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ.** וכן **מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיתָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בָּהֶם בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ.** ומשתמשת **בְּכֵרִים וּכְסָתוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ,** וכן **מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בִּכְלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, שֶׁכֵּן כָּתַב לָהּ בְּכְתוּבָה, וְאַתְּ תְּהֵא יָתְבַתְּ בְּבֵיתִי וּמִיתַּזְּנָא מִנִּכְסֵי כָּל יְמֵי מֵגַר אַרְמְלוּתֵיךְ בְּבֵיתִי** – ואת תהי ישובת בביתי וניזונת מנכסי כל ימי משך אלמנותך בביתי, ומלשון 'בביתי' משמע שבאותו שימוש תשתמשי בין בחיי ובין במותי כל זמן שאת בביתי.

תָּנֵי רַב יוֹסֵף, מנוסח הכתובה **'בְּבֵיתִי'** יש לדייק שדווקא בביתי **וְלֹא בְּבֵיתִי** – בית צר כעין צריף, כלומר אם לא הותיר אחריו אלא בית צר כעין צריף, אנו אומרים שבאופן זה לא קיבל על עצמו להוציא בניו מביתו ולהושיבה במקומם.

הגמרא מביאה הוראה בענין זה: **אָמַר רַב נַחְמָן, יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ מְדוֹר אַלְמָנָה, לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם** – אין המכר חל. מקשה הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** – מדוע שונה דין זה **מִדְּרַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יְתוֹמִים שֶׁקִּדְּמוּ וּמָכְרוּ בִּנְכָסִים מוּעָטִין,** דהיינו שמכרו את הנכסים המועטים קודם שבאו לבית דין, אף שהנכסים האלו מיועדים למזונות הבנות, **מַה שֶּׁמָּכְרוּ מָכְרוּ.** הרי שאף שמעיקר הדין יש ליתן נכסים אלו לבנות והבנים ישאלו על הפתחים, מכל מקום הועילה מכירת היתומים, ואם כן מדוע שלא נאמר אף כאן שאף שלאלמנה יש זכות דיור בבית בעלה מכל מקום מכירת היתומים צריכה להועיל. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – שם, בנכסים מועטים, **לֹא מִשְׁתַּעְבְּדֵי לָהּ מֵחַיִּים** – אין הנכסים משועבדים למזונות הבנות מחייו של האב, ולפיכך כשקדמו ומכרו הועילה מכירתם, ואולם **הָכָא** – לגבי מכירת מגורי האלמנה, **מִשְׁתַּעְבְּדֵי לָהּ מֵחַיִּים** – הרי הוא משועבד לה עוד בחיי בעלה, ועל כן אין היתומים יכולים למוכרו.

* * *

אָמַר אַבָּיֵי, נְקִיטִינַן – מסורת היא מאבותינו, **מְדוֹר אַלְמָנָה שֶׁנָּפַל, אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ,** משום שבשעה שנפל הבית פקע השיעבוד כלפיה.

ברייתא המסייעת לדין זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכך שנינו בברייתא, **מְדוֹר אַלְמָנָה שֶׁנָּפַל אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ הִיא אוֹמֶרֶת הַנִּיחוּנִי וְאֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי** [–מכספי], **אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ** – אין היתומים מחויבים להסכים לכך.

הגמרא מביאה ספק בענין זה: **בָּעֵי אַבָּיֵי** [–שאל] **אִם הָאַלְמָנָה שִׁיפְּצָה** – תיקנה וחיזקה את הבית, ומפני כך הוא עשוי מעתה לעמוד עוד זמן רב, **מַאי** – מה הדין, האם מחויבים היתומים לתת לה לגור בבית זה כל זמן שהוא קיים אחר שחוזק, או שאינם מחויבים אלא בשיעור שהיה יכול להתקיים אם לא היתה מחזקת אותו.

מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

* * *

שנינו במשנה: **אָמְרָה אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מבית אבא,** יכולין היורשין לומר לה, אם את אצלנו יש ליך מזונות, ואם אין את אצלנו אין ליך מזונות. שואלת הגמרא: **וְלֵיתְבוּ לָהּ כִּי יַתְבָה הָתָם** – שיתנו לה מזונותיה כשהיא יושבת בבית אביה, ומדוע אין הם מחויבים לזון אותה אלא בבית בעלה. משיבה הגמרא: **מְסַיְּיעָ לֵיהּ** – מדברי משנתינו נמצא סיוע **לְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא בְּרִכַּת הַבַּיִת בְּרִיבָּהּ,** כלומר, כפי ריבוי בני הבית כך הוא שיעור הברכה המצויה בבית, שהרבים מסייעים זה לזה, ומשתכרים מכך, ומזלם של הרבים עדיף, ולפיכך יכולים היורשים יכולים לתבוע ממנה שתדור אצלם, בכדי שלא תתמעט הברכה.

מקשה הגמרא: **וְלֵיתְבוּ לָהּ לְפִי בְּרִכַּת הַבַּיִת** – ושיתנו לה מזונות ויפחתו מהם לפי מה שנתמעטה ברכת הבית בגללה כשאינה דרה

המשך בעמוד רנח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

מאי למקום שאמה — דקתני מילתא פסיקתא, שמע מינה: כל בת אצל האם. **דאוגר ליה ריחיא לחבריה לטחינה** — לא התנה שוכר לתת מעות למשכיר, אלא שיטחון לו למזונות ביתו בשברו. **לסוף איעתר** — משכיר. **זבין ריחיא וחמרא** — לטחון בה מזונות ביתו. **אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות** — ולא אמרינן: שניהם יתנו לה מזונות, ואף על פי שלא פסק לה דמים מתחלה אלא מזונות — חייבוהו לתת דמיהם, כשיש לה מזונות ממקום אחר. הבא נמי, אף על פי שלא פסק אלא טחינה, עכשיו שאינו צריך — יתן דמים. **טחון וזבין** — באותה שלקחת. **טחון ואותיב** — למזונותיך באותה שאצלי. **ולא אמרן** — דלא יהיב דמי. **אלא דלית ליה טחינא לריחיא** — שאין שוכר מוצא לטחון בשכר כל שעה, לפיכך אומר לו: אני יושב בטל, אטחון לך ולא אתן דמים. **אבל** — כל זמן שמוצא לטחון טוחן בשכר, ונותן לזה דמים. **מדת סדום** — זה נהנה וזה לא חסר, לא היו עושין טובה. **משנה אי אפשי לזוז מבית בעלי** — לצאת מבית בעלי. **גמרא ולא בבקתי** — בית צר כעין צריף. כדאמרינן במסכת שבת (עז,ב): בקתא = בי עקתא. **אם היה מדור שלו צר** — לא קבל עליו להוציא את בניו ולהושיבה. **בנכסים מועטין** — שהבנות זוכות בהן, כדתנן (כתובות קח,ב): הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. **וקדמו** — קודם שיבואו לבית דין, ומכרום. **שיפצה** — חזקה בדקיה. **מאי** — מי אמרינן: לא מפקינן לה כל ימים שיכול להתקיים, או דלמא אמרינן לה: לאו כל כמינך. **ברכת הבית ברובה** — בני אדם שעוזרין זה את זה משתכרין, ומזל דרבים עדיף. **וליתבו לה** — לפי מה שנתמעטה ברכת הבית ביציאתה. **לשון חכמים** — יש ללמוד ממנה ברכה, ועושר, ורפואה. **אם היה פקח** — זה שלוקח פירות הרבה, ואין לו שהות למושכם, אלא נתן מעות. **שוכר את מקומו** — דהוי לה כי חצירו, וחצירו קונה לו. הרי אתה למד מכאן סחורה, שלא יוכל המוכר לחזור — הרי לך עושר למוד מלשון חכמים. **לא ילעום כו'** — למדת שהחטים הלעוסין יפה למכה. **נר יהא דלוק במקומו** — אצל השולחן כמו בחיי. דכל ערב שבת היה בא לביתו משנפטר, כדלקמן. **יוסף חפני** — דמן חיפא. **את אביך** — כל אתין רבויין. **וי"ו יתירה** — ד"ואת אמך". **הני מילי** — דחייב בכבוד אשת אביו בחיי אביו. **בי שמשי** — ערב שבת. ונראה בעיני: לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל, והכל חרידים אליו לגמור מלאכתן עד שלא תחשך, קרו ליה בי שמשי. **שלא להוציא לעז כו'** — לומר: לא צדיקים היו, שלא היה להן רשות לבא לביתם כמו רבי. **כבור מינה בהדין עלמא** — שהיה מצוה שיתעסקו בקבורתו. **דקדים ערסייהו לערסיה** — הם נקברו תחלה. **והאי דאמר הכי** — שנזקק להודיע שימותו וישרתוהו. **דלא לימרו** — אינשי עליידהו, כשימותו: מילתא דאיסורא הוה בהו, שלא זכו להתעסק בו. ואיגלאי מילתא דהאי דלא שביבו בשני דרבי — זכותיה דרבי אגנא עליידהו. **עיירות** — גדולות על הכפרים, וכרכין גדולים מהם.

תוספות

ולא אמרן אלא דלית ליה טחינה לריחיא — תימה: הואיל והאי עובדא בדלית טחינה לריחיא, אמאי איצטריך רב עוירא למימר: התם תרי בריסתא לית לה, הבא טחון וזבין? אפילו לא הוה משכח משכיר למיטחן ומיזבן, דהוה חד בריסא — לא הוה דמי למתניתין. דבמתניתין ליכא פסידא דבעל כי יהיב לה דמי מזונות, ממה שהיה נותן מזונות עצמן. אבל השוכר — אית ליה פסידא אם יתן שכר הטחינה, שהרי אינו מוצא לטחון. ומכיסו יצטרך לפרוע! ואמר רבי: דבלאו האי טעמא דטחון וזבין טחון ואותיב הוה מצי לבטולי המקח, שלא יצטרך ליתן לו אגרא, הואיל ואית ליה פסידא, אבל מכל מקום המשכיר יאמר: כמו כן לדידי אית לי פסידא — שכר ריחיא שלי, ויכול לבטל המקח קודם הזמן. ונהי דשוכר לא יצטרך ליתן לו שכר מכיסו — אבל לעבד הריחים עד זמן שהתנו ביניהן — לא יובל השוכר, הואיל ומשכיר אית ליה פסידא. אבל השתא דמצי למימר: ליה טחון וזבין, טחון ואותיב, ולית לך פסידא — על בורחיך תניא לי הריחים עד הזמן, שהרי לי הוה פסידא ולך אין פסידא.

הכי גרסינן: שיפצא מאי — ושם דבר הוא, כלומר: מהו שתשפץ? וכן פירש רבינו חננאל.

ברכת הבית ברובה — פירש רבינו חננאל: בגון הא דאמרינן (שבת קכב,א): נר לאחד נר למאה. וכן כל כהאי גוונא — אין נותנין מזונמן

מַאי לְמָקוֹם שֶׁאִמָּהּ? שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ: בַּת אֵצֶל הָאֵם, לָא שְׁנָא גְּדוֹלָה וְלָא שְׁנָא קְטַנָּה. "לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם וכו'". הַהוּא גַּבְרָא דְּאוֹגַר לֵיהּ רֵיחָיָא לְחַבְרֵיהּ לְטָחְינָה, לְסוֹף אִיעַתַּר, זַבִּין רֵיחָיָא וְחַמְרָא. אֲמַר לֵיהּ: עַד הָאִידָּנָא - הָוֶה טָחֵינְנָא גַּבָּךְ, הָשְׁתָּא - הַב לִי אַגְרָא. אֲמַר לֵיהּ: מִיטְחַן טָחֵינְנָא לָךְ. סָבַר רָבִינָא לְמֵימַר: הַיְינוּ מַתְנִיתִין, לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם "הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאֶחָד" אֶלָּא אֶחָד זָנֶה וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. אֲמַר לֵיהּ רַב עֲוִירָא: מִי דָּמֵי? הָתָם - חַד בְּרִיסְתָּא אִית לָהּ, תַּרְתֵּי בְּרִיסְתָּא לֵית לָהּ. הָכָא - מָצֵי אֲמַר לֵיהּ: טְחוֹן וְזַבִּין, טְחוֹן וְאוֹתֵיב. וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא דְּלֵית לֵיהּ טְחִינָא לְרֵיחָיָא. אֲבָל אִית לֵיהּ טְחִינָא לְרֵיחָיָא - כְּגוֹן זוֹ כּוֹפִין אוֹתוֹ עַל מִדַּת סְדוֹם. **משנה** אַלְמָנָה שֶׁאָמְרָה: אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית בַּעְלִי - אֵין הַיּוֹרְשִׁין יְכוֹלִין לוֹמַר לָהּ: לְכִי לְבֵית אָבִיךְ וְאָנוּ זָנִין אוֹתָךְ. אֶלָּא זָנִין אוֹתָהּ וְנוֹתְנִין לָהּ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ. אָמְרָה: אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית אַבָּא - יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ: אִם אַתְּ אֲצָלֵנוּ - יֵשׁ לִיךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם אֵין אַתְּ אֲצָלֵנוּ - אֵין לִיךְ מְזוֹנוֹת. אִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת מִפְּנֵי שֶׁהִיא יַלְדָּה וְהֵן יְלָדִים - זָנִין אוֹתָהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּמָּדוֹר כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, בַּעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, בְּכָרִים וּכְסָתוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, בִּכְלֵי כֶסֶף וּבִכְלֵי זָהָב כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ: וְאַתְּ תִּהְיֶא יָתְבַת בְּבֵיתִי וּמִיתְזָנֶא מִנְּכַסֵי כָּל יְמֵי מִגַּר אַרְמְלוּתִיךְ בְּבֵיתִי. תָּנֵי רַב יוֹסֵף: בְּבֵיתִי - וְלֹא בְּבִקְתִּי. אָמַר רַב נַחְמָן: יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ מְדוֹר אַלְמָנָה - לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם. וּמַאי שְׁנָא מִדְּרַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן? דְּאָמַר אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יְתוֹמִים שֶׁקָּדְמוּ וּמָכְרוּ בִּנְכָסִים מוּעָטִין, מַה שֶׁמָּכְרוּ - מָכְרוּ. הָתָם לָא מִשְׁתַּעְבְּדִי לָהּ מַחַיִּים, הָכָא - מִשְׁתַּעְבְּדִי לָהּ מַחַיִּים! אָמַר אַבָּיֵי: נְקִיטִינַן, מְדוֹר אַלְמָנָה שֶׁנָּפַל - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּיבִין לִבְנוֹתוֹ. תְּנֵיָא נַמִי הָכִי: מְדוֹר אַלְמָנָה שֶׁנָּפַל - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּיבִין לִבְנוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא, אֲפִילּוּ הִיא אוֹמֶרֶת "הַנִּיחוּנִי וְאֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי" - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. בְּעֵי אַבָּיֵי: שִׁיפְּצָה מַאי? תֵּיקוּ. "אָמְרָה: אִי אֶפְשִׁי". וְלִיתְבוּ לָהּ כִּי יָתְבָה הָתָם! מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא: בִּרְכַּת הַבַּיִת בְּרוּבָהּ. וְלִיתְבוּ לָהּ לְפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת! הָכִי נַמִי. אָמַר רַב הוּנָא: לְשׁוֹן חֲכָמִים בְּרָכָה, לְשׁוֹן חֲכָמִים עוֹשֶׁר, לְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא. בְּרָכָה - הָא דַּאֲמָרַן. עוֹשֶׁר - דִּתְנַן: הַמּוֹכֵר פֵּירוֹת לַחֲבֵירוֹ, מָשַׁךְ וְלֹא מָדַד - קָנָה, מָדַד וְלֹא מָשַׁךְ - לֹא קָנָה, וְאִם הָיָה פִּקֵּחַ - שׁוֹכֵר אֶת מְקוֹמוֹ. מַרְפֵּא - דִּתְנַן: לֹא יִלְעוֹס אָדָם חִטִּין וְיַנִּיחַ עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ בְּפֶסַח, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַמֵּיצוֹת. תָּנוּ רַבָּנַן: בִּשְׁעַת פִּטִּירָתוֹ שֶׁל רַבִּי, אָמַר: לְבָנַי אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנְסוּ בָּנָיו אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם, גַּר יְהֵא דָּלוּק בִּמְקוֹמוֹ, שׁוּלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בִּמְקוֹמוֹ, מִטָּה תְּהֵא מוּצַעַת בִּמְקוֹמָהּ. יוֹסֵף חֲפָנִי, שִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי - הֵם שִׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי, וְהֵם יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי. הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם. דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, דִּכְתִיב: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ"! אִשֶּׁת אִישׁ הֲוַאי. אִשֶּׁת אִישׁ נַמִי דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, דִּתְנַיָּא: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ", "אֶת אָבִיךָ" - זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, "וְאֶת אִמֶּךָ" - זוֹ בַּעַל אִמֶּךָ! וי"ו יְתֵירָה - לְרַבּוֹת אֶת אָחִיךָ הַגָּדוֹל, הָנֵי מִילֵּי - מְחַיִּים, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה - לָא. גַּר יְהֵא דָּלוּק בִּמְקוֹמוֹ, שׁוּלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בִּמְקוֹמוֹ, מִטָּה תְּהֵא מוּצַעַת בִּמְקוֹמָהּ. מַאי טַעְמָא? כָּל בֵּי שִׁמְשֵׁי הֲוָה אָתֵי לְבֵיתֵיהּ. הַהוּא בֵּי שִׁמְשָׁא אֲתַאי שַׁבְּבְתָּא, קָא קָרֵיהּ אַבָּבָא. אָמְרָה אַמֵּתֵיהּ: שְׁתִיקוּ, דְּרַבִּי יָתֵיב. כֵּיוָן דְּשָׁמַע - שׁוּב לָא אֲתָא, שְׁלָא לְהוֹצִיא לַעַז עַל צַדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים. יוֹסֵף חֲפָנִי שִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי הֵם שִׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי וְהֵם יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי. סְבוּר מִינַּהּ - בְּהָדֵין עָלְמָא הוּא דְּקָאָמַר. כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָדֵים עַרְסֵייהוּ לְעַרְסֵיהּ - אָמְרֵי: שְׁמַע מִינַּהּ - לְהַהוּא עָלְמָא הוּא דְּקָאָמַר. וְהַאי דְּאָמַר הָכִי - דְּלָא לֵימְרוּ: מִילְּתָא הֲוַאי לְהוּ, וְעַד הָאִידָּנָא נַמִי זְכוּתוֹ דְּרַבִּי הוּא דְּאַהֲנֵיָא לְהוּ. אָמַר לָהֶן: לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנְסוּ אֶצְלוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶן: אַל תִּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָירוֹת,

תוספות

מזומן לחיי העולם הבא – תימה: והלא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא! ופירש הרב רבי מאיר: כל היכא דאמר "מזומן לחיי העולם הבא" היינו בלא דין ובלא יסורין.

אותו היום שמת רבי בטלה קדושה – שהיו קורין אותו "רבינו הקדוש". והא דתניא בשילהי סוטה (מט,א): משמת רבי בטלה ענוה ויראה – יש לומר קדושה בכלל. והרב רבי חיים כהן היה אומר: אילמלי הייתי כשנפטר רבינו תם – הייתי מטמא לו, דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא – היינו קדושת כהונה. וכן מוכח, מדקאמר "אותו היום" – משמע אותו היום דוקא, ותו לא. ובהדיא אמר בירושלמי דמסכת ברכות בפרק "מי שמתו" דכשמת רבי אמרו: אין כהונה היום. ואין נראה לרבי, דכמדומה לרבי דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן, אבל טומאה דאורייתא – לא. ומנח

רש"י

והושיבו ישיבה – לעסוק בתורה. **לאחר שלשים יום** – של פטירתי מיד, ולא תהיו עסוקין בהספד. **שמעון בני חכם** – הוא. ולקמן פריך: מאי קאמר? **חנינא בר חמא ישב בראש** – הישיבה. **סבור מינה משום טורח** – דבני כפרים דסמיכו לעיירות ואתו למספדיה. כיון דחזו דקא אספדוהו בברכין, וקא אתו כולי עלמא מעיירות ומכפרים, אמרי: משום יקרא הוא דקאמר. **יומא דאשכבתיה** – יום פטירתו. **צריכא למימר** – דרבן גמליאל דבכור הוי נשיאה. **לך ולמטלעתך** – פסח היה, כדאמרינן בעלמא (סוכה נג,א): לוי אחוי קידה ואטלע. **מאי קשיא ליה** – לרבי שמעון ברבי, דאמר: צריכא למימר, אמאי צריכא – הא קרא כתיב! **ההוא ממלא מקום אבותיו הוה** – כלומר, אין באחיו חשוב ממנו. אבל כאן – הרי אחיו חכם ממנו. **יתיב רבי חנינא אבראי** – חוץ לבית המדרש, שלא היה נכפף לרבי אפס. **וקאתא** – לבבל. **כלילא שרי** – לצאת בה בשבת. מאי טעמא – מאן דרכה למיפק בכלילא – אשה חשובה, ואשה חשובה לא שלפא ומחויא, בפרק "במה אשה יוצאה" (שבת נט,ב). **מיכף הוה כייף ליה** – קודם שיגלה ממקומו, אבל לרבי חנינא לא כייף. **והא הוה רבי חייא** – ולמנייה רבי ראש ישיבה. **קברו של רבי** – ארונו של רבי, הורדתי עליו דמעות. **בערב שבת סימן יפה** – שיכנס למנוחה מיד. **במוצאי יום הכפורים** – נמחלו עוונותיו, וסימן יפה לו. **לא אפגריה** – לא אבטלו ממצות. **שדיינא** – זרענא. **ומגדלנא נישבי** – מקלע אני מכמורת. ודומה לו: אין פורסין נשבין ליונים (בבא בתרא כג,א). **וציידנא מבי** – צביים. **ואריכנא מגילתא** – ומתקן אני קלפים. אריכנא – לשון תיקון, כדאמר במסכת סוכה (מד,ב): אריך או לא אריך, כלומר: מתוקן או אינו מתוקן. ובספר עזרא (סימן ד) נמי כתיב "וערות מלבא לא אריך לנא למחזא". **לא תהא כדבר הזה בישראל** – כלומר, שלא אומר כדבר זה לעולם. **נחוג נשיאותך ברמים** – שתהא ישב בין הגדולים. **זרוק מרה** – אימה, שתהא אימתך עליהם. **בצינעא** – מכבד כל אחד ואחד. **בפרהסיא** – מטיל עליהם אימה, להודיע נשיאותו. **רבי מוטל** – בחליו בצפורי, ומקום קברו מוכן לו בבית שערים.

דמדליא

1 וְהוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. שִׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם,
2 גַּמְלִיאֵל בְּנִי נָשִׂיא, חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בְּרֹאשׁ. אַל
3 תִּסְפְּדוּנִי בְּעֲיָירוֹת. סְבוּר מִינָּהּ מִשּׁוּם טִרְחָא הוּא
4 דְּקָאָמַר, כֵּיוָן דַּחֲזֵי דְּקָסְפְּדֵי בַּכְּרָכִים וְקָאָתוּ כּוּלֵּי
5 עָלְמָא, אָמְרוּ: שְׁמַע מִינָּהּ מִשּׁוּם יְקָרָא הוּא דְּקָאָמַר.
6 "הוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם" - דְּלָא עָדִיפְנָא
7 מִמּוֹשֶׁה רַבֵּינוּ, דִּכְתִיב: "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה
8 בְּעַרְבוֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם", תְּלָתִין יוֹמִין סָפְדִין
9 בִּימָמָא וְלֵילְיָא, מִכָּאן וְאֵילָךְ - סָפְדוּ בִּימָמָא, וְגָרְסֵי בְּלֵילְיָא אוֹ סָפְדוּ בְּלֵילְיָא וְגָרְסֵי בִּימָמָא,
10 עַד דְּסָפְדֵי תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא. הַהוּא יוֹמָא דְּאַשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי נָפְקָא בַּת קָלָא וְאָמְרָה: כָּל
11 דַּהֲוָה בְּאַשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי - מְזוּמָּן הוּא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. הַהוּא כּוֹבֵס, כָּל יוֹמָא הֲוָה אָתֵי
12 קַמֵּיהּ, הַהוּא יוֹמָא לָא אֲתָא. כֵּיוָן דְּשָׁמַע הָכִי - סָלִיק לְאִיגְּרָא וְנָפַל לְאַרְעָא וּמֵת, יָצְתָה
13 בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אַף הַהוּא כּוֹבֵס מְזוּמָּן הוּא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. "שִׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם". מַאי
14 קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם - גַּמְלִיאֵל בְּנִי נָשִׂיא. אֲמַר לֵוִי: צְרִיכָא
15 לְמֵימַר? אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי: צְרִיכָא לָךְ וּלְמִטְלַעְתָּךְ. מַאי קַשְׁיָא לֵיהּ? הָא קְרָא קָאָמַר:
16 "וְאֵת הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר"! הַהוּא מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל
17 אֵינוֹ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה. וְרַבִּי מַאי טַעְמָא עֲבַד הָכִי? נְהִי דְּאֵינוֹ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו
18 בְּחָכְמָה, בְּיִרְאַת חֵטְא - מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה. "חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ". לֹא קִיבֵּל
19 רַבִּי חֲנִינָא, שֶׁהָיָה רַבִּי אָפֵס גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה. יָתֵיב רַבִּי אָפֵס בְּרִישָׁא, וִיתֵיב
20 רַבִּי חֲנִינָא אַבְּרָאי, וַאֲתָא לֵוִי וִיתֵיב גַּבֵּיהּ. נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵס, וִיתֵיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרִישָׁא,
21 וְלָא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמִיתַב גַּבֵּיהּ, וְקָאָתָא לְבָבֶל. וְהֵיוֵינוּ דְּאָמְרִי לֵיהּ לְרַב: גַּבְרָא רַבָּה
22 אִקְלַע לְגַהֲרְדְּעָא וּמִטְלַע, וְדָרֵישׁ: כְּלִילָא שָׁרֵי. אֲמַר: שְׁמַע מִינָּהּ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵס, וִיתֵיב
23 רַבִּי חֲנִינָא בְּרִישָׁא, וְלָא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמִיתַב גַּבֵּיהּ, וְקָאָתָא. וְאֵימָא רַבִּי חֲנִינָא נָח
24 נַפְשֵׁיהּ, וְרַבִּי אָפֵס כַּדְיָתֵיב יָתֵיב, וְלָא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמִיתַב גַּבֵּיהּ, וְקָאָתָא? אִיבָּעְיָא
25 אֵימָא: לֵוִי לְרַבִּי אָפֵס מֵיכַּף הֲוָה כַּיֵּיף לֵיהּ, וְאִי בָּעֵית אֵימָא: כֵּיוָן דְּאָמַר רַבִּי "חֲנִינָא בַּר
26 חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ" - לָא סַגִּי דְּלָא מָלֵיךְ, דִּכְתִיב בְּהוּ בְּצַדִּיקִים: "וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ".
27 וְהָא הֲוָה רַבִּי חִיָּיא! נָח נַפְשֵׁיהּ. וְהָוְאָמַר רַבִּי חִיָּיא: אֲנִי רָאִיתִי קִבְרוֹ שֶׁל רַבִּי וְהוֹרַדְתִּי עָלָיו
28 דְּמָעוֹת! אֵיפּוּךְ. וְהָאָמַר רַבִּי חִיָּיא: אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת רַבִּי בָּטְלָה קְדוּשָׁה! אֵיפּוּךְ. וְהָתַנְיָא,
29 כְּשֶׁחָלָה רַבִּי נִכְנַס רַבִּי חִיָּיא אֶצְלוֹ וּמְצָאוֹ שֶׁהוּא בוֹכֶה, אָמַר לוֹ: רַבִּי מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה?
30 וְהָתַנְיָא: מֵת מִתּוֹךְ הַשְּׂחוֹק - סִימָן יָפֶה לוֹ, מִתּוֹךְ הַבְּכִי - סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו לְמַטָּה - סִימָן יָפֶה לוֹ, פָּנָיו לְמַעְלָה - סִימָן רַע לוֹ,
31 כְּלֵפֵי הָעָם - סִימָן יָפֶה לוֹ, כְּלֵפֵי הַכּוֹתֶל - סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו יְרוּקִין - סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו צְהוּבִין וַאֲדוּמִים - סִימָן יָפֶה לוֹ, מֵת בְּעֶרֶב
32 שַׁבָּת - סִימָן יָפֶה לוֹ, בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת - סִימָן רַע לוֹ, מֵת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים - סִימָן רַע לוֹ, בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים - סִימָן יָפֶה לוֹ,
33 מֵת מֵחוֹלֵי מֵעַיִים - סִימָן יָפֶה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁרוּבָּם שֶׁל צַדִּיקִים מִיתָתָן בְּחוֹלִי מֵעַיִים. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא אַתּוֹרָה וּמִצְוֹת קָא בָּכֵינָא. אִיבָּעְיָא
34 אֵימָא: אֵיפּוּךְ, וְאִיבָּעְיָא אֵימָא: לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוּךְ, רַבִּי חִיָּיא עָסוּק בְּמִצְוֹת הֲוָה, וְרַבִּי סָבוּר: לָא אַפַּגְּרֵיהּ, וְהֵיוֵינוּ דְּכִי הֲווּ מִינְצוּ רַבִּי
35 חֲנִינָא וְרַבִּי חִיָּיא: אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּיא בַּחֲדֵי דִּידִי מִינְצַתְּ, דְּאַם חַס וְשָׁלוֹם נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל - מְהַדְרָנָא לֵיהּ
36 מִפַּלְפּוּלִי! אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא: אֲנָא עָבְדִי דְּלָא מִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, דְּאַיְיתִינָא כִּיתְנָא וְשָׁדְיֵינָא, וּמְנַדְּלָנָא נִישְׁבֵּי, וְצַיְּידְנָא טַבְיָא,
37 וּמַאֲכִילְנָא בִּישְׂרָא לְיַתְמֵי, וַאֲרִיכְנָא מְגִילְתָא מִמַּשְׁכֵּי דְּטַבְיָא, וְסָלִיקְנָא לְמָתָא דְּלֵית בָּהּ מַקְרֵי דְּרַדְקֵי, וְכָתֵיבְנָא חַמְשָׁא חוּמְשֵׁי לְחַמְשָׁא
38 יָנוּקֵי, וּמַתְנֵינָא שִׁיתָּא סִידְרֵי לְשִׁיתָּא יָנוּקֵי, לְכָל חַד וְחַד אָמְרִי לֵיהּ: אַתְנֵי סִידְרָךְ לְהַבְרָךְ. וְהֵיוֵינוּ דְּאָמַר רַבִּי: כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה
39 חִיָּיא! אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: אֲפִילּוּ מִמְּךָ? אֲמַר לֵיהּ: אִין. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: אֲפִילּוּ מֵאַבָּא? אֲמַר לֵיהּ:
40 חַס וְשָׁלוֹם! לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן: לִבְנֵי קָטָן אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנַס רַבִּי שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, מָסַר לוֹ סִדְרֵי חָכְמָה. אָמַר לָהֶן:
41 לִבְנֵי גָּדוֹל אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנַס רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֶצְלוֹ, וּמָסַר לוֹ סִדְרֵי נְשִׂיאוּת. אָמַר לוֹ: בְּנִי, נְהוֹג נְשִׂיאוּתְךָ בְּרָמִים, זְרוֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים.
42 אִינִי?! וְהָא כְּתִיב: "וְאֵת יִרְאֵי ה' יְכַבֵּד", וְאָמַר מָר: זֶה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה תַּלְמִיד חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ, וּמְחַבְּקוֹ
43 וּמְנַשְּׁקוֹ, וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי רַבִּי, מָרִי מָרִי! לָא קַשְׁיָא, הָא - בְּצִינְעָא, הָא - בְּפַרְהֶסְיָא. תַּנְיָא, רַבִּי מוּטָל בְּצִיפּוֹרִי, וּמְקוֹם מוּכָן לוֹ בְּבֵית
44 שְׁעָרִים. וְהָתַנְיָא: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" - הַלֵּךְ אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים הֲוָה, אֶלָּא כֵּיוָן דַּחֲלַשׁ - אַמְטִיוּהִי לְצִיפּוֹרִי,

דמדליא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לעסוק בתורה, מיד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם של הספד, ולא תהיו עוסקים עוד בהספד.

עוד אמר להם רבי לחכמי ישראל, שִׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם, גַּמְלִיאֵל בְּנִי יהיה נָשִׂיא, חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בְּרֹאשׁ הישיבה.

הגמרא מבארת את דברי רבי שנאמרו לעיל: רבי צוה לחכמי ישראל אַל תִּסְפְּדוּנִי בְּעֲיָרוֹת. מבארת הגמרא: סָבוּר מִינָּהּ – היו סבורים לומר מדבריו של רבי, מִשּׁוּם טִרְחָא הוּא דְּקָאָמַר – משום טירחתם של בני הכפרים הסמוכים לעיירות הוא שציוה להם שלא יטרחו לבוא לעיירות להשתתף בהספדים, כֵּיוָן דְּחָזֵי דְּקַסְפְּדֵי בִּכְרַכִּים וְקָאָתוּ כּוּלֵּי עָלְמָא – אולם אחרי שראו שבשעה שהספידוהו בכרכים, טרחו ובאו לשם יושבי הכפרים והעיירות כולם, אָמְרוּ, שְׁמַע מִינָּהּ מִשּׁוּם יְקָרָא הוּא דְּקָאָמַר – מכאן מוכח שכוונתו של רבי שלא יספידוהו בעיירות היתה, על מנת שיתקבצו כולם אל מקום אחד, בכדי שיספידוהו ברוב עם ויתרבה כבודו שהוא כבודה של תורה.

עוד ציוה רבי: הוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, ושלא יהיו יותר עסוקים בהספד. מבארת הגמרא טעמו של רבי לציווי זה: דְּלָא עָדִיפְנָא – שאיני עדיף מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ דִּכְתִיב עליו (דברים לד ח) 'וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְּכִי אֵבֶל מֹשֶׁה', הרי שאפילו את משה רבינו לא הספידו יותר משלשים יום.

הגמרא מספרת את מה שאירע לאחר פטירתו של רבי: תְּלָתִין יוֹמִין סָפְדִין בִּימָמָא וְלֵילְיָא – שלשים יום ספדו לו בימים ובלילות, מִכָּאן וְאֵילָךְ, סָפְדוּ בִּימָמָא וְגָרְסֵי בְּלֵילְיָא – היו סופדים לו ביום ועוסקים בתורה בלילות, אוֹ סָפְדוּ בְּלֵילְיָא וְגָרְסֵי בִּימָמָא – או שהספידוהו בלילות ועסקו בתורה ביום, עַד דְּסַפְדֵי תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – עד כלות שנים עשר חדשים לפטירתו.

הגמרא מביאה מעשה שהתרחש בזמן פטירתו של רבי: הַהוּא יוֹמָא דְּאַשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי – ביום פטירתו של רבי, נַפְקָא בַּת קָלָא – יצאה בת קול וְאָמְרָה, כָּל דְּחָיֵי אַשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי – כל מי שהיה בפטירתו של רבי, מְזוּמָן הוּא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. הַהוּא כּוֹבֵס, כָּל יוֹמָא הֲוָה אָתֵי קַמֵּיהּ – היה שם כובס אחד שבכל יום היה בא לפני רבי, הַהוּא יוֹמָא לָא אָתָא – ובאותו יום לא בא, כֵּיוָן דְּשָׁמַע הָכִי – כיון ששמע את דברי הבת קול, שכל מי שהיה בפטירתו של רבי מזומן לעולם הבא, סָלִיק לְאִינְּרָא וְנָפַל לְאַרְעָא וָמֵת – עלה לגג ונפל לארץ ומת, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אַף הַהוּא כּוֹבֵס מְזוּמָן הוּא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כיון שהצטער על כך שלא זכה להתעסק בכבודו של רבי עד שהמית עצמו.

עוד אמר רבי: שִׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם הוא. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר – מה התכוין רבי בדבריו. משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך היתה כוונת רבי לומר, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם, גַּמְלִיאֵל בְּנִי יהיה נָשִׂיא. אָמַר לֵוִי, צְרִיכָא לְמֵימַר – וכי רבי היה צריך לומר כן, והרי דבר פשוט הוא שהבן הבכור יהיה ממלא מקום אביו בנשיאות. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי לְלוי, צְרִיכָא לָךְ וּלְמַטְלַעְתָּךְ – דברי רבי צריכים לך ולצליעתך. הגמרא תמהה: מַאי קְשָׁיָא לֵיהּ – מה היה קשה לרבי שמעון על דברי לוי, הָא קְרָא קָאָמַר – הרי דבריו מפורשים בפסוק (דה"ה ב' כא ג) 'וְאֶת הַמַּמְלָכָה נָתַן המלך יהושפט לִיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר' הרי מפורש שהבכור הוא ממלא מקום אביו. משיבה הגמרא: אין ללמוד מיהושפט, שכן הַהוּא [–יהורם בנו] מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה, כלומר, לא היה אח יותר חשוב ממנו, וְרִבָּן גַּמְלִיאֵל אֵינוֹ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה, שהרי רבי שמעון אחיו היה חכם ממנו.

מקשה הגמרא: וְרִבִּי, מַאי טַעְמָא עָבַד הָכִי – מה הטעם שמינה את רבן גמליאל בנו להיות נשיא, ולא את רבי שמעון אחיו שהיה חכם יותר. מתרצת הגמרא: משום דְנָהֵי דְּאֵינוֹ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה, בְּיִרְאַת חֵטְא מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה – אף שלא היה ממלא מקום אבותיו בחכמה, מכל מקום ביראת חטא היה ממלא מקום אבותיו.

עוד ציוה רבי: חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בְּרֹאשׁ הישיבה. מספרת הגמרא: לֹא קִיבֵּל רַבִּי חֲנִינָא לעמוד בראשות הישיבה, משום שֶׁהָיָה רַבִּי אָפֵס גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה, ואין זה לכבודו שרבי חנינא שקטן ממנו יהיה ראש ישיבה, יָתֵיב רַבִּי אָפֵס בְּרֵישָׁא – ישב רבי אפס בראשות הישיבה, וְיָתֵיב רַבִּי חֲנִינָא אַבְּרָאי – ורבי חנינא ישב מחוץ לבית המדרש, משום שלא רצה להיות כפוף לו. וְאָתָא לֵוִי וְיָתֵיב גַּבֵּיהּ – ובא לוי וישב עם רבי חנינא מחוץ לבית המדרש. נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵס וְיָתֵיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵישָׁא – נפטר רבי אפס לבית עולמו, וישב רבי חנינא בראשות הישיבה, וְלֹא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ – ולא היה ללוי איש לישב עמו מחוץ לבית המדרש, וְלכן קָאָתָא לְבָבֶל. וְהַיְינוּ דְּאָמְרֵי לֵיהּ – וזהו שאמרו החכמים לְרַב, נַבְרָא רַבָּה אִקְּלָע לִנְהַרְדְּעָא וּמִטְּלַע – אדם גדול צולע ברגלו הגיע לנהרדעא, וְדָרֵישׁ כְּלִילָא שָׁרֵי – והוא הורה בדרשתו שמותרת אשה לצאת בשבת בתכשיט הנקרא 'כלילא' לרשות הרבים, הבין מכאן רב שלוי הגיע, וְאָמַר, שְׁמַע מִינָּהּ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵס – יש להבין מכך שלוי הגיע שנפטר רבי אפס, וְיָתֵיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵישָׁא, וְלֹא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ – ונתמנה רבי חנינא לראש הישיבה, ונותר לוי לבדו חוץ לבית המדרש מבלי שיהיה לו איש להיות עמו, וְקָאָתָא – ולפיכך בא לבבל.

שואלת הגמרא: מנין לרב שכך היו הדברים, וְאִימָּא רַבִּי חֲנִינָא נָח נַפְשֵׁיהּ, וְרַבִּי אָפֵס כְּדְרָתֵיב יָתֵיב – הרי אפשר לומר שרבי חנינא הוא שנפטר, ורבי אפס נותר ראש הישיבה, וְלֹא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינִישׁ לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ, וְקָאָתָא – וכיון שלא נותר ללוי איש להיות עמו חוץ לבית המדרש, בא לבבל. משיבה הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה אמור, שאילו רבי אפס היה חי, לֵוִי לְרַבִּי אָפֵס מֵיכַּהּ הֲוָה כָּיֵיף לֵיהּ – היה לוי נכפף לרבי אפס ולא היה גולה לבבל. וְאִי בָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה אמור באופן נוסף, כֵּיוָן דְּאָמַר רַבִּי, חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ, לֹא סַגִּי דְּלֹא מָלִיךְ – שמאחר שרבי מינה את רבי חנינא בר חמא לראשות הישיבה, אי אפשר שלא יקוימו דבריו וימלוך רבי חנינא בר חמא בראשות הישיבה, דִּכְתִיב בְּהוּ בַּצַּדִּיקִים – שכן הכתוב מעיד בצדיקים, 'וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ' (איוב כב כח).

שואלת הגמרא: וְהָא הֲוָה רַבִּי חִיָּיא – והרי רבי חייא היה בזמנם, ומדוע לא מינהו רבי לראש הישיבה. משיבה הגמרא: נָח נַפְשֵׁיהּ – באותו הזמן כבר נפטר רבי חייא לבית עולמו. שואלת הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי חִיָּיא, אֲנִי רְאִיתִי קִבְרוֹ [–ארונו] שֶׁל רַבִּי וְהוֹרַדְתִּי עָלָיו דְּמָעוֹת, הרי שהיה רבי חייא בין החיים בשעה שנפטר רבי, ומדוע אם כן לא מינהו רבי לראש הישיבה. משיבה הגמרא: אִיפּוּךְ – יש לומר להיפך שכך אמר רבי, 'אני ראיתי ארונו של רבי חייא והורדתי עליו דמעות'.

ממשיכה הגמרא להקשות: וְהָאָמַר רַבִּי חִיָּיא, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת רַבִּי בָּטְלָה קְרוּשָׁה, הרי שהיה רבי חייא חי בשעה שנפטר רבי לבית עולמו. משיבה הגמרא: אִיפּוּךְ – יש להפוך אף כאן את שמות התנאים, ולומר שכך אמר רבי על רבי חייא.

הגמרא מוסיפה להקשות: וְהָתַנְיָא בברייתא, כְּשֶׁחָלָה רַבִּי נִכְנְסוּ רַבִּי חִיָּיא אֶצְלוֹ וּמְצָאוֹ שֶׁהוּא בּוֹכֶה, אָמַר לוֹ רבי חייא, רַבִּי מִפְּנֵי מָה אַתָּה בּוֹכֶה, וְהָתַנְיָא מֵת מִתּוֹךְ הַשְּׂחוֹק סִימָן יָפֶה לוֹ מִתּוֹךְ הַבֶּכִי סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו לְמַעְלָה סִימָן יָפֶה לוֹ פָּנָיו לְמַטָּה סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם סִימָן יָפֶה לוֹ כְּלַפֵּי הַכּוֹתֶל סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו יְרוּקִין סִימָן רַע לוֹ פָּנָיו צְהוּבִין וַאֲדוּמִים סִימָן יָפֶה לוֹ, מֵת בְּעֶרֶב שַׁבָּת סִימָן יָפֶה לוֹ שיבנסו למנודה מיד, וינצל מחבוט הקבר, בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת סִימָן רַע לוֹ, מֵת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים סִימָן רַע לוֹ בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים סִימָן יָפֶה לוֹ שנמחלו עוונותיו, מֵת מַחוֹלִי מַעַיִים סִימָן יָפֶה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁרוּבָם שֶׁל צַדִּיקִים מִיתָתָן בְּחוֹלִי מַעַיִים. אָמַר לוֹ רבי לרבי חייא, אֲנָא אַתּוֹרָה וּמִצְוֹת קָא בָּכִינָא – אני בוכה על תורה ומצוות שיתבטלו ממני במיתתי, ובאופן זה לא אמרו שהבכי הוא סימן רע. הרי מוכח שרבי חייא היה בפטירתו של רבי.

הגמרא מביאה שני תירוצים: אִיבָּעֵית אֵימָא, אִיפּוּךְ – אם תרצה אמור אף כאן שיש להפוך את הגירסא ולומר, שהמעשה היה להיפך שרבי חייא חלה ורבי נכנס לבקרו. וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה אמור שלְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוּךְ – אין לשנות את גירסת הברייתא, ובאמת רבי חייא היה חי כשנפטר רבי, וטעמו של רבי שלא למנות

המשך בעמוד קז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משום דְּמִדַּלְיָא – שהיא גבוהה ויושבת בראש ההר, וּבְסִים אֲוִירָא – ואווירה יפה וצונן, ולא כן בית שערים היושבת במקום עמוק ואווירה חם ורע לחולה.

הגמרא ממשיכה לספר על מה שאירע ביום פטירתו של רבי: הַהוּא יוֹמָא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי – באותו היום בו נסתלק רבי לבית עולמו, גָּזְרוּ רַבָּנַן תַּעֲנִיתָא וּבָעוּ רַחֲמֵי – גזרו חכמים תענית והיו מבקשים רחמים על רבי שיחיה, וְאָמְרֵי, כָּל מַאן דְּאָמַר נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי – והכריזו, כל מי שיאמר שרבי נפטר יִדָּקֵר בַּחֲרֵב, סְלִיקָא אַמַּתַּיהּ דְּרַבִּי לְאִינְּרָא – עלתה שפחתו של רבי לגג, וְאָמְרָה, עֲלִיּוֹנִים [–מלאכים] מְבַקְּשִׁין אֶת רַבִּי וְתַחְתּוֹנִים [–חכמי ישראל] מְבַקְּשִׁין אֶת רַבִּי, יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוּפוּ תַּחְתּוֹנִים אֶת הָעֲלִיּוֹנִים וִיהֵא עמהם בעולם הזה. כֵּיוָן דַּחֲזַאי כַּמָּה זִימְנֵי דְּעָיֵיל לְבֵית הַכִּסֵּא וְחָלֵץ תְּפִילִּין וּמַנַּח לְהוּ וְקָמְצַטְעַר – כיון שראתה כמה פעמים שרבי הולך לבית הכסא מחמת חולי מעיים שהיה לו, וחולץ את התפילין וחוזר ומניחם, ומצטער לחלוץ ולהניח, אָמְרָה השפחה, יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוּפוּ עֲלִיּוֹנִים אֶת הַתַּחְתּוֹנִים וימות רבי. וְלֹא הֲווּ שָׁתְקֵי רַבָּנַן מִלְּמִיבְעֵי רַחֲמֵי – ולא פסקו החכמים מלהמשיך ולבקש רחמים על רבי שיחיה, שָׁקְלָה כּוּזָא שַׁדְיָיא מַאינְּרָא [לְאַרְעָא] – נטלה השפחה כלי חרס קטן, וזרקתו מן הגג לארץ, כששמעו חכמים את הכלי נשבר אִישְׁתִּיקוּ מֵרַחֲמֵי וְנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי – נשתתקו מתפילתם, ונסתלק רבי לבית עולמו.

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְבַר קַפָּרָא, זִיל עַיֵּין – לך והתבונן בשלומו של רבי. אָזַל, אַשְׁכְּחֵיהּ דְּנָח נַפְשֵׁיהּ – הלך בר קפרא ומצא שנסתלק רבי לבית עולמו, קָרְעֵיהּ לְלְבוּשֵׁיהּ וְאַהְדְּרֵיהּ לְקָרְעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ – קרע בבגדו, והחזיר את מקום הקרע לאחוריו שלא ירגישו בו שמת רבי, פָּתַח וְאָמַר דברי הספד, אֲרָאֵלִים וּמְצוּקִים – מלאכים וצדיקים מצוקי ארץ, אָחֲזוּ בַּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ – ברבי, נִצְּחוּ אֲרָאֵלִים אֶת הַמְּצוּקִים וְנִשְׁבָּה אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ – נצחו המלאכים את הצדיקים ונשאו את ארון הקודש והלכו להם. אָמְרוּ לֵיהּ החכמים לבר קפרא, נָח נַפְשֵׁיהּ – האמנם נפטר רבי, אָמַר לְהוּ בר קפרא אַתּוּן קָאָמְרִיתוּ וַאֲנָא לֹא קָאָמִינָא – אתם אומרים ואני איני אומר.

מוסיפה הגמרא לספר: בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי, זָקֵף עָשֵׂר אֶצְבְּעוֹתָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁנֶּעֱנַשְׁתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹות, וְלֹא נֶהֱנֵיתִי בעולם הזה אֲפִילּוּ בשיעור הטירחה שיגעתי בתורה בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שלי, לכן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בִּמְנוּחָתִי. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה ״בָא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם״ (ישעיה נז ב).

הגמרא מתקשה על הכתוב שנאמר בבת קול: עַל מִשְׁכָּבוֹ מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה צריך להיכתב ״על משכבו״ בלשון יחיד, שהרי תחילת הפסוק ״בא שלום״ נאמר בלשון יחיד. משיבה הגמרא: מְסַיֵּיעַ לֵיהּ – לשון הפסוק מסייע לְדברי רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל, בְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם שָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יוֹצְאוֹת לְקִרְאָתוֹ, כת אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ, ״בֹּא בְשָׁלוֹם״. וְכת אַחַת אוֹמֶרֶת, ״הוֹלֵךְ נְכֹחוֹ״ (שם), כלומר, יבא בשלום מי שהיה הולך בדרך ישרה. וְכת אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ, ״בָא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם״ (שם).

בְּשָׁעָה שֶׁהָרָשָׁע נֶאֱבָד מִן הָעוֹלָם – בשעת מיתתו של הרשע, שָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה יוֹצְאוֹת לְקִרְאָתוֹ, כת אַחַת אוֹמֶרֶת, ״אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה׳ לָרְשָׁעִים״ (שם מח כב). וְכת אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ, לְמַעֲצֵבָה יִשְׁכָּב, וְכת אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ, ״רְדָה וְהָשְׁכֵּבָה אֶת עֲרֵלִים״.

משנה

המשנה מביאה מחלוקת מהו משך הזמן שבו האלמנה יכולה לתבוע את כתובתה: כָּל זְמַן שֶׁהִיא דרה בְּבֵית אָבִיהָ וניזונת משל היתומים, גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ לְעוֹלָם – יכולה לגבות את כתובתה בכל זמן שתרצה. כָּל זְמַן שֶׁהִיא דרה בְּבֵית בַּעְלָהּ, גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, וטעם הדבר, משום שֶׁיֵּשׁ בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים שֶׁתַּעֲשֶׂה טוֹבָה כְּנֶגֶד כְּתוּבָתָהּ, כלומר, אשה רגילה ליתן לשכנותיה מלח או מים, ואמדו חכמים שבמשך עשרים וחמש שנים יצטרפו אותם טובות שעשתה לסכום השוה לערך כתובתה, ולפיכך לאחר זמן זה הפסידה כתובתה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, השיעור של עשרים וחמש שנים, אינו משום הטובות שעשתה האלמנה עם שכנותיה, אלא משום שיש בזמן זה ראיה שהיא מחלה על כתובתה, ולפיכך כָּל זְמַן שֶׁהִיא מתגוררת בְּבֵית בַּעְלָהּ, גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ לְעוֹלָם, משום שיש לומר שמחמת שהיא בביתם והם מכבדים אותה, היא בושה לתבוע את כתובתה, ולפיכך אין ראיה משתיקתה שהיא מוחלת על הכתובה, אבל כָּל זְמַן שֶׁהִיא דרה בְּבֵית אָבִיהָ, גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, ומשם ואילך אין היא יכולה עוד לגבות את כתובתה, שהרי אינה מתביישת מהם ושתיקתה עד עתה מוכיחה שמחלה על כתובתה.

אם האלמנה מֵתָה, יוֹרְשֶׁיהָ מַזְכִּירִין כְּתוּבָתָהּ כלומר, צריכים יורשיה למחות על כתובתה, עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים.

* * *

גמרא

שנינו במשנה שלדעת רבי מאיר לאחר עשרים וחמש שנים אין האלמנה גובה כתובתה, שיש בזמן זה שתעשה טובה לאחרים כנגד שווי כתובתה. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, וכי יתכן שעֲנָנְיָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל שכתובתה מועטת גובה כתובתה עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, וּמַרְתָּא בַּת בֵּיתוּס שהיתה עשירה וכתובתה מרובה עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, ואיך יתכן לומר שבשתיהן הטובות שעשו לאחרים בעשרים וחמש שנים מגיעות לשיעור הכתובה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי בדרך משל, לְפוּם גַּמְלָא שִׁיחָנָא – משערים את כובד המשא לפי כחו של הגמל, והנמשל הוא שכפי שיעור עושרה כך הוא שיעור הטובות שעושה עם שכנותיה, ולפיכך כתובותיהן של עשירה ועניה מתמעטות לפי אותו חשבון.

מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, לְדעת רַבִּי מֵאִיר שסובר ששיעור עשרים וחמש שנים נתנו חכמים בגלל חשבון הטובות שעשתה, מַהוּ שֶׁתְּשַׁלֵּשׁ – האם מחשבים את סכום כתובתה לפי מספר השנים שחלפו, להפסיד לה עבור כל שנה שחלפה אחד מעשרים וחמש של כתובתה, ולפיכך אם שהתה מחצית השנים תפסיד מחצית כתובתה או שליש או רבע הכתובה, לפי חשבון השנים ששהתה. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

* * *

שנינו במשנה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כָּל זְמַן שהיא בבית בעלה וכו׳ כל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה עד עשרים וחמש שנים. הגמרא מקשה על כך: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, אֲתַאי – אם באה האלמנה לתבוע את כתובתה רגע קוֹדֶם שִׁקִּיעַת הַחַמָּה גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ ואילו באה רגע לְאַחַר שִׁקִּיעַת הַחַמָּה לֹא גַּבְיָא – אינה יכולה לגבות את כתובתה, וכי מסתבר לומר בְּהַהִיא פּוּרְתָּא אַחֵילְתָּא – שבשיעור זמן מועט זה, מחלה על כתובתה. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, אִין – אכן כך. כָּל מִדַּת חֲכָמִים כֵּן הִיא בצמצום ובדקדוק והעמידו דבריהם בחוזק כיתד בל תמוט, דוגמא לדבר, בְּאַרְבָּעִים סְאָה מים, אדם טוֹבֵל, בְּאַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר קוֹרְטוֹב אֵינוֹ יָכוֹל לִטְבּוֹל

המשך בעמוד נג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

דמדליא — דאמרינן במסכת מגילה (ו,א): למה נקרא שמה צפורי — שיושבת בראש ההר, בציפור. **דעל כמה זימנין לבית הכסא** — דחולי מעיים הוה ליה. וחלץ תפילין ומנח להו — וקא מצער לחלוץ ולהניח. **פתח ואמר** — הספד. **אראלים ומצוקים** — מלאכים וצדיקים מצוקי ארץ. **ולא נחיתי בעולם הזה** — [אפילו] לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה שלי, **יבואו צדיקים ויצאו לקראתו ויבא בשלום** — ואחר כך ינוחו צדיקים על משכבותם. הולך נכחו — בדרך ישרה. **משנה** כל זמן שהיא בבית אביה — והיורשים זנוה שם. גובה כתובתה — כשתרצה. שתעשה טובה — מנכסי יתומים נותנת לחם ומלח לשכניה. וחכמים אומרים — לא הוזכרו עשרים וחמש לענין הטובה שתעשה, ולא אפסדוה רבנן כתובה. וכשהוזכרו עשרים וחמש — לענין המחילה הוזכרו; דהואיל ושתקה ולא תבעה כל השנים הללו — מחלתה. הלכך, כל זמן שהיא בבית בעלה — אין שתיקתה מחילה, אלא מפני שמכבדין אותה היא בושה למחות על כתובתה. אבל בבית אביה, משששתקה עשרים וחמש שנים — מחילה היא. מתה יורשיה מזכירין כתובתה כו' — כלומר, צריכה למחות על כתובתה בתוך עשרים וחמש שנים. **גמרא** ענייה שבישראל — שכתובתה מועטת, איבדה לרבי מאיר בטובה שעושה בעשרים וחמש שנים. **ומרתא בת בייתוס** — שהיתה עשירה, וכתובתה מרובה — תפסיד כתובתה בטובה של עשרים וחמש שנים? **לפום גמלא שיחנא** — המשוי לפי הגמל. אף כאן, לפי עושרה טובתה. מהו שתשלש — לרבי מאיר, דטעמא משום טובה. שתשלש — שנחשוב טובתה לחשבון כתובתה לפי חשבון השנים, להפסיד לכל שנה אחת מעשרים וחמש בכתובתה, אם לא שהתה עשרים וחמש שנים אלא חציין, או שלישית או רביעית. תשלש — לשון חלוקה לפי חשבון הוא, כדתנן (מכות ה,א): משלשין בממון ואין משלשין במכות. כל מדת חכמים כן — העמידוה יתד ולא תמוט. אבל שטר כתובה יוצא — בבית דין מתחת ידה. גובה כתובתה לעולם — שאילו מחלתה היתה מוסרת להם שטר הכתובה. שלא בהזכרה — אם שתק עשרים וחמש שנים, ולא מיחה על חובו — לא הפסיד בכך. אלמנה בת אחולי היא — שנהנית מהן כל השנים הללו, וכתובתה אינה מלוה, ולא חיסרה בה ממון. לעולם דלא נקיט — הלכך דוקא בעל חוב, הא אלמנה דלא נקטא שטרא — אחילתה. ודקשיא לך: במאי גביא? — כשחייב מודה. שונין — בעלי ברייתא. גרושה הרי היא כבעל חוב — לגבות לעולם שלא בהזכרה, דוודאי לא מחלה. כשחייב מודה — שלא נתקבלה כתובתה. בר קוא — שם חכם.

הרי

תוספות

ומנה תפילין — ואף על גב שחולי מעיים פטורין מן התפילין, לפי שאין יכולין ליזהר היטב — אבל רבי היה מנהיג עצמו בקדושה יותר מדאי, והיה יודע היטב ליזהר. מפי רבי. **לא** נהניתי אפילו באצבע קטנה — דאמרינן במדרש: עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ומייתי הא עובדא דרבי.

ומרתא בת ביתוס עשרים וחמש שנים — אמר לי רבי: דהך פירכא ליתא אליבא דבר קפרא, דאמר לקמן: לא שנו אלא מנה ומאתים, אבל תוספת אית לה. דלענין כתובה דאורייתא — מרתא בת בייתוס וענייה שבישראל שוות. אלא אליבא דרבי יוחנן, דאמר דאפילו תוספת אין לה, איירי הכא. ולי נראה: דאליבא דכולי עלמא איתא. דהכא — אליבא דרבי מאיר איירי, ולקמן לא קאי בר קפרא אלא אליבא דרבנן, דאמרי: גובה כתובתה בבית אביה עד עשרים וחמש שנים, והואיל ושהתה כל כך, מחלתה. ואמר בר קפרא: דדוקא מנה ומאתים מחלה, אבל תוספת דהויא כמו מתנה בעלמא — לא מחלה, כמו שאר בעל חוב דלא מחיל. אבל לרבי מאיר דמפסדה משום שיש בעשרים וחמש שנה שתעשה טובה כנגד כתובה — אין חילוק בין תוספת למנה ומאתים, דלפום גמלא שיחנא. דאי לא תימא הכי, אלא אדרבי מאיר קאי — אם כן מדקאמר דתוספת יש לה, אלמא לית ליה דלפום גמלא שיחנא — אם כן קשה לדידיה: אלמנה דכתובתה מנה עד עשרים וחמש שנים, ובתולה דכתובתה מאתים עד עשרים וחמש שנים! ודומה לי דבר פשוט: דאליבא דרבנן קאי לקמן, דכולה סוגיא דלקמן מיירי אליבא דרבנן.

היכי דמי אי דלא נקיטא כתובה במאי גביא? — תימה: אמאי לא דייק כמו כן במתניתין: במאי גביא בשלא שהתה עשרים וחמש? אלא לאו — בנקיטא כתובה, וקתני דמחלה בעשרים וחמש! ויש לומר: דאמתניתין ליכא למיפרך, דאיכא למימר דמתניתין בעידי מיתה. והא אליבא דרב קיימא, דלדידיה (כתובות פט,ב) אלמנה גביא בעדי מיתה. והא דקאמר: אי דלא נקיטא כתובה בידה במאי גביא — היינו גט, דכמאן דכתב ביה מנה ומאתים דמי, דלרב (שם) גרושה לא גביא אלא בגט.

אמר

דְּמִדַּלְיָא, וּבְסִים אֲוִירָא. הַהוּא יוֹמָא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי גָּזְרוּ רַבָּנַן תַּעֲנִיתָא, וּבָעוּ רַחֲמֵי, וְאָמְרִי: כָּל מַאן דְּאָמַר "נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי" - יְדֻקַּר בְּחָרֶב. סְלִיקָא אַמְּתֵיהּ דְּרַבִּי לְאִיגְּרָא, אָמְרָה: עֲלִיּוֹנִים מְבַקְּשִׁין אֶת רַבִּי, וְהַתַּחְתּוֹנִים מְבַקְּשִׁין אֶת רַבִּי - יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוֹפוּ תַּחְתּוֹנִים אֶת הָעֲלִיּוֹנִים. כֵּיוָן דַּחֲזַאי כַּמָּה זִימְנֵי דְּעָיֵיל לְבֵית הַכִּסֵּא, וְחָלַץ תְּפִילִין, וּמַנַּח לְהוּ, וְקָמְצַטַּעַר, אָמְרָה: יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוֹפוּ עֲלִיּוֹנִים אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְלָא הָווּ שָׁתְקֵי רַבָּנַן מִלְּמִיבְעֵי רַחֲמֵי. שְׁקָלָה כּוּזָא שְׁדְיָא מֵאִיגְּרָא [לְאַרְעָא], אִישְׁתִּיקוּ מֵרַחֲמֵי, וְנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי. אֲמַרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְבַר קַפְּרָא: זִיל עַיֵּין. אֲזַל, אַשְׁכַּחֵיהּ דְּנָח נַפְשֵׁיהּ. קְרָעֵיהּ לְלִבּוּשֵׁיהּ, וְאַהַדְּרֵיהּ לְקְרָעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ. פָּתַח וְאָמַר: אֲרָאֵלִים וּמְצוּקִים אֲחָזוּ בָּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, נִצְּחוּ אֲרָאֵלִים אֶת הַמְּצוּקִים, וְנִשְׁבָּה אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ. אֲמַרוּ לֵיהּ: נָח נַפְשֵׁיהּ? אָמַר לְהוּ: אַתּוּן קָאָמְרִיתוּ, וַאֲנָא לָא קָאָמִינָא. בִּשְׁעַת פִּטִּירָתוֹ שֶׁל רַבִּי זָקֵף עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה, אָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁיָּגַעְתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי בַּתּוֹרָה, וְלֹא נֶהֱנֵיתִי אֲפִילּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בְּמִנּוּחָתִי. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "יָבֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם". עַל מִשְׁכָּבְךָ מִיבָּעֵי לֵיהּ! מְסַיֵּע לֵיהּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא. דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל: בְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, אוֹמְרִים מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם צַדִּיק פְּלוֹנִי בָּא. אוֹמֵר לָהֶם: יָבוֹאוּ צַדִּיקִים וְיֵצְאוּ לִקְרָאתוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ: יָבֹא בְּשָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, שָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יוֹצְאוֹת לִקְרָאתוֹ, אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ "בֹּא בְשָׁלוֹם" וְאַחַת אוֹמֶרֶת "הוֹלֵךְ נְכֹחוֹ" וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ "יָבֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם". בְּשָׁעָה שֶׁהָרָשָׁע נֶאֱבָד מִן הָעוֹלָם - שָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה יוֹצְאוֹת לִקְרָאתוֹ, אַחַת אוֹמֶרֶת "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים", וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ "לְמַעֲצֵבָה יִשְׁכָּב", וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ "רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים". **משנה** כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, שֵׁשׁ בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים שֶׁתַּעֲשֶׂה טוֹבָה כְּנֶגֶד כְּתוּבָּתָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים. **גמרא** אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: עֲנִיָּיה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, וּמְרָתָא בַּת בַּייְתוֹס - עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים? אָמַר לֵיהּ: לְפוּם גַּמְלָא שִׁיחַנָּא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לְרַבִּי מֵאִיר, מַהוּ שֶׁתְּשַׁלֵּשׁ? תֵּיקוּ. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כָּל זְמַן". אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: אַתַּאי קוֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ, לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה - לָא גְּבְיָא, בְּהַהִיא פּוּרְתָּא אַחֵילְתָּא?! אָמַר לֵיהּ: אִין, כָּל מִדַּת חֲכָמִים כֵּן הִיא: בְּאַרְבָּעִים סְאָה - טוֹבֵל, בְּאַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר קוֹרְטוֹב - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְבּוֹל בָּהֶן. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֵעִיד רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לְפְנֵי רַבִּי, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם אָבִיו: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ, אֲבָל שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: אֲפִילּוּ שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ - אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים. מְתִיב רַב שֵׁשֶׁת: בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בְּהַזְכָּרָה. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא נָקְטִי שְׁטָרָא - בְּמַאי גְּבִי? אֶלָּא דְּנָקְטִי שְׁטָרָא, וּבַעַל חוֹב הוּא דְּלָאו בַּר אַחוּלֵי הוּא, הָא אַלְמָנָה - אַחֵילְתָּא! הוּא מוֹתִיב לָהּ, וְהוּא מְפָרֵק לָהּ: לְעוֹלָם דְּלָא נָקְטִי שְׁטָרָא, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. וְהָוְאָמַר רַבִּי אֶלְעָא, שׁוֹנִין: גְּרוּשָׁה הֲרֵי הִיא כְּבַעַל חוֹב. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא נָקְטָא כְּתוּבָּה - בְּמַאי גְּבְיָא? אֶלָּא לָאו - דְּנָקְטָא כְּתוּבָּה, וּגְרוּשָׁה הִיא דְּלָאו בַּת אַחוּלֵי הִיא, הָא אַלְמָנָה - אַחֵילְתָּא! הָכָא נַמִּי, כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תָּנֵי רַב יְהוּדָה בַּר קָזָא בְּמַתְנִיתָא דְּבֵי בַּר קָזָא: תְּבוּעָה כְּתוּבָּתָהּ

הרי

תוספות

אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא מנה מאתים אבל תוספת יש לה — תימה: אם כן אמאי קאמר רב לעיל: לא שנו אלא בשאין שטר כתובה יוצאה מתחת ידה, אבל בששטר כתובה יוצאה מתחת ידה — גובה כתובתה לעולם. ומאי ראיה היא משום שטר כתובה, הואיל ואינה גובה בה לרבו! **הכי** גרסינן אתיא לקמיה דרבה — דרבה מיבעי ליה למיהדר פירי מיומא דכתיבא אדרכתא. דהכי סבירא ליה לרבה בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לה,ב). אבל רבא סבירא ליה: מכי שלימו יומי אכרזותא. מידהו, מדקאמרה: והא מר הוא דאמר אחריות טעות סופר הוא — נראה דגרסינן "רבא", דרבא הוא דאמר הכי בפרק קמא דבבא מציעא (טו,ב). ומצינן למימר דשפיר גריס "רבא", והאי דקאמרה ליה: ליזיל ולהדר פירי מן ההוא יומא דכתיבא אדרכתא עד האידנא — היא אמרה כן, אבל לרבא לא סבירא ליה הכי. ומאי דקאמר לה רבא: אחוי לי אדרכתא — נראה לי: לאו משום דאי הוה שפיר כתיבא אדרכתא דליהדר מיומא דכתיבא אדרכתא, אלא משום דאי לא כתיבא אדרכתא שפיר — דלא מיחייב לאהדורי פירי אפילו מכי שלמו יומי דאכרזותא, כיון דבטעות כתיבא אדרכתא, כדמסיק.

הדרן עלך הנושא

שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום — הכי גורס רבינו תם. דהא לרבי מאיר, דאמר בפרק "חלק" (סנהדרין קג,ב) דאבשלום אין לו חלק לעולם הבא — הייכי מסקינן בשמיה? הא אמרינן ביומא בפרק "הממונה" (לח,ב) "ושם רשעים ירקב" — דלא מסקינן בשמייהו. ואבישלום שם אדם, כדכתיב (אביה בן אבישלום). והכי נמי הא דאמר בפרק קמא דשבת (יב,ב): שבנא איש ירושלים — לא גרסינן "שבנא" אלא "שכנא", דשבנא רשע הוה. ויש מפרש דתרי שבנא היו, דכתיב בישעיה (כב) "כה אמר ה' צבאות לך בא אל הסוכן הזה אל שבנא אשר על הבית" וכתיב בתריה "מה לך פה וגו' הנה ה' מטלטלך וגו'" הרי משמע שהיה רשע, ואחריו כתוב בסוף (שם לז) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה' וישלח [את] אליקים אשר על הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני העם מתכסים בשקים וגו'" הרי משמע דשבנא אחרינא היה. ולאו מילתא היא, דהוא נמי שבנא הראשון, ואין מוקדם ומאוחר. דבעל כורחיך ההוא בתרא דהיה במעשה דסנחריב רשע הוה, דאמרינן (סנהדרין כו,א) ששלח לסנחריב: שבנא וסיעתו — השלימו, חזקיה וסיעתו — לא השלימו. וכשרצה לצאת הוא וסיעתו חוץ לחומה — יצא הוא תחלה, ובא גבריאל וסגר הדלת, והרגו סנחריב, ואז נתנבא עליו ישעיה "הנה ה' מטלטלך". ואף על גב דהכא קרי ליה סופר, והתם על הבית — מכל מקום אחדהוא. מפי רבי קשיא

הֲרֵי הִיא כְּבַתְּחִלָּה. וְאִם הָיָה שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם. שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב: יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, כְּשֶׁשְּׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מַהֲלוֹקֶת, אוֹ שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי? שָׁלַח לֵיהּ: בְּשֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מַהֲלוֹקֶת, אֲבָל שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מָנֶה מָאתַיִם, אֲבָל תּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהּ. וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲפִילּוּ תּוֹסֶפֶת אֵין לָהּ. דְּאָמַר רַבִּי אַיְּבוּ אָמַר רַבִּי יַנַּאי: תְּנַאי כְּתוּבָּה - כִּכְתוּבָּה דָּמֵי. אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מָנֶה מָאתַיִם, אֲבָל תּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב הוּנָא: אֲמַר רַב הָכִי? אָמַר לֵיהּ: אִישְׁתִּיקֵן קָאָמְרַתְּ אוֹ אַשְׁקְיֵין קָאָמְרַתְּ? אָמַר לֵיהּ: אִישְׁתִּיקֵן קָאָמִינָא. חַמְתֵּיהּ דְּרַב חִיָּיא אֲרִיכָא אִינְתַּת אֲחוּהּ הֲוַאי, וְאַלְמָנָה בְּבֵית אָבִיהָ הֲוַאי, וְזָנָה עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שְׁנִין בְּבֵי נָשָׁא. לְסוֹף אָמְרָה לֵיהּ: הַב לִי מְזוֹנֵי. אֲמַר לָהּ: לֵית לָךְ מְזוֹנֵי. הַב לִי כְּתוּבָּה! אֲמַר לָהּ: לָא מְזוֹנֵי אִית לָךְ, וְלָא כְּתוּבָּה אִית לָךְ. תְּבַעְתֵּיהּ לְדִינָא קַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר שֵׁילָא. אֲמַר לֵיהּ: אֵימָא לִי אִיזִי גּוּפָא דְּעוּבְדָא הֵיכִי הֲוָה? אֲמַר לֵיהּ: זָנֵיתָהּ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים בְּבֵי נָשָׁא, בְּחַיֵּי דְּמָר דִּבְכַתְפַּאי אַמְטַאי לָהּ. אֲמַר לֵיהּ: טַעְמָא מַאי אָמוּר רַבָּנַן: כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעֲלָהּ גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם - דְּאָמְרִינַן מִשּׁוּם כִּיסּוּפָא הוּא דְּלָא תָּבְעָה, הָכָא נַמִּי - מִשּׁוּם כִּיסּוּפָא הוּא דְּלָא תָּבְעָה, זִיל הַב לָהּ. לָא אַשְׁגַּח. כָּתַב לָהּ אַדַּרְכְּתָא אַנִּיכְסֵיהּ. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לֵיהּ: חֲזִי מָר הֵיכִי דָּנַן! אֲמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר דָּנָךְ. אָמְרָה לֵיהּ: אִי הָכִי - לֵיזִיל לְהַדַּר לִי פֵּירֵי דְּמִן הַהוּא יוֹמָא עַד הָאִידְּנָא! אֲמַר לָהּ: אַחֲוִי לִי אַדַּרְכְּתֵיךְ. חַזְיֵיהּ דְּלָא הֲוָה כָּתוּב בָּהּ "וְאִישְׁתְּמוֹדַעְנָא דִּנְכָסִים אֵלּוּ דְּמִיתְּנָא אִינּוּן". אֲמַר לָהּ: אַדַּרְכְּתָא לָאו שַׁפִּיר כְּתִיבָא. אָמְרָה לֵיהּ: תֵּיזִיל אַדַּרְכְּתָא, אֶשְׁקוֹל מִיּוֹמָא דִּשְׁלִימִי יוֹמָא אַכְּרוּזְתָּא עַד הָשְׁתָּא. אֲמַר לָהּ: הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּלָא כְּתִיב טָעוּתָא בְּאַדַּרְכְּתָא, אֲבָל הֵיכָא דִּכְתִיב טָעוּתָא בְּאַדַּרְכְּתָא - לֵית לָן בָּהּ. אָמְרָה לֵיהּ: וְהָא מָר הוּא דְּאָמַר: אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא! אֲמַר לָהּ רָבָא: בְּהָא לֵיכָּא לְמֵימַר טָעוּת סוֹפֵר הוּא, דִּבְהָא אֲפִילּוּ רַבָּה בַּר שֵׁילָא טָעֵי. מֵעִיקָּרָא הוּא סָבוּר: הָנֵי וְהָנֵי דִּידֵיהּ, מַה לִּי מֵהָנֵי מַה לִּי מֵהָנֵי? וְלָא הִיא; זִימְנִין דְּאָזְלָה וּמַשְׁבְּחָה לְהוּ, וּדְבַעְלָהּ מִכְּסִפֵּי, וַאֲמַר לָהּ: שְׁקֵיל דִּידָךְ וְהַב לִי דִּידִי, וְאִתֵּי לְאַפּוּקֵי לַעַז עַל בֵּי דִינָא.

הדרן עלך הנושא

שְׁנֵי דַּיָּנֵי גְּזֵירוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אַדְמוֹן וְחָנָן בֶּן אֲבִישָׁלוֹם. חָנָן אוֹמֵר שְׁנֵי דְּבָרִים, אַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, חָנָן אוֹמֵר:

רש"י

הרי היא כבתחלה — ומונה עשרים וחמש שנים משעת תביעה. והלכה כדברי מי — כדברי רבי מאיר, או כדברי חכמים? לא שנו — דבעשרים וחמש שנים מחלה. אלא מנה מאתים — שהם שם כתובה. אבל תוספת יש לה — דמתנה היא, ולאו כתובה. תנאי כתובה — תוספת. אישתיקן קאמרת או אשקיין קאמרת — האי דמתמהת ואמרת "אמר רב הכי"? — משום דלא סבירא לך הוא, ולאשתיקן קאמרת, או משום דחביבה עלך, ולאשקיין קאמרת? דאי אמרה רב — משקית לי חמרא, דשפיר אמר. אינתת אחוה הואי — ומת בלא בנים, וירשו רב חייא אחיו. לא כתובה ולא מזוני — דאלמנה בבית אביה אינה גובה אלא עד עשרים וחמש שנים, כרבנן. בכתפאי אמטאי לה — מזונותיה מיום ליום. הא נמי משום כיסופא — מחמת הכבוד הזה שעשית לה. אדרכתא — פסק דין לגבות נכסיו בכל אשר תמצא. אמרה ליה — לרבא. ליהדר לי פירי — דארעא, דשיעור כתובתאי, דאכל מיומא דאיכתיבא לי אדרכתא עלייהו, שמאותו היום הם ברשותי. דהכי אמר רבה בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לה,ב) גבי שומת בית דין: לוקח מאימתי אביל פירי? אמר רבה: מכי מטי אדרכתא לידיה, אביי אמר: משנחתמה, רבא אמר: מכי שלמו יומי אכרזתא. אישתמודענא — הכרנו שהנכסים הללו שכתבנו אדרכתא זו עליהם — של מת היו, ששיעבוד כתובתה של זו עליהם. לאו שפיר כתיבא — שנכתבה על כל שדות של זה, ושדות שלו אינן משועבדות לכתובתיך, אלא אותן שירש מבעליך. תיזיל אדרכתא — דלא שפיר כתיבא. אשקול — פירי מיום שמצאתי שדה משדות המת, והראתי אדרכתא שבידי לבית דין, ושמאוה, והכריזו עליה שלשים יום כמשפט. דאפילו לרבא דמרע כח הלוקח טפי בפרק "המפקיד" (שם לה,ב), מודה דמכי שלמו יומי אכרזתא — אכיל לוקח פירי. אבל היכא — דאדרכתא בטעות כתיבא — לא זכית בה עד דמטיא ארעא לידך, שהרי מכח אדרכתא שמאוה בית דין והכריזו. והא מר הוא דאמר — בפרק "שנים אוחזין" (שם טו,ב). אחריות טעות סופר הוא — שטר שאין בו אחריות גובה מנכסים משועבדים, שלא הלוה זה מעות אלא באחריות שיעבוד נכסיו, והסופר טעה. הבא נמי, בית דין צוו לסופר לכתוב אדרכתא הוגנת, והוא טעה דלא כתב "אישתמודענא", והכל יודעים שלא נכתבה אלא על נכסי המת. בהא רבה בר שילא — שצוה לכתוב ליך אדרכתא, טעה וסבור שתגבה מנכסים שלו. דאולה ומשבחה להו — לשדה ששמו לה בית דין. ודבעלה מכספי — שלא ישביחם היורש, שהוא בטוח שיחזור ויקח את שלו מידה, ויאמר לה: טלי שלי המשועבד ליך. ואתי לאפוקי לעז על בית דין — שלא עיינו בתקנתא של זו.

הדרן עלך הנושא

משנה שני דייני גזירות — מפרש בגמרא. חנן אומר שני דברים — שלא היו חכמים מודים לו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֲרֵי הֵיא כְּבִתְחִלָּה, ומונים לה עשרים וחמש שנים חדשות משעה שתבעה את כתובתה. וְאִם הָיָה שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ של האלמנה, גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם, משום שבאופן זה יש הוכחה שלא מחלה על כתובתה. הרי ברייתא כשיטת רב.

שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, מה ששנינו במשנתינו שנחלקו רבי מאיר וחכמים האם אלמנה הדרה בבית אביה גובה כתובתה עד עשרים וחמש שנים, האם כְּשֶׁשְּׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ נשנתה המַחֲלוֹקֶת, אוֹ שנחלקו דווקא כְּשֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ. ושאלה נוספת: וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי – כרבי מאיר או כחכמים.

שָׁלַח לֵיהּ – השיב לו רב נחמן בר יעקב, כְּשֶׁאֵין שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ נאמרה המַחֲלוֹקֶת, אֲבָל אם שְׁטַר כְּתוּבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם ואין שתיקתה ראיה על מחילתה. וְכן הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שאמרו שכל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם.

הגמרא מביאה דיון בשיטת חכמים: כִּי אָתָא [–כאשר בא] רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, לֹא שָׁנוּ חכמים במשנתינו שאלמנה שלא תבעה כתובתה במשך עשרים וחמש שנים מחלה כתובתה, אֶלָּא מָנֶה מָאתַיִם – אלא באשר לעיקר דין הכתובה כפי השיעור שחייבו חכמים את הבעל ליתן לאשתו בכתובתה, מנה לגרושה ואלמנה, ומאתים לבתולה, שרק הם נחשבים 'כתובה' אֲבָל תּוֹסֶפֶת הכתובה שהבעל הוסיף לה מרצונו, יֵשׁ לָהּ לעולם, משום שתוספת זו היא מתנה ולא חלק מהכתובה. וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲפִילּוּ תּוֹסֶפֶת כתובה אֵין לָהּ. כיון דְּאָמַר רַבִּי אֵיבוּ אָמַר רַבִּי יַנַּאי, תְּנַאי כְּתוּבָּה – התוספת שהבעל מתנה להוסיף לאשתו יתר על עיקר הכתובה, כִּכְתוּבָּה דָּמֵי – דינה ככתובה עצמה. ונמצא שאף 'תוספת כתובה' בכלל הדין של המשנה.

הגמרא מביאה סיוע לדעה שאין מחילה על תוספת כתובה: אִתְּמַר נַמִּי – וכן נאמר, אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ במשנתינו שהאלמנה מוחלת, אֶלָּא מָנֶה מָאתַיִם שזהו עיקר חיוב הכתובה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ גם אם שתקה ולא תבעה את כתובתה כל השנים הללו.

מספרת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב הוּנָא, אָמַר רַב הָכִי – האמנם כך אמר רב. אָמַר לֵיהּ רב הונא, אִישְׁתִּיקַן קָאָמְרַתְּ אוֹ אַשְׁקְיֵין קָאָמְרַתְּ – האם כוונתך ל'השתיקני', או שמא כוונתך ל'השקותני יין'. כלומר, האם אינך סובר כן, וכוונתך בתמיהתך 'אמר רב הכי' אינו אלא כדי להשתיקני, או ששמועה זו חביבה עליך וכוונתך להשקותי יין אם אכן רב אמרה. אָמַר לֵיהּ רבי אבא אִישְׁתִּיקַן קָאָמִינָא – להשתיקך התכוונתי.

הגמרא מביאה מעשה הקשור לענין: חֲמָתֵיהּ דְּרַב חִיָּיא אֲרִיבָא אֵינְתַּת אֲחוֹהִי חֲוַאי – חמותו של רב חייא אריבא היתה אשת אחיו, וְאַלְמָנָה בְּבֵית אֲבִיהָ חֲוַאי – ולאחר שהתאלמנה ישבה בבית אביה, וְזָנָה רב חייא עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שְׁנִין בְּבֵי נָשָׁא – בבית אביה, כיון שבעלה מת בלא בנים וירשו רב חייא אחיו. לְסוֹף עשרים וחמש שנים אָמְרָה לֵיהּ האלמנה הַב לִי מְזוֹנֵי – תן לי מזונות, אָמַר לָהּ רב חייא לֵית לָךְ מְזוֹנֵי – אין לך מזונות יותר, אמרה לו האלמנה הַב [–תן] לִי כְּתוּבָּה, אָמַר לָהּ לֹא מְזוֹנֵי אִית לָךְ וְלֹא כְּתוּבָּה אִית לָךְ – אין לך זכות תביעה לא עבור מזונות ולא עבור כתובה, שהרי אלמנה הדרה בבית אביה ולא תבעה כתובה, אינה גובה כתובתה אלא עד עשרים וחמש שנים.

תְּבַעְתֵּיהּ לְדִינָא קַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר שִׁילָא – תבעתו האלמנה לדין לפני רבה בר שילא, אָמַר לֵיהּ רבה בר שילא לרב חייא אריבא, אֵימָא לִי אִיזִי, גּוּפָא דְּעוּבְדָּא הֵיכִי הֲוָה – אמור לי כיצד היה גופם של דברים. אָמַר לֵיהּ רב חייא, זְנִיתָהּ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים בְּבֵי נָשָׁא – פרנסתיה עשרים וחמש שנים בבית אביה, בְּחַיֵּי דְּמַר דְּכַכְתֻּבְתָּאי אֲמַטֵּאי לָהּ – ונשבע אני בחיי מר שעל כתפי נשאתי את מזונותיה יום יום. אָמַר לֵיהּ רבה בר שילא, טַעְמָא מַאי אָמוּר רַבָּנָן – מהו הטעם שאמרו חכמים במשנתינו כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ לְעוֹלָם, דְּאַמְרִינָן, מִשּׁוּם כִּיסּוּפָא הוּא דְּלֹא תִּבְעֵה – משום שאנו תולים ואומרים שמה שלא תבעה את כתובתה היה מחמת הבושה שהיה לה מהיורשים מחמת הכבוד שנהגו עמה בבית בעלה, הָכָא נַמִּי, מִשּׁוּם כִּיסּוּפָא הוּא דְּלֹא תִּבְעֵה – ואף כאן יש לומר שלא תבעה את כתובתה מחמת הבושה, שכן נהגת בה כבוד מיוחד, זִיל הַב לָהּ – ולפיכך לך ותן לה את כתובתה. לֹא אַשְׁגַּח – לא חשש רב חייא לקיים את דברי רבה בר שילא, כָּתַב לָהּ רבה בר שילא לאלמנה 'שטר אַדְרַכְתָּא' אַנִּיכְסֵיהּ – שטר של בית דין שתוכל לגבות על ידו את כתובתה מנכסיו של רב חייא בכל מקום שתמצאם.

אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא – בא רב חייא לרבא וְאָמַר לֵיהּ, חֲזִי מַר הֵיכִי דָּנַן – יראה אדוני כיצד דנו דיני. אָמַר לֵיהּ רבא שַׁפִּיר דָּנָךְ – יפה דנו את דינך. אָמְרָה לֵיהּ האלמנה לרבא, אִי הָכִי – אם אכן אני צודקת בדיני, לֵיזִיל לַהֲדַר לִי פֵּרֵי דְּמִן הַהוּא יוֹמָא עַד הָאִידְּנָא – שילך ויחזיר לי את סכום אכילת הפירות שאכל בקרקע מהיום שבאה האדרכתא לידי, שמאותו יום הם ברשותי, אָמַר לָהּ רבא, אַחֲוִי לִי אַדְרַכְתֵּיךְ – הראי לי את 'שטר האדרכתא' שכתבו לך, חַזְיֵיהּ דְּלֵא הֲוָה כָּתוּב בָּהּ, וְאִישְׁתְּמוֹדַעְנָא דִּנְכָסִים אֵלּוּ דְּמִיתְּנָא אִינּוּן – ראה רבא שלא כתבו בה את הנוסח 'אנו הדיינים הכרנו שהנכסים אשר עליהם כתבנו שטר אדרכתא שייכים למת', אָמַר לָהּ רבא לאלמנה, אַדְרַכְתָּא לַאו שַׁפִּיר כְּתִיבָא – ה'אדרכתא' שלך לא נכתבה בראוי, כיון שהיא נכתבה על כל שדותיו, והלא אין כל השדות משתעבדות לכתובה אלא רק אותן שירש מבעלה, ואי אפשר לגבות בו.

אָמְרָה לֵיהּ האלמנה לרבא, תֵּיזִיל אַדְרַכְתָּא – תלך ה'אדרכתא' שלא נכתבה כדין [ובשל כך אין אני יכולה לאכול פירות הקרקע מיום שנכתב], אך אִישְׁקוֹל מִיּוֹמָא דְּשָׁלְיֵמֵי יוֹמָא אַכְרְזִתָּא עַד הַשְׁתָּא – ישלם לי רב חייא דמי אכילת פירות הקרקע הראויה לכתובתי, מיום שנשלמו ימי ההכרזה, שכן אף לדעת רבא (ב"מ לה:) שאין המלוה זוכה בפירות הקרקע אלא מזמן שנשלמו 'ימי ההכרזה' שבית דין מכריזים על הקרקע, מודה הוא שמשם ואילך המלוה הוא שאוכל פירות הקרקע. אָמַר לָהּ רבא, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שרשאי המלוה לאכול פירות מיום ששלמו 'ימי ההכרזה', נאמרו דווקא הֵיכָא דְּלֵא כְּתִיב טָעוּתָא – באופן שלא נכתבה טעות בְּאַדְרַכְתָּא, אֲבָל הֵיכָא דְּכְתִיב טָעוּתָא בְּאַדְרַכְתָּא, לֵית לָן בָּהּ – אך היכן שנעשתה טעות ב'שטר האדרכתא' אין המלוה גובה קודם שתגיע השדה לידו, שהרי לא שמו בית דין שדה זו ולא הכריזו עליה שהיא עומדת למכירה אלא מכח 'שטר האדרכתא' שביד המלוה, וכיון שהשטר בטל, גם כל מה שנעשה מכחו בטל.

אָמְרָה לֵיהּ האלמנה לרבא, וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר – והרי אדוני הוא זה שאמר (ב"מ יד.) אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא, היינו ששטר חוב שלא נכתב בו שנכסי הלוה משועבדים לפרעון החוב, יוכל המלוה לגבות מנכסים משועבדים כאילו כתבו אחריות נכסים בשטר, שכן אנו תולים שהמלוה לא הסכים להלוות את מעותיו אלא אם כן ישעבד הלוה את נכסיו, והסופר שכתב שטר זה טעה ולא כתב זאת בשטר, ואם כן אף בענייננו הרי בית דין ציוו לסופר שיכתוב 'שטר אדרכתא' בהוגן, והוא טעה וכתב שטר אחר בהוגן. אָמַר לָהּ רָבָא, בְּהָא לֵיכָּא לְמֵימַר – בענין זה אין לומר טָעוּת סוֹפֵר הוּא, דְּכָתְבָה – שכן במקרה זה אֲפִילּוּ רַבָּה בַּר שִׁילָא שציוה לכתוב לך את האדרכתא, טָעֵי מֵעִיקָּרָא – טעה מתחילה וסבר שיכול לגבות מנכסי רב חייא עצמו.

הגמרא מבארת מה היתה טעותו של רבה בר שילא: הוּא היה סָבוּר הָנֵי וְהָנֵי דִּידֵיהּ – שנכסי המת ונכסי רב חייא דין אחד להם שכולם נכסיו של רב חייא הם, מַה לִּי מַהָנֵי מַה לִּי מַהָנֵי – מה לי אם תגבה האלמנה מנכסים אלו מה לי אם תגבה מנכסים אלו, ועל כן לא ראה צורך לכתוב בשטר האדרכתא 'והכרנו שהנכסים אלו של המת היו'. וְלֹא הִיא – ולא כך הדין, שכן אם תניח לאלמנה לגבות מנכסי היורש עצמו זִימְנִין דְּאָזְלָה וּמַשְׁבְּחָה לְהוּ – פעמים שתלך האלמנה ותשביח את השדה של היורש עצמו לאחר שישומו לה בית דין, וּרְבַעְלָהּ מַכְסְפֵי ואילו שדות בעלה שנשארו אצל היורש יתקלקלו, כיון שהיורש לא ישביחם כיון שהוא בטוח

תִּשְׁבַּע בַּסּוֹף – כשישמעו שמת בעלה ותבוא לגבות את כתובתה, תשבע שלא עכבה בידה רכוש של בעלה, **וְלֹא תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה** – בשעת גביית המזונות. **נָחְלְקוּ עָלָיו** [–על חנן] **בְּנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וְאָמְרוּ, תִּשְׁבַּע** בשני הזמנים, **בַּתְּחִלָּה** – בשעת גביית מזונות, **וְתִשבע גם בַּסּוֹף**, כשתבוא לגבות את הכתובה. **אָמַר רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס כְּדִבְרֵיהֶם** של בני כהנים גדולים. המשנה מביאה תנא המכריע כדעת חנן: **אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, יָפֶה אָמַר חָנָן שֶׁלֹּא תִּשְׁבַּע אֶלָּא בַּסּוֹף** בשעה שתבוא לגבות כתובתה.

* * *

גמרא

הגמרא מקשה על מה ששנינו במשנתינו שהיו שני דייני גזירות בירושלים: **וּרְמִינְהִי** – וקשה שהרי בברייתא שנינו, **שֶׁלֹּשָׁה דַּיְּנֵי גְּזֵילוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהֵם אַדְמוֹן בֶּן גַּדַּאי, וְחָנָן הַמִּצְרִי, וְחָנָן בֶּן אֲבִישָׁלוֹם.** הגמרא מבררת את הסתירה בין מה ששנינו בברייתא למה ששנינו במשנה: **קָשְׁיָא תְּלָת אַתְּרִין** שבברייתא מבואר שהיו שלשה דיינים ואילו במשנה נאמר שהיו רק שני דיינים, וכן **קָשְׁיָא גְּזֵירוֹת אַגְּזֵילוֹת**, שהברייתא מכנה אותם 'דייני גזילות', ואילו במשנה הם מכונים 'דייני גזירות'.

הגמרא מתרצת את הקושיא הראשונה: **כִּשְׁלָמָא תְּלָת אַתְּרִין לֹא קָשְׁיָא** – מובן מדוע אין סתירה בין מה ששנינו בברייתא שהיו שלשה לבין מה ששנינו במשנה שהיו שנים, שכן אפשר לתרץ, שאכן היו שלשה דיינים בירושלים כנאמר בברייתא, והטעם שבמשנתינו הוזכרו רק שני דיינים הוא משום **דְּחָשִׁיב לֵיהּ קָתָנֵי** – שהתנא של המשנה הזכיר רק את הדיינים החשובים, והם אדמון וחנן בן אבישלום, ואילו דיינים **דְּלֹא חָשִׁיב לֵיהּ** כלומר, את חנן המצרי, שלא היה חשוב כמותם, **לֹא קָתָנֵי**, ואילו התנא של הברייתא מנה אף דיינים פחות חשובים, ולכך מנה גם את חנן המצרי, אף שאינו חשוב כמותם. זהו אמנם תירוץ על הקושיא הראשונה, **אֶלָּא גְּזֵירוֹת אַגְּזֵילוֹת קָשְׁיָא** – הסתירה בין 'גזילות' ל'גזירות' עדיין קשה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** דיינים אלו מכונים גם 'דייני גזירות' וגם 'דייני גזילות' משום **שֶׁהָיוּ גּוֹזְרִין גְּזֵירוֹת** – קונסים קנסות **עַל גְּזֵילוֹת.** הגמרא מביאה דוגמא לקנס שקנסו דייני הגזירות: **כְּדְרַבְּנָיָא** בברייתא, בהמה שנכנסה לרשות הניזק וקִיְּטְמָה – וחתכה **נְטִיעָה** של אילן, כמה על בעל הבהמה לשלם. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גּוֹזְרֵי גְּזֵירוֹת** – קונסי קנסות **שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אוֹמְרִים,** אם היתה זו **נְטִיעָה בַּת שְׁנָתָהּ,** צריך לשלם לו **שְׁתֵּי** דינרי **כֶּסֶף,** ואם היתה נטיעה **בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים,** צריך לשלם לו **אַרְבַּע** דינרי **כֶּסֶף,** וזהו קנס, שכן אינו משלם לפי השווי האמיתי של הנטיעה.

הגמרא מוסיפה להקשות מברייתא אחרת: **וּרְמִינְהִי, שֶׁלֹּשָׁה דַּיְּנֵי גְּזֵירוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהֵם אַדְמוֹן וְחָנָן וְנַחוּם.** וקשה מדוע המשנה אינה מזכירה את נחום. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, מַאן תָּנָא** – מיהו התנא של ברייתא זו, שהזכירה את **נַחוּם** בין דייני הגזירות, **רַבִּי נָתָן הִיא.** **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אַף נַחוּם הַמָּדִי מִגּוֹזְרֵי גְּזֵירוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיָה, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים** אלא לדעתם רק שני דייני גזירות היו. ונמצא שהברייתא שהזכירה את נחום שנויה כדעת רבי נתן ואילו משנתינו שלא הזכירה, סוברת כדעת חכמים.

הגמרא מקשה על הברייתות שלא הזכירו אלא שלשה דיינים: **וְתוּ לֵיכָּא** – וכי לא היו עוד דיינים בירושלים, **וְהָאָמַר רַבִּי פִּנְחָס אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְאַרְבָּעָה כָּתֵי דִינִין** של עשרים ושלשה דיינים **הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּנֶגְדָּן** – וכמספר זה היו שם **כָּתֵי כְּנֵסִיּוֹת** לתפילה, **וּכְנֶגְדָּן** – וכמספר זה היו שם **כָּתֵי מִדְרָשׁוֹת** למשנה ותלמוד, **וּכְנֶגְדָּן** – וכמספר זה היו שם **כָּתֵי סוֹפְרִים** ללמד תינוקות.

מתרצת הגמרא: אכן **דַּיְּנִין טוּבָא** [–הרבה] **הֲווּ** בירושלים, **וְכִי קָאַמְרִינָן** – וכאשר אמרנו שהיו רק שלשה, **אַגּוֹזְרֵי גְּזֵירוֹת קָאַמְרִינָן** – אמרנו זאת דווקא על גוזרי הגזירות.

* * *

הגמרא מבארת מהיכן התפרנסו גוזרי הגזירות: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, גּוֹזְרֵי גְּזֵירוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, הָיוּ נוֹטְלִין שָׂכָרָן תִּשְׁעִים וְתַשַּׁע מָנֶה בכל שנה מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה,** ואם **לֹא רָצוּ, אזי מוֹסִיפִין לָהֶם.**

הגמרא הבינה שכוונת רב יהודה שאם לא רצו הדיינים לדון בשכר זה, מוסיפים להם על שכרם בשביל שידונו, ולכך שואלת הגמרא: **לֹא רָצוּ, אָטוּ כִּרְשִׁיעֵי עַכְּסָנְיָא** – האם אנו עוסקים ברשעים הרוצים ליטול שכר יותר מכדי מחייתם. הגמרא מפרשת את דברי רב יהודה: **אֶלָּא** זו היתה כוונת רב יהודה, **לֹא פָּפְקוּ** – אם הסכום שקצבו להם חכמים, אינו מספיק למחייתם, אזי **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ** ליטול יותר, בית דין **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן** עד כדי צורכם.

הגמרא מוסיפה לדון בשכר הדיינים: הדיין ששמו **קַרְנָא, הֲוָה שָׁקִיל אִיסְתִּירָא** – היה נוטל סלע **מִזּוּצְאֵי, וְאִיסְתִּירָא** – וסלע **מֵחַיָּיב, וְדָאִין לְהוּ דִּינָא** – ולאחר מכן דן להם את הדין. מקשה הגמרא: **וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי** – כיצד עשה כן, **וְהַכְתִּיב** (שמות כג ח) 'וְשֹׁחַד לֹא תִּקָּח', שאסור לקחת כסף מבעלי הדין. מנסה הגמרא לתרץ, **וְכִי תֵּימָא, הָנֵי מִילֵּי** – האיסור לקחת כסף מבעלי הדין הוא רק **הֵיכָא דְּלֹא שָׁקִיל מִתַּרְוַיְיהוּ** – באופן שאינו לוקח משניהם בשוה, אלא רק מאחד מבעלי הדין, ואז קיים החשש **דִּלְמָא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא** – שמא יבוא להטות את הדין, ולזכות את מי שקיבל ממנו את השוחד, אבל **קַרְנָא, כֵּיוָן דְּשָׁקִיל מִתַּרְוַיְיהוּ** – שלקח משניהם בשוה, **לֹא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא** – לא יבוא להטות את הדין, ואין בזה משום איסור שוחד. הגמרא דוחה שאין לומר כן: **וְכִי** באופן **שֶׁלֹּא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא, מַי שָׁרֵי** – וכי באופן שאין הכוונה להטות את הדין מותר ליטול שכר מבעלי הדין, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק (שמות כג ח) 'וְשֹׁחַד לֹא תִּקָּח', **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה פסוק זה בא ללמדנו, **אִם לְלַמֵּד, שֶׁלֹּא** לקבל שוחד על מנת **לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּיב, וְשֶׁלֹּא** לקבל שוחד על מנת **לְחַיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי,** הרי לא יתכן שזו כוונת הפסוק, **שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר 'לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט',** ואם מזכה את החייב או מחייב את הזכאי, הרי הוא מטה את המשפט האמיתי, ואם כן דבר זה אסור אף ללא לקיחת שוחד. **אֶלָּא** על כרחך בא הפסוק לומר, **שֶׁאֲפִילּוּ** נוטל שוחד כדי **לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּיב אֶת הַחַיָּיב, אָמְרָה תּוֹרָה 'וְשֹׁחַד לֹא תִּקָּח'.** נמצא, שהתורה אסרה לקחת שוחד אפילו לוקח משני בעלי הדין. ואם כן קשה, כיצד לקח קרנא כסף מבעלי הדין. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – האיסור ליטול ממון מבעלי הדין גם בשביל לדון דין אמת, נאמר רק **הֵיכָא דְּשָׁקִיל** – באופן שנוטלו **כְּתוֹרַת שׁוֹחַד,** ואילו **קַרְנָא כְּתוֹרַת אַגְּרָא הֲוָה שָׁקִיל** – נטלו בתורת שכר טירחה.

הגמרא דוחה תירוץ זה: **וּכְתוֹרַת אַגְּרָא מַי שָׁרֵי** – וכי בתורת שכר טירחה מותר לדיין ליטול שכר, **וְהָתְנַן** בבכורות (כט.) **הַנּוֹטֵל שָׂכָר** על מנת **לְדוּן, דִּינָיו כְּטֵלִין,** וחוזרת השאלה כיצד נטל קרנא שכר בשביל לדון. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – דברי המשנה שהנוטל שכר לדון דיניו בטלים, נאמרו רק לגבי **אַגַּר דִּינָא** – שכר עבור הוראת הדין, אבל **קַרְנָא אַגַּר כְּטֵילָא הֲוָה שָׁקִיל** – היה נוטל שכר בטלה, שכן היה בטל ממלאכתו בזמן הדין.

הגמרא מקשה אף על תירוץ זה: **וַאֲגַר כְּטֵילָא מַי שָׁרֵי** – וכי שכר בטלה מותר לדיין ליטול, **וְהָתְנַיָא** בברייתא, **מְכוֹעֵר הַדַּיָּין שֶׁנּוֹטֵל שָׂכָר** על מנת **לְדוּן, אֶלָּא** שֶׁמכל מקום **דִּינוֹ דִּין.** מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן דיברה הברייתא. **אִילֵּימָא אַגַּר דִּינָא** – אם תאמר שמדובר בשכר עבור הדין, כיצד אמרה הברייתא **שֶׁדִּינוֹ דִּין, וְהָתַנְיָא,** דיין **הַנּוֹטֵל שָׂכָר** על מנת **לְדוּן, דִּינָיו כְּטֵלִין.** אלא בהכרח שאין מדובר בברייתא בדיין הנוטל שכר על מנת לדון, **אֶלָּא בְּאַגַּר כְּטֵילָא** – שכר בטלה, **וְאַף** על פי כן **קָתָנֵי** בברייתא **שֶׁמְּכוֹעֵר הַדַּיָּין** הנוטל שכר לדון, ואם כן, כיצד נטל קרנא שכר בטלה. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** שאין ראוי לדיין ליטול שכר

המשך בעמוד רעג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

תשבע בסוף — כשישמעו בו שמת, ותבא לגבות כתובתה — תשבע שלא עכבה בידה משל בעלה כלום. **ולא תשבע בתחלה** — בשעת גיבוי מזונות. **גמרא אדמון בן גדאי.** גוזרין גזירות — קנסות: קיטמה נטיעה גרסינן, בבבא קמא גבי בהמה שנכנסה לרשות הניזוק והזיקה, קטמה נטיעת אילן כמה שמין אותה? **שתי כסף** — שתי מעות. **בתי דינין** — של עשרים ושלשה. **בתי כנסיות** — להתפלל. **בתי מדרשות** — למשנה ולתלמוד. **בתי ספרים** — ללמוד תינוקות. **נוטלין שכרן** — ומתפרנסין הימנו, לפי שלא היו עסוקין במלאכתן. **כרשיעי עסקינן** — שנוטלין שכר לדון יותר מכדי חייהן? **לא ספקו** — למזונות. **אף על פי שלא רצו** — ליטול. **איסתירא** — סלע. **בתורת שוחדא** — שלא תחייבני אם זכאי אני. **בתורת אגרא** — שכר טורח. **הנוטל שכר לדון** — משנה היא במסכת בכורות (כט,א). **אגר דינא** — לא אומר לבם הדין, כי אם בשכר כך וכך. **אגר בטילא** — שהיה בטל ממלאכתו. **דהוה תהי באמברי דחמרא** — מריח באוצרות יין, אי זה ראוי להתקיים. והקרוב להתקלקל — ימכרוהו מיד, ושכר זה היה מצוי לו בכל יום. **כי הא** — דבטילא דמוכח שרי. **הבו לי גברא דדלי** — מיא, משקה שדותי. **בחריקאי** — במקומי. חריקאי — אומר אני שהוא לשון פגום, כמו קרנים חרוקות ד"שחיטת חולין" (נט,ב), כלומר: שאני מסתלק, ונפגם מקומי.

אינו

1 תִּשְׁבַּע בַּסּוֹף וְלֹא תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה, נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי
2 כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וְאָמְרוּ: תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף. אָמַר
3 רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס: כִּדְבְרֵיהֶם. אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן
4 בֶּן זַכַּאי: יָפֶה אָמַר חָנָן: לֹא תִּשְׁבַּע אֶלָּא בַּסּוֹף.
5 **גמרא** וְרִמִּינְהִי: שְׁלֹשָׁה דַּיָּנֵי גְזֵילוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם:
6 אַדְמוֹן בֶּן גַּדַּאי, וְחָנָן הַמַּצְרִי, וְחָנָן בֶּן אֲבִישָׁלוֹם. קַשְׁיָא
7 תְּלָת אַתְּרֵין, קַשְׁיָא גְּזֵירוֹת אַגְּזֵילוֹת! בִּשְׁלָמָא תְּלָת
8 אַתְּרֵין לָא קַשְׁיָא, דַּחֲשִׁיב לֵיהּ - קָתָנֵי, דְּלָא חֲשִׁיב
9 לֵיהּ - לָא קָתָנֵי. אֶלָּא גְּזֵירוֹת אַגְּזֵילוֹת קַשְׁיָא! אָמַר
10 רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: שֶׁהָיוּ גוֹזְרִין גְּזֵירוֹת עַל גְּזֵילוֹת.
11 כִּדְתַנְיָא: קִיטְמָהּ נְטִיעָה, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גּוֹזְרֵי גְזֵירוֹת
12 שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אוֹמְרִים: נְטִיעָה, בַּת שְׁנָתָהּ - שְׁתֵּי כֶסֶף,
13 בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים - אַרְבַּע כֶּסֶף. וּרְמִינְהִי: שְׁלֹשָׁה דַּיָּנֵי
14 גְזֵירוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם: אַדְמוֹן, וְחָנָן, וְנַחוּם! אָמַר רַב
15 פַּפָּא: מַאן תְּנָא נַחוּם - רַבִּי נָתָן הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי
16 נָתָן אוֹמֵר: אַף נַחוּם הַמָּדִי מִגּוֹזְרֵי גְזֵירוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם
17 הָיָה, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים. וְתוּ לֵיכָּא? וְהָוְאָמַר רַבִּי

קשיא תלתא אתרין קשיא גזילות אגזירות — ואם תאמר: אדרבה, אי גזילה וגזירה תרי מילי נינהו — תלתא אתרי לא קשיא; דדייני גזילה הוו תלתא, דייני גזירות לא הוו אלא תרי! ואמר רבי: חדא — דאינו סברא שתהא לדיין אחד שתי שררות, דכמה אנשים חשובים היו בירושלים שהיו יכולין לעמוד לכל שררה ושררה. ועוד: אי לאחד מהם הוו שתי שררות — לחנן המצרי היה לו להיות, שהיה חשוב יותר מחנן בן אבישלום, כמו שפירש רבינו תם. מפי רבי. **דחשיב** ליה קתני — ואין לפרש: דחשיב ליה יותר, דהא מוכח בברייתא דחנן המצרי היה חשוב יותר מחנן בן אבישלום, מדקתני ליה ברישא. אלא הכי פירושו: דחשיב ליה בתר הכי, דאיירי בהו מתניתין; חנן אומר שני דברים אדמון אומר שבעה — קתני. דלא חשיב ליה, כגון חנן המצרי שלא דבר כלום — לא קתני. ולי נראה: דחשיב ליה — החשוב יותר. ואף על גב דקתני חנן המצרי ברישא — הכי נמי אשכחן מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אף על פי שרבי עקיבא היה חשוב מרבי אלעזר בן עזריה, שהוא היה ראש לחכמים, ובכל דוכתי אמרינן (פסחים נ,א) "כגון רבי עקיבא וחבריו". ובשילהי פרק קמא דיבמות (טז,א) גבי מעשה דרבי דוסא בן הרכינס דאמר להם רבי יהושע: אני אלך, ואחריו מי — רבי אלעזר בן עזריה, ואחריו מי — רבי עקיבא. וכשנכנסו אצלו אמר לרבי יהושע: יש בן לעזריה חברינו? הרי לא היה יודע שרבי אלעזר בעולם, ולרבי עקיבא אמר: "אתה הוא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו". ואפילו הכי מזכיר רבי אלעזר ברישא. והיינו טעמא — שהיה ממשפחה מיוחסת יותר מרבי עקיבא, שהיה עשירי לעזרא, וגם בשביל נשיאותו. הכא נמי, דקתני חנן המצרי ברישא — לא בשביל שהיה חשוב יותר, אלא מפני שהוא ממשפחה מיוחסת יותר מחנן בן אבישלום. ואומר רבי: דמכל מקום תקשי לן: אמאי לא משני כדמשני רבינו תם? ולאו פירכא היא, דאי תנא להו לפי שדברו במשנתנו — הוה ליה למיתני "שני דייני גזירות שהיו בירושלים". אבל מדקתני "היו בירושלים" — משמע שנים היו, ותו לא. ועוד: מדתניא בסמוך: רבי נתן אומר אף נחום המדי אחד מדייני גזירות שבירושלים היה, ועל כרחך אברייתא לא קאי, דאם כן לרבי נתן ארבע הוו, ואנן מוקמינן דהדהיא דקתני שלשה אדמון וחנן ונחום המדי לרבי נתן. אלא ודאי דחשיב ליה החשובין יותר, משום הכי קאמר אף נחום המדי היה אחד מגוזרי גזירות, והיה חשוב במותם. מפי רבי.

גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה — הא דלא פריך הכא: והיכי עבדי הכי? והכתיב "ושוחד לא תקח", כדפריך עליה דקרנא! אומר רבינו תם: משום דלא אסור אלא מבעלי דינים, אבל הכא — משל צבור. ורבי מפרש: דהכא לאו בתורת שכר היו נוטלין, אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין, ולא היו עוסקין בשום מלאכה, ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הצבור לפרנסן. אבל קרנא — אקראי בעלמא היה יושב, ולא היה לו ליטול שכר. ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דקאמר לקמן (קו,א): מלמדי הלכות שחיטה

18 פְּגָחָם אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְאַרְבָּעָה בָּתֵּי דִינִין הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּנֶגְדָּן
19 בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּכְנֶגְדָּן בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּכְנֶגְדָּן בָּתֵּי סוֹפְרִים! דַּיָּנִין - טוּבָא הָווּ, וְכִי קָאָמְרִינַן -
20 אַגּוֹזְרֵי גְזֵירוֹת קָאָמְרִינַן. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: גּוֹזְרֵי גְזֵירוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ נוֹטְלִין
21 שְׂכָרָן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע מָנֶה מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, לֹא רָצוּ - מוֹסִיפִין לָהֶם. לֹא רָצוּ? אִטּוּ בִּרְשִׁיעֵי
22 עָסְקִינַן? אֶלָּא, לֹא סָפְקוּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ - מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן. קַרְנָא הֲוָה שָׁקֵיל אִיסְתֵּירָא
23 מִזַּכַּאי וְאִיסְתֵּירָא מֵחַיָּיב, וְדָאֵין לְהוּ דִּינָא, וְהֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָכְתִי': "וְשׁוֹחַד לֹא תִּקָּח"!
24 וְכִי תֵּימָא: הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּלָא שָׁקֵיל מִתַּרְוַיְיהוּ, דִּלְמָא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא - קַרְנָא, כֵּיוָן
25 דְּשָׁקֵיל מִתַּרְוַיְיהוּ - לָא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא. וְכִי לָא אָתֵי לְאַצְלוּיֵי דִּינָא מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא:
26 "וְשׁוֹחַד לֹא תִּקָּח" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִם לְלַמֵּד שֶׁלֹּא לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּיב וְשֶׁלֹּא לְחַיֵּיב אֶת
27 הַזַּכַּאי - הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט". אֶלָּא אֲפִילּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּיב אֶת
28 הַחַיָּיב, אֲמָרָה תּוֹרָה "וְשׁוֹחַד לֹא תִּקָּח"! הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּשָׁקֵיל בְּתוֹרַת שׁוֹחַד, קַרְנָא -
29 בְּתוֹרַת אַגְּרָא הֲוָה שָׁקֵיל. וּבְתוֹרַת אַגְּרָא מִי שָׁרֵי? וְהָתְנַן, הַנּוֹטֵל שָׂכָר לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִין!
30 הָנֵי מִילֵּי - אַגַּר דִּינָא, קַרְנָא - אַגַּר בְּטֵילָא הֲוָה שָׁקֵיל. וַאֲגַר בְּטֵילָא מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא:
31 מִכּוֹעֵר הַדַּיָּין שֶׁנּוֹטֵל שָׂכָר לָדוּן, אֶלָּא שֶׁדִּינוֹ דִּין. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא אַגַּר דִּינָא - דִּינוֹ דִּין?
32 וְהָתַנְיָא: הַנּוֹטֵל שָׂכָר לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִין! אֶלָּא - אַגַּר בְּטֵילָא, וְקָתָנֵי: מִכּוֹעֵר הַדַּיָּין! הָנֵי
33 מִילֵּי בְּטֵילָא דְּלָא מוֹכְחָא, קַרְנָא - בְּטֵילָא דְּמוֹכְחָא הֲוָה שָׁקֵיל, דַּהֲוָה תָּהֵי בְּאַמְבְּרָא דְּחַמְרָא,
34 וְיָהֲבֵי לֵיהּ זוּזָא. כִּי הָא דְּרַב הוּנָא, כִּי הֲוָה אָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ, אֲמַר לְהוּ: הָבוּ לִי גַּבְרָא דְּדָלֵי
35 לִי בַּחֲרִיקָאֵי, וְאֵידוּן לְכוּ דִּינָא. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה סְמִיוּתוֹ עֵינֵיהֶן שֶׁל מְקַבְּלֵי
36 שׁוֹחַד; אָדָם חָשׁ בְּעֵינָיו - נוֹתֵן מָמוֹן לְרוֹפֵא, סָפֵק מִתְרַפֵּא סָפֵק אֵינוֹ מִתְרַפֵּא. וְהֵן נוֹטְלִין
37 שָׁוֶה פְּרוּטָה, וּמְסַמִּין עֵינֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֵר פִּקְחִים". תָּנוּ רַבָּנַן: "כִּי הַשֹּׁחַד
38 יַעֲוֵר עֵינֵי חֲכָמִים" - קַל וָחוֹמֶר לַטִּפְּשִׁין. "וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים" - קַל וָחוֹמֶר לָרְשָׁעִים. מִידֵי
39 טִפְּשִׁים וּרְשָׁעִים בְּנֵי דִינָא נִינְהוּ? אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: "כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֵר עֵינֵי חֲכָמִים", אֲפִילּוּ
40 חָכָם גָּדוֹל וְלוֹקֵחַ שׁוֹחַד - אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא סְמִיוּת הַלֵּב. "וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים"

אפילו

אפילו

והלכות קמיצה היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, אף על פי ששכר תלמוד תורה אסור, כדאיתא בפרק "אין בין המודר" (נדרים לז,א). מפי רבי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אפילו צדיק גמור ונוטל שוחד — והיינו קל וחומר לרשעים, שכבר נטל שוחד בפעם ראשונה; דבפעם ראשונה כשנוטל — אכתי צדיק הוי, שעדיין לא נטלו. וקל וחומר לטפשים — בפעם שניה, שנוטל שוחד שכבר נעשה טפש מפעם ראשונה שנטלו. מפי רבי. ורבינו שמואל בן מאיר פירש: דהאי קל וחומר לטפשים אינו מן הברייתא אלא מדתניא חכמים וצדיקים משמע שרוצה לומר קל וחומר לטפשים ולכך מתמה וכי הם בני דינא ומשני הכי קאמר ולא נידוק כמו שאמר והכי נמי אמרינן ב"המקבל" בסופו (בבא מציעא קיד,ב): תנו רבנן: "אם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו" ומשמע, הא עשיר — שכב, ומשני: הכי קאמר. **מאי** דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה דיין למלך שאינו צריך לבלום — הכא משמע דצריכות ממון קאמר, משום שוחד. מדמסיק עליה: האי דיינא דשאיל שאילתא, ולעיל נמי — ממילי דשוחד איירי. ובסנהדרין בפרק קמא (ז,ב) מייתי הך דרשא גופה דרב נחמן בר כהן אדיין שאינו בקי, וצריך לשאול הוראות ודינין, דמסיק התם: דרש רב נחמן בר כהן: מאי דכתיב "מלך במשפט יעמיד ארץ"? ובתר הכי מסיק: דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר. וכולה שמעתא דהתם מיירי בדיינא שאינו הגון מחמת שאינו בקי! ואומר רבינו תם: דמהאי קרא איכא למידק שאינו צריך לא לממון ולא לדברי תורה. מפי רבי. **לא** למאן דסני ליה ולא למאן דרחים ליה — לאו באוהב ושונא דאיירי ביה רבי יהודה ורבנן גבי עדות איירי. דלגבי דיין אפילו רבנן מודו דפסול, כדמסיק מקרא בפרק "זה בורר" (סנהדרין כט,א). דאם כן הוה ליה לאתויי הכא קרא דהתם. אלא התם באוהב — כגון שושבינו, ושונא — שלא דיבר עמו שלשה ימים. אבל הכא — באוהב כי הנך דפרח גרפא ארישא אתא ההוא גברא שקליה, דאינו אלא חומרא בעלמא, שהיו מחמירין על עצמן, כדאשכחן בכמה דברים. אבל פסולין לא הוו. מפי רבי. **וכי** אלישע אוכל בכורים היה? אין צריך לדחוק כפירוש הקונטרס. דהכי פירושו: וכי אלישע אוכל בכורים היה? והלא בשומרון היה, ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה, כדמוכח בריש "אלו הן הלוקין" (מכות יז,א) ובפרק "בהמה המקשה" (חולין סח,ב). והכי איתא בהדיא בסדר אליהו זוטא: דתלמידי חכמים כפרה להם לישראל בכל מקום מושבותיהם, שנאמר: "תקריב מנחת בכורים" ואומר "ואיש בא מבעל שלישה וגו'" וכי אלישע אוכל בכורים היה? והלא אין שם מקדש ולא מזבח ולא כהן גדול! אלא אלישע ותלמידיו יושבין לפניו, מכאן אמרו וכו'. והיינו

תוספות

אֲפִילּוּ צַדִּיק גָּמוּר וְלוֹקֵחַ שׁוֹחַד - אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא טֵירוּף דַּעַת. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן: מַאי דִּכְתִיב "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה" אִם דּוֹמֶה דַּיָּן לְמֶלֶךְ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְלוֹם - יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן שֶׁמְּחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת - יֶהֱרְסֶנָּה. אָמַר רַבָּה בַּר רַב שֵׁילָא: הַאי דַּיְינָא דְּשָׁאֵיל שְׁאֵילְתָּא - פָּסוּל לְמֵידַן דִּינָא. וְלָא אָמְרַן - אֶלָּא דְּלֵית לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי, אֲבָל אִית לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי - לֵית לָן בָּהּ. אִינִי? וְהָא רָבָא שָׁאֵיל שְׁאֵילְתָּא מִדְּבֵי בַּר מָרְיוֹן, אַף עַל גַּב דְּלָא שָׁיְילֵי מִינֵּיהּ! הָתָם לְאַחְשׁוּבֵינְהוּ הוּא דְּבָעֵי. אָמַר רָבָא: מַאי טַעְמָא דְּשׁוּחְדָא? כֵּיוָן דְּקַבֵּיל לֵיהּ שׁוּחְדָא מִינֵּיהּ - אִיקַּרְבָא לֵיהּ דַּעְתֵּיהּ לְגַבֵּיהּ, וְהָוֵי כְּגוּפֵיהּ, וְאֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ. מַאי שׁוֹחַד - שֶׁהוּא חַד. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא לֵידוּן אִינִישׁ דִּינָא לְמַאן דְּרָחֵים לֵיהּ, וְלָא לְמַאן דְּסָנֵי לֵיהּ. דְּרָחֵים לֵיהּ - לָא חָזֵי לֵיהּ חוֹבָה, דְּסָנֵי לֵיהּ - לָא חָזֵי לֵיהּ זְכוּתָא. אָמַר אַבָּיֵי: הַאי צוּרְבָא מַרְבָּנַן דִּמְרַחֲמִין לֵיהּ בְּנֵי מָתָא - לָאו מִשּׁוּם דְּמַעֲלֵי טְפֵי, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלָא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא. אָמַר רָבָא: מֵרִישׁ הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא כּוּלְּהוּ רַחֲמוּ לִי, כֵּיוָן דַּהֲוַאי דַּיְינָא, אָמִינָא: מִינַּיְיהוּ סָנוּ לִי, וּמִינַּיְיהוּ רַחֲמוּ לִי. כֵּיוָן דַּהֲזַאי דְּמַאן דִּמְרַחֲיַיב לֵיהּ הָאִידָּנָא קָא זָכֵי לְמָחָר, אָמִינָא: אִם מְרַחֲם - כּוּלְּהוּ רַחֲמוּ לִי, אִי מִסְנוּ - כּוּלְּהוּ סָנוּ לִי. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְשׁוֹחַד לֹא תִקָּח" - אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹחַד מָמוֹן, אֶלָּא אֲפִילּוּ שׁוֹחַד דְּבָרִים נַמִי אָסוּר. מִדְּלָא כְּתִיב "בְּצַע לֹא תִקָּח". הֵיכִי דָּמֵי שׁוֹחַד דְּבָרִים? כִּי הָא דִּשְׁמוּאֵל הֲוָה עָבַר בְּמַבְרָא, אֲתָא הַהוּא גֻּבְרָא יְהֵיב לֵיהּ יְדֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתֵּיךְ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אַמֵּימָר הֲוָה יָתֵיב וְקָא דָאִין דִּינָא, פָּרַח גַּדְפָּא אַרֵישֵׁיהּ, אֲתָא הַהוּא גֻּבְרָא שְׁקַלֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתֵּיךְ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. מָר עוּקְבָא הֲוָה שְׁדִי רוּקָא קַמֵּיהּ, אֲתָא הַהוּא גֻּבְרָא כְּסָיֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתֵּיךְ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי הֲוָה רָגִיל אֲרִיסֵיהּ דַּהֲוָה מַיְיתֵי לֵיהּ כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא כַּנְתָּא דְּפִירֵי. יוֹמָא חַד אֵיתֵי לֵיהּ בְּחַמְשָׁא בְּשַׁבְּתָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁנָא הָאִידָּנָא? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי, וְאָמִינָא: אַגַּב אוֹרְחִי אֵיתֵי לֵיהּ לְמָר. לָא קַבֵּיל מִינֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אוֹתֵיב זוּזָא דְּרַבָּנַן, וְקָדְיֵינִן לֵיהּ. בַּהֲדֵי דְּקָאָזֵיל וְאָתֵי אֲמַר: אִי בְּעֵי טָעֵין הָכִי, וְאִי בְּעֵי טָעֵין הָכִי, אָמַר: תִּיפַּח נַפְשָׁם שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד! וּמָה אֲנִי, שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי, וְאִם נָטַלְתִּי - שֶׁלִּי נָטַלְתִּי, כָּךְ, מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר אֱלִישָׁע אֵיתֵי לֵיהּ הַהוּא גֻּבְרָא רֵאשִׁית הַגֵּז. אֲמַר לֵיהּ: מֵהֵיכָא אַתְּ? אֲמַר לֵיהּ: מִדּוּדְּ פְּלָן. וּמֵהָתָם לְהָכָא לָא הֲוָה כֹּהֵן לְמֵיתְבָא לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי, וְאָמִינָא: אַגַּב אוֹרְחָאי אֵיתֵי לֵיהּ לְמָר. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. לָא קַבֵּיל מִינֵּיהּ, אוֹתֵיב לֵיהּ זוּזָא דְּרַבָּנַן וְקָדְיֵינִי לֵיהּ. בַּהֲדֵי דְּקָאָזֵיל וְאָתֵי אֲמַר: אִי בְּעֵי טָעֵין הָכִי, וְאִי בְּעֵי טָעֵין הָכִי, אָמַר: תִּיפַּח נַפְשָׁם שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד! וּמָה אֲנִי שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי, וְאִם נָטַלְתִּי - שֶׁלִּי נָטַלְתִּי, כָּךְ, מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַב עָנָן אֵיתֵי לֵיהּ הַהוּא גֻּבְרָא כַּנְתָּא דְּגִילְדֵּי דְּבֵי גִילֵי, אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתֵּיךְ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. לָא קַבֵּיל מִינֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא דְּמָר לָא בָּעֵינָא, קַבּוּלֵי לְקַבֵּיל מָר, דְּלָא לְמָנְעָן מָר מֵאַקְרוּבֵי בְּכּוּרִים. דְּתַנְיָא: "וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִישָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׂעוֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ", וְכִי אֱלִישָׁע אוֹכֵל בִּכּוּרִים הֲוָה? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הַמֵּבִיא דּוֹרוֹן לְתַלְמִיד חָכָם - כְּאִילּוּ מַקְרִיב בִּכּוּרִים. אֲמַר לֵיהּ: קַבּוּלֵי לָא בָּעֵינַן דְּאִיקַּבֵּיל, הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ לִי טַעְמָא - מִקַּבֵּילְנָא. שְׁדַרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, שָׁלַח לֵיהּ: נִידַיְינֵיהּ מָר לְהַאי גַּבְרָא, דַּאֲנָא עָנָן פְּסִילְנָא לֵיהּ לְדִינָא. אֲמַר: מִדְּשָׁלַח לִי הָכִי, שְׁמַע מִינַּהּ קְרִיבֵיהּ הוּא, הֲוָה קָאֵים דִּינָא דְּיַתְמֵי קַמֵּיהּ, אֲמַר:

רש"י

אינו נפטר מן העולם — והכי קאמר: קל וחומר שיסמא את עיניו כשיהא טפש בסופו וישב לדון. שאינו צריך כלום — שהוא עשיר, ואין צריך להחניף. דשאיל שאילתא — דרגיל לישאל מבני עירו בהמות וכלים. מאי טעמא דשוחדא — למה אסור ליטול לזכות את הזכאי? אין אדם רואה חובה לעצמו — אין דעתו מתקרב לצד החובה לחייב את עצמו, ואפילו מתכוין לדין אמת. שהוא חד — הנותן והמקבל נעשים לב אחד. בני מחוזא — עירו של רבא. מיניהו — מקצתם אוהבים אותי, אותם שזכיתי. אם מרחם — אם אוהבים — נעשו כולם אוהביי. במברא — גשר. יהיב ליה ידא — לסומכו. כנתא דפירי — סל פירות, מפרדס של רבי ישמעאל. זוזא — זוז. בהדי דאזיל ואתי — בכל אשר הולך ובא היה לבו לזכותו של אותו אריס, ובאין לו פתחי זכיות, ואומר בלבו: הלואי וייטען כך וכך ויזכה בדין. ראשית הגז — בכל שנה שגוזז אותן חייב ליתן לכהן אחד מששים. גילדני דבי גילי — דגים קטנים. וכי אלישע אוכל ביכורים היה — והלא לא כהן היה, שהרי מצינו בדברי הימים שנתייחס אביו על שבט גד, דכתיב "ויעני ושפט בבשן", ומצינו במסכת פסחים ב"אלו דברים" (סח,א) דשפט דהאי קרא הוא אביו של אלישע. שמע מינה קריביה הוא — להכי פסול ליה לדינא.

אֲפִילּוּ דיין שהוא צַדִּיק גָּמוּר, וְלוֹקֵחַ שׁוֹחַד, אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא טֵירוּף הַדַּעַת, וזוהי כוונת הברייתא, שלאחר שנטל שוחד פעם ראשונה וישב לדון, דעתו נטרפת, וקל וחומר שתוסיף ותיטרף דעתו כשיטול שוחד פעם נוספת.

הגמרא מביאה דרשה בענין דומה: כִּי אָתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן, מַאי דִּכְתִיב – מהו פירוש הכתוב (משלי כט ד) 'מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה'. אִם דּוֹמֶה הַדַּיָּן לְמֶלֶךְ, שֶׁהוא עשיר וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכְלוּם מאחרים, ולכן אינו צריך להחניף להם, אזי יַעֲמִיד את הָאָרֶץ בכך שידון דין אמת. וְאִם דּוֹמֶה הדיין לְכֹהֵן, שֶׁמְּחַזֵּר עַל הַנָּרְנוֹת כדי לקבל תרומות ומעשרות, כלומר שהוא עני הנצרך לאחרים שיפרנסוהו, אזי יֶהֱרְסֶנָּה, כיון שיצטרך להחניף לאחרים, לא ידון דין אמת.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין זה: אָמַר רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא, הַאי דַּיָּינָא דְּשָׁאֵיל שְׁאֵילְתָּא – דיין הרגיל לשאול מבני עירו בהמות וכלים, פָּסוּל לְמִידַּן דִּינָא – פסול לדון דין, וְלֹא אֲמָרָן שפסול לדון, אֶלָּא באופן דְּלֵית לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי – שאין לו לדיין עצמו כלים להשאיל, אֲבָל במקרה שאית לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי, לֵית לָן בָּהּ – אין בזה שום חשש, משום שאז אינו מחניף לבעל הדין, כיון שהוא סובר שכשם שאני צריך לו, כך הוא צריך לי. מקשה הגמרא: אִינִי – וכי כך הוא הדין, שדיין השואל מבני עירו, ואינו יכול להשאילם, פסול לדון. וְהָא – והרי רָבָא שָׁאֵיל שְׁאֵילְתָּא מִדְּבֵי בַּר מָרְיוֹן – היה שואל חפצים מביתו של בר מריון, אַף עַל גַּב דְּלֵא שַׁיְּלֵי מִינֵּיהּ – אף שלא היו שואלים ממנו, ומכל מקום היה דן את בני עירו. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם, ששאל רבא כלים לא היה זה מחמת שהיה זקוק לאותם כלים, אלא לְאַחְשׁוּבֵינְהוּ הוּא דְּבָעֵי, כלומר, שרצה להחשיבם שיאמרו אנשי העיר, שאנשים אלו כל כך חשובים, עד שאדם גדול כרבא שואל מהם, וכיון שלא הוצרך להם הותר לו לדונם.

בברייתא לעיל שנינו שגם על מנת לזכות את הזכאי אסור ליטול שוחד, הגמרא מבארת את הטעם לכך: אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּשׁוֹחֲדָא – שאסרה התורה ליטול שוחד אפילו על מנת לדון כראוי. מבאר רבא, שהטעם הוא שכֵּיוָן דְּקַבֵּיל לֵיהּ שׁוֹחֲדָא מִינֵּיהּ – שמשקיבל הדיין שוחד מהבעל דין, אִיקַּרְבָא לֵיהּ דַּעְתֵּיהּ לְגַבֵּיהּ – נתקרבה דעתו אליו, וְהָוֵי כְּגוּפֵיהּ – ונעשה הדיין כגופו, וְהִרְהֵר אֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ, כלומר, אפילו אם ירצה לדון דין אמת, אין דעתו של הדיין מתקרבת לצד החובה, לחייב את עצמו. לפי זה מבארת הגמרא: מַאי – מה פירוש המילה 'שׁוֹחַד', שֶׁהוּא חַד, כלומר שעל ידו הנותן והמקבל נעשים לב אחד.

הגמרא מבארת עוד מקרים, בהם פסול הדיין לדון: אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא לֵידוּן אִינִישׁ דִּינָא – לא ידון אדם דין לְמַאן דְּרָחִים לֵיהּ – למי שהוא אוהבו וְלֹא לְמַאן דְּסָנֵי לֵיהּ – ולא למי שהוא שונאו, משום דְּרָחִים לֵיהּ – שלאוהבו, לֹא חָזֵי לֵיהּ – אינו רואה לו חוֹבָה, ולדְסָנֵי לֵיהּ – ולמי שהוא שונאו, לֹא חָזֵי לֵיהּ זְכוּתָא – אינו רואה לו צד זכות, ונמצא שאין הדין אמת.

אָמַר אַבָּיֵי, הַאי צוּרְבָא מֵרַבָּנַן – תלמיד חכם, דִּמְרַחֲמִין לֵיהּ בְּנֵי מָתָא – שאוהבים אותו בני העיר, לָאו מִשּׁוּם דְּמַעְלֵי טָפֵי – אין זה משום שהוא מעולה יותר, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלֵא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא – שאינו מוכיחם בענינים שבין אדם למקום. אָמַר רָבָא, מֵרֵישׁ – מתחילה, קודם שהייתי דיין, הֲוָה אָמִינָא – הייתי סבור, שהָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא, כּוּלְּהוּ רָחֲמוּ לִי – שאותם בני מחוזא, כולם הם אוהבי. כֵּיוָן דַּהֲוַאי דַּיָּינָא – כשנתמניתי לדיין שם, אָמִינָא – אמרתי שמִינַּיְיהוּ סָנוּ לִי – יש מהם ששונאים אותי, אותם שחייבתי בדין, ומִינַּיְיהוּ רָחֲמוּ לִי – ויש מהם שאוהבים אותי, אותם שזיכיתי בדין. כֵּיוָן דַּהֲוַאי – כיון שראיתי, דְּמַאן דְּמִיחַיַּיב לֵיהּ הָאִידְנָא, קָא זָכֵי לְמָחָר – שאת מי שאני מחייב היום, אני מזכה למחר, בדין אחר אָמִינָא – אמרתי, אִם מְרַחֲם, כּוּלְּהוּ רָחֲמוּ לִי, אִי מִסְנוּ, כּוּלְּהוּ סָנוּ לִי – אם מי שזוכה בדין אותי, הרי שגם המתחייב בדין אוהב אותי, משום שבדין אחר הוא יוצא זכאי. ואם המתחייב בדין שונא אותי, הרי שגם הזוכה בדין שונא אותי, שכן בדין אחר הוא יוצא חייב, ולכן או שכולם אוהבי, או שכולם שונאי.

* * *

הגמרא עוברת לדון ב'שוחד' בדברים שאינם ממון: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר (שמות כג ח) 'וְשׁוֹחַד לֹא תִקָּח', אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שאסור לדיין לקחת שׁוֹחַד מָמוֹן מבעלי הדין, כמבואר בהמשך הגמרא, אֶלָּא אֲפִילּוּ שׁוֹחַד דְּבָרִים שאינם ממון, נַמִּי – גם כן אָסוּר. ומוכח כן מִדְּלֹא כְּתִיב בפסוק 'בֶּצַע לֹא תִקָּח'.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי שׁוֹחַד דְּבָרִים שאותו אסרה הברייתא לקחת. מבארת הגמרא: כִּי הָא דִּשְׁמוּאֵל – כמו מקרה זה של שמואל, הֲוָה עָבַר בְּמַבָּרָא – שהיה עובר בגשר שעל הנהר. אָתָא הַהוּא גַּבְרָא, יָהִיב לֵיהּ יְדֵיהּ – הושיט את ידו לשמואל, כדי לסומכו. אָמַר לֵיהּ שמואל לאותו אדם, מַאי עֲבִידְתֵּיךְ – מה מעשיך כאן. אָמַר לֵיהּ אותו אדם לשמואל, דִּינָא אית לִי – דין יש לי, ובאתי אליך כדי שתדוניני. אָמַר לֵיהּ שמואל לאותו אדם, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא – פסול אני לך לדין מחמת שנהניתי ממך, והנאה זו שקיבלתי ממך נחשבת כשוחד דברים.

הגמרא מביאה עוד דוגמאות לשוחד באופנים שונים: פעם אחת, בשעה שאֲמַיְמַר הֲוָה יָתִיב וְקָא דָּאִין דִּינָא – יושב ודן דין, פָּרַח גַּדְפָא אַרֵישֵׁיהּ – עפה נוצה ונחה על ראשו. אָתָא הַהוּא גַּבְרָא, שַׁקְלֵיהּ – נטל משם את הנוצה. אָמַר לֵיהּ אמימר לאותו אדם, מַאי עֲבִידְתֵּיךְ – מה מעשיך כאן. אָמַר לֵיהּ אותו אדם לאמימר, דִּינָא אית לִי – דין יש לי, ובאתי אליך כדי שתדוניני. אָמַר לֵיהּ אמימר לאותו אדם, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא – פסול אני לך לדון מחמת שנהניתי ממך, והנאה זו שקיבלתי ממך נחשבת כשוחד דברים.

מַר עוּקְבָא, הֲוָה שָׁדֵי רוֹקָא קַמֵּיהּ – היה מונח רוק לפניו על הרצפה. אָתָא הַהוּא גַּבְרָא כַּסְיֵיהּ – בא אדם וכיסהו, כדי שלא ימאס בו מר עוקבא. אָמַר לֵיהּ מר עוקבא לאותו אדם, מַאי עֲבִידְתֵּיךְ, אָמַר לֵיהּ אותו אדם למר עוקבא, דִּינָא אית לִי, אָמַר לֵיהּ מר עוקבא, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, הֲוָה רָגִיל אַרִיסֵיהּ, דַּהֲוָה מַיְיתֵי לֵיהּ כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא כַּנְתָא דִּפֵירֵי – היה רגיל האריס שעבד בפרדסו, להביא לו בכל ערב שבת סל פירות מן הפרדס. יוֹמָא חַד הקדים האריס וּאַיְיתֵי לֵיהּ בְּחַמְשָׁא בְּשַׁבְּתָא – והביא לו את הסל ביום חמישי. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל לאריס, מַאי שְׁנָא הָאִידְנָא – מדוע שינית בשבוע זה, והקדמת להביא לי את הפירות כבר ביום חמישי. אָמַר לֵיהּ האריס, דִּינָא אית לִי – דין יש לי, ובאתי אליך כדי שתדוניני, וַאֲמִינָא – ואמרתי, אֲגַב אוֹרְחֵי אַיְיתֵי לֵיהּ לְמַר – אגב שאני צריך לבוא אליך לדון, אביא לך היום את הפירות. לֹא קַבֵּיל רבי ישמעאל ברבי יוסי מִינֵּיהּ את הפירות, אף על פי שהיו שלו, וְאָמַר לֵיהּ לאריס, פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא – פסול אני לך לדין. אוֹתִיב זוּזָא דְּרַבָּנַן – הושיב רבי ישמעאל זוג תלמידי חכמים לדון את האריס, וְקָרְיֵינִין לֵיהּ – והיו דנים אותו. כַּהֲדֵי דְּקָאָזִיל וְאָתֵי – וכשהיה רבי ישמעאל הולך ובא, אָמַר בלבו, אִי בָּעֵי האריס, טָעִין הָכִי – יכל לטעון כך, וְאִי בָּעֵי האריס, טָעִין הָכִי – יכל לטעון כך, כלומר הלואי שיטען כך וכך ויזכה בדין. כשראה רבי ישמעאל ברבי יוסי שעד כדי כך נוטה דעתו לטובת האריס, אָמַר, תִּיפַּח נַפְשָׁם שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד, שהרי וּמָה אֲנִי, שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי את הפירות שהביא לי האריס, וְאִם נָטַלְתִּי – ואף אם הייתי נוטל, פירות שֶׁלִּי נָטַלְתִּי ואף על פי כן, כָּךְ נטיתי כל הזמן לטובתו, הרי מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שהשוחד יטה את ליבם.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר אֱלִישָׁע שהיה כהן גדול, אַיְיתֵי לֵיהּ – הביא לו הַהוּא גַּבְרָא את רֵאשִׁית הַגֵּז שלו, שהוא אחד משישים מגיזת הצאן בכל שנה, וחייבים ליתנו לכהן. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל בר אלישע לאותו אדם, מַהֵיכָא אַתְּ – מהיכן אתה. אָמַר לֵיהּ אותו אדם, הנני מִדּוּכָּךְ פְּלָן – ממקום פלוני. שאל אותו רבי ישמעאל, וְכִי בכל הדרך מֵהָתָם לְהָכָא, לֹא הֲוָה כֹּהֵן לְמֵיתְבָא לֵיהּ – לא היה כהן לתת לו ראשית הגז. אָמַר לֵיהּ, דִּינָא אית לִי – דין יש לי, ובאתי אליך כדי שתדוניני, וַאֲמִינָא – אמרתי לעצמי, אֲגַב אוֹרְחֵי אַיְיתֵי לֵיהּ לְמַר –

המשך בעמוד מח

הַאי עֲשָׂה, **וְהַאי עֲשָׂה**, כלומר, בכל אחד מהדינים שייך העשה לדון דין תורה, **וַעֲשֵׂה דִּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף** – והעשה לדון את קרובו של רב ענן שיש בזה גם כבוד התורה של רב ענן עדיף, ולפיכך, **סַלְקֵיהּ** רב נחמן **לְדִינָא דְּיַתְמֵי, וְאַחְתֵּיהּ לְדִינֵיהּ** – והוריד לדין את אותו אדם. **כֵּיוָן דְּחָזָא בַּעַל דִּינֵיהּ** – כיון שראה בעל דינו של אותו אדם, **יְקָרָא דְּקָא עָבִיד לֵיהּ** – את הכבוד שעשה לו רב נחמן, **נבהל, וְאִיסְתַּתַּם טַעֲנָתֵיהּ** – ונסתתמו טענותיו, ולא יכל לטעון טענותיו כראוי.

הגמרא מביאה מה אירע לאחר אותו מעשה: **רַב עָנָן, הֲוָה רָגִיל אֵלִיָּהוּ דְּאָתֵי נַבִּיהּ** – היה רגיל אליהו הנביא שהיה בא ומתגלה אליו, **דַּהֲוָה מַתְנֵי לֵיהּ סֵדֶר דְּאֵלִיָּהוּ** – שהיה שונה לו את הברייתא הנקראת 'סדר אליהו'. **כֵּיוָן דְּעָבַד הָכִי** – כיון שעשה רב ענן כן, ששלח לרב נחמן שידון את פלוני ובכך נגרם שנסתתמו טענותיו של בעל דינו, **אִיסְתַּלַּק** – נסתלק אליהו ושוב לא הגיע אליו. **יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא וּבְעָא רַחֲמֵי** – ישב רב ענן בתענית וביקש רחמים, **וְאָתָא** – ובא אליו שוב אליהו. **כִּי אָתָא** – כאשר בא אליו, **הֲוָה מְבַעֵית לֵיהּ בַּעוּתֵי** – היה מבעית ומפחיד אותו, **וְעָבַד תֵּיבוּתָא** – ועשה רב ענן תיבה **וְיָתִיב קַמֵּיהּ** והיה יושב בתוכה לפני אליהו מחמת הפחד, **עַד דְּאַפִּיק לֵיהּ סִידְרֵיהּ** עד שהיה מסיים סדר לימודו. **וְהֵיכִינוּ דְּאָמְרֵי** – וזהו מה שאומרים ש'סדר אליהו' יש בו שני חלקים, **סֵדֶר דְּאֵלִיָּהוּ רַבָּה, סֵדֶר אֵלִיָּהוּ זוּטָא**, משום שמה שרב ענן למד מאליהו בתחילה מחוץ לתיבה, רב יותר וזה הנקרא 'רבה' ומה שלמד הימנו לבסוף בתוך התיבה מועט יותר, ולכך נקראת 'זוטא'.

אגב שהביאה הגמרא (לעיל קה:) את המעשה בלחם שהביאו לאלישע, מביאה הגמרא עוד דרשה שלמדו משם: **כִּשְׁנֵי דְּרַב יוֹסֵף הֲוָה רִיתְחָא** – בשנים שהיה רב יוסף חי היה כעס מאת ה' ובא רעב לעולם. **אָמְרֵי לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב יוֹסֵף, לִיבְעֵי מַר רַחֲמֵי** – שיבקש רחמים שיפסק הרעב. **אָמַר לְהוּ** רב יוסף לרבנן, **הַשְׁתָּא** – ומעתה יש לתמוה, **וּמָה אֱלִישָׁע, דְּכִי הֲווּ רַבָּנַן מִיפַּטְרֵי מִקַּמֵּיהּ** – שכאשר היו התלמידים נפטרים מלפניו לשוב לבתיהם, **הֲווּ פְּיְישֵׁי תְּרֵי אַלְפָּן וּמָאתָן רַבָּנַן** – היו נשארים אלפיים ומאתים תלמידים אצלו שהיו אוכלים על שלחנו, ומכל מקום **בְּעִידָּן רִיתְחָא לֹא הֲוָה בָּעֵי רַחֲמֵי** – בשעה שהיה כעס משמים לא היה מבקש רחמים מה', **אֲנָא אִיבָּעֵי רַחֲמֵי** – וכי אני שאין לי כל כך הרבה תלמידים, אבקש רחמים לבטל הגזירה.

מבררת הגמרא: **וּמַאי דְּפְיְישֵׁי הָכִי** – ומנין לנו שנשארו לסעוד על שולחנו של אלישע אלפיים ומאתים. **דִּכְתִיב** בענין העשרים ושנים לחמים שהביאו לאלישע (מלכים ב' ד' מג) 'וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ' כלומר, כיצד יספיק הלחם למאה איש. ויש לברר, **מַאי** מה כוונת הפסוק 'לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ', **אִילֵימָא דְּכוּלְּהוּ** – אם תאמר שהכוונה שבכל הלחמים אין די ליתן לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ, הרי **בִּשְׁנֵי בַּצּוֹרֶת** שאין הלחם ברִיוח, **טוּבָא הֲווּ** – נחשבים הם הרבה גם עבור מאה איש, **אֶלָּא** על כרחך **דְּכָל חַד וְחַד** – שכל אחד ואחד מן הכברות ינתן **קַמֵּי** [–לפני] **מֵאָה אִישׁ**, ומאחר שהיו שם עשרים ושתים כברות נמצא מספר התלמידים הסמוכים על שולחנו אלפיים ומאתים.

הגמרא מפרטת את מנין התלמידים שהיו סמוכים על שולחנם של כמה מהאמוראים: **כִּי הֲווּ מִיפַּטְרֵי רַבָּנַן מִבֵּי רַב** – כאשר היו התלמידים נפטרים לבתיהם מבית מדרשו של רב, **הֲווּ פְּיְישֵׁי אַלְפָא וּמָאתָן רַבָּנַן** – היו נשארים לסעוד על שולחנו אלף ומאתים תלמידים. וכשהיו נפטרים התלמידים **מִבֵּי רַב הוּנָא, הֲווּ פְּיְישֵׁי תַּמְנֵי מֵאָה רַבָּנַן** – היו נשארים שמונה מאות תלמידים.

הגמרא מתארת את רבוי הקהל שהיה נאסף לשמוע את שיעורו של רב הונא: **רַב הוּנָא הֲוָה דָּרֵישׁ בִּתְלִיסַר אָמוֹרָאֵי** – היה דורש בשלושה עשר מתורגמנים, שהיו משמיעים דרשתו לרבים. **כִּי הֲווּ קַיְימֵי רַבָּנַן מִמְּתִיבְתָּא דְּרַב הוּנָא** – כשהיו התלמידים קמים משיעורו של רב הונא, **וְנָפְצֵי גְּלִימַיְיהוּ** – והיו מנערים את גלימותיהם מהעפר שדבק בהם כשישבו על הקרקע, **הֲוָה סָלִיק אַבְקָא וְכַסֵּי לֵיהּ לְיוֹמָא** – היה עולה אבק רב כל כך שהיה מאפיל את אור החמה, **וְאָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא** – וכאשר ראו זאת בארץ ישראל, היו אומרים, **קָמוּ לֵיהּ מִמְּתִיבְתָּא דְּרַב הוּנָא בְּבַבְלָאָה** – הנה קמו התלמידים מישיבתו של רב הונא בבבל.

הגמרא ממשיכה להביא מנין התלמידים שהיו סמוכים על שולחנם של חכמים שונים: **כִּי מִיפַּטְרֵי רַבָּנַן מִבֵּי רַבָּה וְרַב יוֹסֵף** – כשהיו התלמידים נפטרים מלפני רבה ורב יוסף, **הֲווּ פְּיְישֵׁי** – היו נשארים לאכול על שולחנם, **אַרְבַּע מֵאָה רַבָּנַן** – ארבע מאות תלמידים, **וְקָרוּ לְנַפְשַׁיְיהוּ יַתְמֵי** – והיו רבה ורב יוסף קוראים לעצמם יתומים, **כִּי הֲווּ מִיפַּטְרֵי רַבָּנַן מִבֵּי אַבַּיֵי, וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים **מִבֵּי רַב פַּפָּא, וְאָמְרֵי לָהּ, מִבֵּי רַב אַשִׁי, הֲווּ פְּיְישֵׁי מָאתָן רַבָּנַן** – היו נשארים מאתים תלמידים **וְקָרוּ נַפְשַׁיְיהוּ** – והיו קוראים עצמם **יַתְמֵי דְּיַתְמֵי**.

* * *

בגמרא לעיל שנינו שגוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרן מתרומת הלשכה, מביאה הגמרא שישנם עוד דברים שנעשו במעות אלו: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר רְדִיפָא אָמַר רַב אַמִּי, מְכַקְּרֵי מוּמִין** של בהמות קדשים **שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, הֲווּ נוֹטְלִין שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִין הִלְכוֹת שְׁחִיטָה לַכֹּהֲנִים** לצורך שחיטת הקרבנות, **הֲווּ נוֹטְלִין שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת קְמִיצָה של המנחות **לַכֹּהֲנִים, נוֹטְלִין שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַגִּיהֵי סְפָרִים שֶׁהוּשִׁיבוּ בֵּית דִּין בִּירוּשָׁלַיִם שיהא כל אחד מביא להם ספריו להגיהם, **הֲווּ נוֹטְלִין שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה**, שבית דין הפקירו תרומת הלשכה לכך כדי שלא יתעצלו בני אדם מלהגיה ספרים.

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, נָשִׁים הָאוֹרְגוֹת בַּפָּרֹכוֹת לבית המקדש היו **נוֹטְלוֹת שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, וַאֲנִי** רב נחמן חולק **וואומר** שנוטלות שכרן **מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, הוֹאִיל וּפָרֹכוֹת תַּחַת** – במקום חלק מבִּנְיָן בית המקדש **עֲשׂוּיוֹת**, לפיכך נחשבים כצורך הבנין.

הגמרא מקשה על דברי רב נחמן: **מֵיתִיבִי, נָשִׁים הָאוֹרְגוֹת בַּפָּרֹכוֹת, וְכֵן משפחת בֵּית גַּרְמוּ** שהיו ממונים **עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים, ומשפחת בֵּית אַבְטִינָס** שהיו ממונים **עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, כּוּלָּן הָיוּ נוֹטְלוֹת שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.** וברייתא זו סותרת לכאורה את דברי רב נחמן. מתרצת הגמרא: **הָתָם בְּדַבְרֵי** – הברייתא שם מדברת על הפרוכות שהיו כנגד הפתחים שעשויות לצניעות ואינם חלק מהבנין, ולכך נעשים מתרומת הלשכה. **דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרֹכוֹת הָיוּ בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, שִׁבְעָה מהם היו** תלוים **כְּנֶגֶד שִׁבְעָה שְׁעָרִים** שהיו לעזרה, **אֶחָד לְפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל וְאֶחָד לְפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, שְׁנַיִם בְּדָבִיר** להבדיל בין ההיכל לקודש הקדשים, **וּשְׁנַיִם** מכוונות **כְּנֶגְדָּן בַּעֲלִיָּה** להבדיל בין עליית ההיכל לעליית קודש הקדשים.

דבר נוסף שעשו מתרומת הלשכה: **תָּנוּ רַבָּנַן, נָשִׁים הַמְנַדְּלוֹת** את **בְּנֵיהֶן** בטהרה לְצורך עשיית אפר **פָּרָה** אדומה, **הֲווּ נוֹטְלוֹת שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, נָשִׁים יְקָרוֹת** – עשירות **שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ זָנוֹת אוֹתָן וּמְפַרְנְסוֹת אוֹתָן** בלבוש ובכסות.

הגמרא דנה מהיכן לקחו מעות לעשיית כלים שונים שבמקדש: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **רַב הוּנָא מֵרַב,**

לומר בכל יום לאחר התפילה שיעור תהלים כפי שנחלק לימי החודש.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

האי עשה והאי עשה — מצות הדיינים עשה "ושפטתם צדק". **עשה דכבוד תורה** — דיניה דהאי גברא דהוא עשה, דאיכא כבוד תורה דרב ענן בהדיה — עדיף. **סדר אליהו רבה** — שלמד חוץ לתיבה, סדר אליהו זוטא — שלמד בתוך התיבה. **הוה ריתחא** — כעס של מקום, ובא רעב לעולם. **דכי מיפטרי** — תלמידיו ממנו, לעמוד מבית המדרש. **הוו פיישי גביה** — אובלי שלחנו, תרי אלפים ומאתים. דכתיב "עשרים לחם ולחם בכורים" — הא עשרים וחד, וכרמל — הרי עשרים ותרתין. וכל אחד לפני מאה איש — הרי תרי אלפין ומאתים. **בתליסר אמוראי** — השומעין מפיו ומשמיעין לרבים, זה מכאן וזה מכאן, ומלפנים ומלאחור. ומתחלקין למקומות הרבה, שהיה העם רב. **וכסי ליה ליומא** — מאפיל את החמה, והיה ניכר בארץ ישראל. **מגיהי ספרים** — של כל אדם ואדם, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום "אל תשכן באהליך עולה". וראו בית דין שהיו מתעצלין בדבר, והפקירו תרומת הלשכה לכך: בית אבטינס ובית גרמו במסכת יומא (לח,א). **בדבבי** — בפרכות שבנגד הפתחים, דלצניעותא עבידי, ואינן תחת בנין. אבל כל צורך בנין, כגון פרכות המבדילות בין היכל לקדשי הקדשים, שהיו במקדש שני במקום אמה טרקסין שעשה שלמה בבנין ראשון. ואנשי הגולה עשו את ההיכל גבוה מאד, ולא יכול בנין בעובי אמה להתקיים בגובה כזה. ולהרחיבו לא יכלו — לפי שמקצרים את ההיכל או את קדשי הקדשים. ועשו שתי פרכות וביניהם אמה, כדאמרינן במסכת יומא (נא,ב). ואותן פרכות נעשו מקדשי בדק הבית. **שבעה שערים** — לעזרה. **שתים בדביר** — תחת אמה טרקסין. **ושתים כנגדן בעליה** — להבדיל בין עליית היכל לעליית קדשי הקדשים, וגם הן במקום אמה טרקסין. **המגדלות בניהן לפרה** — בחצרות הבנויות בסלעים בירושלים, ותחתיהם חלל מפני קבר התהום. כדתנן במסכת פרה (פרק ג משנה ב), ומייתינן לה בפרק "הישן תחת המטה" (סוכה כא,א). ובאין נשים עוברות ויולדות שם, ומגדלות שם בניהם לצורכי פרה אדומה, לעסוק בשריפתה ומילוי מימיה ולהזות כל שבעה על כהן השורפה, כדאמרינן במסכת יומא (ד,א). ומעלה זו עשו לה, להתעסק בה תינוקות שלא נטמאו מימידם, מפני שזולזלו בה לעשותה בטבול יום, כדתנן: מטמאין היו הכהן השורף את הפרה, ומטבילין אותו, להוציא מלבן של צדוקין שהיו אומרין: במעורבי שמש היתה נעשית. **נשים יקרות** — עשירות. **מפרנסות** — בלבוש וכסות.

כלי

תוספות

והיינו דאמרינן סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא — אמר רבי: לפי שהפסיק בלמודו לרב ענן חלקו לשני סדרים, ובפעם ראשון למד ממנו יותר מן הארבע ידות — קרי לראשון סדר אליהו רבה, ולבתרא קרי זוטא. **מבקרי** מומין שבירושלים היו נוטלין שכרן — תימה: דהתנן בבכורות פרק "עד כמה" (כט,ב): הנוטל שבר להיות רואה בבורות — אין שוחטין אותן על פיו! ויש לומר: כמו שתרצתי למעלה. ועוד: דהתם דוקא בבכורות, שיש לחוש שמא משום שכר יתירנו. אבל הכא מיירי בבדיקת מומי שאר קדשים. והכי איתא בשילהי פרק "התרומה" בשקלים (ז,א) דאמר: מבקרי מומי קדשים נוטלים שכרן מתרומת הלשכה. **מלמדין** הלכות קמיצה — והא דלא חשיב הלכות מליקה — שבכלל הלכות שחיטה הן. **שבעה** כנגד שבעה שערים — לשבעה שערי עזרה קאמר. אומר רבי: דסבירא ליה כתנא דמתניתין דמסכת מדות בפרק קמא (משנה ד), דתנן: שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח. והא דתנן התם לעיל: בשלשה מקומות הכהנים שומרים כו' על חמשה שערי העזרה כו' — במסכת תמיד בפרק קמא (כז,א) — פריך להו, ומשני אביי: תרי מנייהו לא בעי שימור. ורבא משני: תנאי היא, דתניא: אין פוחתין [משלשה גזברין ושבעה אמרכלין, רבי נתן אומר: אין פוחתין] משלשה עשר גזברים כנגד שלשה עשר שערים. דל חמשה דהר הבית — פשו להו תמניא, אלו שמונה דעזרה — אלמא: איכא תנא דאמר: תמניא הוו, ואיכא תנא דאמר: חמשה הוו. תימה: אמאי מייתי רבא הנך תנאי? ממתניתין דמדות היה יכול להביא, דתנן התם בפרק שני (משנה ו): שלש עשרה השתחוואות היו שם, אבא יוסף בן חנן אומר: כנגד שלשה עשר שערים. ועוד תימה: דהרי כאן מחלוקת רביעי; דעל כרחין לההוא תנא דסבירא ליה דשלשה עשר שערים היו בעזרה — לא מצי למימר דקסבר שמונה ודל חמשה דהר הבית, דהא מפרש התם שמם של אותן שערים, ואין מזכירין אפילו אחד מאותן שערים דהר הבית המפורש בפרק קמא דמדות: שני שערי חולדה מן הדרום, וקיפונוס מן המערב, וטדי מן הצפון, שער מזרחי שושן הבירה עליו צורה. ואומר רבינו תם: דלעולם סבירא ליה לההוא תנא דשבעה שערים היו בעזרה, והא דחשיב שלשה עשר — היינו עם השערים הקטנים, דהכל חשיב. תדע: דהא חשיב פישפשין שהיו לשער נקנור. אבל גדולים לא היו בעזרה אלא שבעה. והן אותן המפורשים בפרק קמא. והמעיין שם ימצא דשער הקרבן דפרק קמא הוא שער הבכורות דפרק שני, ואותן שלשה עשר שערים דמדות שנויים נמי במסכת שקלים כל אותה משנה ממש בפרק שלשה עשר שופרות, אבל אין שנוי בה אבא יוסף בן חנן כמו ששנוי במסכת מדות. ובגמרא דירושלמי קאמר: מתניתין אבא יוסף בן חנן, דקאמר כנגד שלשה עשר שערים. דלרבנן שבעה שערים הוו בעזרה. דעתייהו דרבנן היכן היו השתחוואות האלו — כי ההיא דתנינן תמן: שלש עשרה פרצות היו בה, שפרצו מלכי יון וחזרו וגדרום, וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחוואות. ואם תאמר: לרבנן נמי, דתני שבעה שערים, מאי קמתמה: כנגד מי הוו השתחוואות? אינהו נמי מודו דעם הקטנים היו שלשה עשר, כדפרישית! ואומר רבינו תם: כיון דלא חשיבי בעינייהו כל כך שיקראו אותם שערים — אין נראה שיהא השתחוואות כנגדם. אבל אבא יוסף בן חנן קרא אותם שערים. מפי רבי.

---

1 הַאי עֲשֵׂה וְהַאי עֲשֵׂה! עֲשֵׂה דִּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף.
2 סַלְּקֵיהּ לְדִינָא דְּיַתְמֵי, וְאַחְתֵּיהּ לְדִינֵיהּ. כֵּיוָן דַּחֲזָא בַּעַל
3 דִּינֵיהּ יְקָרָא דְּקָא עָבֵיד לֵיהּ - אִסְתַּתַּם טַעֲנָתֵיהּ.
4 רַב עָנָן הָוָה רָגִיל אֵלֵיהוּ דְּאָתֵי גַּבֵּיהּ, דַּהֲוָה מַתְנֵי
5 לֵיהּ סֵדֶר דְּאֵלִיָּהוּ. כֵּיוָן דַּעֲבַד הָכִי - אִסְתַּלֵּק. יָתֵיב
6 בְּתַעֲנִיתָא וּבְעָא רַחֲמֵי, וַאֲתָא. כִּי אֲתָא הֲוָה מַכְעֵית
7 לֵיהּ בָּעוּתֵי, וַעֲבַד תֵּיבוּתָא וְיָתֵיב קַמֵּיהּ, עַד דְּאַפֵּיק
8 לֵיהּ סִידְרֵיהּ. וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי: סֵדֶר דְּאֵלִיָּהוּ רַבָּה. סֵדֶר
9 אֵלִיָּהוּ זוּטָא. בְּשֵׁנֵי דְּרַב יוֹסֵף הָוָה רִיתְחָא, אָמְרִי
10 לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב יוֹסֵף: לִיבְעֵי מָר רַחֲמֵי! אֲמַר לְהוּ:
11 הָשְׁתָּא, וּמָה אֱלִישָׁע דְּכִי הָווּ רַבָּנַן מִיפַּטְרִי מִקַּמֵּיהּ
12 הָווּ פָּיְישֵׁי תְּרֵי אַלְפָּן וּמָאתָן רַבָּנַן, בְּעִידַן רִיתְחָא לָא
13 הָוָה בָּעֵי רַחֲמֵי - אֲנָא אִיבְּעֵי רַחֲמֵי? וּמִמַּאי דְּפָיְישֵׁי
14 הָכִי? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה
15 אִישׁ". מַאי "לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ"? אִילֵימָא דְּכוּלְּהוּ לִפְנֵי
16 מֵאָה אִישׁ - בְּשֵׁנֵי בַּצֹּרֶת טוּבָא הָווּ! אֶלָּא, דְּכָל
17 חַד וְחַד קַמֵּי מֵאָה אִישׁ. כִּי הָווּ מִיפַּטְרִי רַבָּנַן מִבֵּי
18 רַב הָווּ פָּיְישֵׁי אַלְפָא וּמָאתָן רַבָּנַן, מִבֵּי רַב הוּנָא -
19 הָווּ פָּיְישֵׁי תְּמָנֵי מֵאָה רַבָּנַן. רַב הוּנָא הָוָה דָּרֵישׁ
20 בְּתְלֵיסַר אֲמוֹרָאֵי, כִּי הָווּ קַיְימֵי רַבָּנַן מִמְּתִיבְתָּא דְּרַב
21 הוּנָא וְנַפְצֵי גְּלִימַיְיהוּ - הָוָה סָלֵיק אֲבָקָא וְכָסֵי לֵיהּ
22 לְיוֹמָא. וְאָמְרִי בְּמַעֲרְבָא: קָמוּ לֵיהּ מִמְּתִיבְתָּא דְּרַב
23 הוּנָא בַּבְלָאָה. כִּי מִיפַּטְרִי רַבָּנַן מִבֵּי רַבָּה וְרַב יוֹסֵף
24 הָווּ פָּיְישֵׁי אַרְבַּע מֵאָה רַבָּנַן, וְקָרוּ לְנַפְשַׁיְיהוּ יַתְמֵי.
25 כִּי הָווּ מִיפַּטְרִי רַבָּנַן מִבֵּי אַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ מִבֵּי רַב
26 פַּפָּא, וְאָמְרִי לָהּ מִבֵּי רַב אַשִׁי, הָווּ פָּיְישֵׁי מָאתָן
27 רַבָּנַן, וְקָרוּ נַפְשַׁיְיהוּ יַתְמֵי דְּיַתְמֵי. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר
28 רְדִיפָא אָמַר רַבִּי אַמִּי: מְבַקְּרֵי מוּמִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ
29 נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
30 שְׁמוּאֵל: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִין הִלְכוֹת שְׁחִיטָה
31 לַכֹּהֲנִים הָיוּ נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אָמַר
32 רַב גִּידֵל אָמַר רַב: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת
33 קְמִיצָה לַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אָמַר
34 רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַגִּיהֵי סִפְרִים
35 שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב: נָשִׁים הָאוֹרְגוֹת
36 בַּפָּרְכוֹת נוֹטְלוֹת שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וַאֲנִי אוֹמֵר: מִקְּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הוֹאִיל וּפָרְכוֹת
37 תַּחַת בִּנְיָן עֲשׂוּיוֹת. מִיתִיבִי: נָשִׁים הָאוֹרְגוֹת בַּפָּרְכוֹת, וּבֵית גַּרְמוּ עַל מַעֲשֵׂה לֶחֶם הַפָּנִים,
38 וּבֵית אַבְטִינָס עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת - כּוּלָּן הָיוּ נוֹטְלוֹת שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. הָתָם בְּדִבְבֵי,
39 דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרְכוֹת הָיוּ בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, שִׁבְעָה כְּנֶגֶד שִׁבְעָה
40 שְׁעָרִים, אֶחָד לְפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְאֶחָד לְפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, שְׁתַּיִם בַּדְּבִיר, שְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן בַּעֲלִיָּה.
41 תָּנוּ רַבָּנַן: נָשִׁים הַמְגַדְּלוֹת בְּנֵיהֶן לְפָרָה הָיוּ נוֹטְלוֹת שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אַבָּא שָׁאוּל
42 אוֹמֵר: נָשִׁים יְקָרוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ זָנוֹת אוֹתָן וּמְפַרְנְסוֹת אוֹתָן. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב הוּנָא מֵרַב:

כלי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּלֵי שָׁרֵת מַהוּ שֶׁיֵּעָשׂוּ מִקְּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת? צוֹרֶךְ מִזְבֵּחַ נִינְהוּ - וּמִקְּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת אִתּוֹ, אוֹ צוֹרֶךְ קָרְבָּן נִינְהוּ - וּמִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן? אֲמַר לֵיהּ: אֵין נַעֲשִׂין אֶלָּא מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. אֵיתִיבֵיהּ: "וּכְכַלּוֹתָם הֵבִיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וִיהוֹיָדָע (הַכֹּהֵן) אֶת שְׁאָר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֵׂהוּ כֵלִים לְבֵית ה' כְּלֵי שָׁרֵת וגו'". אֲמַר לֵיהּ: דְּאַקְרֵיךְ כְּתוּבֵי לָא אַקְרֵיךְ נְבִיאֵי: "אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵית ה' סִפּוֹת וגו' כִּי לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ" - אִי הָכִי קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - שֶׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ. כָּאן - שֶׁגָּבוּ וְלֹא הוֹתִירוּ. וְכִי גָּבוּ וְהוֹתִירוּ מַאי הָוֵי? אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ: לֵב בֵּית דִּין מַתְנֶה עֲלֵיהֶן, אִם הוּצְרְכוּ - הוּצְרְכוּ, וְאִם לָאו - יְהוּ לִכְלֵי שָׁרֵת. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כְּלֵי שָׁרֵת בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת שְׁאָר הַכֶּסֶף", אֵיזֶהוּ כֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁירַיִם - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְאֵימָא שִׁירַיִם גּוּפַיְיהוּ! כִּדְאָמַר רָבָא: "הָעוֹלָה" - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה, הָכִי נַמִי: "הַכֶּסֶף" - כֶּסֶף רִאשׁוֹן. מֵיתִיבֵי: הַקְּטֹרֶת וְכָל קָרְבְּנוֹת צִבּוּר בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, מִזְבַּח הַזָּהָב וּלְבוֹנָה וּכְלֵי שָׁרֵת - בָּאִין מִמּוֹתַר נְסָכִים, מִזְבַּח הָעוֹלָה, הַלִּשְׁכוֹת וְהָעֲזָרוֹת - בָּאִין מִקְּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה - בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכוֹת. זוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ: חוֹמַת הָעִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה! תַּנָּאֵי הִיא; דִּתְנַן: מוֹתַר תְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ - רִיקּוּעֵי זָהָב צִיפּוּי לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מוֹתַר פֵּירוֹת - לְקִין הַמִּזְבֵּחַ, מוֹתַר תְּרוּמָה - לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מוֹתַר תְּרוּמָה - לְקִין הַמִּזְבֵּחַ, מוֹתַר נְסָכִים - לִכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: מוֹתַר נְסָכִים - לְקִין הַמִּזְבֵּחַ, מוֹתַר תְּרוּמָה - לִכְלֵי שָׁרֵת. וְזֶה וְזֶה לֹא הָיוּ מוֹדִים בְּפֵירוֹת. פֵּירוֹת מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: מוֹתַר תְּרוּמָה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ - לוֹקְחִין פֵּירוֹת בְּזוֹל, וּמוֹכְרִין אוֹתָם בְּיוֹקֶר, וְהַשָּׁכָר מְקַיְּצִין בּוֹ אֶת הַמִּזְבֵּחַ. וְזוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ: מוֹתַר פֵּירוֹת לְקִין הַמִּזְבֵּחַ. מַאי "זֶה וְזֶה לֹא הָיוּ מוֹדִין בְּפֵירוֹת"? דִּתְנַן: מוֹתַר שִׁירֵי לִשְׁכָּה מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן - לוֹקְחִין בָּהֶן יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, וְהַשָּׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין מְשַׁתַּפְּרִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אַף לֹא בְּשֶׁל עֲנִיִּים. בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ מַאי טַעְמָא לָא - אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת. בְּשֶׁל עֲנִיִּים מַאי טַעְמָא לָא - דִּלְמָא מִתְרַמֵּי לְהוּ עֲנִיָּא, וְלֵיכָּא לְמֵיתְבָא לֵיהּ. מִי שֶׁהָלַךְ לְמִדִּינַת הַיָּם. אִיתְּמַר, רַב אָמַר:

תוספות

וכי גבו והותירו מאי הוי? — אבל אהנך דלעיל לא פריך בית גרמו ובית אבטינס — דבכל הנהו היו בית ישראל מקדישין אותן לצורך כך כמו לצורך קרבנות, שכל אותן דברים רגילות הן. והיינו דקתני דבאין מתרומת הלשכה עצמה, ולא קתני "מותר" — היינו משום דלאו מחמת "לב בית דין" מישתרו, אלא מחמת ישראל. אבל להך תירוצא פריך, דמסיק היכא דלא הותירו — אסירי, והיכא דהותירו — שרי, פריך: מאי שנא? דהא פשיטא שלא לדעת כן מקדישין. כיון דלא שרית ליה כי לא הותירו. ומשני: לב בית דין מתנה עליהן, והן מקדישין לדעת בית דין. **תנא** דבי רבי ישמעאל: כלי שרת באין מתרומת הלשכה. הא תרומת הלשכה היינו מותר תרומת הלשכה, כדמוכח במתניתין דפליג ארבי עקיבא, דקתני: מותר תרומה לכלי שרת. ואם תאמר: כי פריך התלמוד: ואימא שיריים גופייהו? והיינו משום דכתיב "שאר", ולישני: דהא "שאר הכסף" — היינו מותר תרומה! יש לומר: דבמילתא דפסיקא ליה בעי לאוקמי קרא, דהיינו שיריים, דבכל שנה איתנהו. אבל במותר דלא פסיקא ליה — לא ניחא ליה לאוקמי לקרא. **כדאמר** רבא העולה עולה ראשונה — תימה: אמאי איצטריך האי דרשא דרבא? תיפוק ליה מהיכא דמפקא מתניתין דובחים בפרק "כל התדיר" (פט,א) דקתני: כל התדיר מחבירו קודם לחברו: התמידים קודמין למוספים כו'. וקא בעי בגמרא: מנא לן? ומתמה: מנא לן?! כדקתני טעמא "מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד". וכי תימא: דהתם איצטריך — היכא דליכא אלא חד, דאשמעינן קרא דעקרינן לגמרי מוספין מקמי תמידין — לא היא, דמהתם נפקא לן בכל מקום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, כדמפיק התם מ"באלה תעשו" — שיהו כל עשיות שוות. ואי בכי האי גוונא מיירי — מהתם לא נפקא לן. ועוד, מסברא רישא, דכל התדיר מחבירו קודם לחבירו, מיתניא דומיא דבבא שאחריה, דקתני: כל המקודש מחבירו קודם לחבירו; דם חטאת קודם לדם עולה, מפני שהוא מרצה כו' — וכל הנך בקדימה ממש מיירי. והא נמי ליכא לתרוצי דאי מהתם ד"מלבד עולת הבקר" הוה אמינא: דווקא עולה דקדמה למוספין — משום דתדירא ומוספין לא תדירי. אבל תמידין לעולת נדבה, דהויא ליה נמי תדירא — לעולם אימא לך לא תקדום. להכי איצטריך קרא ד"העולה" — עולה ראשונה. דבמנחות פרק "התכלת" (מט,א) מייתי לקרא דרבא אקדימה דעולה למוספין, דאמרינן התם: בעא מיניה רב חייא בר אבא מרב חסדא: צבור שאין להם תמידין ומוספין אי זה מהם קודם כו' ומסיק, אמר ליה, תניתוה: התמידין אין מעכבין את המוספין, ולא המוספין את התמידים. היכי דמי; אילימא דאית ליה וליקדם — והתניא: מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר — תלמוד לומר "וערך עליה העולה" ואמר רבא כו'. אלא בדלית ליה. ואי בתמידין ומוספין דהיום — פשיטא שתדיר קודם. אלא במוספין דהיום ותמידין דלמחר. אלמא אקדימה דעולה למוספין מייתי לה. ותימה: דרשת המשנה הוה ליה לאיתויי, דקתני בהדיא "מלבד עולת הבקר"! ובההיא דשילהי "הגוזל קמא" (בבא קמא קיא,א) קשה יותר, דקתני: הביא אשמו עד שלא הביא גזילו — לא יצא. ומפרש בגמרא: "מלבד איל הכפורים" — מכלל דכסח קדים. ופריך: אלא מעתה "מלבד עולת הבקר" — הכי נמי דמוספין ברישא? והא תניא: מנין שלא יהא דבר כו', ואמר רבא: העולה עולה ראשונה. והשתא הוה ליה לאתויי מתניתין ד"כל התדיר", דאדרבה מדכתיב "מלבד" — מכלל דעולה קדמה! ונראה לפרש: דודאי מדכתיב "העולה" נפקא דהקטרת תמיד קדמה להקטרת מוספין. דגבי הקטרה הוא דכתיב "מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה" — התם עשוי דדם נינהו. והשתא בבבא קמא לא הוה מצי לאתויי מתניתין ד"כל התדיר", דודאי גבי איל הכפורים משמע לשון "מלבד" דכסח קדים, כיון דהוא כתוב תחלה בפרשה, והדר כתיב "איל הכפורים" אבל גבי עשיות — ליכא למידק דמוספין קדמי, כיון דכתיב "עולה" ברישא והדר עשיה דדם דמוספין. אבל הקטרה דמוספין כתיב ברישא, להכי פריך שפיר מההוא דרבא. ומיהו, בההוא דמנחות ודאי הוה מצי לאתויי ההיא ד"כל התדיר".

רש"י

כלי שרת — שמשרתין בהן במזבח החיצון, שהוא בנין של אבנים. **וככלותם** — לחזק את בדק הבית בימי יהואש. ופסוק זה בדברי הימים. **שגבו** — לצורך בדק הבית. והותירו, שאין צריכין לכולו — עושין מן המותר כלי שרת. **מאי הוי** — הא לא לקדושת קרבן גבו. **כסף שיש לו שיריים** — כסף הקופות שהוא נתרם מן הלשכה, ושיריים נשארים בלשכה. **זה תרומת הלשכה** — כסף שבקופות. **ואימא שיריים גופייהו** — משיריים הנותרים בלשכה כלי שרת באין, ולא מן התרומה עצמה. **העולה עולה ראשונה** — מנין שלא יהא דבר קודם על המערכה לתמיד של שחר — תלמוד לומר "וערך עליה העולה". והוינן בה: מאי תלמודא? ואמר רבא: "העולה" משמע העולה האמורה ראשון בסדרי קרבנות, והיא עולת הבקר. שנאמר "ואמרת להם זה האשה" כו', וה"א יתירא קא דרישׁ. והבא נמי "את שאר הכסף" — בכסף שיש לו שאר. **מזבח הזהב** — כלי הוא ולא בנין, שאינו מחובר לאדמה, ויכולין לטלטלו, לפיכך נידון כבלי. **ולבונה** — של לחם הפנים. **מותר נסכים** — פליגי בה במסכת מנחות בפרק "שתי מדות" (צ,א): רבי חייא בן רבי יוסף אמר: בירוצי מדות, שהמספקין סלתות שקבלו מעות הקדש לספק סלתות כל ימות השנה מודדין להקדש במדה מבורצת — טפופה ולא מחוקה, והמקריבן מוחק המדה, והם מותר נסכים, ומוכרים אותן. ורבי יוחנן אמר: כאותה ששנינו: המקבל עליו לספק [כל ימות השנה להקדש] סלתות מארבע סאין בסלע ועמדו משלש, שנתייקרו — מספק מארבע. והמקבל לספק משלש והזלו ועמדו מארבע — מספק ארבע. וזו היא ששנינו: מותר נסכים לקין המזבח. **מזבח העולה** — שהוא בנין, בא מקדשי בדק הבית. **חוץ לחומת העזרה** — כגון עזרת נשים, והחיל, וחומת העיר ומגדלותיה — באים משיריים הנותרים בלשכה כשתרמוה בקופות. **תנאי היא** — דאיכא למאן דאמר כלי שרת מתרומת הלשכה באין. **מותר תרומה** — הנשאר בקופות בראש חדש ניסן. שמכאן ואילך אין לוקחין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה, כדאמרינן בראש השנה (ז,א): קרבנות צבור הבאין באחד בניסן — מצוה להביא מן החדש. **ציפוי לבית קדשי הקדשים** — מחפין בהם הרצפה והכתלים. **מותר** — ריוח פירות. וולקמן מפרש מאי ניהו. **לקין המזבח** — כשהוא בטל מנדרים ונדבות לוקחין עולות ומקריבין; בשר למזבח ועורות לכהנים. **וזה וזה** — רבי עקיבא ורבי חנינא. **לא היו מודין** — שיהא שום מותר בפירות. **והשכר מקיצין בהן** — והקרן לכלי שרת, כדקאמר רבי ישמעאל. **מאי "זה וזה לא היו מודים"** — מאי פירושא ד"לא היו מודים" — כדתנן, דפליג רבי עקיבא אדרבי ישמעאל, ולא הודה לו שיהו משתכרין בשל הקדש.

פוסקין

פוסקין

ששמעו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּלֵי שָׁרֵת – כלים שהיו משתמשים בהם במזבח החיצון שהוא בנין אבנים, **מַהוּ שֶׁיַּעֲשׂוּ מִקְּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת**, וצדדי הספק, **צוֹרֶךְ מִזְבַּח נִינְהוּ** – האם כיון שהם לצורך מזבח החיצון שהיה בנין אבנים והרי הוא חלק מבנין הבית, **וּלְכוֹ מִקְּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת אָתוּ** – נעשים מקדשי בדק הבית כשאר צרכי בנין הבית, **אוֹ צוֹרֶךְ קָרְבָּן נִינְהוּ** [–הם], הבא מתרומת הלשכה **וּלְכוֹ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן**. הגמרא פושטת את הספק: **אָמַר לֵיהּ רַב, אֵין נַעֲשִׂין אֶלָּא מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

הגמרא מקשה על דעת רב: **אִיתִיבֵיהּ** רב הונא לרב, מהנאמר בפסוק לגבי הכסף שאספו בימי יהויאש לחיזוק בדק הבית (דברי הימים ב' כד יד), 'וּכְכַלּוֹתָם הֵבִיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיְהוֹיָדָע (הַכֹּהֵן) אֶת שְׁאָר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֵׂהוּ כֵלִים לְבֵית ה' כְּלֵי שָׁרֵת' וגו' הרי שעושים כלי שרת מקדשי בדק הבית ולא מתרומת הלשכה. **אָמַר לֵיהּ** רב לרב הונא, **דְּאַקְרֵיךְ כְּתוּבֵי לֹא אַקְרֵיךְ נְבִיאֵי** – הרב שלימדך כתובים לא לימדך נביאים, כלומר, אף שמהפסוק בכתובים [דברי הימים] משמע שמהכסף שאספו לבדק הבית עשו כלי שרת, מכל מקום בפסוק בנביאים לא משמע כן, שנאמר (מלכים ב' יב יד–טו) 'אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵית ה' סִפּוֹת [–כלים] וגו' כִּי לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ בוֹ אֶת בֵּית ה'' הרי מפורש שלא היו עושים כלי שרת מקדשי בדק הבית. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי** – אם כן שאנו מפרשים המקראות כפשוטם הרי הם סותרים זה את זה. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הפסוק בדברי הימים שעושים כלי שרת ממעות בדק הבית, נאמר באופן **שֶׁגָּבוּ** לצורך בדק הבית **וְהוֹתִירוּ**, כלומר, לאחר שתיקנו כל מה שצריך עדיין נשארו מעות, ומאחר שאין צריכים את כל המעות לבדק הבית עושים מהמותר כל שרת. ואילו **כָּאן** – הפסוק במלכים שאין לוקחים מכסף בדק הבית לכלי שרת **שֶׁגָּבוּ וְלֹא הוֹתִירוּ**, ועל אופן זה אמר רב ש'אין נעשין אלא מתרומת הלשכה'.

מקשה הגמרא: **וְכִי גָּבוּ וְהוֹתִירוּ מַאי הָוֵי** – מה בכך, הרי מאחר שהכסף נגבה לצורך בנין הבית, לכאורה אין להשתמש בו לצורך קדושת קרבן לעשיית כלי שרת. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לֵב בֵּית דִּין** [שעל דעתם הקדישו ישראל את המעות] **מַתְנֶה עֲלֵיהֶן מתחילה שֶׁאִם הוּצְרְכוּ** מעות אלו לבדק הבית, **הוּצְרְכוּ**, ואז אין עושין מהם כלי שרת, **וְאִם לָאו** – שאין צורך במעות אלו לבדק הבית, **יְהוּ** המעות האלו מוקדשים **לְכְלֵי שָׁרֵת.**

הגמרא מביאה סיוע לדעת רב: **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כְּלֵי שָׁרֵת בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** (דה"י שם) 'וּכְכַלּוֹתָם הֵבִיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיְהוֹיָדָע אֶת שְׁאָר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֵׂהוּ כֵלִים לְבֵית ה' כְּלֵי שָׁרֵת' וגו', ומהלשון 'שאר הכסף' משמע שמדובר בכסף שיש לו שיריים, **וְאֵיזֶהוּ כֶסֶף שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁירַיִים, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה**, דהיינו הכסף שבקופות הנתרם מהלשכה והשיריים נשארים בלשכה, הרי שכלי שרת נעשים מתרומת הלשכה.

שואלת הגמרא: **וְאִימָּא שִׁירַיִים גּוּפַיְיהוּ** – שמא תאמר שכוונת הפסוק 'שאר הכסף' לשיריים עצמם דהיינו המעות הנשארים בלשכה, ומהם היו עושים כלי שרת ולא מתרומת הלשכה. משיבה הגמרא: יש לפרש את הפסוק **כִּדְאָמַר רָבָא** במקום אחר (פסחים נח:), שמכך שאמר הכתוב (ויקרא ו ה) 'הָעוֹלָה' ולא 'עולה', משמע שהכוונה **לְעוֹלָה** האמורה **רִאשׁוֹנָה** בפרשת הקרבנות (במדבר כח ג) והיא עולת התמיד, **וְהָכִי נָמִי** – ואף כאן יש לדרוש ממה שאמר הפסוק 'שְׁאָר הַכֶּסֶף', שהכוונה **לְכֶסֶף רִאשׁוֹן** דהיינו הכסף שהיו תורמים בקופות [שהוא ראשון לשיריים], ולא לשיריים.

מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי רב, שנינו בברייתא, **הַקְּטוֹרֶת וְכָל קָרְבְּנוֹת צִבּוּר בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, מִזְבַּח הַזָּהָב** הפנימי שהיה בהיכל, **וּלְבוֹנָה** שהיו מניחים על שולחן לחם הפנים, **וּכְלֵי שָׁרֵת, בָּאִין מִמּוֹתַר נְסָכִים. מִזְבַּח הָעוֹלָה** – מזבח החיצון שהוא מחובר לקרקע ונחשב כבנין, **וכן הַלִּשְׁכּוֹת וְהָעֲזָרוֹת בָּאִין מִקְּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת. חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה** – עזרת הנשים, **החיל וחומת העיר, בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכּוֹת** – מהשקלים שנותרו בלשכה בראש חודש ניסן. הגמרא מוסיפה על החלק האחרון של הברייתא: **זוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ** (שקלים פ"ד מ"ב) **חוֹמַת הָעִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה.** מכל מקום נמצא שכלי שרת באין ממותר נסכים ולא מתרומת הלשכה. מתרצת הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא** – דין זה שנוי במחלוקת תנאים, **דִּתְנַן** במשנה (שם פ"ד מ"ד), **מוֹתַר תְּרוּמָה** – מעות שנתרמו מהלשכה ונשארו בקופות בראש חודש ניסן, **מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ, רִיקּוּעֵי זָהָב צִיפּוּי לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** – לוקחים זהב ומרדדים אותו ומחפים בזה בכל שנה את קודש הקדשים. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מוֹתַר פֵּירוֹת** – הרווח שהיה הקדש משתכר בפירות, ממנו לוקחים **לְקַיֵּן הַמִּזְבֵּחַ** – עולות להקריב על המזבח כשאין שם קרבנות אחרים. ואילו **מוֹתַר תְּרוּמָה לְצורך כְּלֵי שָׁרֵת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר** שלא כדברי תנא קמא ושלא כדברי רבי ישמעאל, אלא **מוֹתַר תְּרוּמָה לְקניית בהמות לצורך קַיִּן הַמִּזְבֵּחַ, מוֹתַר נְסָכִים לְכְלֵי שָׁרֵת. רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, מוֹתַר נְסָכִים לְצורך קַיִּן הַמִּזְבֵּחַ, מוֹתַר תְּרוּמָה לְכְלֵי שָׁרֵת.** מסיימת המשנה: **וְזֶה וְזֶה** – בין רבי עקיבא ובין רבי חנינא סגן הכהנים **לֹא הָיוּ מוֹדִים** שיהא שום מותר **בְּפֵירוֹת.**

הגמרא מבארת את המשנה בשקלים: **פֵּירוֹת מַאי הִיא** – מהו 'מותר פירות', **דְּתַנְיָא** בברייתא, **מוֹתַר תְּרוּמָה, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ, לוֹקְחִין פֵּירוֹת בְּזוּל וּמוֹכְרִין אוֹתָם בְּיוֹקֶר, וְהַשָּׁכָר** – וברווח שהיה ההקדש משתכר בזה היו **מְקִיצִין בּוֹ אֶת הַמִּזְבֵּחַ** – קונים עולות להקריב על המזבח בזמן שאין שם קרבנות אחרים. **וְזוֹ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ** במשנה בדברי רבי ישמעאל **מוֹתַר פֵּירוֹת לְקַיֵּן הַמִּזְבֵּחַ.**

שואלת הגמרא: **מַאי** – מה כוונת המשנה **זֶה וְזֶה** [רבי עקיבא ורבי חנינא סגן הכהנים] **לֹא הָיוּ מוֹדִין בְּפֵירוֹת.** משיבה הגמרא: **דִּתְנַן** במשנה (שם פ"ד מ"ג), **מוֹתַר שְׁיָרֵי לִשְׁכָּה** מעות שנשארו משיירי הלשכה **מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהֶן, לוֹקְחִין בָּהֶן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת** בשעת הזול ומוכרים אותן ביוקר לצורך מנחות ונסכים, **וְהַשָּׁכָר** נופל **לְהֶקְדֵּשׁ דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מִשְּׁתַּכְּרִין** – אין עושים סחורה כדי להרויח **בְּמעות שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אַף לֹא** – וכמו כן אין עושים סחורה **בְּמעות שֶׁל עֲנִיִּים.** ואם כן כוונת המשנה [לא היו מודין בפירות] לומר שלדעת רבי עקיבא ורבי חנינא סגן הכהנים אין כלל 'מותר פירות' לפי שאין עושים סחורה בפירות לצורך קיץ המזבח.

הגמרא מפרשת את הטעם: **בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ מַאי טַעְמָא לֹא** – הטעם שאין עושים סחורה במעות של הקדש, לפי שאֵין **עֲנִיּוּת בְּמָקוֹם עֲשִׁירוּת** – מעות הקדש. **וּבְשֶׁל עֲנִיִּים מַאי טַעְמָא לֹא** – והטעם שאין עושין סחורה במעות של עניים, **דִּלְמָא מִתְרַמֵּי לְהוּ עָנְיָא וְלֵיכָּא לְמֵיתְבָא לֵיהּ** – שמא יזדמן להם עני ולא יהיה מה לתת לו לפי שהמעות יהיו מושקעים בסחורה.

* * *

שנינו במשנתינו: **מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם** ואשתו תובעת מזונות, חנן אומר תשבע בסוף ולא תשבע בתחילה, נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו תשבע בתחילה ובסוף.

אִיתְּמַר, רַב אָמַר,

המתנהג על פי התורה והוראות חז"ל הוא חי חיים מאושרים בגשם וברוח.

היום יום כז תשרי

נתינת הצדקה קודם התפילה פועלת הצלחה גם בלימוד התורה.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ – בית דין יורדין לנכסי מי שהלך למדינת הים ופוסקין מזונות לאשתו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ** שהלך בעלה למדינת הים.

אָמַר שְׁמוּאֵל, מוֹדֶה לִי אַבָּא – רב, **בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים** לאחר יציאת הבעל למדינת הים, שאין פוסקין מזונות לאשתו, והטעם **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ בֵּיתוֹ רֵיקָן** כשהוא יוצא למדינת הים, ומן הסתם הניח לה מזונות לכל הפחות לשלשה חדשים.

הגמרא מפרשת את המחלוקת: **בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ** בבעלה של אשה זו **שֶׁמֵּת, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – הכל מודים שפוסקין מזונות לאשתו. **כִּי פְּלִיגִי** – באיזה אופן נחלקו, **בְּשֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, רַב אָמַר פּוֹסְקִין מזונות לאשתו, דְּהָא מְשׁוּעְבַּד לָהּ** – שהרי הבעל משועבד לזונה ויש כאן חיוב ברור שאין להסתפק בו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֵין פּוֹסְקִין מזונות לאשתו.** הגמרא מבררת את טעמו של שמואל: **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם של שמואל שאין פוסקין לה מזונות, **רַב זְבִיד אָמַר, אִימָּא צְרָרֵי אַתְּפְסָהּ** – שיש לחוש שהתפיס בעלה בידה צרורות של מעות למזונותיה קודם הליכתו. **רַב פַּפָּא אָמַר, חֵישַׁיְנַן שֶׁמָּא אָמַר לָהּ** הבעל טרם הליכתו, **צְאִי מַעֲשֵׂה יָדֵיךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ** – טלי מעשה ידיך והתפרנסי מהם, ושוב אינו חייב לזונה.

מבארת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מהו ההבדל בין שני הטעמים, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – ההבדל ביניהם הוא באופן שהאשה **גְּדוֹלָה** שראויה להתפיס בידה מעות למזונותיה, **וְלֹא סַפְּקָה** – ואין מעשה ידיה מספיקים למזונותיה, שלפי הטעם שאין פוסקין משום חשש ״צררי אתפסה״ יש לחשוש, משום שראויה היא לכך, אולם לטעם של ״צאי מעשה ידיך במזונותיך״, אין לחשוש לכך, שכיון שאין מעשה ידיה מספיקים למזונותיה ודאי שלא נתרצתה להיות ניזונת ממעשה ידיה. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף שיש הבדל בין הטעמים, כשהאשה **קְטַנָּה וְסַפְּקָה**, שלפי הטעם שיש לחוש ל״צררי אתפסה״, כאן אין חשש, לפי שאין אדם מתפיס צרור מעות לקטנה, אולם לטעם של ״צאי מעשה ידיך למזונותיך״, גם בקטנה יש לנו לחשוש שכיון שמעשה ידיה מספיקים לה למזונותיה, יתכן שנתרצתה לפטור את הבעל מחיובו ולהיות ניזונת ממעשה ידיה.

הגמרא מקשה על שמואל ממשנתינו: **תְּנַן** במשנתינו (קד:) **מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, חָנָן אָמַר תִּשְׁבַּע בַּסּוֹף** – כשישמעו שמת בעלה ותבא לגבות כתובתה תישבע שלא עיכבה כלום מנכסי בעלה, **וְלֹא תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה** – בשעת גביית מזונות. **נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים וְאָמְרוּ תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף.** הגמרא מבארת את הקושיא: **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** – לא נחלקו חנן ובני כהנים גדולים, **אֶלָּא לְעִנְיַן** אם צריכה **שְׁבוּעָה** בשעת גביית מזונות, **אֲבָל מְזוֹנֵי יַהֲבִינַן לָהּ** – אבל מזונות לדברי הכל נותנים לה, ומבואר שלא כדעת שמואל הסובר שאין פוסקין מזונות לאשת איש.

מתרצת הגמרא: **תִּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל** – שמואל העמיד את משנתינו, **בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת,** שבאופן זה מודה שמואל שפוסקין לה מזונות.

הגמרא מוסיפה להקשות על שמואל: **תָּא שְׁמַע, מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים אוֹמְרִים תִּשְׁבַּע אַחַר, אוֹמֵר לֹא תִּשְׁבַּע אֶלָּא בְּסוֹף, וְאִם בָּא** הבעל לאחר זמן **וְאָמַר פָּרַעְתִּי לָהּ מְזוֹנוֹת** – התפסתי בידה מעות למזונותיה קודם שהלכתי למדינת הים, **נֶאֱמָן** הוא בשבועה. ומוכח מכאן שלא כדברי שמואל האומר שאין פוסקין מזונות לאשת איש. מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי** – אף בברייתא מדובר **בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת.** מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי ״**אִם בָּא וְאָמַר**״ **קָאָמַר** הברייתא, ובהכרח שהבעל עדיין חי, וכיצד אפשר להעמיד את הברייתא בששמעו בו שמת. מתרצת הגמרא: כוונת הברייתא לומר **אִם בָּא** הבעל **לְאַחַר הַשְּׁמוּעָה** ששמעו בו שמת, ונתברר שהשמועה אינה נכונה.

הגמרא מוסיפה להקשות על שמואל: **תָּא שְׁמַע, מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, (וְ)אִם בָּא** הבעל **וְאָמַר צְאִי מַעֲשֵׂה יָדֵיךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ, רַשַּׁאי** הוא לומר לה כן, ופטור ממזונותיה, אולם אם **קָדְמוּ בֵּית דִּין וּפָסְקוּ** לה מזונות, **מַה שֶּׁפָּסְקוּ פָּסְקוּ,** ושוב אינו יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, נמצא שבית דין פוסקים מזונות לאשה שהלך בעלה למדינת הים, וקשה לשמואל. מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי** – אף ברייתא זו יש להעמידה **בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת** שבזה גם שמואל מודה שפוסקים לה מזונות.

הגמרא מוסיפה להקשות על שמואל: **תָּא שְׁמַע, מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, בֵּית דִּין יוֹרְדִים לִנְכָסָיו וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין לְאִשְׁתּוֹ, אֲבָל לֹא** את **בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, וְלֹא** פוסקים מנכסיו לצורך **דָּבָר אַחֵר,** ומוכח מהברייתא שפוסקין מזונות לאשת איש, ושלא בדעת שמואל. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת,** בברייתא מדובר **בְּמַשֵּׂרָה אֶת אִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי שָׁלִישׁ** – שהעמיד הבעל אפוטרופוס לזון את אשתו, והפסיק האפוטרופוס לפרנסה, ובאופן זה מודה שמואל שבית דין פוסקין לה מזונות, שהרי באופן כזה אין לחשוש לצרורי אתפסה או לשמא אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, ולפיכך מודה שמואל שפוסקים לה מזונות. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שהעמיד הבעל אפוטרופוס לזון את אשתו, **בָּנָיו וּבְנוֹתָיו נַמִּי** – גם כן יהיו ניזונים מנכסיו, שהרי האב גילה דעתו שהוא רוצה לפרנסם משלו, ומדוע הברייתא אומרת שאין פוסקים להם מזונות. מתרצת הגמרא: מדובר **כְּשֶׁהִשְׁרָה לָזוּ** – כשמינה אפוטרופוס לזון את אשתו, **וְלֹא הִשְׁרָה לָזוּ** – לבניו ובנותיו. הגמרא דוחה את התירוץ: **מַאי פַּסְקָא** – מה הקביעות בדבר, כלומר, מדוע קבע התנא שהוא מינה אפוטרופוס למזונות אשתו ולא למזונות בניו ובנותיו.

הגמרא מקבלת את הדחיה ומביאה תירוץ אחר: **אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא,** הברייתא עוסקת **בְּשֶׁשָּׁמְעָה בּוֹ** בבעל **שֶׁמֵּת, בְּעֵד אֶחָד,** ולכן **הֵיא** – האשה עצמה, **דְּאִי בָּעֵית אִינְסוּבֵי בְּעֵד אֶחָד** – שאם היתה רוצה להינשא לאדם אחר על פי עדותו של עד אחד **מָצֵי מִינַסְבָא** – היא רשאית להינשא, **מְזוֹנֵי נַמִּי יַהֲבִינַן לָהּ** – מזונות גם נותנים לה, על פי אותו העד. אבל **בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, דְּאִי בָּעוּ לְמִיחַת לִנְכָסָיו בְּעֵד אֶחָד לֹא מָצוּ נָחֵתִי** – שאם רוצים לירד לנכסיו לירש אותם על סמך עדותו של עד אחד אינם רשאים, הרי שאנו נוקטים לגביהם שאביהם חי, ולכן **מְזוֹנֵי נַמִּי לֹא יַהֲבִינַן לְהוּ** – גם מזונות אין אנו נותנים להם מנכסיו.

הגמרא חוזרת לפרש דברי הברייתא: **מַאי דָּבָר אַחֵר** – מה כוונת הברייתא במה שאמרה שאין לוקחין מנכסיו בשביל דבר אחר. **רַב חִסְדָּא אָמַר** שהכוונה **לְתַכְשִׁיט** – בושם שהנשים מתקשטות בו. **רַב יוֹסֵף אָמַר צְדָקָה** – אם פסקו בית דין על בני העיר ליתן כך וכך לצדקה, הם אינם גובים מנכסי מי שהלך למדינת הים.

הגמרא מוסיפה בענין זה: **מַאן דְּאָמַר** – רב חסדא, ש״דבר אחר״ הוא **תַּכְשִׁיט, כָּל שֶׁכֵּן** שהוא מודה שאין נוטלים מנכסיו לצורך

נתינת הצדקה היא סגולה בפרט לפרנסה בגשמיות.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

התורה והמצוות מקיפות את חיי האדם מיום גיחו מבטן אמו עד עת פקודתו.

היום יום כז תשרי

לימוד התורה וקיום המצוות הם טבעת הקידושין שבהם קידש הקדוש-ברוך-הוא את ישראל להתחייב לזון אותם ולפרנסם.

היום יום כז תשרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

פוסקין מזונות — בית דין יורדין לנכסי מי שהלך למדינת הים, ופוסקין מזונות לאשתו. **בששמעו בו שמת כולי עלמא לא פליגי** — דפוסקין, דלמאי ניחוש לה? אי לצררי — הרי סופה לגבות כתובתה, ותשבע שלא עיכבה משלהם כלום. ואי לשמא אמר לה "צאי מעשה ידיך במזונותיך" וקבלה עליה — משמת אינה משועבדת לו מעשה ידיה. ואם תאמר: והרי היא משועבדת ליתומים, ואף הם יאמרו לה כן? אף הוא לא היה יכול לומר לה אלא אם כן היא מתרצה. **צררי** — צרורות כספים נתן בידה למזונות. חיישינן **שמא אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך** — וקבלה עליה. **איכא ביניהו גדולה** — הראויה להתפיסה מעות, ולא ספקה מזונות במעשה ידיה, שהן שני בצורת או שאינה בעלת מלאכה. לצררי — איכא למיחש, ל"צאי מעשה ידיך במזונותיך" — ליכא למיחש, דכיון דלא ספקה — לא קבלה עליה. **אי נמי קטנה** — ובעלת מלאכה, והשנים כתקנן. **וספקה** — לרב זביד פוסקין, דלא עביד איניש דמתפיס צררי לקטנה. לרב פפא אין פוסקין, דאיכא למימר: "צאי מעשה ידיך למזונותיך" אמר לה. **ואם בא ואמר פסקתי לה מזונות** — אתפסתיה צררי. **נאמן** — ובשבועה. ומוחזרת מה שנתנו לה בית דין. **לאחר שמועה** — לאחר ששמעו בו שמת בא. **ולא דבר אחר** — מפרש לקמיה. **במשרה אשתו על ידי שליש** — העמיד אפוטרופוס לזונה, ועכשיו משך האפוטרופוס את ידו, דהשתא ודאי לצררי ליכא למיחש, ולא לשמא אמר לה "צאי מעשה ידיך למזונותיך". **אי הכי** — דהשרה אותה על ידי שליש — אפילו בניו ובנותיו נמי, דהא גלי דעתיה דניחא ליה שיהו נזונין משלו.

צדקה

תוספות

ששמעו בו שמת — פירש הקונטרס: דלמאי ניחוש לה? אי לצררי — הרי סופה ליטול כתובתה, ולישבע שלא עיכבה משלהם כלום. והשתא בעי למימר דפליגי בלא שמעו בו שמת — דהיינו בלא שבועה — אמאי לא תטול? וזה אינו, דהא בסמוך פריך: עד כאן לא פליגי — אלא לשבועה, אבל למזונות — יהבינן לה. אלמא לשמואל — אפילו בשבועה אין לה! ונראה לרבי דהיינו טעמא: דבשמעו בו שמת — לכולי עלמא פוסקין — דאין כאן שום הוכחה לאשה דתפסה צררי ולא שאמר לה "צאי מעשה ידיך במזונותיך". אבל בלא שמעו שמת אמר שמואל דאין פוסקין, דמוכחא מילתא מדאינו חוזר שנסתלק ממנה בשום ענין; לרב זביד —בצררי, ולרב פפא — דאמר לה צאי כו'. והלכך אפילו בשבועה לא מהימנא. מפי רבי. ולבי מגמגם לפירושו. דפריך בסמוך מהא דתניא: מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, בני כהנים גדולים אומרים תשבע כו'. ואם בא כו', ומשני: בששמעו בו שמת. ודוחק לשנויי: בא לאחר שמועה, ונמצא שהיה שקר מה ששמעו בו שמת! והוה מצי לשנויי: בלא שמעו בו שמת, וכגון דפסקיה מברא או שום אונס, שאינו יכול לשוב, דמודה שמואל דפוסקין לה מזונות כיון דהשתא ליכא הוכחה. ואמר לי רבי: דהא מילתא לא שכיח הוא שיארע אונס או יפסיקו הנהר יותר מיום או יומים.

בששמעו בו שמת כולי עלמא לא פליגי. נראה לרבי: דהאי שמעו בו שמת — בשני עדים. מדקאמר לקמן: ששמעו בו שמת בעד אחד, מכלל דעד השתא סלקא דעתך בשני עדים. ובקול נמי ליכא למימר, מדפריך לקמן, תא שמע: האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים כו', ובאה ואמרה גירשני בעלי — מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה. ומשני: כששמעו בו שמת. פירוש: שמת קודם אותו הזמן שאמרה שנתגרשה. ופריך: מאי שנא עד כדי כתובתה? אפילו לעולם נמי! ואי שמעו בו שמת — בקול קאמר, מאי קושיא? וכי יש להאמין הקול, הואיל והיא אמרה שגירשה ולא מת? ולא דמיא לההיא דפרק "המפקיד" (בבא מציעא לח,ב): שבוי שנשבה, רב אמר: אין מורידים קרוב לנכסיו ושמואל אמר: מורידין. כששמעו בו שמת — כולי עלמא לא פליגי דמורידין. וההוא שמעו בו שמת — היינו בעד אחד, דאי בשני עדים — מאי חידוש הוא? הלא הם יורשים אותו! ואם תאמר: ואעד אחד היאך מורידין? והתנן ביבמות בפרק "האשה שהלכה" (קטז,ב) גבי האשה שאמרה "מת בעלי" — שאין האחים נכנסים לנחלה על פיה. ומדהיא לא מהימנא עד אחד נמי לא מהימן! ויש לומר: דהתם מיירי לירד ולמכור, אבל ב"המפקיד" מיירי לירד על מנת שלא למכור, כדמוכח התם. והא דתניא לקמן: בית דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא בניו ובנותיו. ומוקמינן לה: בששמעו בו שמת — בעד אחד. וקאמר "בניו ובנותיו", דאי בעו מיחת לנכסים בעד אחד — לא מצו נחתי, מזוני נמי לא יהבינן להו. התם נמי — למכור, אבל בפירות הגדלים בשדה — אכלי להו שפיר. **חיישינן** שמא אמר לה כו' — וקיבלה עליה, ופטרתו. ופטור הוא בכך, אף על גב דהשתא לא ספקה. **קטנה** וספקה — ואם תאמר: הואיל וספקה נימרו לה בית דין: צאי מעשה ידיך למזונותיך ולמה יורדים לנכסיו למאן דחייש לצררי? ואי לא ספקה — אם כן היכי מחלה למאן דאמר "צאי מעשה ידיך"? והא אין מחילת קטנה כלום! ויש לומר: כגון דספקה לדברים גדולים, ולא ספקה לדברים קטנים — דלדברים קטנים מהני מחילתה. אי נמי בפעוטות, דמקחן מקח ומתנתן מתנה. מפי רבי.

תרגמה שמואל בששמעו בו שמת — תימה: אם כן מאי טעמא דבני כהנים גדולים? דמה לי דמת בביתו, דמה לי ששמעו בו שמת על פי עדים! ואין נראה לפרש ששמעו בו על פי עד אחד. ויש לומר: דאפילו מת בביתו פליגי בני כהנים גדולים. והא דנקט — למי שהלך למדינת הים — רבותא נקט, דסלקא דעתך: ניחוש כל כך לצררי דאפילו בשבועה לית לה. מפי רבי. **ואם** בא ואמר פסקתי לה מזונות נאמן — פירש רש"י: אף להוציא מידה מה שנתנו לה בית דין בשבועה. דהכי משמע — דאנשבעה קאי. והיינו טעם: דסתמא דמילתא — מתפיס לה צררי, הלכך מוציאין מידה בשבועה. ונראה לרבי: להצריכה שבועה, ובשבועה תגבה מה שלוותה ואכלה. דאי לאו הכי — לא תמצא מי שילוה לה, שיראים להפסיד, אבל עכשיו שהיא נשבעת — אין יראים כלום, שסומכין עליה שתשבע. מפי רבי. **ואם** בא ואמר לה "צאי מעשה ידיך במזונותיך" ראשי — כלומר, אם לוותה ואכלה — לא אפרע. שאם לא היו מלוים לזו — היתה דוחקת עצמה, אף על גב דלא ספקה. והאי דאמרינן לקמן: לוותה ואכלה, עמדה ומיאנה, ודייקינן: טעמא דמיאנה, הא לא מיאנה יהבינן לה, התם שפסקו לה בית דין.

מאי פסקא — תימה לרבי: אין, סתמא דמילתא אשתו דחייב במזונותיה — משרה על ידי שליש, בניו ובנותיו דלא מיחייב במזונותיהם —לא משרה. ורבינו שמשון מפרש הסוגיא: אי הכי בניו ובנותיו נמי? אי אמרת בשלמא דלא אייתי מתניתין במשרה אשתו על ידי שליש, אלא אשתו ובניו סמוכין על שולחנו — ניחא: דאשתו מפרנסין, הואיל והוא חייב לזונה — משום חשש דשמא התפיסה צררי אין בית דין נמנעין מלזונה. אבל בניו ובנותיו, דאינו חייב במזונותיהן — אין לירד לנכסיו לפרנסם, דבקל יש לחוש שמא התפיסם צררי, והניח להם מעות לפרנסם עד שישובו. אבל השתא, דמוקמת במשרה ע"י שליש — ליכא למיחש לצררי! ומשני: במשרה אשתו על ידי שליש, אבל בניו סמוכין על שולחנו ולא השרה על ידי שליש, ולהכי חיישינן לצררי. ופריך: מאי פסקא? דזה אין רגילות דאשתו ישרה על ידי שליש, ובניו יהיו סמוכין על שולחנו.

---

1 פוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין פּוֹסְקִין
2 מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ. אָמַר שְׁמוּאֵל: מוֹדֶה לִי אַבָּא
3 בִּשְׁלִשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ
4 בֵּיתוֹ רֵיקָן. בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא
5 פְּלִיגִי. כִּי פְּלִיגִי - בְּשֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת; רַב אָמַר:
6 פּוֹסְקִין, דְּהָא מְשׁוּעְבָּד לָהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין פּוֹסְקִין.
7 מַאי טַעְמָא? רַב זְבִיד אָמַר: אֵימָא צְרָרֵי אַתְּפְסָה,
8 רַב פַּפָּא אָמַר: חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא אָמַר לָהּ "צְאִי מַעֲשֵׂה
9 יָדַיִךְ בְּמְזוֹנוֹתַיִךְ". מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ גְּדוֹלָה
10 וְלָא סָפְקָה, אִי נַמִּי קְטַנָּה וְסָפְקָה. תְּנַן: מִי שֶׁהָלַךְ
11 לְמְדִינַת הַיָּם, וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, חָנָן אָמַר:
12 תִּשְׁבַּע בַּסּוֹף, וְלֹא תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה. נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי
13 כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וְאָמְרוּ: תִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף. עַד
14 כָּאן לָא פְּלִיגִי - אֶלָּא לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, אֲבָל מְזוֹנֵי -
15 יָהֲבִינַן לָהּ! תִּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל - בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. תָּא
16 שְׁמַע: מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת,
17 בְּנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים אוֹמְרִים: תִּשְׁבַּע. חָנָן אוֹמֵר: לֹא
18 תִּשְׁבַּע. וְאִם בָּא וְאָמַר: פָּסַקְתִּי לָהּ מְזוֹנוֹת - נֶאֱמָן!
19 הָכָא נַמִּי - בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. וְהָא "אִם בָּא וְאָמַר"
20 קָאָמַר! אִם בָּא לְאַחַר שְׁמוּעָה. תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁהָלַךְ
21 לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת וְאִם בָּא וְאָמַר
22 צְאִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בְּמְזוֹנוֹתַיִךְ - רַשַּׁאי. קָדְמוּ בֵּית דִּין וּפְסָקוּ - מַה שֶּׁפְּסָקוּ פְּסָקוּ! הָכָא
23 נַמִּי, בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת - בֵּית
24 דִּין יוֹרְדִים לִנְכָסָיו, וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין לְאִשְׁתּוֹ, אֲבָל לֹא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, וְלֹא דָּבָר אַחֵר. אָמַר
25 רַב שֵׁשֶׁת: בְּמַשְׁרָה אֶת אִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי שָׁלִישׁ. אִי הָכִי בָּנָיו וּבְנוֹתָיו נַמִּי! כְּשֶׁהֶשְׁרָה לָזוֹ,
26 וְלֹא הִשְׁרָה לָזוֹ. מַאי פָּסְקָא? אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא: בְּשֶׁשָּׁמְעָה בּוֹ שֶׁמֵּת בְּעֵד אֶחָד; הֵיא,
27 דְּאִי בָּעֵית אִינְסוּבֵי בְּעֵד אֶחָד, מָצֵי מִינְסְבָא - מְזוֹנֵי נַמִּי יָהֲבִינַן לָהּ. בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, דְּאִי
28 בָּעוּ לְמִיחַת לִנְכָסָיו בְּעֵד אֶחָד לָא מָצוּ נָחֵתֵי - מְזוֹנֵי נַמִּי לָא יָהֲבִינַן לְהוּ. מַאי "דָּבָר
29 אַחֵר"? רַב חִסְדָּא אָמַר: תַּכְשִׁיט, רַב יוֹסֵף אָמַר: צְדָקָה. מַאן דַּאָמַר תַּכְשִׁיט - כָּל שֶׁכֵּן צדקה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עמד בדין וברח — בפרק "החולץ" (יבמות מא,ב) פירש רש"י: דוקא ברח, אבל חלה הוא או חלתה היא — לא. משמע לפי דבריו דקנס הוא. ותימה: אם כן מאי קפריך? הואיל ומשום קנס מתפרנסת! ויש לומר: דאי חיישינן כולי האי לצררי, כדחייש שמואל — לא היה לקונסו כל כך. ורבינו חננאל פירש, שמצא בירושלמי בריש "אף על פי" — דברח — לאו דוקא אלא הוא הדין חלה דניזונת משלו ואם תאמר: דהא אמרינן חלה הוא או היא אינו מעלה לה מזונות לחד לישנא גבי הגיע זמן ולא נשאו יש לומר שאני הכא שהיה לו לכנוס מיד אחר הגעת הזמן אחר שלשה חדשים אבל התם כשהתחיל חליו לפני שהגיע זמן מאי הוה ליה למיעבד ומיהו קשה אי בחלה נמי מעלה לה מזונות אמאי אמרינן בסמוך דלא משעבדא ליה למעשה ידיה ויש לומר דבחלה נמי קנסינן ליה משום דלא כנס מיד אחר שלשה חדשים ואחר שעמד בדין מיד ואם תאמר לפירוש רש"י, דמפרש: דוקא ברח אבל חלה לא — בפרק קמא (ב,א) דמיבעיא לן: חלה מהו? אמאי לא פשיט מהכא, דאמרינן: דוקא ברח אבל חלה לא? וכל שכן הוא, דהא הכא דאין לה מזונות, אף על פי שפשע קצת, שהיה לו לכונסה מיד אחר שעמד בדין. אבל התם — חלה קודם שהגיע הזמן, מאי הוה ליה למיעבד? דעל כורחין בהבי מיירי, דאי חלה הוא אחר כך — פשיטא דאין להפסידה! ואיכא למימר: דיבמה שאני, דלאו אגידא ביה כולי האי כמו ארוסתו, ואינה עומדת כל כך לכונסה — לא מיחייב מזונות כולי האי. ומיהו, קשה לפירוש רש"י: דעל כורחין מוקי האי ברח — שלא מחמת מרדין אלא מחמתה. דאי לאו הכי — היינו חלה. ואם כן מאי קפריך הכא למאן דאמר אין פוסקין מזונות לאשת איש? הרי הכא לא שייך התפסת צרר, הואיל ומחמתה ברח!

הני מאני דקוניא — פירש בקונטרס: *פלומי"ר בלע"ז, כלי חרס שמתיכין לתוכו עופרת. ואין נראה לרבינו תם, דבזבחים פרק "איזהו מקומן" (נד,א) גבי עשיית מזבח תניא: מביא סיד וקוניא וממחה ושופך. הוה ליה למימר "אבר", שהוא לשון ברייתא. ועוד אמר רבי: מדמסיק עלייהו בפרק שני דמסכת עבודה זרה (לג,ב) ובפרק "כל שעה" (פסחים ל,ב): משום דמצרפי, פירוש: שמעורב בהם צריף, שקורין **אלו"ם בלע"ז. על כן נראה כדפירש ה"ערוך": דקוניא היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית. ולהכי מסיק עליה דמצרפי, משום דזכוכית תחילת ברייתו מן החול, ובאותו חול מעורב צריף ולהכי בלעי. וכן מורה רבינו תם באותם פלומי"ר שלנו שמתיכין לתוכן עופרת — אינן נאסרין ביין יותר משאר כלי חרס. ועוד מדקדק רבינו תם: אף אם היה כולו מעופרת לא היה נאסר, ועכשיו שאין בו אלא עופרת מעט יאסר? אבל בהתכת זכוכית ניחא, דאפילו כולן של זכוכית אינו נאסר, לפי שנתבשל היטב ואינו נבלע. אבל קוניא לא נתבשל כל כך, ובלע טפי. **ירוקי** פירש בקונטרס: לענין חמץ בפסח וגיעולי נכרים ויין נסך. ולא משום דאיצטריך למיפסק הלכה כרב זביד לענין חמץ בפסח, דהא מרימר דפליג עליה ושרי ירוקי — דוקא לענין יין נסך, אבל לענין חמץ בפסח — מודה דאסירי אפילו חיורי, כדאיתא בהדיא בפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לג,ב), ומפרש התם טעמא — דתשמישו בחמין.

חנן אומר: איבד מעותיו — ליכא לאקשויי מהא דקיימא לן (כתובות פ,א): היורד לתוך שדה של חבירו ונטעה שלא ברשות דשמין לו כאריס, ולבונה חורבתו של חבירו דנותן לו מה שההנהו (בבא מציעא קא,א)! דהתם השבח בעין הוא, ודין הוא שיטול, אבל הכא — לא השביח לו שום שבח נכסים, אלא שהצילו מגביית בעל חובו, ולא מידי יהיב ליה. והוה כמבריח ארי מנכסי חבירו, דאף על גב דמהנה אותו — לא מתחייב מידי, כדמסיק בנדרים ב"אין בין המודר" (לג,ב). ואם תאמר: הא אמרינן ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צג,ב): שומר חנם שהיה לו

צדקה — אין בית דין פוסקין צדקה לעניים מנכסיו, בזמן ששאר בני העיר פוסקין עליהן צדקה. **תכשיט** — בשמים, להתקשט בהן אשתו. **שלשה חדשים הראשונים** — שאינה יכולה לא להנשא ולא להתייבם — ניזונת משל בעלה. **עמד בדין** — ואמרה לו "בנוס או חלוץ". **רצתה ניזונת כו'** — שהאשה נאמנת לומר "מת בעלי", ותינשא. וכשם שנאמנת לינשא — כך נאמנת ליטול כתובתה, כדאמרינן במסכת יבמות: מספר כתובתה נלמד — "לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי". **מתפרנסת והולכת כו'** — כתובה לא גביא — שמא לא גירשה, ובגירושין לא האמינוה. אבל מזוני יהבינן לה. ובפרעון כתובה, ממה נפשך; אם גירשה — הרי נטלתן בכתובתה, ואם לאו — הרי הוא חייב במזונותיה. **איהי היא דאפסדה אנפשה** — שאמרה "גרשני", וגרושה אין לה מזונות. וכי תימא: כיון דשמעה שמת תגבה כתובתה יחד — אין הכי נמי. והאי דקאמר מתפרנסת והולכת — אם אינה רוצה ליטול כתובתה, דסבורה שמא לא מת, ונוח לה ליטול לשם מזונות. שאם יבא בעלה — תהא כל כתובתה קיימת. ומתפרנסת עד כדי כתובתה, ותו לא יהבינן לה. **מאני דקוניא** — כלי חרס שמחפין עליהם עופרת, שקורין 1פלומבלי"ר בלע"ז. ירוקי **אסירי** — לענין חמץ בפסח, וגיעולי גוים, ויין נסך. **חיורי שרו** — לפי שהעופרת מחליק את החרס, ואינו מניחו לבלוע. אבל הירוקים — מעורב צריף שקורין 2אלו"ם בתוך העופרת, והוא עז, ומחלחל את החרס ובולע. והכי אמרינ במסכת עבודה זרה (לג,ב): דמצרפי ובלעי. **קרטופני** — ביקועי, 3קירזוניי"ש בלע"ז. **משנה חנן אומר איבד את מעותיו** — שלא אמרתי לך: הלוני ואני אפרע. אבל אם הלוה את האשה מעות למזונותיה על מנת שתשלם לו, הוא תובעה, והיא תובעת הבעל, וישלם, כדאמר לעיל בממאנת ולוותה ואכלה ועמדה ומיאנה: טעמא — דמיאנה, הא לא מיאנה — משלם. **גמרא**

צְדָקָה, מַאן דְּאָמַר צְדָקָה - אֲבָל תַּכְשִׁיט יְהֵבִינַן לָהּ, דְּלָא נִיחָא לֵיהּ דְּתִינָּוָול. תָּא שְׁמַע: הַיְּבָמָה, שְׁלִשָּׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים - נִיזּוֹנֶת מִשֶּׁל בַּעְלָהּ, מִיכָּן וְאֵילָךְ - אֵינָהּ נִיזּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעְלָהּ וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם. עָמַד בַּדִּין וּבָרַח - נִיזּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם. אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: לְמַאי נַיְחוּשׁ לָהּ לְהַאי? אִי מִשּׁוּם צְרָרֵי - לָא מִיקַּרְבָא דַּעְתֵּיהּ לְגַבָּהּ, אִי מִשּׁוּם מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - לָא מִשְׁתַּעְבְּדָא לֵיהּ. תָּא שְׁמַע: הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם, וּבָאת וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, רָצְתָה - נִיזּוֹנֶת, רָצְתָה - גּוֹבָה כְּתוּבָתָהּ. "גֵּירַשַׁנִי בַּעְלִי" - מִתְפַּרְנֶסֶת וְהוֹלֶכֶת עַד כְּדֵי כְּתוּבָתָהּ. הָכָא נַמִּי כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. וּמַאי שְׁנָא עַד כְּדֵי כְּתוּבָתָהּ? דְּאִיהִי הִיא דְּאַפְסִידָה אַנַּפְשָׁהּ. תָּא שְׁמַע: כֵּיצַד אָמְרוּ מְמָאֵנֶת אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת? אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר בְּיוֹשֶׁבֶת תַּחַת בַּעְלָהּ - שֶׁהֲרֵי בַּעְלָהּ חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת. אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם; לְוָתָה וְאָכְלָה, עָמְדָה וּמִיאָנָה. טַעֲמָא - דְּמִיאָנָה, הָא לָא מִיאָנָה - יְהָבִינַן לָהּ! אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: הָכָא לְמַאי נַיְחוּשׁ לָהּ? אִי מִשּׁוּם צְרָרֵי - צְרָרֵי לְקִטְנָה לָא מַתְּפִיס, וְאִי מִשּׁוּם מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - קְטַנָּה לָא סָפְקָה. מַאי הֲוָה עֲלָהּ? כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי בְּבֵית שְׁעָרִים, וּפָסַק לָהּ מְזוֹנוֹת. לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּצִפּוֹרִי, וְלֹא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת. תָּהֵי בָּהּ רַבִּי יוֹחָנָן: וְכִי מָה רָאָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁלֹּא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת? הָא לֹא נֶחְלְקוּ בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים וְחָנָן אֶלָּא לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, אֲבָל מְזוֹנֵי - יְהָבִינַן לָהּ! אָמַר לֵיהּ רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא:

כְּבָר תִּרְגְּמָהּ רַבִּינוּ שְׁמוּאֵל בְּבָבֶל: כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. אֲמַר לֵיהּ: פָּתְרִיתוּ בָּהּ כּוּלֵּי הַאי? כִּי אֲתָא רָבִין אֲמַר: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי בְּבֵית שְׁעָרִים וְלֹא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת, לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּצִיפּוֹרִי וּפָסַק לָהּ מְזוֹנוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מָה רָאָה רַבִּי שֶׁלֹּא פָּסַק לָהּ? דְּהָא לֹא נֶחְלְקוּ חָנָן וּבְנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים אֶלָּא לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, אֲבָל מְזוֹנוֹת - יְהָבִינַן לָהּ! אָמַר לֵיהּ רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא: כְּבָר תִּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל בְּבָבֶל - כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת. אֲמַר לֵיהּ: פָּתְרִיתוּ בָּהּ כּוּלֵּי הַאי? וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב, וּפוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ. וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב הוּנָא אָמַר רַב. דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: יְכוֹלָה אִשָּׁה שֶׁתֹּאמַר לְבַעְלָהּ: אֵינִי נִיזּוֹנֶת וְאֵינִי עוֹשָׂה. וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב זְבִיד בְּקוּנְיָא. דְּאָמַר רַב זְבִיד: הָנֵי מָאנֵי דְּקוּנְיָא, חִיוְרֵי וְאוּפְּמֵי - שָׁרוּ, יְרוּקֵי - אֲסִירִי. וְלָא אָמְרַן אֶלָּא דְּלֵית בְּהוּ קַרְטוֹפְנֵי, אֲבָל אִית בְּהוּ קַרְטוֹפְנֵי - אֲסִירִי. **משנה** מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְעָמַד אֶחָד וּפִירְנֵם אֶת אִשְׁתּוֹ. חָנָן אוֹמֵר: אִיבֵּד אֶת מְעוֹתָיו. נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים, וְאָמְרוּ: יִשְׁבַּע כְּמָה הוֹצִיא, וְיִטּוֹל. אָמַר רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס כְּדִבְרֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: יָפֶה אָמַר חָנָן: הִנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי. **גמרא** תְּנַן הָתָם: הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ -

לא מיאנה — משלם. **גמרא**

שוקל

שוקל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צְדָקָה, שאין עלינו לעשות צדקה מנכסיו, ואילו מַאן דְּאָמַר [–רב יוסף] שאין נוטלין מנכסיו לצורך צְדָקָה, יתכן שסובר שדווקא לצורך צדקה אין נוטלין מנכסיו, אֲבָל תַּכְשִׁיט יַהֲבִינַן לָהּ – נותנים לה לאשתו מנכסיו, אף שלא ציוה על כך כשהלך למדינת הים, משום דְּלֵא נִיחָא לֵיהּ דְּתִינְוּול – שאין הבעל רוצה שאשתו תתנוול מחוסר תכשיטים.

* * *

הגמרא מוסיפה להקשות על שמואל: תָּא שְׁמַע מברייתא, הַיְּבָמָה, שֶׁלֹּשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים מעת מיתת בעלה, שזהו הזמן שאינה יכולה להתייבם ולא להנשא לאחר, נִיוּוֹנֶת מִנכסיו שֶׁל בַּעְלָהּ. מֵיכָן וְאֵילָךְ, אֵינָהּ נִיוּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעְלָהּ וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם, אבל אם עָמַד עמה היבם בַּדִּין ואמרה לו היבמה כנוס או חלוץ, וּבָרַח, נִיוּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם. הרי שפוסקין מזונות ליבמה מנכסי היבם שהלך למדינת הים, וקשה לשמואל שסובר שאין פוסקין מזונות לאשת איש שהלך בעלה למדינת הים.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ שְׁמוּאֵל, לְמַאי נַיחוּשׁ לָהּ לְהַאי – לאיזה דבר ניחוש לאשה זו שמחמתו לא נפסוק לה מזונות מנכסי היבם, אִי מִשּׁוּם החשש שמא התפיס לה צָרְרֵי, אין לחשוש לכך, לפי שלֹא מִיקְרְבָא דְּעָתֵיהּ לְגַבָּהּ – אין דעתו קרובה אצלה, ואין הדרך שיתפיס לה צררי. וְאִי מִשּׁוּם מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, כלומר, ואם תחשוש שאמר לה היבם 'צאי מעשה ידיך למזונתיך' ונתרצתה, אין לומר כן, שהרי לֹא מִשְׁתַּעְבְּדָא לֵיהּ – אינה משועבדת לו למעשה ידיה, שאף שקנסו אותו לזונה מכל מקום אין מעשה ידיה שלו עד שייבם, ולפיכך אינו יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על שמואל: תָּא שְׁמַע, הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם, וּבָאת וְאָמְרָה מֵת בַּעַל, נאמנת, לפיכך אם רָצְתָה נִיוּוֹנֶת מנכסיו, ואם רָצְתָה גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ, כדין שאר אלמנה. אולם אם אמרה גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי אינה נאמנת בזה, ולכן מְתַפְּרְנֶסֶת וְהוֹלֶכֶת מנכסיו עַד כְּדֵי כְּתוּבָּתָהּ. ומברייתא זו מוכח שפוסקים מזונות לאשה שהלך בעלה למדינת הים, והרי זו סתירה לדעת שמואל. מתרצת הגמרא: הָכָא נַמִּי – אף ברייתא זו יש להעמידה בְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֵׁמֵת, שבאופן כזה מודה שמואל. הגמרא מקשה על תירוץ זה: וּמַאי שְׁנָא עַד כְּדֵי כְּתוּבָּתָהּ – מדוע שונה הדין של הברייתא כאן שאינה ניזונת אלא עד כדי כתובתה. מתרצת הגמרא: משום דְּאִיהִי הִיא דְּאַפְסִידָה אַנַּפְשָׁהּ – שהיא זו שהפסידה לעצמה במה שאמרה שנתגרשה, שכיון שהודתה שגירשה אין לנו לזונה מנכסיו שהרי לדבריה גרושה היא.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על שמואל: תָּא שְׁמַע, כֵּיצַד אָמְרוּ חכמים במשנה (ק:) שהַמְּאָנֶת אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר בְּיוֹשֶׁבֶת תַּחַת בַּעְלָהּ, כלומר שלא מיאנה בו, שאין הוא חייב לזונה, שֶׁהֲרֵי הדבר פשוט שבַּעְלָהּ חַיָּיב בְּמְזוֹנוֹת שלה, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם והיא לִוְתָה מעות עבור מזונותיה, וְאָכְלָה, ולאחר מכן עָמְדָה וּמִיאֲנָה, וכיון שהמיאון עקר את הנישואין למפרע, שוב אין הבעל חייב לשלם מה שלותה למזונותיה. ומדייקת הגמרא: טַעְמָא דְּמִיאֲנָה – הטעם שפטור מלשלם מה שלותה הוא מפני שמיאנה בו, הָא – אבל אם לֹא מִיאֲנָה, יַהֲבִינַן לָהּ – נותנים לה מזונות מנכסיו אף שהיה במדינת הים. ומוכח מכאן שפוסקין מזונות לאשה שבעלה הלך למדינת הים ודלא כשמואל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ שְׁמוּאֵל, הָכָא – כאן בממאנת ודאי יש לפסוק לה מזונות, כי לְמַאי נַיחוּשׁ לָהּ – לאיזה דבר ניחוש שמחמתו לא נפסוק לה מזונות, אִי מִשּׁוּם החשש שמא התפיס לה צָרְרֵי, אין לחוש לזה כי צָרְרֵי לִקְטַנָּה לֹא מַתְפִּיס – אין אדם נוהג להתפיס צרור מעות לקטנה. וְאִי מִשּׁוּם החשש שאמר לה ליזון מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, גם לזה אין לחוש, כיון שהיא קְטַנָּה מן הסתם לֹא סַפְּקָה – אין מעשה ידיה מספיקין למזונותיה, ואין לחוש שקיבלה עליה ליזון ממעשה ידיה.

הגמרא מבררת את ההלכה האם פוסקין מזונות לאשת איש: מַאי הֲוָה עֲלָהּ – מה פסק ההלכה בענין זה, כִּי אָתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר, מַעֲשֶׂה כזה בָּא לִפְנֵי רַבִּי בְּבֵית שְׁעָרִים וּפָסַק לָהּ מְזוֹנוֹת, ולעומת זאת הובא מעשה לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּצִפּוֹרִי וְלֹא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת. תָּהֵי בָּהּ רַבִּי יוֹחָנָן – תמה רבי יוחנן בדבר, וְכִי מָה רָאָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁלֹּא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת, הָא [–הרי] לֹא נֶחְלְקוּ במשנתינו (לעיל קד:) בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים וְחָנָן בדין אשה שהלך בעלה למדינת הים, אֶלָּא לְעִנְיַן אם בית דין מטילים עליה שְׁבוּעָה, אֲבָל מְזוֹנֵי יַהֲבִינַן לָהּ – מזונות לדברי הכל נותנים לה, ומדוע לא פסק לה רבי ישמעאל מזונות. אָמַר לֵיהּ רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא לרבי יוחנן, כְּבָר תִּרְגְּמָהּ רַבִּינוּ שְׁמוּאֵל בְּבָבֶל, שבמשנתינו מדובר כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרב שמן בר אבא, פָּתְרִיתוּ בָּהּ כּוּלֵּי הַאי – כל כך אתם נדחקים לפתור ולפרש את דברי המשנה שלא במשמעותם הפשוטה, כדי שלא יקשה ממנה לדבריכם.

גירסא אחרת למעשה הנזכר: כִּי אָתָא רָבִין מארץ ישראל לבבל אָמַר, מַעֲשֶׂה כזה בָּא לִפְנֵי רַבִּי בְּבֵית שְׁעָרִים, וְלֹא פָּסַק לָהּ מְזוֹנוֹת, ולעומת זאת בא מעשה כזה לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּצִפּוֹרִי וּפָסַק לָהּ מְזוֹנוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וכי מָה רָאָה רַבִּי שֶׁלֹּא פָּסַק לָהּ מזונות, דְּהָא – שהרי לֹא נֶחְלְקוּ חָנָן וּבְנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים במשנתינו בדין אשה שהלך בעלה למדינת הים, אֶלָּא לְעִנְיַן אם בית דין מטילים עליה שְׁבוּעָה, אֲבָל מְזוֹנוֹת יַהֲבִינַן לָהּ – נותנים לה לדעת כולם. אָמַר לֵיהּ רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא לרבי יוחנן, כְּבָר תִּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל בְּבָבֶל למשנתינו כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרב שמן בר אבא, פָּתְרִיתוּ בָּהּ כּוּלֵּי הַאי – כל כך אתם נדחקים לפתור את דברי המשנה שלא במשמעותם הפשוטה, כדי שלא יקשה ממנה לדבריכם.

מסיקה הגמרא את ההלכה בדין זה: וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב וּפוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאֵשֶׁת אִישׁ. וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב יְכוֹלָה אִשָּׁה שֶׁתֹּאמַר לְבַעְלָהּ אֵינִי נִיוּוֹנֶת מִמְּךָ וְאֵינִי עוֹשָׂה – אינו נותנת לך מעשה ידי. וְהִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב זְבִיד לגבי כלי חרס שציפו אותם בְּקוּנְיָא, דְּאָמַר רַב זְבִיד, הָנֵי מָאנֵי דְּקוּנְיָא – כלי חרס המצופים בעופרת, אם הכלים מצופים בעופרת שצבעה חִיוְרֵי וְאוּכְמֵי – לבן או שחור, שָׁרוּ – מותרים הם על ידי שכשוך במים כדין כלי מתכות, לפי שהעופרת מחליקה את החרס ואינה נותנת לה לבלוע, אך אם הכלים מצופים בִּירְוּקֵּי [–ירוק], אֲסִירֵי, לפי שמעורב בה סוג קרקע חריף ועז שמחלחל את החרס וגורם להם לבלוע יותר משאר כלי חרס.

רב זביד מגביל את ההיתר: וְלֹא אֲמָרָן שכלי חרס המצופים לבן או שחור מותרים יותר משאר כלי חרס, אֶלָּא דְּלֵית בְּהוּ קַרְטוּפְּנֵי – שאין בציפוי שלהם סדקים, אֲבָל אִית בְּהוּ קַרְטוּפְּנֵי – אבל אם יש בציפוי סדקים, אֲסִירֵי – אסורים הם בשימוש, כיון שהבליעה עוברת דרך הסדקים והרי הם ככל כלי חרס.

משנה

המשנה מביאה את הדין השני שאמר חנן, שעליו נחלקו חכמי דורו: מִי שֶׁהָלַךְ לְמְדִינַת הַיָּם, והשאיר את אשתו בעירו, וטענה האשה שלא השאיר לה בעלה מזונות, וְעָמַד אדם אֶחָד, וּפִירְנֵס אֶת אִשְׁתּוֹ, וכשבא הבעל, תובע ממנו המפרנס את כספו, בטענה שפרע לו את חובו שהיה חייב לאשתו. חָנָן אוֹמֵר, אִיבֵּד המפרנס אֶת מְעוֹתָיו, ואין הבעל חייב לו מאומה, שכן לא קיבל ממנו מאומה, אלא רק מניעת נזק חיובו. נֶחְלְקוּ עָלָיו על חנן בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים, וְאָמְרוּ, יִשְׁבַּע המפרנס כַּמָּה הוֹצִיא בפרנסת האשה, וְיִטּוֹל מן הבעל, לפי שאדם חייב לשלם למי שפורע את חובו, שכן פריעת חוב נחשבת כקבלת הנאה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵה בֶּן הַרְכִּינַס בְּדִבְרֵיהֶם של בני כהנים גדולים. אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, יָפֶה אָמַר חָנָן, שאין הבעל חייב מאומה למפרנס, שכן המפרנס הֵנִיחַ את מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי.

* * *

גמרא

הגמרא מסייעת לדעת חנן ממשנה: תְּנַן הָתָם (נדרים לג.) אדם הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אף על פי כן **שׁוֹקֵל לוֹ אֶת שִׁקְלוֹ** – רשאי המדיר ליתן עבור חבירו המודר הנאה ממנו מחצית השקל, **וְכֵן פּוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ**, **וְכֵן מַחֲזִיר לוֹ** את **אֲבֵידָתוֹ** שמצא, ואין זה נחשב שנתן לשני הנאה כל שהיא, כמבואר להלן בגמרא, **וּבְמָקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין שָׂכָר** על השבת האבידה, **תִּפּוֹל הֲנָאָה** – השכר הולך **לְהֶקְדֵּשׁ**.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא שׁוֹקֵל לוֹ אֶת שִׁקְלוֹ** – מובן הדין שמותר ליתן מחצית השקל למודר הנאה, שכן **מִצְוָה קָעָבֵיד** – לא עשה אלא מצוה, ואינו מהנהו בכך שהרי אפילו אם לא היה שוקל, לא היה חבירו מפסיד דבר, שכן גם אז היה לו חלק בקרבנות הציבור, **דִּתְנַן, תּוֹרְמִין** את הלשכה, מכספי מחצית השקל שנתרמו, גם **עַל הָאָבוּד** – על אדם ששלח את שקלו ואבד בדרך, **וְעַל הַגָּבוּי** – ועל השקלים שנגבו ועדיין לא הגיעו לבית המקדש, **וְעַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת** – ועל אלו העתידים לשלוח את שקלם. ונמצא שאף אם לא היה נותן מחצית השקל היה לו חלק בקרבנות, ולפיכך מותר לשקול גם עבור מודר הנאה. **וּמַחֲזִיר לוֹ אֲבֵידָתוֹ נַמִּי, מִצְוָה קָעָבֵיד** – וכן הדין שמותר להחזיר אבידה למודר הנאה מובן אף הוא, משום שהמוצא עושה מצוה, ואינו מהנה את המאבד מנכסיו. **אֶלָּא** מה שאמרה המשנה שהמדיר **פּוֹרֵעַ לוֹ אֶת חוֹבוֹ** של המודר, קשה, מדוע מותר לו לפרוע את חוב חבירו, **הָא קָמְשַׁתַּרְשֵׁי לֵיהּ** – הרי הפורע מהנה את חבירו ומרויחו ממון, שנפטר בכך מהחוב.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, הָא מַנִּי** – כדעת מי משנה זו, כדעת **חָנָן הִיא, דְּאָמַר** במשנתינו, שהמפרנס אשה על מנת להלוות ממון זה לבעל, אף שעל ידי כך פורע את חוב הבעל, הרי זה **אִיבֵּד אֶת מְעוֹתָיו**. והיינו שלשיטתו אין זה נחשב שמרויחו ממון, ולכך אין הבעל חייב מאומה למפרנס. וכן הדין בשאר חוב שפורע אדם בשביל חבירו וכוונתו להלוותו בלא שחבירו ביקש ממנו אין חייב לו חבירו מאומה, ולכך אף אם פרע עבורו בתורת מחילה אין פריעת החוב נחשבת להנאה ולכך לדעת חנן מותר לאדם לפרוע חוב של מי שמודר ממנו הנאה.

תירוץ נוסף: **וְרָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמשנה זו היא לדעת **רַבָּנָן** החולקים על חנן, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – כאן במשנה של פורע את חובו במה אנו עוסקים, באופן **שֶׁלָּוָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא לִפְרוֹעַ**, כלומר, שלא יוכל המלוה לתבוע את חובו בחזרה, אלא כשירצה הלווה לפרוע, יפרענו. ונמצא שהפורע לא נתן כלום למודר הנאה.

הגמרא מבארת מדוע ביארו רבא ורב אושעיא משנה זו באופן שונה: **בִּשְׁלָמָא** – מובן מדוע **רָבָא לֹא אָמַר כְּרַב אוֹשַׁעְיָא, דְּמוֹקִים לָהּ כְּרַבָּנָן** – כיון שרבא מעמיד את המשנה גם לשיטת חכמים. **אֶלָּא רַב אוֹשַׁעְיָא, מַאי טַעְמָא** – מה הטעם **לֹא אָמַר כְּרָבָא** שמדובר בהלוואה שאינו מחויב לפרוע אלא לכשירצה.

אָמַר לָךְ – יאמר לך **רַב אוֹשַׁעְיָא**, אי אפשר להסביר את המשנה כרבא, שכן **נְהִי דַּהֲנָאָה לֵית לֵיהּ** – הגם שאין הנאת ממון ללוה במה שפרע חבירו את חובו, שהרי גם אם לא היה פורע לו, לא היה חייב הלוה לפרוע,

---

אגרות קודש

ב"ה, ט' מ"ח, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מד' לך, בו כותב אשר חפצו ורצונו ללמוד בישיבת תומכי תמימים בלוד, ושתי סברות בדבר, אשר יכנוס לישיבה זו תיכף או שימשיך בלימודו באופן שעד עתה עד שיתרבו ידיעותיו בלימוד תורת הנגלה, ורק כעבור איזה זמן, כחצי שנה או שנה, יכנס ללמוד בישיבת תו"ת בלוד, ושואל חוו"ד בזה.

והנה ידוע בהענין דתלמוד תורה, אשר אם בכמה וכמה מצות יש למלאות לאחר זמן מה שחסרו מקודם, אין זה שייך בת"ת, כי כל רגע ושעה די שיפקיע את עצמו מחובתו בת"ת, שהיא מצוה תמידית חיובית. וה"ה בנוגע לחלק מהתורה היינו תורת החסידות - אשר מכיון שנתעורר ללימוד זה, הרי אדרבה יש להצטער על הזמן שעבר עד עתה בלי לימוד זה ולא לדחות לעוד כמה חדשים.

ולכן באם מסכמת הנהלת ישיבת תו"ת בלוד לקבלו, מהנכון וטוב לעשות את זה עתה. וע"י לימוד פנימיות התורה, שבלשון הזהר הק' נקרא נשמתא דאורייתא - הרי בודאי יתוסף ג"כ נשמה וחיות בלימוד דנגלה דתורה, אשר זהו הוספה לא רק בכמות אלא גם באיכות.

בטח אומר תהלים לאחר תפלת שחרית בכל יום, וכן נותן מזמן לזמן איזה פרוטות לצדקה - אשר גם זה מסייע לקליטת התורה בפנימיות, עד שיפעול שינוי המהות בכל דרכיו, עפ"י מ"ש הרמב"ם בהלכות דיעות פרק ה.

בברכת הצלחה בתלמוד תורה ביראת שמים,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א,

המזכיר: א. קווינט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

שוקל לו את שקלו — שוקל בשבילו שקל, שהוא חייב לכל שנה לקרבנות צבור. **ופורע לו את חובו** — אם חייב ממון לנושה — מותר לזה שיפרענו בשבילו. **ומחזיר לו אבידתו** — אם ראה חמורו תועה — מותר להשיבו. **במקום שנוטלין שכר** — על טורח השבתה. **תפול** — הניית השכר להקדש. שהרי שניהן מודרין בהנאה זה מזה. **מצוה קא עביד** — כלומר: מצוה בעלמא קא עביד, ואינו מהנהו לזה. שאם לא שקל עליו — לא הפסיד כלום, שיש לו חלק בקרבנות. **דתנן תורמין** — את הלשכה בשלש קופות. **על האבוד** — אף על מי ששלח שקלו ואבד. **ועל הנבוי** — שעדיין לא הגיע כאן. **ועל העתיד לגבות** — ואפילו לא נגבה לאחר מכאן — יש לו חלק בתרומה ובקרבנות, אלא שחיזר מצוה. נמצא שכר המצוה על הנותן. **משתרשי ליה** — מרויחו. **חנן היא דאמר: איבד מעותיו** — זה שפרנס את אשת חבירו, ונתכוון לשם הלואה, שישלם לו בעלה — איבד מעותיו. ואין יכול לומר לו: את חובך פרעתי, שלם לי. והוא הדין נמי לכל חוב שעליו ועמד חברו ופרעו, וזה לא אמר לו "הלוניי" — אינו חייב לו כלום. וכיון דאילו פרעיה לשם הלואה — לאו הלואה היא, כי פרעיה נמי לשם מחילה — לאו מידי יהיב ליה. **אפילו תימא רבנן** — דאמרי: חייב, אף על פי שלא אמר לו הלוניי. וגבי שאר חוב נמי — חייב לשלם, וכי מחיל — אסור במודר הנאה. והכא דקתני פורע לו את חובו — בשלוה זה תחלה הלואה מן המלוה על מנת שלא לפרוע עד שירצה, לא יוכל הנושה ללחצו, הלכך לאו מידי יהיב ליה.

כיסופא

תוספות

לו לקדם ברועים ובמקלות ולא קידם — חייב. ומפרש: שומר חנם בחנם, שומר שכר בשכר. ומסיק: דחזור ונוטל מבעל הבית. משמע דשומר חנם נמי, אם קדם ברועים ובמקלות בשכר — חזור ונוטל מבעל הבית. ואמאי? אברוחי אריא בעלמא הוא! וכן הא דתנן בפרק "אלו מציאות" (בבא מציעא לא,ב): היה בטל מסלע — לא יאמר לו: תן לי סלע, אלא נותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה. ופירש בקונטרס: שאם היה עוסק במלאכה חמורה, ונוטל שכר מרובה, כמה היה פוחת משכרו ויעסוק במלאכה קלה כמו השבת אבידה, וכך יתנו לו. ואמאי? אברוחי אריא בעלמא הוא! ולפי מה שפירש רבינו תם: דדוקא במפרנס את אשתו קאמר חנן, לפי שיכולה לצמצם ולהתפרנס בדוחק, אבל שאר פורע לו חובו — לא, כמו שאמר לקמן — לא קשיא מידי. ואומר רבי: כי מן הדין היה ודאי פטור, כדמשמע הכא. אלא תקנת חכמים התם שישלמו לו, כדי שישיב אבידתו של חבירו. וכן בקדם ברועים ובמקלות בשכר, דחזור ונוטל שכר מבעל הבית — כדי שיעסוק להבריח את הארי, ואפילו עולה השכר כדי דמיהן — נפקא מינה לכושרא דחיותא. אבל פורע חובו, ועמד אחר ופרנס את אשתו — למה לנו לעשות תקנה על זה? ומהאי טעמא נמי, הא דאמר ב"הנזקין" (גיטין נח,ב): הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות — אין בו משום סיקריקון. פירוש: אם שהתה בידו שנים עשר חדש — אין נותן רביע לבעלים, ויחזיק בקרקעות, אלא מחזיר לו הקרקע. נראה לרבי דלא בחנם מחזיר, אלא משלם לו מה שהרוצא להוציאה מיד הנברי. ורבינו גרשון פירש בתשובותיו כמו כן, דאף על גב דלא הוי אלא כמבריח ארי בעלמא — יש לו לשלם, מידי דהוה אקדם ברועים ובמקלות בשכר, וגבי משיב אבידה. דאם לא כן — אין לך אדם מציל של חבירו מיד הנברים. ולא כפירוש הקונטרס שפירש בגיטין שמחזיר לו בחנם. ואם תאמר: והא דתנן ב"דהגחל בתרא" (בבא קמא קטו,ב): שטף נהר חמורו וחמור חבירו, שלו יפה מנה ושל חבירו מאתים, והניח זה את שלו והציל את של חבירו — אין לו אלא שכרו. ואמאי? דמי חמורו היה לו לשלם! והיה רבי רוצה לומר: דמשום הכי אין לו אלא שכרו — דמיירי כגון שבעל החמור בפניו. וכי עשו חכמים תקנה — הני מילי שלא בפניו, אבל בפניו — לא. וקשה: אם כן אפילו שכרו לא יהא לו, דהא תנן בפרק "הכונס" (שם נח,א): נפלה לגינה ונהנית — משלמת מה שנהנית. ומפרש רב בגמרא: אפילו נחבטה. דסלקא דעתך: מבריח ארי מנכסי חבירו, ומה שנהנית נמי לא משלם — קא משמע לן. ופריך: אימא הבא נמי! ומשני: מבריח ארי מנכסי חבירו — מדעתו, והאי — שלא מדעתו. אי נמי; מבריח ארי — לית ליה פסידא, האי — אית ליה פסידא. ומשמע לישנא קמא: מדעתו — אף על גב דאית ליה פסידא פטור. ועל כורחין לא אפשר לפרש כן מההיא ד"אלו מציאות" (בבא מציעא לא,ב) וד"השורר את הפועלים" (שם צג,ב). אלא הכי פירושו: מבריח ארי — מדעתו, היכא דלית ליה פסידא. האי — שלא מדעתו, לאו משום דאי לא הוי פסידא יהא חייב, דפשיטא אם נחבטה ולא נתקלקלו הפירות — למה יהא חייב? אלא, כלומר: האי שלא מדעתו — שעל כרחו הוא מבריח ארי. ואם דוחקים את האדם על כרחו להבריח את הארי ממצרו של חבירו אף על גב דלית ליה פסידא — חייב לשלם לו שכר טורחו. והשתא בההיא ד"הגחל בתרא" אם נפרש דדמי חמורו אינו חייב לשלם, לפי שהוא בפניו — אלמא חשבינן כאילו לית ליה פסידא, אם כן לא יהא לו אפילו שכרו, כיון דמדעתו הוא, ולית ליה פסידא. על כן נראה לרבי: דהיינו טעמא דאינו משלם דמי חמורו — שלא תקנו חכמים שיהא חייב לשלם אלא מה שהוא מהנה אותו, ואינו מהנה אותו אלא כדי שכרו, שהרי גם הוא היה מוצא להציל בכדי שכרו. דעל כרחך מיירי שיכול להציל, שלא יזכה אותו מן ההפקר. **ובמקום** שנוטלין שכר תפול ההנאה להקדש — בפרק "אין בין המודר" (נדרים לג,ב) מוקי לה: בין בשנבסי שניהם אסורין זה על זה — משום הכי תפול הנאה להקדש, דלא מצי מחזיר ליטול שכר, ולא מצי בעל אבידה לעכבו, בין בשנבסי מחזיר דוקא אסורין על בעל אבידה ולא נכסי בעל אבידה אסורין על המחזיר. ואם אין המחזיר רוצה לקבל שכר —בעל אבידה אינו יכול לעכבו, ותפול הנאה להקדש. **ועל** התעיד לגבות — פירש בקונטרס: אפילו לא נגבה לבסוף. וקשה לרבי: חדא — דהוה ליה למיתני "ועל העתיד לגבות" ותו לא, דהוי אבוד וגבוי בכלל. ועוד, דתנן (בשקלים ג,ב), ומייתי לה ב"הזהב" (בבא מציעא נח,א): בני העיר ששקלו שקליהם ונגנבו מהשלוחין, או שאבדו השלוחין, אם עד שלא נתרמה התרומה — נשבעים השלוחים לבני העיר, ובני העיר שוקלים ומביאים אחרים תחתיהם. אבל משנתרמה — אחריות אהקדש. ואם כפירוש הקונטרס, דאפילו לא נגבו לבסוף תורמין עליהם — אמאי בני העיר שוקלים ומביאין אחרים תחתיהם? אי משום מצוה — אפילו משנתרמה נמי! ועוד פירש רש"י: על האבוד — מי ששלח שקלו ואבד, ועל הגבוי — שעדיין לא הגיע. וקשה: דאם כן "זו ואין צריך לומר זו" קתני! אלא נראה לפרש: על האבוד — שבא ליד גבאי ואבד. ועל הגבוי — ביד השליח, ונאבד מיד השליח לאחר שנתרמה התרומה. דאי נאבד קודם שנתרמה התרומה — חייבין בעלים באחריות. ועל התעיד לגבות — שיבא לידי גבוי לבסוף. והא דאמר הכא שוקל לו את שקלו — באבוד וגבוי, דלא מיחייבי בעלים באחריות. **הא** מני חנן היא דאמר איבד מעותיו — הואיל וכן, שאינו יכול עתה לתובעו ממנו, אף על פי שמכל מקום מהנהו, שאין צריך לשלם חובו — משום הכי לא מיתסר, שאינו אלא גרמא בעלמא, שעל ידי שפורע זה לבעל חובו — מיפטר. ודמי להא דתנן ב"אין בין המודר" (נדרים מג,א): המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל — ילך אצל חנוני הרגיל אצלו כו' ויתן לשום מתנה, אף על גב דעל ידו משתרשי ליה מזוני — שרי, הואיל ולא עביד אלא גרמא בעלמא. ולא דמי לעושה לו מלאכה, דאסור אף על גב דלא מצי תבע ליה מיניה. דהתם — מדידיה לדידיה קא מיתהני, אבל הכא — גרמא בעלמא הוא. ורבינו תם מפרש: דאיירי דוקא במזונות אשתו. ומשום הכי פטור, דאין הדבר ברור שהיה מתחייב זה הבעל מזונות — שמא היה יכול להפטר, שהאשה עצמה היתה מצמצת אם לא היתה מוצאה מי שממציא לה מעות. אף על גב דבפסקו לה בית דין מיירי, דאי לאו הכי — לא הוי מיחייב לכולי עלמא, שאף לאשה עצמה לא היה מיחייב בלא פסק בית דין, מכל מקום היתה מצמצמת דלא ליקרו לה רעבתנותא. אבל גבי שטר חוב — אפילו חנן מודה דלא איבד מעותיו, דהנאה גמורה היא, הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין. והכי פירושו: הא מני חנן היא, כלומר האי פורע מיירי באותו חוב דאיירי בה חנן, דהיינו במזון האשה דוקא, וחנן היא. וכן פירש רבינו חננאל: ושני רבי אושעיא: הא דתנן ופורע את חובו — מזונות אשתו הן, ואליבא דחנן. ורבינו יצחק בר אשר הביא ראיה מירושלמי דהוא הדין בשאר חובין. דגרסינן התם בפירקין: אבא בר ממל בע: הפורע שטר חוב של חבירו שלא מדעתו בפלוגתא דחנן ובני כהנים גדולים. אמר רבי אסי: טעמא דבני כהנים גדולים — תמן לא עלה בדעתו שתמות אשתו ברעב. ברם הכא — מפייסנא ליה ומחיל לי. הגע בעצמך דהוה גביה משכון — מפייס הוינא ליה ויהיב לי משכוני. עד כאן בבעל חוב שאינו דוחק. ואפילו בבעל חוב דוחק, נשמענא מן הדא: שוקל לו את שקלו, לא שקיל אין ממשכנא? הדא אמרת: אפילו בעל חוב דוחק, אלמא מחלוקת בבעל חוב כמו למזונות. ואומר רבינו תם: על כרחך פליג גמרא ירושלמית אגמרא שלנו, דמוקים ההוא טעמא דשוקל את שקלו כבני כהנים גדולים, אף על גב דממשכנין על השקלים, ורב אושעיא מוקי לה כחנן, ופליג לגמרי, דלית ליה הך סברא. ומפרש: דלא פליגי אלא במזון האשה, כדפרשינן. ועוד: דעל כרחין סוגיא דירושלמי לא אתיא כסוגיא דהכא, דלדברי רבא צריך לפרש דשוקל לו שקלו — היינו באבוד וגבוי, דאי לאו הכי — שוקל לו שקלו אמאי? הא קא משתרשי ליה! ובירושלמי משמע דלא מיירי באבוד, דפשיט מיניה בעל חוב דוחק.

אדמון

ללמוד השיעור תניא כפי שנחלק לימי השנה, ולסיימו בסוף השנה, ואחרי-כן להתחילו עוד הפעם.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אדמון אומר וכי בשביל שאני זכר הפסדתי — אף על גב דאמר לקמן: כל מקום שאמר רבן גמליאל: רואה אני את דברי אדמון, הלכה כמותו, ומההוא פיסקא פריך התלמוד לקמן, אלמא דהכי הוי עיקר — מכל מקום אומר רבינו תם דלית הלכתא כוותיה בהא. דהא סוגיא דגמרא דלא כוותיה, לעיל בפרק "נערה" (מג,א) אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל אחיך בנכסים מועטים. אלמא, סתם דבריו כרבנן. ועוד: דלעיל פרק "הנושא" (קג,א) אמרינן: יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים — מה שמכרו מכרו. וסתמא דהתלמוד כרבנן בריש "מי שמת". (בבא בתרא קלט,ב). ואומר רבינו תם: דהיינו טעמא: דאדמון — לאו לאיפלוגי אמלתא דחכמים אתא, אלא מתמה בעלמא הוא. ורבן גמליאל נמי דאמר בההיא: רואה אני את דברי אדמון — לאו משום פסק דין, אלא משום שיש ודאי לתמוה.

אמר רבא דעסיק באורייתא ירית — בתמיה. מקשים: מאי קמתמה רבא? אין הכי נמי, כדאמר לעיל בפרק "נערה" (מט,א): מצוה לזון את הבנות, וקל וחומר לבנים דעוסקין בתורה! ואמר רבינו תם: דלא דמי; דלעיל גבי מצוה — יש מצוה לזון הבנים יותר מן הבנות, אבל הכא שמת האב וירושתן קא שקלי מן התורה — קא מתמה רבא אמילתיה דאדמון, דקא בעי למימר דכשיעסוק בתורה — יטול ירושה, ואם לא יעסוק — לא יטלנה. ויש מתרצים: דהכא מיירי בבנים גדולים, ולהכי פריך: מאן דעסיק בו'. אבל לעיל, מצוה לזון את הבנים — בבנים קטנים מיירי; משום דכולם עומדים לעסוק בתורה קאמר: קל וחומר לבנים. ולהכי לא פריך: מאן דעסיק — דכולם הן עומדים לעסוק בתורה.

שמע מינה מדרבנן טענו חטין ושעורים וכו' — תימה: מאי פריך לרב נחמן מדרבנן? והלא איכא אדמון דקאי כוותיה? וכי תימא: משום דרבים נינהו. אדרבה, אית לן למימר כאדמון, דהלכתא כוותיה! ואומר רבי: דמכולהו פריך. דמשמע דאדמון מודה בחטין ושעורים דמיפטר, מדלא נקט חטין ושעורים, אלא נקט כדי (יין ושמן) דברימון בקליפתו דמי, כדבעי למימר לקמן רב שימי בר אשי, שאינו יודע הגמרא אמאי הוי נקיט האי לישנא דכדי שמן. ומיהו, לאחר שידע דאיכא לאפלוגינהו ב"יש בלשון הזה לשון קנקנים" — פריך איפכא: נימא תיובתא דרב חייא בר אבא, ואפילו הכי משני: נעשה כמי שטענו רימון בקליפתו. **אי** הכי מאי טעמא דאדמון? — תימה: מאי קא קשיא ליה? הא אשכחן רבן גמליאל דאית ליה האי סברא, דמיחייב בטען לו חטין והודה לו בשעורים כדתנן, בפרק "שבועת הדיינין" (שבועות לח,ב)! ונראה דהכי קאמר: אי הכי מאי טעמא דאדמון אליבא דרב נחמן? דהא בעינן למימר דלהוי אדמון כרב נחמן, דכוותיה קיימא לן, ורב נחמן דוקא בטענו חטין ושעורים והודה לו באחד מהן מיחייב, אבל טענו חטין והודה לו בשעורין — פטור! **הפוסק** מעות לחתנו — מוקי לה בירושלמי: כשפסק במעמדה, אבל לא פסק במעמדה — אפילו רבנן מודו. והשתא אתי שפיר הא דאמר בגמרא: כופין למאן? אילימא כופין לאב — איפכא איבעי ליה למימר, הואיל ופסק במעמדה — הוי תנאי גדולה תנאי ותנאי קטנה — לאו כלום! ומסיק: כופין לבעל ליתן את הגט לקטנה, משום דלאו תנאה. אבל גדולה, הואיל ובמעמדה התנה — הרי הוא כמו שהיא עצמה התנית.

תשב

כיסופא מי לית ליה — דקא מיכסיף מן המלוה תמיד. הלכך, אי רבנן היא, דאמרי דלענין חוב לוה על מנת לפרוע ופרע חברו בשבילו — חייב לשלם, וגבי מודר הנאה מחדלה היא, ואסיר. כי לוה על מנת שלא לפרוע — נמי הנאה היא, ומחדלה מחדל גביה, ואסיר. אלא חנן היא, ובין בחוב העומד לפרוע, בין בעומד שלא לפרוע לית ליה גביה מידי. ולאו מחדלה היא, ואף על גב דסלקיה מפרעון ומכיסופא. **משנה נכסים מועטין** — מפרש בבבא בתרא: שאין בהן פרנסת שנים עשר חדש לזכרים ולנקבות. **הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים** — תקנת חכמים היא. **הפסדתי** — בתמיה. **גמרא מאי קאמר** — "אם בשביל שאני זכר הפסדתי", משמע אם בשביל שאני זכר וכחי יפה הפסדתי, ומהו יפוי כחו? **משנה והודה לו בקנקנים** — רקים בלא שמן. **גמרא בטוענו מדה** — לא תבע ממנו קנקנים, אלא: שמן הפקדתי אצלך. ומאי "כדי שמן" דקתני מתניתין — מדה; מלא עשרה כדי שמן, דהוי ליה טענו חטים והודה לו בשעורים. **בבורך** — בור שלפני הבד. **קנקנים לא טעין ליה** — וכי הודה לו בקנקנים — לאו הודאה היא. **כדים מלאים** — כדים ושמן משמע. **עשרה כדי שמן** — ולא אמר "מלאים". **יש בלשון הזה לשון קנקנים** — ביון דלא אמר ליה "מלא עשרה" — אין זה טוענו מדה, אלא עשרה כדים מלאים, והוה ליה טענו חטים ושעורים. **אלא טעמא כו'** — לשון קושיא הוא, לאותובי למאן דאמר פטור. דדוקיא דמתניתין כרב נחמן, מדקתנן: הטוען את חבירו כדי שמן, ולא קתני: כדים מלאים שמן — שמעינן מינה דמשום דאין בלשון הזה לשון קנקנים פטרי רבנן, הא אם תבעו שניהם — חייב. **נעשה כמי שתבעו רימון בקליפתו** — לא דמו כדים ושמן לחטים ושעורים, דכולי חדא מילתא הוא, וממין הטענה הוא. **שמן** — בלא קנקנים, מנטר בבור. **אלא הכא במאי עסקינן כו'** — אלא לא תימא כמו שטענו רימון, אלא רבי חייא מוקי למתניתין — כגון שהודה במקצת קנקנים ומקצתם כפר, דבקנקנים גופייהו איכא כפירה והודאה. ואי יש בלשון התביעה לשון קנקנים — מיחייב עלייהו שבועה. ושבועה דשמן דקא מחייב אדמון — משום גלגול היא, דקסבר: יש בלשון התביעה לשון קנקנים. **משנה ופשט לו את הרגל** — לשון בזיון הוא, ואמר נואש, שאינו חש לדבריו; טול טיט שעל גבי רגלי. ואני שמעתי: תלה אותי על עץ, ואין לי מה ליתן.

במה

כִּיסוּפָא מִי לֵית לֵיהּ? הָתָם נַמִּי אֵית לֵיהּ הֲנָאָה - בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּמִיכְסִיף מִינֵּיהּ. **מִשְׁנָה** אַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה: מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, בְּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרוּבִּין - הַבָּנִים יוֹרְשִׁים וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת. וּבְנְכָסִים מוּעָטִים - הַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ, וְהַבָּנִים יַחֲזְרוּ עַל הַפְּתָחִים. אַדְמוֹן אוֹמֵר: בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי? אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן. **גְּמָרָא** מַאי קָאָמַר? אָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר: בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר, וְרָאוּי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה הִפְסַדְתִּי? אָמַר לֵיהּ רָבָא: מַאן דְּעָסֵיק בַּתּוֹרָה הוּא דְּיָרֵית, מַאן דְּלָא עָסֵיק בַּתּוֹרָה לָא יָרֵית? אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר וְרָאוּי לִירַשׁ בְּנְכָסִים מְרוּבִּין, הִפְסַדְתִּי בְּנְכָסִים מוּעָטִין? **מִשְׁנָה** הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵירוֹ כְּדֵי שֶׁמֶן וְהוֹדָה בְּקַנְקַנִּים, אַדְמוֹן אוֹמֵר: הוֹאִיל וְהוֹדָה בְּמִקְצַת הַטַּעֲנָה - יִשְׁבַּע, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הוֹדָאַת מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן. **גְּמָרָא** שְׁמַע מִינַּהּ לְרַבָּנַן: טְעָנוּ חִטִּין וּשְׁעוֹרִין וְהוֹדָה בִּשְׁעוֹרִין - פָּטוּר. לֵימָא תֵּהֵוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב אָמַר שְׁמוּאֵל: טְעָנוּ חִטִּין וּשְׁעוֹרִים וְהוֹדָה לוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן - חַיָּיב! אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּטוֹעֲנוּ מִדָּה. אִי הָכִי, מַאי טַעֲמָא דְּאַדְמוֹן? אֶלָּא אָמַר רָבָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא, הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ "מְלֹא עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי בְּבוֹרְךָ" - שֶׁמֶן קָטְעָן לֵיהּ, קַנְקַנִּים - לָא קָטְעָן לֵיהּ. "עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן מְלֵאִים יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ" - שֶׁמֶן וְקַנְקַנִּים קָטְעָן לֵיהּ. כִּי פְּלִיגִי - הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ "עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ"; אַדְמוֹן אוֹמֵר: יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים, וְרַבָּנַן סְבְרִי: אֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים. אֶלָּא טַעְמָא - דְּאִין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים, הָא יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים - חַיָּיב. לֵימָא תֵּהֵוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: טְעָנוּ חִטִּין וּשְׁעוֹרִים וְהוֹדָה לוֹ בְּאֶחָד מֵהֶם - פָּטוּר! אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי: נַעֲשֶׂה כְּמִי שֶׁטְּעָנוּ רִימּוֹן בְּקִלִּיפָּתוֹ. מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא: רִימּוֹן בְּלֹא קְלִיפָּתוֹ - לָא מִינְטַר, שֶׁמֶן - מִינְטַר בְּלֹא קַנְקַנִּים! אֶלָּא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? דַּאֲמַר לֵיהּ: עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ, וַאֲמַר לֵיהּ אִידָךְ: שֶׁמֶן - לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, קַנְקַנִּים נַמִּי, חֲמִשָּׁה - אִית לָךְ, וְחֲמִשָּׁה לֵית לָךְ. אַדְמוֹן אוֹמֵר: יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים, וּמִגּוֹ דְּקָמְשַׁתְּבַע אַקַּנְקַנִּים - מִשְׁתַּבַּע נַמִּי אַשֶּׁמֶן, עַל יְדֵי גִּלְגּוּל. וְרַבָּנַן סְבְרִי: אֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן קַנְקַנִּים, מַה שֶּׁטְּעָנוּ - לֹא הוֹדָה לוֹ, וּמַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ - לֹא טְעָנוּ. **מִשְׁנָה** הַפּוֹסֵק מָעוֹת לְחֲתָנוֹ, וּפָשַׁט לוֹ אֶת הָרֶגֶל -

תשב

ללמוד בכל יום פרשת היום עם פירוש רש"י, ביום ראשון – עד שני, ביום שני – עד שלישי, וכן הלאה, וביום השבת – משביעי עד סוף הפרשה.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מכל מקום כִּיסּוּפָא, מִי לֵית לֵיהּ – וכי אין לו בושה מהמלוה עד שהוא פורע את החוב, הָתָם נַמִּי, אִית לֵיהּ הָנָאָה בְּהַהִיא הָנָאָה דְּמִיכְסֵיף מִינֵּיהּ – וגם שם יש ללוה הנאה שאינו צריך להתבייש מן המלוה.

משנה

שנינו בתחילת הפרק שחכמים נחלקו על אדמון בשבעה דברים, משנתינו מביאה את הדין הראשון שבו נחלקו אדמון וחכמים: אַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה דברים, הדין הראשון, מִי שֶׁמֵּת, וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים שהניח הם מְרוּבִּין, אזי הַבָּנִים יוֹרְשִׁים את כל הנכסים, וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מן הבנים, שהבנים מחויבים לתת להן את מזונותיהן. וּכְנְכָסִים מוּעָטִים, אזי הַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ, כלומר, יטלו לעצמן מן הנכסים את מזונותיהן למשך שנים עשר חדשים, וְהַבָּנִים יזונו מן השאר, וכשיכלה חלקם, אזי יַחֲזִירוּ עַל הַפְּתָחִים. אַדְמוֹן אוֹמֵר, וכי בְּשֶׁכִּיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי, אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן, כלומר, מסכים אני לדבריו.

* * *

גמרא

הגמרא מבררת את טענת אדמון: מַאי קָאָמַר – מה היתה כוונתו של אדמון 'בשביל שאני זכר הפסדתי', וכי מדוע יפה כח הזכר מכח הנקבה בירושה. אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר, וְרָאוּי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, הִפְסַדְתִּי, ואני יורש פחות מהן. הגמרא מקשה על ביאור זה: אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, מַאן דְּעָסִיק בַּתּוֹרָה, הוּא דְּיָרִית – וכי דווקא העוסק בתורה יורש ומַאן דְּלָא עָסִיק בַּתּוֹרָה, לֹא יָרִית [–לא יורש] והרי ודאי שאין לומר כן. אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר אדמון, וכי בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר, וְאִנִּי רָאוּי לִירַשׁ בִּנְכָסִים מְרוּבִּין הִפְסַדְתִּי בִּנְכָסִים מוּעָטִין ליטול פחות מהבנות.

משנה

משנה זו מביאה את הדבר השני שאמר אדמון, שבו נחלק עם חכמים: הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵירוֹ, שהוא חייב לו כְּדֵי שֶׁמָּן, וְהוֹדָה חבירו בַּקַּנְקַנִּים ריקים. אַדְמוֹן אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה הנתבע בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה – כיון שהודה בחלק מן התביעה, הרי דינו שִׁשְׁבָע שאינו חייב אלא קנקנים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין זו הוֹדָאַת מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה, כלומר אין זו הודאה באותו המין שעליו היתה הטענה ולכן פטור הנתבע משבועה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן, כלומר מסכים אני לדבריו.

* * *

גמרא

הגמרא מדייקת מדברי חכמים במשנה, לגבי מחלוקת אחרת: שְׁמַע מִינָּהּ – יש ללמוד מן המשנה, שלְרַבָּנַן, הסוברים שהתובע את חבירו כדי יין ושמן והלה הודה לו בקנקנים פטור הנשבע משבועת מודה במקצת, כך יסברו אף בְּטַעֲנוּ התובע חִטִּין וּשְׂעוֹרִין, וְהוֹדָה הנתבע בְּשְׂעוֹרִין בלבד, שפָּטוּר משבועת מודה במקצת. מקשה הגמרא: לֵימָא תְּהֵוֵי תְּיוּבְתָּא – האם נאמר שתהיה מכאן פירכא על דבריו דְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַבִּי נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, טְעָנוּ התובע חִטִּין וּשְׂעוֹרִים, וְהוֹדָה לוֹ הנתבע רק בְּאֶחָד מֵהֶן, חַיָּיב הנתבע שבועה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּאופן שטוֹעֲנוּ התובע מִדָּה של שמן, כלומר, כוונת המשנה 'הטוען את חבירו כדי שמן', היינו כגון שתובעו 'מלא עשרה כדי שמן הפקדתיך', ואם כן אין הודאת הנתבע [שהודה בקנקנים] שייכת כלל לתביעה, והרי זה דומה לאופן שתבעו חטים והלה השיב איני חייב לך אלא שעורים. הגמרא מקשה על ביאור זה: אִי הָכִי – אם כן הוא הביאור במשנתינו, מַאי טַעְמָא דְּאַדְמוֹן, שמחייב שבועה במשנה.

מחמת קושיא זו מביאה הגמרא פירוש אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא, גם לדעת אדמון וגם לדעת חכמים, הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ התובע לנתבע באופן זה 'מְלֵא עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי בְּבוֹרְךָ', שֶׁמֶן קָטָעִין לֵיהּ קַנְקַנִּים לֹא קָטָעִין לֵיהּ – אינו תובע ממנו אלא שמן, ולפיכך כשהודה בקנקנים אין זו הודאה ממין הטענה, ואינו חייב שבועה. וכן כשאומר לשון 'עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן מְלֵאִים יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ', הכל מודים ששֶׁמֶן וְקַנְקַנִּים קָטָעִין לֵיהּ – הרי הוא תובע ממנו גם שמן וגם קנקנים, ולפיכך אם הודה הנתבע בקנקנים, הרי זו הודאה במקצת המחייבת שבועה. כִּי פְּלִיגִי – באיזה אופן נחלקו אדמון וחכמים, הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ – רק באופן שאמר התובע לנתבע 'עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ', ואינו אומר 'מלאים' אַדְמוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ בְּמִשְׁמַעוּת לָשׁוֹן הַזֶּה גם לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, והרי זה כטוענו חטים ושעורים והודה באחד מהם. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, אֵין בְּלָשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, והרי זה נחשב כאילו תבעו 'מלא עשרה כדי שמן' שדומה לטוענו חטים והודה בשעורים שכיון שאין ההודאה ממין הטענה פטור משבועה.

לאחר שביארה הגמרא את המשנה כשיטת רב נחמן אמר שמואל, מקשה הגמרא על שיטת החולק עליו [רבי חייא בר אבא]: אֶלָּא טַעְמָא – הלא כל טעמם של חכמים שפוטרים את הנתבע משבועה, הוא משום דְּאֵין בְּלָשׁוֹן הַזֶּה [–בלשון 'כדי שמן', המוזכרת במשנה] לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, ולכן אין הודאת הנתבע, שהודה בקנקנים, שייכת לתביעה. הָא – אבל אם נאמר שיֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, היה הנתבע חַיָּיב שבועה. לֵימָא תְּהֵוֵי תְּיוּבְתָּא – האם נאמר שיש מכך פירכא על דבריו דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, טְעָנוּ התובע חִטִּין וּשְׂעוֹרִים, וְהוֹדָה לוֹ בְּאֶחָד מֵהֶם, פָּטוּר הנתבע משבועה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁמִּי בַּר אַשִׁי, הדין של המשנה שונה מהדין של רבי חייא בר אבא, שכן התובע שמן וקנקנים, נַעֲשָׂה התובע כְּמִי שֶׁטָּעָנוּ רִימּוֹן בְּקִלִּיפָתוֹ, שהוא ודאי מין אחד, והודאה בקליפה נחשבת מין הטענה ומחייבת שבועה, ואף שמן וקנקנים נחשבים כמין אחד.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא, הלא שמן וקנקנים אינו דומה לרימון וקליפה, שכן רִימּוֹן בְּלֹא קְלִיפָתוֹ לֹא מִינְטַר – אינו משתמר, אך שֶׁמֶן, מִינְטַר – משתמר בבור, גם בְּלֹא קַנְקַנִּים. ואם כן אף שתביעת רימון בקליפתו היא תביעה אחת, תביעת שמן וקנקנים הם שתי תביעות נפרדות, ונמצא ש'כדי שמן' דומים ל'חטים ושעורים' ושוב יש פירכא לדברי רבי חייא בר אבא מן המשנה.

הגמרא מיישבת את המשנה לשיטת רבי חייא בר אבא באופן אחר: אֶלָּא הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, באופן דְּאָמַר לֵיהּ התובע 'עֲשָׂרָה כַּדֵּי שֶׁמֶן יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ', וְאָמַר לֵיהּ אִידָךְ – הנתבע, 'לגבי תביעת השֶׁמֶן, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. ולגבי קַנְקַנִּים, נַמִּי [–גם כן] אני כופר בחלק מהתביעה, שכן רק חֲמִשָּׁה אית לְךָ – יש לך בידי, וַחֲמִשָּׁה נוספים שאתה תובע, לֵית לְךָ – אין לך בידי'. ובזה נחלקו, שאַדְמוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ בְּמִשְׁמַעוּת הַלָּשׁוֹן הַזֶּה 'עשרה כדי שמן' גם לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, ונמצא שזודהי הודאה במקצת גמורה, וחייב שבועה, וּמִנּוֹ דְּקָמְשַׁתְּבַע אַקַּנְקַנִּים מִשְׁתַּבַּע נַמִּי אַשֶּׁמֶן – ומתוך שנשבע על הקנקנים, נשבע גם על השמן עַל יְדֵי גִּלְגּוּל שבועה. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, אֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה ['כדי שמן'] משמעות של לְשׁוֹן קַנְקַנִּים, ולכן מַה שֶּׁטָּעָנוּ התובע, כלומר שמן, לֹא הוֹדָה לוֹ הנתבע, וּמַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ הנתבע, כלומר קנקנים, לֹא טָעָנוּ התובע כלל, ולכן אין כאן כלל הודאה במקצת, ואין כאן חיוב שבועה כלל.

משנה

משנתינו מביאה את הדין השלישי שבו נחלקו אדמון וחכמים: הַפּוֹסֵק לתת סכום מָעוֹת מסוים לַחֲתָנוֹ כנדוניא, וּפָשַׁט לוֹ אֶת הָרֶגֶל, כלומר הוא טוען שאינו רוצה או אינו יכול לעמוד בהתחייבותו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המשך ביאור למס' כתובות ליום שני עמ' א

עמם. הגמרא מקבלת את הטענה ומשיבה: **הָכִי נַמִּי** – אכן, יש לה מזונות גם כשהיא בבית אביה, אלא שנוטלת מזונות בניכוי מה שנתמעטה ברכת הבית ביציאתה ממנו.

מימרא נוספת של רב הונא השייכת לענין זה: **אָמַר רַב הוּנָא, לְשׁוֹן חֲכָמִים בְּרָכָה, לְשׁוֹן חֲכָמִים עוֹשֶׁר, לְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא** – מלשונם של חכמים יש ללמוד ברכה, עושר ורפואה. מפרטת הגמרא: לשון חכמים יש ללמוד ממנה **בְּרָכָה, הָא דַּאֲמָרָן** – היא מה שאמרנו לעיל שכפי שיעור יושבי הבית תתרבה הברכה.

לשון חכמים יש ללמוד ממנה **עוֹשֶׁר,** דִּתְנַן במשנה (ב"ב פד:) 'הַמּוֹכֵר פֵּירוֹת לַחֲבֵירוֹ, ופסק לו את מחירם לפי שער ידוע, מָשַׁךְ הקונה את הפירות וְלֹא מָדַד, קָנָה. ואם מָדַד את הפירות וְלֹא מָשַׁךְ אותם, לֹא קָנָה. וְאִם הָיָה הלוקח פִּקֵּחַ ואינו רוצה שהמוכר יחזור בו, אך אין לו פנאי למשוך את כל הפירות, שׁוֹכֵר אֶת מְקוֹמוֹ של הכלי שבו נמצאים הפירות, ונעשה מקום זה כחצרו וקונה לו, ובכך לא יוכל המוכר לחזור בו מן המכר, הרי למדנו מדברי חכמים כיצד יצליח במסחרו ויתעשר.

מַרְפֵּא – לשון חכמים יש ללמוד ממנה רפואה, דִּתְנַן במשנה (פסחים לט:) **לֹא יִלְעוֹס אָדָם חִטִּין, וְיַנִּיחַ עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ בְּפֶסַח, מִפְּנֵי שֶׁמַּחְמִיצוֹת** על ידי הרוק שבפיו. ולמדים מזה שחיטים לעוסות מועילות לרפואה על גבי מכתו.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא בענין חיוב היורשים בכבוד אלמנת אביהם: **תָּנוּ רַבָּנַן, כִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי אָמַר, לְבָנַי אֲנִי צָרִיךְ, נִכְנְסוּ בָּנָיו אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶם, הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם, נֵר יְהֵא דָּלוּק בְּמְקוֹמוֹ על יד השולחן, כמו שהיה בחיי, שׁוּלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בְּמְקוֹמוֹ, מִטָּה תְּהֵא מוּצַעַת בְּמְקוֹמָהּ. יוֹסֵף חֲפָנִי** – מן העיר חיפה **וּשְׁמְעוֹן אֶפְרָתִי** – מהעיר אפרת **הֵם שֶׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי וְהֵם יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי.**

* * *

הגמרא דנה בציווי של רבי: **הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם.** מכך שהוצרך רבי להזהירם על כבוד אמם, משמע שלולי ציוויו היו פטורים. מקשה הגמרא: **דְּאוֹרַיְיתָא הִיא** – הלא מחויבים הם בכבוד האם מן התורה, **דִּכְתִיב** (שמות כ יב) 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ'. מתרצת הגמרא: **אִשָּׁת אָב הֲוַאי** – האשה שעליה ציוה אותם רבי לא היתה אמם כי אם אשת אביהם. מקשה הגמרא: **אִשֶּׁת אָב נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא הִיא** – הרי גם החיוב לכבד את אשת האב הוא מן התורה, **דִּתְנַיָא** בברייתא על דברי הכתוב (שם) 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ' ודרשו חכמים, 'אֶת אָבִיךָ' זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, שכן כלל הוא שכל מקום שכתבה התורה 'את', כוונתה לרבות, 'וְאֶת אִמֶּךָ' זוֹ בַּעַל אִמֶּךָ – ומן המלה 'את' הסמוכה ל'אמך' אנו למדים לרבות בעל אמך, וְי"ו יְתֵירָה – ומן האות וי"ו המיותרת של 'ואת אמך', לְרַבּוֹת אֶת אָחִיךָ הַגָּדוֹל – למדים אנו לרבות חיוב כבוד לגבי האח הגדול. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי מֵחַיִּים** – מה שחייבים בכבוד אשת האב זה רק כשהאב חי, **אֲבָל לְאַחַר מִיתָה** של האב, **לֹא** חייבים בכבודה.

עוד ציוה רבי את בניו: **נֵר יְהֵא דָּלוּק בְּמְקוֹמוֹ, שׁוּלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בְּמְקוֹמוֹ, מִטָּה תְּהֵא מוּצַעַת בְּמְקוֹמָהּ.** שואלת הגמרא: **מַאי מַעְמָא** – מדוע רבי ציוה על דברים אלו. משיבה הגמרא: **כָּל בֵּי שְׁמֵשֵׁי** – בכל ערב שבת **הֲוָה אָתֵי לְבֵיתֵיהּ** – היה רבי בא אל ביתו [אחר פטירתו], **הַהוּא בֵּי שַׁמְשָׁא** – באותו ערב שבת **אַתַּאי שַׁבְּבְתָּא קָא קָרְיָה אַבָּבָא** – באה שכנה וקראה בפתח הבית, **אָמְרָה אַמְּתֵיהּ** – אמרה לה השפחה המשמשת בבית רבי, **שְׁתִיקוּ דְּרַבִּי יָתִיב** – שתקי, שכן רבי יושב בביתו. **כֵּיוָן דְּשָׁמַע שׁוּב לֹא אָתָא** – כיון ששמע רבי שכבר נודע לרבים דבר ביאתו לביתו בערב שבת, פסק מלבוא, בכדי **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל צַדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים** – שלא יאמרו עליהם שלא היו צדיקים שהרי לא ניתנה להם רשות לבוא לביתם כמו לרבי.

עוד ציוה רבי לבניו: **יוֹסֵף חֲפָנִי שַׁמְעוֹן אֶפְרָתִי הֵם שֶׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי וְהֵם יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי.** מבארת הגמרא: **סָבוּר מִינָּהּ** – היו סבורים מתחילה, **בְּהָדֵין עָלְמָא הוּא דְּקָאָמַר** – שכוונת רבי היא ששמשיו אלו ששמשוהו בחייו הם יתעסקו בקבורתו. **כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָדִים עַרְסַיְיהוּ לְעַרְסַיְיהּ** – כיון שראו שקדמה קבורתם של שמשיו לקבורתו של רבי, **אָמְרִי, שְׁמַע מִינָּהּ לְהַהוּא עָלְמָא הוּא דְּקָאָמַר** – מוכח מכאן שכוונת רבי היתה שישמשוהו בעולם הבא, **וְהַאי דְּאָמַר הָכִי** – וטעם הדבר שהיה רבי נצרך להודיע ששמשיו ימותו וישמשוהו אחר מותו, **דְּלֹא לֵימְרוּ מִילְּתָא הֲוַאי לְהוּ** – כדי שלא יאמרו הבריות שמחמת דבר עבירה שהיה בהם לא זכו להתעסק בקבורתו של רבי, **וְעַד דְּאִידְנָא נַמִּי זְכוּתוֹ דְּרַבִּי הוּא דְּאַהֲנֵיָא לְהוּ** – ומה שלא מתו בשנות חייו של רבי הוא משום שהגנה זכותו עליהם.

הגמרא מביאה את ההמשך של הברייתא: **אָמַר לָהֶן רבי, לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנְסוּ אֶצְלוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶן, אַל תִּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָירוֹת** – בשעה שתישאו את מיטתי ממקומה בציפורי אל מקום קבורתי בבית שערים, אל תספידוני בעיירות קטנות, אלא רק בערים הגדולות,

---

אגרות קודש

ב"ה, ב' מ"ח, תשי"ד

ברוקלין

שלום וברכה!

נבהלתי לקבלת מכתבו מאחרי חג הסוכות אשר עזב את משמרתו משמרת הקדש בישיבת... מיסודם של כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. ואף שכותב הטעמים שחילוק הוא בפרנסה בגשמיות, ומכנה את המצב בתור הכרח, הנה אחכ"ז לפלא עליו, כי האוחז באילנא דחיי שנטעו כ"ק נשיאנו הק' ובפרט באה"ק, ובעיה"ק ת"ו הנה גם אם שכירות בגשמיות מפסידים איזה לירות, במה נחשב הוא.

המשך בעמוד הבא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המשך מעמוד הקודם

ומ״ש במכתבו אשר אחד מאנ״ש שאני נותן בו הרבה אמון, אמר לו, איר טוט זייער גלייך, הנה כיון שאינו כותב הטעם וגם לא מי הוא זה האומר, איני יודע מה לענות בזה.

והשי״ת ינחנו בדרך האמת וטוב לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

מה שהביא מירושלמי ברכות פ״ב ה״ח, הנה השאלה שם באשת האב, אשר אמכם קרי׳ לה (כתובות קג, א). ומש״כ לעם אחר (ברכות נו, א) - י״ל.

בברכת הצלחה להפיץ תורת החסידות מעיינות הבעש״ט בכל מקום שידו מגעת.

ב״ה, ט׳ מ״ח, תשי״ד
ברוקלין

הרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ

מוהר״א חנוך שי׳

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ״ו וכ״ט תשרי בצירוף י״ד פרקים מבית רבי חלק א׳, ומסרתים לסדרם בדפוס, וכולי האי ואולי יוגמר לי״ט כסלו הבעל״ט. ולפלא שכנראה לא נשתמש בעבודתו בהנמצא בספר תורת שלום ובודאי נמצא אצלו ממה ששלח לכאן, וכדאי שיעבור על הספר הנ״ל וימלא מהנמצא בו וישלח לכאן בהוראת הפרק והמקום אשר שם יושלבו מילואים אלו, ומובן אשר ההקדם בזה ישובח כדי שלא לעכב בההדפסה.

ב) בהנוגע להארבעה פרקים אודות משפחת רבינו וספריו הנה למצוא מי שיתעסק כאן אודות הנ״ל, הנה לע״ע איני רואה המתאים לזה, ומהנכון הי׳ - שע״פ הנדפס בתורת חסידות חב״ד ובקונטרס שערי חב״ד למר א. מ. הברמן (נדפס בירושלים תשי״ב והוא א׳ הכותבים בהמכ״ע קרית ספר) - שיערוך הוא בעצמו גם הפרק של ספריו, וה״ה בנוגע להפרק דמשפחתו ורבותיו שיערכם בעצמו וכדרך שעשה בי״ד פרקים הראשונים.

ג) בנוגע להסיפורים אודות חסידי רבינו הזקן, אף שכדאית ונכונה הצעתו לקבצם ולהדפיסם, אבל מלבד שאין לעכב הדבר עד אז, הנה חלק מסיפורים אלו יש ספק באמיתתם, וכיון שקשה לברר, הנה אין כדאי שיודפסו ביחד עם הבית רבי שלא להחליש עי״ז סמכותו.

ד) נהניתי מכללות עריכתו והעתקתו של הב״ר אשר עושה רושם טוב וגם חזק ואקוה אשר הופעתו תביא תועלת בכמה מובנים, וכיון שזיכהו השי״ת לזכות את הרבים הרי זכות הרבים תלוי בו להשפיע לו ולזוגתו תחי׳ טוב בגשמיות וברוחניות ולמלאות משאלות לבבם לטובה בזחו״ק בקרוב.

ה) נהניתי במאד מאד במה שכפי מכתבו הנה הועד דצעירי אגו״ח החליט להתאמץ בפעולותיו והלואי שיבוא זה בפו״מ ובקרוב ממש ובפעולות ממשיות, ואם חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם הנה עאכו״כ תעמולה הקשורה ומתבטאת במעשים בפועל שיכולים לשמש דוגמא מה הם דורשים מאחרים.

המחכה לבשו״ט וחותם בברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

סה וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְחַיָּה וְעוֹף שֶׁאֵינָם מְצוּיִים בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אִם יֵשׁ לוֹ [תקסח] מֵאוֹתוֹ מִין חַיָּה אוֹ עוֹף - מֻתָּר לְטַלְטֵל הַמַּאֲכָל הָרָאוּי לָהֶם [תקסט], וְאִם לָאו - אָסוּר.

וְלָכֵן אָסוּר לְטַלְטֵל הָעֲצָמוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כְּלָבִים מְצוּיִים, כְּגוֹן אִם שׁוֹבֶת בַּשָּׂדֶה אוֹ בְּמָלוֹן [תקע] שֶׁאֵין שָׁם כֶּלֶב, בֵּין שֶׁנִּתְפַּרְקוּ מִן הַבָּשָׂר בְּשַׁבָּת [תקעא] בֵּין שֶׁנִּתְפַּרְקוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת [תקעב].

וַעֲצָמוֹת קָשִׁים כָּל כָּךְ שֶׁאַף לַכֶּלֶב אֵינָן רְאוּיִין - אָסוּר לְטַלְטְלָן בְּכָל מָקוֹם כְּעֵצִים וַאֲבָנִים:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף סה

ביאורי הלכה

תקסח] אם יש לו – ברשותו במקום שנמצא[514].

תקסט] הראוי להם – אף שלכל אנשי העיר אינו נחשב כמאכל בהמה ואסור להם בטלטול[515].

תקע] או במלון – מחוץ לעיר, אבל בתוך העיר נדיר מאוד למצוא איזור שאין בו כלבים האוכלים עצמות.

תקעא] בשבת – על אף שהיו מותרים בטלטול בכניסת השבת.

תקעב] מערב שבת – ואין לאוסרם משום נולד. כדלעיל סעיף ס.

ציונים והוספות

514) אף שיש לו בביתו אינו נחשב מאכל בהמה במקום בו אינו משמש לזה, ומאידך, גם במקום שלא רגילים לגדל בעלי חיים מסויימים אבל הם משוטטים ברחוב והוא רגיל להאכילם - מותר לו לטלטל מאכל הראוי עבורם (גם כשאין בדעתו ליתנו להם כעת) אף שאסור לשאר בני העיר.

515) ולכאורה כיון שתלוי בדעתו (שלא כמבואר לעיל הערה תקיא שתלוי בדעת אנשי המקום), אם היה בדעתו לזורקו קודם השבת [וכל־שכן אם השליכו לאשפה אף אם עדיין לא נמאס מאכילת בהמה] - נאסר בטלטול גם עבורו.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח לפי לוח "רב יומי"

יום ראשון

חלק ג סימן תמא דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל:

ואפילו משכנו בידו קודם הפסח אם לא אמר לו מעכשיו יהא שלך אלא אמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא שלך מאותו זמן ואילך ולא הגיע הזמן עד לאחר הפסח וכל ימי הפסח היה החמץ באחריות הנכרי מגניבה ואבידה באונס שלא התנה עם הישראל שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד יפסיד חובו ומדין תורה הישראל אינו חייב באחריות המשכון של נכרי שבידו מגניבה ואבידה באונס שאף באחריות המשכון שמושכן אצלו מישראל חבירו אינו חייב אלא מדין שומרין שהוא עליו כשומר שכר מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ב ואין דין שומרין לממון של נכרי שהרי אמרה תורה כי יתן איש אל רעהו פרט לשל נכרי לפיכך אע"פ שהגיע זמן הפרעון ולא פרע לו ונחלט החמץ ביד הישראל, מכל־מקום כל ימי הפסח היה עדיין של הנכרי ולא היה הישראל מחוייב לבערו מעיקר הדין כיון שלא היה חייב מדין תורה באחריות מגניבה ואבידה באונס והרי דינו כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח שהוא מותר אפילו באכילה.

ואפילו ראה הישראל מדעתו של הנכרי קודם הפסח שהוא רוצה לשקוע חמצו בידו לחלוטין שלא לפדותו ממנו לעולם אין בכך כלום ואין הישראל עובר עליו בב"י אלא אם כן הקנה לו הנכרי את חמצו קודם הפסח בקנין גמור המועיל שלא יוכל לחזור בו מדין תורה כגון שאמר לו חמצי שתחת ידך הריני נותנו לך במתנה או במכירה גמורה בעד המעות שהלוית לי או שאמר לו יהיה שלך בעד חובי שבאמירה נקנה החמץ לישראל כמו שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ג:

יג אבל אם כבר הגיע זמן הפרעון קודם הפסח ולא פרע לו בזמנו הרי כבר נקנה החמץ להישראל בקנין גמור קודם הפסח שהרי אמר לו הנכרי אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה כולו שלך.

ואע"פ שלא אמר לו מעכשיו יהיה שלך אין כאן דין אסמכתא אף על פי שהחמץ הוא שוה הרבה יותר מכדי חובו דכיון שבדיניהם זכה הישראל בכל החמץ ואין הנכרי יכול לפדותו ממנו בע"כ שהרי בדיניהם אין דנין דין אסמכתא אם כן אף בדינינו זכה הישראל שכך הוא דין התורה אם באו לפניך ישראל ונכרי לדין אם יכול אתה לזכות את הישראל בדין תורה אמור להנכרי כך הוא בדינינו ואם אתה יכול לזכותו בדיניהם אמור לו כך הוא בדיניהם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולפיכך חייב הוא לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו עד לאחר הפסח הרי הוא אסור בהנאה כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח:

יום שני

יד ואפילו לא הגיע זמן הפרעון עד לאחר הפסח וגם לא אמר לו מעכשיו יהיה שלך אף על פי כן צריך הישראל לבערו בערב פסח שהרי אם יגנב או יאבד ממנו מחמת פשיעותו בשמירתו יתחייב באחריותו שלא אמרו אין דין שומרין לממון של נכרי אלא לענין גניבה ואבידה הבאים באונס אבל לא לענין הבאים ע"י פשיעה שהפושע הוא כמזיק בידים וכבר נתבאר בסימן ת"מ שלכתחלה צריך לבער בערב פסח אף אם אינו חייב אלא באחריות גניבה ואבידה הבאים על ידי פשיעה:

טו ואם התנה עם הנכרי שכל ימי הפסח לא יתחייב אפילו באחריות גניבה ואבידה הבאים ע"י פשיעה אפילו לכתחלה אין צריך לבערו אם לא הגיע זמן הפרעון עד לאחר הפסח ולא אמר לו הנכרי מעכשיו יהיה שלך רק שיזהר לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים:

טז ישראל שנתן חמצו לנכרי במתנה על תנאי שהתנה עמו אם לא אעשה לך דבר פלוני לזמן פלוני יהיה כל החמץ קנוי לך מעכשיו אע"פ שכבר הגיע הזמן קודם הפסח ולא עשה אותו דבר וכבר נחלט החמץ להנכרי, מכל־מקום כיון שבדינינו לא זכה הנכרי בחמץ הזה שהרי אסמכתא בעלמא היא זו שסמך הישראל בדעתו שבודאי יוכל לעשות לו אותו דבר לזמן פלוני ועל סמך זה נתן לו ואסמכתא אינו קונה במתנה אע"פ שאמר לו מעכשיו יהא שלך שאין אמירת מעכשיו מועלת להוציא מדין אסמכתא אלא לגבי משכון בלבד מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז ולפיכך חמץ זה הוא לאחר הפסח אסור בהנאה דהיינו שאסור לכל אדם לקנותו מהנכרי שהרי ישראל בעל החמץ עבר עליו בבל ימצא אם לא חזר ונתנו לנכרי במתנה גמורה קודם הפסח בלי שום תנאי ועל־דרך שנתבאר למעלה.

ואם החמץ הוא עדיין ברשות הישראל שלא נתנו עדיין ליד הנכרי אסור לו ליתנו לו כדין כל איסורי הנאה שאסור ליתן אותו לנכרי אבל אם כבר נתנו ליד הנכרי קודם הפסח אע"פ שהוא אסור בהנאה לאחר הפסח אף על פי כן אין הישראל מחוייב לפדותו מהנכרי כדי לבערו מן העולם שהרי אין מגיע לו שום הנאה ממה שחמצו נחלט ביד הנכרי כיון שלא נתנו לו בעד חובו אלא בתורת מתנה:

יום שלישי

חלק ג סימן תמב דין ביעור תערובת חמץ קודם הפסח

א כזית חמץ דגן גמור שנתערב במין מאכל אחר אם יש בתערובת הזה טעם חמץ חייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא אף על פי שיש בזה התערובת יותר מכדי אכילת פרס (פירוש ג' ביצים שהן חצי ככר) ונמצא שבפרס מהתערובת אין בו כזית חמץ ואם כן אפילו אכל כל התערובת בפסח אינו לוקה מן התורה לפי שכזית החמץ הוא מעורב בכל התערובת ונמצא ששהה באכילת כזית חמץ כדי שהיית אכילת כל התערובת שיש בו יותר מפרס והלכה למשה מסיני הוא שכל ששהה באכילת כזית יותר משהיית אכילת פרס בצמצום אינו חייב באכילה זו, מכל־מקום לענין בל יראה ובל ימצא עובר עליו אף שכזית החמץ הוא מפוזר בכל התערובת שיש בו יותר מפרס אף על פי כן כיון שכל חלקיו הן מונחין בכלי אחד ומעורבין במין מאכל אחד הרי הן מצטרפין זה עם זה לשיעור כזית ואינן בטלין בהתערובת כיון שנרגש בו החמץ:

ב ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח חייב לבערו מן העולם לגמרי אע"פ שכבר ביטל את החמץ הזה קודם הפסח ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ כמו שיתבאר בסי' תמ"ו:

ג ומדברי סופרים אפילו פחות מכזית חמץ שנתערב ויש בהתערובת טעם חמץ חייב לבערו בערב פסח גזירה משום כזית שלם.

ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח חייב לבערו מן העולם לגמרי (אבל לא יברך על ביעור זה שכל שאינו מבער ממשות חמץ כזית אין צריך לברך אם כבר ביטל את החמץ הזה קודם הפסח כמו שיתבאר בסי' תמ"ו).

ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי כל התערובת הזה אסור באכילה מפני שיש בו טעם חמץ שעבר עליו הפסח אבל מותר ליהנות מכל התערובת רק שיפדה את האיסור שבו דהיינו שישער את החמץ שנתערב כמה דמים הוא שוה ויטול סכום דמים אלו וישליכם לאיבוד כגון לים או לנהר עמוק שלא ימצאנו שום אדם.

יום רביעי

ואפילו יש בתערובת הרבה חמץ יותר מכזית שהוא חייב לבער מן התורה ועבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא מותר בהנאה על ידי שיפדה את החמץ שבו דכיון שהחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור בהנאה אלא משום קנס שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה וזה שמשליך דמי החמץ לאיבוד ואינו נהנה ממנו אין לנו עוד לקונסו.

וכן יכול למכור כל התערובות לנכרי חוץ מדמי איסור דהיינו שלא יטול ממנו דמים רק מה שהתערובת הוא שוה בלא החמץ שבתוכו דנמצא שאינו נהנה כלל מהחמץ ולא התירו לעשות כן אלא לאחר הפסח שאף החמץ עצמו שהוא בעין שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדברי סופרים אבל בפסח אסור למכור שום תערובת חמץ האסור אלא אם כן נתערב יבש ביבש כמו שיתבאר בסימן תמ"ז:

ד וכל זה כשיש בתערובת טעם החמץ דהיינו שאין בו ששים כנגד החמץ אבל אם יש בו ששים שבודאי אין החמץ נותן טעם בששים פעמים כמותו אם נבלל החמץ בהתערובת יפה יפה שלא נשאר בו חמץ משהו עומד בעינו בתוך התערובת מותר אפילו לאכול כל התערובת בתוך הפסח כמו שיתבאר בסימן תמ"ז ע"ש כל פרטי דין זה:

ה אבל לכתחלה אסור לבטל חמץ בששים קודם הפסח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

במתכוין כדי לאכלו בתוך הפסח מפני שהוא כמבטל איסור בידים ואע"פ שקודם הפסח עדיין שעת היתר, מכל־מקום כיון שהוא עושה כן כדי לאכלו בשעת איסורו דהיינו בתוך הפסח הרי זה כמבטל איסור אבל מותר לבטל החמץ בס' קודם הפסח כדי להשהותו עד אחר הפסח דכיון שהוא מבטלו בשעת היתר כדי לאכלו בשעת היתר אין כאן מבטל איסור:

ו במה דברים אמורים בדבר שאין דרך תיקון עשייתו על ידי תערובת חמץ רק שהוא רוצה לערב בו חמץ באקראי בעלמא כדי שלא יצטרך לבערו אבל דבר שדרך עשייתו הוא על ידי תערובת חמץ כגון מורייס (פירוש שומן דגים) שמשימין בו לחם קלוי אע"פ שיש בו ס' כנגד הלחם, מכל־מקום כיון שדרך תיקון המורייס הוא על ידי לחם הרי הוא חשוב ואינו בטל במורייס אפילו באלף ולפיכך חייב לבערו מדברי סופרים קודם הפסח ואם לא ביערו ועבר עליו הפסח אסור אפילו בהנאה אלא אם כן פודה את החמץ שבתוכו או מוכר לנכרי חוץ מדמי איסור שבו כדין חמץ שנתערב בפחות מס' ועבר עליו הפסח:

יום חמישי

ז וכל זה כשיש בתערובת ממשות החמץ אלא שנבלל יפה יפה ואינו ניכר אבל אם אין ממשות החמץ כלום בתוך התערובת אלא טעמו בלבד כגון תבשיל שנתבשל בכלי אחד עם חמץ וקיבל טעם החמץ ואין בו כלום מממשו אע"פ שאסור לאכלו מן התורה אין צריך לבערו מן התורה שהרי נאמר לא יראה לך וטעם חמץ זה המובלע בתבשיל אינו נראה לך*.

[* מה שאין כן כשיש ממשות החמץ בתוך התערובת הרי גוף החמץ נראה לעין אלא שאין מכירין אותו מחמת שנשתנית צורתו על ידי התערובת.]

ומכל־מקום מדברי סופרים אסור לקיימו בפסח אפילו יצניענו בחדר מיוחד שאינו רגיל לילך לשם גזירה שמא ישכח על איסור חמץ שהרי רגיל בו כל השנה וילך ויאכלנו.

ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי אבל לא יברך על ביעור זה כיון שאין צריך לבערו רק משום חשש תקלה שמא יאכל ממנו אבל הביעור מצד עצמו אין בו מצוה לא שייך לברך על מצות ביעור.

ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא מותר בהנאה דכיון שלא עבר על איסור של תורה במה שהשהה אותו עד לאחר הפסח לא קנסוהו חכמים לאסרו בהנאה ואף באכילה יש להתיר אם הוא בענין שיש הפסד מרובה אף אם לא נאסור אותו אלא באכילה ואם אין בו הפסד מרובה אף אם נאסור אותו בהנאה טוב להחמיר ולאסור אף בהנאה כדי לחוש לדברי האומרים שכל תערובת שיש בו טעם חמץ כשם שאסור מן התורה לאכלו בתוך הפסח כך הוא חייב לבערו מן התורה ולפיכך אם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא אסור בהנאה כי־אם על ידי פדיון או שימכרנו לנכרי חוץ מדמי טעם חמץ שבו דכיון שעבר על איסור של תורה קנסוהו חכמים:

ח וכל זה בתבשיל שקיבל טעם החמץ עצמו אבל תבשיל שנתבשל קודם הפסח בקדירה שבישל בה החמץ בו ביום אע"פ שאין בתבשיל ס' כנגד חמץ שנפלט לתוכו מן הקדירה מותר להשהותו עד לאחר הפסח לפי שיש מתירין אפילו לאכלו בפסח מטעם שיתבאר בסימן תמ"ז ואע"פ שאין לסמוך על דבריהם להתירו באכילה מטעם שיתבאר שם, מכל־מקום יש לסמוך על דבריהם להשהותו עד לאחר הפסח ויזהר להצניעו בחדר שאינו רגיל לילך לשם כמו שיתבאר בסי' תנ"א:

יום שישי

ט זיעה היוצאת מחמץ הרי היא כעצמו של חמץ לפיכך יי"ש הנעשית מתבואה חמוצה שקורין מאל"ץ אין דינו כתערובת חמץ אלא כממשו של חמץ עצמו וכן יי"ש הנעשה משמרי שכר של שעורים או של חטים דינו כממשו של חמץ עצמו לפי ששכר הנעשה משעורים או מחטים יש בו כזית חמץ בכדי שתיית פרס מהשכר והלכה למשה מסיני הוא בכל איסורין שבתורה שכל כזית איסור שנתערב באכילת פרס מהיתר הרי כל הפרס של היתר נתהפך להיות כגופו של איסור עצמו וכל האוכל כזית מפרס הזה אע"פ שבכזית הזה אין בו כזית שלם של איסור הרי הוא חייב כאילו אכל כזית שלם של איסור כיון שגוף ההיתר נעשה איסור וכיון ששכר הזה שיש בו חמץ כזית בכדי שתיית פרס נעשה כולו חמץ והשותה כזית ממנו חייב כרת כמו על עצמו של חמץ לפיכך גם יי"ש הנעשה משמרים של שכר זה דינו כעצמו של חמץ שהרי השמרים יש בהן יותר חמיצות מבשכר עצמו לפי שגוף קמח השעורים או החטים חמוצים הוא נצלל למטה בשמרים*:

[* (הגהה מאחיו מהרי"ל):

וצריך לבערו מן התורה ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי זה אסור אפילו בהנאה. ומכל־מקום אם יש בזה הפסד גדול מאוד יש לסמוך על האומרים (תוס' רי"ף רא"ש ר"ן) שאפילו אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת או שתיית פרס אלא שהוא דבר חריף וחזק שאי אפשר לאכול או לשתות פרס מהתערובת אם לא שישהה בינתיים ונמצא שאינו אוכל או שותה כזית מהחמץ בכדי שיעור אכילת או שתיית פרס מהתערובת מותר להשהותו בפסח מן התורה אם אין החמץ נותן טעם בתערובת ואין נותנין בו את החמץ אלא לקיוהא בעלמא (טור) דהיינו לחריפות ולחמיצות ואין צריך לבערו קודם הפסח אלא מדברי סופרים (תוס' ר"ן מ"א) ולפיכך אם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי זה מותר בהנאה (ר"ן) כמו שיתבאר בסוף סימן תמ"ז. ולדבריהם אף יי"ש זה שנעשה מתבואה חמוצה או משמרי שכר אף על פי שיש כזית חמץ בכדי שתיית פרס מהתערובת, מכל־מקום כיון שהיי"ש הוא דבר חריף וחזק שאי אפשר לשתות פרס ממנו בלי הפסק שהייה בינתיים ואין החמץ נותן טעם בתערובת שהרי היי"ש הנעשה ממיני קטניות שקורין גריקע או ממי דבש טעמו שוה ליי"ש הנעשה מתבואה חמוצה ואין ביי"ש זה אלא כח החמץ שנעשה על ידי כן חריף וחזק שהוא רק קיוהא בעלמא ולפיכך אין צריך לבערו אלא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדברי סופרים ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו מותר בהנאה. ויש לסמוך עליהם במקום הפסד גדול מאד כיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדברי סופרים לדברי הכל כמו שיתבאר בסימן תמ"ח ויש להתיר בהנאה דהיינו שימכרנו לנכרי. רק שיזהר שיהא בענין שלא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל וישתה ממנו ובשתייה אסור לכל ישראל אפילו למי שאין החמץ שלו. אבל אם אין שם הפסד גדול מאד אין להתיר אפילו בהנאה.]

שבת קודש

ל וכן יי"ש הנעשה אפילו מתבואה שאינה חמוצה אלא שהעמיד אותה בשמרי שכר וכן גבינה שהעמיד אותה בשכר או בחומץ של שכר או ביי"ש הנעשה מתבואה שהעמידוה בשמרי שכר אף על פי שיש ביי"ש וגבינה ס' כנגד דבר המעמידו אף על פי כן חייב לבערו בערב פסח מדברי סופרים ואם עבר עליהם הפסח ולא ביערם אסורין אפילו בהנאה לפי שכל דבר המעמיד אפילו באלף לא בטל.

ולא עוד אלא שכל דבר המעמיד הרי הוא חשוב כאילו הוא בעין ממש ולפיכך מי דבש שהעמידוהו בשמרי שכר ובשמרי מי דבש זה העמידו מי דבש שני ובשמרי מי הדבש השני העמידו מי דבש שלישי וכן לעולם הרי הוא חייב לבער אפילו מי דבש האחרון דכיון שמי דבש הראשון הועמד בשמרי שכר הרי הוא נעשה כולו חמץ וגם שמרים [של מי דבש השני] נעשה כולו חמץ מחמת שהועמד בשמרי מי דבש הראשון וכן לעולם.

ולפיכך אם לא ביער את כולם עד לאחר הפסח הרי הן אסורין בהנאה אפילו אם רוצה לפדות את דבר המעמיד דהיינו להשליך דמי השמרים לים המלח לפי שאין פדיון מועיל אלא להתיר איסורי הנאה שנתערבו ואינן עומדין בעינן אבל כל דבר המעמיד כיון שהוא חשוב כאילו הוא עומד בעינו אין פדיון מועיל לו ויש חולקין על זה ואומרים דפדיון מועיל לדבר המעמיד להתירו בהנאה כמו בשאר תערובות וכן יכול למכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אם הוא דבר שאין לחוש שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל ויאכלנו כגון גבינה וכיוצא בה שאם היא של נכרי אסור לאכלה ויש לסמוך על דבריהם במקום שיש הפסד מרובה.

ויש מי שאומר שמי דבש הרביעי שהועמד בשמרי מי דבש השלישי הוא מותר אפילו בשתייה בלא פדיון לפי שכבר כלה כח שמרי השכר בג' מי דבש הראשונים ויש לסמוך על דבריו אם הוא בענין שיש הפסד מרובה אם נאסור אותו בשתיה:

'תורה אור' פרשת בראשית – הפרשה החסידית

לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה צוּרַת גּוּף הָאָדָם[1]

לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה יְצִירַת גּוּף הָאָדָם מִשְּׁאָר כָּל הַנִּבְרָאִים כְּמוֹ הַצּוֹמֵחַ וְהָחַי:

שֶׁכּוּלָּם נִבְרָא גּוּפָם עַל יְדֵי מַאֲמַר ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם ג' (בְּרֵאשִׁית א, יא): "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ כו', עֵץ[2] עוֹשֶׂה פְּרִי כו', וַיְהִי כֵן"; וְכֵן בְּיוֹם חֲמִישִׁי (בְּרֵאשִׁית א, כ): "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה כו'"; וְכֵן בְּכוּלָּם. הֲרֵי שֶׁהָאָרֶץ הוֹצִיאָה אֶת הָעֲשָׂבִים וְאֶת הָאִילָנוֹת, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁהוּא אַחַר כָּךְ, עִם הַנֶּפֶשׁ הָצוֹמַחַת שֶׁבּוֹ. וְכֵן גַּם הַבַּעֲלֵי־חַיִּים הוֹצִיאָה הָאָרֶץ גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהֵן חַיִּים – אֶת הַדּוֹב וְאֶת הָאָרִי כו'. וְגַם הַמַּיִם שָׁרְצוּ כֵּן; "שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה" הֵם הֵם הַדָּגִים – גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהֵן, דְּהַיְינוּ הַגּוּף עִם הַנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבְּתוֹכוֹ יַחַד, עַל יְדֵי מַאֲמַר ה' שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית א, כד): "תּוֹצֵא הָאָרֶץ כו'", "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם כו'". וְ"הוּא צִוָּה – וְנִבְרָאוּ"[3] כְּמוֹ שֶׁהֵן עַתָּה. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[4]: "בְּקוֹמָתָן נִבְרָאוּ".

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְרִיאַת הָאָדָם – שֶׁנַּעֲשָׂה גּוּפוֹ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, עָפָר בְּלִי שׁוּם נֶפֶשׁ חִיּוּנִית בְּתוֹכוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה", וּכְמַאֲמַר רַז"ל[5]: "שָׁעָה רִאשׁוֹנָה צָבַר עֲפָרוֹ כו'". וּמִתְּחִלָּה הָיָה גּוֹלֶם[6], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קלט, טז): "גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ", עַד שֶׁאַחַר כַּךְ (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים". הֲרֵי שֶׁלֹּא יָצָא גּוּפוֹ מִן הָאָרֶץ עַל דֶּרֶךְ שֶׁהוּא עַתָּה

---

1. נֶאֱמַר אוֹר לְיוֹם ו' עֶרֶב שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ, י"ז שְׁבָט תקע"ב. הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא רִשִׁימַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק (גּוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ 1116 "סֵפֶר תקע"ב". פַּקְסִימִילְיָה נִדְפְּסָה בְּסוֹף תּוֹרָה אוֹר מַהַדּוּרַת תשנ"ב וְאֵילָךְ). נוּסְחָאוֹת נוֹסָפוֹת מֵהַמַּאֲמָר נִדְפְּסוּ בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקע"ב, וְעוֹד, וְנִסְמְנוּ שָׁם בְּעַמּוּד רצו הֶעָרָה 33).

2. (פְּרִי).

3. (תְּהִלִּים קמח, ה).

4. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יא, א. חוּלִּין ס, א: "כָּל מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית בְּקוֹמָתָן נִבְרָאוּ, לְדַעְתָּן נִבְרָאוּ, לְצִבְיוֹנָן נִבְרָאוּ שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, א): 'וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם', אַל תִּקְרֵי צְבָאָם אֶלָּא צִבְיוֹנָם").

5. (תַּנְחוּמָא פְּקוּדֵי, ה: "בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, צָבַר עֲפָרוֹ שֶׁל אָדָם. בְּשֵׁנִיָּה, גִּבְּלוֹ מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'". סַנְהֶדְרִין לח, ב).

6. ("בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן גֹּלֶם בָּרָאוֹ, וְהָיָה מוּטָל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תְּהִלִּים קלט, טז): 'גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְגוֹ' . . מְלֵא כָּל הָעוֹלָם בְּרָאוֹ, מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וְגוֹ'". בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה א, פִּסְקָה א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּהִיוֹת בּוֹ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית וְהַמְדַבֶּרֶת, אֶלָּא שֶׁלָּקַח עָפָר וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ גּוּף, וְאַחַר כַּךְ נָפַח נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ כו'. וְזֶהוּ בְּחִינַת שִׁפְלוּת לְגַבֵּי הָאָדָם, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף שֶׁלּוֹ נָמוּךְ בְּמַדְרֵגָה יוֹתֵר מִגּוּפוֹת הַבַּעֲלֵי־חַיִּים, שֶׁנִּתְהַוָּה בִּבְחִינַת דּוֹמֵם, עַד שֶׁאַחַר כַּךְ "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כו'", עִם הֱיוֹתוֹ מוּבְחָר[7] בַּנִּבְרָאִים. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "אָחוֹר וָקֶדֶם כו'"[8].

אַךְ לְהָבִין זֶה, עַל מָה וְלָמָּה נִהְיְיָתָה כֵּן?

הָעִנְיָן הוּא[9], כִּי הִנֵּה ד' בְּחִינוֹת דַּצְחַ"ם הֵם כְּנֶגֶד ד' אוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם הַוָ"ה:

הַדּוֹמֵם הוּא כְּמוֹ עָפָר וַאֲבָנִים וּמַתֶּכוֹת – שֶׁאֵין לוֹ גִידּוּל; וְ**הַצּוֹמֵחַ** הֵם אִילָנוֹת וַעֲשָׂבִים כו'[10]; וּ**בַעֲלֵי־חַיִּים** יֵשׁ לָהֶם כָּל זֶה, וְנוֹסָף עַל זֶה נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרוּחָנִית; וּ**בַמְּדַבֵּר** נוֹסָף עוֹד עַל כּוּלָּם נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִית, נֶפֶשׁ הַמְּדַבֶּרֶת[11] כו'.

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ כְּלָל, הַבַּעֲלֵי־חַיִּים הֵם כְּלוּלִים מִב' דְּבָרִים: הַגּוּף שֶׁבּוֹ הוּא בְּחִינַת צוֹמֵחַ, שֶׁהֲרֵי נוֹלָד קָטָן וְנַעֲשֶׂה גָּדוֹל; וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ הִיא נֶפֶשׁ הַחַיָּה לְמִינָהּ. וּמַה שֶּׁשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ בְּיַחַד מִן הָאָרֶץ, דְּהַיְינוּ הַגּוּף עִם נֶפֶשׁ הַחַיָּה שֶׁבּוֹ עַל יְדֵי מַאֲמַר ה' כו', הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁבְּחִינַת צוֹמֵחַ וְחַי, עִם הֱיוֹתָם ב' מַדְרֵיגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ[12], אֲבָל הֵם סְמוּכִים זֶה לָזֶה, וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהִתְחַבֵּר יַחַד, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּתָם בְּבַת אַחַת, כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת צוֹמֵחַ הוּא סָמוּךְ לִבְחִינַת חַי, וְאֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְסֵק עוֹד מַדְרֵגָה אַחֶרֶת, לָכֵן נִתְהַוּוּ הַבַּעֲלֵי־חַיִּים גּוּפָם וְנַפְשָׁם הַחִיּוּנִית בְּבַת אַחַת כַּנַ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמְּדַבֵּר רָחוֹק בְּדִילּוּג הָעֵרֶךְ מֵהַצּוֹמֵחַ, וְלָכֵן לֹא הָיָה יָכוֹל לָצֵאת עִם הַגּוּף כְּאֶחָד. :

וְאָמְנָם, מַה שֶּׁגּוּפוֹ הָיָה **דּוֹמֵם** דַּוְקָא, הוּא כִּי הֱיוֹת יָדוּעַ דְּהָאָדָם הוּא תַּכְלִית הַבְּרִיאָה[13], וְהַיְינוּ לִהְיוֹת הוּא מַעֲלֶה הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּדַצַ"ח, עַל יְדֵי שֶׁנִּטְפָּלִים לִצְרָכָיו – לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ[14], וְהוּא יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לַעֲבוֹד אֶת ה' כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁצְּרִיכִים לְהַגְבִּיהַּ אֵיזֶה דָּבָר מִן הָאָרֶץ עַל יְדֵי כְּלִי הַהַגְבָּהָה הַנִּקְרָא לִיווֹע"ר[15], צְרִיכִים לֶאֱחוֹז בַּחֲלָקִים הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁבּוֹ דַּוְקָא; כְּמוֹ בְּהַגְבָּהַת כּוֹתְלֵי בַּיִת, שֶׁצְּרִיכִים לְהַתְחִיל לְהַגְבִּיהַּ הַקּוֹרָה **הַתַּחְתּוֹן** דַּוְקָא וְאָז מִמֵּילָא יוּגְבְּהוּ גַּם הָעֶלְיוֹנִים הֵימֶנּוּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הָיָה מַתְחִיל מֵאֶמְצַע הַכּוֹתֶל לֹא הָיָה מַגְבִּיהַּ הַתַּחְתּוֹנִים.

כְּמוֹ כֵּן נִשְׁמַת הָאָדָם נִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף שֶׁמִּבְּחִינַת דּוֹמֵם, הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן מִכּוּלָּם, וְיַעֲלֶה אוֹתוֹ, וּמִמֵּילָא יִתְעַלֶּה גַּם הַצּוֹמֵחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִדּוֹמֵם כו'. וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא "מְדַבֵּר" – מִלְּשׁוֹן "יַדְבֵּר עַמִּים"[16], כְּלוֹמַר שֶׁהוּא הַמַּנְהִיג אֶת כּוּלָּם, בְּהִיוֹתוֹ מַעֲלֶה אוֹתָם עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ כו'.

וְהִנֵּה, **נִשְׁמַת הָאָדָם** דַּוְקָא, יַעַן הֱיוֹתוֹ בְּחִינַת מְדַבֵּר, הַגְּבוֹהַּ שֶׁבְּכּוּלָּם – יִתְלַבֵּשׁ **בַּדּוֹמֵם** דַּוְקָא וְלֹא בַּצּוֹמֵחַ; כִּי צוֹמֵחַ רָחוֹק מִבְּחִינַת מְדַבֵּר, רַק לִבְחִינַת הַחַי הוּא סָמוּךְ. כַּנַ"ל, שֶׁהֵם בְּחִינַת ו' וּבְחִינַת ה' עִלָּאָה דְּשֵׁם הַוָ"ה הַסְּמוּכָה לַוָ"ו. אֲבָל בְּחִינַת מְדַבֵּר הוּא יו"ד וְקוּצוֹ שֶׁל יו"ד, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֶלְיוֹן הַוָ"ו; אֶלָּא בִּבְחִינַת ה' תַּתָּאָה שֶׁהוּא מְקוֹר בְּחִינַת דּוֹמֵם הוּא מִתְלַבֵּשׁ, כִּי "נָעוּץ תְּחִלָּתָן **בְּסוֹפָן**"[17] דַּוְקָא.

וְהָעִנְיָן, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ג, יט): "בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה". וְשָׁמַיִם וְאָרֶץ הֵם רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת, שֶׁהֵם דֶּרֶךְ כְּלָל דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ. כִּי הַדּוֹמֵם הוּא הַגֶּשֶׁם הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹן, וְהַצּוֹמֵחַ יֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה רוּחָנִיּוּת. וּלְמַעְלָה הַיְינוּ זָ"א וְנוּקְבָא: שֶׁהַמִּדּוֹת נִקְרָאִים צוֹמֵחַ – שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קַטְנוּת וְגִדְלוּת, אֲבָל הָאוֹתִיּוֹת הֵם בְּחִינַת דּוֹמֵם – שֶׁאֵין בָּהֶם גִּידּוּל כו'.

וְהִנֵּה, "שָׁמַיִם", עִם הֱיוֹתָם נַעֲלִים בְּמַדְרֵגָה – הוּא כּוֹנְנָם "בִּתְבוּנָה" שֶׁלְּמַטָּה מֵהַחָכְמָה, וּ"בְחָכְמָה יָסַד **אָרֶץ**" שֶׁלְּמַטָּה בְּמַדְרֵגָה מִשָּׁמַיִם – וְלִכְאוֹרָה נַהֲפוּךְ הוּא!

אֲבָל הָעִנְיָן מִטַּעַם הַנַּ"ל: כִּי הִיא הַנּוֹתֶנֶת, שֶׁבְּחִינַת הַמִּדּוֹת מְקַבְּלִים מֵהַבִּינָה – שֶׁמֵּהִתְבּוֹנְנוּת מִתְפָּעֵל, וְהוּא בְּחִינַת חַי וְצוֹמֵחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַחָכְמָה הִיא לְמַעְלָה מֵעֵרֶךְ זֶה, אֲבָל בָּהּ "יָסַד אָרֶץ" מִשּׁוּם דְּ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן כו'".

וְלָכֵן הָיָה גּוּף הָאָדָם מִתְּחִלָּה **דּוֹמֵם** דַּוְקָא, וְלֹא כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁנִּתְהַוָּה גּוּפָם בִּבְחִינַת צוֹמֵחַ מִתְּחִלָּתָם וְלֹא הָיָה דּוֹמֵם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אָדָם הָרִאשׁוֹן דִּכְתִיב בֵּיהּ "**גְּלֻמִּי** רָאוּ עֵינֶיךָ", בְּחִינַת גּוֹלֶם וְדוֹמֵם, וְאַחַר כַּךְ "וַיִּפַּח כו'" – לְפִי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ מִבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, וּ"בְחָכְמָה יָסַד אָרֶץ".

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב בִּבְרִיאַת הָאָדָם "וַיִּיצֶר **ה' אֱלֹקִים**" – בְּב' שֵׁמוֹת[18]: כִּי לִהְיוֹת הִתְחַבְּרוּת נַפְשׁוֹ וְגוּפוֹ

---

7. [**מוּבְחָר** – בְּגוּף כְּתָב יַד קוֹדֶשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק: **מוּבְהָר** הַמִּין].

8. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה שָׁם: "**אָחוֹר** לְמַעֲשֶׂה יוֹם הָרִאשׁוֹן, **וְקֶדֶם** לְמַעֲשֶׂה יוֹם הָאַחֲרוֹן . . 'תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ', זֶה רוּחוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן").

9. [**הָעִנְיָן הוּא** – שָׁם: **וְהָעִנְיָן כִּי הִנֵּה עִנְיָן**].

10. [**וַעֲשָׂבִים כו'** – שָׁם: **שֶׁמַּצְמִיחִים**].

11. ("שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְלֵאָה אוֹתִיּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ז) : 'וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה' וְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס 'לְרוּחַ **מְמַלְּלָא**'". לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּחֻקֹּתַי מה, ד).

12. [**זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ** – שָׁם: **זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה**].

13. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רה, ב).

14. ("לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ": עַל פִּי וַיֵּצֵא כח, כ).

15. (מְנוּף).

16. (תְּהִלִּים מז, ד. וּבִמְצוּדַת דָּוִד שָׁם: יְנַהֵג).

17. (סֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א, מִשְׁנָה ז).

18. [**בְּב' שֵׁמוֹת** – שָׁם: **שֵׁם מָלֵא**].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

– מִדַּבֵּר וְדוֹמֵם – הָרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה בְּעֵרֶךְ, יוֹתֵר מֵרִיחוּק הַגּוּף מֵהַנֶּפֶשׁ שֶׁבִּשְׁאָר כָּל הַבַּעֲלֵי־חַיִּים, כַּנַ"ל שֶׁצּוֹמֵחַ וְחַי סְמוּכִים יַחַד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדּוֹמֵם עִם הַמְּדַבֵּר שֶׁרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה מֵהַקְּצָה אֶל הַקְּצָה, וְלָכֵן כְּדֵי שֶׁיִּתְחַבְּרוּ יַחַד הוּא עַל יְדֵי ב' שֵׁמוֹת.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(לד) **וזהו** שרמז במ"ש הללוהו בתקע שופר שהוא בחי' קול פשוט בבחי' שיר פשוט הנ"ל והללוהו בנבל וכנור ותוף ומחול הוא שיר כפול דחו"ב שנחלק לחו"ג והן בחי' חסד שבתענוג שהוא נעימות ומתיקות דנבל וכנור בקול דק וערב מאד כו' והללוהו בתוף ומחול בבחי' גבו' בקול רם והתנשאות הקול מלמטה למעלה כמו השמחה בתופים ומחולות כשמנצחים המלחמה ובמפלת האויב כמרים שיצתה בתוף כו' בגלוי השמחה ושחוק כו' והללוהו במנים ועוגב זהו בחי' שיר משולש הנ"ל שכלול מחו"ג דשיר כפול דנבל וכנור ותוף כו' וצלצלי שמע וצלצלי תרועה הוא בבחי' שיר מרובע דמל' להשמיע כל מיני קול יחד הכל בגילוי אלא שמתכלל מחו"ג וממוצע וזהו כללות דע"ס דאצי' (וכמשי"ת) וד"ל:

(לה) **והנה** להבין ענין שיר מרובע הנ"ל בתוס' באור לאמתתו יותר. הנה יש להקדי' ענין א' והוא במ"ש (זכריה ב, י) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם. ויש להבין דלמה דימה ענין הפיזור הזה דישראל בארץ לד' רוחות השמים או ד' רוחות העולם שהן מזרח ומערב וצפון ודרום שהן ד' סטרי עלמא (והוא דלי"ת רבתי דאחד שהמל' מלבשת לד' מדרגות תנה"י דז"א כו' והוא בחי' שיר מרובע הנ"ל כמשי"ת) ועוד מהו שאמר כארבע רוחות כו' כמו ד' רוחות ולא אמר בארבע רוחות כפשוטו שנתפזרו בד' קצוות הארץ ממש כו'. אך הנה פי' רוחות השמים או רוחות העולם כפשוטו זהו הקצוות דד' סטרין צד המזרח נק' רוח מזרח וצד הדרום נק' רוח דרום אך מה שנק' הקצוות והצדדים בשם רוח שהוא רוח ממש הנושב בארץ לפי שד' רוחות העולם הן בד' מדרגות דרוח ממש שהוא הרוח המנשב מקצה המזרח נק' רוח מזרחית רוח קדים ורוח המנשב מצד הדרום נק' רוח דרומית כו' וכן רוח צפון ורוח מערב וכאו"א יש לו טבע מיוחדת בפ"ע ואינם דומים זה לזה ועליהם יסוד החיות וקיום העולם שהן הברואים שבארץ וכל אשר בה וזהו שדימה פיזור ישראל כמו ד' רוחות ולא אמר בארבע כו' לפי שעיקר הכוונה על הרוחות המנשבות בעולם מד' הקצוות שע"ז ארז"ל (תענית ג, ב) כשם שא"א לעולם בלי רוחות כך א"א לעולם בלי ישראל דכמו שאין קיום לעולם בלא התכללות הד' רוחות דמזרח ומערב וצפון ודרום כך א"א לעולם בלי ישראל ששרשם בבחי' המל' שכוללת ד' הרוחו' הללו למעלה כו' וד"ל:

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

כא) **נמצא** מובן מכ"ז סיבת התהוות הריבוי בנבראים אשר אלף אלפים מספר גדוד א' ולגדודיו אין מספר וכולם בהשגות שונות זה מזה פני ארי' אל הימין ופני שור כו' הוא נמשך מצד שינויי הצירופים של אותיות הדיבור העליון יח', וריבוי שינויי הצירופים הוא מחמת ריבוי התכללות המדות עליונות שהחסד מתכלל מגבורה וגבורה מחסד וכו' וכנ"ל והם נמשכים כולם בגילוי בבחי' דיבור העליון לכן מתהוה מזה ריבוי צירופים שונים שאין דומים הצירופים שמבחי' חסד לצירופים שמבחי' גבורה שמבחי' חסד נמשך אור מים ומבחי' גבורה רקיע כו', ומ"מ כח התחלקות האותיות וצירופן נמשך מבחי' ח"ע דוקא אלא שהח"ע מאירה בדיבור ע"י המדות וגם המדות מתלבשות בהצירופים וכמ"ש במ"א באריכות שזהו פי' יחוד יעקב ורחל שיעקב הוא יוצא מז"א אלא שהוא מבחי' יסוד אבא שבז"א ונמשך לרחל הוא בחי' עולם הדיבור והיינו שהתהוות ריבוי הצירופים בעולם הדיבור הוא ע"י הארת ח"ע שמבקע המדות וזהו פי' יעקב יבקע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמ"ש אז יבקע כשחר אורך וע"י בקיעה זו נמשך ג"כ אח"כ מן המדות לדיבור שיהי' התחלקות צירופי אותיו' ושיהיו התפעלות המדות מתלבשים בהצירופים, משא"כ מקודם שנמשך הארת ח"ע בהמדות אין כח כלל בהמדות שיומשך מהם הדיבור ואז נק' המדות אבנין סתימאן וע"י הארת ח"ע שבוקע בהן נעשו אבנין נקיבין כמ"ש בתוספתא דבשלח דנ"א עד לא אשתקע אוירא דכיא ולא נהיר נהרין אבנין נקיבין הוו סתימאן, דהיינו שמקודם גילוי בחי' אוירא דכיא שהוא הארת ח"ע אזי לא נמשך מן המדות בדיבור כלל כמשל התינוק שאע"פ שיש לו מדות א"י לדבר מחמת שלא נשלמו בו גילוי המוחי' לכן נק' אז המדות סתימאן שהם סתומי' ואין נמשך מהם גילוי למטה, וע"י הארת ח"ע נעשה בהם בקיעה ונעשו אבנין נקיבין וזהו פי' יבקע צורים כו' ואז נמשך מזה הדבור התחלקות הצירופים ונמצא מקור התחלקות והתהוות הדיבור העליון הוא מח"ע אלא שהוא דוקא ע"י אמצעות המדות וכמובן ג"כ ממ"ש שהמדות הם מתגלים בדיבור ולכן לגדודיו אין מספר כו' (וז"ש באגה"ק ע"פ ויעש דוד שם וז"ל הנה ידוע לחכמי לב כי רבוי העולמות וההיכלות אשר אין להם מספר כמ"ש היש מספר לגדודיו ובכל היכל וגדוד אלף אלפין וריבוא רבבן מלאכים כו' הנה כל רבוים אלו ריבוי אחר ריבוי עד אין קץ ממש הכל נמשך ונשפע מריבוי צירופי כ"ב אותיות דבר ה' המתחלקים ג"כ לצירופים רבים עד אין קץ ותכלית ממש עכ"ל דקדק בלשונו הזהב שהעולמות וההיכלות אין להם מספר ממש ובכל היכל יש מספר אלף אלפין כו' שהוא כמש"ל שההיכלות נמשך מבחי' הגדודי' שהם מדות עליונות שאין מספר כלל לריבוי ההתכללות של המדות שמכל התכללות נעשה אור חדש, ואח"כ הנבראים שנתהוים מן גלוי כל מדה פרטי' בדיבור יש להן מספר אלף אלפין וריבוא רבבן, ומ"מ כיון שכל המדות מתגלים בדיבור לכך אין קץ ממש להצירופים וז"ש מעודד ענוים ה' שמחזק הענוים שהם לאה ורחל אותיות מו"ד להכיל גילוי אורות עליוני' שבבחי' א"ס כו'):

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

ח) **אך** ענין ויתפרו משמע בגמרא שזה הי' לשבח כמבואר (בסנהדרין שם) דבדבר שנתקלקלו בו תקנו שנאמר ויתפרו עלי תאינה. והענין כי מצינו ג"כ תאינה לשבח כמ"ש כבכורה בתאינה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע סי' ט' י') וברבות (ריש פ' בראשית) האבות עלו במח' שנא' כבכורה בתאינה בראשיתה כו', וכן ברבות (פ' לך ריש פ' מ"ו) כתאינה הזו בתחלה אורים אותה אחת אחת כו' עד שאורים אותה בסלים ומגריפות כך בתחלה אחד הי' אברהם ואח"כ ובנ"י פרו וישרצו כו' מה התאינה הזו אין לה פסולת אלא עוקצה בלבד כך אמר הקב"ה לאברהם אין בך פסולת אלא הערלה העבר אותה והי' תמים. הרי מבואר דתאינה מורה על כלליות שרובו ככולו טוב ואין בו פסולת אלא מעט מזעיר. גם תורה נקראת תאינה וכמשארז"ל הרואה תאינה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנא' נוצר תאינה יאכל פרי' (משלי סי' כ"ז י"ח), וארז"ל מאי דכתיב נוצר תאינה יאכל פרי' למה נמשלה ד"ת כתאינה לומר לך מה תאינה הזו כו' אף ד"ת כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם כו'. וברבות ע"פ נוצר תאינה כו' מדבר ביהושע ששימש את משה כו' למה נמשלה ד"ת לתאינה כו' והתאינה נלקט מעט מעט כך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה כו'. וא"כ צריך להבין איך תאינה עה"ד וגם תורה כו'.

אך הענין כי תאינה הוא מלשון כי תואנה הוא מבקש (שופטים סי' י"ג) שהוא ע"ד עלילה והוא כענין ערמה ומרמה ועם היות ערמה הוא רע וכמ"ש והנחש הי' ערום, אך יש גם כן ערמה שהוא טוב וכמ"ש כל ערום יעשה בדעת (משלי סי' י"ג ט"ז) וכן נאמר לדעת חכ' ומוסר לתת לפתאים ערמה (ריש משלי) ובילקוט (ריש משלי) אמר שלמה אני הייתי פתי ונתן בי הקב"ה ערמה כו' מן כמה שנים אדם צ"ל בו ערמה מבן עשרים שנה ובמשלי (סי' י"ד ח') חכמת ערום הבין דרכו ופרש"י מי שהוא חכם יבין דרכו לפלס אורחותיו. וא"כ יש לומר דבחי' זו בקדושה הוא בחי' עליונה שבחכ' ולכן אמר המדרש מבן עשרים שנה כי אז זמן המשכת מוחין דאבא בנפש כמבואר בע"ח (שער כ"ד) בענין מאמר רז"ל ולמכור בנכסי אביו עד שיהי' בן עשרים שנה. ועד"ז איתא בזוהר (באדרא דנשא קמ"ד ע"א) ע"פ אני חכ' שכנתי ערמה א"ת שכנתי אלא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכינתי כו' הה"ד ה' בחכ' יסד ארץ ודא ח"ס. נמצא שורש הערמה מבחי' החכמה העליונה ולכן אין הערמה מושג לזולתו. ושורש ענין ערמה ומרמה זו דקדושה הוא ע"ד עם עקש תתפתל והוא כי והנחש הי' ערום וצריך להתנהג עמו ג"כ בערמה וכמו הנהגת אסתר עם המן, ועד"ז צוותה רבקה בענין לקיחת הברכות כו' וכמבואר במ"א שהברכות היו המשכות מבחי' שלמעלה מהדעת ע"כ בא אחיך במרמה כו', ועד"ז הוא ענין שעיר המשתלח ובזוהר פ' וישלח דקס"ו ע"ב ויותר חכמה ועקימי עביד בדא מכל מאי דעביד כו' ע"ש. והנה בחי' זו עיקרה תושבע"פ ששרשה מח"ע שנק' אבא יסד ברתא ועיקרה סייגים וגדרים לבלתי יוכל הרע להתערב כלל. וזהו ע"ד אני חכ' שכנתי ערמה, וזהו שאמרו בגמרא וברבות שנמשלו ד"ת לתאינה וקאי על תורה שבע"פ, ובמ"א נתבאר דתושבע"פ נק' אילנא דטו"ר וכמו"כ בתאינה והיינו שמברר עה"ד טו"ר, וזהו ענין תאנים הטובות, אך לעו"ז בחי' ערמה דנחש זהו"ע תאנים הרעות וזהו"ע עה"ד כו'.

וילך ראובן

בס"ד. ש"ק פ' ויצא, ל"ג, לפ"ק.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קכו) **וע"פ** כל הנ"ל יובן משנת"ל בתחלת הדרוש בג' פי' שבכתר, ל' כתר לי זעיר דענינו שתיקה, ול' כתר ועטרה בחי' או"מ, ול' מכתיר שהוא סיבוב כל האצי' בתוכו והו"ע תר"ך העמודים כו'. דהנה המבואר מכל משנת"ל הוא שיש ב' מדרי' בכלל בהתגלו' אוא"ס ב"ה, הא' בחי' אור הפנימי שהוא להאיר את העולמו' כו' ושרשי האורות עד רום המעלות כו', והב' האור שבבחי' א"ס שהוא בבחי' גילוי מן העצם כו'. ובזה גופא יש ב' מדרי', הא' כמו שהוא מובדל מהאו"פ לגמרי, והב' כמו שבא בבחי' מקיף לעולמו' והשתל' כו'. וזהו ג' ענינים הנ"ל שבכתר דענין סיבוב האצי' בתוכו היינו בחי' שרש האו"פ הכלול בהאור הבל"ג, והוא מה שאוא"ס שיער בעצמו להאיר בבחי' מדה וגבול שנת"ל פכ"ז שזהו בחי' מל' שבא"ס כו', ובחי' כתר ועטרה זהו בהאו"מ עצמו היינו בהאור שבבחי' א"ס רק זהו כמו שבא בבחי' מקיף עכ"פ כו', ובחי' כתר לי ושתיקה הוא כמו שלמעלה גם בבחי' מקיף לעולמו' כו'. אמנם י"ל כל אלו הג' מדרי' הכל בבחי' אור הא"ס כמו שבא בבחי' מקיף כו' (שגם בחי' שתיקה א"ז בבחי' עצמו' הכתר ממש היינו בבחי' פנימי' הכתר כ"א בבחי' הרצון כו'), דהנה אור הא"ס עם היותו בבחי' גילוי מן העצם מ"מ ה"ה בא בבחי' מקיף לעולמו', דאז יש לו עכ"פ שייכו' לעולמו' והשתל' שבא בבחי' התלבשו' בהשתל', ומ"מ הוא בבחי' א"ס כו' וכנ"ל, ונת' שיש בזה ג' מדרי', הא' כמו שמתלבש הרצון בחכ' דאצי' והוא בחי' רצון גלוי כו', והב' בחי' רצון נעלם שמתלבש בחכ' נעלמה והוא בבחי' מקיף לגבי אצי' כו', והג' בחי' עצם הרצון שאינו בא בגילוי כלל כו', וז"ע ג' מדרי' הנ"ל. דהנה תר"ך עמודי אור הן מה שנמשך מן הכתר אל הנאצלי' והוא בחי' רצון הגלוי כו', וכמ"ש הפרד"ס שע"ח פ"ג בשם ר' נחוניא בן הקנה בתפלתו אקראך בתר"ך עמודי אור שהם ראש מילולך שהם תיקון לרום מעלתך כו', ופי' אקראך קריאה והמשכה שהוא ההשפעה מהכתר, שהם ראש מילולך, פי' תחלת התגלו' הא"ס כו' שהם תיקון כו', כענין שהע"ס הם תיקון המאציל כו' כמשנת"ל פק"ו, כן פי' הפרד"ס שם (ושם שהתר"ך עמודים יש בהם פנימי וחיצון ומבו' במ"א שזהו בחי' או"פ ואו"מ כו', ושם דאור המקובל להם ממעלה הוא או"מ כו'), וזהו בחי' הרצון הגלוי כו'. וענין בחי' כתר ועטרה הוא בחי' רצון הנעלם דעם היותו בא בבחי' טעם כמוס מ"מ ה"ז בבחי' מקיף לגבי בחי' חכ' דאצי' כו' (ועמ"ש בהבי' לד"ה אוסרי לגפן בענין מקיפי הראש ומקיפי הגוף ג"ר וז"ת, ושם דכללו' כולם מעטרת כו' י"ל ז"ע המקיף הנ"ל). וענין כתר לי זעיר בחי' שתיקה זהו בחי' כשב"כ בחי' הרצון הנעלם לגמרי שז"ע שתיקה שלמע' מבחי' גילוי כו', וע"ה שכ"ז הוא בבחי' מקיף להשתל' מ"מ בחי' זו הוא עצם פשיטו' הרצון כו'.

בס"ד. ש"פ ויגש, תער"ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – תרפ"ט

י) **והנה** צנור ודרך הו"ע א' דהנה הדרך עשוי לעבור בו מעיר לעיר בהליכה וחזרה, וכל דרך הוא דרך גדול ורחב שיכולים לעבור בו בעיירות הרבה מסביב ע"י דרכי' קטני' שעוברי' ומסתעפים מהדרך הזה ומגיעים ע"י להרבה מקומות, דאמיתית ענין הדרך הוא דרך המלך הנמשכת והולכת מעיר המלוכה מקום מושב המלך בכל מרחבי המדינה מקפת את העיירות הגדולות וממנה מסתעפי' דרכים רחבים להעיירות הבינוניות והקטנים עד מבלי השאר גם מושב היותר קטן בכל מרחבי המדינה מן הקצה עד הקצה אשר לא יחובר אל הדרך המלך הנמשכת מעיר המלוכה מקום מושב המלך, ונמצא בענין הדרך הוא ההולכה וההבאה לכמה עיירות שע"י הדרך מתחברים ומתקשרים כולה אל הבירה מקום מוצא כל דבר הדרוש להמדינה כולה, וכן הוא בענין הצנור שבו וע"י הוא המשכת המים גם לכלים הקטנים ביותר, והנה הדרך הוא רק המקום להילוך האדם והעיקר הוא האדם ההולך בהדרך והמוביל כל דבר הדרוש לכל המדינה כולה, וכן הצנור הוא רק מה שהמים מתצמצמים בו אבל העיקר הוא המים הנמשכים ע"י הצנורות אבל המים בעצם הם מי הנהר הגדול והרחב הבלתי מצומצמים, וכמו"כ הוא בהמשכת הקו דמה שהוא בחי' קו הוא בחי' צמצום מה שנמדד לפ"ע העולמות, אבל בעצם הוא ההמשכה דבחי' אוא"ס הבל"ג, וכנודע דהקו יש בו ב' ענינים הפכים והוא מה שהוא בבחי' קו המדה שנותן מדה וקצבה באופן המשכת האורות והכלים, והו"ע הצנורות המסתעפים מהקו דהיינו במדידה באיזה אופן יהי' ספי' החכ' בחי' האור והכלי שלה (שהכל נמשך ונתהווה מן הקו) ובאיזה אופן יהי' ספי' הבינה באור וכלי שלה, ובכללות המשכת הקו הוא המדידה באיזה אופן יהי' העולמות וההשתל' בכלל, דהרי מצד אוא"ס ב"ה הרי הי' יכול להיות כללות ההשתל' באופן אחר לגמרי, ונמדד להיות באופן כך וכך שזהו המשכת הקו בכלל והצנורו' פרטי' הוא המדידה פרטית, הרי שהמדידה וההגבלה הוא מן הקו והוא הענין הא' שבבחי' הקו שהוא גם המודד, והענין הב' שבהקו הוא להיפך מזה לגמרי והוא דכל בחי' יחוד והתכללות שבע"ס ויחודם במקורם הוא ע"י הקו וכמא' ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון שזהו התקשרות הספי' באוא"ס המאציל וגם התקשרותם של הספי' והתיחדותן זב"ז הוא ג"כ ע"י הקו וכמ"ש אח"ז ובגין דאנת מלגאו כל מאן דאפריש כו', הרי שהקו פועל ב' ענינים הפכי', והיינו לפי שהקו בעצם ה"ה מהאוא"ס שלפה"צ דהיינו מבחי' האור הבל"ג רק שבא בבחי' כח גבולי ע"י הצמצום ורשימו, ומשו"ז יש בו ב' הענינים שנותן מדה וגבול וגם מקשר ומחבר מפני שהאור בעצם הוא בבחי' בל"ג, וזהו צנור בגימט' שמו והו"ע הי' הוא ושמו בלבד שזהו בבחי' האוא"ס שלפני הצמצום שנמשך ע"י צנור ודרך הקו.

קיצור. יבאר דצנור ודרך ענינם אחד לקשר ולחבר המושבות היותר קטנות ורחוקות לעיר המלוכה ע"י דרך המלך, או הכלים היותר קטנים והי' מקושרים אל המקור אשר ממנו מקלח הצנור הגדול, אבל המים בעצם הם מי הנהר הבלתי מצומצמים, כן הקו יש בו ב' ענינים, הא' שהוא קו המודד מדידת האורות וכלים, והמדידה בהשתל' בכלל, והב' שמקשרם ומאחדם עם מקורם המאציל ב"ה והתחברותן זע"ז, והוא לפי שהוא עצמו המשכה מאוא"ס הבל"ג רק שבא במדה וגבול ע"י הצמצום ורשימו.

הוי' יחזתו מריביו

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

שביעי של פסח, בסעודת היום

א. בפסח לא מכבדים, אלא צריכים לתת אפשרות לקחת לבד.

ב. (נתנו יין לתלמידים הקשישים לומר לחיים, ואמר כ"ק אדמו"ר:)

אצל חסידים אין הבדל בין גדולים לקטנים, כולם שווים. כפי שהוד כ"ק רבינו הזקן אומר ב'תניא'[1], ש"כולן מתאימות ואב אחד לכולנה". ישנם אמנם הבדלים בין בני תורה, יושבי אוהל, בעלי עסקים, אבל דבר זה הוא רק בצד הגלוי, ואילו מבחינת

1) פרק לב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הנשמה - כולם שווים.

הבעל־שם־טוב אומר, שגדול שבגדולים צריך ללמוד מפשוט שבפשוטים, כי בהם ישנו עצם התמימות. בחסידות של הוד כ"ק רבינו הזקן[2] מוסברות כמה דרגות בתמימות, ואשר עצם התמימות היא בהתגלות באנשים פשוטים.

ג. כבר דובר פעמים רבות אמרתו של הוד כ"ק רבינו הזקן, ש"אהבת ישראל היא כלי לאהבת ה'"[3]. וכשם שבאהבת ה' אומרים רז"ל[4] על "ואהבת את הוי' אלקיך"[5] - "שיהא שם שמים מתאהב על ידך", כלומר, לא רק שהוא עצמו יהיה אוהב ה', אלא שהנהגתו תהיה באופן כזה, ש"שם שמים מתאהב על ידו" - גם מאחרים.

כך גם באהבת ישראל, צריך להיות שיהא 'רעך מתאהב על ידך', שישבח את מעלותיו של זולתו ויגדיל אותן וכו', ועל־ידי־זה 'רעך מתאהב על ידך', לא רק שלא יראה את חסרונות זולתו, כי אם רואים חסרון בזולת, החסרון הוא בעצמו - שעל כך לא זקוקים, כמובן, לחיפוש גדול - שמן השמים מראים לו: ראה חסרונותיך, או כפי שהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי מסביר בכך את הפסוק[6] "על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", שמפני ש"אין אלקי בקרבי", לכן הוא מוצא את הרעות בזולתו - עוד זאת עליו להגדיל מעלות זולתו ולומר, שבסביבה כזו ובמקום כזה ואף־על־פי־כן הוא באופן כזה כו', ועל־ידי־זה "רעך מתאהב על ידך".

ד. יסוד המוסד בקודש הקדשים, שאהבת ישראל היא כלי לאהבת ה', ולכן ממילא מובן שכל פרטי מדריגות אהבה שישנן באהבת ה' והענינים המביאים לאהבת ה', ישנם גם באהבת ישראל - שבדרך כלל הם שלושה סוגי האהבה.

"ואהבת את הוי' אלקיך". הוי' - למעלה מסדר השתלשלות, "אלקיך" - בסדר השתלשלות, "הוי' אלקיך" - פירוש: שב'זמן' שלך יאיר ה'למעלה מהזמן', וגם ב'מקום' שלך יאיר ה'למעלה מן המקום'. "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". בכל לבבך - האהבה שעל־פי טעם ודעת, בכל נפשך - למעלה מטעם־ודעת, בכל מאדך - בלי גבול, שכוח המשכיל מתכופף כדי להאזין למה שעצם הנשמה אומרת.

באותיות נכונות זאת־אומרת, שהאהבה של "בכל לבבך ובכל נפשך" היא השגת החיוב והשגת השלילה, שהשלילה היא לפי אופן החיוב. שהרי ענין ההשגה הוא במדה והגבלה, ולכן הוא הרי נקרא 'בעל השגה', שהוא 'בעל' על ההשגה.

כפי שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר את טעמו של השם "בעל שם", שהוא "בעל" על השם. גם לפני הבעל־שם־טוב היו 'בעלי שם' שהשתמשו בשמות של קבלה. שמות הם במדריגת 'אריך', ואילו אותו קוראים "בעל שם", כלומר שם העצם, ולכן הוא נקרא "טוב", בעל־שם־טוב, ו"טוב" הוא מדריגת 'עתיק'.

על־דרך־זה נבין גם את הענין של 'בעל השגה', שהוא 'בעל' על ההשגה. ועל־דרך "החכמה תחי' בעליה"[7], שהיא 'בינה' הנקראת "בעליה" של ה'חכמה'. מפני שה'בינה' מפוררת את נקודות ה'חכמה'. ב'בינה' ישנם כמה חילוקי מדריגות, עד למדריגת תמצית הנקודה. ב'חכמה' הרי ישנם שבעים פנים ב'חכמה', שהרי 'חכמה' היא נקודות הדומות זו לזו, ולכן ייתכן שילך בדרך עקלתון, למרות ש'חכמה' היא אמת, אף־על־פי־כן כיוון ש'חכמה' היא רק נקודה, והרי לנקודות יש דמיון אחת לשניה - לכן יכול להיות שילכו בדרך עקלתון. ואילו 'בינה' היא אש המפוררת, מבררת ומלבנת את הנקודה. וכך גם בהשגה, ישנה המדידה וההגבלה שהוא מודד כמה יעשה בענין שהוא לומד, הן בכמות בזמן והן בעומק.

כשם שהדבר הוא בהשגת החיוב, כך זה גם בהשגת השלילה, שהוא בעל ההשגה, מפני שחיוב ושלילה הם במדה וגבול, שהרי אותה השגת השלילה באה אחרי השגת החיוב. כלומר, שהוא שולל בזה מה שהשיג בחיוב, אם־כן הרי גם השגת השלילה היא במדה וגבול, ואילו "בכל מאדך" הוא ענין של 'שלילה עצמית', שהוא תופס את העצמות, שזה מושג בנשמה דוקא, ששם זה בהרגשה. שהרי השגה שייכת רק בדבר גשמי, ואילו ברוחניות לא שייך שום השגה, על־דרך מלאכים הנקראים שכלים נבדלים, ואין אנו יכולים להשיג אותם. כמו־כן אין אנו משיגים את הנפש, יודעים אנו רק את מציאות הנשמה, אבל לא את מהות הנשמה.

וזה מה שכוח המשכיל מתכופף כדי להאזין למה שעצם הנשמה אומרת.

להגיע לכך הוא דוקא על ידי דברים פשוטים -

2) כ"ה ברשמית ההנחה. — ואולי צ"ל אדמו"ר האמצעי. ראה דרך חיים ע' יב. טז.

3) ראה "התמים" ד' ע' מה.

4) יומא פו,א. תדא"ר כח.

5) דברים ו,ה. יא,א.

6) דברים לא,יז.

7) קהלת ז, יב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זיעה של מצוה. על־דרך הריקוד בשמחת יום־טוב, אין הכוונה רק לשמחת יום־טוב כפי שמוסבר ב'שולחן ערוך', אלא הריקוד בשמחת יום־טוב, כפי שאמר הגאון החסיד ר' אייזיק מהומיל: אני החייתי את החיים שלי בהשגה. ר' הלל – מפאריטש – החייה את החיים שלו בניגון ובריקוד.

כפי שידוע שהחסיד ר' הלל חיבר ניגונים, והיו מנגנים אותם לפני חסידות, שלש או חמש פעמים כל ניגון. לעת זקנותו כשהיה חלוש ולא היה לו כוח לרקוד, אמר לנכדו: פיניע, תרקוד אתה בשבילי. יש 'חיים', ויש 'להחיות את החיים'.

וכשם שישנם שלושה סוגי אהבה באהבת ה', כך ישנם שלושה סוגי אהבה באהבת ישראל. קשה לדבר על כך עכשיו באריכות, הן מצד המדבר והן מצד המקבלים – לכן נדבר בזה בנקודות.

"בכל לבבך" הוא האהבה שעל־פי טעם ודעת. כשאחד נפגש עם השני ונותנים "שלום עליכם" אחד לשני, צריכים לדעת שלא זו בלבד שהם נפגשים כאן בגופם, אלא גם בכל מדריגות נפש־רוח־נשמה חי'־יחידה וגם הנשמות כפי שהן למעלה נפגשות יחד. אם־כן צריך האדם לתאר לעצמו איך שתי נשמות נפגשות, ואז הרי ה"שלום עליכם" הוא בחיות, לא "שלום עליכם" של 'בר מינן'. האהבה של "בכל לבבך" היא האהבה של פניות, על־דרך "בכל לבבך – בשני יצריך"[8], שהוא משפיע על יצר־הרע להתקרב להוי', כך גם כאן הכוונה היא שהוא פועל על הזולת.

האהבה של "בכל נפשך" לא מבוארת כאן. האהבה של "בכל מאדך" באהבת ישראל, הכוונה למסירות הנפש שיש ליהודי אחד כלפי הזולת.

שביעי של פסח, בסעודת היום

8) ברכות נד, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

תורה ומלאכה – פרק קל"א

עברו שלוש שנים ומחצה עד שברוך התגלה. לפתע הופיע בוויטבסק. הוא התראה עם אחותו דבורה לאה ובעלה, ראש הישיבה, רבי יוסף יצחק. הוא גם חיפש ומצא את דודו ר' קדיש ודודתו פריידא.

אלה ידעו מכבר כי ר' אברהם, הגנן מאיזור ליאזנא, רוצה את ברוך כחתן לבתו רבקה. להפתעתה של דבורה לאה, היתה תגובתו של ברוך להצעה זו כי הוא משאיר את ההכרעה בידיה, בידי אותה אחות שאליה התנכר כל השנים, ובידי פריידא דודתו, שתקבענה אם השידוך מתאים.

דבורה לאה חשה בכובד האחריות שבהחלטה אם רבקה מתאימה לברוך. לפתע היתה צריכה להיות לאחיה — אם ואב גם יחד. היא נסעה עם דודתה פריידא לליאזנא, שבסביבתה היו פרדסיו של ר' אברהם שמהם התפרנס. הן הכירו מקרוב את רבקה ואת בני המשפחה כולה. דבורה לאה נוכחה לדעת כי רבקה היא זיווג מתאים לברוך. אמנם היא לא היתה מלומדת במיוחד, אך היתה יראת שמים ובעלת מדות טובות ולב זהב, טובה לשמים ולבריות. ר' אברהם נמנה עם אלה שסברו שנשים אינן צריכות ללמוד.

העובדה שרבקה אינה מלומדת דיה, לא היתה לרוחה של דבורה לאה, שאמה רחל היתה מלומדת גדולה וממנה למדה הרבה. מלבד זאת, הרי לאחר נישואיה עם בעלה, העילוי משריי, למדה אתו שיעור יום־יומי בספרי התלמוד והפוסקים, והיתה ללמדנית גדולה. מאידך, היא העריכה את רבקה, שמדותיה הטובות השלימו את מה שחסר לה בהשכלה. את הכף הכריעה שיחה גלויית לב שהיתה בין דבורה לאה ורבקה שבמהלכה הביעה רבקה את שאיפתה העמוקה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ללמוד תורה ולדעת. דבורה לאה הבטיחה לסייע לה בכך, ואף התחילה ללמוד אתה. במשך הזמן הקצר ששהו שם, הספיקה דבורה לאה להביאה לידי מצב שתוכל לעיין בכוחות־עצמה בספרים מסויימים ולהתקדם בלימודיה ללא עזרה.

בסופו של דבר, הביעו דבורה לאה ופריידא את דעתן החיובית על השידוך. יחד עם זה ביקשה שמסיבת השידוכין תתקיים בביתה בוויטבסק. כעבור זמן קצר הגיעו ר' אברהם ורעייתו שרה ובתם רבקה לוויטבסק כדי לקיים את המסיבה באופן צנוע. ברוך מצדו הסכים גם הוא לשידוך, אך התנה שמועד הנישואין יידחה למועד רחוק ככל האפשר. הוא היה מעוניין בפסק זמן של שנה אחת לפחות כדי להמשיך בנידודיו ולהשלים את חיפושיו אחר הדרך הנכונה בעבודת הבורא. מסיבה זו זירז את קיום ה"תנאים" ומיד לאחר מכן יצא לדרך נידודיו.

במשך תקופת נידודי ברוך, נשארה רבקה הכלה בוויטבסק בבית גיסתה לעתיד, כשהיא מתקדמת תוך כדי כך בלימודיה בהדרכת דבורה לאה. בינתיים היה לרבי יוסף יצחק, בעלה של דבורה לאה, ההזדמנות להכיר מקרוב גם את רבי אברהם, חותנו לעתיד של ברוך, ואת יחוסו. ר' אברהם מצדו ידע הרבה על ברוך ועל משפחתו, כתוצאה מבירוריו ומעיקוביו במשך הזמן שקדם לתקופה הנידונה, ותוך כדי כך למד להעריך מאד את גדלותו ואת יחוסו של ברוך. עתה הגיע תורו להתוודע אל רבי יוסף יצחק, שהיה מעוניין בכך במקומו של ברוך אשר לא הספיק לשמוע הרבה בנושא זה עד שיצא לדרכו.

התברר שר' אברהם היה איש שמיזג בקרבו באופן מושלם תורה ויראת שמים ונהנה מיגיע כפיו. הוא היה למדן גדול וצדיק גדול אך התפרנס מעבודת הגננות, שסיפקה לו גם תחושת סיפוק על קיימו "בזיעת אפיך תאכל לחם".

מוצאו של ר' אברהם היה ממשפחה רמת יחס. הוא היה דור רביעי לגאון רבי אברהם חיים, מחבר הספרים "תורת חיים" ו"צאן קדשים". הוא היה בנו של ר' נפתלי הירץ ממשפחת 'בכור שור', אשר הגיעה בשנות ת' לאלף הששי ממורביה לפולין.

ר' נפתלי הירץ נלקח אחר כבוד כבחור צעיר מאחת הישיבות והיה לחתנו של עשיר גדול בפולוצק. ארבעים שנה אכל מזונות על שולחן חותנו ועסק כל העת בתורה. דבר אחד ציער אותו והוא העובדה שהיו לו רק בנות ולא בנים. בהיותו בגיל שבעים ושמונה, לאחר שהתאלמן, נשא אשה בזיווג שני, וממנה נולד לו ר' אברהם. הוא חי עד שילדו זה הגיע לגיל בר־מצוה.

על פי צוואת ר' נפתלי הירץ, עברו אברהם ואמו לביישנקוביץ ושם למד אברהם תורה מפי רבי אברהם זאב, למדן גדול, שהיה ידידו של אביו המנוח.

האלמנה פתחה חנות שממנה התפרנסה. בהיותה אשה צעירה נישאה לראש ישיבה מסויים וילדה לו בן ובת. הבן נהיה לרב מפורסם, והבת נישאה לגאון רבי אריה לייב שלמד יחד עם העילוי מסלוץ, מי שהתפרסם אחר כך לתהילה כגאון מווילנא.

בד בבד עם כך שר' אברהם היה קשור באמצעות גיסו חורגו אל הגאון מווילנא — היו לו, על־ידי מורו בבישנקוביץ, ידיעות גם על בעלי־השם לדורותיהם, שהיו זה אחר זה מנהיגי תנועת הנסתרים, שהכשירו את הקרקע להופעת החסידות.

כך היה לר' אברהם הרבה מה לספר על גאונים וצדיקים, מדורות קודמים ועל גאוני וצדיקי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דורו. רבי יוסף יצחק, העילוי משריי, היה מעוניין מאד לשמוע את סיפוריו של חותנו לעתיד של גיסו ברוך.

בין השאר סיפר ר' אברהם על ביקור של רבי אליהו בעל־שם מוורמייזא, מייסד חבורת המקובלים והנסתרים, בפינסק.

פינסק היתה מפורסמת בישיבותיה. במיוחד יצא לתהילה שמם של שלוש ישיבות בפינסק: הישיבה על־שם ר' טעוול ורעייתו חוה דבורה, ישיבת ר' שמעון, וישיבת גולדה לאה הסבתא.

במיוחד ידע ר' אברהם לספר הרבה על הישיבה שעל־שם ר' טעוול וחוה דבורה רעייתו. ר' טעוול היה טיפוס מעניין. הוא נולד בקוברין שהיתה בעברו השני של הנהר דווינה שהפריד אותה מפינסק. הוא ירש מאביו חלקת אדמה ועליה כוורות דבורים. מן הדבש שרדה מן הכוורת התפרנס. השטח היה נטוע פרחים שונים שמהם מצצו הדבורים את הצוף. על פני הנחלה היו לטעוול לא פחות ממאה ועשרים כוורות. כמות הדבש שרדה מן הכוורות היתה עצומה, והוא התעשר מזה. האחוזה היתה ליד קוברין.

אמו של טעוול מתה עליו בהיותו ילד קטן, ואביו נפטר כשהגיע לגיל שבע עשרה שנה. למרות שהיה בחור פשוט – היה ירא שמים ביותר. שלוש פעמים ביום התפלל בכוונה, וכן היה נוהג להפריש מעשר מהכנסותיו לצדקה. בכל זמן פנוי שהיה לו היה אומר תהלים בהתלהבות רבה. הוא ידע אמנם לקרוא, אך את פירוש המלות ידע רק מעט.

למרות היותו צעיר מאד ידע היטב איך לנהל את עסקיו, לטפל בכוורות ולשווק את התוצרת. הוא גם ידע כי "בריא" יותר שאנשים צדדיים לא ידעו את גודל רווחיו, כדי שלא לעורר קנאה, העלולה גם להביא נזק ממשי. לעומת זה, הרי מהקב"ה לא "העלים" את הכנסותיו, ודקדק להפריש מעשר מרווחיו לצדקה, עם זאת ציערה אותו מאד העובדה שלא ידע להחליט לאלו צדקות לתת את המעשר.

הוא היה נבוך מאד, חסר ידע וחסר נסיון. נוסף לכך רצה לתת מתן בסתר.

אגרות קודש

ב"ה י"ג מרחשון, תרצ"א

כבוד ידידי הרה"ג והרה"ח הנכבד והכי נעלה, וו"ח אי"א מוהר"ש זלמן שי'

שלום וברכה!

מכתבו מח' תשרי נתקבל במועדו, מקוה אני אשר עם בואו צלחה לביתו יעמדו עניני הישיבה על בסיסם הנכון, והשי"ת יעזר להם שיהי' להם כל ההצטרכות הדרושה, ובבקשה להודיע מזמן לזמן מהנעשה.

והנני ידידו הדו"ש מכבדו ומברכו

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אגרות קודש – מתורגם מאנגלית

(מתוך הספר "פרופ' גרין – שלום וברכה" בהוצאת בית חב"ד המרכזי באר שבע)

ב"ה, י"ז טבת תשל"ד
ברוקלין, ניו יורק
ד"ר זאב גרין

שלום וברכה:

היה טוב לראותך בהתוועדות האחרונה, וכעת קבלתי בברכה את מכתבך מיום ג' טבת.

אם לפתוח באיחולים הטובים שבסיום מכתבך, הרי שהאישור נכתב כבר בתורה, כאשר ה' הבטיח לאברהם "ואברכה מברכיך", וברכות ה' הן כמובן נדיבות הרבה יותר מכפי שיכולות להיות אלו של בני אדם. ברכות ה' אלו יכְללו לבטח ברכה מיוחדת לאשתך, להשלים את הריונה וללדת ולד בריא בשעה טובה ומוצלחת, ושיחד עם אשתך, תגדלו את כל ילדיכם לחיים של תורה, חופה ומעשים טובים בבריאות טובה ופרנסה בשפע.

כמובן, שמחתי באמת לקרוא על נכונותך "להתנדב", כפי שאתה מבטא זאת. הסיבה למירכאות היא לא חס־ושלום להמעיט בצורה כלשהי בדבר החלטתך המסורה לעשות את המירב, אלא להדגיש שלגבי יהודי, למרות שניתנת לו האפשרות להיות "מתנדב" מבחירתו החופשית כמו שכתוב (דברים ל, יט) "החיים וגו' נתתי לפניך הברכה וגו' ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך", התורה אומרת לנו במקביל, שכל יהודי למעשה מגויס לצבאות ה'. ברור שמי שיש לו את היכולת להשפיע על אחרים אינו יכול לראות את עצמו כחייל רגיל אלא כמפקד בצבאות ה', ואחד שיש לו יכולות רבות יותר להנהיג ולהשפיע על כאלו "מפקדים", צריך לראות את עצמו כגנרל. זוהי, אפוא, היחידה המובחרת אליה "גויסת", והעובדה שבמקביל אתה גם "מתנדב", מבטיחה שתמלא את חובותיך ואת זכויותיך ברמה הגבוהה ביותר של מסירות, שמבטיחה גם את הזכות המירבית לך ולכל השייך לך.

ייתן ה' שתהיינה לך תמיד בשורות טובות, אודותיך ואודות משפחתך, וכן לגבי פעלֵיך הטובים.

בברכה,

חתימת יד-קודשו של הרבי

המשך ביאור למס' כתובות ליום רביעי עמ' א

בטלה נאמר רק לגבי **בְּטֵילָא דְּלֵא מוֹכְחָא** – שכר בטלה שאינה מוכחת, כלומר, שאין הדבר ברור שמחמת הדין התבטל ממלאכה אחרת, אולם **קַרְנָא, בְּטֵילָא דְּמוֹכְחָא הֲוָה שָׁקִיל** – היה נוטל שכר עבור בטלה ברורה, שכן מלאכתו היתה **דַּהֲוָה תָּהֵי בְּאַמְבָּרָא דְּחַמְרָא** שהיה מריח את החביות באוצרות היין, ואומר איזה יין עומד להחמיץ, כדי שימכרוהו מיד, **וְיָהֲבֵי לֵיהּ זוּזָא** – והיו משלמים לו זוז, ושכר זה היה מצוי לו בכל יום, ובאופן ברור כזה מותר לו ליטול שכר בטלה.

הגמרא מביאה מעשה נוסף של דיין שנטל שכר בטלה: **כִּי הָא דְּרַב הוּנָא, כִּי הֲוָה אָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ** – כאשר היה בא דין לפניו, **אָמַר לְהוּ** – היה אומר לבעלי הדין, **הָבוּ לִי נַבְרָא דְּדָלֵי לִי בַּחֲרִיקָאי** – הביאו לי אדם שישאב מים להשקיית השדות במקומי, **וְאֵידוֹן לְכוּ דִּינָא** – ואדון לכם את הדין.

הגמרא מביאה מימרא בעניין ההפסד שבנטילת שוחד: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, בָּא וּרְאֵה כַּמָּה סְמוּיוֹת** [–עיוורות] **עֵינֵיהֶן שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד**, שאינם רואים מה שמפסידים, שהרי כאשר **אָדָם חָשׁ בְּעֵינָיו נוֹתֵן מָמוֹן לְרוֹפֵא** שירפאהו, אף על פי שסָפֵק **מִתְרַפֵּא סָפֵק אֵינוֹ מִתְרַפֵּא, וְאֵילוּ הֵן** – מקבלי שוחד, **נוֹטְלִין שוֹחַד זֶה שֶׁל שָׁוְא פְּרוּטָה, וּמַסְמִין** [–ומעוורים] את **עֵינֵיהֶן**, שכן בשביל השוחד שנטלו, גורמים לעצמם שעיניהם יסתמאו, **שֶׁנֶּאֱמַר, 'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים'**, ודורש רבי אבהו את הפסוק כפשוטו, שהנוטל שוחד עיניו מסתמאות.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר (דברים טז יט) **'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים'**, מכך שהשוחד מעוור עיני החכמים, יש ללמוד **קַל וָחוֹמֶר לַטִּפְּשִׁין**, שיעוור השוחד את עיניהם. עוד נאמר על השוחד, **'וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים'**, ואם את דברי הצדיקים יסלף השוחד, אזי **קַל וָחוֹמֶר לְרְשָׁעִים**, שיסלף השוחד את דבריהם.

שואלת הגמרא על הברייתא, שמשמע ממנה שהיא מדברת על דיינים טפשים ורשעים: **מִידֵּי טִפְּשִׁים וּרְשָׁעִים בְּנֵי דִּינָא נִינְהוּ** – וכי ממנים טפשים ורשעים לדיינים. משיבה הגמרא: **אֶלָּא, הָכִי קָאָמַר** – זו כוונת הברייתא, **'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים', אֲפִילּוּ** דיין שהוא **חָכָם גָּדוֹל, וְהוּא לוֹקֵחַ שׁוֹחַד, אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא סַמְיוּת הַלֵּב**, ולכן אף שכשמינוהו היה חכם אבל לאחר שקיבל שוחד נעשה טפש, ואז קל וחומר שהשוחד יעוור את עיניו ולא ידון בראוי. **'וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים'**,

מסודר ומוגה לשימוש אישי בלבד

פרשת בראשית

א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־
פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים | לָאוֹר יוֹם
וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
אֶחָד: פ (לוי) ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ
הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: ז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי־כֵן: ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ (ישראל) ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם
אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים |
לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ
דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ
אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: יב וַתּוֹצֵא
הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ
עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ
(ע"כ בחול) יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ
לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ
לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת
הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם
וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת
הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם
לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְלַהֲבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:
כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת
כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה | הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם
לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ:
כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־
הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר
וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־
חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה
נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב | זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־
עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: ל וּלְכָל־חַיַּת
הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל | רוֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב
לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
הַשִּׁשִּׁי: פ **ב** א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־
צְבָאָם: ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־
בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו עמוד 1 – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם הַתְחָלַת הַתּוֹרָה בְּאוֹת בֵּי"ת

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: (א, א)

"בְּבֵי"ת נִבְרָא הָעוֹלָם . . וְלָמָּה בְּבֵי"ת שֶׁהוּא בְּלָשׁוֹן בְּרָכָה וְלֹא בְּאָלֶ"ף שֶׁהוּא בְּלָשׁוֹן אֲרִירָה.." (ירושלמי פ"ב ה"א)

בָּאִבְּן־עֶזְרָא הִקְשָׁה: יֵשׁ הַרְבֵּה מִלִּים שֶׁעִנְיָנָם הֵפֶךְ הַבְּרָכָה הַמַּתְחִילוֹת בְּאוֹת ב', וּלְאִידָךְ רִיבּוּי מִלִּים הַמַּתְחִילוֹת בְּאוֹת א' שֶׁעִנְיָנָם טוֹב וּבְרָכָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, בַּתּוֹרָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים: א. לִמּוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. ב. הִתְאַחֲדוּת וּדְבֵקוּת בְּנוֹתֵן הַתּוֹרָה, שֶׁזּוֹהִי קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְעַצְמוּתָהּ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל שֶׁבַּתּוֹרָה.

וְעַל פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יוּבְנוּ דִּבְרֵי הַיְרוּשַׁלְמִי: בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, "זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה", וְזֶהוּ הָעִנְיָן דְּבֵי"ת לְשׁוֹן בְּרָכָה, דְּכַאֲשֶׁר לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאֹפֶן דְּ"זָכָה" מִלְּשׁוֹן זַכּוּת, שֶׁנִּרְגֶּשֶׁת בּוֹ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְנִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ שֶׁזֶּהוּ הָאָלֶ"ף (הַהַתְחָלָה וְהָעִקָּר) דְּתוֹרָה, אֲזַי יֶשְׁנָהּ הַבֵּי"ת - "בְּרָכָה", "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים".

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר "לֹא זָכָה", שֶׁהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה בַּתּוֹרָה נֶחְשֶׁבֶת אֶצְלוֹ כְּאָלֶ"ף שֶׁל תּוֹרָה, וְחָסֵר אֶצְלוֹ הַ"זָכָה" - הַקְדֻשָּׁה שֶׁבַּתּוֹרָה (אֲמִתִּית עִנְיַן הָאָלֶ"ף), אֲזַי נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הָאָלֶ"ף לְשׁוֹן אֲרִירָה, "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה".

שני ד אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם
בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: ה וְכֹל |
שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה
טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: ו וְאֵד
יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:
ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־
הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם
לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן
מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:
ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד
לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן
וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת
כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וְזֵהַב
הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:
יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת
כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל
הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא
פְּרָת: טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ
בְּגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: טו וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל:
יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי
בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ
עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא
אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשמ"ג)

וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם (ב, ז)

שְׁנֵי יְצָרִים . . יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע (ברכות סא, א)

הַקָּבָּ"ה נָתַן בָּאָדָם יֵצֶר הָרַע כְּדֵי לְהָבִיאוֹ לְתַכְלִית שְׁלֵמוּתוֹ, כִּי כַּאֲשֶׁר אָדָם מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּתַכְלִית הָעֲלוּי וּמִתְגַּלִּים כֹּחוֹתָיו וּמַעֲלוֹתָיו. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת מָשָׁל מִמֶּלֶךְ שֶׁשָּׁלַח אֶת בְּנוֹ לְמֶרְחַקִּים, כְּדֵי לִבְחֹן אִם יִתְנַהֵג כִּדְבָעֵי גַּם בִּהְיוֹתוֹ רָחוֹק מֵאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ, וְכָךְ יְגַלֶּה וְיַנְצֵל אֶת כֹּחוֹתָיו בִּשְׁלֵמוּת.

שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים | תַּרְדֵּמָה עַל־
הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר
תַּחְתֶּנָּה: כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֵּלָע
אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:
כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר
מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זֹאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ
וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם
עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ:
ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף
כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:
ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר
אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־
תְּמֻתוּן: ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת
תְּמֻתוּן: ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ
וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב
וָרָע: ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי
תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח
מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:
ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם
וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:
ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן
לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים
אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ
שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא:
יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא
נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ
הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים | אֶל־
הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה
וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל
כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ: טו וְאֵיבָה | אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין
הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ
וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב: ס טז אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים
וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ: ס
יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל
מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ: יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ
אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם
עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר
אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ
יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 73)

וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה (ג, ט)

כַּאֲשֶׁר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה בְּמַאֲסָר, שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ: מַה פֵּשֶׁר שְׁאֵלָה זוֹ. הֵשִׁיב הָרַבִּי: הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל אֵצֶל כָּל אָדָם - הֵיכָן אַתָּה? הַאִם הִנְּךָ יוֹדֵעַ מַה מַּטְרַת בְּרִיאָתְךָ בָּעוֹלָם, מַה הִנְּךָ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת, וּמֶה עָשִׂיתָ בְּפֹעַל . . ? וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר, שֶׁמַּעֲנֶה זֶה הִצִּיל אֶת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהָיְתָה לוֹ מֵרֹב שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג שֶׁזָּכָה לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל חֲסִידוּת. וְאָכֵן, הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל תָּמִיד אֶת כָּל אֶחָד 'אַיֶּכָּה' (וּשְׁאֵלָה זוֹ הִיא גַּם נְתִינַת כֹּחַ): יֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה מַצִּילָתוֹ מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְיֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה גּוֹרֶמֶת לוֹ לֹא לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּתַאֲווֹת אֶלָּא לְהִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

רביעי כב וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה
כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה | פֶּן־יִשְׁלַח
יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:
כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט
הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ
הַחַיִּים: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ
וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־
יְהוָה: ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־
הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
לַיהוָה: ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:
ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם
לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיַּהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: י וַיֹּאמֶר
מֶה עָשִׂיתָ קול דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־
הָאֲדָמָה: יא וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ:
יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ
נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה
גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשוֹא: יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד
בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה
לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן
אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ: טז וַיֵּצֵא קַיִן
מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן:
יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ
וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:
יח וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל
יָלַד אֶת־לֶמֶךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט ב עמ' רעז)

וְאָכַל וָחַי לְעוֹלָם (ג, כב)

לְכָאוֹרָה, מַה בְּכָךְ אִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הָאָדָם נִבְרָא מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, שֶׁלָּכֵן נִצְטַוָּה לֹא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁקֹּדֶם הַחֵטְא הָיָה הָרַע מֻבְדָּל מֵהַטּוֹב, וְעַל יְדֵי הַחֵטְא הִתְעָרְבוּ הַטּוֹב וְהָרַע, שֶׁאֵין טוֹב בְּלֹא רַע וְאֵין רַע בְּלֹא טוֹב; וְאִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, גַּם הָרַע שֶׁבּוֹ יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם. לְפִי זֶה נִמְצָא, שֶׁמִּיתָה בָּאָה לָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה קִיּוּם לָרַע. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמִּיתָה הִיא תּוֹצָאָה מֵהַחֵטְא. שֶׁכֵּן, חֵטְא הוּא מָוֶת רוּחָנִי (כִּי חַיּוּת הִיא בִּקְדֻשָּׁה דַּוְקָא, וְאִלּוּ רַע וְטֻמְאָה הֵם מָוֶת), וּמָוֶת רוּחָנִי הֵבִיא גַּם מִיתָה גַּשְׁמִית.

חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת
עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל
הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: כא וְשֵׁם אָחִיו
יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב:
כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ
כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן
נַעֲמָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח ב עמ' 591)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ, אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה' (ד, כו)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְדַבֶּרֶת הַתּוֹרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ הִתְחִילוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתּוֹרָה רוֹמֶזֶת לָנוּ שֶׁאָדָם יָכוֹל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה רַק כַּאֲשֶׁר הוּא בִּבְחִינַת אֱנוֹשׁ, לְשׁוֹן חֲלִישׁוּת (כַּכָּתוּב עָקוֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנוּשׁ הוּא), הַיְנוּ שֶׁעִנְיְנֵי הָאָדָם שֶׁבּוֹ, יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה, הֵם בַּחֲלִישׁוּת. וְאִלּוּ כַּאֲשֶׁר יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה הוּא בְּהִתְגַּבְּרוּת, לֹא שַׁיָּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁהִיא דָּבָר מֻפְרָדְ לְגַמְרֵי גַּם מִצַּד הַשֵּׂכֶל הַפָּשׁוּט. בַּדּוֹר שֶׁמַּנְהִיגוֹ נִקְרָא 'אֱנוֹשׁ' (לְפִי תְּכוּנַת דּוֹרוֹ) - יֵשׁ אֶפְשָׁרוּת שֶׁבְּנֵי הַדּוֹר יַעַבְדוּ עֲבוֹדָה־זָרָה.

ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי
נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזַנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי
וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי
אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן:
כו וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ
אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵפֶר
תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת
אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ
אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ
כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיְהִי יְמֵי־אָדָם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי
תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: ס
ט וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אֱנוֹשׁ: י וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע
שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יב וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן: יג וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס טו וַיְחִי קֵינָן
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל: טז וַיְחִי קֵינָן
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יז וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס יח וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד: יט וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי
מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כא וַיְחִי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ: כב וַיְחִי־יָרֶד אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: כג וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כד וַיְחִי חֲנוֹךְ
חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח:
כה וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: כו וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: כז וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־
הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 211)

זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם (ה, ב)

הַבְּרָכָה הָאֲמִתִּית בָּאָה מִלְּמַעְלָה כְּשֶׁיֵּשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁל זָכָר וּנְקֵבָה - בִּרְכָאן לֹא אִשְׁתַּכְּחוּ אֶלָּא בַּאֲתַר דְּאִשְׁתַּכַּח דְּכַר וְנוּקְבָא (זח"א נה, ב). וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ (יבמות סב, ב) כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, שָׁרוּי בְּלֹא בְּרָכָה. וְכָתַב בְּסֵפֶר מִדְבַּר קְדֵמוֹת לְהַחִיד"א (מַעֲרֶכֶת נָשִׁים): אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ . . וְאֶפְשָׁר דְּהַטַּעַם, דְּאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁזָּכוּ י"ה בֵּינֵיהֶם. וְנִמְצָא, שֶׁעַל־יְדֵי צִרּוּף אִשְׁתּוֹ גּוֹרֵם יִחוּד עֶלְיוֹן, וּמִשָּׁם יִשְׁתַּלְשֵׁל כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה.

שביעי כח וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ: כט וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ל וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי
מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס לא וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן: לב וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ
לֵאמֹר "זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ
מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה: לא וַיְחִי־לֶמֶךְ
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: לב וַיְהִי
כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֵׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס לג וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: ו א וַיְהִי
כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת
יֻלְּדוּ לָהֶם: ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת
הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל
אֲשֶׁר בָּחָרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם
לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים
שָׁנָה: ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם
אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת
הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם
אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת
הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 450)

פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית

כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר, שְׁ'בְּרֵאשִׁית' הִיא 'פָּרָשָׁה גְּדוֹלָה', כִּי הִיא כּוֹלֶלֶת מֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁל יוֹתֵר מֵאֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה - יוֹתֵר מִכָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּחֻמָּשׁ בְּיַחַד (שֶׁהֲרֵי סִיּוּם הַחֻמָּשׁ הוּא בִּשְׁנַת ב' אֲלָפִים תפ"ח). וְהִנֵּה, "הַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת בְּעֶצֶם בָּעֲלִיּוֹנִים וְרוֹמֶזֶת בִּשְׁנִיּוּת בַּתַּחְתּוֹנִים", הֵינוּ שֶׁכָּל עִנְיָן בַּתּוֹרָה עִקָּרוֹ הוּא לְמַעְלָה, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל 'רֶמֶז' לְמַטָּה. וְאַף כָּאן: פָּרָשָׁתֵנוּ מְכִילָה עִנְיָנִים רַבִּים, 'בָּעֲלִיּוֹנִים', וּמִזֶּה נִשְׁתַּלְשֵׁל שֶׁהִיא מַקִּיפָה שָׁנִים רַבּוֹת, 'בְּתַחְתּוֹנִים'.

מפטיר ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מכתב כללי – מוצאי שבת בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשמ"ה)

וִיהִי רָצוֹן, שֶׁבְּהֶתְאֵם לַהוֹרָאָה שֶׁל רַשִׁ"י בִּתְחִילַת פֵּרוּשׁוֹ לְפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה שֶׁבָּרָא הַקָּבָּ"ה (הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם) הֲרֵי זֶה בִּשְׁבִיל "ב' רֵאשִׁית", שְׁנֵי דְּבָרִים הַנִּקְרָאִים "רֵאשִׁית": הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל (שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, לוֹמְדִים אֶת הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמִים אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת מִצְוֹתֶיהָ), שֶׁמִּזֶּה מוּבָנֶת עוֹד יוֹתֵר הַחֲשִׁיבוּת הַחִיּוּנִית שֶׁל לִמּוּד הַתּוֹרָה, וּמוּבָן גַּם כִּי כָּל הוֹסָפָה בְּכָךְ, וּבְחִיּוּנִיּוּת וּבְשִׁמְחָה, מְבִיאָה תּוֹסֶפֶת בְּרָכָה מִן הַקָּבָּ"ה בְּכָל הָעִנְיָנִים הָאֵישִׁיִּים, הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת ("אֶרֶץ") וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת ("שָׁמַיִם") -

יְבֹרַךְ ה' וְיַצְלִיחַ, שֶׁהַדָּבָר יָקַיֵּם בְּכָל אֶחָד וְאַחַת, בְּתוֹךְ כְּלָל יִשְׂרָאֵל, וּשְׁנַת תשמ"ה תִּהְיֶה שְׁנַת תּוֹרָה, שְׁנַת שִׂמְחָה, שְׁנַת אוֹרָה, שְׁנַת בְּרָכָה בְּכָל הַמּוּבָנִים, עִם מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ וּמְנוּחַת הַגּוּף אֲמִתִּית, דָּבָר הַמֵּבִיא גַּם יֶתֶר הַצְלָחָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, וּבְלִמּוּד הַתּוֹרָה הַמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

וְשֶׁכְּבָר מִמּוֹצָאֵי שַׁבָּת־קֹדֶשׁ מְבָרְכִים חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן הַזֶּה, יוּמְשְׁכוּ בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֱלוֹקִיּוֹת, מִן הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶל כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, וּמֵרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֶל כָּל יְמֵי הַחֹדֶשׁ, וּמֵחֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן, שֶׁהוּא חֹדֶשׁ הַ"חֲלִין" הָרִאשׁוֹן לְאַחַר "הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי", הַחֹדֶשׁ הַמְּשֻׁבָּע (מִלְּשׁוֹן שֹׂבַע) בְּכָל טוּב - אֶל כָּל חָדְשֵׁי כָּל הַשָּׁנָה.

וּבִפְרָט הַבְּרָכָה הָעִיקָּרִית שֶׁאֵלֶיהָ מְקַוִּים כָּל יוֹם וְ"כָל הַיּוֹם" - גְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וְיֵדְעוּ כִּי אַתָּה שִׁמְךָ ה' לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ.

פפפ קמ"ו פסוקים, אמצ"ה, יחזקיהו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בראשית לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

בישעיה פרק מב

מב ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃ ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחֲזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃ ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד

עטרת מרים

נְבוּאָה בְּשׁוֹרָה עַל הַגְּאוּלָּה: הָעִנְיָן הַזֶּה אֲמָרוֹ הַנָּבִיא כַּמָּה פְּעָמִים, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּדוֹרוֹ בַּעֲלֵי אֱמוּנָה רָעָה שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא כָּךְ הָיָה קַדְמוֹן, וְיֵשׁ שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם מִקֶּרֶה אֵין לוֹ בּוֹרֵא וְלֹא עֹלֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וּמִפְּנֵי הָאֱמוּנוֹת הָרָעוֹת הָהֵם הָיָה שׁוֹנֶה תָּמִיד הָעִנְיָן הַזֶּה כִּי הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה הוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּמְחַדְּשׁוֹ וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְאָמַר בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם, אָמַר אַל יַחֲשׁוֹב אָדָם כִּי הַשָּׁמַיִם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם קַיָּמִים וְלֹא יִקָּרֶה אוֹתָם שׁוּם הֶפְסֵד וְשׁוּם שִׁנּוּי שֶׁהֵם קַדְמוֹנִים, אֶלָּא הָאֵל הָבָרְאָם וְחִדְּשָׁם וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ:

ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם הוּא נָטָע אוֹתָם לִהְיוֹת כְּאוֹהֶל, רֹקַע פְּרֹשׂ הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ הֵם הַצְּמָחִים כּוּלָּם הוֹצִיא, נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ הַחַיּוּנִי לַהֹלְכִים בָּהּ לִשְׁאֹר הַבְּרִיּוֹת:

נְבוּאַת ה׳ לִישַׁעְיָה: ו עַל הַמְּשִׁיחַ יֹאמַר אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְּשִׁמְךָ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים בְּצֶדֶק וְאַחֲזֵק בְּיָדֶךָ לְהַגְבִּיר אוֹתְךָ עַל כֹּל וְאֶצָּרְךָ אֶשְׁמוֹר אוֹתְךָ וְאֶתֶּנְךָ הַכֹּחַ לִבְרִית עָם לְהָכֵב עַמִּי לִבְרִיתִי לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה לְאוֹר גּוֹיִם לְהָאִיר לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (כָּל שֵׁבֶט קָרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ) לְדַעַת שֶׁה׳ הוּא הָאֱלֹהִים: ז ה׳ פּוֹעֵל לִפְקֹחַ עֵינַיִם אֲשֶׁר נִהְיוּ עִוְרוֹת מֵרֹב הַצָּרוֹת, ה׳ פּוֹעֵל לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר וּמִבֵּית כֶּלֶא אֶת יִשְׂרָאֵל הָאֲסוּרִים בְּבָבֶל וְגַם יוֹצִיא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ שָׁמָּה: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי הַמְיוּחָד לִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן עוֹד וּתְהִלָּתִי מַה שֶּׁרְאוּי לְהַלֵּל אוֹתִי לֹא יְהַלְּלוּ עוֹד לַפְּסִילִים: ט הַנְּבוּאוֹת הָרִאשֹׁנוֹת שֶׁנִּבֵּאתִי עַל סַנְחֵרִיב הִנֵּה כְּבָר־בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת שֶׁלֹּא שְׁמַעְתֶּם עֲדַיִן, וְהִיא הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה

שי למורא

ה) הָאֵל ה׳, בַּעַל הַדִּין וּבַעַל הָרַחֲמִים. וְנוֹטֵיהֶם, שֶׁנְּטָעָה אֶת שִׁבְעַת הָרְקִיעִים כְּאֹהֶל עַל הָאָרֶץ. רֹקַע, פּוֹרֵשׂ, כְּמוֹ "וַיִּרְקְעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב" (שמות לט,ג). וְצֶאֱצָאֶיהָ, הַצְּמָחִים. לָעָם עָלֶיהָ, לָאֲנָשִׁים שֶׁחַיִּים עָלֶיהָ. וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ, וְלִשְׁאָר הַבְּרִיּוֹת נָתַן רוּחַ שֶׁל חִיּוּת. ו) קְרָאתִיךָ, לִישַׁעְיָה הוּא אוֹמֵר. וְאֶצָּרְךָ, אֶשְׁמָרְךָ. לִבְרִית עָם, לְהָשִׁיב אֶת עַמִּי לִבְרִיתִי, לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. לְאוֹר גּוֹיִם, כָּל שֵׁבֶט קָרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ. ז) לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת, שֶׁאֵינָם רוֹאִים אֶת גְּבוּרָתִי, לָתֵת לֵב לָשׁוּב אֵלַי. אַסִּיר, יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲסִירִים בַּגּוֹלָה. ח) וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגּוֹיִם מוֹשְׁלִים בְּעַמִּי, וְלֹא יֹאמְרוּ "אֱדֹנוּ רָמָה". ט) הָרִאשׁוֹנוֹת הִנֵּה בָּאוּ, מַה שֶּׁהִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם לִזְמַן צֵאתָם מִגָּלוּת מִצְרַיִם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי" (בראשית טו,יד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ
לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם:
יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר
יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ:
יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים
יַגִּידוּ: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ
מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ
עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם
אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם
וְאֶשְׁאַף יָחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת
וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת
לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי
עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־
יְדָעוּם אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם
לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים
עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים: יז נָסֹגוּ אָחוֹר
יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים
לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הַחֵרְשִׁים
שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי
עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכַי

שי למורא

י) שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ, בְּעֵת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל. אִיִּים וְיוֹשְׁבֵיהֶם, עַל דֶּרֶךְ מְלִיצָה אָמַר, שֶׁגַּם הָאִיִּים וְגַם יוֹשְׁבֵיהֶם יָשִׁירוּ. יא) יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו, הַמִּדְבָּר וְהֶעָרִים שֶׁיִּשְׁנָם גַּם בּוֹ, כֻּלָּם יָרִימוּ קוֹל שִׁיר. חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר, גַּם הַחֲצֵרִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהֶם בְּנֵי קֵדָר. יוֹשְׁבֵי סֶלַע, גַּם הַמַּתִּים שֶׁיִּחְיוּ יָרֹנּוּ. יִצְוָחוּ, יָרִימוּ קוֹלָם בְּשִׁיר. יג) יֵצֵא, לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. יָעִיר קִנְאָה, לְקַנֵּא עֲבוּר עַמּוֹ. יָרִיעַ, בְּגִבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בְּמִלְחָמָה. יד) הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם, זֶה זְמַן רַב שָׁתַקְתִּי עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הַגּוֹיִם לְעַמִּי. אֶתְאַפָּק, הָיִיתִי מִתְחַזֵּק לְכִבּוּשׁ כַּעַסִי. כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה, אֲבָל מַעֲכַשָּׁיו אֶשְׁאַג בְּקוֹל כַּיּוֹלֵדָה עַל אוֹיְבֵי עַמִּי. אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד, אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה בַּגּוֹיִם וְאֶבְלָעֵם כֻּלָּם יַחַד. טו) אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וגו', כְּלוֹמַר, אֶהֱרֹג מְלָכִים וְשָׂרִים וְכָל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם. טז) וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים וגו', אָז אוֹלִיךְ אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָם מַכִּירִים וְהֵם בָּהּ כְּעִוְרִים. וּמַעֲקַשִּׁים, דְּרָכִים מְעֻקָּמוֹת. יח) הַחֵרְשִׁים וגו', אַתֶּם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֱיִיתֶם חֵרְשִׁים מִשְּׁמֹעַ דְּבַר ה', וְעִוְרִים מִלִּרְאוֹת מִצְוֹתַי, מֵעַתָּה שִׁמְעוּ וּרְאוּ. יט) מִי עִוֵּר כִּי אִם עַבְדִּי, כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁאֵין זֶה מִטִּבְעָם לִרְאוֹת בִּרְאִיָּה פְּנִימִית וְלִשְׁמֹעַ דְּבַר ה', אֵין לְכַנּוֹתָם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים, שֶׁהֲרֵי הֵם לְעִנְיָן זֶה כְּעֵץ וָאֶבֶן, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּכוֹלִים לִרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה' וְלִשְׁמֹעַ דְּבָרוֹ, וְאֵינָם רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים, יְצַדֵּק עֲלֵיהֶם שֵׁם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים. כְּמַלְאָכִי אֲשַׁלֵּחַ, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁנָּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ, וּכְאִלּוּ שִׁלַּחְתִּיו לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ וְאֵינוֹ מְלַמֵּד. עִוֵּר כְּמְשֻׁלָּם, הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת נְכוֹנוֹת מִתּוֹלַדְתּוֹ, וּמַסְתִּיר עֵינָיו מִלִּרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה'. כְּעֶבֶד ה', כְּמִי שֶׁתִּקֵּן מִדּוֹתָיו וְשִׂכְלוֹ מִצַּד יִרְאָתוֹ בְּבָשְׁתּוֹ. יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח אַתֶּם יִשְׂרָאֵל הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ דְּבַר ה' וְהָעִוְרִים מִלִّרְאוֹת מִצְוֹתָיו, שִׁמְעוּ מֵעַתָּה הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי עַל כִּי הוּא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר בְּקַלְקוּל הַדּוֹר, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהַשִּׂיגָם וּלְתַקְּנָם. וְכֵן מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא חֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֲשַׁלֵּחַ שֶׁנָּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ וּכְאִלּוּ שִׁלַּחְתִּיו, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע מַעֲשֵׂי בְּנֵי הָעָם לְהַזְהִירָם עַל הַדָּבָר

עטרת מרים

אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה לִפְנֵי שֶׁהִיא תַּתְחִיל, אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י אָז שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ יִהְיֶה נִשְׁמָע מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ וְהַבְּרִיּוֹת הַמְמַלְּאִים אֶת הַיָּם, גַּם הַמָּה אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם יְהַלְּלוּ לַה' (וְהוּא עִנְיָן מְלִיצָה, כִּי אֵין הָאִיִּים וְהַבְּרִיּוֹת בַּעֲלֵי דַּעַת וְדִבּוּר לְהַלֵּל): יא יִשְׂאוּ קוֹל שִׁיר מִדְבָּר וְעָרָיו וְכָל חֲצֵרִים אֲשֶׁר תֵּשֵׁב בָּהֶם עֲדַת קֵדָר (הַשּׁוֹכְנִים בַּמִּדְבָּר בְּאֹהָלִים) יָרֹנּוּ תְּהִלּוֹת ה' יֹשְׁבֵי עַל הַסֶּלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ יִהְיֶה נִשְׁמָע קוֹל צְוָחָה שֶׁל שִׂמְחָה וְהַלֵּל: יב יָשִׂימוּ בְּפִיהֶם יִתְּנוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ הָאֲנָשִׁים הַשּׁוֹכְנִים שָׁם: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא לְתְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת הִבָּקֵי בְּהַנְהָגַת הַמִّלְחָמָה, וְאֵינוֹ לוֹחֵם בְּעַצְמוֹ רַק יָעִיר יְעוֹרֵר קִנְאָה בִּלְבָבָם יָרִיעַ כְּגִבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בַּמִּלְחָמָה אַף־יַצְרִיחַ יְסַבֵּב שֶׁאוֹיְבָיו יִצְרְחוּ זַעֲקַת שֶׁבֶר שֶׁיְּבִיס אוֹתָם, וְכָךְ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם זֶה זְמַן רַב אֲנִי שׁוֹתֵק עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הָאוּמּוֹת לְעַמִּי, אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק אִתְחַזֵּק לְכִבּוּשׁ כַּעַסִי. אֲבָל מֵעַתָּה כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשְׁאַג אֶשֹּׁם אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה וְאֶשְׁאַף יָחַד וְאַבְלַע כֻּלָּם יַחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְכִי הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אֲשֶׁר אַחֲרִישׁ גַּם עַתָּה? הֲלֹא אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים - מִימוֹת עוֹלָם וְהוֹלַכְתִּי כְּעִוְרִים אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ הַמִּדְבָּר לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּם אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים דֶּרֶךְ הַמְעֻקָּם עָשִׂיתִי לְמִישׁוֹר יָשָׁר וְשָׁוֶה. אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם מֵאָז כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עֲזַבְתִּים גַּם עַתָּה: יז אָז נָסֹגוּ אָחוֹר הַבּוֹטְחִים בַּפֶּסֶל, בְּדֶרֶךְ אָדָם הַנִּכְלָם שֶׁחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו לְבַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

מֵי עִוֵּר כְּמְשֻׁלָּם הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ הֲלֹא הֵמָּה רָאוֹת רוֹאִים רַבּוֹת הַרְבֵּה חָכְמָה וְלֹא תִשְׁמֹר וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמוֹר אֶת הַזּוּלַת לַהֲשִׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה, וְלָכֵן מֵהָרְאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר, פָּקוֹחַ אָזְנַיִם הֲלֹא יֵשׁ לָהֶם אָזְנַיִם פְּתוּחוֹת לְהָבִין מִצְוֹת ה' וְלֹא יִשְׁמָע וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמַע וְאֵינוֹ מַזְהִיר לַזּוּלַת, כִּי עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָבִין, וְלָכֵן מֵהָרְאוּי לְהִקָּרֵא חֵרֵשׁ: כא יְהוָה חָפֵץ בַּאֲנָשִׁים לְמַעַן צִדְקוֹ שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם יַצְדִּיק אֶת הַזּוּלַת לְלַמְּדוֹ דֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר לְהַרְבּוֹת לִמּוּד דַּעַת אֶת הָעָם:

כב וְהוּא עַם־שׁוֹדֵד וּבָזוּז בָּזוּז וְשָׁסוּי וּרְמוּסִים לַכֹּל, כִּי לֹא לִמְּדוּ דַּעַת אֶת הָעָם. הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם כָּל בַּחוּרֵיהֶם הָיוּ לָהֶם מַפַּח נֶפֶשׁ וּבְבָתֵּי כְלָאִים בְּבֵית הָאֲסוּרִים הָחְבָּאוּ עַם יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹיֵב, לָכֵן הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מִן הַבּוּז. וְיוֹתֵר מִזֶּה, הָיוּ לְמִשִּׁסָּה עִנְיַן רְמִיסָה, וּמַדּוּעַ וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב הֵשִׁיבוּהוּ לִמְקוֹמוֹ וְאַל תּוֹסִיף לְרָמְסָהוּ: מֵשִׁיב לָהֶם ה': כג וְכִי נִמְצָא מִי בָכֶם אֲשֶׁר יַאֲזִין לָזֹאת הָאָמוּר לְמַטָּה יַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לָאָחוֹר הֶעָתִיד לִהְיוֹת: כד וְזֶהוּ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין מִי נָתַן לְמִשִּׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה מְסָרָם וְלֹא בְּמִקְרֶה בָּא, וְהַסִּיבָה, כִּי זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ וְלֹא רָצוּ בְדַרְכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כה וּלְכָךְ וַיִּשְׁפֹּךְ שָׁפַךְ עָלָיו חֲמַת אַפּוֹ וְעֻזּוּז קָשֶׁה וְחוֹזֶק מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ וְכַאֲשֶׁר בָּעֲרָה מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע שֵׂמָה' בָּאָה וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב שֶׁבָּא בְּהַשְׁגָּחָה: מג א וְעַתָּה בְּכָל זֹאת אַל תִּתְיָאֵשׁ, כִּי כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא פֵּן תִּכְלֶה בַּגּוֹלָה כִּי הֲלֹא מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתִּיךָ וְקָרָאתִי אוּ בִשְׁמֶךָ לִי־אָתָּה עַמִּי וּבְנִי בְּכוֹרִי: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ וְהַלַּהַב לֹא תִבְעַר־בָּךְ כְּלוֹמַר, אַף אִם תִּהְיֶה קְרוֹב לִהְיוֹת נִטְבָּע בָּהֶם אִתְּךָ אָנִי אַף אִם וּבַנְּהָרוֹת הַעֲבוֹר לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ אַף אִם תִּהְיֶה בְּעוֹמֶק הַנְּהָרוֹת לֹא תִּכָּלֶה שָׁמָּה: ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ וְהַכֹּל בְּיָדִי. הֲלֹא נָתַתִּי כָּפְרְךָ מִצְרַיִם כִּי הֵמָּה נֶאֱבְדוּ תַחְתֶּיךָ אַף כִּי הֵייתֶם חַיָּבִים כְּלָיָה (יחזקאל כ') כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ כַּאֲשֶׁר סַנְחֵרִיב שָׂם פָּנָיו לְהִלָּחֵם בִּירוּשָׁלַיִם יָצָא לְהִלָּחֵם בַּתְּחִלָּה עִם כּוּשׁ וּסְבָא וְאָבְדוּ בְּמִקּוֹמָךְ, וְהֵם הָיוּ לְךָ לְפִדְיוֹן: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ אַתָּה יִשְׂרָאֵל יָקָר בְּעֵינַי וְגַם נִכְבַּדְתָּ נִכְבַּד אַתָּה וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְלֹזֶה וָאֶתֵּן אָדָם אֵלֶּה הָעַמִּים כְּמוֹ הַכְּנַעֲנִים וְהַמִּצְרִים תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשַׁעֲבֹר: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אֲנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן

שי למורא

בְּחִירָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ. כ) רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר, רְאִיּוֹת הַרְבֵּה לִפְנֵיכֶם, וְאֵינְכֶם שׁוֹמְרִים לְהַבִּיט בְּמַעֲשֵׂי וְלָשׁוּב אֵלַי. וְכֵן "פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וגו'". כא) ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ וגו', ה' חָפֵץ לְהַרְאוֹתְכֶם וְלִפְקֹחַ אָזְנֵיכֶם, לְמַעַן צִדְקוֹ. וּלְכָךְ הוּא מַגְדִּיל לָכֶם תּוֹרָה וּמַחֲזִקָהּ.

כב) וְהוּא עַם בָּזוּז וְשָׁסוּי, כְּלוֹמַר, וְהֵם לֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה, וְלָכֵן הֵם בְּזוּזִים וּרְמוּסִים. "שָׁסוּי", רָמוּס, כְּמוֹ "שֵׁסָהוּ כָּל עוֹבְרֵי דָרֶךְ" (תהלים פט,מב). הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם, כָּל הַבַּחוּרִים יֵשׁ לָהֶם מַפַּח נֶפֶשׁ. מְשִׁסָּה, הָיוּ לְרִמִּיסָה. הָשֵׁב, לַהֲשִׁיבָם לִמְקוֹמָם. כג) יַאֲזִין, לְתֵת לֵב לָזֹאת. וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר, וְיִשְׁמַע דָּבָר שֶׁיַּעֲמֹד לוֹ בְּאַחֲרוֹנָה. כה) וַתְּלַהֲטֵהוּ, לְשׁוֹן לַהַב וְלַהַט. ג) כָּפְרְךָ, תַּחְתֶּיךָ. ו) תֵּנִי, תְּנִי אֶת

אֶשְׁלָח מֵי עִוֵּר כְּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בשנה מעוברת מוסיפים ומסיימים ב"ואחרי לא יהיה". "הנהגה זו ענין פרטי השייך אלי - ואין זו הוראה לרבים".

(משיחות שבת בראשית (א) ה'תשי"ז סעיף ו', שבת בראשית תשכ"ה סעיף ג' (נדפס לעיל ע' נט) ושבת בראשית ה'תשד"מ סעיף יב):

כב וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: כד מִי נָתַן לְמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִּדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמַת אַפּוֹ וְעֻזּוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: מג א וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בִשְׁמֶךָ לִי־אָתָּה: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אֲנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר

עטרת מרים

לַצָּפוֹן תֵּנִי תֵּן אֶת יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁמָּה וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי אַל תִּמְנְעִי מִלָּתֵת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְכָל אֶחָד מֵרוּחוֹת הַשָּׁמַיִם אֲנִי מְצַוֶּה הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי בְּשֵׁם עַם ה׳ וְלִכְבוֹדִי כְּדֵי לְהִתְכַּבֵּד וּלְהִתְפָּאֵר בָּהֶם בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו כְּבָר הִכַּנְתִּי לוֹ כָּל צָרְכֵי הַגְּאוּלָּה אֵין מַחְסוֹר: ח הוֹצִיא לְהוֹצִיא מֵהַגּוֹלָה עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ לָהֶם וְלֹא רָאוּ מַעֲשֵׂה ה׳ וְחֵרְשִׁים נַעֲשׂוּ כְּחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ מִצּוֹת ה׳: ט אִם כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ אוֹ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת הָעֲתִידוֹת וְכֵן וְרִאשֹׁנוֹת שֶׁכְּבָר עָבְרוּ הַאִם יַשְׁמִיעֻנוּ לֵאמֹר אֲנַחְנוּ הִגַּדְנוּ אוֹתָם עַד לֹא בָּאוּ אוֹ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם יָבִיאוּ עֵדִים שֶׁהִשְׁמִיעַ דָּבָר עַד לֹא בָּא וְיִצְדָּקוּ בִּדְבָרֵיהֶם אוֹ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ יוֹדוּ עַל הָאֱמֶת: י אֲבָל לִי יֵשׁ עֵדִים, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֲדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר

שי למורא

יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁם. אַל תִּכְלָאִי, אַל תִּמְנְעִי אֶת יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִגָּלוּתָם. מִלְּשׁוֹן "וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא" (שמות לו,ו). י) אַתֶּם עֲדַי, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֲדַי, שֶׁהִגַּדְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם עַל דְּבַר הַגָּלֻיּוֹת, וּרְאִיתֶם שֶׁבָּאוּ.

אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו: ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: י אַתֶּם עֲדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

בָּחָרְתִּי בּוֹ גַּם הוּא לְעֵד שֶׁהִגַּדְתִּי מִפְּלֶת סַנְחֵרִיב מִאָז עַד לֹא בָּא לְמַעַן תֵּדְעוּ מִן הָרִאשׁוֹנוֹת כָּל הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁכֵּן יִהְיֶה וְתַאֲמִינוּ לִי שֶׁאֲקַיֵּם מַאֲמָרִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְבַד אֱלֹהִים, לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל לֹא הָיָה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי וְאַחֲרַי שֶׁיְּצַרְתִּי אֶת הַיְצִירוֹת לֹא יִהְיֶה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי, כִּי אֵין אֱלוֹהַּ זוּלָתִי:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ

מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ג׳, שָׁעָה 9 בַּבּוֹקֶר, 44 דַּקּוֹת וְ־7 חֲלָקִים

רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ו ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה
בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: י וַיּוֹלֶד נֹחַ
שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת:
יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
חָמָס: יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה
כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: ס
יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי
כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם
אֶת־הָאָרֶץ: יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים
תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּית וּמִחוּץ
בַּכֹּפֶר: טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ
וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קומָתָהּ: טז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה
וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְּמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה
בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ:
(לוי) יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ
לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ
וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־
בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתְּךָ
זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: (ישראל) כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־
הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ
שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: כא וְאַתָּה
קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ
וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

אגרות קודש

ב״ה, יו״ד מ״ח תשי״ד
ברוקלין

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, הנה כשאהי׳ על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אזכירו להצלחה בלימוד עם תלמידיו שי׳, ואין להתפעל ממה שהולך בקושי כי כל התחלות קשות, ובשימת לב המתאימה לתכונת נפש תלמידיו ובהנהגה עמהם מיט א שטריינגקייט ובנעימות גם יחד הרי בודאי יתרגל למלאות מלאכתו מלאכת שמים ויצליח בה. והשי״ת יצליחו בהסתדרות טובה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בטח יש לו קביעות עתים בנגלה ובחסידות ושומר שלשת השיעורים הידועים בחומש תהלים ותניא.

בברכה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א,
המזכיר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:44	6:48	9:00	9:01	9:33	9:35	10:32	10:33	12:56	12:55	18:08	18:02	18:34	18:28	17:43	18:38
חיפה (ק)	6:45	6:49	8:59	9:00	9:33	9:35	10:32	10:33	12:56	12:55	18:09	18:02	18:33	18:26	17:30	18:36
ירושלים (ק)	6:43	6:47	8:58	8:59	9:32	9:33	10:31	10:31	12:55	12:54	18:11	18:04	18:32	18:26	17:25	18:36
תל אביב (ק)	6:45	6:49	9:00	9:01	9:34	9:35	10:32	10:33	12:56	12:55	18:08	18:01	18:34	18:27	17:40	18:38
אוסטריה, וינה (ק)	7:15	7:24	9:12	9:16	9:56	9:59	10:52	10:54	13:10	13:09	18:04	17:53	18:38	18:27	17:37	18:40
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:34	6:26	9:09	9:04	9:48	9:43	10:55	10:52	13:38	13:38	19:39	19:45	20:07	20:13	19:25	20:25
אוקראינה, אודסה (ק)	7:16	7:24	9:15	9:18	9:57	10:01	10:53	10:55	13:13	13:12	18:09	17:58	18:41	18:31	17:42	18:44
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:49	6:58	8:46	8:50	9:30	9:34	10:26	10:28	12:44	12:43	17:39	17:28	18:12	18:01	17:11	18:14
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	7:01	7:10	8:57	9:01	9:41	9:45	10:37	10:39	12:55	12:54	17:49	17:38	18:23	18:12	17:22	18:25
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:29	7:39	9:22	9:26	10:08	10:12	11:03	11:06	13:21	13:20	18:12	18:00	18:47	18:36	17:44	18:49
אוקראינה, קייב (ק)	7:22	7:32	9:15	9:19	10:00	10:05	10:56	10:59	13:13	13:12	18:04	17:52	18:40	18:28	17:36	18:42
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:21	6:24	8:41	8:42	9:12	9:13	10:12	10:12	12:38	12:37	17:55	17:50	18:20	18:15	17:31	18:24
איטליה, מילאנו (ק)	7:41	7:49	9:41	9:44	10:23	10:26	11:19	11:21	13:39	13:38	18:39	18:28	19:08	18:58	18:10	19:11
אקוואדור, קיטו (ח)	5:56	5:55	8:27	8:26	8:56	8:55	9:58	9:57	12:30	12:29	18:03	18:02	18:25	18:24	17:44	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:10	6:03	8:46	8:41	9:23	9:19	10:30	10:27	13:12	13:11	19:10	19:15	19:36	19:42	18:55	19:53
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:55	6:46	9:30	9:24	10:11	10:06	11:19	11:15	14:04	14:03	20:08	20:14	20:38	20:45	19:55	20:58
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:17	7:24	9:25	9:28	10:02	10:05	11:00	11:02	13:22	13:21	18:26	18:18	18:55	18:47	18:01	18:58
ארה"ב, ברוקלין (ק)	7:08	7:15	9:14	9:17	9:52	9:55	10:50	10:51	13:11	13:10	18:14	18:05	18:43	18:35	17:49	18:46
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	7:09	7:15	9:15	9:17	9:53	9:56	10:51	10:52	13:12	13:11	18:14	18:06	18:44	18:35	17:49	18:47
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:46	7:53	9:51	9:53	10:30	10:33	11:27	11:29	13:48	13:47	18:48	18:39	19:19	19:10	18:23	19:22
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:24	7:28	9:40	9:41	10:13	10:15	11:12	11:13	13:37	13:36	18:50	18:44	19:15	19:09	18:26	19:19
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:58	7:03	9:11	9:13	9:46	9:47	10:44	10:45	13:07	13:06	18:17	18:10	18:43	18:37	17:53	18:47
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:20	7:23	9:39	9:40	10:11	10:12	11:11	11:11	13:36	13:35	18:52	18:47	19:17	19:12	18:30	19:21
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	7:05	7:11	9:10	9:13	9:49	9:52	10:46	10:48	13:07	13:06	18:09	18:00	18:39	18:30	17:44	18:42
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:32	7:39	9:39	9:41	10:17	10:19	11:14	11:16	13:35	13:34	18:38	18:30	19:08	18:59	18:13	19:11
ארה"ב, שיקגו (ק)	7:04	7:11	9:09	9:12	9:48	9:51	10:45	10:47	13:06	13:05	18:07	17:58	18:37	18:28	17:42	18:40
בוליביה, לה-פס (ח)	6:04	6:00	8:39	8:36	9:09	9:07	10:13	10:11	12:49	12:48	18:32	18:34	18:56	18:58	18:16	19:07
בלגיה, אנטוורפן (ק)	8:07	8:18	9:59	10:03	10:45	10:50	11:41	11:43	13:58	13:57	18:48	18:35	19:23	19:11	18:19	19:25
בלגיה, בריסל (ק)	8:07	8:17	9:59	10:03	10:45	10:50	11:41	11:43	13:58	13:57	18:48	18:36	19:24	19:12	18:20	19:26
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:33	5:28	8:08	8:05	8:41	8:37	9:46	9:43	12:24	12:23	18:16	18:19	18:36	18:40	17:56	18:49
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:21	5:17	7:57	7:54	8:29	8:26	9:34	9:32	12:12	12:11	17:59	18:02	18:24	18:27	17:44	18:36
בריטניה, לונדון (ק)	7:26	7:36	9:17	9:21	10:04	10:08	10:59	11:02	13:16	13:15	18:07	17:54	18:41	18:29	17:40	18:43
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:38	7:49	9:25	9:29	10:14	10:19	11:09	11:12	13:24	13:23	18:10	17:57	18:48	18:35	17:44	18:50
גרמניה, ברלין (ק)	7:33	7:44	9:22	9:27	10:11	10:15	11:06	11:08	13:22	13:21	18:11	17:58	18:47	18:34	17:41	18:48
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:49	7:59	9:42	9:46	10:28	10:32	11:23	11:26	13:41	13:40	18:32	18:20	19:07	18:56	18:04	19:09
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:31	5:26	8:07	8:03	8:40	8:37	9:46	9:43	12:25	12:24	18:21	18:25	18:40	18:43	17:59	18:53
הודו, מומבאי (ח)	6:33	6:35	8:56	8:56	9:26	9:27	10:27	10:27	12:54	12:53	18:15	18:11	18:39	18:35	17:54	18:44
הודו, פונה (ח)	6:29	6:30	8:52	8:52	9:22	9:23	10:23	10:23	12:50	12:49	18:12	18:07	18:35	18:31	17:50	18:40
הונגריה, בודפשט (ק)	7:03	7:12	9:01	9:05	9:44	9:48	10:40	10:43	12:59	12:58	17:54	17:43	18:27	18:17	17:27	18:30
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:13	6:19	8:19	8:21	8:57	9:00	9:55	9:56	12:16	12:15	17:19	17:10	17:48	17:40	16:53	17:51
יוון, אתונה (ק)	7:34	7:40	9:44	9:46	10:20	10:23	11:18	11:20	13:41	13:40	18:46	18:38	19:15	19:07	18:22	19:18

מהדורת הלוח פסח תשע"ט ש.י. בלבו

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	7:24	7:32	9:22	9:26	10:05	10:09	11:01	11:03	13:20	13:19	18:16	18:05	18:49	18:38	17:49	18:51
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:31	6:33	8:53	8:54	9:24	9:24	10:24	10:24	12:51	12:50	18:12	18:08	18:35	18:31	17:50	18:41
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:34	5:24	8:08	8:01	8:53	8:47	10:02	9:58	12:48	12:48	18:57	19:05	19:29	19:38	18:45	19:52
נפאל, קטמנדו (ח)	6:04	6:08	8:22	8:23	8:55	8:56	9:54	9:55	12:19	12:18	17:34	17:28	17:59	17:54	17:11	18:03
סין, בייג'ין (ח)	6:25	6:32	8:33	8:35	9:10	9:13	10:08	10:09	12:30	12:29	17:34	17:25	18:03	17:55	17:07	18:06
סינגפור, סינגפור (ח)	6:48	6:47	9:18	9:17	9:47	9:46	10:49	10:48	13:20	13:19	18:53	18:51	19:15	19:14	18:34	19:23
פולין, ורשא (ק)	7:03	7:13	8:52	8:57	9:40	9:45	10:35	10:38	12:52	12:50	17:40	17:27	18:16	18:04	17:11	18:18
פרו, לימה (ח)	5:43	5:40	8:17	8:14	8:46	8:44	9:50	9:48	12:25	12:24	18:05	18:06	18:28	18:29	17:48	18:38
צרפת, ליאון (ק)	7:58	8:07	9:58	10:02	10:40	10:44	11:37	11:39	13:56	13:55	18:53	18:43	19:25	19:15	18:27	19:28
צרפת, פריז (ק)	8:12	8:22	10:08	10:12	10:52	10:56	11:48	11:50	14:06	14:05	19:01	18:49	19:33	19:22	18:32	19:36
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:42	5:41	8:11	8:10	8:40	8:39	9:42	9:41	12:12	12:11	17:42	17:40	18:05	18:03	17:23	18:12
קנדה, טורונטו (ק)	7:33	7:41	9:36	9:39	10:16	10:19	11:13	11:15	13:33	13:32	18:35	18:25	19:03	18:54	18:06	19:06
קנדה, מונטריאול (ק)	7:12	7:20	9:12	9:15	9:54	9:57	10:50	10:52	13:10	13:09	18:08	17:58	18:39	18:29	17:40	18:41
קפריסין, לרנקה (ק)	6:52	6:57	9:04	9:06	9:39	9:41	10:38	10:39	13:01	13:00	18:10	18:02	18:37	18:30	17:46	18:40
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	7:27	7:39	9:11	9:16	10:02	10:08	10:57	11:00	13:12	13:11	17:56	17:42	18:34	18:21	17:26	18:36
רוסיה, מוסקבה (ח)	7:02	7:14	8:44	8:49	9:36	9:42	10:30	10:34	12:45	12:44	17:30	17:16	18:07	17:53	16:57	18:09
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:41	6:49	8:39	8:42	9:21	9:25	10:18	10:20	12:37	12:36	17:32	17:21	18:05	17:55	17:05	18:07
שוויץ, ציריך (ק)	7:46	7:54	9:43	9:47	10:26	10:30	11:23	11:25	13:41	13:40	18:41	18:30	19:09	18:59	18:09	19:12
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:09	6:10	8:35	8:35	9:04	9:04	10:05	10:05	12:34	12:33	17:58	17:55	18:21	18:18	17:38	18:27

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

אגרות קודש

ב"ה, ז' מ"ח, תשי"ד

ברוקלין

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו'

מוה"ר שלמה חיים שי'

שלום וברכה!

בנועם ובעתם קבלתי מכתביו בם כותב ע"ד הסדר דלפני ר"ה ואח"כ אשר עכבו התלמידים וכו' והחי' את נפשי בבשורה משמחת זו אשר הולכים צעד אחר צעד בהכנת הענינים שיהיו כלים לביאת משיח צדקנו, ואין להתרשם ולהתפעל ממה שנדמה שההליכה היא לאט לאט מועט מהמדה כי א"א לשער אמיתת ההליכה וע"פ הנרמז בסוף אגרת התשובה שהעתקת הצל בארץ טפח הוא לפי (ובמילא גם גורם) הילוך גלגל השמש ברקיע אלפים מילין וכו' ויתר על כן לאין קץ כו' (ולהעיר מתניא פרק כ"ו בענין הצל).

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש, והמחכה לבשו"ט משמחות מסדר חדש תשרי

באנ"ש בכלל ובמושפעיו בפרט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סדר מצות הדלקת נרות לשמיני־עצרת, שמחת־תורה ושבת־קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחו"ל נותנים בערב החג (שמיני־עצרת) גם עבור היום השני (שמחת־תורה)). אסור לטלטל, ח"ו, את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה, ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב שמיני־עצרת ושמחת־תורה (בחו"ל: ערב שמיני־עצרת)

מלכתחילה רצוי להדליק את הנרות לכבוד החג לפני החשיכה, על־פי לוחות הזמנים הנפוצים, אך אם לא הספיקו להדליק את הנרות מבעוד יום, ניתן להדליקן גם מאוחר יותר, אך אז אין להדליק את הנרות באמצעות אש חדשה, אלא רק על־ידי אש מועברת מאש שהודלקה לפני החג. משום כך ראוי להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה), כדי לאפשר בעת הצורך להעביר אש לצורך הדלקת נרות החג כשנאלצים להדליקם מאוחר. עצה זו חשובה במיוחד לאלה הגרים בחו"ל, הזקוקים לאש שנדלקה מערב חג לצורך הדלקת הנרות בלילה השני של שמחת־תורה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל ליל שמחת־תורה

זמן הדלקת הנרות – בליל החג השני רק בלילה (לא לפני צאת הכוכבים). הדלקת הנרות נעשית אך ורק על־ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על־ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

מדליקים את הנרות על־ידי העברה מנר דולק ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת־קודש פרשת בראשית

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על־ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00857
16/09/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים